PLVTARCHI CHAERONEI, PHILOSOPHI HISTORICI'QVE CLArissimi, Opuscula (quæ quidem extant) omnia, undequaque collecta, & diligentissimè iampridem recognita.

Quorum catalogum mox uersa pagina indicabit.

Cum amplissimo & rerũ & uerborum indice.

PLVTARCHI OPVSCVLA
HOC VOLVMINE CONTENTA.

RERVM

ET VERBORVM

quæ hoc libro cõtinentur, locupletißimus Index.

A

Amphiaraus

post

B

Castoria

D

Epicydes

G

H

I

K

L

Lyra

Pelopidas

Tempe-

V

FINIS.

NICOLAI SAGVNDINI AD CLARISSIMVM IVRECONSVLTVM PATRICIVM VEnetum, Marcum Donatum, in Plutarchi de ciuili institutione traductionem præfatio.

CVM plerisq; alijs humanitatem, eruditionem, animi magnitudinẽ tui, præstantissime Marce, intelligere potui, tum uerò hoc maximè, quòd te uehemẽti amore græcè dicendi sæpenumero flagrare animaduerti. Eius enim te rei non propterea cupidum esse sentio, quòd ostentationis gloriolæ'ue cuiuspiam studio rapiaris, quippe cuius spectata grauitas sapienterq; instituta ratio uitæ, eiuscemodi te uacare affectionibus persuadere mihi facilè potest: neq; quòd græca facundia dictionisue peregrino lepôre paulò altiusculè teipsum imbuere uelis, tanquam ad Athenienses quandoq; aut Lacedæmonios pro suggesto sis habiturus orationem: quin ut latinam eloquentiam, qua plurimum uales, ueluti condimentis quibusdam aspergas, remq; satis per se comptam, copiosam, luculentam, suauem, pro uirili parte iucundiorem, distinctiorem, locupletiorem, ornatioremq; reddere possis. Ad hæc ut de doctis tum præsentis, tum futuræ ætatis hominibus optimè promeritus uideare, qui quæ apud Græcos digna nactus esses, quibus in latinũ uertendis operam impenderes, sedulò hæc latina efficeres. Etenim re uera, si libere loqui licet, splendescit magis nescio quo modo, atq; liquidius elucescit, & tanquã peregrinarum adiectione gemmarum & mercium conditior & illustrior latina oratio fit, ubi græcanicæ supellectilis quippiam literatè, aptè, peritè demum intertexueris. Hanc ego humanitatem egregiamq; uoluntatem tuam diu mecum summopere admiratus, dignissimam continuò arbitratus sum, quam ingenti commendatione & laude eruditissimus quisq; omni studio prosequatur. Quid enim quæso præclarius, quid præstabilius homini cõtingere potest, quàm quæ honesta natura sunt studiosè expetere? quid fructuosius, quid uitæ conducibilius, quàm quæ semel expetenda delegeris, hæc ut tibi compares elaborare atq; adniti? Nempe ut ijs potius ad commodum uti queas. Quid deniq; liberalius, quid communius, quàm ea in usum conferre hominum, & quidem ultro atq; gratuitò, quibus adipiscendis ipse diu multumq; insudaris, diligentiam, studium, operam exhibueris, uigilias quamplurimas egeris, sumptus, necesse fuit, pertuleris? Enimuero immortale nomen, & penè diuinos honores his rationibus plerosq; mortalium consecutos accepimus, propterea quòd suapte industria, felicitate quadam ingenij freti, optimarum inuentores artium atq; excultores quũ extitissent, his non contenti, ut qui non modò se sibi, uerum alijs quoq;, atque adeo cuncto mortalium generi natos arbitrarentur, sua inuenta, suorum quoq; laborum & industriæ fructus, citra omnem inuidiam satis expolitè atq; limatè ad posteritatis utilitatem literis & memoriæ tradere destinarant. Hos tu Marce optime imitaris, horum instituta generosè secutus uirtutem in primis adamauisti, humanitatem & bonas artes amplexus es, tale tibi sumpsisti negocium, unde clarissimo tuo nomini immortalis gloria quæreretur, & bene de alijs promerendi facultas ubertim tibi suppeditari queat. Gratulor itaq; tibi, quem nõ ad fastum ingens splendor natalium rapuit, non ad superbiam amplitudo magnitudoq; patriæ traxit, non deniq; fortunæ & opes & id genus perniciosæ illecebræ ad uoluptates & luxum pellicere potuere, quando præsertim plerosq; huc occæcatos ferri atq; præcipites ruere quotidie cernere licet: sed uirtus, sed probitas, sed doctrina & uitæ optima ratio ad humanitatem, comitatem, facilitatem præclarè instituit & perpulchrè ornauit. Id quod hominũ grauissimorum sententia, opulentissimum patrimonium, opimus & fructuosissimus ager, nobilitatis firmissima sedes, ueræ ac solidæ gloriæ certissimum domicilium, tutissimum uitæ ualidissimumq; præsidium semper habitum est, atque omnium quæ homini contingere possunt antiquissimum & pulcherrimum. Et rectè quidem: uirtus enim una res omnium est, ad quam nati præcipue sumus, quæ non temeritate & casu, non cæcis affectibus, non effreni obsequio appetitus comparari potest, sed ratione, uoluntate, consilioq; expetita & delecta diligentia, deinceps studio, assidua opera, actionibus perficitur nostris, nec alieno impulsu, necessitateue ulla adhibita, sed uoluntate libera, ductu atq; iudicio nostro finem assequitur. Hæc semel rectè possessa & parta, actis iam altè radicibus, ipsa sui custos uigilantissimus est, ipsa se suis tuetur artibus, suis armis repugnat, & ab omni iniuria se fortiter uindicat, ægritudinem ab animis amolitur, culpa uacat, securitate gaudet, se ipsa demum contenta uiuit & uiget nunquam interitura, nusquam offensura, nullibi detrimentum factura. Suis etenim innixa uiribus, nullis machinamentis fortunæ dimouetur loco, nullis improbitatis tormentis labefactatur, nullis inuidiæ morsibus læditur. Ego uerò sortem uehementer indoleo nostram, quæ

ita tulisse

ita tulisse uidetur, ut per occupationes priuatas & publicas tuas minus tibi licuerit græcis literis operam da-
re, atque cognitionem eius rei reliquæ eruditioni tuæ, uti cumulum quendam, & adscititium ornamentum
apponere. Et hæc hactenus. Cæterum ut de me aliquid dicam, fateor uir præstantissime, humanitatem er-
ga me, atque beneuolentiam tuam multiplici significatione rerum recognouisse. Illud uerò non iam odore
quodam, & umbratis sum uestigijs assecutus, quin luculenter perspectum, exploratum, compertum habeo,
haud stetisse per te, quo minus honore & commodis auctus, reliquum quicquid superest uitæ in tranquillo
locare, atque securè degere possem. Quod etsi tantū tibi debitū soluere, gratiamq; referre minime possum,
soluendo enim non sum, tentare tamen aliquid in gratiam tuam uolui, quo meæ in te uoluntatis testimonium
& haud ingrati animi documentum daretur, ea in re potissimum in qua non ægre nimis operam ipse ponere
possem, & eandem tibi fore iucundam existimarem. Inchoaui proinde opus, absoluiq;, hortantibus maxi-
mè, & mihi mea sponte currenti calcaria propemodum adigentibus, Phœbo Capella, Marcoq; Aurelio, ui-
ris probitate, eruditione, natura egregijs, & ut mihi amore, consuetudine, familiaritate, & penè necessitu-
dine quadam arctè deuinctis, ita nomini tuo haud uulgariter deditis, atque honoris & famæ obseruantissi-
mis tuæ. Illum ergo librum Plutarchi, uiri profectò illius grauissimi, qui omni ratione instituere conforma-
req; eum uidetur, qui rempublicam administrandam capessere animo destinarit, atque in ciuitate futurum se
principem, & patriæ salutarem ciuem exoptet, hunc inquam librum latinum de græco tuo nomini efficiun-
dum suscepi. Quem quidem idcirco mihi potissimum, in quo traducendo consumerem operam, deligendum
existimaui, cum quòd ad hanc diem, quod scire possim, in latinum uertendum aggressus est nemo, tum ue-
rò quòd mirum in modum rem eiusmodi tibi posse accommodari sum arbitratus. Ea enim in republica natus
es, quæ magnitudine, fortunis, pulchritudine, uiribus, religione, fide, iustitia, opibus, imperij ditionisq; ter
ra & mari amplitudine, antiquitate, autoritate, splendore, rerum gestarum gloria, fortissimis, ac præstan-
tissimis ciuibus, optimis temperamentis, & legibus ita pollet, adeò nobilis est & illustris, ut non modò cæ-
teris huius seculi ciuitatibus sine ulla controuersia antecellere uideatur, & iure præferri possit, uerumetiam
cum ijs quas antiquitas tulisse traditur, quæq; rerum longè lateq; diu potitæ, pace & bello, domi & foris flo
ruisse commemorantur, omnibus rebus, omni commendationis & laudis genere strenuè contendere, atq;
ut aiunt, suo Marte certare possit. Cæterum in ea uirtute, probitate, doctrina, prudentia uires: ea integri-
tate, sapientia, fide, cōsilio, abstinenter, grauiter, innocenter, persanctè, tum legatus tum prætor dubijs tem
poribus, atq; difficillimis rebus rempublicam foris gessisti: talem in magistratibus & honoribus, qui tibi fre-
quentissimè deferuntur, te domi iam ostendisti, atq; in dies magis ostendis: ita temperāter, tam lautè, sic fru
galiter & modestè rem domesticam, & familiarem tueris, ut meritò iam iudicio omnium, autoritate, existi-
matione, gratia in ciuitate existas, & plurimum ualeas, magisq; quotidie te ualiturum superis approbantibus
cōfidendum sit. Tibi itaq; uiro optimo, & in florentissima republica clarissimo ciui, opus hoc maximè con-
uenire, atq; tuo nomini oportere dicari putaui. Hoc loco de grauitate Plutarchi, ipsius eruditione, existima-
tione, prudentia, plurimarum & maximarum rerum scientia, déque in omni doctrinarum genere singula-
ri quadam cognitione, dicendum mihi meritò arbitrarer, ni id omnino certissimis rationibus superuacane-
um futurū animo cernerem. Ita enim fama nomēq; uiri illius percrebruit, tam per eruditorū omniū ora uersa- Plutarchi
tur & uolitat, adeò locis omnibus scripta eius admirabiliter celebrantur, ut Græciæ iandiu fines transgres- laus.
sa, maria percurrerint, uniuersam Italiam occuparint, nemoq; inter doctos, & humanitatis cultores sit, quē
nomen, quem grauitas, quem rerum ubertas, quem dicendi copia, quāta in illo fuerit fugiat. Nam etsi Græ
cus homo græcè scripta edidit sua, usqueadeo tamen gustata Italos delectarunt, ut omnes qui græcè sciunt,
pro ingenio & facultate dicendi quisq; scriptis eius traducendis, eruditionis suæ & quatenus græcè ualent
periculū facere certatim inducant animū: & ut semel dixerim, is paulò indoctior, & penè insulsior inter do
ctos & eloquentes haberi solet, qui Plutarchi scripta ignorare omnino uidetur. Postremò opus ipsum quod
latinū utcunq; factū tuo nomini dedicaui, laudibus impræsentiarū efferre, & siue totius materiē operis unū
in argumētū redigere, seu mēbratim per partes diuidere, nequaq̄ cōsiliū fuit. In manibus enim est, quod statim
euoluas licet, nec legas modò, uerū quoq; perlegas, atq; identidē lectites: unde qua sapiētia, quo cōsilio, quo
rerū ordine & iudicio, qbus institutis & rationibus totū hoc negociū cōtexatur, animo percipere queas, &
ut ita dixerim, singulis diligēter expēsis, quo rerū pōdere, qua uerborū potestate & ui, qua dicēdi serie expli-
cata omnia sint, quāti deniq; faciēda, haud difficulter cōsiderare. Equidē qua fide, qua diligētia, qbus rationi
bus potui, res ipsas seuerè secutus, ueritatē sentētiarū syncerè seruaui. Cæterū uerbis ipsis eatenus indulgen-

dum inseruiendumq; censui, quatenus commoditas linguæ & tenor latinè dicendi permittere uisus est. Saluis enim rebus uerba ipsa quandoq; mutare & paululum inuertere, quo dicendi cõtextu & orationis æquabili filo religioni aurium modicè mos gereretur, non ab re neque alienum putaui: quando præsertim uel maiorum exemplo tutò id fieri posse, non nisi rudis rerum & imperitus, aut nimium pertinax ire inficias potest: modò si quæ singillatim uertendo numero reddere ut recepta sunt nequeas, usu scilicet repugnante uerborum, & grumulos eiusmodi & salebras æquore & planitie detrectante orationis, ui dein atque ponderere referendo, rebus ipsis integrè ratione & uia facias satis. Nec arbitror ullum tam iniquum rerum extimatorem, tamq; acerbum atque inexorabilem fore indicem, qui utriusq; linguæ peritus absurdum hoc facinus audaciæ & toleratu indignum negocium dicere possit, negetq; fieri oportere, ubi per nominum uertendorũ asperitatem, si secus res pertractare uelis, duriter & inepte committi oratio & penitus inconcinnè componi uideatur.

VALE.

PLVTARCHI

PLVTARCHVS

CHAERONEVS TRAIANO IMPERATORI S.

MODESTIAM tuam noueram non appetere principatum, quem tamen semper morũ elegantia mereri studuisti: quo quidem tanto dignior iudicaris, quanto à crimine ambitionis uideris esse remotior. Tuæ itaq; uirtuti congratulor, & fortunæ meæ: si tamen recte gesseris quem probe meruisti: alioqui te periculis, & me detrahentiũ linguis subiectum iri non dubito: quum & ignauiam Imperatorum Roma non ferat, & sermo publicus delicta discipulorum refundere soleat in præceptores. Sic Seneca Neronis sui culpa detrahentiũ linguis carpitur: adolescentum suorum temeritas in Quintilianum refunditur: & Socrates in pupillum suũ clementior fuisse culpatur. Tu uerò quiduis rectissimè geres, si non recesseris à teipso: si primũ te composueris, si omnia disposueris ad uirtutẽ, rectè tibi procedent uniuersa. Politicæ constitutionis, morumq; uires tibi descripsi, cui si obtemperas, Plutarchum uiuendi habes autorem: Alioqui præsentem epistolam testem inuoco, quòd in perniciem imperij non pergis autore Plutarcho. Vale.

PLVTARCHI

CHAERONEI POLITICORVM, SEV de ciuili institutione opus, ad Traianum Imperatorem.

Nicolao Sagundino interprete.

SI QVAM AD REM POETIcum illud accommodari potest, ô Menemache, Ex Achæis nemo reprehẽdet uerba, nec obloquetur, uerum res exitum inuenit nullum, haud absurde ijs quoque Philosophis mihi conuenire uidetur, qui ut aliquã rem adeas adhortantur quidem, sed nihil ipsi suggerere, nullam'ue rationem, quonam pacto id fieri oporteat, afferre uidentur. Sanè nõ illis absimiles, qui

C lucernæ ut ardeat lychnum emungunt, & manu contrectant, cæterum olei nihil omnino infundunt. Equidem te iampridem ratione atque consilio uideo ad rem publicam capessendam impulsum, uolentem pro domestica nobilitate, & gloria, in rebus patriæ cum dignitate uersari, atque iuxtà & uerborum oratorem, & rerum actorem effici. Verum quòd per ætatem tibi philosophiæ nauare operam minus licuit, neque in aperto & sub dio, ut aiunt, negocijs te publicis, atque rei administratione ciuilis exercere quiuisti, & facta conspicere, unde non tam oratione & uerbis, quàm ipsis rebus exempla capere posses: proinde petis à me, ut tibi præcepta dem aliqua, quæ ad rempublicam administrandam, atque dignitatem tuendam attineant. Id quicquid est operæ, tibi negare periniquum equidem duxi: opus uerò ipsum diligentia & desiderio tuo, uoluntate item erga te mea dignum ut euaderet uehementer optaui. Demum, ut tu poposcisti, uarietate sum exemplorum paulò accuratius usus: quippe qui ex industria multa undiqꝫ congessi. Principio itaqꝫ uoluntas & propositum ipsum reipublicæ capessendæ ueluti fundamentum aliquod firmum atqꝫ prævalidum iaciendum est, ut ratione id atque iudicio proficisci, non trepidationem animo, sollicitudinem'ue inijcere uideatur, æquè ac si res tanta inanis studio gloriæ, contentionéue ulla, postremo cessatione & ocij gratia suscipi uideretur. Nam ut quibus domi nil boni usui est, libenter hi foris degunt, atque nullo rerum usu maximam partem temporis in foro absumunt, sic quoque nonnulli quòd sibi nihil operæprecium domi priuatimqꝫ exhibetur curandum, publicis se propterea implicare negocijs pergunt, non secus atque si terendi ocij gratia sibi duntaxat eò diuertendum esset. Pleriqꝫ alij forte fortuna rempublicam attigere, qui mox fastidio & rerum satietate affecti, inde auersi ad ocium se à negocio uindicare percupierunt: quod facilè sibi efficere nequiuerunt, ut quibus idem accidit, quod ijs qui gestationis, ac paulum exercendi sui causa nauem ingressi, leuem futuram ac
D facilem nauigationem rati, porrò tempestate subita in pelagus tracti, terram uersus identidem spectant: qui etsi facti à se pœnitet, at nihilominus inuiti & anxij nausea uertigineqꝫ affecti manent in naui. Et hos candida in tranquillitate pulchellæ nauis cursu sulcandi maris per iniuriã numinis cupido uana incessit. Hi mihi uidentur cũ pœnitentia facti, tum uerò mœrore animi maximæ rei detrahere, quando aut assequendæ gloriæ spe adducti, postea in ignominiam incidunt, aut terrori se alijs futuros opum ingenti ui rati, demum periculosis ipsi negocijs impliciti perturbantur. Enimuero qui ut sibi maximè conuenit, & rationis & consilij ductu pulcherrimum hoc reipublicæ gubernandæ negocium capessunt, nulla hos harum rerum à proposito absterrere potest, nec pœnitet, nec piget cœptorum, ut retro cogitatione cogantur respicere: Nec enim tanquam ad nundinas & lucella eundum est ijs, qui sibi gubernacula reipublicæ committi uolunt. Quemadmodum Stratoclem illum & Dromoclidem accepimus solitos sese mutuò ad messem auream inuitare: sic enim ioco tribunal & curiam appellitare consueuerunt. Neque perturbatione commotũ animi, atqꝫ affectu impulsum, in administrationem reipublicæ uadere quenquam oportet, subitario utique impetu ueluti numine raptũ. Quemadmodum C. Graccho usuuenisse accepimus, qui sub recentem fratris calamitatem à muneribus rei publicæ sese abdicauit, mox contumelia maledictisqꝫ percitus, aliquorum inflammatus ira, in munus publicum se rursus recepit. Non multò pòst negociorum fastidio, & honorum satietate affectus, eiuscemodi onus & sarcinam ponere cupiebat, quietis & ocij inops: cæterum id consequi ob magnitudinem contractæ iam potentiæ haud potuit, ut inde ad extremum perierit. Qui uerò æmulatione ambitioneqꝫ ducti, fingere se, atqꝫ histrionũ in morem ad spectaculum componere pergunt, hos rerum suarũ tædium capiat demum necesse est: Quandoquidem aut ijs, quibus imperitare cupiunt, seruire coguntur, aut hos, quibus obsequi maximè & placere uolunt.

A sunt, offendunt. Mihi quidem uidetur, eos cœpti mox pœnitere, & animo perturbari, qui se in aliquem puteum temere & ab re dimittunt, ijs uerò rectè euenire, ut & rebus semper modicè atque modestè utantur, & nihil contingat, quod ulla eos molestia & difficultate implicitos habeat, qui freti consilio per ocium non præcipites, sed ex instituto eò descendunt: quippe qui actionum omniũ, atque uitæ totius finem honestum sibi constituunt & proponunt, nihil præterea aliud. Hac uoluntate, his artibus, hoc firmo incommutabilique innixum iudicio, uertere se inde ad mores ciuium cognoscendos oportet, atque eorum penitus exploranda atque pertractanda ingenia. Quæ res temperamentis optimis atque rationibus constituta eiusmodi est, ut appareat plurimum, ualeatque longè necesse sit. Etenim statim mores & ingenia conari mutare populi, nouisque ea legibus moderari extemplo uelle, non modò non facilè, uerum ne tutum quidem omnino est, ut res quæ multo tempore, & ingentibus uiribus indiget. Proinde quemadmodum uini usus initio quidem arbitrio atque lege bibentis regitur, ubi uerò sensim ac placidè calefecerit hominẽ, immutare continuò incipit, atque nouis imbuere moribus, hac ratione decet uirum ciuilem, & rempublicam tractare incipientem, tandiu ciuium moribus consentaneè uiuere, & se ad eorũ naturam accommodare, atque scitè coniectura sectari ea & assequi, quibus populus soleat delectari, & quibus adduci facilè, donec opinione uirtutis, & fide iam comparata, autoritate inniti possit. Varij enim sunt populorũ mores, uaria ciuitatũ ingenia. Atheniensis populus facilè concitatur ad iram, at idem facilè ad misericordiam flectitur: celeriter suspicari, quàm tardè & leniter edoceri mauult: ut ad opẽ ferendam inglorijs & humilibus promptior est, ita iocos atque ridicula libenter amplectitur. Eũ coràm si laudes delectatur, hunc ipsum si reprehendas, grauatè non fert. Formidabilis est uel principibus: idem dehinc humanus, & clemens etiã hostibus. Alia Carthaginensium est natura, alia morum & uitæ ratio. Acerbi sunt, tristes, facilè magi-

B stratibus parent, ijdem subditis sunt molesti & graues, ignaui aduersus pericula, immanes & truces ira perciti, persistant pertinaciter in sententijs, ad iocos & urbanitatẽ duriores, quàm quos ulla ridicula mollire gratia possis. Iis nunquam probari posset illud Cleonis, qui iam coacto senatu, dijs se inquit rem sacram fecisse, hospites lautè accepturum, precari perinde senatum in præsens dimitti, atque in diem insequentẽ reijci. Id risu Athenienses excipientes continuò cœtum soluerũt. Multo minus Alcibiadem tolerandum censuissent Carthaginenses, cuius dum sententiam frequenti senatu de re seria dicit, coturnix euolauit è sinu. Eam Athenienses auiculam studiosè per curiã cursitantes aucupati, Alcibiadi reddiderunt. Vtrunque Carthaginenses necassent, utputa corruptos delitijs, atque per lasciuiam molliter contumeliantes: Quandoquidẽ Hannoni, uiro insigni, quòd leonis in expeditione opera usus esset ad utensilia conuectanda, insimulantes affectatæ tyrannidis, pœnam exilij irrogarunt. Equidem arbitror, ne Thebanos quidem destituros fuisse, quo minus hostium literæ, quæ in eorum manus uenissent, resignatæ perlegerentur. Atqui Philippi tabellarijs captis, qui literas ad Olympiadem datas deferrent, Athenienses non resignarunt, mariti peregrinantis arcanam uxoriam comitatem detegendam omnino atque referandam minimè arbitrati. Rursus mihi non uidentur laturi fuisse Athenienses fiduciam atque libertatem Epaminondæ, cui dies dicta quum esset, causam ad populum dicere noluit: quin è theatro per concionem incedens, sese in gymnasium omnibus spectantibus contulit. Multo minus Spartiatas æquanimiter accepturos fuisse puto Stratoclis scurrilitatem, atque adeo insolentiã: Is enim perinde ac re optimè gesta uictoriæ partæ nuncium accepisset, supplicatio dijs immortalibus ut publicè decerneretur retulit persuasitque. Non multo pòst cladis acceptæ certo nuncio, proque eo, illius factum populo, ut par erat, indignè ferente, singulos rogitabat, num iacturæ quippiam fecissent, quòd totum triduũ per se illa fuissent lætitia & opinio-

C ne affecti. Enimuero aulici, & ut sic dicā, cortales adulatores, uelut aucupes uoces imitantur auicularū, cæterisq; rebus similes se fingunt, nempe ut hisce artibus regibus se maximè insinuent atq; cōmendent. Sanè ciuem, qui rempublicam rectè administrare uelit, mores & uias uulgi effingere atq; imitari minimè decet, scire duntaxat ac probè tenere, qua quisque maximè ratione capi adduciq; possit. Ignoratio enim eorum, quibus cum tibi uiuendum est, ut opinione & spe frustreris, ac cœptis sæpenumero decidas, in causa est: quod non minus in ciuitatibus, quàm in amicitijs regū usu euenit. Mores proinde ciuiū tum leniter atq; scitè tractandos, moderandosq;, meliores efficiendos aggredi debes, quum tibi iam uires sunt, & autoritas cōparata apparet: Vulgi enim & multitudinis rationes uiuendi derepēte immutare, atq; aliorsum traducere difficile nimirum & nimis arduū est. Cæterū teipsum ita excolere, ita mores exornare tuos, sic uitam omnē tuam tueri debes, ut qui in aperto medioq; spectaculo, ante omnium oculos uitam acturus sis, neminē celaturus. Quòd si tibi non tam facile forte fuerit uniuersa omnino, si quæ sunt, animi extergere uitia penitusq; emaculare, illa certe tibi tollenda, minuendáue sunt, quæ apparēt maximè, primoq; conspectu occurrunt. Auditui & memoriæ proditum est, Themistoclem, ut animū ad remp. capessendam appulit, cōpotationibus comessationibusq; primo abstinuisse, secundo loco uigilijs se sollicitum & sobrietati dedisse, amicis dicere solitū, quò minus dormiret, Milciadæ sollicitari trophæo. Pericles item rationē uiuendi, & cultum corporis traditur immutasse, incessu tardo, orationeq; leni usus est, compositū os, & uultum sibi constantē solitus præ se ferre: postremo manu contenta intra amiculum, unam omnino usurpasse uiam quæ ad forum & curiam duceret: Non enim cuiusuis est, neq; tractatu & factu facile, uulgus & multitudinē salutaribus allici rationibus, & in officio contineri. Sat erit, si uelut fera natura suspiciosa & uaria, uocem atque aspectum rectoris minimè reformidans, regimen & frenum admittit. Vt D hæc igitur præclarè curare optimū est, ita quoq; uitam sibi quisq; & mores pulcherrimè excolere debet, quo prorsus omni nota uituperationeq; careat. Quando præsertim eorū qui reipublicæ præsunt, non modò singula uerba, nec res tantum publicitus gestæ animaduerti notariq; solent, sed uirtus quoq;, ioci simul & seria quæq;, domus, ipsa familia, uxor, cubile, curiosius conquiruntur. Quid hoc loco cōmemorare Alcibiadem attinet? quā circa rem communē administrandam solertissimū habitū, atq; inuictum compertū Imperatorē, uiuendi licētia atq; animi ferocia perdidit, cuius cætera uirtus ob sumptus immoderationē, & uitæ luxuriā, parum reipublicæ uisa est profuisse: Quando Athenienses Cimoni uinū, populus Romanus Scipioni somnolentiam soliti exprobrare traduntur: quippe qui nihil præterea aliud, quod illis obiectari posset, haberent. Verum in Cn. Pompeiū inimicos cauillatos accepimus, unico die caput scalpere deprehensum. Quemadmodum enim indignius ferri, maiorique haberi solēt dedecori uerrucæ, ficus'ue in facie, quàm notæ, næui atq; mutilationes in reliquo corpore, sic etiam ob eam, quæ plerosq; omnes de principatu atq; ciuilibus magistratibus tenet, opinionem, utpote de re magna atq; dignissima, quæ omni facinore atq; temeritate uacare debeat, minima quæq; principū, & remp. administrantium errata notantur, & pro magnis habentur. Eam ob rem Iulius Drusus Publicola haud immerito claruit, quòd domus eius ex pluribus partibus uicinis cōspicua quum pateret, & quinq; eam talentorū omnino sumptu faber quidam auersurum atq; cōmodius directurū reciperet: Decē, inquit, dabo, si totam ita exponas conspicuā, ut uniuersi ciues, nedum uicini, perspicere queant, qua domi meæ ratione uiuā. Nempe uir erat modestus ac frugi, nec ei forte eiuscemodi domus perspicuitate opus erat, qui uirtutis egregiæ specimen, & præclaræ uitæ documenta eruditissima quotidie foris dabat. Vulgus igitur mores, uitā, actiones, consilia omnia eorū qui reipublicæ præsunt, curiosissime rimari atq; introspicere solet, etiamsi hoc alté admo-

A tè admodum obtegas,& tanquã uelamentis obnubas & abdas. Nec minus hoc accidere amat ex priuatis, quàm ex publicis studijs. Quo fit ut ijdem aliũ ament & admirentur, alium oderint & pro nihilo ducant. Cur igitur, dicet quispiam, sceleratorum quoq;, nequiterq; uiuentium opera plerunq; ciuitates utuntur? Propterea q; saepe mulieres praegnantes humũ lapillosq;, nausea uerò affecti salsuginẽ, & id genus edulia persequuntur, sanè non multo pòst respuunt, atq; ab illis abhorrent: haud absimili ratione ob luxuriam & delitias populus seu inopia meliorũ rectorũ quibusuis utitur, mox eos abominatus negligit & minimi facit, eaq; in se dici saepenumero delectatur, cuiusmodi sunt quae † Comicus populum usurpantẽ inducit: Apprehende, apprehende manum quamcelerrimè meam, Agyrium decreturã Imperatorem: & rursus quaerentem peluim ac pennam scelus euomat. dicentẽ deniq;, officit mihi linteum ad tribunal eunti, depascitur foetulentum caput morbus teterrimus. At populus Romanus polliceri nescio quid Carbone, & iurisiurandi adiectione id affirmante, fore adiurauit contrà, asseuerauitq;, fidem se illi non habiturũ. Lacedaemone uerò Demosthenes quidam in senatu autor sententiae fuit satis salutaris, & rei qua de agebatur idoneae. Ad quam repudiandam pro indignitate autoris uisus est senatus propensior. Proinde Ephori alium ex senioribus delegerunt, cui id negocij sententiae dicendae demandauerunt, tanquã ex uase obsoleto & sordido ad parum bene imbutam rem transfundendam censentes, quo multitudini acceptior fieret. Tantũ momenti in rebus publicis probitatis opinio possidet. Ad haec uerò ciuile ius & gratia eloquentiae non in postremis ducenda est, uirtute magistra & principe. Non enim rhetoricã suadendi opificẽ, sed adiutricem esse debemus existimare. Qua ratione illud est corrigendum Menandri: Mores dicentis sunt qui persuadent, nõ oratio. Re enim uera utrunq; est quod rem efficit, mores nimirum atq; oratio: nisi quispiam dicere uelit, nauem à gubernatore duntaxat dirigi, non à clauo quoq;, & equitem esse

† Plato Comicus.

B qui equum in gyros uertet, non etiam frenum: ita ciuitatẽ quoq; oratorum uita & moribus regi, nõ & oratione: nempe qua ueluti gubernaculis ac freno utantur, quibus maxime uersatile animal, ut Plato inquit, tanquã è puppi regatur atq; uersetur. Quando enim reges illi magni & Ioue sati, ut inquit Homerus, tametsi sceptris & purpura nobiles, satellitibus constipati, deorum demum oraculis inflati & tumidi, uulgus territare soliti, ac sibi subijcere, uolebant tamen uerborũ oratores effici, gratiamq; dicendi nequaquam aspernabantur, conciones, in quibus clari solent effici uiri, non negligebantur, nec Iouem duntaxat consilij praesidem obseruabant, bellicosumq; Martem, aut militarem Mineruã, sed Calliopen quoq; uenerabantur, quae regibus ueneranda comes accedit, ferociam atq; duritiam uulgi suadela leniens atq; pudore. Homo certe priuatus de ueste atq; habitu populari ciuitatem regere, uoluntatem populi praeualere, multitudinis moribus modum facere nunquam poterit, ni oratione & eloquentia praeditus sit, quae una suadeat, afficiat, flectat, ducatq; multitudinem. At uerò gubernatores nauium alijs utuntur iussoribus, qui imperata excipientes ad alios deferant: qui autem rempublicam regere uult, mentem is secum uelut gubernatorem habere debet: orationẽ insuper, quae accepta mentis imperia demum in alios aedat, ne idem ipse uoce extera indigere uideatur, ne' ue. ut Iphicrates Aristophontis superatus oratione, meliorem esse dicat aduersariorũ actorem, caeterum suamipsius causam longè potiorem: ne saepe quoq; Euripidis illa in mentem ueniant: Vtinam miserum mortalium genus elingue & infans sit, resq; ipsae pro uoce hominibus sint, quo qui grauitate praestant orationis pro nihilo habeantur. Quae quidem Alcameni nimirum, & Nesiotae, & Ictio, reliquisq; sordidis illiberalibusq; opificibus dicere concedendum est, dicendi commoditatis expertibus, ut Athenis quondam duobus architectis propositis ad opus quoddam publicum affabrè faciendum, uter esset praestantior quum quaereretur, alter disertior scilicet, & qui ad oran-

C dum scitior atq; comptior esset, orationē iam inde ab initio meditatus, ad populum eam de ædificio & opere habuit, affecit demū & mouit. Alter uerò arte quidem longè præstantior, cæterū dicendi imperitus, uerborumq; inops: Viri, inquit, Athenienses, quæ iste pulchre differuit, equidem re efficiam. Ii sunt, ut inquit Sophocles, qui opus omnino curandum suscipiunt, uelut ferrum inanime plagis obnoxium in incude tundentes procudant. At cultor ille canæ Mineruæ, atq; consultissimæ Themidis, quæ conciones agere, cœtusq; dimittere nouit, oratione usus tanquam instrumento, nunc confingendo res inter se atq; aptè conglutinando, nunc quæ obstant operi molliendo leniendóue, & quæ ut nodi grumuliq; circunstant stipitē, uel ut ferrum ferrugo, repurgando omnino ciuitatē exornat. Quas ob res Periclis remp. gubernandi ratio, uerbo quidem, ut Thucydides inquit, popularis esse uidebatur, re uerò, ui & facultate orationis unius omniū primi uiri regebatur imperio. Quando Cimon erat uir ille quidem bonus, Ephialtes item atq; Thucydides: sed ab Archidamo rege Spartiatarū idem interrogatus, uter, ipse'ne, an Pericles lucta præstaret, haud facilè dixerim respondit excipiens: ubi enim luctando illum ego prostrauero, mox ille dicēdo cecidisse negat: deniq; spectatoribus ita rem habere persuadet & euincit. Quæ quidem dicendi facultas & uis, non modò gloriā illi, uerum quoq; salutem ciuitati ferebat: eius enim dicto audiens ciuitas, suamipsius conseruabat felicitatem, alienis & exteris abstinebat. Nicias uerò eandem rationē uoluntatemq; subsecutus, haudquaquā obtinuit, minimeq; adeptus est, propterea quòd suadendi cōmoditatis indigus erat, languidiore oratione tanq; obtuso freno conatus populum flectere, atq; quò uellet impellere, & unde commodum esset deducere: quin ui quadam compulsus ipse profectus in Siciliam, attritis penè ciuitatis opibus, ingenti rei publicæ uulnere seipsum perdidit. Lupum quidem aiunt auribus teneri non posse, populum autē inde maximè duci oportet: non hisce artibus atq; ansulis, quibus ineptè satis & inuenustè inexercitati quidam, & eloquentiæ rudes ac imperiti, gratificari multitudini quæritant, & sibi eam conciliare: epulis, inquam, largitionibus, saltationibus, apparatu gladiatorū, spectaculorum editione, magnis demum sumptibus: quarū rerū studiosos equidē ambitiosos magis, quàm populares habendos censeo: quandoquidē popularitas est, quæ ratione orationeq; persuadet populum. Cæterū eiuscemodi rationibus & illecebris plebē ambire atq; mansuefacere, nihilo mihi differre uidetur ab artificio uenandæ decipiendæq; feræ. Porrò uiri ciuilis oratio ea sit, quæ neq; recens & theatralis, tanquā ostentātis cuiuspiam, & mollibus atq; floridis nominibus innectentis serta uideri possit: nec rursus ut Pytheas dicere solitus traditur, orationem Demosthenis lucernam olere, exquisitis scilicet curiosè commentis duris ambitibus examussim, & ad perpendiculum exactè compositā: uerum ut musicis placet, leniter atq; placidè fides tractari, non ui & impulsu concuti oportere, sic & in eorum oratione, qui reipublicæ consulunt & operā nauant, existere debet nō astus, non calliditas: non ipsi aptè artificioseq; tum dicendi, tum diuidendi sibi laudem arrogent: quin ciuilis oratio ingenuitatis plena promatur: ferat præ se ueritatē & simplicitatem sententiarum: libertatem quæ patrem deceat, prouidentiā, curam, prudentiam: gratificandi suadendiq; modum metiatur honesto: grauibus id, aptis, idoneisq; tum uerbis, tum uerò sententijs efficiat: admittat in causis forensem dicendi acrimoniam: sententias, historiam, fabellas, translationes, quibus maximè auditores mouentur, non refugiat: modò aptè id & modestè efficiatur, ut ille: Nolite, inquit, Græciam altero captam oculo. & ut Demades naufragia reipublicæ dixit à se tractari, item Archilochus: Ne Tantali saxum huic impendeat insulæ. & Pericles, Aeginam ueluti oculis lippam Piræo detrahendam esse. Phocion uerò super uictoria Leosthenis, Pulchrum sibi inquit uideri cursum, uerum metuendum esse belli exitum. Et ut semel dixerim, grauitas & amplitudo orationis his qui reipublicæ præsunt

D

cæ præsunt

A cæ præsunt maximè conuenit. Huic rei exemplo sint orationes Philippicæ, & ex Thucydidis quam Stenelaida Ephorus, quamq; Archidamus rex Platæis habuit, quam'ue Pericles post pestilentiæ cladem ad populum, Ephori, Theopompi, Ana ximenis, hæ quibus copias armant,& instructas in aciem ducunt. Ad hæc non alie num est ab oratione ciuili, cauillo nonnunquam uti, atque interdum ridiculo, modò res non ad contumeliam fiat, neq; scurriliter: quin ea ratione tractetur, ut ex usu dici & modicè uideatur, reprehendendi alicuius detrahendiq; studio. Maximè autem eiusmodi commendari solent, quæ à lacessitis prius, non ipsis incipientibus, tanquam occurrentibus aliorum in se cauillis reddi uidentur. Ex præparato enim his uti, & priorem esse qui mordeat, scurræ & risum captantis esse uidetur, præterquam quòd improbitatis etiam affert opinionem, ut illa Ciceronis & senioris Catonis, atque Euxithei, qui Aristoteli familiaris fuit. Hi enim mordebant sæpe dictis incipientes. Atqui remordentibus ueniam simul & gratiam ipsa occasio præbet, ut Demostheni, qui, quum is qui ut fur male audierat, lucubrationes eius & nocturnas scriptiones paulò petulantius irrideret, respondit excipiens: Scio me tibi molestum, qui noctu lucernam accendimus. Idem ad Demadem exclamantem: Demosthenes me corrigere uult, nempe sus Mineruam: At ista, inquit, Minerua priore anno in adulterio deprehensa est. Lepidum etiam illud Xenæneti ad ciues suos. Exprobrarãt ei, quòd imperator exercitus ab hostibus esset uersus ad fugam: At uobiscum, inquit, lepidissima capita aufugi. Verum illa uitanda uidentur in ridiculis, ut nihil nimis, ut ineptè non offendas auditores, ut teipsum non admodum deprimas, ut non ignauum & abiectissimum reddas, quemadmodum Democrates frequenti populo concionem habiturus pulpitum quum ascendisset, sic se inquit ut ciues ipsos parum ualere, multumq; tumescere. Is clade apud Cherronesum accepta, proq; eo ciuitate mœrore affecta, orationem ad populum pro suggesto ha
B biturus: Nolim, inquit, ciuitatẽ tanta calamitate afflictam, ut me ea de re deliberan tem audire necesse haberet: ut enim pusilli animi hoc, ita superius illud profectò insani erat, quorum neutrum ciuitatẽ regenti uiro conuenire uideri potest. Phocionis deniq; breuitatem dicendi omnes admirabantur: quippe Polyeuctus Demosthenẽ aiebat esse oratorem amplissimũ, Phocionẽ uerò persuadendo grauissimũ: breuissima enim eius dictione uberrimas sententias contineri. Quamobrem Demosthenes ipse cæteros non magni faciens, solitus dicere traditur, ut Phocionem surgere conspexisset: Verborum meorum gladius iam surgit. Maximè itaq; annitendum est, ut oratione non interuacua meditatus cautè ad populum utare: Quando etiã Pericles ille prius quàm orsus esset orationẽ, precari, & uota facere consueuerat, ne uerbum quidem ullum sibi in mentẽ ueniret, quod à rebus ipsis uideri posset paulò alienius. Enimuero ad respondendum cauillis, & remordendum, exercitatione & usu est opus: Rarò enim afferri uidentur occasiones, è quibus derepente pleraq; oboriantur atque appareant. Quo factum est, ut superari plerunque Demosthenes creditus sit, qui nactus occasionem, reformidari sæpe, & rem differre, quàm ex tempore respondere malle consueuisset. Alcibiadem præterea memorat Theophrastus inter orandum quærere solitum non modò quæ diceret, sed etiam quo dictionis genere, quo deniq; modo ea sibi essent dicenda. Vnde sæpenumero hæsitare rebus, & titubare in ipso orationis cursu deprehensus esset. Sanè qui crebris ipsis, atqueadeo ex ipsis occasionibus rem opportunè aggrediuntur, auditores facilè mouent ij, & sibi conciliant; postremo quò uolunt impellunt sine negocio. Venit olim Athenas Leo Byzantius, populo inter se dissidenti de concordia suasurus: ubi uisus pusillus derisui habitus est. Id ut ille animaduertit, per occasionem, quid inquit, uiri Athenienses, si uxorem meã uideritis: quid si se uestris illa subijciat oculis: quæ tantilla est, ut uix me genu tenus pertingat. Maior hinc sublatus est risus. At dixit excipiens: nos

C tantopere pusillos & breues, si inter nos dissidium esset, uix oppidum Bizantiũ capere posset. Quum in senatu Athenis de magnis honoribus Alexandro Macedoni decernendis ferretur, Pytheas orator acriter intercessit, Dicẽti uerò cuidam: Tu'ne Pythea ista ætate tantis de rebus uerba publicè facere audes? respondit: Atqui is quem deum uos decernere molimini, Alexander, me iunior est. Ad hæc oratori ciuili uoce ualida & spiritu opus est: quippe qui nõ ad quodlibet, sed ad ingens & pugnax certamen est descensurus, ne quando defatigatus iam, & sensim extingui incipiens, à rabula quopiam & uocali uociferatione atq; clamoribus opprimatur. Eam ob rem Catonẽ accepimus tempus nequicq; terere solitum, & totã diem concionari, ubi populo se uel senatui, occupato scilicet alicuius gratia studióue, minus posse persuadere arbitraretur. De apparatu orationis & usu quæ dicta hactenus sunt, satis ei futura existimamus, qui hæc adeptus, uia hinc proficiscens quæ reliqua sunt cõsequi possit. Cæterũ ingressus geminos, quibus ad rempublicã capessendam eatur comperio. Alteram quidem uiam compendiariam, ad splendorẽ & gloriam peridoneam, sed non ita tutam, neq; citra periculum. Longiorẽ alteram, & humilem illam quidem atq; pedestrem, sed satis securam atq; in tuto positam. Sunt enim qui de aliquo præclaro & grandi soluentes facinore, uelut de promontorio quodam in altum protinus uela dent, in mediam rempublicã deferuntur, rati illud Pindari rectè dici: Inchoando operi pulchra uisu esse primordia facienda. Videtur enim uulgus satietate atq; fastidio quodam eorum quibus cum iam consueuit, ut in spectaculo nouũ certatorẽ, ita eum qui recens rempublicã capessit alacriter excipere. Celeritas enim incrementi comparatæ potentiæ liuorẽ euincere omnem, & inuidiæ locum nullum uidetur relinquere, & ut inquit Aristo: Nec ignis concipit fumũ, nec gloria gignit inuidiã, si repente utrunq; atq; celeriter emicuerit. Illa enim aliunde alius carpit atq; obtrectat, quæ paulatim & ociosè uidet succrescere. Quo sæpenumero factum est, D ut in foro pleriq; priusquam florere cœpissent penitus elanguerint. Vbi uerò res ita agitur, ut de Lada memoriæ proditum est, cuius auribus plausus spectaculi, atq; sonitus ille carcerum dies noctesq; obstrepere solitus dicitur, ut quocunq; siue Imperator, seu legatus profectus esset, corona triumphóue magnificè donaretur: ubi, inquã, res sic succedunt, pari hic ratione tam cõtemptores, quàm inuidi parũ ualent, uel nihil potius. Hac uia Aratus gloriam consecutus est, qui Nicoclis tyranni interitum gradum sibi ad capessendam rempublicam fecit. Hoc pacto Alcibiades sibi uiã muniuit, inductis Mantineis, ut in Lacedæmonios conspirarent. His Pompeius artibus nihildum ad senatum allectus decernendum sibi triumphum curauit. Syllæ uerò intercedenti plures dixit esse qui solem orientem, quàm qui occidentẽ adorẽt. Quæ simul audiuit Sylla substitit, atque adeo cessit. Iam uerò Cornelium Scipionẽ non temere populus Romanus adductus præter legem Consulem declarauit, sed pugnam atq; uictoriam eius adhuc adolescentis Hispaniensem maximè admiratus, non multo postea quæ Tribunus militũ apud Carthaginẽ gesserat. Quibus tamen gestis Cato senior exclamauit: Solus sapit, cæteri ut umbræ mouentur. Verumenimuero hac tempestate, quando nullæ sunt amplius ciuitatibus expeditiones sumendæ, nulla bella militiæq; relicta imperia, nullæ tyrannorum cædes, nulla bella iure sociali suscipienda, quænam initia quispiam capere possit reipublicæ præclarè administrandæ? Iudicia omnino legationumq; functiones ad rerum omnium principes reliquæ sunt: ad quæ quidem munera subeunda, uiris certe opus est ingenio præditis, lingua, rerum denique usu. Sunt pleraque præterea satis honesta & clara munia, tametsi iandiu neglecta, & propè desita in ciuitatibus, quæ si reducenda cures, gloriam adferant: Quæ corruptionibus institutis, & inconsiderata licentia damno atque dedecore ciuitatum illata sunt, si tollas corrigas'ue, ciuibus usui, honori tibi futura sint. Iam magna aliqua, atque difficilis causa pul-

cherrimè

A cherrimè iudicata, integritas atq; fides patroni imbecilli clienti præstita, præsertim aduersus potentem litigatorē, iuris atq; pudoris contra petulantiam magistratus libera propugnatio, uiam plerisq; muniuit, atq; præclarū aperuit aditum ad rempublicam cum dignitate & gloria egregiè tuendam & gubernandam. Permultos alios uidimus per inimicitias & contentionē auctos claruisse, adortos ex industria homines, inuidiosa & formidabili autoritate pollentes. Maiore enim cū gloria autoritas deiecti iam hominis ad eum qui deiecit transfunditur. Verum probum ac frugi hominem, & uirtute præstantē uirum, ob inuidiam oppugnare, ut Periclem Simmias, ut Themistoclem Alcmæon, ut Pompeium Clodius, & Meneclides orator Epaminondam, neq; ad gloriam est decorum, neq; alioqui utile. Nam etsi decepta multitudo frugi hominē impugnarit, mox errato animaduerso, & instigatoribus agnitis, si facti se pœnituerit, iustissimam hanc simulq; facillimā mulctam peccati existimant, si autorem facinoris atq; impulsorē funditus perdant. E diuerso improbo facinorosoq; homini siue calliditate & astu, siue superbia atq; fastu rempublicā sibi subijcienti, cuiusmodi Athenis fuit Cleon, qualis Cletophon, huic omnibus officere uiribus, eius potentiam decurtare, audaciamq; reprimere, præclarum utiq; facinus, quo ad rempublicā capessendam luculentū patefieri aditum cernere licet. Haud me fugit, aliquando plerosq;, qui aut senatui molesto & insolenti modum fecerunt, aut paucorum potentiā represserunt, ut Ephialtes Athenis, ut Phormio apud Elienses, autoritatem hinc continuò atq; uires adeptos: uerum homini modò munera ciuitatis subire incipienti, hæc ratio ingentis est periculi plena. Quocirca meliora uidetur suscepisse auspicia Solon, qui quū inter se ciuitas dissideret, atq; per factiones diuisa trifariam esset, in Diacrios, Pandieos, atq; Paralios, hæc enim omnino capita partium erant, nullis se immiscuit, nullis factiosè se dedit: quippe qui cunctis communē præbuit, omnia dicens agensq;, quæ ad concordiam ferrent. Quamobrem communi

B consulto, & discordiarū transactor, & legum lator egregiè declaratus est: ad extremum hac uia, his artibus ciuitatem constituit, & rempublicam optimis institutis ac legibus temperauit. Illustrior itaq; ad rempublicā aditus atq; gradus existit, qui eiuscemodi principijs proficiscitur. Alteram uerò uiam, quam tardiorē quidem, sed tutiorē esse monstrauimus, pleriq; illustres uiri præoptauerunt, Aristides, Phocion, Pammenes Thebanus, Lucullus & Cato Romæ, Agesilaus Lacedæmone. Etenim quemadmodum edera nascētis alicuius futuræ præualidæ arboris stipitem undique amplexa unà consurgit & inolescit, ita illorum quisq; seniorem adolescens, & gloriosum inglorius subiens, ac se dedens, paulatim sublatus, & sensim adauctus, radicibus iam altè actis subnixus, extitit demum, atq; ad rempublicam capessendam & gubernandam sese idoneū præbuit. Siquidem Aristidem Clesthenes, Phocionē Chabrias, Sylla Lucullum, Catonem auxit Maximus, Pammenes Epaminondam, Agesilaus Lysandrū: tametsi hoc importunæ gloriæ studio, improbaq; æmulatione lasciuiens, rectorem non multo pòst reiecit, atq; agendorum moderatorē petulantissimè aspernatus. Cæteri ciuiliter & honestè ad finē usq; magistros obseruauerūt, & cultu debito prosequuti sunt, ut soli subiecta corpora, quæ quum indę splendorem accipiunt, uicissim & reddunt, & quidem quoad eius fieri potest illustrius atq; plenius quod acceperunt. Verum qui Scipioni gloriam inuidebant, eiusq; obtrectabant laudibus, actorē illum quidem esse iactabant, poëtam uerò amicū Lælium. Lælius autem nihil hinc sublatus, nunquā non uirtuti Scipionis atq; gloriæ studuit. Africanus Pompeij necessarius, etsi admodum humilis, uisus est tamen Consulatū appetere, Pompeius uerò alijs petentibus operā dabat. Africanus ubi id cōperit petitione destitit, inquiēs, nō tam Consulatū, si forte adipiscatur, futurū gloriæ, quàm molestum & tristem, si Pompeio nolente, neq; opitulante, illum assequatur. Quare factum est, ut anno omnino circumacto saluis amicitiæ uiribus, Pompeij ope uoti

C compos effectus sit. Proinde his, qui alieno ductu se ad gloriam erigunt, illud quoque usu euenit, ut hic una re multis simul mos geratur, si quid molesti accidat offendatur nemo. Quamobrem Philippus Alexandrum summonere solitus traditur, ut patre uitam adhuc agente atq; regnante, amicos sibi consuetudine, comitate, gratificatione, quoad licitum esset, comparare studeret. Enimuero eiusce modi is sibi magistrum ac ducem deligere debet, qui ad ciuitatis munera obeunda se idoneum uult, cuius non tam opibus & potentia, quàm uirtute probitateq; inniti firmariq; possit. Quemadmodum enim non quæuis arbor uitis amplexus admittere & perferre uult: quin pleræq; uitem ipsam præfocant, atque eius inolescentis progressus retundunt & opprimunt, ita in ciuitatibus, qui gloriæ duntaxat & principatui omnẽ nauare uidentur operam, atq; obnixè studere, non unà quoq; uirtutem excolere, iunioribus hi nullas uolunt exhiberi occasiones rerum egregiè gerendarũ: quin præclarissimas quasq; res, tanquam futuræ gloriæ segetem clàm per inuidiam subtrahunt, & iuuentutis florem ex industria flauefaciunt. Hac ratione Marius in Libya, rursus idem in Gallia, opera Syllæ ad facinora præclarè patrata egregiè usus subtitit: denique & ea uti amplius noluit: nempe grauatus felicitate & cursu indies augescentis gloriæ eius: tametsi obtentu, atq; per causam anuli sigillaris, consuetudinem eius est uisus abhorruisse. Etenim Sylla Quæstor in Libya Imperatore Mario missus ad Bocchum, re feliciter gesta uinctum Iugurtham adduxit. Ea re, ut erat iuuenis, & gloriæ paulò auidius affectator, neq; felicitatem modicè tulit, & Iugurthæ imaginẽ, ut fuerat traditus, in anulo quem gestabat insculpsit. Eam rem crimini dans Syllæ Marius, amicitiam eius post hac aspernatus est: ad Catulum ille atq; Metellum claros tum uiros, alioqui infestiores Mario, sese cõtulit: nec multo pòst Marium autoritate deiecit, & opibus omnibus exuit, concitato iam illo bello ciuili, ex quo parum abfuit, quo minus Romana res funditus euersa periret. Pompeiũ Sylla

D la iuuenem adhuc ipse subuexit, cui aduenienti detecto capite solitus memoratur assurgere: multas idem imperitandi occasiones reliquæ iuuentuti suppeditauit, nonnullos aliquando uel languidiores excitando, uel inuitos inducendo, uel deniq; per se animatos uehementius irritando. Quibus artibus militares ordines, quibus ille præesset, ambitionis atq; cupiditatis & æmulationis compleuit: quippe cui nõ tam cordi erat, ut unus cunctis imperitaret, quàm ut inter multos magistros & claros, primus ipse atq; maximus haberetur. Eiuscemodi ita uiros sequi oportet, & his inniti, non ut est regulus Aesopi, qui humeris uectus aquilæ, prouolutus repente excussusq; decidit: Neq; enim ab illis surripienda est gloria, sed beneuolentiæ ac amicitiæ ductu accipienda: quando præsertim ne imperare quidem quispiam rectè potest, ni prius ipse rite seruierit, ut inquit Plato. Consequens est, ut de amicitia rectè atq; sanctè constituatur, explosa simul cum Themistoclis, tum uerò Cleonis sententia. Hic enim ut primum rempublicam attingere destinauit, uocatis amicis omnibus, soluere se uelle dixit amicitiæ uincula, subdiditq; rationem: solere amicitias pleraq; recta & iusta subuertere, quod homines rempublicam administrantes, utpote affectu & mollitie occupatos quadã, sæpenumero à uia deducit recti officij. Ei longè melius fuisset, auaritiam & contentionem omnem animi procul eijcere, & sese omni prorsus inuidia atque improbitate depurare. Neque enim his ciuibus opus est, qui beneuolos atque amicos habeant nullos, sed qui temperati & frugi sint. Nunc uerò amicos fugandos abigendosq; ille quidem duxit, sed centum se capitibus adulantium, atque quoquò uersus palpantium circundatum, atq; lingentium, ut aiunt Comici, non intelligebat, ut qui modestis ac probis grauem atque trucem se exhiberet, idem rursus multitudini imperitæ subiectum, atq; in gratiam inconditi uulgi senectutis mercenarium corruptorem præberet: & quod omnium turpissimũ est, colluuionẽ populi morbidam, ut aduersus optimos quosque per insidias conspirarent,

A rarent, miris artibus concitaret. Themiſtocles autem ei qui rectè honeſteq́ ipſam rem communem geſturum affirmarat, ut qui æquum ſe omnibus paremq́ præſtiturus eſſet: dic meliora, inquit: nolim equidem in magiſtratu gerendo talem me eſſe, & ea ratione ad hoc aſcendere ſolium, ut nihil à me amplius habituri eſſent amici quàm inimici. Nempe ne is quidem rectè: nec enim debuit ciuitatē & munus commune ſuis adductus ſtudijs, ſuis ipſe obſequutus affectibus, amicis permittere, & tam perperam priuatis obſtringere rationibus: quanquã idem petenti ab ſe Simonidi neſcio quid quod minus uideretur honeſtum, nec poëtam inquit ſibi uideri bonum, qui inconcinnum quippiam & abſonum caneret, nec magiſtratum frugi, qui contra ius faſq́ cuipiam inſeruiret. Iniquum profecto, & miſerandum omnino uideri poteſt, ſi gubernator nauis nauitas deligit, nauis præfectus rectorem qui puppi inſideat, qui clauum ſcitè pertractet, qui è re ſua nunc mâlum erigat, & antennã intendat, nunc ingruente uento uela in altum det: ſi architectus itē magiſterq́ operum operarios conducit, atq́ redemptorum delectum babet, non qui opus corrumpant diſtorqueant'ue, ſed qui attentè iuſſa excipiant, perq́ affabrè munia exequantur: ciuilis autem uir præſtantiſſimus opifex, ſimulatq́ reipublicæ capeſſit gubernacula, non deliget ſibi miniſtros ijſdem ſecum affectos ſtudijs, eadem uoluntate coniunctos, eodem ueluti numine ad honeſti cultum, & uirtutis amorem impulſos. Etenim ſi eorum utetur opera, quorum ſtudia atq́ rationes diuerſæ & diſſentaneæ ſint, quorum ad aliud alius ui & iniuria perpetrandum pro ſtudio impellat & flectat, nihilo mihi differre uidebitur ab eo qui opificem agens, imperitè & temere perpendiculis ac normis utatur, non quibus opus dirigat & pulchre abſoluat, ſed quibus omnino deſtruat & deprauet. Amici enim habendi ſunt his qui rempublicam adminiſtrant, pro inſtrumentis animatis & ratione utentibus, quos, ſicubi forte aberrent, non tanquã comites ipſi ſequi debemus: quin maximopere attenden-

B dum eſt, ita eos eſſe affectos, ut ſponte ſua etiam abſentibus nobis ab officio non diſcedant. Id enim fuit quod Soloni uitio datum animos ciuiũ pupugit, & uehementer offendit. Animo enim quum deſtinaſſet legem ferre, qua qui ære alieno implíciti eſſent, à ſarcina leuarentur, quam leniendæ rei cauſa Siſachthian, boc eſt, nouas decretas tabulas appellauit, cõmunicauit antea rem hanc cum amicis: Illi rem nefandam protinus commenti ſunt: Quippe legis ferundæ tempus præuertunt, & grande æs alienũ contrahũt, ut paulò poſt promulgata lege creditoribus ipſis imponerent, effeceruntq́ facinus, ampliſſimis ædibus atq́ magnificis prædijs coëmptis ea quam modò interuertiſſent pecunia. Hinc Solon peſſimè audiuit, perinde ac ſi ille iniuriam intuliſſet, quæ potius ab amicis ei illata fuerat. Ageſilaus uerò ita ſtudioſus amicorum extitiſſe commemoratur, ut ſeipſum ſæpe imbecillum atque abiectiſſimum faceret, in morem Euripidei Pegaſi putans, atq́ longè amplius æquo cedens: Calamitoſis enim amicis paulò ſtudioſius & uberius opem ferendo, iniurius ipſe ut uideretur ſæpenumero committebat. Phœbidem accuſatum, quòd iniuſſu ſenatus Cadmeam demolitus eſſet, pœna exemit, & ut ſaluus fieret autor extitit, ſubdens, eiuſcemodi res quandoq́ ex tempore ac raptim patrare neceſſe eſſe. Sphodriæ præterea, quòd Athenienſibus, non modò per id tempus amicis, uerumetiam ſocijs & fœdere iunctis, agrũ Atticũ inuaſiſſet, in iudicio ſalute periclitanti affuit, & ut abſolueretur effecit, filij amatorijs precibus molliter atq́ indecorè inductus. Fertur ad hæc epiſtola quædam eius ad tyrannũ quendam pro amico Nicia in hæc uerba: Niciam, ſi inſons eſt, dimitte: ſin ſons, mihi dimitte: omnino uerò dimitte. Enimuero Phocion ne genero quidem Charillo, repetundarum dicturo cauſam, adeſſe ſuſtinuit, inquiens: Equidem mihi generum te, ut hominem iuſtum & probum optaui. Quæ cum dixiſſet, deſerto genero, continuò inde ſeſe proripuit. Timoleo Corinthius, ut fratrem, quo tyrannide abſtineret, monitis atq́ precibus in-

Σισάχθεια alleuatio eſt debiti communis.

C ducere atq; persuadere nequiuit, his subinde nauauit operã, qui illum interemerũt. Non igitur ara tenus, ut Pericles dixisse fertur, iura amicitiæ sunt seruanda, scilicet ne amico peieres, sed omnibus legibus, omni iure, cunctis denicq; rebus officium est ciuis custodiendum, ubi neglectum aliquid ad magnam aliquã noxam, & reipublicæ detrimentum referri queat, ut illud referri poterit, Sphodriam atq; Phœbidem Lacedæmonios Agesilai opera debitas non luisse pœnas: hi enim potissimũ Spartam ad cladem illam Leuctricam uisi sunt attraxisse. Verum in amicos, leue quippiam committentes, acerbè & grauiter ut animaduertas, ratio ciuilis non cogit: quin saluis rebus maximis, & in tuto positis, per ciuitatem & rempublicam licet amicis adsis, & opem feras: quando præsertim id efficere potes citra inuidiam, hoc est, si candidatis & honorem petentibus præsto sis, si administrationem ullam committas, si legationem ijs cures, unde gloriam consequi possint, & humanitatis specimen dare reconciliandis ciuitatibus, & discordiarum tollendis seminibus. Verum ubi res ulla præponitur, magna quidem illa atq; illustris, sed operosa & ardua, laborum & operis socium tibi assume amicũ, ut Diomedes: Quòd si alterum mihi iubetis ut adiungam, postea qui possum diui obliuisci Vlyssis? Cui quidem Vlysses gratiam perquam commodè & amicè retulit, inquiens ad Nestorem: Quos uides adductos equos, ô senex, Thracij sunt, quorum dominum fortis Diomedes extinxit: comites præterea omnes duodenos haud instrenuos. Et re uera amicis si tribuas laudẽ, nihil te minus quàm illos quos laudes decorare uidebere. At teipsum omnino amare sine riuali, solitudinis id comes est, autore Platone. Quamobrem cuiusq; rei humaniter abs te, benignè, honestè, comiter perpetratæ gratiam amicis quoque impertias oportet, ut hi de quibus sis benemeritus, eosdem amicos tuos, te hortante maximè, utpote adiutores & consiliorum participes, amare, laudare, & beneuolen

D tia pariter prosequi animum inducant. Ex contrario, quorumuis amicorum inepta & incommoda postulata amoueas ipse depellasq; necesse est: non tamen acerbè & truciter, sed placidè leniterq; commonefaciendo, quæ abs te petunt non esse digna quæ ab illis impetrentur, quando à uirtute atq; existimatione eorum iure abhorrere uideri possunt. Proinde lepidissimè omnium Epaminondaš negasse fertur roganti Pelopidæ, ut cauponem quendam uinctum atq; conditum solueret, quem idem nõ multò pòst illa quam adamabat orante dimisit, subdens, orata eiuscemodi conuenientius meretriculas quàm uiros claros atque prætorios assequi oportere. Molestè Cato atq; acerbè oranti Catulo Censori, Catoni ipsi consuetudine, amicitia, familiaritate arctè coniuncto, ut quendam iudicio eius obnoxiũ (erat autẽ Quæstor) dimitteret: Turpe est, inquit, nos qui iuuẽtuti bene instituendæ autores esse debemus, à lictoribus & ministris irrideri nostris. Potuit certe uerbi detracta asperitate atque amaritudine, re ipsa orata refutare amici, & simul ostendere, molestè se id atq; inuitum facere, seueritate legum coactum, & iuris ui. Præclarum profecto illud, atque honesti præferens speciem, inter honores magistratusq; publicos amicorum inopiæ per occasionem opitulari. Themistoclem Atheniensem legimus, ubi feliciter aduersus Barbaros pugnatũ esset, quum in hostem mortuum incurrisset, torque atq; monili & reliquo ornatu indutũ, ipsum quidem sponte præterijsse, ad amicum autẽ quendã conuersum, accipe ista, dixisse, tu: nõ enim Themistocles es. Plerũq; enim hanc bene de amicis merendi commoditatẽ ratio ciuilis permittit, nec omnes sunt Menemachi, ut alijs causam honestè defendendã demandes, quæ sit scilicet aliquã allatura mercedem: alijs diuitem quidem & opulentum, sed alioqui patrocinio & diligentia indigentem cõmendes: nonnullis opus aliquod publicũ redimere cupientibus, uel locationem curantibus operam des. Epaminondam accepimus cuidam egeno iussisse, ab amico diuitijs affluente talentũ unum peteret: à quo petitor ille facilè impetrauit. Percontanti posthac, quid ita? quia is quidem, inquit, quum homo

frugi

A frugi sit inopia rerũ premitur: tu uerò diues pleraq; de publico peculatus. Agesilaũ Xenophon memorat solitũ libenter amicis locupletandis operam dare, qui tamen opes atq; diuitias minimi faceret. Sed quoniam omnibus corydalibus, ut inquit Simonides, cristas enasci necesse est, & quęuis reipublicæ administratio inimicitias & dissidia quædam affert, maximè de his quoq; considerandum uidetur ei qui in republica aliqua ratione uersetur. Aristides atque Themistocles uulgo laudantur, so liti quoties siue legati, seu imperatores publicitus mitterentur, priuatam simultatem & omnes inimicitiarum rationes in finibus agri Atheniensis deponere, resumpturi si ita uideretur in reditu. Consilium etiam Cretinæ Magnetis plerisq; uehementer probatur: cum inter ipsum atque Hermiam, honorum quidem cupidum & animo promptum uirum, sed exiguis fretum uiribus, inimicitiæ acriter & contentiosè exercerentur, extitit Mithridaticum bellum. Animaduerterat Cretinas ciuitatem eiusce modi bello salute periclitari: proinde iubet Hermiæ gubernandam ciuitatem susciperet, eaq; salutariter uteretur: se enim è medio summoturum, atq; aliò profecturum iam destinasse: quòd si alteras mallet suscipere partes, ciuitate ipse decederet, illi imperiũ & gubernacula reipublicæ relinqueret: metuendum nanq; summopere, ne ob ambitionem & intestinæ contentionis studia ciuitas ipsa funditus interiret. Accepit conditionem Hermias, & optione proposita, Cretinam bellicosiorem professus, & magis idoneum cui salus rerum committeretur, acceptaq; uxore & liberis ciuitate abijt. Quem Cretinas comiter atq; humaniter prosecutus, ijs opibus iuuit atq; ornauit, quas solũ uertentibus, quàm domi obsessis, magis usui futuras existimauit. porrò ciuitatem, extremis iam periculis proximam, præter spem omniũ fortissimè est tutatus. Etenim si hæc exclamare, amo liberos, sed patriam magis amo, generosi ac celsi animi esse exstimatur, cur non id cuiuis facillimum dictu: odi illum atq; malè afficere cupio, sed uehementer patriam amo: nolle enim eas inimicitias tollere, quibus

B etiam amicus sit periturus, immanis est nimirum & admodum feri. Quare præclarè Cato & Phocio, quorum neuter inimicitias animo concipiendas ducebat, si quid in gerenda republica discreparet: quin pro suggesto, & in publicis certaminibus, hoc durus uterq; & inexorabilis habitus est, quòd præfractè nimis nusquam procli nandum censebat, unde reipublicæ commoda prodi pacto aliquo uiderentur. Cæterum in rebus priuatis omni simultate longè abiecta, eorum ipsorum consuetudine comiter atq; humaniter utebantur, à quorum rationibus in republica uehementissimè abhorrebant. & rectè quidem, nullus enim ciuis pro inimico habendus est, nisi is ciuitati & rei communi hostis sit, atq; eiuscemodi, qualis Aristio, & Nabis, & Catilina, tanquã morbus aliquis & uomica reipublicæ natus. Porrò si qui alicubi dissonãt atque discrepare uidentur intensione laxationeq;, hos amicè & placidè uelut musicum ad modum atq; concinnitatem oportet reducere: non si quis aliquatenus peccat, iracundè protinus hunc, duriter, atq; per contumeliam adoriri: quin autore Homero mitius & moratius pertractare: Te scilicet equidem cæteros prudentia anteire arbitror. Item: Te certe scio meliorem ista oratione excogitare facilè posse. His & similibus est utendum, ubi moderatè quippiam amicus egit dixit'ue, ne aut honores eorum molestè ipsi ferre uideamur, aut rerum præclarè ab ijs gestarum laudes parcè attingere. Hac ratione improbitatem aliquando detestantibus nobis, ubi uitupe randi quippiam locus appareat, fides habebitur, ut ijs, qui uirtutis commendatione nunc decorem & dignitatem pro ueritate exaggerare, nunc improbitatem uitupera ra uideri possimus. Equidem à uiro ciuili alienum minimè puto, in re honesta & iusta uel inimicis & aduersarijs testimonio præsto esse, & in iudicio aduersus calumniatores eos tueri, & falsò obiecta refellere crimina, quæ scilicet ab reorum institutis & rationibus abhorrere penitus uideantur. quod non multò antè à Nerone factitatum accepimus. Exercebantur miris modis inter ipsum atque Thrasean inimicitiæ:

C uerum cuidam multa criminosè iactanti, atq; Thrasean perperam iudicasse causam suam aienti, obstitit Nero, tantumq; absuit ut criminibus de inimico contra ueritatem assentiretur, ut exclamarit: Vtinã tam me Thraseas diligat, quàm iudex æquus & rectus est. Ediuerso non parum ciuili rationi conducit, si amicum facinus quodpiam admittentem libere increpes, præsertim si alicuius inimici quidem, sed paulò integriore uita hominis mentionem habeas, dicasq;: At ille nõ id patratum dictum'ue uoluisset. Potes etiam per occasionem ijs, quos à recta ratione uiuendi ullibi uideas aberrare, parentum uirtutis summonere, ut Homerus: Næ parum sibi similem Tydeus natum progenuit. Et ad Scipionem Africanum Appius, cum in comitijs inter eos disceptaretur, quàm, inquit, Paule præ indignatione iraq; ingemisceres, si filium tuum Censorem agentem sentires Philonico comite ad magistratum domo deduci, domum rursus eodem ipso consequente reduci. Iis rationibus tractata res, ut errantes corrigere, ita correctoribus ornamento esse atq; laudi potest. Ciuili proinde animo Nestor Sophocleus lacessitus Aiacis iurgijs, respondere uidetur: Non incuso, inquiens, te qui rectè agis, perperã loquens. Cato aduersatus erat Pompeio, rem publicã cum Cæsare, ut aiebat, labefactanti, atq; ei impiè uim afferre conanti: At simul ad bellum deuentum est, idem iussit imperiũ Pompeio omnino demandandum esse, subdens, eundem posse magna mala ciere, qui & concita inhibere sciat. Enimuero uituperatio si mixta est cum laude, quæ ingenuitatem, non contumeliam uideatur prætendere, neq; iram & propè furorem exuscitet, sed pœnitentum ueluti morsum inducat, lene id negocium est, & res obsequiosa uidetur: è contrario maledicendi atq; obiurgandi profusa licentia, rempublicam tuentibus, & principibus ciuitatis dedecori est. Proinde animaduertere licet quæ in Aeschinem Demosthenes, contrà quæ in eundem dixit Aeschines, rursus quænam Hyperides in Demadem scripta edidit: ea certe Solon, aut Pericles, Lycurgus Lacedæmonius, Pittacus'ue Lesbius

D nequaquam dixisset: quanquam etiã Demosthenes eiuscemodi maledicentia in accusatorijs duntaxat atq; forensibus causis utitur. Cæterum orationes Philippicæ omni omnino scurrili dicacitate carere uidentur: quæ quidẽ res præterquam quòd omnem confundit curiã, forum atq; conciones perturbat, plus quoq; maledictorum autoribus dedecoris ignominiæq; afferre uidetur, quàm ijs in quos euomunt. Præclarè itaq; Phocion, maledico & dicace quodam multa aduersus eum cõcionem habentẽ iactante petulantissimè, intermissa oratione substitit, & cursum illum uerborum inhibuit, donec uix aliquando ille cõticuit: tum imperturbato animo Phocion pulpitum rursus conscendit, inde superiorem orationẽ continenter prosecutus, De equestribus, inquit, atq; pedestribus copijs iam audistis, reliquum est, ut de uelitibus & leuis armaturæ milite dissseram. Et quia plerisq; id nõ uidetur toleratu facilè, propterea quòd lacessentum petulantia opportunitate respondendi haud incõmodè sæpenumero retundi posse atq; refutari uidetur, res proinde uerbo debet esse breuissima, ira excandescentiaq; carere, lenitatem præferre, ut ioco atq; lepidè lacessentem remordeas. Quemadmodũ enim emissa semel tela si in emissorem eadem retiebantur, soliditate quadam & robore eius qui prior petitus est retorqueri uidentur, ita uirtute atq; prudentia lacessiti & petiti, cauillum iniectum ad autorem ipsum redire uideri potest, ut illud Epaminõdæ in Callistratum, Oedipodi & Oresti parricidium, Thebanis simul & Argiuis exprobrantẽ: Horum, inquit, patratores facinorũ ciuitatibus nostris nos quidẽ exagitauimus, uos uerò extorres & profugos excepistis. Antalcides Spartiata Atheniẽsi cuidã Lacedæmonijs exprobrãti, sæpe à Cephiso Attici agri mõte depulsis: at Lacedæmonij, inquit, nunquã ab Eurota depulerũt Atheniẽses. Facetissimè Phocion uociferãti Demadi, perdent te Atheniẽses si insanierint: te uerò, respõdit, si sani sint. Crassus orator, obiectanti Domitio, q; murena mortua, quã in piscina nutricaret, plorasset, occurrit excipiens; atqui tu tribus elatis uxori-

A uxoribus ne lachrimatus quidem es. Hæc & eiusmodi etiam ad uitam priuatam usui esse possunt. Quamobrē de his hactenus. Cæterum sunt nonnulli ad rempublicā capessendam sic animati, ut eam omnibus ex partibus amplexari uelint, nihil omnino optimo ciui prætereundū existimantes, quod quidē aliqua ratione ad rempublicam attineat, nec per eum standum, quò minus cuncta curanda diligenter suscipiātur: id quod Cato uisus est sentire. Laudatur perinde Epaminondas, qui Thebis inuidiosè atq; contemptim decretus Thelearchus nō neglexit munus, inquiens non modò magistratu uirū ostendi, uerum etiam magistratum uiro. Id itaq; muneris amplitudine ipse euexit, & clarū reddidit. Fiebat enim antehac parui, & penè pro nihilo habebatur, quod angiportus & uiam per urbem ita curare necesse habebat, ut per cloacas & subterraneos riuulos purgamēta quæq; extergerēt, & eiuscemodi quisquiliarum illuuies. Nos ipsi quoq; risum forte mouemus prætereuntibus, & nostrā operā circa eiusmodi munia uersari quotidie inuisentibus. Qua in re illud Antisthenis memoria repetitum potest nobis nunc auxilium ferre. Admiratione quidā summopere teneri uidebatur, quòd Antisthenes ipse per forum obsonij & salsamenti nescio quid deferebat. Ad quem Antisthenes: desine, inquit, mirari, mihi ipsi enim hæc, non alijs fero. Equidem èdiuerso hoc nomine me defendere possum siqui accusant: si transennæ, inquam, dimetiendæ, si calce lutoq; subigendo, si comportandis lapillis ipse impendere uideor operā, & hisce negociolis modum statuere, non hæc priuatim mihi conficio, sed publico operi præsum, atqueadeo ipse patriæ operā & industriam do. Pleraq; enim sunt, quæ si tu tibi ipsi, aut per teipsum pertractes & agas, abiectus & sordidus meritò existimari possis: Hæc eadem si ciuitati publicitus exhibere uidearis, nō illiberalis & degener, sed generosus ciues haberi queas. Magni est enim atq; perstrenui animi, uel paruulas ciuitatis res curandas suscipere. Quidā Themistoclis illud magnificum esse putant & gloriosum, quorum sententiæ Critolaus Peripateticus

B astipulari uidetur. Iactasse enim Themistoclem hæc uerba accepimus: quēadmodū Salaminia & Paralos (sic appellatæ naues Athenis) nō ad quodlibet opus, sed omnino pro magnis & necessarijs rebus solitæ erant è nauali produci, atq; nauigationē aliquā inituræ deduci, ita suaipsius opera rempublicā uti debere, nō ad quæuis, sed pro maximo & amplissimo quoq; munere: hac lege scilicet qua rerū dominus deus & mundi totius rex utitur. Magnas enim res deum attingere, paruas fortunæ cōmitti, Euripides est autor. Equidē ambitionem nimiam & cupiditatem Theagenis parum probo: certauerat ille sæpe, atq; in publicis ludorū spectaculis Græciæ uictor euaserat, nec pugillari modò certamine, uerū lucta & cursu. Is inuitatus ad cœnam eā & epulū, quod de more heroū parentalibus exhiberi solebat, dū singulis conuiuis portio quæcūq; pro parte uirili cōtingeret, rite proponitur, se cōtineri nequit, quin exurgēs disco certaret, perinde atq; nulli id factitare ipso præsente liceret. His artibus ad M. CC corollas aggessit, quarū plerasq; paruo æstimare haud iniuria possis. Itaq; nihil interest, mea quidem sententia, inter illum & hos qui ad cōmunem reipublicæ partem se accinctos uolunt, nempe qui sui satietate multitudinem cito afficiunt, & plerisq; omnibus oneri atq; molestiæ sunt. Ad hæc si cōcupita adipiscuntur inuidiam concitant: sin opinione falsi, & uotis frustrati sunt, facilè irridentur: & si quid curandum sibi conficiendumq; susceperunt, incipientibus forte admirationem & laudem attulit idipsum, progredientibus in subsannationem atq; cōtemptum mutatur: & tale fit, cuiusmodi fuit illud Athenis. Metiochus in ore omnium erat uulgo iactantiū: Metiochus ducit copias, Metiochus uias curat, Metiochus exercet panarium, Metiochus farinā tractat, Metiochus præest omnibus: Metiochus ergo lugebit. Amicus is erat Periclis, cuius florēte tunc autoritate & opibus, ad inuidiā usq; atq; fastidiū abuti solitus memoratur. Enimuero operā q reipublicæ dat, populo ueluti amanti ita se exhibere debet, ut absentis quandoq; desideriū ingens appareat. Id

C quod Scipionem Aphricanum ex industria factitasse legimus: Ab urbe sæpenume-
ro secedebat, rusticari perdiu solitus, ut & inuidiæ quicquam detraheret, & respiran-
di locum illis præstaret, qui splendore uirtutis eius & gloria rerum gestarum oppri
mi uidebātur. Timesias quoq; Clazomenius, uir cætera frugi, & ciuis haud ineptus,
ea cupiditate tamē, ut cuncta ipse per se agere atq; curare appeteret, contraxerat in-
de odiū ciuiū: quod ipsum tantisper latuit, dum tale quippiā usu euenit: Carduelem
auiculam transenna captā adepti sunt quidā pueri: eorum unus ita manu oppressit ca
put auiculæ, ut cerebellum excuteret. addiderunt reliqui: utinam sic Timesiæ caput
excerebrasses. Præteribat illac tum forte Timesias, & uerba excepit: nempe eum pu
eri ipsum esse non cognoscebant. Reputans rem secum diu, quorsum odia in se ciui-
um pertinerent, quandoquidem per paruulorum ora talia uolitarent, facilè intelle-
xit. Conuersus domum rem omnem uxori narrat, atq; confestim collectis sarcinis,
uxore comite rectà urbe profectus solū uertit: quippe qui sibi amplius in patria ma
nendum nequaquā existimauit. Non huic rei uidetur ualde absimile, quod Themi
stocli Athenis accidisse fertur, qui tum ad ciues suos conuersus: Quid ô fortunati, in
quit, beneficijs sæpe affecti defatigamini? Harum rerum alijs rectè quidam sunt usi,
alijs alij perperam uidentur abusi. Claro autem ciui, & reipublicæ principi, nulla ci-
uilis muneris pars uidetur prætermittenda: quin consilio omnibus, beneuolentia, di
ligentia attendendum, & summa cura & studio singula uestiganda, ne tanquam sa
crū aliquod uas in naui sepositus, ciuitatis nouissimos casus, atq; extremos usus op-
periri uideri possit. Et quemadmodum rectores præfecti nauium, alia ipsi suis consi
ciūt manibus, per alios alijs uelut instrumentis utuntur, atq; in puppi sedētes omni-
bus modū faciunt, siue circunferre quippiam, seu mutari, alióue transferri sit opus,
utuntur nautis, proretis, iussoribus: est quando nonnullos ad se accersunt, quibus sci
licet clauum & gubernacula ipsa committant: Hoc pacto ciuem rem communē ad-
ministrantē, omnia circunspicere, moderari omnibus decet: cedendo nōnunquam
D pro tempore, ut alij honores & ciuitatis munera capessant: uocando interdum ad
hæc, quos idoneos ad res subeundas conspexerit, atq; ciuiliter & amanter hortan-
do. Neq; enim par est, unum se quempiam uelle, qui munera omnia ciuitatis suis
ipse concionibus, suis decretis, sua demum autoritate, suasione, consilio conficiat &
absoluat. Plerìq; enim esse debent fide, probitate, consilio, usu rerum præstantes:
quorum singulis munera singula demandentur. Id quod Periclem usurpasse acce-
pimus. In expeditionibus foris opera potissimum & imperio Menippi uti solebat:
Ephialtæ artibus domi Areopagi senatum sensim deprimendo humiliorem effecit:
Autore Charino bellum aduersus Megarenses ut decerneretur obtinuit: Lampo-
na ut coloniam Turis deduceret ipse curauit. Etenim autoritatis & uirium in plu-
res partes eiuscemodi distributio, non modò inualescentem inuidiam minuere de-
curtareq; solet, uerumetiam ut quæ reipublicæ usui sunt commodius peragantur fa
cilè efficere uidetur. Vt enim manus in digitos distributa, non idcirco imbecillior
redditur, quin ad omnem usum aptior propterea est & operis habilior artifex, sic ad
gerendam rempublicam, qui alios quoq; munerum particeps uult, efficacius is so-
cietate adductus opus absoluere potest. Qui uerò inexplebili quadam cupiditate
gloriæ & potentiæ studiorum uniuersam rem sibi arrogant, & commissam singula-
riter uolunt, his plerunq; præesse muneribus, atq; modū exhibere coguntur, ad quæ
ipsi nec natura idonei, nec exercitatione & usu accommodati, & apti sunt: & ut Cle
onem legimus ad copias ductitandas haud aptum fuisse, Philopœmenem ad rei na
ualis imperium, ad concionandum Annibalem: Quorum quidem errata nulla ra-
tione excusari possunt: ad quos Euripideū illud aptè accommodari potest: Quum
esses faber lignarius, rem ipsam lignariam minimè exercebas: quum oratione ad
persuadendum parum ualeres, legationes inibas; quum in re familiari curanda iner

πρωρεὺς, custos in prora, hoc est proreta

A tia torperes, rempublicam gubernare uolebas: calculandi ratiocinandiq́ imperitissimus quum esses, Quæstorem agebas: imbecillus & senex, ducitandi copias & foris imperitandi studio flagrabas. Atqui Pericles Cimonem in republica administranda assumpsit socium, quandoquidem ipse rerum domi potiebatur, ille autem instructis nauibus bellum aduersus Barbaros gerebat: erat enim alter ad rempublicam gubernandam aptior, ad bellicas res alter natura ipsa accommodatior. Laudatur subinde Eubolus Anaphlystius, qui autoritate, opinione, uiribus, opibusq́ maximè pollens, nihil quod ad bellum & imperium pertineret unquam curandum suscepit, ærario duntaxat locupletando penè se addixit, unde uectigalia publicosq́ prouentus mirum in modum auxit, & rem communem apprime ijs rationibus ampliorem effecit. Iphicrates uerò meditando declamandoq́ domi, plerisq́ audientibus, derisui habitus est. Nam etsi eloquens erat, beneq́ & aptè orare sciebat, debuit tamen gloriam eam quærere, quæ republica pace & bello administranda comparari & gigni solet, cæterũ eiuscemodi scholas & studia rhetoribus & sophistis concedere. Et quoniam natura id comparatum uidetur, ut suspiciones, atq́ querelæ facilè conflentur ad uulgus & multitudinem, contra hos potissimum quibus autoribus respublica gubernetur, & pleraq́ ab omni crimine atq́ factione summota, suspicionem tamen afferant, per coniurationem atq́ seditionem tractari: quo fit ut sodalitates & amicitiæ criminosæ res uideantur ac malè audiant: eas ob res inimicitiæ quidẽ re uera & aduersus ciues dissidia nequaquã mihi uidentur suscipiẽda. Negocium Chij illius Onomademi, uiri sanè popularis, qui ut se autore ac duce aduersa in ciuitate factio superata & uicta fuit, omnes aduersarios eijciendos nõ censuit, uereri se inquiens, ne aduersæ factionis hominibus ad unum ciuitate exactis, inter amicos dissidia fieri inciperent: quod mihi quidem absurdum omnino atq́ consilij inops negocium uidetur. Proinde si quam aliquando rem, magnam utiq́ & reipublicæ salutarem uul

B gus suspicari uidetur, & propè formidabilem ducere, ob rem tum mihi futurũ uideatur, non omnes ueluti ex cõposito eidem astipulari sententiæ & idem sentire uideri: quin consultò duobus tribus'ue per dissidij atque contentionis speciem renitentibus, rem in disceptationem adductam bellè & leniter in commune tractari: ad extremum, hos ipsos qui contradicerent, uelut melioribus rationibus superatos, priore deductos sententia manus dare. Hac uia facilè allicias uulgus, & tanquam utilitatis communis habita ratione persuasum quocunq́ uelis inducas. In paruis autem rebus, quæ nõ magnopere summã reipublicæ cõtingere uidentur, nõ erit ab re, ex sententia animi ciues, atque adeo amicos, inter se certare, explicatã singulis, nullibi omnino dissimulatam sententiam afferentibus. Hinc maximis in rebus populus inducetur, principibus ciuitatis sententias suas dicentibus fidem habere, persuasus sanè singulos suo fretos consilio saluti reipublicæ rectè prospicere, non omnes ex composito conspirasse. Sanè uir optimus, & ciuilis, nunquam non natura ciuitati & multitudini præest, ea lege qua dux inter apes existit: quod eum qui rempublicam administrat animaduertere in primis oportet. Quos uerò uulgo appellant magistratus, & quos decernunt honores, his equidem sæpe ac nimis studendum haud existimo: neque enim aut pulchrum, aut populare uidetur, ambitiosè potentiam affectari: ut è diuerso ciuile non est, honores publicè & de more decretos repudiare: & uocantis munera patriæ detrectare: quandoquidem ciuis boni esse uidetur, quodcunque patriæ munus rite delatum admittere, & id pro uirili parte curare, etiamsi humilius uideatur, quàm eius existimationi cui demandatur conueniat. Quin hoc nomine maximè suscipi debet, atque paulò splendidius geri: Par enim est, ut qui magnis honoribus decorati sunt, ab ijs minora munera uicissim ornentur. Verum in adipiscendis primis & maximis magistratibus, ut sunt Athenis Prætores, Rhodi Prytanes, apud nos Bœotiæ principatus, cedendum aliquando est, & nonnihil alicubi

C per modestiam remittendum, inferioribus autem honoribus maiestas & splendor quidam studiosè adijciendus, ne pari ratione aut in hisce contemni facilè posse, aut in illis inuidiam nobis ipsi facere uideamur. Ingredientẽ uerò subeuntemq; quemuis magistratum, illa uersare in primis animo, atqueadeo explicata habere oportet, quæ Periclem accepimus soliiũ seipsum dum ueste induceret submonere: Attende Pericles, liberi sunt quos ipse regis, Græci sunt, ciues Athenieſes. Super hæc id quoque haud absurdè uidetur adijciendũ: Regeris ipse, qui ciuitati præfectus es, Proconsulibus uicarijs Cæsaris subdite: † non hi lonchæ sunt campi, nõ antiquæ Sardis, nõ illa Lydorũ potentia, expeditiore tibi ueste utendũ est, atq; de prætorio ad tribunal & forum spectandum, non redimiculis capitis, non coronæ tibi est magnopere tribuendũ, qui alios uides capiti imminere tuo. Histriones tibi sunt imitãdi, qui actioni atq; certamini afferunt nõnihil ex se: affectus, inquã, exprimendis moribus atq; uenustatẽ agendi, cæterũ dictanti suggerentiq; uerba poëtæ sedulò obsequũtur, nihil numeri, nihil modi omnino transgressi. Hac uia tibi finibus ab ijs præscriptis ac traditis qui rerũ sunt domini, nõ est excedendum, quando excessus eiusmodi nunc sibila & risum affert, sed plerisq; uelut sæuissimus astitit tortor, & securim è collo adiecit: id quod Pardalæ nostro accidisse scimus, præfinitos transgresso terminos. Alius in insulam deportatus, factus est, ut inquit Solon, Pheleandrius, Sicinitãue pro Atheniense, genitale solum coactus uertere. Pueros quũ uidemus parentũ sibi cõniti induere calceos, seu corollas accõmodare capiti, rem risu & ioco excipimus: Principes uerò ciuitatũ, qui inepte nimis ac stultè res à maioribus egregiè gestas cõmemorantes, hæc ciuibus suis ut imitentur iubent, excitare animos illi quidem conantur, uerũ ridiculè id tentare deprehenduntur: quandoquidẽ ea præcipiũt, quæ præsenti statui rerũ nulla ratione congruere possint. Meritò itaq; irridẽt ab omnibus & contemptui sunt. Nam pleraq; adhuc extant ex factis antiquæ Græciæ, quæ tẽporibus

D hisce haud incõmodè in usum uenire queant, quibusq; ætatis homines nostræ bene instituti confirmariq; possint. Etenim ei qui Athenis pro suggesto orationẽ habeat, non absurdè cõmemorandũ illud suggerendumq; uideri potest, nõ quibus rationibus bella suscepta & gesta profligata sint, sed qua clementia simul & sapiẽtia Amnestia illa omniũ consensu decreta sit, hoc est iniuriarũ offensionum'ue (quæ triginta uiris remp. occupantibus ultro citroq; illatæ acceptæq; essent) obliuio. Referri etiam illud potest, quæ sit mulcta irrogata Phrynicho, q tragœdiam recitasset, qua Mileti contineretur excidiũ: ad hæc decreta pompa, quã ciues coronati egerunt, accepto nuncio, Thebas oppidum dirutũ antea, & prorsus collapsum, instaurari & refici à Casandro cœptum, quodq; renunciato Athenis ad mille quingentos Argiuos interemptos, qui Lacedæmoniorũ fauerent partibus, habito senatu, purificatoriũ poculum circunferri per Curiam decretũ est. Deniq; quũ per singulas domos exigenda uestigaretur pecunia, eius domus cõsultò prȩterita est, qui modò uxorẽ duxisset. Hæc nunc quoq; sectari licet, atq; studere his artibus ad maiorũ instituta & mores proximè accedere: cæterũ Marathona, Eurymedontẽ, Plateas, & superiorũ exẽpla temporum, quæ uulgus omnino tumoris & inertis inflationis atq; fremitus implere solet, prætermittenda, & ad scholas sophistarũ reijcienda uidentur. Debet præterea pro se quisq; insontẽ, & crimine omni uacantẽ patriã principibus ac dominis rerum repræsentare, nec minore cura & studio amicitiã alicuius præpotentis rectè comparare, qua uelut saburra firmiter constitutus, eiusq; uirtute innixus, certo patriæ præsidio sit: præsertim quando Romani principes ciuili quodam studio, & innata quadam humanitate non inuiti optimè de amicis mereri uolunt, beneficentiæ atq; benignitati nati. Hac ratione fructus percipi possunt uberrimi, cuiusmodi Polybius & Panætius reportauit: quorũ uterq; beneuolentia & cõsuetudine Scipionis maximo opere patriã adiuuit, & ingenti felicitate affecit. Id Cæsar Augustus magnificè præ se tulit.

† οὐ ταῦτα λόγχης τῆς δία. Id est, nõ hi sunt lanceæ campi.

Amnestia.

A se tulit. Alexandria expugnata uictor ingressurus urbem, amici cuiusdam ciuis Alexandrini manū prehendit, atq; cum eo honoris ergô familiariter confabulando introijt. Timētibus reliquis ciuibus, ne in direptionē militi darent, proq; eo pestem huiusmodi suppliciter deprecātibus, parcere se inquit Augustus illis, & omne ius belli libenter condonare, cum urbis magnitudinē miseratū, tum uero conditoris Alexandri habita ratione: ad extremum, in gratiam illius amici familiarisq; sui. Num cum eiuscemodi gratia pecuniosissimi quiq; magistratus, atq; locupletissimi quiq; prouinciarū Proconsulatus conferri possunt: quibus pleriq; omnes adipiscendis ad aliena uestibula, re familiari neglecta, consenuisse uidentur. An illud Euripideū mutandum, & in hanc est sententiā conuertendum: Si ulli est rei inuigilandum, si domus aliorū frequentissimè adeundæ, si subditum se quispiā consuetudini principū uult, iuuandæ decorandæq; patriæ gratia hæc facere pulcherrimū est, cæteris in rebus iustæ honestæq; amicitiæ tuendæ & amplectendæ. Quòd si patriam quisq; pro uirili parte obsequentē dominis exhibere uidetur teneri, non tamen eam ideirco seruituti penitus obstringere, & abiectæ humilitati obnoxiam efficere debet, neq; crure altero obligato, collum præterea uinculis est submittendū. Pleriq; enim simul parua ac magna, nullo rerū discrimine, nullo delectu omnino habito ad dominos referētes, probrosam patriæ ipsi astruere seruitutē uidentur, uel potius labefactare, & ueluti successibus crebris euertere: quandoquidē eam paulatim meticulosam & penitus consternatam reddunt, & rebus omnibus irritā atq; inopem faciunt. Etenim quemadmodū qui nisi adhibito medico consuetudine quadam adducti nec cœnare, nec lauare, nec aliud quicquam per se agere sciunt, ij ne ualetudine quidem prospera sponte naturaq; data frui audent: ita qui cuicunq; reip. decernendæ, cuicunq; cœtui habendo, omni simul administrationi censurā atq; iudiciū principis afferendū putant, ij dominis sese & patriæ reliquā libertatē amplius quàm ipsi principes uelint subijciūt. Qua

B in re contentiosorū ambitio, atq; uehemēs & immoderata honorū cupido potissimū in causa est: aut enim humiliores oppressos uolūt, quoad ciuitate coacti relicta profugi abeant, aut mutuis inter se ipsi cōcertaminibus inflāmati, indignè ferētes sicubi succūbere atq; postputari uideant, principes ipsos ad res omnes adducūt, unde senatus, iudicia, populus, magistratus omnis, & reip. species funditus euertit. At uerò q recte in ciuitatibus excellere uolūt, inferiores ij ciues æquitate, facilitate, beneficētia allicere debent, potētiores obsequio, comitate, modestia lenire: omnes deniq; bonis rationibus pacatos atq; consentiētes retinere in ciuitate, ut id quod maximè cupiūt rebus omnibus transigēdis præesse meritò possint, hac ciuili ratione & uia usi, tanq; medela abdita quapiā & arcana aduersus omnes qui possint in ciuitatibus nasci morbos, ut beneficio atq; cōmodo reip. quibusdā aliquando cedere, quàm ptinaciter & obnixe damno & incōmodo rei familiaris peruincere atq; obtinere præoptandum censeant, aliorū unūquenq; precando, & singulos condocefaciendo, quàm perniciosa sit res ciuitatibus, pertinax atq; obstinata contentio. Nunc uerò nonnulli ueriti ne ciuitas tribulibus uicinis atq; collegis cū honore ac bona gratia domi cedere uideātur, coguntur postea ad rhetorum ostia atq; pragmaticorū in manus haud paruo damno atq; dedecore, disceptatiōes inde exortas deferre. Medici quidē morbos quos euellere penitus nequeūt, extrinsecus diuertendos ad corporis superficiē putāt. Principes autē ciuitatū, si pacatā omnino ciuitatē & perturbationibus uacuā tueri cōseruareq; haud possunt, in ea ipsa ciuitate supprimere atq; abdere debēt, & è rep. curandum suscipere quicquid turbulenti & morbidi, quicquid seditiosi inesse cōpererint, nō foris uocare & exteris palàm facere, ne medico alieno & aduectitijs medicamentis in re tam secreta resp. indigere uideri possit. Voluntas enim atq; propositum ciuilis uiri eiuscemodi optandum est, ut ciuitatis securitatem, & rerum tranquillitatē omnium expetat & amplexetur, perturbationem omnem, & gloriæ inanis ad insa-

C niam usq; cupiditatem omnibus uiribus fugiat & declinet: uerum si quæ aduersæ res & dubiæ accidant præsenti animo adsit, intrepida fiducia roboreq; munitus. Quæ animi affectio facile illos solet subire, qui pro patria hostibus repugnare, atq; ad res difficiles & tempora dubia reniti & dimicare alacres inducuntur. Cauendumq; nobis summopere est, & in primis optandum, ne ipsi nobis tempestatem aliquam concitemus, & malorum nostrorum autores & principes simus: uerum si quo casu aduersitas irruperit, ulla nobis arte ab officio discedendum non erit, neq; periculose ciuitas commouenda, cui periclitanti atq; labanti omnibus rationibus suppetias ferre debemus, & quam opera, studio, industria, fide nostra maximis tempestatibus fluctibusq; iactatã, uelut sacra ancora sistere & firmare: quæ tẽpestates Pergamenis olim Nerone, Rhodijs nuper Domitiano, Thessalis ante hac Augusto imperatore acciderunt, qui uiuum Petreium cremauerunt. Hoc in loco profecto uirũ optimum atq; egregium ciuem nequaquam conspicarere uel silentio casum prætereuntem, uel sibi extimescentem, uel deniq; se instanti periculo eximentem, crimen atq; facinus in alios transferendo: quin hunc ipsum nauigationem primum omnium obeuntem, legationis onus suscipientem, dicentemq; ingenti fiducia illa: En patratores sceleris assumus, auerte pestem Apollo. Neq; hæc modò, uerum etsi omnino facinoris expers ipse sit, paratus tamen accedat, ut unus pro omnibus, si in usum ueniat, pœnas luat, molem eiusmodi magno ac forti animo suscepturus: præclarum mehercles facinus, & quòd sæpenumero unius uiri uirtute, unica præsentia animi, concitam iram retundere ulciscendi, & pœnas sumendi flagrantem cupiditatem restinguere, deniq; acerbitatem atq; formidinem omnem fugare deijcereq; potuerunt. Eiusmodi usu euenisse accepimus Buli & Sperchi Lacedæmonijs à rege Persarum. Simili ratione affectum Pompeiũ legimus defectionis pœnas à Mamertinis exposcere, atq; omnino sumere animatũ. Astitit Stheno ille, & libera remissaq; fronte uerba fecit: nõ æquè

D nec iustè constituturũ Pompeium, si unius ob noxã plerosq; insontes damnãdos capitis uelit, se unũ esse qui ciuitatem ad defectionẽ erexit, amicis quidẽ persuadendo, inimicis uerò uim afferendo. His ita affecit Pompeiũ, ut & ciuitati parcẽdo, & Sthenonẽ humaniter comiterq; habẽdo facilè induxerit animũ. At hospes quidẽ Syllæ, uirtute quidẽ ille simili usus est, sed nõ Pompeio similẽ Syllam adeptus, fortiter atq; ingenuè mortẽ obijt. Prænestũ enim oppidũ Sylla quũ ui cepisset, ciuesq; ad unũ necandos cõstituisset, unũ illũ qui hospes eius fuerat, hospitij nomine exemptũ uoluit: ille contrà, nolo inquit occisori patriæ salutis acceptæ gratiã habere, simulq; ciuium se turbæ immisit, & unà cũ reliquis trucidatus est. Verũ eiusmodi casus deprecari maximè deuouereq; meliora sperantẽ oportet: persanctè autẽ perq; religiosè feceris, si quoscũq; magistratus publicè geras, honore uenerationeq; summa geras. Honos uerò magistratibus ille in primis habẽdus est, cõcordia atq; cõsensu collegarũ, & quidẽ multò amplior, quàm qui impositione coronæ atq; purpura & auro contexta ueste comparaẽ. Proinde qui eadẽ fecisse stipendia, & eandẽ militiã inijsse, demũ ijsdẽ inoleuisse tẽporibus, amicitiæ hæc idonea satis initia esse putãt, societatẽ uerò magistratus atq; imperij, tanq; inimicitiarũ atq; dissidij causas horrent atq; auersanẽ, ijs id eueniat omnino necesse est, ut unũ è tribus malis effugere nequeãt: aut enim collegã parẽ sibi, aut meliorẽ, aut inferiorẽ necessariò existimabunt: Si parẽ, per factionẽ dissentire ab eo incipient, ne cedere uideanẽ: si præstantiorẽ, inuidia & liuore flagrabunt: si inferiorẽ, contemnent: quandoquidem diuersa omnino ratione, præstantioribus moremgerere, inferiores ornare, paribus honorẽ haberedeberent, cæteros amplecti beneuolè, atq; omnibus amicitiæ prosequi officijs. non enim per mensam & inter pocula, nec in uestibulis ipsis, societatẽ eiusmodi inuenerunt, sed cõmuni ciuitatis consulto, & publica suffragatione. Quo fit ut beneuolentiã hanc decernente patria, ueluti ius quoddam hæreditarium mutua charitate complexos perpetuò seruare

atq;

A atque tueri oporteat. Hinc Romæ Scipio male dicitur audisse: in dedicatione nanque ædis Herculis, epulum quũ splẽdidè & opipare apparasset, amicos inuitauit omnes, collegam duntaxat Mumium præterijt. Etenim quamuis non inter se cæteris rebus uidebantur amare, par erat tamen societatis atque collegij comiter & honorificè ratio nem habere. Si Scipioni itaque, uiro certe cætera admirabili, comitatis parũper prætermissum officium fastus & superbiæ notam inurere uisum est, quibus quæso artibus modestus quisquam alius & frugi homo haberi possit, qui existimationi collegæ per inuidiam detrahat, qui alicubi aberranti per maleuolentiã insultet, qui factis præclarè gestis per æmulationem obtrectet, uel denique inde laudem benefactorum per ambitionẽ extorquẽs, sibijpsi postea per impudentiã arroget & adscribat? Equidem commemini iuuenem me quodam adhibito altero socio, legatum ad Proconsulem decreto publico institutum, socium uerò casu quodam restitisse, neque legationis munus ad exitum usque prosecutum, me functum officio, & quæ publico nomine curanda susceperam ex sententia confecisse, domum regresso, ablegationis iam absolutæ ratione publicè relaturo mihi patrem secretò iussisse, ne dicerem: accessi, dixi, feci, sed cõprehenso collega, accessimus, diximus, fecimus, haud secus atque si rebus omnibus ipse quoque interfuisset, & operam mecum præsens conficiendis negocijs impendisset: hac enim ratione nihil non modestè atque humaniter fieri, nec modò haud inuidiosè rem totam tractari, uerumetiã nihil de existimatione inde atque gloria detrahi. Hinc factum plerũque, & à præstantissimis & maximis usurpatum est uiris, ut rebus præclarè ab se & prosperè gestis, sortem fortunamque impartire oportere censuerint. Sic Timoleo postquam tyrannos Siculos deiecit ac sustulit, Fortunæ condidit templum quammagnificentissimè. Sic Pytho admirantibus eum Atheniensibus, & honore ac laude prosequẽtibus, quòd Cottyn interemisset: Dijs, inquit, habẽda est gratia, quibus autoribus patratũ facinus egregiè est, manu dũtaxat, & opera mea cõmo

B dato accepta. Iam uerò Theopompus Lacedæmoniorũ rex, affirmanti cuidam, propterea Spartam saluam & incolumem esse, quòd regibus uteretur imperãdi gnaris: Imò, inquit, & ciuibus & populo regibus obsequente. quanquã re uera ex altero alterum fit, atque utrũque immutatim se continet. Proinde plurimorũ hæc fertur sentẽtia, id maximè ad disciplinã ciuilem instituendã attinere; ut principibus ciuitatis & rempublicam rectè administrantibus, ciues quoque bene moratos & temperatos exhibeas. Plures enim ubique inueniri qui regantur quàm qui regũt. Rectoribus item rẽpublicam administrãdi, parui definitique temporis potestatẽ dari, hos uerò qui in ciuitate uersantur, per omnem fermè uitam regendos exhiberi. Pulcherrimum itaque & utilissimum institutũ ciuilis disciplinæ hoc est, ut principibus magistratibusque quisque obtemperet, etiãsi opibus ac natalibus inferiores esse aliquatenus uideantur. Indignũ certe & uehementer absurdum negociũ, tragœdiarum principem Theodorum, Polum'ue histrionem aliquem mercenariũ humili quandoque oratione affari, propterea quòd diadema & sceptrum gestat, in gubernanda uerò republica, atque rebus nõ confictis, sed ueris, magistratũ idcirco à diuite quopiã & potẽte contemni & parui fieri, quòd priuatis nõ ualet opibus, etiãsi rerũ angustia & difficultate laborare uideatur. Nempe hoc nomine dũ existimatiõi magistratus per contumeliã & cõtemptũ detrahitur, reip. ipsius dignitas deijci ac premi uidetur, quãdoqdem pro se quisque maximè ipsam auctã & ornatã uelle tenet & debet, eique suã ipsius gloriã, suã existimationem adijcere. In Sparta Ephoris cedere reges debebant, & si quis è reliquis ciuibus publicitus uocabat, nõ cessim is neque ociosè, sed cursim atque perpropere accedebat per forũ, parendi ciuitati studiũ præ se ferẽs, honoreque se in eo affici ratus, quòd imperio ciuitatis obtẽperare alacer uidereť. At uerò sunt alij, insolentes, pfecto & prorsus agrestes & inciuiles, qui tanquã inde sibi nomẽ atque potentiã uendicent, in publicis certaminibus ad ostẽtationẽ usque ludorũ magistros contẽnunt, & contumelia cõsultò affi

C ciunt. In Dionyſijs pomparũ princeps & ductores obiurgant, prætores rident atq; ſugillant, & præfectis Gymnicorum ludorum imponũtur, ſtulti ſanè, qui intelligere nequeunt, honorare quàm honorari quid præſtet, quàm ſæpenumero glorioſius & honorificentius ſit. Maius enim ornamentum & decus affert homini præpotenti in ciuitate, ſi magiſtratum ipſe deducit, ac ei ſe comitem adhibet, quàm ſi ipſe contrà deducatur à magiſtratu: imò hoc inuidiã parit, illud ſolidam arguit gloriam, ut quæ à beneuolentia honorem habentium proficiſcitur, præterquam quòd etiam ciuitati ipſi dignitatẽ addit & decus. Pulchrum profectò ſpectaculum, & iocundum, ſi prior is ad ueſtibulum prætorij prætorem ſalute impertiat, atque eum amplexus ſpatiando per urbem deambulet. Ciuile quoq; illud popularéue, maledictum aliquod per iram perlatum æquo excipere animo, & non ægerrime ferre, & uel illud Diomedis per occaſionẽ ſubdere: Laus hinc & honos ſequetur. uel illud Demoſthenis: At non modò Demoſthenes eſt, ſed initiorum moderator, ſed pompæ agẽdæ princeps, ſed coronatus de more. Itaq; ulciſcendi cupido in aliud eſt tempus rejicienda, ut alterutrum certe uſu ueniat. nam aut poſteaquam magiſtratu perfunctus fuerit, cõmodius iniuriam ulciſci poterimus, aut ſi intermiſſione perſequendæ iniuriæ ira interea leniatur, lucro id deputabimus. Quòd ſi de commodis reipublicæ agatur, omni tum ſtudio, opera, cura, fide, & diligentia rei communi proſpiciendum erit, & aduerſus quemuis magiſtratum ſolertiſſimè contendendum. Et ſi forte ij quibus reipublicæ gubernacula tradita ſunt, ea urbanitate, modeſtia, prudentia uideantur, ut facilè & ſine cõtentione quæ pro commodo reipublicæ dicantur excipiant, eos horum quibus ſit opus admonitos & planè edoctos oportet, quibus teipſum ita pollicitum uelis atq; depromptum, ut tua rebus agendis opera uti queant: uerũ ſi quam his ſubeſſe ſegnitiem & cunctationem intelligas, uel improbitatem & fraudem ſuſpiceris, oratiõe tum, ſtudio, opera ſedulo reipublicæ adſis neceſſe eſt. Reliquos quoq; ciues

D quibus forte res nõ uſq; perſpecta eſt, periculi admonitos imminẽtis oportet, nec ulla arte eſt negligendũ, nec ciuitatis iura ac ſalus prodenda per ſpeciẽ, ſcilicet nõ decere priuatum ciuẽ principum & magiſtratũ gerentium res & munus paulò curioſius diſquirere & ſcrutari, & hoc nomine adminiſtrationẽ alijs rite traditã ad ſe conari transferre. Parum hæc ualere, nullũ obtinere locũ omnino debent, ubi de ſalute rerum, & reipublicæ commodis agitur. Pulcherrimo enim iure, cũ nunquam nõ recte agenti, atq; ciuitatis ſaluti & cõmodis præclarè proſpicienti primæ reipublicæ haud iniuria deferuntur. Fuiſſe refert Xenophon in exercitu quendam, nõ imperatorem quidem, nõ ducem, non præfectũ, ſed prudentia, uirtute, conſilio, magnitudine animi facilè principem, qui talis extitit, ut Græcos perſeruarit. Philopœmenes quoq; inter res præclarè à ſe geſtas, illo maximè facinore claruit, quòd quũ Agis Lacedæmoniorum rex copias ad Meſſenam oppidum admouiſſet, & Achiuorũ dux reformidẽs congreſſum ſuppetias ire recuſaret, ipſe iniuſſu imperatoris ſtrenuis quibuſq; uoluntarijs acceptis, atq; in aciem directis, hoſtes irrupit, & ciuitatem ſalute periclitantem hac uia metu atq; periculo liberauit. Non tamẽ pro quibuſuis exiguis ſcilicet & parui momenti rebus nouitati ſtudendum eſt, & ordo ac modus rerũ omnium perturbandus, ſed aut pro neceſſarijs, & quæ dilationẽ ſine pernitie ferre non poſſint, quale Philopœmenis fuit negociũ, aut pro rebus illuſtribus & præclaris, cuiuſmodi fuit Epaminondæ. Is enim contra legẽ definito ſibi imperio tẽpori quadrimeſtre ſpatiũ addidit, ingreſſusq; Laconicã res Meſſenæ cõfecit. His ratiõibus extraordinariè innouandũ aliquid eſt, ut uel neceſſitatis prætextu, ſi quã occurrendũ erit uituperationi atq; querelis, accuſationẽ deprecare poſſis, uel magnitudine atq; decore facinoris inceptum commode compenſare. Celebratur ubiq; gentium Iaſonis illa Theſſalorum tyranni ſententia, quam uſurpaſſe in eos ſolitus traditur, quibus ullam moleſtiam aut uim intuliſſet: Qui magnis in rebus iuſtitiæ ſe cultorem haberi uult, cum

A eum ius aliquando in paruos uiolare necesse esse. Quanquam eiusmodi uerba euesti gio intelligi possunt præpotentis cuiuspiam esse, cupiditate & ui, non ratione & lege res administrare uolentis. Hoc uerò rectè ciuile præceptum est, parua plerunq; quibusdam ratione concedenda esse, ut & maioribus resistere abstineréue possis, & hos qui ad peccandum paulò petulantius propensi uidentur, facilè coërceas & retardes. Is enim morosum atq; prorsus difficilē populum efficere solet, qui gubernacula reipublicæ tenens, nimium in omni re se & uehementer seuerū, asperum, atq; inexorabilem exhibet, nemini unquam cedens, nihil ulli cōdonans. Assuefacit nimirum is & inducit populū, ut pertinaciter atq; contentiosè renitatur atq; repugnet. Enimuero laxandus est aliquando, ut aiunt, pes, & fluctibus obsequendum, quando præsertim magna uentorum ingens uis, nunc propere obsecundantium, nunc reflantium, & cum lepidè atq; scitè alludendum assentiendumq; deorū solennibus ludis atq; spectaculis celebrandis, tum uerò dissimulandum, atq; consultò nōnihil prætereundum, tanquam nec uideris quicquam, nec audiueris: id quod domi plerunq; puerorum errata de industria non obseruantes, quasi nesciamus intelligamus'ue, factitare solemus. Hinc maximè obiurgandi castigandiq; acrimonia & loquēdi libertas, non uelut medicamentum identidem usurpatum, seu uetus atq; abolitum, proq; eo parum efficax parumq; potens, sed ut uigens raritate ac fidem faciens, hos qui maiora grauioraq; cōmeriti sunt, uehementius taxat, atq; acrius mordere & pungere potest. Alexander sororem cum quodam honesta iouene forma consuescere quū accepisset, haud rem grauatè tulisse fertur, dixisseq;, concedendū aliquatenus illi quoq; esse, regno ut fruatur: quanquā non rectè, neq; pro dignitate & officio uidetur eiusmodi factis concedere, quē minimè oportuit petulantiam & perniciem regni uoluptati habendam existimare. Porrò uir ciuilis nequaquā pro uiribus populo permittendum cēsebit, ut in ciues per contumeliā sæuiat, aliena bona diripiat, publica pecu

B letur, uel perperam dissipet, suadendo potius, cō docefaciendo, terrēdo deniq; petulantiæ omni atq; libidini repugnabit. Quales cupiditates ac pestes Cleon & pauit & auxit, aculeatumq; fucum, ut inquit Plato, in ciuitatem inuexit. Quòd si uulgus aliquando uetus aliquod & patrium festum uel dei solenne prætendens, spectationem largitionem'ue aliquam nō admodum sumptuosam, & benignitatem haud absurdam uidetur expetere, licet ei tum per magistratus & principes ciuitatis cōmoditate hac iocūditateq; frui. Pleraq; enim eiusmodi rebus à Pericle aut Demetrio principe gestis inesse comperiuntur. Cimon quoq; traditur deambulacris spatiosis platinis ordine consitis atque in uersum dilatis forum uariè exornasse. Catonem item accepimus, ut populum Romanum animaduertit ad mutationem reipublicæ pernicio sè propensiorem, Catilina rebus nouis studente, & Caio Cæsare uarijs stimulante artibus, retulisse in senatu, persuasisséque, ut largitio decerneretur, quæ inopia & angustia rerum laborantibus distributim exhiberetur; hoc nomine tumultum sedatum, hac uia seditionis suppressa semina, atq; turbulentorum ciuium inhibitum impetum. Etenim quemadmodum medici est, magna ex parte corr[illegible]tiore sanguine diminuto, parum ægroto deinceps innocui & salubris cibi afferre: [illegible] uir ciuilis & reipublicæ princeps, dempta prius ignominia, damno'ue ciuitatis sur[illegible]oto, leui deinde gratia & humanitate quascunque molestias & querelas leniet a[illegible]que solabitur. Erit quandoq; ob rem, quod populum intelligas nimio flagitare studio, id aliorsum traducere, quod Demadem fecisse accepimus. Ei Quæstorem agenti, & prouentus ciuitatis curāti, Athenienses uisi sunt studio quodam inducti, auxiliares triremes ijs uelle mittere, qui modò ab Alexandro desciuerant. Iubentibus itaque pecunias depromeret, & sine mora repræsentaret: Sunt, inquit, uobis uiri Athenienses paratæ pecuniæ, quas equidem in congijs deposueram, quo singuli dimidium mnæ acciperetis. Verum si ad ista mauultis erogari eas, per me liceat uestris abutamini, & ad

C quæ complacitum eſt impendatis. Hac arte populi ſubſtitit impetus: & ne diſtributione illa fraudaretur, expeditionem poſthabuit, & in Alexandrum nihil commeruit. Pleraq; enim incommoda non recta excutiendi uia amoliri atq; depellere poſſis, ut ad ea propulſanda inſinuatione & ambiundi artificio opus ſit. Qua ratione uſum Phocionem accepimus: Iuſſus enim copias in Bœotiam ducere, quæ tum expeditio non ei è republica fieri uidebatur, edixit, ut qui ex ephebis ad ſexageſimum annum in ciuitate eſſent, ipſum continuò ſequerentur. Reclamantibus uerò ſenioribus, & ætatem excuſantibus, nihil inquit abſurdi edicto contineri ſuo: ſiquidē ipſe octoginta natus annos copias ductitans unà profecturus eſſet. Hac ratione uulgi ſtudia retundere poteris, ſi quando legationem uideris importunè flagitari, eiuſmodi decernendo, qui ad munus obeundum parum tibi idonei uideantur, easq; ſarcinas ac uaſa deferant iubendo, quæ impedimento magis atque deornamento proficiſcentibus, quàm uel decori uel uſui omnino futura ſint, adhæc te ipſum unà peregre profecturum pollicebere, modò quæ conſtituiſſes in expedito ſint. Maximè uerò omniū eos huc puto trahendos, & ijs id quicquid eſt negocij committendum, qui ſuis inducti ſtudijs harum rerum autores hortatoresq; potiſſimum uidebantur exiſtere, qui ſi munus recuſent, rem totam, cuius ſe autores uoluerunt, ipſi deſtruant: ſin ſuſcipiant, laboribus difficultatibusq; quoquò uerſus impliciti, ſuæ ipſorum dementiæ & temeritatis pœnas primi omnium luant. Quòd ſi quod opus ingens ac utile curandum proponitur, ad quod conficiendum opera & diligentia multa opus ſit, hic annitendum eſt, ut optimos amicorum tuorum, quibus rem perpetrandam committas, deligas, uel ex idoneis omnino eos deſumas, qui facilitate atq; manſuetudine maximè præſtent: ut qui non per contentionem ſibi inuicem refragando, ſed conſentientes atq; concordes negocium ſunt abſoluturi, nempe prudentia ſine ſtudio æmulationis adhibita. Quin etiam tuam ipſius naturam expertus, ſi quid offeratur agen-

D dum, ad quod efficiendum alios te magis idoneos futuros intelligas, illis ut qui plus ualituri, & rem commodius tractaturi ſint, adminiſtrationem & munus committes. Quam uiam Diomedem ſecutū accepimus, qui caſtra hoſtium exploratum quum mitteretur, poſthabitis fortioribus eum ſibi delegit ſocium, qui prudentia maximè præſtaret. Natura enim comparatum uidetur, ut inter eos æmulatio contentioſa non innaſcatur, qui diuerſa uirtute, diuerſis uiribus, non eodem ſtudij genere, operam rei cuipiàm dant, ac eam diſparibus quidem artibus, uerum pari diligentia uoluntateq; curant. Quòd ſi forte cauſam dicturus, ſeu legationē initurus, tu teipſum ad dicendum intelligas parum idoneum, uirum dicendi peritum adiutorem tibi ſociumq; muneris deſumere debes, ut Pelopidas Epaminondam. Sin ad alliciendum oratione populum parum es natus, & à gratificandi ratione alienatior, lepidum aliquem atq; obſequioſum delige tibi, ut Callicratidam facere ſolitum legimus. Si uerò ad labores tolerandos imbecilli tu es inefficacīq; corpore, induſtrium accipe & robuſtum, ut quondam Lamachum Nicias. His artibus Gerionem admirandum accepimus: qui enim multa crura, pleraſq; manus oculoſq; habere dicebatur, unico cuncta animo conſilioq; adminiſtrabat. Itaq; reipublicæ gubernatores non modò ad uſum ciuitatis opes & corpora conferre debent, uerum quoq; fortunas, uires, uniuerſas copias, concordibus atq; conſentientibus animis contribuere, ut pro ſe quiſq; eandem rem quibus poſſit & ſciat curando excellat: non quemadmodum Argonautæ relicto Hercule coacti poſtea ſunt muliebri ductu ueneficijs & incantationibus ſeſe ſaluos facere, & aureum uellus furari. Neq; templum intrare uolentibus, foris eſt aurum omittendum, & ferrum nequicquam introferendum: & quoniam iuris dicendi tribunal uelut commune omnibus templum patet, Iouis conſiliarij & Themidis iudiciorum præſidis domicilium, eueſtigiò quemque inde mouere oportet morbum auaritiæ, omnemq; comparandarum diuitiarum ſollicitudinem tanquam

quam

A quam ferrum ferrugine obsitum, ab animo amolitum, ad mercaturam & nundinas atque fœneratores & caupones reijcere, & seipsum aliorsum uertere ad recta munera expeditū, admonitum prius & pro comperto habentē eius semper corruptam futuram rationem uitæ, qui semel depeculari rempublicam, legere sacra, expilare sepulchra, bona amicorum surripere, negare credita, clientes prodere, falso testimonium dicere animum induxit. Hunc, inquam, futurum consiliarium perfidum, iudicem irreligiosum, in magistratu gerendo quæstui & muneribus inhiantem, nullius, ut semel dixerim, iniuriæ omnino expertem. Qua de re mihi haud uidetur pluribus differendum uerbis. Ambitio uerò etsi speciosior uideri potest auaritia & lucrifaciēdi cupiditate, nihilo tamē minus mihi uidetur perniciosa reipublicæ, quippe cui maior inest audacia, & quæ non deiectis neq; ignauis innascitur animis, sed nouis, uigentibus & iuuenilibus: accedit plerunque obsecundatio quædam & fauor populi: quo fit ut extollantur magis & intumescant, nec contineri proinde possint, nec facilè à quouis se tractari permittant. Plato quidem ait, adolescentes à primis omnino annis admonendos esse, aurum extrinsecus uel gestare, uel possidere nefas esse ei qui illud intrinsecus, & animo ipso immixtum natura haberet: uirtutem, ut mea fert opinio, hoc nomine uolens significare: cuius primordia quædam, & uelut semina homini innata, ad consummationem eius pertinent. Ea ratione commonefaciendos existimo, qui cupiditate honorum, & morbo ambitionis laborant, eiusmodi aurum ab se possideri, quod nulla aspersum labecula, omni peste uacuum, nec inuidia ulla corrūpi, nec notari macula, nec sordibus ullis contaminari queat: quin memoria rerum priuatim publiceq; honestè gestarum indies augeatur & crescat. Quamobrem non depictis opus est imaginibus, non fictilibus signis, non ex ære conflatis statuis, in quibus id quod apparet probariq; potest, totum alienum & foris affictum est. Quandoquidem non is ab inuisentibus laudatur, cui stat opus, & *Ambitio reip. pernities.*

B aut pictus uel factus, aut denique fabrefactus atq; compactus tubicen forte quispiā uel satelles, sed is commendatur qui fecit. Proinde Cato referta iam urbe Roma signis & statuis, suamipsius sisti uspiam non permisit, malle, inquiens, causam cur sibi non steterit statua, quàm cur stet requiri: Ii enim honores inuidiosi sunt, arbitranturq; uulgo homines ijs se habere gratiam, quia non accipiunt: è contrario ab ijs sibi haberi qui acceperunt, eosq; grauantur, atq; quasi mercedem ea ab ijs efflagitant, quibus indigere ipsi uidentur. Et ut qui præteruectus syrtes ad fretum delatus & æstuaria, postea nauim euertit, nihil operæpretium is fecisse uideatur, ita qui Quæstor ærarium conseruauit, prouentus publicos auxit, Consul deinde factus & ampliori præfectus muneri, repetundarum peculatus'ue damnatus est. Nam etsi sub rupes præaltas, celsūmq; promontoriū depulsus uidetur, mergitur tamen nihilo minus & pessundatur. Magnus igitur ille, qui nulla eiusmodi rerum indigens fugit ea & deprecatur, & omnino pro nihilo ducit. Quòd si gratiam & benignitatem populi studio huc prolapsi, repudiare facilè, & ea carere non possis, satis sit tibi titulus & tabella, decretumq; publicum & uerba, perinde atque si inter ciues decertaretur, non præmio argenteo ingentis proposito precij, sed de re sancta certe, & ad corollam usque pertinente. Cuiusmodi Epimenidem ex arce donatū accepimus, postea quàm expurgarat urbem. Anaxagoras uerò publicè decretis honoribus animo magno repudiatis, id sibi omnino postulasse commemoratur, ut quo die mortem obiret, pueris qui disciplinis & artibus operam darent, permitteretur feriatos ociari & ludere. Septem etiam Persis, qui magos interemerant, eorumq; soboli honoris causa illud decretū est, † ut anteriore capitis parte tiaram gestarent: Id enim signi facinus patraturi inter se ex opposito dederant. Honos uerò Pittaco habitus ciuile aliquid præ se fert: Iussus enim quantum uellet ex eo agro sibi acciperet, quem ipse ciuibus uendicarat, quantū iaculum, quod ipse iaculatus erat, pertransijt, tantundem *† εἰς τοὐμπροσθεν τῆς κεφαλῆς τιάραν φορεῖν.*

C accepit. Publius uero Romanus tantundem agri sibi quæsitum uoluit, quantum ipse qui claudus esset uno die peragrasset arando. Honos enim non rei præclarè gestæ merces esse debet, sed signum permanendæ rei ad multum tempus, ut illi superius memorati honores diu manserunt. Ex trecentis autem statuis Demetrio Phalereo honoris erectis causa, nullam ærugo attigit, nullam squalor sordidauit, nullam uetustas attriuit: quippe quæ adhuc illo uiuēte subuersæ omnes sublatæq; sunt. Demadis item statuas deiectas & obrutas, ac inde ad uascula quædam per contumeliā conflatas accepimus. Plerique alij eiuscemodi honores in contumeliam uersi, molesti odiosiq; habiti sunt: nec per improbitatem tantum eorum, quibus decreti fuerant, uerumetiam uastitas & amplitudo immoderata, cur antiquarentur, causa extitit. Proinde fortissimus atque firmissimus honoribus custos, modestia adhibenda est. Prægrandes enim honores, utpote superbi & tumidi, æquè ut corpora uastæ & immoderatæ proceritatis, cito simul & facilè corruunt. Appello autem nunc honores, quos uulgus sic æstimat: Empedocle enim autore, quod uulgo fas dicitur, sic ego quoque accipio. Nam honorem uerum & solidum, & gratiam quæ eorum continetur beneuolentia, qui beneficiorum memores, & gratiæ referendæ studiosissimi sunt, ciuilis uir nequaquam despiciet, neque committet, ut quasi existimari negligat, & ne suis uideatur placere, honorem ex industria fugitet, & deuitet, quod sensit Democritus, quando ne canum quidem allusio, uelut salutatio, neque equorum propemodum beneuolentiæ speciem uenatoribus equisonibusq; res omnino repudianda uidetur: quippe quā iocundam & utilem arbitrantur, putantq; affectionem eiusmodi cicuribus animalibus inculcandam, & penitus inferendam esse: qualis commemoratur Lysimachi canis, quales equos Achillis in Patroclum fuisse Poëta refert. Mihi proinde præclarius cum apibus agi uidetur, si cultores altoresq; suos salutare, & mansuetè accipere consuescant, quàm si infestis eos aculeis
D petant. Nunc uerò apes quidem fumo uexatæ pœnas possessoribus temeritatis atque ferociæ dant, equi lasciuientes & duri freno iunguntur, contumaces canes coercentur collaribus, & quocunque uel inuiti aguntur. Hominem uerò homini nil aliud mansuetum & mitem reddit, quàm beneuolentiæ fides, iustitiæ & probitatis certa opinio. Quocirca rectè Demosthenes sensisse uidetur, qui id maximè salutare ciuitatibus & firmum præsidium censet, ut tyranni nullam liberi populi fidem habeant. Etenim pars illa animi, qua fidem habemus alijs, & credulitate afficimur, lubrica nimirum est, & facillimè falli induciq; potest. Et ut Cassandræ uaticinatio propterea nihil profuit patriæ, quòd erat apud ciues ingloria, & fides ei non habebatur, sic enim dicere adducitur: Incassum me deus uoluit uaticinari, quando ante cladem insana habita, post calamitatem sapiens sum appellata: sic fides Archytæ habita, & in Batum beneuolentia ciuium magnopere ijs profuit, qui eorum opera & consilio usi sunt. Proinde primum & maximum omniū, quæ existimationi bonorum ciuium attribui possunt, fides certe est, quæ gradum ad agendum constituit, & aditū magna capessentibus præstat, propugnat secundo loco, armatq; & instruit bonos beneuolentia ciuiū aduersum obtrectatores & improbos: quandoquidē iuxta illud poëticū: ut mater ab infante suaui somno sopito abigit muscas, ita liuorem atque inuidiam procul propellit & amolitur. Aequat præterea uires, & parem plebeium patricijs, ignobilem illustribus, inopē diuitibus, & magistratibus priuatum facit, atque ut semel dixerim, uirtute ueritateq; accedente, respublica certis flatibus & secundis gubernanda suscipitur. Quæ res tibi, si animaduertas exempla, notesq; memoria rerum ratione contraria & diuersa hominum affectione gestarum, facilè compertior apparebit & euidentior. Dionysij uxorem stupratam, liberosq; prius omnifaria contumelia fœdè affectos, interemptos demum accepimus: ad extremū concrematis corporibus, in mare de naui cinerem sparsum. At Menandro regi Bactrorum,

A Bactrorum, homini frugi atque mitissimo, in expeditione & castris uita defuncto, cunctæ ciuitates regni, cunctiꝗ; populi inferias de more & iusta magnificè commu ni consensu soluerunt. Postremo de reliquijs quum diu decertatum esset, quibus potissimum commendarentur, uox tandem inter omnes conuenit, ut æquè partitæ singulis distribuerentur pro rata parte: nempe quo monumentum illius uiri apud omnes pariter cum ueneratione existeret. Agrigentini tyrannide Phalaridis liberati, publicè sanciuerunt, nulli cœruleo colore uestimentum gestare liceret: ideo quòd tyranni satellites, & corporis eius stipatores, eo colore subligaculis uti soliti erant. Persæ ad hanc usque diem homines unco naso & amant, & pulchritudine præditos arbitrantur, in honorem Cyri, qui eiusmodi naso fuisse traditur. Quo fit ut amor ille ualidissimus atque sanctissimus omnium meritò habeatur, quem per uirtutem quispiam à ciuibus & popularibus sibi comparat. Honores autem, qui spectaculorum, largitionum, atque gladiatorum editione conflantur, falso quidem hi honores appellari uidentur: quippe qui à meretricijs adulationibus nihil distant. Natura semper id multitudini comparatum in promptu est, ut eroganti gratificantiꝗ; statim arrideatur, & instabilis, atque unius diei ingentis gloriolæ species confestim exhibeatur. Rectè itaque mihi naturam multitudinis conspicatus uidetur, qui primus dixit, largitionum corruptelæ inductione, libertatem populorum interijsse: uis enim omnis & robur frangitur multitudinis cupiditate accipiendi superatæ & uictæ: quanquam corruptores uulgi admonendi mihi uidentur, seipsos primos ijs artibus perdere atꝗ; pessundare, quando magno precio honores eiusmodi ementes, ferocius efficiunt uulgus: ostenduntꝗ; ipsum rerum potiri, & dandi auferendiꝗ; munera potestatem penes eum positam esse. Et de largitione quidem hactenus. Verum non idcirco circa munificentiam & benignitatem ciuilem sordidè aut parcè erit agendum, ubi scilicet rebus suppeditantibus legum atque morum permissu fieri possit: maiore enim odio diuitem populus suggillare & persequi solet, nihil per benignitatem & gratiam depromentem, quàm inopem & egenum, qui bona surripiat publica & suppilet: hoc enim necessitate acerba domina stimulante, il lud malignitate atque contemptu fieri arbitrantur. Esto itaque munificentia talis, quæ primo gratuitò & liberaliter, non alicuius recti causa appareat: hac enim ratione ij, quos affeceris beneficio, admirantur te & facilè capiuntur. Secundo loco oblata occasione prætendendæ urbanitatis frugalitatisꝗ; uenerare deos, & per pietatem in honorē eorum opibus tuis utare: Magnopere enim affici multitudo solet, & in opinionem adduci colendos uenerandosꝗ; esse immortales deos, quando pietatem eorum conspiciunt, quos ipsi maximi ducunt, tam magnificè & alacriter diuina prosequentium, atque tot sumptus haud grauatè impendentium. Et certe, ut inquit Plato, modulationem & cantum, cum Lydium, tum uerò Phrygium adimi adolescentibus oportere, quos liberaliter institutos uelis, quòd alter luctu atque conquestionibus deijcit atque affligit animum, alter ad libidinem & luxuriam irritat, & præcipitem agit: sic principē ciuitatis facere decet, ut ambitionē & sumptus, quibus alitus irritatusꝗ; animus atrocior & ferocior fit, & scurrilitate quadam prodiga luxuriari uidetur, omni studio de ciuitate procul depellat atque eijciat. Quòd si minus effici forte id potest, ab ijs certe abhorreat, atque eos declinet, & ijs refragetur pro uiribus, qui talia expetunt, & perniciosissimè student. Modicos uerò temperatosꝗ; sumptus semper putet idoneos bene moratæ ciuitati, quorum finis necessarius honestus'ue sit, & suus iucundus & gratus, modò noxa omnino atꝗ; cōtumelia uacet. Et si forte tibi adeò mediocres fortunæ sunt, ut nisi centro & linea, ut aiūt, permensæ, ad ea quibus tibi opus sit suppeditare minimè queant, non erit illiberale, non animi omnino summissi & humilis, inuoluntariam inopiam confiteri, dehinc locupletum sumptibus cedere, ne contentionis inani studio ad grande æs alie

C num conflandum ineptè cogare, unde teipsum non modò miserandum omnibus, uerumetiam irridendum exhibeas: Difficultate enim rerum implicitus, occultam diu & abditam inopiam tenere qui poteris? Nanque siue amicis molestiam & negocium exhibueris, siue creditoribus adulando alluseris, deprehendaris utcunque necesse est, iudicesq́ teipsum non modò nullam gloriam, nullas hac uia tibi opes parare, uerum contemptum & dedecus adipisci. Conducet itaque rebus tuis Phocionis atque Lamachi memoria sæpenumero usurpata: Quorum alter flagitantibus quibusdam Athenis, ut ad sacram rem faciendam quippiam etiam ipse pro uirili parte tribueret, & diu quasi daturo applaudentibus: iniurius & impudens, inquit, profectò sim, si ad rem diuinam uobis deposcentibus aliquid dare animum induxero, huic autem Callicli, digito creditorem ostendens, nihil reddidero. Lamachus uerò imperij expensum referre solitus traditur, quantulum sibi in uestimentum atque crepidulas expendisset. Ermoni Thessali magistratum præ inopia ei deprecanti, matellam uini singulis mensibus, & farinulæ modium de publico decreuerunt. His rationibus fit, ut neque fateri inopiam dedecori sit, & in ciuitatibus non desint qui possint benignè & lautè accipere inopes, modò uirtus intersit rebus, & libere esse uiuendum persuasum sit omnibus. Quamobrem contineat se quisque maximè, & rebus sic consulat, sic modum constituat, ut nec in campum pedes aduersus equites dimicaturus descendat, nec in spectaculis, epulis, & in scena inops cum locupletibus de magnificentia & gloria certaturus. Sanè uirtute innixus, animi præsentia rationeq́ fretus, ciuitatem regere pergit, ut inde non modò dignitas & maiestas quædam exoriatur, uerum gratia quoque & beneuolentia rectè concilietur, res profectò diuitijs Crœsi optatior longè atque præstantior. Frugi nanque moderatusq́ uir, non insolens, non nimium sui amans, nemini in ciuitate oneri esse potest, nulli acerbus & grauis, nulli uisu infestior: Nam & salutabilis

D est, & natura communis, atque adire & affari uolentibus facilis, cuius domus non obserata, non occlusa, sed patens est omnibus, quò se quisque uelut è tempestate & fluctibus in portum tutò recipere possit. Nec humanitatem duntaxat his rebus affert, quibus curandis ope simul & opera opus est, uerumetiam uota prospere adsequentibus lætum se & hilarem exhibet, rursus offensis & aduersitate ulla affectis dolentem & mœstum. Nusquam ulli molestus occurrit, nemini per importunitatem impedimento est, non longo seruorum & comitum agmine insolens, non in balneis & theatris occupatione locorum curiosus, non delitijs & nimio sumptu insignis, & propterea inuisus & grauis, sed æquus & lenis: moribus, ueste, uictu, educatione liberorum, uxoris atque familiæ cultu, simul modestia & humanitate rebusq́ omnibus talis, ut facilè agnoscere possis popularem hominem, qui se unum de cœtu haberi ciuium ex animo studeat, qui beneuolum se & fidelem consiliarium dubitatione æstuantibus præbeat, afflictis patronum sine mercede, connubijs amicitijsq́ committendis facilem aptumq́ conciliatorem. Hunc magnam partem diei

E in curia reipublicæ, in foro amicis impartire quotidie uidere licebit, reliquum uitæ spatium ea ratione dispensare, ut curas, sollicitudinem, atque desideria ciuitatis ad se undecunque conuertere, atque pro uiribus componere, & ad meliorem conditionem redigere prompto & alacri animo pergat, imitatus Cæcian, qui flando nubila ad se contrahere fertur: Non enim cessationem & ocium, quod plerique passim facere solent, quæritat, sed reipublicæ præclarè administrandæ omnem operam, atqueadeo uitam ipsam impendit: Quibus artibus ciues ad se conuertere uult, edoctos atque bene admonitos, quæ sit boni ciuis in rempublicam cura, qualis prudentia: rursus cuiusmodi aliorum sint falsæ adulterinæq́ adulationes, & perniciosæ illecebræ. Iam uerò assentatores Demetrij alios non appellandos reges censebant: quippe qui Seleucum elephantorum magistrum, Lysimachum gazæ & ærarij custo-

A rij custodem, Ptolemæum Nauarchum, Agathoclem præfectum insularum dicitare consueuerunt: Populus certè etsi prudentem & bonum ciuem initio forte spernere, atque nonnunquam paruifacere uideatur, percognita tamen animaduersaque simplicitate ueritateque morum eius, eum postea ciuilem omnino uirum, eum popularem, eum ciuitatis principem arbitrantur. Ex reliquis chorearum atque pomparum ductorem alium, epularum alium præbitorem, ludorum hunc magistrum, & aliâs alium arbitrantur & uocant. Et ut in conuiuijs usu uenit: Callias Alcibiades ue epulum præbet, & sumptum facit, Socrates autem obscruatur, ad Socratem omnes congerunt oculos, sic in sanis & liberis ciuitatibus Ismenias erogat & largitur, Lichas apparat editque cœnas, Niceratus dux est pomparum, & choreas aptè committit, uerum Epaminondas, Aristides, Lysander magistratus gerunt, copias ductitant, imperijs ubique funguntur, domi ac foris rempublicam administrant. Huc itaque intueri oportet, non animis deijci, non expauescere & penè consternari gloriolam spectantem, quæ fauore atque applausu uulgari, de theatris, de culina, de popina, de strage hominum repente exorta, & fragiliter comparata sit. Proinde nil honorabile, nil honestum, nihil præclarum & graue in se, nihil solidum continens, non diu mansura, parum uictura, unà cum ludis & scenis ipsa quoque meritò peritura funditus est. Qui apiaria curant, & ipsis apibus ære & usu nutriendis operā sedulò dant, quas ingenti bombo & strepitu de cellulis conspicantur prodire, ualidas eas atque uberes esse coniectant: Quem uerò deus ciuilis & ratione præditi examinis curæ atque cultui præfecit, quiete is atque mansuetudine populi felicitatem eius potissimum metitur, & coniectura consequitur. Et reliqua quidem Solonis præcepta & instituta amplexabitur ac admittet, postremo pro uiribus imitabitur: illud autem admirabitur certè, sed hærebit diu & dubitabit, qua tandem uir ille ratione adductus lege cauendum duxerit, qui scissa ciuitate per seditionem bifariam, neutri

B se parti addixerit, in ærarios eum oportere referri. Non enim corpore aliquo affecto & morbido, de membris iam morbo & uitio occupatis, initium conualescendi & salus speratur progredi posse: quin ubi uis ualidiorum membrorum præualere inceperit, inde uelut quoddam temperamentum proficiscens, uires serpentis iam morbi reprimit, & indies magis retundit. Natura dehinc opitulante immutatio fit, & membra languore iam læsa ad salutem pristinam redeunt. Sanè populo seditionis uitio laboranti, non tamen graui & deplorato, sed quod curari aliquatenus inhiberique queat, partibus sanis certè & bene ualentibus temperamentum salubre afferri debet, atque in hac medendi ratione perseuerandum est, ac penitus insistendum. Etenim uis atque uirtus bene ualentium partium, aptè, atque ut ita dicam, familiariter in membra morbida influens, mirum agit in modum. Pleræque autem ciuitates omnibus perturbatæ partibus, nulla ui foris compulsæ, nullam malorum castigationem adeptæ, radicitus subuersæ interierunt. Ciuibus itaque pereuntibus, nullo sensu moueri, nihil dolere, tranquillitatem animi, atque adeo indolentiam, prædicare, uitam ociosam tanquam beatam uerbis extollere, perinde utique est ac aliorum miserijs oblectari, & gaudere calamitatibus uideare. Imò Theramenis cothurnum induere debes, ut utrisque conuenias, neutris tamen addictus: qua ratione uideberis neutris iniuriam facere, & propterea non alienus: utrisque opitulari, proinde communis: nec concitabis aduersum te ullam inuidiam, scilicet quia sis solus expers malorum, cæteris calamitate afflictis: quippe qui uicem utrorunque pariter indoleri uideri possis. Iam uerò optimum & potissimum omnium illud est, longè lateque prospicere, ne quando seditio ulla erumpat, opus profectò rationis & disciplinæ ciuilis maximum & pulcherrimum. Etenim ciuitatibus illa sunt bona optanda maximè, pax, inquam, libertas, feracitas cum agrorū, tum uerò hominum, postremo concordia. At ad pacem comparandam hac tempestate nullius boni ciuis

C auxilio ciuitates indigere uidentur, fugato iam, & de medio omni genere belli sublato, tum intestini, tum barbari. Libertatis uerò tantundem possidetur, quantũ rerũ domini impartiendum populis arbitrantur: amplius autẽ optare utique nõ est utile. Feracitatem atque prouentus agrorum, anni temperiem, & clementiam cœli, mulierum partus, & parentibus similes natos, prognatis incolumitatem & sospitatem modestissimus quisque sibi ac ciuibus à dijs immortalibus postulabit. Reliquum ergo est, quod uiro ciuili nulla re inferius existimandum uidetur, ut rebus administrationi ciuium subiectis ita utatur uir bonus, sic moderetur, ut amicitiæ & consensus inter ciues conciliari, contentiones & inimicitiæ tolli penitus uideantur: & quod in amicorũ dissidijs usu uenit, qui se priorem iniuria affectum putat, eum priorem quoque adeas, atque oratione soleris, ostendasq; te unà secum dolere, & iniuriam æquè ferre. His iactis mœrorem lenire incipito, hominemq; docere, non eos commendari solitos, qui alijs iniuriam intulerint, quiue pertinaciter & obnixe superare contendant, sed qui illatam iniuriam animo æquo, uel certè forti tulisse uidentur. Hi enim non modò mansuetudine & morum facilitate, uerum quoq; prudentia & animi magnitudine præstant, propterea quòd paruis rebus cedentes, maximis atque pulcherrimis obtinent & euincunt. Ad hæc priuatim singulos publiceq; uniuersos admonitos & doctos oportet, conditionem imbecillitatemq; rerum præsentis Græciæ cernere. Bene enim cum sapientibus agi existimandum est, si quietè ac concorditer uitam agere liceat, quandoquidem nil sors præclarum reliquum fecit, de quo in medium decertetur. Quis enim principatus, quod imperium, quæ gloriæ materies, his qui supersunt relicta est? quæ omnino agendi potestas, quam quoduis decretum Proconsulis facilè non inuertat, & destruere possit? quæ'ue, etiamsi integra permaneat, digna haberi & idonea possit, cui magnopere studeas, & operam naues? Enimuero non semper incendia de sacris publicis'ue
D ædibus initium sumunt, sed sæpenumero è domuncula, lucerna parumper neglecta, ingens erumpit flamma, uel ignis sensim conceptus, palea deinde & fomentis refocillatus mirum in modum ardere incipit, & primis quibusque correptis longius serpere, & maximam stragem dare: Ita seditiones in ciuitatibus non magnæ semper contentiones, nec de publicis rebus dissidia incendere concitareq; solent: uerum plerunque priuatis creatæ offensionibus, in publicam pestem certando progressæ sunt, studijs & contentionibus mutuis auctæ. Quas ob res principem ciuitatis, & uirum ciuilem oportet eiuscemodi parua futuræ cladis initia nihilo segnius præuenire, itáque curanda & opprimenda suscipere, ut aut nusquam existere possint, aut si quà extiterint præfocentur, ne paulatim assumptis uiribus luculenter succrescant, postremo suapte magnitudine rempublicam taxent & occupent. Quòd si tolli penitus nequeant, ad eos saltem reijciantur, è quorum priuatis studijs & dissensionibus ortum sumpsisse uidentur. Attendendum præterea sibi ducat, & alijs prædicandum, sæpe usu uenire, priuatis & paruis neglectis rebus initio, nulla cura, nullis medicamentis adhibitis, inde calamitates etiam publicas extitisse. Delphis maximam idcirco seditionem ortam accepimus, quòd Orgilaus Phalidis filius Cratetis ducturus filiam, dum rem sacram de more facere uult, cratera stantem inter libandum ultro forteq; derepente ruptum animaduertit, portentum hoc deuouendum ratus, infectis nuptijs relicta sponsa cum patre inde confestim abijt. Ea re Crates infensus, Orgilaum & fratrem non multò pòst sacrificantes adortus, ut præcipites se darent pessum iri compulit. Iterum amicos familiaresq; supplices in templo Prouidentiæ impetu dato oppressit. Postremo Orgilai fratres Cratetem & factionis eius homines ex composito aggressi interemerunt, deq; pecunijs, nuncupatis Piacularibus, inferiora templa ædificarunt. Adolescens Syracusis quidam amatæ adolescentis amici, profecti peregre, sibi creditæ stuprum intulit; rediens ille re-

sciuit

A sciuit facinus, ulturusq; iniuriã inuicem uxorẽ amici stuprauit. Re uulgari cœpta, maior natu ciuis in senatũ retulit, utrunq; ab urbe eliminari, prius quàm ciuitas uelut contagio sceleris infecta, ad diuersa propensa studia, & ad intestinas hinc profecta inimicitias seipsam euertat: cæterum persuadere senatum potis non fuit: orta seditione, in diuersasq; partes ciuibus raptis, quæ fuerat egregia ciuitas, maximis implicita malis, uarijsq; agitata calamitatibus demum corruit. Iam ipse tu tibi domi tenes certa exempla: inimicitias, inquam, Pardali atque Tyrrheni. Qua in re parum abfuit, quo minus urbs Sardes euerteretur, de paruis priuatisq; causis, in seditionem & bellum intestinum impulsa. Ciuilem itaque uirum eiusmodi tanquam in corpore aliquo uitia, quæ possunt emanare latius, nequaquam cõtemnere & floccifacere decet, sed prouisa eminus statim opprimẽda suscipere. Qui enim hæc prospicit, & magna is quæ sunt parua efficere, & parua ipsa in nihilum redigere possit, ut inquit Cato. Ad quæ persuadenda nulla mihi uideri potest potior ratio, quàm si inducas animum, in tuis priuatis disceptationibus mansuetum teipsum & exorabilem exhibere, atque in primis persistere causis, nulla per contentionem concitandæ iræ gratia adiecta materia, nullis irritatis affectibus, quibus negocium magis exasperetur, & æquo acerbius fiat. Iam lucta cæstibusq; certantium manus loris uinciri leniter & pauxillum prohiberi consueuit: nempe ut ictus molliter emittantur, & inflicta uulnera non magnum dolorem afferant, ne certatores doloris commoti sensu, ad grauem, & penè insanabilem pugnandi excandescentiã prouehãtur.

B Simili ratione in foro, & ciuilibus controuersijs, sat erit nudis explicatisq; rationibus causam simpliciter agere, non confictis ad libidinem criminibus, congestis maledictis undique, & iurgijs atque minis admixtis, tanquam ueneno tela inficere, eàque præacuta in aduersarium per insidias iactitare. Quo fit ut causæ suapte natura leues atque priuatæ, ad publica crimina, deploratamq; luem studio & contentione trahantur. Qui uerò se talem in causis proprijs exhibere potest, is profecto facilè persuadere alijs, ut se uolentes libentesq; dicto eius audientes exhibeant, quando maximè publicæ ipsæ contentiones & controuersiæ, si priuatas offensiones subducas ac demas, leuiores effici solent, nec molestum quippiã insanabileue omnino afferre.

FINIS.

AD D. ALEXANDRVM VI PONT. MAX.

CAROLI VALGVLII BRIXIANI,

Cardinalis Valentini Secretarij, præfatio.

A Sapientibus accepi, beatissime Pater, non modò magistratum atque imperium patefacere ingenium administrantis uiri, & naturam ac mores, sed uirum quoque ostendere ipsius magistratus & imperij uires, dignitatem, ac potestatem. Nam quum tam uariæ multiplicesq; sint hominũ naturæ, tam abditæ aliquorum mentes, occultaq; ingenia, ut non modò ab alijs rectè percipi iudicariq; non possint, sed multi ne ipsi quidem sciant quid præstare possent, si experiundi sui facultas aut necessitas daretur: in magistratu ac principatu uir constitutus, quàm sit prudens, quàm iustus, quàm continens, quàm beneficus, atque omnino penetralia cordis mentisq; suæ aperiat necesse est. Contrà uerò & sunt, & fuerunt aliqui, quorum certè mores reprehendi non possunt, sed neq; imperij magistratúsue dignitatem tueri, nec ipsius potestatem magnificentius exercere, nec uires latius explicare sciuerunt. Rursusq; alij autoritatem magistratus excellentia ingenij auxerunt, & præclariorem reddiderunt quàm acceperint. Te uerò, sanctissime Princeps, sedes Petri iustissimum esse, te prudentissimum, te pacis & quietis amantissimum ostendit quotidie magis. Tu quoque ipsam sedem his ipsis uirtutibus, & pluribus alijs exornas, dignitatiq; ecclesiæ atque autoritati præstantia ingenij, consilij altitudine, & animi magnitudine ac robore splendorem addis & ornamentum. Ceremoniarum præterea, cultusq; diuini diligentissima obseruantia, pietateq; ac religione ipsam condecoras. Teq; auguror, quin potius compertum habeo, dies ac noctes meditari, quomodo possis augere sedis Apostolicæ maiestatem: quanquam hoc tempore perquam sit arduum. Nam usqueadeo creuit perfidia Christianorum hominũ, tantam licentiam abutendi ecclesiæ bonis sibi Principes usurparunt, ut quæ ad decus utilitatemq; Christiani populi altitudo mentis tuæ cogitat & concipit, transigere perquam sit difficile. Rectè enim cogitata, prudenterq; consultata, externa aliqua ui atque perfidia, aut difficultate pecuniaria impedita sæpe retardantur. Equidem sic esse existimo, quòd quemadmodum bonitas primum orta est, subitò emersit improbitas, & lux effulsit, continuò tenebræ subsecutæ, ita quum primum Christus claues regni cœlorum Petro tradidit, protinus aduersarius noster ipsis obstacula & impedimenta excogitauit, atque ita semper ut possessor nouus illarum creatur, pro ingenio, proq; natura illius maiora minoraq; molitur impedimenta & machinatur. Quare ut te nouit, beatissime Princeps, equitate, sapientia præstantem, pietate ac religione insignem, teq; perpetuò cogitantem, quomodo ad iter salutis reuocare possis deerrantes iamdudum Christianos, in solio Petri fuisse collocatum, sic ipse omnes suas acies in peruersis & inquinatis potentum hominum in sedem Apostolicam mentibus armauit, ne tua optima uoluntas, saluberrimaq; consilia, tantum fructum reipublicæ Christianæ parent, nec uirtus probitasq; tua ut meretur elucesceret. Veruntamen dubitandum non est, quin æquitas superatura sit iniquitatem, & optima uoluntas tot maturis consilijs, diligentiaq; gubernata, prauas & impias uoluntates aut oppressura sit, aut ad sanitatem reuocatura. Sed quoniam in administrandis rebus tum publicis, tum priuatis, in cuiusque animo naturalia etiam impedimenta quædam non parua existunt, quibus fit ut uita hominum, in quocunque sint statu, uarijs perturbationibus afficiatur, & animus noster in deliberando, consilioq; capiendo in diuersas sententias distrahatur, & quasi bello intestino uexetur, de eo genere toto Plutarchus, rerum humanarum uir peritissimus, & in omni genere sapientiæ præstantissimus, accuratè & acutè libellum græca oratione composuit. Eum ego, quia fundamenta continet uirtutum moralium, & ad res agendas magnopere conducit, in linguam nostram conuerti, & nomini Sanctitatis tuæ dedicaui. Cui me quoq; ipsum iampridem dedicaui, & consecraui.

PLVTARCHI

A

PLVTARCHI CHAERONEI DE VIRTVTE MORVM LIBER,

Carolo Valgulio Brixiano interprete.

DE VIRTVTE, quæ ad mores spectare dicitur atq; existimatur, maximè uerò uti à contemplatiua differt, quòd animi affectum materiæ, & rationem formæ gerentem uices habeat, differere proposi tũ est, quæq; sit eius substantia, & quomodo naturaliter subsistat, & utrum ea pars animi, quæ illam suscepit, propria ratione sit composita & moderata, an particeps sit alieni: Idq; si ita est, num ut ea quæ cum præstantiore ui cõmixta sunt, an potius quòd ueluti præfectura quadam atq; imperio utatur, alterius particeps esse principis dicitur potestatis. Quòd autem uirtus omnino à materia semota atq; impermista esse, ac permanere possit, latissimè patere arbitror. Sed aliorum præstat breuibus recensere sententias, non historiæ magis causa, quàm ut nostra clariora atq; firmiora explicatis illis existant. Menedemus itaq; Eretriensis multitudinem sustulit uirtutum ac differẽtias, quasi una esset, ac pluribus nominibus uteretur. Idem enim temperantiam ac fortitudinem & iustitiam, ueluti gladium & ensem appellari. Aristo Chius unam & ipse substantiam uirtutis faciebat, eamq; appellabat sanitatem, sed differentes numerosasq; fieri asserebat, quum aliud atq; aliud spectaretur, ut si quis uisum nostrum cum alba contuetur, albiuisum, & cum atra atriuisum appellare uelit, aut quid aliud huiusmodi. Nam quum uirtus quid sit agendum, quid'ue fugiendum considerat, prudentiam appellari contendebat: cupiditates uerò coërcentem, & modum uoluptatibus adhibentẽ, temperantiam: quæ autem in societatibus, & rebus cum alijs contrectandis uersatur, iustitiam. Quemadmodum gladius quum sit unus, aliud aliâs secat, & ignis in diuersas agit materias eadem utens natura. Videtur autem & Zeno Citticus in eandem descendere sententiam, definiens iustitiam esse prudentiam, quæ suum cuiq; tribuit, in rebusq; assumendis temperantiã, & in perpetiẽdis fortitudinẽ. Et qui ipsum tuentur, censent in his scientiam à Zenone prudentiam appellari. Chrysippus uerò suam cuiq; qualitati ratus uirtutem attributam esse, examen, ut inquit Plato, nec usitatũ, nec cognitum excitauit uirtutum. Vt enim à forti ac mansueto fortitudinẽ & mansuetudinem, & à iusto iustitiam, sic à gratioso gratiositates, & à bono bonitates, & à magno magnitudines, à pulchro pulchritudines, atque alias huiuscemodi dexteritates, comitates & urbanitates in numero uirtutũ ponens, multis absurdisq; nominibus nihil indigentem refersit philosophiam. Communiter autem inter hos omnes conuenit, uirtutem esse principis animi dispositionem, & facultatem quandam à ratione manantem, quin potius ipsam esse rationem: idq; firmum & ratum, & immutabile habent, nec putant id animi quod ratione uacat, affectibusq; perturbatur, discrimine ullo, naturaq; ipsa animi ab eo quod ratione præditũ est, esse distinctum: sed eandem animi partem, quam intellectũ principemq; appellant, continuis mutationibus conuersionibusq; obnoxiã, & in affectionibus, & per uarias habitus uel dispositionis mutationes uitium fieri atq; uirtutem, ac nihil in se habentem quod sit expers rationis, diciq; à ratione auersum, quum motus animi auidè concitatus ac uehemens, atq; impotens ad aliquid absurdum præter delectũ rationis effertur. Affectum enim esse dicunt rationem improbam atq; effrenatam & proteruam, ex prauo peccanteq; iudicio ortam, quum uehementiam roburq; accepit. Hi autem mihi ignorasse uidentur, quòd quisque nostrûm uerè duplex compositusq; est, nec illam animi duplicitatem præuidisse, sed tantum perspicuam illam, quæ est animi & corporis commixtionem. Quòd uerò ipsius animi in seipso compositum sit quiddam

Virtus à materia semota.

Virtus quid.

Affectus.

B

C biforme atque dissimile, quasi alio corpore rationis experte atq; participe commixtum & compactum, Pithagoram nesciuisse non est consentaneũ, coniecturam facientibus à studio musicæ illius uiri, quam animo pacandi sedandiq; eius gratia adhibebat, tanquam nõ uniuersus præceptioni doctrinisq; obtemperaret, nec à uitio ratione distraheretur, sed alio quodam persuadendi præsidio indigeret & formatione atque conciliatione, nisi omnino ad philosophiam intractabilis atque inobediens esset futurus. Sed apertissimè & constanter, atque indubitatè Plato intellexit, quòd huius mundi animans nec simplex est, nec incompositus, nec uniformis, sed ex eiusdem, atque alterius potestate commixtus, tum eodem semper se modo regens & uersans, unoq; ac simili ordine utens, constanti atque præualido, tum in contrarios, errabundósque motus, ac circulos diuisus, primordium dissidij, & mutationis, ortibus & corruptionibus quæ fiunt, in terra dedit. Humanus quoque animus pars uel sectum quum sit uniuersi, & rationibus numerisq; ad illorum cœlestium exemplum compactus, nec est simplex, nec unius modi. Sed alterum habet intelligentiam atque rationem, quam præstare naturaliter imperaréque homini conueniens est: Alterum uerò turbulentiam affectuum habet, imposq; rationis est, & erroribus refertum, & sua ui, suáque sponte inordinatum. Quorursus bipartito, aliud semper cum corpore uersari, ipsumq; colere suapte natura desiderat, & appellatur concupiscentia: Alia uerò pars interdum ipsi se dedit appetentiæ, quandoque uerò rationi uim robúrque suppeditat, eáque dicitur irascentia. Declaratur autem in primis differentia compotis rationis atque intelligentiæ partis itinere contrario aduersus concupiscibilem & irascibilem, quòd hæ aliæ sunt & diuersæ, quum sæpe non obtemperare ei quod optimum est, ac reluctari manifestò deprehendantur. His principijs plurimum usus est Aristoteles, ut ex eius scri

D ptis late patet. Postea uerò irascibilem concupiscentiæ attribuit, quòd ira libido quædam sit uindictæ, perpetuóque usus est parte affectibus perturbata rationéque carente, tanquam differenti ab ea quæ est particeps ipsius: non quia omnino sit expers rationis, quemadmodum ea animi pars qua sentimus, nutrimentumq; suscipimus & uegetamus. Nam hæc omnino rationem non audiunt, & modo quodam surda ex carne germinarunt, ac penitus in corpore sunt demersa. Quæ uerò affectionibus obnoxia est, quanquam propria caret ratione, & est expers eius, alioqui tamen ut eam audiret, ad ipsamq; se conuerteret, cederet, & informaretur, natura facultatem concessit, nisi in totum perdita profligatáque existat à uoluptate uictuq; intemperanti. Qui autem admirantur, quomodo parere rationi possit id quod rationem non habet, hi mihi non uidentur mente complecti, quantæ sint rationis uires, & quò penetrent, occupando & ducendo non duris quidem, nec renitentibus modis, sed informantibus, & ad cedendum parendumq; disponentibus. Quæ res est omni necessitate ac uiolentia ad transigendum efficacior. Quandoquidem spiritus ac nerui, & ossa, & reliquæ corporis partes ratione carent, sed quum animi motus oritur, quatiente quasi habenas ratione, omnes intenduntur, & expediuntur, & parent. Pedes ad cursum parati, manusq; ad iaciendum, atque capiendum, id animo cogitante sunt præsto. Præclarè autem Poëta id quod ratione uacat, & affectus habet turbidos, & cum ratione conformatur, his carminibus ante oculos ponit.

Illi dum lachrymans luget præsente marito
Formosæ malæ lachrymarum rore madebant.
Vxorem sed flentem animo miserantis Vlyssis
Lumina palpebris stabant immota quietis,
Cornua ceu & ferrum, mente occultante dolorem.

Declarant

A Declarant id quoque in formosis, quos tangi uetat & ratio & lex, pudendorum fugæ & recessus, quæ iacent ac minimè commouentur. Quæ res præsertim amantibus uenire solet usu, quum postea sororis aut filiæ amatores per imprudentiam fuisse cognouerunt. Tum enim sese contraxit cupiditas & inhorruit, corpusq; partes suas consentientes cum iudicio præbuit. Enimuero cibos atq; opsonia sæpe aliqui perlibenter assumpserunt, qui postquam senserunt & didicerunt, aliquid se impurū & illegitimum edisse, non modò iram morsumq; iudicio adhibuerunt, uerum & corpus ad opinionem conuersum & completum, uomitiones nauseantesq; disturbationes occupāt. Vereor autem, ne omnino friuola puerilia; oratione exequi uidear, psalteria, lyras, pectidas, tibiasq; persequens, & quæcunq; musicæ consona, & inde appellata architectantur homines, affectibus humanis inanimata conueniunt, simulq; flent & concinunt, & unà intemperanter feruntur, iudicia, affectiones, moresq; utentium referentia. Nam & Zenonē in theatrum ad citharā, canente Amœbeo, eamus dixisse discipulis ferunt, ut perdiscamus quæ intestina, & nerui, & lingua ac ossa, rationis rhythmiq; participantia, & ordinis concentū uocemq; edunt. Sed his prætermissis libenter eos interrogarem, si canes & equos auesq; domesticas uident consuetudine quadam & educatione, ac præceptione uoces prudentes reddere, rationiq; obtemperantes motus & habitus, actionesq;, moderationem quandam & utilitatem nostram continentes, Homerumq; dicentem audiunt, Achillem equos hominesq; hortari solitum ad pugnam: cur adhuc admirantur ac dubitant, id quod irascitur in nobis, & cupit, & dolet, & lætatur, obedire prudentiæ, ab eaq; affici, cum & incola sit, nec abscissum, nec extrinsecus fictum, neque ulla necessitate aut plagis formatum, sed à natura dependeat, cum eo semper uersetur, educetur, & consuetudine compleatur ac more? unde rectè appellati sunt mores. Sunt enim mores, ut compresse dicam, qualitas animi ratione uacantis. Quod nomen inditum fuit *Mores quid, & unde dicantur.*
B propterea, quòd qualitatem hanc & differentiam à more ipse animus irrationalis à ratione conformatus capit. Cui quidem non est consilium, commotiones animi & affectus stirpitus euellere: neque enim potest, nec opus est, nec expedit, sed terminum quendam & ordinem ei præscribere, moralesq; uirtutes constituere. Quæ quidem sine affectione motuq; non sunt, sed symmetriæ ipsorum & mediocritates. Imprimit enim & informat ipsa prudentia commotarum affectionum uim, habitumq; constituit urbanum. Tria enim hæc in animo esse dicunt, potentiam, affectum, & habitum. Potestas principium est, & materia affectus, ut iracundia, uerecundia, atque huiusmodi procliuitates. Affectus est ipsius potentiæ commotio quædam. Habitus uerò, uis & confirmatio potentiæ in parte irrationali à consuetudine insita. Si perperam à ratione ducta, & recta fuerit affectio, uitium existit: Sin probè, emergit uirtus. Sed quoniam non omnem uirtutem mediocritatem faciunt, nec moralem appellant, de earum uirtutum differentia altius repetito principio dicendum est. Rerum omnium alia absolutè quodammodo se habent, ut terra, & cœlum, & astra: Alia erga nos modo quodam affecta sunt, ut bonum, malum, eligendum, fugiendum, uoluptas, dolor. Vtrunque ratio complectitur. Superioris generis scientia est & contemplatio. Ex altero, quod uidelicet nos respectat, deliberandi facultas oritur. Et agendi huius uirtus est prudentia, illius uerò sapientia. A sapientia autem differt prudentia in eo quòd à contemplandi genere ad actiuum, affectionibusq; agitatum conuersione, & respectu quodam facto secundum rationem prudentia subsistit. Quapropter prudentiæ fortuna opus est. Sapientia uerò ne consilio quidem eget ad suum finem consequendum: In æternis enim, & eodem semper modo se habentibus uersatur. Et quemadmodum geometria non consultat, utrum triangulus in ternos angulos abeat, duobus rectis æquales, sed nouit: sunt enim consilia earum rerum, quæ aliâs aliter se habent, non autem fir-

C marum atq; immutabilium: Sic mens contemplatiua prima stabilia, unam sempiternamq; naturam habentia, nullisq; obnoxia mutationibus exercens, à consilio capiendo libera est. At prudentiam in rebus errorum, ac turbulentiæ plenis, immersam sæpe cum fortuitis misceri necesse est, & consultatione in rebus dubijs uti, & ubi cō suluerit, iam agere irrationali quoq; assistente atq; præsente, & simul à iudicijs tracto: motione enim indigent animi naturali. Qui quidem in affectione mores efficit ratione indigens moderatrice, ut ille motus mediocris adsit, nec ultra modū citráue consistat: Quod enim uacat ratione, & affectionibus scatet, commotionibus utitur tum uehementioribus & concitatis, tum mollioribus lentioribusq; quàm cōueniat. Quo fit ut in omni actione nostra officium uno modo perficiatur, & pluribus ab eo discedatur. Assecutio enim signi una simplexq; est, aberratio autem multiplex, siue quid præstet mediocritati, siue ab ea superetur. Huius igitur quæ in rebus agendis uersatur rationis secundum naturam munus est, immoderatos redundantesq; affectus & cōmotiones coërcere ac resecare. Vbi enim præ imbecillitate atq; mollitia, ac metu, uel torpore motus refugit, officiumq; & honestatē deserit, tum præsto est illum excitans & subleuans. Vbi uerò contrà sese effert insolenter plurimus atq; inconditus, & inordinatus, uehementiam aufert & reprimit, atq; ita affectuum cōmotionem moderans, & intra terminos continens, uirtutes morum in parte animi expertes rationis constituit, inter excessum atq; defectum medium obtinentes locum: Non tamen omnem uirtutem in mediocritate inesse dicendum est, sed est quædam minimè indiga eius animi partis, quæ est rationis impos, in pura constantiq; mente constituta, sapiētia uidelicet atq; prudentia, suapte natura perfecta, præstantiaq; rationis & summitas ac uis, qua summa diuinitas scientiæ atque beatitudo intenditur. Hæc uerò corporis gratia necessaria, & affectuum & commotionum egens, quibus tanquam instrumentis & ministerijs ad res agendas utatur, irrationalis animi haud-

D quaquam existens interitus, nec extinctio, ordo atq; modus, sua quidem ui, & ipsa qualitate summitas est, quantitate uerò mediocritas circuncidens & amputans quod redundat & deest. Quoniam autem medium multipliciter dicitur, quod medij genus uirtus teneat dicendum uidetur. Commixtum igitur medium est simplicium, ut albi & nigri fuscus color, & quod continet & continetur, ipsius continentis & contenti, ut duodenarij & quaternarij octonarius numerus est medius, & quod neutrius extremi particeps est, ut boni & mali quod est indifferens. Nullo ex his modo uirtus medietas dicenda est: neq; enim commixtio est uitiorum, neq; continet superatū, neq; complectitur excedens id quod decet, neq; omnino ab affectionum motibus libera est, in quibus est magis & minus. Fit ergo, in primisq; dicitur medietas ei qui est in sonis atq; harmonia congruenter. Ea enim uox est concinna, quemadmodum in fidibus postrema & suprema: Quarum alterius nimiam acuitatem, alterius grauitatem deuitat, ipsaq; quum sit motus atq; potentia in irrationali anima, quod solutum & languidum est, aut intentum, atq; omnino plus & minus ab appetitione naturali amputat & demit, modum atq; constantiā affectibus adhibēs. Fortitudinem itaq; mediocritatem esse dicunt timiditatis & temeritatis, quarū alia superatur à modo, altera ei præstat in irascentiæ affectu. Liberalitatem uerò auaritiæ & prodigalitatis. Mansuetudinem indolentiæ & crudelitatis. Ipsamq; iustitiam in commercijs nec minus, nec plus quàm cōueniat tribuentem. Temperantiam autem in medio stuporis siue insensibilitatis & intemperātiæ semper cupiditates refrenantem. In quo maximè apparet cognitio differētiæ partis animi quæ est expers, & eius quæ est compos rationis, & quantum inter affectum intersit & rationem ostendit. Haud enim à continentia differret temperantia, nec ab intemperantia discreparet incontinentia, quum utraq; in uoluptatibus cupiditatibusq; uersetur, si idem in animo esset, quod naturaliter appetit, & quod iudicat. Nunc autem temperantia est

quum

quum quasi pecudem irrationalem animam obedientẽ ac mitem ratio regit, & trastat,in cupiditatibus ipsa utens cedente, moderationem & id quod decet suscipiente. At continens agit quidem & ipse illam ualida ratione, ac superante cupiditates, uerum non sine dolore parentem, sed obliquam, & tergiuersantem ducit, tanquam plagis, & freno coactã, atq; compulsam, certamine intestino atq; tumultu completus. Quale similitudine quadam Plato fingit in iumentis esse uehiculum animæ tra hentibus, quum deterius sub iugo cum meliori colluctatur, & aurigã conturbat, resistere à tergo & summa cura contendere acriter coactum semper, ne punicea è ma nibus excidant lora,ut inquit Simonides. Quare non censent uirtutem perfectam es se continentiam,sed diminutam:non enim medietas existit ex consonantia praui ad bonum, neq; resecatus est affectus uehementior, neq; obtemperat prudentiæ, nec cum ea cõsentit appetitus,sed accipit,& facit dolorẽ necessitate repressus, tanquam in seditione hostis & inimicus simul habitat, odoribus simul & pæanibus & gemitibus completus est cõtinentis animus,propter inæquabilitatẽ atq; dissidium. Quam ob causam incontinentiã esse diminutum uitium,& intemperantiã ex toto uitiũ arbitrantur. Quum enim habeat affectũ,& rationẽ improbam, & perturbatã,tum cupiendo ad id quod turpe est prolabitᷓ, tum improbè iudicando cupiditatibus assentitᷓ, sensumq; abijcit peccatorũ. At incõtinentia ratione iudiciũ rectum tuetur, affectione uerò ualidiore quàm sit ratio,præter iudiciũ fertur. Vnde ab intemperãtia differt, quòd in incontinentia ab affectu superatur ratio, in illa ne pugnat quidẽ: in hac con tradicens cupiditates sectatur, in illa cum assensione subsequitur: in hac cum dolore particeps est malefactorum, in illa cum uoluptate: in hac inuitus honestatẽ prodit, in illa libens turpitudinem amplectitur. Et harum quoq; differentiam non modò facta,sed etiam oratio declarat. Intemperantum enim sunt uoces huiusmodi:

Gratia quæ,uel quid iucundum,si Venus absit
Aureæ curæ hæc quum non mihi erunt, moriar.

Et alius inquit; Bibere,& esse, & Venere uti,cætera ego omnia additamenta uoco. Hic toto ex animo cum uoluptatibus consentit, easq; tuetur. Nec minus qui dixit, sine me interire, hoc enim mihi expedit, iudicium cum affectu ægrotãs habet. Continentiæ uerò longè aliæ, ac discrepantes: Rectè sentientem me uiolat natura. Et il lud: Hei hei cœlitus inuectum est hominibus malum,quum quis meliora uidet probatq;,deteriora sequitur. Simul & illud: Trahit iam uis iræ, nec queo resistere, litto ralis ut hamus ancoræ in mari. Littoralem hamum appellat auersum à ratione ac minimè aptum, sed animi imbecillitate atque mollitia iudicium abijcientem. Neq; illa sunt ab hac specie remota:Ceu nauis terræ pendeo laqueis:Secundus flat uentus,ac nos non tenent rudentes. Rudentes uocat iudicia turpitudini repugnantia, deinde tanquam ab impetu uenti ab affectu concitato refracta. Et certè intemperans uelis passis ad uoluptates à cupiditatibus fertur, & sese illis dedit, ad easq; dirigit. Obliquus uerò incontinens,& tanquam se cupiens efferre, atq; expellere affectionem es frenatam,hac demum trahitur,& in turpitudinem incidit. Qua in re Anaxarchum ir ridebat Timo,cui fiducia iusta inerat,constantiaq; ingens.

Robore Anaxarchum dicunt uiguisse canino,
Qui quanquam sic esset,erat miser attamen,ut fert
Fama: trahebat enim genium stimulando uoluptas,
Quam pleriq; solent fortesq; horrere sophistæ.

Non enim sapiens est continens, sed temperans, nec stultus incontinens,uerum intemperans. Nam temperans rebus honestis gaudet: intemperans uerò ne turpibus quidem dolet. Sophistici igitur animi est incontinentia,habentis quidem rationem, sed quæ rectè intelligit constanter tueri non ualentis. Talesq; inter se differentias habent incontinentia & intemperantia. At continentia rursus & temperantia easdem

D

C habent rata rationum comparatione contrarias. Morsus enim, & dolor, & ægritudo nondum continentiam reliquerũt. Temperatus uerò animus undiq; est æquabilis & pacatus conuenientia & concordia expertis animi rationis, & compotis eius, tranquillitate admirabiliq; quiete ornatus & compositus, in quem intuens dicas: Conciderant uenti, iam & tranquillus sine uento pontus erat: nanq; ipse deus sedauerat undas uehementes, insanos rabidosq; motus cupiditatum restinguente ratione, & quibus natura indiget eos sibi consentientes obtemperantesq; in actionibus uoluntarijs parante, ut neq; rationem præcurrant, nec terga uertant, nec ordinem turbent, nec dicto non sint audientes: uerum ut omnis motus, quocunq; uelit ratio ducere, paratus sequi, ceu lactens pullus cum æqua simul currat, Xenocratis cõfirmans sententiam dicentis, quòd uerè philosophantes sponte agunt, quæ cæteri metu legis facere solent inuiti, tanquam uerberibus canes, ac strepitu mustelæ, à uoluptatibus repulsi formidine suppliciorũ. Quòd autẽ in animo quidam circa cupiditates huiusce-
† στερρότητος modi † firmitatis sensus & differentia fiat, quasi re quadam cum illis pugnãte & contradicente, perspicuum est: quanquam nonnulli asserunt affectum aliud à ratione non esse, nec inter duo dissidium ac seditionem, sed unius nominis in utranq; partem mutationem celeritate atq; uelocitate sua nosipsos latentem, nõ præuidentes, quòd idem in animo est, quod naturaliter cupit, pœnitet, irascitur, timet, & ad turpitudinem fertur uoluptate ductum: & quod receptui canit, uagansq; fusius reuocat. Libidinem enim, iram, metum, & cætera huiusmodi, opiniones esse, & iudicia peruersa & praua, non in peculiari una parte animi, sed totius principis animi momenta, cessiones, assensus, & motus, & ideo operationes quasdam esse paulo momento concidentes: ut puerorum cursus impetum & concitationẽ ad errorum procliuitatem præ imbecillitate atq; instabilitate habent. Et hæc primum quidem in operatione & sensu. Nemo enim, inquiunt, in se ipso appetentis in id quod iudicat sentit conuersio-
D nem, nec contrà in id quod appetit iudicantis. Nec ab amore discedit is qui amat, quando considerat, abijciendum esse amorem, & aduersus ipsum esse pugnandum. Nec rursus desinit ratiocinari, & iudicare, quando à cupiditate mollitus cedit: uerum & ratione affectui contrait, & in ipso adhuc est, ac iterum ab affectione correptus cogitatione erratum percipit, & neque affectu rationem interimit, neq; considerando ac reputando ab affectione est liberatus: atque ita se huc & illuc transferens princeps animus utriusque medius & communis existit. Igitur hi quum modò cupiditatem, modò cupiditati oppositam rationem animum, cui natura principatum tribuit, fieri arbitrantur, nihil mihi differre uidentur ab his, qui non rentur aliud esse uenatorem, & aliud feram, sed idem corpus mutatione utens, nunc feram esse, nunc uenatorem fieri. Quorum illi in re clara hallucinantur, hi uerò testificantur contra sensum, non unius mutationem, sed duorum inter se pugnam & contentionem percipientem. Quid ergo dicunt? non'ne id hominis, quod deliberat & consilium quærit, sæpe in duo scinditur, & in contrarias distrahitur sententias? quum dubitatur an quid sit utile? At illud est unum. Rectè quidem respondemus, sed euentum dissimile est: Non enim secum ipsa pugnat prudentia, uerum una utens facultate diuersa init consilia atque rationes. Quin potius una ratio est, in alijs uersans rebus tanquam materijs differentibus. Quo fit ut ægritudo in cogitationibus uacuis affectione non insit, neq; quasi uiolati præter sententiam alterum probent, ni Hercule aliquis affectus tanquam in trutina delitescat. Nam id sæpe usu uenit, ut nõ ratio rationi, sed ambitio, aut contentio, aut metus oppositus disceptantium sententijs inter se duorum speciem præbeant, ut in his declaratur:

Sed pugnare metus, retro pudor ire uetabat.

Et in hoc: Iugulari graue est, sed gloriam parit: uiuere autem turpe, sed inest uoluptas. Et in rerum contrectandarum iudicia illabentes affectus plurimam inijciunt

moram,

A moram. In senatu uerò consilijsq́ principum qui ad gratiam loquuntur, non duarum sententiarum probant alteram, sed alicui affectioni adhærescunt, prodita & spreta utilitate. Quapropter in ciuitatibus, quas regunt optimates, magistratus non sinunt oratores affectus commouere. Recto enim podere ratio ad id quod est iustum repit: quòd si affectus insit, pugnam committit atq́ dissidium uoluptas ac dolor cum eo quod iudicat & deliberat. Quod ita esse declarant in philosophia considerationes, in quibus nonnunquam contingit, ut ab alijs cum dolore quisquam trahatur, & sæpe à sententia abducatur. Quin ipse Aristoteles, & Democritus, & Chrysippus quædam quæ antea probauerant, sine perturbatione ac morsu cum uoluptate repudiarunt: Quia contemplanti discentiq́ animo nullus officit affectus. Verum in his rationis expers animus quiescit, nec est curiosus. Quo circa quū ueritas se aperuit, eam ratio amplectens libēter falsitatē declinauit, propterea quòd in ipsa est credēdi mutandæq́ sententiæ potestas. Nam cōsilia & iudicia in rebus agēdis, multorumq́ uiuēdi rationes affectibus obnoxiæ, ancipitem uiam rationi atq́ difficultatem præbent, occupatæ ac perturbatæ ab irrationali sese contra ipsam uoluptate aliqua, aut metu, aut ægritudine attollente. Horum arbiter est sensus, ac iudex, utrunq́ contingens, nec si alterum uincit ipsum uictum necauit, sed ui trahit renitens. Qui enim amanti consulit, ratione aduersus affectum utitur: quasi simul in anima insit utrunq́, & tanquam manu aliam inflāmatam partem palpante & premente, ac duo dissidentia sentiente. In consilijs quoq́ quæ uacant affectu, & in cōsiderationibus, quas plurimas habet contemplandi genus, si æquæ paresq́ sint, iudicium nō inde oritur, sed dubitatio: quæ est quum intelligentia à contrarijs probabilibus sistitur & firmatur: acsi pondus aliquod alteri accedit, pars uictrix ita dissoluit alteram, ut nec dolorem ullum faciat, nec opinioni aduersetur. Atq́ omnino si ratio rationi opponi uideatur, non fit duorum, & diuersorum sensus, sed unius in differentibus uersantis opinioni-

B bus. Quando uerò irrationale, cui quidem à natura tributum est, ut sine ægritudine nec superare, nec uinci possit, cum ratione depugnat, protinus tanquam duo animam ipsa pugna diuidit, ac differentiam manifestam facit. Non solum igitur ab ipsa pugna, sed nihilo secius à consecutione, quòd aliud est affectionum principium ac fons, & aliud rationis, licet uidere. Quum enim amare liceat bonæ indolis ad uirtutem filium, atq́ ingenuum, liceatq́ malum & intemperantem: contingat præterea sine ratione uti in liberos suos & parētes ira, & pro eisdem aduersus hostes & tyrannos eadem uti cum ratione, ut ibi contentionis atq́ dissidij affectionis contra rationem sensus existit, ita hic obedientiæ & consecutionis eisdem affectus quasi influentis, & sese dedentis. Quandoquidem uir probus uxorem secundum leges eò animo ducit, ut modestè cum ea uitam degat, postea uerò diuturna consuetudine gignente affectum cogitatione percipit, se intēsius diligere atq́ amare, quàm sibi proposuerat. Quemadmodum etiam adolescentes urbanos nacti magistros, utilitatis causa primum eos sequuntur & imitantur, postea etiam amant, & pro familiaribus atq́ discipulis amatores existunt, & appellantur. Idem usu uenit in ciuitatibus aduersus principes probos, & uicinos, & affines, qui à necessitudine aliqua officij inter se uersari inceperunt, deinde imprudentes quasi influunt in beneuolentiam, attrahente id quod afficitur, atque persuadente ratione. Qui uerò dixit, duplex est pudor, alter non malus, alter domorum labes, non'ne apertissimè uidetur intra se hunc affectum sentire sæpe rationem sequentem, & ab ea in ordinem modumq́ redactum, sæpeq́ abhorrentem rationem, segnitijs cunctationibusq́ opportunitates atq́ negocia labefactantem? Hicq́ ipsi quodam modo propter euidentiam sibi obsequentes, timiditatem uerecundiam uocant, & oblectationem gaudium, & formidines cautiones, quòd bonas appellationes à nullo solere reprehendi sciant. Quandoquidem eosdem affectus rationi adhærescentes his nominibus uocāt, obsistentes uerò,

C & expugnates rationem illis. Et quando lachrymis, & tremoribus, colorisq; mutationibus coarguuntur, pro ægritudine ac metu morsus quosdam, & cōtractiunculas nominant, & honesto promptitudinis nomine cupiditates diminuunt, sophisticos, non philosophicos ardores, & à negocijs fugas nominibus moliri uidentur. Quanquam illi ipsi gaudia, uoluntates, & cautiones, bonas affectiones, & non inaffectiones uocant, rectè hoc loco nominibus utētes. Fit enim bona affectio ratione non extirpante affectū, sed ad modum atq; ordinem redigente: At praui & incontinentes quid patiuntur, quum patrem matremq; amati aut amatæ loco iudicant esse diligendam, & tamen diligere non possunt, quum uerò iudicant amandam esse meretricem, adulatorem'ue, continuò amant? Nam si in affectu esset iudicium illud amandi, uel odio habendi, amor & odium sequi oporteret. Nunc autem contrà euenit, quum aliquibus consilijs affectum adhærescere, & quædam deprecari atq; reijcere uideamus. Quapropter quum dicunt, rebus uiolatis nō esse iudicium in affectu, sed id tantum, quod motum effrenatum & exuperātem excitat, aliud esse in nobis quod iudicat, & aliud quod afficitur, confitentur. Quemadmodum quod mouet, & quod mouetur diuersum est. Ipse uerò Chrysippus multis locis definiens patientiam, & continentiam, quū eas asserat habitus esse eligenti rationi obtemperantes, perspicuum est, quia rebus coactus est fateri aliud in nobis cui paretur, & aliud quod paret. Quum uerò dicant, omnia peccata esse paria, & omnes culpas æquales, si in alijs ueritatem non cernunt, non est in præsentia refellendi consilium, nam in plerisq; perspicuitatem & euidentiam oratione impugnare uidentur: Omnem enim affectum uitium esse contendunt, & omnes peccare, qui aut dolore, aut metu, uel cupiditate afficiuntur: Magnæ enim affectuum differētiæ secundum plus & minus cernuntur. Quis enim dicat formidinem Dolonis parem timori Aiacis fuisse, referētis pedem, & ab hostibus gradatim discedentis, & paulum genua alternantis? aut quis conferat D dolori Platonis, Socratis morte suscepto, ægritudinē Alexandri ob Clitum ad consciscendā sibi mortē concitati? Et quod præter spē accidit maiorē inurit dolorem, quàm id quod euenire rationi erat cōsentaneū. Vt si quis expectet se aliquē uisurum mansuetudine & morum gratia ornatum, & in admiratione habitum, & eum deprauatum peruersumq; intelligat, ut in Philota Parmenioni contigit. Quis ira pari dicat in Anaxarchum usum fuisse Nicocreontem, & Magam in Philemonem, utrūq; ab illis contumelia affectum? Alter enim pistillis ferreis contundi, & concidi Anaxarchum fecit: alter uerò nudum ensem à carnifice Philemonis ceruicibus imponi iussit, deinde abire incolumem. Quo circa neruos animi iram Plato appellabat, quia acerbitate animus intendatur, & mansuetudine remittatur. Hæc igitur & alia huiusmodi explodentes, intentiones affectuū & uehementias non dicunt fieri secundum iudicium, in quo peccandi est facultas, sed morsus & contractiunculas, ac diffusiones esse, plus & minus ipso rationali suscipientes: quanquam & in ipsis iudicijs fieri uidentur differentiæ: Nam & paupertatem alij malum, alij magnum malum, nonnulli etiam summum malum iudicant, ut etiam eius uitandæ gratia in scopulos mariaq; ruant. Mortem uerò alij quia priuentur bonis, alij propter ultiones sub terra sempiternas, horrendaq; supplicia malum esse censent. Corporis sanitas ab alijs, quia secundum naturā est & utilis, amatur, alijs maximum bonum esse uidetur, nec diuitiarum ullam gratiam aut liberorum, aut regnorum esse, demumq; uirtutes nec utiles, nec conferētes esse absq; sanitate arbitrantur. Ex quo apparet, in iudicijs ipsis alios magis, alios minus peccare. Sed hæc nunc nō est refellendi locus. Illud autē ex eo colligendum est quod & ipsi concedunt, à iudicio aliud esse ipsum irrationale, in eo quod dicunt affectum maiorem ac uehementiorem fieri, uerbis discrepantes, in rebus autem consentientes cum his qui affectus & irrationale à ratione atque iudicio differre cōtendunt. In his uerò quæ de illegalitate Chrysippus scripsit cæcam

esse

A esse irã pronunciat, & q̃ sæpe non sinit cernere quæ apertissima sunt, & præcepta sæpe obscuret. Ac paulò progressus, nascẽtes, inquit, affectus extrudũt ipsas rationes, & quasi aliter uideatur uiolenter ad cõtrarias actiones propellunt. Deinde testimonio utitur Menandri, dicentis: Hei mihi misero, ubinã mentes nostræ? & tamen eo tempore esse in corpore, quũ non hæc, sed illa deligimus. Rursum Chrysippus pergens inquit: Quũ animali ratione prædito natura dederit omnibus in rebus ratione uti, & ab ea gubernari, nos illam sæpe uiolentiore aliquo impetu utentes reijcimus: euentũ probans ex discrepantia, & cõtentione affectus cũ ratione. Ridiculũ profecto esset, ut Plato dicebat, aliquẽ esse seipso præstantiorẽ, & rursus deteriorẽ, & aliũ esse continentẽ sui, alium incontinentẽ. Quomodo posset fieri, eundẽ seipso meliorem, & rursus peiorẽ esse, aut simul uincere ac uinci, ni modo quodã esset cuiusq; animus natura duplex, & aliud bonũ, aliud malum in seipso haberet? Sic igitur qui deteriore utitur obtẽperante meliori, continens sui est, atq; præstantior seipso. Qui uerò per negligentiã patit̃, ut princeps animus irrationalẽ effrenatũq; sequat̃, & ei subministret, is dicit̃ seipso inferior, & incontinẽs sui, & præter naturã affectus. Nam quũ ratio sit diuinitus homini data, conueniẽs est, eã præstare atq; imperare ei, quæ caret ratione, tum quia originẽ ducit à corpore, tum quia natura sua completur affectibus, & illorũ fit similis, & eos induit, & cũ illis cõmiscetur. Quã rem declarãt appetitus corporis naturales, & cõmoti, & repressi: quando uidelicet in corporis mutationibus uehementius cõcitantur uel remittunt̃. Quare iuuenes uehemẽtes ac temerarij sunt, & in appetitibus inflammati, & furentes & rabidi, propter sanguinis copiã & caloris. At in senibus concupiscentiæ fons, qui quidẽ est in iocinore, restinguit̃, paruusq; fit & imbecillis. Viget aũt magis ratio, affectibus unà cũ corpore tabescentibus. Et hoc ipsum denicq; ad affectus informat ferarũ naturas. Non enĩ prauis, aut rectis opinionibus alijs uires & impetus ad ea quæ uident̃ horrẽda & grauia, insunt,
B & alijs irreparabiles timores, & animi fugæ, sed sanguinis spiritus, & corporis uires differentias affectuũ efficiunt, è carne tanquã à radice affectibus germinantibus, & educentibus qualitatẽ atq; discrimen. Quòd autẽ humanũ corpus cũ appetitibus affectatis cõsentiat, unaq; cõmoueatur, pallores arguũt, rubores, tremores, cordisq; paucitationes, & contrà diffusiones in spe atq; expectatione uoluptatũ. Verũ quando mens ipsa per se sine affectu mouẽt, corpus agit quietẽ, & sibi constat, propterea q̃ mentis agitationes nihil cũ corpore habent cõmune, si uerbi gratia, aliquid è disciplinis mens attingat, in quibus non est irrationali locus. Ex quo etiã patet duo esse, & facultatibus inter se differentes. Omniũ autẽ omnino rerum & ipsi affirmant, & late patet, alia habitu, cõplexuq; regi, alia natura, alia irrationali animo, quædam adhibita etiã ratione & intelligentia, quorũ simul omniũ particeps est homo, & in omnibus his differentijs ortus est. Nam & habitudine continẽt, & aliter natura & ratione utitur atq; intelligentia, & coniunctũ etiã habet irrationale ingenitũq; affectus principiũ ac fontẽ non accersitũ, nec aduocatũ, sed necessariũ, nec ex toto extirpandum, sed cultu & præceptore indigens. Vnde nec Thraceũ nec Lycurgeum rationis munus est unà cũ pniciosis excindere, simulq; interimere quæ in affectibus sunt utilia, uerũ tanq̃ sator bonus & urbanus agrestia, & luxuriãtia amputare ac resecare, deinde colere & ad utilitatẽ constituere. Nec enim qui temulentiã uerentur uinũ effundunt, neque affectũ qui perturbationes timent auellunt, sed ei adhibent modũ. Bobus quoq; & equis saltus, & rebelliones, & contumaciã nõ motus, nec actiones auferunt, affectibusq; domitis, & obedientibus ratio utitur, haud eneruata, nec stirpitus excisa ex animo ministrandi facultate. Curribus enim equus, aratro bos: at apro intentanti letum animosus est inueniendus canis, inquit Pindarus. Quibus longè sunt utiliora affectuũ iumenta, quũ uidelicet rationi auxiliantur, & concordes ad uirtutẽ dirigũtur. Vt ira fortitudini, si adsit modus, iustitiæ odiũ improbitatis, indignatio

C in eos, qui propter dignitatẽ secunda utuntur fortuna. Quando amẽtia simul & con
tumelia inflammatus animus indiget coërctione, aut nimiæ indulgentiæ opus est a=
micitia, aut misericordiæ, humanitate, aut cõmuni gaudio, cõmuniq; dolori, beneuo
lentia uera, nec si quis cupiat euellere assequetur. Quòd si qui amorẽ unà cũ furioso
amore eijciunt, peccant profectò. Nec illi quidem rectè faciunt, qui cupiditatẽ pro=
pter auaritiã uituperant: non enim discrepant ab illis, qui cursum propter lapsus, &
iactũ ne ultra iaciatur extinguũt, & qui penitus cantus propter dissonantiã odio ha=
bent. Verum ut in sonis Musica concentũ non extinctione grauis & acuti, & in cor
poribus medicina salutare non internicione caloris & frigoris, sed cũ symmetria &
quantitate tẽperationibus ipsorũ perficit, ita in anima mores, quando à ratione affe=
ctuũ potentijs ac motibus æquitas adhibetur ac moderatio. Tumenti enim corpori
& inflammato similis est, ægritudine se uehementer affligentis, & lætitia effusè ge=
stientis, timoreq; attoniti animus non lætans, nec dolens, nec metuens. Rectè igi
tur Homerus quũ dixit, Viri boni non mutatur color, nec timet nimis, metũ nõ ab=
stulit, sed nimiũ metum, ut fortitudo, non desperatio & amẽtia: & audacia, non te=
meritas fiat. Quare in uoluptatibus nimia tollenda est cupiditas, & in ultionibus ni=
miũ improbitatis odiũ. Ita enim alius non stupidus, sed modestus: alius iustus, non
sæuus, nec acerbus erit. Quòd si penitus affectiones tollerentur, fieriq; id posset, in
multis ratio segnis, obtusa & languida esset, ut gubernator destitutus à uẽtis. Quam
rem intelligentes latores legum, in rebus publicis cupiditatem gloriæ, & æmulatio=
nes inter ciues serunt. Contra hostes autem tubis, alijsq; modis iram excitant, & a=
morem augent pugnandi. Non modò enim in poëmatis, ut inquit Plato, artificem
& elaboratum, qui Musarum afflatu correptus est, ridiculum ostendit esse, uerum
& in bello affectus furore numinis percitos, nec posse sustineri, & esse inuictos.
Quos etiam uiris deos infundere Homerus canit,

D Sic fatus robur magnum inspirauit Achiuûm Pastori. - Et illud:
- Non hic sine numine diuûm Hæc furit: - affectum adhibentes rationi
tanq; impetum & currũ. Hosq; ipsos uidere licet iuuenes sæpe laudibus excitare, ac
sæpe obiurgationibus castigare, quorũ aliud uoluptas, aliud dolor consectatur: nam
obiurgatio & uituperatio inurit pœnitentiã & pudorem. Quorũ aliud est genere do
lor, aliud metus. Quibus maximè ad emendationes correctionesq; utũtur. Vt Dio=
genes laudante quendã Platone: Quid uerò, inquit, habet ille grauitatis, qui tot per
annos philosophię operã dedit, ac nullum affecit dolore? Haud ita quidẽ disciplinas
quis dicat, ut Xenocrates dicere solebat, esse ansas philosophiæ, ut iuuenũ affectio=
nes, pudor, cupiditas, pœnitentia, uoluptas, dolor, & gloriæ cupiditas, in debita con
uenienteq; uia iuuenẽ expeditè pfecteq; constituunt. Vt rectè dixisse pædagogum
illum Laconẽ credamus, effecturũ sese dicentẽ, ut puer honestis gauderet, & turpi=
bus angeretur: quum nihil maius, nihil præstabilius homini libero educatione, eru=
ditioneq; congrua & debita, excogitari possit. FINIS.

AD INCLYTVM D. IO. BORGIAM, GANDIAE ET
Suessæ Ducem, Alexandri VI *Pont. Max. nepotẽ, Caroli Valgulij Brixia-
ni, Cardinalis Valentini Secretarij, præfatio.*

QVum omnis mea cura eò referatur, Dux inclyte, ut beatitudini Alexandri VI. *clarißimæq;
ac diuinæ familiæ Borgiæ aliquem fructum seruitus mea pariat: quanquam uires uoluntatem
destituunt, mihi tamen hac in re satisfacere non putaui, si tantũ deum precarer, ut tua in Hi-
spaniam profectio nuptiæq; felices faustæq; sint, & maturus reditus tuus. Quare præcepta
quædam*

A *quædam nuptialia de uetere sapientia Græca in linguam Romanam conuerti, quæ quondam Plutarchus, uir humanarum rerum peritissimus, Poliano & Eurydice sponsis dono dedit. Ea quum doceant, quo modo se uxor cum uiro, & cum uxore uir gerere debeat, non dubito quin summa cum tranquillitate, concordia, atque felicitate ducturi uitam sitis, si ea legatis & obseruetis. Non enim te arbitror, quamuis adolescentem, in eo errore uersari, in quo nonnullos esse intelligo, qui existimant studium doctrinæ, & interdum lectioni uacare, Principi non conuenire. Quid enim, per deum immortalem, optabilius, quid'ue beatius contingere Principi potest, quàm præstantissima ingenia, & recta consilia, prudenter dicta, & præclarè gesta eorum hominum, quorum sapientiam omnes ætates admiratæ sunt, ad suam utilitatem laudemq; & gloriam traducere posse? & habere unde optimam rationem siue populos gubernandi quibus præsit, siue seipsum regendi, quæ res est omnium difficillima, siue gerendi belli, aut quid aliud agendi, queat ducere, prudentiamq; suam, ingenium, eloquentiam, uirtute aliena sic excolere atque augere posse, ut non modò fortuna, uerumetiam uirtute cum admiratione hominum cæteris excellere uideatur? Quumq; omnes Principum domus adulatoribus assentatoribusq; abundent, qui utilitatis propriæ uoluptatisq; causa miris artibus in animos dominorũ influentes, iocundis quidem, sed perniciosis consilijs eorum mentem de sanitate sæpe deturbant, uerendum non est, sapientes ueteres commodorum suorum aut uoluptatum, aut gratiæ comparandæ causa posteris, qui nondum nati erant, blandiri adulariq; uoluisse, sed rectè consuluisse, omnemq; sapientiam suam ad utilitatem posterorum & ueram gloriam, cuius omnis excellens animus est auidus, direxisse existimandum est. Hæc igitur, multaq; alia, quæ exornare, ad summamq; gloriam euehere Principem possunt, monumenta suppeditant literarum. Sed quid ego hæc te hortor, Dux illustrissime? qui ita rectè, ita præclarè à natura, & ab ijs qui te rexerunt, & regunt, institutus es, ut tibi homines, quia etiam uident unà cum ætate uirtutem crescere tuam, longè maiora quàm fortuna dederit exoptent. Aut quid ego literis eruditus esse laudando studia literarum uideri uolo, qui multò plus ætatis seruiendo, & aliquid agendo, quàm in legendo consumpsi? Nunc enim quia nec seruio, nec quicquam agere conceditur, me ipsum his studijs consolor, simulq; spe ducor, quam omnem in sola clementia sanctissimi* D. *collocaui, cui ut me plurimum commendes, excellentiam tuam uehementer rogo.*

B

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISS. PRAECEPTA CONNVBIALIA.

Carolo Valgulio Brixiano interprete.

PLVTARCHVS POLIANO ET EVRYDICE S.

POST legem patriam, qua uos Cereris sacerdos connubio copulauit, orationem quoque, quæ simul uos concinnet, simulq; Hymenæum ope prosequatur, utilitatẽ aliquam arbitror allaturam, & legi consonam fore. In musicis unam de legibus tibiarũ Hippothoron appellabant: is erat cantus, quo equi in certamine curuli concitabantur. Philosophia uerò cum multas habet præclarasq; institutionum rationes, tum non minore studio ea digna est, quæ ad nuptias connubiaq; pertinet, qua uidelicet eos, qui in societatem uitæ conuenerunt, in idem coniungens, mites mansuetósque inter se, & obedientes efficit. Ex his igitur, quæ sæpe uos in philosophia educati audiuistis, Capita sub quibusdam breuibus similitudinibus, ut facilius in thesauris memoriæ contineantur contexta, commune utrique

C donũ mitto, precans Musas Veneri adsint, ac faueant, ut nullã lyrã, nullam'ue citharam magis sibi cõsonam præstent, quàm quæ ad nuptias domũq; uestram pertinent, apta omnia, concinna, per omnemq; uitam concordia, ratione, harmonia, atq; philosophia efficiantur. Nam ueteres Mercuriũ iuxta Venerem collocabant, quòd uoluptas nuptialis ratione, aptoq; sermone maximè indigere uideatur. Parsuasioneq;, & Gratias orans, ut quæ uestra fert uoluntas, ab alterutro sine pugna & sine cõtentione psuasi transigatis. I. Solon iubebat sponsam nõ prius cũ sponso cõcumbere, quàm malum cotoneum delibasset, innuens, ut uidetur, primã gratiam quæ ab ore uoceq; sponsæ demanat, bene compositã & aptam, & suauẽ esse oportere. II. In Bœotia sponsam obtectã asparagine coronant: Nam ut ea suauẽ ex asperrima spina fructum fundit, sic noua nupta primã asperitatẽ, difficultatemq; suam nõ defugienti, nec indignanti marito, urbanã, iucundamq; uitæ societatẽ præstabit. Qui uerò prima uirginum dissidia non ferunt, haud quidẽ ab illis differunt, qui propter acorẽ uuam alijs maturam relinquũt. Multæ quoq; nouæ nuptæ maritos propter primos congressus molestè ferentes similiter afficiuntur atq; illi qui apis ictũ pertulerunt, & alijs fauum dimisere. Principio controuersiæ offensionesq; magna cura coniugibus cauendæ sunt, quũ recenter coniuncta glutinataq; uasa quacunq; causa faciliter disiũgi, tempore uerò confirmatis cõmissuris uix igni aut ferro dissolui ualeant. III. Quemadmodũ ignis in paleis leporinisq; pilis facilè accendit, ocyusq; restinguit, ni aliqua materia, quæ ipsum foueat & alat, adhibeatur, ita breuẽ amorẽ nouorũ coniugũ corporis forma inflammatũ nec durare posse, nec firmũ esse existimandũ est, ni in bonis moribus collocatus à prudentia foueatur, & animatũ affectũ capiat. IIII. Medicamentis quæ fit piscatio maturè quidẽ & facilè capit piscẽ, sed eũ labefactat, & men sæ non aptũ reddit. Sic quæ amatorijs artibus carminibusq; uiros uoluptatis causa student subigere, cum attonitis demẽtibusq; & labefactatis ætatẽ agunt. Neq; enim
D Circen ab ea potionati quicquã iuuerunt, nec ipsa ulla in re illis utebatur, quũ suum, asinorũq; formã accepissent: Vlyssem uerò mente præditũ, & prudenter cũ ipsa uersantẽ incredibili amore dilexit. V. Quæ malunt stolidis uiris imperare, quàm parere sapientibus, similes illis sunt, quæ ducere potius uolũt cæcos, quàm intelligentia ui suq; præditos sequi. VI. Pasiphaën nõ credunt amore fuisse captã bouis cubantem cum rege: quũ uideãt nõnullas graues moderatosq; uiros grauatè ferentes, cũ hominibus intẽperantia atq; libidine fluentibus tanq; cum suibus & hircis suauius cõcumbere. VII. Qui equos ascẽdere imbecillitate aut mollitia corporis impediti nequeunt, eos sese flectere & procũbere docẽt. Ita aliqui eorũ qui nobiles opulẽtasq; uxores acceperunt, haud se quidẽ præstantiores reddũt, sed illas cõminuũt & debilitant, ut illis demissioribus uilioribusq; facilius imperent. Oportet autem ut equi magnitudinẽ, sic uxoris dignitatẽ cõseruantẽ uti freno. VIII. Lunã cũ abest à sole, lucidam claramq; uidemus, admota soli obscuratur, & occultatur. At contrà modestã uxorẽ oportet cum uiro existentem, sese maximè uidendam exhibere, quum uerò abest, ædes custodire, ac latere. IX. Haud rectè quidem Herodotus dixit, quòd mulier unà cum tunica pudorem exuit. Contrà enim modesta induit, summusq; amor, ac summus pudor mutuo sese testimonio argumentoq; indicant. X. Quemadmodum si duæ uoces consonæ capiantur grauior is fit cantus, sic omnis actio in bene recta moderataq; domo, quanquam ab utroq; unanimiter geritur, apparet tamen & extat imperium atq; uoluntas uiri. XI. Sol Boream superauit: Homo enim quum ei uentus niteretur auferre pallium, uehementiusq; spiraret, ipsum magis atq; magis constrinxit, & arctius continuit: feruente uerò post flatum uenti sole, incalescens & æstuans exuit unà cum pallio etiã tunicam. Hoc agunt pleræq; mulieres, cum uiris enim luxũ sumptumq; detrahentibus decertant & indignantur, quæ si ratione persuadeantur, leniter placideq; deponunt, ac moderatè se gerunt. XII. Cato è senatu

A è senatu ciuem mouit, quòd uxorem præsente filia deosculatus fuisset. Id quidē atrocius fortasse: uerū si turpe est, ut profecto est, præsentibus alijs sese amplexari & suauiari, cur turpius non est, coram alijs iurgijs contumelijsq; sese uicissim lacessere? Oportet enim cōgressus oblectationesq; cū uxore secretò fieri. Admonitiones ueròac reprehensiones libera licentia apertaq; esse debent. XIII. Vt speculū auro, gēmisq; ornatū utilitatem nullā affert, nisi similem speciem referat: sic opulentæ uxoris nullus fructus est, ni uiā moresq; præstet cū uita & moribus uiri congruentes, & consentaneos. XIIII. Si lætantis imaginem speculū tristem reddat, dolentis uerò & mœrentis hilarem & ridibundam, profecto peccat uitiosumq; est. Ergo & uxor mente capta, insulsa & inepta est, quæ iocāte blandienteq; marito frontē contrahit, & agente aliquid serio iocatur & ridet: Ea enim sunt tū tristis, tum cōtemnentis animi indicia. Oportet autē, ut geometræ dicunt, lineas & superficies nō per se, sed unà cum corpore moueri: sic uxorem nullū proprium affectū habere, sed studia, curas, risum, cōmunia habere cū uiro. XV. Qui uxores esse ac bibere secū libenter nō uident, solæ quum sunt eas impleri docent: Ita qui nō hilarè cum illis cōcumbunt, nec iocos risumq; communicant, docent sine ipsis proprias quærere uoluptates. XVI. Cum Persarū regibus legitimæ uxores ad mensam accumbunt, unaq; commessant: quum uerò ludere lasciuireq;, ac se plusculū uino inuitare uolūt, dimotis illis citharistrias meretriculas quoq; adhibent. Et rectè quidē uxores nō sinunt intemperātiæ ebrietatumq; participes fieri. Igitur uir priuatus, & intemperans, in uoluptatibusq; profusior, si cū scorto aut ancilla delinquere aliquid deprehendatur, nō debet uxor succensere nec ægrè ferre, considerans eum temulentiæ suæ, lasciuiæ, & procacitatis aliam adhibere participem, ipsius ductū uerecundia. XVII. Cultores Musarū domini musicos multos faciunt: qui uerò studia literarū amplectuntur, multos eruditos, & qui ludis gymnicis delectātur, athletas: Sic uir studiosus corporis cultus uxo- *Vitia uiri redundare in*
B rem comptricē facit: uoluptarius meretricem & intemperantem: amator probitatis *uxorem.*
& decori, modestā & pudicam. XVIII. Lacæna ancilla à quodā interrogata, an adhuc accessisset ad uirū, nō ego, inquit, sed ipse ad me. Hoc mea quidē sententia in hera matronaq; esse debet, ut neq; deuitet huiusmodi, nec ægrè ferat incipiēte marito, nec id ipsa prior tentet: Vt enim hoc meretricis est atq; impudentis, sic & illud fastuosæ, nec uirū amantis. XIX. Vxorē amicos proprios habere nō oportet, sed uti cōmunibus cū uiro. Quū uerò sit primus & maximus deus quē uir censet esse colendum, solū eum cognoscere uxorē decet, curiosæq; religiones, & peregrinæ superstitiones à uestibulo domus arcendæ sunt: Nulli enim deo sacra occulta & abscondita grata sunt, à muliere si fiant. XX. Plato beatā inquit, felicemq; ciuitatē esse, in qua, meū, non meū, qui dicāt, non audiuntur, quòd cōmunibus quoad fieri potest rebus, quæ quidē aliqua æstimatione censeātur, uti ciues debeant. Sed multò magis huiusmodi uox è cōnubio eximenda est: nisi, ut medici dicunt, in sinistra parte, existentes plagas ad dextràm sensum referre, sic uxorem uiri, & uirum uxoris sentire dolorem magis conuenit. Vt quemadmodum nodi ac uincula mutuū robur uicissim capiunt, ita utroq; reciprocā beneuolentiā præstante, societas uitæ per alterutrū cōseruetur. Nam & natura per corpora nos miscet, ut ex utroq; parte decerpta simulq; confusa, quod inde nascitur, cōmune utrisq; præbeat, neutrumq; statuere, dijudicareq; possit, proprium sit, an alienum. Talis quoq; pecuniarum societas connubio iunctis maximè conuenit, ut unam in substantiam rebus omnibus confusis ac mixtis, ne hanc partem propriam, illam alienam, sed omnia propria, ac nihil alienum arbitrentur. XXI. Vt temperatū, etsi plus insit aquæ, uinū tamen appellamus, ita substantiam & rem familiarem, quamuis plus uxor contulerit, mariti dici oportet. XXII. Helena diuitiarum appetens, Paris uoluptatum fuit, Vlysses uerò prudens, & modesta Penelope: propterea horum connubium felix, atq; optabile; at nuptiæ Paridis

Vxor uiri moribus consonet · *Coniugibus cōmunia omnia.*

C & Helenæ malorum Iliadem Græcis & Barbaris fecerunt. XXIII. Romanus quidam quum eum amici reprehenderent, quòd pudicam uxorem, locupletem, & formosam repudiasset, calceum protendit: nam & hic, inquit, nouus est & pulcher, sed nemo uestrûm nouit ubi me premat. Oportet igitur nō doti, non generi, non formæ uxorem credere, sed operam dare, ut quibus uir maximè tangitur, cōsuetudine, moribus, & obedientia, ea non dura, nec molesta, sed composita, iocunda, & grata præstet. Enimuero ut medici eas febres, quæ ab incertis causis paulatim collectis proueniunt, magis suspectas habent, magisq; uerentur, quàm quæ manifestas magnasq; causas habent: sic latentes plerosq; paruæq;, & frequentes ac quotidianæ uiri atq; uxoris offensæ magis eos disiungūt, & uitæ consortiū labefactant. XXIIII. Philippus rex Thessalam mulierem amabat, à qua medicamentis magicis in amore teneri putabatur. Quare Olympias uxor operam dedit, ut eam in manibus haberet. Vbi in conspectū uenit, liberalis forma uisa est, & sermo ingenuus ac prudēs: ualeant, inquit Olympias, calumniæ: tu enim in te ipsa medicamenta habes. Inexpugnabilis igitur res est uxor legitima, si omnia in se ipsa collocans, dotem, genus, potiones, cingulumq; ipsum, moribus atq; uirtute comparet beneuolentiam. XXV. Rursus Olympias, quum aulicus quidam adolescens formosam, sed malè audiētem duxisset uxorem: ille, inquit, demens est: non enim oculis uxorem accepisset. Oportet autem non oculis, nec digitis uxorem capere, ut aliqui facere solent, reputantes quàm grandem dotem ferat, non quibus moribus sit cum ipsis uictura. XXVI. Socrates ut se in speculo adolescentes intuerentur suadere consuerat, ut deformes uirtute corrigerētur, pulchri ne deturparentur uitio. Matrona quoq; quum in manibus speculum habet secum ipsa dicere debet, si deformis est: Quid ni temperans & pudica sim? Pulchra uerò: quid si præterea sim honesta? Nam deformi, si propter mores, non propter formam diligatur, ueneratio quædam accedit. XXVII. Lysandri filiabus uestes muliebrēq; mundū preciosū tyrannus Siculus misit: ea Lysander capere noluit, fatus: hoc ornamentū dehonestabit potius filias meas quàm ornabit. Sed ante Lysandrū hoc Sophocles dixit: Non est hic ornatus, ô infelix, uerū decus uidebitur, tuæq; insania mentis. Ornamentū enim est, ut inquit Crates, quod ornat. Ornat autem quod honestiorē mulierē facit: talē uerò præstat non aurū, nō smaragdus, non coccineus color, sed quæcūq; grauitatis, moderationis, & pudoris specimen adhibent. XXVIII. Qui nuptiali Iunoni rem faciunt diuinam, cū uictima fel non consecrant, sed exemptū post aram abijciunt, innuente legū latore, nūquam bilē iram'ue in connubio esse oportere. Debet enim ut uini, ita matronæ austeritas conferens atq; utilis esse, nō amara, ut aloë ac medicina. XXIX. Plato Xenocratem seuerioribus præditū moribus, alioqui æquū probumq; uirū, ut gratijs sacrificaret hortabatur. Pudicæ uerò continentiq; mulieri maximè erga uirum gratijs opus esse arbitror, ut quemadmodum Metrodorus dicebat, iocundè, non propter continentiam iratè cum uiro conuersetur: haud enim frugalē tenuemq; mulierem contemnere munditiā oportet, nec uiri amantem blanditias negligere: Nam difficultas & morositas honestatem illam mulieris iniocundam atq; molestam facit, quemadmodum & sordes frugalitatem reddunt inuisam. XXX. Quæ præsente uiro ridere, aut aliquid aliud agere ueretur, ne temeraria immodestaq; uideatur, nihil ab ea differt, quæ nullo se pacto ungit, ne odoramentis perfundere caput putetur, & quæ se non lauat, ne faciem fuco delinire existimetur. Nam & poëtas oratoresq; uidemus quicunq; orationem molestam, illiberalem, offendentemq; deuitant, rebus, ordine, ac moribus ducere & mouere auditorem omni arte lætari: Sic matronam omne superuacuum, meretricium ac populare fugere, morum uerò, consuetudinisq; uiuendi gratijs erga uirum omni artificio uti decet, unà cum uoluptate honestè cum eo conuersantem. Quòd si suapte natura seuerior pertinaxq; sit, & insuauis, placidè eam admonete

Speculi usus.

D

Ornatus nimius uitandus.

E

Læta sit coram uiro mulier.

A admonere uirum oportet, Phocionemq; imitari, qui quum ab eo Antipater rem minus honestam indecentemq; postularet: non potes me, inquit, & amico uti, & adulatore. Ita uxori pudicae quidem, sed rigidae & austerae dicendum est: non te ego eadem uti & cóniuge, & amica possum. XXXI. Aegyptijs mulieribus uti calceamentis patrius mos non fuit, ut sese domi cōtinerent. At pleraeq; foeminae, si auratos calceos, & armillas, & femoralia demas, purpuramq; ac margaritas, domi manent. XXXII. Theano uestem induens brachium nudauit, quum quidam dixisset: ô pulchrum cubitum: at non publicum, inquit. Pudicae autem mulieris non cubitus modò, uerum neq; oratio publica esse, nec minus sermo quàm nudatio corporis formidari, & ab externis caueri debet: propterea quòd affectus, & mores, ac dispositio animi in sermone uehementer conspicitur. XXXIII. Eliensibus Phidias Venerem fecit testudinem calcantem, indicans, mulierum esse munus, & aedes custodire, & silentium. Debet autem uxor aut cum marito, aut per maritum loqui, non aegrè ferens, si aliena lingua tanquā tibicen grauius loquatur. XXXIIII. Locupletes ac principes quum honori Philosophos habent, & semetipsos ornant, & illos. At Philosophi quum obseruāt opulentos, haud illos quidē clariores, uerum se ignobiliores faciunt. Hoc etiam usu mulieribus uenit, quae quum sese uiris subijciunt atq; obtemperant, laudem consequuntur: quū uerò praeesse uolunt, magis eas dedecet, quàm eos qui subiguntur. Praestare autem maritum uxori par est, non ut dominum pecoribus, sed ut animam corpori, conspiratione quadam naturali per beneuolentiam cum ipso cōiunctam. Quemadmodum igitur procurare corpus conuenit, non ipsius seruiendo uoluptatibus atq; cupiditatibus, ita uxori praeesse demulcendo gratificandoq; oportet. XXXV. Corpora Philosophi dicunt alia ex discretis constare, ut classem, ut exercitum: alia ex coniunctis, ut domum ac nauem: quaedam unita esse atq; congenita, ut singula animalia. Ferè igitur connubium quod ex amantibus constat, unitum congenitumq; est: quod uerò dotis liberorumq; procreandorum gratia est, ex coniunctis. Concumbendi causa coniugium ex discretis, quos simul habitare, nō simul uiuere arbitrari quispiam possit. XXXVI. Quemadmodum physici dicunt, per omnes partes temperationem humidorū fieri, ita coniugum & corpora, & pecuniam, & amicos, atq; propinquos inuicē misceri oportet. Nam & Romanorum legum lator munera uicissim dare, & capere coniuges uetuit, haud quidem ne rei cuiusquā participes forent, uerum ut omnia communia esse existimarent. XXXVII. In Lepta Libyae ciuitate ritus patrius est, ut sponsa postridie quàm celebratae nuptiae sunt, ad sponsi matrē petitum ollam mittat. At illa nec dat, nec se asserit habere, ut uidelicet principio cognitis in socru nouercalibus moribus, si quid grauius postea cōtingat, iniquo animo non ferat, neq; succenseat. Quo fit ut uxor id intelligens occasiones ipsas leniat ac mitiget: Est enim naturalis aemulatio quaedā inter ipsas beneuolentiae, cuius affectus unica curādi ratio est, ut seorsum sibi beneuolentiā uxor cōciliet uiri, & matris nō cōuellat aut diminuat. XXXVIII. Filios plus matres diligere uidentur, quòd ad eis succurrendū opemq; ferendam sint aptiores: patres uerò filias amare magis, quasi eorū praesidio indigētes. Fortasse etiā honore se mutuo prosequētes, id quod alteri generi proquinquius est, amplecti charitate magisq; diligere uideri uolunt. Sed hoc est fortasse indifferens, illud uerò perurbanū, si uxor magis ad parentes mariti honorandos inclinare conspiciatur, quàm ad suos, ac si quid doleat ad ipsos referat, & lateat suos: facit enim, ut quum fidem habet, fidem & ipsa uendicet, & quū diligit, diligat. XXXIX. Graecis qui erant cum Cyro duces iubebant, ut si hostes uociferātes impetū facerent, cū silentio exciperent: quòd si illi silerēt, cōtrà ipsi inuaderēt cū clamore. At mulieres, quae quidē sana mente sunt, quū irati mariti clamant, silentiū agunt: quū uerò silent, eos alloquuntur, & cōsolantes mitigāt ac leniunt. XL. Rectè Euripides accusat eos qui lyra in

V: tor pareat.

C peculis utuntur. Ad iram enim potius luctumq; adhibenda musica est, non insuper cantu soluere qui in uoluptatibus existunt. Existimate uos igitur errare eos, qui cum gaudio uoluptateq; gestiunt, re uenerea utuntur, & quum ira dissidioq; uexãtur seorsum cubant, quum tum maximè uenerem, optimum huiusmodi malorum medicũ, accersere opus esset. Quam rem poëta docet dicente Iunone:

-Vestra ego iurgia soluam,
Vos & amore pares iungam, thalamoq; locabo.

Lecto sit pax & concordia. Cum semper autem & ubiq; fugiendum est, ne uir uxorem, nec uirum uxor offendat, tum in primis ne id accidat in concubitu, & dum conquiescunt cauendum est. Enimuero quum uxor dolet & queritur apud autores tori: qui fieri potest, inquit, ut his rebus lectus medeatur, quum in ipso lecto ea cõtigerint? Nam simultates, & contumelias, & iras quas torus gignit, alio loco, aliòue tempore non est procliue dissoluere. XLI. Hermione uerò dicere uidetur quum ait: Foeminarum me malarũ perdiderunt ingressus. Sed non fit hoc simpliciter, uerum quando dissidia & zelotypiæ aduersus maritos existunt, huiusmodi foeminis non ianuas modò, sed etiam auditum patefaciunt. Tunc igitur potissimum sana mente præditam uxorem occludere aures, & insusurrationes cauere, ne ignis addatur igni, oportet, illudq; Philippi habere in promptu dictum. Fertur enim ille quum ab amicis contra Græcos concitaretur, quòd bene ab eo affecti ei obloquerentur, dixisse: quid si præterea prouocem? *Obtrectatrices uitandæ.* Quando igitur obtrectatrices deferunt tibi: uir tuus & amanti & pudicæ iniuriam facit, quid si ipsum odisse atq; lacessere incepero? XLII. Fugitiuum seruum quidam persequens, ut se in pistrinũ proripuisse cõspexit: ubinam te, inquit, alibi inuenire maluissem? Vxor igit͂ propter zelotypiã diuortij libellũ scribens & indignata secũ ipsa, dicat: ubinã me potius æmula riualisq; mea uidere gauderet, quid'ue agentem aliud, quàm præ dolore seditionem aduersus maritum concitantem, ac do-

D mum thalamumq; deserentem? XLIII. Athenienses tres arationes sacras dicũt.

1 ἐν τῇ ῥαρίᾳ. Prima in Sciro est uetustissimarum sationum monumentum. Secunda 1 in Rharia. Tertia sub Pelin, qui locus Busygium appellatur. Omnium autem harum sacratissima est nuptialis satio atq; aratio, quippe quæ fiat ad procreationem liberorum. XLIIII. Rectè quidem Sophocles foecundam boni foetus Cythereã appellat: quapropter summa cum obseruantia coniugibus hac re utendum est, ut omni profana illegitimaq; † in alios consuetudine puri purgatiq; sint, nec ferãt unde nasci quicquam nollent: quin si fructus gignatur pudet & celant. *† πρὸς ἑτέρους* XLV. Gorgia oratore in Olympia Græcis orationem de concordia recitante, Melanthus quidam, iste, inquit, de concordia disputat, qui sibi, uxori & ancillæ, tribus solis, ut concordes essent, non persuasit. Nam Gorgiæ amor quidam, & uxori zelotypia aduersus ancillam esse uidebatur. Rectè igitur domum & familiam ab eo componi oportet, qui sit & senatum & amicos moderaturus. Magis enim mulierum, quàm contra mulieres peccata latere multitudinem uidentur. XLVI. Feles olfactu odoramentorum perturbari & furere traditur. Quòd si uxores efferari atq; insanire odoribus contingeret, profectò graue esset, si ab huiusmodi odoribus mariti non abstinerent, & eas tantopere discruciari paruæ gratia uoluptatis paterentur. Quum autem non odoribus id contingat, sed quia cum alijs mulieribus uersentur, certe iniustum est tanto eas dolore afficere & conturbare, ac nõ ut apibus, quia indignari atq; pugnare cum his uidentur, qui cum muliere concubuerunt, ita se uxoribus admouere castos, integros, purosq; aliarum mulierũ consuetudinis. XLVII. Qui elephantis se admo- *Viros ne irritent uxores.* uent uestem claram non gestant, nec puniceam qui tauris, quòd huiusmodi coloribus illa animalia maximè efferantur. Tigres uerò in tantum aguntur sonitu tympanorum furorem, ut semetipsas dilanient. Quum igitur alij hominum coccineam, aut purpureã uestem quum uidẽt molestè ferant, alij tympanis ac cymbalis indignẽtur,

quid

A quid, malum, grauari uxores debent, si ab huiusmodi abstineant, ne perturbent uiros irritent'ue, sed cum mansuetudine atque constantia unà cum ipsis uitam agant?

XLVIII. Mulier quædam quum à Philippo inuita traheretur, dimitte me, inquit: omnis enim mulier sublata lucerna eadem est. Hoc aduersus natura adulteros intemperantesq; homines rectè dicitur. Nuptam autem decet remoto lumine non cuiusq; mulieris similem esse, sed tum maximè, quum corpus non uidetur, modestiam, moderationem, amorem & charitatem erga uirum præ se ferre, ac se illius esse propriam ostendere. *Mulierum nullum in tenebris discrimen.*

XLIX. Plato senes hortatur, ut iuuenes uererentur, ut & illi erga ipsos uerecundiam conseruarent: Vbi enim pudorem senes abijciunt, nulla in eos uerecundia iuuenibus residet. Huius igitur memor maritus, nihil minus uereri uxorem debet, quàm si thalamus, officina modestiæ, non intemperantiæ sit futurus: Qui enim uoluptatibus ijs fruitur, à quibus eam coërcet, nihil ab eo differt, qui uxorem cum hostibus iubet pugnare, quibus ipse se dedidit. Tibi itaque danda opera est, ô Eurydice, ut ea legas quæ ad Aristillam à Timoxene de moderatione atq; modestia & pudicitia scripta sunt, in memoriaq; contineas. Tuq; Poliane ne putes à superfluis profusisq; sumptibus uxorem temperaturam, si te hæc minimè in alijs contemnentem conspiciat: quin potius auratis poculis, pictisq; cubiculis, mularum & equorum phaleris gaudentem uideat: Non enim fieri potest, ut à mulieribus luxus remoueatur, quo uiri circunfluunt. Quare igitur tempus habens in ea studia incumbendi, quæ demonstrationibus probantur, mores compone, cum his conuersans qui plurimum prodesse posse uideantur. Coniugi uerò quacunque uia adhibeas quæ utilia sunt, & more apum quæ tu in teipso collocaris ei cōferas & cōmunices: familiaresq; effice & cōsuetas eas sermonum rationes, quæ esse quam optimæ uideantur: Pater enim illi est uenerandaq; mater ac frater. Non minus, aut uenerabilius est, uxorē audire dicentem: Tu mihi uir magisterq; es, ac Philosophus,

B rerumq; honestissimarū ac diuinarum præceptor. Huiusmodi enim disciplinæ primum à rebus absurdis uxores abducunt. Erubescet enim uxor saltationibus operam dare, si studio literarum delectabitur, nec potiones magicas admouebit, institutis capta Platonis & Xenophontis. Ac si quis se profitebitur lunam de cœlo deducturū, ignorantiā ipsius ridebit, stoliditatemq; credentiū mulierum, astrologiæ non ignara rationum. Aganice Hegetoris Thessali filia, quòd pleniluniorum defectuū esset gnara, tempusq; prænosset quo lunam ab umbra terræ intercipi contingeret, mentem mulierum exturbabat, illisq; se lunam deducere persuadebat. Sed quoniam nulla unquam fœmina absque societate uiri peperisse infantem dicitur, informesq; partus, & carnem, & aliquid in semet ex corruptione conceptum, molas appellant, magna diligentia cauendum est, ne hoc in animis mulierum fiat. Nam nisi sermonum optima semina mulieres suscipiant, & participes eruditionis uirorum fiant, absurda multa prauaq; consilia, atq; cogitationes & affectus malos pariunt. *Literis deditas uxores esse conuenit.*

Tu igitur Eurydice enitere sententias sapientū bonarumq; mulierum habere familiares, & in ore eas semper uoces habere, quas à me dum adhuc uirgo esses suscepisti, ut & uirū delectes, & tu usqueadeo egregiè, adeò grauiter per temet exornata in admiratione à cæteris mulieribus habearis. Nam illius margaritæ, aut alterius aduenæ sericeæ uestes sine magno precio emi non possunt: at Theanûs & Cleobulinæ honestatis ornamenta, & Gorgonis Leonidæ uxoris, ac Timocleæ Theaginis sororis, & antiquæ Claudiæ, Corneliæq; Scipionis, & aliarū quæcunq; admirabiles præclaræq; fuerūt, gratis licet induere, & magnificè gloriosèq; ac beatè uiuere. Nam si Sappho quòd pulchra carmina cōponeret se tanti faciebat, ut ad diuitē quandā scripserit: Mortua iacebis, nec ulla unq; tui extabit memoria: nō enim filiū habes, rosam ex Pieria: cur nō tibi magis gloriandū erit, si non rosas, sed fructus eos perceperis, quos Musæ ferunt & largiunt̃ his qui disciplinā & studiū sapientiæ admirantur. *Plutarchi Sapientū bonarumq; mulierū sententiæ.*

FINIS.

C

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI, MVSICA.

Carolo Valgulio Brixiano interprete.

VXOREM Phocionis, eius cui Probo cognomentum fuit, dicere solitam accepimus, mundum suum esse consilia ac decora imperatoria uiri. Ego uerò studium doctrinæ magistri mei non mihi soli proprium esse ornamentum statuo, sed commune omnibus nō alienis. Haud equidem ignoramus, clarissima facinora Imperatorum paucis tantum militibus, aut uni ciuitati, genti'ue uni, in rebus dubijs ac trepidis salutem peperisse, meliores seu milites, seu ciues, aut eiusdem gentis homines haudquaquā fecisse comperiemus. At uerò doctrinā, substantiam & robur felicitatis, & recti autorem consilij non uni familiæ soli, aut ciuitati, sed uniuerso generi mortalium inuehere utilitatem uidemus. Quanto igitur commoda, quæ à doctrina disciplinis'ue proficiscuntur, maiora sunt omnibus imperatorijs consilijs, tanto eius memoria studio est & cultu digna maiore. Itaq; altero Saturnaliorum die uir clarus Onesicrates ad epulas inuitauerat uiros, qui Musicæ scientiam habebant. Erant autem Soterichus Alexandrinus, & Lysias ex ijs unus, qui æra Musica apud ipsum merebant. Postquam uerò quæ assolent sunt perpetrata, causam humanæ, inquit, uocis in præsentia quærere intempestiuū atq; alienum à conuiuio esse arbitror: Sobriore quæstio ea indiget ocio. Quoniam autem optimi grammaticorum definiunt uocem aërem esse percussum cadentem sub sensum auditus, atq; heri de grammatica quæsitum disputatumq; fuit, tanquam de arte
D opportuna fabricandis per literas uocibus, ac sacrario memoriæ promptis, ubi uelimus administrandis & dispensandis, quænam sit altera secundum hanc obnoxia, & congruens uoci scientia, uidendum esse puto. Ea est, opinor, Musica: deos nanq; canere, qui nobis solis uocem articulatam sunt largiti, pium, & homini in primis consentaneum esse arbitror. Quamrem Homerus quoque significare hisce uersibus uidetur:

Phœbæas iras placabant carmine Achiui,
Per luces totas pulchrum pæana canentes,
Pugnantemq; ex alto: ast pectora arcitenentis
Mulcebant cantus, & gaudia pertentabant.

Agitedum sacri Musicæ ministri, cōmonete sodales, quis inuētor Musicæ, quis'ue ea princeps usus fuerit, à quibus, quoq; tempore auctum acceperit, & quinā ex ijs qui Musicæ scientiam coluere, in eo studio excelluisse existimentur: quas præterea, quotq; ad res, huius utilitas instituti demanet. Quæ quū magister dixisset, insecutus Lysias: Apud multos, inquit, agitatam quæstionē clarè Onesicrates in medium proponis: Non modò enim Platonicorū plurima pars, insignesq; Peripatetici de uetere Musica, deq; eius labe studiosè & accuratè scripserunt, uerumetiam grammatici atq; harmonici, ad summum apicem euecti doctrinæ, magnum studium plurimamq; operam in eam rem contulerunt. Cæterum ingens est inter autores dissensio. Heraclides in eo libro, in quem colligit priscos Musicos, primosq; eius artis inuentores, Amphionem tradit, Ioue natum & Antiope, principem citharæ cantum excogitasse, eiusq; poësim, ut qui à patre doctus foret. Cuius rei fidem commentarijs Sicyone depositis, quibus accurata percensio huiusce generis continetur, facit, atq; inde sacerdotes Argiuas, poëtas & Musicos cōmemorat. Eodem tempore Linū Eubensem inquit lamentationes & fletus carmine condidisse, hymnos Anthen

Anthedonium

A Anthedonium ex Anthedone Bœotiæ, Pierium ex Pieria poëmata de Musis, Philammonem uerò Delphicum Latonæ, Dianæ atq; Apollinis ortū canticis edidisse modis, & choros circa Delphicum templum constituisse commemorat. In primis uerò Thamyræ Thracis canorum concinnumq; carmen ait fuisse, adeoq; præcelluisse, ut Musas prouocare in certamen non dubitasse poëtæ sint autores. Hunc ipsum edidisse ferunt bellum Titanum aduersus deos dimicatum carmine conditum. Demodocumq; Corcyrensem, ueterem Musicum, excidium Ilij, & Veneris atq; Vulcani cōnubium poëmate concelebrasse. Ithacensem Phemium reditū à Troia, Agamemnone duce Græcorum, carmine cecinisse proditum est. haud quidem fuisse immunem metri numeriue rati dictionem poëmatum memoratorum musicorum, sed qualis Stesichori fuit, & ueterum aliorum poëtarum, qui carmina adhibitis modulis condidere. Terpandrum nanq; tradit, citharæ cantus latorem legum, adiectis ad sua atq; Homeri carmina per singulas leges modis solitum in ludis cum concertatione editis canere, eundemq; primum proposuisse nomina singulis citharæ fidiumq; legibus. Ad cuius imitationem Clonam primum tulisse leges tibiarum, prosodiaq; fecisse, tum deinde elegia, & carmina condidisse. Quo genere poëmatum Polymnestum Colophonium, ætate posteriorem, usum fuisse tradunt. Nomina autem tibiarum legum, bone Onesicrates, apud eos hæc erant: Apothetus, Elegi, Comarchius, Schœnion, Cepion, Dius, Trimeles. Insequenti tempore Polymnestia appellata reperta sunt. Leges fidium cantus compluribus ante conditas leges tibiarum temporibus constat à Terpandro fuisse promulgatas. Is nanque primus nomina earum protulit, Bœotiam quandam unam uocans, Aeoliam aliam, Trochæam acutam, Orthiam uidelicet, Cepiona, Terpandriam, Tetracediam. Condidit præterea idem Terpander carmine procemia ad cantus fidium. Quòd autem ueteres fidium † cantus legibus constarent, Timotheus declarauit. Primas enim leges car- † *leges carminibus*

B minibus immiscens dithyrambicam dictionem canebat, ne protinus aduersus priscam Musicam præuaricari uideretur. Et arte nimirum canendi ad fides Terpander præstitisse existimatus est, quaternasq; in Pythicis ludis perpetuas uictorias retulisse publicis monumentis traditum est. Ac peruetustus sanè Musicus fuit, quandoquidem antiquiorem Archilocho fuisse Glaucus Italus libro quodam, quem de poëtis & Musicis antiquis composuit, demonstrat: Nam alterum eum inquit fuisse secundum primos illos tibiarum cantus conditores. Alexander in libro, in quem collegit Phrygios Musicos, scriptum reliquit, primum Olympum transtulisse in Græciam ad Dactylosq; Idæos fidium pulsus. Hyagnin uerò primū tibia cecinisse, deinde eius filium Marsiam, tum postea Olympum, Terpandrum æmulatum fuisse carmina Homeri, & Orphei modos. Orpheus nullum imitatus esse uidetur: quippe quum ante ipsum nullus, præter tibicines poëtas, cum quibus nulla in re Orphica res similitudinem habet, fuisse tradatur. Tibiarum cantus conditor legum Clonas, ut Arcades referūt, Tegeates fuit: ut uerò Bœotij, Thebanus. Secundum Terpandrum & Clonam fuisse Archilochum proditum est: quanquā autores sunt qui tradant Ardalum Trœzenium priorem Clona tibianam constituisse Musicam, Polymnestumq; Meletis Colophonij filium poëtam fuisse, & leges Polymnestum ac Polymnestam fecisse. Quòd autē Clonas promulgauerit Apothetū atq; Schœnionē appellatas leges, monumēta scriptorū cōmeminerunt. Pindarus item & Alcman poëtæ modorum eiusdem Polymnesti mentionē fecere. Sunt & qui nonnullas Terpandri legū citharæ cantus ad Philammonem illum priscum autorē trahant. Sed omnino citharæ cantus Terpandri ratio omni ex parte simplex perrexit esse usque ad ætatem Phrynidis. Haud enim antiquitus pro libidine cuiusq;, uti nunc, licebat fidibus canere, nec rhythmos concentúsue transferre: In ipsis nanque legibus accōmodatam cuiq; tentionem tuebatur, cuius rei causa id nominis inditum erat; Leges enim sunt uo-

C catæ, quoniam præſcriptum quaſi lege cautumq; erat, ne quis per quamlibet unam ſpeciem formamq; tentionis transgrederetur. Etenim quæ ad deos ſpectabant ex templo abominati, ad Homeri ac cæterorum poëſim pro uoluntate atq; arbitrio delabebantur: quam rem procœmia Terpandri declarant. Facta quoque tum primum citharæ forma, uti autor fuit Terpandri diſcipulus Cepio, appellataq; eſt Aſias, propterea quòd Lesbij fidicines, Aſiæ cultores, ea utebãtur. Quorum ultimum Pericletum uiciſſe Lacedæmone Carnia ferunt. Is erat Lesbius genere, quo uita functo, perpetuæ gloriæ Lesbiorum, quam in cantu citharæ ad eam diem obtinuerant finem impoſitum fuiſſe memoratur. Errore quoque nonnulli ducuntur, exiſtimantes Hipponactem parem fuiſſe temporum Terpandri, quum Pericletus antiquior Hipponacte tradatur. Poſtquam tibiarum fidiumq; cantus pariter expoſuimus leges, ad proprias tibicinum orationem conferamus. Olympum tibicinem, de quo antè diximus, Phrygiũ, condidiſſe legem quandam in Apollinem, Multiplicem uocatam. Hunc Olympum ex ijs unum fuiſſe memorant, qui ab illo primo Olympo, cuius Marſyas conditor in deos muſicarum legum, amator ac doctor cantus tibiarũ fuit, quemq; Olympum extuliſſe in Græciam harmonicas leges aiunt, quibus nunc Græci in deorum celebritatibus utuntur, genus duxerunt. Alij multiplicem legem Crateti diſcipulo Olympi uendicant, tametſi iunioris Olympi legem hanc eſſe Pratinas teſtatur. Lex uerò quæ Curulis uocatur, ad Olympum maiorem Marſyæ diſcipulum refertur, quem ſunt qui non Marſyam, ſed Maſſem uocatũ dicant, alij Marſyam, & Hyagnide natum, primo inuentore artis tibicinæ, contendant. Curulem legem ab illo Olympo latam fuiſſe commentarij Glauci de antiquis poëtis docent. Vnde etiam cognoſci poteſt Steſichorum Himerenſem, non Orpheũ, non Terpandrum, non Antilochum, nec Thaletam, ſed Olympum fuiſſe imitatum, Curuli lege & forma per dactylum uocata utentem, quam nonnulli Orthiæ legis eſſe

D dicũt. Alij à Myſijs eam legem fuiſſe repertam. Traditur enim fuiſſe certos Myſios peruetuſtos tibicines. Extat & alia quædam antiqua lex, Cradias uocata, quam ceciniſſe tibijs Mimnernum Hipponax tradit. Principio nanque elegia extructa modis ad tibiam canebantur. Hoc indicant monimenta Panathenæorũ de muſicis certaminibus. Fuit & Sacadas Argiuus conditor modorum elegiorumq; habentium modos, poëta ſanè bonus, ac triplici inſignis de ludis Pythicis uictoria. Id quod publica harum rerum monumenta declarant. Eiuſdem meminit Pindarus. Quum itaq; ſint tres toni, autoribus Sacada & Polymneſto, Dorius, Phrygius & Lydius, in quolibet uno Sacadam aiunt feciſſe ſtropham, & chorum canere docuiſſe, ſic ut Dorium prima, Phrygium ſecunda, Lydium tertia cantaret. Eamq; legem propter tripertitam mutationem tripertilem fuiſſe uocatam ferunt: quanquam in commentarios Sicyonios, in quibus poëtæ percenſentur, Clonas ut repertor legis tripertilis ſit relatus. Hic primus Spartæ ſtatus, ordoq; Muſicæ cultorum Terpandro autore, atq; conſtituente fuit. Secundi uerò ordinis Thaletas Gortynius, Xenodamus Cytherius, Xenocritus Locrenſis, Polymneſtus Colophonius, & Sacadas Argiuus ſummam cauſam, ſummaq; merita habent, ut duces autoresq; dicantur. Iis nanque autoribus gymnopodiæ Lacedæmone, in Arcadia Demonſtrationes appellatæ, & Argis Endymatia ſunt conſtituta. Thaletas, Xenodamus, Xenocritus effectores Pæanum, Polymneſtus Orthiarum quæ uocantur, Sacadas uerò Elegiorum fuit. Tametſi autores ſunt qui tradant Xenodamum non Pæanum, ut inquit Pratinas, ſed Hyporchematum fuiſſe conditorem. Fertur enim ipſius canticum quoddam, quod quidem permanifeſtò eſt Hyporchema: quo genere poëmatis ipſe quoq; Pindarus uſus eſt. Quòd autem Hyporchema & Pæan inter ſe differant, Pindari poëmata, qui & Pæanes & Hyporchemata compoſuit, indicabunt. Leges tibiarũ cantibus Polymneſtus ſanxit, & in Orthia appellata lege modulatione uſus eſt, ut quidam

A dam harmonici tradunt: nam ipse pro cõperto dicere nequeo, propterea quòd nihil habeo hac de re traditum à maioribus. In dubio quoq; est, an Cretensis Thaletas effector fuerit pæanum: Nam Glaucus posteriorem Archilocho fuisse tradit, Archilochiq; modos imitatum, præterquam quòd eos Maronemq; & Creticum rhythmũ in structuram modorũ consertauit, quibus nec Archilochus sit usus, nec Orpheus, nec Terpander: & hæc à disciplina tibicinali Olympi inquit fecisse. De Xenocrate quoq; Locrense, ex Locris urbe Italiæ, dubitari uideo, utrum poëta pæanum fuerit. Argumenta quidem heroica gesta continentia condidisse, proditum est memoriæ, ac propterea nonnulla argumenta dithyrambos uocitasse, inferioremq; Thaleta ætate fuisse Glaucus autor est. Traditur etiam ab Aristoxeno inuentorem enharmonij generis Olympum fuisse à Musicis existimatum, & ante ipsum omnia fuisse diatona atq; chromatica, inuentionemq; illam hoc maximè modo processisse putabant: Quum in diatono Olympus uersaretur, & frequens transueheret ad Parhypaten diatonam modulum, tum à paramese, tum à mese discedens, diatonumq; transgrederetur, animaduertisse pulchritudinẽ atq; decentiam morum, ex eo uocum cantu prouenientem, atq; ita constantem pro rata parte rationibus complexionem, quam systema Græci uocant, admiratum & amplexum, hoc genus effecisse in dorio tono: haud enim quæ diatoni propriè sunt, quæq; chromatis pertingi, at neq; quæ harmoniæ. Erant autem prima enharmoniorum huiusmodi. Primum omnium ponebatur spondeus, in quo nulla diuisio præ se fert proprium diatoni, ni quis respectans ad contentiorẽ spondiasmum speciem id habere diatoni arbitretur. Verum late patet, qui id posuerit, eum & falsum, & inconcinnum positurum: Falsum, quia diesi una minus est tono, qui tonus circa ducem iacet: Inconcinnum uerò propterea, quòd si in ui ac potestate tonia proprium contentioris spondiasmi statuatur, profecto euenerit, ut duo perpetua diatona, alterum incompositum, compositum alterum posita

B sint. Nam in medijs, quas mesas uocant, enharmoniũ densum locatum, quo nunc utuntur, ad poëtam pertinere nõ uidetur. Facilius id intelligetur, si quis tibia canentem antiquo ritu audiat: uult enim & ipsum semitonium in mesis esse incompositũ. Ac prima quidem enharmoniorum huiusmodi fuere. Videtur autem Olympus auctum musicæ dedisse inuehendo, quod in lucem ad eam diem non uenerat, nec fuerat à maioribus cognitum, autorq; præclaræ Græcis Musicæ & princeps ac dux fuisse. Est etiam rhythmorum ratio quædam: certa nanque genera & species non modò rhythmorum adinuentæ sunt, uerum etiam modorum atq; rhythmorum artificiũ excitatæ nouæ formæ. Sed Terpandri nouatio decorum quendam in Musicam inuexit modum, quo postea Polymnestus usus præclaræ & ipse atq; decenti formæ inhæsit. Similiter Thaletas & Sacadas peregregij, ac propè perfecti rhythmorum effectores habiti sunt, nec honesta decoraq; forma excessere. Est alia Alcmanica Stesichoriaq; nouatio, nec ipsa quidem à pulchro honestoq; ac moderato discedens. At Crexus, & Timotheus, & Philoxenus, atque eius ætatis poëtæ importuniores & percupidi atq; studiosi nouandarum in Musica rerum fuere, persecutiq; sunt typum ac formã eam, quam nunc Philanthropon & Thematicon uocant. Sed omnino paucitas fidium, & locorum angustia simplicitasq;, & uerenda Musicæ grauitas uiguit apud priscos. Postquam autem de prima Musica, deq; primis ipsius inuentoribus, & quibus autoribus subinde per insecuta tẽpora incremẽtum ceperit, pro uiribus à me est disputatum, finem orationi meæ faciam, & Sotericho, non Musica solum, sed cæteris quoq; liberalibus disciplinis erudito uiro, locũ ad dicendum concedam. Nos enim magis ei Musicæ parti studium impendimus, quæ munere atq; officio manuũ absoluitur. His dictis Lysias orationem compressit, tum Sotericus in hunc modum est loquutus: De uerendo, atq; in primis dijs grato instituto clarè Onesicrates nos prouocasti ut uerba faceremus, Probo equidem intelligentiã Lysiæ doctoris,

C nec minus memoriam, quam in commemorandis primæ Musicæ inuentoribus, atque ijs qui de ea facultate conscripserunt, præ se tulit. Illud uerò tacitum non feram, sola eum scriptorum monumenta sequutum fecisse fidem dictis suis. Nos uerò mortalem quenquam negamus fuisse repertorem Musicæ bonorũ, sed Apollini, omnibus uirtutibus & scientijs ornato, inuentum munusque hoc tribuendum, & acceptum ferendum esse putamus. Haud enim tibia inuentũ est Marsyæ, uel Olympi, aut Hyagnidis, ut aliqui opinantur: Nec modò citharæ Apollo, sed tibiarum, fidiumque cantus est repertor. Argumento sunt chori & sacrificia, quæ illi deo cum cantu tibiarũ perpetrabantur, idque cum alij, tum Alcæus hymno quodam testatur. Signum quoque Apollinis in Delo dicatum eo habitu, ut dextra arcũ teneat, sinistra Gratias, quamlibet instrumentum musicum aliquod tenentem, nam alia lyram, tibias alia, quæ in medio est propositam ori fistulam continet, idem declarat. Nec putetis hæc uerba mea esse, aut hæc me cõminisci: Anticlem & Histrum autores habeo, qui hæc ipsa tradidere in commentarijs, qui de conditoribus modorum inscribuntur, adeoque uetusta est signi eius dedicatio, ut opifices compares æratis Herculis fuisse referantur. † *Tempicam* Puerum quoque † Pempicam ferentẽ laurum Delphos tibicen comitatur. Et ex Hyperboreis sacra cum tibijs, fistulis ac cithara mitti Delphos sunt solita. Alij ipsum hunc deum cecinisse tibia ferũt, ut optimus poëta modorum tradit Alcman, & à Pallade doctũ fuisse Corinna prodidit. Est igitur Musica ab omni parte augusta, quandoquidem inuentum est deorum, & ea ueteres sunt usi pro dignitate atque maiestate ipsius, ut cæteris omnibus institutis. At hoc tempore seueritate & grauitate ipsius repudiata, pro forti, uirili, augusta, & dijs immortalibus grata, præfractam quandam Musicam, adulteram, calamistrisque inustam in theatra deducunt. Quare Plato indignanti animo eiusmodi Musicam fert, Lydiamque harmoniam deprecatur, quòd acuta, uehemens, & stridens sit, & apta comploratıonibus. Primaque eius constitutio

D lugubris quædam res traditur fuisse. Ac primum Olympum funebre tibia carmen in funere Pythonis lydio ritu cecinisse, in primo Musicæ scripsit Aristoxenus. Melanippidem alij tradunt modulum illum inceptasse. In Pæanibus uerò Pindarus in nuptijs Niobes primum Anthippum docuisse lydiam harmoniam canit. Torebum alij uolunt primum eo concentu usum fuisse, ut autor est Dionysius Iambus. Mixolydius autem concentus affectibus est refertus, & tragœdijs aptus. Reperisse eũ Sappho Aristoxenus prodidit, ab ipsaque Tragicos didicisse, qui postea coniunxere mixolydios modos cum Dorijs: quorum alteri maiestatem atque autoritatẽ, alteri affectus afferunt: ex utrisque enim commixta est tragœdia. In commentarijs uerò Harmonicorum proditum est, id inuentum ad Pythoclidem tibicinem referri. Atheniensem Lamproclem inquit Lysis, animaduertentem non ibi haberi disiunctionem ubi fermè omnes arbitrabantur, sed in acuto, talem eius confecisse figuram formam'ue, qualem dixerit aliquis à paramese ad hypaten hypaton. Remissam item lydiam, siquidem mixolydiæ est contraria, assimilem Iadi à Damone Atheniensi inuentam memorant. Plato igitur duabus ijs meritò reiectis harmonijs, altera flebilem, solutũ altera cantum habentibus, doricam, ut quæ accommodata foret moderatis ac fortibus uiris, delegit: haud Hercule ignarus, ut inquit Aristoxenus in secundo Musicorum, in illis quoque aliquid inesse ad rempublicam conseruandam utilitatis. Et magnam sanè Plato operam musicæ scientiæ dedit, auditórque Diacontis Atheniensis atque Metelli Agrigentini fuit. Verùm quoniã multa grauitas in Dorio concentu inerat, maiore ipsum honore dignatus est: quanquam nõ erat nescius, Doria multa cantica, Virginalia uocata, ab Alcmane, Pindaro, Simonide, atque Bachilide fuisse tractata & condita, necnon prosodia & pæanes: luctus præterea tragicos dorico concentu decantatos, & amatoria aliqua eundem in concentum composita. Satis illi erant quæ in Martem, quæque in Palladem canebantur, & ipsa spondea: Nam

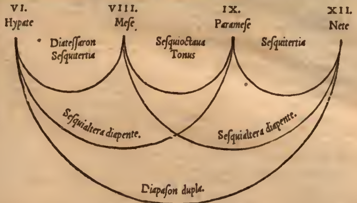
A dea: Nam ea satis uirium habere ad roborandos animos hominum moderatorum iudicabat. At neque Lydiam Ioniam'ue ingnorabat: Sciebat enim tragœdiam uti talibus modis structuráque concentuum. Iam uerò prisci omnes haud quidem quia imprudentes imperitiq́ forent ullius concentus, & harmoniæ, certis quibusdam ac definitis usi sunt, nec ignorantia autor causáque fuit eiusmodi angustiæ, & fidium paucitatis. Nec sanè Olympum, nec Terpandrum, nec qui eorum sectam sunt sequuti, perpulit inscitia ad circuncidendam multitudinem fidium, uarietatemq́ demendam. Testantur id poëmata Olympi atque Terpandri, cæterorumq́ omnium eiusdem generis Musicorum ac poëtarum. Quæ quum trifidia simpliciaq́ forent, usqueadeo præstabant uarijs & multifidijs, ut nemo unus Olympi modum posset imitari, & qui in multinerui, multitudinéque uersabantur posteriores essent. Quòd autem non inscitia in spondiante tropo à trite prisci abstinerent, eorum in pulsu usus declarat: nunquam nimirum ea cum parypate congruenter & consonè usi forent, ni eius peritiæ atque usus prudentes fuissent. Late igitur patet, pulchritudine decentiaq́ morum, qui in spondiante modo ob triten exemptam gignuntur, admonitis & captis sensibus transuexisse modulum ad paraneten. Eadem ratio de nete: Ea nanque in pulsu fidium, & ad paraneten dissonorum, & ad mesen consonorum utebantur. In modulo uerò, quia illis non apparebat accommodata spondiaco tropo, præteribatur: nec modò in ijs, uerumetiam in ipsis coniuncti nete. Sic enim omnes ea utebantur, ut in pulsu & ad paraneten, & ad lychanon accommodarent. At in modulo uel ipsius utentis perpudebat eos, propter inde prodeuntes eius causa mores. Constat enimuero id ita esse etiam ex Musicis qui Phrygij dicti sunt. Nam Olympum sectatoresq́ ipsius non per imperitiam ab ea supersedisse compertum habetur, quandoquidem non tam in pulsu, quàm in modulo, ubi conuenire existimabant, in sacris matris deûm, nonnullisq́ alijs Phrygijs rebus

B eadem utebantur. Perspicuum quoque in hypatis est, non ruditate abstinuisse eos ab illo tetrachordo in Dorijs, quum mox eodem in cæteris tonis uterentur: quippe scientes nulla uidelicet alia causa commoti eximebant à Dorio tono, quàm ut decus morum tuerentur, quorum honestatem decorumq́ honori habebant. Quale à Tragicis quoque obseruatum uidemus: Necdum enim tragœdia ad hanc diem usa est chromatico genere, nec enharmonio: cithara uerò multis quàm tragœdia uetustior seculis à principio usa est. Et sanè constat, chroma esse antiquius harmonia. De illa nanque intelligi antiquitate in præsentia uolo, quæ ad usum consuetudinemq́ humanæ naturæ spectat. Nam si ad ipsam generum respiciamus naturam, neutrum altero antiquius comperiemus. Sed oro uos, si quis Aeschylum, aut Phrynichum abhorruisse à chroma afferat propter inscientiam eius, nónne sit absurdus? Profectò idem contenderit, ipsum Pancratem ignorasse chromaticum genus, quoniam ab eo plerunque abstinebat. Quem, quum in quibusdam ipso uteretur, non ruditate, sed consilio ac uoluntate abstinuisse putandum est: Studiosè nanque imitabatur, id quod ipse dicere solebat, Pindareum & Simonideum tropon, illumq́ omnino, qui nunc Antiquus appellatur. Eadem est de Tyrtæo Mantinese, de Thrasyllo Phliasio, de Andrea Corinthio, déque multis alijs ratio, quos omnes scimus auersatos chroma, mutationem, uarietatem, multineruiam, plurimáque alia, rhythmos, concentus, dictiones, modulationes, modorum'ue structuras, actus, interpretationes'ue, quæ omnia interserta esse possunt. Telephanem Megarensem ita fistulis pugnasse accepimus, ut opifices ipsos tibiarum ne manus quidem unquam ad tibias fabrefaciendas adhibere permiserit. Ob quam maximè causam certamen Pythicum auersabatur. Summatim autem ut dicam: si quis omnes re aliqua non utentes damnandos ignorantiæ putat, ex eo coniecturam inscitiæ faciens ipsorum, quia re illa non utantur, complures profectò

C prius temporis huius damnet necesse est, quum Dorionios non uti modo Antigenidio, quia ipsum contemnant, & contrà Antigenidios eadem de causa Dorioniũ reijcere uideamus. Fidicines quoq; ipsi desiuere propemodum frequentare ritum modumq; Timothei, & ad pulsamina poëmataq; Polyidi sese uerterunt. Iam uerò si quis rectè ac perscienter reputet, uetera & nostra comparando inter se, tum quoq; in usu fuisse uarietatem comperiet. Vtebantur enim ueteres uarietate in rhythmis, quæ quidem est etiam magis uaria: in honore nanq; habebant rhythmicã uarietatẽ. Hoc nimirum tempore modos, illo uerò rhythmos studiosè & cupidè amplectebantur. Probatum hactenus esse arbitror, non inscitia ignorantiaq;, sed consultò abstinuisse ueteres à præfractis, mollibus languidisq; canticis modis. Sed quid hoc mirandum est, quum multa in uita humana instituta uideamus exoleuisse, sublato eorum usu, non imperitia, uerum sponte atq; consultò reiecta, quum animaduersum perspectumq; foret, aliquibus in rebus contra officiũ decorumq; fieri? Reliquũ est, ut Platonẽ non inscitia, nec impotentia cæteros repudiasse concentus, sed quia reipublicæ indecoros, ac minimè opportunos esse iudicabat, prudentemq; atq; intelligentem omnis generis concentuum fuisse demonstremus. In mollitione animæ, quam fabricat in Timæo, studium disciplinarum ac Musicæ suum hoc maximè mo do declarauit. Vnam principio partem detraxit ex uniuerso: secundam autem primæ partis duplam: deinde tertiã, quæ esset secundæ sesquialtera, primæ tripla: tum quartam, quæ secundæ dupla esset: quintam inde, quæ tertiæ tripla: deindem sextã, octuplam primæ: postremo septimam, quæ septem & uiginti partibus antecederet primæ: deinde dupla & tripla interualla expleuit, partes inde rursus desecans, quas interuallis ita locabat, ut in singulis essent bina media: hoc est, ut mox ostendemus, uestibulum prooemiumq; harmonicæ Platonis peritiæ. Tres sunt principes harmoniæ, à quibus omnis medietas sumitur, arithmetica, harmonica, geometrica. Earũ

D alia præstat pari numero, alia constat ratione pari, alia nec numero pari, nec ratione. Igitur Plato harmoniã quatuor animæ elementorum, causamq; ex dissimilibus inter se iunctis consonantiæ uolens harmonice demonstrare, duas in singulo interuallo animales medietates ratione musica proposuit. Consonantia diapason musica interualla complectitur: quorum comparationem pro rata parte rationum ostendemus. Diapason in dupla ratione perpenditur: conficient, imaginis gratia, duplam rationem sex & duodecim: Protenditur autem hoc interuallum ab hypate meson ad netem disiunctarum. Quum igitur sex & duodecim extrema sint, hypate meson senarium numerum continet, nete disiunctarum duodenarium. Sumantur deinde intercedentes numeri, quorum alteri extremo alter est sesquitertius, sesquialter alius, octo uidelicet & nouem: ipsius enim senarij octonarius est sesquitertius, nonarius sesquialter. Extremum quidem unum est huiusmodi, alterum est ipsum duodecim numerus, nonarij sesquitertium, octonarij uerò sesquialterum. His itaq; numeris inter senarium & duodenarium insertis, & diapason interuallo ex diatessaron atq; diapente constituto, patet mesen octonarium numerum habituram, paramesen nonarium. Hoc ita constituto talem rationẽ habet hypate ad mesen, qualem paramese ad neten disiunctarũ. Ab hypate nanq; ad mesen est diatessaron, à paramese pariter diatessaron ad neten disiunctarũ. Eadẽ cõparatio rationũ in numeris quoq; reperitur: nam uti se habet sex cũ octo, sic nouẽ cum duodecim, atq; sicuti sex cũ nouẽ, ita octo cũ duodecim: sesqtertij illi sunt inter se numeri, hi uerò sesquialteri. Et hæc ad studiũ scientiãq; Platonis disciplinarũ declarandã in præsentia dicta sufficiant. Aristoteles quoq; Platonicus declarat harmoniã diuinã rem quandã esse, magnamq;, & maximè dignam ueneratione, sic inquiens: Harmonia cœlestis est, naturamq; diuinã & pulchrã, & humana augustiorẽ habet. Ea quũ ui naturali sua quadripartilis sit, tres medietates tuetur, arithmeticã, harmonicam, & geometricã, partesq; ipsius & magnitudines

A tudines atque præstantiæ numero & parilitate mensuræ existunt, & apparent. In duobus enim tetrachordis cantici modi concinuntur. Hæc sunt Aristotelis uerba. Constare corpus eius inquit partibus dissimilibus, concinentibus tamen. Consonare item ipsas medietates ratione numerorum: Nam nete ratione dupla temperata cum hypate diapason reddit consonantiam. Continet enim nete, ut demonstrauimus, duodenas unitates, hypate senas. Et paramesen consonam nouenas unitates habere sesquialtera ratione cum hypate. Mese uerò, quam octonas habere unitates diximus, cum eadem hypate sesquitertia ratione comparata est. His maximè rata Musicæ interualla componuntur: Diatesseron, inquam, quòd in sesquitertia ratione: diapente, quòd in sesquialtera: diapason, quòd in dupla perspicitur. Sesquioctaua itẽ ratio quæ est, in unius ratione toni conseruatur. Ita euenit ut partes harmoniæ sic constitutæ, ijsdem præstantijs & superent, & superentur à partibus, & medietates à medietatibus, præstantiaq́; excessus'ue numerorũ, & uis, ac munus geo-

B metricum deprehendatur. Has autem facultates sic se habere Aristoteles declarat: neten uidelicet tertia parte sui mese præstantem, hypaten uerò à mese simpliciter superatam, ut abundantes partes mutuo relatu respondeant: ijsdem nanque partibus & præstant & superantur sesquitertia, & sesquialteta ratione: Talis enim est harmonicus excessus. At nete ratione arithmetica præstans ipsi paramese, & numero æquo paramese antecedens hypate, excessus arithmeticos declarant. Apparet & existit uis etiam geometrica, quum nete sit sesquialtera ipsius meses, & paramese hypates sesquialtera, & ipsa eadem paramese præstat ipsi mese parte octaua in ratione sesquioctaua constituta. Rursus nete dupla hypates est, paramese hypates sesquialtera, mese hypates eiusdem sesquitertia. Numeris itaque & partibus, autoritate quoque Aristotelis sic harmonia à natura est comparata, summaq́; ope atque artificio ipsius constituta est ex infinita finitaq́;, & parimpari natura, cum ipsa uniuersa, tum partes eius omnes: Ipsa etenim tota par est, quippe quadripertita terminis. At partes & rationes eius, tum pares, tum impares sunt, tum etiam parimpares. Neten enim parem habet, ut quæ duodenum sit unitatum: Paramesen imparem, nouenum: Mesen parem, octonum: Hypaten parimparem, senum. Hoc pacto à natura comparata ipsaque tota, & partes ipsius excessibus atque rationibus, & tota toti, & partibus partes inter se consonant. Iam uerò sensus ipsi apto quodam temperamento corporibus insiti, cœlestes quidem illi, atque diuini, sensum & intelligentiam hominibus præstantes, obtutus inquam, & auditus,

C unà cum uoce atq; luce harmoniam demonstrant: Cæteri comites horum sensus, eò quòd sensus sunt, harmonia constant: omnibus nanq; muneribus suis haud sine harmonia funguntur. Qui quanquam inferiores ignobilioresq; sunt illis, haud tamen ab harmonia discedunt. At illi numine quodam comite atq; præsente, corporibus cum ratione atq; intelligentia adhibiti, præpotentem præclaramq; naturã quandam sortiti sunt. Perspicuum igitur est ex his quæ à me sunt cõmemorata, ueterem illam Græciam studium operamq; rerum omnium meritò impendisse maximã, ut in primis adolescentes Musica erudirẽtur. Eorum enim animos molles ac teneros ad modestiam atq; moderationem Musica componi, & temperari oportere existimabant. Quippe quam ad omnes occasiones actionesq; omnes, quas intenderes, utilem & commodam esse putarent. Atq; in primis ad bellicos terrores, ad quos alacriter ac fortiter capessendos & sustinendos, alij, ut Lacedæmones, tibijs canentibus Castorium appellatum modum, instructa ornataq; acie cum hoste conserturi manus promouebantur: Alij ad cantum lyræ in certamen procurrebãt: quo more pericula adeundi præliorum multis tempestatibus Cretenses fuisse usos memoriæ proditũ est. Aetate nostra pergunt etiam nunc uti tubis. Argiui in Sthenijs apud eos uocatis, tibiæ cantu utebantur. Eos ludos primo in honorem Danai fuisse institutos, insecutis temporibus ad Iouem translatos ferunt. Tenet etiam nunc temporibus nostris mos canendi ante tibicinẽ in Pentathlis, non cantũ quidem insignẽ ullum, antiquum'ue, aut qualis apud homines illos consueuerat cani, ut qui ab Hieracc compositus ad illud certamen, quod Endrome uocatur, erat. Cæterum tametsi nihil, ut inquam, ualidum præcinitur ac nobile, præcinitur certè tamen qualecunq; aliquid. Famaq; est theatralem Musam ignotã uetustioribus temporibus apud Græcos fuisse: tota enim hæc scientia ad cultũ deorum, & ad disciplinã iuuenum uertebatur, necdum ea tempestate apud illos homines extructo theatro. In solis adhuc templis Musica alebatur

D atq; uigebat, in quibus honores deorum, & clarorum laudes uirorum, cantu musico celebrabantur. Argumento est condita postmodum fuisse theatra: nam uerbũ θεωρεῖν, id est, spectare significans, multò antè ἀπὸ τοῦ θεοῦ, id est, ab appellatione dei sumpserat nomen. At nostris temporibus tantos auctus differentiæ forma accepit, usqueadeo discessit à more maiorum, ut nulla sit amplius disciplinæ mentio, nulla perceptio. Omnes qui Musicã attingunt accurrũt ad Musam theatralem. Sed heus tu, dixerit forte aliquis, nihil'ne à ueteribus adinuentum? nihil'ne innouatum fuit? Fateor equidem & ipse, fuisse plurima reperta atq; nouata ab antiquis, uerum cum maiestate atq; decoro. Qui hoc genus historiæ persecuti sunt, Doriam neten adscribere Terpandro, quum ea nullus in cantu usus antea fuisset. Totus myxolydius tonus inuẽtu nouo additus dicitur, & ex modis cantus Orthijs uocatis, is qui trochæus signi dator appellatur. Inuentor præterea modorum Scoliorum, ut inquit Pindarus, Terpander fuit. Archilochus rhythmicam structuram trimetrorum, & in rhythmos non unigenos intentionem immutationemq;, & circa hæc ipsa pulsum inuenit: primumq; eum edidisse epoda, tetrametra, procriticũ, & prosodiacũ. Eidem adscribitur auctus ipsius primi, à nonnullis elegium. Ad hæc iambei ad Pæonẽ Epibatũ, & aucti heroi in prosodiacum & in Creticũ intentio ad eundem autorem refertur. Pòst deinde poëtas tragicos ita usos, & Creticũ admisisse, & exercendo pertractandoq; deduxisse intentionem illam in dithyrambum. Præterea ipsorum iambeorum alia dicenda ad pulsum, alia esse canenda, Archilochum primũ demonstrasse memorant. Hunc etiam ipsum Archilochum existimant ad pulsum fidium primum cecinisse, atque inde ueteres omnes ad cantus percussisse neruos. Tonus qui nunc hypolydius uocatur, inuentori Polymnesto tribuitur. Eundem longè maiorem effecisse ipsam solutionem & eiectionem tradunt. At Olympũ, illum inquam, ad quem autorem principem Græcæ legalisq; Musicæ gloria refertur, genus ipsum harmoniæ & rhythmum

A rhythmum, qui prosodiacus dicitur, in quo est Martis lex, & Choreũ, quo ipse plurimum usus est in sacris matris deûm, inuenisse proditum est. Nonnulli Baccheum quoque ad ipsum repertorem trahunt. Sic autem antiquos uocum modos se habere constat. Lasus Hermionensis dithyrambicum in morem transpositis rhythmis, multitudinemq; uocum secutus in tibijs, & pluribus atq; disiectis usus uocibus, ad inflexiones mutationesq;, quæ prius non fuerant, Musicam perduxit. Insecutus Melanippides fabricator modorum, in priore nec ipse Musica mansit. At neque Philoxenus, nec Timotheus uetere Musica contenti fuere. Nam Timotheus, quum antè lyra plures quàm septem neruos non habuisset ad usque tempora Terpandri Antissæi, in plures uoces disiecit. Atqui & cantum tibiæ simpliciorem antea plurima uarietate distinxit. Quumq; antiquitus ad Melanippidem usq;, dithyramborum poëtam, tibicines à poëtis stipendium caperent, primas agente poësi partes, & tibicines ipsis magistris ministrarent, is quoque mos abolitus extinctusq; est, tantaq; in Musicam est delapsa labes, ut ipsam Pherecrates Comicus specie muliebri introduxerit in scenam, corpore fœdè lacerato, sciscitantemq; Iustitiam causam cladis, ac Musicam sic loquentem:

Dicam haud inuita, quandoquidem tibi
Audiendi, ac mihi fandi uoluptatem capit
Iræ impetus: Mi prima malorum labes
Melanippides fuit, qui duodenis
Fidibus me eneruauit. Nec tamen meis
Finis ærumnis: Atticus Cinesias
Execrabilis, hexharmonios strophis
Anfractus insertans me malè perdidit:
Nam dithyrambos condens bifores nisu
B Ancipiti clypeorum ritu dextris
Similibus læuis mentem irritam fallit.
Sed neque miserijs hic modus fuit
Meis: Phrynis iniecto Strobilo quodam
Non antè cognito, irrequietis me
Flexibus atque reflexibus uersando
Totam collabefecit, quinq; neruis
Duodenas obstipando harmonias.
Neque adeò eum pœnitebat sceleris,
Quin repetebat ultro, si quid liquisset.
Iam uerò Timotheus, ô mihi charissima,
Perfodit me, & fœdissimè lacerauit.
Quis iste Timotheus? Milesius quidam
Pyrrhias: hic mihi innumera inuexit mala,
Vicit & omnes inferendis cladibus
Quos memoraui: uicit inquam, mollesq;
Ac formicarios uehens modos, meq;
Sicubi sit nactus gradientem solam
Soluit, dispescit in duodenos neruos,
Meq; contorquens tanquam brassicas totam
Refersit hexharmonijs hyperbolæis,
Profanisq; ac superuacuis fidium
Vocumq; inanibus pertentaminibus. Hæc inquit Musica.

Meminit etiam Aristophanes Comicus Philoxeni, eumq; dicit intulisse modos cyclicis choris. Alij quoq; Comici absurditatem & indecentiam eorum qui musicam

C lacerauere commonstrarunt. Quantam autem uim habeat & ad dirigendos, & ad euertendos mores, quibus studiis, quibusque disciplinis à principio aliquis sit institutus, Aristoxenus declarauit. Thebanum quendam Telesiam refert, æqualem temporum eius, quum ab adolescentia in optima musica educatus foret, ac probatorum poëmata modosque didicisset, cum aliorum, tum Pindari, Dionysii Thebani, Lampri atque Pratinæ, cæterorumque qui præstantes lyricorū pulsaminū habentur, & præclarè tibiis cecinisset, reliquis quoque disciplinis nō mediocrē operā dedisset, exacta uigentiore ætate usqueadeo captū fuisse scenica illa & uaria Musica, ut contemptis decoris modis, in quibus fuerat educatus, ad discēdos Philoxeni atque Timothei modos, horumque ipsorum maximè uarios, plurimamque nouitatē habentes, animum applicaret. Quumque se contulisset ad efficiendos modos, attrectantem & experientē frequentius, tentantemque atque exercentem utrosque, Pindarium inquam, & Philoxeniū, in Philoxenio haud admodum proficere potuisse, cuius rei causam inquit præclaram à puero ipsius institutionem fuisse. Quare si cui cordi fuerit, scitè beneque musica uti, antiquam imitator formam & modum, eumque repleto cæteris doctrinis, & philosophiam adhibeto comitem, quæ quasi ipsum manu ducat. Nam ea potens est iudicandi quæ mensura ipsi musicæ conueniat, quæ'ue eam deceat, & quid eidē usui

Musicæ partes tres. sit, quidque sit utile. Quum itaque tres sint partes, in quas uniuersali partitione omnis diuiditur musica, diatonos, chroma, & harmonia, eum qui musicam adierit, gnarum poëseos, utentis his partibus, scientemque esse oportet, & compotem insuper expressionis atque interpretationis, quam hermeniam Græci uocant, ipsa poëmata referentis atque proponentis. Primum omniū intelligendum est, quòd omnis disciplina eorum quæ musica continentur, assuetudo quædam est, quæ nondum accepit, cuius gratia singula quæ docentur, ipsi discenti sint discenda. Deinde teputandum, quòd ad eiusmodi institutionem & perceptionem nondum adhibetur enumeratio tropo

D rum. Quocirca plerique temere discunt quodcunque docenti aut discenti collibuit. At non ita prudentes agunt: Omnem enim hi temeritatem deprecantur atque repellunt. Quales prisci illi Lacedæmones, & Mantinenses ac Pellenenses fuere: Nam quendam illi modum unum, aut omnino paucos delectos ex omnibus, quos uidelicet ad castigatos seuerosque mores pertinere existimabant, admittentes & asciscentes, ipsa Musica utebantur. Perspicuum autem hoc fuerit, si quid quæque scientia spectet & contempletur reputauerimus. Constat harmonicam generum ipsius apti temperamenti uocum, quod Græci hermosmenon appellant, interuallorum, complexionum, quas systemata uocant, uocum, tonorum, & mutationū ipsarum complexionum in se continere cognitionem: extra hæc ab harmonica nequicquam aliud petes, nec ultra per ipsam progredieris. Quare nec ab ea postulanda erit potestas iudicandi, utrum poëta propriè atque accommodatè assumpserit: quale in musicis dicemus hypodorium tonum in principio, uel hypophrygiū ac phrygium in medio, aut mixolydium ac dorium in egressu, nihil huiusmodi spectat ad rem harmonicā, multorumque aliorum indiget: ignorat enim uim proprii. Neque uerò chromaticum, enharmoniumque genus secum afferent huius proprii & accommodati integrā facultatem cognoscendi, per quam conditi moduli mores appareant & eluceant: id enim est artificis munus. Latè itaque patet, aliam complexionis, aliam in complexione extructæ modulationis esse uocem, quæ existimatio ad rem harmonicā non pertinet.

Rhythmorum ratio. Eadem est rhythmorum ratio: nullus enim rhythmus accedet cum absoluta proprii & accōmodati potestate. Proprium autem hoc & accommodatum, quod sæpe usurpamus, certos quosdam mores spectantes, id dicimus, quorum causam esse contendimus compositionem quandam, uel mixtionem, uel utrunque. Quale illud enharmonium olympi genus in phrygio tono positum, Pæoni Epibato mixtum: hos nanque mores primordii in lege Palladis creauit. Adhibito enim modorum rhythmorumque opificio,

A opificio, & perdextrè atq; artificiosè solo rhythmo commutato, pro Pæone uideli cet facto trochæo, enharmonium cōstitit Olympi genus. Et quanquam enharmonium idem ipsum genus, Phrygiusq; tonus manserunt, nihilo secius uniuersæ comple xionis mores magnam mutationem acceperunt. Etenim quæ in lege Palladis harmonia uocatur, plurimum distat in moribus ab ipso communi usu, & uulgo exerci tato. Si igitur Musicæ perito accesserit uis iudicandi, haud dubie is erit in Musica consummatus. Nam qui Doricè scit absq; sciētia iudicandi, ipsi usui eius quid sit accommodatum, quid'ue ei conueniat, profecto quid agat ignorabit, neq; etiam mo res tuebitur, quandoquidem inter ipsos Dorios modulatores ambigitur, utrum facultas harmonica, id quòd aliqui opinantur, sit discernendi potens Dorios modos, an contrà. Eadem est ratio totius rhythmicæ scientiæ. Sciet aliquis Pæonem, nesciet quid sit accommodatum ac proprium ipsi usui eius, propterea quòd solam habeat so lertiam ipsius Pæonis intelligendi. Idem hoc ab ipsis Pæonicorū rhythmorum conditoribus dubitatur, num res rhythmica præsidium in se habeat, id quod nōnulli inquiunt, huiusmodi dignoscendi, an usq; eò non progrediatur. Duæ igitur minimum intelligentiæ necessariæ illi sunt, qui internosciturus dijudicaturusq; sit, quid propri um, & quid alienum. Primum quidem cognitio morum, quorum causa compositio facta est, deinde earum rerum, quibus ipsa compositio conflatur. Quòd itaq; nec har monica, nec rhythmica, nec partium reliquarum ulla, ipsa per se satis uirium habent ad cognoscendos mores, & ad cætera iudicanda, hactenus dicta sufficiant. Quum uerò tria sint genera, in quæ aptum temperamentum uocum diuiditur, magnitudinibus complexionum, & potestatibus uocum, pariter & tetrachordorum paria & æqua, in uno solo ueteres sunt uersati. Nam nec diatoni, nec chromatis ulla maiores nostros cura incessit, uni tantum enharmonio animum, studiumq; applicuerunt, & eius quidem ipsius unicæ complexioni, quæ diapason uocatur: discrepabant enim

B de chromate, consentiebant propè omnes, unam solamq; esse harmoniam. Haud igi tur quisquam peruidebit cuncta in re harmonica contenta, & circa ipsam uersantia, qui ad eius unius nudam intelligentiam processerit, sed latissimè patet opus esse reli quis facultatibus cognitis, & uniuerso atq; integro corpore Musicæ, mixtionibus item & compositionibus partium. Solus purusq; harmonicus quodāmodo circunscriptus est. Vt autē absolutè summatimq; dicamus, concurrere oportet sensum atq; rationem in partibus Musicæ iudicandis, ut neq; præueniāt sensus, quòd citi & præproperi faciunt, neq; sequantur, quòd tardi ac pigri. Venire tamen usu solet sensibus nonnullis propter naturalem quandam inæqualitatem, ut modò præcurrant, modò tardent. Quare circūcidenda superuacua illa à sensibus sunt, dandaq; opera est, ut simul cum ratione gradiantur. Nam semper est necessarium tria minima esse quæ in auditum cadant, uocem, tempus, & syllabam siue literam. Sic enim fiet ut ab itine re uocis apta eius temperatio, à temporibus rhythmus, à syllabæ, literæ'ue, id quod dicitur cognoscatur. Quòd si pariter nō progrediantur, illationem sensus fieri neces se est. Constat enimuero & illud, si sensus separare & distinguere singula quæ dicun tur, & comitari singulis nequeat, futurum ut neq; erratum in singulis, nec contrà rectum contueri possit. Primum igitur de continuitate atq; perpetuitate sciendum est, perpetuum, continens, & cohærens iudicanti ui adesse oportere, propterea quòd rectè ac secus non in segregatis disiunctisq; uocibus, aut temporibus, aut literis, sed in cōtinuis, & cohærētibus creatur, quoniā mixtio in ipso usu quædam est partium per se incompositarū. De cōsecutione hactenus. Deinde cōsiderandum est, eos qui Musicæ scientiā habent, nō satis in se opis ad facultatē iudicandi habere: Haud enim fieri potest, quenquā unum consummatū Musicū, & iudicandi potentē ex ipsis quæ totius esse Musicæ partes uidentur, euadere posse, ex peritia uidelicet ea quæ circa instrumenta, quæq; in cantu uersatur, atq; insuper ab exercitatione sensuum: illa, in

C quam, quæ ad intelligentiam aptæ uocum atque rhythmorum temperationis pertinet, ac præterea ex ipsa harmonica rhythmicaꝗ facultate, & ex perspicientia atque solertia, quæ in pulsibus atꝗ dictionibus adhibetur, & si quæ aliæ reliquæ sunt Musicæ partes. Quibus autem de causis eueniat, ut apti ad iudicandum cognitione & intelligentia omnium earum partium esse nequeamus, annitemur proponere. Primum, quoniam ea quæ nobis iudicanda subijciuntur, alia perfecta sunt, imperfecta alia. Perfecta, ut quodque poëma, id uidelicet quod cantatur, aut quod tibiarum fidium'ue sono redditur, & cuiusque hermenia, quam expressionem & actum dicimus, ut ipsa tibiæ sonatio, aut cantatio, cæteraꝗ id genus. Imperfecta uerò, quæ ad ea pertinent & spectant, & eorum gratia fiunt: Huiusmodi nanque expressionis partes haud ipsæ quidem finis sunt, sed finem ipsum spectant, & propter finem petuntur. Horum itaque, atꝗ huiusmodi omnium opibus, iudicium de moribus ipsius expressionis fiet, utrum proprij & accommodati proposito poëmati assignentur, & reddantur ab eo mores, qui ipsum tractandum & exprimendum, siue interpretandum desumpsit. Eadem ratio est in affectibus, qui à poëtica in poëmatis significantur: Morum siquidem magna erat ueteribus cura, & propterea seueritas, ac minimè curiosum priscæ Musicæ in præcipuo honore habebantur. Grauiter olim uindicasse Argiuos præuaricationem Musicæ indicta pœna, & in eum animaduertisse, qui septem plus fidibus apud eos uti, & mixolydire primus aggressus foret, proditum est. Vir ille seuerus & uerendus Pithagoras, abrogabat iudicium in Musica à sensibus petitum, tenuem subtilemꝗ eius uirtutem discrimen mentis esse dictitans. Atque idcirco non auditu, sed harmonia in rationum pro rata parte comparatione constituta iudicabat, censebatꝗ satis esse usque ad diapason sistere Musicæ considerationem. At uerò Musici nostri temporis pulcherrimum omnium, maximeꝗ de-

D corum genus, quod ueteres propter maiestatem grauitatemꝗ ipsius colebant, penitus repudiarunt, adeò ut ne qualiscunque perceptio curaꝗ sit plerisque enharmoniorum interuallorum, tantâque ignauia atque socordia inuasit eos, ut diesin enharmoniam ne speciem quidem omnino cadentium sub sensum præbere putent, easꝗ de canticis atque modulaminibus exterminent, & ijsse in nugas eos, apud quos in aliqua fuerit existimatione, quiꝗ hoc genere sint usi, dicere non uereantur. Ad quam eorum confirmandam sententiam ualidissimum esse argumentum stuporem sensuum suorum arbitrantur, quasi quod fugiat eos, id in ratione rerum esse, aut in usum ullum uenire nequeat. Ac si dijs placet, negant magnitudinem illam posse recipi in consonantiam, uti semitonium, & tonus, & reliqua huiusmodi interuallorum recipiuntur. Quæ quum dicunt, non animaduerterunt, tertiam, quintam, ac septimam sese magnitudinem, cæca ignorantia ducti, tollere: quarum alia trium, alia quinque, septem alia sunt diesum, atque omnino omnia interualla imparia tanquam inutilia deprecantur, ut quæ sumi in consonantiam nequeant. Ea nanque omnia sunt, quæcunque minima diesis impariter metitur. Vnde necessariò consequitur, nullam tetrachordicam partitionē utilem esse, præter illam unam, per quam contigit paribus omnibus uti interuallis: ea est syntoni & diatoni, ac toni chromatis. Quæ oratio atque existimatio hominum est non modò aduersantium ijs rebus, quæ sensibus sunt perspicuæ, uerumetiam pugnantium secum: quandoquidem talibus ipsi tetrachordorum diuisionibus utuntur, in quibus pars plurima interuallorum aut impar est, aut instar, uicemꝗ imparis sustinet. Molliunt enim semper lichanos & paranetas. Iam uerò & aliquas de stantibus uoces remittunt temerario quodam & experte rationis interuallo, ad eas relaxantes ac remittentes ipsas tritas, & paranetas. Atque huiusmodi usum complexionum maximè probari censent, in quo usu pleraque interualla à ratione sunt auersa, uocibus non modò, quas natura moueri uoluit, uerumetiam nonnullis earum, quibus eadem natura motum negauit, lacessi-

A uit laceſſitis. Id quod late patet apud eos, quibus talis exiſtimatio, intelligendiq́ fa- cultas eſt conceſſa. Vſum autem conſentaneum uiro forti bonus Homerus docuit: demonſtrans enim multifariam utilem Muſicam eſſe, Achillem fecit digerentem & coquentem Muſica iram in Agamemnonem concitatam, quam Muſicam à ſapien- tiſſimo Chirone didicerat.

Hunc inuenerunt mulcentem pectora dulci
Formoſaq́ lyra, multo quæ uincta nitebat
Argento, ſpolium euerſa Heetionos ab urbe.
Hac ſe oblectabat, clarorum facta uirorum
Priſca canens, uſus iuuenis Chirone magiſtro.

Diſce, inquit Homerus, quo pacto Muſica ſit utendum: Decebat enim Achillem, iuſtiſſimi filium Pelei, clarorum uirorũ laudes, & heroum facta canere. Docẽs præ- terea utendæ eius opportunum tempus, reperit exercitiũ utile atq; iocundum ocio- ſo, & negocijs uacuo uiro. Nam quũ bellator Achilles eſſet, & ad res gerendas na- tus, ob iram illi cum Agamemnone intercedentem, prælia detrectabat. Igitur Ho merus exiſtimauit decere, & conſentaneum eſſe, animos herois acui ſeueris atque decoris cantibus, ut reuocatis ad memoriam fortibus factis clarorum hominum, in- ſtructus atq; paratus ad dimicandum cum hoſtibus foret, quod mox facturus erat. Talis nanq; erat priſca Muſica, & ad id conferens. Audimus ipſum quoq; Hercu- lem uſum Muſica fuiſſe, & Achillem, plurimosq́ alios, quorum eruditor ſapientiſ- ſimus ille Chiron traditur fuiſſe, Muſicæ ſimul & iuſtitiæ, atque medicinæ doctor. Summatim autem ut dicam, mentis atq; prudentiæ uir compos, non ſcientijs crimi- ni dabit, ſi quis perperam, nec rite illis utetur, ſed fraudi ac uitio malè utentiũ adſcri bet. Quare igitur, qui capeſſendæ Muſicæ diſciplinæ adhibita decenti cura, & con uenienti ſtudio operam & laborem in puerili ætate conſumpſerit, is quod decorum

B honeſtumq́ eſt laudabit & amplectetur, contrariumq́ uituperabit ac fugiet, uaca- bitq́ uir talis omni indecora & turpi actione, & perceptis uberrimis à Muſica fru- ctibus, afferet & ſibi & reipublicæ magna commoda, nulla nec actione, nec oratio- ne utetur incompoſita & inconcinna, decorũ omni tempore & loco, & modeſtiam atque uerecundiam ſeruabit. Quòd igitur in bene conſtitutis rebuspublicis ingens cura ac ſtudium generoſæ Muſicæ tuendæ fuerit, teſtimonia multa alia afferre poſ- ſemus, uerum his in præſentia contenti erimus. Terpander ſeditionem quæ Lace- dæmonios uexabat, Muſica ſuſtulit. Thaletem Cretenſem ſorte quadam à Pythio edita, adijſſe Lacedæmonios, eosq́ peſtilentia utentem ope muſica liberaſſe, autor eſt Pratinas. Ipſe quoq; Homerus cantu & Muſica ui peſtilentiæ fuiſſe leuatos Græ cos canit, ſic inquiens:

Argiui iuuenes placabant carmine Phœbum,
Per luces totas pulchrum pæana canentes,
Pugnantemq́ procul dicebant, pectora diui
Mollibant cantus, & gaudia pertentabant.

Hos uerſus, optime magiſter, tanquam apicem Muſicæ laudum, terminumq́ ora- tionis meæ, uelut ingentẽ molem de Muſica habitæ, poſui. Nam & ipſe uires pote ſtatemq́ ipſius hiſce uerſibus demonſtrare nobis occupaſti. Clariſſimum profecto, ac princeps ipſius opus eſt, gratiſſima erga deos penſatio. Inſequens & ſecundum, purgatio animi, & concinna, apta, & congruens conſtitutio ſyſtemaq́, quam nos complexionem diximus. Hæc fatus Soterichus: habes poculares ſermones, bo- ne magiſter, inquit. Admirationi habita eſt oratio Soterichi, & apparebat in ore ipſius, atq; uoce dicentis, Muſicæ ſtudium. Tum doctor meus: Cum cætera omnia, inquit, tum illud in primis in utroq; ueſtrûm probo ac laudo, quòd ordinem quiſq; ſuum decorumq́ ſeruauit. Nam quæ citharœdum ſcire manibus utentem & opere

C consentaneum erat, ijs nobis epulas Lysias condiuit. Quæcunque uerò ad utilitatem, ac potestatem, usumque Musicæ spectabant docens Soterichus, apparatissimis instructissimisque nos dapibus accepit. Illud uerò arbitror eos consultò ac sponte reliquisse mihi: Neque enim damnabo timiditatis, quasi ueritos, ne Musicam uelut in comessationibus portionem alienam rapere uiderentur. Iam uerò sicubi utilis conferensque est Musica, in conuiuijs potissimum eius utilitas apparet & existit, bonusque id Homerus declarauit, cantum quodam loco ac saltationem inquiens conuiuio dedicata & consecrata esse. Nemo tamen suspicetur ad oblectandum modò Musicã utilem esse Homerũ existimasse: latet enim in carminibus ipsius altior & profunda quædam mens: in occasiones nanque, cœnas inquam, & hilares ueterum consuetudines, pro summo atque perutili auxilio Musicã recipiebat. Introduci enim Musicam in epulis optimum esse, ut noster Aristoxenus refert, tanquam potentem reuellendi ac mitigandi feruidam uini uim. Dicere enim uir ille solebat, adhiberi eam ad conuiuia, quòd quum sæpe merum plus æquo haustum mentem & corpus fallere consuescat haurientium, circunstans Musica ordine & mensura rata atque mediocri reuocaret eos ad nisum statumque contrarium, & adhiberet modum, & in tranquillitate atque constantia pacatum animum contineret. Homerus itaque priscos ad eas occasiones Musica fuisse usos cecinit. Iam uerò amici, quod summum omnium est, quodque maximè uerendam esse Musicam declarat, prætermissum est à uobis. Rerum enim omnium motiones, astrorumque conuersiones Pithagoras, Archytas, Plato, & reliqui ueteres philosophantes, nec fieri, nec consistere posse absque Musica prædicarunt: omnia nanque opificẽ deum cum harmonia fabricasse contendunt. Sed alieno tempore hac de re à me prolataretur oratio. Supremũ autem, & musicũ in primis esto, adhibere cunctis rebus debitã & congruentẽ mensurã & modum. Hæc quũ dixisset pæanẽ cecinit, & Saturno liberisque ipsius, & Musis operatus, cõuiuas dimisit.

FINIS.

D

PLVTARCHI CHAERONEI DE DIFFERENTIA INTER ODIVM ET INVIDIAM LIB.

Incerto interprete.

NIHIL ferè ab odio differre inuidia, sed idem esse planè uidetur. Vitia enim multitudini hamorum similia sunt: quæ si cum pendentibus ex ipsis affectibus huc atque illuc moueantur, pluribus inter se nodis atque implicationibus connectuntur. Ipsæ uerò quemadmodum in ægritudinibus accidit, aliæ ob aliarum dolorem cruciantur. Felix enim tam eum qui odia gerit, quàm inuidum torquet. Idcirco beneuolentiam utrique oppositam putamus; nihil enim est aliud, quàm bonorum erga proximum uoluntas. Odium uerò atque inuidiam eosdem animi affectus esse, quippe qui contrariam beneuolentiæ optionem habent. Sed quando non æquè idem similitudines ut differentiæ diuersum faciunt, per has perscrutemur indagemusque, ab ipso horum affectuum genere exordium sumentes. Nascitur itaque odium ex opinione quam habemus, quòd is quem odimus, malus sit aut in uniuersum, aut quantum ad nos attinet.

A attinet. Quum enim fieri sibi iniuriam nonnulli putant, ad gerenda odia promptiores redduntur. Afferentes igitur iniuriam, & malos homines oderunt, & iniquo animo ferunt. Inuident uerò his duntaxat, qui feliciter uiuere uidentur. Quapropter inuidia quidem indeterminata est, perinde atque ægritudo oculorum, quæ ad omnẽ splendorem turbatur. Odium uerò certis clauditur terminis, quum semper in aliquibus subiectis permaneat. Præterea odium est etiam erga animalia ratione carentia. Feles enim cantharidesque nonnulli oderunt, & rubetas, & serpentes. Germanicus uerò neque Gallum aspicere poterat. At Persarum Magi mures interficiebant, tum quia illos oderant, tum quòd dijs immortalibus eius generis animal molestum esse arbitrabantur: quod Arabes quoque & Aethiopes faciunt. Inuidia uerò duntaxat hominis, & erga hominem est: Neque enim inuidere inter se feræ possunt, quum nullum de felicitate alterius iudiciũ habeant, neque gloria aut dedecore moueantur, quibus rebus inuidia augeri maximè solet. Odium uerò & inimicitias inuicem exercẽt pugnantque inter sese, quasi aduersus quosdam infidos. Aquilæ enim dracones que inter se pugnant, cornices & noctuæ, ægithalli & achantyllides, quorum nec cruor quidem, quum interfecti fuerint, commisceri potest: quòd si forte miscueris, rursus fluit separaturque. Credibile uerò est, & maximum illud, tam leonis in gallum, quàm elephanti in aprum odium, ex timore natum esse. Quod enim timent, facilè oderũt omnes. Hoc igitur inter odiũ inuidiamque uidetur interesse, quòd illud in brutorum etiã natura comperiatur, hæc humanũ genus nõ excedat. Ad id accedit, quòd iustè inuidere nemo quisquã potest. Neque enim ad felicitatem suam quispiam iniurius, & tamen inuidiosus est. Odio uerò cõplures iustè habentur, sicut hi quos odio dignos appellamus, qui neque malorum consuetudinem fugiunt, neque abominantur, neque iniquo animo ferunt. Magnum uerò huius rei argumentum est, quòd nonnulli odio se habere quamplurimos fatentur, inuidere se alicui negarent. Odium enim malorum

B laudabile est. Idcirco fratris Lycurgi filium Charillum, Spartæ præfectũ, probum & clementem uirum laudantibus quibusdam, collega eius: Et quo modo, inquit, probus est Charillus, quum ne in malos quidem sit acerbus? Thersitæ quidem turpitudinem corporis uariè ac multifariam poëta descripsit, peruersitatem uerò morũ breuiter, & ferè uno uerbo conclusit:

Odit & hunc magnus Pelides, odit Vlysses.

Maximus enim peruersitatis cumulus est, optimis uiris inimicum esse. Atqui inuidere se omnes negant. Quòd si quis id eis ostendere conetur, mille excusationes adferunt, iratos se esse, aut metuere hominem, aut odisse dicentes, aut alia quauis ratione huius affectionis nomen obumbrantes ac tegentes, quasi hæc sola animi ægritudo celanda sit. Necesse est igitur huiusmodi ægritudines, sicuti plantas, ijsdem & nutriri & coalescere: & aliæ quippe alijs facillimè accedunt. Oderunt itaque quenque maximè, ut maximè proficere in uitijs cernunt. His uerò magis inuident, quos ad uirtutem rectiore tramite prodeuntes intuentur. Quocirca Themistocles quum adhuc adolescens esset, nihil splendidum à se fieri dicebat: neminẽ enim adhuc se inuidum habere. Etenim quemadmodum cantharides lætioribus frumentis, & uiridioribus rosis maximè innascuntur, ita inuidia eos præcipue tangit qui boni sunt, quique ad uirtutem gloriamque grassari uidentur. Rursus magnitudo uitiorum odium auget. Idcirco calumniatores Socratis, utpote qui ad uitiorũ culmen peruenerant, adeò oderunt uiri Athenienses auersatique sunt, ut neque eis ignem accendere, nec quærentibus respondere, nec qua illi sese abluissent aqua uti uoluerint, sed eam perinde ac scelera tam effundi iusserint, donec illi quum perpeti odium amplius non possent, suspendio uitam amiserunt. Felicitatis uerò magnitudo ac splendor sæpenumero inuidiã extinguit. Neque enim credibile est, Alexandro aut Cyro inuidere quempiam imperitantibus, & cunctorum iam dominis. Sed quemadmodum sol eius umbram, su

C pra cuius caput astiterit, suis aspergens radijs, aut prorsus extinguit, aut longè minorem reddit, ita felicitas, quum magnam nacta altitudinem fuerit, & supra inuidiæ caput splendorem suum sparserit, eam attenuat expellitq;. Inimicorum autem amplitudo ac potentia odium haudquaquam minuit. Ideóque Alexander inuidum quidem habuit neminem, exosos uerò complures, à quibus tandem per insidias interfectus est. Simili modo infelicitas inuidos quidem compescit, inimicitias uerò non tollit. Oderunt enim etiam hostes ad extremam redactos calamitatem. At nemo est qui miseris inuideat. Idcirco illud à quodam è nostris Sophistis non sine ratione dictum: Inuidos homines libenter cõmisereri. Quapropter hanc quoq; non paruam horum affectuum differentiam esse arbitramur, quòd odium neque felices, neq; fortunatos deserit: inuidia ob utrunque excessum facilè comminuitur. Iam uerò ex contrarijs potius idipsum consideremus. Dissoluunt profectò inimicitias, odiumq;, si aut sibi persuaserint, nulla sese iniuria affectos esse, aut quos uti malos oderant, bonos compererint, aut tertiò beneficijs placati fuerint. Extrema enim gratia, ut Thucydides inquit, etsi minor sit, opportunum tamen nacta tempus, maiorem interdum iniuriam dissoluit. Horũ uerò primũ inuidiam certè non minuit: Quamlibet enim à principio sibi persuadeant, nullam sibi iniuriam inferri, non tamen à liuore abstinent: nam reliqua augent potius inuidiam. His enim inuident magis qui boni uidentur, tanquam summum bonum uirtutem consecutis. Quòd si qua à felicibus beneficia accipiant, dolent, illis tum ob uoluntatem, tum ob potentiam inuidentes: illud enim uirtutis est, hoc felicitatis, utrunque bonum. Quapropter odium & inuidia omnino diuersi affectus sunt: Siquidem his rebus illud cessat, hæc autẽ torquetur & crescit. Iam uerò ipsam utriusque affectus electionem consideremus. Habentis enim odium est, obesse uelle: Etenim potentiam eius ita definiunt, dispositionem quandam, ac curiosam malè agendi uoluntatem. Ab inuidia uerò hoc abest:

D Neque enim inuidi multos è propinquis ac domesticis suis perire uellent, neque ad extremam miseriam redigi, sed felicitatem eorum graui animo ferunt, prohibentq;, si possunt, eorum gloriam ac splendorem, extremã uerò calamitatem non optant, sed si perinde ac ex altissimis ædibus, eam partem quæ suas obscuriores reddit depo suerint, bene secum agi existimant. FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI, DE VIRTVTIBVS MVLIEBRVM LIBER.

Alamano Ranutino Florentino interprete.

COGITANTI mihi de mulierum uirtutibus, longè ab opinione Thucydidis est aliena sententia. Is enim optimam esse censet, de cuius laude aut uituperatione quamminimus apud exteros sermo habeatur, existimans probæ mulieris nomen itidem atq; corpus domesticis parietibus contineri oportere. Mihi uerò probabilius dixisse uisus est Leontinus Gorgias, qui putat mulieris non formam, sed egregium nomen atq; famam debere apud quamplurimos esse uulgatam. Quocirca peregregiè lex apud Romanos instituta sese habere uidetur, quæ non minus probarum mulierum, quàm uirorum funera publicè ab earum propinquis meritis laudationibus celebrari permittit. Hanc nos ferè consuetudinem nuper imitati,

 post

A post Leontidis præstantissimæ mulieris interitũ de uirtutibus eius longam sanè te-cũ orationẽ habuimus,non expertem,ut mihi tunc uisum est,philosophicæ consolationis. Et nunc historiam ad te mittimus, quasi perorationem quandam tecum instituti sermonis futuram, quam commode orationi illi, si libeat, annectere possis: plurimum enim confert ad id, quod ostendere nitebamur probandum, unam scilicet atq; eandem esse uirorum mulierumq; uirtutẽ. Non uoluptatis tantum gratia hæc à me excogitata fuisse existimes uelim, quòd si quid etiã probationi uoluptatis aut iucunditatis insit, ab ipsa exemplorum uarietate proueniens, non minus tamen ob idipsum probationis, quàm ostendimus, uim retinere nostra uideri debebit oratio: præsertim quum ad faciendam fidem nõ parum sermonis gratia atq; iucunditas adiumenti afferre soleat. Nec sanè erubescere debet Gratijs Musas cõiungens oratio, quum & ipsa coniunctio pulcherrima sit, ut inquit Euripides, & facilè audientium animos ob iucunditatem ad credendum alliciat. Si enim eandem in uiro mulierecq; pingenda artem esse probare uolens,præclaras ab Apelle, aut Zeusi, aut Nicomacho mulierum depictas imagines proferam, quis iure mihi succenseat,tanquã uoluptatem potius atq; inanẽ gratiam, quàm eius quod instituissem probationem inquirentis? Quòd si poëticam facultatem non aliam in uiris atq; in mulieribus esse libeat ostendere, atq; ob hoc Sapphos carmina cum Anacreontis uersibus conferam,aut Bacidis rursus atq; Sibyllæ responsa simul comparem,iuré ne quisquam hoc demonstrandi genus accusabit,si etiam oblectatione quadam & uoluptate delinitum auditorem ad credendum inducat? Atqui non aliter magis muliebris fortitudinis,& eius quæ uirum decet similitudinem differentiamq; internoscere quisquã poterit, quàm si uirorum mulierumq; uitas ac res gestas,tanquam egregiæ cuiusdam artis opera in unum collatas intueatur,eundem'ne characterem & formam habeat,reginæ Semiramidis ac Sesostris regis magnificentia , aut Tanaquilis & Seruij astutia , uel Por-
B ciæ Brutiq; , aut rursus Pelopidæ Timocliæq; prudentia. Nam uirtutes ipsæ differentias aliquas,ac ueluti colores proprios quosdam ex illorum quibus insunt natura sumere uidentur, & eorundem corporibus adæquari , diuersitatemq; nonnullã pro illorum nutritione atq; exercitatione suscipere: Aliter enim Achillem, aliter Aiacẽ fortes extitisse putandum est,neq; eandem Nestoris & Vlyssis fuisse prudentiã,nec pari modo Agesilaũ & Catonẽ iustos fuisse,sed nec Irenam uiri studiosam ut Alcesten,nec ita Corneliam ut Olympiadem magnanimã extitisse credendum. Nec tamen idcirco diuersas esse prudentias,aut iustitias,aut fortitudines dicemus,sed solũ ratione quadam propria,& singulorũ quibus insunt inæqualitate differre ipsas censebimus. Quæ igitur mulierum gesta uulgatissima sunt,quæq; te ex aliorũ libris cognoscere potuisse arbitror, prætermittam, atq; ea duntaxat referam, quæ quum sint memoratu digna, historiarum scriptores , cõmunia tantum atq; omnibus manifesta scribẽtes, latuisse constabit. Sed quoniã multa cõmuniter à mulieribus quibusdam, pleraq; à singulis priuatim egregiè facta fuisse comperimus, non absurdum fore uidetur, prius quæ communiter à nonnullis gesta sunt, literis mandare.

TROADES. I.

CApta atq; euersa iam Troia, quum plurimi hostiles manus,atq; urbis incendiũ euasissent,plerįq; aduersa tempestate iactati , & ex imperitia nauigandi cõpulsi,eam Italiæ partem, qua Tyberis fluuius mare ingreditur, tenuere: inde fluminis ostia nauibus ingressi, repente ad commeatus,quorum penuria laborabant, comparandos passim discurrere. Interea mulieribus apud naues relictis , cogitatio primũ, deinde etiam sermo exoritur,fore ut bene recteq; sibi ac suis uiris consulant,si quem aliquando longis erroribus nauigationiq; finẽ posuerint,& patriam sibi tandem aliquã constituerint: quandoquidem propriã semel amissam non iam amplius ualeant recuperare. His inter se non longè admodum pertractatis, una omnes conspiratio-

C ne facta nauigia cuncta incenderunt, principio ab earum una exorto, cui Rhome nomen fuisse perhibetur. His peractis quũ uiri auxilij ferendi causa citato cursu ad naues contenderent, mulieres uenientibus obuiam processere, atq; illorum formidantes iracundiam aliæ parentes, aliæ uiros osculabantur. Itaq; nouo insuetoq; humanitatis genere facilè uirorum iracundiam placauerunt. Atq; inde ad hodiernum usq; diẽ apud Romanas mulieres permanet consuetudo, ut osculando salutent eos qui sibi aliquo affinitatis gradu coniuncti sunt. Nam Troiani manendi necessitatẽ conspicati, & simul indigenarũ erga se beneuolentia commoti, libenti animo quod à mulieribus gestum fuerat exceperunt, ibiq; errandi fine constituto, unà cum Latinis habitauere.

PHOCENSES. II.

AT uerò Phocensium mulierum facinus quanquam hactenus satis digno scriptore caruerit, nescio tamen an muliebris uirtutis testimonium aliorum omniũ præclarissimũ sit existimandum, cuius cum in sacris, quæ ad hodiernum etiam diem apud Hyampolin Phocenses peragunt, tum etiam publicis literarum monumentis memoria celebratur, ut plenius est in Daiphanti uita explicatum. Quod uerò ad mulieres attinet, huiusmodi fuisse perhibetur. Odium erat bellumq; inter Phocenses ac Thessalos inexpiabile, quum Phocenses Thessalorum magistratus ac præfectos omnes, qui in suis urbibus erant, statuta die ad unum interfecissent. Qua indignatione commoti Thessali, CCL Phocensium obsides, quos apud se habebant, iugulauerũt. Deinde coacto exercitu aduersus eosdem profecturi publicè decreuerunt, ut capta urbe nemini omnino puberi parceretur, mulieres autem puerisq; omnes uenundarentur. Daiphantus autem Barilli filius, qui cum duobus collegis summæ rei Phocensium præerat, suis ciuibus persuasit, ut ipsi quidem copijs quam possent maximis in hostes proficiscerentur, mulieres autem atq; omnem puerorum

D imbellem turbam è tota ciuitate in unum coactam, in secretiorem quandam ciuitatis partem deducerent, eodemq; loco multum lignorum stipulæq; congererent, & aliquot apud eas relictis custodibus iuberent, ut si se bello superatos ab hostibus audissent, tum subito incensa materia mulieres omnes pverosq; cremarent. Quum cæteri Daiphanto assentirentur, quidam è media concione assurgens, placere sibi consilium inquit: attamen æquum esse censere, mulierum quoq; super ea re sententiam sciscitari, atq; ita consilio huiusmodi utendum, si ipsæ quoque decretum illud comprobassent: sin minus, incolumes illas, & sui iuris dimittendas, neq; ullam omnino uim moriendi afferendam esse censere. Hac itaq; oratione apud mulieres uulgata, ipsæ prius inter se conuentu peracto, Daiphanti sententiã comprobarunt, illius uirtutem ac prudentiam laudantes, quòd omnium optimè & ciuitati, & earum saluti consuluisset. Hoc idem quoq; pueros seorsum congregatos decreuisse tradunt. His peractis Phocenses apud Cleonas Hyampolis ciuitatem Thessalis congressi, illos ingenti pugna superarunt, atq; in eius uictoriæ gratiam Dianæ sacra omnium maxima in hodiernum usque diem faciunt, ipsa Elaphebolia nuncupantes.

CHIAE. III.

LEuconiam urbem Chios incoluisse ob huiusmodi causam traditum est. Nam quum è prima Chiorum nobilitate adolescens acceptam uxorem domũ, ut moris erat, curru traduceret, Ippoclus rex summa familiaritate sponso coniunctus, unà cũ cæteris adolescentibus pompæ celebritatiq; intererat. Quumq; uino ac iocis incaluisset, in currum quo sponsa uehebatur insiluit, nullam sanè uim allaturus, sed ludendi tanquam licentia immoderatius abutens. Tum qui aderant sponsi familiares atque affines, ne qua uirgini afferretur contumelia metuentes, facto impetu regem obtruncarunt. Post hæc deorum ira uarijs pestibus agitati, quum ex oraculis finem malorum implorarent, non aliter quàm Ippocli interfectoribus occisis placari deos

posse

A posse responsum accepere. Quo audito ciues ferè uniuersi regem à se interfectum esse conclamarunt. Rursus igitur omnes ex urbe migrare deus iussit, qui facto assentientes eius cædis fuisse participes faterentur: Aequè enim facinori uidetur obnoxius, qui auxilium præstat agenti, & qui perpetratum facinus quasi iure factum collaudat. Igitur qui urbe excedere cogebantur, quum & uiribus & multitudine plurimum possent, Leuconiam occuparunt, quam sibi dudum per uim ablatā, per id temporis Erythrensium opera & auxilio recuperatam, Coronenses possidebant. Verum non multò pòst Coronenses iterum auxilio Erythrensium implorato, qui plurimum inter omnes Iones uiribus poterant, ob recuperandam Leuconiam Chijs, qui eam occupauerant, bellum intulere. Quorum uiribus quum obsistere Chij nequaquam possent, his conditionibus deditionem fecere, ut sibi cum chlamyde & singulis tantum uestimentis urbem egredi liceret. Quo audito, Chiorum mulieres grauissimè uiros accusabant, quòd relictis armis nudos sese armatis hostibus credere statuissent. Quumq; illi iureiurando obstrictos non amplius decernendi compotes esse dicerent, mulieres arma nequaquam esse dimittenda suaserunt, præsertim quum & datæ fidei, & saluti suæ rectè consulere possent, si dicant hostibus, hastam pro tunica, & clypeum pro chlamyde uiris fortibus esse. Harum consilijs uiri assentientes, statuta ad profectionem die armati subito in medios Erythrenses prodiere: quorum illi audacia perterriti, quum egregiè institutos, atq; ad omnia paratos conspicerent, neq; illorum iter demorari, nec aduersus eos procedere ausi sunt, bene secum agi putantes, si illi cætera omnia relinquētes discederent. Ita mulierum præceptis uiri audaciam edocti, salutem sibi suisq; pepererunt. Nec sanè minoris uirtutis argumentum posteris temporibus Chiæ mulieres præbuerunt. Quum enim Philippus Demetrij filius Chiorū urbe obsessa, ut famulos qui intus erant ad defectionem compelleret, edictum barbarum sanè, atque omni superbia plenum, præcones suos pronunciare iussisset, quo famulis omnibus, quicunque ad se defecissent, libertatem, ac matronæ, quam sibi quisque delegisset, coniugium daturum pollicebatur, existimans singulos eam quæ domini fuerat uxor expetituros: hoc audito mulieres ira atque indignatione commotæ, unà cum famulis, qui & ipsi grauiter eiusmodi edictum tulerant, promptissimè ad tutanda mœnia procurrerunt, lapides & omne telorum genus pugnantibus uiris summo studio ministrantes, cosq; adhortationibus atque opere quoad poterant adiuuantes, effecere, ut irrito incepto Philippus tandem obsidione soluta discedere cogeretur, quum ex famulis ne unus quidem ad eum defecisset.

B

ARGIVAE. IIII.

NEque uerò inter ea, quæ communiter à mulieribus gesta sunt, minore laude atque admiratione dignam contentionem uisum iri censeo, qua contra Cleomenem Argiuorum regem, Telesillidis ductu auspicioq;, mulieres Argiuæ certarunt. Eam uerò mulierem poëticæ disciplinæ fuisse peritam memoriæ proditū est: nanq; parentibus nobilissimis orta, quū ualetudine aduersa laboraret, ab oraculo responsum accepit, studiosè Musas à se colendas esse, si amissam ualetudinē recipere uellet. Quapropter ipsa deorū præceptis obtemperans, omne studium operamq; ad musicos cantus atq; harmonias conuertens, breui tempore amissam ualetudinē recepit, atq; ob artis poëticę disciplinā plurimū apud cæteras mulieres famę ac laudis est consecuta. Postmodum uerò quū Cleomenes Spartiatū rex, multis Argiuorū ciuiū interfectis, quippe quos septingentos & septuaginta supra septē millia fuisse quidā affirment, Argos ad occupandam ciuitatē contenderet, tum mulieres in ætatis flore cōstitutas animus subijt ciuitatis aduersus hostes tutandæ. Itaq; duce Telesillide celeriter armis assumptis, subita corona ciuitatis mœnia cōpleuere. Quæ res nō parū admirationis hostibus præbuit, Et Cleomenē expugnatione sæpius nequicq; tētata

C pluribusq́ militibus amissis, ad extremũ retrocedere coegerunt. Alterum uerò regem Demaratum, ut Socrates inquit, quum iam partem ciuitatis, quæ Pamphylia dicitur, occupasset, eiecerunt. Ita mulierum consilio atque uirtute liberata ciuitate, mulieres omnes quæ in pugna cecidissent, in uia quæ Argia dicitur, sepeliri decreuerunt. His autem quæ pugnæ superfuerant permissum est, ut Marti simulachrũ suæ uirtutis monumentum statuerent. Hanc uerò pugnam nonnulli sextodecimo die, alij autem calendis gestam fuisse tradunt eius mensis, qui nunc quartus apud Argiuos habetur, quondam uerò postremus numerabatur, quo nostram ad ætatem sacra quædam apud Argiuos celebrantur, in quibus mulieres chlamydem ac uirilem uestem indutæ, uiri autem peplum gestantes, & muliebribus uelamentis capita obuoluti uersantur. Vt autem interfectorum ciuium iacturam instaurarent, non seruis, ut Herodotus inquit, sed accolis, qui circa urbem habitabant, ut quisque alios excellere uidebatur, in ciues electis sese in matrimonium sociarunt.

PERSIDES. V.

QVum Cyrus aduersus Medos, atque eorum regem Astyagem, bellum gerens ingenti pugna superatus fuisset, milites effusa fuga urbẽ repetebant: Quumq́ iam iam haud procul abessent, tanta erat insequentium hostium celeritas, ut palàm constaret, eodem impetu uictores uictósque urbem intraturos. Fugientibus itaque mulieres facto agmine extra urbem obuiam procedentes, ac uestibus ex inferiori parte sublatis, nudos uteros ostentantes: quonã ignauissimi ruitis? clamitabant: an uos latet, non iterũ uobis huc intrare licere, unde semel naturæ lege egressi estis? His castigationibus accensi Persæ, & simul spectaculi pudore commoti, mutuo sese accusantes, instaurata acie in hostes impetum fecere, eosq́ incompositos adorti nõ multo labore fuderunt fugaruntq́. Quapropter lege apud eos cautum est, ut quum primum Persarum rex aliquis urbem ingreditur, mulieres quotquot in urbe sunt, sin-
D gulos auri nummos à rege accipiant: cuius legis autorem Cyrum fuisse constat. Idcirco Ochus Persarum rex cum uitijs alijs, tum præcipue auaritia præ cæteris insignis, urbem sæpius circunuectus, nunquam intrare eandem uoluit, mulieres debito sibi ex lege munere defraudans. At Alexander bis eam ciuitatem ingressus, toties quoque nummos dari mulieribus iussit, prægnantibus duplicem mercedem dari præcipiens.

CELTAE. VI.

CEltæ priusquam superatis alpibus in Italiam traijcerent, cuius hodie non paruam incolunt partẽ, seditionibus domesticis agitati, eousque discordiæ processere, ut ciuile inter se bellum consererent. Quumq́ armati iam utrinque in acie constitissent, mulieres per media arma progressæ, multis precibus lachrymisq́ illorum animos adeò flexere, ut omissa discordia in pacem ac beneuolentiam reuersi, ad proprias domos omnes discederent. Ex quo nata apud eos consuetudo posteris etiam temporibus mansit, ut quoties de bello sit eis aut pace consultandum, mulieres quoque eiusmodi consultationibus adhibeantur. Præterea si qua aduersus socios inciderit controuersia, ex mulierum sententia eandem componere soliti sunt. Itaque inter conditiones, quas cum Hannibale pepigerunt, hoc etiam scriptum, atque his ferè uersibus reperitur: Si quis Celtarum iniuria se à Carthaginensium ali quo affectum queretur, eius rei Carthaginensium magistratus, aut imperatores qui in Hispania fuerint, iudices sunto: Sin Carthaginensium quisquam ab ullo Celtarũ iniusti quippam passus fuerit, Celtarum mulieres de ea re iudicium faciunto.

MELIAE. VII.

MElij quum propter finium angustias annonæ penuria laborarent, Nymphæon quendam, egregia forma adolescentem, deducendæ coloniæ principem constituere. Quumq́ illos consultum oraculum nouas terras nauibus quærere iuberet,

A beret, atque ubicunque naues amisissent consistere, forte accidit, ut ad Cariæ littora appulsis, atque è nauibus in terram digressis, naues tempestatibus agitatæ ad unum omnes in littore frangerentur. Igitur Cares, qui Cryassam urbem incolebant, siue illorum sortem miserati, seu uires atque potentiam ueriti, benignè susceptos ut apud se manerent hortati sunt, & colendorum agrorum partem ipsis diuisere. Inde quum breui tempore plurimum illos incrementi sumpsisse animaduerterēt, omnes in epulis atque conuiuio trucidare statuerunt. Forte super hac re consultantes illos uirgo quædam Caphena nomine, quæ summo amore Nymphæon adamabat, clanculum ut à nemine uideretur delitescens audiuit. Quumque eum, quem tantopere deperibat, interfectum iri sustinere non posset, Carum omne consilium Nymphæo patefecit. Igitur postridie Caribus ad cœnam Melios inuitantibus, ut est Græcis hominibus consuetudo, Nymphæus inquit: absque mulieribus inite conuiuia. Quumque illi mulieres etiam secum ducere hortarentur, Nymphæus conuocatos Melios, & rem omnem ut acta erat admonitos, iubet ipsos quidem inermes ad cœnam proficisci, uerum singulos uxori suæ intra uestem occultum gladium tradere, & quenque iuxta propriam uxorem accumbere. Media igitur cœna iam peracta, Cares ut inter eos conuenerat, inuadendi dant signum, quod præmonitos iam antea Græcos minimè latuit. Itaque mulieres patefacto repente sinu gladios protulerunt: Quibus arreptis Græci aduersus Barbaros ruentes, una strage omnes interfecere, atque ita regione potiti, & urbe quæ illorum fuerat deiecta, alteram sibi condidere ciuitatem, eamque Cryassam appellarunt. Caphena autem Nymphæo in matrimonium sociata, dignum suis meritis honorē retulit. Admirabilem itaque, & omni laude prosequendam mulierum audaciam atque silentium fuisse, nemo sanæ mentis fateri non potest, quum nulla penitus in tam multis inuenta sit, quæ uel audita patefecerit, uel timore deiecta sit, quo minus omnia, ut sibi mandatum fuerat, studio semper ageret.

TYRRHENAE. VIII.

B QVum Tyrrhenorum quidam Lemnum atque Imbrum insulas occupassent, ex Atheniensis agri mulieribus aliquot liberos procrearunt, quos postmodum Athenienses eò quòd pro semibarbaris haberentur, ex insulis pepulere. Verum hi in Tænarum profecti Spartiatis in seruili bello egregiam operam præstiterunt. Ii igitur in ciuitatis partem adsciti, connubiorum quoque iungendorum ueniam meruere, ad magistratus uerò atque consilia eosdem admittere haudquaquam dignum censuerunt. Nec multò pòst apud Lacedæmonios suspicio increbuit, eos in ciuitate res nouas moliri. Quapropter comprehensi omnes diligentissimè seruabantur, quoad manifestis argumentis conuicti supplicio afficerentur. Inter hæc eorum uxores frequenter ad carcerem uenientes, multis precibus custodes orabant, ut salutatum ad uiros ingredi sibi liceret. Quod quum difficulter tandem impetrassent, ad uiros admissæ illos hortari cœperunt, ut repente secum uestibus permutatis, muliebrique habitu induti, uelatis, ut earum mos est, capitibus è carcere se proriperent: Quarum monitis quum uiri obtempetassent, ipsæ quidem in carcere substiterunt, asperrima quæque, ac difficillima subire paratæ. Custodes autem habitus simulatione decepti uiros abire incolumes permiserunt. Qui egressi, Thaygeta repentino tumultu occuparunt, inde seruos ad libertatē uocantes, seditionē excitare nitebantur. Quo timore solliciti Spartiatæ, misso ad eos caduceatore pepigerunt, ut uxoribus, fortunisque suis omnibus, nauibus præterea atque pecunijs acceptis, è regione discederent, utque nouis sedibus, nouàque ciuitate potiti, Lacedæmoniorum coloni atque affines appellarentur. His acceptis conditionibus, quum Pollin & Crataida Lacedæmonios fratres profectionis duces accepissent, plerique in Melo sedes constituere, cæteri uerò Pollin ducem secuti, & oraculi fidem experiri cupientes Cretam petierunt. Hoc à dijs responsum acceperant, ut ubicunque deam & ancoram amisissent, ibi erro-

C ribus sine imposito consisterent. Igitur ad Cherronesum, quæ in Creta est, appulsi, relictis in littore nauibus constiterant, uerum nocturno ac repentino tumultu perterriti sese in naues receperunt, atque ob fugiendi celeritatem attoniti Dianæ simulachrum in littore dimisere. Hoc sanè antiquissimum apud eos permanserat, quippe quod ex Lemno usque sublatum assiduè secum in omnia loca detulerāt. Hoc itaque inter nauigandū requirentes, in littore derelictum fuisse perceperūt. Et Pollis eorum dux uno unco suæ nauis ancorā diminutā animaduertit. Nam quum locis petrosis adhæsisset, eaque uiolentius postmodum traheretur, à reliqua uncus auulsus nautas latuerat. Tum Pollis oraculorum dicta iam secutā fidem satis intelligens, conuertendi cursum signū proposuit, & regione occupata quum plurimis prælijs locorum habitatores superasset, Lyctum urbem sibi delegit habitandam, finitimis aliquot ciuitatibus uectigalia sibi præbere coactis, & nunc etiam Atheniensium sese cognatos dictitantes, quòd materni generis ab ijsdem ducant originem, Spartiatum se colonos esse profitentur.

LYCIAE. IX.

QVod autem in Lycia contigisse ferunt, quanquam fabulæ similius quàm ueri esse uideatur, multorum tamen & sermonibus, & in unum consentiente fama celebratū esse constat. Amisodarus enim, qui & Isaras dictus est, à Zelia Lyciorum colonia ueniens piratarum non exiguam multitudinem secum deduxit, cui Chimarrhus præerat, uir quidem bellicæ artis peritissimus, cæterum immani quadam prædi tus crudelitate: Hunc nauis uehebat, cuius prora leonem, puppis uerò draconem gestabat insigne, multisque cladibus Lycios uexans effecerat, ut neque nauigare tutò, nec maritimas ciuitates incolere possent. Hunc fugientē aliquando Bellerophon Pegaso (idest citissima quadam, ut arbitror, naui) assecutus interemit. Idemque quū aggressas Lyciam Amazonas pepulisset, nullo pro tantis meritis præmio accepto, in-

D iurijs etiā à rege affectus fuerat. Quibus rebus indignatione percitus Bellerophon, ad maris littus accedens Neptunum rogauit, ut oram illam infructuosam atque ad ferendum inutilem redderet. Peractisque precibus obuersa ad littus facie discedebat, quū subito mare tumescēs uniuersa obruere cœpit, spectaculumque erat horrendum, tam uastè sese attollentes, & Bellerophontem sequētes fluctus intueri, ut omnia circum loca iam occuparent. Igitur delecti è Lyciorum primatibus uiri Bellerophontem adeuntes rogabant, ut tantis malis finem imponeret: qui quum diu multumque precati nihil proficerent, mulieres sublatis ab inferiori parte uestibus Bellerophonti obuiam processere. Quumque ille pudore commotus conuersa rursus ad littus facie pergeret, undas quoque in solitum locum refluere cœpisse cōmemorant. Verum alij qui huiusmodi fabulam interpretantes, non imprecationibus illum tradunt maritimas aquas superinduxisse, sed quū ager totius Lyciæ feracissimus in humili depressoque loco situs esset, Bellerophōtem aggere qui mare destinebat rescisso, aditū aquis maritimis patefecisse tradunt: cui malo finem à Bellerophonte petentes uiri quum nihil proficerent, mulieres illi circunfusæ pudore quodam deuictum finem iracundiæ ponere coēgerint. Sunt qui appellatam Chimæram montem quendam fuisse tradant, horrendos sonitus atque incendia emittere consuetum, quibus finitimus ager infestatus, neque arbores nutrire, neque fruges proferre poterat, uerum Bellerophōtis prudētia, qui montis partem quæ planissima erat, rescindi iussit, fragores fuisse compositos, magnumque malis remedium allatū. Verum quum sibi debitas gratias minimè referri animaduerteret, indignatione percitus, ingratos homines ulcisci parabat, sed mulierum precibus uictus ab incepto destitit. Quam uerò Nomphis in quarto Herculeorū libro causam refert, haudquaquā esse fabulosa uidetur. Aprum enim immensæ magnitudinis Xanthiorū fines inuasisse tradit, qui fruges fructusque circunquaque destruens à Bellerophōte occisus fuit. Quumque nihil gratiæ pro tanto

labore

A laborę meruisset, ultionem à Neptuno aduersus ingratos postulauit. Quapropter salsum quendam humorem passim per eorum agros scaturisse, ut omnia quæ in agris nascebantur illo humore corrupta deficerent, nec prius tanti mali finē affuisse, quam precantium mulierum pudore uictus Bellerophon, Neptunum ut Xanthijs tandem ignosceret exoraret. Quamobrem lege apud Xanthios cautum est, ut à matribus, non à patribus filij generis nomen sortiantur.

SAGVNTINAE. X.

Romanis iam bellum inferre meditatus Annibal, priusquam copias in Italiam traijceret, in Hispania bellum gerens urbem Hispaniæ opulentissimam Saguntum obsedit. Ac primo quidem ciues obsidione perterriti, & sese imperata facturos polliciti, argenti trecēta talenta, & totidem obsides dare pepigerunt. Quibus acceptis cōditionibus Annibal quum soluisset obsidionem, Saguntini pœnitētia ducti, nihil eorum quæ pepigerant præstitere. Rursus igitur ad obsidionem conuersus Annibal, & diripiendam militibus urbem pollicitus, eos ad pugnandum hortabatur, qui summis uiribus inito certamine oppressos malis undiq; Barbaros, tandem ut sese conditionibus huiusmodi dederēt perpulere, ut liberis hominibus cum singulis tantum uestimentis ex urbe migrare liceret. Mulieres igitur id quod tandem euenit fore suspicatæ, ut scilicet hostes diligentius uiros, ne quis occultū telum efferret intuentes, seipsas egredientes negligerent, atq; intactas abire permitterent, gladijs intra sinus occultatis ex urbe digressæ sunt. Quumq; omnes iam ciues urbē exissent, Annibal equitum Massyliensium turmam ad portam ciuitatis in statione collocauit, cæteris incompositò ad urbem diripiendam intrare permissis. Quumq; multi, ut in talibus fieri solet, multa undiq; asportarent, non se ultra continere Massylienses potuerunt, sed portæ statione dimissa indignantes ad prædandum discessere. Interea mulieres clamore sublato, quum gladios quos gestabant uiris tradidissent, simul
B cum illis impetum in hostes fecerunt, ferturq; earum una ex Hannonis cuiusdam manibus direptam hastam in eum ipsum uulnerandum conuertisse: uerum quia thorace indutus erat occidere minimè ualuit. At uiri multis hostibus interfectis, reliquis uerò qui obuiam uenerant in fugam uersis, unà cum mulieribus sese ex urbe incolumes recepere. Quod postquam est Annibali renunciatum, equites repente qui persequerentur dimisit, quumq; ex ipsis aliquot adduxissent captiuos, ultimo supplicio affici iussit. Verum maxima pars in proximos montes dilapsa hostiles manus effugerunt, qui paulò pòst misso ad Annibalem caduceatore, ueniam atq; in urbem reditum ab eodem impetrarunt.

MILESIAE. XI.

Milesias quandoq; uirgines admirabilis morbus, & immanis quidam furor inuasit, cuius neq; causa ulla, neq; remedium poterat inueniri, uerum fanaticam quandam contagionem ab aëre diffusam arbitrabantur, quæ illarum mentes ad insaniam conuertens repentinæ mortis cupiditate correptas, ut seipsas strangularent efficiebat. Itaq; permultæ eo mortis genere perierunt; neq; uerò parentum lachrymæ, neq; amicorum monitus ac suasiones aliquod huic malo remedium afferre poterant, tantaq; erat furoris immanitas, ut omnem custodientium diligentiam superarent, ut non humano consilio, sed mali cuiusdam dæmonis impulsu accidere uideretur. Itaque non iam hominum ingenijs, sed deorum quærendum remedium omnes asserebant, nec ullus tamen antea tanti mali finis inuentus est, quàm spectatæ quidā prudentiæ uir ad populū rogatione perlata decreuit, ut uirginū quæ sibijpsis mortē conscissent, per mediū forū nuda cadauera efferrent. Ea res non modo uirginū furorem compressit, uerū etiam sedauit atq; extinxit. Magnū profectò uirtutis atq; ingenuitatis argumētum, tantum apud illarum animos ignominiæ metum ualuisse, ut quas illa, quæ grauissima humanorum malorum existimabatur mors, & dolor, ab institu

C to non auerterat, oblata turpitudinis species ita commouerit, ut ignominiam perpe ti nullo modo possent, satis quam post mortem etiam subituras esse intuebantur.

CIAE. XII.

MOs quondam apud Ciorum uirgines fuerat, ut sacrorum statutis diebus in unum omnes coactæ, per aliquot dies unà uersarētur, quas earum amatores facto etiam agmine sequebantur, ut eas ludentes inter se ac saltantes cōspicerent. Nocte autem eodem agmine singularum domos ingredientes, parentibus fratribusq; mutuò quæcunq; factu opus esset, administrabāt. Eueniebat autem plerunq; ut eandem plures simul amarēt adolescētes, amore autē tam sancto atq; modesto, ut quum primum uirgo desponsata esset, repente omnes ab eius amore desisterent. In quo illud uel maximū temperantiæ muliebris argumentū conspici potest, quòd neq; adulterium, neq; illegitimū ullum concubitū apud eos accidisse memoriæ proditum est.

PHOCENSES. XIII.

QVum Phocensiū tyrāni Delphos occupassent, Thebani aduersus eosdem bellum, quod sacrum appellarunt, suscepere. Interea Bacchi sacerdotes, quas illi Thyadas uocant, furore correptæ, ut earum moris est, huc atq; illuc sine discrimine errantes uagabantur. Forte accidit, ut nocte quadam in ciuitatem Amphissam imprudentes deuenirent: quumq; adhuc furore percitæ haudquaquam mentis compotes essent, progressæ in forum corporibus humi stratis dormitantes procubuere. Verum Amphisseæ mulieres ueritæ ne Thyades uiolarentur à militibus tyrannorum, qui frequentes in ea urbe uersabantur, quòd esset ea ciuitas fœdere Phocensibus functa, facto agmine in forum decurrentes, sopitas Thyadas tacitæ circunstetere, nec eas tamen à somno excitarūt. At postquā illæ sponte sua experrectæ sunt, aliæ alias domum deducentes, quæ reficiendis corporibus opus erant liberalissimè præbue-
D runt. Inde à uiris licentia impetrata Thyadas usq; ad montes prosequutæ sunt, unde tutus iam reditus illis patebat in patriam.

LVCRETIA, VALERIA, CLOELIA. XIIII.

TArquinium Superbum, qui à Romulo septimus apud Romanos regnauit, Lucretiæ uirtus, eidemq; illata contumelia, ex urbe pepulerunt. Hanc uerò in primis nobili quiq; reges coniunctione sanguinis attingebant: nuptam unus è Tarquinij filijs ad eam ueniens uitiauit, quæ cognatis amicisq; omnibus cōuocatis rem omnem quo gesta fuerat ordine quum enarrasset, repente sese in eorum conspectu iugulauit. Hac de causa expulsus urbe Tarquinius, multis aduersus Romanos hostibus cōcitatis, tandem Porsenam Hetruscorum regem bellum aduersus eosdem suscipere cōpulit, qui magnis copijs Romanos fines ingressus ciuitatē obsedit. Quumq; bello simul & fame laborantes Romani, Porsenā haud minus iustitia & humanitate quàm belli artibus ualere comperissent, illū inter se Tarquiniumq; controuersiæ disceptatorem elegerunt, liberam sibi de hac re iudicandi licentiam permittentes. Verum Tarquinius haudquaquā conditionibus huiusmodi assentiēs, minimè uisum in ferenda sententia dictitabat, qui parum fidus in bello socius extitisset. Itaq; Tarquinio dimisso Porsena cū Romanis amicitiam inire summo studio cōtendit. Igitur agro quē ex Hetruscis Romani occupauerant, & captiuis omnibus receptis, uiginti præterea acceptis obsidibus, decē uidelicet maribus adolescētibus, ac uirginibus totidem, obsidionē soluit. Forte inter uirgines, quæ pro obsidibus datæ sunt, Valeria Publicolæ Consulis filia extitit. Interea quum nondum rebus ad integrum compositis circa Romam Porsena etiam uersaretur, uirgines quas pro obsidibus in castra deductas antea memorauimus, tanquā sese loturæ parumper ab exercitu secedentes ad Tyberim deuenere, ibi unius Clœliæ nomine adhortationibus impulsæ, paulatim fluuiū ingrediētes obuolutis ad capita uestibus, & gurgitū profunditate deterritæ, mutuoq; sese, ut poterāt, subleuantes, uix tandem magno labore fluuiū transmisere. Sunt

A re. Sunt qui Clœliam equo transuectam, cohortatione pariter atq; auxilio nãtes alias adiuuisse tradunt, eiusq; rei quod paulò infra narrabimus utuntur argumento. Quum enim Romani transuectas illas incolumes uehementius admirarentur, ficut illarum uirtutem audaciamq; laudandam censebãt, ita in seruanda fide ab uno rege uinci minimè conuenire arbitrabantur. Igitur datis ducibus, puellas iterum ad Porsenam deduci curauerũt. Redeuntibus uerò, Tarquinij ad fluminis transitum locatis insidijs, parũ quin illas raperent abfuit. Ex eo tumultu Valeria Publicolæ Consulis filia cum tribus familiaribus in Porsenæ castra confugit, reliquas uerò Porsenæ filius Aruns, cum equitatu auxilium ferens, è manibus hostium liberauit. Quumq; omnes in conspectũ regis deductæ fuissent, admiratus earũ audaciã Porsena, quænam ex ipsis migrationis autor fuisset percontabatur. Tum cæteræ timore perculsæ tacitæ in Clœliam oculos cõiecerunt, mali aliquid illi à rege impendere metuentes. Verũ ipsa nihil omnino deiecta, seipsam extitisse professa est. At Porsena eius uirtute commotus, egregiè phaleris instratum equum Clœliæ dari iussit, cæteras quoq; uirgines benignè alloquutus, omnes Romam ad parentes redire permisit. Ex hoc pleriq; arguunt Clœliam equo uectam fluuiũ transmisisse. Quidam uerò non ea de causa donatã equo Clœliam autumant, sed uirginis fortitudinẽ atq; audaciã admiratum regẽ eo munere dignam existimasse, quod maximè uirũ strenuũ bellicosumq; deceret. Positũ certè huius facinoris monumentũ uirginis habitu statua equestris, in uia quæ sacra nuncupaẽ, quã aliqui Clœliæ, aliqui Valeriæ nomine dicatam asserũt.

MICCA ET MEGISTONA. XV.

ARistotimus Eliensium tyrãnide occupata, uiribus fretus Antigoni regis principatum tenebat, atq; intemperanter potentia abutens, nouis quotidie iniurijs miseros uexabat ciues, quũ esset & suapte natura ferus atq; immanis, tum Barbarorum hominum consilijs uteretur, quibus totius regni administrationem & corporis
B insuper custodiã cõmiserat. Vnum tamẽ egregiæ præ cæteris memoratur crudelitatis exemplum aduersus Philodemum perpetratum. Is filiam habuit & moribus & forma præstantem, nomine Miccam, quam Lucius quidam tyranni satelles adamauit, si id amorem potius, & non efferatam immanemq; libidinem oporteat appellare. Igitur misso nuncio uirginẽ statuto tempore ad se uenire iubet, ideq; parẽtes necessitate compulsi uirginem ut faceret hortabãtur: uerũ ipsa, ut erat natura prudens, tum ingenuè liberaliterq; educata, paternis genibus aduoluta rogabat, ne se in turpissimum flagitium proficisci pateretur, utq; mortuam potius quàm amissa uirginitate turpiter uiuentem aspicere uellet. Longior itaq; mora quum traheretur, libidine simul atq; ebrietate furens Lucius, ipse domum uirginis proficiscitur, eamq; paternis genibus apposito capite hærẽtem offendẽs, se statim ut sequeretur minitabundus imperabat. Quod illa quum facere cunctaretur, laceratis uestibus Lucius nudatam grauissimis plagis cecidit: quæ tã forti animo dolorẽ perferebat, ut ne gemitum quidem ad plagas ullũ omnino ederet. At parentes tam acerbo spectaculo grauiter cõmoti flentesq;, postquam nihil orando se proficere animaduerterũt, hominũ deorũq; auxiliũ clamoribus implorãtes, indignis se cõtumelijs affici querebantur. Tunc ira uinoq; percitus Barbarus, uirginẽ, ut forte in paterno sinu posito capite cõstiterat, iugulauit. Nihil tamẽ est immanitate tam atroci permotus tyrãnus, sed in ciues, qui admissum facinus criminabãtur, sæuior effectus, eorũ aliquot morte, plurimos uerò exilio damnauit, è quibus octingẽti forte in Aetoliã cõfugerunt. Qui quũ summis precibus tyrannũ rogarẽt, ut uxores paruosq; natos ad se proficisci permitteret, nihil ab eo penitus impetrare potuerũt, uerũ ipse nõ ita multò pòst palàm nũciari per præconẽ iubet, licere mulieribus exulũ cũ filijs omniq; ornatu ac supellectile ad uiros proficisci. Id omnes quarũ uiri exulabant, læto animo mulieres exceperunt, quas ad sexcẽtas fuisse memoriæ proditũ est, Quo maior illis proficiscẽdi spes esset,

C omnes die ſtatuta proficiſci iubet. Ea igitur poſtꝗ aduenit, cunctæ ad ciuitatis por-
tam, quà exeundũ erat, conuenere, quæ ſecum delaturæ erant ſummo ſtudio cõpara
bant, & paruos filios aliæ in ſinu geſtãtes, aliæ curribus impoſitos trahẽtes cæterarũ
aduentũ præſtolabantur. Iamꝗ omnibus quæ ad profectionẽ opus erant cõſtitutis,
procedere agmẽ inceperat, quũ repente miſſi à tyrãno ſatellites, antequã agmen aſſe
querẽtur magno clamore cõſiſtere mulieres, nec ulterius quicquã progredi iubent:
inde quũ ad eas peruentũ eſſet, retrocedere omnes præcipiũt, arreptisꝗ quos illæ pa
rauerãt curribus, eosꝗ mediũ per agmen agitãtes, nec manere tutò, nec regredi pa-
tiebantur. Quod uerò acerbiſſimũ erat, tantis anguſtijs preſſæ mulieres, periclitãti-
bus aut moriẽtibus filijs auxiliũ ferre nõ poterant: multi enim quũ è curribus ceci-
diſſent rotarũ impulſu cõterebantur, cæteros uerò ſimul cũ matribus ſatellites non
ſecus atꝗ ouiũ gregem in unũ globũ ſtipatas fuſtibus lorisꝗ cędentes gradũ pro-
perare cogebant, quoad omnes in carcerẽ deductas intruſere, res uerò earũ omnes
ad tyrannũ delatæ ſunt. Tam ſceleſtũ facinus quũ grauiter Eliẽſes perferrẽt, Diony
ſio ſacratæ mulieres, quas illi Sedecim uocãt, ſacerdotij ornatibus inſignes, ac dei ſa
cra manibus geſtantes, ad Ariſtotimũ, qui tũ in foro obuerſabatur, deuenere: quarũ
reuerentia permoti ſatellites, qui tyrannũ circũſtabant retrocedẽtes, aditũ illis ad ty-
rannũ patefecere. Venientes primo tyrãnus, & manibus ſacra prætendẽtes, cõſpica
tus, cũ ſilentio audiuit. Sed poſtꝗ pro captis mulieribus deprecaturas aduenisse co-
gnouit, ueluti quodã furore correptus, magno clamore ſatellites, ꝙ eas ad ſe uenire
permiſerãt obiurgauit, eas uerò militũ concurſu detruſas, partim etiã uerberibus cæ
ſas, quãprimũ è foro depelli præcepit, & earũ ſingulas duobus mulctauit talẽtis. His
tam atrociter geſtis Hellanicus, quanꝗ propemodũ ſenio cõfectus, ulciſcendi tyrã-
ni negociũ in ciuitate ſuſcepit: is propter ætatis imbecillitatẽ, & duorũ filiorũ interi
tũ minimè apud tyrannũ ſuſpectus habebatur. Interea ciues, quos in Aetoliã fugiſſe
D memorauimus, coactis quibus poterãt copijs agri partẽ quandã urbi finitimã occu-
parunt, ubi & tutò conſiſtere, & ciuitati bellũ itidem cõmodiſſimè inferre poterant.
Eò multi ex Elide ciues quotidie cõfluentes, iam ferè iuſti exercitus ſpeciem confe
cerãt. His rebus perculſus tyrãnus, ad mulieres, quas in carcere clauſas antè diximus
proficiſcitur, utꝗ erat ingenio ferox, minis potius metuꝗ, quàm gratia aut precibus
cũ his agendũ arbitratus, iubet eas nuncios cũ literis ad uiros mittere, eosꝗ ut ab ob
ſidione deſiſtant rogare, alioqui ſe paruos natos in eorũ cõſpectu prius, ipſas dein-
de omnes uerberibus cæſas interfecturũ minitatur. Ad hæc ſilentiũ tenentibus muli
eribus, quũ tyrannus acriter inſtaret, ut quidnã facturæ eſſent reſponderent, uerbum
quidem nullũ proferre audebãt, uerũ tacitæ ſeſe mutuò conſpicientes, nihil ſe illius
minis terreri ſignificabant. Tum Megiſtona Timoleontis uxor, quæ cum uiri nobi
litate, tum etiã propria uirtute princeps inter mulieres habebatur, & ipſa uenienti ty
rãno aſſurgere dedignata eſt, cæteras etiã aſſurgere prohibuerat. Hæc igitur ut erat
humi ſedens, talibus uerbis ad tyranni dicta reſpondit: Si quid in te uirilis prudentiæ
aut conſilij reſideret, nõ uticꝗ mulieres iuberes, quæ facto opus eſſent, ſuis uiris præ-
ſcribere, ſed nos ad ipſos tanquã ad dominos noſtros permiſiſſes proficiſci, meliori-
bus utens & ſermonibus & conſilijs, quàm quibus nos paulò antè deluſas fraudaſti.
Quòd ſi nunc omni ſpe deſtitutus ipſos quoꝗ uerbis deludere per nos arbitraris, ue-
hemẽter erras, neꝗ nos iterũ abs te decipi ſuſtinebimus, neꝗ ipſos tã dementes fore
arbitreris uelimus, ut dũ infantiũ, aut uxorũ uitæ conſulunt, libertatẽ patriæ negle-
ctam patiantur. Neꝗ enim tantũ ipſis affert mali, ſi nos ac paruos liberos amittant,
quippe quos ne nunc quidẽ habere poſſunt, quantũ aſſequẽtur boni, ſi tuis crudeli-
tatibus ciues ſuos ac patriã liberauerint. Talia adhuc loquente Megiſtona non ultra
cõpos iracundiæ tyrãnus, paruũ eius filiũ quaſi mox illũ interfecturus in conſpectũ
deduci iubet: quẽ quũ miniſtri inter cæteros ludentẽ requirerẽt, mater ipſum nomi
ne compel-

A necōpellans: huc ad me, inqt, accede nate, ut antea uitæ finē fortiaris, q̄ sæuissimæ tyrannidis experientiā, aut ullū omnino sensum p ætatē possis accipere: mihi enim longè grauius est, te præter cōditionis tuæ dignitatem seruientē, q̄ mortuū intueri. Quū talia constanter atq; intrepidè Megistona loqueretur, iracundia furens tyrannus districto gladio in ipsam ferebatur. Verū è familiaribus quidā, nomine Cylon, obuiam ueniens, tam atrox facinus ipsum perpetrare prohibuit. Hic sanè amicitiā erga tyrannū simulans, unà cum cæteris familiaribus apud eū uersabatur, sed extremo odio in eum affectus: unus erat ex eorū numero, qui Hellanico principe aduersus tyrannum coniurauerāt. Is igitur ruentē Aristotimum cōprehendens, turpe degeneris q; animi esse dicebat, minime q; uirū principē decere, muliebri sanguine manus cōmaculare. His admonitionibus uix menti redditus Aristotimus, relictis mulieribus illinc discessit. Neq; ita multò pòst prodigiū accidisse huiusmodi fertur. Nam dum Aristotimo cum uxore in thalamo quiescēte famuli cœnā præpararēt, repente sublimē aquilam supra tyranni domū uolitantem conspexere, quæ paulatim declinans, magnum lapidem quasi dedita opera demisit in eā tecti partē, quæ thalamo, in quo tyrannū cum uxore quiescere diximus, supposita erat, indeq; magno strepitu & clangore sublata ex aspicientiū oculis sese proripuit. Clamore igitur eorū, qui auē uiderant, excitatus Aristotimus, auditaq; re perterritus, uatē quo plurimū utebatur ad se uocari iubet, quidq; hoc augurio portendi arbitraretur animo non mediocriter perturbatus sciscitabatur. At uates bono ipsum animo esse cohortatus, hoc signo portēdi dixit, ipsum Ioui curæ esse, atq; auxiliū in omnibus præstaturū. Et hæc quidē tyrāno respondit, uerū ciuibus, quos sibi fidos atq; amicos expertus erat, magnū periculum inquit, & quantū antea nunquā tyranni capiti imminere. Igitur qui cum Hellanico cōiurauerant nō ultra cunctandū esse arbitrati, postridie tyrannū inuadere statuerūt. Nocte autē, quæ destinatā facinori diem præcessit, dormienti Hellanico uisum est alterū ex

B ijs, quos supra occisos memorauimus, filiū supra dormientis caput astare, ac magna uoce obtestari: quid pater dormis, an te crastina die ignoras totius ciuitatis imperatorē fore? Hoc uisu cōfirmatus Hellanicus, primo mane socios ad perpetrandū negociū adhortatur. At uerò Aristotimus quū nunciū accepisset, Craterū magnis copijs auxiliū sibi ferentē aduētare, iamq; in Olympia cū exercitu cōsedisse, eò usq; fiducia processerat, ut in forū sine custodibus cū Cylone prodire sit ausus. Igitur agendæ rei occasionē oblatā conspicatus Hellanicus, signū quod dare coniuratis statuerat nō dedit, sed manus ad cœlum tollens clara uoce: Quid cūctamini, inquit, ô uiri, pulcherrimū spectaculū in medio uestræ ciuitatis ædere? Tunc primus Cylon distri cto gladio unū ex his qui tyrannū comitabantur occidit. Thrasybulus uerò Lampidusq; quū properato gradu tyrannū peterent, ipse illorū impetum fugiens in proximam Iouis ædem sese recepit, ibiq; à persequentibus confossus occubuit. Coniurati post hæc, cadauere in medio foro protracto, ciues ad libertatē conuocabant. Quūq; frequentes undiq; cōuenirent, pauci tamen præuenire mulieres potuerunt, quæ statim ad primū nuncium excitatæ summo clamore gaudioq; decurrentes in forū, uiris qui illis aderāt cōgratulabantur. Interea quū frequens turba in tyrāni regiā prorumperet, uxor eius unà cū duabus filijs thalamū ingressa, obseratisq; foribus sese inserto circa collū laqueo peremit. Erant, ut antea diximus, tyrāno duæ filiæ insignes forma, atq; ætate iam nubiles, has è thalamo, in quē cōfugerāt, per uim detractas quidā ut uitiatas occiderēt deducebāt. His forte obuiā facta cū mulierū turba Megistona, perindigna illos ac nefaria moliri exclamat, si popularē uitā agere uelle profitentes, ea tamen facere aggrediātur, quæ uix etiam tyrannorū sæuissimi facere auderēt. Ad huius uocē quum omnes propter mulieris reuerentiā substitissent, optimū illi consilium uisum est, ex eorū manibus puellas eripere, ijsq; seipsas interimendi facere potestatē. Reductis igitur in thalamū, præcepit, ut quo eis magis placeret moriendi ge

C nere optato sese perimeret. Tunc earũ quæ natu maior erat, zonam qua cincta erat dissoluens, laqueũ quo se perimeret innectebat, & germanã hortabatur, ut quæ se faciente uidisset eadẽ ipsa quoq; perageret, atq; humile quicquã, aut eorũ genere indignũ facere caueret. Tum iunior zonã manibus apprehendẽs orabat, ut sibi priorem moriendi locũ cõcederet. Ad hæc illa: neq; aliquid omnino, inquit, dũ uiuere licuit negatura tibi soror fuerã, & nunc quando ita uis extremã hanc ex me gratiã accipe. Ego autẽ, quando tibi ita placet, superuiuã, & quod mihi ipsa morte grauius est, charissima soror, te prius morientẽ intuebor. Hæc dicẽs zonã sorori tradẽs admonebat, ut nodũ spinæ propius admoueret, quò citius faciliusq; suffocaretur. Inde ubi illam iam expirasse animaduertit, solutũ cadauer quoad poterat uestibus circũtexit. Tunc ad Megistonam cõuersa rogabat, ne se post mortẽ turpiter nudatã iacere pateretur: atq; his dictis eodẽ innexa laqueo uitã finiuit. Ita neminẽ tam inhumanũ atq; infensum tyrãno fuisse arbitror, qui tali uirginũ ingenio, tantaq; animi ingenuitate nõ flecteretur. Verũ hactenus, quũ penè innumera alia supersint, cõmuni pluriũ mulierũ gesta cõsilio dixisse sufficiat. Deinceps singularũ uirtutes sparsim, ut quanq; sors obtulerit, perscribemus, minimè opus esse arbitrãtes, in hac historia temporũ ordinem rationem'ue seruare.

PIERIA. XVI.

EX Ionibus qui Miletum habitabant, nõnulli aduersus Nilei filios facta seditione in Myuntẽ discessere, ibiq; sedibus constitutis habitabant. Verum crebris Milesiorum incursionibus agitati, continenter aduersus illos pugnare cogebantur. Sed quum ex eadem ciuitate essent utriq; oriundi, & seditionis tantum gratia factæ aduersus ipsos Milesij pugnarent, nõ extremis odijs inter se dissidere satis cõstabat, quippe quũ festis quibusdam sacratisq; diebus mulieres ex Myunte Miletum proficisci paterentur. Erat inter eos qui in Myunte habitabãt, uir & diuitijs & nobilitate excellẽs, nomine Pythes, is uxorẽ Iapygiam, filiã uerò Pieriam habebat, quæ quum

D tempus aduenisset, quo Dianæ sacra peragebantur, Miletũ ut sacris interessent proficiscunt. Ibi Phrygius ex Nilei filijs maior natu uehemẽti Pieriæ amore correptus, interrogauit, qdnã illi gratissimũ à se præstari posset: quæ id sibi lõgè omniũ gratissimũ fore respõdit, si det operã ut quàmsæpissime multisq; socijs comitata Miletũ sibi uenire liceat. Quo dicto facilè Phrygius animaduertit, amicitiã paceq; ab illa exposci. Itaq; cõuocatis in unũ ciuibus, pacẽ cũ his qui in Myunte habitabãt composuit. Ex hoc magnũ apud utrãq; partẽ Pieriæ nomẽ habitũ est, magnoq; ab omnibus honore beneuolẽtiaq; colebatur, ut etiã uulgo inter mulieres optaretur, quod in hunc etiam diem permansit, ut sic se amari uelle dicant, sicut Pieriã Phrygius adamauit.

POLYCRITA. XVII.

BEllum inter Naxi habitatores, ac Milesios, ob Hypsicreontis uxorem Nearam ita exortum esse perhibetur. Quũ Promedontem ex Naxo oriundum, Hypsicreontis autem uiri sui hospitem adamaret, clanculum illi quum in uiri domo uersaretur se commiscuit. Posthac amore ardens, & uiri iracundiã formidans, unà cum Promedonte in Naxum abijt, ibiq; se Vestæ addixit obsequio. Hanc igitur à uiro sæpius repetitam, quum reddere Promedontis gratia Naxij recusarent, & religionis occasionem iniuriæ prætenderent, repente bellum inter utrosq; est excitatum. Quumq; Ionum plurimi sese Milesijs socios addidissent, tum præcipuè Erythræi egregiè operã nauarunt. Ita multis utrinq; acceptis atq; illatis calamitatibus, bellum iam diutius protractum, unius tandem mulieris opera finem accepit, quod mulieris itidem peruersitate fuerat institutum. Diognetus Erythræorum imperator, quum uallo munitionibusq; Naxiorum urbem clausisset, ad populandos agros conuersus ingentem omnifariam rerum generis prædã abegit, inter quæ mulieres liberæ, uirginesq; complures extiterunt. Ex ijs unam ipse ante alias forma præstantem, nomine Polycritã, sibi delegit, eiusq; amore incensus nõ quasi captiuã seruã, sed ueluti legitimam

A mam uxorẽ tenebat domi. Interea quũ solẽnis sacrorũ dies Milesijs aduenisset, mili tibus ducibusq́, q̃ nihil penitus hostẽ timerent, in Venerẽ potumq́ profusis, Polycrita Diognetum rogauit, an sibi per eum liceret sacrorũ libaminũ partẽ ad fratres mittere, qui in ciuitate obsidebãtur. Quũq; id sibi permisisset Diognetus, ipsa plumbeam laminã placẽtæ insertã unà cum alijs quibusdã cibarijs seruo ad fratres tradidit deferendã, ac simul nunciare iubet, ut soli ijs quæ à se missa essent uescerẽtur. Ii quũ inter edendũ plumbeã laminam offendissent, quæ in ea cõscripta erant perlegerũt: Monebat autem ipsos Polycrita, ut proxima nocte totis uiribus hostes adorirentur, haud dubie uictoria potituri, quòd omnes diurna crapula uinoq́ cõfecti negligenter incompositeq́ iacerent. Ea quũ Polycritæ fratres animaduertissent, rem omnem ad imperatores quamprimũ deferunt, qui illorũ adhortationibus compulsi, eductis ex urbe copijs hostiũ castra inuadentes, multisq́ interfectis nullo labore ipsa ceperunt, inde ad perquirendos Diognetum Polycritamq́ sunt cõuersi, quæ suos ciues pro illius salute deprecata, ut incolumi abire liceret impetrauit. Ipsa uerò cũ fratribus in urbem reuertebatur: cui ciues uniuersi obuiã prodeuntes gratulabantur, eius uirtutẽ ac prudentiam admirantes summis laudibus efferebãt. Verum ipsa tantæ lætitiæ magnitudinẽ non sustinens, in omniũ conspectu ad ciuitatis portã repente expirauit, ubi etiã sepulchrũ illi publico sumptu cõstitutũ est, quod fascinationis sepulchrum nuncupatur, quòd tanquam inuidi cuiuspiã fascinatione cõcessis honoribus Polycrita prohibita fuerit. Atq; hæc ita ut enarrata sunt gesta fuisse, Naxiorũ quidã scriptores tradiderunt. Verũ Aristoteles nõ captã à Diogneto Polycritã, sed quum illam forte uidisset ingenti amore correptũ scribit ultro se omnia facturũ esse pollicitum, si ad eum Polycrita accedere uellet. Cuius ipsa petitionibus ita se assensum ire dixit, si sibi unũ duntaxat cõcederet, atq; id iureiurando præstito se facturũ confirmaret. Quæ omnia ut petebantur futura quũ spopondisset Diognetus, ipsa Delium

B liberũ sibi dare postulauit: sic enim ager urbi adiacens uocabat, in quo hostes castra collocauerãt: aliter se nullis cõditionibus unquã ad eũ uenturã. Tum Diognetus & amore ardens, & iuramenti insuper religione obstrictus, motis ex eo loco castris recedens liberũ Polycritæ agrũ concessit, quæ illũ suis ciuibus dono dedit. Ex quo Naxij rursus Milesijs æquales facti inducias primo, mox etiã pacẽ quibus uoluere conditionibus pepigerunt.

LAMPSACE. XVIII.

PHocenses erant ex Codri progenie gemini fratres Phobus & Blepsus, quorum Phobus primus omnium e petra Leucadia sese in mare præcipitare est ausus, ut Charon Lampsacenus in historijs retulit. Is quum esset & uirtute præstans, & regia quadã dignitate ornatus, ad insulam Parũ aliquando negociorũ priuarorũ gratia nauigauit, ubi à Mandrone Bebriciorum, qui & Pityoëssen i dicuntur, rege & hospitio & amicitia susceptus, in bello quod is tum forte cum finitimis gerebat, socius fuit. Hoc igitur officio permotus Mandron quũ plurima abeunti Phobo beneuolentiæ argumẽta dedisset, tum in agri ac ciuitatis partẽ asciuit sociũ, si ex Phocide colonos adducẽs Pityoëssam incolere uellet. Egressus igitur in patriam Phobus ciuibus aliquot persuasit, ut habitatũ secum in Pityoëssam cõcederent, fratrẽ qui coloniã deduceret simul cũ ipsis eódẽ mittẽs. Nec sanè Mandron illos promissis defraudauit. Igitur in Pityoëssa cõstituti Phocẽses, quũ bella assidua cõtra finitimos Barbaros gererent, atq; ex eorũ præda spolijsq́ ditati, inuisi primo, mox etiã suspecti Bebricijs esse cœperũt. Igitur ex urbe illos pellere cupiẽtes, primũ aduersus eos Mandronẽ uarijs iniectis suspicionibus irritare tentabant: qui quũ esset ingenio mitis atq; perfacilis, eorũ dicta aspernabatur: uerũ Mandrone ipso peregre ꝓfecto, Bebrycij dolis inuadere Phocẽses cõstituerũt. Quod quũ Lampsace Mandronis filia adhuc innupta cõperisset, primo quidem amicos ac familiares ab incepto deterrere conata est, admonens rẽ scelestã atq; nefariam ipsos aggredi, quũ in socios belli ac beneficos uiros,

Polyorita (?) ... mors

C nunc uerò cōciues etiam suos tantū facinus moliantur. Vbi uerò nihil eos suis uerbis moueri sensit, rem omnē clanculū ad Phocenses detulit, qui celebritate quadam & solenni epularū apparatu simulato, Pityoëssenos ad cōuiuia extra ciuitatē uocauerunt. Ipsi uerò bifariam diuisis copijs, partim ad occupanda ciuitatis mœnia, partim captis antea uictisq; Pityoëssenis, ad reliquā ciuitatē capiendam discurrerunt. Atq; per hunc modū ciuitate potiti, Mandronem qui rebus consuleret reuocarunt, Lampsacen uerò morbo defunctā in ciuitate sepelientes egregio funere decorarunt, atq; urbem ex eius nomine Lampsacum appellarūt. Sed postquā Mandron proditionis suspicionem deuitans unà cum illis habitare noluit, interfectorū filios atq; uxores ad se mitti iussit: quod illi sine fraude facientes nulla penitus allata iniuria præstiterunt, & Lampsacæ primo heroicos honores tribuētes, ad extremū inter deos referri, eiq; tanquam deæ sacra fieri publico decreto statuerūt, eumq; sacrificandi morem in posterum semper fixum immobilemq; seruarunt.

ARETAPHILA. XIX.

Aretaphila Cyrenæa ipsa quidem, nō multū à nostra ætate remota, quippe quæ Mithridatis tempore claruerit, sed uirtute & rerū gestarū gloria priscis heroum filiabus omni ex parte extitit conferenda. Hæc Aeglatore patre nata Phedimo nupsit adolescenti, nobilitate ac diuitijs inter conciues suos facilè principi. Quumq; forma corporis, & aspectu pulcherrima esset, prudentia tamē & uirtute animi corporis pulchritudinē superabat, neq; ciuilis facundiæ atq; eloquētiæ expers habebatur. Hanc etiā patriæ calamitates illustriorē effecerūt. Nicocrates enim Cyrenis occupata tyrannide, quum ciues permultos morte damnasset, Menalippo Apollinis sacerdote propria manu interempto, sibi sacerdotij ius autoritatēq; usurpauit. Phedimo quoq; Aretaphilæ uiro per dolū necato, Aretaphilā quamuis inuitā reluctantemq; duxit uxorē. Is igitur quū multa in ciues crudeliter superbeq; quotidie faceret, tum

D illud uel in primis sæuissimū apparuit, quòd ad portas ciuitatis custodes apposuit, qui elata cadauera pugionibus fodiētes perscrutarētur, aut candētibus ferri laminis urerēt, ne quis ciuiū pro cadauere extra ciuitatē deportatus ipsum lateret. Erant hæc præter domestica mala Aretaphilæ molestissima, quanquā eius amore deperiens tyrannus ipsi plurimū indulgeret. Quūq; erga omnes immanis atq; intractabilis esset, solā ipsam mansuetū facilēq; illum habere cōstabat. Plus tamen, ingētis spiritus mulierē dolor ex patriæ uexatione susceptus, quàm uiri erga se indulgētia cōmouebat, ciuitatēq; tam inhumaniter ab eo uexari tacita indignabatur: præsertim quum nouæ quotidie cædes uarijs in ciues confictis criminibus à tyranno fierent, omnesq; penitus tanta scelera ulcisci posse desperarent: Exules enim, & alioqui impotentes, & tyranni etiam timore perculsi uariè sese dispersrant, sola autem Aretaphila publicis rebus spem aliquam afferre, & communium iniuriarum ultionem tentare ausa est, Pheræ Thebanæ multorū laudibus celebratam audaciam ad imitandum sibi proponens. Sed quum sibi non æquè atq; illi socij atq; adiutores facinoris adessent, ueneno hominem aggredi meditatur, in quo multa sibi aduersa contigerunt: quumq; plurimi peragendi propositum tentati modi eam defecissent, ad extremum in crimine deprehensa, non ultra ualuit mentem suam qualis esset erga uirum dissimulare, quum certissimis argumentis conuicta teneretur. Igitur Caluia Nicocratis mater, & alioqui garrula atque inexorabilis mulier, grauibus supplicijs affectam Aretaphilam quamprimum interficiendam censebat, sed Nicocratis iracundiam leniorem faciebat amoris erga Aretaphilam magnitudo, tum quòd ipsa constanter sanè accusatoribus respondebat, alias quasdam causas ueneni, quod apud ipsam compertum fuerat, prætendens. Quum uerò manifestis indicijs argueretur, ut ueneni præparationē diffiteri se minimè posse cōspiceret: Fateor, inquit, à me medicamentum, non tamen ad mortem fuisse paratum. Sed quum scirem, mi uir, multis propter

summam

A summā in me beneuolētiam tuā peruersis mulieribus odiosam esse & inuisam, quòd tantum gloria potentiaq; excellerem, contra earū artes atq; dolos aliquo mansuri in me amoris poculo tanquā præsidio muniendā statuerā. Ob id igitur talia à me quæsita fuisse non diffiteor, quæ forte leuioris ac muliebris ingenij uideri, nō tamen mortis supplicio digna existimari debent, nisi tu uir, huius causæ iudex constitutus, medicaminum & incantationum causa necandam uxorē esse censueris, quòd te forte magis quàm uelles adamauerit. Talia cōstanter dicente Aretaphila, Nicocrati placuit, tormētis adhibitis huius facinoris quæstionē haberi, eiq; Caluiam matrem præfecit: quæ nulli tormentorū generi parcens, quoad potuit diligētissimè omnia exquisiuit: quæ omnia admodum constanter Aretaphila pertulit, ut ipsa etiam Caluia quærendo sit fatigata. Tum Nicocrates quæstionē dimitti iubēs, innoxiā esse Aretaphilam sibi persuasit, quodq; ipsam torqueri passus esset pœnituit. Nec multò pòst amoris magnitudine superatus, iterū Aretaphilæ pristino more cōciliatus, summis honoribus atq; omni comitate illius beneuolentiā recuperare nitebatur: uerū ipsa suppliciorum & calamitatū, quas perpessa fuerat, haudquaquā immemor, nulla aut gratia, aut beneficentia flectebat animū. Sed quū ad honestum erga patriam amorem, qui illam ad facinus tentandū compulerat, noua insuper accessisset indignatio, aliā perdendi tyranni rationē ingreditur. Erat Aretaphilæ ex priore uiro filia, ætate iam nubilis: hac uelut esca ad alliciendum tyranni fratrem utebatur, uirum suapte natura ad uoluptates procliuem: præterea medicamentis & incantationibus nonnullis usam ad capiendū iuuenē, cui Leandro nomen erat, nonnulli perhibent. Hanc igitur exorato fratre uxorē acciperet summo studio contendens effecit. Inde ubi primū simul congressi sunt, puella sicut à matre fuerat instituta, uirū multis uerbis ad liberandam patriam exhortatur, asserens ne ipsum quidem sub tyrannide uiuentē liberum esse, quū nec accipiendi pro suo arbitrio uxorē, nec acceptā retinendi ius haberet, nouas

B quotidie à tyranno calumnias & suspiciones adijciens contra fratrem irritabat, gratum id quoq; Aretaphilæ futurū ostendens. Quod ubi Leander intellexit, maiorem animo rem aggressus, Daphnidis familiaris sui opera, quē consilij participem fecerat, tyrannū interfecit: uerū non ultra Aretaphilæ obsequutus, re ipsa atq; operibus patefecit, se fratricidā potius quàm tyrānicidam extitisse: omni enim imperij iure in se translato, iniustè imprudenterq; damnabatur, honore tamen aliquo & reuerentia Aretaphilam obseruans. Quæ quū illi clanculū aduersaretur, clandestinas moliebatur insidias: ac primo quidem Libycū bellum aduersus eum concitauit, Anabo cuidam ex Libya oriundo persuadēs, ut Leandri finibus uastatis exercitū urbi admoueret. Post hæc amicos Leandri, atq; exercitus ductores tanquā desides minimeq; ad gerendū bellum idoneos criminabat, otij ac pacis quàm belli cupidiores affirmans. Quapropter quiete sibi opus esse, si stabilire tyrānidē, & libere suis ciuibus cuperet dominari. Itaq; inducias, si ita uelit, cum hoste facturā, & Anabū in colloquiū adductura pollicet. Sic enim facilius inter eos res posse cōponi, priusquam cœptū nuper inter utrosq; bellum mutuis damnis inferendis crudesceret. His ubi Leandrū adnuere animaduertit, priusquam destinatus colloquio dies adesset, per occultos nūcios Anabum rogat, ut inter colloquia Leandrum interficiat, magnū auri pondus, si id effecerit, illi se daturam promittēs. Quibus conditionibus, quum Libycus assensus esset, & instaret colloquijs dies, Leander alias ex alijs causas proferens colloquium abnuebat. Attamen Aretaphilæ uerecundia permotus, quæ ultro se illi comitem affuturam pollicebatur, tandem inermis ex urbe, ac sine custodibus ullis processit. At quum iam Anabo propinquans, illum contraueniente aspexisset, permotus animo custodes corporis expectare uelle dicebat. At præsens Aretaphila partim hortando, partim accusando formidinem, tandem uerò cunctantem ex manu trahens, cōstanter sanè atq; audacter ad Barbarum perduxit, atq; in eius manus captiuum tra-

uum tra-

C uum tradidit, quẽ uinctũ Libyci carcerisq; inclusum seruarũt, quoad Aretaphilæ ami ci promissam Anabo pecuniam attulerũt, quibus cum magna ciuium profecta mul titudo est, atq; omnes re ut gesta fuerat intellecta, cursim ad Aretaphilã gratulatum atq; cœptũ opus perficere hortatũ processerãt. Ipsa enim conceptæ aduersus tyran num iracundiæ iam ferme oblita, ad suppliciũ de eo sumendũ languidior uidebatur, ciues autẽ de recuperanda libertate in primis erant solliciti. Igitur Aretaphilam sum ma cum lætitia adeuntes, quasi diuinũ aliquod numen effusis lachrymis & prostratis humi corporibus uenerabantur. Alijs itaq; super alios frequẽter aduenientibus, uix tandẽ ut eis Leandrũ traderet impetrauere: unde uesperi simul omnes in urbẽ rede unt, ac debitis laudibus honoribusq; Aretaphilæ persolutis ad supplicium de tyrãno sumendum animos cõuertere. Et Caluiam quidẽ tyranni matrem uiuentẽ cremaue runt, Leandrum uerò culeo insutũ in mare proiecere. Demum reipublicæ instituen dæ intẽti Aretaphilam ut unà cum ciuitatis optimatibus rempublicã gubernandam capesseret hortabantur. Quæ tanquã in dubio difficilicq; certamine, utq; ad præmio rum distributionem uersata, ubi liberã ciuitatẽ suiq; iuris factam conspexit, in sacra rum uirginũ domum secedens, negociorũ omnium, ac ciuilium rerũ cura posthabi ta, quod reliquũ fuit uitæ inter amicas sociasq; mulieres placidè trãquilleq; peregit.

CAMMA. XIX.

GAlatæ duo quidẽ fuere Sinatus & Synorix, cum potentia apud suos clari, tum familiaritate inter se, & generis propinquitate cõiuncti. E quibus Sinatus uxo rem duxit uirginem, nomine Cammam, corporis forma & pulchritudine claram. Neq; enim solũ uirtutibus quæ à muliere exigũtur, modestia & erga uirũ obseruan tia, sed prudentia quoq; & ingenua quadã animi magnitudine excellebat. Humani tas præterea, atq; erga inferiores præcipua comitas amabilẽ gratãq; omnibus ipsam reddebant. Accedebat ad hæc nõ parui apud eas gentes habitum ornamentum, Di

D anæ sacratam esse, quæ aqud Galatas religiosissimè colitur, cuius festis sacrisq; cele brandis tanta obseruãtia & cultus magnificentia præerat, ut omnes in sui admirati onem conuerteret. Huius igitur captus amore Synorix, quum neq; precibus ipsam flectere, neq; ulla ui cogere uiuente Sinato posse animaduerteret, scelestissimum fa cinus ausus, dolo Sinatũ interemit. Nec ita multò pòst missis ad Cammam nuncijs, in Dianæ templo degentem, connubium eius petebat: quæ non humiliter aut ab iecto animo indignam uiri mortem ferens, diligentissimè quonam pacto de Syno rige supplicium sumeret obseruabat. Qui maiore indies studio petitionem urgens, rationes haud multum à ueritate alienas afferebat, neq; genere, aut alia quapiã re Si nato inferiorem sese esse prædicãs, perpetratæ uerò cædis nõ odium aut auaritiam, aut aliam omnino causam, præter nimium amorem Cammæ fuisse testabatur, cui facilè ueniam ab ea tribui censebat oportere. Quum iugiter Camma fatigaretur, pri mo non admodum aspere aut inhumaniter petentibus aduersata, paulatim deinde mollescere, ac uerbis animum flecti simulauit, quũ præsertim affines amiciq; omnes Synorigis gratia commoti, eius uoluntati ut acquiesceret hortarentur, uim quoq; ad extremum illaturum illum minitantes. Quibus tot rebus tandem Camma permo ta Synorigem ad se in templum uocari iubet, quasi deam huius autorem connubij fa cturã: uenientẽ deinde benignè atq; humaniter excipiẽs ad arã perduxit, & phialam tanquã deæ libamen tenens ipsa primo partẽ ebibit, reliquũ deinde Synorigi biben dum porrexit: erat autẽ uenenatũ mulsum quod phiala cõtinebatur. Idq; postquã ebi bisse illũ animaduertit, clara uoce exclamãs, & deæ simulachrũ uenerata: Te, inquit, dearum præclarissima obtestor, me huius tantum diei gratia Sinato superstitẽ hacte nus fuisse. Quid enim illo mortuo tanti temporis usus afferre poterat præter huiu sce ultionis spem? cuius iã cõpos tuo numine effecta libẽs uolensq; ad uirũ descẽdo. Tibi uerò omniũ scelestissime sepulchrũ pro thalamo, & pro nuptijs funus amici fa

miliaresq;

A miliaresq; parabunt. Ea quũ Synorix audiſſet, & iam uiſceribus inhærens uenenum ſentiret, primo quidem currum conſcendit, agitatione atq; concuſſu uenenum è corpore depulſurum exiſtimans, uerum ibi diutius conſiſtere ob dolorem non potens lectica ſe circũferri iuſſit, neq; ita multò pòſt è uita migrauit. At Camma magnam noctis partem contra ueneni uim reluctata, ubi defunctum Synoriginem audiuit, prompto atq; alacri animo deceſſit.

STRATONICA. XX.

PRæbuit inſuper Galatia Stratonicam Deiotari, & Chiomarã Ortiagontis uxores, memoratu ſanè dignas mulieres. Quarum Stratonica quum ſe filijs, qui uiro ſuccederent, carere, idq; nõ uiri, ſed ſui uitio euenire animaduerteret, perſuaſit uiro, ut ex quacũq; poſſet muliere procreatos filios ſibi ſupponeret. Tum Deiotarus mulieris prudentiam admiratus, eius conſilijs obtemperare non recuſauit. Ipſa igitur ex ancillis uirginem præſtanti forma Electram nomine deligẽs, ut Deiotaro cõiungeretur effecit, atq; ex ea progenitos filios ſuſcipiens tanquam legitimos ingenuè liberaliterq; ſumma cum beneuolentia educauit.

CHIOMARA. XXI.

EX eadem quoq; Galatia & Chiomara orta eſt, Ortiagontis uxor, per id temporis capta, quo Romani Galatas, qui in Aſia ſunt, bello ſuperauere. Hanc Tribunus quidam in diuidenda præda ſortitus, ut plerunq; militarium hominum fert conſuetudo, uitiauit. Is erat cũ propenſus ad libidinẽ, tum uerò pecuniæ auidiſſimus, ut facilè auaritia libidinẽ ſuperaret. Igitur quũ Chiomaræ affines multũ auri pro ipſa redimenda pollicerẽtur, Tribunus diligentiſſimè mulierẽ obſeruabat. Forte autẽ fluuius locũ, in quo Chiomaræ cognati habitabant, & Romanorũ caſtra medius interfluebat: hunc poſtquam illi promiſſum redemptionis præmium afferentes transgreſſi ſunt, iamq; ea recepta domum remearent, ipſa ſeruorum cuidam iubet, ut Romanum, qui eam ſalutandi gratia uſq; ad fluuium proſequebatur, interficeret. Quumq;
B eius mandatis ſeruus obtemperãs captata opportunitate Tribunum occidiſſet, ipſa deſectum à cadauere caput proprijs ueſtibus inuoluens unà cum ſuis domum remeauit: utq; primum in uiri cõſpectum peruenit, laxato ſinu caput quod geſtabat ante illius pedes effudit. Quumq; ille rei nouitate ac magnitudine percuſſus mulierem interrogaret, num fidem ſeruare præclarũ arbitraretur: Sanè, inquit illa, uerum hoc longè, ut opinor, præclarius eſt, unum duntaxat ex his qui mecum cõcubuerint uiuere. Hoc ſe Polybius quum Sardis uerſaretur multorum ſermonibus celebratum audiſſe teſtatur, mulieris conſtantiam atq; prudentiam admirans. Sed aliud quoq; eadem prouincia ſcribendi præſtat argumentũ. Nam quum Mithridates ad LX ex Galatarum optimatibus, ſimulata amicitiæ cauſa, Pergamum acceſſiſſet, aſpere deinde ſuperbeq; illos exagitans, uehementer eorum contra ſe animos irritauit, regis iniurias haudquaquam æquo animo tolerãtium. Erat inter Galatas Toredorax, uir & procero robuſtoq; corpore, & animi audacia ac fortitudine præſtãs, qui negociũ concedentibus reliquis ſuſceperat, ut Mithridatem ex gymnaſio, ubi iuri dicendo conſiſtere conſueuerat, abreptum in foſſam, quæ non procul inde aberat, præcipitaret. Forte eo die quum Mithridates ad gymnaſium uenire nollet, Galatas domum ad ſe uenire iubet, eos Toredorax hortatur, ut quum in unum congreſſi fuerint, omnes impetu facto regem trucident. Verum id conſilium Mithridatem minimè latuit, quum ex eorum numero quidam rem omnem ad regem detuliſſet, Quapropter ingenti iracundia percitus rex, ſingulos Galatas ſingulis lictoribus mactandos tradidit. Nec ita multò pòſt ſibi uenit in mentem, eſſe in illorum numero adoleſcentem cum nobilitate inſignem, tum forma & ætatis flore omnium qui apud ſe eſſent præſtantiſſimum. Eius igitur miſeratione commotus ægre admodum ferebat, quòd ipſum quoque iuſſiſſet interfici. Et quanquam de eo iam ſumptum ſupplicium ar-

C bitrabatur, aliquos tamen dimisit, qui, si uiuentē adhuc nacti essent, eum morti subtraherent: huic Vepolitano nomē erat, et casu quodam euenerat, ut is, quando comprehensus fuit, egregiam uestem miroq; opere elaboratam indutus esset. Hanc igitur puram atq; incruentam lictor habere cupiens, quum in spoliando iuuene esset occupatus, nuncios procul à rege missos effuso cursu ad se uenietes, & nomine Vepolitanum appellantes, est conspicatus. Itaq; quæ pluribus exitij causa solet esse auaritia, Vepolitano insperatam salutem attulit. Inter hæc Toredorax occisus regis iussu inhumatus iacebat, neq; ad eum sepeliendum amicorū quisquam audebat accedere, uerum Pergamena mulier, quam ob eximiam pulchritudinem Toredorax adamauerat, summum discrimen subire ausa, acceptum corpus, & quibuscunq; poterat ornamentis decoratum sepelire parabat. Quod ubi regij custodes animaduertere, comprehensam mulierem ad regem adducunt: qui eius pulchritudine nonnihil commotus, eiusq; simplicitatē ac fidē admirans, ubi amorē huius rei causam esse cōperit, eam omni reatu absoluēs incolumē abire iussit, eidemq; amati corpus ad sepulturam cōcedens, uestes aliosq; funere dignos ornatus ex propria supellectile largitus est.

TIMOCLIA. XXII.

THeagenes Thebanus eadem cū Epaminonda & Pelopida, cæterisq; optimatibus, sentiens de republica, in ea pugna qua pro communibus Græciæ fortunis apud Chæroneam pugnatum est, cecidit, quum iam hostilem aciem quæ contra se steterat, profligatam uictor insequeretur, is præcipuum quempiam ex hostibus persequēs, quum ille, quonam usq; nos tandem persequeris clamitaret? Macedoniam usq; respondit. Huic mortuo soror superstes relicta fratris uirtutē & propinquitatem egregijs operibus est testata, quanquam uirtute alibi haud multum uti licuit, quàm ut communes calamitates æquo animo toleraret. Nam postquam Thebis potitus est Alexander, milites per omnem urbem prædabundi discurrētes, alius aliam,
D ut cuiq; sors obtulerat, partē diripiebat, forte euenit, ut Timocliæ domum uir quidam impius atq; inhumanus, Thracum equitum præfectus, occuparet, qui regi & nomine & genere cōueniens, moribus ab eodē uehementer dissidebat. Is Timocliæ neq; genus, neq; anteactæ uitæ pudicitiā ueritus, ubi cœnatus multo se uino ingurgitauit, Timocliam secum dormitum accersiri iubet: neq; illata iniuria cōtentus, inter loquendum diligentissimè, nunquid auri aut argenti defodisset, aut uspiam occuluisset, sciscitabatur: ac partim minitando, partim uxoris loco eam se habiturum pollicendo, quod cupiebat extorquere conabatur. Illa uerò, ut erat ingenio prompta, oblatam ab aduersario occasionem libenter arripiens: Vtinam, inquit, mori potius, quàm uiuere mihi ante hanc noctem contigisset: corpus enim ab omni contumelia intactum inuiolatumq; seruassem; uerum te unum tutorem dominum uirum, ubi ita dijs uisum est, habitura, quæ tua iam sunt amplius te celare nō debeo: Mihi enim iam nihil aliud, quàm quod tibi libuerit accidere posse conspicio: quo pacto igitur se res habeat accipe. Ego quum multū haberem cælati argēti, mundum quoq; muliebrem maximi precij, auri quoq; signati non parum, ubi urbem iam propemodum captam animaduerti omnia proieci, uel ut uerius loquar, in puteo aqua carente deposui, idq; pauci admodum nouere. Est enim puteus operculo quodam desuper tectus, & multis undiq; circunseptus uepribus. Tu igitur illa sumēs fortunatissimus euades, mihi uerò eadē illa pristinæ fortunæ, & domestici splēdoris testimoniū afferēt. Ea quum Macedo audisset, quoad illucesceret dies expectare nō ualuit, & Timocliæ se ad mōstratum locum deducere, atq; horti aditum, ne quis eò peruenire possit, claudere iubet. Ipse post hæc interiore duntaxat tunica indutus descēdit in puteū, malo Genio, & illatæ in Timocliam iniuriæ ultricibus eò ducentibus. Nam postquam illum iam ad fundum putei descendisse Timoclia animaduertit, multos & ipse proprijs manibus lapides in puteum deuoluens, plures etiā ancillas eòdē deijcere iubens, uirum

A tandem nequicquam auxilia implorantẽ lapidibus obrutũ interemit. Ea res postꝙ Macedonibus comperta est, detracto ex puteo cadauere, quum iam rex per præconem edixisset, ne quis Thebanum ciuem auderet occidere, comprehensam Timocliam ad regem ducunt, perpetratæ ab ea cædis accusationem deferentes. Qui cum ex uultu atꝙ statura corporis, tum & incessus & motum grauitate generosam quandam in ipsa dignitatem contemplatur, primum quænam esset interrogauit. Ad quẽ ipsa cõstanter atque interrito uultu respondens: Mihi, inquit, Theagenes frater fuit, qui imperator in Chæronia contra uos pro cõmuni Græcorum salute pugnans occubuit, ne nos ea, quibus nunc premimur, mala sustineremus. Ego uerò postquam nostro genere indigna pati sum coacta, nequaquam iam mortem abnuo: mihi enim mori longè melius est, quàm noctem præteritæ similem, nisi tu prohibeas, experiri. His auditis adstantium pleriꝙ lachrymas continere non potuerunt. At Alexander non se quidem miserari tali animo præditam mulierem inquiens, sed magis uirtutẽ ac prudentiam admirari, principibus militiæ edixit, ut cauerent, ne qua posthac ingenuæ domui afferretur contumelia. Timocliam uerò, atque omnes generis propinquitate sibi coniunctos, incolumes, atꝙ ab omni clade intactos seruari præcepit.

ERYXONA. XXIIII.

Batti, cognomento Eudæmonis, filius fuit Arcesilaus, uir moribus haudquaꝙ patri similis: Nam uiuo etiam parente, quũ pinnas & propugnacula quædam circa domum suam ædificare cœpisset, à patre prohibitus, ac insuper talento mulctatus est. Is itaque post patris mortem, quum & suapte natura ferox esset, & Learcho scelestissimo atꝙ audacissimo uiro familiariter uteretur, ex rege sese in tyrannũ permutauit. Verum Learchus insidias tyrannidi machinatus, optimum quenque Cyrenensium ciuium aut morte, aut exilio damnabat, eius rei culpam omnem in Arcesilaum transferens. Tandem quum in letalem morbum Arcesilaus incidisset, Lear-
B chus maritimo echino in potione tradito, ipsum ad mortem compulit. Ipse uerò tyrannide occupata, eam Arcesilai filio seruare dictitabat. Verum puer & quia pede altero claudicaret, & ob ætatis etiam imbecillitatem non magni sanè à ciuibus existimabatur. Igitur studium omne in adolescentis matrem uertentes, summa charitate beneuolentiaꝙ ipsam colebant: quæ quum prudentia & amore erga uirũ præcipuo haberetur, tum affinium clientumꝙ multitudine non paruas in ciuitate uires habebat. Quibus de causis permotus Learchus, eius coniugium exposcens, filiũ Battum in adoptionem si sibi nupsisset, assumere pollicebatur, successorem post suam mortem in regno futurum. At Eryxona, id enim mulieri nomen erat, quasi & ipsa coniugium exoptaret, fratres quid sibi esset agendum, consulere uelle dixit, eumꝙ ipsum adhortata est, ut rem cum fratribus cõmunicaret. Illi igitur dedita opera rem quammaximè in longum protrahentes, quod animo facere destinauerant præparabant. Inter hæc Eryxona missa ad Learchum ancillula, nunciat fratres neꝙ connubio multum aduersari, neꝙ eidem palàm assentiri: quòd si forte mutuò colloquendi facultas detur, fore ut quum non ultra iam obsistere possint, facilè ac libenter assentiantur. Igitur optimum sibi uideri, ut ipse noctu quandocunꝙ placuerit ad se ueniat: principio nanꝙ peracto reliqua prospere successura existimare. Erant hæc Learcho uehementer grata. Quumꝙ mulieris amore flagraret, se ubi illa iusserit uenturum pollicetur. Atꝙ hæc omnia Polyarcho, qui inter fratres eius maior erat, autore mulier faciebat. Igitur statuto simul congrediendi tempore, Polyarchus adolescentes duos gladijs armatos in sororis cubiculo clanculum statuit, quorum parens non multò antea fuerat à Learcho interfectus. Inde ibi Learchus, uocante Eryxona domum, sine custodibus ullis ingressus est. Adolescentes impetu facto multis confossum uulneribus interfecere, & cadauer per fenestras domus eijcientes, Battum regijs insignibus ornatum ad populum produxere, eoꝙ in paterno regno constituto,

C pristinam reipublicæ formam Polyarchus Cyrenæis ciuibus reddidit. Erant per ea tempora Cyrenis milites permulti ab Amaside Aegyptiorum rege missi, quorum fide atq; opera plurimum Learchus utebatur, magnumq; per eos timorem ciuibus incusserat. Hi gestæ rei nuncio ad Amasim misso, grauiter Polyarchū accusabant. Quapropter commotus Amasis bellum repente Cyrenæis meditabatur, uerum ob matris mortem occupatus, dum iustas illi exequias celebrat, bellum paulisper differre coactus est. Interea legatos ad Polyarchum mittit, quo animo in eum rex esset nunciantes. Quorum uerbis commotus Polyarchus, purgatum sese ad Amasidem statuit proficisci. Eryxona quoque nunquam illum deserturam asserens, atque omne secum discrimen subire uolens, comitem fratri itineris addit. Tum eorum mater Critola, quanquam ætate iam grauis esset, quòd utrunque miro amore diligeret, simul & ipsa itineris laborem suscepit. Erat magna mulieris eius apud omnes dignitas atq; existimatio, cum propter egregias uirtutes suas, tum quòd Batti, qui Felix cognominatus est, soror extiterat. Hi postquam in Aegyptum peruenere, omnes perpetratum ab eis facinus admirabantur. Amasis uerò præcipue fortitudinem atque prudentiam Eryxonæ contemplatus, magnis ornatos muneribus, & regia liberalitate ac magnificentia prosequutus, Cyrenas redire permisit.

XENOCRITA. XXIIII.

NEc minus profectò laudis meruisse uidentur, quæ à Cumæa Xenocrita aduersus Aristodemum tyrannum gesta sunt, quem nonnulli ob delitias Battum, id est, mollem cognominatum arbitrantes, procul à rei ueritate discedunt: mollis enim apud Barbaros cognomentum accepit, quod apud eos impuberem designat, eò quòd admodū adolescens unà cum æqualibus comatis adhuc in bello aduersus Barbaros gesto præcipue claruit: nec tantū audacia & animi uigore in pugnando, quantum prudentia consilioq; excellere uisus est. Itaq; quum ciues omnes in admirationem sui conuertisset, magnam est apud illos autoritatem consequutus, & ab ijsdem D cum exercitu missus, ut Romanis ferret auxilium, quibus Tyrrheni per id temporis ut Tarquinium Superbum in regnum restituerent, bellum intulerant. Ea quum diuturnior militia fuisset, haud facilè dici potest, quantum gratiæ apud eos qui secum militabant sibi comparauerit. Igitur ubi satis eos conciliasse existimauit, persuadet ut senatus autoritate deiecta, optimates ac potētiores omnes ex urbe pellerent: quibus tandem perpetratis, non magno labore ciuitatis tyrannidem occupauit. Erat is libidine in mulieres, atq; etiam ingenuos pueros supra quàm dici potest corruptissimus. Fertur enim masculos quidem adolescentes in mulierum morem comatos, & auro, cæteroq; mundo muliebri instructos, apud se habere consueuisse: mulieres uerò & tonderi capita, & epheborum chlamydes, & breuissimas gestare tunicas cogebat: earumq; multis quum deditus esset, unam tamen præ cæteris amabat Xenocritam, quam exulante patre domi relictam nullis neq; nuncijs, neq; uerbis antea tentatam, repente ad se deduci iubet, magni ipsam muneris loco habituram existimans, si apud eum quocunq; modo uersari posset. Verum hæc ingenuum puellæ animū haudquaquam fregerūt, grauiterq; ferebat, quòd insponsata indotataq; apud illum pro pellice uersaretur. Non minus præterea quàm qui tyranno infensissimi erant patriæ libertatem exoptabat. Forte euenit, ut per id temporis Aristodemus opus arduum sanè maximiq; laboris, uerum nullius usus aut commoditatis futurum aggrederetur: Ingenti enim fossa Cumæorum agrum circundare statuit: quod non utilitatis cuiusquam, ut diximus, aut necessitatis gratia excogitarat, sed ut assiduo labore fatigatis ciuibus, nullius ocij, aut cessationis occasionem daret: Erat enim singulis certa in mensura agri spatium definitum, quod effodere, atque indigestam humum asportare cogebantur. Consueuerat autem Xenocrita quandocunq; domo abesset Aristodemus, uelato capite in secretiorem domus partem secedere. Talia igitur fa

cientem

A cientem adolescentium aliqui ex his qui simul uersabantur, per iocũ interrogarunt, cur unum duntaxat Aristodemum tantopere coleret, ut alios ne colloquio quidem dignaretur. Quibus illa serio, non ioco respondens inquit: quia solus ex Cumæis Aristodemus uir est. Hoc dictum animos omnium qui audierãt pupugit: generosiores uerò ad libertatis curam recuperandæ erexit. Fertur quoq; Xenocritam id contemplatam grauiter ingemiscentem subiecisse: Quàm mallem & ipsa cum patre simul terram effodere atq; asportare, quàm in huiusmodi delitijs summaq; potentia apud Aristodemum uersari. Quæ res magnopere coniuratorum animos confirmauit, quorum princeps Thymocles erat. Igitur Xenocrita in regiam aditum praebente, inermem atq; omni custodia uacuum tyrannum aggressi nullo prohibente interfecerunt. Ita duplici mulieris uirtute Cumæorum ciuitas libertatem accepit: Nam & prima eius recuperandæ curã cogitationemq; iniecit, & ad opus perpetrandum contulit auxilium. Quumq; Cumæi ciues maximos honores afferre Xenocritæ pararent, illa omnibus neglectis unum duntaxat ab eis postulauit, ut sibi Aristodemi corpus liceret sepelire. Quo facilè perlibenterq; concesso, ciues sacerdotem Cereris ipsam constituere, non minus deæ sacerdotẽ, quàm mulieri sacerdotij honorem gratum futurum arbitrantes.

PYTHEI VXOR. XXV.

Pythei quoque uxorem, quæ Xerxis temporibus claruit, prudentia probitateq; insignem fuisse perhibent. Eius uir Pytheus, aurifodina inuenta, cupidè nimis, ac superflua quadam curiositate eiusmodi operi intentus, omnes in eo ciues occupatos habebat, quum alijs ad fodiendum uteretur, alios conflando purgandóque fatigaret, quosdam uerò ei quod iam paratum esset custodiendo præficeret. Omnibus igitur circa auri comparationem occupatis, quum aliud nihil agere possent, multiq; ob laboris magnitudinem perirent, cuncti uerò tam multum in ea re
B studium improbarent, mulieres facto agmine ad Pythei uxorem uenerunt, orantes, ut huic malo aliquod remedium imponeret. Ipsa mulieres benignè alloquuta, discedere, ac bono animo esse iubet. Inde fabris, quibus ciuitas ob auri multitudinem abundabat, adhibitis, aureos panes, atque omnis generis cibaria ex auro fabrefieri mandauit, & ea præcipuè quibus Pytheum delectari cognouerat. His diligenter studioseq; confectis, Pytheus, qui dies aliquot ab urbe abfuerat, domum redijt. Venienti itaque, & parari cœnam postulanti, mulier auream mensam afferri iussit, in qua nihil quod esui esset appositum erat, sed omnia ex auro, ut antea diximus, fabrefacta. Ac primo quidem aspectu gauisus est Pytheus, mira arte singula elaborata conspiciens. Inde aspectu iam abunde satiatus, quicquam cibi afferre præcipiebat: uerum mulier cuncta quæ postulasset ex auro composita iubebat apponi. Quumq; ille iracundia percitus esuri e se uociferaretur, neque se aurum per id temporis amplius exposcere: Tu uerò, inquit mulier, nullius rei præter hanc unam habendæ facultatem præbes: omnis enim uirorum cura, omnisq; ars tuo iussu in parando auro uersatur, ut nemo iam agros colat, omnisq; serendi, plantandi, ac nutriendi arbores diligẽtia perijt, dum in his fodiendis ac perquirendis, quæ minimè usui esse possunt, tuo iussũ omnes sunt occupati, nec pauci etiam eiusdem rei causa moriantur. Hac oratione non mediocriter commotus Pytheus fodiendi negocium haudquaquã penitus omittens, quintam duntaxat ciuium partem in opere continuit, reliquos cum agriculturæ, tum cæteris artibus operam dare præcepit. Post hæc quum Xerxes in Græciam transire pararet, Pytheus egregiè instructum exercitum mittens petebat à rege, ut ex pluribus quos habebat filijs, uni saltem uacationem militiæ concederet, qui eius sustentare senectutem, & quæ domi agenda essent administrare posset. Verum indignatione atque iracundia percitus Xerxes, filium quem domi remanere petierat, Pytheus, interfectum, ac membratim concisum, per castra iussit circunferri,

C &c reliquos ſecum proficiſci coëgit. Quamobrem dolore confectus Pytheus, quod pleriſque timidis & inſanis euenire conſueuit, quum & mortem formidaret, & uitæ ſatietate atque odio teneretur, ut neque iam ultra uiuere uellet, nec tamen uitam auderet abijcere, miſeram ſanè delegit uiuendi rationem. Erat in ciuitate tumulus ingens, à quo non procul fluuius, quem Pythopolitam incolæ appellant, præterfluebat: in eo quum Pytheus monumentum ædificaſſet, fluuij curſum ita ut tumuli radices attingeret deriuauit. Quibus peractis ipſe monumentum ingreſſus, curaq; omni & gubernatione ciuitatis penes uxorē relicta, eidem ne quis monumentum ingrederetur cauere præcepit, utq; ſingulis diebus paratam cœnam ad monumenti oſtium poni curaret, quoad priorem intra monumentum protractam conſpexiſſet. Quòd ſi illam eodem loco poſitam offenderet, tunc ſe iam mortuum arbitraretur. Et is quidem eo pacto quod uitæ reliquum fuit miſerabiliter duxit. Mulier uerò egregiè admodum regni cura ſuſcepta, malorum finem ciuibus ſuis impoſuit.

F I N I S.

GVARINVS VERONENSIS ORnatiſsimo uiro Iacobo Lauagnolo S.

QVum te Polianum, ſuauiſsime Iacobe, me uerò Polizeanus ager in præſentia teneat, non indignari, & temporis ſuccenſere acerbitati non poſſum, quæ noſtram interrumpat conſuedinem, & ſtudiorum ſuauitate conditam. Eam ut inſtauremus aliqua ex parte faciet crebra literarum legatio, & mutua ſcriptorum noſtrorum concurſio, quibus abſentes præſentes ſimus, & ipſa omnino Muſarum non muteſcat humanitas. Et ut ocium tuum uel meo exemplo iners perire non ſinas, cuius rationem fructumq; tibi reddere ac impertire inſtitui, accipe breues clarorum hominum inter ſe contentiones, à Plutarcho noſtro collectas, & à me nuper in Latinum conuerſas. In quibus facti nouitate mouebere, quòd tanta rerum geſtarum, quòd ſanè diſsimillimarum ſimilitudo plerunque deprehenſa eſt, ut unica duntaxat nominum iudicetur facta mutatio. Gratiſsima certè nobis hæc erit lucubratiuncula, ſi in ea tuo nomini, & noſtræ familiaritatis memoriæ dedicata fuerit, cæteraq; iuuentus hiſtoriarum capta dulcedine conquieſcet, & uehementer fuerit oblectata. Quas quidem ad res teipſum & animi nobilitas inuitat, & aui tui ſplendor accendit, qui ingenio, bonis artibus, ſapientia, & uirtute inſignis, non modò familiam ueſtram ornat, ſed etiam ciuitatem uniuerſam. Sin omnis & uirtutis hæres præclarè facies, quum per obſeruata ueſtigia & exempla domeſtica ad laudem, ad decus, ad dignitatem plenis anhelas gradibus. Vnde acceptam ab alio lucem diſſemines, & Veronam illuſtres. De ipſo aliâs. Plutarchum, uel me in Plutarcho potius, audi.

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI PARALLELA.

Guarino Veronensi interprete.

COMPLVRIMI sunt, qui uetustissimas historias ob rerum gestarum admirationem, fictiones, & fabulamenta esse existiment. Quamobrem quum multa posterioris temporis facinora rebus Romanæ ætatis similia obtigisse comperterim, ea ipsa delegi, & priscis par nouum adieci, eorumque nomina, qui literis illa memoriæ prodiderunt scripta subiunxi.

De Dati, Cynegyro, &c. I.

PErsarum præfectus, Datis nomine, cum tricies centenis millibus militum Marathonem, qui in Attica campus est, irrumpens, quum ibi castra locasset, indigenis bellum indixit. Quocirca spreta Barbarorum multitudine, Athenienses quatuor creatis ducibus, Cynegyro, Polyzelo, Callimacho, & Miltiade, nouem millium millia eò mittunt. Collatis deinde signis quum Polyzelus quendam humana specie augustiorem conspexisset, cæcus amisso uisu factus est. Callimachus compluribus transfixus hastilibus, quanquam uitam efflasset, stetit. Cynegyrus inuectam Persarum nauim detinens utraque manu, obtruncatur.

De Hasdrubale & Glauco. II.

HAsdrubal capta Sicilia Romanis bellum indixit. Senatus itaque Metellum imperatorem creat, qui uictorem inde reportauit exercitum. In eo bello L.
B Glaucus, uir præcipua nobilitate, quum Hasdrubalis nauem detineret, utranque manum amisit, uti scriptum reliquit Aristides Milesius primo rerum Sicularum, à quo materiam Dionysius Siculus accepit.

De Xerxe & Agesilao. III.

XErxes bellum Græciæ illaturus, cum quinque myriadibus militum penes Artemisium ancoras iecerat. Qua re perturbati Athenienses Themistoclis fratrem, Agesilaum nomine, speculatorem miserunt, tametsi pater Neocles eum utranque manum amisisse per quietem uidisset. Is itaque inter Barbaros habitu Persico constitutus, quendam ex Xerxis stipatoribus, nomine Mardonium, interfecit: existimauerat enim eum Xerxem esse. Quum igitur à circunstantibus captus ligatus ad regem deductus esset, eum ad solis aram immolaturum offendit: in qua dexteram imponens, quum aliquandiu uim suppliciorum ne ullo quidem emisso suspirio tolerasset, è uinculis liberatus est, hac adiecta uoce: Huius generis Athenienses uniuersi sunt: quòd si fidem non habes, læuam quoque iniiciam. Ea res quum Xerxi pauorem incussisset, seruari Agesilaum imperauit, quemadmodum in secundo rerum Persicarum Agatharchides Samius tradit.

De Mutio. IIII.

POrsena rex Tuscorum aduersus Romanos bellaturus trans Tyberim castra habebat, interceptaque quæ Romam ferebatur annona, eos fame urgebat. Eam ob rem confusis Patribus, Mutius ordinis patritij homo, quadringentos æquales à Consulibus accipiens, fluuium priuato traiecit habitu. Vbi quum stipatorem quendam necessaria ducis dispartientem uidisset, Porsenam ratus, hominem occidit. Ductus deinde ad regem, dexteram igni manum imposuit, doloresque animosè dissimulans, ac ridens, inquit: Solutus sum, tametsi nolis, Barbare. Nos quadringentos esse scito, qui tuo in exercitu obuersamur, ut te neci tradamus. Tum rex terro-

C re confectus pacē Romanis fecit: sicut quarto historiarum Aristides Milesius memoriæ mandauit.

De Argiuis & Lacedæmonijs. V.

ARgiuis ac Lacedæmonijs de Thyreate agro disceptantibus, Amphyctiones ut utrique pugnam committerent iudicarunt, & uictori ager adiudicaretur. Itaque Lacedæmonij Othryadem, Argiui autē Thersandrum imperatores creant. His deinde pugnantibus duo ex Argiuis, Agenor & Chromius, superstites uictoriam in urbem renunciant. Per summam postea quietem Orthryades, qui superuixerat, semifractis innitens hastis, ex cæsis scuta corripiens trophæum erexit, ex proprio inscribens cruore: Ioui, in cuius potestate sunt trophæa. Dehinc orta utrinque discordia, Amphyctiones quum rei spectatores aduentassent, palmam Lacedæmonijs adiudicant. Hæc ita gesta esse Chrysermus in tertio rerum Peloponnesiacarum commemorat.

De Romanis & Samnitibus. VI.

ROmani contra Samnites bellum gerentes Posthumium Albinum imperatorem faciunt, qui ad Caudinas furcas, is enim angustissimus locus est, insidijs circunuentus tres legiones amisit. Ipse etiam letali uulnere accepto cecidit. Nocte deinde concubia paululum recepto spiritu, raptis ex interfectis hostibus clypeis trophæum erexit, tinctaq; cruore dextera titulum inscripsit: Romani de Samnitibus Ioui, in cuius potestate sunt trophæa. C. Maius deinde, cognomento Læmargus, imperator eò missus, quum ad locum aduentasset, uiso trophæo optimum cepit augurium, & Marte collato regem captum Romam uictor transmisit: ut tertio Italicarum rerum Aristides Milesius scripsit.

De Leonida. VII.

PErsis in terram Græciā cum myriadibus quingentis aduentantibus, Leonidas unà cum quingentis à Lacedæmonijs eò missus est. Et quum epularetur, mul-
D titudo Barbarorum incumbit: quos ut Leonidas conspexit: Prandete, inquit, commilitones tanquam apud inferos cœnaturi. Dehinc facto in Barbaros impetu multis confossus telis peruenit ad Xerxem, eiq; coronam abstulit. Quo mortuo Xerxes cor eius excidens pilosum inuenit. Hæc Aristides primo rerū Persicarū libro.

De Fabio Maximo. VIII.

ROmani bello, quod contra Pœnos gerebant, quingentos duce Fabio Maximo miserunt. Collatis manibus cunctos amisit. Ipse mortifero accepto uulnere, in Annibalem uehementi cursu concitatus, ablato ei diademate prope eum oppetijt. Aristides Milesius ita factum esse testis est.

De Mida & Anchuro. IX.

CIrca Celænon, Phrygiæ oppidū, terræ hiatus cū aqua domos complures ipsis cū mortalibus absorpsit in profundum. Midas rex oraculo monitus, ut res eò preciosissimas conijceret, ita enim futurum ut terra coiret, auro & argento iniecto, nihil opis attulit. Anchurus regis filius quum nihil in uita humana preciosius anima secum ipse uersasset, datis genitori complexibus, & Timotheæ uxori, equū ascēdit, inq; hiantē locum concitatus est. Postq; in unum terra redijt, aureā Iouis Idæi aram eo in loco dedicauit. Huius rei testis est Callisthenes secundo Metamorphoseωn.

De Curtio. X.

TYberis per medium fluens forum ob Iouis iram magno dirupto aggere, permultas demersit ædes. Accepto mox oraculo id desinere posse didicerunt, si preciosissimum quiddam illuc inijcerent. Cæteris aurum atq; argentum inijcientibus, Curtius insignis adolescens quum preciosissimam hominis animam intelligeret, sese in hiantem terram coniecit eques, suósque ex calamitate saluos reddidit. Aristides in undecimo Italicarum rerum refert.

A De Amphiarao. XI.

QVum duces, qui Polynicem sequuti sunt, conuiuium agerent, quædam aqui la descendens telum Amphiarai in sublime tulit, moxque dimisit: id autem humi fixum in laurum uersum est. Quo in loco quum postridie dimicarent, Amphiaraus unà cum curru absorptus est. Ibique oppidum hac etiam ætate uocatur Harma, id est currus. Id apud Thrisimachum tertio ædificiorum libro scriptum est.

De Paulo Aemilio, & Valerio Torquato. XII.

ROmani aduersus Pyrrhum Epirotarum regem bellum gerebant. Tum Paulus Aemilius responsum accepit ex oraculo, uictoriam reportaturum, si aram eo in loco ædificaret, ubi insignem cum curru hominem demersum aspiceret. Post tres demũ dies Valerius Torquatus, sic enim in somnis fuerat admonitus, sumptis sacerdotis insignibus (nam augurali scientia præditus erat) educto exercitu, & multis antè à se interfectis à terra absorptus est. Tum Aemilius structa ibidẽ ara uictor eua sit: ex qua uictoria centum sexaginta turres gestantes elephantos Romam misit. Quo autem tempore superatus est Pyrrhus, ex ara ipsa æduntur oracula. Ita Critolaus tertio rerum Epiroticarum meminit.

De Hercule. XIII.

HErcules florenti adhuc ætate regem Eubœæ Pyræchmen bellum Bœotijs inferentem uicit, uictumque pullis equinis ita alligauit, ut in duas dispertiretur partes, insepultusque iaceret. Locus adhuc Pyræchmæ pulli uocatur. Est autem penes Heraclium fluuium, ubi potantibus equis hinnitus emittitur. Quemadmodum tertio de fluminibus libro traditum est.

De Tullo Hostilio, & Metio Suffetio. XIIII.

TVllus Hostilius rex Romanorum cum Metio Suffetio Albanorũ rege bellum habebat, in quo prælium sæpenumero distulit, eoque aliquando superato Alba-
B ni ad epulas sese conuertunt. Epulantes adoritur, captumque regem duobus alligans pullis discerpsit, ut Alexarchus tertio rerum Italicarum autor est.

De Philippo lusco effecto. XV.

PHilippus quum Methonẽ & Olynthum diripere cuperet, summis uiribus Sandanum fluuium traijcere conabatur. Qua in re Aster Olynthius telum Philippo immisit in oculum, his uerbis inscriptum: Aster Philippo mortiferum mittit telum. Philippus amisso oculo saluus ad suos rediens enatat. Hæc quidem Callisthenes tertio rerum Macedonicarum tradit.

De Coclite. XVI.

POrsena rex Tuscorum bellum Romanis inferens trans Tyberim metatus est castra, ubi intercepta annona Romanos fame domabat. Horatius Cocles imperator creatus pontem sublicitũ occupat, ut Barbarorum copijs transitum inhiberet. Quum autem à Barbarorum multitudine premeretur, militibus quos secum habebat, ut pontem sublicium inciderent imperauit. Quæ res transire uolentes Tuscos cohibuit. Quumque se in fluuiũ deiecisset, oculũ telo saucius enatauit ad suos. Hæc quidem Theotimus secundo rerum Italicarum refert.

De Althea & Syluia. XVII.

MArs cum Althea concubuit, genuitque Meleagrum, ut Euripides in Meleagro scripsit. * Hoc solũ Plutarchi extat. Cæterũ Ouidius Metamorphoseon octauo scripsit tres Parcas matri partu leuatæ uisas imposuisse igni stipitẽ, dixisseque natũ tantisper uicturum, dum stipes duraret, eoque dicto abisse, matrẽ autem stipitẽ extraxisse, & cõseruasse, donec irata filio quòd fratri præripuisset honorẽ interfecti apri Calydonij, cum ipso simul filium exussit, dicente Ouidio primo Tristium:

Vtque cremasse suum fertur sub stipite natum
Thestias, & melior matre fuisse soror.

De Marcello & Mamerco. XVIII.

C Septimius Marcellus Syluia sibi matrimonio copulata, uenationi non infrequens incumbebat. Illam autem recens nuptam Mars in pastoris habitu uiolenter grauidam effecit, ac seipse quinam foret patefecit. Deditq; hastam, in qua eius qui nasceretur inesse genesim assereret. Tuscum autem occidit Septimius. Caeterum Mamercus dijs ob fructuum ubertatem sacrificans, unam neglexit Cererem. Quae ob id aprum immisit. Venatorum igitur collecta manu hunc leto dedit Mamercus, caputq; & exuuias missum iri desponsatae uxori curauit. Scimbrates autem & Muthias uterini fratres puellam interemerunt. Indignatus ille, infensecq; ferens cognatos occidit. Mater uerò hastam cremauit.

De Telamone & Aiace. XIX.

Telamon Aeaci ex Endeide filius, profectus in Euboeam etiam noctu abierat. Quumq; sensisset pater, eiusum aliquem suspicatus, puellam in mare deijciendam stipatorum cuidam mandat. Hic misertus uendidit. Salamina autem naue appulsa puellam sibi Telamon comparauit, ex qua suscipitur Aiax: ut Aretades Cnidius in secundo Insulanorum scriptum reliquit.

De L. Troscio, & Florentia Contrusci matre. XX.

Lucius Troscius ex Patride filiam, nomine Florentiam, sustulit, quam Romanus Calpurnius compressisse fertur. Hanc autẽ pater cuidam de satellitio suo submergendam tradidit. Verum puella quum misericordiam à stipatore sibi promeruisset, Calpurnio forte fortuna in Italiam naue appulso uenditur, non adeò pòst Contruscon enixa.

De Pausania & Agesilao. XXI.

Persis Graeciam discursationibus, ac praedis infestantibus, Pausanias Lacedae-
D moniorum imperator, quinquaginta auri talenta, ut Spartam proderet, à Xerxe acceperat. Quod ubi deprehensum est, pater Agesilaus usque ad Chalcioecae Palladis templum filium insectatus, cocto latere ita templi fores obstruxit, ut eum inedia consumpserit. Mater autem insepultum eiecit. Quemadmodum Chrysermus historiarum secundo refert.

De P. Decio & Cassio Bruto. XXII.

Bellum Romanis aduersus Latinos erat: in eo ducem P. Decium creant. Quidam patritio genere, caeterum inops adolescens, Cassius Brutus nomine, dicta mercede portas aperire uolebat. Verum deprehensus ad auxiliare Palladis templum confugit. Eius pater Cassius signifer, occlusis foribus necatũ fame iuuenem insepultum eiecit, Quemadmodum Clytonymus in rerum Italicarum libro nono tradit.

De Dario & Ariobarzane. XXIII.

Darius rex Persarum apud fluuium Granicum cum Alexandro confligens, amissis Satrapis, & falcatis curribus duobus & quingentis, alterum praelium initurus erat. Ariobarzanes autem filius Alexandri misericordia cõmotus patrem interficere pollicitus est. Qua re indignatus Darius filio caput abscidit. Quod Aretades Cnidius in tertio rerum Macedonicarum testatur.

De Iunio Bruto, & filijs eius. XXIIII.

Brutus eiecto Tarquinio Superbo, Consul unà omnium uoce creatus est. Ille enim imperiosè nimis ac tyrannicè in regno uersabatur. Expulsus itaque sese recepit ad Tuscos, quorum ope quum bellum Romanis inferret, filij Brutum prodere uoluerunt. Qua ex re Brutus natis caput abscidit. Id Aristides Milesius in rebus Italicis testatur.

A *De Epaminonda, & Stesibroto eius filio.* XXV.

THebanorum dux Epaminondas aduersus Lacedæmonios belligerabat. Instante igitur deligendorum magistratuū die, relicto in exercitu filio Stesibroto, quum ei ne pugnaret imperasset, uenit in patriam. Lacedæmonij ut absentem Epaminondam intelligunt, adolescentem conuicijs, ut imbellem & effœminatum, lacessunt. At ille grauiter ferens, paternorum immemor præceptorū Martem consulit, uictoriamq́; reportauit. Quod ubi pater accepit, indignatus corona imposita ceruicem secari iussit: sicuti in tertio rerum Thebanarum Ctesiphon scribit.

De Manlio, & eius filio. XXVI.

ROmani bellum aduersus Samnites habentes, Manlium, cognomento Imperiosum, imperatorem creant. Qui postmodum comitijs Consularibus profectus in urbem, filio ne manum conserat imperat. Id ubi Samnites perdidicere, iuuenem contumelijs adorti nihili pendunt. Quibus commotus adolescens fuso hoste uictor in castra redijt. Quare Manlius natum securi percuti iussit: sicut Aristides Milesius scribit.

De Hercule & Iole. XXVII.

HErcules ab Iole connubio reiectus Oechaliam diripuit, Iole sese è muro deiecit. Contigit autem, ut quum uehemēs uentus amictum quasi sinum inflasset illæsa descenderit. Ita scriptum est à Nicia Maleota.

De Torquato & Clusia. XXVIII.

IN bello, quod cum Tusco gerebatur à Romanis, Valerius Torquatus imperator quum regis filiam, Clusiam nomine, uidisset, uxorem à Tusco petijt, quam minimè consecutus oppidum diripuit. Clusia sese è turri deijciens, tumefactis uestibus uento, ita enim suggerente Venere factum esse creditur, sospes ad terram dela-

B ta est. Eam quum postmodum imperator uiolasset, publico decreto refragante nemine, in Corsicam in exilium missus est. Ea est adiacens Italiæ insula. Ita scriptum est à Theophilo, libro Italicarum rerum tertio.

De Metello & Metella eius filia, item de Iphigenia. XXIX.

POenis ac Siculis socia aduersus Romanos arma parantibus, Metellus imperator omnibus dijs, excepta duntaxat Vesta, sacrificium fecit. Quæ quum aduersos classi uentos immisisset, C. Iulius uates eos cessaturos dixit, si antea filiam immolasset. Ille urgentibus rebus filiam Metellam immolaturus adduxit. Dea uerò adolescentē miserata, bucculam supposuit, puellamq́; ad Lamusium deferens sacerdotem eius, qui in eo loco colitur, draconis fecit. Sic in tertio rerum Italicarum à Pythocle proditum est. Idem de Iphigenia in Aulide Bœotiæ factum esse Meryllus primo Bœotiorum gestorum commemorat.

De Brenno, & puella plebeia. XXX.

BRennus rex Gallorum Asiam diripiens quum Ephesum aduenisset, plebeiam uirginem adamauit, quæ & concubitum, & Ephesi proditionem pollicita est, si mundum sibi muliebrem, & manuum ornamenta traderet. Orans igitur milites, ut in auarissimæ uirginis sinum aurum quod gestabant immitterent, fecit ut sub magna ui auri uiua obrueretur. Sicuti primo rerum Gallicarum Clitophon scriptum reliquit.

De Tarpeia uirgine. XXXI.

ROmanis bellum contra Albanos gerentibus Tarpeia uirgo nobilis, Capitolij custos, sese in Tarpeium collem aditum tradituram esse promisit, si quæ ornatus gratia ferebant monilia mercedis loco sibi tradidissent. Id ubi decreuerunt, uiuentem obruerunt. Sic Aristides Milesius in libro rerum Italicarum factum affirmat.

C *De tergeminis Tegeatis & Pheneatis.* XXXII

TEgeatæ ac Pheneatæ quum diutino sese bello afflixissent, demum se uti pro summa rei tergemini fratres prælium inituri utrinque mitterentur decernunt. Itaq; Tegeatæ Rheximachi filios, Pheneatæ uerò Demostrati promiserunt. Collato Marte duo ex Rheximachi liberis interfecti, tertius, nomine Critolaus, duos militari quadam astutia superauit. Nam quum fugam simularet insectantes singulatim occidit. Eius aduentu quum populus uniuersus gratularetur, sola quidem soror Demodica nullam cepit lætitiam: perierat nanq; in eo prælio sponsus ipsius Demodicus. Quo indignatus Critolaus sororem interfecit. Qui quum homicidij accerseretur, matris interuentu à crimine liber euasit. Hæc quidem Demaratus in secundo rerum Arcadicarum libro tradit.

De Curiatijs & Horatijs. XXXIII.

BElligerãtibus aduersus Albanos Romanis tergemini delecti propugnatores. Ex Albanis quidem Curiatij, ex Romanis autem Horatij. Collato Marte Curiatij ex aduersarijs duos interficiunt. Qui superstes erat, simulatæ fugæ auxilio usus insectantes singulos necat. Quæ uictoria quum omnibus lætitiam attulisset, sola quidem soror minimè congratulata est Horatio: Is enim Curiatiũ eius sponsum neci dederat. Quocirca sororem occidit. Reus deinde cædis factus, patris precibus absolutus est. Hæc Aristides Milesius in Italicarum rerum libro.

De Ilo & palladio. XXXIIII.

QVum in Ilio Mineruæ templum arderet, Ilus cursu concitus, demissum cœlo palladium eripuit, statimq; oculis captus est: haud enim mortalium lumine cerni licet. Postmodum placata ira deæ pristinum recuperauit aspectum, ut Dercyllus in ædificiorum libro refert.

De Metello & palladio. XXXV.

D MEtellus homo patritius, suburbanum suum petens, quum cædentes seinuicẽ alis coruos uidisset, augurij religione deterritus Romam reuertit. Vbi Vestæ templum incensum conspicatus palladium eripuit, statimq; oculis captus est. Postmodum deæ ira placata uisum reparauit, ut refert Aristides Milesius in rerum Italicarum libro.

De Codro Atheniense. XXXVI.

IN eo bello quod aduersus Athenienses Thraces gerebant, datũ est eis oraculum, sese uictores fore, modò à Codri cæde abstinerent. Codrus autem sumpto mendici habitu falcem tenens peruenit ad hostes: Vbi quum quendam mactasset, ab altero interficitur. Quæ res Athenĩẽsibus uictoriam reportauit. Huius rei autor est Socrates libro de Thracibus secundo.

De Publio Decio, & eius filio. XXXVII.

PVblius Decius contra Albanos belligerans, in somnis monitus est, sese Romã Romanis adepturum, si mortem oppeteret. In medios igitur hostes irrumpẽs, hostes quum multos leto dedisset, interficitur. Itidem filius Decius in bello Gallico pro salute publica occisus est. Huius rei autor est Aristides Milesius.

De Cyanippo & Cyanæ eius filia. XXXVIII.

CYanippus, natione Syracusanus, soli Baccho sacra facere neglexit. Iratus deus ebrietatem incussit: quæ tanta extitit, ut occurrentem in tenebris filiam Cyanem, quanquam reluctantem uiolarit. Ea uerò anulum surripiens nutrici commendauit, ut uiolatoris indicium esset. Postmodum quum pestilentia urbem inuasisset, ex Pythio delatum est oraculum, ut impietatis autor liberatoribus dijs immolaretur. Ignorantibus cunctis quid portenderet oraculum, conscia rerum Cyane tractum capillis patrem mactauit, seq; super eam necandam iniecit. Ita factum esse Dositheus scribit tertio rerum Sicularum.

A *De Aruntio hydropota, & Medullina filia.* XXXIX.

QVum Bacchanalia Romæ fierent, Aruntius à natiuitate hydropota, dei uires floccifaciens, illius ira ebrietate captus filiam Medullinam corrupit obscuro quodam in loco. Ea uerò dempto uiolatori anulo parentem agnouit. Quum maior annis facta esset, intellecto flagitio patrem inebriat, & coronatum ad fulguris aram ducit, ibiq; fusis lachrymis uirginitatis insidiatorem mactauit. Ita factum scribit Aristides tertio rerum Italicarum.

De Erechtheo, & eius filia. XL.

ERechtheus bellum cum Eumolpo faciens, accepto responso sese uictorem futurum didicit, si filiam uictimam dijs faceret. Qua re uxori Praxitheæ communicata, puellam cecidit. Cuius rei Euripides in Erechtheo meminit.

De Mario, & Calpurnia eius filia. XLI.

MArius Cimbrico bello profligatus, in somnio præmonitus est, uictoriam consecuturum, si prius dijs uictimam filiam, Calpurniam nomine, faceret. Patriæ igitur charitati natura postposita, eo facto uictoriam comparauit. Duæ adhuc hisce temporibus in Germania aræ sunt, quæ uictoriæ tempore tubarum clangorē edunt. Cuius rei Dorotheus quarto rerum Italicarum meminit.

De Cyanippo, & eius uxore. XLII.

CYanippus natione Thessalus frequentissimè uenatum ire consueuerat. Noua uerò nupta ob magnam in syluis consuetudinē alterius mulieris concubitum suspicata, euntem Cyanippum pedetentim subsequuta est. Quumq; inter densa delituisset arbusta, rerum præstolabatur euentum. At ramis forte commotis feram adesse canes suspicantes, impetu facto amantissimam uiri puellam, ut brutum animal dilaniarunt. Id uerò insperatum adeò facinus quum Cyanippus inspexisset, mortem sibi consciuit. Hæc Parthenius poëta.

B *De Aemylio, & eius uxore.* XLIII.

APud Sybarim, Italiæ oppidum, spectatæ uenustatis adolescens Aemylius erat mirum in modum uenandi studiosus. Vxor autem nouella, quum in alterius puellæ complexus ipsum ire opinaretur, in saltus egressa delitescebat. Conquassatis autem arbusculis canes accursant, & ut feram discerpunt; Adolescēs sese ipse interfecit. Hæc Clytonymus secundo rerum Sybariticarum.

De Myrrha Cynaræ filia. XLIIII.

MYrrha Cynaræ filia ob iram Veneris patris amore capta, amoris uim nutrici detexit. Ea dominum fraudibus induxit: Vicinam enim quandam uirginem ipsius amoribus incensam esse inquit, cæterum uerecundia palàm accedere non audere. Quocirca Cynaras clandestinos habebat congressus. Olim autem quænam ea foret amasiola discere concupiscens, quæsito lumine quum eam uidisset, accepto ense procacissimam insectatur. At ea Veneris miseratione in sui nominis arborem mutata est, ut Theodorus in libro Metamorphoseωn ait.

De Valeria, & Valerio eius patre. XLV.

VAleria Tusculanaria ob iram Veneris Valerium patrem deperibat, remq; nutrici communicat: quæ dolis subiens herū, puellam quandam ex uicinis eum adamare inquit, quæ aspectum eius apertumq; concubitum uereatur. Aliquando pater postmodum debacchatus lumen petijt. Nutrix uerò præueniens fugiensq; sese præcipitauit. Filia quoque inde euadens peperit Syluanum, quem Græci Aegipanem uocant. Pater quoque Valerius dolore affectus sese dedit in præcipitiū, ut Aristides Milesius tertio rerum Italicarum ait.

De Diomede, & Callirhoë Lyci filia. XLVI.

DIrepta Troia Diomedes in Libyam tempestate deiectus est, ubi Lycus rex hospites Marti patri immolare consueuerat. Callirhoë uerò filia illius amore ca

C pta patrem prodidit, Diomedemq́; è uinculis saluum emisit. At ille spreto salutis au tore enauigat. Ea uitam laqueo finiuit. Id Iubas rerum Africanarum libro tertio scriptum reliquit.

De Calpurnio Crasso, & Bysaltia Maßyli regis filia. XLVII.

CAlpurnius Crassus, patritij generis homo, in expeditionem Reguli socius in Massylos, ut munitissimum castellum Garætium diriperet missus est: ubi in hostium potestatem redactus Saturno immolandus destinatur, Bysaltia regis filia iuuenem adamatū patris à se proditi uictorē fecit. Eo autem retro abeunte puella sibi ferro iugulū transuerberat. Ita Hesianax tertio rerū Libycarū scriptum reliquit.

De Priamo, Polydoro, & Polymnestore. XLVIII.

PRiamus filium Polydorum cum magno auri pondere ad generum Polymnestorem Thraciæ regem emisit. Hic autem quum capiundæ, ac diripiendæ urbis periculum instaret, necato puero aurum sibi adiudicat. Quæ quidem in loca quum aduenta sset Hecuba, accitum uersutijs atque artibus Polymnestorem, quasi aurum homini commendatura, suis & captiuarum manibus occæcauit. Hæc apud Euripidem tragicum scripta reperies.

De L. Imbrico, Ruscio, & Val. Bestio. XLIX.

SPoliante Campanos Annibale, L. Imbricus filium Ruscium magnis cum pecunijs penes Valerium Bestium eius generum deposuit. Tandem quum in manus uictoris Capuam peruenisse accepisset, Campanus ille auaritia stimulante naturæ iura transgressus, adolescentulum mactat. Postea quum Imbricus per suburbanum deambularet, filij cadauer offendit. Quocirca accitum generum, ut occultos à se thesauros perdisceret, effossis oculis cruci affixit. Hoc apud Aristidem tertio rerum Italicarum inuenitur.

De Aeaco, Phoco, & Telamone. L.

D AEacus filium ex Psamatha, Phocum nomine, habebat, quem mirificè diligebat. In eum Telamon quum simultatem gereret uenatum educit. Comparente deinde apro Telamon misso in eum uenabulo confodit. Ob eius cædem à patre in exilium missum scribit Dorotheus primo Metamorphoseωn.

De Maximo & eius filijs. LI.

MAximus duos habuit filios, Similium & Rhesum, ex quibus Rhesum Hameria enixa erat. Hic inter uenandum sponte occiso fratre domum reuersus fortuitum fuisse euentū inquit, quod consilio perpetrarat. Pater ubi facti ueritatē agnouit, filium fecisse extorrem, Aristocles tertio rerum Italicarum scribit.

De Aeolo, & Macareo filio, & filia. LII.

AEolus rex Tuscorum ex Amphithea filias sex, & mares totidem suscepit. Macareus omnium ætate minimus, unius amore incensus eam uiolauit. Qua ex re conceptus infans rem prodidit. Pater itaq; filiæ mittit ensem, quo accepto ea rem flagitiosam intelligens necē sibi consciuit, idemq́; paulò pòst Macareus fecit. Huius rei testis est Sostratus secundo rerum Tuscanicarum.

De Papyrio patre, & filio, ac Canulia filia. LIII.

PApyrius Tolucer ducta in matrimonium Iulia Pulchra, sex liberos, totidemq́; fœminini sexus filias ex ea genuit. Ex his qui natu maior erat Papyrius Romanus nomine, Canuliam nomine sororem adamatam grauidam fecit. Id ubi pater intellexit, filiæ misit ensem, quo se puella transuerberans exiuit è uita. Idem Romanus factitauit. Huius facti testis est Chrysippus primo rerum Italicarum.

De Aristone & Onosceli ex asina filia. LIIII.

ARiston Aristonymus Ephesius, Demostrati filius, genus muliebre perosus, cuidam se immiscuit asinæ, quæ suo deinde tēpore puellam specie honestissimā peperit, cui Onosceli nomen fuit. Hæc Aristoteles secundo mirabilium tradit.

De Fuluio

A *De Fuluio Stello, & Epona eius ex equa filia.* LV.

FVluius Stellus mulierum odio equæ sese immiscuit, quæ deinde formosam admodum peperit puellam, & tempestiue quidē Eponam appellarūt. Hoc Agesilaus tertio rerum Italicarum tradit.

De Sardianis, & Smyrnæis, & ancillis Sardianis. LVI.

SArdiani Smyrnæis belligerantes castris circa mœnia positis legatos mittunt, se non antè discessuros, quàm uxores ad coitum concessissent. Quum igitur Smyrnæi magnum ex necessitate probrum perpessuri forent, ancilla quædam honesta facie ad herum Philarchum accurrens; Mittite, inquit, ancillas ornatu liberali. Quo facto, earum defatigati coitu capti sunt. Quamobrem etiā hoc tēpore apud Smyrnæos festum Dioni agitant, quem liberalem uocant, in quo ancillæ dominarum ornamenta gestant, quemadmodū Dositheus tertio rerum Lydicarum perhibet.

De Atepomaro, & Romanorum ancillis. LVII.

ATepomarus Gallorum regulus Romanis belligerans, non antè se cessurum inquit, quàm coniuges suas ad coitum exposuissent. Cæterum uero consilio ancillarum seruas mittentes, ut barbaros lassos incredibili sopore captos accipiunt, erumpentes in Gallos uictoriam reportarunt. Retana siquidem (hæc enim consilij autor extitit) per caprificum muros ascendens Consulibus signum dederat. Ex eo autem facto dies festus institutus ancillarum appellatur, ut perhibet Aristides Milesius primo rerum Italicarum.

De Bello Atheniensium contra Eumolpum, & Pyrandro. LVIII.

ATheniēses bellum contra Eumolpum gerebant. Quum autem annonæ futura inopia uideretur, Pyrander Quæstor urbanus triticum parcè suppeditans largitionem surripiebat. Populus igitur eum in proditionis suspicionem deuocatū, saxis obruerunt: sicuti rerum Thraciæ tertio Callisthenes commemorat.

B *De Cinna.* LIX.

QVum aduersus Gallos Romani bellum gererent, annonæq; caritas inualesceret, Cinna tritici largitionem surripiens regnum affectasse creditur, quocirca saxis obrutus est: sicuti tertio rerum Italicarum Aristides commemorat.

De Pisistrato, & eius filio Tlesimacho. LX.

BEllo Peloponnesiaco Pisistratus Orchomeniorum rex, quum nobilitatē odio insectaretur, plebis studiosus erat, quare in senatu eum necare decreuerūt. Discerptum igitur intra sinus condunt, ac solum emundant. Plebeia dehinc multitudo concepta suspicione in curiam aduolat. Regis filius ætate minor, nomine Tlesimachus, conscius conspirationis, ex curia turbam retraxit. Patrem enim supra mortalē speciem ad Pisæum montem magna uelocitate deferri commentus est. Eaq; fraude plebem abduxit. Hæc in secundo rerum Peloponnesiacarum à Theophilo memoriæ prodita sunt.

De Romulo & eius nece, ac Procli figmento. LXI.

SEnatus finitimis bellis implicitus consuetam annonæ largitionem plebi subtraxit. Romulus indignatus plebi restituit, cōplures ex primoribus supplicio afficiens. Hi postmodum in senatu minutim obtruncatum intra sinum condunt. Plebs igitur cum facibus ad curiam discursans ab Aëtio Proclo reuocata est, quum eius orationi fidem habuisset. Is enim primarius in ciuitate uir, se Romulum in monte aspexisse dixit, qui humana augustior forma diuinitatem assecutus erat. Hæc secundo rerum Italicarum ab Aristobolo memoriæ prodita sunt.

De Pelope, eius prole, & uxore, quæ Chrysippum interemit. LXII.

PElops Tantali & Euryanassæ filius, ducta in matrimonium Hippodamia, duos ex ea liberos suscepit, Atreum & Thyestem, ex Danaide puella Chrysippū. Hunc longè magis quàm legitimos charū habebat Pelops. Hunc aliquando Laius

I

Thebanus ad amatum rapuit. Quocirca captus à Thyeste & Atreo Laius, benignè à Pelope tractatus est, quòd filium amoris causa corripuerat. Hippodamia Thyestē Atreumq́ inducere conabatur, ut hi Chrysippum perinde ac regnum insidijs appeterent, mactarent: quibus negantibus Hippodamia manus cæde contaminat. Multa enim nocte sopito Laio, educto eius ense Chrysippum consauciat, gladiumq́ configit. Quo deuocatus in suspicionem Laius, à Chrysippo semiuiuo quidem & uera fatenti ex periculo liberatus. Pelops eo sepulturæ mādato, Hippodamiam fecit extorrem, uelut apud Dositheum in Pelopidarum libro scribitur.

De Hebio, eius prole, & coniuge Nuceria. LXIII.

HEbius ex uxore Nuceria duos creauit filios, quū spectata pulchritudine Firmum nomine ex liberta haberet, quem supra legitimos pater diligebat. Nuceria in priuignum maligno commota odio, in eius necem filios incendebat. Quod quum hi per pietatem abnuerent, ea cædem perpetrat. Multa enim nocte surrepto à stipatore gladio dormientem adolescentem letali uulnere adoritur. Relicto ibidē ense stipatori cædis suspicio iniecta est. Iuuenis autem prodita ueritate hominem saluum reddidit. Tum pater humato filio mulierē in exilium eiecit, uelut apud Dositheum tertio rerum Italicarum scribitur.

De Theseo, Hippolyto, & Phædra. LXIIII.

THeseus uerus Neptuni filius quum ex Amazone Hippolyta filium haberet Hippolytum, nouercam subinduxit Phædram, Minois regis filiam, quæ priuigni amore affecta conciliatricem misit nutricem. Ille uerò relictis Athenis Trœzena profectus uenationibus omne tempus consumebat. Procacissima fœmina uoti compos minimè facta contra pudicissimum adolescentem commentitias cōficit literas, tum laqueo uitam finit. Re credita, Theseus ex Neptuno, filio necem exorat. Id enim erat ex paternis uotis tertium. Dehinc quū in littore obuersaretur, taurus immissus à patre equos adeò reddidit attonitos, ut Hippolytum discerpserint.

De Comminio, Gidica, & Comminij priuigni nece. LXV.

COmminius frater Laurentinus quum ex Aegeria nympha filium Comminiū haberet, Gidicam nouercam superinduxit, quæ quum priuignum deperiret, ab eo reiecta suspendio sibi spiritum intercepit, cōfictis à se prius relictis epistolis. Comminius perlectis calumnijs fidem ob mulieris amorem adhibens, in deuectum in curru filium Neptunum inuocat. Is autem taurum equis ostentat, qui terrore concussi iuuenem distractum interemerunt. Dositheus tertio rerum Italicarum autor est.

De pestilentia Lacedæmonis, & Helenæ liberatione. LXVI.

QVum pestilentia Lacedæmonem uexaret, ex Apolline relatum est oraculū, finem mali fore, si quotannis generosam quampiam uirginem immolarent. Dum sors Helenæ obtigisset, & ducta esset ad aram, aquila quædam subito uolatu descendens correptum ensem ad armenta detulit, & supra iuuencam posuit. Quæ res ut à uirginis cæde abstineretur causa fuit. Ita factum Aristodemus ait tertio collectarum fabularum.

De peste Valeriorum, & Valeria eius liberatrice. LXVII.

PEstis Valerios inuaserat: quibus ex oraculo commonefactis, cessaturum id malum, si quotannis Iunoni uirginem immolarent, eadem semper religione manente, in sortem uocata Valeria, Luperca ensem corripuit, & imposita foco uirgula cum malleo ensem iuuencæ penes templum pascenti imposuit. Virgo igitur re intellecta immolata iuuenca malleum arripuit, domumq́ & ægrotos circunlustrans parcente ictu feriebat: quumq́ unicuiq́ uale dixisset, eos exuscitauit incolumes. Quocirca & hoc tempore mysterium illud fieri constat. Ita factum Aristides decimonono rerum Italicarum ait.

De Philonomia

A *De Philonomia Marte grauida, Lycasti & Parrhasij matre.* LXVIII.

PHilonomia Nyctimi & Arcadiæ filia, dum in uenationibus cum Diana uersaretur, in Martem incidit, qui sumpta pastoris forma grauidam mulierem fecit. Ea uerò gemellos enixa patris metu in Erymanthum eiecit infantes, qui deorum prouidentia illæsi delati ad cauam quãdam quercum aguntur: ubi quum lupa quædam lustrum haberet, proprijs abiectis in fluentũ catulis, infantibus ubera præbuit. Quod quidem Tyliphus pastor conspicatus, susceptos pueros educauit ut suos, alterum quidem Lycastum, alterum uerò Parrhasium appellans. Hi deinde Arcadiæ regnum successione consecuti sunt. Quorum autor est Zopyrus Byzantius tertio historiarum.

De Amulio, Ilia, Remo, & Romulo. LXIX.

AMulius in fratrem Numitorem tyrannicè affectus, filium Aenitum quum in uenatione occidisset, filiam Iliam Syluiam Iunoni dedicauit, grauidaq; ex Marte facta gemellos ædidit. Re postmodũ tyranno patefacta, is sollicitus utrũq; in Tyberis ripam demergendum abiecit. Hi casu ad locum quempiam deferuntur, ubi nuper lupa partum ædiderat, quæ proprios abijciẽs catulos, infantes educauit. Id Faustulus pastor conspicatus puellos enutriuit, alterum quidem Remum, alterũ uerò Romulum appellãs, qui postea Romam condiderunt. Quorum autor est Aristides Milesius in rerum Italicarum libro.

De Agamemnonis & Cassandræ cæde, & Oreste ultore. LXX.

ILio capta Agamemnon unà cum Cassandra mactati sunt. Filius autem Orestes apud Strophium enutritus, postea patris interfectores supplicio affecit: ut à Pyrandro, quarto rerum Peloponnesiacarum scriptum est.

De Fabio Fabriciano, eius uxore, & liberis. LXXI.

B FAbius Fabricianus ex magni illius Fabij genere, capto Tuscio, ea est primaria inter Samnites ciuitas, uictoriosam Venerem, quæ summo apud illos cultu habebatur, Romam misit. Huius uxor cum speciosissimo adolescentulo, nomine Petronio Valẽtino, adulterium committebat. Quocirca redeuntem uirum dolosè obtruncat. Fabia uerò Fabricianum fratrem infantem adhuc ex urgenti liberatũ periculo clàm emisit alendum. At ille quũ ad ætatis uigorem peruenisset, matrẽ & adulterum obtruncat. Senatus ne res illa Fabriciano fraudi esset decreuit: ut à Dositheo tertio rerum Italicarum scriptum est.

De Busiri ab Hercule cæso. LXXII.

BVsiris ex Neptuno & Anippa creatus aduenas ficta quadam hospitalitate mactatos immolabat. Occisorum tandem ultio ob deorum iram in autorẽ redijt. Hercules enim eum claua adortus interemit, ut Agathon Samius tradit.

De Fauno ab Hercule cæso. LXXIII.

HErcules quũ Gerionis boues per Italiam duceret, à Fauno rege susceptus est hospitio, qui Mercurio natus patri hospites immolabat. Is igitur Herculẽ inuadens interemptus est: ut tradit Dercyllus tertio rerum Italicarum.

De Phalaride, & Perillo, ac uacca ærea. LXXIIII.

PHalaris impius Agrigentinorum tyrannus aduentantes ad se hospites supplicio afficere & torquere solebat. Perillus in laborando ære faber egregius uaccam ex ære construxit, quam ad concremandos in ea hospites tyranno donauit. At Phalaris duntaxat pro tempore iustus factus in eam coniecit artificem, quæ quoties inclusus gemitum ederet, mugitum referebat. Ita in secundo de causis scriptum comperies.

De Aruntio Paterculo, equo æreo, & Aemilio Censorino. LXXV.

AEgesta Siciliæ oppidum est, ubi Aemilius Censorinus crudelissimus tyrannus erat. Hic si quis noua quædam tormenta, & inusitatum cruciandi genus

C extruxiſſet, præcipuis muneribus proſequebatur. Quidam igitur Aruntius Patercu lus nomine, equum ex ære fabricatum, ut in eo excruciandos iniiceret Aemilio do nat. Ille autem tum deniq; ad æquitatis cogitationem cõuerſus muneris autorẽ pri mum intruſit, ut quam cæteris pœnã excogitarat, ipſe ſubiret patereturq;. Dehinc eum ex Tarpeio monte deiecit. Et qui ſæua gerunt imperia ab eo cognominati di cuntur Aemilij. Ita quarto rerum Italicarum apud Ariſtidem ſcriptum reperies.

De Eueno, & Marpiſſa, & Apharetro. LXXVI.

EVenus Martis & Steropes filius ex Alcippa Oenomai filia in uxorem ducta Marpiſſam ſuſcepit filiam, quam uirginem accurate ſeruabat. Cæterum Apha retus uiſam ex chorea rapuit, pater autem fugientem inſequẽs quũ prehendere non poſſet in Lycormam fluuium ſe præcipitauit, prout primo rerum Italicarum Do ſitheus refert.

De Anio, Salia eius filia, & Catheto &c. LXXVII.

REx Tuſcorum Anius egregia forma filiam habuit Saliam nomine, quam uirgi nem cuſtodia præcipua tenebat. Cathetus nobiliſſimus adoleſcens, quum ali quando colludentem puellam aſpexiſſet, adamauit, utq; uim amoris continere non poſſet, raptam filiam Romam deduxit. Pater inſequẽs quum raptorem prehendere non ualet, Pareuſiũ inſiliens fluuium ei nomen dedit. Anionem enim poſtmodũ ap pellatum cõſtat. Cathetus deinde ex Salia Latinum creauit & Salium, à quibus no biliſſimæ ortæ ſunt familiæ, prout Ariſtides Mileſius, & Alexander Polyhiſtor ter tio rerum Italicarum tradunt.

De Hegeſiſtrato & Eleunte ab eo condita. LXXVIII.

HEgeſiſtratus Epheſius ob tribulis ſui cædem exul Delphos perueniẽs, quem nam locum incoleret deum conſuluit. Cui Phœbus reſpondit, ubi ſaltantes ui deret ruſticos oleaginis coronis ornatos. Itaq; profectus in Aſiam agricolas Eleos,
D id eſt, oleæ ramis coronatos, ſaltare cernit, ubi condita urbe Eleuntem uocauit, ut Pythocles Samius tertio Georgicorum reliquit.

De Telegono, & Præneſte urbe. LXXIX.

TElegonus Vlyſſis & Circes filius ad inueſtigandum patrem dimiſſus deorum reſponſis commonefactus eſt, ut in eo loco urbem conderet, ubi ſaltãtes cum coronis colonos cerneret. Itaq; profectus in Italiam, quodam loco ſumma cum hu manitate ruſticos ſaltare conſpexit, pini ramulis coronatos, ubi ædificatũ oppidum ex prædictæ ſibi coronæ appellatione Priniſtum deriuatum nominauit, à quo Præ neſte Romani uocitant, ut Ariſtocles tertio rerum Italicarum ſcriptum reliquit.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI DE LIBERIS EDVCANDIS LIB.

Guarino Veronenſi interprete.

QVIDNAM eſt, quod de ingenuorum educatione liberorum dicere quiſpiam poſſit, quarum'ue rerum uſu ij ad morum probitatem eua ſuri ſint, ea conſideremus. Ante omnia de ipſorum procreatione for taſſis principium feciſſe præſtabit. Siquis igitur illuſtrium eſſe nato rum pater optat, id ei proponendum arbitror, ut ne uilibus, aut abie ctis ſeſe deuinciat mulieribus, quales meretrices ſunt, aut pellices. Quibus enim ulla ex patre,

A ex patre, uel matre innata eſt macula, eos quoad uita ſuperſit, indelẽda quædã ignobilitatis conuicia comitantur, quæ increpare, carpereq́ʒ uolentibus in promptu magnopere ſunt. Sapiens nimirũ is extitit poëta, quiſquis infelices ait eſſe prognatos, quum nequaquam rectè fundamẽta ſui generis iaciantur. Pulcher igitur libertatis, ac licentiæ theſaurus eſt, bonis procreatũ eſſe parentibus. Quæ res his plurimi fieri debet, qui legitimã exoptant ſobolem. Atqui ſimulati, & numorum inſtar ficti generis arrogantia falli, deprimiq́ʒ natura ſolet. Quocirca is rectiſſimè cecinit poëta, qui hunc in modũ inquit: Sceleris parentum mens uſquam ſibi conſcia fortiſſimum quẽqʒ captiuum trahit uirum: quemadmodũ iactantia ſimul & faſtu referti ſunt, quibus claris naſci parentibus obtigit. Eam ob cauſam filium Themiſtoclis Diophantum perſæpe in multitudine dixiſſe ferunt, quicquid is expeteret ab Athenienſium populo mox approbatũ iri; Nam quæ ille uellet, & mater: & quæ mater, & Themiſtocles: quæ uerò Themiſtocles, eadẽ & uniuerſus Athenienſis populus. Digniſſimum eſt eam animi magnitudinẽ collaudare Lacedæmoniorũ, qui idcirco regem Archidamum pecunijs mulctauere, quoniã puſilli corporis mulierem matrimonio capere paſſus erat, ſubinde dicentes, quòd ille nõ reges, ſed reginas eis ædere cogitaſſet. Poſt hæc deinceps dicatur, quod maiores noſtri haud neglexiſſe uidentur. Quid nam illud eſt? Vt qui ſe mulieribus generandæ gratia ſobolis admouent, hi omnino ſobrij, aut uino ſaltem modeſtiſſimè delibato, congreſſum faciant. Quibus enim ex initio utà genitoribus per ebrietatem ſeminarẽtur accidit, ij uini auidi, ac temulenti nimirum eſſe ſolent. Eapropter quum Diogenes quendam ex temulẽtia alienatæ mentis adoleſcentulum deſipere cerneret: Adoleſcentule, inquit, ebrius te ſeminauit pater. Et de genitura quidem hactenus. At uerò de ipſa iam degẽda uita uidetur explicandum.

DE VITA INSTITVENDA.

B Generaliter equidẽ, quod de artibus ac ſcientijs dicere cõſueuimus, idem etiam de uirtute dicendum. Tria eſſe quæ ad operis perfectionẽ rite obeundam concurrere oporteat, naturam, rationem, & conſuetudinẽ. Rationem diſciplinã uoco, cõſuetudinẽ uerò exercitationem. Initium à diſciplina, uſus ab exercitio ac meditatione fiet. Ex omnibus autẽ abſolutio comparabitur. Sin iſtorũ pars ulla defecerit, neceſſe erit hanc claudam eſſe uirtutem. Cæca enim res eſt ſine diſciplina natura, & abſqʒ natura diſciplina manca res exiſtit. Imperfectũ autem quiddã exiſtit, ſi ambobus his careat exercitatio. Nam ſicut in agrorum cultura bonam in primis eſſe tellurem oportet, tum ſerendi peritũ agricolam, dehinc optima ſemina, eodem modo telluri naturam, agricolæ præceptorẽ, ſeminibus ſtudiorũ inſtitutiones, ac præcepta conferes. Quæ omnia in eorũ animos conueniſſe, ac ſpiraſſe cõtenderim, quos uniuerſi decantant, Pythagorã dico, Socratẽ, Platonẽ, & quiſquis ſempiternã cõſecutus eſt gloriam. Ingentis certè felicitatis & diuini fauoris eſt, ſi cui ſingula hæc dij contulerunt. Quòd ſi quis haud idoneũ exiſtimat ingeniũ, poſteaqʒ doctrinã, & rectam ad uirtutẽ nactus eſt exercitationẽ, ingentes naturæ defectus, ut fieri poteſt, nõ remittere magnum in modum, imò uerò prorſus, errare ſe ſciat. Socordia enim naturæ uires perimit, doctrina tollit ignauiã. Facilia quoqʒ ipſos fugiunt negligẽtes. Difficilia uerò cura, & diligentia capeſſuntur. Quàm expeditiſſima, quamq́ʒ efficax ſedulitas pariter ac labor exiſtat, compluribus in rebus facilè, ſi cõſpexeris, diſces. Aquarũ enim guttæ lapides cauant; ferrũ & æs manuũ tactibus obteruntur: carpentorũ rotæ ſummis inflexæ uiribus, haud ullo pacto priſtinã reparare rectitudinẽ poſſunt: curuatas hiſtrionũ uirgas nullo dirigere modo licet: quin factus præter naturã labor naturæ uim ſuperauit. An hæc duntaxat diligentiæ poteſtatem indicant? Minimè, imò uerò & infinita cætera. Si quod fertile natura ſolum incuriæ deditur, ſqualet incultũ, quodq́ʒ natura præſtan-

C tius est, eò magis si per ocium ac negligentiā omissum erit, perditur. Est'ne quispiā infœcundus, & supra modum asperior ager? At cultus generosos ædidit fructus. Quænam arbores sunt, quæ datæ neglectui nō simul & tortæ pupullent, & steriles persitent? quum eædem rectum assecutæ patrociniū fructuosæ sint, & magnopere fertiles. Quæ corporis fortitudo nō obtunditur? & propter incuriam, mollitiem, ac malam habitudinē non perit? Quæ autē imbecilla adeò natura, quæ per exercitationes atq; certamina ad maximas non augeatur uires? Qui uerò equi à primis bene domiti annis, suis nō obsequuntur sessoribus? Qui autem indomiti perstant, nónne ceruice durissimi, & animis feroces euaserunt? Et quid admirari cætera opus est, quum truculentissimas feras laboribus mitigari, mansuefieriq; plerunq; cernamus? Bene Thessalus ille, qui quū interrogaret, quinā abiectissimi Thessalorū essent: qui bellicarū quietem rerum agunt, inquit. Ecquid multis opus est uerbis? Cōsuetudo est, quæ longæua permaneat. Si quis proprias, familiaresq; ex cōsuetudine uirtutes agat, is nullo aberrar[illegible] modo uidetur. Qua in re unico usus exemplo amplius de hisce rebus prolixiora enarrare desinā. Lycurgus ille Spartanorū legislator, geminos ex ijsdem parētibus catulos suscipiēs, haud similibus educauit moribus. Alterū enim helluonē luxuriaq; solutū, alterū indagine sagacē, & uenationibus idoneum reddidit. Postea quū aliquādo Lacedæmonij unum in locū cōuenissent: Ad parandam, inquit, uirtutē, uiri Lacedæmonij, ingens est momentū consuetudo, disciplina, doctrina, & uitæ institutio, quæ uobis illico manifesta uehementer esse faciam. Duos subinde catulos adducens, quum ollam in medio, leporemq; coram eis posuisset, alter quidem in leporem, alter in ollam magno erupit impetu. Quum autē Lacedæmonij nondum quidnam id sibi uellet, coniectarent, aut quamobrem catulos ostentasset; hi ambo, dixit, ijsdem orti parētibus, cæterum diuersam uitæ cōsue-
D tudinem assecuti, alter gulosus, alter uenator euasere. De uita quidem ac consuetudine satis, consequens est ut de educatione dicatur.

DE EDVCATIONE LIBERORVM.

Oportet, ut mihi profectò uidetur, ut matres filios educent, eisq; ubera porrigant, quoniam maiori cū charitate, & impensa magis diligentia nutriēt, ut quæ natos ex intimo, & ut dici solet, ex unguibus ament. Nutrices uerò & alumnæ suppositam quandam, & ascriptitiam beneuolentiā habent, utpote mercedis gratia diligētes. Quòd matres eos quos progenuerint, nutrire, alereq; cōueniat, ipsa etiā natura demonstrat, unicuiq; etiam animantiū generi quæ pariunt, idcirco simul & lactis alimenta suppeditauit. Eius quoq; sapiētem fuisse prouidentiam constat, quæ duplices mulieribus mammas addidit, ut si gemellos pepetisse contigerit, duplices ad alendum fontes haberent: præterea ut maiorem in eos quos procreassent, auitæ beneuolentiāq; fouerent. Quod mediusfidius haud iniuria factum est; uictus enim cibiq; sodalitium quiddam beneuolētiæ & amoris incremētum existit: nam & belluæ, dum à socijs pastus euellunt, magnum præ se ferre desiderium uidentur: danda præsertim opera, ut matres, quemadmodum enarratum est, filios educent, ijsq; ubera porrigant. Sin id facere nequierint, uel propter aduersam corporis ualetudinem, id nanq; impedimento esse poterit, uel propter aliorum studium gignendorum, alumnas ac nutrices non uiles equidem, aut aduentitias, uerum quammaximè idoneas, probasq; suscipiendas esse censeo. Primum quidem moribus instructas patrijs. Sicut enim infantium membra simul ac nati sunt, formari componiq; debent, ut recta, minimeq; obliqua fiant, ita puerorum mores principio aptè concinneq; fingere conuenier. Illa nanq; nouella ætas ad fingendum facilis, & tenera est, & ipsorum animis, dum molles adhuc extant, disciplinæ melius instillantur. Difficilius autem quæ dura sunt molliuntur. Quemadmodum enim sigilla mollibus imprimuntur ceris, ita & doctrinæ, dum puerilis adhuc animus est, insculpuntur.

A insculpuntur. Aptissimè igitur diuinus ille Plato nutrices admonuisse uidetur, ut ne friuolas, ac turpes pueris fabellas mandent, ne illorum animos ex initio stultitia, & corruptis imbuant moribus. Pulchre igitur Phocylides poëta monuit:

Dum tener est gnatus generosos instrue mores.

Illud etiam ne omittatur dignum est, ut adolescentulos, qui alumnis conuicturi mi nistraturiq́ sint, tales in primis inquiramus, ut bonis ueniant instituti moribus. Dehinc ut patriũ sermonem, ac expedita pronũciare uerba sciant, ne barbaris uocibus, aut deprauatis moribus intincti aliquod ex his uitiũ reportent. Haud est ab re illud usitatum sermone prouerbium: Si claudo uicinus habitaueris, & ipse claudus ambulare disces. Postq́ peruẽtum eò ætatis erit, ut iam pædagogis committi pueri debeant, hic ad eorum institutionem omnis habebitur diligentia, ne mancipijs, aut barbaris, aut perfidis, & incõstantibus filios tradere se nesciant, quum irridenda uehementer hoc tempore multorũ adsit consuetudo. Praestantes siquidem seruos nacti, hos quidem agri cultores designant, illos naucleros, alios mercatores, quosdã & domesticæ rei dispensatores. At si quem temulentũ, scurram, & ad omnẽ rem gerendã prorsus inutilem seruũ repererint, huius curæ natos cõmittunt. Frugi uerò pædagogũ talem natura esse oportet, qualis & Achillis pædagogus Phœnix erat, quem idcirco Peleus, ut est apud Homerũ, Achillis curæ præfecisse dicitur, ut ei dicendi pariter ac faciendi ductor foret, atq; magister. Maximũ omniũ, longeq́ primarium dicturus accedo. Inquirendi filijs præceptores, quorũ uita nullis obnoxia criminibus, irreprehensi mores, & optimũ experimentũ. Honestatis enim fontẽ simul ac radicẽ esse liquet, legitimã cõsequi disciplinã. Ac ueluti coloni sepes arbusculis circũ ponũt, ita & æquissimi præceptores consona pueris instituta & admonitiones inserunt, unde rectissima morũ germina pullulent. Nunc uerò respuendi stomachãdiq́

B nõnulli sunt genitores, qui priusq́ ullã ex præceptoribus experientiã sumpserint, hominibus aliquãdo improbis imperitisq́, ac ignorationis insignis, liberos cõmendant. Quod etsi per ignorantiã factũ fuerit, ridiculũ tamen est. Illud autem extremæ certè stultitiæ. Quidnã inquies? quidã enim quãq́ quibusdã dicentibus peritis aliquorũ inscitiã improbitatemq́ cognorint, idq́ persuaserint, eis tamẽ suos optimè cõmendãt pueros. Nonnulli placidis eorũ uicti blanditijs. Sunt tamẽ qui rogantium amicorũ gratiæ tribuant. Qua in re simile quippiã factitant, ut si quis ægroto laborans corpore doctum ac salutiferũ omittẽs medicũ, ut amici gratiam ineat imperitũ hominem deligat, à quo fortassis in perniciem detur: aut præstantissimo gubernatore dimisso, obsecrantibus amicis probet insipientem & ignarum. Prò Iupiter, dijq́ omnes, est'ne paternæ quispiã appellationis, qui pluris obsecrantiũ gratiam, quàm liberorum eruditionem faciat? Haud ab re, quod antiquus ille Crates dicere solebat, qui si licuisset, ubi in altissimam urbis partem conscendisset, se uociferaturum aiebat: Quorsum ruitis homines, qui omne in comparãdis pecunijs uestrũ studium facitis, filiorũ uerò, quibus eas relinquitis, nullam sanè curam suscipitis? Quibus addendum esse censeo, q; hi patres haud aliter faciunt, quàm qui magnã calceorum sedulitatẽ habent, quũ interim pedem ipsum parui pẽdant. Multi uerò sunt parentes, in quibus adeò numorũ amor pariter & filiorũ odiũ sæpenumero increuit, ut ne maiora impendãt salaria, nullius existimationis homines eorũ natis deligant, uilissimorũ preciorum disciplinã ipsam insectantes. Ob quam rem Aristippus haud insulsè, quin urbano plurimũ sermone quendã mẽtis inopem patrem carpsit. Quopiam enim ex eo percontante, quantam instruendi gratia filij mercedẽ postularet: mille drachmas, dixit. Ille uerò, hercle, ait, permagnum postulatum. Seruum enim comparare mille drachmis possum. Duos, inquit, habebis seruos, & filium, & quẽ mercaberis. Et ut summatim dicam, quonam modo absurdum non est, nostros quò dextra cibos capiant, ita assuefecisse, ut si læuam protendant, cõtinuò increpemus,

C nullam autem facere prouidentiam, ut idoneas, atq; legitimas audiant disciplinas? Quid autem his admirandis accidat patribus, postq; filios male nutrierint, maleq; instruxerint, dicere aggrediar. Nam quũ sumpta uirili toga salubrẽ, ac bene institutum uiuendi ordinẽ aspernantes, ad immodestas atq; seruiles sese præcipitarint uoluptates, tunc ita liberos erudisse pœnitet: quumq; nulla extat utilitas, sese ob illorũ peccata discruciãt. Hi enim assentatores, parasitosq; recipiũt indecoros, ac execrandos homines, & perniciosos iuuentutis euersores: illi scorta, meretricesq; superbas, atq; sumptuosas redimũt. Alij opsonijs & exquisitis ferculis dies peragunt: quidam in alea, procacissimisq; sodalitijs uti naufragi demergũtur. Nõnulli iuuenilibus sese magis applicantes malis, adulteria, libidinesq; complectuntur, & unicam morte uoluptatẽ existimant. Verũ enimuero hi, si cuiuspiã philosophi consuetudinẽ habuissent, haud talibus profecto rebus animũ induxissent: quin id Diogenis præceptũ didicissent, q uerbo quidẽ grauiter, re aũt uere cõmonefaciẽs ait: Meretriciã ingredere domũ, ut pdiscas quàm uilissimarũ rerũ precia nullã præ se ferunt excellentiã. Et ut succincte dicam, uaticinari magis quàm admonere iure me existimans, unum in hac re primũ, mediũ, atq; postremũ esse uerticem asseuero, ut honesta uitæ regula & legitima sit eruditio. Hæc esse quæ ad uirtutem, ac beatitudinẽ plurimũ ferant adiumenti. Cætera quidẽ bona humana quædã esse, pusillaq;, & indigna quæ tantis insectemur studijs. Pulchra quidẽ mediusfidius est nobilitas, sed maiorum illud nostrorum bonũ existit. Preciosæ quidem diuitiæ, uerum ea est fortunæ possessio, quũ eas & habentibus, ut usu euenit, auferat, & minimè sperantibus afferat. Magnæ insuper opes signũ quoddã & facinorosis nota seruis, & calũniatoribus iacent, quoties loculos sagittare, adoririq; concupiuerint, & quod maximum est, hæ quoq; sceleratissimis communes hominibus sunt. Gloria uenusta quidem res est, sed inconstans minimeq; stabilis. Forma præcipuum quoddam, & pro qua uendicanda magnopere decertetur, at caduca paruoq; durans tempore. Preciosa quippe sanitas,

D uerum permutationi prorsus obnoxia. Cõcupitæ sanè uires, & in partem beatitudinis collocandæ, sed facilè aut ægritudine, aut senectute cõtabescunt. Si quis omnino corporis robore glorietur, sententia falli se discat. Humana siquidem uis præ cæteris pars quota extat animantibus? Elephantes, inquam, tauros, atq; leones. Nostris autẽ in rebus sola & immortalis, & diuina est eruditio. Ex uniuersis duo humanæ naturæ perquam peculiaria bona sunt, intellectus, & ratio. Et intellectus quidẽ imperat, ratio autẽ obsequitur. Hunc nullus fortunæ tollet incursus, nulla calumnia distrahet, non ægritudo corrumpet, neq; senectus ullis affliget nocumentis. Solus intellectus est, qui uetustate confectus repubescat, & quũ reliqua omnia tempore diminuãtur, scientia senectute augescit. Bellum singula torrentis instar trahens, & omnia ferens, solam doctrinam nequit eripere. Quocirca philosophum Stilponem illum Megarensem memoratu dignum fecisse responsum autumo. Nã quũ Demetrius captam urbem solo æquasset, Stilponem interrogauit, nunquid suorũ quicq; amisisset. Cui Stilpo: haud equidem, inquit: bellũ enim nulla ex uirtute spolia ducit.

Stilpone. Concors huic & consentaneũ illud Socratis uidetur esse responsum. Nã quũ Gorgias, ut arbitror, percõtaretur, an Persarũ regem felicẽ esse putaret: Nescio, inquit, quãtũ habeat uirtutis ac disciplinæ: perinde ac in hisce, nõ autẽ fortunæ bonis persistat beatitudo. Cæterum quemadmodum nihil filiorum eruditione propẽsius, & conducibilius faciundũ esse moneo, ita incorrupta ac salubri patria insistere oportere dixerim, ita ut liberi à popularibus & laudatiuis quamprocul nugis abducant. Nã multitudini qui collibuerit, is sapientibus displiceat oportebit. Testimonio est Euripides ita dictitans: Iners ego sum meos in uulgum uersus dare: Modicis uerò, ac æqualibus sapientior. Et profecto qui peritis cõtemptui sunt, ij ad perorandũ in multitudine magis idonei habentur. Qui enim ad turbulẽtissimæ gratiã & beneuolentiam

A lentiam plebis ineundam sua constituerint exercitia, eos utplurimum prodigos, & uoluptatis auidos intueor, & iure quidem ac meritò. Nam si quis ut uoluptatē alijs comparet honestatem negligit, is certè rectas ac salubres delectationes suis anteponere, aut pro uoluptuosis modesta sectari nullo modo poterit. Ad hæc, ne pueri dicant ex tempore, cauendū erit. Quod enim incōsultò ac temere dictum, factum'ue sit, id pulchrum esse nequit, utq; in prouerbio est: Difficilia honesta sunt. Impræmeditati quoq; sermones plurima leuitate, incuriaq; referti, neq; unde sumendum exordium, neq; ubi terminandū facilè conspicantur. Præter alia delicta, quibus extemporarie dicendum est, hi ad immoderatam quandam incidunt multiloquentiā. Considerata uerò meditatio orationem è cōgrua uagari mensura non finit. Periclem, ut accepimus, ad perorandum conuocatū multoties populo nequaquā audiuisse constat, φ imparatum se esse diceret. Eodem modo & eius in republica æmulator Demosthenes, quum ad consulendū accerseretur à populo, restitit: Non enim instructus sum, ait. Hanc nullo cū autore, mendacemq; traditionē esse fortasse quis dicet: uerum in oratione contra Midiam cogitationis utilitatē palàm adduxit, hunc in modum inquiens: Ego, uiri Athenienses, cōsiderasse me fateor, & quantū in me situm est, præmeditatū uehementer esse non inficior. Miserādus enim certè forē, si ita dispositus accessissem, ut quæ de hisce rebus oraturus sum, incōsiderata præterijssem. Neq; uerò id nūc dico, ut sit omnino dicendi expedita præparatio reprobanda, aut quò minus ab his, qui eā rem dignè exequi possint, habenda sit exercitatio, sed hoc iuueni parce faciundū, quoad uirilis succedat ætas, néue ex incidenti dicat, dignum arbitror. At quū eloquendi uires radicē egerint, tunc ubi tempus aduocarit orandi ubertatē impartire cōueniet. Sicut enim qui longo tēpore in uincula coniecti fuerint, si posterius soluantur, ob diuturnā uinculorū cōsuetudinē ambulare nequeūt, quinimo claudis incedunt pedibus, ita & qui sermonē diutius astrinxerint, si quan-
B do loquendū extēplo fuerit, nihilominus eundē stylum interpretis obseruāt. At si quis pueros ex tēpore dicere sinat, extremæ causam garrulitatis instituit. Miser quidam pictor, quū suā Apelli ostenderet imaginē, hanc modò pinxi, dixit. Cui Apelles: & si taceas, inquit, hanc subitò depictā esse intelligo. Demiror autē quonā pacto nō plures huiuscemodi depinxeris. Et ut ad priorem materiam referatur oratio, sicuti theatralem ac tragicam, ita & depressam & humilem dicendi orationem eui tandam, fugiendamq; prorsus admoneo. Tumidum nāq; orationis genus ciuile nequaquam est: Tenue uerò nusquam mouet. Quemadmodū enim corpus nō solum incolume, uerumetiam bonæ habitudinis esse oportet, ita & orationem non modò non ægram, sed etiam robustam esse conuenit. Nam quicquid tutum est, id solūmodo collaudatur. Quod uerò cum periculo fit, id etiā admiratione prosequimur. Eandem quoq; de animi dispositione sententiā habeo. Nā neq; temerariū, neq; audacia prorsus exutū ac timidū esse decebi:, quum illud quidē impudentiā, hoc autē seruilē afferat turpitudinē. Mediā autē in cunctis secare uiam summæ & artis, & cōsonantiæ est. Adhuc quū de disciplina cōmemorē, de ipsa quid opiner differendū censeo. Sermonē uno contentū esse mēbro, non autē uarijs distinctū esse clausulis, nō paruum imperitiæ, ac dissonātiæ signū facio. Id præterea ad exercitationē fastidiosum, & passim intolerandū arbitror. Vnicus nāq; canendi modus, & inuariatus personis actus, laborem simul, ac satietatē gignit. Amœna uerò usquequaq; uarietas cū cæteris in rebus, tū uerò in uocibus, atq; spectaculis. Ingenuis igitur adolescētibus nihil uel auditu, uel spectatu debet omitti, imò nec is qui orbis disciplinarum appellatur. Verū hæc perinde ac gustus gratia, uel in transcursu perdiscenda sunt: fieri autē nequit, ut in cunctis perfectionē assequātur. Antiquiorē autē, primariāq; philosophiā esse ducāt. Qua in re, mea corā ex similitudine quadā cōstituenda sentētia. Nā sicuti cōplures nauigādo urbes obire ppulchrū est, ita in præstantissima domiciliū habere

C commodissimũ ac preciosissimum. Vrbanè profectò † Biantem philosophũ dicere solitũ accepimus: Quemadmodũ quum proci Penelopes cõgressum habere nequirent, eius se ancillis immiscebant, ita & qui philosophiam consequi non ualent, per cæteras nullius sanè existimationis disciplinas aridi semper & tenues intabescunt. Quamobrẽ aliarum artium & scientiarũ, uti principem, constituere philosophiam oportebit. Ad corporis quidem curam duplicẽ scientiam humana excogitauit industria, medicinã dico, atq; gymnasticam: quarũ altera sanitatẽ, altera bonam importat habitudinẽ. Animorũ autẽ ægritudines atq; languores sola est quæ curet ac medeatur philosophia. Per hãc enim & cũ hac scire licet, quid honestũ, quid turpe, qd iustũ, quid iniustũ, & summatim, quid deligendũ, quid fugiendũ, quomodo parentibus, quomodo natu grandioribus, quomodo peregrinis, magistratibus, amicis, uxoribus, ac seruis utendũ sit, utq; deos ueneremur, parentes honoremus, seniores uereamur, legibus obtẽperemus, magistratibus cedendũ sit, amicos diligere oporteat, in mulieres seruare modestiã, charos habere liberos, minimè seruire cũ seruis, & quod maximũ est, in prosperis fortunæ successibus lætitia non effundi, nec in aduersis casibus tristitia deprimi, nec omnino uoluptatibus esse deditos, nec ita per iracundiã affici, ut belluarũ animos induamus, quæ ex omnibus philosophiæ bonis antiquissima iudico. Generosi enim secundã ferre fortunã uiri officiũ est, sine inuidia uerò, hominis bene instituti. Voluptates ratione superare sapientis: iracundiã uincere non uilis profectò aut abiecti munus est uiri. Cæterũ eos perfectos opinor esse homines, qui ciuiles cũ philosophia potestates queant immiscere. Hos sibi gemina uendicare bona reor, ut scilicet eorum uita & ad cõmunem omniũ utilitatem in republica duceretur, & summa cũ tranquillitate nullis obiecta fluctibus per sapientiæ studia uersaretur. Nam quũ triplex uitæ genus existimatũ quidẽ, actiuũ, contemplatiuũ alterum, tertiũ uoluptuosum, hoc sanè dissolutũ, & uoluptatis mancipi-

D um, belluarũ est, & infimorum hominũ. Actiuum autem, si philosophia caruerit, ineptum est, & magnis delictis inuoluitur. Speculatiuũ, si ab actiuo seiungitur prorsus inutile. Experiundũ igitur pro uiribus, ut & publica cõficiantur, & philosophia uendicetur, quemadmodũ pro temporibus attinere uidebitur. Hunc in modũ Pericles ciuilia tractauit officia, hunc in modum Archytas Tarentinus, hunc in modum Dion Syracusanus, & Thebanus Epaminondas, quorum utrunq; Platonis constat fuisse discipulum. Circa disciplinam quid amplius immorari deceat, nescio, nisi q̃ præter ea quæ dicta sunt, conducibile, imò uerò necessarium existit, ut ad adipiscendos antiquorum codices ne parum diligentes sint. Verum hi pro agricolarum more colligendi. Nam ita disciplinæ instrumentum non librorum possessio, sed usus & exercitatio est, sicut & colendi scientiam à tellure, non autem à uomeribus, & reliqua supellectile conseruari contingit. Corporis certamina ut contemnantur, ne digna quidem extant, sed ad eius rei præceptores, ut ad ipsa quantum sat erit elaborent, pueri dimittentur, quò & apta quædam membrorum compositio simul & robur acquiratur. Bona enim in pueris corporis habitudo, bonæ quoque senectutis fundamenta iacit. Sicut hyemi necessaria per serenitatẽ parare conuenit, ita & boni mores, & optimũ ad senectutem uiaticum modestia in ipsa iuuentute reponentur. Adeò autem perinde ac in cella quadam reseruandus est corporis labor, ut ne fragiles, leuiterq; cedentes ad doctrinæ studia fatigati succumbãt. Hostes enim disciplinarum, ut à Platone dictum est, labores atq; somni. Quid his tantũ insisto, quũ ad id quod dictũ longè principalius est explicandum, summo ducar studio? Militaribus nanq; certaminibus pueros exercere cõueniet, ut in iaciendis hastis, tractandis arcubus, uenationibusq; magnopere contendant. Victores eorum quos bello deuicerint bona sibijpsis præmia esse proponunt. Bellum educatam in umbra corporis habitudinem repudiat. Macilentus autem miles, bellicis assuetus certaminibus,

pugiles,

A pugiles,& ſtructas prælio propulſat acies. Quid agis? dicet quiſpiam: tu quum de ingenuorum educatione liberorum daturum te præcepta ſpoponderis, poſt modũ inopes, ac populares ita uideris prætermiſiſſe, ut ſolis inſtitutionẽ locupletibus exhibere cogites. Quibus occurrere haud certè difficile: Ego nanq; hanc ipſam inſtitutionem communem omnibus, ac utilem eſſe maximè uelim. Verum ſi propria laborantes indigentia meis uti cõmonefactionibus nequierint, fortunam, nõ autem me conſulentẽ accuſent. Enitendum itaq; pro uiribus, ut optima pueris, uel etiam ipſis pauperibus fiat educatio. Sin minus, poſſibili ſaltem utendum erit. Et iſta quidem, quæ grauiter in ſermone obijci poterant, adduxi, ut quæ ad rectam iuuenum inſtructionẽ non ferunt, deinceps adiungam. Illud igitur aſſero, ad honeſta pueros exercitia non plagis aut uerberibus, ſed monitis ac rationibus adduci oportere. Omitto enim ea magis ſeruos decere, quàm liberos, qui durati rigeſcũt, & labores ſuſtinẽdos, nunc ob plagarũ dolores, nũc ob cõtumelias horrẽt. Liberalibus autem pueris maiorem laudes ac uituperia, quàm uerbera cõmoditatem aſſerunt. Illæ enim ad honeſta concitãt, hæc à turpitudine cohibẽt. Mixtim uerò & alternis utendum erit obiurgationibus & laudibus. Poſtq; uehemẽter obiurgarint, pudore agendum erit, rurſusq; laudibus reuocabunt, ijsq; imitandæ nutrices erũt, quæ ubi infantes lugere coëgerint, ubera denuo ad eos ſolandos admouent. Cauendũ autem erit, ne immodicis elati laudationibus intumeſcant, quoniam nimijs demolliti laudibus franguntur. Pleroſq; iam ego patres uidi, quibus amor nimius ne amarẽt cauſa extitit. Quid enim eſt quod dicere uelim, ut exẽplo luculentior fiat oratio? Nam quũ hi feſtinent, ut filij in cunctis ocyus antecedant, immẽſos illis labores adijciunt, ſub quibus defeſſi corruant, & alioqui pondere moleſtiarũ oppreſſi, doctrinam minus manſuetè percipiũt. Plantæ enim quũ modicis alantur aquis, quammultis ſuffocantur: Eodẽ modo animus quũ mediocri uegetetur labore, ſub nimio demerſus opprimitur. A cõtinuis igitur laboribus danda quædã pueris reſpiratio. Reminiſci enim
B oportet noſtram omnẽ uitam in remiſſionẽ ac ſtudium eſſe diuiſam. Quocirca non uigiliam modò, uerumetiã ſomnum eſſe repertum: non bellũ ſolum, ſed & pacem: nõ hyemem, ſed & tranquillitatẽ: non operoſos, ſed feſtos etiã dies: & ut generatim eloquar, laboris condimentũ eſt ocium. Idq; non in animantibus modò, ſed etiã in his quæ anima carẽt, fieri conſpicies. Arcus enim lyraſq; remittimus, ut tẽdere poſſimus. Ac ſummatim, corpus quidẽ indigentia & replemento, animus uerò remiſſione atq; labore conſeruatur. Increpandi pleriq; meritò ſunt genitores, qui pædagogis atq; præceptoribus filios ita cõmittũt, ut quid hi diſcant neq; uideãt, neq; protinus audiãt. Qua in re plusquàm opus ſit delinquũt, quũ ipſi paucos intra dies experimẽta ſuſcipere ac tẽtare debeant, non autẽ in mercenarij diſpoſitione ſpem ſuã collocare. Nam & illi maiorem puerorũ curam ac diligentiã facturi ſunt, quum rationem ubiq; reddituros ſe fore ſcient. Hoc in loco generoſum illud lepidum'ue ſtabularij dictum, qui nulla alia ex re equũ adeò pingueſcere, quàm regis oculo, dixit. Super omnia puerorũ memoria exercenda conſueſcendaq;, ea enim diſciplinæ quaſi quædã cella penaria eſt. Quamobrẽ memoriam eſſe matrem Muſarũ traditur in fabulis. Quaſi uerò inſinuent atq; demonſtrent, nullam à natura rem tantũ gignere, ac nutrire, quantũ memoriam poſſe. Illa igitur in utrãq; partem exercenda, ſiue ij natura memores, ſiue contrà obliuioſi fuerint. Naturæ ſiquidem abundantiam corroborabimus, defectum uerò ſupplebimus, tumq; illis cæteros, iſtis ſeipſos uincere continget. Præclarè enim apud Heſiodum:

Paruula ſi tentes ſuperadiecíſſe puſillis,

Idq; frequens peragas, magnus cumulatur aceruus. Illud uerò ne parentes lateat, memoratiuam doctrinæ partem non modò ad perdiſcendum, uerum & ad cæteras uitæ res non minimam cõferre portionẽ. Nam rerum geſtarũ memoria ad

C futurorum consultationem exemplum quoddam extat. Præterea filij à uerborum turpitudine retrahendi. Vt enim ait Democritus: actionis umbra existit oratio. Dehinc ut ipsi colloquio faciles, & in obuijs compellandis suaues fiant, præparandum erit. Nam sicuti graues in colloquio mores digna in se contrahunt odia, ita & pueri chari socijs reddentur, si quæsiti non pertinaces omnino, nulliq; cedentes extiterint. Non solum enim uincere, sed etiam uinci scire speciosum est, in ijs præsertim rebus, in quibus uictoria detrimentum parit. Extat huiuscemodi Cadmea certè uictoria. Huius rei testem adducendum sapientem habeo Euripidem, qui hunc in modum locutus est: Duobus obloquentibus, quum alter fuerit qui uerba frenat, is longè sapientior. Cæterum illa non minus quàm superiora, quin longè magis adolescentibus exercenda, ea sunt eiusmodi: Sine mollitie uitam esse degendam, continendam linguam, iram sibi subijcere, manus comprimere. Quale autē horum unūquodq; sit, dispiciendū. Hæc autē ab exemplis notiora fient. Et ut à posteriore prius exordiar: plerię manus ad iniusta submittentes lucra, anteactam effuderunt uitam, ut Gylippus Lacedæmonius, qui quoniam pecuniarū sacculos soluerat, Sparta in exilium expulsus est. Sapientis autem munus est, à nulla uinci iracundia. Adolescens quidam temerarius admodum & fastidiosus Socratē calce percussit. Quāobrem quū molestè ferētes comites, adeoq; animi discruciatos aspiceret, ut ipsum persequi uellent: si me asinus, inquit, calce pulsasset, dignum me ut mutuò illi calces incuterentur existimaretis? Quod tamen haud ille prorsus effecit. At eum quū uniuersi probris insectarentur, calcitronemq; nominarent, suffocatus est. Quum Aristophanes multa in eum conuicia dissipans, eam cui Nebulæ titulus est comœdiam ædidisset, & astantium quidam talia decantans dixisset: Nunquid ista Socrates iniquo pateris animo? Haud equidem mediusfidius, ait, siquidem in theatro perinde ac magno in conuiuio salibus mordeor. Sororia ista & paria Archytas Tarentinus

D & Plato gessisse uidentur. Ille enim ex bello reuersus, rei nanq; militari operam dabat, agrum incultum ac squalentem offendens, accito illius uillico, nisi iratus forem lugeres, ait. Plato uerò aduersus deditum uentri seruum fastidiendumq; ira percitus, uocato sororis filio Speusippo, abi dixit, hunc uerberato, nam ego nimia exagitor ira. Ardua hæc & imitatu difficilia, dicet sanè quispiam, nec ego sum nescius. Verumenimuero totis enitendum est uiribus, ut istis utentes exemplis, ab inconuenienti & sæua nimirum ira magnam saltem auferamus partem. Nam quum alias quidem ad res, nec cum eorum doctrina, nec cum uirtute certare possumus, suæ nihilominus sapientiæ perinde ac deorum antistes, sacrorum expositores, tædasq; gestantes, hæc imitari pro uiribus & aliquid deradere conamur. De continenda uerò lingua, ut proposui, explicare restat. Si quis paruum aut cōtemptibile suspicatur, à ueritate uehementer errat. Magnæ enim sapiētiæ tempestiuum est silentium, & omni certè sermone præstantius. Idcirco maiores nostri mysticas designasse ceremonias uidentur, ut ex illis capta silendi consuetudine, deorum metum ad humanorum fidem arcanorum transferamus. Nam quum neminem tacuisse piguerit, dixisse certè complures; præterea quod silentio retentum est, efferetur persacilè: quod autem ædideris, nullo modo reuocari potest: scio innumerabiles ob linguæ intemperantiam ad maximas incidisse calamitates, ex quibus relictis cæteris, unū aut duos adumbrationis gratia meminisse sat erit. Quum Philadelphus sororem Arsinoën cepisset uxorem, Sotades inquit: In sanctam minimè rimulam trudis aculeū. Quo dicto in uincula coniectus, multo tempore putridus intabuit, & intempestiuæ dicacitatis haud increpādas utiq; pœnas dedit. Qui ut alijs risum exhiberet, in diuturnos collapsus est luctus. Paria & cum his contendentia Theocritus philosophus dixit, sustinuitq; & grauiora nonnihil. Alexander Græcis ut purpureas pararent uestes, edixerat; ut quum rediret, belli contra Barbaros à se confecti uictoriam solennibus

celebrarent

A celebrarent sacrificijs. Tum nationibus argentum per capita conferentibus, Theocritus inquit: Prius quidem subdubitabam, nunc uerò perspicuè sentio, hanc tibi secundum Homerum necem fore purpuream. Quibus ex rebus magnam Alexãdro conflauit inimicitiam. Regi Macedonum Antigono, qui altero carebat oculo, quũ cæcitatem obiecisset, haud mediocrem suscitauit iram. Magistrum enim coquorũ Eutropionem in centuria quadam constitutum, ut rationem redderet acciperetq;, ad se uenire iusserat: quæ quum ille ad eum multoties adueniens retulisset: Scio, inquit Theocritus, q; Cyclopi me crudum appones. Quo dicto illi quidem cæcitatẽ, huic uerò coquinariam obiectauit artẽ. Tunc Eutropion, capite igitur carebis, respondit, & huius dicacitatis, insaniæq; pœnas lues. Dehinc dicta renunciauit ad regem. At ille qui Theocritum interficerent statim misit. Præter hæc omnia, id quod sanctissimum est, pueri uera proferre consuefiant. Mentiri enim seruile est uitium, & à cunctis mortalibus odio insectandum, nec quod apud mediocres etiam seruos ueniam promereatur. Ista quidem de puerorum ornamentis atq; modestia, nullam per ambiguitatem aut segnitiem disputaturus accessi: de his autem quæ deinceps dicturus sum, dubius persto, & ancipiti magis trahor sententia, hac illac'ue in trutinæ modum uergens, in neutram certus inducor partẽ. Permultus uerò de introducenda, aut re aduertenda me torpor habet, ut illam tamen expromam, prorsus audiendum est. Quid illud est? Vtrum qui puerorum amore tenentur, eorum societatẽ & consuetudinem habere sinendi, aut contrà prohibendi, & ab ipsorum conuersatione procul arcendi. Quũ enim plerosq; rigidos patres, moribus acerbos, immitesq; respicio, qui filiorum dedecus esse arbitrantur, si cum eorum amatoribus obseruentur, hanc rem meis introducere consilijs uereor. Quum autẽ ex altera parte animaduerto Socratẽ, Platonem, Xenophontem, Aeschinem, Cebetem, & uniuersum illũ uirorum cœtum, qui marium commendat amores, quiq; adolescentes ad eruditionẽ

B popularem, principatum, & ad morum deniq; probitatem peruexerũt, subinde alter existo, & ad illorum æmulationem uirorum ipse deflector. Harum etiam rerum testimonio est Euripides, hoc inquiens pacto: Sed est amor mortalibus quidam insitus, animi moderata iustaq; seruantis. Simul id Platonis institutum ingenti studio & urbanitate temperatũ haud prætermittendũ. Licere inquit ijs, qui optimè de republica meriti sunt, ut quem ex honestis forma maluerint, iusto sibi deuinctũ amore media fronte dissuauient. Quod si quos pulchritudinis libido ceperit, eos fugare propellereq; conueniet. Qui autem animum dilectione ac beneuolentia cõplectentur, ij penitus comprobandi, quales Atheniensium amores, & Lacedæmoniorum existunt. De his prout unusquisq; sibi persuadet, ita etiã suspicatur. Ego uerò postq; de puerili iam institutione ac ornamento disserui, ad adolescentium ætatem transeundum paucis esse censeo. Sæpenumero improborum duces morum incusaui, qui quum puerili adhuc ætati pædagogos magistrosq; præficiant, iuuenilem impetum solutum uagari sinunt, quum è cõtrario maior his annis, quàm puerilibus cautio & obseruantia debeatur. Nam quis ignorat, puerorum delicta parua esse, ac medicatu facilia? fortassis enim aut pædagogorum incuria, aut præceptorũ in ludis peragendis inobedientia. At iuuenum peccata immensa plerũq; sunt, & miseriarum plena, uentris immodestia, paternorum bonorum expilatio, alea, saltandi proteruia, ebrietates, amores uirginum, mulierum corruptiones, adulteria. Horum igitur impetus omni cura & diligentia coërcendi, reprimendiq; fuerant. Petulantem enim uigorẽ ætatis non facilè à uoluptatum obseruabis incursu. Quocirca illi freno uehementer opus existit. Eapropter qui huic ætati summopere non resistunt, haud intelligere uidentur, se illorum cogitationibus magnam ad perpetranda facinora licentiam exhibere. Prudẽtes itaq; patres hoc potissimũ tempore summa custodire uigilantia oportebit, ut adolescentulos ad modestiam inducant, instruant, minentur, rogent, consu

K

C lant, polliceantur, nunc eorum exempla demonstrent, qui ob suas libidines ad magnas peruenerunt ærumnas, aut qui per tolerantiam laudes, & præclaram sunt gloriam assecuti. Hæc enim duo perinde ac uirtutis elementa sunt, spes honoris, ac formido pœnæ. Nam quum ille ad egregia honestatis opera promptiores efficiat, hæc ad perpetranda uilissima segniores reddit. Generatim autem liberos nostros flagitiosorum hominum consortio segregare decebit: eorum enim malignitatem reportant. Hæc & Pythagoras obscuris quibusdam præcepit sermonibus, quos hoc in loco positos explanabo, quoniam ad conquirendam uirtutem non minimum uidetur afferre momentum, quale illud: Quæ nigrantes habent caudas, gustari non oportere: hoc est, cum hominibus consuetudinem non esse habendam, quos morum deprauatio ipsa denigrat. Iugum, stateramq; ne transcendere: id est, plurimi facere iustitiam oportere, nec eam ullo modo transcendere. Nec in ocio insidere: hoc est, fugiendum esse ocium, prouidendumq; ut necessariā præparemus alimoniam. Haud iniiciendam unicuiq; dexteram: id est, non prompte aut inconsultò conciliari oportere. Angustum ne gestabis anulum: quoniam ita uitam, ut eam nō uinculo distringas, exercere debebis. Ignem ferro cædi minimè debere: hoc est, irritandum nō esse furentem, haud enim conuenit, quin potius quum intumescit, iræ cedendum. Cor neq; manducabis, quid aliud insinuat, quàm ne animum offendas sollicitudinibus, eum'ue curis conficias? Abstinendum à fabis: quòd in re ciuili uersari non oporteat: Fabis enim priscorum suffragia ferebantur, quæ finem principatibus attulerunt. Cibos in scaphio non esse ponendos: significat autem in improbum animum urbanos immitti non oportere sermones, aut ulla uirtutis studia. Cogitationis nanq; cibus est, cum ratione studium, ac sermo frugi, quem impurum ac sordidum humana reddit improbitas. Haud retrouerti ad contermina proficiscentes: id est, quibus moriendum est, quum proximum uitæ terminum intueātur, facilè ferant, neq; mœrore deprimantur.

Symbola Pythagoræ.

D Ad priorem denuo materiam flectetur oratio, & quod prius agebam, à prauis hominibus, sed assentatoribus præsertim liberos abducamus. Cōplu-ribus id patribus præsertim non desino, ac impræsentiarum rursus dico, nullum animantiū genus assentatoribus esse perniciosus, nullū quod citius in præcipitia iuuentutem deducat, qui patres ac filios radicitus obtriuerunt, illorum senectutem, & horum adolescentiam tristitia & magnis affligentes malis, & quæ ipsorū consiliis clandestina quædam iacet esca uoluptatem prætendunt. Opulentos filios patres ut sobrietatem conseruent monent, assentatores ebrietatem: illi temperantiam, isti lasciuiam: illi parsimoniam, isti sumptus & expensas: illi labores appetēdos, isti socordiam. Vniuscuiusq; uitam punctum esse temporis asseuerant. Quocirca uiuendum, non autem diminute uiuendum esse. Et quæ uobis paternarum cura minarum? iam pater uti Saturnus quidam ætate delirat, iam capularis est dæmon. Sublimē hunc attollamus, eumq; cumprimum efferamus. Pleriq; ad scortandū accedunt, & intempestiuas ducunt uxores, paternaq; ad senectutem uiatica corradunt, atq; surripiunt. Scelestissimum hominum genus amicitiæ simulatores, nullam prorsus eloquendi libertatem degustantes. Ii locupletum quidem assentatores, pauperum contemptores, aduersus iuuentutem perinde ac ex arte lyrica deducti, quum suos ridere nutritores cernunt, ultro arrident. Ex omni uitæ parte nothi atq; degeneres ad diuitum nutum uitam agunt, fortuna liberi, electione serui. Tum magnas se pati contumelias opinantur, quum nullis afficiantur contumeliis, quoniam alienum frustra cibum capiant. Quocirca si quis pater est, qui de bene instruendis natis curam gerat, has primū fastidiosas propulset pecudes. Cōdiscipulorū etiā flagitia repellātur, quoniā ii ad mansuetissimas etiam naturas corrumpēdas satis possunt. Ista quidem honesta & perutilia sunt, quæ uerò dicam humana. Haud enim uolo parētes omnino asperos, & natura esse durissimos. At præteritorum nonnullis peccatorū concedendam

interdum

A interdum esse ueniam ducant, seq́ iuuenes aliquando fuisse meminerint. Quemadmodum medici amara quædam uenena dulcibus immiscentes succis, comitem utilitatis amœnitatem inuenerunt, ita & patres increpationum rigorem mansuetudine temperent est necesse. Puerorum nanq; desiderijs remittēdæ interdum habenæ, nonq; nihil laxandæ, quandoq; rursus intendendæ. Leuia præsertim delicta molli ferant animo. Sin aduersus ipsos ira excanduerint, illico tumorem animi deponāt. Parentem enim celeres, quàm graues suscipere iras præstat. Nam quum quispiam ita difficiles induit animos, ut non nisi summo cum labore redire in gratiam possit, profecto filiorum odium contraxisse non paruo patefecit indicio. Vt aliqua etiam nouisse peccata dissimulent satius erit, uerum surditatem & obtusos senectutis sensus ad filiorū commissa transferant, ut pleraq; uidentes nō uideāt, audiētesq; nō audiāt. Amicorū errata perferimus, quidnā ergo mirū si & natorū? Crapulantiū multoties seruorū ebrietatē minimè redarguimus. Interdū pepercisti, insuper suppeditato. Molestè aliquando pertulisti, ultro ueniam adhibe. Per seruuli quandoq; fraudes demulsisti, cohibe prorsus iracundiam. Ex agro iuuencos abstulit, rediļt hesternum nonnunquam exhalans temetum, inscius esto. Vnguenta redolet, tacitus sis. Hunc in modū petulca iuuentus equini instar pulli domita, mitisq; redditur. Enitendum est, ut qui libidinibus succūbunt, & increpationibus omnino rebelles existunt, connubio subiugentur. Hoc siquidem tutissimum iuuentutis est uinculum. Eas autem despōdere filijs uxores conueniet, quæ nec multò nobiliores, nec ditiores sint. Sapiētia utiq; refertum prouerbium: Aequalem tibi mulierē inquire. Nam qui seipsis longè ampliores capiunt uxores, non earum maritos, uerum dotis mancipia fecisse se nesciunt. Cæterum hisce rebus breuia quædam apponens confestim præcepta circunscribam. Ante omnia opus est, ut patres non solum nihil peccando, uerumetiam honesta singula peragendo manifestum sese filijs exemplar exhi-

B beant, ut in eorum uitam quasi quoddam speculum intuentes, ab operum simul & sermonum turpitudine se penitus uertant. Nam si quis delinquentes acriter obiurget filios, tum is in eosdem illabatur errores, hic nempe ignorare uidetur, sub illorū nomine sua se incusare crimina. Et ut succinctè dicam: qui uitam improbè degunt, ij nullam seruos aut liberos increpandi licētiam agunt. Præterea in eorum cōmissis nunc consulendo, nunc instituendo iuuent. Vbi enim impudens est senectus, ibi & inuerecundos esse iuuenes est necesse. Ad comparandam filijs modestiam danda opera est, ut omnia pro rerum conuenientia perficiantur. Imitemur autem potissimum Eurydicen, quæ quamuis Illyrica & barbarissima foret mulierum, ad erudiendos tamen liberos, quāquam in ætate iam prouecta, studium ac disciplinam attigit. Quantam uerò in eius filios indulgentiam habuerit, uel illud abunde quod Musis dedicauit epigramma declarat. Hyropolitana Eurydice postquam doctrinæ ac eruditionis desiderium cepisset, hunc Musis titulum consecrauit. Pubescentibus enim liberis mater iam grandæua studiorum atq; uirtutis monumenta literas ingenti cum labore perdidicit. Vniuersa quæ in superioribus exposita sunt præcepta complecti, uoti magis quàm admonitionis opus esse forte censebitur. Vt autem plura per imitationem assequamur, & hoc ipsum quadam sortis ac naturæ bonitate, permultaq; insuper diligentia indigebit. At humano effici posse constat ingenio.

FINIS.

RAPHAEL REGIVS IOANNI LVBRANCIO POSNANIENSI EPISCOPO, REGIS *Poloniæ consiliario felicitatem.*

Dionysius ille maior Syracusanorum tyrannus, benignissime Pontifex, quum in filij adhuc adolescentis cubiculum aliquando ingressus, multa pocula & argentea & aurea uidisset, exclamasse fertur: Indignus es fili principatu, qui tot poculis à me acceptis, neminem tibi cõciliaris. Dictum profecto sapienti rege dignissimum. Nihil enim principem uirum magis decet, quàm diuitias & opes, ut uerbis Ciceronis utar, ad benignitatem liberalitatemq; conferre. Id uerò tibi sic est ingenitum, ut illa Dionysij indignatio nequaquã in mores tuos uerè iactari possit. Nihil enim præclarius esse ducis, quàm ut quum omnes alios quapiam uirtute insignes, tum præstantes doctrina uiros honestissimis muneribus prosequaris. Ex quo sanè factum est, ut non solum opulento Posnaniensi Episcopatu, sed etiam Romano Pontificatu dignissimus doctissimi cuiusq; iudicio esse censearis. Nam ut de alijs eminentissimis uirtutibus tuis nihil dicam, prudentia, fortitudine, iustitia, grauitate, humanitate, in egenos benignitate, in patriam pietate, uitæ integritate, quis in literis uir eminet, quem tibi nuper quum in Italiam descendisti, singulari comitate beneficentiaq; tibi non obligaris? Hinc uerò summus quidam literarum, ac potius immortalitatis, quæ solis literis continetur, amor maximis quibusq; animis ingenitus apertissimè demonstratur. Imagines enim, colossi, statuæ, pyramides, arcus triumphales, aliaq; sumptuosa hoc genus monumenta, quæ tua est prudentia, non ignoras & uarijs casibus ac ruinis obnoxia esse, neq; sibi perpetuitatem, nedum alijs tribuere posse. Vna uerò eloquentia homines alioqui mortales, hominumq; gesta non solum celebria, sed etiam immortalia fieri; ex assidua cum aliorum scriptorum, tum historicorum lectione facilè percepisti. Illa nanq; tantopere delectaris, ut quicquid temporis à regijs consultationibus officijsq; pontificalibus tibi superest, id omne ad historiam conferas perlegendam. Nec profecto iniuria, quum historia ex Ciceronis sententia, sit testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magistra uitæ, nuncia uetustatis. Sæpe igitur, nec immerito, nuper suspirabas, quũ Padoæ Alexandri Macedonis illius Magni gesta, à Q. Curtio elegantissimè descripta, percurrentes, multis in locis dimidiata deprauataq; esse deprehenderemus, meq; simul cum Nicolao Iudæco, non philosophiæ solum & medicinæ, sed etiam utriusq; linguæ doctissimo cohortabaris, ut si quo modo possemus illum in pristinum candorẽ uindicaremus. Quum autem Plutarchi Apophthegmata inter prandendum (neq; enim, quo plus temporis lectioni possis impertiri, cœnare solitus es) ferè legenda curares, multaq; uiderentur & perceptu difficiliora, & sensibus ineptiora, quàm ut Plutarcho ipsi conuenirent, mirabaris unde id accidisset, quum præsertim paucis antè annis è græca lingua in latinam à Francisco Philelpho, uiro nostra ætate cũprimis facundo, translata fuissent, ut ~~ex archetypis, & manu ipsius scriptis exemplaribus~~ librarij isti, qui impressores uocari cœperunt, illa forsitan descripserint. Sed quum omnem ego culpam in librarios ipsos reijcerem, à me petijsti, ut cum latino græcum exemplar conferrẽ, & quoad possem tibi castigarem. Ego uerò ex accurata utriusq; exemplaris collatione facilè perspexi, multa quidem librariorũ imperitia fuisse deprauata, sed interpretis incuria pleraq; uideri & ineptiora & obscuriora, quæ Plutarchus elegantissimè lucidissimeq; descripsisset. Ea uerò quum emendari citra multas non possent lituras atq; mutationes, plus quàm iniunxeras oneris sponte suscepi, Apophthegmataq; ipsa ex integro sic in latinum sermonem uerti, ut ijs quæ iam pridem interpretata fuerant, multò perceptu faciliora esse uideantur. Quod quidem si utranq; translationem tibi conferre uacabit, facilè diiudicabis. Illud autem mihi gratissimum erit, si hanc lucubrationem nostram honestissimis studijs tuis aliquid cognouero profuisse. Hac nanq; potissimum de causa hunc laborẽ suscepi, quòd Apophthegmatum lectione haud immeritò te maximè delectari sciebam. Quum enim Apophthegmata ipsa nihil aliud sint, quàm acuta quædã & breuia non cuiuslibet quidem dicta, sed oratorum, ducum, legislatorum, imperatorum, regum, ac ut semel dicam, illustrium uirorum, cum omnes alios, tum principes & antistites, non inter legendum modò iuuare, uerum inter loquendum quoq; & consultandum oppidò quàm commendare possunt. Quis enim magni excellentisq; sapientia uiri autoritate atq; sententia non moueatur? Huc accedit multarum historiarum cognitio, quas apud alios scriptores haud facilè inuenias. Tametsi nanq; Apophthegmata ab historia semota esse uidentur, citra historiam tamen minimè describi possunt. Sed quum hoc pulcherrimè tibi sit notum, nihil longiore præfatione opus esse uidetur. Ac illud potius excusandum foret, quòd serius forsitan quàm optabas, Apophthegmata ipsa ad te peruenere. Id uerò

A *tametsi nulla mea factum est culpa, nisi cum aliqua tamen adeò longi temporis usura ad te illa proficisci non potui sustinere. Nam unà cum illis lepidissimũ quoq; Plutarchi ipsius dialogum, quẽ Ioannes Regius mihi frater castissimus, utriusq; linguæ cumprimis doctus, paucis antè annis, quàm in flore ætatis suæ (nondum enim duodetriginta annos excesserat) dira peste in Romana aula raperetur, latinitate donauit, curaui describendum, simul ut fratris optimi, quem ipse institueram, qui me ueluti patrem semper coluerat, memoria diuturnior efficeretur, simul quòd dialogus ipse & lectu pulcherrimus, & cognitu dignissimus esse uidetur. Nam Grillus quidam Circes ueneficijs in suem mutatus, contra philosophorum omnium sententiam atq; definitionem ualidissimis colligit argumentis, brutas animantes non minus quàm homines ratione uti, facundissimumq; Vlyssem illum contra disputantem ita conuincit, ut in suam trahat opinionem. Accedit & Apologia mea, in qua Pliniani prologi quidam loci & corriguntur & exponuntur. Sed ne longiore quàm par est epistola detinearis, iam Plutarchum uerba latinè facientem abs te audiri sinamus. Vale maximum studiorum decus. Ex Academia Patauina, III Calendas Septembres. M. D. VII.*

PLVTARCHI CHAERONEI REGVM ET IMPERATORVM APOPHTHEGMATA.

Raphaële Regio interprete.

PLVTARCHVS CHAERONEVS

Traiano Imperatori felicitatem.

B ARTAXERXES Persarum rex, maxime Imperator Traiane Cæsar, nõ minus regium & humanũ existimans, parua libenter promptèq; accipere, quàm magna tribuere, quum sibi in uia obequitanti pauper quidam & operarius homo nihil aliud habens, ambabus aquam manibus è proximo flumine haustam obtulisset, iucundè & suscepit & arrisit, non rei quæ donabatur utilitate, sed prompta eius qui largiebatur, uoluntate gratiam metitus. Lycurgus uerò tenuissima Lacedæmonijs sacrificia instituit, quò semper ex ijs rebus quæ adessent, deos frugaliter facileq; colere possent. Huiuscemodi igitur tu quoq; mente, licet parua tibi munuscula xeniaq;, ac uulgares ex philosophia primitias offeram, simul cum animi promptitudine commentariorum quoq; utilitatem suscipe, si quid commodi habent ad mores institutaq; imperatorum cognoscenda, quæ ex dictis quidem melius quàm factis sese ostendunt. Tametsi uitas quoq; illustriũ tam apud Romanos, quàm apud Græcos ducum, & legumlatorum, ac imperatorum nostra historia complectatur. Sed gestorum pleraq; fortunam habent permixtam. Quæ uerò in negocijs & perturbationibus, ac utraq; fortuna emittuntur dicta atq; responsa, tanquam in speculis uniuscuiusq; mentem perspicuè exhibent contemplandam. Quare Syramnes Persa quibusdam admirantibus, quòd sapientibus ipsius uerbis facta non responderent: Verborum, inquit, ipse quidem sum dominus, factorum autem simul cum rege fortuna. Illic igitur dicta quidẽ uirorum quæ gesta quoq; admixta continent, ociosas aures poscunt: hic uerò dicta ipsa nuda tanquã uitæ uniuscuiusq; indicia & semina quæ collegimus, nihil tibi puto impedimẽti allatura, quò minus publicæ cõsulas utilitati, quũ breui multos uiros memoria dignos perspicere & cõtemplari possis. Vale.

PErsæ adunco homines naso & amãt, & pulcherrimos putant, quòd Cyrus, qui maximè regum omniũ fuit amatus, aduncum habuit nasum. Dictitabat autem

C Cyrus, eos qui sibijpsis benefacere nolint, alijs cogi bona suppeditare. Ac imperiũ nemini conuenire, qui quibus imperat, melior non sit. Persas autem cupientes pro sua montana & aspera planam & mollem regionem occupare non permisit, quòd diceret, ut plantarum semina, sic hominum uitas regionibus similes fieri.

DARIVS Xerxis pater seipsum laudans aiebat, se in prælijs & periculis euadere prudentiorem. Quum autem subditis sibi populis tributa statuisset, principes prouinciarum ad se accersiuit, & an grauia essent tributa percontatus est: quumq; illi respondissent, mediocriter se habere, dimidium unicuiq; remitti iussit. Ingens uerò malum granatum quum aperuisset, cuidam roganti, cuiusnam rei tantum habere uellet numerum, quanta granorum illorum esset multitudo, respondit, tot Zopyros. Fuit autẽ Zopyrus uir probus, & illi amicus, qui posteaquã seipsum uerberibus fœdauit, naresq; sibi & aures amputauit, itaq; Babylonios decepit, ac sibi creditam ab ipsis urbẽ Dario tradidit, sæpenumero Darius ipse dixit, se malle Zopyrũ illius fœditatis experiẽ esse, quàm centũ Babylonas ad eam quam possideret, acquirere.

SEMIRAMIS quum ipsa sibi sepulchrum strueret, inscripsit: Quisquis regum pecunijs eguerit, demoliens monumentum, quotquot uolet sumito. Darius igitur quum sepulchrum aperuisset, pecunias quidem nullas inuenit, sed in alias incidit literas hoc indicantes: Nisi malus, & pecuniarum inexplebilis fores, mortuorum loculos nunquam mouisses.

XERXES Darij filius quum accepisset, Arimenem fratrẽ secum de regno contendentẽ ex Bactriana descendisse, donũ ei misit, & ijs qui munus ferebant, mandauit ut dicerent: His quidem nunc te Xerxes frater honorat, sed si rex declaratus fuerit omniũ maximus apud ipsum eris. Quũ igitur Xerxes delectus rex fuisset, è uestigio quidẽ Arimenes illũ & adorauit, & eius capiti diadema imposuit. At Xerxes secundum à se locum ei assignauit. Babylonijs autẽ iratus quòd defecissent, quũ illos

D recepisset, ne arma ferrent, sed ut cantarent, ac tibicines forẽt, lenociniaq; & cauponas exercerẽt, ac tunicas sinus habẽtes gestarẽt, imperauit. Atticas uerò ficus uenales in Persida inuectas nõ antè se esurũ affirmauit, quàm regionẽ illas ferentem subiugasset. Idem Græcos exploratores quum in castris deprehendisset, nulla prorsus eos iniuria affecit, sed hortatus ut intrepidè exercitum specularentur, dimisit.

ARTAXERXES filius Xerxis, cognomentò Longimanus, ꝙ manũ alterã haberet longiorẽ, dictitabat, multò regalius esse addere quàm auferre. Primus autem permisit eos qui secũ unà uenarentur, dũ possent & uellẽt, se priores in feras iaculari. Primus quoq; ijs ducibus qui deliquissent, has pœnas statuit, ut pro flagellandis corporibus detracta flagellarentur uestimenta, & pro uellendis capillis depilandoq; capite, deposita tiara depilaretur. Satibarzanem uerò cubicularium quiddam minus iustum à se petentem, quum animaduertisset illud triginta millibus Daricorum æstimare, Quæstorem iussit ad se triginta millia Daricorum afferre. Ac quũ illi traderet: Accipe, ô Satibarzane, inquit: hæc enim quum tibi dedero, pauperior non ero: at si quæ petieras fecissem, iniustior.

CYRVS iunior quũ Lacedæmonios ut secum societatem inirẽt inuitaret, aiebat cor se grauius habere quàm frater, plusq; meri bibere, ac melius ferre. Illum enim in uenationibus uix in equo, at in rebus aduersis in solio difficulter sedere. Hortabatur autem uiros ad se mitterent, pollicens se peditibus equos daturum, equitibus currus: quibus prædia essent, uicos: qui uicos possiderent, eos urbium dominos effectum. Argenti uerò & auri non numerum, sed pondus illis fore.

ARTAXERXES Cyri frater, cognomento Memor, occurrentibus non modò abunde se exhibebat, uerum legitimam quoque uxorem iussit currus aulæa undique tollere, quo ij quibus erat opus, uel in itinere se adire possent. Pauperiore autem homine pomum egregiæ magnitudinis ipsi offerente, quum iucunde accepisset: Per

A fet: Per folē, inquit, hic mihi uidetur urbem, si credatur, ex parua magnam efficere posse. In fuga uerò quadā quum sua ipsius impedimēta fuissent direpta, ficcisq; ficubus & pane hordeaceo uesceretur: Qualis, inquit, uoluptatis inexpertus eram.

PARYSATIS Cyri & Artaxerxis mater iubebat eum qui regem allocuturus esset, byssinis & mollibus uti uerbis.

ORONTES regis Artaxerxis gener, quū ob iram inhonoratus, & cōdemnatus foret: Vt cōputatorū, inquit digiti, nunc decē millia, nunc unū significant, ita regum quoq; amici interim totum, interim minimum possunt.

MEMNON pro Dario rege aduersus Alexandrum bellum gerens, quū militē quendā mercede conductū multa de Alexādro ipso nefaria turpiaq; iactantē lancea percussisset: Ego, inquit, te pasco ut pugnes contra Alexandrū, nō ut illi maledicas.

AEGYPTIORVM reges ex sua ipsorum lege iudices adiurabant, ne quid iniustè, etiam si rex imperaret, iudicarent.

POLTIS Thracum rex quum Troiano bello & Troiani & Græci ad eum oratores eodem tempore misissent, Alexandrū & Helenam reddere, & duas à se formosas uxores accipere iussit.

TERES Sitalci pater dictitare solebat, quum ociosus esset neq; militaret, nihil se putare ab agasonibus differre.

COTYS ei qui sibi pardalim largitus erat, leonem contrà dono dedit. Sed quū natura foret iracundior, & asper eorū qui in ministeriis deliquissent castigator, uasa fictilia tenuia quidē & fragilia, sed cælaturis quibusdam & sculpturis politè eleganterq; laborata, sibi ab hospite allata, quū hospiti ipsi dona dedisset, simul omnia confregit, ne in eos, ut dixit, qui illa fregissent, asperius animaduerteret.

IDATHYRSVS Scytharum rex, aduersus quem Darius expeditionem fecit, suadebat Ionum principibus, ut soluto Istri ponte, sese in libertatem uindicarent.
B Quod quidē quum ipsi ob suam in Darium fidem facere noluissent, eos mancipia frugi à fugaq; aliena uocabat.

ANTEAS ad Philippū hæc scripsit: Tu quidē uiris Macedonibus, qui bella gerere didicerunt, imperas: ego uerò Scythis, qui cum fame & siti pugnare possunt. Quum autem equum fricaret, Philippi oratores interrogauit, num id Philippus faceret. Illis uerò respondentibus, minimè: Et quo, inquit, modo contra me bellū mouere potest? Ismeniam uerò tibicinem optimum quum cepisset, tibiam inflare iussit. Et quum alii admirarentur, iurauit se hinnientem equum libentius auditurum.

SCILVRVS quum relictis octoginta maribus filiis obiturus esset, iaculorū fasciculum unicuiq; proponens, confringere iubebat. Verum singulis se id posse negantibus, ipse cum singula iacula excepisset facilè omnia perfregit, sic illos docens, si unà perseuerarēt esse, firmos ualidosq; fore: Sin dissoluti diffidentesq; forent, infirmos ac debiles futuros.

GELON Siciliæ tyrannus, quo tempore Carthaginenses apud Imeram debellauit, quum pacem faceret, fœderibus inscribere coēgit, quòd ab immolandis Saturno filiis desisterent. Sæpius autem Syracusanos ad agriculturā tanquam in expeditionem eduxit, simul ut ager melior efficeretur excultus, simul ne ipsi per ocium deteriores fierent. Quum uerò pecunias à ciuibus peteret, ac illi propterea tumultuarentur, se petere dixit tanquā redditurus, atq; post bellum reddidit. Cæterū in conuiuio quum lyra circunferretur, & alii deinceps aptè & pulsarent & canerent, ipse in equum introduci iussum facilè agiliterq; insiluit.

HIERON post Gelonem tyrannus dictitabat, neminem quidem eorum, qui loquendi libertate apud se uterentur, esse importunū, sed qui sermonē arcanū efferrent, iniuria afficere putabat etiā eos, quibus reuelassent. Odio nanq; habemus non eos solū qui efferunt, sed etiam eos, qui quæ nolumus audierint. Cōuicio autē pro-

Scilurus ... factum

C pter oris fœtorem à quodam affectus, reprehendit uxorem, ut quæ nihil ipsum de il
lo unquam monuisset. Verum ea: Putabam quidẽ, ait, omnes uiros istiusmodi odo-
rem olere. Ad Xenophanem uerò Colophonium, conquerentẽ uix duos à se famu
los nutriri posse: At Homerus, inquit, cui tu detrahis, plus quàm decẽ millia homi-
num alit uel mortuus. Idem Epicharmũ comœdiarum poëtam, quòd præsente sua
uxore quiddam tacendum dixisset, mulctauit.

DIONYSIVS senior quum forte secundũ literarum ordinẽ populi principes
eligerẽtur, M literã sortitus est. Atq; ad eum qui dixerat, Morio es, ô Dionysi, Mo
narchæ erimus, inquit. Quũq; populi princeps electus concionẽ habuisset, à Syra-
cusanis imperator statim fuit designatus. Sed in tyrannidis initio quũ obsideretur,
concitatis aduersus ipsum ciuibus, amici quidẽ consulebãt, ut se principatu abdica-
ret, nisi mallet superatus mori. At is quũ uidisset, bouem à coquo iugulari citoq; mo
ri: Ergo nõ iniucundũ est, inquit, nos morte adeò breui perterritos tantũ relinque-
re principatũ? Filiũ uerò, cui principatũ relicturus erat, quũ accepisset, ingenui ho
minis uxori uim attulisse, iratus interrogauit, nunqd tale in se deprehẽdisset? Cæte-
rum adolescẽs quũ respõdisset: Tu nãq; patrẽ tyrannũ non habuisti: Ne tu quidẽ fi-
lium, inquit, es habiturus, nisi ab istorũ perpetratione destiteris. Ad eundẽ uerò fili-
um in cubiculũ ingressus, quũ uidisset poculorũ & argenteorũ & aureorũ multitu-
dinẽ, exclamauit: Nõ es principatui aptus, qui tot poculis à me acceptis neminẽ ti-
bi amicũ effeceris. Idem quũ pecunias à Syracusanis exigeret, uideretq; eos & con-
querentes, & precãtes, & dicẽtes, se nõ habere, alias quoq; exigi iussit, ac bis ter'ue
id fecit. Verũ posteaq; plures imperauit, ipsosq; in foro & ridere & cauillari circũ-
euntes audiuit, quiescere iussit: Nunc enim, inqt, nihil habẽt quãdo nos contẽnunt.
Matri uerò suæ, quæ licet iam cõsenuisset, uiro tamẽ tradi uellet: Ciuilia quidẽ iura,
D inquit, uiolari possunt, naturæ nõ possunt. Quum autẽ maleficos aliarũq; rerũ fures
aspere coërceret ac puniret, uestiũ raptoribus ignoscebat, quò Syracusanos à cœ-
nis mutuis ac ebrietatibus deterreret. Peregrinũ autẽ quendã, qui diceret se cũ ipso
priuatim loqui uelle, ac docere quo modo insidiãtes cognoscere posset, eloqui ius-
sit. Quũq; is accessisset, ac dixisset: Da mihi talentũ, ut insidiarũ indicia audisse uide
aris, dedit, se audisse simulãs, hominisq; cõmentũ & artẽ admiratus est. Idẽ cuidam
roganti an esset ociosus: nunq; hoc mihi, inquit, eueniat. Duos uerò iuuenes quũ au
disset multa de se atq; tyrãnide turpia detestãdaq; inter potandũ locutos, utrosq; ad
cœnã inuitauit: & quũ alterũ quidẽ ebriosum multaq; nugantẽ animaduertisset, alte
rum autẽ raro & caute bibentem, illũ quidẽ ut natura & uino furentẽ dimisit: hunc
uerò ut consulto maleuolũ & hostem interfecit. Sed quibusdã ipsum accusantibus,
quòd hominẽ improbum ac ciuibus odiosum honoraret atq; proueheret: At uolo,
inquit, aliquẽ esse, quẽ maiore quàm me odio prosequantur. Quũ autẽ oratores Co
rinthiorũ munera sibi ab illo data aspernarentur, ob legẽ qua legati dona accipere
prohibentur, eos rem indignã facere dixit, ut qui quod solũ boni tyrãnides habeãt,
tollerẽt, docerẽtq; uel beneficiũ à tyrãno accipere formidandũ esse. Quũ uerò quen-
dam è ciuibus accepisset aurũ domi defossum habere, ad se deferri iussit. Sed quũ is
exigua parte subtracta in alienã migrasset urbẽ, agrũq; emisset, illũ ad se accersiuit,
totũq; accipere iussit, utpote qui diuitijs uti didicisset, neq; utile inutile redderet.

DIONYSIVS iunior dictitabat, se multos quidem alere liberalium artium do
ctores, non quòd illos admiraretur, sed quia per illos ipse alijs admirationi esse uel-
let. Polyxeno autem dialectico asserente, se illum redarguturũ: uerbis quidem, in-
quit, sed ego te rebus ipsis redarguo: Tuis enim relictis me meaq; colis. Tyrannide
uerò quum excidisset, interrogatus à quodam, quid sibi Plato philosophiaq; profu-
isset: ut tantam, inquit, fortunæ mutationẽ æquo animo feram. Interrogatus item,
quo modo pater suus quum pauper esset ac priuatus, Syracusanorum dominatum
acquisiuisset,

A acquisiuisset, ipse uerò quum haberet, ac tyranni filius esset, amisisset: Pater quidē, ait, quum popularis dominatus odio haberetur, tyrannidem occupauit: ego uerò quum iam tyrannis inuidiosa foret. Sed quum ab alio idem rursus esset rogatus: Pater, inquit, suam mihi reliquit tyrannidem, non fortunam.

AGATHOCLES figuli filius, Siciliæ dominus effectus, rexq; declaratus, fictilia pocula cōsueuerat inter aurea collocare, ac iuuenibus ostentans dictitare: Ego quum prius talia facerem, nunc ob diligentiam & fortitudinem talia facio. Sed obsidente ipso urbem, quum quidam è muris conuiciarentur clamantes: O figule, unde stipendiū militibus solues? blandè, ac subridens: si quando hanc cepero, inquit. Quumq; illam cepisset, captiuos uendens dicebat: Si me iterum conuicio affeceritis, aduersus dominos uestros mihi sermo erit. Ithacesijs uerò nautas eius accusantibus, quòd ad insulam appulsi pecora aliquot abegissent: Atqui rex uester, inquit, quum ad nos uenisset, non ouibus modò abactis, uerum pastore quoq; ad hæc excæcato recessit.

DION qui Dionysium è tyrannide exegit, quū insidias sibi à Calippo, cui maximè & amicorum & hospitum fidebat, strui accepisset, illum redarguere nō sustinuit, quòd diceret satius esse mori quàm uiuere, cui nō hostes modò, uerum amici quoq; sint cauendi.

ARCHELAVS quum in conuiuio quidam improborum familiarium aureum poculum à se peteret, puerum iussit Euripidi tradere. Quod sanè quum homo miraretur: Tu quidem, ait, qui petas, hic uerò qui accipiat uel non petens dignus. Sed à tonsore loquaci rogatus: Quomodo te tondeo rex? Silens, inquit. Quum autē Euripides pulchrum Agathonem in conuiuio amplecteretur, ac iam pubescentē oscularetur, ad amicos conuersus: Ne admiremini, inquit: nam pulchrorum autumnus quoq; pulcher est. Timotheus uerò citharœdus, quum paucioribus quàm sperarat
B acceptis, illum palàm accusaret, atq; hanc uersus particulam aliquando canens: At tu argentum terra genitum laudas, illum taxaret, succinuit ipsi Archelaus: Tu uerò postulas. Idem aqua respersus à quodam, quum ab amicis aduersus hominem incitaretur: Atqui, ait, non me respersit, sed quem esse putauit.

PHILIPPVM Alexandri patrem Theophrastus memoriæ prodidit nō solum dignitate, sed etiam prudētia, & moribus multò alijs regibus præstitisse. Athenienses igitur beatos esse dictitabat, ut qui singulis quibusq; annis decē inuenirēt, quos imperatores eligerēt: Se nanq; unum duntaxat imperatorem permultos annos inuenisse Parmenionem. Sed quum multi successus præclari uno die sibi nunciati forent: O fortuna, inquit, pro tot tantisq; bonis exiguo me aliquo malo affice. Deuictis autem Græcis quum quidam ipsi consulerent, ut præsidijs urbes cōtineret: Malo, inquit, diu benignus, quàm breui tempore dominus appellari. Maledicum uerò ut expelleret quum hortarentur amici: Non faciam, inquit, ne circumiens inter plures maledicat. Idem Smicytho Nicanorem calumniāte, quòd semper Philippo detraheret, sodalibusq; censentibus illum esse aduocandū & puniendū: At Nicanor, inquit, non est Macedonū uilissimus. Considerandum est igitur nunquid illū offendamus. Posteaq; igitur sensit Nicanorem egestate uehemēter oppressum, à seq; neglectum, iussit munus quāprimum illi dari. Smicytho itaq; rursus afferente, Nicanorem admirandas palàm omnibus laudes Philippi ipsius referre: Videtis'ne ergo, inquit, in nobis esse & bene & malè audire? Populi autem Atheniēsis principibus se gratiam habere dicebat, utpote qui suis cōuicijs ipsum & moribus & sermone in dies efficerent meliorem. Nam illos & uerbis & rebus mendaces coarguere nitor. Quotquot uerò Athenienses apud Chæroneam fuerāt capti, quū gratis dimisisset, ac ipsi uestimēta stratáq; reposcerent Macedonas criminātes, ridēs inquit: Nōnne uobis uidentur Athenienses putare se in talorum ludo à nobis superatos fuisse? In

C pugna uerò fracta illi clauicula, quum medicus qui illum curabat, quotidie prorsus aliquid peteret: sume, ait, quotcunque uis: nam clauem habes. Sed è duobus fratribus Amphotero & Hecatero, quũ Hecaterum quidem prudentem & strenuum, Amphoterum uerò hebetem & ignauum uideret, Hecaterum quidem Amphoterum & utrunque esse dixit, Amphoterum autem neutrum. Qui autem ipsi consulebant, ut se cum Atheniensibus aspere gereret, eos ineptos esse aiebat, ut qui hominem omnia gloriæ causa & facientem & patientem, gloriæ ipsius theatrum abijcere iuberent. Idem quum duorum sceleftorum iudex esset, alterum quidem ex Macedonia fugere, alterum uerò persequi iussit. Quum autem in loco amœno castrametaturus audisset pabulum illic iumẽtis non esse: Qualis, inquit, nostra est uita, si ad asinorum commodum nobis est uiuendum? Munitum uerò quoddã castellum quũ capere uellet, exploratoresque renũciassent, undique aditu esse difficile, neque capi posse, interrogauit: An ita difficile accessu foret, ut ne asinus quidem auro onustus adire posset. Idem quũ ij qui circa Lasthenem Olynthium quererentur atque ægrè ferrent, se à quibusdã Philippi ipsius familiaribus proditores appellari: Inepti, inquit, natura & agrestes sunt Macedones, utpote qui Scapham Scaphã uocent. Filiũ autem monebat, ut blandè mansuetèque cum Macedonibus cõuersaretur, quo sibi multitudinis potentiã compararet, donec alio regnãte ipsi humano esse liceret. Ad hoc cõsulebat quoque, ut eos qui potẽtes in ciuitatibus forent, & bonos & malos sibi conciliaret, ac opus quũ esset, bonis quidẽ uteretur, malis uerò abuteretur. Sed Philoni Thebano, à quo & beneficijs affectus, & hospitio susceptus fuerat, quando Thebis obses erat, quũ nullũ postea munus ab eo accipere uellet: Ne me, inquit, beneficentia & gratia superatũ ingenita mihi uincẽdi benefaciẽdo præstantia priues. Idẽ quũ multos captiuos uenderet, indecorè tunica cõtracta sedẽs, unus ex ijs qui uẽdebantur clamauit: Parce mihi Philippe: nã paternus tibi sum amicus. Et percontãte Philippo:

D Vnde ô homo, & quo modo? propè, inqt, accedens tibi dicã. Quũ igit̃ propius adductus esset: Paulò, inquit, inferius chlamydẽ demitte: sic enim sedẽs indecorè te habes. Tũ Philippus: Ipsum dimittite, inquit: nã uerè beneuolus & amicus mihi esse ignorabatur. Ad cœnã uerò ab hospite quodã in itinere inuitatus, quũ multos secũ adduceret, ac hospitẽ perturbatũ uideret: neque enim satis erãt, quæ fuerãt præparata: nunciũ unicuique amicorũ præmittẽs monuit, placẽtæ locũ relinquerẽt. Illi uerò sic esse sibi psuadẽtes atque expectãtes, non multũ comederũt. Itaque omnibus quæ parata erãt suffecere. Idẽ Hipparchi Eubœẽsis mortẽ planè grauiter tulit, ac quodã dicẽte: Attamẽ ille maturus decessit: Sibi quidẽ ipsi, inquit, sed mihi cito. Ante nãque mori properauit, quàm dignã nostra amicitia gratiã à me receperit. Ab Alexandro aũt quũ se criminari accepisset, quòd filios ex multis mulieribus tolleret: Ergo quũ multos, inquit, habeas regni æmulos, & bonus euade & probus, ut nõ mea, sed tua gratia regnũ adipiscaris. Hortabat̃ quoque eũ, ut Aristoteli operã daret ac philosophiæ: ne multa, inquit, eiusmodi agas, qualia me fecisse pœnitet. Quũ uerò quẽdã ex Antipatri amicis iudicũ numero adscripsisset, posteaque & barbã & capillos eũ sibi inficere sensit, remouit, quòd diceret eũ qui in capillis infidus esset, dignũ nõ esse cui in negocijs fides haberetur. Quandã autẽ Machetæ causam quũ ipse iudicaret, ac dormitans parũ iuribus intendisset, ipsum cõdemnauit. Sed Macheta reclamãte, se prouocare, indignatus, ad quẽ, ait? Et Machetas: Ad teipsum ô rex, inquit, si uigilãs attendẽsque audieris. Tũc quidẽ Philippus surrexit. Sed quũ ad se magis redisset, nossetque iniuria Machetã affectũ, iudiciũ quidem non rescidit, sed litis æstimationẽ ipsi persoluit. Harpalus uerò pro cognato & familiari Cratete iniuriarum accusato, quum dignũ esse censeret, ut mulctam quidẽ persolueret, sed à iudicio liberaretur, ne consulcijs afficeret: Melius est, inquit, istũ ipsum, quàm nos, ꝓpter istũ malè audire. Sed amicis ægrè ferẽtibus, quòd ipse à Pelopõnẽsibus beneficio affectis in olympicis ludis exibilaretur;

ἀμφότερος
ἑκάτερος,
id est, uterque.

A hilaretur: Quid igitur, inquit, si malo afficiantur? Diutiuscule uerò quum in castris dormisset, ac deinde surrexisset: Securè, inquit, dormiui: nam Antipater uigilabat. Rursus quum interdiu dormiret, ac Græci qui ad fores cōuenerant, molestè ferrent atq; criminarentur: Ne admiremini, Parmenio inquit, si nunc Philippus dormit: Nam quando uos dormiebatis, ille uigilabat. Quendam uerò cantorem quum inter cœnandū emendare uellet, ac de sonis loqui: Ne tibi tantum mali, cantor inquit, eueniat ô rex, ut me ista melius scias. Sed quo tempore ab Olympiade uxore filioq; Alexandro dissidebat, Demaratus Corinthius ad ipsum uenit, à quo rogatus, quo modo Græci mutuò se haberent: Nimium, inquit, Græcorum concordia tibi est curæ, quum proximi familiarissimiq; aduersus te ita habeant. Qua re prudentior factus & ab ira cessauit, & illos sibi reconciliauit. Anus uerò paupercula quū dignum esse putaret se ab illo iudicari, & sæpenumero importuna esset, ocium sibi nō esse dixit. Vetula uerò clamans: ergo ne rex quidem sis, inquit. Sed ipse dictum admiratus, non illam modò, uerum alios quoq; è uestigio audiuit.

ALEXANDER adhuc puer, patre multa prospere gerente, minimè quidē læta batur, sed ad pueros qui secum educabantur aiebat: Nimirum pater nihil mihi relinquet agendum. Pueris autē dicentibus: hæc nempe tibi acquirit. At quid prodest, inquit, si multa quidem habeamus, & ego faciam nihil? Agilis uerò & pedibus uelox quum esset, hortareturq; à patre, ut in Olympijs stadium curreret: Siquidem, ait, reges mecum sint certaturi. Puellam autem ad se sub intempestam noctem adductam, ut unà cubaret, interrogauit, cur tam sero? Ac illa quū respondisset, se tātisper expectasse, dum maritus cubitum iret, grauiter seruos increpuit, quòd ferè ipsorum opera adulterium perpetrasset. Quum autem dijs sacrificaret, ac citra parsimoniam thura in ignes sæpius inijceret Leonides pædagogus: Tam sumptuosè, inquit, ô fili sacrificato, quū thuriferam subiugaueris regionē. Potitus igitur illa, hanc ad ipsum
B epistolam dedit. Misi tibi thuris & casiæ talenta centum, ne posthac in deos sis auarus, sciens nos etiam aromatifera potitos esse regione. Apud Granicum uerò pugnaturus, Macedonas hortabatur ut abunde cœnarent, omniaq; in medium conferrent, tanquam postridie quæ hostium essent, cœnaturi. Perillus autem quidam ex amicorum numero quum filiabus dotem petisset, quinquaginta quidem talenta illum accipere iussit. Sed quum ille dixisset, decem satis esse: Tibi quidem, inquit, accipere, sed mihi nequaquam satis est dare. Anaxarcho autem philosopho dispensatorem iussit quantum peteret dare. Sed quum dispensator dixisset, illum talenta centum petere: Bene, inquit, facit, quū sciat se amicū habere qui tot elargiri & possit & uelit. Mileti uerò quum multas athletarum statuas uidisset, qui in Olympijs Pythijsq; uicissent: Et ubinā, inquit, tanta ista erant corpora, quando Barbari uestram urbem obsidebant? Idem quum Ada, Cariæ regina, bellaria & opsonia, à structoribus & coquis impēdio elaborata ad ipsum quotidie mittere amaret, meliores aiebat sibi esse coquos & opsonatores, ad prandiū quidem nocturnū iter, ad cœnā uerò prandij mediocritatē. Omnibus autē ad pugnā instructis quū duces rogassent: Num quidnam ad hæc? nihil, inquit, nisi ut barbæ Macedonibus radantur. Sed Parmenione admirāte: An ignoras, inquit, in pugna nullū esse quàm barbæ meliorem captū? Quū uerò Darius innumera ei uellet dare talēta, Asiāq; ex æquo diuidere, dixissetq; Parmenio: Ego quidē accepissem, si Alexander essem: Et ego, inquit, per Iouem, si Parmenio. Sed Dario respondit: Neq; terrā duos soles, neq; Asiā duos reges tolerare. Apud Arbella uerò quū aduersus cētena hominū millia de rerū summa periclitaturus esset, amici ipsum adiere ac milites accusauere, quòd in tētorijs colloquerentur, statuerētq; se nihil spoliorū in regiū tabernaculū relaturos, sed sibijpsis lucraturos. Tū ille ridēs, bona, inquit, nūciatis: nam uirorū ad uincendū, nō fugiendū præparatorū collocutiones audio. Ac multi quidē militum ad ipsum accedētes dicebāt:

C O rex confide, neq; hostium multitudinem time: neq; enim pedorē nostrum tolerabunt. Sed instructo iam exercitu quum militem quendam uidisset iaculum à mento religantem, ex acie ut inutilem expulit, quippe qui tunc se instrueret, quum armis utendum esset. A matre uerò epistolam, accusationes secretas in Antipatrum calumniasq; continentem, unà cum Hephæstione, ut cōsueuerat, legens, nihil quidem illum prohibuit, sed posteaquam perlegit, anulum sibi detraxit, ac illius ori sigillum imposuit. Iouis autem filius in Ammonis templo quum à sacerdote foret appellatus: Nihil, inquit, est mirandū: nam Iupiter omniū natura pater est, qui optimum quenq; sibi adoptat. Sed quum sagittæ ictu crus ipsi foret uulneratū, multiq; eorum qui illum sæpenumero deum appellare consueuerant, accurrissent: Serena fronte, hic quidem, inquit, sanguis est, ut uidetis, & non liquor, ut canit Homerus,

Qualem cœlicolæ diui misere fluentem.

Quibusdam uerò Antipatri frugalitatem laudantibus, quippe qui durè asperecq; uiueret: Antipater, inquit, albis quidem extrinsecus indutus est, intus autē purpureus est totus. Idem per hyemem & frigus quum in conuiuio apud amicum esset, foculusq; paruus ac parum ignis foret illatum, uel ligna uel thus injici iussit. Antipatrides uerò quum formosam psaltriam adduxisset ad cœnam, commotus facie in eam Alexander Antipatridē ipsum interrogauit, an mulieris amore teneretur. Isq; confessus quū esset: O scelesté, inquit, non è conuiuio statim abduces mulierē? Sed Pythonem Euij tibicinis concubinum quum Casander ui coneretur osculari, idq; Alexander animaduerteret ægre ferentem Euium, indignatus in Casandrum exiliuit clamās: Ergône amari quidem per uos quenquam licet? Dimittente autem ipso ex Macedonibus ualetudinarios & mutilatos ad mare, delatus est quidam qui seipsum inter ægrotos scripserat, non ægrotans. In Alexandri conspectum igitur quum uenisset, ac examinatus, se ob amorem Telesippæ ad mare abeuntis simulasse cōfessus

D esset, interrogauit Alexander, qui cum de Telesippa loquendum foret. Sed cum accepisset illam esse liberā: Ergo ô Antigene, dixit, suadeamus Telesippæ ut nobiscū maneat: nam cogere quū libera sit, nostrum non est. Græcos uerò mercede ab hostibus conductos quum cepisset, Athenienses quidem & Thessalos in compedibus seruari iussit, ut qui mercede militarent, quum & illi ex publico uictum haberent, & hi terram, quam fertilissimam possiderent, nō colerent. Dimisit uerò Thebanos, inquiens: Solis his neq; urbs, neq; ager à nobis relictus est. Sed Indum qui optimè sagittare uidebatur, iactabatq;, uel per anulum sagittas esse missurus, quum cepisset, artem ostentare iussit: quod quū ille nollet, indignatus ut necaretur imperauit. Quū igitur ad supplicium is duceretur, ad lictores conuersus dixit: se permultos dies nō exercuisse, ac ne aberraret timuisse. Id uerò quum Alexāder accepisset, miratus est, ac datis muneribus eum liberauit, quia mori maluisset, quàm gloria indignus uideri. Taxiles autem unus ex Indorum regibus quum obuiam Alexādro factus ipsum præmoneret, ne secum pugnaret bellum'ue gereret, sed si inferior esset, beneficiū acciperet: sin melior, cōferret: Imò uerò, inquit, de hoc pugnandum est, uter benefaciens superior sit. De petra uerò quæ in Indis Aornus uocatur, quū audisset locū captu difficilem esse, sed eum qui teneret timidū: Nunc, inquit, locus captu est facilis. Idem posteaquam alius petram tenens quæ minimè capi posse uidebatur, seipsum ei tradidit, non solum suæ regioni illum dominari, sed alia quoq; loca adiecit, inquiens: Homo hic mihi sapere uidetur, qui se probo uiro quàm munito loco credere maluerit. Sed post captam petram, amicis dicentibus: Herculem rebus gestis ab ipso superatum: At ego, inquit, mea gesta cum imperio ne uno quidē uerbo cū Herculis gestis arbitror conferenda. Idem amicorum quosdam, quos in tesserarum ludo senserat non iocari, mulctauit. Ac ex primis quidem potētissimisq; amicis Craterum maximè honorare, Hephæstionē uerò amare uidebatur. Nā Craterus quidē, aiebat,

A aiebat, regis amicus est, sed Hephæstion Alexandri. Xenocrati autem philosopho quinquaginta quum misisset talenta, isque non accepisset, quòd diceret se illis non indigere, percontatus est, an ne amicum quidem Xenocrates haberet: nam mihi, inquit, Darij diuitiæ uix satis in amicos fuere. Posteaquam autem Porus ab ipso rogatus post pugnam: quomodo te utar? regiè, respondit. Ac iterum percontatus: nunquid aliud? Omnia, dixit, in ipso Regiè insunt: admiratus hominis & prudentiam & fortitudinem, maiorem illi regionem ea quam prius tenuerat adiecit. Idem à quodam se uituperari audiens: Regium est, inquit, quum benefeceris, malè audire. Moriens autem quum ad amicos respexisset: Magnum, inquit, mihi epitaphiũ uideo futurum. Posteaquam uerò mortuus est Alexander, Demades orator aiebat se uidere Macedonum exercitum duce fraudatum Cyclopi similem excæcato.

PTOLEMAEVS Lagi sæpenumero apud amicos & cœnabat & dormiebat: ac si quando cœnam ipse præberet illorum utebatur rebus, commodato accipiens pocula, lectos, mensas: nam ipse plura nõ possidebat, quàm quæ necessaria forent, quum ditare, quàm ditescere magis regium esse dictitaret.

ANTIGONVS pecunias acriter exigens, quum quidam dixisset: At Alexander talis non erat: Et meritò, inquit: nam ille Asiam demetebat, ego uerò spicas lego. Quosdam uerò militum thoracatos & galeatos quum pila ludentes uidisset, perquam lætatus est, ac illorum duces ad se uocauit laudaturus. Sed quum ipsos bibere accepisset, eorum ducatus militibus ipsis tradidit. Admirantibus autem omnibus, quòd senex effectus bene ac mansuerè rebus uteretur: Prius, inquit, potentia mihi opus erat, nunc uerò gloria & beneuolentia. Idem Philippo filio multis præsentibus rogante, quando castra moturus esset: Ecquid times, inquit, ne solus tubã non audias? Quum uerò adolescens ipse instaret, ut ad uiduã tres formosas habentem filias diuerteret, præfecto hospitijs ad se uocato: filium, inquit, meum ex lo a

B corum angustijs non exiges? Morbo autem diuturno quum laborasset, conualuisset; nihil, inquit, peius: hæc enim ægrotatio nos admonuit, ne multum efferamur quum mortales simus. Hermodotus uerò quum in poëmatis ipsum Solis filium scripsisset: In hoc † Lasanifer, inquit, tibi non astipulatur. Quidam autem quum dixisset, omnia regibus & honesta & iusta esse: Per Iouem, inquit, regibus Barbarorũ, sed nobis sola honesta sunt honesta, & iusta sola iusta. Marsias uerò frater quum litem ageret, censeretque sibi domi iudicium institui: Melius, inquit in foro quidem erit, si nihil iniustè agimus. Per hyemem uerò in locis rerum necessariarum penuria laborantibus aliquando castra ponere coactus est. Vbi quum è militibus quidam in ipsum conuicia iactarent, ignorantes illum propè esse, tentorio uitga patefacto: Flebitis, inquit, nisi longius remoti malè nobis dicetis. Idem Aristodemo quodam ex amicis, qui natus è coquo putabatur, consulente sibi, ut sumptus munetaque diminueret: Verba tua, inquit, Aristodeme ius olent. Quum uerò Athenienses ipsius seruum honorantes tanquam liberum ciuitate donassent: Non unum, inquit, solum Atheniensem uelim à me uerberari. Quidam autem adolescens Anaximenis rhetoris discipulus, quum orationem prçmeditatam cum apparatu coram eo haberet, nescio quid intelligere uolens percontatus est. Sed quum adolescens reticuisset: quid ais, inquit? hæc'ne sunt in tabulis scripta? Sed alterum audiens rhetorem dicentem: Anni tempus niuem faciens aduentu suo effecisse, ut herba regio uacaret: Non, inquit, me ut turba uti cessabis? Thrasylus uerò Cynicus quum ab eo drachmam petisset: At regi, inquit, hoc dare non conuenit. Sed illo subijciente: Da igitur mihi talentum: Atqui Cynicum, inquit, hoc accipere non decet. Demetrium autem filium magna cum classe ac exercitu mittens ad Græcos liberandos aiebat: Gloriam à specula Græciæ ueluti faculam in totum terrarum orbem accendi. Sed Antagoras poëta quũ elixaret congrum, ipseque patellam quateret, post illum stans Antigo-

Al. † Holifer ὁ λαόσαος φόρος.

C nus: Putas'ne, inquit, Homerum, ô Antagora, quum Agamemnonis gesta scriberet, congrum elixasse? Tum Antagoras: Et tu, inquit, ô rex, putas'ne Agamemnonem talia gerentē curasse, num quis in exercitu congrum coqueret? Mithridatē uerò auream messem demetere quum per somnium uidisset, eum interficere decreuit. Et quū id Demetrio filio aperuisset, iureiurando ut taceret adegit. Sed Demetrius apud mare cum Mithridate unà deambulans, hastæ cuspide in littore scripsit: Fuge Mithridates. Quod planè quum is percepisset, in Pontum fugit, ibiq; regnauit.

Ialyson, id est, imaginem Liberi patris. DEMETRIVS Rhodios obsidens, Protogenis pictoris tabulam, in qua Ialyson pingebat, quodam in suburbio cepit. Rhodijs igitur per præconem repetentibus, utq; tabulæ parceret deprecantibus, respondit se potius paternas imagines, quàm illam picturam esse corrupturū. Quum autem fœdera cum Rhodijs ipsis percussisset, machinam Helepolin, à capiendis urbibus dictam, apud illos reliquit, quæ & suæ magnificentiæ, & illorum fortitudinis monumentum esset. Post Atheniensium uerò defectionem quum urbem cepisset, quæ iam propter annonæ penuriam malè habebat, è uestigio concione aduocata frumentum ipsis dedit. Sed quum in concione uerba faceret, in barbarismum incidit. Quumq; eorum quidam qui sedebant acclamasset, quo modo uerbum illud erat pronunciandum: Igitur huius quoque emendationis gratia, inquit, uobis alia quinq; modiorum millia dono.

ANTIGONVS secundus capto patre Demetrio, quū ab eo iussus esset amicorum quodam misso, neq; obedire, neq; urbibus cedere, si quid à Seleuco adactus scripsisset, ad Seleucum ipsum scripsit, se ipsi & toto regno cessurum, & seipsum obsidem traditurum, si Demetrium patrem liberaret. Pugnaturus autem contra Ptolemæi duces, quum dixisset gubernator, multò plures hostium esse naues: Meipsum præsentem, inquit, cōtra quot naues opponis? Inuadentibus uerò hostibus quum aliquando cederet: Non equidem, inquit, fugio, sed utile quod retro situ est sequor.
D Quum autem adolescens fortis quidem patris filius, sed qui non ualde bonus ipse miles uideretur esse, patris stipendia rogaret: At ego, inquit, adolescens propter cuiusq; utilitatem, non propter paternam fortitudinem stipendia ac munera trado. Zenone autem Citieo mortuo, quem maximè philosophorum admirabatur, theatrum suorum gestorum sublatum esse aiebat.

LYSIMACHVS in Thracia à Dromacheta superatus, quum seipsum exercitumq; propter sitim tradidisset, posteaq; bibit captiuus iam effectus: O dij, inquit, quàm paruæ uoluptatis causa meipsum ex rege seruum effeci? Philippidi autem Comico poëtæ, amico & familiari suo quum dixisset: cuius te rerum meaū participem facio? Ille cuiuslibet respondit, præterquam secretarum.

ANTIPATER quum Parmenioni mortem ab Alexandro illatam accepisset: Siquidem Alexandro, inquit, Parmenio insidiatus est, cui fidendum? sin minus, quid agendum? Demade autem iam seniore facto: uelut, inquit, ex immolata uictima uenter solus & lingua superest.

ANTIOCHVS tertius ad ciuitates scripsit, si quid contra leges per literas facere iusserit, ne sibi tanquam ignaro pareant. Dianæ uerò sacerdotem intuitus, quum formosissima fuisset uisa, statim Epheso recessit, ne præter animi sententiam aliquid impij perpetrare cogeretur.

ANTIOCHVS cognomento Hierax aduersus Seleucum fratrem de regno bellum gerebat. Sed quum Seleucus à Gallogræcis uictus nusquam appareret, ac trucidatus putaretur, deposita purpura Antiochus pullum sumpsit amictum. Paulò pòst uerò audiens fratrem saluum esse, & dijs supplicationes fecit, & sibi subditas ciuitates coronari iussit.

EVMENES à Perseo insidijs petitus perisse uisus est. Ea uerò fama Pergamū perlata, Attalus eius frater sumpto diademate, ac eiusdem accepta uxore cœpit regnare.

A gnare. Sed quum fratrem aduentare audisset, deposito diademate, sumptoq; iaculo cum alijs satellitibus obuiam illi, ut solebat, processit. Eum uerò Eumenes iucunde amplexus, in aurem illi dixit: Ne properes meam antè uxorem ducere, quàm me mortuum uideas. Neque aliud per totam uitam suspectum aut dixit, aut fecit. Quin etiam moriens & uxorem & regnum illi reliquit. Quapropter ille quidem ex suis ipsius liberis nullum educauit, quum multos sustulisset, sed Eumenis filio, quum ad ætatem peruenisset, regnum adhuc uiuens tradidit.

PYRRHVS Epirotarum rex à filijs adhuc pueris interrogatus, cuinam regnũ esset relicturus: Quicunq; è uobis, inquit, acutiorem habuerit gladiũ. Rogatus autem, utrum Python, an Caphisius melior tibicen esset: Polyperches, inquit, imperator. Cum Romanis uerò congressus, bis quidem uictoria parta, sed multis & amicorum & ducum amissis: Si uno, inquit, prælio Romanos iterum uicerimus, peribimus. Siciliæ autem potiundæ spe frustratus, quum illinc soluisset, ad amicos retro conuersus: Qualem, inquit, Romanis & Carthaginẽsibus palæstram relinquimus? Militibus uerò aquilam eũ appellantibus: Ecquid non debeo uestris armis, inquit, ut uelocibus alis in altum tolli? Idem quum audisset à quibusdam iuuenibus se inter compotandum multis conuicijs maledictisq; laceratum, iussit omnes ad se per diem adduci. Quũq; adducti forent primũ interrogauit, an illa de se dixissent. Tum ex illis unus: Hæc, inquit, ô rex, sed multò plura his dixissemus, si plus uini habuissemus.

ANTIOCHVS, qui secundò aduersus Parthos exercitũ duxit, quum in uenatione quadam studio persequendi feram ab amicis & seruis aberrasset, in casam pauperiorum hominum ignotus intrauit. Ac inter cœnandum quum de rege sermonẽ iniecisset, audiuit, aliàs bonum quidem esse, sed amicis flagitiosis utentem plurima negligere, sæpeq; illa quæ sint necessaria nihil curare, quòd uenationis nimium esset studiosus. Ac tunc quidem tacuit, sed posteaquã satellites simul cum die ad casam illam

B uenerunt, cognitus allata purpura & diademate: Nimirum, inquit, ex quo die uos sumpsi, heri primum uera de meipso uerba audiui. Hierosolyma uerò obsidens quum Iudæi maximo illi festo septẽ dierum inducias petissent, non illas modò concessit, uerum tauros quoq; cornibus auratis instructos, odorumq; & aromatum copiam usque ad portas cum pompa egit, ac uictimis illorum sacerdotibus traditis, in castra reuersus est. Quapropter Iudæi admiratione tantæ liberalitatis ducti, statim post festum seipsos illi dediderunt.

GRAECORVM APOPHTHEGMATA.

THemistocles adhuc adolescens in compotationibus & cum mulieribus uersabatur, sed posteaquam Miltiades imperator in Marathone Barbaros debellauit, non erat Themistoclem deprehendere quicquam indecorè agentem. Admirantibus uerò mutationem dicebat: Non finit me dormire torpescereue Miltiadis trophæum. Interrogatus autem, utrum potius Achilles, an Homerus esse uellet: Tu uerò, inquit, utrum esse malles uictor in Olympijs, an uictorum præco? Xerxe autem magna cum classe contra Græciam descendente, ueritus ne populi princeps Epicydes, quæstuosus homo & timidus, imperator creatus urbem perderet, argento persuasit, ut prætura abstineret. Idem quum Adimantus prælio nauali decernere non auderet, ac Themistocli ad hoc Græcos inuitanti incitantiq; diceret: O Themistocles, qui in certaminibus antè insurgunt, semper uincuntur: Etiã, inquit, ô Adimante, sed ne ij quidem qui posteriores sunt coronantur. Verum Eurybiades quũ baculum sustulisset tanq; percussurus: Percute quidem, inquit, sed audi. Eurybiadi nõ autem persuadens, ut in locorum angustijs pugnam naualem committeret, ad Barbarum clàm misit monens, ne Græcos timeret fugientes. Sed posteaquam persuasus ille uictus est, quòd illic pugna nauali decertasset, ubi Græcis expediebat, rursus ad ipsum misit, hortatus, ut ad Hellespontum quamuelocissimè recurreret: Græcos

C enim de soluendo ponte cogitare, ut Græciam seruans illum seruare uideretur. Seriphius autem quidam quum in eum dixisset, non uirtute sua, sed propter urbis gloriã clarum esse: Vera, inquit, narras: nam neq; ego Seriphius si forẽ, clarus euasissem, neq; tu si Atheniensis. Antiphate autem illo pulchro antea quidem Themistoclem auersante ac contemnente, sed posteaquam magnam adeptus est gloriam, accedente & adulante: O adolescens, inquit, sero quidem utriq;, sed tamen resipuimus. Ad Simonidem uerò quoddam iudicium minus iustum efflagitantem dixit, neq; illum esse bonum poëtam posse, si præter numerum caneret, neq; se bonum principem, si præter legem iudicaret. Filium autem qui matri in delitijs erat, plurimum Græcorum omnium posse colligebat. Nam Græcorum imperio Athenienses potiri aiebat, se Atheniensium, sui matrem illius, at illum matris. Idem quũ ex ijs qui filiam suam uxorem petebant, diuiti probum prætulisset: Virum dicebat se malle pecuniarum indigentem, quàm pecunias uiri. Prædium autem uendens proclamari iussit, bonum quoq; uicinum habere. Atheniensibus uerò eum uituperantibus: Quid tumultuamini, inquit, ab ijsdem beneficio sæpius affecti? Ac platanis quidem se similem esse dicebat, ad quas tempestate deprehensi confugiunt, sed adueniente serenitate illas prætereuntes uellicant atq; discerpunt, necnõ conuicijs prosequuntur. Eretrienses autem irridens aiebat, gladium quidem sicut Teuthidas habere, sed cor nõ habere. Posteaquam uerò Athenis primum, deinde ex Græcia quoq; pulsus fuit, quum ad Persarum regem ascendisset, ac loqui iussus esset, orationẽ uarijs pictisq; stragulis similem esse dixit: Vt enim illa, sic hanc extentam ostentare imagines & figuras, contractam uerò occultare atq; delere. Itaq; & annum petijt, quo Persica lingua percepta per seipsum, & non per alium cum rege ipso colloqui posset. Multis autem muneribus à rege honestatus, & cito locupletatus, ad seruos: O pueri, inquit, perditi eramus, nisi perissemus.

D MYRONIDES aduersus Bœotios exercitũ ducens, nunciauit Atheniensibus egrediendũ esse. Sed quũ hora instaret, ac turmarũ præfecti dicerẽt, omnes nondũ adesse: Adsunt, inquit, qui sunt pugnaturi. Vsusq; illis promptis hostes superauit.

ARISTIDES, cognomento Iustus, opinione sua rempublicam semper administrabat, sodalitatesq; fugiebat, ueluti potentia ex amicis parta ad iniquè agendum instigante. Sed quum Athenienses in ipsum testaceis suffragijs ex urbe pellendum cõcitati forent, ac illiteratus homo & agrestis testã gerens ad ipsum accessisset, rogãs ut nomen Aristidis in testa ipsa describeret: Cognoscis nẽpe Aristidẽ inquit. Et quum homo dixisset, se quidem non cognoscere, sed Iusti cognomen molestè ferre, tacens nomen testæ inscripsit ac reddidit. Cum Themistocle autem, cui inimicus erat, orator missus: Vis'ne, inquit, ô Themistocles, in finibus inimicitias relinquamus? Nam si uidebitur, quum reuersi fuerimus illas resumemus. Quũ uerò tributa Græcis statuisset, tãto pauperior redijt, quantũ in ipsam peregrinationẽ impendit. Sed quũ ij uersus, quos Aeschylus de Amphiarao fecerat, in theatro canerẽt:

Nam uult uir esse, non uideri, hic optimus,
Qui mentis altæ fructiferam sulcans segetem,
Consulta callens germinat grauissima, omnes in Aristidẽ oculos coniecerũt.

PERICLES quotiescunque exercitus dux creatus esset, paludamentum assumens hæc sibijpsi dicebat: *Pericles animaduerte, liberis es imperaturus & Græcis*, & Atheniensibus. Iubebat autem Athenienses Aeginam tollere, tanquam Pyræi lippitudinem. Ad amicum uerò quendam testimoniũ falsum, cui & iusiurandum inesset, rogantem: Vsq; ad aras, inquit, mihi amico esse licet. Idem moriturus quum esset seipsum beatũ esse aiebat, q; Atheniensiũ nemo sua causa pullã uestẽ induisset.

ALCIBIADES adhuc puer, quum in palæstra eo captu comprehensus esset, quem effugere nequiret, momordit colluctantis manum. Sed quũ ille dixisset, mordes ut

A des ut fœminæ: Minimè, inquit, sed ut leones. Habens autem quampulcherrimum canem, quem septē millibus drachmarū emerat, caudam illi recidit, ut Athenienses, inquit, hoc de me loquantur, & aliud nihil curiosius inuestigent. Idem ad literarum ludum quū accessisset, Iliada postulauit. At magistro se nihil Homeri habere dicente, illi incusso pugno recessit. Ad Periclis autem fores quum uenisset, audiens illum non esse ociosum, sed considerare, quonam modo Atheniensibus rationes reddat: Non melius erat, inquit, considerare, quo modo nō reddat? Quum autem ad iudicium capitale ab Atheniensibus è Sicilia uocaretur, seipsum abscondit, quod diceret eum stultū esse, qui accusatus quum liceat fugere, quærat absolui & liberari. Sed quū quidam dixisset: Non credis patriæ de teipso iudiciū? Ego quidem, ait, ne matri quidem, ne forte ignorans pro calculo albo nigrum ferat. Idem quum audisset, se cum socijs morti adiudicatū esse: At, inquit, declarabimus ipsis nos uiuere. Itaq; ad Lacedæmonios profectus Decelicum in Athenienses bellum excitauit.

LAMACHVS quendā turmæ ducē in errorē lapsum obiurgabat, qui quū dixisset, se postea nunquā id esse facturū: Atqui non est in bello, inquit, bis peccare.

IPHICRATES quū sutoris filius esse putaretur, omnibus quidē contemptui erat, sed in precio tunc primū esse cœpit, quum uulneratus hostem simul cum armis correptū in triremem suam uiuentem transtulit. Cæterum in amico & socio loco castra ponens, & uallum iaciens, & fossam diligenter circunducens, ad eum qui dixerat, quid enim timemus? turpissimā quidem esse dixit imperatoris uocem: Non expectaram. Aciem uerò contra Barbaros instruens, se uereri aiebat, ne Iphicratem ignorent, qui alios stupefaciat hostes. Idem iudicium capitis subire coactus, ad calumniatorem dixit: Quid facis ô homo, qui bello urbem circunstante, de me, & nō mecum suadeas consultare? In Harmodium uerò, Harmodij illius prisci abnepotē, in generis ignobilitatem conuicia sibi ingerentem dixit: Meum quidem genus à me

B incipit, sed tuum in te desinit. Oratore autē quodam ipsum in concione interrogante: Quis tu es, qui tantopere superbis? eques an sagittarius? an pedes? an scutifer? Nullus horum, inquit, sed qui omnibus his imperare sciam.

TIMOTHEVS existimabatur fortunatus esse imperator, ac idcirco ei quidam inuidentes pingebant urbes in nassam illi dormienti ultro ingredientes. Timotheus igitur aiebat: Si tantas urbes dormiens capio, quid me facturum putetis expergefactum? Quodam autem ex temerarijs imperatoribus uulnus Atheniensibus ostentante: At me, inquit, quum uester essem contra Samios imperator, puduit catapultæ telum prope me cecidisse. Oratoribus uerò Charetem extollentibus, dignumq; esse Atheniensium imperatorem censentibus: Non imperatorem, Timotheus inquit, sed qui strata imperatori ferat.

CHABRIAS eos dictitabat optimos esse imperatores, qui hostiū res quam optimè nossent. Proditionis autē unà cum Iphicrate accusatus, ab Iphicrate ipso reprehendebatur, q de uita periclitans & in gymnasium iret, & hora cōsueta pranderet: Ergo si quid Athenienses, Chabrias inquit, de nobis statuerint, te quidem squalidū & ieiunū, me uerò pransum & perunctum necabunt. Dictitare etiam solebat, formidabiliorē esse ceruorum exercitū duce leone, quàm leonum ceruo imperante. Athenienses uerò in Philippū ipso concitante, quidā è concione succlamauit: Bellum inuehes: Etiam, per Iouē, inquit, & nigra uestimenta, & publicas funerum elationes, & funebres orationes, si liberi sumus uicturi, neq; Macedonū imperata facturi.

PYTHEAS quum adhuc esset adolescens in concionem processit, ijs contradicturus decretis, quæ de Alexandro scribebantur. Sed quum quidam dixisset: Tu quum adeò iuuenis sis, de tantis rebus audes loqui? Atqui Alexander, inquit, quem decernitis deum, me iunior est.

PHOCION Atheniensis neq; ridens, neq; lachrymās ab ullo unquam est uisus.

C Sed quum quidam in cōcione dixiſſet, conſideranti ſimilis uideris ô Phocion: Recte,inquit,hoc coniectas: nam conſidero, ſi quid eorum quæ ſum apud Athenienſes dicturus,omittere ac recidere poſſim.Quum autē oraculum Athenienſibus datum eſſet,unū in urbe eſſe qui ſententijs omniū aduerſaret̄,Athenienſesq́; quisnam eſſet,quærendū eſſe iuberent,Phocion ſe eum eſſe profeſſus eſt. Nam ſoli ſibi nihil eorū placere,quæ uulgus & ageret & diceret. Quum uerò apud populum ſententiam dicens aliquando approbaret̄, uideretq́; omnes pariter orationi ſuæ aſſentientes,ad amicos conuerſus: Num quid mali,inquit,forſitan imprudens dixi? Cæterū Athenienſibus collationes pecuniæ ad ſacrificium quoddam petentibus, quum alij quidem conferrent,ſæpe & ipſe rogatus: Erubeſcerem,inquit,ſi uobis darem,huic autem non redderem,ſimul indicans fœneratorem. Quum uerò Demoſthenes orator dixiſſet: te Athenienſes ſi inſanierint necabunt: Te uerò,inquit, per Iouem, ſi reſipuerint. Sed quum Ariſtogiton condemnatus in carcere moriturus eſſet,rogaretq́; Phocionem,ut ad ſe ueniret,amiciq́; ipſum ad improbum hominē ire non permitterent: Et ubinam,inquit,Ariſtogitonē quiſpiam iucundius alloquatur? Byzantijs uerò quum Athenienſes iraſcerentur, quòd Charetē non admiſiſſent in urbem, cum copijs auxilio ſibi miſſum aduerſus Philippū, dixiſſetq́; Phocion,oportere nō ſocijs iraſci diffidentibus, ſed imperatoribus fide carentibus,imperator ipſe fuit delectus.Qui à Byzantijs quidē admiſſus,effecit ut re infecta Philippus abiret. Idem quum Alexander centum ipſi talenta dono miſiſſet,eos qui attulerant interrogauit: curnam quū multi alij ſint Athenienſes, mihi ſoli hæc donat Alexander? Illis autē reſpondentibus: quòd ſolum te bonum eſſe probumq́; exiſtimat: Igitur me,inquit, talem & uideri & eſſe permittat. Alexandro autem triremes ab Athenienſibus petente,quum populus nominatim Phocionem prodire,atq́; ſententiā dicere iuberet, poſteaquā ſurrexit: Conſulo igitur uobis, inquit, ut uel armis uincatis, uel uictoribus amici ſitis.

D Sed quum de morte Alexandri uerba iactarentur, oratoresq́; è ueſtigio in ſuggeſtum proſilirent, neq; morari, ſed quamprimū bellum gerere ſuaderēt, Phocion differendum ac iuſtè decernendū eſſe cenſebat: Si nanq;,aiebat,hodie mortuus eſt,cras quoq; & ſemper mortuus erit. Verum Leoſthene ciuitatē in bellū inijciente,q̀ illam noſſet ſpe præclara ad nomen libertatis imperijq́; elatam,illius uerba cupreſſis ſimilia eſſe dicebat: Nam pulchræ & ſublimes quum ſint,fructum non habent. Sed prima quum ad uota ſucceſſiſſent,ac ciuitas ob nuncios rerum bene geſtarum dijs ſupplicaret,interrogatus an ea ſic geſta eſſe uellet:hæc quidem eſſe geſta inquit,illa uero conſultata. Cæterum Macedonibus Atticā ingreſſis, maritimamq́; deprædantibus,eduxit iuuentutē: & quum multi ad ipſum cōcurrerent, hortantes ut collē occuparet, aciemq́; illic inſtrueret: O Hercules,inquit,quàm multos uideo impatores,milites autē paucos. Sic tamen congreſſus uicit,ac Nicionē Macedonū ducē interemit. Verū haud multò pòſt Athenienſes bello ſuperati,præſidiū Antipatri admiſerunt. Quū uerò Menillus præſidij princeps Phocioni pecunias dono daret,indignatus dixit,neq; illū Alexandro meliorē eſſe,& cauſam qua nunc accipiat, quū tunc non acceperit, peiorē eſſe. Ac Antipater quidem aiebat,ſe ex duobus amicis quos Athenis haberet,neq; Phocionē perſuaſiſſe ut acciperet,neq; Demadem ſatiaſſe quū daret. Antipater uerò quū ipſum rogaret,ut neſcio quid iniuſti faceret:nō potes,inquit,ô Antipater,Phocione & amico & aſſentatore uti. Sed poſt Antipatri mortē quū Athenieſes democratiā renouaſſent,Phocion cū amicis in cōcione morti fuit adiudicatus. Alij igit̄ flentes quidē ducebant̄,Phocioni uerò q̀ cū ſilentio ꝓcederet,qdā ex inimicis obuiā factus in os expuit. Tum ipſe ad magiſtratus reſpiciēs: Nō aliqs iſtū,ait,indecorè ſe gerentē coërcebit? Quū autē unus eorū q cū ipſo erāt morituri,lamētaret̄,atq; indignaret̄: non amas,inqt,ô Euippe,cū Phocione mori? Sed quū cicutæ calix iam allatus eſſet,interrogatus, num quid ad filiū diceret: Ego tibi

A tibi, inquit, mando rogoq́, ne quid Atheniensibus harũ rerum memoria irascaris.

PISISTRATUS Atheniensium tyrannus, quũ ex amicis quidam ab ipso desecissent, ac Phylen occupassent, ad illos uenit stratum colligatum ipse portans. Sed illis interrogãtibus quid uellet: si uobis, inquit, persuasero, ut abducam; sin minus, ut uobiscum maneam: propter hoc enim cum sarcinis ueni. Calumniata uerò apud ipsum matre, quòd adolescentem quendam adamaret, quicum timente ac multum renuẽte clàm consuetudinem haberet, uocauit ad cœnã adolescentem, cœnatumq́ interrogauit, quomodo fuisset exceptus. Illo autem opipare dicente: Talia, inquit, quotidie tibi erunt, si matri meæ rem gratam feceris. Thrasibulus uerò ipsius filiam amans, quum obuiam factus osculatus foret, ac ipse in illum ab uxore concitaretur: Si qui nos amãt, inquit, odio prosequemur, quid ijs qui oderũt faciemus? Ac Thrasibulo quidem uirginem dedit uxorem. Comessatores autem quidam in ipsius uxorem quum incidissent, multaq́ lasciuè ac petulanter & fecissent & dixissent, ac postridie Pisistratum flentes deprecarentur, ut sibi ignosceret: Vos quidem, inquit, ut modesti sitis curate: sed uxor mea prorsus domo nusquam heri profecta est. Idem rogantibus filijs, quum ipse aliam ducturus esset uxorẽ, nunquid se accusaret: Minimè quidem, ait, sed laudo uoloq́ & alios mihi tales filios nasci.

DEMETRIUS Phalereus Ptolemæum regem admonebat, ut conscriptos de regno imperioq́ libros compararet atq́ lectitaret: Nam quæ amici non audent reges monere, ea in libris descripta esse.

LYCURGUS Lacedæmonius ciues nutriendæ comæ assuefecit, quòd diceret pulchros quidem coma fieri decentiores, deformes autẽ formidabiliores. Ad eum uerò, qui ad Democratian in urbe constituendam hortabatur: Tu igitur primus, inquit, in domo tua statue Democratian. Cæterum domos humiles serra tantũ & securi

B struere iubebat. Pudere nanq́ in humiles casas pocula lectosq́ ac mensas preciosas inferre. Pugnis autẽ & pancratio certare prohibuit, ut ne ludentes quidem defatigari consuescerẽt. Sæpius quoq́ aduersus eosdẽ militare uetuit, ne hostes efficerentur bellicosiores. Quare uulnerato postea Agesilao Antalcidas dixit, præclaræ disciplinæ præmia ipsum à Thebanis accipere, qui illos bellum inuitos gerere docuisset.

CHARILLUS rex interrogatus, cur tam paucas leges Lycurgus tulisset, respondit, eos qui paucis uerbis utãtur haudquaq́ multis legibus indigere. Helotum uerò quidam quũ audacius asperiusq́ se cũ illo gereret: per deos, inquit, te interfecissem, nisi iratus essem. Ad eum autem qui percontatus est, cur comam Lacedæmonij gestent: Quia ex omnibus, inquit, ornatibus hic est minimè sumptuosus. *Helotes serui Lacedæmoniorum.*

TELECLUS rex ad fratrem ciues criminantẽ, quòd asperius secum quàm cum illo se gererent: Tu nanque, ait, iniurias pati nescis.

THEOPOMPUS in quadam urbe ad eum qui sibi murum ostentabat, & interrogabat, num pulcher & altus uideretur: Minimè, si mulierum est, inquit.

ARCHIDAMUS in Peloponnesiaco bello rogantibus socijs, ut sibi tributa determinarentur, respondit bellum non pasci determinatis.

BRASIDAS quum in caricis murum cepisset, morsus dimisit. Deinde ad eos qui aderant: Nihil est, inquit, tam paruum, quod se non seruet, dum audeat ulcisci aggredientes. Sed in pugna per scutum iaculo percussus, quum è uulnere hastam extraxisset, illa ipsa hostem uulneratum interemit. Sed rogatus quomodo uulneratus fuisset: Scuto, inquit, me prodente. Posteaquam uerò liberatis ijs Græcis, qui in Thracia erant, cecidit, legati Lacedæmonem missi, ad Brasidæ quoque ipsius matrem accesserunt. Quæ primum quidem eos interrogauit, an bene Brasidas obisset. Ac laudantibus quidem illum Thracibus dicentibusq́, nullum alium talem fore: Ignoratis, inquit, ô hospites: nam Brasidas quidem fortis erat, sed Lacedæmon multos habet illo fortiores.

C AGIS rex dictitabat, Lacedæmonios interrogare non quot sunt, sed ubi sunt hostes. Apud Mantineam uerò dum pugnare cum hostibus, qui plures erant, prohiberetur: necesse est, inquit, cum multis pugnare, qui multis uelit imperare. Quum autem Elei laudarentur, quòd in Olympijs præclarè se gererent: Quid mirum, inquit, faciunt, si quarto quoque anno per unum diem iustitia utuntur? Sed illis in laudando perseuerantibus: Quid mirandum, inquit, si in re bona bene utuntur iustitia? In hominem uerò improbum sæpe interrogantem, quis Spartiata optimus esset: qui tui dissimillimus est, inquit. Sed alio interrogante, quot essent Lacedæmonij: Quot, inquit, ad malos arcendos satis sunt. Quum autem ab alio idem quæreretur: Multi, inquit, tibi uidebuntur, si pugnantes ipsos spectaueris.

LYSANDER uestes preciosas, quas Dionysius Siciliæ tyrannus suis filiabus miserat, non accepit, quòd diceret se uereri, ne illis indutæ deformiores uiderētur. In eos autem à quibus uituperabatur, ut Hercule indignus, quod dolo pleraque ageret, dicebat: Quò leonina pellis non peruenit, uulpinam esse assuendam. Sed aduersus Argiuos, qui iustiora quàm Lacedæmonij de quo contendebant loco, dicere uidebantur, districto gladio inquit: Qui huius est dominus optimè de finibus differit. Lacedæmonios uerò Corinthiorū murum segnius oppugnare animaduertēs, quū leporem è fossa exilientem uidisset: Eos, inquit, timetis hostes, quorum inertia lepores in muris dormiunt? Quum autem Megarensis quidam in communi conuētu aduersus ipsum dicendi licentia usus esset: Tua, inquit, uerba ciuitatis egent.

AGESILAVS dictitabat eos qui Asiam incolerent, liberos quidem esse malos, bonos autem seruos. Sed assuetis illis regem Persarum magnum appellare: Ecquid ille, inquit, me est maior, nisi & iustior, & modestior? De fortitudine uerò atque iustitia percontatus, utra sit melior: Nihil, inquit, fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus. Noctu autem quum è terra hostili repente castra moturus esset, uidens D puerum quem amabat lachrymantē propter imbecillitatē relinqui: Difficilè est, inquit, simul & misereri & sapere. Menecrates uerò, cognomento Iupiter, quum ad ipsum epistolam ita scripsisset: Menecrates Iupiter regi Agesilao felicitatem, rescripsit: Rex Agesilaus Menecrati sanitatem. Lacedæmonij autē quū Athenienses ac socios apud Corinthum debellassent, audita cadauerū hostilium multitudine: Heu miseram, inquit, Græciā, quæ tot in seipsam uiros perdidit, quot satis essent ad Barbaros omnes debellandos. Oraculum uerò quod uolebat quum à Ioue in Olympia accepisset, Ephoris iubentibus, ut Pythiū quoque de ijsdem cōsuleret, Delphos profectus deum rogauit: an quæ patri, eadem ipsi quoque uiderentur. Quendam autem ex amicis ab Icarieo Care petens ad eum ita scripsit: Nicias si te iniuria non afficit, dimitte: si iniustè agit, mihi dimitte: omnino autē dimitte. Idem ad eum audiendū inuitatus, qui lusciniæ uocem imitabatur: ipsam, inquit, sæpe audiui. Post Leuctricam uerò pugnam Ephori animaduertentes urbem uiris uacuam esse, quod lex iuberet omnes eos qui territi fugissent, ignominiosos esse, uolebāt infamiæ notam soluere, proptereaque legislatorem Agesilaum declararunt. Is autem quum in medium prodisset, censuit leges postridie ratas fore. Aegyptiorū autem regi auxilio missus, unà cum eo ab hostibus obsidebatur, quum multò plures hostes ipsi forent, castrisque fossam circunducerent. Sed quum rex erumpere ac dimicare iussisset: Hostes, inquit, uolentes nobis esse pares, impediendi non sunt. Et quum spacij parum adhuc superesset ad fossam coniungendam, in eo quod relictum erat spacio acie instructa, quum totidem utrinque pugnarent, uictores euaserunt. Idem moriens amicos nullam sibi neque fictam, neque pictam imaginē ponere iussit: Si quod enim opus, inquit, bonum feci, hoc meum monumentum erit: sin nullum, ne omnes quidem statuæ.

ARCHIDAMVS Agesilai filius, quum catapultæ iaculum tunc primum ex Sicilia aduectum uidisset, exclamauit: O Hercules, uiri perit uirtus.

AGIS

A AGIS iunior Demade dicente, Laconicos enses propter breuitatē à præstigia-
toribus deuorari: Atqui Lacedæmonij, inquit, his ipsis ensibus hostes assequuntur.
Quum autem Ephori milites proditori committi iuberent: Alieni, inquit, ei fidem
habere non debent, qui suorum proditor fuerit.

CLEOMENES ei qui se gallos, qui pugnando interirent, ipsi daturum pollice-
batur: Minimè, inquit, istis egeo, sed ijs potius qui pugnando interficiant.

PAEDARETVS inter trecentos non delectus, qui in ciuitate quidem ordine
primus erat honor, hilaris ac ridens abibat, se gaudere dicens, si trecentos Sparta ha-
beret ciues se meliores.

DAMONIDAS in ultimum chori ordinem à chori magistro collocatus: Eu-
ge, inquit, excogitasti, quomodo hic quoque in honore sit locus.

NICOSTRATVS Argiuorum imperator multis pecunijs & nuptijs Lacænæ
quam uellet, præter regias oblatis, ad prodendum quendam locum ab Archidamo
exhortatus, respondit Archidamum ab Hercule genus non ducere: Herculem e-
nim circumeuntem malos pœna affecisse, Archidamum uerò eos qui sunt probi,
malos efficere.

EVDEMONIDAS quum in Academia Xenocratem uidisset iam seniorem
cum discipulis philosophantem, audissetq; uirtutem ab ipso inquiri: Quando, in-
quit, illa utetur? Rursus quum alium audisset philosophum disserentem, quòd so-
lus sapiens est bonus imperator: Sermo quidem admirandus est, inquit, sed qui lo-
quitur nunquam tubæ sonitu fuit excitatus.

ANTIOCHVS quū Ephorus esset, posteaq; accepit agrū Messenijs à Philip-
po datū, interrogauit, num etiam illis de agro pugnantibus, ut uincerent dedisset.

ANTALCIDAS in Atheniensem, qui Lacedæmonios imperitos uocabat: So-
B li uidelicet nos, inquit, nihil mali à uobis didicimus. Sed quum alius Atheniensis in
ipsum dixisset: At enim sæpe uos à Cephiso fugauimus: Nos uerò, inquit, nunquā
uos ab Eurota. Rhetore autem Herculis laudationem lecturo: Quis nempe illum
uituperat? inquit.

EPAMINONDA Thebano exercitum ducente nunquam Panicus & repenti-
nus terror in castra incidit. Dicebat autem, in acie mori pulcherrimum esse. Arma-
torum uerò corpus non solum athleticè, sed etiam militariter exercitatum esse opor-
tere censebat. Eoq; corpulentis infensus erat, ac talem quendam exercitu expulit
dicens: Vix tribus quatuor'ue scutis uentrem illius tegi posse, propter quem ne sua
quidem pudenda unquam uidisset. Sic autem frugalis in uictu erat, ut à uicino ad
cœnam inuitatus, quum bellariorum opsoniorumq;, ac unguentorū apparatum in-
uenisset, è uestigio abierit dicens: Ego te sacrificare, non lasciuire putabam. Quum
uerò coquus dierum quorundam impensæ rationem collegis redderet, nimium olei
sumptum duntaxat ægrè tulit. Sed collegis admirantibus, impensam quidem sibi nō
esse molestam dixit, sed si tantum olei intra corpus ille excepisset. Quum autem fe-
stum diem urbs celebraret, ac omnes compotationibus & sodalitatibus dediti es-
sent, familiarium cuidam squalidus & cogitabundus inter ambulandum occurrit.
Ac illo mirante atque percontante, curnam solus ita affectus circumiret: Vt uo-
bis, inquit, omnibus ebrietati ac desidiæ liceat indulgere. Hominem uerò nequam
qui mediocre quoddam scelus admiserat, Pelopidæ quidem roganti nō dimisit, sed
amicæ supplicanti concessit, dicens scorta decere, non imperatores eiusmodi accipe-
re dona. Quum uerò Lacedæmonij copias educerent, oraculaq; Thebanis ferren-
tur, alia quidem eos uictum iri, alia uictores fore significantia, hæc ad dexteram
tribunalis partem, illa ad sinistram poni iussit, omnibusq; ita positis surrexit, & di-
xit: Si imperatoribus quidem parere uolueritis, ac simul inuadere hostes, hæc uo-
bis sunt oracula, indicans meliora; Sin autem aduersus pericula timidi fueritis,

C illa, respiciens ad peiora. Idem contra hostes exercitum educens, tonitru facto, ac ijs qui circa ipsum erant interrogantibus, quid deum significare putaret, attonitos esse hostes dixit: quippe qui quum talia adsint loca, in talibus castrametentur. Suauissimum at omniũ bene fortiterq; sibi gestorum illud esse dicebat, quòd suis adhuc uiuis parentibus apud Leuctra Lacedæmonios superasset. Cæterũ postridie illius pugnæ quum alio tempore solitus esset uncto corpore, serenoq; uultu in publicum prodire, squalidus & humilis, ac sordidus processit. Interrogantibus igitur amicis, num quid sibi triste accidisset: nihil, inquit: sed heri sensi me animo fuisse quàm par sit elatiore: quocirca hesternæ lætitiæ intemperantiã hodierna tristitia castigo. Quũ autem Spartiatas suam calamitatem abscondere sensisset, uolens illius magnitudinẽ declarare, non simul omnes, sed singulas ciuitates cadauera colligere permisit. Itaq; plura quàm mille Lacedæmoniorũ cadauera fuere numerata. Iason uerò Thessalorum princeps quum socius Thebas uenisset, ac duo millia aureorum Epaminondæ uehementer indigenti misisset, aurum quidem non accepit, sed quum primum Iasonem uidit: Iniustis, inquit, manibus imperas. Ac quinquaginta drachmis à quodam ciuium acceptis exercitus uiatico in Peloponnesum irrupit. Rursus quum rex Persarum tria Daricorum millia ei misisset, Diomedontem aspere obiurgauit, quòd tantam nauigationẽ nauigasset, ut corrumperet Epaminondã. Sed regi renunciari iussit, si quæ Thebanis conferant sentiat, gratis amicum Epaminondam esse habiturũ: sin quæ minus utilia sint, hostem. Argiui autem quum Thebanorũ socij essent, Atheniensiumq; legati in Arcadiam profecti utrosque accusarent, atq; Callistratus orator Oedipum & Orestem ciuitatibus exprobraret: Confitemur, inquit Epaminondas, & apud nos patricidam fuisse, & apud Argiuos matricidam. Sed qui ista perpetrarunt nos quidem expulimus, Athenienses uerò susceperunt. In Spartiatas autẽ, qui multis & magnis in rebus Thebanos accusauerant: Hi nempe uos, inquit, à breuiloquio desistere coëgerunt.
D Sed posteaquam Alexandrum Pheræorum tyrannum, Thebanorum hostem, Athenienses sibi amicum effecerunt & socium, qui promittebat se uenalem carnis libram ipsis semiobolo præbiturũ: At nos, Epaminondas inquit, Atheniensibus ligna gratis ad illas carnes coquendas præstabimus: Nam nisi quieuerint, eorum agrum succidemus. Bœotios autem ocio dissolutos uolens in armis semper continere, quum electus esset imperator, admonẽs dicebat: Adhuc consilio polletis Thebani: nam si ego sum imperator, uobis est militandum. Ac regionem supinam & patentẽ belli orchestram appellabat, quòd illam obtinere non possent, nisi manum in scuti loro habeant. Chabrias uerò quũ prope Corinthum perquam paucos Thebanorum quosdam auidius sub muris pugnantes interfecisset, ac trophæum erexisset, Epaminondas irridens: Hic decebat, inquit, non trophæum, sed Hecatesium erexisse. Nam humilia Hecate sacella in triuijs ante portas dedicabant. Quum autem quidam nunciasset, exercitum nouis ornatum armis in Peloponnesum ab Atheniensibus missum: Quid igitur, inquit, Antigenidas gemit, quũ Tellen nouas tibias habeat? Tellen uerò pessimus quidã erat tibicen, ut Antigenidas optimus. Idem quum accepisset, scutiferũ multas ab homine captiuo pecunias sumpsisse: Redde, inquit, mihi quidem scutum, tibi uerò ipsi patriã cauponam redime, in qua reliquum temporis uiuas: neque enim posthac te periculis itidem exponere uoles: quippe qui è diuitibus & beatis unus sis factus. Interrogatus autem, utrum se meliorem duceret imperatorem, an Chabriam, an Iphicratem: Difficile id est, inquit, donec uiuimus, iudicare. Posteaquam uerò ex Laconica reuersus capitis causam cum collegis dicere coactus est, quòd menses quatuor imperium Bœotiæ contra legem retinuisset, collegas quidem in seipsum crimen remouere iussit, tanquam ui coactos, ipse autem se dixit non habere uerba rebus meliora. Sed si quid omnino apud iudices dicendum esset, censere se, si ab ipsis necandus iudicetur, ut columnæ

con-

A condemnationem inſcribant, quò Græci omnes ſciant, Thebanos uel nolentes ab Epaminonda fuiſſe coactos igne Laconicam deuaſtare, quæ per quingentos annos nunquam antea fuerat deprædata: & Meſenen componere, quæ triginta & ducentos annos ſeditionibus uexata ſit: & conciliare inter ſe, ac in unum Arcades redigere, Græcisq́ reſtituere libertatē: nam hæc in illo imperio fuerant geſta. Quare multo cum riſu iudices egreſſi ſunt, quum ne ſuffragia quidē in illum ſumpſiſſent. Cæterum in ultima uulneratus pugna, & in tentorium relatus uocabat Daiphantum, & poſt eum Hyolidam. Quos uiros quum perijſſe audiſſet, bellum cum hoſtibus diſſolui iuſſit, ut quibus imperator non eſſet. Ac res uerba eius, qui optimè ciues noſſet, comprobauit.

PELOPIDAS Epaminondæ in prætura collega, dicentibus amicis, pecuniæ collectionem rem ualde neceſſariam ab ipſo nihil curari: Per Iouem, inquit, huic Nicomedi, hominem claudum ac mutilatum indicans. Sed uxore ipſum ad pugnā exeuntem rogante, ut ſe cuſtodiret, alios dixit hoc eſſe monendos: ducem uerò & imperatorem, ut ciues conſeruet. Quum autem quidam è militibus dixiſſet: In hoſtes incidimus: Cur magis, inquit, quàm illi in nos? Cæterum ab Alexandro Phæræorum tyranno fractis fœderibus quum captus & ligatus malè ei diceret, atq; ille ſubieciſſet: mori properas: Etiam per Iouem, inquit, ut magis in te excandeſcant Thebani, citiusq́ perdaris. Thebe uerò, tyranni uxor, ad Pelopidam egreſſa quum ſe mirari dixiſſet, quòd ligatus tam hilaris eſſet, magis dixit ſe illam mirari, quòd non ligata toleret Alexandrum. Sed ab Epaminonda liberatus, dicebat ſe gratiam Alexandro habere: Nam ſeipſum expertum eſſe, non ad bellum modò, uerum ad mortem quoque audacter habere.

ROMANORVM APOPHTHEGMATA.

B MArcus Curius à quibuſdam criminatus, quòd agri bello parti exiguam cuiq; partem diſtribuiſſet, ac magnam publicam feciſſet, precatus eſt, neminem è Romanorum numero fieri, qui quod agri ad alendum ſatis foret, parum putaret. Samnites uerò ab ipſo debellati quum ad eum ueniſſent aurum dono daturi, in olla forte rapula coquebat. Samnitibus itaq; reſpondit, & auro nihil tale prandium indigere, & ſibi melius eſſe, quàm habere, aurum poſſidentibus imperare.

CAIVS Fabricius audiens Romanos à Pyrrho uictos, ad Labienum conuerſus: Pyrrhus, inquit, non Epirotæ Romanos uicerunt. Ad redimendos autem captiuos ad Pyrrhum profectus, quum auri multum Pyrrhus ipſi daret, nihil accepit. Poſtridie uerò maximum elephantem Pyrrhus ipſe inſtrui iuſſit, qui Fabricio ignoranti poſt terga maximo cum ſtridore uocem repente emiſit. Quo quidem facto, conuerſus Fabricius & ridens: Me, inquit, neq; aurum heri, neq; hodie bellua ſtupefecit. Sed Pyrrho ipſum rogante, ut ſecum eſſet, ac poſt ſe primum locum haberet: Ne hoc quidem tibi expedit, inquit: nam ſi Epirotæ noſtrum utrunq; nouerint, magis à me regi, quàm abs te uolent. Fabricio autem Conſulatum gerenti Pyrrhi medicus epiſtolam miſit, qua pollicebatur, ſe Pyrrhum ueneno, ſi iuſſerit, necaturum. Sed eam Fabricius epiſtolam remiſit ad Pyrrhū, animaduertere iubens, quàm malus & amicorum eſſet iudex, & hoſtium. Poſteaquam uerò Pyrrhus inſidijs deprehenſis medicum quidem ſuſpendit, Fabricioq́ captiuos abſq; redemptionis precio reddidit, gratis Fabricius non accepit, ſed totidem illi reſtituit, ne mercedem recepiſſe uideretur: Neq; enim inſidias Pyrrhi gratia indicaſſe, ſed ne uiderentur Romani dolo necare, perinde atq; ſi apertè non poſſent.

FABIVS Maximus cū Annibale pugnare nolens, ſed tempore illius exercitū & pecuniarum & annonæ indigentem diſſoluere quærens, per aſpera & montoſa loca perſequebatur, ſeſe illi ſubinde opponens. Quòd autem uulgo derideretur, Annibalisq́ pædagogus uocaretur, paruipendens ſuis conſilijs utebatur, amicisq́

C dicebat: Qui derisiones conuiciaq́ metuat, eum sibi timidiorem uideri, quàm qui hostes fugiat. Posteaquam uerò de Minutio equitum magistro, qui hostium nonnullos debellauerat, sermo cœpit esse multus, tanquam digno Roma uiro, magis se dixit secundam Minutij fortunam timere quàm aduersam. Igitur paulò pòst quum Annibalis insidijs circunuentus cum exercitu suo Minutius de uita periclitaretur, Fabius opem ferens & multos hostium cecidit, & illum seruauit. Annibal itaq́ ad amicos: Nónne sæpe uobis, inquit, prædixi, montanam illam nebulam imbrem in nos aliquando emissuram? Post Cannensem uerò cladem imperator creatus cum Claudio Marcello, audaci & forti uiro, & qui cum Annibale semper pugnare amaret, in eam spem ipse adductus erat, si nemo pugnaret, fessum Annibalis exercitum breui esse defecturum. Quare dictitabat Annibal, se magis Fabium non pugnantem, quàm Marcellum pugnantem formidare. Quum autem Lucanus quidam miles accusaretur, quòd amore mulierculæ captus noctu sæpenumero longè à castris uagaretur, quem alioqui admirandum in armis esse audiret, illo ignaro comprehendi amicam, & ad se duci iussit. Adducta igitur illa quum hominem accersisset: Nos inquit, non latuisti, contra legem extra castra pernoctans. Sed neq́ antea strenuus esse nobis ignorabaris. Quare fortiter ac rectè factis errata condonentur. Cæterum posthac nobiscum eris. Habeo nanq́ fideiussorem. Adductamq́ mulierculam illi commendauit. Quum uerò Annibal Tarentum præter arcem præsidio teneret, adducto clàm quamlongissimè exercitu, Fabius urbem cepit atq́ diripuit. Sed quum scriba percontaretur: Quid de simulachris deorum decernimus? Relinquamus, inquit, Tarentinis deos iratos. M. autem Liuio, qui præsidio Tarentinam arcem tenebat, iactante, illum opera sua urbem cepisse, alijs quidem ridentibus: Vera, inquit Fabius, narras: nam nisi tu urbem amisisses, ego nunquam recepissem. Idem à senatu iam senior legatus ad filium Consulem Suessam missus, ut animaduertit ne-
D minem ex lictoribus ut equo descenderet fuisse missum, indignatus sedere perseuerauit. Sed quum iuuenis lictorem misisset, ac ex equo descendere iussisset, alij quidē se auerterunt, ipse uerò quum equo desiluisset, præter ætatem accurrit, & filiū complexus: Euge, inquit, fili sapis, intelligens & quibus imperes, & quanti imperij magnitudinem sustineas.

SCIPIO maior à re militari, & reipublicæ administratione ocium ad literarū studia conuertens, dictitabat se quando ociosus esset plura facere. Posteaquam autem ui Carthaginem cepit, quum quidam milites uirginem formosam de multis selectam captiuis adduxissent illi tradituri: Libenter, inquit, accepissem, si priuatus, & non imperator essem. Obsidens autem munitam fossis profundis urbem, in qua Veneris templum eminebat, illic edici uadimonia in tertium diem iussit, uelut illo die in Veneris templo litigantium causas auditurus. Idq́ ut prædixerat urbe capta effecit. Idem à quodam in Sicilia rogatus, qua re fretus contra Carthaginē traiecturus classem foret, indicatis illi & armatis tercentum uiris, qui se exercebant, & alta turri, quæ mari imminebat: nemo, inquit, horum est, qui quum hanc ascenderit turrim, non se inde, si iussero, præcipitem iaciat. Posteaquam uerò traiectis copijs & terra potitus est, & hostium castra combussit, Carthaginenses missa legatione pacti sunt, se elephantes nauesq́ ac pecunias esse tradituros. Sed quum Annibal ex Italia nauibus Carthaginem redisset, conuētorumq́ Carthaginenses pœniteret, quòd Annibali confiderent, ea re audita Scipio dixit, ne uolentibus quidem ipsis se fœdera seruaturum, nisi talentorum quinq́ millia prius exposuissent, quòd Anniba lem accersissent. Posteaquam uerò Carthaginenses uicti de pace & fœderibus legatos ad eum miserunt, è uestigio iussit eos qui uenerant abire, perinde atq́ illos non antè auditurus, quàm L. Terentium adduxissent. Romanus autem erat L. Terentius Probus, qui à Carthaginensibus fuerat captus. Sed quū hominem adduxissent,

& illum

A & illum pro tribunali iuxta se in consilio sedere iussit, & Carthaginensibus auditis bellum dissoluit. Terentius autem ipsum triumphantem subsecutus est pileatus ueluti libertus, ac post illius mortem ijs qui ad efferendum funus conuenerāt, mulsum exhibuit bibendum, aliaq́ ad sepulturam pertinentia quamdiligentissimè procurauit. Sed hæc posterius. Antiochus autem rex, postq́ Romani aduersus eum traiecerant, quum de bello soluendo legatos ad Scipionem misisset: prius, inquit, oportebat, non nunc, quādo & frenum & sessorem accepit. Quum uerò senatus decreuisset, ut pecunias ex ærario sumeret, nolentibus illo die Quæstoribus ærariū aperire, se apersurum esse dixit: siquidem opera sua claudi, qui tot illud pecunijs repleuisset. Pætilius uerò & Quintus Tribuni plebis, quum apud populum multa in ipsum crimina intulissent: Hodie Quirites, inquit, Carthaginenses & Annibalem uici, eoq́ coronatus in Capitolium ascendo sacrificaturus. Quisquis autem uellet, de se ferre suffragium iussit. Et quum hæc dixisset ascendit, populusq́ subsecutus, accusatores uerba facientes reliquit.

T. QVINTIVS adeò fuit statim ab initio clarus, ut ante tribunatū militum ædilitatemq́ Consul fuerit designatus. Imperator autem cōtra Philippum missus, ut secum in colloquium ueniret persuasit. Et quum Philippus obsides postularet, q́ diceret ipsum multosq́ alios Romanis esse duces, se uerò Macedonibus solum: Tu nempe, Quintius ait, solum teipsum effecisti, quippe qui & amicos & cognatos interemisti. Posteaq́ Philippū acie uicit, se permittere edixit, ut Græci legibus quisq́ suis uterentur, ac liberi essent. Quam quidem ob libertatem quotquot Romanorū etiam Annibalis temporibus captiui facti apud Græcos seruiebāt, drachmis quingentis redempti dono ipsi dati sunt, qui uelut liberti triumphantem illum pileati in urbem subsecuti sunt. Achæos uerò de facienda cōtra Zacynthiorum insulam expeditione cogitantes monuit, cauerent ne tanquā testudines capite extra Peloponnesum
B extenso periclitaretur. Idem Antiocho rege ingentem exercitū contra Græciam ducente, quum omnes perterriti forent, & propter multitudinem, & propter armorum uarietatem, huiusmodi Achæis fecit sermonem. Se enim quum in Chalcide apud hospitem cœnaret miratum esse carnium uarietatem copiamq́ dixit: hospitem uerò affirmasse illas omnes suillas esse, condimētis & præparationibus differentes. Ne igitū uos quoq́ regium exercitū admiremini, hastatos, & cataphractos, & pedites, & equestres sagittarios audientes, isti omnes Syri sunt, armis quibusdam à sese inuicem differentes. Philopœmeni autem Achæorum duci multos quidem & equites & armatos habēti, sed pecunijs indigēti, iocabundus dicebat, Philopœmenem & manus & crura habere, sed uentrem nō habere. Et sanè Philopœmen natura talis erat.

C. DOMITIVS quem Scipio maior loco sui Lucio fratri legatū dedit, in bello aduersus Antiochum hostium aciem conspicatus, præfectis hortantibus, ut è uestigio aggrederetur: Hora, inquit, nō sufficit, ut tot hominum milibus trucidatis, & impedimētis direptis, in castra redeuntes corpora curare possimus. Sed hoc ipsum cras, inquit, opportunè fiet. Itaq́ postridie congressus hostium quinquaginta milia cecidit.

P. LICINIVS Consul à Perseo Macedonum rege equestri prælio uictus, milites ad duo millia octingentos amisit, partim cæsos, partim captos. Sed post pugnā quum Perseus legatos de fœderibus & pace misisset, uictus uictorem iussit se ac sua Romanis committere.

PAVLVS Aemilius secundum consulatum petens, repulsam tulit. Sed quum bellum aduersus Perseum & Macedones imperatorum mollitie ac imperitia in longum duceretur, & idcirco ipsum Romani Consulem designassent, se gratiam illis nullā habere dixit: Se enim non q́ imperio indigeret, sed quia ipsi imperatore, de-

C lectum fuisse. Quum autem è foro domū reuenisset, Tertiamq́; filiolam lachrymantem conspicatus causam rogasset, ac puella respondisset: Quia nobis Perseus mortuus est: catellus autem erat illo nomine, quem puella in delitijs habebat: Bona cum fortuna omen accipio filia, inquit. Sed quū multam in castris temeritatē loquacitatemq́; deprehendisset eorū, qui & imperatoribus adhærent, & earum curiosi rerum sunt, quæ nihil ad se spectant, omnes quietem agere, ac solum gladios acuere iussit: sibi nanq; rerum aliarum curam fore. Nocturnas autē excubias sine lancea atq; ense seruare iubebat, ut desperātes se ab hostibus defendere posse, magis aduersus somnum pugnarēt. Quum uerò per montiū uertices Macedoniā inuasisset, ac instructos hostes aspexisset, hortante ipsum Nasica, ut è uestigio aggrederetur: si quidem tuam, inquit, agerem ætatem, sed multa me experiētia uetat aduersus instructā aciem ex itinere decertare. Perseo autē debellato, quum ob partam uictoriā conuiuia exhiberet, dicebat eiusdem peritiæ esse, & terribiliorē hostibus exercitum ostētare, & conuiuium amicis suauissimū exhibere. Idem Perseo ne in triumphū duceretur deprecante: in te, inquit, hoc est: perinde ac si diceret, in te facultas est teipsum perimendi. Quum autē pecunias in thesauris innumerabiles inuenisset, ipse quidem nihil accepit, sed genero Tuberoni phialam argenteam librarū trium militiæ præmiū dedit. Ac illam aiunt primū argenteam supellectilem in domum Aemiliam intrasse. Quatuor uerò filios mares quum sustulisset, duos quidem antea in adoptionē alijs dederat, è duobus autē qui domi erant, alter quatuordecim annos natus quinto ante triumphū die mortuus est, alter quinto post triumphū duodecimū agēs annum. Sed quū in publicum prodisset, populusq́; dolorē ac mœrorē præ se ferret: Nunc, inquit, de patriæ periculo desino sollicitus esse, quando successiuum inuidiam, quā in domum meam fortuna euomuit, pro omnibus tulerim.

D CATO senior quum apud populum in prodigalitatem & immodicos sumptus inueheretur: quàm difficilè, inquit, est uerba facere uentri aures non habēti. Se uerò mirari dictitabat, quomodo salua esse ciuitas possit, in qua pluris quàm bos piscis uendatur. Quum autē nimiam mulierum potentiā aliquando uituperaret: Omnes, inquit, uiri uxoribus imperāt, nos omnibus uiris, nobis uxores. Aiebat quoq; se pro beneficio collato malle gratiā non accipere, quàm pro illata iniuria pœnam nō subire, ac ijs omnibus qui peccarent præterq; sibi ueniam dare. Idem magistratus incitans in eos qui delinquerent puniendos, dictitabat, eos qui possent, nec propulsarent iniuriam, lapidibus esse obruendos. Aiebat præterea, se iuuenibus magis delectari qui erubescerent, quàm qui pallescerent. Se quoq; eum militē odio habere dicebat, qui inter ambulandū manus, ac inter pugnandum pedes moueret, magisq́; stertéret, quàm clamaret. Pessimum autem imperatorem esse dictitabat, qui sibijpsi non posset imperare. Maximè uerò quēq; existimabat oportere seipsum uereri: Nam neminem à seipso unquam separatū esse. Multorū autem statuas quū uideret positas: malo, inquit, homines de me quærere, cur statua nō est posita Catoni, quàm cur posita est. Idem hortabatur potentes, ut parcerēt potentiæ, quò semper licētia uti possent. Qui autē à uirtute honorem auferrēt, eos aiebat à iuuentute uirtutem auferre. Magistratū uerò iudicemq́; neq; pro iustis orādum, neq; pro iniustis exorādum esse dictitabat. Cæterū iniuriam asserebat, quāuis inferentibus nō uideatur, omnibus tamen esse periculosam. Senectuti uerò quū multa turpia adsint, censebat malitiæ turpitudinē non esse addendam. Irascentem à furioso tempore solum distare sentiebat. Idem ijs minimè inuideri dicebat, qui fortuna frugaliter modesteq; uterentur. Neq; enim nobis, uerum bonis quæ nobis adsunt inuideri. Qui autem ridiculis studerēt, eos in serijs deridēdos uideri aiebat. Præclara item gesta præclaris orationibus indigere, ne gloria defraudarentur, censebat. Sed ciues increpabat, q eosdē semper eligerent magistratus: Videmini siquidem, aiebat, aut non multi facere magistratum,

aut non

A aut non multos magistratu dignos existimare. Qui uerò maritimos agros uendidisset, eum se admirari simulabat, uelut mari ualētiorem: Nam quæ illud uix diluit, hunc ea facilè absorbuisse. Censurā autē petens, quū supplicātes multitudini competitores adulantesq; uideret, ipse clamabat, populū indigere & seuero medico & magna purgatione, eoq; non suauissimū, sed inexorabilem eligendū. Atq; hæc dicens, ante omnes Censor fuit designatus. Quum uerò iuuenes fortiter pugnare doceret, sæpenumero dicebat, sermone magis quàm ense, ac uoce potius quàm manu conuerti hostes atq; terreri. Idem bellum aduersus eos qui circa Bætim fluuiū habitant gerens, quum in discrimen propter hostiū multitudinē deductus esset, atq; Celtiberi ducentis talentis opitulari uellēt, neq; Romani sinerent Barbaris paciscì mercedē, illos errare dixit: Vincentes enim non ex suis, sed ex hostibus reddituros esse: uictis autem nec à quibus petantur, nec qui petant esse futuros. Sed quāuis, ut ipse ait, plures urbes ijs diebus, quibus inter hostes cōmoratus est, ceperit, nihil tamen ipse plus sumpsit, quàm quæ ex hostili terra & comedit & bibit. Quum autem militum unicuiq; argenti libram distribuisset, melius esse dixit, multos argentū habēres quàm paucos aurum ex militia reuenire. Imperatoribus enim nihil aliud cōuenire, quàm ex prouincijs gloriā augere. Cæterū quinq; seruos in militia habebat, quorū unus tres captiuos emit. Quod quidem ut Catonem resciuisse cognouit, antequam in eius conspectum ueniret, seipsum strangulauit. Rogatus autē à Scipione Aphricano, ut Achæorum exulibus opem ferret, quò in patriam quisq; suam redirent, nullam illius negocij curam sibi esse simulabat, sed in senatu quum multa uerba fierēt, assurgens: Perinde ac si nihil, inquit, habeamus quod agamus, sedemus, de Græculis decrepitis quærentes, utrum à nostris, an ab illorum pollinctoribus efferantur. Posthumius uerò Labienus quum Romanas historias Græcè scripsisset, ab auditoribusq; ueniam peteret, illudēs Cato dixit: Veniam quidem dandam esse, si Amphi-
B ctyonum decreto coactus Græcè scripsisset.

SCIPIONEM minorem ferunt, annis quatuor & quinquaginta quibus uixit nihil emisse, nihil alienasse, nihil ædificasse: ac tres & triginta argenti libras & auri duas, ut magnas diuitias reliquisse, quū præsertim Carthaginis dominus fuisset, ac milites maximè imperatorū omnium locupletasset. Polybij autē præceptum obseruans, non antè è foro descendere studebat, quàm ex ijs aliquem, qui quoquo modo occurrissent, familiarē & amicum sibi fecisset. Quum uerò iuuenis adhuc esset, tanta fuit in existimatione & fortitudinis & prudentiæ, ut Cato maior de ijs interrogatus, qui apud Carthaginem militarent, inter quos & Scipio erat, dixerit:

Soli sensus inest, umbris par cætera turba.

Eoq; Romani ipsum ab exercitu in urbem reuocarunt, nequaquā ei gratificantes, sed per illū cito ac facilè se Carthaginē capturos esse sperantes. Cæterū posteaq; intra murum penetrauit, quum Carthaginenses ex arce repugnarent, Polybiusq; ipsi consuleret, ut in mare, quod in medio erat nō ualde profundum, aut murices ferreos spargeret, aut tabulas clauis præfixas inijceret, ne transeuntes hostes pro aggeribus pugnarent, ridiculū esse dixit, quū iam muros cepissent, ac intra urbem essent, quærere ne cum hostibus pugnent. Quū uerò inuenisset urbem & statuis Græcis, & deorum donarijs ex Sicilia asportatis refertam, edixit, ut quisquis ex ciuitatibus adesset, sua agnosceret, ac reportaret. Sed ex præda neq; seruū neq; libertum sumere quicquam permisit, ac ne emere quidem, quum omnes diriperent atq; prædarētur. Idem C. Lælio sodaliū amicissimo Consulatum petenti suffragans, Pompeium interrogauit, an & ipse Consularū peteret. Pompeius autē tibicinis filius putabatur. Is igitur quum se petere negasset, ac pollicitus esset se Lælium deducturum & pro illo ambiturū, crediderunt quidem, sed illum expectantes decepti sunt: Nam ipse in foro ambire, ac ciues prehensare nunciatus est. Quam quidem rem alijs ægrè feren

C tibus, Scipio ridens: Stultitia, inquit, nostra tanquam non homines, sed deos simus precaturi, iandiu tempus terimus, tibicinem expectantes. Appio autem Claudio ipsius in censura competitore iactante, Romanos omnes à se nominatim salutari, quos ferè Scipio ignoraret: Vera narras, inquit: nam mihi nō ut multos nossem, sed ut à nullo ignorarer, curæ fuit. Iubebatq; ciues, à quibus utriq; ad exercitū missi fuerant, uel legatos uel tribunos militum utriusq; uirtutis testes ac iudices eos sumere, qui bello illi interfuissent, quod cum Celtiberis gerebāt. Sed Censor declaratus iuuenem quendā equo priuauit, q; sumptuosè cœnās quo tēpore Carthago oppugnabatur, placentā ex melle in urbis similitudinē compactam, Carthaginemq; appellatam proposuisset cōuiuis diripiendam. Ac rogante causam iuuene propter quam equo priuatus fuisset: Quia me prior, inquit, Carthaginē diripuisti. C. autē Liciniū quum prætereuntē uidisset: istum, inquit, hominē ego peierasse scio: sed quū illum nemo accuset, nō possum ipse & accusator esse & iudex. A senatu uerò tertiū emissus gentium ac regum speculator, & ut Clitomachus canit, inspecturus

Queis urbes hominesq; animis, qua lege tenentur:

quū Alexandriā uenisset, nauiq; egressus capite penula tecto procederet, Alexandrini undiq; cōcurrentes ipsum rogabant, ut & caput detegeret, & sibi exoptātibus faciem exhiberet. Quod quidē quū facilè impetrassent, illū clamore ac plausu prosecuti sunt. Sed rege uix cum alijs propter desidiam & corporis mollitiē incedente, Scipio uoce summissa murmurās ad Panætiū inqt: Iam Alexandrini aliquid uoluptatis fructusq; ex nostra peregrinatione perceperūt: Nostra nanque causa regem suum ambulantē uiderunt. Comitabantur autē ipsum amicus quidē unus Panætius Philosophus, & serui quinq;, quorū uno in peregrina terra defuncto, alium ne emeret, Roma accersiuit. Numantini uerò quū inexpugnabiles uiderent, multosq; Ro

D manorū imperatores uicissent, Consulē ad id bellum Scipionem populus iterū declarauit. Sed quum in militiam multi certatim irent, senatus nō id solum prohibuit, q; Italia tanquā deserta futura esset, sed etiā pecunias ex præparatis sumere nō permisit. Cæterū uectigales prouentus, quorū nondum tempus aderat, assignauit. Ac Scipio quidē pecunijs se non indigere dixit: suas enim ipsius & amicorum satis esse futuras: sed de militibus incusauit: difficile nanq; bellum esse. Nam si ꝑpter hostium fortitudinē toties uicti sunt, strenuis sibi opus esse militibus, quoniā aduersus tales: Sin propter ciuium ignauiam, quoniā cum talibus mittatur. Posteaq; autem in castra uenit, multamq; & proteruitatem, & licentiam, & superstitionem, & delitias deprehendit, uates quidē & ariolos, & lixas, & lenones statim eiecit, ac uasa omnia præter ollam & uericulum, & calicem fictilem amandari iussit. Argenteum quoq; poculum non maius duabus libris habere uolentibus permisit. Lauari autem prohibuit, necnon unūquenq; eorum qui se ungerēt, ipsum se fricare iussit. Nam iumenta manus non habentia alio fricante indigere. Vt stantes quoq; incoctum opsoniū pranderēt edixit, sed discumbentes panem uel pultem, & carnem tostam aut elixatam cœnarent. Verū ipse nigro circundatus sago circumibat, lugere se turpitudinē exercitus dicens. Quum autem Memmij cuiusdam tribuni militum iumēta pelues ad refrigerandum ex lapide factas, patinas Thericlias portantia deprehendisset: mihi quidē, inquit, & patriæ dies triginta, sed tibi per totā uitam quū talis sis, teipsum inutilem reddidisti. Alter uerò quidam quum scutum pulcherrimè ornatum ostentaret: Scutum quidem, ô adolescens, inquit, pulchrum, sed Romanum uirum decet magis, in dextra spem habere, quàm in sinistra. Sublato autem uallo quum quidam se ualde premi diceret: Meritò, inqt: huic enim ligno magis, quàm gladio fidis. Cæterum desperationem hostium uidens dicebat se tempore securitatem emere: Nam bonum imperatorem ut medicum, ultima uti per ferrum curatione. Sed tamē Numantinos opportunè inuadens in fugam uertit. Quorum seniores quidē quum suos

uictos

A uictos uituperaret, quia quos toties fugassent, eos tum fugissent, quendam ex Numantinis iuuenibus dixisse ferunt: Pecora quidem & etiamnum eadem sunt, sed mutatus est pastor. Posteaq; uerò capta Numantia, iterum triumphauit, in contentionem cū C. Graccho pro senatu & socijs uenit. Quumq; plebs dolore affecta ipsum pro rostris tumultu terreret: Me castrorū, inquit, uociferatio nunquā perturbauit, nedum hominū conflictatio, quibus non matrem Italiam esse scio, sed nouercam. Quum autem ij qui circa Gracchum erāt, clamarent, tyrannum esse interficiendū: Meritò patriæ oppugnatores, inquit, me antè uolūt interficere: neq; enim uiuo Scipione Romam cadere posse putant: neq; si Roma ceciderit, uicturum Scipionem.

CAECILIVS Metellus munito loco exercitū admouere uolēs, quum Centurio dixisset, si solos decem uiros perdiderit, locū esse capturū, interrogauit eum, an unus ex decē illis esse uellet. Quodam autē ex iunioribus Tribunis militū percontante, quid acturus esset: Si hanc, inquit, tuniculā mihi cōsciam esse putarem, ipsam exutus in ignem inijcerem. Sed uiuenti Scipioni inimicus, mortuum ægrè tulit, filiosq; subire feretrum ac gestare iussit. Se quoq; dijs gratiam habere pro salute urbis Romæ dixit, quoniam Scipio apud alios non fuerat natus.

C. MARIVS ex humili genere quum ad rempub. accessisset, ob præclara militiæ gesta ædilitatem maiorem petijt. Sed quum sensisset se præteriri, eodem die minorem ambijt. Et quamuis in illa quoq; repulsam tulerit, non tamen se Romanorū principē fore desperauit. Varices autē quum in utroq; haberet crure, solutus præbuit medico excidendos, ac neq; gemitu emisso, neq; contractis superciliis sectionē tolerauit. Sed medico ad crus alterū transeunte noluit, q; diceret illo dolore dignam non esse curationem. Quum uerò Lusius sororis ipsius filius, quo tempore secundum consulatum gerebat, cuidam militi, nomine Trebonio, uim attulisset, isq; illū occidisset, ac multis accusantibus non negasset se Tribunum militum interfecisse,
B causamq; exposuisset atq; comprobasset, coronam quæ ob fortiter facta datur, ad se ferri Marius iussit, illaq; Trebonium coronauit. Idem prope Teutonas castrametatus in loco parum aquæ habenti, quum milites dicerent se sitire, indicato illis flumine iuxta uallum hostium labente: Illinc uobis est, inquit, potus sanguine emendus. Ipsi uerò uti se abduceret orabāt, donec sibi humidus sanguis, neq; dum propter sitim coagulatus foret. Cimbricis autem bellis quum mille ex Camertibus uiros fortes secundum nullam legem ciues Romanos effecisset, aduersus accusantes dicebat se legem inter armorum strepitum non exaudisse. Verum ciuili bello fossa circūdatus & obsessus, tolerabat, æquo animo expectans occasionem. Sed quū Pompeius Silo ipsi dixisset: Si magnus es imperator, ô Mari, descende in certamen: Tu igitur inquit, si magnus es imperator, coge me uel inuitum decertare.

CATVLVS Luctatius bello Cimbrico apud Athesim fluuium castrametatus, quum Romani milites, quoniam Barbaros transire conantes uidebant, retrocedentes contineri non possent, ad primos eorum qui fugiebant, cucurrit, ut non hostes fugere, sed imperatorem sequi uiderentur.

SYLLA cognomento Felix maximas suarum felicitatum duas existimabat, & Pij Metelli amicitiam, & q; Athenas non euertisset, sed urbi pepercisset.

C. POPILIVS ad Antiochum Syriæ regem à senatu missus est epistolam ferens, qua iubebatur & ex Aegypto exercitum abducere, neq; filiorū Ptolemæi pupillorum regnum occupare. Accedentem uerò ipsum per castra quum ex longinquo Antiochus benignè salutasset, ipse nec regem resalutauit, & literas illi reddidit. Quibus lectis quum rex se cōsultaturum & responsurum dixisset, circulum illi uirga circūduxit Popilius, ac dixit: Hic igitur stans consulta & responde. Cunctis autem uiri grauitatem animiq; elationem admirantibus, Antiochoq; facturū se consentiente quæ Romanis uiderent, Popilius tunc ipsum & salutauit & amplexus est.

C LVCVLLVS in Armenia cum decem millibus peditum & mille equitibus aduersus Tigranem, centum & quinquaginta millia hominum in exercitu habētem, pridie nonas Octobres properabat, quo die Scipionis copiæ à Cimbris antea fuerant deletæ. Quare quum quidam dixisset, diem illum Romanis nefastum esse ac religiosum: Ergo, inquit, hodie promptè fortiterq́ pugnemus, ut hūc quoq́ diem ex nefasto & tristi hilarem & iucundum Romanis faciamus. Sed militibus Romanis cataphractos maximè timentibus, bono illos animo esse iussit: Plus enim laboris in illis spoliandis, quàm debellandis futurum. Quum uerò primus in montem ascendisset, motumq́ Barbarorum inspexisset, exclamauit: Vicimus ô cōmilitones. Ac nullo subsistente persequens, Romanorum quidem solum quinq́ interemptos ami sit, sed hostium supra centum millia cecidit.

MAGNVS Pompeius à Romanis tantopere fuit amatus, quanto pater odio habitus est. Is quum iuuenis esset, Syllæ factioni sese penitus addixit, & quum neque imperator, neq́ senator esset, magnum ex Italia exercitum collegit. Quumq́ à Sylla accerseretur: non sine spolijs, inquit, nec absq́ sanguine imperatori copias ostentabo. Neque prius iuit, quàm multis prælijs duces hostium superasset. Posteaquam autem in Siciliam à Sylla missus, accepit in uijs milites uiolare ac rapere, uagantes quidem frustra & circūcurrentes castigauit. Qui uerò à se præmittebantur, eorum gladijs anulorum signa impressit. Idem Mamertinos, qui aduersæ factionis erant, uniuersos occidere decreuerat. Sed quum Sthenius populi princeps ipsum non iusta agere dixisset, qui pro unius culpa multos insontes puniret, atq́ se eum esse, qui & amicos persuasisset, & inimicos Marij partes sequi coëgisset, Pompeius uiri fortitudinem admiratus, se Mamertinis ueniam dare dixit, ab eo uiro persuasis, qui patriam suæipsius animæ præponeret, sicq́ & ciuitatem & Sthenium seruauit. Quum uerò in Libyam aduersus Domitium traiecisset, ac magna pugna uicisset, salutantibus se imperatorē militibus dixit, se honorem illum non admissurum, donec hosti-
D um uallum staret. Tunc milites quamuis magna pluuia detinente, impetū fecerunt, & castra diripuerunt. Ac redeuntem quidem ipsum & alijs honoribus Sylla iucundè excepit, & Magnum ipse primus appellauit, sed triumphare uolentem non permisit, q̄ nondum senator esset. Quum uerò Pompeius ad eos qui aderant dixisset, Syllam ignorare, uel plures orientem solem quàm occidentem adorare, tum Sylla exclamauit: Triumphet. Cæterum Seruilius uir senatorius ægrè ferebat, multiq́ militum triumpho resistebant, munera quædam reposcentes. Quibus quū Pompeius dixisset, se potius triumphum esse dimissurum, quàm illis adulaturum; Nunc uerè, Seruilius, inquit, & magnum & dignum triumpho Pompeium censeo. Quum autem Romæ consuetudo foret, ut equites quandocunq́ militaria munera legitimo tempore obissent, equum in forum ducerent ad duos uiros quos Censores uocant, enumeratisq́ stipendijs ac imperatoribus sub quibus militassent, congruas uel laudes uel uituperationes acciperent, Consulem gerens Pompeius ad Censores Gellium & Lentulum ipse equum deduxit. Quibus quidem, ut mos est, percontantibus, an omnia stipendia fecisset: omnia, inquit, sub meipso imperatore. Sertorij autem literis in Hispania potitus, inter quas multorum ducum erant epistolæ, quibus ad res innouandas mutandamq́ remp. Sertorium Romam uocabant, omnes combussit, ut permitteret malos & pœnitere, & fieri meliores. Posteaquam uerò Phraates rex Parthorum misit ad eum rogans, ut Euphrate fluuio termino uteretur: imò uerò iustitia, inquit, Romani erga Parthos termino potius utantur. L. autem Lucullus militia functus quum sese uoluptatibus dedisset, sumptuoseq́ ac delicatè uiueret, atq́ Pompeium uituperaret, q̄ præter ætatem multa gerere affectaret: Magis est præter ætatem, inquit Pompeius, senem delitijs indulgere, quàm cum imperio esse. Sed quum ægrotaret, turdum quidē sumere medicus iusserat, qui quum ab ijs qui quærebant

A rebant non inueniretur, quòd eo iam tempore aues illæ auolassent, quidamq́ dixisset, apud Lucullum inuentum iri, qui illos per totum aleret annum: Ergo nisi Lucullus delicatus esset, inquit, Pompeius non uiueret? Ac medico ualere iusso, quiddam inuentu facilè sumpsit. Quum uerò magna annonæ penuria Roma laboraret, uerbo quidem fori curator declaratus, sed re ipsa terræ marisq́ dominus, in Libyam, Sardiniam, & Siciliam nauigauit. Vbi quum magnam frumenti uim congregasset, Romamq́ rediens nauigaret, ac magna tempestate orta gubernatores morarentur, primus nauem ingressus ancoram tolli iussit clamans: Nauigare necesse est, uiuere non est necesse. Detecta autem aduersus Cæsarem discordia, ac Marcellino quodã ex ijs qui à Pompeio prouecti uidebãtur ad Cæsarẽ inclinato, & cõtra Pompeium ipsum in senatu dicente: Non pudet Marcelline, inquit, malè mihi dicere, per quem è muto eloquens, è famelico uomens factus es? Ad Catonem uerò, à quo acerbè taxabatur, quòd quum ipse sæpius prædixisset, potentiam Cæsaris & incrementum nequaquam è republica esse, Pompeius uerò illum contra iuuisset: Tua, inquit, uerba diuinationem magis sapiunt, sed mea sunt amiciora. De seipso autem libere loquens dictitabat, se omne imperium & accepisse citius quàm expectarit, & citius deposuisse quàm fuerit expectatus. Cæterum post Pharsalicam pugnam fugiens in Aegyptum quum è triremi foret egressurus in piscatoriũ nauigium à remigiis sum, ad uxorem & filium conuersus, nihil aliud quàm hanc Sophoclis sententiam dixit: Quisquis ad tyrannum uadit, illius est seruus, quamuis liber uenerit. Sed quum in nauigium transisset, ense percussus, gemitu semel emisso, ac nihil locutus, seipsum tegens cecidit.

CICERO orator, quum iocis & cauillationibus nomen ipsius pateret, amiciq́ suaderent, ut illud deponeret, dixit se effecturum Ciceronem & Catonibus, & Catulis, & Scauris clariorem. Ac poculum argenteum dijs dicaturus, prima quidem

B nomina literis notauit, sed Ciceronis loco Cicer insculpsit. Qui autem oratores ualde clamarent, eos propter infirmitatem in clamorem, ut claudi in equum, ascendere dictitabat. Idem quum Verres filium habens, qui in adolescentia corpore abutebatur, in Ciceronem ut mollem conuicia ingereret, cinædumq́ uocaret: Ignoras, inquit, liberos intra fores increpandos esse. Quum uerò Metellus Nepos in ipsum dixisset, plures testimonio peremisti, quàm patrocinio seruasti: Nempe mihi, inquit, plus est fidei, quàm eloquentiæ. Interrogãte præterea Metello, quis ei pater esset: Hoc, inquit, respõsum mater tua difficilius effecit. Nam Metelli mater impudica habebatur, Metellusq́ ipse & leuis & inconstans, & libidini deditus erat. Is uerò quum lapideum coruum Diodori rhetoris uita functi sepulchro insculpi curasset: Iusta, inquit, retributio facta est: Istum enim uolare, non orare docuit. Idem Vatinium sibi inimicum, & alioqui perditissimum hominem, quum perisse, ac paulò pòst uiuere audisset: Malè, inquit, pereat, qui malè mentitus est. In eum uerò qui quum Libs genere esse uideretur, diceret se non audire ipsum orantem: Atqui aures, inquit, imperforatas non habes. Caium autem Pompilium, qui iuris peritus haberi uolebat, quum esset imperitus ac ingenio tardus, ad causam quandam testem aduocauit, qui quum dixisset se nihil scire: Nimirum, inquit, te de iure forsitan putas interrogari. Quum uerò Hortensius orator argenteam Sphingem à Verre mercedem accepisset, ac in Ciceronem oblique nescio quid elocutum dixisset, se ænigmatum soluendorum imperitum esse: Atqui Sphinx, inquit, penes te est. Voconio autem cum tribus filiabus perquam deformi facie obuiam factus, submissa uoce ad amicos: Hic, inquit, Phœbo nõ permittente liberos seminauit. Idem quũ Faustus Syllæ filius supellectilẽ propter æris alieni magnitudinẽ proscripsisset: Hanc, inquit magis amo, quàm patris eius proscriptionẽ. Sed Pompeio & Cæsare dissidentibus: Quẽ fugiam, inquit, noui, ad quem fugiam non noui. Ac Pompeium

C quidē accuſabat, ꝙ urbē deſeruiſſet, Themiſtoclē magis quàm Periclem imitatus,
quū res illis minimè ſimiles forent. Quū igitur ad Pompeiū ueniſſet, ac rurſus pœ-
niteret, ab illo interrogatus, ubinam Piſonem generum reliquiſſet: Apud tuum ſo-
cerum, reſpondit. Sed quum quidā à Cæſare ad Pompeium transfugiſſet, diceretq́
ſe propter celeritatem ac promptitudinē equum reliquiſſe, melius equo cōſuluiſſe,
dixit. Nunciāte autem quodā Cæſaris amicos triſtes eſſe: Ais, inquit, ipſos Cæſari
maleuolos eſſe. Poſt pugnam uerò Pharſalicam quū Pompeius quidē iam fugiſſet,
Nonio quodam dicente, adhuc aquilas ſeptem apud ſe eſſe, ac idcirco bono eſſe ani
mo hortante: Bene, inquit, moneres, ſi cum graculis bellū nobis foret. Sed poſteaꝗ
Cæſar uictoria potitus, deiectas Pompeij ſtatuas honorificè reſtitueret, loquens de
illo Cicero dixit, Cæſarem in erigendis Pompeij ſtatuis ſuas firmare. Bene autem
dicere tanti faciebat, atq; in id tantopere intentus erat, ut die ad cauſam apud Cen-
tumuiros agendam conſtituto, Erotem ſeruum, qui nunciarat in poſterum diem iu
dicium fuiſſe dilatum, libertate donarit.

C. IVLIVS Cæſar, quum Syllam fugeret adhuc adoleſcens, in prædones inci
dit, qui quū pecuniæ petitæ ſummā audiſſet, ipſos irriſit, uelut ignorantes quē tene-
rent, ſeq́; duplum daturū pactus eſt. Itaq; aſſeruatus donec pecuniæ colligerentur,
ne ſibi dormienti obſtreperent, utq; ſilerēt imperabat, quaſq́; orationes atq; poëma-
ta ſcripſiſſet, ipſis legebat, & qui ea minus laudaſſent, fatuos barbaroſq́; uocitabat,
ac per iocum ridens ſe illos ſuſpenſurum minabatur: id quod etiā paulò pòſt effecit.
Nam pecunijs allatis liberatus, collectis ex Aſia uiris, & claſſe deducta, prædones
ipſos & cepit & ſuſpendit. Romæ uerò quū Pontificatū peteret, ac competitorem
Q. Catulū, Romanorū facilè principē, haberet, à matre oſculatus, & ad ianuā dedu
ctus: Hodie, inquit, mater filiū uel Pontificē, uel exulem habebis. Idem Pompeiam
quidē uxorē, quæ à Clodio adulterata ferebatˉ, repudiauit, ſed poſtea Clodio pro-
D pter id accuſato citatus teſtis, nihil mali de uxore dixit. Verū accuſatore interrogan
tes: Cur ergo illā dimiſiſti? quia Cæſaris uxorē, inqt, etiā à calumnia purā eſſe opor
tet. Alexādri uerò titulis apud Gades lectis illachrymauit, & ad amicos: Is, inquit,
quū ætate hac eſſet, Dariū ſuperauit: at mihi in hunc uſq; diem geſtū eſt nihil. Ca-
ſtellū autē ſterile in Alpibus prætergrediēs, amicis dubitantibus an & illic de prin-
cipatu cōtentiones æmulationeſq́; eſſent, quū cogitabūdus reſtitiſſet: Mallē, inqt,
hic eſſe primus, quàm Romæ ſecundus. Cæterū ex audacibus facinoribus periculo
ſa & magna aggrediēda eſſe dicebat, ſed citra cōſultationē. Ac Rubiconē quidē flu
uium ex Gallia prouincia aduerſus Pompeium trāſgreſſus: Omnis, inquit, iacta eſt
alea. Sed poſteaꝗ Pompeius Roma ꝓfugit ad mare, Metello ærarij præfecto ipſum
pecunias ſumere uolentē ærario clauſo impediēti mortē minatus eſt. Quare Metel
lo perterrito: O adoleſcens, inquit, difficilius id mihi dictu quàm factu erat. Quū ue
rò milites Brunduſio ad eū Dyrrhachiū ſerius aduehereñt, clàm omnibus in paruū
nauigiū ingreſſus, pelagus tranſire conatus eſt. Sed fluctuāte nauigio quū ſe guber-
natori aperuiſſet, clamauit: Cōfide fortunæ, ſciens abs te Cæſarē uehi. Tunc igitur
& ualida tempeſtate prohibitus, & à militibus cōcurrentibus, ac ægrè ferentibus ꝙ
alias copias expectaret, quaſi ipſis diffideret, fuit diſſuaſus. Poſteaꝗ uerò Pōpeius
commiſſa pugna ſuperior non eſt uictoria uſus, ſed in caſtra receſſit: Hodie, inquit,
uictoria penes hoſtes erat, ſi peritum uincendi haberēt imperatorē. Idem quū apud
Pharſalū Pompeius inſtructā aciem ſtare, hoſteſq́; expectare iuſſiſſet, illum erraſſe
aiebat, ꝙ militū ex incurſu cum quodā animi furore incitationē & impetū diſſoluiſ-
ſet. Poſteaꝗ uerò Ponticū Pharnacē primo impetu uicit, ad amicos ſcripſit: Veni,
Vidi, Vici. Poſt fugam autē eorum qui in Libya cum Scipione erant factam, quum
ſeipſum Vticæ Cato peremiſſet: Inuideo, ait, mortem tibi Cato: nam & tu mihi
tuam ſalutem inuidiſti. Sed quum quidam ipſum hortarentur, ut ſibi ab Antonio
Dolobellaq́;

A Dolobellaçp caueret: non hos, dixit, pingues & unctos timendos esse, uerum illos pallidos & macilentos, Brutum & Cassium indicās. Sermone autem inter cœnandum orto de morte, quænam sit optima, inexpectatam prætulit.

CAESAR qui primus Augustus fuit cognominatus, quum adhuc adolescēs foret, ab Antonio duo millia sestertiū & quingenta, quæ ex primi Cæsaris interfecti domo ad se Antonius ipse transtulerat, repetijt, uolens id reddere Romanis, quod illis à Cæsare fuerat legatum, sestertios cuiçp tricenos. Sed quum Antonius pecunias retineret, ipsumçp ab illis repetendis, si prudēs esset, deterreret, paterna bona proscripsit & uendidit. Ac dono reddito, ut sibi ciuium beneuolentiam cōciliauit, sic in illum odium cōcitauit. Quum autē Rhymetales, rex Thracum, qui ab Antonio ad ipsum transfugerat, in conuiuijs dissolutus esset ac molestus, societatē exprobrans, cuidam aliorū regum propinans Cæsar: Ego, inquit, proditionē quidem amo, sed proditores nō laudo. Alexandrinis uerò post captiuitatem extrema se passuros expectantibus, posteaçp cum Ario Alexandrino suggestum ascendit, urbi se parcere dixit, primum quidem propter eius & magnitudinem & pulchritudinem, deinde propter conditorem Alexandrum, tertio propter Arium amicum. Idem quum audisset Erotem, qui res Aegypti curabat, emisse coturnicem, omnes alias pugnando superantem atçp inuictam, & comedisse assatam, eum ad se accersiuit, ac iudicio constituto confessum, malo nauis affigi iussit. In Sicilia uerò Arium pro Theodoro constituit gubernatorē. Sed quum ipsi quidam libellum dedisset, in quo scriptum erat: Caluus Theodorus Tarsensis fur erat: quid tibi uidetur? Lecto illo Cæsar subscripsit: Videtur. Idem à Mecœnate conuictore suo per singulos annos suo natali die phialam donum accipiebat. Cæterū Athenodoro Philosopho propter senectutem se domum dimitti precanti concessit. Quum igitur salutato ipso dixisset Athenodorus: Quum iratus fueris Cæsar, nihil neçp dixeris, neçp feceris, priusquam quatuor

B & uiginti literas tecum ipse percurreris, illo manu apprehēso: Adhuc, inquit, mihi te præsente opus est: ac ipsum per totum detinuit annum, asserens etiam taciturnitatis præmiū sine periculo esse. Quum uerò Alexandrū audisset, maxima rerrarū parte subacta addubitasse, quidnam per reliquū uitæ tempus facturus esset, demiratus est, quod non maius opus Alexander existimasset, partū gubernare imperiū, quàm magnum acquisiuisse. De adulteris autē quum legē tulisset, in qua præfinitū erat, quo pacto rei iudicandi & condemnati forent puniendi, ac postea lapsus ira adolescentē propter Iuliam filiam suam calumniatū manibus ipse uerberaret, ac ille clamasset: legem tulisti Cæsar, adeò ipsum pœnituit, ut illo die cœnam recusarit. Caium uerò sororis filiū in Armeniam mittens, à dijs ipsi precibus petebat Pompeij beneuolentiam, Alexādri audaciam, suam ipsius fortunam. Idem Romanis dictitabat, se eum imperij successorē relicturum, qui nunquā eadem de re bis consultasset, Tiberiū uidelicet significans. Tumultuantes uerò iuuenes, qui in magistratu erant, quum reprimere uellet, neçp illi attenderent, sed tumultuarentur: Audite, inquit, iuuenes senem, quem iuuenem senes audiebant. Dum autem Athenarum populus quiddam uideretur deliquisse, ex Aegina scripsit, putare se suam illos iram non latere: neçp enim in Aegina se fuisse hyematurum. Aliud uerò nihil aduersus eos neçp dixit neçp fecit. Sed quum unus ex Euryclis accusatoribus immodestè & ad satietatē dicendi licentia uteretur, ac prouectus tale quid dixisset: Si ista tibi Cæsar magna nō uidentur, iube istum recitare septimum Thucydidis uolumen. Indignatus illum abduci iussit. Sed quum accepisset eum ex Brasidæ posteris reliquum esse, accersiuit, & modestè castigatum dimisit. Idem quum Piso ædes à fundamētis ad culmen usçp eleganter fabreçp struxisset: bono, inquit, animo me facis Piso, qui perinde ædificas, atçp si Roma æterna sit futura.

FINIS.

RAPHAEL REGIVS ILLVSTRISSIMO VENETIARVM PRINCIPI *Leonardo Lauredano felicitatem.*

LYcurgus seuerissimarum Lacedæmonijs legum autor, sapientissime Princeps Leonarde Lauredane, illud quoq; traditur instituisse, ut antequam cum hostibus congrederentur, Musis sacrificarent, quò uidelicet strenuè gesta luculentis eloquentiæ ornamentis illustrarentur, & quoad fieri posset, immortalitati consecrarētur. Cato quoq; ille Censorius in primis sapientia clarus, fortia facta eleganti indigere oratione, ne sua fraudarētur gloria, dictitabat: Nullius enim humanæ rei memoriam diutius posse durare sapientissimi uiri facilè uidebant, quæ facundis literarum monumentis non esset commendata. Tuæ uerò fulgentissimæ uirtutes, tuaq; clarissima in rempublicam Christianam merita me impulerunt, ut quando illa pro dignitate exiguis ingenij mei uiribus celebrare non possum, aliquid saltem mearū lucubratiuncularum nomini tuo dicarem. Ac breuia quidem simul & acuta regum Lacedæmoniorū dicta, quæ Apophthegmata uocātur, ex uarijs scriptoribus à Plutarcho philosophorum disertissimo iam pridem collecta, mihi uerò nuper latinitate donata, in primis digna sunt uisa, quæ sublimitati tuæ nuncuparem. Nam & Lacedæmoniorum institutis Venetiana respublica, cui tu summa cum felicitate præsides, quamsimillima esse uidetur. Neq; animus tuus circa bonum commune occupatus, quibuslibet scriptis est detinendus, sed ijs duntaxat sententijs permulcendus, quibus & iuuari, & publicis consultationibus defessus possit recreari. Apophthegmata uerò quum aliud nihil sint, quàm quidam historiarum flosculi, quarū assidua lectione nihil ijs qui rempublicam administrant, utilius esse potest, non solum Traiano Cæsari, cui primum à Plutarcho dicata fuere, sed etiam cum alijs principibus, tum uerò tibi maximè congruere sunt iudicanda. Quippe quæ nec tempora publicæ utilitati debita auferant, & animum tuum non sententiarum modò grauitate, uerum sapientissimorum quoq; consiliorum tuorum approbatione plurimum delectent. Posteaquam enim principatū inisti, tranquillam pacem populis curæ tuæ commissis, ac potius uniuersæ Italiæ singulari prudentia tua peperisti, partam amplificasti, amplificatam ita conseruas, ut aurea secula, poëtis tantopere decantata, nobis reddita esse uideantur. Nam & pestis undiq; fugata est, & bella sedata, & summa rerum omnium fertilitas diuina benignitate florentissimo celsitudinis tuæ principatui concessa. Hinc uerò illud prophetæ oraculū, pijs iustisq; hominibus ac deum diligentibus omnia ex sententia euenire, si cui unquam dubium fuit, tu religiosissime Princeps uerissimum esse comprobasti, atq; omnem de medio dubitationem sustulisti. Vt enim alia felicitatis tuæ præterea documenta, florentē adeò liberorum nepotumq; progeniem sustulisti, ut non tuæ modò senectuti ac Lauredanæ genti, uerum patriæ quoq; maxima & certissima præsidia parata esse uideantur. Ita namq; sunt instituti, ut & uestigijs tuis insistant, & post sacrosanctū ueri dei cultum reipublicæ se, uitam quoq;, nedum pecuniā aliaq; omnia debere profiteantur. Hoc autem diuinū munus, quo nullum homini preciosius, nullum melius præstari potest, quis non uideat cum alijs eminentissimis uirtutibus tuis, tum singulari iustitiæ fuisse concessum? Nam illi à teneris usq; unguiculis sic assueuisti, ut te sibi & alumnum & tutorem & propugnatorem delegisse uideatur. Fulgentissimo autem huiusce uirtutis splendore & aliorum ciuium, & in primis senatorum animos tibi conciliasti, ut eadem ferme hora, qua unus & quadraginta uiri (tot enim ad creandum ducem electi conueniunt) de ducis ipsius electione agitare cœperunt, una omnium uoce cunctisq; suffragijs citra ullum competitorem Princeps fueris declaratus, tanta cum populorum tuorum lætitia, ut omnes debitam tuo principatui felicitatem præsagire uiderentur. Tu uerò simul atque ducatum inisti, omnium non opinioni modò respondisti, uerum expectationem quoque longè superasti. Tantam enim iustitiæ totiusq; reipublicæ curā suscepisti commodorū tuorum oblitus, ut curiæ & tuarū ædium fores omnibus tam pauperioribus quàm ditioribus æquè pateāt, te adeuntes patientissimè benignissimeq; audias, lites & controuersias æquissimè dirimas, neminem probum à tuo conspectu tristem dimittas: omnibus deniq; populis regimini tuo creditis, eos magistratus curas mittendos, qui nō solum ius suum cuiq; reddant, sed etiam à seditionibus cædibusq; defendant, & in summa tranquillitate conseruent. Id uerò cum alij ciuitatum ditioni

tuæ paren

A *tuæ parentium rectores, tum integerrimi urbis Paduæ literarum alumnæ Prætor Andreas Grittus, & Præfectus Paulus Pisanus ita comprobant, ut non rectores, sed parentes omnibus esse uideantur. Tantam enim non litium modò priuatarum, sed publicæ quoq; commoditatis & quietis curam suscepere, ut uerißimum illud esse declarent, membra caput imitari solere. Quamobrem haudquaquam mirandum est, si Fauentini & Ariminenses diu bellis seditionibusq; uexati, iustißimo & integerrimo regimini tuo sese nuper sponte sua tradiderunt. Quis enim uir prudens, nedum populus, si poßit, ad eum non confugiat principem, a quo nihil nisi æquum, nihil nisi legitimum, nihil nisi honestum se habiturum esse certò sciat? Sub cuius protectione se tutum, se quietum rebus suis frui posse cõfidat? Sed de iustitia alijsq; splendidißimis uirtutibus tuis non breuis epistola, sed grandis historia cõscribenda foret, quæ præclara & tua & maiorũ tuorũ gesta felici stylo complecteretur. Id uerò quũ & longi temporis & facundißimi oratoris sit opus, haudquaquam ab officio meo alienum esse putaui, si nunc id quod poßum, uel epistolari breuitate inclytum nomen tuum unà cum priscis illis & regibus & legumlatoribus, quorum sapientißima quæq; dicta hoc in libello descripta sunt, copularem, simul ut ubicunq; Romana est in usu lingua arbitraretur, simul ut pro uirili parte mea immortalitati consecraretur. Quod quidem etiam si minus forsitan ero assecutus, nihil tamen dubito, quin optimã uoluntatem meam erga tuam serenitatem sis accepturus, quum hominis animum potius quàm rerum exitum omnibus in actionibus censeas semper esse spectandum. Sed iam acutißima Lacedæmoniorum dicta, quæ non temporum, sed literarum ordine seruato describuntur, perspicuè interpretemur, quò melius faciliusq; Laconica breuitas & solertia perspiciatur. Vale eximium seculi nostri ornamentũ. Ex Academia Patauina, Nonis Maij.* M. D. VII.

B

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI APOPHTHEGMATA LACONICA.

Raphaële Regio interprete.

AGASICLES rex Lacedæmoniorum, admirante quodam, quòd quũ magna discendi audiendiq; teneretur cupiditate; Philophane rhetorices doctore non uteretur: eorum, inquit, me discipulum esse oportet, quorum etiam sum filius. Ad eum uerò qui rogarat, quo modo quis absq; satellitibus tutò regnare posset: si suis, inquit, populis ita imperarit, ut parentes filijs.

AGESILAVS ille magnus quum esset aliquando conuiuij princeps sorte ductus, à uini dispẽsatore rogatus, quantũ uini cuiq; daret: Si multũ, inquit, paratũ est, quantũ quisq; petierit: Sin parũ, ex æquo omnibus impertito. Quũ uerò maleficus quidã tormẽta perq; patienter toleraret: Quantã, inquit, homo scelestus ad res flagitiosas & turpes tolerantiã affert? Quodam autẽ laudante oratorẽ quòd parua amplificaret: Ego uerò ne sutorẽ quidem, ait, puto bonũ, qui magnos exiguo pedi calceos inducit. Idem quũ quidã ei aliquando dixisset, promisisti, ac sæpius idẽ repeteret: Per Iouem, inquit, si quidẽ iustũ est: Sin minus, dixi quidem, sed nõ promisi. Ac illo subijciẽte: Atqui oportet reges præstare quicquid uel capite annuerint: Nõ magis, inquit, quàm eos qui ad reges accedunt, petere decet iusta & dicere, captãtes & opportunitatem, & quicquid regibus commodum est. Quum autem aliquos laudãtes

C uituperantes'ue audiebat,non minus eorũ qui dicerent, quàm de quibus diceretur, mores spectandos esse aiebat. Sed quum puer adhuc esset, ac in gymnicorum ludorum celebratione in loco minus honesto à chori magistro collocaretur, obtemperauit quidẽ,licet iam rex foret declaratus,ac dixit: Euge: Demonstrabo etenim, non locis uiros, sed uiris loca effici honorata. Quodam autem medico difficiliorem ei curationem,ac minimè simplicem imperante: Per gemellos,inquit,non omnino mihi uiuere datum est, ne si omnia quidem sumam. Altari uerò Mineruæ,ab ærea æde cognomento Chalciœcæ,quodam die astans bouem immolaturus,quum à pediculo morderetur,non auersus est quidem,sed illum palàm captum omniũ in conspectu necauit,ac dixit:Per deos † lubenter uel in ara insidiatorem. Idem quum uidisset murem à puero trahi de fenestra,& conuersum detinentis pueri manum momordisse ac fugisse,ijs qui aderant re ostensa: Quando minimum,inquit, animal se iniuria afficientes sic ulciscitur,quid uiris faciendum sit considerate. Volens autem bellum aduersus regem Persarum mouere,quò Græcos Asiam incolentes in libertatem uindicaret, Iouis Dodonæi oraculum cõsuluit:quod quum educendum esse exercitum respondisset,Ephoris oraculum retulit.Ipsi uerò iusserunt eum Delphos proficisci,ac ijsdem de rebus sortes consulere. Profectus igitur sic oraculum rogauit:Apollo,uidentur'ne tibi quæ & patri ? Eo autem annuente,electus ipse imperator exercitum eduxit. Quum uerò Tisaphernes principio quidẽ territus cum Agesilao fœdera percussisset,Græcas ipsi liberas ciuitates se esse dimissurum pollicitus, deinde quammaximo exercitu à rege accersito bellum ei indixisset nisi Asia decederet, libẽter fœderum transgressionem accepit, mouitq; castra exercitũ in Cariam ducturus. Sed quum Tisaphernes illic copias congregaret,inde soluens in Phrygiam impetum fecit,ac pluribus urbibus captis, multaq; pecunia parta,dixit amicis: Fœdera quidem iniustè frangere impium est,sed hostes fallere non iustum est modò & honestum,ucrum iucundum quoq; ac lucrosum. Cæterum equitatu inferior Ephesum reuersus opulentos iussit equũ pro se quenq; ac uirum exhibere,si se militia solutos uellent. Ac posteaq; & equi & uiri idonei pro timidis atq; diuitibus cito fuerunt congregati,Agamemnonẽ se dixit imitari. Nam illum, quũ generosam accepisset equam,ignauum diuitemq; hominem militia liberasse. Quum uerò nudos captiuos uendi iussisset; spoliorum quidem mercatores licitabantur: ac uestium sanè multi emptores erant,sed corpora q alba & mollia essent propter umbratilem uitam,quũ tanquã inutilia nulloq; precio digna irriderẽtur, astans Agesilaus: Hæc sunt,inquit,propter quæ,isti autem quibus cum pugnatis. Idem in Lydia quũ Tisaphernem profligasset,plurimosq; interemisset,in agrum regium incursionem fecit; sed rex pecunijs ipsi præmissis quum censeret bellum esse dissoluendum,Agesilaus respondit:pacis quidem ciuitatẽ dominã esse,se uerò locupletandis militibus quàm seipso magis lætari, pulchrumq; putare,Græcos non munera ab hostibus accipere, sed spolia acquirere. Megabatem uerò Spithridatis filiũ formosissimũ,quũ ad eum accessisset salutaturus & osculaturus,quia uehementer amari uidebatur, declinauit Agesilaus. At quũ ille adire destitisset,ab Agesilao desiderabatẽ. Dicentibusq; amicis ipsum in causa esse,qui se ab illius tam formosi osculo auertisset,neq; illũ præ pudore uenturum,posteaq; secum tacitus paulisper cogitauit: Nihil est opus; inquit, illum persuadeatis. Nam istiusmodi rebus superior esse malo,quàm præpotentẽ hostium urbem ui capere. Satius est enim libertatem sibijpsi conseruare,quàm alijs auferre. Sed quũ alijs in rebus diligens iustitiæ cultor esset,in amicorum negocijs putabat occasionem iuuãdi esse perquã iustam. Epistolium igitur ipsius fertur ad Idriæum Carem,quo ex amicis quendam sic petit: Si Nicias nihil iniusti agit, dimitte: Sin agit,mihi dimitte:omnino autẽ dimitte. Itaq; se talem in plerisq; Agesilaus pro amicis præstabat. Interdum tamen propter utilitatem occasione potius utebatur. Quare

† iucunde

D

E

A Quare motis tumultuosius castris, quum puerũ, cuius amore tenebatur, infirmum reliquisset, ad illum precantem, & cum lachrymis se reuocantem conuersus dixit: Quàm difficile est, nos & misereri simul & sapere. Idem in uictu & uestitu nihil ijs qui cũ ipso erant, melius habebat, à satietate ac ebrietate penitus abstinẽs, somnoq; non domino, sed rebus agendis seruienti utens. Aduersus calorem autem & frigus ita se habebat, ut solus eadem ueste quatuor anni temporibus semper uteretur, ac in medio castrorum tentorio erecto, lectum nihilo alijs meliorem haberet. Dictitabat autem principi conuenire, nõ mollitie & delicijs, sed tolerantia & fortitudine priuatis hominibus præstare. Roganti igitur cuidam, quid Spartæ contulissent Lycurgi leges: contemnere, inquit, uoluptates. Ad eum uerò qui cum aliorum Lacedæmoniorum, tum suæ uestis cibiq; mediocritatẽ mirabatur: propter hunc, inquit, frugalẽ ô hospes, uiuendi modum metimus libertatem. Idem alio ipsum hortante, ut sibi parceret, ac dicente, propter incertum fortunæ, ne quãdo mutetur: At ego, inquit, meipsum sic assuefacio, ut in nulla mutatione quæram mutationem. Ac eodem uitæ instituto etiam senex factus utebatur. Quare ad eum à quo interrogatus fuerat, cur uehementi hyeme sine tunica illa ætate circũiret: Quò, inquit, iuuenes imitentur, exemplum habentes & senectute cõfectos & principes. Thasij uerò, per suum agrum ipsi cum exercitu iter facienti farinam & anseres, & bellaria, & liba ex melle confecta, & alios omnis generis cibos, & uina preciosa miserunt. Sed farina sola accepta retro asportari reliqua ab ijs, qui illa apportarant, iussit, ut quæ ne sibi quidem utilia forent. Precantibus autem illis ac supplicantibus, ut omnino illa acciperet, mancipijs distribui iussit. Cæterum illis causam rogantibus dixit, eos qui probitati ac fortitudini studerent, nõ decere istiusmodi ganeis & gulæ irritamentis delectari. Quibus enim seruitia capiantur, ea ab ingenuis hominibus esse aliena. Rursus Thasij, q ab ipso magnis affecti beneficijs uiderentur, quum & templis & deificationibus

B eũ honorassent, & hac de re legatos ad ipsum misissent, postea quàm honores legit quos oratores attulerant, interrogauit, an ipsorum patria referendorum in deos hominum facultatem haberet. Quibus affirmantibus: Agite, inquit, uos ipsos prius efficite. Quod quidẽ si effeceritis, tunc credam me quoq; à uobis deum fieri posse. Idem quum illæ gentes Græcæ quæ sunt in Asia, decreuissent ipsi in clarissimis urbibus statuas ponere, ad eas scripsit: Mei ne una quidem sit imago, neq; picta, neq; ficta, neq; constructa. Sed quum in Asia domus contignationẽ ex quadratis trabibus factam uidisset, dominum ædium interrogauit, an apud ipsos quadrata nascerẽtur ligna. Quo negante, sed rotunda: Quid igitur, inquit, si quadrata essent, rotunda faceretis? Interrogatus autem olim, quousq; Laconicæ fines protẽdantur, concussa hasta: quousq;, inquit, hæc perueniat. Sed alio deinceps rogãte, cur Sparta sine muro esset, ostensis ciuibus armatis: hi sunt, inquit, Lacedæmoniorũ muri. Cæterum alio idem quærente: non lapidibus, inquit, & lignis, sed inhabitantium uirtutibus urbes munitas esse oportet. Amicos uerò monebat, ut nõ pecunia, sed fortitudine & uirtute ditescere studerent. Quando autem uolebat aliquod opus à militibus cito perfici, primus ipse in omnium conspectu aggrediebatur. Verum in eo gloriabatur, q nemini in labore cederet, quodq; sibi ipse magis quàm alijs imperaret. Quodam autem admirante Laconem claudum ad bellum exeuntem, ac equum quærente: An ignoras, inquit, non fugientibus, sed permanentibus in bello opus esse? Idem rogatus à quodam, quo modo magnam gloriam acquireret: si mortem, inquit, contempseris. Quærente autem quodam, cur Spartiatæ ad tibias pugnant? Quoniam, inquit, quandocunq; ad numerum modulationemq; incesserint, liquidò pateat & qui meticulosi sint, & qui fortes. Quum uerò quidam Persarum regem beatum esse diceret, quia perquam iuuenis esset: atqui Priamus, inquit, ne id quidem ætatis agens infortuniũ est passus. Sed quum magnã Asiæ partem subiugasset, aduersus regem

C ipsum properare decreuit, quò illum ab ocio, & à corrumpendis Græcorum popu lorum principibus deterreret. Sed ab Ephoris reuocatus propter Græcorum bellum, quo Sparta obsidebatur, ob pecunias à Persa missas, dicens bonum imperatorem oportere legibus parere, ex Asia soluit, multo sui desiderio Græcis Asiaticis relicto. Ac quum numus Persicus sagittarij nota signatus esset, recedens dictitabat se triginta millibus sagittariorum à rege ex Asia pelli: Tot enim Daricis aureis Athenas Thebasque à Timocrate allatis, & populorum principibus distributis, populi ipsi ad bellum contra Spartiatas concitati fuerant. Ac Ephoris quidem hanc
» rescripsit epistolam. Agesilaus Ephoris gaudium. Multas Asiæ partes subiu-
» gauimus, Barbarosque expulimus, ac in Ionia multa arma fecimus. Sed posteaquam
» iubetis me ex lege redire, sequor epistolam, ac ferè ipsam uel præueniam. Nam im-
» perium non mihi, sed ciuitati ac socijs gero. Ac tunc quidem uerè iusteque dux im
» perat, quando & legibus & Ephoris paret, uel ubicunque in urbe sint magistra-
» tus. Traiecto igitur Hellesponto quum per Thraciam iter faceret, Barbarorum quidem rogauit neminem, sed ad singulos mittens interrogabat, utrum per amicam, an hostilem terram transiret. Ac alij quidem ipsum amicè & excipiebant & deducebant, cæterum qui Troades nominantur, quibus & Xerxes, ut fertur, dona dedit transitus mercedem, argenti talenta centum, & totidem mulieres ab Agesilao petiere. Sed illos ipse deludens ac dicens: eccur non statim uenistis accepturi? procedebat. Et quũ inuasus ex illis perturbatis multos cecidisset, transiuit. Quum uerò idem à rege Macedonum per nuncios quæsisset, isque se consultaturum dixisset: Consultet igitur, inquit, sed nos interim procedemus. Admiratus itaque uiri
† προαίζειν audaciam, & ueritus, iussit ut amicum † progredi. Thessalorum autem, qui hostium socij erant, deprædatus est agrum. Ac Xenoclem quidẽ & Scythen de amicitia acturos Larissam misit, quibus comprehensis & asseruatis, alij quidem ægrè feren
D tes censebant Larissam castris cingendam esse ab Agesilao & obsidendam. Sed asserens ipse, ne alterius quidem illorum uirorum interitu uelle totam capere Thessaliam, eos fœderibus percussis accepit. Audiens autem apud Corinthum fuisse pugnatum, & Spartiatarum quidem perquam paucos cecidisse, Corinthiorum autem & Atheniensium, aliorumque illis sociorum quamplurimos, neque lætari, neque efferri illa uictoria uisus est, sed perquam graui suspirio emisso: Væ, inquit, Græciæ, quæ tot uiros intestino bello perdidit, quot ad debellandos omnes Barbaros satis fuissent. Pharsalios autem urgentes, latrocinijsque ipsius exercitum uexantes, quum quingentis equitibus in fugam uertisset, trophæum sub Narthacio erexit. Ac illa quidem uictoria præ omnibus lætatus est, quòd quum per se ipse æquitatum instituisset, illo solo eos, qui maximè pugna æquestri gloriabantur, superasset. Quum uerò Diphridas domo ueniens ipsi nunciasset, ut continuò prætergrediens, in Bœotiam impetum faceret, quanquam maiore apparatu id postea facturus erat, tamen magistratibus parens, accersitis uiginti millibus ex illo exercitu, qui apud Corinthum erat, Bœotiam ingressus est, & apud Coroneam cum Thebanis & Atheniensibus simul cum Argiuis & Corinthijs congressus, utrosque maxima omnium pugna, quæcunque illo tempore commissæ fuerunt, ut Xenophon scribit, etsi corpore propter uulnerum multitudinem malè affectus, superauit. Idem domum reuersus nihil nec circa uitam, nec circa mores ob tantos successus uictoriasque mutauit. Cæterũ uidens quosdam ex alendis equis in aliquo precio esse, animoque efferri & gloriari, Cyniscæ sorori persuasit, ut in curru sedens in Olympijs certaret, Græcis ostendere uolens, istiusmodi res nullius esse uirtutis, sed diuitiarum & impensæ. Xenophontem uerò illum sapientem multi faciens, ac secum habens, iussit filios accersere Spartæque educare, quò disciplinarum pulcherrimam docerentur, & imperare & imperium ferre. Idem aliquando interrogatus, cur maximè omnium

A mè omnium felices sint Spartiatæ: quia, inquit, maximè aliorum se exercent, ut imperent & obtemperent. Lysandro autem uita functo quum multorum sodalitatem constitutam inuenisset, quam ille ex Asia statim reuersus contra Agesilaum instituerat, eum redarguere tentauit, ac ostendere cuiusmodi ciuis uiuens fuisset. Quúcp orationem legisset in quodam relictam libro, quam Creon Alicarnasseus scripserat quidem, sed Lysander memoriæ commendatam ad populum de rebus nouis & de rep. mutanda habiturus esset, in publicum illam efferre uolebat. Verum ex senioribus quidam, quum eam orationem percurrisset, ueritusq́ illius grauitatem cōsuluisset, ne Lysandrum effoderet ac suscitaret, persuasus acquieuit. Eos uerò qui sibi occultè aduersarentur, apertè quidem non uexabat, sed exigens ut se sequerentur, ex ipsis aliquos & duces & magistratus designabat, sed in magistratibus improbi deprehensi & auari, ne cōdemnarentur, rursus auxilio erat, sicq́ eos sibi conciliabat, & ad seipsum traducebat, ut neminem aduersariū haberet. Quidam autem quū eum rogasset, ut suos ad hospites Asianos literas daret, quò ius suum consequeretur: At mei, inquit, hospites iusta sponte sua, etiam si nihil scribam, faciunt. Cæterum quidam illi murum urbis bene munitum & laboriosè admodum exædificatum ostentans rogabat, an pulcher sibi uideretur: Per Iouem, inquit, pulcher, nō ut uiri, sed ut fœminæ inhabitent. Quum autem Megarensis quidam aduersus ipsum de ciuitate gloriaretur: adolescens, inquit, uerba tua multa ui egent. Quæ uerò alios admirantes uidebat, ea ne nosse quidem uidebatur. Quodam igitur tempore Callipides tragœdiarum actor nomen & gloriam inter Græcos habens, ut qui ab omnibus celebraretur, primum quidem illi occurrit & salutauit, deinde arroganter sese inter inambulantes conijciens, seipsum regi ostentabat, putans fore, ut aliqua comitate exciperetur. Sed quum tandem dixisset: Non me agnoscis, ô rex, necq́ audisti qui sim? Agesilaus in ipsum respiciēs: At an tu es, inqt, Callipides Dicelicta? Sic enim *Dicelicta*

B Lacedæmonij histriones uocant. Idem quum à quodā inuitaretur ad eum audiendum, qui luscinię uocē imitabatur, recusauit inquiens: Sæpe illas audiui. Menecrates uerò medicus posteaq́ in desperatis quibusdā curationibus fuit fortunatus, Iupiter appellari cœpit. Sed illo cognomento importunius utens, quū ad Agesilaum quocq́ sic aliquando epistolam scribere ausus foret: Menecrates Iupiter Agesilao regi felicitatē, reliquis nō lectis rescripsit: Rex Agesilaus Menecrati sanitatē. Quū autē Conon & Pharnabazus mari potiti regia classe maritimas Laconiæ oras obsiderent, ac urbs Atheniensium muro cincta foret, pecunijs à Pharnabazo datis pacem cum rege Lacedæmonij fecerunt, miseruntq́ Antalcidam ad Teribazum, qui Græcos Asiam incolentes, pro quibus pugnauerat Agesilaus, regi traderent. Qua ex re euenit, ut Agesilaus ipse ignominiæ eius iniquissimè particeps esset: Nam Antalcidas ipsi inimicus erat. Ideocq́ pacem quocunq́ modo fecit, q̃ Agesilaus incrementa ex bello susciperet, ac maximus clarissimusq́ euaderet. Ad eum uerò qui dixerat Lacedæmonios Medorum partibus fauere: Imò uerò, inqt, Medi Lacedæmoniorum. Idem aliquando rogatus, utra uirtus melior esset, fortitudo an iustitia, nullam fortitudinis utilitatem esse dixit absente iustitia: Nam si omnes iusti forent, nihil fortitudine opus esse. Quum autem ij qui Asiam incolūt ex cōsuetudine Persarum regem magnum appellarent: Ecquid ille me maior est, inquit, nisi & iustior sit & continentior? Ac eos quidem qui Asiam inhabitarent, ingenuos quidē malos, seruos autē bonos esse dictitabat. Idem interrogatus, quomodo quis maximè apud homines probaretur: si dicat, inquit, optima, & faciat honestissima. Imperatorē uerò dicebat oportere & in hostes audaciam, & in subditos beneuolentiam, & ad occasiones solertiam habere. Cuidam autē quærenti, quænam pueris discēda forent: Ea respondit, quibus & uiri sint usuri. Verum causæ cuiusdam iudex, quum accusator bene quidem dixisset, reus autē malè, quippe qui ad singula diceret: Agesilaë opor-

N 2

C tet regem legibus opitulari: Et domum, inquit, si quis tibi euerteret, & uestimẽtum si quis auferret, expectares'ne ut architectus, aut qui uestimentum confecit, tibi auxilium ferat? Idem à rege Persarum epistolam pace iam facta sibi missam, quam unà cũ Callia Lacedæmonio uir Persa de hospitalitate & amicitia attulerat, haudquaquam accepit, dicens regi nunciaret, minimè opus esse ad se literas priuatim daret. Nam si & amicus Lacedæmoni, & Græciæ beneuolus esse uidebitur, se quoq; pro uiribus ipsi amicum esse futurũ: Sin autem insidiari deprehẽdetur, ne si multas quidem acciperem literas, credat me sibi amicum esse futurum. Filiorum autem quum amantissimus esset, fertur unà cum paruis pueris domi colludere solitus, in arundinem ut in equum ascendens. Sed à quodam amicorum uisus rogauit, ne cui prius id diceret, quàm ipse quoq; puerorum pater esset. Cæterum Thebanos assiduis bellis quum infestaret, ac in pugna uulneratus foret, Antalcidam dixisse ferunt: Pulchra disciplinæ præmia à Thebanis accipis, quos nolentes ac nescientes quidem pugnare docueris. Tunc enim Thebanos se ipsis bellicosiores aiunt factos propter assiduas Lacedæmoniorũ in ipsos expeditiones. Quare Lycurgus quoq; ille antiquus in legibus quæ Rhetre uocantur, prohibuit aduersus eosdẽ sæpius militare, ne bellandi peritiam discerent. Posteaq; uerò audiuit, socios ægrè ferre continuas expeditiones, quia multi paucos Lacedæmonios sequerentur, refellere uolens illorũ multitudinem, iussit omnes quidem socios sedere sibi inuicem permixtos, Lacedæmonios autem separatim solos. Deinde edixit, ut figuli surgerent primi. Qui quum surrexissent, edixit ut secundi surgerent fabri ærarij, deinde architecti & domorũ ædificatores, & singulæ aliæ artes. Ita socij ferè omnes quidem surrexerũt, Lacedæmoniorum autem nemo. Ipsis nãq; prohibitum est artem sordidam uel exercere uel discere. Itaq; ridẽs Agesilaus: uidete, inquit, uiri quanto plures quàm uos milites nos emittamus. In Leuctrica uerò pugna quum Lacedæmoniorũ multi fugissent, qui le

Rhetre Lacedæmoniorum leges.

D gitimis pœnis erant obnoxij, uidentes Ephori urbem uiris destitutam militibus indigere, uolebant ignominiam illam soluere ac leges seruare. Agesilaũ igitur eligunt legum latorem. Is uerò in concionem quum prodisset: Legum, inquit, lator aliarũ minimè sim, ac ne ijs quidem quæ existunt, adijcerem quicquã uel auferrem, uel mutarem. Sed non ab re erit, leges quæ nobis sunt, à postero die ius suum retinere. Epaminondam uerò tanto cum fluctu ac tempestate Spartam inuadentem, Thebanis & illorum socijs uictoria Leuctrica gloriantibus, ab urbe quidem repulit, & quamuis pauci in urbe forent, retrocedere tamen coëgit. Idem in pugna apud Mantineã gesta imperauit Lacedæmonijs, ut alijs omissis unum oppugnarent Epaminondã, solos asserens prudẽtes & fortes uictoriæ autores esse. Nam si istum è medio sustulerimus, facillimè alios captiuos fore, siquidẽ & amẽtes & nullo precio dignos esse. Id quod etiam euenit. Quum enim uictoria ab Epaminonda foret, iamq; Lacedæmonij fugerent, illum conuersum, ac suos reuocantem quidam ex Lacedæmonijs letaliter percussit. Is uerò quum cecidisset, à fuga conuersi qui cum Agesilao erant, suam certando uictoriam effecerunt, quũ Thebanis Lacedæmonij longè fortiores uisi fuissent. Sparta uerò pecunijs indigente, quippe quæ peregrinos aleret milites, Agesilaus in Aegyptum profectus est, ab Aegyptiorum rege mercede conductus. Sed quum propter uestis tenuitatem indigenis contemptui foret: expectabãt enim Spartæ regem ut Persarum decenter ac sumptuosè ornatum uidere: eoq; malè de ipso sentirent, breui declarauit Agesilaus magnificentiam, & dignitatem prudẽtia parari oportere. Quum autem eos quos instructurus erat, impendenti periculo territos uideret, tum propter hostium multitudinem, ducenta nanq; millia erant, tum propter suorum paucitatem, decreuit prius quàm confligeret, sacrificium facere, ac alijs inscijs in sinistræ manus palma uictoriam descripsit, acceptumq; ab aruspice iecur inscriptæ manui imposuit. Id uerò tantisper tenẽs, dum literarum notæ iecori imprimerentur,

A imprimerentur, se ambiguũ esse simulabat. Postea uerò cõmilitonibus iecur ipsum ostendit, asserens deos ex scriptis uictoriam demonstrare. Certum igitur id uictoriæ signum rati ad pugnam audacter ineundam sunt confirmati. Sed hostibus multitudine sua Aegyptiorum castra fossa cingentibus, Nectabioq; cui auxilio erat, censente, erumpendum ac decertãdum esse: nequaquam impediendi, inquit, sunt hostes, nobis pares esse uolentes. Ac ita quum adhuc spatij parum ad coniungendam superesset fossam, in illo quod reliquũ erat interuallo acie instructa, cum paribus par congressus, eos in fugam uertit, & paucis militum suorum amissis, magna hostiũ edita cæde ingentem pecuniæ uim in patriam misit. Ex Aegypto autẽ quum classe rediens in morbum incidisset, ijs qui secum erant mandauit moriẽs, ne sibi fictam pictam'ue aut effigiatam corporis imaginem efficerent. Nam si quid præclari operis, inquit, gessi, id mei monumẽtum erit: Sin minus, ne omnes quidem statuæ, ut quæ uilium hominum ac nullo precio dignorum opera sint.

AGESIPOLIS Cleombroti quum quidam dixisset, Philippum paucis diebus Olynthum euertisse: Per deos, inquit, talem aliam urbem multò longiori tempore non ædificabit. Alius item quum dixisset, ipsum cum æqualibus regem obsidem fuisse, non autem filios eorum & uxores: meritò, inquit: decet enim nos peccata nostra ferre. Sed quum ipse uellet catulos dono sibi mitti, quidamq; dixisset, illorum apud se non esse educationem, ne uirorum quidem antea, inquit, fuit, quæ tamen nunc est.

AGESIPOLIS Pausaniæ Atheniensibus de mutuis criminibus ad Megarensium ciuitatem prouocantibus: turpe, inquit, est ô Athenienses, eos qui sint Græcorum duces, minus quàm Megarenses ius scire.

AGIS Archidami, quum olim Ephori dixissent: Vade iuuenes tecum ducens in huius patriam: Dux nãq; hic ipse tibi erit ad arcem occupandam: Et quo, inquit,
B modo tutum est, ô Ephori, tot iuuenes credere patriæ suæ proditori? Interrogatus autem, quæ potissimum disciplina Spartæ exerceretur: scire, inquit, & imperare, & obtemperare. Lacedæmonios uerò dictitabat interrogare non quot sunt hostes, sed ubi sunt. Verum apud Mantineã quum dimicare cum hostibus quòd plures forent prohiberet: necesse est, inquit, cũ multis pugnare, qui multis uelit imperare. Quodam autem interrogante: Quot sunt Lacedæmonij? Quot, inquit, satis sunt ad malos arcendos. Quum uerò Corinthiorum muros præteriret, ac illos & altos, & munitos, & in multum spatium protensos uideret: quænam, inquit, sunt hunc locum habitantes mulieres? Idem, quum rhetor quidam dixisset, orationem rerum omniũ potentissimam esse: Igitur si tu taces, inquit, nullo precio dignus es. Argiui autem postq; fuerant superati, rursum audacius multò quum ipsi obuiam essent facti, socios uidens perturbari: Confidite, inquit, ô uiri: nam quando nos uictores timemus, quid putatis eos facere, qui à nobis uicti fuerunt? Idem Abderitarum legato, qui quum multa locutus finem dicendi fecisset, rogaret quidnam ciuibus suis renũciaret: Te, inquit, mihi tacenti tanto tempore auditum fuisse, quantum tu dicendo consumpsisti. Quibusdam uerò Eleos laudantibus, quòd in Olympiorũ certamine iustissimi forent: Ecquid magnum, inquit, aut mirandum faciunt, si per annos quinq; uno duntaxat die iustitia utuntur? Quodam autem dicẽte, nonnullos ex alia domo ipsi inuidere: Igitur & sua, inquit, mala, & ad hæc tum mea, tum amicorum bona illos cruciabunt. Idem quum quidam consuleret transitum hostibus fugientibus esse dandum: & quo, inquit, modo cum ijs qui ob timiditatem fugiunt, non pugnantes, cum ijs qui ob fortitudinem manent pugnabimus? Quodam autem de Græcorum libertate sermonem inferente non ignobilẽ quidẽ, sed effectu difficilem: Tua, inqt, ô hospes, uerba & uirium indigent & pecuniarum. Quum uerò quidã diceret Philippum imperaturum Lacedæmonijs Græciam esse facturum: Satis, inquit, nobis est

C in propria terra conuersari. Legatus autem ex Perintho quum Lacedæmona uenisset, longiore usus est oratione. Sed postquã fine dicẽdi facto Agin rogauit, quid Perinthijs renũciaturus esset: Quid aliud, inquit, quàm te uix finem dicẽdi fecisse, me uerò tacendi? Cæterũ solus quum ad Philippũ legatus uenisset, ac ille dixisset: Quid ita unus uenisti? Nempe ad unum, inquit. Idem quum ex senioribus quidam, qui uidebat solutis ueteribus legitimis alia quædam flagitiosa induci, ei iam senescẽti dixisset: quare superna Spartæ fiunt inferna? iocans ait, ex ratione sic res procedere, si illud fiat: Etenim quũ ego puer essem, ex patre audiebam, superiora apud ipsos inferiora fuisse. Aiebat autem patrem puero sibi ea dixisse. Quare non esse mirandum, si posteriora prioribus sint peiora, sed sicubi meliora, & similia. Interrogatus autem, quomodo quis liber permaneat: si mortem, inquit, contempserit.

AGIS iunior dicente Demade, enses Laconicos à præstigiatoribus propter breuitatẽ deuorari: At Lacedæmonij, inquit, huiuscemodi ensibus hostes assequuntur. Ad improbum uerò hominem sæpe interrogantem, quis optimus Spartiata foret: qui tui dissimillimus est, inquit.

AGIS ultimus rex Lacedæmoniorum ex insidijs captus, & indicta causa ab Ephoris condemnatus, quum ad laqueum abduceretur, intuitus quendam ex ministris flentem: Desine, inquit, ô homo, propter me flere: nam adeò iniquè & iniustè moriens † potentior ijs sum, qui me interficiunt. Et quum hæc dixisset, ultro collũ laqueo tradidit. Idem quum à parentibus rogaretur, ut sibi ad iniusti quiddã adiutor esset, aliquandiu contradixit, sed quum instarẽt: Quandiu, inquit, apud uos fui, ne unam quidem iustitiæ cognitionẽ habui: Posteaꝗ autem me patriæ tradidistis, legitimisꝗ ipsius institutis, ac etiam iustitia & probitate erudistis, ut potuistis, hæc potius quàm uos sequi tentabo. Et quoniam uultis me optima facere, optima uerò

D sunt, cum homini priuato, tum multò magis principi, quæ iusta sunt, faciam quidẽ quæ uultis, sed quæ dicitis recusabo.

† melior

ALCAMENES Telecri quodã rogante, quo modo regnum quis optimè seruaret: si lucrum, inquit, non multi fecerit. Altero autem quærente, cur à Messenijs munera non accepisset: quia si accepissem, inquit, cum legibus pacem agere nequirem. Sed quodam dicente, ipsum parcè uiuere amplas satis diuitias possidentem: Nempe illum qui multa possideat, inquit, non ex libidine, sed ex ratione uiuere decet.

ANAXANDRIDAS Leontis ad eum qui ægrè ferebat quòd exularet, ô bone, inquit, ne urbem relinquens horreas, sed iustitiam. Dicenti uerò cuidam Ephoris opportuna quidem, sed pluribus quàm par erat: ô hospes, inquit, non opportune uteris opportuno. Quodam autem percontante, cur agros Helotibus & mancipijs colendos traderent, ac non ipsi colerent: quia illos, inquit, non ut ipsos coleremus, sed ut nos, comparauimus. Quum autem quidam alius diceret, gloriam nocere, atꝗ felicem eum esse, qui ab illa sit alienus: Igitur qui iniusta perpetrant, inquit, ex oratione tua essent felices: nam quomodo sacrilegus iniustus'ue gloriam curet? Alio autem interrogante, cur in bellis Spartiatæ audacter periculis se exponunt? quia, inquit, de uita uereri, non ut alij timere studemus. Idem alio quodam percontante, quare capitales causas pluribus diebus seniores audiũt, & si quis est liberatus, nihilominus est reus: Pluribus, inquit, diebus iudicãt, quia de morte qui errauerint, ij consilium mutare non possunt. Legibus autẽ obnoxium esse oportet, quia secundum hanc legem licet etiam melius consultare.

ANAXANDER Eurycratis, quodam rogante, cur Lacedæmonij pecunias in publicum non congregent: ne qui custodes illarum sint, inquit, corrumpantur.

ANAXILAS ad eum qui mirabatur, cur Ephori non assurgant regibus, præsertim

A fertim à regibus ipsis constituti: Eadem, inquit, causa qua Ephori sunt.

ANDROCLIDAS Lacon crure mutilatus inter bellatores seipsum locauit. Sed quum quidam ipsum prohiberent, quia mutilatus erat: Atqui non fugientem, inquit, sed manentem oportet cum hostibus ex opposito instructis pugnare.

ANTALCIDAS quum in Samothracia initiaretur, à sacerdote rogatus, quid grauissimum in uita perpetrasset: si quid mihi, inquit, tale perpetratum est, dij ipsi sciunt. Aduersus Atheniensem uerò quendam Lacedæmonios indoctos appellantem: nos nimirum, inquit, soli nihil mali à uobis didicimus. Sed quum alius Atheniensis aduersus eum dixisset, nos quidem à Cephiso persæpe uos fugauimus: At nos, inquit, ab Eurota uos nunquam. Interrogatus autem, quo modo quis maximè hominibus placere posset: si cum ipsis, inquit, quamsuauissimè conuersetur, ac utilissima afferat. Idem quum declamator quidam Herculis laudationem lecturus esset: quis enim, inquit, illum uituperat? In Agesilaum uerò à Thebanis in pugna uulneratum: mercedem, inquit, à Thebanis recipis, quos neque uolentes, neque scientes pugnare docuisti. Videbantur enim Thebani assiduis Agesilai contra ipsos expeditionibus pugnaces effecti. Spartæ uerò muros esse iuuenes dictitabat. Fines autē hastarum cuspides. Sed ad eum qui quærebat, cur breuibus Spartiatæ pugionibus in bello uterentur: quia cum hostibus, inquit, cominus dimicamus.

ANTIOCHVS quum esset Ephorus, postquam audiuit Philippum Messenijs agrum dedisse, interrogauit an etiam uim illis tribuisset, qua de agro certantes fierent superiores.

ARGEVS quibusdam laudantibus non suas, sed quasdam ex uxoribus alienis: Per deos, inquit, de uxoribus aliorum nihil temere dicendum est. Ipsas enim prorsus ignorari quales sint, præterquam ab ijs quibuscum uiuūt. Idem per Siciliæ Selinunten iter olim faciens, quum in sepulchro quodam uidisset elegiacum hoc in-
B scriptum,

Hisce Selinuntos sub portis, quando tyrannis
Stinguitur, euenit Marte fero cadere:

Iure peristis, inquit, qui ardentem tyrannidē extinguere conati estis: Contrà nanq; permittendum fuerat, totam concremari.

ARISTON laudante quodam Cleomenis responsum, quòd interrogatus quid bonum regem facere oporteat, dixerit, amicis quidem benefacere, inimicis autem malè: Et quanto, inquit, melius est, ô bone, amicis quidem benefacere, inimicos uerò sibi conciliare? Id quidem responsum et omnium confessione Socratis est in primis, ad Aristonem tamen etiam refertur. Quodam autem percontante, quot sint numero Spartiatæ: quot, inquit, satis sunt ad hostes arcendos. Sed quū quidam Atheniensium funebrem eorum laudationem, qui fuerant à Lacedæmonijs interfecti, legeret: Quales igitur nostros, ait, esse censes, qui istos deuicerunt?

ARCHIDAMIDAS aduersus eum qui Charillam laudaret, quòd in omnes similiter mitis foret: Ecquo, inquit, modo iustè quis laudetur, si in improbos quoque sit mitis? Accusante autem quodam Hecatæum rhetorem, quòd admissus ad ipsorum conuiuium nihil dixerat: Ignorare mihi uideris, inquit, eum qui dicendi peritus sit, dicendi quoq; tempus cognoscere.

ARCHIDAMVS Zeuxidami, quum à quodam interrogaretur, quænam Spartæ anteponantur: Leges, inquit, & secundum leges magistratus. Ad eum uerò qui citharœdum laudabat, & eius facultatem admirabatur: O bone, inquit, quod præmium abs te probis uiris statuetur, quando citharœdum tantopere laudas? Idem quodam cantorem commendante ac dicente, hic bonus est cantor: At apud nos, inquit, hic bonus est coquus: tanquam nihil interesset, siue per uocis

C instrumenta, siue per opsoniorum & iuris cōdituram uoluptas efficiatur. Quodam autem ipsi pollicente uinum suaue: Ad quid? ait, nam & plus absumetur, & quæ ad uirilitatem spectant, inutiliora efficientur. Sed Corinthiorum urbem cum exercitu aliquando aggressus, quū lepus ex loco muris uicino excitatus esset, ad milites inquit: Faciles captu nostri sunt hostes. Duo autem quidam quum ipsum arbitrum sumpsissent, ductos illos in Chalciœcæ lucum iurare coēgit, se ijs quæ forent iudicata, staturos. Et quum illi iurassent: Iudico, inquit, ne prius ex hoc luco recedatis, quàm quæ inuicem uobis controuersiæ sunt dissolueritis. Filiabus uerò suis quum Dionysius Siciliæ tyrannus preciosa misisset uestimenta, non accepit dicens: Vereor ne puellæ istis indutæ mihi turpes uideātur. Filium autem quum uidisset cum Atheniensibus præcipitanter pugnantem: Vel adde uiribus, inquit, uel magnanimitati detrahe.

ARCHIDAMVS Agesilai, quum à Philippo post pugnā Chæronensem asperiorem accepisset epistolam, rescripsit: Si umbram tuam metitus fueris, nequaquam inuenies ipsam maiorē factam, quàm esset antequā uicisses. Rogatus autem, quantam regionem obtinerēt Spartiatæ: quantam, inquit, hasta assequuntur. Quum uerò Periander medicinæ arte clarus maximè quidem laudaretur, sed mala poëmata scriberet: Quidnā, inquit, ô Periāder, pro gratioso medico malus poëta uocitari affectas? Idem in bello contra Philippum quibusdam consulentibus, procul à domo esse pugnandum: At hoc, inquit, non est uidendum, sed an pugnantes hostibus superiores futuri simus. Ad eos uerò qui ipsum laudabant, quòd Arcadas pugna superasset: melius, inquit, fuisset, si prudētia illos potius quàm uiribus uicissemus. Sed quando inuasit Arcadiā, audiens Eleos Arcadibus ipsis opitulari, hanc ad illos epistolam dedit. Archidamus Eleis. Quies bonū. Socijs uerò in bello Peloponnesiaco quærētibus, quot pecuniæ satis forent, rogantibusq; ut tributa determinaret:

D Bellum, inquit, statuta non quærit. Catapultæ autem iaculum quum uidisset tunc primū ex Sicilia aduectum: Hercules, exclamauit, uiri perit uirtus. Idē quū Græci nollēt ipsi obedire, ac fœdera quæ cū Antigono & Cratero Macedonibus icta fuerāt, soluere, & liberi esse, tanq; Lacedæmonij molestiores futuri essent quàm Macedones: Ouis, inquit, semper quidem eandem emittit uocem, sed homo multas & uarias, quousq; id quod uisum est perficiat.

ASTYCRATIDAS posteaq; Agis apud Megalopolin uictus fuit in pugna contra Antigonum, quum ei quidam dixisset: quid nunc facietis, ô Lacedæmonij? an Macedonibus seruietis? Ecquid, ait, posset'ne Antigonus pro Sparta nos pugnantes, ne moriamur prohibere?

BIAS insidijs ab Iphicrate Atheniensium imperatore circumuentus, militibus interrogantibus, quidnam esset faciundum: quid aliud, inquit, quàm ut uos seruemini, ego uerò pugnando moriar?

BRASIDAS quum in caricis murem comprehēdisset, morsus dimisit. Tum ad eos qui aderant: Nihil, inquit, adeò paruū est, quod seruari non possit, si eos ulcisci audeat, à quibus inuadatur. In quadam uerò pugna iaculo per scutum uulneratus, illa ipsa hasta è uulnere extracta hostem interemit. Sed interrogatus, quo modo fuisset uulneratus, prodente me scuto, respondit. Ad bellum autem egressus ad Ephoros scripsit. Quæcunq; belli nocumenta aut repellam, aut moriar. Sed posteaq; ipsum cadere contigit, Græcis Thraciæ liberatis, qui missi Lacedæmonem fuerant legati, ad matrem quoq; eius Archileonidem accesserunt. Quos quidem illa quum interrogasset primum, an Brasidas fortiter diem obijsset, ac Thracibus laudantibus & dicentibus, nullum alium talem esse: Ignoratis, ô hospites, inquit; Nam Brasidas fortis quidem erat, sed multi Spartæ illo sunt fortiores.

CALLICRATIDAS quum esset nauarchus, amicis Lysandri rogantibus, ut sibi

A ſibi unum quendam ex inimicis concederet necandum, acciperetq́ talenta quinquaginta, quamuis pecuniarum tunc maximè ad nautarum commeatum emendum indigeret, non conceſſit. Sed quum Cleander conſiliarius dixiſſet: At ego quidem accepiſſem, ſi tu fuiſſem: Et ego, inquit, ſi tu eſſem. Ad Cyrum autem iuniorem, qui Lacedæmoniorum ſocius erat, quum ad accipiendas pecunias claſſi neceſſarias Sardis perueniſſet, primo quidem die iuſſit nunciare, ſe Cyrum conuenire uelle. Sed ubi illum bibere audiuit: Expectabo, inquit, donec bibat. Ac tunc quidem receſſit, poſtquam cognouit illo die ſe cum eo colloqui non poſſe, ueritus ne agreſtior eſſe uideretur. Sed poſtridie quum rurſus illum bibere audiſſet, ac ſe non admitti, indignatus, ſic pecunijs accipiendis ſtudendum eſſe dixit, ne quid indignum Sparta fiat. Epheſumq́ profectus eſt, multa quidem in eos mala imprecatus, qui primi Barbarorum delitijs pellecti, diuitijs illos ad contumelias abuti docuerunt. Iurauitq́ ijs qui aderant, ſe cumprimum Spartam reueniſſet, omnia facturum, ut Græcos reconciliaret, quò barbaris ſint formidoloſiores, ac illorũ uiribus contra ſe inuicem egere ceſſarent. Rogatus uerò quales uiri ſint Iones: Ingenui quidem mali, inquit, ſerui autem boni. Sed Cyrus quum ſtipendiũ militibus præmiſiſſet, ac ipſi munera, mercedem quidem ſolam accepit, munera autẽ remiſit, quòd diceret non oportere ſibi priuatam cum ipſo amicitiam eſſe. Cæterum quæ cum omnibus Lacedæmonijs communis ſit, ſecũ quoq; eſſe. Pugnam uerò naualem quum apud Arginuſas cõmiſſurus eſſet, ac Hermon gubernator dixiſſet: bene rẽ habere ſi inde ſolueret: triremes enim Athenienſiũ multò plures eſſe: Ecquid hoc, inquit, quũ fugere & turpe Spartæ ſit, & damnoſum; manentẽ uerò uel mori, uel uincere honeſtiſſimũ. Facto autem ſacrificio, quũ ex uate audiſſet, extis uictoriã exercitui quidẽ portendi, ſed imperatori mortẽ, nihil perterritus: Non ab uno, inquit, Sparta: me nanq; mortuo nihil Sparta diminuetur, ſed ſi hoſtibus ceſſero, minor fiet. Igitur quũ Cle-
B archum loco ſui ducem declaraſſet, nauali prælio cum hoſtibus congreſſus fortiter pugnans uitam cum morte commutauit.

CHARILLVS interrogatus, cur Lycurgus tam paucas leges tuliſſet, quia, inquit, pauca loquentibus, paucis legibus eſt opus. Sed quodã rogante, cur uirgines aperta quidẽ facie, uxores autẽ uelata in publicũ prodirent: Quia uirgines, inquit, maritosquidem ſibi inuenire oportet, ſed qui habet uxores ſeruare. Helotum uerò quodã ſe cũ eo audacius gerente: niſi, inquit, iratus eſſem, te occidiſſem. Interrogatus autem quam putaret optimã rempublicam: In qua plurimi, inquit, ciues de uirtute ſine ſeditione inter ſe certent. Quodã uerò percontante, cur omnia deorum ſimulachra apud Lacedæmonios cum armis poſita eſſent: Vt, inquit, ne quæ in homines propter timiditatem opprobria dicuntur, ea in deos referamus, ac ne iuuenes quidem inermes dijs ſupplicent. Idem aduerſus Thebanos de quibuſdam contradicentes: Aut minus, inquit, efferri oportet, aut plus poſſe.

CLEOMBROTVS Pauſaniæ peregrino quodam cum patre de uirtute cõtendente: Tantiſper, inquit, ſolum te pater eſt melior, donec tu quoq; genueris.

CLEOMENES Anaxandridæ Homerum quidem Lacedæmoniorum poëtam eſſe aiebat, Heſiodũ autẽ Helotum & agricolarum. Illum enim ut bella ſint gerenda, hunc autẽ ut colendi ſint agri præcepiſſe. Quũ uerò ſeptẽ dierũ cũ Argiuis inducias feciſſet, captato tempore tertia nocte dormiẽtes (nam fœderibus fidebant) inuaſit, ac alios quidẽ interemit, alios in ſeruitutẽ redegit. Sed quũ obiurgaretur φ iuſiurandum tranſgreſſus eſſet, dicebat ad dierũ iuſiurandũ noctes additas non fuiſſe, quum præſertim quicquid mali contra hoſtes fiat, id apud & deos & homines iuſtitia ſuperius eſſe putetur. Sed euenit ne Argis, cuius urbis gratia fœdera uiolauerat, potiretur. Nam mulieres quum è templis arma detraxiſſent ipſum repulerũt. Ac deinde furioſus effectus, quodam arrepto gladiolo ſeipſum à talis ad membra

C usq; letalia trucidauit, sicq; ridens & lætabūdus uitam reliquit. Sed quum uates eum deterreret, ne exercitum aduersus Argiuorū urbem duceret, inde enim turpem reditum futurum, quū ad urbem accessisset, ac portas quidē clausas mulieresq; in muris uidisset: Hic'ne tibi, inquit, reditus uidetur esse turpis, quū uxores uiris cæsis portas clauserint? In Argiuos uerò, se ut periurum & impium conuicijs prosequentes: Malè, inquit, dicendi uos quidem estis domini, sed malè uobis faciendi ego. Samiorum autem legatis eum rogantibus, ut aduersus Polycratem tyrannum bellum gereret, ac propterea longiore utentibus oratione: Quæ, inquit, à principio dixistis nō memini, & idcirco ne media quidem intelligo, sed postrema non probo. Pirata uerò quum in agrum Lacedæmonium incursionem fecisset, captusq; diceret: Quoniā alimenta quæ militibus præberem, non habebam, idcirco ad eos qui habebāt, nec sponte dare uolebant, ui sumpturus accessi: Concisa, inquit, & breuis malitia. Quodam autem nequā malè ipsi dicente: An propter hoc, inquit, tu omnibus malè dicis, ne tempus de tua loquendi malignitate habeamus? Ciuium uerò quodam dicente, oportere bonum regem omnino mitem esse: Eò usq;, inquit, dum contemptui non sit. Cæterum longo morbo uexatus, quum expiatoribus uatibusq; mentem non solitus antea adhiberet, quodam admirante: Quid miraris, inquit? Neq; enim nunc idem sum, qui tunc eram: sed quū idem non sim, ne eadem quidem probo. Rhetore autē quodam de fortitudine orationē habente, plurimū ridebat. Sed ille quū dixisset: Quid rides Cleomenes, me de fortitudine uerba facientē audiens, quū præcipue rex sis? Quia, inquit, ô hospes, si & hirūdo de ipsa diceret, hoc idē facerē: Sin aquila,
D magnā agerem quietē. Idem quū Argiui dicerent priorē pugnam, qua fuerant superati, refici debere: miror, inquit, si unius syllabæ additione nūc fortiores facti estis, quàm antea fueritis. Quodā autē ipsum cōuicijs prosequente ac dicente: Delicatus es, ô Cleomenes: At melius est, inquit, quàm iniustū esse. Tu uerò pecuniarū es studiosus, quāuis quæ tibi satis sunt paraueris. Sed cantorē quidā quū ipsi cōmendare uellet, ac hominē & ex alijs laudaret, & cantorē Græcorum optimū diceret, ostēso quodā ex ijs qui propè aderāt: per deos, inqt, iste mihi est coquus iuris cōdiendi peritissimus. Quū uerò Mæander Sami tyrannus propter inuasionē Persarū Spartā fugisset, ac ostētasset quotquot aurea argēteaq; pocula attulisset, donaretq; quotcūq; uellet, nihil quidē accepit, sed ueritus ne alijs ciuiū quibusdā distribueret, ad Ephoros profectus melius dixit fore Spartæ, si Samius hospes suus ex Peloponneso recederet, ne quē Spartiatarū suis persuasionibus malū efficiat. Ac illi quidē obtēperantes illo ipso die Mæandrū edicto exegerūt. Quidā uerò quū dixisset, cur Argiuos, qui sæpe uobiscū bellum gesserūt, parta uictoria nō deleuistis? Si deleuissemus, inquit, qui nostros iuuenes exercerēt non haberemus. Rogante autē quodā, cur Spartiatæ dijs non dedicant spolia hostibus erepta: quia, inquit, à timidis sunt.

Vnius syllabæ, scilicet, facio & reficio. Sic interpres. Plutarchus autem μάχομαι & ἀναμάχομαι. Ideo, Si duarum syllabarum additione &c. scripsit.

CLEOMENES Cleombroti quodam ei dante pugnaces gallos gallinaceos, ac dicente, illos certantes pro uictoria interire: igitur aliquos, inquit, ex ijs qui illos interimunt, da mihi: nam illis hi sunt meliores. Quùm uerò quidam longa uteretur oratione: quid mihi, inquit, de paruis rebus longa facis procemia? Nam quanta res est, tanta & oratio qua uteris esse debet.

DAMONIDAS quū à chori magistro in ultima chori parte locatus esset: Euge, inquit, ô chori magister, excogitasti quo modo hic quoq; locus, alioqui inhonoratus, fieret honoratus.

DAMIS ad ea quæ scripta erant ab Alexandro, ut deus decerneretur, permittamus, inquit, Alexandro, si uelit deus uocari.

DAMIDAS quū Philippus Peloponnesum inuasisset, ac quidam dixisset: Periclitantur Lacedæmonij grauia pati, nisi cum Philippo in gratiā redeant: Semiuir, inquit, quidnam graue pati possumus mortem contemnentes?

DERCILLIDAS

A DERCILLIDAS ad Pyrrhum,castra in agro Spartano habentem,legatus,Pyrrho ipso iubente ut regem suum Cleonymum reciperent, nisi cognoscere malint,se nullo alio fortiores esse,excipiens inquit:Si quidem es deus,nihil timemus; neque enim iniusti sumus: Sin homo, nobis certè melior non es.

DEMARATUS Oronte ipsum asperius allocuto,quum quidã dixisset: Asperè se tecum gessit Orontes,ô Demarate:Nihil in me,inquit,peccauit:Qui nanq; ad gratiam loquũtur,nocent,non qui cum odio. Quodam autem percontato,cur qui apud Lacedæmonios scutum abijciunt,ignominia afficiuntur, qui uerò galeas thoracas'ue,minimè:Quia hæc,inquit,sua ipsorum causa induuntur,scutum uerò communis aciei gratia.Idem cantorem quum audisset:non malè,inquit, mihi nugari uidetur. In quodã autem cõsessu rogatus, utrum propter fatuitatẽ,an propter sermonis inopiã taceret:Atqui fatuus,inqt,tacere nõ potest.Sed quodam interrogante, cur rex quum esset,Spartam fugeret:quia leges,inquit,sunt illic potentiores. Quũ uerò Persarum quidam assiduis muneribus concubinum suum abduxisset, ac diceret:ô Lacon,puerum quem amas uenatus sum:At minimè,inquit,per deos tu quidem,sed emisti. Persarum autem quidã quum à rege defecisset, à Demaratoq; persuasus redisset,ac Persam ipsum rex occidere uellet:Turpe est,inquit,rex quum tibi quidem erat inimicus, tum non potuisse ab ipso defectionis pœnam sumere, nunc uerò quũ factus est amicus,necare. Sed ad regis parasitũ sæpius exilium sibi exprobrantem:Non pugnabo,inquit, tecum ô hospes:nam uitæ ordinem absumpsi.

EMEREPES Ephorus Phrynidis musici duas è nouem chordis bipenni excidit dicens:Musicam ne depraues.

EPAENETUS omniũ dictitabat &delictorũ,&iniuriarũ mẽdaces esse autores.

EUBOIDAS quosdam audiens uxorem alienam laudantes non approbabat, quòd diceret,nullum omnino uerbũ de muliebri ingenio ab externis esse faciundũ.

B EUDAEMONIDAS Archidami filius Agidisq; frater, quum in Academia Xenocratem iam seniorem cum familiaribus disputantem audisset, interrogauit quisnam senex esset. Cui quum quidam respondisset,illum sapientem esse uirum,ac ex eorum numero qui uirtutẽ quærerent:Et quando illa utetur,inquit, si etiamnum quærit? Audiens uerò Philosophum,qui disserendo colligeret, solum sapientẽ bonum esse imperatorem: Sermo quidem admirandus est, inquit, sed qui illum facit, fide caret:Neq; enim unquam tubarum clangore fuit excitatus. Idem quum Xenocrates quæstionẽ iam edisseruisset, ac finẽ dicendi faceret, forte aduenit. Quumq; eorum quidam qui cum ipso erant, dixisset: posteaquam nos aduenimus cessauit: Bene,inquit,siquidem iam ea dixerat quæ uolebat. Sed quum ille dixisset: At pulchrum erat audire:An & ad eum qui cœnatus sit uenientes, ut iterum cœnet rogemus? Percontante uerò quodam,cur ciuibus aduersus Macedonas bellũ decernentibus ipse quietem agere probet:quia nolo,inquit,ipsos mendacij arguere. Sed alter quum uictorias de Persis partas cõmemoraret,ad bellumq; exhortaretur: ignorare mihi uideris,inquit,idem non esse,mille pecora superare,& cum quinquaginta lupis pugnare. De cantore autem quodam approbato interrogatus, qualis sibi esse uideretur: Magnus,inquit,in re parua delinitor. Quidam uerò quum Athenas laudaret: Ecquis,inquit,eam urbem laudet, quam nemo probus unquam dilexit? Quum autem quidam Argiuus dixisset, Laconas peregrinationibus deteriores fieri,quippe qui à patrijs legibus recedant: At non uos, inquit, Spartam uenientes peiores euaditis,sed meliores. Alexander uerò quum in Olympijs edixisset omnibus exulibus in suam cuiq; patriam reditum patere præterquam Thebanis: Aduersum quidem uobis,ô Thebani,inquit,edictum,sed gloriosum: Solos nanq; uos Alexander timet. Idẽ interrogatus,cuius rei gratia Musis ante pericula immolẽt Spartiatæ:Vt præclaris,inquit,gestis præclaræ quoq; orationes contingant.

C EVRYCRATIDAS Anaxandridæ percontante quodam, cur de contractibus Ephori iura quotidie reddant: Vt, inquit, inter hostes quoque fidem mutuam habeamus.

HERONDAS quum Athenis quidam ocij damnatus foret, iussit ostendi sibi eum, qui in causa liberali conuictus foret.

HIPPODAMVS quando Agis contra Archidamum aciem instruebat, quum ab Agide Spartam remitteretur, ut illic quæ necessaria forent præpararet: At hic, inquit, nónne præclarius diem obibo, si pro omnibus fortiter fecero? Natus autem erat annos ultra octoginta. Sumptis igitur armis stans ad regis dexteram pugnando fuit interfectus.

HIPPOCRATIDAS ad Cariæ satrapam, à quo literas acceperat de Lacedæmonio uiro, qui insidiãtibus quibusdam insidiarũ conscius tacuerit, rogatúsq; erat, quomodo uti illo deberet, rescripsit: Si quo magno quidem bono ipsum affecisti, occide: sin minus, è regione pelle, ut qui ad uirtutem timidus sit. Quum autem quidam adolescens, quem amator sequebatur, ipsi occurrisset, ac se auertisset: Cum ijs, inquit, eundum est, quibus cum uisus eundem serues colorem.

LEOTYCHIDAS primus quum à quodam facilè mutari diceretur: propter tempora, inquit, non ut uos propter uestrum ipsorum uitium. Ad eum uerò qui rogabat, quo modo quis maximè præsentia bona tueretur: Si non omnia, inquit, fortunæ crediderit. Interrogatus quoq;, quid ingenuos pueros discere potissimum oporteat: quæcunq;, ait, ipsos quũ uiri fuerint, iuuent. Quodã autem rogante, quam ob causam parum bibant Spartiatæ: Ne pro nobis, inquit, alij consultent, sed nos pro alijs.

LEOTYCHIDAS Aristonis ad eum qui dixerat, Demarati filios ipsi malè di-
D cere: Per deos, inquit, nihil miror: neq; enim illorum quisquam bene dicere posset. Quum autem propinquioris portæ claui draco circumuolutus foret, ac uates monstrum esse denunciarent: Minimè, inquit, mihi quidem uidetur, sed si clauis draconi circumuoluta foret, monstrum esset. Ad Philippum uerò Orphei sacris initiantẽ prorsus quidem mendicum, sed asserentem omnes apud seipsum initiatos post uitæ finem felices fore: Cur igitur, inquit, ô stolide, quamprimũ nõ moreris, quò & infelicitatem, & egestatem flere desinas? Quodam autem percontante, cur arma hostibus detracta dijs nõ dedicant Spartiatæ? Quia, inquit, quæ propter possessorum timiditatem uenati sumus, neq; à iuuenibus uideri, neq; dijs expedit dicari.

LEON Eurycratides interrogatus, quam quis urbem incolens tutus sit: Vbi, inquit, neq; plura, neq; pauciora inhabitantes possideant, & ubi iustitia polleat, & iniustitia iaceat. Cursores autem in Olympijs spectans de emissione sollicitos esse, ut meliore quisq; forent conditione: Quanto, inquit, magis cursores uelocitati student, quàm iustitiæ? Quum uerò quidam intempestiue de rebus non inutilibus disseruisset: Non opportune, inquit, ô hospes, opportuno uteris.

LEONIDAS Anaxandridæ filius, & Cleomenis frater, ad quendam dicentẽ, Præterq; q rex es, nihilo nobis præstas: Atqui nunquã, ait, nisi uobis melior essem, rex fuissem. Quum autẽ Gorgo uxor percontaretur, quando ad Thermopylas proficiscebatur cum Persis dimicaturus, nunquid sibi mandaret: Vt, inquit, & probis nubas, & probos liberos parias. Dicentibus uerò Ephoris, paucos ad Thermopylas ab ipso duci: Et ad quod, inquit, uadimus opus? Sed quum illi iterum dixissent, nunquid aliud facere decreuisti? Transitum, inquit, Barbarorum uerbo quidem impedire, sed re ipsa pro Græcis mortẽ obire. Atqui in Thermopylis quum iam esset, ait ad cõmilitones: Dicunt Barbarum in proximo esse, quare tempus non est terendum; Iam enim aut uinci à nobis Barbaros, aut nos mori licet. Et quopiam dicente, propter Barbarorũ sagittas solem uidere nõ est: Ergo cum ipsis, inquit, iucundè in umbra

A umbra pugnabimus. Quum uerò alius dixisset: Adsunt prope nos: Igitur, inquit, & nos prope illos. Sed quum alius dixisset: Aduersus multos, ô Leonida, cum paucis periclitaturus sic ades? Si me quidem multitudini fidere putatis, ne tota quidē Græcia sufficeret. Nam parua illorum multitudinis pars est. Sin autem uirtutibus, & hic numerus est satis. Alio uerò idem dicēte: Attamen, inquit, multos ut morituros duco. Xerxes autem quū ipsi scripsisset: Licet tibi cum dijs nō pugnāti, sed mecū militanti Græciæ principatū obtinere. rescripsit: Si uitæ bona cognosceres, longè ab alienorum cupiditate abesses. Mihi uerò melius est pro Græcia mori, quàm contribulibus & finitimis imperare. Sed quū Xerxes iterū scripsisset: Mitte arma. rescripsit: Veni & cape. Quū uerò iam hostes aggredi uellet, belli præfecti dixerūt, oportere ipsum alios expectare: neq; enim adesse, qui sunt pugnaturi: An ignoratis, inquit, eos solos contra hostes pugnare, qui reges & uerentur & timēt? Militibus autem præcepit, pranderent tanquā apud inferos cœnaturi. Idem interrogatus, cur fortissimi uiri claram mortem obscuræ uitæ anteponant: Quia, inquit, hoc quidem naturæ proprium, illud uerò suum ipsorū esse putant. † Iuuenes uerò cœlibes uolens seruare, quum sciret eos id aperte non toleraturos, scytalis unicuiq; ipsorū datis ad Ephoros misit. Ac tres quoq; ex ijs † qui duxerant uxores, seruare uolebat, sed quum ipsi id animaduertissent, scytalas accipere non sustinuerunt. Ac eorū quidem unus dixit: Non præco, sed pugnator te sum secutus. Alter uerò: Hic manens melior ero. At tertius: Non horū postremus, inquit, sed primus pugnabo.

LOCHADVS Polyænidæ filius & Sironis pater, quum quidam ei nunciasset, alterum è filijs mortuū esse: Iampridem, inquit, sciebam illum mori oportere.

LYCVRGVS ille legum lator uolēs ex eo uiuendi modo qui antea fuisset, ad temperatiorē uitæ ordinem suos ciues traducere, ac honestos fortesq; efficere (nam delicatiores erant) duos educauit catulos ex ijsdem parentibus natos: quorū alte-
B rum quidem gulæ assuefecit, domi esse permittens, alterū autem educens ad uenationem exercuit. Deinde illis in concionem adductis, disposuit & spinas & quædā gulæ irritamēta, posteaq; leporem dimisit. Sed quū ad consueta uterq; cucurrisset, ac leporem alter cepisset: Videte, inquit, ô ciues, quum ex eodem sint genere, quàm dissimiles ob educationē inter se euaserint, quantoq; efficacior quàm natura ad res honestas sit exercitatio. Quidam tamē ferunt ipsum educasse catulos non ex ijsdem ortos, sed alterū ex domesticis, alterum è uenatorijs. Ac peiori quidē ex genere natum ad uenatoria exercuisse: ex meliori autem ganeæ & gulæ solū assuefecisse. Ac postea quū uterq; ad ea quibus assuetus erat, impetū fecisset, aperteq; pateret quantum educatio & ad meliora ualeat & ad peiora: Igitur & nos ô ciues, inquit, nihil generositas, quæ uulgo est admirationi, & ab Hercule ductum genus iuuat, nisi ea faciamus, per quæ ille hominū clarissimus fortissimusq; est uisus, per totam uitam honesta discentes ac exercētes. Ac facta agri diuisione, æqualiq; omnibus ciuibus portione distributa, fertur quū aliquando per agrum Laconicū paulò antè demessum peregre ueniens transiret, intuitus aceruos iuxta se inuicem positos ac æquales, gauisus esse, atq; ijs qui aderant dixisse: Quàm tota Laconica uidetur esse multorum fratrum, qui nuper illam inter se diuiserint. Quum autem nouas tabulas & debitorum sublationē inuexisset, omnes quoq; res domesticas ex æquo diuidere aggressus est, ut omnem & imparitatē & inæqualitatē penitus auferret. Sed quoniā uidebat plerosq; diuitum manifestam priuationē ægrè ferentes, numum & aureum & argenteum irritum effecit, ferreoq; duntaxat uti iussit. Ac quousq; tota substantia habenda foret, ex illius permutatione definiuit. Quo quidē facto omnis ex Lacedæmone iniustitia excidit. Nam neq; furari, neq; largitionibus corrumpere, neq; auferre aut rapere cuiquā amplius libebat, quod nec abscondere, nec iucunde possidere, nec sine periculo uti poterat, nec uel exportare uel importare tutum erat. Ad hæc quæcūq;

O

C peregrina quoq; & superuacanea ex urbe eiecit. Quare neq; mercator, neq; rhetor, neq; uates circulator'ue, neq; apparatuũ artifex Spartam ingrediebaẽ. Neq; enim numus apud ipsos utilis relictus, sed ferreus solũ in usu erat, quæ quidẽ est mna pondere Aeginetica, ui autem æris quatuor. Quum uerò delitias inuadere, ac diuitiarũ amorem auferre cogitasset, conuiuia publica inuexit. Ad illos autẽ qui quærebant, cur illa instituisset, atq; ita distinxisset, ut ciues pauci cum armis simul discumberẽt: Vt, inquit, promptè imperata accipiant, & si quid innouauerint, in paucis sit peccatum. Aequalitas uerò & cibi & potus erat, ac nõ solũ epulis diues pauperi nõ præcellebat, sed ne strato quidẽ, aut uasis, aut prorsus ulla alia re superior erat. Sed quũ diuitias uiles effecisset, quippe quas nemo uel in usu habere uel ostentare uellet, ad familiares dicebat: Quàm pulchrũ est, ô sodales, re ipsa demõstrare, quales omnino sint diuitiæ. Sunt enim cæcæ. Præterea cauit ne ijs qui domi antè cœnassent, liceret ad publica conuiuia ire, alijs epulis potionibusq; repletis. Vituperabãt autem reliqui eum qui neq; biberet secũ, neq; comederet, perinde atq; incontinentẽ, & à communi uictu propter mollitiem alienũ. Quicũq; uerò deprehensus fuisset mulctabatur. Vnde Agis qui multò pòst tẽpore fuit rex, ab exercitu reuersus (nam Athenienses debellauerat) quũ uellet quodã die apud uxorẽ cœnare, ac portiunculas posceret, belli præfecti nõ miserunt. Sed quũ postridie id Ephoris innotuisset, mulctatus est. Istiusmodi igitur legum cõstitutiones quũ diuites ægreferrẽt, in illũ insurrexerunt, conuicijs prosequẽtes, cædentesq;, & lapidare uolẽtes. Ac è foro pulsus ab ijs qui eum persequebanẽ, alios quidẽ præteriens in templũ Chalciœcæ Mineruæ confugit, sed Alcander ipsi respiciẽti oculũ baiulo eruit. Quem publico quidẽ decreto quum ad supplicium postea accepisset, neq; ullo malo affecit, neq; accusauit, sed unà uiuentẽ secum habẽs effecit & sui laudatorẽ, & uictus quo utebatur, & prorsus institutionis illius approbatorẽ. Cæterũ calamitatis illius monumentũ in luco Chal-

D ciœcæ Mineruæ sacellũ erexit, ac Optiletin appellauit. Nam oculos Dorieẽses, qui in illa sunt regione, optilos uocãt. Interrogatus autẽ cur legibus scriptis nõ sit usus: quia, inquit, rectè eruditi ac bene honesteq; instituti tẽporis rationẽ habent. Percontantibus uerò quibusdã, cur tectũ à securi domibus imponi iussisset, ianuam autẽ solum à serra nulloq; aliorũ instrumentorũ: Vt ciues, inquit, omnibus in rebus, quas in domũ inferunt, mediocritate utantur, & nihil eorum quæ alijs cara sunt habeant, qualia sunt pocula & lecti, ac mensæ preciosæ. Ex hac uerò consuetudine ferunt & Leotychiden primũ regem apud quendã cœnantem, quũ sumptuosam contignationis domus constructionẽ & lacunatam spectasset, interrogasse hospitem, an quadrata apud ipsos ligna nascerentur. Interrogatus etiã cur in eosdem hostes uetuisset sæpius expeditionẽ facere: ne sæpe, inquit, repugnare assueti, bellandi peritiam assequantur. Vnde & Agesilao nõ paruo crimini datum est, quòd assiduis in Bœotiam incursionibus Thebanos Lacedæmoniorũ hostes instruxisset. Vulneratum igitur ipsum quũ uidisset Antalcidas, accusauit, quòd Thebanos ipsos nec uolentes, nec scientes pugnare docuisset. Pulchra uerò, inquit, doctrinæ præmia accipis à Thebanis, quũ illos assuefeceris ac docueris uel inuitos pugnare. Alio item quærente, cur uirginũ corpora cursibus & luctis, ac iaculorũ discorumq; iactibus exercenda censuisset: Vt stirps, inquit, eorũ qui gignerentur, ualidũ in ualẽtibus corporibus principiũ sumens bene germinaret, ac ipsæ partus robustè perferẽtes, facilè simul & fortiter doloribus resistant: & si qua necessitas coëgerit, possint & pro seipsis, & pro filijs, & pro patria pugnare. Sed uirginũ in pompis denudationẽ quibusdã accusantibus, & causam quærentibus: Vt ijsdẽ, inquit, studijs qbus & uiri exercitatæ, nihil minus neq; circa robur corporis & sanitatẽ, neq; circa † animi ambitionẽ ac uirtutẽ habeant, & uulgarẽ gloriã contemnant. Vnde & Gorgo Leonidæ uxor ita respondisse memoraẽ. Quũ enim quædã hospes, ut uidetur, ipsi dixisset: Solæ uos Lacænæ

† φιλοτιμίας.

uiris

A uiris imperatis, respōdit: Nempe nos solæ uiros parimus. Cœlibes uerò à spectaculo gymnicorū ludorū prohibēdo, ignominiaq; afficiendo, magnā liberos gignendi curā iniecit. Nam honore eo ac reuerentia, quā iuuenes senioribus exhibebāt, illos priuauit. Vnde & illud in Dercillidam dictū, quamuis spectatus esset imperator, reprehēdit nemo. Illi nanq; aduenienti iuniorū nemo sede cessit, quū dicerent pro se quisq;: Ne tu qdē, qui mihi cessurus sit, genuisti. Quodā autē percōtante, cur uirgines indotatas nubere lege cauisset: Vt neq; propter egestatē, inquit, aliquæ relinquant innuptæ, neq; propter opulentiā colantur, sed unusquisq; puellæ mores spectans ex uirtute faciat electionē. Nam ob id omnē quoq; fucatoriū ornatū ex urbe eiecit. Quū uerò nuptiarū tempus & maribus & fœminis statuisset, ad eū qui causam quærebat: Vt qui ex perfectis, inquit, generantur robusti sint. Sed ad eum qui mirabatur, quòd sponsum cū sponsa prohibuisset simul dormire, illumq; iussisset maximam diei partem cum æqualibus conuersari, & totas quiescere noctes, & furtim ac pudibundè cum sponsa coire: Vt & corporibus, inquit, sint robusti, & nō satiati amando semper sint noui, & liberos ualidiores edant. Vnguentū præterea tanquā olei corruptionē atq; perditionē, ac tingendi artem ut sensus adulationem, expulit. Omnibus autē ornatus corporis artificibus Sparta interdixit, perinde atq; artis prauitate artes inquinantibus. Tanta uerò temporibus illis mulierū pudicitia erat, tantumq; à facilitate, qua postea fuerunt inquinatæ, aberant, ut incredibile in ipsis prius adulteriū fuerit. Ac sermo quidē Geradatæ cuiusdā Spartiatæ antiquissimi memoratur, qui ab hospite rogatus, quid adulteri Spartæ patiantur: nam se nullā uidere legē super hoc à Lycurgo latam: Nullus ô hospes, inquit, adulter apud nos est. Sed illo subijciēte, si igitur fieret, idem Geradatas: Quonam, inquit, modo adulter Spartæ fiat, ubi & diuitiæ, & delitiæ, & corporis ornamenta in nullo sunt honore, pudicitia autem ac modestia, & magistratuum obseruātia magno æstimantur? Ad

B eum uerò qui censebat Democratiam in urbe instituendam esse: Tu primus, inquit, in domo tua cōstitue Democratiam. Quodam autem percontante, cur tam exigua tenuiaq; sacrificia statuisset: Vt deos, inquit, uenerari nunquam desinamus. Sola uerò certaminum quum ea permisisset ciuibus certare, in quibus manus non protenditur, quidam causam rogauit, hic autem: Vt nemo ipsorum, inquit, laborando deficere assuescat. Sed quum quidam interrogaret, cur frequenter mutari castra iuberet: Vt hostibus, inquit, magis noceamus. Alio autem rogante, cur turres oppugnare uetuisset: ne uel à muliere, inquit, uel à puero, uel ab aliquo simili homunculo fortiores interimātur. Consulentibus uerò Thebanis de sacrificio & luctu, quem Leucotheæ exhibent, respondit: Si deam quidem putatis, non est lugenda: sin hominem, illi non est ut deo sacrificandum. Ad eos autem ciues qui quærebant, quo modo hostium incursionem repellerent: si egeni, inquit, sitis, nec plus alter altero quærat. Ac rursus de muris interrogantibus, minimè sine muris eam urbem esse dixit, quæ uiris, non lateribus coronata foret. Nutriebant autem & comam Spartiatæ, quandam Lycurgi de hac re legem commemorantes, pulchros quidē coma honestiores fieri, deformes autem terribiliores. Præcipiebat uerò ut in bellis quoties cunq; in fugam uertissent hostes ac uicissent, quousq; confirmaretur uictoria, persequerentur, ac statim retro cederent: Neq; enim Græcorum esse, eos interimere qui cessissent. Ad hoc utile quoq; esse aiebat. Nam scientes eos qui aduersus se pugnāt, parcere cedentibus, ac repugnantes occidere, utilius fugere quàm resistere putant. Sed quodam percontante, cur hostium cadauera spoliari uetuisset: Non solum, inquit, ne circa spolia occupati pugnam negligāt, sed etiam ut paupertatem unà cum aciei ordine seruent.

LYSANDER missas à Dionysio Siciliæ tyranno preciosas uestes suis filiabus, non accepit, quòd diceret se uereri ne illis indutæ deformiores uiderētur. Sed haud

C multò post quum Dionysius ipse duas misisset stolas, hortatusq; foret, utram illarũ uellet eligeret, ad filiãq; ferret: ipsa, inquit, illa melius eliget, ac utraq; accepta abijt. Vafer autem simulator Lysander factus, quum multa deceptionibus perageret, ac iustum in sola utilitate, & honestum in commoditate esse putaret, ueritatẽ quidem mendacio potentiorem esse dicebat, sed utriusq; dignitatem & honorẽ usu definiri. Ad eos uerò à quibus uituperabatur, quòd plurima decipiendo perageret, ut Herculeindignus, & dolo, nõ aperte quicquam gereret, ridens aiebat: quò leonina pellis nõ peruenit, uulpinam esse assuendam. Præterea alijs quoq; accusantibus ipsum, quòd quæ Mileti iurauerat transgressus esset, dicebat pueros quidem talis decipere oportere, sed uiros iureiurando. Athenienses uerò quum ex insidijs uicisset apud Aegos, siue Capræ flumina, & famæ ipsos pressisset, ad deditionem coëgit, & ad Ephoros scripsit: Captæ sunt Athenæ. Cum Argiuis autem de terræ finibus cõtendentibus Lacedæmonijs, ac illis iactantibus, se iustiora dicere, stricto gladio: Qui hunc, inquit, obtinet, de agri finibus optimè disserit. Bœotos uerò dubitare uidens, utri parti adhærerent, quũ per illorum agrum transiret, misit ad eos sciscitans, utrum rectis an inclinatis hastis per illorũ agrum transiret. Megarensis autem uir quum in communi conuentu contra ipsum loquendi licentia uteretur: Tua, inquit, ô hospes uerba ciuitatis egent. Posteaq; uerò Corinthij defecerunt, quũ iuxta illorũ muros transiret, Lacedæmoniosq; uideret pigre inuadere, ac leporẽ è fossa q̃dẽ exilire spectasset: Non pudet uos, inquit, ô Spartiatæ, istiusmodi hostes timere, quorũ inertia lepores in muris dormiunt? Eundẽ uerò in Samothracia oraculũ petentem, quũ sacerdos iussisset dicere, quid deterrimũ in uita fecisset, ipse quoq; sacerdotẽ interrogauit: Vtrum iussu tuo, inquiens, an deorũ hoc facere oportet? Ac illo dicente, deorũ: Tu igitur, inquit, mihi cõcede: at illis, si percõtentur, dicam. Persa autẽ interrogãte,
D quã maximè laudaret remp. Quæ, inquit, fortibus & timidis conuenientia retribuit præmia. Sed ad eum qui dixerat, ipsum à se & laudari & defendi: Duos, inquit, boues in agro habeo, quibus quidẽ tacentibus pulchre scio uter ipsorũ & operetur & ocietur. Quodã autem conuicijs ipsum onerante: dic, inquit, frequenter, ô peregrinelle dic, nihil omittens, si forte tuum ijs malis animum, quibus plenus esse uideris, euacuare possis. Post ipsius uerò mortem quũ de societate dissensio foret, Agesilaus ad Lysandri domum se cõtulit de ipsa literas inspecturus: illas enim penes se Lysander tenebat. Sed librum quoq; à Lysandro scriptum de rep. inuenit, ut oportebat ab Eurypontidis & Agidis regnũ auferri, & in mediũ poni, electionẽq; ex optimatibus fieri, ne eorũ qui ab Hercule, sed eius qui talis uirtute qualis Hercules fuit, iudicetur, præmium sit, quum præsertim & ille ad deorum honores sola uirtute sublatus sit. Ac orationẽ quidem hanc ciuibus exhibere tentauit, ut ostenderet qualis ciuis fuisset Lysander ignorari, & id quidem in Lysandri amicorum calumniam. Sed Cratidem ferunt, tunc inter Ephoros eminentẽ, ueritum ne lecta oratio persuaderet, reprehendisse Agesilaum ac dixisse, non solum non oportere effodere Lysandrum, sed etiam orationem unà cum ipso defodere, callidè ad persuadendum compositam. Eos uerò qui ipsius filias sibi despõsassent, ac deinde post mortẽ, quia pauper inuentus est, aspernarentur, Ephori mulctauerũt, quia quem diuitem putantes colebant, eum & frugi & iustum ex paupertate cognoscentes despiciebant.

NAMERTES orator missus, quum quidam ipsum beatum esse diceret, quòd multos haberet amicos, interrogauit, an exploratũ haberet, quo modo quis se multos habere amicos experiatur. Sed quum alter quidã id discere quæreret: Aduersa, inquit, fortuna.

NICANDER asserente quodam, Argiuos ipsi maledicere: Igĩt dant pœnas, inquit, bonis maledicentes. Quodam autem percontãte, cur comam barbamq; nutriant Spartiatæ; Quia, inquit, omnium pulcherrimus ac minimè sumptuosus uiro

suus

A suus cuique est ornatus. Quũ uerò Atheniẽsium quidã dixisset: Per quae alieni ab ocio estis, ô Nicander: Vera, inquit, narras, sed nõ sicut uos † ut contingat studemus. † ὅπως τύχοι

PANTHOEDAS legatus in Asiam uadens, ostentantibus ei quibusdam murũ & magnũ & altum: Per deos, inquit, ô hospites, pulchra haec est mulierũ habitatio. In Academia uerò quum Philosophi de multis & grauibus quidem disseruissent, ac deinde Panthoedam interrogassent, quid sibi de illis sermonibus uideretur: Quid nempe aliud, inquit, quàm quòd studiosi, sed utiles nihil, nisi uos ipsis utamini?

PAVSANIAS Cleombroti, Deliis cum Atheniẽsibus de insula Delo disceptantibus & dicentibus, neque mulieres ex lege quae apud ipsos est, in insula parere, nec mortuos sepeliri: Quo igit modo, inquit, ea uestra sit patria, in qua nemo uestrûm nec natus est, nec erit sepultus? Exulibus autem ipsum hortantibus ad ducendum in Athenienses exercitum, dicẽtibusque ab illis solis tum in Olympiis fuisse exibilatũ, quũ uictor fuit declaratus: Quid igitur, inquit, putatis eos esse facturos, si quid mali à me passi fuerint, qui beneficio affecti exibilant? Percontante uerò quodam, cur Tyrtaeum poëtam ciuitate donassent: ne, inquit, peregrinus nobis dux fuisse uideatur. Idem ad eum qui quum infirmus corpore esset, tamen cõsulebat cum hostibus terra marique periclitandum esse: Vis igitur, inquit, teipsum exuens ostendere qualis sis, qui nobis ut pugnemus consulis? Admirantibus uerò quibusdam in Barbarorũ spoliis uestium sumptũ: Melius esset, inquit, ipsos multi fieri, quàm multi facienda possidere. Post uictoriam autẽ de Medis apud Plataeas partam, iussit Persicam coenam praeparatam sibi apponi, in qua quidẽ quum admirandus inesset sumptus: Per deos, inquit, lurco Persa erat, qui quũ tot haberet, ad nostram uenerit polentam.

PAVSANIAS Plistanactis ad quendam interrogantem, cur ex priscis legibus nullam mouere apud Spartiatas liceret: Quia leges, inquit, hominum, nõ homines legum dominos esse oportet. Quum autem ipse Lacedaemonios Tegeae, ubi exula
B bat, laudaret, ac quidam dixisset, Cur igitur Spartae non manebas? cur illinc aufugisti? Quia, inquit, ne medici quidem apud sanos, sed ubi sunt aegroti uersari consueuerunt. Idem quodã percontante, quo modo Thraces debellare possent: si optimũ, inquit, imperatorẽ delegerimus. Medicus uerò quum ipsum inspiceret, ac diceret, Nihil mali habes: Te nempe, inquit, medico non utor. Amicorum autem quodam ipsum accusante, quòd medico cuidam detraheret, nullam eius peritiam habens, ac ne ulla quidem iniuria affectus: Quia, inquit, si de illo periculũ fecissem, nequaquã uiuerem. Sed quũ medicus ipsi dixisset, At senex factus es: Quia te, inquit, medico non sum usus. Optimum autem illum dictitabat esse medicum, qui aegrotantes tabescere non fineret, sed quamprimum sepeliret.

PAEDARETVS quodam dicente, multos esse hostes: Nos igitur, ait, maiorẽ gloriam assequemur, nam plures interficiemus. Quum autem quendam uidisset natura quidem mollem, sed qui propter modestiam à ciuibus laudaretur: Nec uiros, inquit, mulieribus similes laudare oportet, nec uirorum mulieres, nisi mulier aliqua necessitate cogatur. Inter trecentos autem quum nõ esset delectus, qui honor in urbe ordine primus erat, hilaris quidem ac ridens abibat, sed reuocatus ab Ephoris & interrogatus, cur rideret: quia gratulor, inquit, ciuitati trecẽtos ciues quàm ego sim meliores habenti.

PLISTARCHVS Leonidae ad eũ qui interrogarat, quam ob causam à primis regibus non cognominarentur: Quia illi magis, inquit, duces esse quàm regnare uolebant, illorum autem posteri minimè. Quum uerò causidicus quidam ridicula diceret: non cessabis, inquit, ô hospes, à ridiculis continuè dicendis, ne ridiculus fias, ut qui assidue luctantur, luctatores? Dicente autem quodam ipsum à maledico laudari: Miror, inquit, nisi si quis illi dixit me mortuũ esse. Nam uiuentem ille posset laudare neminem.

C PLISTONAX Pausaniæ filius quum Atticus quispiam rhetor inscitiam Lacedæmonijs obijceret: Rectè (inquit) narras: nam è Græcis omnibus soli nos mali nihil à uobis didicimus.

POLYDORVS Alcamenis, quũ quidam inimicis assidue minitaretur: non uides, inquit, maximam ultionis partem abs te consumi? Quum uerò contra Messenem exercitum educeret, interrogauit quidam, an esset aduersus † adelphos pugnaturus: minime, dixit, sed ad regionem nondum sortitam se proficisci. Argiuis autem post trecentorum illorum pugnam uniuersis acie superatis, Polydorum socij exhortabantur, ne occasionem prætermitteret, sed hostium murum inuadens urbem caperet. Facillimũ nanque futurum, quum & uiri perierint, & uxores desertæ sint. Ad eos igitur dixit: Hostes quidem pugnando ex æquo uincere mihi est honestum: sed qui pro agri finibus pugnauerit, eum affectare ut capiat urbem, minimè iustum esse duco. Nam ueni ut agrum recuperarem, nõ ut urbem occuparem. Interrogatus autem, cur Spartiatæ in bello fortiter periclitentur: quia duces, inquit, uereri, non metuere didicerunt.

† ἀδελφούς id est fratres.

POLYCRATIDAS ad regios duces legatione fungens cum quibusdam alijs, ab illis interrogatus, utrum priuatim aduenissent, an publicè missi fuissent: Si impetrauerimus, inquit, publicè: sin minus, priuatim.

SOEBIDAS ante periculum Leuctricum quibusdam dicentibus, illum ipsum diem ostensurum esse fortem uirum: multi faciendum, inquit, diem, qui uirum fortem saluum monstrare possit. Fertur quum in loco difficili & aquæ indigo à Clitorijs obsideretur, pactus esse, ut terra bello parta illis cederet, si omnes unà secum è proximo bibissent fonte: nam illum hostes præsidijs tenebant. Percussis igitur fœderibus, quũ eos qui secum erant, induxisset, ut regnũ ei darẽt qui nõ bibisset, ac nemo sitim tolerare potuisset, sed omnes bibissent, ipse post omnes descẽdit, & circũ-
D aspersus hostibus adhuc præsentibus agrũ, ut qui nõ bibisset, & inuasit & recepit.

TELECRVS ad eum qui dixerat patrem ipsi maledicere: nisi, inquit, dicendũ ei foret, nunquam dixisset. Quum uerò frater questus esset, quòd à ciuibus nõ similiter acciperetur ut ille, quũ ex ijsdem sit natus, sed ingratius: Tu nempe, inquit, iniurias, ut ego, pati nescis. Interrogatus autem, cur apud Spartiatas consuetudo sit, ut iuniores senioribus assurgant: Vt in ijs, qui nihil attinent, inquit, honorandis ita se gerentes, magis honorent parentes. Quodam uerò percontante, quantas diuitias possideret: non maiores, inquit, quàm quæ sint satis.

THEARIDAS ensem acuens quũ interrogaretur an acutus esset: Acutior est, inquit, quàm calumnia.

THECTAMENES ab Ephoris morti adiudicatus abibat ridens. Sed quũ quidam ex ijs qui aderant interrogasset, an etiam Spartæ iura cõtemneret: Minimè, inquit, sed lætatus sum, quia me oportet hanc exoluere mulctam, quam neque à quopiam petij, nec mutuò accepi.

THEMISTEAS quum esset uates, Leonidæ regi futurũ apud Thermopylas & ipsi & cõmilitonibus exitium prædixit. Sed quũ Lacedæmonem à Leonida remitteretur sub prætextu quidem annunciandi quæ futura erant, sed re uera ne periret, non sustinuit, sed dixit: Pugnator missus sui, non ut nuncios ferrem.

THEOPOMPVS ad eum qui rogarat, quo modo quis regnum securissimè tueretur: Si amicis, inquit, libertatem iusta loquendi concesserit, & subditos qui iniuria afficiantur, pro uiribus non neglexerit. Ad hospitem uerò dicentem, se à ciuibus Philolacona & Lacedæmonijs amicũ uocari: Melius, inquit, esset, te Philopoliten & amicum ciuibus, quàm Philolacona nominari. Quum autẽ Eleorum legatus dixisset, se idcirco à ciuibus missum, quòd solus Laconicæ uitæ sit studiosus: Et utra, inquit, ô Elee uita, tua'ne an aliorũ ciuium melior est? Is uerò quum, mea, dixisset:

Quo

A Quo igitur modo, inquit, urbs seruari possit, in qua duntaxat unus de multis probus sit? Quodam præterea dicente, Spartam idcirco seruari, quia reges scirent imperare: Minimè, inquit, sed quia ciues parere. Quum uerò Pylij maiores ipsi decreuissent honores, scripsit: Mediocres quidem honores tempore augeri, sed excedentes nimiosque euanescere.

THERYCION Delphis rediens quum Philippi castra in Isthmo angustiasque occupatas uidisset: malos, inquit, ianitores uos, ô Corinthij, Peloponnesus habet.

ZEUXIDAMUS percontante quodam, cur de fortitudine leges sine scriptis seruent, nec descriptas iuuenibus præbeant legendas: Quia melius est, inquit, assuescere fortibus gestis, quàm scripturis studere. Aetolo autem quodā dicente, bellum pace aptius esse fortiter facere uolentibus: Minimè, inquit, per deos: sed his mors est quàm uita melior.

VARIA IGNOBILIUM LAconum Apophthegmata.

SPartiatæ Samiorum legatis longiore usis oratione dixerunt: Priora quidē obliti sumus, sed nec posteriora percepimus, quòd prima memoria exciderunt.

LACON interrogatus cur barbam perquam longam haberet: ut canos, inquit, uidens nihil indignum illis faciam. Quendam uerò optimos pugnatores laudantem quum Lacon audisset: apud Troiam, inquit. Alius quum audisset quosdam cœnatos bibere: non & comedere, inquit, coguntur? Pindarus quum scripsisset, Græciæ columen esse Athenas, Lacon dixit Græciam facilè ruituram esse tali columine innitentem. Quidam autem in tabula picta quum Lacones uidisset ab Atheniensibus iugulari, ac diceret, fortes nimirum Athenienses, Lacon forte excipiens: in tabula, inquit. Aduersus quendam libenter maledicta ex calumnia admittentem, Lacon dixit: Desine contra me aures suppeditare. Ad eum uerò qui puniB ebatur, & dicebat, inuitus peccaui: castigare igitur Lacon, inquit, etiam inuitus. Quum Lacon in secessu sedentes in curribus homines uidisset: absit ut ibi sedeam, inquit, unde non est assurgere seniori. Chij quum in peregrinatione quodam die post cœnam in Ephororū curia uomuissent, ac in illorū sedibus cacassent, primum quidem Ephori ipsi ualde perquirebant eos qui fecissent, an ciues forte essent. Sed postquam cognouerunt Chios fuisse, edixerunt, se Chijs permittere petulantibus esse. Lacon duras amygdalas quum duplo uendi uideret: An rari, inquit, lapides sunt? Lacon lusciniam quū depilasset, ac carnis perquam exiguum inuenisset: uox, inquit, tu quidem es, & aliud nihil. Lacon Diogenem illū canem quum uidisset in magno frigore statuam æream complectentem, percontatus est an frigeret. Quòd quum ille negasset: quid igitur magnū, inquit, facis? Lacon Metapontino cuidā timiditatem exprobrabat, qui quū dixisset: Atqui nō parū alienæ terræ possidemus: non solū ergo timidi, inquit, sed etiam iniurij estis. Peregrinus quidam Spartæ crepidatus in altero pede stans rectus ad Lacona dixit: Nequaquā puto te, ô Lacon, tantum temporis quantū ego in pede stare posse. At is excipiens: minime, inquit, sed ex anseribus nullus est qui non. Quum quidā arte rhetorica gloriaretur, Lacon inquit: Atqui per deos ars nisi ueritatem contigerit, neque est neque erit unquam. Argiuus quidam quum olim dixisset, multa sunt apud nos Spartiatarum sepulchra, Lacon excipiens: At enim apud nos, inquit, Argiuorum nullum. Quòd uidelicet ipsi Argos sæpe inuasissent, nunquam autē Argiui Spartam. Lacon captiuus quū uenderetur, ac præco diceret, Lacona uendo, os illi obstruens dixit: Captiuum clama. Lacon quidā eorū qui cū Lysimacho militabant, ab ipso interrogatus, num aliquis ex Helotibus esset: tu uerò putas, inquit, Lacona quenquā ad tuos quatuor obolos esse uenturū? Thebani Laconibus apud Leuctra uictis, quum ad ipsum usque Eurotam iuissent, ac iactabundus quidā dixisset: Vbi nunc Lacones sunt? Lacon ab illis

C captus: Non adsunt, inquit: neq; enim uos huc uenissetis. Atheniensibus autem rogantibus quando urbem tradiderunt, ut sibi Samum relinquerēt, Lacones dixerūt: Quum uestri non sitis, tunc & alios habere quæritis. Vnde & illud prouerbiū: Qui se ipse non habet, Samum uult. Lacedæmonij quum urbem quandam ui cepissent, Ephori dixerunt, iuuenum certamen periisse: nam posthac nō habebūt, quibus cum pugnent. Aliam uerò urbem pollicente ipsorū rege se penitus euersurum, quæ Lacedæmonios multis sæpe molestijs affecerat, nō permiserunt Ephori, dicentes: Ne destruas tollas'ue iuuenum cotem. Luctantibus pueris magistros qui illos exercerent Lacedæmonij non præficiebant, ut nō artis, sed uirtutis æmulatio foret. Vnde & Lysander interrogatus, quo modo à Charonte uictus esset: multa, inquit, arte. Philippus quū in Laconicum agrum peruenisset, ad Lacedæmonios scripsit, utrum amicum se uellent uenire, an hostem: Neutrum reclamauerūt. Legatum quendam quum ad Antigonū Demetrij filium misissent, mulctauere, quòd regem acceperāt ab ipso fuisse uocatū: tametsi singulos tritici modios singulis in magna frumenti penuria ab rege ipso reportasset. Demetrio querente, quòd legatū unum ad se misissent: Non igitur satis, inquiunt, si ad unum unus? Flagitiosus quidam quū optimam dixisset sententiam, ipsam quidem approbarunt, sed illi ablatam, alij qui bene uixerat, adscripserunt. Quum fratres inter se cōtenderent, patrem mulctauere, quòd filios dissidentes negligeret. Cantorem peregrinū mulctarunt, quòd digitis citharam pulsaret. Quum duo pueri forte pugnarēt, alter letali uulnere alterum falce percussit. Familiaribus autē pueris quum is moriturus esset, pollicētibus se uindicaturos, ac illum qui uulnerauerat esse necaturos: Minimè per deos, inqt, neq; enim iustum est: nam & ego hoc idem fecissem, si occupassem ac fortis fuissem. Alius quidā puellus, quū adesset tempus quo lege cautum erat, ut ingenui pueri quod quisq; posset ita furarētur ne deprehenderent in furto (nam id turpe erat) uiuam uulpeculam,

D quam pueri quibus cum erat, furati fuerant, accepit seruandam. Sed aduenientibus ijs qui amiserant, ad quærendū illam, sub ueste quamprimum occultauit. Fera uerò sæuiente, ac pueri ipsius latus ad intestina usq; lacerante, tantisper tolerauit ne deprehenderetur, dum ij qui quærebāt, abissent. Sed quū pueri id quod factū erat, uidissent, accusarentq; dicētes: Melius erat manifestare uulpeculā, quàm usq; ad mortem occultare: Minime uerò, inquit: sed satius est doloribus immori, quàm in furto deprehendi, ac propter mollitiē turpiter uitam affectasse uideri. Quū quidam in itinere Laconibus obuiantes dixissent: Fortunati nimirū estis, quū hinc nuper abierint latrones: Atqui nō, per Martē, nos, Lacones inquiūt, sed illi quia in nos nō inciderunt. Lacon interrogatus quid sciret: liber esse, inquit. Puer Spartiata ab Antigono captus & uenditus, emptori quidē in omnibus parebat, quæcūq; ingenuo faciunda putabat. Sed posteaq; dominus iussit illū matulam afferre, non sustinuit, inquiens: nō seruiam. Ac surgente quidē domino, is quū ascendisset in tectum, ac dixisset, senties quē emeris, seipsum præcipitauit, & mortuus est. Lacon quū uenderetur, quodā dicente: Frugi eris, si te emero? Etiā si nō emeris, inquit. Lacon captiuus quum uenderet, præcone subinde clamāte, se mancipiū uendere: execrāde, inquit, non dices captiuū? Lacon in scuto habēs insigne muscam uera nō maiorē, quū quidam irridentes dixissent, illud esse factum ut lateret: Imò uerò, inquit, ut sim manifestus: Ita nanq; ad hostes accedo, ut hoc insigne, quantum est, ab ipsis uideatur. Lacon in cōuiuio illata lyra: nequaquā, inquit, nugari Laconicū est. Spartiata interrogatus an esset tuta ad Spartam uia: qualis, inqt, accesseris: nam leones uadentes plorant: lepores autē in umbraculis uenamur. In palæstrico manuum nexu quum prostratus quidā frustra percuteret, ad terramq; traheret, corpore deficiēs qui cadebat, aduersarij brachium mordebat. Cui alter: Mordes, inquit, ut fœminæ ô Lacon: Minimè uerò, inqt, sed ut leones. Lacon claudus ad bellū egressus, quum à quibusdā irridetur

A irrideretur, non est opus, inquit, fugientibus, sed manentibus, ordineq; seruãtibus. Lacon sagitta percussus & uitam relinquens dicebat: Hoc mihi non est curæ q̃ mo rior, sed quòd ab effœminato sagittario, quũ nihildũ gesserim. Quum Lacon ad diuersoriũ uenisset, dedissetq; pisciculũ cauponi præparandũ, alterq; & caseũ & acetũ & oleũ peteret: Si ista, inquit, habuissem, pisciculũ emissem. Lacon ad eũ qui Lampen Aeginctam beatũ esse dicebat, quia ditissimus esse uidebatur, quòd multorum nauigiorum dominus erat: Nihil, inquit, curo felicitatem ex funibus pendentem. Quum Laconi quidã dixisset, mentiris, respondit: nam liberi sumus; sed alij si quando uera non dixerint flebunt. Lacon sic erigere cadauer ut rectũ staret, quum tentasset, nec ullo modo posset: per Ioue, inquit, aliquid intus esse oportet. Tynnichus Thrasybuli filij mortem fortiter tulit, in quem huiusmodi epigramma scriptum est,

Exanimis Pitanen clypeo Thrasybulus in acri
Confossus septem uulneribus redijt,
Passus ab Argiuis, quæ tergo nulla gerebat,
Tynnichus hunc igni quum daret, hæc loquitur:
Flere decet timidos, oculis te nate sepulchro
Condo meum siccis, ac Lacedæmonium.

Alcibiadi Atheniẽsi quũ aquæ plurimũ balneator infunderet, Lacon, quidnã hoc? ait, quòd ut immundo ualdeq; sordido plus aquæ præbet? Quum Philippus in agrũ Laconicũ impetũ fecisset, ac omnes perituri uiderentur, quidã Laconi dixit: Quid nũc facietis ô Lacones? Quid enim aliud, inquit, q̃ quòd fortiter moriemur? Nam Græcorũ nos soli & liberi esse & alijs nõ parêre didicimus. Post aduersam autẽ Agidis pugnã Antipatro petente obsides pueros quinquaginta, Eteocles Ephorus dixit, se pueros quidẽ nõ daturũ, ne paterna priuati educatione malis moribus imbuerẽt, qua sanè carẽtes ne ciues quidẽ essent: sed senes ac mulieres duplo, si uelit, plures daturum. Illo autẽ grauia minante nisi acciperet, una uoce responderunt: Si grauiora morte imperites, facilius moriemur. Senex in Olympijs quũ ludi cõmitterentur, spectare quidẽ cupiebat, sed quũ sede careret, ad multaq; loca se conferret, nõ solum à quoq; nõ admittebatur, sed etiã irridebatur, & cõuicijs afficiebatur. Posteaq; uerò ad Lacedæmonios uenit, pueri omnes assurrexerũt, & multi ex uiris loco cesserũt. Quum autẽ id moris cuncti Græci plausu approbassent, ac summis laudibus extulissent, senex ipse cõmouit canũq; caput barbamq; senilẽ, ac lachrymans: Heu mala, inqt, quàm Græci omnes honesta quidẽ cognoscũt, sed his soli utuntur Lacedæmonij. Ferunt autem quidam idem Athenis quoq; accidisse: Nam quũ Panathenæa celebrarẽtur, Attici senem sedere quærentem deludebant, inuitantes quidẽ illum tanquã admissuri, sed accedentẽ nõ admittẽtes. Quũ autẽ ferè omnes iam præterisset, ad Lacedæmoniosq; spectatores peruenisset, uniuersi è sedibus assurgentes loco cesserunt. Id uerò factũ turba admirata insigni applausu cõprobauit. Tunc autẽ Spartiatarũ quidam: Per gemellos, inquit, Athenienses quidẽ honesta sciunt, sed minimè faciunt. Mendicus à Lacone petijt: At si tibi dedero, ille inquit, magis mendicabis. Ac istius quidem turpitudinis tuæ causa fuit, qui tibi primus erogauit: quippe qui te inertẽ reddidit. Lacon quendã dijs congregantem quum uidisset, nihil dixit se curare deos seipso egeniores. Lacon adultero cũ turpi uxore deprehẽso: Miser, inquit, quæ tibi necessitas? Lacon oratorem audiens magnas periodos uertentẽ: Vehemens quidem homo iste, inquit, ad nullum propositum bene uoluit linguã. Quum quidã Lacedæmonẽ uenisset, honorẽq; spectasset quẽ iuniores senioribus exhiberẽt: Spartæ, inquit, solũ senescere bonũ est. Lacon interrogatus, qualis est Tyrtæus poëta? Bonus, inqt, ad excitãdos iuuenũ animos. Lacon oculorũ morbo laborãs ad bellũ proficiscebatur. Sed quibusdã dicentibus, quò abis sic affectus? aut quid facturus? Quamuis, inquit, nihil aliud egero, hostis saltẽ gladiũ hebetabo.

C † Buris & Spertis Lacedæmonij sponte profecti sunt ad Xerxem Persarū regem ad cruciatum, cui Lacedæmon ex oraculo obnoxia erat, quòd caduceatores ad se à Persa missos interemerāt Lacedæmonij. Posteaq; igit̃ ad Xerxem uenerūt, hortati sunt eū, ut quoquo modo uellet, se pro Lacedæmonijs interimeret. At ille uirtutē eorū admiratus, quū uiros absoluisset, rogaretq; ut apud se manerēt: Et quonā, inquiunt, modo hic uiuere possemus, patria legibusq; relictis, & his uiris, pro quibus tantū itineris fecimus morituri? Sed Indarno præfecto magis magisq; rogante, ac dicente ipsos in æquali honore ijs futuros, qui amici regis maximè dignitate præstarent: Nobis, inquiūt, ignorare uideris, quantū sit libertatis bonū, quam nemo compos mentis cū Persarū regno ꝑmutaret. Lacon pridie quidē ab hospite declinatus, sed postridie lectis stratisq; cōductis liberaliter acceptus, strata ipsa conscendit & conculcare cœpit dicēs: Propter hæc heri ne in palea quidē dormiui. Lacon quum Athenas iuisset, uidens Athenienses salsamēta & opsonia uenditātes, & uectigalia conducētes, & lenocinia exercentes, aliaq; opera minus honesta facientes, ac nihil turpe existimātes, reuersus in patriā & à ciuibus rogatus quales Athenis res forent: omnia, inquit, honesta: per simulationē innuens omnia apud Athenienses honesta putari, ac turpe nihil. Lacon de re quadā interrogatus respōdit, non. Sed quū is qui rogarat dixisset ipsum mentiri: Vides igit̃, inquit, te stolidū esse, qui quæ noris interroges? Lacones olim iuerunt legati ad Lygdamin tyrannū: sed quū ille cōgressum sæpius differret, dicēs se molliter habere: Dic illi, inquiunt legati, per deos nos nō uenisse cū ipso colluctaturos, sed collocuturos. Laconē initians quidā interrogabat, qd maximè impiū se fecisse cōscius esset: Is uerò, hoc, inqt, dij sciūt. Sed illo magis magisq; instāte, ac dicēte, Omnino te dicere oportet, Lacon uicissim illū interrogauit, Vtri me dicere oportet, tibi an deo? Quū autē ille dixisset, Deo: Tu igitur,
D inquit, recede. Lacon noctu quū sepulchrū transiret, ac dæmoniū quoddam uidere sibi uisus esset, incurrit lancea excepturus, & inhærens, inquit: Quò me fugis bis peritura anima? Lacon quū precibus impetrasset, ut se ab Leucate proijceret, ascendit, & inspecta altitudine se auertit. Quod quidem quū illi probro daretur: nō putabam, inquit, preces alijs maioribus precibus indigere. Lacon in acie quum ensem foret in hostem illaturus, signo receptui dato nō intulit. Sed quodam percontante, cur hostem quē ceperat, non occidisset: Quia parere, inquit, imperatori melius est, quàm hostem necare. Laconi in Olympijs uicto quidam dixit: Aduersarius te fortior fuit. Nequaquā uerò, is ait, sed in prosternendo aptior.

ANTIQVA LACEDAEMONIORVM INSTITVTA.

QVI ad publica ingrederentur conuiuia, eorum cuiq; natu maximus fores indicans dicebat: Per has fores nullum egreditur uerbū. Quum apud Laconas maximè probetur ius quod nigrum uocatur, ut seniores carnibus quidē non uescant̃, sed iunioribus cedant, fertur Dionysius Siciliæ tyrannus iuris ipsius gratia Laconicum emisse coquū, ac iussisse id sibi præparari nulla impensæ habita ratione, sed quū gustasset, indignabundus despuisse. Tum uerò coquus: O rex, inqt, hoc ius tibi sumēdum est, quū te Laconicè exercueris, in Eurotaq; laueris. Lacones in cōuiuijs publicis modestè potiabeunt sine funali. Neq; enim licet ad lumē ire noctu neq; per hanc neq; per illā uiam, ut per diē simul ac noctē fidēter ac intrepide iter facere consuescant. Lacones utilitatis gratia literas quidē discebāt, sed reliquarū disciplinarū peregrinos non minus artifices, quàm artes expellebant. Hæc uerò illis disciplina erat: bene magistratibus parere, laborē tolerare, ac pugnando uel uincere uel mori. Degebāt autē & sine tunica, unā uestē in totū annū sumētes, squalidi corporibus, & balneis & unguentis utplurimū abstinētes. Iuuenes uerò simul turmatim gregatimq; dormiebant in herbis, quas ipsi congregabāt ex arūdinibus apud Eurotā natis, quarū summitates manibus sine ferro defringebant. Sed per hyemē eos qui Lycophones

---

† Bulis & Sperchis in Suida. Βοῦρις καὶ σπέρτις in Plutarcho. In Luciano σπέρχις. In Herodoto σπερθίης.

A cophones uocantur, sibi subijciebant, herbisque cōmiscebant. Nam illa materia calidi aliquid habere uidetur. Proborum ingeniū puerorū amare permissum erat, sed coire cum ipsis, ut turpissimū, lege prohibebatur, tanquā corpus non animus amaretur. Qui ergo foret accusatus tanquā ad dedecus congrediens, per totam uitā infamis habebat. Moris erat, iuniores à senioribus interrogari, quò uadāt, & ad quid: & qui non responderet, aut excusationes necteret, obiurgari. Qui uerò se præsente peccantē iuniorē nō reprehendisset, perinde ac si peccasset, ipse plectebatur: & qui obiurgari molestè tulisset magna ignominia afficiebatur. Si quis peccās fuisset deprehensus, eum oportebat arā in urbe quandā circumire, ac uituperationē in seipsum cōpositā cantare. Quod quidē nihil aliud erat, quàm seipsum increpare. Mos quoque erat, ut iuuenes nō solū proprios patres uererētur, illisque parerent, sed omnes quoque seniores uenerarentur, illis & in uijs cedētes, & ex sedibus assurgentes, & transeūtibus quiescentes. Quocirca nō solū, ut in alijs urbibus, patres domini erant suorum quisque filiorū & seruorū & prædiorū, sed etiam uicini ut suorum, eò quod illa quammaximè cōmunia putarent, & tanquā propria curarent. Puer autē ab aliquo castigatus, si apud patrē questus foret, patri ipsi turpe erat posteaque audisset, nisi alias & ipse rursus castigationes addidisset. Credebāt enim ipsos ex patria institutione nihil turpe filijs imperare. Furantur autē iuuenes uel esculentorū quicquid possunt, discētes dormiētibus negligenterque custodientibus insidias ingeniosè callideque struere. Sed deprehenso pœna sunt uerbera & inedia. Tenuis enim ipsis est cœna, ut per seipsos egestatem propulsantes cogantur & audere & astuti esse. Conuiuiū autem publicū idcirco tenue erat, ut assuescerent nunque repleri, & famē posse ferre. Sic enim putabāt & in bello utiliores fore, si possent etiā sine cibo labores tolerare, & cōtinentiores frugalioresque, si multū temporis exigua impensa degerēt. Sed enim absque opsonio degēdo, & cibū quēlibet ac uulgarē sumēdo, putabāt corpora cibi paucitate red

B di & saniora & pulchriora. Graciles nanque & macilentas habitudines membrorum articulorumque agilitati obedire, crassiores autē & pingues propter onus reluctari. Sed nihilo minus & modulationibus & carminibus incumbebant, quæ sanè stimulum quendam animo excitando accommodatū habebant, & ad elationem & ad impetum quendā furentē inducendū. Ac compositio quidem erat simplex & seuera, nihilque aliud continebat quàm laudes eorū, qui generosè & uixissent, & pro Sparta mortui essent, & qui beati haberentur: eorumque uituperationes, qui timidi fuissent, perinde atque si miseram & infelicē uitā uixissent. Exhortatio præterea & ostentatio ad uirtutē ætatibus cōueniēs celebrabatur. Nam tres chori secundū tres ætates in solenitatibus cōstituebātur, quorū primus qui seniorū erat incipiēs canebat: Nos olim ualidi fuimus iuuenes. Secundus florētis ætatis respondebat: Nos autē sumus, ac si uis intuere. Tertius puerorū cātabat: At nos multò erimus fortiores. Ac gressuū quidē rhythmi, quibus & in choris utebātur, & quū ad tibiā cū hostibus congrederētur, ad fortitudinē, & fiduciā, & mortis cōtemptum incitabāt. Lycurgus enim bellicæ exercitationi studiū musicæ annexuit, quò bellādi uehemētia modulatione temperata cōsonantiā cōuenientiāque haberet. Rex etiā Musis ante pugnā sacrificabat, ut gesta illustri & memoria & oratione digna pugnantes exhiberet. Sed si quis aliqd ex antiqua musica trāsgrederet, nō permittebāt. Vnde & Terpādrū, quis antiquitatis studiosissimus, ac ætatis suæ citharœdorū optimus, heroicorūque gestorū eximius laudator esset, Ephori tamē mulctauere, ac eius citharā clauo affixere, quod diceret unā ab illo chordā uariādæ uocis gratia superflue intentā fuisse. Nā simpliciores dūtaxat modulationes probabāt. Eoque & Timotheū in Carnijs certātē unus ex Ephoris arrepto cultro interrogauit, ex utra parte recideret plures chordis septem. Lycurgus præterea omnē sepulchrorū superstitionē sustulit, permittens & in urbe cadauera sepelire, & monumēta prope tēpla habere. Sed piacula quoque sustulit, ac ne qd

C unà cum cadaueribus sepelirent mandauit, præter puniceam uestem & oliuæ folia, in quibus æquè omnes cadauera ipsa componerent. Sustulit & luctus, & lamentationes, & inscriptiones monumentorũ, extra quàm eorum qui in bello cecidissent. Peregrinari autem ipsis non licebat, ne moribus externis, & intemperanter uiuendi modis imbuerẽtur. Sed peregrinorum quoq; expulsionem Lycurgus inuexit, ne confluentes alicuius mali doctores ciuibus essent. Quisquis uerò ciuium institutionem puerorum negligeret, ciuitatis iurium expers erat. Quidam autem tradiderũt, peregrinos etiam quicunq; hanc ciuilitatis exercitationẽ subissent, ex Lycurgi sententia participes fuisse portionis ab initio institutæ. Sed illam uendere non licebat. Vicinorum seruis & canibus & equis perinde ac proprijs uti mos erat, sicubi illis opus erat, nisi eorũ domini indigerent. Ac in agro quidem si cui re aliqua opus erat, apertis uillis atq; ijs ablatis quæ domino commoda forent, obsignata horrea relinquebat. In bellis uerò puniceis uestibus utebantur. Nam color ille simul & uirilis esse ipsis uidebatur, simul & coloris ipsius sanguinolẽtia plus formidinis affert imperitis, simul ne facilè ab hostibus dignoscerentur, si quis eorũ esset uulneratus: nam latere propter coloris similitudinem utile erat. Quum strategemate, id est imperatoris calliditate, hostes superassent, Marti bouem sacrificabant: sed quum ui aperta, gallum: assuefacientes hoc modo duces non solum bellicosos, sed etiam astutos & callidos esse. Precibus adijciunt, ut iniurijs quoq; affici possint. Preces autem ipsorum erant, ut ex bonis actionibus bona darentur, & aliud nihil. Venerem armatam colunt. Ac omnes quidem deos, & fœminas & mares lanceas habentes conficiunt,

D uelut omnibus bellicam uirtutem habentibus. Prouerbijs quoq; utentes aiunt fortunam prolata manu esse inuocandam, tanquam oporteat deos tum inuocari, quum quid aggressuri acturiq; sumus, aliter autem nequaquã. Pueris seruos ebrios ostentabant, ut ipsos à multo bibendo uino deterrerẽt. Moris erat ipsis, ne domorum ianuas pulsarent, sed extrinsecus clamarent. Strigilibus nõ ferreis, sed arundineis utebantur. Comœdias & tragœdias minimè spectabant, ut neq; serio neq; ioco audirent eos, qui legibus contradicerẽt. Archilochum poëtam quum Spartam uenisset, eadem hora expulere, quia eum acceperant in carminibus scripsisse, melius esse abijcere arma quàm mori, quum inquit:

Manum admouenti fortuna est imploranda.

At caruisse armis quàm mortem occumbere præstat,
Aspide pro iacta mox melior dabitur.

VIRGINIBVS & pueris communia sacra erant. Sciraphidã condemnauerunt Ephori, quòd à multis iniuria foret affectus. Baiulũ interemerunt, q͂ telam quandã uersicolorẽ sacco iniecisset. Adolescentẽ exercitationi deditum, quòd uiam quæ ad Pylæã ducit sciret, increpuerũt. Ctesiphontẽ q͂ iactaret de qualibet re se posse totũ diem dicere, eiecerũt, quòd assererẽt, bonũ oratorẽ oportere parẽ rebus habere orationẽ. Pueri apud ipsos cæsi scuticis per totũ diẽ in ara Orthiæ Dianæ usq; ad mortem sæpe uerbera tolerãt hilares ac gestiẽtes, inuicẽq; de uictoria cõtendẽtes, quisnam ipsorũ diutius ac magis toleret dum uerberaĩ: & qui superior fuerit inter præclaros habetur. Certamẽ autẽ ipsum flagellatio uocaĩ, quæ per singulos annos celebratur. Vnũ uerò pulcherrimũ & felicissimũ ciuibus Lycurgus instituisse uidebaĩ, abundantiã ocij. Nã sordidã exercere artẽ illis prorsus nõ licebat. Neq; uerò difficili pecuniæ cõgregatione, ac negociatione opus erat, q̃a diuitias ualde & abiecerat & uiles reddiderat. Helotes aũt ipsis agrũ colebãt, & prouentũ reddebãt cõstitutũ. Execrãdus uerò putabaĩ, si quis pluris eo quod erat statutũ locaret, quò & illi q̃dẽ lucrãtes libẽter seruirẽt, nec hi plus iusto lucrarenĩ. Iisdẽ interdictũ q̃q; erat & nautis esse, & naualí pugna decertare. Cæterũ posterius quidẽ & in mari pugnarunt, & quũ mari potiti essent, rursus destiterũt, quũ mores ciuiũ corrũpi animaduertissent. Sed iterũ quoq; sup hoc mutati sunt, quẽadmodũ & in omnibus alijs. Etenim q̃ ad

Ctesiphon quare Lacedemonia eiectus.

Lacedæmonios

A Lacedæmonios pecunias primum inuexerunt, damnati uitam cum morte commutare coacti sunt. Nam Alcameni & Theopompo regibus oraculum datum erat, fore ut Sparta auaritia perderetur. Sed tamen Lysander quum Athenas cepisset, multum auri argentiq; intulit. Quod quidem non solum acceperunt, sed etiam hominē honorarunt. Quandiu igitur Lycurgi legibus usa fuit Sparta, neque iusiurandum à Lycurgo ipso exactum uiolauit, Græciæ principatu propter legum ipsarum æquitatem quingentos per annos posita est. Posteaquam uerò paulatim illas transgressa est, diuitiarumq; studium, & plus habendi cupiditas inuasit, tum uires diminutæ sunt, tum socij propter illa ipsis facti sunt inimici. Quamuis autem ita se haberent, post Philippi tamen Macedonis Chæronensem uictoriam, quum omnes ipsum Græci ducem terra mariq; declarassent, ac deinceps Alexandrum quoque eius filium post Thebanorum euersionem Lacedæmonij soli, tametsi urbem sine muris haberent, ac pauci ualde propter assidua bella, multoq; imbecilliores, & captu faciles forent, perquam exiguas tamen Lycurgi institutionis scintillas retinentes, neq; cum ipsis, neque cum alijs Macedoniæ regibus simul militauere, neque in commune cum illis concilium ingressi sunt, neque tantisper tributum pependerunt, donec penitus Lycurgi institutionem negligentes, à suis ipsorum ciuibus subiugatæ fuere, quum iam nihil ex patrijs institutis seruarent, ac similes alijs facti priorem & gloriam, & libertatem amiserunt, in seruitutemq; reciderunt. Ac nunc quidem, ut alij quoque Græci, Romanis subiecti sunt.

LACAENARVM APOPHTHEGMATA.

ARgileonis Brasidæ mater, quum Amphipolitarum quidam post Brasidæ ipsius mortem Spartam uenissent, ipsamq; adissent, interrogauit an honestè,
B ac ex Spartæ dignitate filius suus occubuisset. Illis uerò maximè laudantibus, & dicentibus, eum Lacedæmoniorum omnium in operibus præstantissimum fuisse: O hospites, inquit, fortis quidem & probus filius meus erat, sed multos uiros Lacedæmon habet longè quàm fuerit ille præstantiores.

DAMATRIA quum audisset filium & timidum, & se indignum aduenisse, necauit. In quam hoc extat epigramma.

Hunc timidum mater Damatrion ipsa peremit,
Nec dignum matre, nec Lacedæmonium.

GORGO regis Cleomenis filia, quum Aristagoras illum ad bellum contra Persarum regem pro Ionibus adhortaretur, multumq; pecuniæ polliceretur, & quò magis ille contradiceret, hic eò plus pecuniarum adijceret: Corrumpet, inquit, te ô pater peregrinellus iste, nisi ex ædibus ipsum celerius eieceris. Gorgo quum ipsi pater aliquando mandasset, ut cuidam pro mercede frumentum daret, adiecissetq;: nam me docuit uinum melius facere: Igitur, ô pater, inquit, & plus uini potabitur, & qui biberint delicatiores peioresq; fient. Gorgo quum Aristagoram à quodam famulorum calceos indui uidisset: Pater, inquit, peregrinus iste manus non habet. Gorgo quum peregrinus quidam uestem molliter traheret, propellens eum: Non abis hinc, inquit, quum ne ea quidem quæ sunt mulierum possis?

GYRTIAS quum Acrotatas, ipsius ex filia nepos, ex quadam puerorum pugna multas plagas accepisset, domumq; ut mortuus relatus esset, famulis & amicis flentibus: Non silebitis, inquit? Declarauit enim ex quo sit sanguine. Ac, non, inquit, fortes sunt cum clamore plorandi, sed curandi. Quum autem nuncius ex Creta de Acrotatæ morte uenisset: Nónne debebat, inquit, quum ad hostes ierit, aut ipse mori, aut illos interimere? Mihi quidem suauius est audire ipsum obijsse ex dignitate & mea, & urbis, & maiorum, quàm si omne tempus uiueret ignauus.

C LACAENA filium qui ex acie aufugerat interfecit inquiens: Non est meũ hoc germen. In quam hoc epigramma fuit scriptum.

Vade malum tenebras germen pete quenq; perosus,
  Eurotas ceruas ne fluat ad timidas.
Sic catulus nequam perrexeris, ito sub umbras,
  Nec Sparta dignus, nec generis titulis.

LACAENA quum filium in acie cecidisse audisset: timidi, ait, lugeantur, ego uerò te fili sine lachrymis, ac læta sepelio & meum, & Lacedæmonium. Quum audisset quædam filium & saluum esse, & ab hostibus fugisse, illi scripsit: Mala fama de te uulgata est. Aut igitur eam quamprimũ elue, aut ne sis. Alia quum filij ex pugna fugissent, ad illamq; uenirent: Quò, inquit, recurritis fugientes mala mancipia? An unde egressi estis reuersuri? sublatis uestibus uentrem illis ostendens. Quædam aduentantem filium quum uidisset, rogauit quidnam patria ageret. Illo autem respondente: omnes periere: correptam in ipsum testam immisit, & occidit dicens: Ergo te malum nuncium misere nobis? Quodam matri generosam fratris mortem narrante: Et non turpe est, illa inquit, à tali comite aberrasse? Alia quinque filijs ad bellum emissis, in primis suburbijs substitit, pugnæ euentum expectans. Quum igitur quidam uenisset, ipsiq; percontanti nunciasset, filios omnes perisse: Atqui non hoc, inquit, rogabam malum mancipium, sed quid patria agat. Quum uerò is respondisset illam uincere: Libens igitur, inquit, etiam filiorum mortẽ accipio. Alia sepeliens filium, quum pauper quædam uetula ad ipsam accessisset dixissetq;: O mulier fortunæ: Per Gemellos, inquit, bonæ. Nam qua gratia illum pepereram, ut pro Sparta periret, id mihi euenit. Quum quædam mulier Ionica sua quadam textura gloriaretur, quòd esset sumptuosa, Lacæna quum quatuor ei filios omni uirtute præditos indicasset: Talia, inquit, oportet esse bonæ probæq; mulieris opera,
D & in his extolli atque gloriari. Alia quum filium malè apud hospites uersatum esse audisset, ad illum scripsit: Mala de te fama uũlgata est, aut illam dilue, aut ne sis. Itidem quum Chiorum exules Spartam profecti, Pædaretum in multis accusarent, illis ad se accersitis, ijsq; auditis quibus accusabatur, mater Teleucia, quòd filius delinquere uidebatur, has ad eum literas dedit. Mater filiolo. Aut meliora fac, aut istic mane abiecta spe, te saluum Spartæ esse posse. Alia quum iniuriarum filius esset accusatus: Fili, inquit, aut crimine, aut uita teipsum absolue. Alia filium claudum in aciem præmittens: Fili, inquit, uirtutis inter eundum memento. Alia quũ filius ex acie uulnerato pede rediret, ualdeq; doleret: Si uirtutis, inquit, fili memineris, & dolore carebis, & fiduciam habebis. Lacon in pugna uulneratus quum ire non posset, quadrupedis more sese agebat. Sed quum ipsum irrideri puderet, mater ad eum: Et quanto est, inquit, fili melius, fortitudine lætari, quàm pudore ob stolidum risum affici? Alia scutum filio præbens, ipsumq; exhortans: Fili, inquit, aut hoc, aut in hoc. Alia proficiscenti ad bellum filio scutum tradens: Hoc, inquit, pater tibi seruauit: igitur tu quoq; serua, aut ne sis. Alia ad filium dicentem, se paruum habere ensem: adde, inquit, & gressum. Alia quum audisset filium in acie fortiter facientem interijsse: Meus, inquit, nimirum erat. Sed alterum ob timiditatem saluum esse accipiens: Non enim meus erat, inquit. Alia quum in pugna filium perisse accepisset, quo fuerat ordine locatus: Deponite, inquit, eum, ac locum illius suppleat frater. Alia publicam celebrans pompam audiuit filium in acie quidem uicisse, sed ex uulnerum multitudine mori. Quare coronam minimè deposuit, uerum iactabunda ad proximas: Quanto, inquit, melius est, ô sodales, in acie uincentem mori, quàm Olympia uincentem uiuere? Quum quidam sorori narraret generosam filij eius mortem, ea dixit: Quantum ex ipso gaudij concepi, tanto propter te dolore afficior, qui tam præstantem uirtutæ comitem reliqueris. Lacænam quidam

A quum per nuncium tentasset, an secum rem habere consentiret: Quum inquit, puella essem patri parere didici, itaque feci. At mulier facta, uiro. Si igitur me iusta rogat, id primo ipsi faciat manifestum. Lacæna uirgo paupercula percontata, quam dotem ei qui se duceret uxorem datura esset: patriam pudicitiam, respondit. Alia interrogata, an ad uirum accessisset: Nequaquam ego, inquit, sed uir ad me. Quædam quum occultè compressa foret, fœtumque corrupisset, abortum faciens, adeò patienter dolores tulit, nullam emittens uocem, ut & parentes, & alios multos qui propinqui erant, latuerit. Nam dolorum magnitudinem turpitudo adiuncta superauit. Lacæna quum uenderetur, percontata quid facere sciret: fidelis, inquit, esse. Alia captiua facta, quum interrogaretur quid facere sciret: domum, inquit, bene gubernare. Interrogata quædam à nescio quo, an bona futura esset si ipsam emerit: etiam si non emeris, inquit. Alia quum uenderetur, præcone percontante, quidnam facere sciret: libera esse, inquit. Ac posteaquam emptor imperauit quædam liberæ minus conuenientia, quum dixisset: Flebis, qui tibi ipsi talem inuideris possessionem, se interfecit.

F I N I S.

IOANNES RHEGIVS NICOLAO *Franco Pontifici Taruisino, Legato Apostolico felicitatem.*

Plutarchi Chæronensis Philosophi cumprimis eruditi opusculum, in quo monstrare conatur, bruta quoque animalia non minus quàm homines ratione uti, nuper exercitationis gratia è Græco in Latinum transtuli sermonem. Id tametsi minus fortasse dignum grauitate tua uidetur, eò tamen nomini tuo dicaui, ut apertè cognosceres, me tibi omnia mea propter assiduam in me liberalitatem tuam debere. Huc accedit, quòd speraui te non minimum uoluptatis ex huius libelli lectione percepturum. Nam neque uulgaris est quæstio, & hic lepidè adeò tractatur, ut non minus ad delectationem, quàm ad cognitionem composita uideatur. Nam Vlysses Græcorum astutissimus Circen illam ueneficam nobilissimam rogare fingitur, ut ad socios iam sibi redditos, quotquot alios detineret Græcos in feras mutatos, pristinæ restituat figuræ, quò illos secum incolumes in patriam reducere possit. Contrà Circe se id non effecturam ait, nisi prius eorum aliquem rogarit, utrum uitam brutorum, an humanam uiuere malit. In disputationem igitur descendit Vlysses cum quodam Gryllo, qui in suem fuerat conuersus. Is quum utranque se uitam expertum esse dicat, ualidis adeò colligit argumentis, bruta quàm homines in multò meliore esse conditione, ut Vlysses ille callidissimus eloquentissimusque illa nequeat confutare. Si quando igitur per negocia publica tibi hæc legere uacarit, facilè diiudicabis, non sine causa eam quæstionem à præstantissimo Philosopho fuisse tractatam. Vale Præsulum eximium decus. Patauij pridie Nonas Martias.

M. CCCC. LXXXVIII.

c # PLVTARCHI CHAERONEI DIALOGVS, QVOD BRVTA ANIMALIA RATIONE VTANTVR. A

Ioanne Regio interprete.

COLLOCVTORES. VLYSSES, CIRCE, GRYLLVS.

VLYSSES.

EQVIDEM, ô Circe, hæc mihi & didicisse uideor, & in posterum
quoq; recordaturus. Sed libenter ex te audirem, an quos his alios de-
tineas Græcos unà cum ijs, quos ex hominibus lupos leonesq; feci-
sti. CIR. Et multos quidem, ô dilecte Vlysses. Sed quorsum hoc
rogas? VLYS. Quòd Hercule apud Græcos præclaram mihi ui-
deor gloriam adepturus, si hisce socijs benignitate tua mihi redditis, alij rursus hu-
manæ figuræ meis precibus restituerentur, neque eos negligere uiderer in ferarum
corporibus contra naturam consenescentes, uitamq; adeò miseram & inhonoratam
degentes. CIR. Iste uir propter stoliditatē non solū sibi ac socijs, sed nihil quo-
que attinentibus, ambitionē suam uult esse calamitosam. VLYS. Aliam rursus
uerborum potionem temperas, ô Circe, atq; commisces, qua me proculdubio ferā
efficis, si tibi credam, calamitatē esse, ex fera hominē fieri. CIR. Quasi uerò du-
dum his absurdiora in teipsum non commiseris, qui relicta mecum immortali mini
meq; senescente uita, ad mortalem fœminam, ac potius, ut ego quidem sentio, iam
uetulam, per mille adhuc incommoda properes, quò magis conspicuus ex hoc cla-
riorq; etiam quàm nunc sis uidearis, inane bonum, ac potius boni simulachrum ne-
glecto uero bono secutus. VLYS. Esto ut ais, ô Circe: Quid enim nos de ijsdem
D sæpius altercari oportet? Sed istos mihi Græcos liberatos dona. CIR. Minimè
uerò, per Hecaten, tam inconsultè, atq; indicta causa: neq; enim quilibet sunt è uul-
go. Quare prius ipsos interroga, an uelint. Ac si se nolle dixerint, coneris, ô gene-
rose Vlysses, eloquentia tua persuadere: sin minus persuaseris, ac potius illi in dispu
tatione superiores fuerint, satis tibi sit, quòd & tibi ipsi, & socijs pessimè consului-
sti. VLYS. Quid me, ô dea, illudis? Quonam pacto isti aut reddere, aut accipere
sermonem possint, tantisper dum asini sunt, uel sues, uel leones? CIR. Quiesce
hominum ambitiosissime: nam ego tibi illos exhibebo & intelligentes & disputan-
tes. Imò uerò unus satis sit, qui pro omnibus uerba & faciat, & accipiat. En cum
isto disputa. VLYS. Et quo nomine hunc, ô Circe, nuncupabimus? aut quis ho
minum hic erat? CIR. Quidnam hoc ad disputationem? Sed si uis eum nomina-
to Gryllum. Ego autem uobis cedo, ne præter sententiam suam mihi gratificans di-
sputare uideatur. GRYL. Salue Vlysses. VLYS. Tu quoque salue Grylle.
GRYL. Quid me uis? VLYS. Ego uos homines natos esse scio. Cum aliorum
igitur sic affectorū misereor, tum quicunq; Græci in istiusmodi miseriam inciderunt
ijs maximè par est me commoueri. Circæ igitur nuper supplicaui, ut ex uobis qui-
cunq; uellet mihi liberaret, pristinæq; formæ restitueret, quò nobiscum in patriā re-
deatis. GRYL. Quiescas Vlysses, ac nihil ulterius dicas: nam te nos omnes æ-
què despicimus, ut qui & eloquentia & prudentia cæteris hominibus multò præsta-
re falsò iacteris, quum ex peioribus in meliora mutationē timueris, nihil rem ipsam
scrutatus. Vt enim pueri & medicorum potiones horrent, & doctorum uerbera fu-
giunt, quibus ex ualetudinarijs & imperitis tum firmiores, tū prudentiores fierent,
sic tu alium ex alio fieri metuisti, ac nunc quoq; horrescis & trepidas unà cum Circe
uiuere, ne te suē lupum'ue faciat. Nobis uerò qui infinitis fruimur bonis, simul illa,
simul eorum autorem deserere, ac rursus in hominē, animal omnium infelicissimū,

refictos

A refictos tecum enauigare suades. VLYS. Tu quidem mihi uideris Grylle nō faciem solum, sed etiam mentem illo poculo corruptus amisisse, absurdarumq; opinionum & prorsus inutilium repletus esse, nisi forte consuetudinis uoluptas, quæ tibi cum isto corpore est, te blanditijs irretiuit. GRYL. Ex istis neutrum est uerum, ô rex Cephallenorū. Sed si disputare mauis quàm conuiciari & mordere, nos qui utranq; uitā pulchre sumus experti, è uestigio tibi persuadebimus, hanc magis quàm uestram meritò nobis adamari. VLYS. Id uerò perquam cupio à uobis audire. GRYL. Et nos itaq; dicere. Sed principiū à uirtutibus est sumendum, quibus uos magnopere gloriari uidemus, perinde ac si multò brutis & iustitia, & fortitudine, & prudentia, & cæteris uirtutibus præstaretis. Velim itaq; mihi tu respondeas, uirorū sapientissime: nam te nuper audiui Circæ quædam de Cyclopum terra narrantem, quam neq; penitus ab ullo aratam, neq; cultam, sola bonitate ac generositate ingenita omnes ferre fruges per seipsam asserebas: nônne igitur illā magis laudas, quàm montosam Ithacam, caprasq; pascentē, quæ uix operis multis magnisq; laboribus culta, quædam parua & tenuia, & nullo precio digna cultoribus rependit? Et quo modo tibi graue non erit, si præter sententiā charitate patriæ responderis? VLYS. Atqui mentiri non oportet. Sed enim meam ipsius patriā & agrum magis & amo & amplector, Cyclopum uerò terrā & laudo & admiror. GRYL. Hoc igitur colligemus, hominum prudentissimū alia quidem laudanda approbandaq; putare, alia uerò eligenda & amanda. Cæterum illud idem de anima quoq; te arbitror respondisse. Nam in eo cum terra eadem est, quòd quæ melior est sine labore uirtutem ut fructum per se nascentē ferre consueuit. VLYS. Esto hoc quoq; ut uis. GRYL. Iam igitur concedis, brutorum animam ad uirtutis generationem natura aptiorem esse atq; perfectiorem: neq; enim aut iussa aut edocta, ut terra nec arata nec seminata, fert & alit unicuiq; natura congruentē uirtutem. VLYS. Et quanam tandem

B uirtute, ô Grylle, bruta sunt prædita? GRYL. Quanam rogas? Nônne maiore, quàm hominum sapientissimus? Scrutare nanq; primum, si uis fortitudinem, qua tu quidem ualde gloriaris, neq; perfricas frontem, quum audax, urbiumq; deprædator appellaris. Nam dolis, ô callidissime, & fraudibus homines, ingenuum atq; generosum belli morē sequentes, fallendiq; ac mentiendi nescios decepisti, uersutiæq; nomen uirtutis, à malitia perquam alienæ, indidisti. At ferarum certamina inter se, & aduersus uos, ut citra dolos & fraudes ullas, atq; cum aperta nudaq; committantur fiducia spectas. Veris enim nixæ uiribus iniurias propulsant, quū præsertim neque legibus subijciantur, neq; pœnam timeant desertoris. Sed quum natura caueāt ne superentur, ad ultimū usque repugnant, seq; inuicta conseruāt. Nam neq; corporibus detenta domantur, neq; animū despondent, sed prælijs immoriuntur. Ac multa tum quidem quum interimuntur uis ac robur simul cum iracundia à reliquo corpore segregatum, & aliquam circa particulam collectum interficienti resistit, insultat, sæuit tantisper, dum uelut ignis undiq; extinguatur, & omnino perdatur. Longè uerò absunt precationes, ac supplices ueniæ misericordiæq; petitiones, procul quoque uictoriæ confessiones. Neq; enim ob imbecillitatem aut leo leoni, aut equus equo seruit, quemadmodū homini homo, timidi cognomen nihil reformidās. Quascunq; autem homines laqueis dolis'ue ceperunt, si grandiores quidem sunt, & cibū aspernando, & sitim tolerando, mortem seruituti alacriter præponunt. Sed earū pulli & catuli quum per ætatem faciles educatu atq; teneri sint, multis fallacijs blandimentisq; & gustu uoluptuosi contra naturā uictus breui admodū tempore & emasculantur, & corrumpuntur, & quā uocant cicurationē ac mansuefactionem, perinde atq; feritatis effœminationē subire coguntur. Ex his igitur aperte constat, & feras ad fortiter faciendū natas esse, & hominibus libertatem uel præter naturā inesse. Id uerò illinc, ô bone Vlysses, facilè percipies. Nam in feris ad fortitudinem æqua-

C liter se habet natura, neq; maribus fœminæ sunt inferiores, & ad tolerandos pro rebus necessarijs labores,& ad suscipiēda pro filijs certamina. Audisti nimirū puto de Crommyonia quadā sue, quæ tametsi fœmina esset, multis tamen Theseū molestijs affecit. Sphinga quoq; illam, quę omnia circa Phiceiū infesta faciens, ænigmata gryphosq;, & cauilla insolubilia cōmentabatur, nihil sapientia iuuisset, nisi Thebanorū plerosq; robore uiribusq; superasset. Quid Telmesiā uulpē, pnitiosam illā & difficilem ferā commemorē? Quid propinquā serpentē, quæ cum Apolline singulari certamine de oraculo Delphico promptissimè decertare ausa fuisse memoratur? Aethen uerò desertæ militiæ pœnā, ac potius mercedē à Sicyonio Agamemnon rex uester accepit, optimo cōsilio usus: qppe qui timido homini generosam equā pugnaćq; auidā prætulerit. Sed tu quoq; ipse pantheras & leænas sæpenumero uidisti, ut nihil maribus neq; animo, neq; robore cedant: uelut uxor tua, quæ dum tu bella geris, domi ad ignē sedet: ac ne sic quidem ut hirundines eos ulcisci potest, qui in se ac domū tuam impetū faciunt, quū præsertim Lacæna sit, ut nihil tibi de Cariæ Mæoniæq; fœminis dicam. Ex his igitur manifestum est, fortitudinē hominibus natura non esse. Simul enim & fœminis ex æquo adesset. Vos itaq; ex legū necessitate, non sponte, neq; uoluntate, sed moribus & uituperationibus, ac uanis opinionibus seruientes fictā oratione fortitudinē exercetis, laboresq; ac pericula subitis: non ꝙ aduersus hæc audeatis, sed quia his grauiora timetis. Vt enim ex socijs tuis qui primū surgit, is leuiorem occupat remū, minimeq; illum renuit, ueritus ne sibi grauior contingat, sic qui uerbera tolerat, ut uulnera fugiat, & qui hostem ulciscitur, ut suppliciū aliquod mortem'ue declinet, is nō aduersus illa magnanimus, sed ad hæc timidus est iudicandus. Ac sic quidem uobis, quæ cum prudentia timiditas est, fortitudo uidetur. Qui uerò timor est peritus alia ex alijs mala fugiendi, audacia putaт. Quòd si uos omnino feris præstare fortitudine sentitis, cur poetæ uestri eos qui cum hostibus fortissi-

D mè pugnāt, lupis leonibusq; ac suibus in fortitudine similes uocant? quū præsertim eorū nemo leonē aprum'ue homini similē esse dicat? Verū ut ueloces uentis, ac pulchros dijs similes aiunt esse, ueritatē istis similitudinibus excedētes, sic in præstantiū fortitudine uirorū inter pugnandū ad ea quæ sunt potentiora similitudines semper referunt. Ac huius quidē rei causa est, ꝙ fortitudinis uelut tēperatura quædam & cōsolidatio est animi impetus, quo sanè puro atq; syncero in certaminibus feræ utunт. Sed uobis cū ratione confusus, perinde atq; uinū cum aqua, stupet in periculis, atq; omnē prætermittit opportunitatē. Quid? ꝙ nonnulli uestrûm ne omnino quidē in prælijs sumendū animi impetū, quin seponendū, ac sobria duntaxat ratiocinatione utendum censent? ad salutis tutelam rectè, ad fortitudinē uerò & uindictam turpissimè præcipiētes. Ecquo nanq; modo absurdū non est, naturā à uobis accusari, ꝙneq; aculeos, neq; exertos ferratósue dētes, neq; aduncos ungues corporibus uestris ingenerarit, quum ipsi arma animæ ingenita auferatis atq; hebetetis? VLYS. Papæ Grylle: præstans mihi dicendi magister fuisse uideris, qui nunc quoq; ex hara tam floridè, tamq; uehemēter de causa proposita dicere cœpisti. Sed cur deinceps de tēperantia quoq; nō disseruisti? GRYL. Quia putabā te prius quæ iam dicta sunt refutare uelle. Sed idcirco de tēperantia, opinor, audire properas, ꝙ continentissimæ fœminæ iactaris esse maritus, teq; putas magnum continentiæ dedisse documentū, qa Circes nuptias contempsisti. Sed ne hac re quidē feris quicq; continētia pręstas: neq; enī cū dijs seq; melioribus appetunt coire, uerū potius & uoluptates & amores cum ijs quæ sui generis sunt, cōferre inireq; solent. Quare haudquaq; mirandū est, si ueluti Mendesius caper in Aegypto cū multis mulieribus formosis conclusus, minus promptè cum illis se miscere, sed ad capras potius cū stupore quodam ferri memoratur: sic tu quoq; consueta gaudens Venere, quū sis mortalis, cum dea coire noluisti. Penelopes uerò continentiā crocitantes mille cornices irridendam & contemnendam

A mnendam ostendunt, quarũ singulæ mortuo marito, non exiguo tempore, sed nouẽ hominũ ætatibus uiduæ perseuerãt. Ita speciosa Penelope tua qualibet cornice gloria continentiæ nouies inferior est iudicanda. Sed quoniã me rhetoricũ esse cognouisti, age quodam sermonis ordine utamur, ac primũ temperantiæ definitionẽ dispiciamus, deinde generatim cupiditates diuidamus. Temperantia igitur cupiditatum quædam est cõtractio & dispositio, externas quidem ac inuectitias superfluasq; tollens & abijciens, pro tempore autẽ necessarias atq; naturales exornans. Appetituũ uerò multiplices differentias esse quis ignorat? Potus nanq; & naturalis est & necessarius. Veneris autem cupiditates, quibus natura principiũ tribuit, quoniã citra has quoq; bene quis se habere potest, naturales quidẽ, sed nõ necessariæ sunt appellatæ. Quòd uerò genus neq; ex necessarijs, neq; ex naturalibus constat, sed propter boni imperitiã ab inani opinione ex ijs quæ extraria sunt confusum est, parũ abest quin omnes in uobis naturales appetitus multitudine oppresserit & occultarit. Sic aũt se gerit, ut turba hospitũ aduena, quæ in urbẽ admissa indigenis ciuibus uim afferre conetur. At feræ haudquaq; locũ extrinsecus inuectis cupiditatibus suis in animis relinquũt, ac in ipso uictu longè ab inani gloria tanquã à mari semotæ laute opipareq; uiuere appetunt nihil, sed ut continentes sint, ac potius bene, ac ex naturæ lege non multas quidẽ cupiditates ingenitas disponant, externas uerò & alienas reijciant, maximopere curant. Ac me quoq; ipsum non minus quàm te nunc aurũ stupefaciebat: quippe q nulli aliarũ opum uideret esse cõparandũ. Sed argentũ quoq; ac ebur me capiebat. Qui uerò istis abundasset, is mihi uir & beatus, & dijs esse amicus uidebat, siue Phryx, siue Car, siue Dolone obscurior genere, siue Priamo infortunatior esset. Ita semper à cupiditatibus pendens, neq; gratia, neq; aliarum rerum uoluptate, quæ sunt copiosæ ac satis superq; faciunt, meam afficiebam uitam, utpote qui maximorũ

B bonorum mihi indigere expersq; esse uiderer. Etenim quum te olim, ut memini, in Creta precioso indutum pallio uidissem, neq; prudentiã, neq; uirtutem tuam admirabar, sed tunicæ subtiliter ac eleganter elaboratæ, chlamydisq; purpureæ crispitie ac pulchritudine stupescebam. Nonnihil me fibula quoq; mouebat aurea, ut quæ torno ueluti ludicrũ quoddam esset fabrefacta. Te uerò sequebar illis stupefactus, neq; minus quàm amans mulier attonitus. Nunc uerò istis liberatus opinionibus uanis atq; purgatus, aurum quidem & argentum uelut alios lapides & despicio & conculco: profundo autem ac molli cœno obsitus, in quo recumbam quieturus, quàm tuis omnibus uestibus & tapetibus magis, per Iouem, lætor. Nam earum libidinum quæ extrinsecus inuehuntur, nulla in nostris animis inuenitur, sed necessarijs cupiditatibus atq; uoluptatibus uita nostra plurimum exigitur, his autem quæ necessariæ non sunt, sed duntaxat naturales, neq; inordinate, neq; insatiabiliter adhæremus. Ac primum sanè has percurramus. Quæ igitur ex bene olentibus, atque ex ijs quæ fracta mouent odoratum, habetur uoluptas, præterquam quòd utilitatem simplicem gratis præbet, usum quendam simul ad cibi cognitionẽ tribuit. Siquidem lingua & suauis & acris, & austeri dijudicatrix & est & dicitur, quando illius peritia sapores permixti quandam sumunt confusionẽ. Sed noster odoratus quum saporum omniũ cognitor sit, multoq; diligentius regijs prægustatoribus uniuscuiusq; uires præsentiat, id quod naturæ quidem conueniens est assumit, alienum autem reijcit, neq; gustum lædere tristitiáue afficere permittit. Quin si quid mali inest, priusquam noceat deprehendit & damnat. Alijs uerò nequaq; sollicitamur, ut uester olfactus odores & cinamoma, & nardos, & folia, & calamos Arabicos egregia quadam arte, siue pigmentaria, siue medicatoria, siue unguẽtaria uocetur, in unum confundere; simulq; deuorare cogit, multis emptam pecunijs, effœminatamq; ac puellarem, & penitus inutilem uoluptatem. Quæ quidem licet istiusmodi sit, tamen non fœminas solum omneis, sed etiam uirorum quamplurimos ita corrupit, ut ne cum uxoribus quidem

C suis rem habere uelint, nisi pastillis unguentisq; redolentes ad concubitũ ueniant. Atqui & apros scrophæ, & hircos capræ, & aliæ fœminæ sui quæq; generis mares proprijs odoribus pelliciunt, nitidumq; rorem ac prata, & uirentem herbam redolentes communi beneuolentia ad suas nuptias feruntur. Sed neq; fœminæ aut se fucant, aut libidini deceptiones & incantamenta & denegationes prætendunt, neque mares Veneris concitati stimulis, mercede laboréue, aut seruitute uel precibus generationis opus mercantur. Quin potius suo tempore sine dolis ullaq; mercede uoluptati Venerisq; indulgent. Posteaquã autem congruo anni tempore Venus ipsa ut plantarum germina, sic animalium libidinem excitauit, statim extinguitur, quum neq; fœmina post conceptionẽ sequatur marem, neq; mas fœminam sollicitet. Tam paruo in honore ac fragili apud nos est uoluptas. Sed naturæ ipsi omnia concedimus. Vnde ad hoc usq; tempus in ferarum genere neq; maris cum mare, neq; fœminæ cum fœmina commixtio libidinis gratia nequaq; inuenitur. Vestri autem generis talia sunt quamplurima, eorumq; qui egregij habentur, ut nihil de humili uulgo dicam: Siquidem Agamemnon se in Bœotiam contulit, ut Argæum, qui clàm aufugerat, uenaretur. Sed falsò mare uentosq; causatus, in Copaida paludem se formosus pulchre iniecit, quò amoris flammam illic saltem extingueret, seq; ab ea cupiditate uindicaret. Quid? Hercules nónne eodem modo imberbem amicum secutus Argonautarũ principes prodidit atq; fefellit? Quid? nónne quidam uestrûm in Pythij Apollinis templi testudine scripsit, Formosus Achilles, quum iam filium Achilles ipse sustulisset? Ac eam quidem inscriptionem adhuc ibi esse audio. At si gallus gallum ineat, quamuis gallina absit, uiuus comburitur, uatis cuiuspiam aruspicis'ue iussu facinus perpetratum magnum & atrox esse denunciantis. Ita homines quoq; ipsi confiteantur necesse est, temperantiã maiorem quàm sibi feris inesse, neque ab illis per uoluptates naturam uiolari. Sed intemperatam libidinem uestram,

D quamuis legem habeat adiutricem, natura tamen intra terminos nequaq; potest coercere. Illa uerò cupiditatibus perinde atq; torrente impulsa, sæpenumero in rebus uenereis grandem contumeliam & turbationem naturæ perpetrat & confusionem. Etenim cum capris & suibus, ac equabus se commiscere & uiri tentarunt, & fœminæ propter ferarum mares insanierunt. Ex huiuscemodi uerò nuptijs & Minotauri & Aegipanes, & ut ego quidem puto, Sphinges & Centauri uobis oriuntur. Et canis quidem aliquando propter famem aliquid hominis uorare necessitate cogitur, & auis interim gustare, sed ad coitum homine abuti nulla unquam fera conata est. Homines autem & ad ista, & ad complura alia uoluptate ducti feras quaminiquissimè uiolant. Quũ uerò sint adeò improbi atq; incontinẽtes circa iam dictas cupiditates, in necessarijs quoq; multò brutis esse inferiores monstrant. Illæ autẽ in cibis & potibus cõsistunt, quorũ id quod est suaue, nos quidẽ semper cũ quadã sumimus utilitate: at uos magis uoluptatẽ, quàm cibi naturã sequẽtes multis & diuturnis implicamini morbis, qui nimirũ ex uno repletionis fonte hausti, corpora uestra spiritibus uarijs ac pernitiosis uentositatibus inflant. Nam primũ omniũ unicuiq; animalium unus cibus natura conuenit, his quidem herba, illis autem radix uel fructus. Quæcunq; uerò sunt carniuora, & nullum aliud cibi genus appetũt, neq; debilioribus alimenta rapiunt: nam & ceruũ leo pascere sinit, & ouẽ lupus, quatenus natura permittitur. At homo fertur ad omnia, uoluptatibus & ingluuie ductus, omnia experitur, omnia gustat, & ueluti nondũ quid sibi propriũ conueniésq; sit cognoscat, solus ex omnibus animantibus omniũ uorator est factus. Ac primum carnibus uescitur, nulla indigentia difficultatéue coactus: quippe cui à plantis atq; seminibus alia & alia citra ullum laborem suo quæque tempore uindemiare sumeréque ac decerpere semper liceat, sed propter delitias rerumq; necessariarum satietatem epulis incongruis, atque immundis animalium iugulationibus, multò crudelius immanissimis

A nissimis abutitur feris. Nam sanguis & cędes & carnes, miluio lupoq; & draconi peculiaris est cibus, homini uerò opsoniũ conuenit. Qui quũ in omne genus sæuiat, non ut feræ à plurimis abstinet, paucisq; bellum infert propter uictus necessitatem, sed neq; uolatile, neq; aquatile, neq; terrestre mensas, iam à uobis mausuetas hospitalesq; dici cœptas, fugere potest. Enimuero quid opsonia ciborũq; condimenta cõmemorem? quum ferarũ natura nulli inutilium uanarumq; artium tribuat locũ. Necessarias autẽ, neq; ab alijs importatas, neq; mercede doctas, ex se ipsa ueluti simul natas promit. Neq; enim meditatione aut conglutinat, aut solerter & acutè uniuscuiusq; speculationẽ compingit. Ac Aegyptios quidem omnes medicos esse audiuimus, ferarũ autem unaquæq; non sibi modò per se ipsa medendi perita est, uerũ ea quoq; quæ ad uictum, robur, uenationem, custodiamq; spectant, tantumq; musicæ, quantũ cuiusq; naturæ conuenit, pulcherrimè per se tenet. Nam unde nos unquam didicimus, quãdo ægrotamus ad flumina cancrorũ gratia ire? Quis uerò testudines docuit, posteaquam uiperã comederint origano pasci? Quis Creticas capras sagittis percussas dictamum, quo gustato spicula statim è corporibus excidant, persequi monuit? Etenim si dicas harum optimũ naturam esse magistrum, in excellentissimũ atq; sapientissimũ principium ferarum prudentiã refers. Quã quidem si neq; rationem, neq; prudentiã nominandam putabis, uide quo modo illi pulchrius & honorificentius nomen excogites, ut re ipsa uim quoq; meliorẽ admirabilioremq; præ se ferre uidetur. Quæ quum neq; indocilis, neq; inerudita, sed per se ipsa potius edocta sit atq; perfecta, non impotentia, sed fortitudine, ac naturali uirtutis perfectione uestram discendi sciendiq; cupiditatẽ ualere permittit. Quascunq; igitur ferarũ homines in delitijs usibusq; habentes docent ac exercent, eæ uel præter corporis naturã, ingenij solertia quæ traduntur facilè percipiunt. Nam ut taceam catulos uestigare,

B pullos edoctos gressus ad numeros quosdam glomerare, corui loquũtur, canes per rotas circulares exiliunt, equi & boues in theatris discubitus & saltationes, & in pedes monstrosas erectiones motionesq;, hominibus quoq; sanè quãdifficiles, edocti atq; reminiscentes diligenter effingũt. Ex hoc uerò facilè colligitur, nihil utilius docilitate feras habere. Quòd si nos artes discere non credis, eas quoq; à nobis doceri perdisce. Etenim perdices pullos fugientes se occultare, ac resupinos iacentes se gleba terræ pedibus apprehensa cooperire docent. Ciconiarũ quoq; pullis uides in tectis ut periti inexpertis præsto adsint ad uolatũ. Lusciniæ uerò pullos suos cantare prædocent. Ac si qui capiantur adhuc rudes, in hominumq; manibus nutriantur, peius canunt, ut qui ante legitimũ tempus à doctore subtracti sint. Ac sanè posteaq; in hoc corpus descendi, illos sermones perquam miror, quibus doctores me persuadebant, ut omnes animantes præter hominẽ irrationales ac mentis expertes putarẽ.
VLYS. Nunc igitur tu Grylle mutatus es, ouemq; rationalẽ & asinũ esse demonstras? GRYL. Imò uerò ex ijs ipsis te cõiectare maximè decet, optime Vlysses, ferarum naturam esse neq; rationis, neq; intellectus expertẽ. Ac ueluti arbor nõ est alia magis minus'ue inanimata, sed omnes æqualiter se habent ad insensibilitatem, quòd earũ nulli anima inest, sic animal nõ uideretur alio uel tardius, uel indocilius, nisi omnia rationis intellectusq; capacia magis ac minus alijs quidem alia quodã modo forent. Enimuero animaduertere licet, nonnullorũ stoliditatẽ ac torporẽ aliorũ astutijs calliditatibusq; deprehendi, si quando uulpi lupõue, aut apiculæ asinum uel ouem cõpares, perinde atq; si tibi ipsi Polyphemũ, uel auo tuo Autolyco illum Corinthiũ conferas Homerũ. Neq; enim puto feras tantum inter se differre, quantum homini homo sapientia, ratiocinatione ac memoria præstat. VLYS. At uide Grylle, ne graue atq; uiolentum sit, ijs rationem concedere, quibus dei cognitio ingenita non est. GRYL. Et postea quum sis adeò sapiens ac elegans rerũ discriminator, te ex Sisypho natum esse non dicemus. FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI PROBLEMATA.

Petro Lucensi interprete.

QVID est, quòd noua nupta quum in matrimonium datur, ignem & aquam iubetur attingere? An quòd in elementis ac principijs eorum alter maris, altera fœminæ locum tenet, & is principiū motionis inijcit, illa uerò subiecti ac materiæ uim habet? An quòd ignis purgat, aqua uerò circunfert ac lustrat: uxorem uerò puram & castam permanere oportet? An aliud potius? quòd quemadmodum ignis humoris expers, nec alit quicquam & ieiunus est atque aridus, aqua uerò sine calore sterilis est & ignaua: sic mas & fœmina nisi coëant, disiūcti languescant & nihil efficiant necesse est? Quorum coniunctio in matrimonium coëuntibusconuictum perficit, qui deserendus non est, & omnis fortunæ casus cōmuniter subeundus, etiamsi nullius boni, nisi ignis & aquæ participes inter se futuri sint.

QVID est, quòd nec plures, nec pauciores, sed quinque tantummodo faces in nuptijs accendunt, quas Cereos appellant? An illud est quod Varro prodidit, imperatores tribus uti solitos esse, Aedilibus plures adhiberi? moris est autē, ut ab Aedilibus qui uxores ducunt faces accendant? An quòd quum plurimis in rebus numeris utantur, tum cæteris melior ac perfectior sit, & ad nuptias impar numerus conuenientior atque aptior habeatur? Par enim numerus & interuallum suscipit, & eius paritas aduersatur ac pugnat. Impar uerò omnino scindi non potest, sed si diuidatur semper aliquid commune relinquit. Ex omnibus uerò imparibus numeris quinarius potissimum nuptialis est. Tria enim primum imparis locum tenent, duo uerò paris: ex quibus tanquam ex mare & fœmina quinarius commiscetur numerus. An illud magis, quòd quum lux generationis signum sit, mulier uerò non plureis, quàm quinque uno partu natura potest ædere, idcirco totidem utuntur facibus? An quòd deos quinque precari eos putant, qui matrimonio coniunguntur, Iouem adultum, Iunonem adultam, Venerem, Suadelam, & in primis Dianam, quam etiam in partu & doloribus mulieres inuocant?

CVR Romæ quum Dianæ multæ sint ædes, eam solum quæ in angiportu est, qui Patricius dicitur, uiros ingredi nefas est? An ob eam fabulam, quæ dicitur, quendam quum eo in templo mulieri, quæ Dianam salutatum uenisset, uim attulisset, à canibus discerptum fuisse? Inde orta superstitione homines ingressu abstinuisse?

QVVM in cæteris Dianæ templis ceruorum cornua plane affigunt, in Auentino boum tantummodo suspendere consueuerunt? Quid ita? An id ueteris casus memoria & recordatione fieri putandum est? Ferunt enim in Sabinis Antroni Coratio bouem insigni specie ac magnitudine natam fuisse. A diuino deinde quodam monitum, si quis eam bouem in Auentino Dianæ immolasset, fatum esse, eius qui rem diuinam fecisset ciuitatem, totius Italiæ imperio potiri. Hominem re credita ut bouem immolaret statim Romam uenisse. Seruum interim Seruio regi clàm rem omnem indicasse, illum è uestigio Cornelio sacerdoti imperasse, ut Antroni, antequam is rem diuinam faceret, in Tyberim se ablueret rite præciperet: Sic enim eos qui litare uellent facere consuesse. Antronem cupidè profectum lauisse. Seruium interim occupasse, ac Dianæ bouem immolasse, & cornua templo affixisse. Hoc iuba monumentis mandauit, & Varro. Nisi quòd Antronis nomen Varro non prodidit, nec à Cornelio sacerdote, sed ab æditu deceptum fuisse dicit.

CVR.

A CVR eos qui in agro externo diem suum obijsse falso nunciati sunt, si postea reuerterint, ianua in domũ non admittuntur, sed per tegulas ascendentes intro seipsas demittunt? Varro enim omnino causam fabulosam tradit. Dicit enim bello Siculo nauali pugna commissa, quum eo prælio multos occidisse falso nunciatum esset, omnes postea reuersos breui interijsse. Vni autem ianuam ingredi conanti temere clausam obstitisse, nec quum aperire conaretur potuisse. Hominem ibi pro foribus consopitum in somnis speciem uidisse, qua super tectum per imbrices descensus in domum, ac delapsus ostenderetur. Quo facto felicem fuisse, & ad senectutem peruenisse. Inde posteris morem fuisse proditum. Sed uide ne hæc quodammodo Græcis ac nostris similia esse uideantur: non enim castos putabant, nec illis omnino admiscebantur, sed procul à templis arcebant, quibus funus tanquã mortuis & exequiæ factæ fuissent. Ferunt autem quendam, qui hac superstitione huic religioni obnoxius teneretur, Aristinum nomine, Delphos misisse, qui deum suo nomine precarentur, ut eum quibus ob hunc ritum difficultatibus teneretur absolueret. Pythiam illis respondisse, quæcunque puerpera facere consuesset, ubi omnia rite obijsset, tum dijs immortalibus sacrificaret. Aristinum oraculo accepto, ac probè cognito, sese quasi modò in lucem æditũ mulieribus lauandum, obligandum lactandumque præbuisse: sic deinde cæteros omnes Hysteropotmos appellatos facere instituisse. Sunt qui dicant morem hunc ante Aristinum fuisse, & antiquum morem esse. Mirari ergo non oportet, si Romani quoque eos, qui semel sepulti mortuorum numerũ tenuissent, limen ingredi prohiberent: quippe qui uel egredientes rem diuinam faciunt, & sacrificio facto ingrediuntur, sed desuper per impluuium descendere iubebant. Piacula planè omnia sub diuo obire consueuerunt. ὑστερόποτμοι

CVR institutũ est, ut mulieres cognatos ore osculentur? An, ut multi putant, quòd
B his uini usus interdictus esset, & idcirco ne bibentes laterent, sed domesticorũ congressu redarguerentur, osculandi consuetudo inducta est? An probabilior huius rei causa est quam scripsit Aristoteles: Illud enim iam uulgatum, & quod iampridem heroicis temporibus factum fuisse dicitur, in Italia mulieres Troianæ, ut uidetur facere ausæ sunt? Nam quum ad Italiæ littus appulissent, & uiri ad unum omnes relictis nauibus in terram descendissent, naues incenderunt, quòd diuturni, ac longi erroris eas pertæsum esset, & maris tæderet. Metu deinde uirorũ pauidæ, propinquos ac domesticos complexæ, osculando ac blandè appellando, ut cuique occurrissent, facinoris conscientia salutabant. Hoc pacto mitigatis animis, & inter se conciliatis, mansit postea consuetudo, ut hac inter se comitate uterentur. An magis hoc tributũ est mulieribus, quò simul & honore & potestate augerentur, si multos cognatos ac propinquos habere uiderentur? An quòd cognatorum connubijs lege prohibitis, hoc comitatis genus ad osculum usque processit, & hoc solum cognationis signum, & communicatio relicta est? Superioribus enim temporibus, quæ se aliqua necessitudine attigissent, uxores non ducebant, quemadmodum ne nunc quidem sorores. Sed non ita pridem factũ est, ut neptes uxores ducere permitterent. Vir quidã sanè pauper, cæterũ bonus, & in primis popularibus acceptus, quũ neptẽ cui dos ampla esset relicta, in matrimoniũ accepisset, locuples ex eo & copiosus factus est. Eius rei accusatus, iudicio multitudinis absolutus est: plebiscitũ deinde factum, ut in ducendis uxoribus ad neptes usque ascẽdere liceret: superior enim necessitudo prohiberet. *Maro in Siciliæ factum scribit.*

QVID est, quòd uir ab uxore, uxor à uiro dono aliqd accipere prohibetur? An quòd ut Solon scripsit, morientiũ donationes ratæ sunt, nisi qs, inqt, necessitate coactus aut ab uxore persuasus: necessitatẽ enim quasi uim afferentẽ † accepit: uoluptatem uerò quasi decipientẽ. Sic uxorũ donationes ac uirorum † suspicione non caruerũt. An quòd ussissimũ beneuolentiæ signum donatio sit. Dant enim & alieni, & qui non amant, Idcirco hoc dandi lenociniũ ex matrimonio sustulerũt, ut nõ mercenariũ, sed *† excepit.* *† intelligenda ueniunt.*

C gratuitum & spontaneum sit hoc totum amare & redamari. An quod ab alijs accipiendo corruptæ alienos admittũt, grauissimum uisum est gratis suos diligere? An illud potius, quòd uiri & uxoris rem communem esse oportet? Nam qui quod datum est accipit, is quod datum non est id alienum esse censere didicit. Quo fit ut exiguum inuicem dando totum perdant.

QVID est, quod à genero ac socero ijsdē aliquid dono capere non licet? An idcirco à genero, ne forte per parentē munus ad uxorē redire uideatur? à socero autē quòd qui nihil dedisset, eum nihil accipere par esse uisum est?

CVR siue ex agro, siue peregre domum redeant, qui uxores domi habent, aduentus sui nuncios præmittunt? An quòd hoc eius esse censent, qui se absente uxorem nihil improbè facere sibi persuadeat, derepēte uerò & inopinatò subuenire insidiatoris, idcirco uxorum expectationi ac desiderio, bonis eas nuncijs afficiendo, quamcitissimè satisfieri student? An illud potius, quòd scire nimium auent, si saluas domi, ac sui desiderio affectas sint offensuri? An quòd pluribus domi negocijs in administranda re familiari absentibus uiris uxores occupentur, & cũ domesticis plerunq; discordent, ut his omnibus remotis, iucundè ac tranquillè ab uxoribus excipiantur, de suo eas aduentu prius fieri certiores uolunt?

CVR deos salutantes caput operiunt, uiris autem dignitate præditis, & honore dignis, si quo casu occurrerint, caput aperiunt? Hoc enim illam quoq; dubitationē uidetur augere. Nam si quæ de Aenea feruntur uera sunt, ut prætereunte Diomede caput operiens rem diuinam fecerit, rationem habet, nec repugnat, ut quemadmodum in occursu hostium caput uelemus, sic amicis ac bonis uiris obuiam facti capita detegamus. Nam quod ad deos pertinet id proprium non est, sed casu accidit, & ab illo seruatum postea mansit. Quòd si aliud dicendum est, uide ne illud solum quærendum sit, quamobrem deos uenerantes capita uelentur. Alterum uerò con-

D sentaneum est. Potentioribus enim occurrentes idcirco caput aperiunt, non ut eis aliquid addant, sed ut inuidiam potius detrahant, ne pares dijs immortalibus honores poscere, néue eodē cultu delectari uideantur. Deos uerò idcirco sic adorabant, ut aut operiendo capite seipsos humiliores redderēt, aut metu, ne quid ignominiosum ac triste inter precandũ aliunde auribus accideret, idcirco uestem ad aures usq; attollebant. Hoc autem eos uehementer uitasse, ex eo facilè perspici potest, quòd oraculum adeuntes æra pulsari, & quammaximum strepitum fieri uolunt. Aut illud est quod Castor dicit, mores Romanos Pythagoricis comparans, Genium qui unicuiq; nostrum inest, deos qui extra sunt rogare, & caput uelando supplicare, animi scilicet uelamentum ac reuelationē per corpus quodam ænigmate ostendentem.

QVID est, quòd Saturno capite aperto immolant? An quòd uelandi capitis ritum Aeneas tradidit, Saturni uerò sacrificiũ peruetustum est? An illud potius, quoniam dijs cœlestibus immolantes uelantur, Saturnum uerò subterraneum & terrestrem deum esse arbitrantur? An quòd ueritas occuli obscurari'ue non potest, ueritatis autem parentem ac deum Romani Saturnum habent? Sed quid est, quòd Saturnum ueritatis patrem ducunt? An quòd ut pleriq; Philosophi censent, Saturnũ tempus esse existimant, ueritas autem tempore inuenitur? An illud, quòd fabulosa illa Saturni tempora, qui iustissimus omnium fuisse dicitur, ueritatem maximè coluisse uerisimile est?

QVID est, quòd Honori aperto capite rem diuinam faciunt? An quia splendidum quiddam & illustre, & apertum ac late patens gloria? quam ob causam honestis ac bonis uiris caput aperiunt, eadem adduci uidentur, ut eiusdem cultus cognominem deum eodem more uenerentur.

QVID est, quòd filij quidem tecto capite parentes efferunt, filiæ uerò nudo ac sparsis crinibus? An quod patres tanquã deos à maribus coli conuenit, quos tamen eosdem

A eosdem filias luctu prosequi magis deceat? utriq; enim quod suum est lex tribuens, ex ambobus quod oporteret & deceret efficit. An ea lugenti accõmodata sunt quæ sunt inusitata, consueuerũt autem magis operto capite mulieres, at uiri contrà aperto in publicũ prodire? Apud Græcos enim si quid aduersi acciderit, ut mulieres tonderi, sic uiri comas alere consueuerunt, quòd uiri tondere, mulieres uerò promissiores habere crines moris est. An filios ob eam quam diximus causam uelari mos est? Nam ut Varro dicit, filij sic sepulchris parentum obuersantur, quasi deorum templis, pari cultu utrosque uenerantes: Quorum in bustis cumprimum in os aliquod inciderint, eum qui mortuus sit in deorum numerum relatum esse dicunt. Mulieribus autem ne aperto quidem capite omnino licebat. Est enim proditum memoriæ, Sp. Carbilium primum Romanorũ omnium sterilitatis causa uxorem repudiasse. Hunc secutus Sulpitius Gallus idcirco uxori nuncium remisit, quòd eam in caput uestem deducere animaduertisset. Idem fecit P. Sempronius, quòd eius uxor ludos funebres spectasset.

CVR Terminum, cui Terminalia faciunt, deum putantes, nihil ei animatum sacrificant? An quod terminos Romulus agro statuit, quò progredi, ac uicinos mulctare licitum esset, atq; omnẽ agrum proprium existimare, quò, ut Lacon dicit, hasta peruenirant? Numa uerò Pompilius, uir ciuilis ac iustus, & in primis sapiens, agri terminos cum finitimis cõstituit, & ipsis finibus Terminum ominis causa nominãs, quasi præsidem, & amicitiæ ac pacis custodem, ab omni cæde, ac sanguine eum incontaminatum conseruari oportere existimauit. *Terminus deus.*

QVID est, quòd ancillis ædem Matutæ ingredi fas non est, unam uerò tantum mulieres introducunt, quam alapis cædunt? An quia hanc unam ita pulsari, signum

B est seruas aditu prohiberi? Reliquas autem propter fabulas repellunt? Ino enim uirum rem cum serua habere suspicata filium deperijsse dicitur. Seruam uerò Græci ex Aetolia oriundam fuisse dicunt, nomine Antipheram. Ex quo apud nos in Chæronea pro æde Matutæ æditauus lorum tenens pronunciat: Non seruam ingredi, nõ seruum: non Aetolum, non Aetolam.

CVR apud hanc ipsam deam suis quidem filijs bona nõ optant, quũ nepotibus id tribuãt? An quòd Ino miti quodã & humano ingenio esse, & sororis filio mammam præbuisse, in filijs uerò infelix extitisse uidetur? An aliter potius, quòd moralis & pulchra in primis consuetudo, & multũ inter necessarios beneuolentiæ comparans existimata est?

QVID causæ est, quod plerique copiosi & locupletes substantiæ suæ decimam Herculi offerebant? An quòd ille quoq; in Palatino boum, quas Geryoni abstulit, decimam immolauit? An quòd Romanos ab Hetruscis decimari solitos liberauit? An hæc historiam nec omnino ueram, nec uerisimilem habent, Herculi uerò tanquam edaci & splendido prolixè atq; opipare parabãt, & sacrificium faciebant? An illud potius, quasi odiosas ciuibus & molestas nimias diuitias cõminuentes, & ut bonæ corporis habitudini ad summum prouectæ aliquid detrahentes, eo pacto maximè coli Herculem existimabant? Quem idcirco luxuriam coërcere & comprimere delectaret, quòd ipse paucis contentus tenuiter continenterq; uixisset?

QVID est, quod Romani Ianuarium principium anni faciunt? Antiquis enim temporibus Martius primus omnium numerabatur, quod cum multis signis perspici potest, tum eo maximè, quòd quintum à Martio & sextum, & reliquos deinceps usq; ad extremum à Martio numerant. Decembrem enim nouissimũ appellant, à Martio scilicet recensentes. Ex quo nonnulli opinati sunt, ueteres Romanos nõ duodecim, sed decem mensibus annum complesse, & ob eam rem quibusdã mensibus plures quàm triginta dies addidisse. Sunt qui monumentis mandarint, Decembrem à Martio decimum computari, hunc & deinceps subsequi Ianuarium, Februariũ esse *Ianuarius cur initium anni.*

C in quo & purgationibus utuntur,& mortuis parentant anno finiente. Hunc postea ordinem commutatũ esse constat, & Ianuarium primum omniũ numerari cœptũ, quòd primo huius mensis die, quem Calendas Ianuarias appellant, primi Consules exactis regibus creati sunt. Verisimilius illud quod quidam dicunt, Martium à Romulo primũ omniũ fuisse numeratũ, quòd homo acer ac bellicosus, atqueadeo bellandi amore insanus, Marte satum se existimans, parentis sui cognomen cæteris mensibus præponendũ esse censuit. Numa Põpilius deinde, uir pacatus, & pacis atque ocij studiosus, quũ ciuium animos à bello ad agriculturam traducere contendisset, Ianuario inter menses principatũ dedit, & Ianum quasi ciuilem & agriculturæ magis quàm rei bellicæ studiosum ad summos honores cultúque prouexit. Sed uide ne Numa Pompilius magis consentaneũ naturæ quantum ad nos attinet principium anni sumpserit. Omnino enim eorũ quæ in circulo circunferuntur nihil est quod natura aut extremũ sit aut primum, sed lege factum, ut aliud alij statuant anni principium, optimè uerò qui post hibernum tropicum annum inchoant, quũ sol finem ulterius progrediẽdi faciat, rursus ad nos se recipit: fit enim naturale quodãmodo huiusmodi principiũ, quo & lucis tempus nobis augetur, tenebrarum uerò & noctis diminuitur, princeps denique & totius substantiæ fluxæ autor propius accedit.

QVID est, quòd Floræ, quam bonã deam nominant, omni florum genere templum exornantes mulieres domum myrtos non importent, præsertim quum ambitiosius cunctis germinum ac florum uarietatibus uti soleant? An illud est quod à fabulatoribus dicitur, Floram Flauij diuinatoris uxorem fuisse, quæ quũ uino clanculum uberius uteretur, deprehensam myrteis uirgis, ac flagris à uiro cæsam fuisse dicitur, inde factum esse ut myrtus in eius ædem non inferatur? Vinum tantũ quum mulieres ei libant, lac appellant? An quòd à multis, tum uerò rebus Veneris castæ

D ac puræ sacrum illud obeunt? non solum enim uiros excludunt, sed quũ solenne sacrificium faciunt quicquid masculum est domo exigunt. Myrtum igitur quasi Veneri dicatam religiosam habent. Nam quam nunc Murciam Venerem nominant, antiquitus, ut uidetur, Myrteam appellare consueuerunt.

QVID est, quòd Latini picum uenerantur, & eo uehementer abstinent? An quòd Picum uxoris ueneficio mutatum ferunt, auem deinde factum oracula ædere, & interrogantibus respondere solitum? An hoc cum incredibile, tum monstri plenum existimandum, & altera fabula multò est uerisimilior? Romulo ac Remo quũ regis iussu expositi essent, nõ modò lupam mammas infantibus præbuisse, sed picum quoque ad infantes uentitasse, atque eos aluisse? Nam nunc quoque locis nemorosis ac syluestribus, in quibus crebro picus appareat, lupum uersari animaduersum est. An illud magis, ut aliam alij deo auem, sic picum Marti sacrum putauerunt? Est enim natura fidens & elatus atque audax: rostrum quidem adeo firmum habet, ut robora subuertat, quũ truncum sæpe pulsando ad medullam usque peruenerit.

CVR Ianum bifrontem esse autumant? sic enim eum & fingunt & pingunt. An quòd Græcus Perrhebus fuit? sic enim monumentis proditum est. Is postea quum in Italiam traiecisset, & apud Barbaros cõsedisset, linguam simul cum uictu cõmutauit. An illud potius, quòd Italos agrestes ac barbaros ad humanitatem uitæ cultúmque traductos, & agros colere, & rempublicam administrare instituit?

QVID causæ est, quòd in æde Libitinæ quæ ad sepulturam pertinent uendere consueuerunt, Libitinam nihil aliud nisi Venerem esse existimantes? An hoc unum ex Numæ Pompilij commentis fuisse putandum est, ut discant homines talia non aspernari, nec tanquam rem pollutam aut sceleratam fugere? An ea re homines fragilitatis & imbecillitatis humanæ admoneri putant, quòd una & eadem dea principium ac finem uitæ in potestate habeat: quippe quæ ingredientibus uitam uel decedentibus præsideat? Delphis enim Epitymbiæ Veneris exigua sanè statua posita

ostenditur,

A ostenditur, ad quam manes ad parentationes & libationes & elicere & euocare consueuerunt.

CVR tria mensis principia, & dies quasi quosdam legibus præstitutos habent, qui dierum idem interuallum in medio capiũt? An illud uerum est quod Iuba in historia scribit, Magistratus Calendis populum uocare, & in quartũ diem Nonas indicere solitos esse? Idus enim diem religiosum putabant. An illud magis, quòd lunæ uarietatibus tempora describentes tres omnino singulis mensibus lunæ mutationes fieri animaduertebãt? Primam quum soli cõgressa penitus occultatur. Deinde quũ solis radios ac lumen elapsa, ab occasu incipit apparere. Postremo quũ solaribus radijs collustrata pleniluniũ efficit. Nominant autem lunæ occultationem, quũ scilicet nõ apparet, Calendas. Quicquid occulte fit, clàm fieri & celari latinè dicitur. Primam uerò Nonas appellant iustissimo quidem nomine, nouum uocant. Idus autẽ aut propter speciem & undiq; collucentis lunæ pulchritudinẽ, aut cognomen illud Ioui attribuentes. Sed certissimũ dierum numerum exequi non oportet, non ex eo quod parum abest calumniari, quandoquidẽ uel hoc tempore, quo ad summũ astrologiæ peruentum est, inæqualitas tamen temporum mathematicorum peritiam uincit, & eorum numeros ac supputationes sæpissime fallit ac fugit. *Calendæ.* *Nonæ.* *Idus.*

QVID est, quòd postridie Calendas, Nonas, Idus nec quoquã exire, nec peregre proficisci consueuerunt? An quòd, ut plurimi censent, & Liuius autor est, post Idus Quintiles, quas nunc Iulias uocant, Tribuni militũ eductis copijs ad Alliam fluuium à Gallis superatis urbem funditus deleuerũt? quẽ diem quũ postea religiosum habuissent, & procedente tẽpore, ut fit, mos inoleuisset, eadẽ superstitio tantũ ualuit, ut dies postridie Calendas, ac Nonas similiter religiosi haberenẽ? An hoc multis modis absurdũ est? Alio enim die apud Alliam malè pugnatũ est, quẽ Alliensem à fluuio nominantes infaustũ habent Romani. Quũq; multi religiosi sint dies, haudquaq; singulis mensibus homonymos obseruant, uerum unumquẽq; diem, in quo tunc calamitas accidit, ei qui postridie Nonas & Calẽdas sequit̃ adsistere, ut omnẽ pari superstitione inuoluant, nullã uerò similitudinẽ habere. Vide igitur ne quemadmodũ primum mensem dijs cœlestibus consecrauerũt, secundũ uerò inferis, in quo & purgationibus quibusdã utuntur, & mortuis parentant, sic & dies alios quidẽ quasi autores ac principes, ut dictũ est, tres scilicet festos & sacros posuerint, eos autẽ qui deinceps sequuntur, dijs manibus attributos religiosos & infaustos habẽdos existimauerint. Græci enim Calendis deos uenerãtes, eum qui sequit̃ semideis, ac dæmonibus attribuerunt. Secundus quoq; crater semideis & heroidibus libari solet. Omnino numerus quidã tempus est. Principiũ est enim unitas, quã secutus binarius unitati aduersat̃, & parum primus est numerus, par uerò indigens quidẽ imperfectũ & indefinitũ, quemadmodũ rursus impar terminatus est, & terminat ac perfectus est. Quo fit, ut Nonas quinto post Calendas die subijciant, Idus autẽ Nonis nono pòst die demũ numerent. Terminãt enim principia impares numeri, qui uerò principia excipiũt pares deinceps numeri nec uim habent ullam nec ordinẽ; Quo fit, ut his nihil agere instituãt, nusq; exeant, aut peregre proficiscãtur. Quo loco illud Themistoclis repetere alienũ nõ fuerit, diem qui postridie diei festi fuisset cum die festo litigasse, illũ enim multũ negocij ac laboris habuisse, se autẽ esse cisse ut quiete & ociosè rebus partis pfruerent̃ homines, tum dies festus: Ne tu quidẽ uerũ dicis, nisi enim ipse fecissem, tu non fuisses. Hoc Themistocles aduersus eos qui post eũ ab Atheniensibus imperatores facti fuerãt, dixisse fertur, futurũ fuisse ut eorũ nemo cognosceret, nisi ciuitatẽ ipse cõseruasset. Quoniã igitur omnis studiosa peregrinatio atq; actio, apparatus & administrationis indiget, ueteres autẽ Romani diebus festis nihil omnino negocij agebãt, aut prorsus curabãt, sed rebus diuinis penitus deditì erant, idq; sic agebant, ut nunc quoq; sacerdotes rem diuinam fa-

B

C ᵭturi proponere & edicere conſueuerunt, iure optimo: ſtatim enim peractis feſtis
exibant uacui omni cura ac negocio, nihil agebant, quippe qui eſſent imparati, atq;
illum diem ea quæ uſui eſſent excogitãdo in apparaiu cõſumebant. An ſicut etiam
nunc factis uotis deo, uenerari, in templis ſedere, ac permanere cõſueuerunt, ſic nõ
continuò dies operoſos diebus ſacris & feriatis ſubijciendos putauerunt, & aliquid
interualli intercedere uolebant, præſertim quum præter opinionẽ ac uoluntatẽ mo-
leſta ac grauia perſæpe in uita accidere ſoleant?

QVID eſt, quòd in luctu mulieres albis ueſtibus induunt? An ut magos aiunt
aduerſum orcum ac tenebras inſtructos claritati ac luci ſeipſos cõparantes, hoc fa-
cere putandũ eſt? An quẽadmodũ mortui corpus albis ueſtibus induant, & propin
quos idem facere uolunt? Corpus autẽ idcirco ſic ornant, quãdo animũ nõ poſſunt,
quẽ purũ ac ſplendidũ deducere uolunt, quaſi iam emeritũ, & magno ac uario cer-
tamine liberatũ? An tenuitas his in rebus ac ſimplicitas maximè decet, infectæ autẽ
ueſtes tum ſuperfluitatẽ præ ſe ferunt, tum elegantiã ac ſumptũ? Non enim minus
aduerſus nigrũ quàm purpureũ colorẽ illa dici poſſunt: Doloſæ ueſtes, doloſi uerò
etiã colores. Quod autẽ ſua ſponte nõ arte nigrũ eſt, natura tinctũ eſt, & opaco ad-
mixtum uincit. Solũ igitur album ſyncerũ ac purũ ac minimè inquinatũ eſt. Quare
mortuis aptiſſimus. Defunctus enim ſimplex quiddã factum eſt, purũ, & omni cõ-
mixtione uacuũ, nihil planè aliud niſi quodã quaſi tinctorio ueneno ſic corpore li-
beratus. Argis uerò in luctu ueſtes albas induunt, ut Socrates dicit, aqua ablutas.

QVID eſt, quòd omnes muros ſanctos putãt, portas nõ item? An illud eſt quod
à Varrone ſcriptũ eſt? Murum quidẽ ſanctum haberi oportere, ut pro tuendis mœ-
nibus ſtudioſe propugnent ac mortem oppetant. Sic enim uidetur & Romulus fra
trem interfeciſſe, ꝙ locum ſanctum, & quem tranſgredi nefas eſſet, tranſire nõ du-
bitaſſet, & prophanum reddidiſſet. Portæ uerò conſecrari idcirco nõ poſſunt, quòd
D cum alia multa ad uſum neceſſaria exportare atq; importare, tum uerò mortuos per
eas efferre conſueuerunt: & ꝙ qui ab initio urbes condunt, quantumcũq; loci ædifi
caturi ſunt aratro attingunt, cui marẽ bouem ac fœminã ſubiugant. In murorũ uerò
deſcriptione quum portarũ ſpatia metiunt, uomerẽ detrahunt, ac ſic aratrũ tranſfe-
runt, quaſi quicquid exaratũ ſi, ſacrum & inuiolatũ futurum eſſe uideatur.

QVID eſt, quòd pueros ſi Herculem iurant, id ſub tecto facere prohibẽt, & ſub
dium progredi iubent, quod ut ſub dio faciãt ideo exire iubent? An ea cauſa eſt quã
multi afferunt, Herculem non umbra atq; ocio, ſed labore ac periculis delectatũ, nõ
domi, ſed foris ac ſub diuo uitam egiſſe? An illud magis, quòd is deus nõ indigena,
ſed externus & aduena eſt habitus? Nam nec Dionyſium iurant ſub tecto externũ
& ipſum deum, ſi quidem eſt Dionyſius. An hæc quidẽ dicuntur, & ioco apud pue-
ros adhibentur, ut aliud occultius agatur, nec pueri ſic temere inſueſcant deierare?
Sic enim Phauorinus aiebat. Hoc enim quaſi de induſtria moram efficit, & delibe-
randi dat ſpatium. Phauorinũ uerò rectè putaſſe, nec commune, ſed proprium hu-
ius dei hoc quod fit exiſtimaſſe, ex his quæ de Hercule ferũtur facilè conijci poteſt.
Ferunt enim hunc in primis religioſum fuiſſe, & ad iuſiurandum uerecundiſſimũ,
quippe qui ſemel in omni uita iurauerit, idq; ſoli Phyleo Augei filio: quocirca Py-
thiam hoc iuriſiurandi genus Lacedæmonijs propoſuiſſe, Satius ac melius illis fore
ſi abſq; iureiurando affirmaſſent.

QVID eſt, ꝙ nouã nuptam ipſum limen tranſcendere nõ permittunt? An quòd
qui primas mulieres rapuerunt ſic eas domibus intulerunt, non ipſæ ingreſſæ ſunt?
An eò inuitæ ingredi uideri uolunt, ubi pudicitiam ſunt amiſſuræ? An quòd potius
ſignum eſt ipſam non ſua ſponte domum exituram, nec ſuos relicturam fuiſſe, niſi
cogeretur, quemadmodum ui coacta ingreſſa eſſet? Nam apud nos quoq; in Bœo-
tia currus axem pro foribus comburunt, ſignificantes ſponſam intus manere opor-
tere

A tere,tanquam eo ſublato quod eam aſportaturum fuerat.

QVID cauſæ eſt,quòd ſponſam introducentes iubent dicere, Vbi tu Caius,ego Caia? An ita cum uiro quaſi depaciſcit,ut omnia cõmunia ſint & pariter imperent, nec aliud his uerbis oſtenditur, niſi ubi tu dominus ac domus compos, ſic ego domus domina atq; hera? His autẽ uerbis & alijs utuntur cõmunibus, quemadmodũ legulei C.Seium & Luciũ Titium uſurpare ſolẽt,& philoſophi Dionẽ,Theonem. An magis propter Caiam Cæciliam,honeſtam ſanè mulierẽ ac bonam, uni ex Tarquinij liberis collocatam,cuius in † Sanctæ templo ſtatua ex ære poſita eſt? inerant iampridẽ & ſandalia & colus, pudicitiæ & induſtriæ ſuæ certa monumenta. † M. Anci.ſic apud Plinium lib.octauo.cap. quadrageſimo octauo.

QVID eſt,quòd in nuptijs Talaſij nomen crebro iactatur? An propter laniſiciũ quod quaſillũ uocant Romani, & ſponſam introducẽtes pellem ſubſternũt,ipſa uerò colum ſecum infert & fuſum,uiri autem ianuam lana coronat ac cingit? An illud uerum eſt quod hiſtorici tradiderunt? adoleſcentem quendam in rebus bellicis ſtrenuum,& in primis præclarum,& alioqui uirum optimũ,Talaſium nomine,Romæ fuiſſe. Sed poſtea quum Romani Sabinorũ filias,quæ ad ludos uenerant,de compoſito rapuiſſent, uirgo egregia ſpecie Talaſio ferebatur à popularibus quibuſdam & Talaſij clientibus,clamitãtibus quò tutius eam auferrẽt, nec quiſquã accederet qui eam abſtraheret uiolaretq́;,puellam Talaſio ferri? Reliqua igitur multitudo Talaſij honoris cauſa bonis ominibus ac uotis puellam proſecuta ad Talaſium deduxerũt. Ex illo quoniam nuptiæ felices fuiſſent,ſolenne permanſit, ut quemadmodũ Græci Hymenæum,ita Latini Talaſium ominis cauſa in nuptijs nominarent.

QVID eſt,quòd Maij menſe circa plenilunium de ponte ſublicio ſimulachra in Tyberim iacientes Argeos quæ deijciuntur appellant? An quòd antiquis tempori
B bus Barbari ea loca incolentes Græcos quos ceperant eo pacto interficerent? Herculem uerò poſtea admirati ab hoſpitum & externorum cæde abſtinuerũt,docti ab eodem,ut ueterem morem ac ſuperſtitionem imitantes effigies in flumen abijcerẽt? nam ueteres Græcos omnes Argiuos æqualiter appellabant. Niſi propter uicinitatem Argiuos Arcadum hoſtes Euander exiſtimans, qui patriam fugiens ibi conſedit,odium & inimicitias retinuit.

CVR ueteri more nemo foris cœnitabat præter liberos qui ætate puerili eſſent? An Lycurgus ut modeſtè,non intemperãter & beluarũ more, hoc pacto quoq; pueros inſtituit ad phiditia deducens, ſed uerecundè,ac prudenter uoluptates attingerent,quum maiores natu ſpectatores ac magiſtros haberent? Nec hoc quoq; minoris faciendum,quòd in liberorum conſpectu uerecundiores multò parentes ſe exhibent & modeſtiores. Nam quemadmodum præclarè à Platone ſcriptum eſt,ubi ſenes impudentes ſint, adoleſcentes quoq; turpiſſimos eſſe neceſſe eſt.

QVID eſt,ꝙ quũ cæteri Romani Februario mortuis inferias mittere & parentare cõſueuiſſent, Decius Brutus,ut Cicero ſcribit,id Decembri faciebat? hic enim fuit qui primus Luſitaniam inuaſit,quippe † Lytham flumen primus traiecit. An quemadmodũ ueſperi & menſe exacto multi parentare cõſueuerunt, ſic in fine anni menſe nouiſſimo mortuos honore & inferijs proſequebantur? Eſt autẽ omnium menſium December extremus. An quòd dijs inferis honor redderetur? quod tum fieri tempeſtiue uidetur,quum fructus omnes maturitatem ſunt cõſecuti. An quòd quum ſementem inſtituentes terrã ſubigunt, inferorũ meminiſſe maximè oportet? An aliud potius,ꝙ is menſis Saturno à Romanis conſecratus eſt,quẽ inferorũ deorum numero habeant? An quòd Saturnalibus, quẽ diem Romani maximè colunt, quo uoluptati ac genio plurimũ uacãt, harũ rerũ nõnullas mortuis primitias impertiendas putauerũt? An ſolũ hoc mẽſe Brutũ parẽtare ſolitũ omnino falſum eſt? Nã Larentiæ menſe Decembri ad eius ſepulchrum libantes inferias faciunt. † Lethen.

QVID eſt, quòd Larentiam uulgatiſſimũ ſcortum tantopere uenerantur? Alia

C est enim Acca Larētia, quā Romuli nutricem esse ferunt. Huius enim diem festum mense Aprili agunt Romani, hanc autē Flauiam cognomento appellatā dicūt. Nobilitata est hanc ob causam. Aedituus quidam Herculis, ocio ut uidetur abundās, ludo ac tesseris diem cōterere solebat, sed quum forte ita accidisset, ut quibus cum ludere cōsueuerat, eorū adesset nemo, ociosus ac tristis deum ut secū luderet prouocauit, ea lege ut si uicisset, aliquid boni à deo nancisceretur: sin autem uictus fuisset, ipse deo cœnā præberet, insuper speciosam adolescentulā, qua cū cōsuetudinē Hercules haberet, deo cōpararet. Propositis tesseris quū & suā & dei uicē iecisset superatus est. Ex prouocatione igitur opiparam deo mēsam parauit, & Larētiam publicū tum temporis scortū adhibuit, & in tēplo discumbere iussam clausis foribus reliquit. Ferunt autē noctu cum muliere cōgressum nō humanitus, ubi illuxisset mulierē in forum progredi iussisse, & cuicūq; primo occurrisset huic animū adhibere, & amicū sibi adiūgere. Larentiā statim surrexisse, homini locupleti occurrisse, natu iam grandi ac cœlibi, cui Taurutius nomen est, qui mulieri matrimonio cōiunctus & uiuus rei familiaris potestatem ei fecit, & moriens testamento hæredem reliquit.

QVID est, q portam unā Fenestrā appellant, apud quā Fortunæ thalamus qui dicitur positus est? An quia Seruius rex secūdissima fortuna usus cū filia rem habuisse creditus est, quū per fenestrā ad eā penetraret? An hoc fabulosum, illud autē uerū? Tarquinio Prisco Romæ regnante quum à pastoribus occisus esset, Tanaquil eius uxor, mulier sanè prudēs & fortis, per fenestrā populū allocuta, multitudini persuasisse dicitur, ut Seruiū regē declararēt, ex eo factū est, ut locus ille ita appellaretur?

CVR ex omnibus quæ dijs immortalibus offeruntur, sola spolia negligūtur, nec uetustate consumpta resarciunt aut reficiunt? An idcirco hoc faciunt, ut quū primis illis gloriam antiquatam esse, ac deletam putent, nouum aliquod ac recens uir-
D tutis monumentū consequi ac parare studeant? An istud uerius, quòd quum inimicitiæ aduersus hostes signa tempore obscurentur, ipsos ea renouare inuidiosum & acerbum esse censent? Non enim qui primi apud Græcos æneum aut lapideū trophæum statuerunt, magnopere probati sunt.

QVID causæ est, quòd Metellus Pontifex maximus factus, alioqui prudens ac ciuilis, post Sextilem mensem, qui nunc Augustus dicitur, uetuit auspicari? An q quemadmodū die incipiente aut crescente, sic mensis initio ac incremento hæc agimus, reliquos autem tanquam ociosos, & omni actione uacuos seruamus: Sic post octauum, reliquum anni tempus quasi uesperam quandam etiam inclinātis & senescentis anni crepusculū putauerunt? An quòd adultis & perfectis auibus auspicandū? Sūt autē huiusmodi antequā æstas aduenerit: autūno enim aues aut imbecilles sunt & morbidæ, aut pulli & imperfectæ. Aliæ uerò propter anni tēpus aliò deuolant.

CVR ijs qui sacramēto nō tenentur, licet in castris uersent, tamē nec hostes prælio lacessere, nec ferire fas erat? Quod Cato senior in quadam epistola ostendit ad filium scribens. Monet enim si missus factus sit, & militiæ tempus compleuerit, ad urbem ut redeat, aut si remanere in exercitu uelit, ab imperatore impetret, ut sibi aduersus hostē pugnare & eū interficere liceat. An ideo est institutū, q nisi necessitate coactum hominē occidere nō liceat, quod qui nec legitime nec iussus faciat, homicida habendus sit? Idcirco Chrysantam laudauit Cyrus, quòd hostē interfecturus quum iam gladiū sustulisset, & interim receptui cani audisset, hostē omisit, & quasi prohibitus ictus abstinuit. An qui cum hoste congressus pugnam cōseruit, si formidine captus trepidauerit, mulctandus est? non enim hostem feriendo ac sauciando tantum profuit, quantū fugiendo aut se recipiendo nocuit. Quicūq; igitur missus factus, militiæ sacramēto amplius non tenetur: qui uerò ut ea sibi agere liceat quæ militantium sunt petit, iterum se & legi & imperatori obnoxium facit.

CVR Iouis sacerdoti sub dio ungi fas nō est? An quia nec liberos parentibus nudari,

A dari, nec soceros cum generis lauari, nec honestum nec fas esse existimabāt? Pater autem est Iupiter, & sub dio in cōspectu esse quodāmodo Iouis putandum est? An sicut in templo & sacro corpus aperire nefas est, sic aërem apertū, & qui cœlo subiectus est, deorum ac dæmonum plenum uerebātur? quo fit quū necessitati seruiendum est, multa sub tecto occulte deorum conspectum ueriti homines faciant. Sed alia soli tantum sacerdoti, alia omnibus per sacerdotē lex iussit. Quapropter apud nos quoq; coronam gestare, comam prolixiorem ferre, armatum ingredi, Phocensium agros nō inuadere, priuata sunt eius qui magistratum gerit munere & officio, uuā autē ante æquinoctiū autumnale nō degustare, sicut nec ante uernū æquinoctium uitē incidere, p magistratū cōmuniter omnibus edicit. Nā utriusq; rei tempus illud est. Eodē pacto apud Romanos quoq; sacerdotis propriū est, ut nec equo utat, nec plus quàm tribus noctibus ab urbe absit, nec pileum deponere, ex quo Flamen dictus est: quanquam & alia permulta sunt quæ per sacerdotem omnibus indicuntur, ut est illud, sub dio non ungi: nam nisi prius lauissent Romani, ungi moris non erat. Nec aliud quicquam Græcis seruitutem ac mollitiem attulisse putant Romani, quàm gymnasia & palæstram, quibus relanguescāt adolescentium animi, & penitus effœminent. Hinc puerorū amores gigni, hinc somno & deambulationibus iuuenū corpora corrūpi, hinc saltationibus & motu cōposito, & certo, ac delicato cibi genere debilitari. Quibus de causis ab armis se delapsos esse nō intellexerūt, cōtētiq; pro strenuis, ac fortibus militibus se bonos palæstritas & athletas bonos dici & haberi, ad summā inertiam mollitiemq; defluxerunt. Hæc igitur si quis effugere studet, in puluerem prodire, & sub dio manere oportet. At qui domi & in umbra balneisq; & unctionibus molliter se curant, hæc omnia subire necesse est. *Flamen unde dictus.*

QVID est, q̄ ueteris numi altera pars Ianum bifrontē impressum habuit, altera prorā nauis aut puppim? An ut multi putāt, honoris causa Saturni, qui naui in Ita-
B liā traiecisset? An hoc uulgare est, ac de multis dici potest? nam & Ianus, & Euander, & Aeneas nauibus in Italiā profecti sunt, sed illud potius quispiā cōijciat, alia esse in ciuitatibus quæ pulchra, alia quæ necessaria, maximum uerò atq; omniū pulcherrimū iudicari bonitatē legum, longe uerò ex omnibus necessariā esse copiā & ubertatem. Quoniam uerò Ianus feros homines ad mansuetudinē traducens optimis legibus informauit, necessariā uerò rerum affluentiā fluuius nauigabilis suppeditat, & partim ex agro ac uicinis locis, partim & lōginquis, ac mari deuehēs, nihil quod ad usum pertineat desiderari patitur, ideo numus ita signatus est, & ut legislatoris duplicē frontē propter uitæ cōmutationē, ut dictū est, & imaginē fluuij propter nauim præ se ferat. Altero quoq; usi sunt numo ouē bouēq; insignitū habente, quod quidē numi genus erat insigne, & in primis documento, ueteres gregibus & armētis abūdasse, quippe quorū omnis substantia in illis esset collocata. Quo fit ut multi apud ueteres Syellij, Bubulci, Porcij appellati sint, ut Fenestella autor est.

QVAM causam esse dicemus, quamobrem Saturni ædem pecuniæ publicæ sacrarium esse uoluerunt? Nam ærarium est, & tabulas publicas in eo seruant, & ex eo Tabularium dicunt. An quòd fama obtinuit, Saturni tempore nec auaritiam, nec improbitatem usquam in hominibus fuisse, sed iustitiam & fidem? An quòd fructuum inuentor & agricolationis autor is deus fuisse memoratur? falx enim id significat. Nec illud quod scripsit Antimachus Hesiodum secutus credendum est: Obliqua uerò falce patris Cælij pudenda Saturnus secans contrà steterat. Fructuum uerò copia ac uenditio pecuniam gignit, quocirca felicitatis custodem & causam hunc habent deum. Testimonio sunt nundinæ, quæ quū nihil aliud sint nisi cōuentus ex agro in urbem nono quoq; die conuenientium, Saturno cōsecratæ sunt: emendi enim ac uendendi copia fructuum principiū attulit. An hæc iam uetustate obsoluerunt, primus autem omnium Valerius Publicola exactis regibus ædem Sa- *Nundinæ.*

C turni ærarium declarauit, loci opportunitate deductus, quem & apertum, & ab insidijs tutum, & in primis munitum animaduertit?

QVID est, quòd legati undecunque Romam uenerint ædem Saturni primo adeũt, deinde à præfectis ærarij ubi nomina ædiderũt rescribunt? An quòd Saturnus ipse externus externis hominibus delectat? An hoc historia refellit? Antiquitus enim, ut uidetur, Quæstores legatis munera mittebant, quæ Lautia dicebantur, & ægrotos curabant. Qui si morbo interijssent, sumptu publico sepeliendos curabãt. Nunc autem propter multitudinẽ legatorum sumptus sublatus est, manet autem ut præfectos ærarij adeant, quibus nomina sua ædant ac scribi faciant.

CVR Flamini Diali iurare non licet? An quòd tormenti genus quoddã est homini libero iusiurandũ? Flaminis autẽ corpus & animum intactum inuiolatumque esse oportet? An quòd parua in re ei fidem nõ habere absurdũ est, cui diuina ac summa credita sunt? An quòd omne iusiurandum in periurij terminat imprecationem, execratio uerò omnis tristis, & abominanda: unde ne alijs quidem imprecari Flamines solent? Laudata est igitur Athenis sacerdos illa quæ populi iussu adduci non potuit, ut Alcibiadem execraretur; dixit enim, precandi se causa, nõ imprecandi sacerdotio præditam fuisse. An commune omnium periurij periculũ est, si homo impius ac periurus uota pro ciuitate suscipiat?

Veneralia. QVID est, quòd Veneralibus, qui est dies Veneri festus, multum uini ex templo Veneris profundũt? An illud est quod multi dicunt, Mezentium Hetruscorũ ducem ad Aeneam misisse, qui cum eo fœdus facerẽt, ut quotannis certum uini numerum ab eo acciperet? Quod postea quum Aeneas poscenti negasset, pollicitum Tyrrhenis ferunt, si prælio uicisset uinum daturũ. Re cognita Aeneam dijs immortalibus uinum consecrasse, post uictoriam deinde collectum templo Veneris effudisse? An hoc quoque signũ est, diem festum sobrie agi oportere, quòd dij longè magis uini effusione quam ingurgitatione gaudeant?

D QVID est, quòd ædem Hortæ maiores perpetuò apertam esse uoluerunt? An quemadmodũ † Antistius Labeo ait, quum sit hortari incitare, deam quodãmodo ad res pulchras adhortari atque incitare, quæque Horta diceretur, quasi aliquid semper operantem ac nunquã cessantem, nunquã clausam esse oportere putauerũt? An potius, ut nunc eam nominant Horam producta priore syllaba, circũspectam quandã & prouidam deam, quã quum res hominum curare & conseruare existimarunt, secordem aut negligentem minime putarunt? An quemadmodũ & alia, sic & hoc nomen græcum est, & deam significat quæ rebus humanis præsideat? Vnde tanquam in somnijs ac peruigilijs perpetuò patebat eius templũ. Et tamen si Labeo Horam ἀπὸ τοῦ παρορμᾶν, hoc est ab incitando rectè dici putat, uide ne orator suasor quidam atque adhortator in cõsilijs atque concione sic appellatus fuisse dicendus, non ut nonnulli, à precationibus ac uotis.

† Antistius Labeo. Hora. Horta.

CVR ædem Vulcani Romulus extra urbem posuit? Vtrum propter Vulcani suspicionẽ, ut in fabulis est, aduersus Martẽ de Venere, Martis filius habitus deum eadem domo, & eadem urbe uti prohibuit? An hoc stultius? Aedificauit autem ab initio curiam & consessum secretum sibi cum Tatio simul regnante, quò cum senioribus ac patribus cõueniẽtes, sine ulla molestia & interpellatione de summis rebus per ocium consultarẽt. An illud potius, quũ ad incẽdia superiori tempore urbs exposita esset, Vulcanũ quidem colendũ, sed tamen urbe excludendum existimauit?

QVID est, quòd Consualibus equos & asinos coronis exornant, & ociari sinũt? An quòd Neptuno equestri diem festum agunt, asinus autem propter equum pari fruitur licentia? An illud potius, quòd instituta nauigatione, quum multa nauibus ueherentur, ocium quoddam, ac remissio iumentis data est?

CVR cãdidatos moris erat in ueste hoc facere sine toga? sic enim scribit Cato, An for

A te ne ciues largiendo corrumpant argentum sinu ferentes? An illud magis, quòd imperio dignos non genere, non diuitijs, non gloria, sed uulneribus ac cicatricibus iudicabant? quæ quidē ut ab his quos ambiendo prehensebant conspicerentur, sine toga ad petendum descendebāt? An quemadmodū in accipiendo, rogando, se omnibus submittendo, sic corpus nudando, ac seipsos abijciendo populum captabant?

QVID ꝙ Flamen Dialis mortua uxore sacerdotio se abdicat? Sic apud Teiū scriptū est? An ꝙ qui uxorē ducens postquam ipsam amisit, eo qui nunquam duxit multò est infelicior? Eius enim qui uxorē duxit domus integra est, eius autem qui uxorem in matrimonium acceptam amisit, non solum imperfecta domus est, sed imminuta prorsus ac manca. An eodem tempore uxor unà cum uiro consecratur, quemadmodū multa sunt in sacris, quæ absente uxore agi nequeūt? Priore autem amissa, alteram statim superducere tum difficile est, tum uerò iniquum atq; impium.

QVARE nec uxorem repudiare antea licebat, nec nunc quidem, ut uidetur, licet? quanquam nostris temporibus permisit Domitianus, sacerdotes autem diuortio affuerūt, multa sanè horrenda, atrocia, tristia peragentes. Sed hoc minus mirum uidebitur, si quis hoc quoq; ex historia adiunxerit, altero ex Censoribus mortuo, alterum à magistratu se abdicare oportebat. Mortuo enim Liuio Druso, collega eius Scaurus Aemilius magistratu se abdicare minimè uolebat, donec Tribunorum iussu in carcerem ductus est.

CVR laribus, quos proprie præsides uocāt, canis assistit, ipsi autem canum pellibus uestiuntur? An ꝙ præsides sunt qui præsunt, hos autem domus custodes esse oportet, & alienis formidolosos, sicut canes uidemus, mites uerò ac lenes mansuetosq; domesticis? An illud uerius est, quod à quibusdam Romanis dicitur, & Chrysippus opinatur, dæmonia quædam mala circumire, quibus dij quasi carnificibus & scelerum ultoribus aduersus iniustos & impios utuntur? Sic lares furiales quidam B sunt, & pœnarum exactores, uitæ & operationum speculatores. Idcirco enim fit ut caninis pellibus induantur. Quibus & canis ideo assidet, quòd ad inuestiganda scelera, & ulciscendo improbos sagaces sint.

CVR Geneciæ mane rem diuinam cane faciunt, & optant neminē domi nascentium bonū euenire? An quòd dea est Genecia, quæ corruptibilium rerū generationes ac fœtus procuret? Fluxum enim quendā nomen ipsum significat & generationem. Vt igitur Proserpinæ Græci, sic Romani Geneciæ pro ijs qui domi nascuntur canem immolant. Socrates autem dicit canem apud Argiuos Elioniæ propter partus facilitatem immolari, poculum uerò quod in precatione adhibetur, non pro ijs institutum hominibus qui domi nascuntur, ut eorū bonus euadat nemo: asperos enim & formidolosos canes esse oportet. An illud potius, ꝙ inutiles & elati mortui dicunt, uocis obscuræ innuentes petere se, ut nemo domesticus moriatur? Neq; hoc admirari oportet. Aristoteles enim in fœdere quod cū Lacedæmonijs Arcades percussisse feruntur, scriptum fuisse dicit, neminem bonum facere auxilij causa qui Lacedæmonijs studerent, Thegeatarum, quod est neminem occidere.

CVR capitolijs spectacula ædentes nostris quoq; temporibus pronunciant, Sardos uenales, & quidam senex producitur puerili cinctus monili, quam uocant bullam? An quòd Veientes Hetruscorum populi diu cum Romulo bellum gesserunt, & hanc ultimam urbem expugnauit Romulus, & multos captiuos unà cum rege pronunciauit, leuitatem eius ac stultitiam cauillatus? Et quoniam Lydi quidem ab initio fuerunt Hetrusci, Lydorum uerò Sardis caput fuit, idcirco Tuscos hoc modo pronunciauerunt, & in hanc diem ridiculi causa hunc morē pro ioco habent.

QVID est ꝙ locum ubi carnes uendunt macellum uocant? An ἀπὸ τῶν μαγείρων corrupto nomine, ut alia multa, sic & hoc usus obtinuit? Apud Latinos enim κ cū γ quadam cognatione coniungitur. Nouissime enim g Romani adhibuerunt, au-

γενέσεως

Macellum unde dictum.

C tore & inuentore Carbilio Spurio, & qui propter hæsitantiam linguæ r proferre non possunt, ad l delapsi balbutiendo proferunt. An & hoc quoque per historiam soluendum? Fertur enim Romæ ferocem quendam hominem ac ferum, quum latrocinium exerceret, multis occisis tandem deprehensum & captum supplicio affectum fuisse: huic nomen fuit Macello, cuius ex pecunia postea ædificatum est macellum, & ab eo nomen inditum.

QVID est, quòd Idibus Ianuarijs permissum est, ut tibicines muliebri habitu urbem lustrent? An propter causam quæ dicitur? Magnis enim ut uidetur fruebant honoribus, quos illis Numa Pompilius propter sanctitatē, ac deorum cultum contulerat. His postea per Tribunos consulari potestate spoliati, urbe excesserūt, quos quum uehementer requirerent, nam religione tangebantur animi, quòd sine tibijs rem diuinam facerent, quamprimū reuocandos censuerunt. Sed quum accersiti nō apparuissent, at Tybure, quò se initio contulerāt, manere uelle se dicerent, libertus quidam clàm magistratus adijt, seque eos reducturum pollicitus est. Conuiuio igitur laute & opipare apparato, quasi rem diuinam fecisset tibicines inuitauit. Aderāt in conuiuio mulieres, nox insomnis ducitur, saltationibus ac iocis omnia perstrepunt. Tum derepente quum libertus patronum adesse diceret, & uehementer perturbatus uideretur, hominibus persuasit, ut statim currus conscenderent pellibus circuntectos, ac Tybur perueherentur è uestigio. Hoc autem dolo fiebat, nam quum ignaris illis, & per noctem ac uinum nihil cernētibus, currus circunduxisset, omnes antequam illuxisset, Romam præter opinionem reportauit. Erant autem eorum plerique ornatu muliebri propter comessationem ac uigilias ornati. Sed posteaque persuasi a magistratibus & planè reconciliati sunt, institutum est eo die, ut eodem habitu ornati per urbem incederent.

D QVID est, quòd Carmentis ædem matres ab initio ædificasse existimantur, & nunc deam maximè uenerantur? Ferunt enim mulieres senatusconsulto uehiculis uti prohibitas inter sese conspirasse, ne qua earum conciperet, néue páreret, atque ita uiros ulciscerentur, donec coacti sententiam mutauerunt, atque uti permiserunt. Natis deinde pueris, quum & multitudine liberorum & bonitate felices fuisse uiderentur, Carmentis ædem ædificauerunt, quam puto Euandri matrem fuisse dicunt, & in Italiam uenisse, quum Themis uocaretur. Aut quemadmodum aliqui, Nicostratam, quoniā uersibus oracula æderet, Carmentam mutato nomine uocauerūt. Nam τὰ ἔπη Romani carmina appellant. Sunt qui μοῖραν, hoc est sorte & fatum Carmentam putent, & ob eam rem matres rem diuinam facere. Est autem nominis uera ratio, ἐστερημένη τοῦ νοῦ διὰ τὰς θεοφορήσεις, id est mēte priuata propter afflationes. Non Carmenti nomen carmina indiderunt, sed ab ea potius acceperunt, diuino nanque spiritu afflata, uersu ac metro oracula ædebat.

QVID est, quòd Ruminæ rem diuinam facientes, hostijs lac spargere & libare consueuerunt, uinum autē non adhibent? An quòd Latini rumam mammā nominant, & ficum ruminalē ideo factā ferunt, quòd ibi lupa Romulo mammā præbuit? Quēadmodū eas igitur quæ pueros alunt, à mamma diximus θηλονάς, sic rumina nutrix quædam, & puerorū altrix, merum infantibus præcipue noxium prorsus non recipit.

CVR senatores alios Patres conscriptos, alios tantū Patres appellabant? An eos quos ab initio Romulus delegerat patres ac patricios nominabant, quasi bonis parentibus natos, reliquos deinde ex plebe electos & adscriptos in senatum, Conscriptos uocitarunt?

QVID est, quòd Herculi ac Musis cōmunem aram statuerunt? An quòd Hercules Euandrū literas docuit, sicut Iuba monumētis tradidit, quòd honestū & honorificū duceret amicos ac propinquos docere? Nouissime nanque institutū est, ut mercede discipulos docerent. Quippe omniū primus Sp. Carbilius ludum aperuit, eius libertus

A tus qui & ipse Carbilius appellatus, primus omniū Romanorū uxorē repudiauit.

CVR quum duæ sint Herculis aræ, mulieres non attingunt, nec quicquam degustant quod super ara magna immolatum sit? An quia Carmentis sacrificij tempus non obijt? Quod quidem Pinariorum generi accidisse dicunt, ex quo quia uescentibus cæteris, dapibus prohibiti sunt, Pinarij sunt appellati. An propter illa potius quæ de ueste ac Deianira fabulosè dicuntur?

CVR deum illum, cuius in tutela urbem esse dicunt, siue masculus is est, seu fœmina, & quærere & nominare nefas esset? Hoc enim ita esse religione confirmant, Valerium Soranum malè perijsse dicentes, quòd numinis nomen efferre ausus est. An quòd Latinorum quidam monumentis tradiderunt, euocationes quasdam, ac deorum ueneficia esse putauerunt: quibus quoniam ipsi hostium deos euocare, & ad se traducere cōsueuissent, ne idem ipsi paterentur, magnopere uerebantur? Quēadmodum igitur Tyrij uincula statuis iniiciunt, alij uerò sponsores petere dicuntur, si quem ad lauacrum aut purgationem aliquam deducunt, sic Romani quod arcanum & incognitum esset, firmissimam ac tutissimam dei custodiam esse crediderunt. An sicut Homerus finxit, Terra uerò communis est hominum, ut homines deos omnes colant ac uenerentur terram communiter habentes, sic ueteres Romani deum salutis autorem celauerunt, quòd non eum solum, sed omnes deos à suis ciuitatibus honorari uoluerunt?

QVID est, quòd fœcialium sacerdotum, qui fœderibus faciendis præsunt, pater patratus maximus habetur? Est autem is cui pater est, & cui filij sunt: habent enim nunc quoque præcipuam quandam fidem & autoritatem. Imperatores enim quæ propter eximiam pulchritudinem ac speciem pudica & diligenti custodia corpora indigent, his credunt, & apud eos deponunt. An quòd utrunque illis adest, & pueros uereri, & patres timere? An ipsum se nomen exponit? Vult enim patratum B quasi finitum ac determinatum quiddam significare. Illud cæteris perfectius fit, cui contingit simul ut & pater esset, & patrem haberet. An ut ait Homerus, qui paci præsit eum & antè & retro cernere oportet? cuiusmodi profectò is esset cui & filius est de quo deliberat, & pater quem consulit. *Pater patratus*

QVID est quòd regi sacrificulo (is enim est rex sacrorū ac religionum) nec magistratum gerere, nec concionē habere licet? An quòd antiquis temporibus reges plurima & maxima sacra facere consueuerunt, & sacerdotibus rem diuinam facientibus aderant? Pòst ubi graues & insolentes esse cœperunt, Græci quidem pleriq; licentiam regibus ademerunt, ius & potestatem sacrificandi tantūmodo reliquerunt, Romani autem regibus penitus exactis alium rebus diuinis præfecerunt, cui nec magistratum habere, nec cum populo agere permiserūt, ut in templis solum consultare uideantur, & regnum propter deos sustinere. Est igitur in comitio quoddam sacrificij genus, quod ubi rex peregit ex foro se proripit.

QVID est, quod mensam uacuā tolli nō sinebant, sed omnino quū aliquid etiam superesset? An illud interpretantes, aliquid semper in futurum de eo quod nunc adest relinqui oportere, & per hodiernū diem crastini meminisse? An quòd urbanum atq; elegans putarent, comprimere atq; inhibere appetitum, etiam quum uoluptate perfrui liceret? Minus enim quod abest cupiunt, qui præsentibus ac paratis abstinere consueuerunt. An & aduersus seruos humana consuetudo? Non enim tantopere gaudent serui si accipiunt, quàm si participes fiant, quòd mensam sibi cū domi nis quodammodo communicatam esse putant. An quòd nihil sacrum, inane, ac uacuum negligere oportet, mensa uerò sacra est?

QVID est, quòd maritus primò sponsæ non in luce, sed in tenebris iungitur? An quia eum pudet, quòd antequam coëat alienam putat? An & ad propriā uerecundè accedere meditans, & assuefaciēs? An quemadmodū Solon scripsit, sponsam

C malo cydonio degustato thalamum ingredi solitam, ut primus cōplexus nihil triste aut iniucundum haberet: sic Romanus legislator, si quid absurdum ac deforme corpori aderat, occultauit? An calumnia quædam & accusatio illicitæ Veneris erat, quod fiebat quū legitimis ac iustis cōnubijs pudor quidā & uerecundia adhibebat?

QVID est, quòd circus Flaminius dictus est? An quòd Flaminius quidam priscus quum ciuitati agrum reliquisset, equestribus ludis eius fructu & uectigalibus utebantur? Nam quū pecunia suppeteret, uiam quoq; Flaminiam munierunt,

Lictores unde dicti. CVR lictores dicti sunt? An quòd petulantes colligabant? Hi enim lora in sinu gestantes Romulum sequebātur, ἀσμένιν autem alligare pleriq; Latinorū dicunt: qui autem purè loquūtur, ligare. An c interpositum est, quū antè sine c litores dicerentur, quasi publici quidam ministri? Nam λῆτορ nostris etiam temporibus publicum est, multis Græcorū legibus scriptum esse neminē, ut ita dicam, latere puto.

Luperci. QVID est, quòd luperci canem immolant? Luperci autem sunt qui Lupercalibus per lasciuiam discurrentes pellibus obuios cædunt. An ꝙ genus quoddam lustrandæ ciuitatis est, & quo mense illa fiunt Februarius dicitur, & diē quo pellibus occurrentes uerberant, Februarum & Februarium uocant, quo uerbo purgatio significatur? Cane autē omnino, ut ita dicam, Græci utebantur, & multi etiam nunc in purgationibus canem iugulant. Proserpinæ quoq; catulos cū cæteris purgamentis efferunt, & eos qui expiandi sunt, catulis expurgāt, hoc piaculi genus περισκυλακισμόν, id est circūcatulationem appellantes. An quòd lycos lupus Latinè dicitur, λύκαια uerò Lupercalia, & lupo canis est hostis, & idcirco Lupercalibus cædit? An quòd Lupercis canes oblatrantes molesti sunt? An quia Pani sacrificium facit, Pani autem propter greges amicus est canis?

QVID est, ꝙ Septimontio uehiculis iunctis uti cauebant, & nunc etiam qui uetera non contemnunt cauent? Septimontium uerò diem festum agunt Romani, ꝙ D quū septimus collis urbi attributus est, septicollis Roma facta est. An ut quidā Latini accipiunt, quòd urbs nondū suis partibus penitus coniuncta erat? An hoc quidē ad Dionysium est? Magna uerò re effecta, constituta ciuitate, quòd urbem iam augeri, & quasi ulterius progredi desisse existimarent, cum seipsos, tum uerò iumenta quibus fuerant usi quiete affecerunt, & cōmunis festi ocio frui uoluerunt? An quòd quum omnes dies festos ciuium præsentia ornari ac celebrari semper uoluerūt, tum illum præcipue qui propter ciuitatis habitationem ageretur? Quapropter ne urbem cuius dies festus ageretur, relinquerent, eo die uehiculis uti permissum non est?

Furciferi. CVR in furto, aut eiusmodi aliquo flagitio deprehensos, furciferos appellant? An hoc quoq; maiorum nostrorum diligentiæ certissimum signum est? Nam qui seruum alicuius sceleris aut improbitatis conuicisset, duplex lignum quod currui subijciunt attollere iubebat, & ut conspiceretur uiciniam obire, ut fidem in posterum ei non haberent, & ab eo cauerent. Hoc lignum Græci σταυρόν, Latini furcam nominant, à qua furcifer denominatus est.

QVID est, quòd boui qui cornu petat fœnum in cornu apponunt, ut occurrentes caueant? An quia propter repletionem ac satietatē insolescūt & boues, & equi, & asini, & homines, ut ait Sophocles? Tu uerò ferues quasi pullus cibi copia: Venter etenim tuus & malè insolescit. Ex quo Romani M. Crassum fœnum in cornu habere dictitauerunt, & qui cæteros in repu. lacerabant, hunc tanquam munitum ac prouidum & iniuriarum persequentissimū fugiebant: quanq; postea rursus dictum est, Cæsarem Crasso fœnum detraxisse. Primus enim illi in republica restitit Cæsar, & eum contempsit.

QVID est, quòd in captandis augurijs sacerdotes prius auspices, nunc augures appellant, luminaria semper aperta habere uoluerūt, nec operculo imposito claudi? An sicut Pythagorici parua magnarum rerum signa faciebant, qui super modio sedere

A dere prohibebant, & ignem gladio seu machæra fodere, sic ueteres obscuris quibusdam rationibus utebantur, & maximè in sacerdotijs, quale hoc est de lucerna, quam corpori animã continenti similem esse dicunt. Lux enim est is qui intus est animus. Oportet autem quod intelligens est ac prudens in eo, id semper apertum esse, nec unquam clausum esse. Flantibus enim uentis aues non consistunt, & propter instabilitatem & errorem nihil certi significant. Docent igitur hoc pacto, ut non spirantibus uentis, sed quum omnia tranquilla sunt, tunc augures auspicia captent, quum lychnis apertis uti nequeunt.

CVR augures si ulcus haberent inaugurandi causa sedere prohibebantur? An & hoc signum est, non oportere qui morsum aliquẽ, aut ulcus, & perturbationẽ in animo haberent res diuinas tractare, sed tum deorum mentẽ hominibus prodere, quũ & liquido & integro animo essent? An illud rationem habet, si neq; uictimã sanandi ulceris causa quisquam adhiberet, nec auibus ulceratis ad auspicandum uteretur, ea multò magis in seipsis seruanda existimasse, ut ad ea quæ à dijs significarent, puri & integri accederent? Vlcus enim diminutio quædam & pollutio corporis uidet.

QVID est, quòd paruæ fortunæ ædem, quam breuem uocant Romani, ædificauit Seruius Tullius, qui tertius Romæ regnauit? An quòd ipse paruus initio & abiectus, quippe qui ex captiua matre natus esset, fortunæ beneficio Romæ regnauit? An hæc ipsa commutatio magnitudinem potius fortunæ ostendit, quàm paruitatẽ? Videtur autem Seruius maximè omnium fortunæ uim extulisse, & diuinam indicasse: quippe qui omnibus actionibus ac negocijs eius nomen adscripserit. Non solum enim fortis fortunæ, & mala auertentis, & blandæ, & primogeniæ, & masculæ templa ædificauit, sed est unum propriæ fortunæ templum, aliud conuertentis, aliud bene sperantis, uirginis aliud. Quorum cognomenta quis persequi posset? quum fortunæ uiscatæ templum sit, quasi ab ea nos procul capiamur, & negocijs ac rebus inB hæreamus? Sed uide ne Seruius casuum momenta perspiciens, & ad ea plurimum posse cognoscens, quippe quum multi sæpe quòd paruum quiddam uel accidit, uel non accidit, maximas res uel assecuti sunt, uel assequi nõ potuerunt, idcirco paruæ fortunæ templum statuit, docens homines diligenter attendere, nec ea quæ accidũt quamuis parua sint, contemnere. *Fortunæ uaria cognomina.*

CVR lychnũ non extinguebant, sed per se languescere & deficere permittebãt? An quasi inextinguibilis & immortalis illius ignis cognatum & affinem colentes? An & hoc quoq; signi est, non oportere quod animatũ sit, nisi noceat, corrumpere, néue interficere, quasi animal ignis sit? nec immeritò: nam & alimento indiget, & per se mouetur, & quum extinguitur uelut occidatur uocem emittit? An hoc more docemur, non oportere nec ignem, nec aquam, nec eorum quicquam quæ ad usum pertinent, etsi abunde supetant, corrumpere aut consumere, sed indigentibus utenda relinquere, quum ipsi iam illis opus non habeamus? *Ignis animal.*

QVID est, quòd qui nobilitate præstare uidentur, lunulas in calceis ferunt? An, ut dicit Castor, signũ est eius quæ in luna esse dicitur habitationis, & quòd post mortem animi rursus lunam sub pedibus habebunt? An quòd antiquissimis præcipuum fuit, qui fuerunt Arcades, ab Euandro Proseleni appellati? An sicut alia multa, sic & hoc elatos homines ac superbos admonentes rerum humanarũ instabilitatis, cuius rei luna exemplo sit, quæ ab obscuro primum prodit, tum progrediens luce ac splendore os suum complet, & quum clarissima facta sit, rursus deflorescit & ad nihilum redit? An hoc potius modestiæ & obedientiæ disciplina quædam erat, ut dicto audientes esse, & imperium æquo animo ferre condiscerent? & quemadmodum luna meliori obsequi, & solem, ut inquit Parmenides, semper intueri solet, sic homines secundum locum tenere contenti, duci primas partes relinquere, ut honore ac potestate per illum fruerentur? *προσέληνοι*

C QVID est, quòd annum Iouis esse putant, menses Iunonis? An quòd deorum, qui mente intelliguntur, Iupiter & Iuno imperium gerunt, eorum uerò qui oculis cernũtur Sol & Luna? Sol enim annũ conficit, Luna uerò menses. Oportet autem non has illorum simpliciter imagines putare, sed ipsam in materia Iunonẽ Lunam. Quocirca Iunonem eam nominãt Romani, quod nouum aut nouius significatur, à Luna scilicet, quã eandem & Lucinã uocant, quasi ipsam lucidam, ut lucem præbentem: & in partu ac doloribus adesse opinantur tanquã Lunam, ut est apud poëtam: Per nigrum poli & astrorum, per Lunam celerem partum præstantem. Nam plenilunio facilè partu leuari mulieres uidentur.

QVID est, quòd auspiciorum quod sinistrum dicitur, prosperum ac fœcundũ putatur? An hoc falsum est, & multos decipit? an hoc sermonis est ac linguæ? ἀριστερὸν enim sinistrum uocant Latini, ἀφεῖναι autem sinere, & sine tum dicunt, quum ut aliquid missum fiat ut dimittatur hortantur. Augurium igitur, quo aliquid agi permittitur, sinistrum non rectè accipiunt multi ac nominant. An quemadmodum à Dionysio scriptum est, Ascanium Aeneæ filium auspicatò aduersus Mezentium aciem instruxisse, & in eo prælio superiorem fuisse, ex illo obseruatum, ut quoties læuum intonuisset, auspicium susciperetur? An quod alij putant, hoc Aeneæ accidit? Nam Thebani Lacedæmonijs apud Leuctra sinistro cornu superatis uictoria potiti, in omnibus prælijs postea obseruarunt, ut sinistro cornu principatum assignarent. An illud potius asserendum est, quod Iuba in historia dicit, Orientem prospicientibus sinistra parte Boream esse, quam mundi partem multi dextram ac superiorẽ faciunt? Sed uide ne quũ sinistræ partes natura infirmiores sint, augurijs ac signis quasi corroborentur, atque his mire suppletis uiribus adæquentur. An terrena ac mortalia diuinis ac cœlestibus contraria & opposita iudicantes existimauerunt, quæ nobis sini-

D stra essent deos à dextra dimittere?

QVID est, quòd eius qui triumphasset, deinde combustus esset, licebat os capere, & in urbem deferre ac deponere, ut Pyrrho Liparæus scriptum reliquit? An hoc mortui honoris causa factum est? Nam & alijs ducibus, & qui bene rem gessissent, idem tribuerunt, ut non ipsi solum, sed posteri quoque in foro sepelirentur, sicut Valerio & Fabricio. Ferunt autem horum posteris mortuis & in forum delatis, ardentẽ facem subijci, & statim attolli, ut sine inuidia honore utantur, & tantummodo sibi licere confirment.

Pyrrho Liparæus.

QVID est, quòd triumphantes in publico Romanis conuiuiũ exhibentes Consules inuitatos ne in conuiuium accederent rogabant? An locum honestissimum triumphanti assignari, & post cœnam ab omnibus deduci oportebat, quæ præsentibus Consulibus alij tribui non possent?

QVID est, quòd Tribunus purpuram nõ portat, quum cæteri magistratus purpurati incedant? An quòd Tribunus omnino magistratus non est? nam nec lictores habet, nec in sella curuli sedentes ius dicunt, nec in initio omnino sicut cæteri magistratus magistratum ineunt, nec creato Dictatore potestatem deponunt, sed quũ omnis potestas & imperium ad Dictatorem redeat, soli omnium magistratum retinent, quasi imperium nullum gerentes, & alium quendam in republica locum obtinentes? Quemadmodum autem præscriptionẽ quidam rectores statum esse nolunt, quippe quæ non iudicium constituat, sed dissoluat & euertat, sic Tribunũ magistratui & imperio potius opponi quàm ipsum tribunatũ esse. Nam potentiæ magistratus obsistere, & nimiam licentiam comprimere, tribunitiæ potestatis ac licentiæ fuerat. An hæc & his similia ab eo dicantur, qui rebus inueniendis studeat? Tribunatus autẽ quum à populo originẽ ducat, populare in primis uideatur, reliquis ciuibus parem se gerere, & in omni cultu ac uictu infimis ciuium cõparari? Magnitudo enim ac moles Consulem decet & imperatorẽ, Tribunum uerò, quemadmodum C. Cu-

rio dicere

A rio dicere solebat, abiectum esse, nec aspectu grauem, nec aditu difficilem, sed facilem, ac multitudini commodum & tractabilem. Vnde nec domus tribunitiæ ianuã claudi mos erat, sed noctu & interdiu semper tanquam portus quidam ac profugiũ, quibus opitulandum esset. Verũ quo humiliore corporis habitu deprimitur, eo magis ui ac potestate augetur. Communẽ enim Tribuni usum ac nemini clausum sicut aram postulant, honore autem sacrosanctum.

QVID est, quòd Prætorum uirgæ securibus alligatæ præferuntur? An signum est, non oportere magistratus iracundiam promptam, ac dissolutam esse? An uirgarum dissolutio mora & tarditate iram frangit, & impetum moderatur? sed malitia quoniam partim medicabilis est, partim curari non potest, uirgæ quod mutari potest corrigunt, secures autem quod emendari non potest abscindunt?

QVID est, quòd quum Romani Barbaros quosdam dijs immortalibus hominẽ immolasse accepissent, magistratus eorum accersendos ac puniendos putauerunt, quos postea, quum id consuetudine quadam ac lege fecisse accepissent, eos dimiserunt, aliâs id facere prohibuerunt, quũ ipsi non multis annis antè duos uiros, & duas mulieres in foro boario uiuos obruerunt? Non enim uidetur conuenire, ipsos hæc facere, & Barbaros qui talia commisissent reprehendere. An dijs immortalibus hominem immolare impium ducebatur, dæmonibus autem necessarium? An qui more & lege id agerent, peccare arbitrabantur, se uerò libris Sibyllinis iussos eodem teneri scelere non putabãt? Ferunt autem Elbiam quandam uirginem quum equo ueheretur fulmine ictam fuisse. Inde nudum equum ac iacentem inuentum esse, nudam & ipsam ueste quasi de industria à pudendis subtracta, calceis, anulo & reticulo passim disiectis, & ore lingua proiecta. At re ad diuinatores delata, quũ sacris uirginibus maximum dedecus impendere, & eius rei ignominiam ad equites redundaturam prædixissent, barbari cuiusdam equitis seruus indicium fecit, tres Vestales,
B Aemiliam, Liciniam, Martiã sub idem tempus corruptas, diutissime cum uiris rem habuisse: quorũ unus esset † Vetusius barbarus, eius qui indiciũ fecisset dominus. † *Veturius.*
Vestales igitur redargutæ supplicio sunt affectæ. Sed quum res atrocior uisa esset, decreuerunt ut sacerdotes Sibyllinos libros inspicerent. In quibus inuentum fuisse dicunt, hæc magno reipublicæ malo futura, & iubere, ut absurdis quibusdam deis & externis auertendæ rei causa Græcos duos, ac totidem Gallos immolarent, & in loco eodem defoderent.

CVR diei principium de media nocte numerant? An quòd R. P. ab initio militari more & instituto constituta est? In re militari autem multa noctu utiliter occupantur? An diei ortum agendi principium esse uoluerunt, noctem uerò consilij & apparationis? Oportet autem præparatos rem aggredi, non agentes præparari, ut ad Chilonem unum ex septem dixisse fertur Myson, dum per hyemem uannum conficeret. An quemadmodum meridies finis est multis reipublicæ gerendæ, sic noctem intempestam actionum omnium initium oportere statuerunt? Cuius rei maximum argumentum, magistratum Romanum post meridiem fœdus facere non solere. An occasu quidem & ortu principium & finem diei capere licet? Nam si multitudinis iudicio principium diei quum sol emergere cœperit incipit, noctis uerò initiũ quũ penitus occiderit terminauerimus, æqualitatem diei ac noctis, quod æquinoctium dicimus, non habebimus. Quam enim noctem diei parem maximè uidemus, ea die cui comparatur solis spatio ac magnitudine breuior reperietur. Nam quod mathematici afferunt, & huic rei medicinam afferentes, diei ac noctis uerissimam rationẽ constituunt centrum solis quum finientem attingat, omnem euidentiam & claritatem funditus tollit. Necesse est enim accidere, quũ multum lucis etiam sub terra sit, & nos radijs suis iam sol undiq; collustret, ut diẽ nondum esse fateamur. Quare quũ ob dictas causas ortus diei & occasus principiũ difficillime capi possit, relinquit aut

C ut mediũ diem, aut mediã noctẽ principiũ diei statuamus: potius autẽ secundũ. Fertur enim à nobis à meridie ad occasum, à media uerò nocte ad orientẽ ad nos redit.

QVID est, quòd ueteri more uxores nec molere, nec coquere permittebant? An ueteris aduersus Sabinos fœderis memoriam colentes? Nam post filias Sabinis raptas, facta pace, & societate inita, in fœdere nominatim exceptum est, uxorem uiro Romano nec molere, nec coquinariam facere.

CVR mense Maio uxores non ducunt? An q inter Aprilem & Iunium medius interiectus est? Quorum quum alter Veneri, Iunoni alter dicatus sit, deabus scilicet quæ nuptijs præsunt, aut parũ antè capiũt, aut parum expectant? An quòd hoc mense maximo piaculo utuntur, effigies modò de ponte abijcientes, quum prius homines consueuissent? Vnde flaminicam Iunonis sacerdotem tristem esse eo tempore, quippe quæ eo mense nullo cultu utitur, moris est? An quòd plerique Latinorũ hoc mense mortuis parentant, & ob eam causam Mercurium quoque eodem mense uenerantur, qui Maiæ cognominis est? An ut quidam dicũt, Maius à maioribus natu appellatus est, Iunius à iunioribus? Nuptijs uerò accommodatior est iunior, ut inquit Euripides. Nam senectus Venerem ualere sinit, ipsaque Venus senibus infensa est. Abstinent igitur nuptijs Iunium expectantes, qui Maium deinceps excipit.

CVR eorum qui uxores ducunt comã hastæ cuspide discernunt ac discriminant? An signum est, prima connubia uiolenta fuisse? An statim discunt uxores uiris fortibus & bellicosis coniunctæ, seuerum & minimè effœminatum, & tenuem cultum ac uirilem ornatum probare, quemadmodum Lycurgus in foribus & tectis parietẽ facientes terebra tantum ac securi utendum, alijs instrumentis abstinendum ratus, omnem intemperantiam, & superfluos sumptus funditus sustulit? An diuortium ea re significatur, quòd solo ferro nuptiæ dirimendæ sint? An illud magis, quòd pleraque

D ad connubium pertinentia Iunoni attribuebant? Nam & hastam Iunoni consecratã esse existimant, & eius statuæ utplurimum hastæ innixæ cernuntur. Quippe quam Curim appellant ueteres: Nam curis antiquo nomine hasta dicebatur. Hinc & Curim Martem nominatum esse dicunt.

CVR quod in spectacula impendit Lucar uocãt? An q alia multa quoque circa urbẽ sunt loca dijs attributa, quę appellant Lucos, quorũ prouẽtus in ludos conferũt?

QVID est, quòd Quirinalia stultorum ferias nominant? An quòd hunc diem, ut Iuba dicit, ijs assignauerunt, qui cuius essent tribus ignorarent? An ijs qui, ut nõnulli, tributim Fornacalibus rem diuinam fecerunt, quòd aut impediti fuissent, aut aliquò peregrè profecti, aut denique diem ignorassent, hoc tempore recuperandi illius festi potestas data esset?

CVR rem diuinam Herculi facientes alium deorũ appellant neminẽ, nec canis, ut à Varrone scriptum est, in urbe apparet? An idcirco alium deum appellant neminem, q hunc semideum putant? Vt alij tradunt, quum etiam inter homines ageret, Euander ei aram statuit, & rem diuinam fecit, nihil autẽ omnino fuit, cui Hercules infestior esset quàm canis, qui ei sæpe molestus fuisset, & in primis Cerberus. Denique Licinio puero per canẽ occiso, ab Hippocoontidis coactus prælio decertare, multis ea pugna ex amicis interfectis, Iphiclum fratrem quoque amisit.

QVID est, quòd circa Capitoliũ patricio habitare licet nemini? An quòd Marcus Manlius ibi habitans regnum affectasse deprehensus? Ex quo lege interdictum est, ne quis postea ex ea familia Manlius diceretur? An antiquus fuit hic metus? Publicolam enim ut nobiliorem calumniari, hominem in primis popularem, non desistebant, ita multitudo tandiu timuit, donec eandem, quam in summa Velia ædificabat, quòd nimis foro immineret, funditus euertit?

CVR qui ciuem in prælio seruasset corona querna donabatur? An quòd ubique in expeditionibus facilè sit quercum inuenire? An quòd Ioui & Iunoni, quos urbi

præsidere

A præſidere putant corona conſecrata eſt? An uetus ab Arcadibus mos acceptus eſt, quibus eſt quædam cum hac arbore cognatio? Vt enim primi homines ex terra Arcades, ſic quercus prima ex omnibus plantis nata.

QVID eſt, quòd in augurijs uulture potiſſimum utuntur? An quia Romulo in condenda urbe duodecim uultures apparuerunt? An quòd uultur rariſſimè conſpicitur? Non enim facilè quiſpiā uulturis nidum offendat, ſed porrò derepente & inopinatò aduolant: quo fit ut eorum aſpectus aliquid ſignificet ſemper. An & hoc ab Hercule didicerunt, ſi uerum eſt quod dicit Herodotus, in omnibus rebus gerendis Herculem primo uulturis aſpectu in re incipiēda delectatū fuiſſe, quē ex omnibus quæ carnibus ueſcerentur uolatilibus iuſtiſſimū eſſe iudicaret? Primum enim nihil quod uiuat attingit, nec animatū quicꝙ interficit, quemadmodū accipitres, aquilā, omnes deniꝙ noctiuagas aues uidemus. Veſcitur autē cadaueribus, in quibus à ſui generis abſtinet. Vulturē enim qui aui ueſcatur adhuc uidit nemo. Accipitres enim & aquilæ ſui generis aues conſectantur ac feriunt: quanquā, ut ait Aeſchylus, auis auem comedens quo pacto pura eſſet? Præterea quæ minus detrimenti, ut ita dicā, hominibus afferat auis prorſus nulla reperitur: quippe quæ nec fructus deleat, nec plantam lædat, nec manſueto cuiquā noceat animali. Quòd ſi, ut Aegyptij fabulantur, uultures omnes fœminæ ſunt, & quemadmodū Zephyro arbores, ſic uultures Euro grauidæ fiant, certa nimirum & firma uulturibus ſigna fieri ueriſimillimū eſt. In alijs autē uolandi impetus, & alarum in coëundo agitationes ac uerbera, rapinæ, fugæ, inſectiones, multum inconſtantiæ perturbatæ afferunt.

CVR Aeſculapij ædes extra urbem poſita eſt? An quòd foris ſalubrius quàm in urbe habitare crediderunt? Nam Græci quoꝙ in excelſis ac puris locis Aeſculapij templa planè collocant. An quòd deum ex Epidauro acceſitū in urbem cōmigraſſe opinantur? In Græcia enim non in urbe, ſed procul ab Epidauro Aeſculapij tem-

B plum eſt. An quòd dum draco ex naui in inſulam deſcendiſſet, & ex oculis euanuiſſet, ipſum eo in loco ædis ponendæ autorē ac præmonſtratorē fuiſſe putauerūt?

CVR moris eſt, ut qui caſtimoniā colunt leguminibus abſtineant? An quemadmodū Pythagorici fabas, ob eas quæ uulgo dicūtur cauſas abominabātur, quaſi Lethes & Herebi cognomines? An quòd ad cōcœnationes, & manes prouocandos leguminibus maximè utuntur? An illud magis, quòd ad ſanctitatē ac caſtimoniā pura ac tenuia corpora habere oportet? Sunt autem legumina maximè uentoſa, & ea gignūt quæ quum ſuperflua ſint, multæ purgationis indigent. An quòd quum uentoſiſſima ſint legumina, ad res uenereas maximè incitent?

QVID eſt, ꝙ Veſtales inceſti conuictas alia pœna non afficiunt, ſed uiuas tantummodo defodiunt? An quòd mortuos urunt, quòd illis tribuere iniuſtum iudicarent, quæ non diligenter ac ſanctè ignem ſacrum cuſtodiſſent? An quòd corpus maximis ac ſanctiſſimis religionibus conſecratum interficere, & mulieri ſacræ manus afferre nefas putauerunt? Rationem igitur inierunt, qua ſubterraneo ſpecu defoſſo obrutæ ſua ſponte morerentur. Ibi enim & lucerna accenſa inerat, & nonnihil panis, exiguum & aquæ ac lactis, inde ſpecum deſuper terra operibant. Sed ne hoc quidem modo ſcelus deteſtantes religionem fugerunt? Nam & nunc quoꝙ ſacerdotes eum locum adeuntes parentant. *Veſtales inceſti reæ, quare & quomodo uiuæ defoderentur.*

CVR Idibus Decembris in curſu equorum uictor dexter ſacer Marti immolat, & caudam ſtatim deciſam ad Rheginā qui dicitur locus deportat, & arā cruore ſpargit, de capite uerò inter ſe decertāt, alij de ſacra uia deſcendentes, alij de ſuburra aduerſus eos impetum facientes? An quòd Troiā equo captam putant, idcirco equum ſupplicio afficiunt, quòd Troianorū clara pignora fuerint mixta pueris Latinorū? An quòd iracundū, ferox & bellicoſum animal eſt equus? dijs autē grata & accommodata in primis immolant? Victor autē idcirco immolatur, quòd uictoriæ Mars

C autor est, & qui ordinem in arcto tenent cæteros uincunt qui locum deserunt, & ce leritas quasi uiaticum fugæ pœna afficitur. Denique signis quibusdam occulte admonentur, fugientes salutem inuenire non posse.

QVID est, quòd Censores magistratum ineuntes nihil agunt, quàm ut sacrorũ anserum alimenta locent, & imaginis splendorem? An à uilioribus incipientes, quæ nec multo sumptu, nec magna opera egent? An uetus quædam huic animanti gratia refertur, à bello usque Gallico repetita, quòd dormientibus canibus primi omniũ anseres Gallorum in Capitolium ascensum persenserunt, & clangore uigiles excitarunt? An quum sint maximarũ rerum, & quæ summa cura indigent, custodes Censores, ut ædium sacrarum ac publicarũ, morum denique & uitæ uniuscuiusque diligentissimi & custodientissimi, omniũ animantiũ rationem habendam sibi esse putauerunt? Simul enim anseribus curandis ciues admonent, ne deorum cultum negligant. Anseris uerò abstersi & splendor necessarius est: cito enim rubrica defluit ac deflorescit: ea enim ueteres statuas obducere & illinere consueuerunt.

QVID est, quòd cæteris sacerdotibus simul ac in iudiciũ ducti ac damnati sunt alium substituunt, augurẽ uerò donec uita suppetat, licet maximorũ criminũ conuictum, sacerdotio non mutãt? Augures autẽ uocant qui auspicijs præsunt. An quòd quidam dicunt, sacrorũ arcana neminẽ cognoscere uolunt, qui ipse augur non sit? An iureiurando adactum res augurũ nemini enunciaturũ, priuatum postea factum sacramento liberari nolunt? An non honoris nec magistratus, sed scientiæ atque artis cuiusdam potius nomen est augur? Simile igitur est, ac si quis musicum musicum non esse iudicet, & medicum medicũ esse prohibeat, & diuino diuinationẽ adimat. His enim omnibus appellatio detrahi potest, uis ac facultas non potest. Alium uerò idcirco non instituunt, quòd sacerdotũ numerũ ab initio constitutum meritò tuentur.

D CVR Idibus Sextilis diem festum agunt serui omnes ac seruæ, uxores autẽ capita purgare ac lauare consueuerunt? An propter Seruium regem, quem eo die serua natum & in lucem æditum ferunt, uacationẽ ab opere habent serui? Capitis autẽ lauatio ab ancillis cœpta propter diem festum ad liberas quoque processit?

CVR pueros monilibus, quas uocant bullas, exornant? An honoris raptarũ causa, ut alia multa, sic & hoc constitutũ esse uoluerunt his quos ex eis suscepissent? An Tarquinij uirtutẽ honorandam putauerunt? Ferunt enim Tarquiniũ quũ puer adhuc esset, in prælio aduersus Latinos & Hetruscos in hostes impetũ fecisse. Quũque ex equo defluxisset, excepto hostium impetu Romanos confirmasse, hostibus in fugam cõuersis, quum plus quàm sexaginta millia hostium eo prælio cecidissent, hoc à patre & rege decoris insigne accepisse. An apud maiores nostros speciosum seruum † amare turpe nõ existimabatur, quemadmodũ nunc quoque comœdiæ testimonio sunt? Pueris autẽ liberis uehementius abstinebant: ac si forte accideret, ut in pueros nudos inciderent, ne ambigerent, hoc insigne liberi ferre consueuerũt. An uel ad modestiam conseruandam hoc etiam pertinet, & intemperantiæ ac flagitij frẽnũ est, quũ † uirũ agere eos pudeat, antequam pueritiæ insignia deponãt? Nam quod Varro scribit uerisimile non est, quum Aeoles bullam bollam proferant, hoc consilij insigne pueros indui solere. Sed uide ne hoc quoque propter lunã ferant. Nam lunæ figura quum pleniluniũ est non globosa est, sed lentis formã ostendit, & quemadmodum opinatur Empedocles, illud etiã quod subiectũ est, nõ modò quod apparet.

† dolare

† à uiro subigi

Quid est, quòd maribus nono die, fœminis octauo nomina imponere consueuerũt? An si prius fœminis nomina imponunt, causam sustinet natura, & augetur fœmina, & crescit, & adulta perficitur antequam masculus? Dies autem eos potissimum capiũt, qui septenarium subsequuntur. Septimus enim dies cum in cæteris, tum ad umbilicũ infantibus nuper æditis periculosus esse consueuit. Nam septimo die plerisque resoluitur; donec autẽ dissolutus, plantæ longè similior est infans quàm animali. An

sicut

A sicut Pythagorici numerũ parem fœminã uocant, marem imparẽ, fœcundus est, & compositus parem uincit, & si in unitates diuidatur, par numerus quasi fœmina locum in medio uacuum præbet, imparis uerò numeri pars aliqua plena semper relinquitur: quo fit ut alterum fœminã, marem alterũ esse putent? An ꝙ in numeris nouenarius primus est tetragonus ab impari & perfecto ternario, octonarius autẽ primus cubus à binario numero, quẽ parem esse constat? Oportet autẽ quadrangulum esse & imparem & perfectum. Vxorẽ autem sicut cubum stabilem, & domi seruantem & immobilem. Illud & adiungendum, octonariũ numerũ cubum esse, qui à binario componatur, nouenarium uerò quadrangulum esse, qui de ternario conficiatur. Vtuntur autem duobus nominibus fœminæ, mares uerò tribus.

Quid est, quòd eos quorum patres ignorantur, Spurios uocant? Non enim quod Græci opinantur, & in causis oratores dicunt, quòd ex colluuione quadam, & feminis communione progenerati sunt, sed uidelicet est Spurius inter prima nomina, ut Sex. D. C. Prænomina uerò Latini integra non scribunt, sed aut una litera, ut T. L. M. aut duabus, ut Cn. aut tribus, ut Sex. & Ser. Est igitur Spurius inter ea prænomina, quæ duabus literis notantur, S & P. quibus etiam orbos parentibus scribunt, quum sine patre esse dicunt, per S. sine, per P. patrem significãtes. Hoc igitur errorẽ fecit, quod Sine patre, & Spurius eisdem literis annotatur. Sed alia quoque ratio afferenda est, quæ multò est absurdior: Dicunt enim Sabinos uxoris pudenda Sporion appellare. Item qui legitimè natus nõ sit, sed ex concubina aut scorto contumeliæ causa spurium appellari solitum.

CVR Dionysiũ Patrem Liberũ? An quòd bibentibus libertatis causa sit? Fiunt enim pleriq; ebrietate petulantiores. An ꝙ libationẽ præbuit? An sicut Alexãder dicit, ꝙ pro Bœotiæ libertate pugnauit, Dionysiũ Liberũ dictũ fuisse putandum est?

B QVID est, quòd publicis festis ueteri more uirgines non nubunt, uiduæ nubũt? An ut Varro dicit, quòd uirgines quũ in matrimoniũ dantur doleant, mulieres uerò lætentur? Die autẽ festo omnẽ tristitiam ac necessitatem abesse oportere? An ꝙ uirginibus decorũ, uiduis uerò multis præsentibus fœdum nubere? Felices enim ac faustæ primæ nuptiæ, secundæ uerò tristes ac detestandæ. Pudet enim uiuis adhuc eis, quibus antea nupserant, alios accipere, mortuos autẽ lugent. Quo fit ut magis quietè, quàm strepitu & deducentium multitudine delectentur. Dies uerò festi multitudinem adeò distrahunt, ut his rebus per ocium interesse non possit. An quòd Sabinorum filias uirgines inter ludicrum die festo rapientes bellum excitauerunt, idcirco filias diebus festis nuptum dare omni causa noluerunt?

QVID est, quòd Romani fortunam primigeniam colunt? An quòd Seruio ex serua nato Romæ summa cum laude & claritudine imperare contigit? sic enim Romanorum pleriq; suspicantur. An illud magis, quòd fortuna urbi & imperiũ & originem præstitit? An altior quædam ratio, & magis à natura ex media philosophia repeti potest, fortunam scilicet rerum omnium principium esse, naturam uerò casu consistere, quum quibusdam temere repositis ordo accesserit?

QVID est, ꝙ artifices scenæ deditos histriones uocant? An ob eam causam quã Rufus scriptã reliqt? Dicit enim priscis illis temporibus, C. Sulpitio, & L. Stolone COSS. quũ pestilentia urbem inuasisset, omnes qui in scenã procederent interijsse, ob eã rem multos & bonos artifices ex Hetruria Romam uenisse. In his qui arte & gloria cæteris anteiret, & in theatro ac scena diutissime floruisset, Histrum fuisse nominatũ, à quo omnes deinde scenicos histriones nominatos esse.

QVID est, ꝙ propinquis & cognatis non nubunt? An ꝙ nuptijs necessitudines augeri uolunt, & ultro citroq; filias dando & accipiẽdo multos sibi propinquos adiungere? An ꝙ cognatorũ dissidia inter se uerentur, quibus naturæ iura unà cũ propinquitate tollantur? An quòd mulieres propter imbecillitatem multorum ope &

fœmina duob[us] nominib[us] utun[tur]

C auxilio egentes propinquis idcirco adiungere noluerunt, ut si qua à suis uiris iniuria afficerentur, cognati opem ferrent.

CVR Iouis sacerdoti, quem Flaminem Dialem uocant, farinam fermentum'ue attingere non licet? An q farina cibus imperfectus & indigestus sit? non enim aut id quod erat triticũ mansit, nec quem fieri oportet factus est panis, sed uim seminis simul amisit, & cibi usum nõ præstitit. Qua ratione poëta Myliphaton farinã dixit per translationem quasi molendo occisam & confectam. Fermentum uerò quoque & per corruptionem factum est, & admixtum omne illud quicquid est quod pinsitur corrumpit: remittitur enim quodammodo ac dissoluitur. Et omnino fermentatio ipsa nihil aliud est, nisi putrefactio quædam. Quæ quidem si abundantius adhibeatur, farinam acidam reddit, & prorsus corrumpit.

QVID est, quòd sacerdos carnem crudam tangere prohibetur? An à uisceratione huiusmodi consuetudine repellitur? An ea de causa caro quoque qua & farina prohibetur? neque enim iam est animal, neq; opsonium factum est. Nam quum & transforma elixatio & assatio, alteratio quædam fit & transformatio, nimirũ formam delet. Quod autem recens & crudum est, aspectum nequaquam purum & impollutum habet, sed ulcerosum, & uehementer odiosum ac molestum.

QVID est, q cane & capella sacerdotẽ adeò abstinere uoluerunt, ut non modò attingere, sed ne appellare quidem liceret? An q capram quasi luxuriosam atq; olidam abhorrerent? an q tanq; morbidam timerent? Videtur enim præter cætera animalia comitiali morbo tentari, & qui gustarint aut attigerint, huius morbi aliquid inurere. Huius rei causam assignant poros angustos, quibus clausis etiam spiritus sæpissime includitur: quod arguit uocis tenuitas. Quicunq; enim hoc morbi genere tentantur, similem capellæ uocem ædunt. Canis uerò est minus quidem luxuriosus ac fœtidus, quanquã sunt qui dicant, ne canẽ quidem in Atheniensiũ arcem admitti fas esse, nec Delum insulam attingere, quòd in propatulo & passim coëat, qua

D in re aliorum animalium dissimilis sit: nam boues, equi, sues, non in propatulo ineunt. Sed uerã causam penitus ignorant. Canis enim templis omnibus idcirco arcetur, quòd pugnax est animal, & in primis ferox, ut tutũ supplicibus perfugium præbeant. Verisimile igitur est, Iouis sacerdotẽ tanq; animatã & sacrã quandam effigiẽ ac simulachrũ, ad quod omnibus tanq; ad aram confugere liceat, egenis ac supplicibus repositũ esse, unde nec deterreri, nec arceri omnino possint. Quocirca in ipsa ianuę uestibulo ac limine, eidẽ posita erat lectica. Qui uerò pedibus sacerdotis se prouoluisset, eo die ab omnibus plagis ac pœna tutus erat. Qui si prius uinctus fuisset, ac ad eum accessisset, è uestigio soluebatur. Vincula uerò non per ianuã, sed per tectum sublata foras abijciebant. Erat igitur inutile, si quũ sacerdos adeò se mitem & humanũ exhiberet, canis pro templo sedens supplices oblatrando propelleret, etsi ueteres hoc animal omnino purum esse putauerũt. Cœlestiũ enim deorũ nulli prorsus consecratus est canis, sed Proserpinæ cœna demissus in triuia piaculi locum obtinet. Lacedæmone uerò deorum omniũ crudelissimo Marti catulos cædunt. Apud Bœotios autẽ publicè piaculum est, cane in duas partes dissecto per medium exire. Latini uerò Lupercalibus mense Februario canem immolant. Quare alienum non est, qui supremum & purissimum deorum omnium uenerandum sibi desumpserũt, eos quò familiarem ac domesticum habeant, canem prohibere.

CVR hederã Flamen Dialis si attigisset piaculũ cõmisisset, nec iter ea facere poterat, ubi umbraculũ aut arbutũ desuper promineret? An hoc simile ei est quod dicitur, de curru nõ esse, chœnici nõ insidere, scopã non transcendere. Non quò hæc Pythagorici uitent aut metuãt, sed q per hæc ab alijs deterreant. Nam q sub uitẽ ingredi prohibẽt ad uinũ referebãt, quòd sacerdoti ebriũ fieri nefas esset. Temulentis eñ uinũ super caput est, & deprimũtur omnes ebrij, & humiles fiunt, quũ hanc ipsam

uoluptatem

A uoluptatem uincere oporteat, non ab ea uinci. Hederam uerò tanquam sterilem & hominibus inutilem, & propter fragilitatem adminiculo alterius semper egentem, umbra solum ac uiriditate oculos capientem, non temere in ædibus ali atque innasci permiserunt: quippe quæ plantas complexa maximè noceret, nec solo extirpari facilè possit. Quo fit ut cœlestiū templis penitus amoueatur, nec in æde Iunonis Athenis, ac Thebis in æde Veneris quisquam facilè hederam uideat. Nocturnis uerò sacris & Bacchanalibus adest. An & hoc quoque mysticum quoddam signum erat, ut à Thyiasis ac reliquis debacchationibus abstineret? Nā quæ bacchicis furoribus mulieres correptæ fuerint, ad hederam statim ferūtur, & abreptam manibus diuellunt, dentibus lacerant, ut non omnino incredibilia dicere uideantur, qui asserunt hederam, quòd spiritum habeat, quo mentes in furorem conciret, & loco moueat, ebrietatem absque uino inducere, & hilares eos reddere, qui in furorē procliues fuerint.

CVR ijs sacerdotibus nec magistratum capere, nec petere permittebatur, & tamen lictore utuntur & sella curuli † ob honoris causam & consolationē, quò minus ægrè ferrent, si à magistratibus arcerentur? An quòd in nonnullis Græciæ ciuitatibus sacerdotij dignitas regiæ maiestati par habebatur, nō uulgares aut ignobiles homines sacerdotes declarabantur? An illud magis, quòd quum certum esset & statutum tempus sacrificij, regum uerò opera & actiones incertæ, ac minimè præfinitæ, fieri non poterat, ut quum in idem sæpenumero tempus incideret, idem utrique adesset, sed utrisque urgentibus sæpe oportebat ut altero relicto nunc deos coleret, nunc ciuibus noceret. Qui quum in hominum magistratibus nō minus necessitatis quàm licentiæ inesse animaduerterent, & magistratū populi, ut Hippocrates ait, medicū tristitiā cernere, tristitiā attingere, & in alienis malis proprium dolorē percipere, nefas esse putauerūt, dijs rem diuinā facere, & primitias, & ciuium cruciatus quotidie

† ἐπὶ τιμῇ & παραμυθίᾳ.

Sacerdos magistratum nec gerat, nec petat.

B uersantē, interdum etiam propinquorū & cognatorum, quod Bruto accidit.

QVI sunt quos Epidauri & Conipedes & Artynos appellant? Centū enim & octoginta remp. administrabant, ex quibus senatores deligebāt, quos Artynos appellabant, plebs autē magna ex parte in agro agebat. Vocabantur autē Conipedes à pedibus, ut conijcere datur, puluerulentis, & ob id quū ad urbē accederēt facilè agniti.

QVAMnā Onobatim apud Cumæos fuisse dicemus? Si qua in adulterio mulier deprehensa fuisset, hanc in forum deductam, & saxo impositam spectandam omnibus proponebant. Inde super asino collocatam, & circa urbem peruectam in eundē locum restitui oportebat. Ex illo infamia notatam Onobatim appellandam censuerunt, & ab eo tempore lapidem tanquā impurū ac detestabilem uitabant. Erat apud illos quoque magistratus, Phylactum appellabant, quem qui obtineret, reliquū quidē tempus carcerem seruabat: nocturno autem cōuentu in senatū ueniens reges manu apprehensos è curia educebat. Quos tandiu detinebat, donec de eorum imperio senatus occultè sententiam tulisset suffragijs, an iustè facerent, uel non.

Adulterij apud Cumæos pœna.

QVI sunt quos Cnidij Amnemones appellant, & qui Aphester apud eosdem dicitur? Sexaginta delectis uiris ex optimatibus quasi procuratoribus utebantur, ad quos de maximis rebus referebant. Dicebantur autem Amnemones, ut coniectura percipi potest, quia ad disquisitionē nō adducebant, nisi forte quia multū memoria ualerent, & multa meminissent. Qui autē sententias rogabat Aphester dicebatur.

QVID apud Solos Hypeccaustria Palladi sacrificantem sic uocant? Quòd multa sacra & mysteria ad auertendum mala faciat.

QVI sunt apud Arcades & Laconas Chresti? Lacedæmonij facta Tegeatibus pace fœdere icto communem apud Alpheum columnā statuerunt, in qua cum alia multa, tum illud in primis scriptum erat, Messenios ex agro eijcerent, nec Chrestos facere liceret. Aristoteles igitur hoc exponens, his uerbis hoc significari dicit, non occidere auxilij gratia, si qui Tegeatæ Lacedæmonijs studerent.

C QVIS apud Opontios Crithologus? Plerique Græcorum ciuibus primitias offerentibus in uetuſtiſſimis ſacrificijs hordeo uti ſolebant. Magiſtratum igitur, qui huiuſmodi ſacrificijs præerat, & primitias colligebat, Crithologũ nominabãt. Duo autẽ erant apud eos ſacerdotes, quorũ alter deorũ, alter dæmonũ ſacrificia curabat.

QVAE ſunt Ploiades? Nubes imbriferas maximè, quæque arcum ferrent Ploiadas nominabant, quemadmodum Theophraſtus in quarto Meteororum ad uerbum ſcripſit. Nam & Ploiades ipſæ nubes & quæ conſtat. Immobiles autem & coloribus obalbæ oſtendunt differentiam quandam materiæ, quæ neque in aquam, neque in uentum redacta ſit.

QVIS eſt apud Bœotios Platychæta? Qui aut domum uicinam, aut agrum habuiſſent, Aeolicè ſic uocabãt, quaſi propè habentes. Apponã autem uerbum unum ex Theſmophylacia lege, quum plura ſint.

QVIS eſt apud Delphos Oſioter, & quare menſium quendam Byſium uocant? Oſiotera quidem eum uocant qui hoſtiam immolat, quum ſacer declaratus eſt. Quinque autem ſacri ſunt per omnem uitam, hi autem multa unà cum prophetis agunt. Hi ſimul in ijſdem ſacris operantur: Quippe qui à Deucalione originem ducere ſe arbitrãtur. Byſius autem, ut multi putant, Phyſius eſt. Multa enim tunc temporis naſcuntur & germinant. Verum non ita eſt: non enim loco φ τῷ β utuntur Delphi, ſicut Macedones βίλιππον, & βάλακρον, & βερονίκην dicentes, ſed loco π. nam τὸ πατεῖν βατεῖν, & τὸ πικρὸν βικρὸν planè dicũt. Eſt igitur Phyſius Byſius, in quo deum interrogant: nam ſubintelligere patrium eſt: hoc enim menſe oraculum ædebatur. Septimum quoque huius diem Apollinis habent natalem, & πολύφθονον appellant, non quòd eo die φθοῖς, id eſt liba, ſeu placentas coquerẽt, ſed quòd multi ad oraculũ accederent, multis oracula æderentur: nuperrimè enim oracula ſingulis menſibus rogantibus cõceſſa ſunt ac remiſſa. An ſemel omnino Pythia hoc ipſo die in anno reſpõdebat? Sic enim Calliſthenes & Anaxandrides ſcriptũ reliquerũt.

D QVID eſt Phyximelum? Planta quædam eſt humilis ac parua, cuius ſurculos pecora appetentia comminuunt ac uiolant, & quo minus creſcant impediunt. Hæc ubi eò magnitudinis excreuit, ut ei nocere non poſſit, Phyximelum dicitur. Teſtis eſt Aeſchylus.

QVI ſunt Apoſphlendoneti? Corcyram inſulam Eretrienſes tenebant, quo Charicrates cum claſſe Corintho profectus prælio commiſſo Eretrienſes ſuperauit: illi ſtatim naues conſcendentes domum renauigauerunt. Quod quum ciues præſenſiſſenr, deſcendere conantes fundis propulſarunt: denique quum nec uerbis perſuadere, nec multos & inexorabiles cogere potuiſſent, Thraciam tenuerunt agro ibi occupato, quem Methonem Orpheo progenitum quondam habitaſſe memoriæ proditum eſt. Vrbem quidem Methonam nominarunt, ipſi uerò ab accolis Apoſphlendoneti uocitati ſunt.

QVAE nam eſt apud Delphos Charila? Tres agunt Delphi Ennaëteridas & deinceps: quarum unam Stepterium uocant, alteram Heroidem, tertiam Charilam. Stepterium quidem eius pugnæ imitatio uidetur eſſe, quam deus aduerſus Pythonem pugnaſſe dicitur. Hunc enim poſt pugnam uſque ad Tempe inſectatus fuiſſe dicitur. Sunt enim qui deum metu fugiſſe dicant, qui mihi expiandi uidentur. Alij Pythonem ſaucium ac fugientem in eam quam nunc ſacram uiam dicimus, priuſquam Apollo eum conſecutus eſſet occubuiſſe, ita ſepultum à filio, cui nomen Capra fuerat, ab Apolline inuentũ. Harum omniũ rerum, aut ſimilium Stepterium imitatio quædam eſt. Herois autem arcanam quandam continet rationem Thyiadibus non incognitã, & tamen ex his quæ aguntur Semeles anagogen eſſe facilè quiuis conijcere ualeat. De Charila uerò huiuſmodi quædã fabulantur. Fames ex ſiccitate Delphos inuaſit: quare cum liberis & uxoribus ad regias fores accedere & ſupplicare cogebantur,

A cogebantur, qui farinam & chedropas nobilioribus, nō enim omnibus suppetebat, in summa inopia distribuebat. Sed quum puella parētibus orba supplex uenisset, & farinam rogasset, calceo malam cecidit, & in os abiecit. Puella inops ac pauper, sed generoso animo prædita, quum inde sese proripuisset, ac zonā dissoluisset, se suspendit. Inualescente indies fame, & superuenientibus morbis, Pythia regi oraculum petenti respondit, Charilam uirginem, quæ sibi mortem consciuisset, placari oportere. Vix tandem reperta huius nominis ratione, sacrificiū quoddam piaculo mixtū peregerunt, quod nunc quoq; est nonum post annum, quibus annis peragunt. Præsidet enim rex, farinamq; & chedropas omnibus impartit & ciuibus & externis. Portatur Charilæ puerilis statua. Sed ubi omnes farinam acceperunt, rex effigiem calceo cædit. Thyiadum uerò antistes in abruptum quendam locum simulachrum defert, ibiq; fune ad collum alligato defodiunt, ubi Charilam, quæ zona se suspenderat, antè humauerunt.

QVAE nam est apud Aenianas caro emendicata? Complures sunt Aenianarū cōmigrationes. Primum quidem campum Dotium coluerunt, inde à Lapithis expulsi ad Aethicas primo agri Molossi, quam Arauam uocāt, se contulerunt, ex quo Parauæ dicti sunt. Deinde Cirrham occupauerunt, & ex eo loco rege Oenoclo depulso Apollinis iussu in agrū circa Inachum descenderunt, quem Inachienses & Achæi tum habebant. Oraculo autem ædito, si in agro eos recepissent, fore ut ueteres incolæ pellerentur, noui autem si à uolentibus accepissent agrum retinerent, Temo uir inter Aenianas sapiens, sumpta pera mendici habitu ad Inachienses uenit: ubi quum per risum & contumeliam rex petenti cespitem dedisset, in peram coniecit, & quasi eo contentus statim è conspectu abijt, nec amplius quicquam petijt. Maiores natu admirati, & oraculum recordati, quū regem adijsset, hominē non contemnen-

B dum, nec prodendum esse dixerunt. Quod quum sensisset Temo, fugam arripuit, & Apollinem precatus quum hecatombam uouisset effugit. Ex illo conferunt pugnam reges. Quumq; Inachiensium regem Hyperochum Aenianum rex Phemius unà cum cane in se impetum facere animaduertisset, dixit illum iniustè facere, qui secundum pugnatorem & alterum hostem substitueret. Abigente autem canem Hyperocho, seq; ac hostem euertente, lapide ictus à Phemio est interfectus. Agro recepto, Inachiēsibus unà cum Achiuis eiectis, lapidē illum quidem tanq; sacrū colunt, & uictimæ adipe inuolutū uenerantur, & ei tanq; deo immolant. Apollini uerò diuinam rem facientes, & hecatombam ex uoto reddentes, bouis immolatæ partem rite exceptam Temonis posteris tribuunt, & emendicatam carnem appellant.

QVI sunt apud Ithacesios Coliadæ? quis est Phagilus? Vlyssi procis interfectis eorum necessarij bellum suscitauerunt. Accersitus autem ab utrisq;, & arbiter adhibitus Neoptolemus sententiā tulit, ut Cephallenia, Zacyntho, & Ithaca cædis nomine Vlysses decederet. Procorum uerò socij ac familiares pro iniurijs quas in domum intulerant, Vlyssi quotannis mulctæ nomine aliquid penderent. Vlysses igitur in Italiam concessit: mulctam uerò ut liberis suis Ithacenses redderēt, iureiurando ac religione astringendos putauit. Erat autem farina, uinum, cera, oleum, sal, uictimæ grandiores Phagilorum. Phagilum autem agnum esse dicit Aristoteles. Sed Eumæum manumissum Telemachus ciuitate donauit, à quo Coliadarum familia, sicut à Philetio Bucoliarum. φάγιλο.

QVIS est apud Locros ligneus canis? Physcij Amphyctionis filius fuit Locrus, ex eo & Cabya Locrus nascit̄, qui cū patre orta discordia multis ciuiū acceptis, de sedibus Apollinem consuluit. Oraculo ædito, ut ibi urbem conderet, ubi canis eum ligneus momordisset, in alterum maris littus transgressus spinam calcauit. Ea plaga uexatus complures ibi dies commoratus est, quibus percepto loco urbes condidit Physcos, Hyanthiam, & alias omnes, quas Locri Ozolæ coluerunt. Ozolas

C autem Locros, alij à Nesso, alij à Pythone serpente uocatos dicũt, quòd ad Locrensium littus eiecti, in eorum agro putruerunt. Nonnulli autem homines pellibus caprinis & hircinis indutos, & plerunque inter greges & ouilia conuersantes olidos fieri, & ob eam rem quòd Locri pastores sint Ozolas appellatos putant. Alij contrà quòd ager floribus abundet, ob odoris bonitatem nomen inditũ arbitrantur. Hanc opinionẽ tuetur Archytas Amphysseus, scripsit enim in hunc modum: Botryonum sertis redimitam, ungnenta redolentem, macynam amabilem.

ὀζῶλαι.

QVID est, quòd à Megarensibus Aphabroma dicitur? Nisus à quo Nisæa appellata est, quum regnum obtineret, Abrotam Oechesti filiam ex Bœotia uxorem duxit. Quæ quũ Megarei soror esset, singulari prudentia ac modestia prædita erat. Mortuam deinde Megarenses sponte luxerũt, & Nisus immortalem uxoris memoriam efficere uolens, iussit ossa ferre, quam illa uestem ferre consueuerat, & uestem Aphabroma propter illam appellauit. Videtur autẽ mulieris gloriæ & deus fauisse. Nam quũ Megarenses mulieres uestẽ mutare instituerẽt, oraculo sæpe prohibuit.

QVID est, quòd Doryxenus Megarensis ager antiquitus per uicos colebatur? Ciuitate in quinque partes distributa, alij enim Haræi dicebantur, alij Pyræi, Megarenses alij, alij Cynosuræi, Tripodiscæi denique, partim agrum tuebantur. Sed Corinthij quum inter eos bellum excitassent, semper enim Megaram subigere studuerunt, tum leniter & cognatum, ut ita dicam, bellum inter se gerebant. Agricolas enim nemo prorsus uiolabat. Et si quis captus esset, certo se precio redimebat, quo accepto statim dimittebant: nam antè nihil exigebant: sed qui hominem cepisset, domum deductum, & comiter acceptum domum remittebat. Qui ergo quo se redimeret precium retulisset laudabatur, & eius qui recepisset amicitiam perpetuò colebat, & ex captiuo Doryxenus, hoc est bello amicus atque hospes factus appellabatur. Qui uerò nihil retulisset, & hostem fefellisset, non solum apud hostes, sed apud
D ciues quoque ut perfidus & iniustus, & infamis erat.

παλιντοκία.

QVAEnam est Palintocia? Megarenses Theagenæ tyranno eiecto parum diu in administranda republica modestos se & temperatos præstiterunt. Inde multam, ut ait Plato, & intemperantem libertatem popularibus ipsis propinãtibus penitus corrupti, cum cæteris in rebus in locupletes & copiosos insolenter se gerere cœperũt, tum uerò eorum domos inuadentes homines pauperes splendidè & effuse cõuiuari ac cœnare uolebant, idque si negaretur omni uiolentia & petulantia utebantur. Denique facto plebiscito usuras à creditoribus, quas antea soluissent reposcebãt, idque Palintociam appellauerunt.

QVAEnam est Anthedon, de qua Pythias dicit, Bibe uini fecem, quoniam non Anthedonem habitas? nam quæ in Bœotia est uino non abundat? Calabriã Irenen antiquitus nominabant à muliere quæ Irene dicebatur, quam ex Neptuno & Melantia Alphæi filia natam fuisse fabulantur. Inde quum Anthes & Hyperes ibidem consedissent, Anthedoniam & Hypereã insulam uocauerunt. Oraculum uerò hoc modo se habebat, ut dicit Aristoteles: Bibe uinum feculentum, quoniam non Anthedonem habitas, nec sacram Hyperam, quoniã & fecem uini bibisses. Hæc Aristoteles. Mnasigeton autem dicit Hyperæ fratrem Anthon infantẽ adhuc perijsse. Hyperam autem quum diu fratrem quæsisset, errantem ad Acastum seu Adrastum Pheras uenisse, ubi casu Anthos uinum seruiens propinabat. Vbi cœnati sunt, puerum fratri poculum porrigentem agnouisse, ac dixisse fertur: Bibe uinum feculentum, quoniam non Anthedonem habitas.

σκότος.

QVIS est qui apud Prienen iuxta quercum dicitur Scotos? Samij & Prienenses bellum inter se gerentes mediocribus mutuò se damnis afficiebant, magno prælio commisso mille Samios Prienenses occiderunt. Septimo pòst anno cum Milesijs ad quercum quæ dicitur congressi, optimos ciuium ac primos uno prælio amiserunt,

A ferunt. Quo tempore Bias ille sapiēs, Samum à Prienensibus cum legatione missus, magnam gloriam est adeptus. Ex illo Prienensium mulieres post eam calamitatem tristem sanè ac miserabilem imprecatione ac iureiurādo maximis de rebus usæ sunt, quum testarentur ac dicerent: Apud quercum tenebræ, quòd filios & patres ac uiros eo in loco ab hostibus concisos amisissent.

QVI sunt apud Cretenses qui Catacautæ dicuntur? Tyrrhenos ferunt, quum Atheniensiū filias & uxores ex Braurone rapuissent, quo tempore scilicet Lemnū & Imbrum incolebant, postea eiectos in agrum Laconicum peruenisse, & tandiu cum indigenis mulieribus consuetudinē habuisse, quoad liberos suscepissent. Calumnijs deinde ac suspicionibus Laconicam rursus relinquere coactos in Cretam cum liberis & uxoribus traiecisse. Ibi bellum cum his qui tunc temporis Cretam tenebant gerentes, multos qui in prælio mortem oppetijssent insepultos reliquisse: primo quidem quòd propter bellum & periculum socios per ocium humare nō poterāt, deinde fugientes cadauera iam corrupta & marcida attingere cœpisse. Polin igitur, quem ducem secuti fuerant, honores quosdam & immunitates excogitasse, partim deorum sacerdotibus attribuisse, partim qui mortuos sepelissent, & dijs terrestribus, hoc est manibus consecrasse, ne quando auferrentur, & perpetuò permanerēt. Postea cum fratre sortitum, & alios Sacerdotes appellatos fuisse, alios Catacautas, & separatim suis legibus uti. Esse autem illis unà cum cæteris quæ humaniter cōcessa sunt earum iniuriarum licentiam, quibus cæteri Cretenses uti consueuerunt, quū furtim res suas inter se agūt, feruntq;. Illos uerò nulla iniuria afficere, nihil furari, nihil denique auferre. Κατακαῦται

QVOD est apud Chalcidenses Puerorum sepulchrū? Cothus & Arclus Xuthi pueri in Eubœam habitatum concesserūt, quo tempore Aeoles insulam maiore ex parte obtinebāt. Aeditum uerò antea Cotho oraculum fuerat, bene successurum, &

B hostes superaturum, si agrum coēmisset. Cum paucis igitur descendens incidit in pueros, qui forte iuxta mare colludebāt, quibus cum & ipse comiter ludere aggressus multos ludos pueris ignotos ostendit. Quod ubi auidè accipere uelle intellexit, haud aliter traditurum se dixit, nisi aliquid terræ prius ab ipsis accepisset: illi è uestigio sublatam dederunt, & acceptis ludis abierunt. Aeoles re cognita quū hostium classem aduentare intelligerent, ira & dolore perturbati pueros interfecerunt. Sepulti uerò sunt in uia quæ ad Euripum ex urbe ducit, quē locum postea Sepulchrū puerorum uocauerunt.

QVIS est Mixarchageua apud Argiuos? Qui'ue sunt Elasij? Mixarchageuam Castorem uocant, & apud se humatum arbitrantur. Pollucem uerò tanquam unum cœlestium uenerantur. Eos autem qui comitialem morbum auertere putantur Elasios nominant, eosq; ex Alexia Amphiarai filia progenitos fuisse autumant.

QVID est, quod apud Argiuos Enenisma dicitur? Qui familiarium aut cognatorum quempiam amiserunt, mos est ut statim post luctum Apollini sacrificent, sic & trigesimo pòst die Mercurio. Nam ut à terra mortuorum cadauera, sic animos à Mercurio suscipi putant. Apollinis autem sacerdoti hordeū dantes carnem pro eodem accipiunt, ignemq; quasi pollutum extinguentes, & rursus ab alijs accedentes carnem coquunt, & Enenisma appellant.

QVID est Alastor, Aliterius, Palamnæus? Non enim illis credendum est, Aliterios uocari qui in fame molentem obseruantes farinam diripiūt. Verum is Alastor uocitatur, qui ea egit quæ neq; facilè obliterari possunt, & diuturna omniū memoria celebrantur. Aliterius autem is est, quem si quis uitare ac fugere potest propter improbitatem, bene actum secum existimare debet. Hæc, inquit Socrates, in æreis pellibus conscripserunt.

QVAM habent sententiam, eos qui in Cassiopæam bouem abigant ex Aeno, à

S

C uirginibus comitantibus ad ipsos usq; fines continenter audire: Nunquã redibitis in patriam terram? Aenianes à Lapithis sedibus expulsi Aethaciam primo, deinde Molossidem, & Cassiopæam incoluerunt, ubi nihil boni ex agro nacti, malis contrà usi uicinis, in agrum Cirrheum transferũt, Onoclum regem secuti. Ibiq; magna siccitate & magnis squalloribus excepti, oraculo, ut fertur, quũ lapidibus Onoclũ obruissent, rursus uagi post longum errorem in eum agrum peruenerunt, quem bonum & fertilissimum nunc habent. Quo fit ut meritò exoptent, in antiquã patriam non redire, sed illic beatissimè ac diutissime permanere.

CVR apud Rhodios præconi Ocridionis templum ingredi non licet? An quòd Ochimus filiam Cydippen Ocridioni collocauit? Cercaphus autem frater Ochimi puellam amans præconi persuasit (moris enim fuerat, ut sponsæ per præconẽ accerserentur) quũ Cydippen accepisset, eam ad se deduceret: quo facto Cercaphus puellam habens aufugit. Qui postea quũ frater ad senectutem peruenisset reuertitur. Mansit autem Rhodijs consuetudo, ne præco Ocridionis templum ingrederẽ, ob iniuriæ ac flagitij illius memoriam.

QVID est quòd tibicini apud Tenedum in ædem Tenæ intrare nõ licet, nec in templo Achillis mentionem facere? An q; nouerca Tenem insimulante quòd ei stuprum inferre uoluisset, Molpus tibicen falsum aduersus eũ testimoniũ dixit? Quãobrem Tenæ accidit cum sorore Tenedum fugeret? Achilli autem ferunt matrem Thetim magnopere interdixisse, Tenem ne interficeret, quòd is ab Apolline uehementer coleret. Vni etiam ex seruis imperasse, ut diligenter attenderet, & Achillem moneret, ne forte per imprudentiã Tenem occideret. Sed quũ Tenedum Achilles popularet, & sororẽ Tenis forma captus insectaret, Tenes obuiam factus & sororẽ defendere conatus, ab Achille interfectus est. Achilles Tenẽ à se interfectũ animaduertẽs, seruũ quidẽ q; ab eo monitus non fuisset occidit, Tenem uerò ubi nunc tem-

D plum est sepeliuit. Ex eo nec tibicen illud ingredit, nec Achilles in eo nominatur.

πωλίτης. QVIS est apud Epidamnios Polites? Epidamnij Illyricorũ uicini, ciues suos qui cum Illyricis consuetudinẽ haberent improbos fieri animaduerterunt, & res nouas ueriti ad res contrahendas ac permutandas unum quotannis potissimum delegerũt quem maximè probarent. Is ad Barbaros accedens forum ciuibus suis & cõtrahendi rationem præscribebat. Et ex eo Polites est appellatus.

QVOD est in Thracia Aræni littus? Andrij & Chalcidenses, habitandi causa in Thraciã profecti, Sanem urbem proditione cõmuniter occuparũt, sed quum Barbaros Acanthum reliquisse accepissent, duos speculatores ad urbem miserũt: qui quũ eò uenissent, & Acanthios relicta urbe fugam animaduertissent arripuisse, Chalcidensis quidem speculator præcucurrit, quasi urbẽ Chalcidẽsibus præoccupaturus, Andrius uerò relictus hastam coniecit: quæ cum portæ inhæsisset, Andriorũ pueris urbem se hasta præcepisse exclamauit. Inde orta dissensione, sine bello inter se conuenerũt, ut Erythræis, Samijs, & Parijs omnibus de rebus arbitris uterenẽ. Quũq; Erythræi & Samij suffragijs suis rem Andrijs adiudicassent, Parij contrà pro Chalcidensibus sententiã dedissent, quibusdam se circa eum locum imprecationibus deuouerunt, si aut ipsi Parijs uxorem dedissent, aut ab illis accepissent: & ob eam rem Aræni littus appellauerunt, quùm Dracontis antea diceretur.

QVID est, quòd Cerealibus Eretriensium mulieres non ad ignem, sed ad solem carnem concoquunt, & Calligeniam non uocant? An quòd ita cecidit, ut captiuæ quas ex Troia Agamemnon abduxit, hoc in loco Cerealia facerent: quumq; inopinato nauigandi tempus extitisset, imperfecto sacrificio discesserunt?

ἀειναῦται. QVI sunt Ainautæ apud Milesios? Damasenore & Thoante, tyrannis exactis, sodalitates duæ urbem obtinuerunt: harum altera Plutis, altera Cheromacha dicebatur. Sed quum potentes dominarentur, & sodalitates suæ res adsciuissent, con-

scensis

A ſcenſis nauibus procul à terra progreſſi maximis de rebus conſultabant, & ob eam rem Ainautæ appellati ſunt.

QVID eſt, quòd Chalcidenſes locum circa Pyrſophium ἀκμαίων λίσχην, id eſt uigentium & uiribus ualentium ſtationem uocant? Nauplium ferunt ab Achiuis inſectatum ſupplicem ad Chalcidenſes confugiſſe, ibiq́ partim crimina purgaſſe, partim recriminando Achiuis obieciſſe. Chalcidenſes igitur Nauplium nullo modo dedituri uidebantur, ſed ueriti ne dolo interficeretur, præſidium ei dederũt, adoleſcentes ætate ac uiribus uigentes, & eos ibi collocauerũt, ubi & unà uerſarentur, & Nauplium aſſeruarent.

QVIS eſt benefactori bouem immolãs? Nauis piratica circa Ithaceſiam in ancoris ſtabat: in qua cum fictilibus ac pice ſenex quidam erat. Huc igitur quum forte portitor Ithacenſis, nomine Pyrrhias, oculos attentius conuertiſſet, & ſenem liberauit, nihil quidẽ poſtulans, ſed ab eo perſuaſus, miſericordiaq́ cõmotus, & hortatu ſenis de fictilibus quæ ibi iacebant pauca quædã ſumpſit. Poſtea quum prædones abſceſſiſſent, ſecurus iam ſenex Pyrrhiam fictilibus admouit, in q̃bus magnam uim auri pice admixti oſtendit, ita ut repente diues factus Pyrrhias cum cæteris in rebus ſenem optimè tractaſſet, tum illud adiunxit, ut ei bouem immolaret. Ex eo res in prouerbiũ uenit, benefactori bouem extra Pyrrhiam immolaſſe neminem.

QVID ita morem hunc habent Bottiæorum puellæ ſaltantes, ut dicant, eamus Athenas? Cretas ferunt, quum uoluiſſent hominum primitias Delphos miſiſſe, eos autem qui miſſi eſſent ubi nullam facultatem aut copiam uidiſſent, inde profectos primum Iapygiam incoluiſſe, deinde mixtis Athenienſibus hunc in Thracia quem nũc habent locum occupaſſe. Non enim uериſimile, Minoën Atheniẽſium iuuenes tributi nomine quotannis ad ſe miſſos occidiſſe, ſed in miniſterio potius & ſeruitio habere maluiſſe. Ex his igitur nati quidam, & Cretenſes habiti, Delphos miſſi ſunt.
B Ex quo Bottiæorum filiæ generis ſui memoriam colentes diebus feſtis canebant, eamus Athenas.

Bottiæi populi propinqui Macedonibus, Herod. li. ſeptimo

QVID eſt, quòd Eleorum mulieres Dionyſium celebrãtes precantur, ut bouino pede ad ſe ueniat? Hymnus enim hoc modo ſe habet: Veni heros Dionyſie maritimum ad templum caſtum, cum gratijs bouino pede ſacrificans. Inde bis inferũt: Digne taure. An quia Bougenam appellant & taurum nonnulli hunc deum. An magnum pedem bouinũ intelligunt, quemadmodum poëta βοῶπιν magnos habentem oculos, & βουγάϊον magna iactantẽ? An magis q̃a bouis pes innoxius eſt? Cornigerum autem deum ſic rogant, ut lenis lætusq́ ueniat? An quòd aratri ac ſementis principem hunc ipſum deum & inuentorem fuiſſe putant?

QVID eſt, quòd Tanagræi ante urbem Achilleum habent locum ſic appellatũ? Inimicitias enim magis cum ea urbe exercuiſſe dicitur Achilles quàm amicitiam. Quippe qui & Pœmandri matrem Stratonicen rapuerat, & Ephippi filiũ Aceſtora occidiſſet. Pœmandrus igitur pater Ephippi quum ager Tanagricus etiam per uicos habitaretur, apud Stephontem, id loci nomen eſt, quòd cum Achiuis in expeditionem ire noluiſſet, ab illis circunſeſſus nocte locũ illum deſeruit, & Pœmandriam communiuit. Polycritus autem architectus quum adeſſet, & opus floccifaceret, atq́ irrideret, foſſam tranſcendit. Iratus Pœmandrus ingens in illum ſaxum conjecit, quod forte ibidem occultatũ Nyctelijs templis iampridem incumbebat, hoc reuulſum per imprudẽtiam Pœmandrus cõiecit, & Polycritum quidem aſſequi nõ potuit, Leucippũ uerò filium interfecit. Oportebat igitur domeſticũ ex agro Bœotio lege diſcedere, & ſupplicem ad alios migrare. Id autem facilè non erat, quòd in agrum Tanagricum Achiui irruptionem fecerant. Miſit igitur Ephippum filiũ qui Achillem rogaret, à quo perſuaſus & illum inducit, & Tlepolemũ Herculis filiũ, & Peneleum Hippalcmi, omnes ſibi ſanguine coniunctos. A quibus Pœmandrus

C Chalcide emissus, & ab Elephenore cædis crimine expiatus, homines honore affecit, & lucos omnibus consecrauit, quorum qui Achilli dicatus est nomen seruauit.

QVI sunt apud Bœotios Psoloës, quiq; Aoleæ? Minyi cuiusdam filias Leucippam, Arsinoën, & Alcathoën furore percitas carnibus humanis uesci cōcupisse, & de filijs inter se sortitas esse, Leucippam quòd ei sorte cecidisset Hipassum filium laniandum exhibuisse, & illarum uiros, quòd lugubri ueste uterentur præ dolore ac luctu, Psoloës, Aeoleas, Oeonolias appellatas fuisse ferunt. Hodie quoq; eiusdem gentis omnes mulieres eodem nomine appellant, & quotannis festis diebus, quæ Agrionia dicuntur, à Dionysij sacerdote stricto gladio fugantur, & si quam consecutus est interficere licet. Nostra quidem memoria Zoilus sacerdos mulierem occidit, quod tamen infelix ac triste ipsis accidit. Nam Zoilus ex leui sanè ulcere quum in morbum incidisset diuturna tabe consumptus est. Orchomenij uerò publicis damnis ac damnationibus affecti sacerdotium ab ea familia ad eum transtulerūt, quē ex omnibus optimum delegissent.

CVR eos qui sponte Lycæum ingrediuntur lapidibus obruunt Arcades, qui si per ignorantiam intrauerint ad Eleutheras eos mittunt? An quòd quasi absoluti libertatem adepti uiderentur, hæc ratio fidem habuit, & tale est ad Eleutheras, ac si in locum curæ uacuum, & illud, uenies in libentis solum? An fabulæ potius credendum est? Soli enim Lycaonis liberi Eleuther & Lebeadus sceleris in Iouem paterni expertes fuerunt, & in Bœotiam aufugerūt. Lebadenses autem ijsdem legibus, & eodē iure atq; Arcades utuntur. Eos igitur ad Eleutheras mittunt qui Iouis adyta ignorantes intrauerint. An illud probabilius quod Architimus dicit? Arcadicis festi sunt dies, quosdam per inscitiam ingressos ab Arcadibus Phliasijs traditos fuisse, à Phliasijs deinde Megarensibus, à quibus porrò quum Thebas deueherentur imbre ac tonitribus & alijs tempestatibus oppressos ac detentos fuisse: hinc locum

D nōnulli Eleutheras appellatum fuisse dicūt. Quòd autem dicitur, ab eo qui Lycæū ingressus fuerit umbram non cadere, licet falsum, tamen magnopere creditum est. An quòd aër ingredientibus in nubem conuersus obducitur? An quòd templū ingressus omnibus modis excruciatus morte mulctetur, mortuorum uerò animas Pythagorici neq; umbram facere, neq; conniuere? An illud potius, quòd sol quidem

τοῦ ἐμβάν-τος ὁ νομός. umbram facit, solem autē aufert † nomen Embantis, & hoc obscurè intelligētes dicant? Ceruus enim Embas dicitur. Quapropter Cantharionem Arcadem, quòd is ad Eleos cum Arcadibus bellum gerentes profugisset, & cum præda Abatum traiecisset, composito postea bello quum Spartam profugisset, Lacedæmonij Arcadibus reddiderunt ædito oraculo, ut ceruum redderent.

QVEMnam in Tanagra Eunostū heroëm fuisse dicemus, quid'ue causæ esse, quamobrem mulieres eius lucum non ingrediuntur? Eunostus Eliei Cephisti & Sciadis filius fuit, cui nomen inditum ab Eunoste nympha est, à qua educatū ferūt. Speciosus igitur ac iustus nō minus ex modestia & seueritate laudis tulit. Hunc ab Ochna Coloni filia & propinqua sua amatum fuisse ferunt. Sed quū eius libidinem conuicio retudisset, remq; ad fratres deferre statuisset, mulier occupauit, & fratres Ochemum, Leonem, Bucolum ad Eunosti necem cōcitauerat, q; eum sibi per uim stuprum intulisse insimulauerat. Illi quum sorori fidem adhibuissent, adolescentem insidijs de medio sustulerunt. Quo facto Elieus illos in carcerem coniecit. Ochna pœnitentia ducta, & uehementer perturbata, simul & dolore, quem ex amore capiebat, liberari cupiēs, simul fratrum misericordia cōmota, rem omnem ut gesta fuerat Elieo indicauit, quam è uestigio Elieus ad Colonū detulit. Eius iudicio ac senten-

Myrtis ποιήτρια. tia fratres liberati sunt, Ochna uerò seipsam præcipitem dedit, ut Myrtis Anthedonia canticorum poëtria scriptum reliquit. Eunosti uerò templum & lucus mulieribus adeò inaccessus fuit, ut quū sæpenumero terræmotus, aut siccitates, aut imbres,

aliæ

A aliæ deniq; tempestates ingruissent, Tanagræi accurate ac diligenter exquirerent, nunquid mulier clanculũ aut per imprudentiã templo appropinquasset. Quanquã nonnullos dicere constat, inter quos est Cledamus uir insignis, occurrisse sibi Eunostum lauandi causa mare petentem, quòd mulier templũ inuasisset. Refert enim Diocles in libro de Semideis, Tanagræorum decretum, de quibus Cledamus renunciauerat.

VNDE in agro Bœotio circa Eleonem Scamãdrus fluuius est appellatus? Deimachus Eleonis filius, Herculis socius, expeditionis ad Troiam particeps fuit. Sed quũ bellum traheretur, Glauciam Scamandri filiam compressit & grauidam reddidit. Quo à Troianis in pugna interfecto, Glaucia, ne stupro comperto ab Hercule pœna afficeretur, sponte ad eum confugit, & amorẽ suum indicauit, seq; cum Deimacho consuetudinem habuisse confessa est. Hercules re cognita, & amoris misericordia cõmotus, & quòd uiri fortis ac, sibi in primis familiaris, stirpem relinqui magnopere cupiebat, Glauciam in nauem recipit, quam postea quũ peperisset, in Bœotiam reductã, & ipsam & stirpem Eleoni reddidit. Appellatus est autem puer Scamandrus, qui postea regnum adeptus Inachum fluuiũ de suo nomine Scamandrũ appellauit, sicut uicinum fluuium Glauciam de matris nomine uocitauit. Nec uerò uxoris oblitus ipsius nomine Acidusam fonti nomen indidit, ex qua tres filias suscepe rat, quas hoc quoq; tempore in honore habent, & uirgines appellant.

VNDE factum est illud tritum sermone prouerbiũ, Hæc præcipua? Dino Tarentinus ductor exercitus, uir fortissimus, & in primis rei militaris peritissimus, quũ sententiam eius ciues improbarent, & præco aduersariorum sententiam proposuisset, sublata dextera, hæc melior, inqt. Huius rei autor est Theophrastus. Sed Apollodorus in historia sua illud adiunxit: quum præco, Plures hæ numero sunt, dixisset, itaq;, inquit, sed hæ meliores, ita paucorum. *Hæc præcipua, aut hæc domina, aut ut apud Eras. hæc potior.* *

B VNDE dicta est urbs Ithacensium, quam Alalcomenas appellant? Quòd Anticlia adhuc uirgo Sisyphi compressu, qui ei stuprum obtulerat, Vlyssem concepit, complures dixere. Istrus uerò Alexandreus in monumentis suis illud adiunxit, Anticliam Laërti in matrimonium datam quum ad Laërtem duceretur, apud Alalcomeneum in Bœotia Vlyssem peperisse, & ob eam rem ille quasi mediæ urbis nomẽ referens, eam quæ in agro Ithacensi est urbem eodem nomine appellatam fuisse memorat. *Vlissis mater*

QVI sunt Aeginæ Monophagi? Multi ad bellum Troianum Aeginenses profecti pugnando ceciderunt, complures tempestate demersi sunt. Paucos igitur à bello reuersos propinqui suscipientes, quum reliquos ciues in luctu ac dolore uersari animaduerterent, nec aperte lætandum existimauerunt, nec pro suorum reditu dijs immortalibus sacrificandum, uerum clàm domi quisq; suæ comiter excipientes ipsi in conuiuijs ministrabãt, nec alienum quenquã admittebant. Hoc igitur imitantes Neptuno rem diuinam faciunt, & Thiasos exercent sexdecim dies silentio inter se conuiuia celebrantes, nec seruum quempiam interesse licet. Inde Veneri facientes solenne festum dirimunt, & ex eo Monophagi appellantur.

QVID est, quòd in Caria Labradei Iouis simulachrũ bipennem, non sceptrum aut fulmen sustinet? Quia Hercules interfecta Hippolyte, quum præter alia bipennem quoq; illi eripuisset, Omphale dono dedit, quam Lydorũ postea reges per manus accipientes sicut alia sacra ferre consueuerunt, donec Candaules indignũ censens, uni ex socijs ferendam tradidit. Sed postq; Gyges ab eo desciscens bellũ Candauli intulit, Arselis Myleis auxilia Gygi adduxit, & Candaulem sociumq; eius occidit, & unà cum reliquis spolijs securim in Cariam detulit, ibiq; extructo Iouis simulachro bipẽnem in manu dedit, & Labradeum Iouem appellauit, nam Lydi bipennem Labrem appellare consueuerunt.

C QVID est, quòd purgatorem ὄροβον uocant Tralliani, eoque in libationibus ac
ὄροβος piaculis potissimū utuntur? An quia Leleges & Minyæ antiquitus Trallianis expulsis urbem atque agros occupauerūt, postea reuersi Tralliani superatis Lelegibus quicunque neque in prælio ceciderunt nec fugerūt, sed aut imbecillitate aut inopia ibidem remanserunt, his omnibus contentis legem posuerunt, ut quicunque Minyam aut Lelegem occidisset, ita purus & expiatus esset, si eius quem interfecisset cognatis leguminum modium emensus esset?

Sambico grauiora pati. CVR apud Eleos in prouerbio est, Grauiora Sambico pati? Ferūt Eleum quendam, Sambicum nomine, multis socijs & coadiutoribus usum, complures apud Olympiam æreas statuas & simulachra concidisse ac uendidisse: denique Dianæ præsulis templū diripuisse. Est enim Elide templum Dianæ, quod Aristarchium nominant. Illum uerò statim post sacrilegium comprehensum toto anno excruciatum fuisse, dum tormentis de conscijs ac socijs ab eo quæreretur, atque ita mortuum fuisse, & eius cruciatibus prouerbium additum esse.

QVID est, quòd Lacedæmone iuxta Leucippidarum templū posita est Vlyssis ædes? Ergiæus unus ex his qui à Diomede originem ducunt, à Temeno quodam persuasus palladium Argis surripuit, cuius rei cōscium habuit Leagrum: erat enim Temeni sanè familiaris. Leagrus postea Temeno iratus Lacedæmonem concessit, palladium secum deferēs. Quod quum reges studiosè accepissent, iuxta Leucippidarum templum collocauerunt, ac missis qui de conseruando & custodiendo palladio Apollinis sententiam sciscitarentur, oraculo ædito, ut unum ex his qui palladiū surripuissent custodem facerent, Vlyssis ædem ibidem posuerunt, heroëm ipsum alioqui propter Penelopes nuptias ad se pertinere, & ciuitatem affinitate attingere existimantes.

QVID est causæ, quòd Chalcidoniæ mulieres morem hunc habent, ut si in alie-
D nos uiros & magistratus potissimum incidant, alteram maxillam aperiant? Chalcidonij aduersus Bithynios bellū gerebāt: hi cum Zepoētum regem haberēt, omnibus suis copijs additis, etiam Thracum auxilijs facta incursione agros populabanē. Sed quum Zepoëtus circa Phieum, id enim loci nomē est, palantes ac perturbatos inuasisset, superati octo millia militum desiderauerūt, nec tamē penitus deleti sunt. Composito autē bello quum ea clade ciuitas ad uirorum solitudinē propemodum redacta esset, complures mulieres necessitate compulsæ libertis & externis nupserunt, nonnullæ uiduitatē talibus nuptijs anteponentes solæ agebāt: ac si quid opus esset, ad magistratus ac iudices confugientes alteram oris partem aperiebāt. Harum pudorem quæ nupserant imitatæ, & meliores fuisse ratæ, eundem morē retinuerūt.

QVID est causæ, quòd oues ad Agenoris lucum abigētes Argiui ut ibidem ineantur efficiunt? An quòd egregiè præter cæteros Agenor oues curarit, & plures greges habuerit?

CVR se Argiuorum pueri quodam festo per iocum Ballachradas uocitant? An quòd primos ab Inacho ex agris in campos, ac plana deductos Achradibus altos fuisse commemorāt? Ferunt enim Achradas primum Græcis in Peloponneso fuisse cognitas, quū ea regio Apia etiam diceretur. Vnde Apij Achrades mutato nomine appellati sunt.

QVID causæ est, quamobrem Elei equas finibus eductas iniri faciūt? An quòd regum omnium equorum studiosissimus Oenomaus, quum animal illud præcipue adamasset, multa & horrēda eis imprecatus esset, qui equam apud Elidem iniissent, & idcirco ueriti execrationem illam abominantur ac uitant?

CVR apud Gnosios moris fuit mutuantibus argentum rapere? An'ne hi qui arripuissent, de ui tenerentur, & magis plecterentur?

QVAE causa est quamobrem Sami Dexicreontis Venerem uocent? An quòd eorum

A eorum uxores luxu ac petulantia perditas, Dexicreon homo mendicus quibusdam piacularibus sacris expiauit? An quia nauclerus quũ esset Dexicreon, negociandi causa in Cyprum nauigauit: Cui onus in nauim imposituro Venerẽ iussisse ferunt, aquam tantum in nauim imponeret, ac statim solueret? Eum dicto audientẽ fuisse, & aqua in nauim cõportata profectũ summa tranquillitate, & in alto deprehensum sitientibus reliquis & mercatoribus & nautis aqua singulis uenundata multũ argentum collegisse, ex eo statua deæ posita deam suo de nomine appellasse? Quod si uerum est, non unum ditasse, sed per unum multos seruasse Venus existimanda est.

QVID est, quòd Samii Mercurio Charidotæ rem diuinam facientes, uolenti & furari & latrocinari permittũt? Quia oraculo relicta insula Mycalen quum migrassent, præda ac rapinis decem annis uitã duxerunt, deinde in insulam reuersi Samij hostes superauerunt.

VNDE ei loco nomen inditum esse dicimus, quem Samij Panæma? An quòd Dionysium fugientes Amazones ex agro Ephesio Samum perfugerunt? Dionysius confestim ædificatis nauibus transmisso mari, prælio commisso eo in loco multas occidit, quem defluentis sanguinis flumine spectantes admirati Panæma postea nominauerunt? Earum autem quæ occiderũt circa Phleum ossa ostenduntur. Sunt qui dicãt Phleum earum clamoribus abruptum fuisse, quum magno quodam inter pugnandum & contento clamore usæ fuissent.

QVID est causæ, quòd Andron Samii Pedetes uocitat? Mortuo Dometele quũ plebs rempublicam occupasset, Megarenses aduersus Perinthios Samiorum colonos exercitum duxerunt, compedes, ut dicitur, quasi aduersus seruos secum portantes. Quod quũ plebi renunciatum esset, celeriter auxilia submisit: nouem declarati sunt qui triginta nauium classi præessent, harum unam portu egredientem fulmine ictam ac deprehensam fuisse dicunt. Duces tamen cum reliquis profecti Megaren-
B ses prælio uicerunt, & sexcentos captiuos ceperunt. Qua uictoria elati popularem statum euertere cogitabant, cui rei plebs occasionẽ præbuit. Misit enim literas, quibus imperabat, ut Megarenses compedibus uinctos adducerent. Illi Megarẽsibus literas quum ostendissent, facilè persuaserũt, ut communi consilio secum ciuitatem liberarent. Rationem ineuntibus uisum, puerorũ † Cricos detractos Megarẽsium † κρίκους turribus circũponere, & ne defluerent loris quibusdã ad zonas alligare. Erat enim timendum quũ laxi essent, ac facilè defluerent, soluti uiderent. His in hũc modum ornatis, quũ singulis ensem dedissent, ad Samum appulsi medio foro Megarenses in curiam deduxerunt: ubi dato signo Megarẽses impetu facto plebeios omnes qui rerum potiebant interfecerũt. Hoc pacto recuperata libertate Megarenses quicũq; uoluerũt ciuitate donarunt, & bonæ magnitudinis domo ædificata compedes quasi templo suspensas obtulerunt, ab eo Pedetes domus appellata est.

CVR apud Coos sacerdos Herculis muliebri ueste indutus, & mitra caput ornatus apud Antimachiam rem diuinam facit? Hercules quũ ex agro Troiano sex nauibus profectus esset, tempestate deprehensus nauibus amissis ad insulã Coum delatus, ad Laceterem eiectus est, omnibus rebus præter arma & socios penitus amissis. Ibi nactus ouium greges, à pastore unã sibi ut daret petijt. Is Antagoras uocabatur. Qui quũ robore ac uiribus corporis præstaret, Herculẽ ad luctandũ prouocauit, ea lege, ut si uinceret, arietẽ auferret. Hercules cupidè cum Antagora cõgressus, quũ hominẽ ita agitaret, ut facilè superaturus uideret, Meropes Antagoræ auxilium tulerũt, & Græcos ut Herculi opem ferrent cõcitauerũt. Prælio cõmisso Hercules pugnando defessus ad mulierẽ † Thracem confugisse dicit, & muliebri ueste † Θρᾶτταν opertus apud eam delituisse. Sed postq; Meropibus superatis expiatus Alciopi filiã in matrimoniũ duxit, floream uestem induit. Quãobrem sacerdos ubi præliũ factum est, rem diuinam facit, & sponsi muliebri ueste induti sponsas suscipiunt.

C VNDE apud Megaram genus est Hamaxocylistarū? Qua tempestate intemperans ille ac dissolutus popularis status Megaris fuit, qui & sacrilegiū effecit, proficiscebantur Peloponnesiorū nomine Delphos solennes spectatores, qui quum per agrum Megarensem iter facerent, apud Aegeram ad paludē cum liberis & uxoribus subuerso curru in terram prouoluti sunt, ibi Megarensium quidam petulantissimi atq; ebrij, per insolentiam & crudelitatem currus in paludem contruserunt, multos ex his qui uenerant obruerunt. Quod in illa status perturbatione & confusione rerum omnium Megarenses neglexerunt, Amphictyones autem quòd ea res ad religionem pertinere uidebatur, grauiter commoti tanquam sceleratos & impios exilio nonnullos, plerosq; morte afficiendos censuerunt, qui postea à genere Hamaxocylistæ nominati sunt.

F I N I S.

STEPHANVS NIGER ILLVSTRIS-
simo uiro, Antonio Prato, utriusque Galliæ Magno
Cancellario S. P.

CHæronensis Plutarchus, uir illustrißime, quum Apollonium amicum filij sibi charißimi immaturum obitum lugentem animaduertisset, ita eum sua est solatus oratione, ut non modò gnatum fato sibi interceptum non amplius ægreferret, uerum optimè potius sibi ac filio consultum duceret. Nam ad sedandum eius mœrorem ijs utitur rationibus, eiusmodi nititur autoritatibus atq; exemplis, ut mortem etiam celerrimam non solum haud esse hominibus malum, sed & bonorum optimum facilè persuadeat. Quam utique orationem aßidua lectione ac scitu dignam, quum à Plutarcho Græcè conscripta sit, nos in Latinum conuertimus sermonem, tibiq; propterea nuncupauimus, ac sub nomine tuo imprimendam curauimus, ut & tuorum erga nos officiorum apud omnes gratißimum esset indicium, & qui huiusmodi traductiones uix inspicere dignantur, tua saltem autoritate ducti sæpius perlegerent, quæ profectò apud inuictißimum regem tanta est, ut Antipatro apud Philippum Macedoniæ regem non maior fuerit: nec mehercle immeritò, ea enim in ijs, quæ tibi ab inclyto rege iniunguntur administrandis, uteris consilij grauitate ac prudentia, ut quantum ad ea pertinet sapienter expedienda, rex in utranq; aurem dormire poßit. Quocirca ut Aeneas ille, unde Romanus populus originē traxit, Troianorum mens à Græcis Ilium obsidentibus dicebatur, ita tu & mens, & oculus tam magnanimi regis, quàm utriusq; Galliæ meritò appellari potes. Neq; enim Aeneas maiorem suo consilio rebus Troianis attulit utilitatem, quàm tu tuo Gallicis adferas. Nā in dispiciendis rebus Lynceis uteris oculis, summo in prouidendis consilio, in iudicandis, quid utilitas ciuitatum, quid cōmunis imperij salus, quid res, tempora, poscant semper cogitas. Quo fit, ut rex licet iuuenis, senili tamen prudentia præditus propterea etiā ab omnibus dicatur, quia ad imperium optimè administrandum pertinentes prudentißimis committat uiris. Cæterum si Plutarchi opusculum, per nos Latinum factum, tibi non admodum elegans uidebitur, tuum erit nobis ignoscere, qui Atticum illum lepôrem nostra consequi oratione nequaquam ualuimus. Vale.

A # PLVTARCHI CHAERONEI CONSOLATORIA ORATIO AD APOLLONIVM.

Stephano Nigro interprete.

NON potui iandiu, Apolloni, non maximo tecum grauissimoq; affici dolore, quũ filij tui, æquè nobis ac tibi charissimi, immaturã uitæ cum morte mutationẽ percepissem, adolescentis modesti simul ac temperantis, pietatemq; erga deos ac parentes, necnon & in amicos iura oppidò quamegregiè colentis: uisus sum tamen mihi operæprecium mimimè facturus, si statim sub obitus tempus te cõuenissem, idq; quod accidit, ut æquo ferres animo essem exhortatus: quũ præsertim & tu animo ac corpore ob inopinatam consternatus esses calamitatem, & ego necessariò tua angerer sollicitudine. Neque enim medicorum præstantissimi ad repentinos fluxuum impetus medicinarum confestim adferunt remedia, uerum inflammationis grauedinem, absque ulla externa unguentorum impositione ad maturitatem peruenire patiuntur. Postea uerò quàm & tempus, omnia ad maturitatem perducere solitum, calamitati accessit, & tua sollicitudo amicorum auxilia iam exigere uidetur, bene habere sum arbitratus, si ad relaxandum ac remittendum dolorem, flebilesq; atque inanes sedandos luctus, consolatoriæ te participem orationis facerem: animo nanque malè affecto medici sunt, sermones, quum præsertim quispiam opportunè cor molliat. Nam autore sapiẽte Euripide, alia alij adhibetur medicina morbo: dolore quidem affecto, beneuolus amicorum sermo: fatuè uerò se gerẽti, admonitiones. Etenim quũ multæ sint animi perturbationes, omniũ quamgrauissima est dolor: multi enim dolore in furorẽ, nonnulli in incurabiles ægritudines
B redacti memorantur, sibijpsis quidã præ dolore manum consciuere. Dolere igitur atq; angi ob defunctum filium, naturalẽ quidẽ habet doloris originẽ, nec in manu nostra positã. Neq; enim illorũ accedo sententiæ, qui ferã asperamq; laudibus extollunt indolentiã, supra quàm quod possibile utileq; sit existente. Hæc enim tolleret ex mutua dilectione beneuolentiã, quam omniũ maximè cõseruare necesse est. Supra modũ uerò differri, luctũq; adaugere, præter naturã esse censeo, & ex quadã in nobis insulsa fieri opinione. Quocirca hoc quidẽ ut noxiũ ac uile, & quod minimè deceat studiosos, omittẽdũ est, mediocris uerò haud rejciẽdus est dolor. Vtinã minimè ægrotaremus, inquit, Academicus Crantor, ægrotãtibus uerò aliquis sensus adsit, siue aliquid secet̃, siue auellat̃ à corpore: nã istud nihil dolere non sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore. Neq; enim ut in huiusmodi calamitatibus sapiẽtes uiri doloris omnino sint expertes, neq; ut supra modũ uexent̃ ratio permittit: Illud enim durũ penitus ac ferũ, hoc uerò eneruatũ atq; effœminatũ. Prudentissimus ille, qui & modũ in rebus tenet, & in degẽda uita nõ minus quæ eueniũt aduersa, quàm quæ secũda æquo ferre animo potest. Præmeditatusq; fuerit, quòd quẽadmodũ in populari statu magistratuũ habet̃ sors, & qui sortitus fuerit, eum imperiũ adminstrare oportet, qui uerò repulsam passus fuerit, fortunam æquo animo ferre, ita & rerũ partitionẽ citra ullam accusationẽ obsequenter sequi: nam qui hoc nequit præstare, ne secundã quidẽ prudenter, ac modestè ferre poterit fortunam. In ijs enim quæ rectè dicta sunt, hoc quoq; documenti loco habetur: nulla sit tanta felicitas, quæ te adeò extollat, ut tibi plus quàm oporteat, placeas, nec si quid aduersi acciderit, rursus deprimaris, in seruitutemq; redigaris, sed idem perpetuò maneas, tuum (ut in igne aurum) solidè ingenium seruans. Est enim eruditorũ simul ac temperantium uirorum, & aduersus eas, quæ felicitates putantur, eundem

C esse,& contra infortunia decorum seruare: rationis nanq; bene compositæ officium est, uel quum infertur malum declinare, uel illatum corrigere, uel ad minimū redigere, uel patientiā suam forte ac generosam præstare. Nam circa bonum prudentia

Prudētia quadruplex.

quadrupliciter se gerit, quū aut adipiscit̄ bona, aut tuetur, aut adauget, aut prudēter utitur: hi prudētiæ aliarumq; uirtutū sunt canones, quibus ad utrāq; utendū est fortunam. Nullus est enim uir, qui usquequaq; felicitate fruatur, & per Iouē parendū est fatis. Nam ut in plantis nonnūq; maxima est fertilitas, interdū sterilitas, & in animantibus quandoq; numerosa proles, quādoq; nulla, & in mari tēpestates, ac tranquillitates, ita & in uita multi ac uarij casus, in aduersas circūagunt homines fortunas, ad quas prospiciens quispiam haud immerito diceret: Non in omnibus genuit bonis Agamemnonē Atreus, necesse est autē ut & lætitia, & dolore afficiaris. Natus es enim mortalis. Et te quoq; inuito, dijs ita uolētibus, erit. Et illud à Menādro dictum: Nam si omniū solus natus es Trophime, quū te mater pariebat, ea lege, ut quæ uelis agas, felicitate ꝑpetuò fruaris, & deorū aliquis hoc tibi pollicitus est, meritò indignaris: mētitus enim est, atq; iniquè fecit: sin autē ijsdē, quibus nos legibus uitalem hunc, ac cōmunē hausisti aërem, ut tibi magis tragicè loquar, hæc melius & ferenda, & cogitāda sunt. Quod autem rationū caput, homo es, quo ad summa, rursusq; ad ima, nullū animal mutationē celerius accipit: nec id immerito. Nā quū natura infirmissimū sit animal, maximas res administrat. Quū autē cadit, multa cōterit bona. Tu aūt Trophime haudquaq; egregia amisisti bona, & in præsentia mediocria tibi insunt mala. Quare modestè reliqua feras. His tamē ita se habētibus, nonnulli ob nimiā imprudentiā usqueadeo sunt stolidi ac demētes, ut paululū uel nimia pecuniarū copia, uel magistratus magnitudīe, uel ciuili aliqua gloria honoreq; elati alijs minitent̄, ac cōuicijs afficiāt, fortunæ incōstātiā uolubilitatēq; minimè recor

D dati, nec ꝙ perquā facilè quæ sublimia sunt, deprimunt̄: quæq; humilia sunt, rursus quācelerrimis fortunæ mutatiōibus extollunt̄. Est igit̄ uiri haud rectè res ipsas cogitantis, in re nequāq̄ stabili ac firma cōstantiam quærere. Rotæ enim circūactæ nōnunq; altera pars sup̄ne extat, nōnunq; altera. Itaq; ad indolētiā optimū est remediū ratio, & per hanc quoddā aduersus fortunæ mutationes munimentū: oportet enim nō tantū seipsum natura mortalē nosse, uerū & mortalis consortē uitæ, rerūq; perq; facilè in cōtrariū se mutantiū. Hominū enimuero mortalia & caduca sunt corpora, mortales fortunæ ac ꝑturbationes, cæteraq; uitæ accidētia, quæ mortalibus effuge-

† σφυρηλάτοις ἀνάγκαις.

re nō licet. Sed† malleo ductis necessitatibus, Tartari premis ima tenebrosi, ut inq̄t Pindarus. Vnde Demetrius Phalereus, dicente Euripide diuitias esse instabiles, ac caducas, unamq; diem hæc quidē ad ima deprimere, hæc uerò ad summa tollere, alia quidē rectè eum dicere inquit, melius uerò fuisset, si nō unam diem, sed tēporis punctum dixisset. Idem enim circulus frugiferis est terræ plantis, & mortalium generi: his quidē auget̄ uita, horū uerò deficit, rursusq; metitur. At Pindarus in alijs: Quid

† σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος.

autē quis, qd aūt nō quis, † umbræ somniū homo: expresse euidēterq;, atq; artificiosè hyperbole usus, hominū uitā aperuit. Quid enim umbra imbecillius? huius autē somniū nemo utiq; alius exprimere planè posset. Hæc secutus & Crantor, quū in filiorū decessu Hippoclē solaret̄, inq̄t: Hæc uniuersa uetus philosophia & loquit̄, & hortat̄, quorū si nihil aliud approbamus, uitā saltē multifariā, & operosam, & difficilem esse, haudquaq; inficiabimur. Nam etiā si à natura hūc minimè habeat morē, nostra saltem causa ad hanc pernitiē deuenit, & incerta hæc fortuna nos à prima origine secuta est, ne in una quidē re sana, nascentibusq; miscetur aliquis in omni malorum sorte. Semina enim statim mortalia existentia, eius causæ partem assequunt̄, ex qua & mala animi indoles, & morbi, ac dolores, & mortalium sors nobis adserpsit.

† ἄσκοπος ἡ τύχη.

Sed quorsum hæc? ut sciremus nihil omnino esse noui, quū quis malignam experitur fortunā, uerū omnes eadē pati. † Incōsiderata nanq; est fortuna, ut inq̄t Theophrastus,

A phrastus,& ad ea quæ elaboraueris auferenda uehemens, nullumq; habens ad perturbandam existimatã felicitatem constitutũ tempus. Hæc enim & huiusmodi alia, cum per te cõsiderare, tũ ex alijs ueteribus ac sapientibus uiris audire, unicuiq; est facillimũ. Quorũ primus diuinus est Homerus, dicens: Nil homine imbecillius nutrit terra: nõ enim se unq; mali quicquam in posterũ passurum ait, dum uirtutẽ præbeant dij, & genua sint ualida. Sed quãdo iã mala peragũt dij, & hæc fert inuitus tolerãti animo, talis enim est mens terrestriũ hominũ, qualẽ quotidie agit, hominũ pater atq; deorũ. Et in alijs: Tydide magnanime, quid genus pcontaris? cuiusmodi est foliorũ genus, huiusmodi & hominũ. Foliorũ alia quidẽ uẽtus decutit, alia pullulãs fert sylua, uerno autẽ nascunt̃ tempore, sic uirorũ genus hoc quidẽ nascit̃, hoc uerò desinit. Quòd autem hac humanæ uitæ similitudine bene usus sit, ex ijs constat quæ alibi idem dicit: Mortalium autem miserorum causa bellum gerere, qui foliorum similes aliâs quidem ualde uigent, terræ fructum ædentes, aliâs uerò deficiunt exanimes, nec ulla inest uis. Simonides autem poëta, quũ Pausanias Lacedæmoniorum rex, rebus à se gestis quamsæpissime gloriaretur, & quadam irrisione iuberet, ut sibi aliquid sapienter præciperet, eius cognito fastu, ne se hominem esse obliuiscere tur, consuluit. At Philippus Macedonum rex, quum tria sibi feliciter euenisse sub idem tempus nunciatum fuisset, quòd scilicet quadrigis Olympia uicisset, & Parmenio imperator exercitus Dardanes prælio superasset, præterea quòd Olympias uxor masculũ sibi filiũ peperisset, sublatis ad cœlum manibus: † O dæmon, inquit, mediocri hæc aliqua rependas clade: natura comparatum esse haudquaquam ignorãs, ut ingentibus fortuna inuideat felicitatibus. Theramenes, qui unus Athenis de triginta tyrãnis fuit, quũ domus ruinã, in qua cũ multis cœnabat, solus euasisset, ac propterea ab omnibus beatus prædicaret̃, magna uoce clamans: O fortuna, inquit, ad quã me igitur seruas occasionẽ? paulò autẽ pòst à reliquis cõtortus tyrannis uitã

† ὦ δαῖμον, μέτριόν τι τούτοις ἀντίθες ἐλάττωμα.

B finiuit. Perquam egregie autem Poëta circa consolationẽ probandus uidetur, quũ Achillem hæc Priamo, ad redimendum Hectorem profecto, dicentẽ inducit: Quare age iam, sede super throno, doloresq; in animo iacere permittamus, licet dolore affecti: nihil enim conferunt horridi luctus, sic nanq; destinarunt dij miseris mortalibus, ut tristes uiuant, quum ipsi nullum patiantur dolorem. Duo etenim dolia in Iouis pauimento sita sunt, donorum unum malorum, qualia præbet mortalibus: alterum uerò bonorũ. Cui quidem bona malis immiscens dederit fulmine gaudens Iupiter, quandoq; is malum, quandoq; bonum sortitur. Cui uerò de perniciosis dederit, hunc contumelijs obnoxiũ reddit, ipsumq; mala atq; ingens fames per diuinam tellurem exagitat, incedit autem nec à dijs, nec à mortalibus honoratus. At Hesiodus, Homero & existimatione, & tempore posterior, qui se Musarum discipulum prædicat, in dolio & ipse mala coërcens, Pandoram indicat dolium aperiẽtem, per omnem terram ac mare malorum copiam dispersisse, sic dicẽs: At mulier manibus magnum auferens operculum, dispersit, hominibus autẽ curas suo consilio præbuit perniciosas, sola uerò Spes in ædibus infrangibilibus intra dolium sub labris permansit, nec foras euolauit, dolio enim prius opposuit operculum: ast alia innumera in homines exilierunt mala: plena enim malis tellus, refertum mare, morbi autem hominibus quotidiani, hi noctu sponte accedunt, mala mortalibus tacitæ adferentes, quandoquidem uocem abstulit consultor Iupiter. Ab his seiunctus Comicus, in eos qui huiusmodi calamitates ægreferunt, hæc dicit: Si nobis lachrymæ malorũ essent remedium, & qui lachrymasset dolere desineret, auro dato lachrymas permutaremus: nunc autem non aduertunt perturbationes, nec respiciunt in istas heu re, sed eandem uiam, siue fleueris, siue non, ibunt: quid igitur proficiunt? nihil: uerum dolor habet, ut arbores fructum, lachrymas. Et qui Danaën uehementer lugentem solatur Dictys ait: Putas'ne Orcum tuas quicquam curare lachrymas, si

Hesiodus.

Menander.

Dictys.

C liumq; remissurum tuum, si ingemiscere uolueris ? desine. Quòd si uicinorum mala spectaueris, tua facilius feres, præsertim si cogitare uolueris, & quot mortales in uinculis laborarunt, & quot liberis orbi consenescunt, eósque qui ex maxima atque opulentissima tyrannide ad nihilum rediguntur: hæc te considerare oportet. Iubet enim ipsam animo uolutare, quinam minori, quiq; maiori infortunio agitentur, quò suum facilius ferat. Huc illud quoq; Socratis dictum meritò quis traheret, quo censebat, oportere ut infelicitates in commune conferrentur, ut unusquisq; ex æquo partiretur: futurum autem, ut plures suas libenter capientes discederēt. Vsus est huiusmodi inductione & Antimachus poëta. Lyde enim uxore sua defuncta,

Antimachi Lyde. quam uehementer diligebat, doloris solamen sibi fecit Elegiā Lyden denominatā. Nam quū heroicas calamitates recensuisset, alienis malis suum sibi minorem reddidit dolorem, ut maximè cōstet, eum longè minorem mœrētis reddere opinionē, efficereq; ut sibi persuadeat, quod sibi accidit, multò esse minus, quàm quantum arbitratur, si quis dolore affectum solari cupiens, ex aliorū euentis commune esse multorum, quod accidit, ostenderit. Aeschylus autem eos belle increpare uidetur, qui mortem malum esse opinantur, sic dicens: Quàm iniquè mortem odio prosequunt̄ mortales, quippe quæ maxima multorum est malorum medela. Hunc imitatus est

Mors, medicus. & qui dixit: O mors Pæan, medicus accedas: portus enim proculdubio Orcus est per terrarum orbem: magnū enim est, more eius qui rudente se à tempestate tuetur, audenter dixisse: quis autem seruus est moriendi sine curis existens ? & Orcum habens adiutorem, non metuo umbras? nam quæ spectant ad mortem, nunquid quum nobis ualde assueta & ingenita sint, rursus nescio quo pacto difficilem afferre dolorem uidētur? nam quid mirum si fissile fissum est, si quod liquescere potest, delicuit, si quod exuri potest, combustum est, si curruptibile, corruptum ? quādo enim in nobis ipsis non est mors ? & ut inquit Heracletus, idem uiuens & mortuus, uigilās &

D dormiens, nouum & uetus: quæ enim cecidere, illa sunt: & illa rursus quæ cecidere, hæc. Nam ut ex eodem luto potest quispiam animalia fingens confundere, & rursus fingere ac cōfundere, atq; hoc uicissim incessanter facere, sic & natura ex eadem materia iandiu quidē nostros ædidit auos, & continuò post eos genuit parentes, mox nos, deinde alios ad alios circulari quodam modo producet, & hic nascēdi fluuius perpetuò fluens nunquā quiescet, & rursus qui huic opponitur, moriēdi, siue Acheron à poëtis, siue Cocytus appellatus. Prima igitur causa quæ solis lucē nobis ostendit, eadem & tenebricosum ducit Orcum, & nunquid huiusce rei esset imago, qui circa nos est aër, diem & noctem per uices faciens, uitæ ac mortis, somniq;

† μοιρίδιον χρέος τὸ ζῆν ac uigiliæ inductiones? Quocirca nostrū † hoc uiuere, fatale quoddā debitum esse dicitur, utpote reddendum à proauis nostris mutuò acceptum, quod facilè ac citra gemitum restituendum est, quū à quo accepimus, exigitur: hoc enim pacto uideri gratissimi poterimus. Existimo autem naturam ipsam, quū tantam uitæ breuitatem nullo ordine uidisset, ut mortis terminus lateret, uoluisse: hoc enim fuit melius. Nā si præuidissemus, nonnulli mœroribus contabuissent, & ante mortem decessissent. Aduerte autē uitam ipsam cum doloribus refertam, tum multis sollicitudinibus exhaustam, quas si recensere uellemus, uehementer ipsam condemnaremus, & quæ apud quosdam obtinuit ueram opinionem redderemus, q; scilicet longè sit melius mori, quàm uiuere. Itaq; Simonides, hominum, inquit, modicæ quidem uires, inanes uerò curæ, uitæq; breui labor supra laborem, & mors crudelis atq; ineuitabilis imminet. Illius enim æqualem sortiti sunt portionem & boni, & quicūq; est malus. At Pindarus, unum, inquit, ad bonum duobus simul detrimentis uescuntur mortales, immortalesq; manere nequeunt, inepti ad modestè ferendum. Sophocles: Tu quòd uir mortalis perierit, ingemiscis, quum tibi incertum sit, an quod futurum est, quicquā lucri afferat. At Euripides: Cuiusmodi mortalia naturam habeant nostin?

non

A non utiq;, ut puto. Vndenam? Quare audi me, omnibus est hominibus moriendũ, nec inter eos quispiam est, qui utrum sit cras uicturus, nouerit: neq; enim exploratũ est, quò fortuna tendet. Huiusmodi autem existẽte hominũ uita, cuiusmodi hi afferunt, cur non eos potius beatos ducere cõuenit, qui ea quæ in ipsa uita est, seruitute soluti sunt, quàm miserari ac lugere? quod multi per ignorantiam faciunt. Socrates similem esse mortem dicebat, aut profundissimo somno, aut peregrinationi longæ ac diuturnæ, aut cuidam corporis atq; animi interitui: proptereaq; nihil mali esse in morte. Singula sic percurrens ostendebat: Si enim somnus est aliquis mors, & dormientibus nullum est malũ, cõstat, ne mortuis quidem ullum esse malũ. Atq; quòd suauissimus sit somnus profundissimus, quid opus est dicere? cunctis enim hoc exploratũ est: testatur & Homerus de ipso somno dicens: profundus dulcissimus mortis assimilatus. Multis autem in locis & hæc dicit: ibi somno occurrerunt mortis fratri, somno & morti gemellis, facie atq; aspectu, eorum similitudinem indicans. Gemella enim similitudinẽ maximè ostendunt. Est rursus ubi dicit mortem esse æneum somnum, nullum esse in morte sensum nos docere conatus. Nõ incongruè definisse uidetur & qui dixit somnum parua esse mortis mysteria: somnus enim certa est mortis imitatio. Oppidò autẽ quàm sapienter & Cynicus Diogenes somno deditus, uitamq; relicturus excitanti ipsum medico, & num molestiæ quicquam ipsi inesset, percontãti: nihil, respondit, molestiæ mihi inest: † fratrem enim frater præuenit, somnus uidelicet mortẽ. Quòd si peregrinationi assimiletur mors, ne sic quidem malum est: nunquid autem è cõtrario bonum? nam corpori inseruire, atq; ipsius affectibus degere, ex quibus auulsa mens mortalibus adimpletur nugis, felix ne quid, ac beatum? Immensa nanq; nobis, inquit Plato, ob necessarium alimentũ præbet negocia corpus: præterea si qui morbi inciderint, ne perspiciamus, ut sese res habent, impedimento sunt, sed amoribus ac cupiditatibus, terroribusq; ac uarijs imaginibus fatuitatibusq; nos refertos reddunt, ut quod planè dici solet, nihil omnino nobis ab ipso corpore sapere contingat: neq; enim quicquã aliud præter bella, & seditiones, pugnasq; corpus continet, & quæ ab ipso proueniunt cupiditates. Nam propter pecuniarum possessionẽ omnia excitantur bella, pecunias autem corporis causa cogimur comparare, huius obsequijs inseruientes, & ex hoc nullum ob hæc omnia philosophiæ ocium datur. Quod autem omnium est postremum, si quid nobis ab ipso ocij fuerit, conuertamurq; ad id considerandum, quod ubiq; in quæstiones incidit, tumultum nobis ac perturbationẽ præbet, & usqueadeo percellit, ut uerum cernere nequeamus. Quare re ipsa nobis indicatum est, carẽdum esse corpore animoq; ipso res spectandas, si quid unquã liquidò ac syncerè cognituri simus, & tunc, ut uidet, nobis erit quod exoptamus, & quod dicimus diligere: nam post mortem aderit prudentia, ut ratio indicat, quæ uiuentibus nulla est. Si autem fieri non potest, ut cum corpore quicquã dilucide cognoscamus, de duobus est alterum, aut nusquã scientiam consequi licet, aut defunctis tantum: tunc enim ipse per se à corpore seiunctus erit animus, prius uerò nequaquã, & tantisper dum uiuimus hoc pacto, ut uidetur, proxime ad scientiam, ac rerum cognitionẽ accedemus, si cum corpore minimè uersati fuerimus, nec quicquã cum eo, nisi urgẽte necessitate cõmunicauerimus, nec huius natura expleamur, sed ab ipso puri fuerimus, donec deus ipse nos absoluerit. Itaq; corporis quidem insipientia syncerè liberati, ut par est, cum talibus erimus, per nosmetipsos omne syncerum cernentes, hoc autem est uerum: nec enim polluto purum attingere fas sit. Quare etiam si mors ipsa in quempiam alium traducere locum uidetur, non est propterea malũ. Nũquid & inter bona esse ostenditur? ut Plato indicauit? Quocirca oppidò quàm diuinè hæc Socrates coram iudicibus dixit: Mortem timere, ô uiri, nil aliud est, quàm cum minimè sis, uideri sapiẽs: est enim id uideri scire, quod nescias: nam nemo nouit mortem: ipsa autem est homi

[Margin: Mors quibus rebus similis.]

[Margin: ὕπνος τὰ μικρὰ τοῦ θανάτου μυστήρια.]

[Margin: II † ὁ γὰρ ἀδελφὸς ἀδελφὸν προλαμβάνει]

[Margin: B, beside "ginibus fatuitatibusq;"]

C ni omnium bonorum maximum, Formidant uerò ipsam, perinde ac si cunctorum esse malorum maximũ non ignorarent. His adstipulari uidetur & qui dixit: Nemo formidet mortem, non modò laborum, uerum & maximorum malorũ solutionem. Hæc uidetur & numen testari: multos enim accepimus pietatis causa hoc donum à dijs consecutos, quorum alios quidem, ne supra modum oratio protrahatur, omittam, eos uerò memorabo, qui maximè sunt insignes, atq; in omnium ore uersantur. Primũ itaq; tibi quæ ad Cleobim ac Bitonem adolescentes Argiuos pertinent, enarrabo: aiunt enim quum ipsorum mater Iunonis esset sacerdos, tempus ut templum ascenderet aduentasset, mulis qui uehiculum traherẽt cessantibus, horaq; instante, eos currum subijsse, matremq; ad Iunonis ædem aduexisse. Matrem autem filiorũ pietate summopere gauisam precibus petijsse, ut quod optimum homini esset, ipsis à deo daretur: hos autem somno traditos non amplius surrexisse, quum dea pietatis præmium mortem donasset. Agamedem uerò ac Trophonium ait Pindarus, quum templum Delphis cõdidissent, laboris mercedem ab Apolline petijsse, eum autem septimo pòst die, se ipsis redditurum pollicitum fuisse, & ut interea epulis uacarent præcepisse. Qui quũ mandatis obsecuti fuissent, septima nocte somno oppressi, uitam finiere. Fama est, & ijs qui à Bœotijs ad Apollinẽ missi fuerãt, ex Pindari man-

Promantis. dato, quid homini optimũ esset sciscitantibus, Promantim, hoc est Pythiam respondisse, quod & ipse minimè ignorat, si eorum quæ de Trophonio atq; Agamede literarum monimentis mandata sunt, ipse est autor: quòd si periculũ facere uult, haud multò pòst ipsi exploratũ fore. Quæ quum audiuisset Pindarus, ad obitum spectantia cœpit considerare, nec multò pòst decessit. Quæ uerò ad Italũ Euthynoum spectant, huiusmodi fuisse autumãt. Genitum quidẽ ipsum Elisio patre Terinensi, opibus ac gloria inter suos ciues primario, sed quũ ipse nulla euidente morbi causa de-

D cessisset, suspicari cœpisse Elisium, quod & alius pariter fecisset, nunquid ueneno esset sublatus, quũ præsertim sibi in tanta pecuniarum affluentia esset unicus. Ambi

† ψυχομαν τεῖον. gentem itaq;, quonam pacto huiusce rei periculũ faceret, † Psychomantion adijsse: ubi quum de more sacrificasset, somno se tradidisse, atq; huiusmodi spectasse uisionem, existimasse scilicet patrem suum ad se accessisse, quem quũ uidisset, enarrasse illi quæ ad filij animam pertinerent, rogasseq;, ut mortis autorem inueniret, ipsum autem, huius rei causa ad te ueni, respondisse: uerum ab hoc accipe, quæ tibi adfero, ex ijs enim ea omnia percipies, à quibus sollicitudine afficeris. Fuisse autem quẽ significabat adolescentulũ ipsum sequentem, qui suum sibi filium usquequaq; referebat. Percontatũ itaq; fuisse, quisnam esset, ipsumq; respondisse, Dæmon tui filij, statimq; literulas porrexisse: quibus apertis, hæc tria inerãt scripta: perscrutabaris stulte Elisi uirorum mentes, Euthynous iacet fatali leto, nam ne parentibus quidẽ conferebat ut uiueret. Sic itaq; tibi se habent, quæ à ueteribus literarũ monimentis mandata sunt.

III Quòd si mors penitus est interitus, corporisq; atq; animi solutio, hoc enim Socraticæ coniecturæ tertium erat, ne sic quidem malum est mors: nullus est enim in ipsa sensus, quinimo om̃is est doloris ac sollicitudinis liberatio. Nam ut nihil boni nobis inest, ita nihil mali: haud secus enim bonum, ac malum circa id quod existit ac subsistit fieri solet: ei uerò quod è medio sublatum fit, horum neutrum inesse potest: eodem itaq; statu defuncti consistunt, quo fuerant priusquã nascerẽtur. Vt igitur nobis antequam nasceremur, nec boni nec mali quicquã erat, ita ne post mortem quidem. Et quemadmodũ quæ ante nos erant, nihil ad nos pertinebant, sic quæ post nos erunt, nostra nihil intererunt: dolor etenim non attingit defunctum: Idem enim dico esse mori, ac si nunquã natus esses: quãdoquidẽ idem est circa obitum status, qui priusquã oriremur fuit. Quare putas'ne interesse nõ nasci, uel natũ occidere? nisi & domus & uestis nostræ post pernitiem ac corruptionem aliquid esse discriminis suspicaris, ab eo quod erant prius quàm perficerentur. Quòd si in ijs nihil

A nihil omnino est, constat ne in morte quidem, si ad eum qui ante ortum fuerat, statum respexeris, ullam esse differentiam. Scitum est enim illud Archelai: hoc, inquit, quod malum dicitur mors, solum ex ijs, quæ putantur mala, præsens quidem nemínem unquã dolore affecit, absens uerò atq; expectatũ mœrorem affert. Nam procul dubio nonnulli propter imbecillitatem, & eam quæ morti infertur calumniam, ne moriantur, obeunt. Pulchre igitur Epicharmus: Concretus, inquit, est ac discretus, & rursus abijt unde uenerat, terra quidem in terram, spiritus ad supera: quid horum graue, ac difficile? nihil. Cresphontes uerò apud Euripidem de Hercule loquens: Si, inquit, sub ima habitat tellure inter eos, qui non amplius sunt, nihil utiq; poterit. Hoc mutãs dicere poteris: si sub inferna habitat tellure inter eos, qui decessere, nihil utiq; patietur. Nobile est & Laconicum illud: Nunc nos, antea alij uigebant, mox alij, quorum nos genus non amplius cernemus. Et rursus: Hi autẽ obierunt, nec uiuere, nec mori honestum reputantes, uerum utraq; hæc honestè finire. Valde pulchre & Euripides de ijs, qui diuturnas patiunẽ ægritudines, ait: Odi quicunq; uitam cupiunt producere esculentis, ac poculentis, necnõ & magicis artibus perennem abducentes fluxum, ne moriantur, quos oportebat quũ nihil prosint terrarum orbi interire, & à uiuentium conspectu abesse. At Merope uiriles sermones proferens mouet theatra, talia dicens: Decesserunt mihi liberi non uni mortalium, nec uiro solæ priuatæ sumus, uerum innumeræ eandem quam ego exegerũt uitam. His meritò quispiã hæc adderet, ubinã uenerãda illa? ubi magnus Lydiæ rex Crœsus, aut Xerxes, qui graue Hellespontici maris ceruicem iunxit ponte? omnes Plutonem atq; obliuionis domos adierũt, pecunijs unà cum corporibus absumptis. At per Iouem multos ad luctus ac fletus immatura mors excitat, uerum & hæc tam facili indiget cõsolatione, ut à poëtarum obuio quoq; excogitatam consequi ualeas. Nam uide quid de hac Comicorum quidam ei dicat, qui intempestiuam ægrè ferebat mortem: Postea si utiq; nosses uitam, quam non uixit, feliciter uicturum, mors minimè opportuna: sin autem incurabile aliquid attulisset uita, te fortasse beneuolentior ipsa extitit. *Immatura mors.*

B Quum autem minimè constet utrum uita decedẽs, & maioribus solutus malis, ex usu suo quieuerit, an non, oportet non perinde ægrè ferre, ac si ea omnia amisissemus, quæ nos ab eo consecuturos opinati sumus. Haud enim ineptè qui apud Poëtam est Amphiaraus Archemori matrem solari uideri posset, quòd infans filius, & oppidò quamimmaturus uitam finisset, sic etenim ait: Mortalium est nemo in lucem æditus, qui non laboret, & sepulturæ mandet liberos, & alius nouos rursus acquirat, ipseq; mortẽ appetat, & ob hæc tristantur mortales, telluri inferentes. Hanc autem necesse haud secus uitam ac frugiferã metere spicam, & hunc quidem esse, illum uerò minimè. Quid opus est hæc ingemiscere? quæ ut secũdum naturam pertranseant oportet: nam quod necessariò contingit, ægrè non est mortalibus ferendũ. In summa, unumquenq; & secum considerare oportet, & alijs diligenter percurrere, non lõgissimam uitam, sed uirtute præditam esse optimã. Neq; enim qui plurima ad citharam cecinit, quiq; rhetorũ more dixit, uel nauis clauum rexit, sed qui bene, laude afficitur. † Bonum enim non in temporis diuturnitate, uerum in uirtute, opportunaq; concinnitate ponendũ est. Hoc etenim felix ac dijs gratum esse existimatur. Propterea igitur heroum præstantissimos, & à dijs genitos, priusq̃ senescerent, uitam reliquisse poëtæ nobis tradidere: neq; enim ille, quem ægida gestans Iupiter ex corde diligit, omniq; beneuolentia prosequitur Apollo, ad senectæ limen peruenit. Opportunum enim tempus longæuæ ætati ubiq; præstare uidemus. Nam ut inter plantas optimæ habentur, quæ modico temporis interuallo plurimos ferunt fructus, ita inter animantes, à quibus multam, quæ uitæ intersit, consequimur utilitatem. Multum utiq; temporis, aut parum minimè referre uidetur, si ad infinitum respexeris seculum: mille enim, ut Simonidi placet, ac decem annorum

† τὸ γὰρ καλὸν οὐκ ἐν μήκει χρόνου θετέον.

C millia punctus est quidam indeterminatus, quinimo breuissima quædã puncti portio. Nam & animalibus illis, quæ, ut ab historijs percipimus, iuxta Pontum genita, unum degunt diem, mane orientia, meridie uigentia, uesperi senescentia, atq; obeuntia, si humanus animus ac ratio singulis daret, noster hic affectus inesset, eadéq; utiq; contingerent, ut quæ ante meridiem decessissent, luctum ac lachrymas præberent, quæ uerò integrum uixissent diem, penitus felicia haberētur: modus enim uitæ, non temporis prolixitas bonum appellandum est. Inanes multaq; fatuitatis huiusmodi esse exclamationes existimandum est: At non oportebat iuuenem existentem rapi, Quisnã diceret, quòd oportebat? Multa autem & alia, in quibus diceret quispiam, minimè fieri oportebat, facta sunt, & nũc quoq; fiunt, ac sæpenumero fient: neq; enim condituri ad uitam leges adsumus, sed à dijs constitutis, qui omnia moderantur, fatiq; ac prouidētiæ legibus obsecuturi. Quid autem, qui sic mortuos lugent, sui'ne ipsorum causa lugent, an eorum qui decesserunt? Si sui ipsorum causa, quòd aliqua in se ab ijs qui mortui sunt proficiscente uoluptate, aut usu, aut senili educatione priuati sint, seipsum amans doloris est prætextus, neq; enim illos, sed suas ipsorum utilitates lugere uidebuntur. Sin autem defunctorum causa lugent, quũ constituerint in nullo eos uersari malo, omni soluentur dolore, ueteri ac sapiente adducti ratione, quæ admonet, ut bona quidē quàmaxima efficiamus, mala uerò contrahamus ac comprimamus. Quòd si luctus bonus est, quàplurimũ ipsum efficere, ac maximũ decet: Sin uerò, ut ueritas habet, malũ esse fatemur, eundē contrahere, & quamminimum reddere, ac pro uiribus delere oportet. Quòd autem hoc sit facilè, ex huiusmodi constat cōsolatione. Aiunt enim ex uetustis philosophis quendam ad Arsinoēn reginam, quæ filium lugebat, profectum, huiusmodi habuisse orationem. Quo tempore Iupiter honores dæmonibus partiebatur, accidit ut Luctus nõ

D adesset, sed iam distributis accederet. Verum quũ & ipse à Ioue peteret, ut aliquis sibi quoq; honos daretur, ambigens Iupiter quo ipsum honore afficeret, omnibus iam absumptis, eo tandem, quo defunctos prosequimur donauit honore, lachrymis scilicet ac doloribus. Quemadmodum igitur cæteri dæmones eos summopere diligunt, à quibus colunt, eodem pacto & luctus, ô mulier, si eum spreueris, ad te nunquam accedet. Sin autem à te fuerit diligenter honoratus, ijs quos assecutus est honoribus, doloribus uidelicet atq; eiulatibus, te amabit, & huiusmodi aliquid tibi ꝑpetuò suggeret, cuius causa à te assiduè ueneretur. Mirum itaq; in modũ sua hic oratione mulieri persuasit, ut omnem luctum lachrymasq; deponeret. In summa autem dicere quispiam lugenti posset: utrum desines unquã angi? an perpetuò, ac per totam uitam in dolore uersari oportere arbitraberis? Si enim in hac semper ægritudine permanseris, perfectam tibijpsi miseriam, amarissimamq; infelicitatem ob animi uilitatem mollitiemq; præbebis. Sin uerò depositurus es quandoq;, cur non in præsentia deponis? teq; ipsum ab infortunio abstrahis? Quibus enim rationibus procedente tempore usus te absolues, has nunc proponens ærumnis te libera. Nam & in his quæ corporibus accidunt morbis, præsentanea, ac celerrima remedij uia præstantior. Quod igitur es tempori gratificaturus, id rationi atq; eruditioni elargire, teq; ipsum malis exolue. Atqui non sperabam, inquies, me hæc passurum, neq; expectabam. At te expectare oportebat, rerumq; humanarum incertitudinem ac uanitatem fuisse præmeditatũ, nec improuisus nunc, ut ab hostibus repente inuadētibus deprehēsus esses. Pulchre autem, qui apud Euripidem est Theseus, aduersus huiusmodi se parare, ac munire uidetur: ait enim ille: Ego autem à sapiente quodam edoctus, in sollicitudines ac calamitates cōiectus sum, exilia mihi ipsi à patria mea pro ponēs, & immaturos obitus, malorũq; alias uias, ut si eorũ aliquid, quæ mente agitaueram, passus essem, non mihi nouum atq; inopinatum accidens magis morderet. Ignobiliores uerò, ac minimè exercitati, ne ad ea quidem consultanda, ac prospicienda

A enda se quandoq; cõuertunt, quæ & maximè deceant, & plurimũ conferant, sed ad extremas conuertuntur miserias, in quo nulla est culpa, corpus ulciscentes, & quæ haud ægrotant secundum Achæum, simul dolere cogentes. Quocirca & Plato oppidò quambelle admonere uidetur, in huiusmodi calamitatibus quiescere, quũ quid bonum sit, quid'ue malum minimè cõstet, nec quicquã lugenti in posterum prosit. Tolli enim iubet è medio omnem dolorem super eo quod accidit consultando, & uti in talorum iactu ad ea quæ cecidere sua ipsius disponendo, utcunq; optimè habere ratio tenet. Itaq; minimè decere sicubi offenderimus, perinde ac pueros quod percussum est attingentes exclamare, sed assuefacere animum, ut quãcelerrime remedium petat, quodq; cecidit atq; ægrotauit, corrigat, medica arte lugubrem delentes querelam. Lyciorum legumlatorem suis præcepisse ciuibus ferunt, ut quoties in luctum incidissent, ueste induti muliebri lugerent, quũ indicare uellet, huiusmodi affectum muliebrem esse, & haudquaquã illustribus uiris, liberalesq; disciplinas sibi uendicantibus congruentem. Fœmineum proculdubio & imbecille, ac minimè generosum est lugere. Mulieres enim libentius quàm uiri luctibus indulgent, & Barbari quàm Græci, & quàm qui deteriores sunt, qui præstantiores: & inter ipsos quoq; Barbaros non nobilissimi Celtæ ac Galatæ, cæteriq; grauiori fastu prædíti, sed potius si qui Aegyptij fuerint, Syriq;, ac Lydi, & quicũq; eorũ similes, quorũ nõ nulli (ut historiæ monimentis mandatum est) scrobes subeuntes, plures ibi dies immorantur, nec solis lucem cernere exoptãt, quum is qui decesserit ipsa priuatus sit. Ion igitur poëta Tragicus horum fatuitatis haud ignarus, quandam induxit dicentem: Egressa sum nostrorum nutrix liberorum lugubribus relictis foueis. Barbarorum autem quidam partes etiã corporis abscindũt, nares scilicet atq; aures, reliquũ quoq; corpus plectentes, dum se defunctis gratificari arbitrantur, si à naturali modestia in huiusmodi discesserint mœrore. At per Iouem quidam sunt, qui nõ omniũ B defunctorum causa lugendum esse arbitrantur, uerum eorum qui immaturi rapiantur, quòd eorum nihil assecuti sint, quæ in uita reputantur bona, utpote nuptiarũ, disciplinæ, integritatis politiæ, magistratuum. Hæc enim esse, quæ eos maximo afficiant dolore qui aliquem intempestiuè amiserint, quòd sibi præter decentem spem ablatus uideatur, quum ignorent præcocem mortem, si hominum naturam respexeris; nihil à serotina differre. Nam ut proposito ad cõmunem patriam necessario, & quod recusari non ualeat itinere, hi quidem præueniũt, alij sequuntur, omnes uerò ad idem proficiscuntur, sic quum ad fatum tendimus, nihil amplius consequũtur serius profecti, quàm qui ocyus accesserint. Quòd si immatura mors malum est, maximè immatura puerorum esset atq; infantium, & adhuc magis eorũ, qui nuper geniti sunt. At horum obitus facilè atq; æquo animo ferimus, eorum uerò qui in prouectiore iam ætate constituti sunt, ægrè ac molestè, propter inanis spei figmentum, quum iam tantorum firmam esse permansionem arbitremur. Quòd si uitæ humanæ tempus uigesimo terminaretur anno, quintum ac decimum natum annum nõ utiq; immaturum decedere arbitraremur, sed sufficiẽtem ætatis modum habentem. Eum uerò, qui præscriptum uiginti annorum numerum complesset, uel proximè accessisset, omnino beatum diceremus, utpote qui felicissimam, atq; integerrimam peregisset uitam. Sin autem ducentorum esset annorum, qui centum annos natus decessisset, eum penitus immaturum esse censentes, ad querelas ac lachrymas conuerteremur. Constat igitur tum ex his, tum ex superius prædictis, eam quoq; mortem, quæ immatura dicitur, nos perquã facilè solari posse. Minus utiq; Troilus, uel Priamus ipse lachrymasset, si uigenti adhuc imperio, & in tantis fortunis, quas lugebat, prius mortem obijsset. Qualia igitur sunt, quæ apud filium Hectora disseruit, monens ut à prælio aduersus Achillem recederet, in quibus ait: At ingredere mœnia fili mi, ut Troianos ac Troianas serues, ne magnam Pelei filio gloriam exhibeas, tu

Celtæ Barbarorum nobilissimi, hoc est, Galli & Germani. Nã uete res Græci Germanos omnes & Gallos uocabant Celtas. Sicut Romani Gallorum uocabulo Germanos etiam complectebantur. Quæ res animaduersa multas lites diri-mit de regionũ nominibus altercantium.

C uerò chara priueris uita. Præterea me miserum atq; infelicem adhuc sapientem miserare, quem pater Saturnius in senectutis limine tristi cõsumet fato, multa cernentem mala, filios interemptos, tractasq; filias, & dirutos thalamos, infantesq; liberos humi prostratos in graui prælio, me autem ipsum omnium postremum in primis foribus efferatæ ac seuæ canes distrahẽt, quũ quispiam acuto me petens ferro, è membris abstulerit animum. Sed quum interempti senis canum caput canamq; barbam, ac pudenda deturpauerint canes, hoc utiq; miserabile miseris mortalibus. Sic fatus senex, canos de capite crines manibus euellebat, nec tamẽ Hectoris animo persuadebat. Quum itaq; quamplurima tibi super hac re exempla sint, existima multos magnis atque arduis morte absolui malis, quæ si diutius uixissent, omnino experti fuissent, quæ ut orationis modo parcerem omisi, his quæ dicta sunt contentus ad persuadendũ, ne plus quàm & natura & modus exigit, ad inanes luctus, ignobilesq;, ac degeneres eiulatus ac lamentationes conuertaris. Nam si quis non sponte in infortunium inciderit, non mediocre est, ut Crantor ait, aduersus fortunã leuamen. Ego autem dicerem maximum id esse indolentiæ remedium. Eum autem qui uitam cum morte commutauit, diligere atq; amare, non in eo est quòd doleas, sed in eo quòd dilectum iuues. Est autem defunctis utilitas, qui per bonam memoriam exhibetur honor. Nullus enim bonus fletibus dignus, sed hymnis ac laudibus; neq; luctu, uerum inclyta memoria: nec dolorem inferentibus lachrymis, sed urbanis primitijs: si quidem defunctus sanctiorem est uitam consecutus, quum præsertim corporis seruitio, hisq; indomitis sollicitudinibus, ac calamitatibus solutus sit, quas necesse est, ut qui mortalẽ sunt uitam sortiti, sustineant, donec destinatum uitæ cursum peregerint, quem nobis natura dedit, non in omne tempus, sed ita singulis distribuit, ut fatorũ leges partitæ sunt. Quare minimè decet, ut qui rectè sapiũt, plus quàm & natu-

D ra & doloris animi modus exigit, ad inanes ac barbaros luctus deferantur, & quod multis iam contigit, expectent, ut priusquã luctus expellant, dolore adhuc affecti uitam finiant, & in luctuosis ac lugubribus uersantes infelicissimũ tumulum consequantur, tristibus & à nulla ratione profectis malis unà cum ipsis sepulturæ mandatis, ut Homericum illud meritò dici possit: Ad hos autẽ lugentes niger accessit Hesperus. Quocirca ipsis sæpenumero dicere oportet: Quidnam? desinetis unquã dolere? an in perpetua per totam uitam uersabimini calamitate? Nullo enim carere fine luctum existimare extremæ dementiæ est, quum præsertim uideant eos quoq; qui grauissimo dolore, maximoq; luctu affecti fuerint, temporis accessu mitiores reddi, & in quibus monimentis uehementer conquerebanẽ, flentes ac pectora plectentes lautissimas epulas, cum Musicis, alioq; luxu constituere. Insanientis igitur est sic suspicari perpetuò permansurum luctum. Sed si cogitarent, quòd desinet aliquo facto, cogitare præterea possent, tempore uidelicet aliquid faciente. † Quod enim factum est, ne à dijs quidem infectũ fieri potest. Itaq; quod nunc præter spem atq; opinionem nostram contigit, id indicauit, quod re ipsa circa multos fieri consueuit. Cur igitur id nos ratione dictante percipere haud possumus, neq; excogitare, quòd plena quidem malorũ est terra, plenum mare, & talia mortalibus mala malorum, circumq; fata feruntur. Inanis autẽ ingressus ne in æthera quidem. A multis enim ac sapientibus uiris, ut Crantor ait, non nunc, sed iandiu deplorata sunt humana, pœnam arbitrantibus esse uitam, & primo natum esse hominem, calamitatẽ maximam. Hoc autem, inquit Aristoteles, & Silenũ captum Midæ indicasse. Sed melius est sua ipsius philosophi uerba apponere. Ait autem in eo uolumine, quod Eudemus, siue de anima inscribitur. Omnium optimè ac beatissimè, nõ modo beatos, uerumetiam felices esse defunctos arbitramur, & eos accusare, ipsisq; utpote melioribus ac præstantioribus iam factis maledicere impium existimamus. Et hæc adeò uetera atq; antiqua pficere apud nos institutũ est, ut neq; temporis initiũ, neq; qui

primum

† τὸ μὲν γὰρ γεγενημένον οὐδὲ θεῶν δυνατόν ἐστι ποιεῖν ἀγένητον

A primũ hæc constituerit, ullus omnino sit qui nouerit, sed infinitũ iam seculũ perpetuò instituta sunt. Præterea in ore hominũ esse uides, antiquo multorũ annorũ tempore uulgo circũferri. Quid hoc, inquit? & ille respõdens: Non nasci, inquã, omniũ optimũ: mortuũ autẽ esse, longè esse melius, quàm uiuere, multisq; numẽ ipsum sic testatum fuisse. Ferunt utiq; illi Midæ Silenum iam captum post uenationẽ percõtanti ac sciscitanti, quidnam esset hominibus optimũ, quidq; omniũ maximè optabile, primum quidem nihil uoluisse dicere, sed silentiũ tenuisse. Postq; uerò omnes machinatus machinas, uix ad loquendum adegit, sic coactum dixisse: Dæmonis laboriosi, fortunæq; arduæ ephemerum, idest unius diei semen, quid me ea cogitis dicere, quæ uobis melius est ignotare? cum propriorum nanq; malorum ignorantia lætior ac iucundior est uita. Nasci autem hominibus, non omniũ omnino optimũ, nec optimæ est particeps naturæ. Optimum est enim omnibus non nasci, quod tamen post hoc aliorum omnium est potissimum ac factu facilè, sed secundum hoc est scilicet, genitos quamcelerrimè interire. Constat igitur Silenum his uerbis indicasse, longè esse homini melius mortẽ obire, quàm uitã agere. Infinita autẽ huiusmodi ad hoc caput spectantia addere quispiam posset, uerum prolixa minimè necesse est uti oratione. Itaq; haudquaquam oportet, ut qui iuuenes decessere, eos luctu prosequamur, quòd his, quæ in diuturna uita existimantur bona, priuati fuerint, hoc enim in obscuro latet, ut sæpenumero diximus, siue sint bonis, siue malis priuati. Multò enim plura sunt mala, & hæc quidem ægrè, multisq; curis ac sollicitudinibus, mala uerò oppidò quamfacile nobis comparamus. Rotunda enim hæc esse autumant, atque orbiculata, & contigua, multisq; de causis inuicem collata. Bona uerò discissa ac disiecta, nec facilè circa ipsos uitæ terminos coëuntia. Obliuiscentium igitur similes sumus: Neque enim solum, ut inquit Euripides, pecunias minimè peculiares possident mortales, uerum & cætera omnia. Quo-

B circa in omnibus dicere oportet: Nos deorum res habentes, eas curamus: Quum autem uelint, ipsas rursus auferent. Itaq; minimè ægrè ferre decet, si quæ nobis ad breue tempus mutuò dedere, eadem exigant. Neque enim Trapezitæ, quum ab ipsis, ut sæpe dicere consueuimus, depositum repetimus, redditionis causa indignantur, si quidem grati ac beneuoli fuerint. Aduersus enim eos, qui non facilè reddunt, meritò quispiam diceret: Mandasti'ne obliuioni, te propterea hæc accepisse, ut redderes? Hoc utique omnibus contigit mortalibus. Habemus enim uitam, utpote necessarium deorum depositum, & huius redditionis nullum est determinatum tempus, ut ne numulariis quidem depositi. Sed minimè constat, quando qui dedit, repetet. Qui igitur uel ipse moriturus, uel liberis defunctis supra modum indignatur ac conqueritur, quo modo non manifestò oblitus est, & seipsum hominem esse, & liberos mortales genuisse? Neque enim est hominis mentem habentis ignorare, hominem animal esse mortale, proptereaq; genitum ut moriatur. Itaque si Niobe secundum fabulas, hanc promptam habuisset opinionem, quòd uita non perpetuò uirente, liberorum germinibus onusta dulcem cernens lucem morietur, non utique adeò molestè tulisset, ut calamitatis magnitudine uitam relinquere uoluerit, deosq; inuocare, ut ad sæuissimam ac grauissimam perniciem ipsa quoque raperetur. Duo sunt ex Delphicis literis maximè ad uitam necessaria: Cognosce teipsum, ac, Nihil nimis: ex ijs enim reliqua pendent omnia. Hæc autem sunt inuicem consona, atque concinna, & utrunque altero uidetur potentia ipsa significari. Nam & in eo quod est, cognosce teipsum, comprehenditur, nihil nimis, & in hoc, cognosce teipsum. Quare & super his sic inquit Ion: Cognosce teipsum, hoc uerbum quidem haud magnum, res uerò quantam deorum solus nouit Iupiter. At Pindarus: egregiè, inquit, sapientes Nihil nimis uerbum laudarũt. Hęc itaq; præcepta, ut Apollinis oracula qſpiã cogitatione cõplectens, ad omnes uitæ

C perturbationes se facilè accommodare ac concinnare poterit, easq́ prudēter ferre, cum suam ipsius naturam respiciēs, tum uel maximè, ne plus quàm conueniat in his quæ accidunt, aut ad iactantiam extollatur, aut deprimatur, & ad miseriam planctusq́ prosternatur, propter fortunæ aut animi imbecillitatem, & nobis ingenitum mortis timorem, eorum ignorantiæ causa, quæ in uita accidere consueuerunt, pro necessitatis, aut fati sorte. Bene autem Pythagorici exhortati sunt dicentes. Quòd diuina sorte mortales habent dolores, horum quancūq́ sortitus fueris portionem, ipsam patere, neq́ indigneris. Et Tragicus Aeschylus: Virorum enim est uirtute præditorum ac sapientum, in aduersis rebus minimè irasci dijs. Et Euripides: Quicunq́ mortalium necessitati cessit, sapiēs apud nos, & diuina nouit, & in alijs quicquid acciderit, quic ūq́ mortalium æquo animo fert, optimus ac modestissimus mihi esse uidetur. Multi uerò omnia criminantur, & quæcunq́ sibi præter spem contigerunt, ex fortunæ & dæmonum uiolentia fieri arbitrantur. Quocirca in omnibus conqueruntur ingemiscentes, & suum ipsorum infortunium accusantes. Aduersus quos dicere quispiā posset: Deus nōn tibi est nocumento, sed tu ipse tibi ipsi, & quæ ex imperitia proficiscitur stultitia ac dementia. Et ob hanc deceptam fallamq́ existimationem in omnibus mortem insimulāt. Si quis enim peregre profectus decesserit, ingemiscentes dicunt: Infelix, neq́ enim huic pater ac ueneranda mater oculos claudent. Sin uerò in propria patria coram parentibus, lugent ut è manibus ereptū, & propterea dolorem ipsis relinquentem. Quòd si mutus, nullaq́ de re quicquā locutus obierit, flentes dicunt: Nullū mihi prudens dixisti uerbum, cuius perpetuò possem meminisse. Sin autem aliquid fuerit locutus, hoc continuè in promptu habent, ut pote doloris incendium. Si cito obierit, conqueruntur, raptus est, dictitantes. Sin sero, accusant q̄ tabescēs atq́ afflictus decesserit. Omnis prætextus ad luctus ac dolores excitandos satis esse uidetur. Hæc autem nouerunt poetæ, & horū maximè primus Homerus dicens: Haud secus ac pater filij sui sponsi ossa combu-
D rens luget, qui defunctus miseros dolore affecit parentes, infandumq́ genitoribus fletum ac luctum præbuit, quum maximè nondum constet, an meritò lugeatur. Sed uide quod sequitur: Solus unicus in multis opibus. Quis enim nouit, an deus patris more prouidens, generisq́ humani curam suscipiens, prospiciēs quæ uentura erāt, acerbos quosdam de uita abducat? Vnde nihil euitabile putandum est eos pati. Nihil enim graue est mortalibus, quod sit necessariū, nec si quæ secundum præcedentem rationem, ac consequentiam quandam cōtingunt. Et quia plurimi obitus alias maiores molestias ac difficultates præueniunt, & quia his ne nasci quidem conferebat, his uerò nasci pariter atq́ interire, alijs paululum progressis, nonnullis uigentibus, hi utiq́ omnes obitus æquo sunt animo ferendi, quū fatum minimè declinari posse non ignoremus. Eruditorum autem est hominum, præmeditari, breue eos nobis tempus reliquisse, qui acerbi uita priuati uideantur. Etenim longissima uita breuis est, ac ferme punctus, si ad infinitum seculum comparetur: & quod eorum nonnulli qui diutius luxerunt, haud multò pòst quos luxerant assecuti sunt, quum nihil utilitatis sibi ex luctu uendicauerint, sed temere potius seipsos molestijs affecerint. Breuissima autem existente mansionis in uita tempore, non squalidis mœroribus, neq́ infelicissimo luctu absumi atq́ affligi decet, nosmetipsos doloribus ac corporis uerberibus protrahentes, sed in melius atq́ humanius mutare nitentes, studentesq́ eos conuenire, non qui adulatione quadam simul merentes luctus excitēt, sed qui nobili ac graui consolatione dolores auferant, hoc Homericum audientes, atq́ in memoria habentes uerbum, quod Hector Andromachæ, quum ipsam consolari cuperet, sic dixit: Misera, ne mihi uehementer angas animi, neque enim quisquam me uir præter fatum ad inferos mittet. Fatum autem uirorū neminē cum timidū, tum strenuū effugere assero, ut primū in lucem æditus fuerit. Hoc aūt fatum, alibi

A alibi poëta ait: Genito neuit stamen, quū ipsum peperit mater. Hæc si mente con ceperimus, futili atq; inani soluemur luctu, quum præsertim reliquum uitæ tempus breue omnino sit futurum. Studendum est igitur, ut hoc lætum, luctuosisq; mœro ribus minimè perturbatum degamus, luctus insignia omittentes, corporisq;, & eorum qui nobiscum uiuunt, salutis assiduā suscipientes curam. Pulchrum est præ terea eorum meminisse sermonum, quibus, ut par erat, apud cognatos aut amicos pari calamitate affectos usi quandoq; fuerimus, solantes ac suadētes, communes ui tæ casus communiter ferre, & humanos humanè, & non alijs quidem ad indolen tiam posse auxiliari, nobis autem ipsis horum memoriam nulli esse utilitati, neque medicis orationis remedijs animi sollicitudinem curare, quandoquidem omnium potius quàm indolentiæ dilationem facere oportet. Atqui in quacunq; re dilato rem cum detrimentis luctari ait, quod inter omnes uulgatum est uerbum. Multò autem, ut puto, magis, si quis tristes animi affectus, & in futurum tempus occursu pernitiosos protraxerit. Respiciendum est etiam in eos, qui generoso atque elato animo filiorū obitus placidè sustinuere, Anaxagoram, inquam, Clazomenium, & Demosthenem Atheniensem, & Syracusanum Dionem, & Antigonum regem, frequentesq; alios cum ueteres, tum recentiores. Ex his enim Anaxagoram acce pimus philosophantem, ut aiunt, atque inter amicos differentem, quum à nuncio quodam filij mortem audiuisset, paulullum se continuisse, hisq; qui aderant dixisse: Noueram me mortalem genuisse. Periclem uerò, qui ob orationis ac prudētiæ exi miam uim Olympius quoque appellatus est, quum utrunq; filium, Paralum uideli cet ac Xantippum (ut Protagoras ait) uitam cum morte commutasse accepisset, ita & ipsum fuisse locutum tradunt. Filijs enim adolescentibus ac formosis octo die rum interuallo uita defunctis, citra luctum sustinuit. Tranquillitate nanq; animi, ac serenitate perfusus erat, quæ sibi per singulos dies ad felicitatem atque indolentiam, *Pericles Olympius.*

B necnon & in multis gloriam plurimum contulit. Nam unusquisq; proprios forti animo luctus ipsum ferentem intuens, magnanimum ac fortem esse existimabat, séque ipso præstantiorem, quum suam ipsius in huiusmodi rebus consilij inopiam optimè teneret. Hunc enim statim post utriusque filij obitus nuncium, nihil minus corona patrio more insignitum, candidaq; ueste indutum concionari intuebantur, consilia excogitantem bona, ipsosq; Athenienses ad bellum exhortantem. At Xe nophontem Socraticum, quū sacra quondam faciens, à nuncijs ex bello profectis, filium nomine Gryllum dimicantem uitam finisse audiuisset, coronā sibi primum detraxisse accepimus, percontatum deinde quonam pacto perijsset, quum strenuè dimicando, hostiumq; quamplurimos occidendo retulissent, aliquantulum tempo ris commoratum, dum cogitatione luctum cohiberet, coronam rursus imposuisse, inchoatumq; peregisse sacrificium, ac nuncijs dixisse; deos precatus sum, ut mihi filius non mortalis ac longæuus esset, neq; enim constat, utrū tale quid conferat, sed qui & strenuus esset, & patriam diligeret, quod utiq; factum est. Dionem uerò Syra cusanum cum amicis sedentē, magnæq; uocis tumultu circa ædes excitato, quū rei causam percontatus, filiū de tecto delapsum, mortē obijsse audiuisset, nihil pertur batū ac perculsum, defuncti quidē corpus ad legitimā sepulturā ut traderēt, iussisse, ipsum uerò quæ considerabat, & cum amicis deliberabat, minimè reliquisse. Hunc Demosthenes rhetor dicit æmulatus, quū unicā ac sibi charissimā filiam amisisset, de qua Aeschines accusare ipsum ratus, hæc inquit: Septimū autē diē defuncta si bi filia, priusquā lugeret, ac lege cōstituta perageret, coronatus candidaq; ueste in dutus, bouē immolabat, legemq; transgrediebat̄, quū unicam miser, & quæ prima ipsum patrē salutauerat perdidisset. Hic autē quū rhetorico more ipsum crimina ri proposuisset, hæc percurrit, dum ignoraret ad Demosthenis laudem pertinere, qui luctum abiecerit, patriæq; charitatem communibus necessariorum affectibus

C præferendam ostenderit. Antigonum præterea regem ferunt, quum Alcyonei filij in acie obitum intellexisset, magno atq; elato animo in eos qui sibi calamitatẽ nunciauerant, respexisse: quumq; paulum se continuisset, ac subtristis fuisset, dixisse: O Alcyoneu, serius mortem cum uita commutasti, sic constanter in hostes irruens, & nec tuijpsius salutem, nec mea plurimi faciens monita. Horum utiq; uirorum animi elationem suspiciunt quidem omnes, atq; admirantur, sed ob eam quæ ab inscitia proficiscitur animi imbecillitatem, eos re ipsa imitari nequeũt. Quum autem multa existant eorum exempla ab historia tam Græca, quàm Romana nobis tradita, qui in necessariorũ obitu egregiè se atq; honestè gesserunt, satis tamẽ erunt quæ memorauimus, cum ad omnem acerbissimũ ac tristissimum deponendum luctum, tum ad eos qui in ipso sunt, nulla in re utiles atq; inanes sedandos dolores. Nam quòd qui uirtutibus præstiterunt, ut dijs chari iuuenes decesserint, & iam superiore exposui ratione, & nunc quambreuissime fieri poterit, percurrere conabor, hoc pulchre à Menandro dictum attestatus: Quem diligunt dij, iuuenis moritur. Cæterum tu forsitan, Apollini amicissime, diceres, adolescentem Apollonium uehementer fuisse Parcis obnoxium, teq; uita defunctum ab illo in ætate integra cõstituto, sepulturæ mandari oportuisse. Hoc enim esse secundum nostram uidelicet, atq; humanam naturam, sed haud secundum uniuersi prouidentiã, mundiq; constitutionem. Illi autem beato diuturniore in hac uita tempore permanere haudquaquã licebat, quàm quod ei tributũ fuerat, uerum quũ hoc compositè ac constanter explesset, ad fatum reuerti, ipso ad seipsum uocante. At acerbè uitam finiuit. Ob hoc igitur felicior est,

Vita, non uita, sed labor. ac malorũ expers. Vita enim, ut Euripides ait, nomen habet, re ipsa labor. Hic autẽ in florentissima constitutus ætate præcessit, integer, cœlebs, circũspectus, & ab his, quorũ consuetudine utebatur, inter beatos adnumeratus, parentum ac familiarium

D studiosus, & philosophus, & ut omnia simul cõplectar, humanus: ex amicis quidẽ seniores æquè ac patres ueneratione prosequẽs, coætaneos uerò, & quibus familiarissimè utebatur, diligens: his præterea à quibus instituebatur honorificus, externis atq; ciuibus mitissimus, necnõ & omnibus placidus atq; amicus, cum ob indolis uenustatem, tum uel maximè ob affabilem humanitatẽ. Attamen ille quidẽ & tuæ, & suæ ipsius pietatis decentem consecutus laudem, in perpetuũ tempus perinde atq; ex conuiuio ab hac mortali decessit uita, priusq̃ in aliquã incideret debacchationẽ, quæ longam assequiẽ senectam. Quòd si ueterũ poëtarum ac philosophorũ, ut par est, uerus est sermo, esse uidelicet pijs Manibus honorẽ aliquem, ac præsessionẽ locumq; illis destinatum, in quo uersentur, nõ est tibi desperandum, quin beatus filius tuus inter eos recenseaẽ. Dicuntur autẽ hæc à suauissimo Pindaro de pijs qui ad inferos sunt: Quibus utiq; dum nocturnũ hic est tẽpus, solis iubar splendet, rosarijsq; puniceis consita prata ipsorũ sunt suburbiũ, thuriferis arboribus adumbratũ aureisq; fructibus onustũ, atq; equestribus gymnasijs hi, alij tesseris, nõnulli tibijs oblectabuntur. Apud ipsos autẽ omnis florum pullulat opulentia, optabiliq; odor per-

† τηλεφανῆ petuò per locum diffunditur, uarias imponentiũ † longè splendenti igni primitias in deorũ aris. Et paululũ progressus, in alio luctu de anima loquẽs ait: Beata autem omnes Parca labores soluens finit, & omniũ quidẽ corpus longè potentẽ sequitur mortẽ, uiuens autẽ æternitate deficit. Idolũ enim solũ est à dijs, dormit autẽ membris agentibus. Verũ dormiẽtibus multis insomnijs, iucundorũ adserpẽs, & difficilium indicat iudiciũ. Cæterũ diuinus Plato multa quidẽ in libro de anima de ipsius immortalitate dixit, non pauca uerò in Politia, Menoneq;, & Gorgia, sparsimq; in alijs dialogis, sed quæ in dialogo de anima dicta sunt, quũ priuatim cõmẽtus fuero, tibi, ut uoluisti, præbebo. Quæ uerò in præsentia opportuna atq; utilia Atheniẽsi socio ac discipulo Gorgiæ rhetoris dicta sunt, ita habent: Ait enim qui apud Platonẽ est Socrates: Audi iam ualde bonã orationẽ, quã tu q̃dẽ, ut puto, fabulã existimabis, ego

A ego uerò orationem. Vera nanque tibi, quæ locuturus sum enarrabo. Partiti fuerant imperium Iupiter, Neptunus, & Pluto, postquã id à patre acceperunt. Erat igitur hæc de hominibus inter deos lex, & regnãte Saturno semper, & adhuc est, ut hominum quicunque iustè ac sanctè uitam egisset, post mortem beatorũ adiret insulas, ibique procul à malis in omni habitaret felicitate. Qui uerò iniquè atque impiè, iudicij ac supplicij carcerem, quem Tartarum appellant, peteret. Horum autem iudices sub Saturno, & nuper Ioue imperium obtinente, uiuentes erant uiuentium, ea die iudicantes, qua erant morituri. Postea causæ quodam modo non rectè iudicabantur, itaque Pluto, & qui ex beatis insulis hæc curabant, ad Iouem profecti dicebant, indignos ad se homines utrobique accedere. Quibus Iupiter: Ego igitur, inquit, ne hoc fiat prohibebo. Nunc enim causæ iniquè iudicãtur: nam uiuentes iudicãtur. Multi autem, inquit ille, scelestas animas habentes, induti sunt corpore pulchro, generéque ac diuitijs, & quum aderit iudicium, accedũt ad eos quamplurimi, quòd iustè uixerint testificaturi. Iudices igitur ab his perterrefiunt, simul & ipsi induti iudicant suas ipsorum animas oculis & auribus, ac toto adoperti corpore. Hæc itaque omnia ipsis obices sunt, sua scilicet ipsorum, & eorum qui iudicãtur indumenta. Primum autẽ cauendum est, ne ipsi prospiciant mortem, nunc enim prænorunt, sed Prometheo iam dictum est, ut hoc prohibeat, postea hi omnes nudi iudicãdi. Defunctos enim opus est iudicari, ipsúmque iudicem esse nudum decet, defunctũ anima ipsa, animã ipsam, cumprimũ quis decesserit, contemplantẽ, omnibus cognatis destitutam, omnéque illud ornamentũ relinquentem, ut æquum sit iudiciũ. Ego igitur quum hæc priusque uos cognouissem, filios meos iudices creaui, duos quidẽ ex Asia, Minoën & Rhadamanthũ, unum uerò Aeacum ex Europa. Hi autem ut primũ decesserint, in prato ad triuium iudicabunt, ex quo uiarum altera ad beatorũ insulas, altera ad Tartarum ducit. Et eos quidem qui ex Asia uenient, Rhadamanthus, qui uerò ex Europa,

B Aeacus iudicabit. Minoi autem hunc deferam magistratũ, ut si quid alteri arcanum ac dubium fuerit, discernat ac dijudicet, ut hominibus quamiustissimum sit itineris iudicium. Hæc sunt, ô Callicles, quæ quum audiuerim uera esse, haudquaquã diffido, & ex his uerbis huiusmodi aliquid contingere. Colligo mortem uidelicet nihil aliud esse, quàm duarum rerum, corporis & animi, inter se solutionem. Hæc tibi quum collegissem, multaque diligentia composuissem, amicissime Apolloni, consolatoriam composuimus orationem, ad præsentem deponendum dolorem, omniumque acerbissimum sedandum luctum, tibi maximè necessariam. Complectitur præterea filij tui, dijs charissimi Apollonij meritam laudẽ, ob bonam memoriã, perennemque in omne tempus gloriã consecratis optatissimam. Bene itaque feceris, si orationi obsecutus, beatóque filio tuo usus, mutato consilio, ab ista corporis atque animi inutili afflictione, à maceratione, ad tibi consuetam naturalemque uiuendi rationem traduxeris. Nam ut nobiscum uiuens, haud libẽter te ac matrem tristes spectabat, sic ne nunc quidem dum inter deos agit, ipsorúmque epulis accumbit, huiusmodi uestro uiuendi modo delectatur. Itaque quum probi ac generosi, liberorúmque amantissimi uiri grauitatem receperis, teipsum, & adolescẽtuli matrẽ, cognatósque atque amicos ab istiusmodi infelicitate ad tranquilliorẽ, filióque tuo, ac nobis tui, ut par est, studiosis, gratissimum uitæ habitum traducas.

FINIS.

C **AD LEONEM DECIMVM PON-**

tificem Maximum Angeli Barbati pro inopia sua in Plutarchi Exilium supplicatio.

ETsi hoc Plutarchi de Exilio opusculũ, Summe Pontifex, minimè ad te pertinere uidetur, quem Deus optimus maximus in patriam restituit, & in terris principem locum tenere uoluit, id tamen non minus iure, quàm necessitate tibi potissimum nuncupamus. Iure etenim Medicum familiæ præclarissimæ debetur quicquid literarum Græcarum adhuc extat, quarũ nullum uestigium reliquum esset, nisi Laurentius pater tuus, uir nunquam satis laudatus, non priuati ciuis, sed summi optimiq; imperatoris opus executus, eas è Turcarum manibus uindicasset, grandi proposita pecunia, ut boni autores, qui impijssimæ gentis armis oppressi inter cadauera urbium quasi sepulti iacerent, prodirent in lucem, & Florentiæ, urbis Italiæ florentissimæ, & per totam Italiam, & quàm late Christianorum imperium patet, semina illa omnium liberalium artium omniumq; uirtutum propagarentur, quando in Græcia, ubi diu floruerant, tanto Christiani nominis hostium incendio deuastata, & ad sterilem quendam literarum squalorem deducta, amplius germinare nõ possent. Quare iure optimo, rei Christianæ præsul sanctissime, quod tuum est, in prima statim fronte tuo nomine munitum exire debet. Parum id quidem Pontifici maximo: sed & deo, cuius uicarium geris, qui aurum uel argentum offerre nequeunt, thus aut ceram offerunt, nec minus quàm cæteri exaudiuntur. Paramus tamen & alia quedam, Opusculum de iustitia, de Pluto, de Symposijs. Quæ munuscula si & ipsa non id genus sunt, qualia offeruntur ab alijs, ignoscas quæso, quando literarum studiosis nihil aliud est quod offerant. Nam & necessitas, quæ ad hoc de Exilio opusculum tibi dedicandum nos impulit, ea fuit, ut exilium nostrum non ullo scelere, sed rerum penuria, & bellorum tumultu, quod Plutarchus dum à me quoad fieri potuit latinè loqui docetur, uerbis solatus est, tu Pontifex sanctissime re aliqua soleris, & sacerdoti iam in omni rerum inopia consenescenti, tua in bonorum morum & literarum studiosos liberalitas, tantum ex tot tantisq; ecclesiasticis bonis tribuat, quantum ad frigus diramq; famem propellendam satis sit. Sed quoniam iam prologus fabula longior, quamdiutissime & felicissimè ualeas, Pater beatissimè, literatorum decus & præsidium, & uigeat semper, ac floreat Medicum nomen &
D *gloria, quorum patrocinium iampridem literarum studia ne pereant fouet & alit.*

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI DE EXILIO LIBELLVS.

Angelo Barbato interprete.

EX sermonibus, ut ex amicis, optimus ille firmissimusq; habetur, qui in calamitatibus præsens adest, & indigentibus auxiliũ affert. Multos enim reperias, qui lapsis quidem amicis colloquantur, nec eos uerbis saltem deserant. Sed sicuti urinandi imperiti, dum periclitantibus opitulari conantur unà complexi demerguntur: ita & hi sua quadam inscitia, tantum abest ut prosint, ut obsint uel plurimum. Amicorum enim oratio, & eorum qui suppetias ueniunt, consolatio, non rei affligentis defensio esse debet: quando in rebus miseris nullis lachrymis, nullis eiulationibus, quasi choris quibusdam tragicis sit opus, sed qui nos ingenuè admoneant, & libere doceant. Tristari nanq; non modò in omni re inutile, uerum uanissimum & stultissimum est. Vbi uerò res ipsa ratione tractata atq; detecta, non prohibet quin tecum colloquaris, & dicas: Nihil graue nisi simules passus es, sit profecto ridiculum

A ridiculum, non corpus percontari quid patiatur, nec animum, an hoc ipso casu deterior fiat, sed totius tristitiæ externis admonitoribus uti, qui unà nobiscum doleant, unà indignentur. Quare quum soli sumus, unusquisque de infortunijs, quasi oneribus quibusdam animum suum diligentissimè examinet & ponderet. Non enim ut corpus rei grauantis pondere premitur, sic semper & animus: qui contrà potius rebus ex seipso onus imponit & grauat, quæ per se alioqui tolerabilia erant. Durus quidem natura est lapis, crystallus item frigida, nec extrinsecus uel ille duritiem, uel hæc concretionem ullam habet: exilium uerò, ignominia, & honorum amissio, ut contrà coronæ, magistratus, primiq; consessus, non sua natura, sed nostro ipsorum iudicio affligendi, uel delectandi modum habent: unusquisq; autem hæc sibi leuia uel grauia, tolerabilia uel dura toleratu efficit. Hinc interrogatus Polynices:

Quid? patria carere, num grande est malum?
Est maximum, re maius ac uerbo malum.

Contra uerò Alcmanis sententia, ut scribit poëta quidam epigrammatarius, qui ait:

Sardiaci patres uestro sub culmine tecti,
Auratis Celsas uestibus aut Macelas,
Concaua discinctus pulsarem tympana, qui nunc
Spartanis Alcman ciuibus annumeror,
Vatibus & Graijs, me dulcis musa tyrannos
Dyscyleon supra sustulit & Gygeon.

Sola etenim opinio rem eandem his quidem utilem, ceu approbatam monetam, his uerò inutilem & noxiam reddit. Sed esto graue sit exilium, ut multi asserunt & prædicant. Nam & ex cibarijs multa amarulenta sunt & acria, sensumq; mordentia: quibus tamen, si mitium quid aut dulcium admisceas, omnem illam saporis insuauitatem tollas. Sunt præterea & colores, quorũ molestiam uisus ferre nequeat, sed
B eorum duritie, & ui quadam incurabili confundi & perstringi lumina contingat. Si igitur eius incommodi medicamen est umbræ admixtio, uel ad uiridia mitiaq; oculorum deflexio, cur non idem in aduersis casibus facere liceat, hisq; admiscere quæ nunc tibi utilia benignaq; non desunt, copiam rerum scilicet, amicos, negociorum uacuitatẽ, & quòd nihil eorum indigeas, quæ humana uita necessariò requirat? Non equidem multos inter Sardianos esse puto, qui conditionẽ istam tuam non sibi uel in exilio esse malint, sicq; peregre uitam agere æquiori animo ferãt, quàm cochlearum more testis suis semper inhærentium, cæteris bonis priuati, ijs quæ domi sunt citra molestiam perfrui. Quare ut in comœdia amicum infelicem adhortatus quispiã ut bono animo esset, malamq; fortunam ulcisceretur, quomodo ulcisci posset interrogatus, sapienter ulciscendam esse respondit: sic eam nos quoq; sapiẽtiæ studio digne, ut par est, ulciscamur. Qua enim ratione pluuiã nobis Boream'ue defendimus? nempe ignem, balnea, uestimẽta quærimus, tectaq; subimus: neq; enim dum imbre perfundimur, desidemus aut ploramus. Tibi quoq; igitur eam uitæ partẽ, quam frigus & rerum inopia tentarit, apud unũ aliquẽ recreare & fouere licet, neq; alijs adiumentis indigeas, si ijs quæ adsunt, ut ratio ipsa dictat uti uelis. Medicorum quidem cucurbitulæ exhausto uitioso sanguine, ita reliquum alleuant & conseruant. At mœrori & tristitiæ dediti semper ac queruli, quæ apud se pessima sunt sine ulla intermissione colligendo & reputando, doloremq; inserentibus sese ipsos atterendo, etiam quæ bona sunt & utilia, mala efficiunt, & omni cassa utilitate, eoq; id potissimũ tempore, quum auxilio opus erat. Illa enim duo fatorũ dolia, quorum alterum bonis, alterum malis plenum scribit Homerus in cœlo esse, non Iupiter sedens dispensat, ut his mitia & bono aliquo permixta, his uerò mera malorum fluenta transmittat, sed ex nobis ipsis, qui mẽtis sunt compotes, ex rebus secundis, ijs quæ aduersa sunt exhauriunt & infundunt, & potabiliorem iucundioremq; sibi uitam efficiunt. Contrà *Duo fatorum dolia.*

V

C uerò multis mortalibus ueluti colis quibusdam, quæ deterrima sunt melioribus effusis relinquuntur & permanent. Si ergo in quippiam inciderimus, quod re uera malum sit, hilaritatis aliquid & lætitiæ superinduci debet, & peculiari aliquo bono, ex ijs quæ expertis iam rebus reliqua sunt, quod alienũ & aduersum sit leniendum est. Quũ uerò suapte natura res ipsa nihil mali habet, sed id quod affligit ex inani quadam opinione consistit, tunc ut laruas formidantibus pueris in manibus tradimus, & inuertimus, quo re perspecta uanos terrores contemnere assuescant, ita nos quoque quod fragile, ac tragicis fabulis est persimile, diligẽtissima consideratione quasi manibus pertractãtes detegere oportet. Cuiusmodi præsens hæc tibi conditio est de ea quam patriam opinaris, quum natura nobis patriam nullam dederit, sicut nec domum, nec agrum, nec fabrilem, uel medicorum officinam, ut Ariston inquit, sed hæc, & cætera id genus prout quisq; incolit, illisq; utitur, subinde illius fiunt, uel nominantur potius & dicuntur. Homo enim, ut Plato ait, planta est quædam non terræ infixa, nec immobilis, sed & cœlestis, & ad cœlum ipsum inuersa, cuius corpus ex capite, uelut è sua quadam radice illud sistente & firmante, erectum manet. Hinc Hercules:

Argius an Thebanus, haud unam curo
Iactare, Græcia omnis est mi patria.

Longè tamen rectius Socrates, qui se non Atheniensem nec Græcum, sed ciuem mundanum esse dixit, ut si quis, puta, uel Rhodius, uel Corinthius dici uelit. Neq; enim Sunio uel Tænaro, aut Ceraunijs seipsum inclusit.

Vides ut hunc immensus æther arduus
Coërcet ulnis undique orbem mollibus?

Hi patriæ nostræ termini sunt, in quibus nec exul, nec hospes, nec peregrinus ul-
D lus est, ubi idem ignis, aër & aqua, ijdem principes, rectores & præsides, sol, luna & lucifer, eædẽ quoq; leges omnibus uno ordine, ab uno eodemq; principe latæ, eadẽ solstitia & æquinoctia, Pleiades, Arcturus, tempora sementis, & plantarũ omnium, unus autem rex & princeps deus est, principium, medium, ac finem uniuersi tenẽs, qui uia recta peragit, & secundum naturam cuncta circuit, quem iustitia sequitur, omniũ ultrix qui diuinam legem deseruerint, qua in omnes homines tanquã ciues cuncti natura ipsa dictante utimur. Quòd autem Sardis non habites nihil refert: nec enim Athenienses omnes Colytum, nec Craneum Corinthij, nec Lacones habitãt Pytanen. Nunquid ergo ij Atheniensium peregrini externiq; sunt, qui ex Melite in Diomida commigrarunt, unde & Maium mensem Metagetnionem appellant, & festum quoddam cognomine transmigrationis illius Metagetnia, hoc est transuicinalia celebrant, quòd non inuiti, sed facili hilariq; animo uiciniam apud alios exciperent? Minimè id quidem dixeris. Quænam igitur terræ pars siue tantum habitabilem, siue uniuersam contempleris, alia procul ab alia esse potest, quam mathematici puncti rationem dimensione carentis, si ad cœlum respicias, habere euidentissimè ostendunt? At nos quasi formicæ uel apes, si ex una cauerna aut alueari exciderimus, hospites externiq; nobis esse uidemur. Quod idcirco fit, quia omnia propria & familiaria, ut certè sunt, facere ignoremus. Atqui stultitiam eius irridemus, qui lunam Athenis meliorẽ nitidioremq; esse dicat, quàm quæ Corinthi, & tamen in idem quodammodo uitium mentis incidimus, quum peregre profecti, terram, mare, aërem, cœlum, ut diuersa aliaq; à consuetis esse contendimus. Liberi quidem & soluti à natura in lucem prodeuntes emittimur, ipsimet autem nosipsos colligamus, locorumq; coarctamus angustijs, ac tectis includimus, & in parua tenuiaq; compellimus. Præterea uerò Persarũ reges irridemus, quòd (si modò id uerè dicitur) Coaspæ unius aquã bibant, cæterasq; mundi partes sibi reddant † irriguas, quum ipsi quoq; aliò transmigrantes, Cephisum uel Eurotam appetamus, aut Thaygeti Parnassiq; desiderio

† μεταγειτνιὼν secundus mensis apud Athenienses.

† ἄνυδρον

A desiderio teneamur. Ita nobis terrarum orbem non modò irriguum, sed & ciuitatibus & tectis cassum uanissima opinione reddimus. At Aegyptij regis iracundia & asperitate in Aethiopiam commigrantes, rogantibus amicis, ne liberos aut uxores deserant, impudentius ostensis uirilibus, nec uxores, nec liberos quoad ea secum habeant, defuturos respondent. Quanquam decentius simul & grauius dici potest, ubi modica, qualia uita nostra postulat, habere contigerit, ibi nemo nec ciuitatibus, nec domesticis laribus carere, nec externus ullo pacto esse poterit, dum ijs mentem quasi ancoram adhibeat, qua regatur & firmetur, omniq; portu quocunque applicuerit uti queat. Amissæ enim diuitiæ breui facileq; reparari nequeunt, patria uerò qualibet est, si uti scias, radicesq; habeas, quæ ubique coalescere & uiuere ualeant, quales nec Themistocli, nec Demetrio Phalereo defuere. Qui quum post exilium Alexandriæ inter amicos Ptolemæi principatum teneret, non modò in omni rerũ copia uixit, sed & Atheniensibus dona misit amplissima. Themistoclem uerò regia liberalitate more principis uictitantem, uxori liberisq; suis sæpius dixisse ferunt: Perieramus omnino, nisi perijssemus. Sicut & Diogenes, Canis cognomine, nuncianti, Te Sinopenses è Ponto exulem declararunt: Ego, inquit, illos hoc damno supplicio, ut in Ponto extremisq; Euxini littoribus perpetuò maneāt & recludantur. Stratonicus autem non infacetus, hospitem percontatus in Seripho, cui crimini apud ipsos exiliũ indiceretur, audiens homines nequam illic exilio mulctari: Cur non tu quoq;, inquit, nefarij aliquid patrasti, quò ex istis locorum angustijs emigrares, ubi Comicus ait carycas fundis uindemiari, omniaq; haberi quibus in insula sit opus. Nam si uana falsaq; opinione remota ueritatem ipsam cõsideres, qui unam duntaxat ciuitatem habet, hospitē alienumq; cæteris omnibus inuenias. Quòd si tibi turpe iniquumq; uidetur, quempiam patria sua relicta alienam incolere, in eaq; uitam degere, Spartam sortitus es, hanc ornes, licet uilis sit, cœliq; morbosi: licet sedi-

B tionibus & rerum domesticarum turbulentia laboret: cui propriam fortuna abstulit, ubicunq; sibi placeat, certè habitare permittit. Pulchrumq; illud Pythagoreorũ præceptum: Vitam optimam elige, hanc tibi non insuauem cõsuetudo efficiet. Ad hanc quoq; rem sapientissimè simul & prudentissimè dici potest: optimam iucundissimamq; patriam elige, hanc tibi tempus patriam efficiet, & patriam quidem eam, quæ te nõ distrahat, neq; perturbet, aut huiusmodi res imperet, ut: pecunias confer, legatus Romam pete, ducem suscipe, aut tuis sumptibus publici muneris ministerium exhibe. Quæ si quis mentis compos, nec omnino obliuioso fastu turgidus memoria teneat, exul uel Gyarum, uel salebrosam sterilemq;, nec plantis idoneam Cinarum, nullo mœrore, nulloq; eiulatu optet habitare, nec earum uerba mulierum usurpet, quæ apud Simonidem conqueruntur:

Purpureum tumidis mare me circunfremit undis: Sed illud Philippi potius mente habeat, qui quum in palæstra lapsus surrexisset, corporisq; uidisset uestigium, conuersus: Hercules, inquit, ut partis minimæ telluris natura participes orbem appetimus uniuersum: Naxum te aliquando uidisse puto: sin minus, Thuriam saltem, quæ non hic procul abest, quarum hæc quidem Orionis domiciliũ fuit, illa uerò cepit Ephialtem ac Otum, quãuis corporis essent uastissimi. Alcmæon iuxta limosum Acheloi aggerem inhabitauit, quo Eumenides, ut aiunt poëtæ, effugeret, ego uerò potius, ut ciuiles magistratus, seditiones, & furiales calumnias declinaret, locum uel angustissimum delegisse puto, ubi citra molestiam quiete uitā degeret. Tiberius autem Cæsar in Capreis septenniũ ad obitum usq; uixit, & illud imperiale totius orbis sacellum, quasi in cor aliquod coarctatum tandiu aliò nusquā migrauit. Cui tamen imperij sollicitudines quæ afferebantur undiq; & affluebant, nec synceram, nec fluctuatione carentem, insularum quietem præbuere. At cui licet in paruulam aliquā egresso insulam magnis calamitatibus liberari, is profectò mi-

Themistocle dictum

C ser est, nisi seipsum alloquẽs uersus illos Pindaricos sæpius quasi ad remediũ canat:

Tenuem cupressum dilige,
Cretamq́; syluæ prodigam missam face.

Mihi parum quidem terræ datum est, unde & sine arboribus, at nec luctus sortitus sum, nec seditiones, nec imperia principũ, nec ministeria in ciuilibus negocijs, nec publici muneris impensas indeprecabiles. Quod alicubi non imperitè dicere uidetur Callimachus: Ne metire schœno Persico sapientiam: cur enim schœnis uel parasangis dimensa felicitate lugendo ut infelices nos cruciare debemus, quòd ducentorum stadiorum insulam, at non quatuor dierum ambitu effusam, quanta est Sicilia habitemus? Nam quid locorum amplitudo ad uitæ tranquillitatem afferre potest? Nõnne Tantalum in Tragœdia dicere audis:

ia ambitus

Bis sex dierum qua uia est,
Berecynthios agros sero. Qui paulò pòst inquit:
Cœleste numen animus olim permeans
Nunc serpit imus, hisce dictis me alloquens,
Condisce modico humana amore prosequi.

Nausithous aũt spaciosa Hyperiæ regione relicta, eò quòd uiciniCyclopes essent, in insulam transgressus procul ab alijs uiris, habitansq́; impermixtus hominibus, seorsum in undoso undiq́; mari, suauissimã ciuibus suis uitam parauit. Cycladas quoque prius Minois filios, deinde Codri Neleiq́; habitasse ferũt, in quibus nunc amentes exules se pœnas dare putant. Quamuis quæ exularis insula, agro Sceluntio non amplior? ubi tamen post expeditionem Xenophon nitidam senectutem egit. Academia uerò ter mille drachmis emptus agellus, Platonis, Xenocratis atq; Polemonis domicilium fuit, ubi ociarentur, & totam uitam ducerent, uno excepto die, quo

D Xenocrates singulis annis Bacchanalium nouis tragœdijs, ut aiunt, ornandi festi causa in urbem descenderet. Et Aristoteli Theocritus Chius obiecit sæpius, quòd apud Philippum Alexandrumq́; degeret, ac Borbori fluenta Academiæ præferret. Fluuius hic est Pellam ambiens, Borborus à Macedonibus dictus. Insulas autem quasi dedita opera nobis commendat, & diuinis prosequitur laudibus Homerus, sic inquiens:

Appulit ad Lemnum diuini & tecta Thoantis,
Et quæcunq; deûm Lesbos domus alma recudit.
Dulichium hi patriam referunt, sed Echinadas illi,
Quæ sacræ longinqua tenent maria, Elida contra.

Ex illustribus præterea uiris dijs charissimum Aeolum, sapientissimũ Vlyssem, fortissimum Aiacem, hospitalissimum Alcinum insulas incoluisse dicunt. Zeno autem qũum eam quæ sibi adhuc reliqua esset, nauem cum oneribus mari demersam accepisset: Bene, inquit, agis, ô fortuna, quæ nos ad pallium uitamq́; philosophicam compellis. Quare nihil esse censeo, cur uir nec arrogantiæ fumo, nec populari aura prorsus insaniens, in insulam aliquam coactus, fortunam accuset, sed laudet potius, quòd anxietatem mentis, & tædium peregrinationis, errores, pericula maris, foriq́; tumultus à se remouerit, uitamq́; stabilem & ocij plenã, quæq́; distrahi nequeat, ac uerè propriam sibi dederit, puncto & interuallo eorum quæ usus postulat necessitate circunscripta. Quæ enim insula tectis, quæ ambulacris, balneisq́; caret? quæ pisces, lepores non habet? si quis uenatui animiq́; relaxationi indulgeat? Adde, quod maximum, tibi sæpissime licere, quietis esse compoti, quam sitiunt alij, quos dum ludunt alea, dum latent domi, curiosus uel calumniator aliquis perscrutatur insequẽs, etq́; suburbijs hortisq́; amœnissimis ad forum aulamq́; inuitos trahit. At insulam adnauigat nemo qui te perturbat, aliquid petens, mutuò accipiẽs, adhortans spondere, aut unà magistratũ ambire, nisi è necessarijs & domesticis qui sit optimus, tui desiderio

A siderio compulsus, cætera uita quasi sacra nulli prædæ obnoxia permittitur, si quis ociari & uelit & sciat. Qui uerò eos in beatorum numero censet, qui circunuagantur, plurimumque temporis in portorijs ganeisque perdunt, perinde mihi facere uidetur ac ille, qui errantia sydera fixis & immotis feliciora esse putet, quamuis unumquodque errantium syderum in una eademque sphæra quasi in insula quadam circunferatur, & ordinem suum teneat. Sol enim limites præscripsos non transcendet, ut inquit Heraclitus. Sin minus, furijs iustitiæ adiutricibus supplicium pendet. Cæterum hæc hisque similia, illis dici & cani debent, quos in insula aliqua relegatos

Inuitos cohibet ponto circunflua tellus.

Tibi uerò, cui nullus certus definitur locus, sed qui uno tandem excluderis, omnium urbium copiam facit unius uetatio. Nam quòd non imperes, nec consulas, nullisque præficiare ludis, tu illud ex aduerso statue, ne seditionibus quidem uexor, nihil publicè confero, nec præsidis ianuis inhæreo, nec quis prouinciam meam sortitus sit curo, an iracundus & toleratu difficilis. Verum ut Archilochus Thasi fertiles agros, uineasque contemnens, ob alia eius insulæ aspera & inæqualia loca, totam insulam damnat atque accusat, eam quasi asini dorsum materia agresti plenam esse affirmans, ita & nos dum ad illam modo exilij partem intendimus quæ gloria caret, negociorum uacuitatem, ocium & libertatem contemnimus. Quanquam Persarum reges idcirco bearint, quòd in Babylone hyemem, in Media æstatem, in Susis uer iucundissimum agerent. Est igitur ei qui è solo patrio migrarit, Cereris mysterijs Eleusi immorari, Bacchanalibus Argis solennia celebrare, Pythicis ludis Delphos, Isthmijs Corinthum transmeare, si spectaculorum studio teneatur. Sin minus, ociari, deambulare, quidpiam legere, aut imperturbatum somnum carpere. Addas & illud Diogenis: Prandet Aristoteles quum uidetur Philippo, Diogenes quandocunque Diogeni, neque ullo ab negocio, ullo à principe uel duce consueta sumendi cibi hora distrahitur. Quocirca è sapientissimis & prudentissimis uiris, paucissimos B in sua ipsorum patria funeratos inuenias. Nullo enim cogente sublata ancora aliò transgressi, uitæ stationem mutarunt: alij quidem Athenas, alij uerò Athenis relictis, in aliam orbis terrarum partem migrantes. Quis unquam patriæ suæ tale præconium protulit, quale Euripides, ita inquiens:

Ἀρισοτέλης ἀρισᾷ ὅταν δοκῇ Φιλίππῳ, Διογένης ὅταν Διογένει.

Aliunde populus noster haud huc appulit,
Hæc terra nos genuit, alij sedenim ciues
Sunt comparandi cubicis iactatibus
Hincinde ducti, nec stabiliter consisti,
Iactare si quid autem oportet fœminæ:
Nos temperati spiritum cœli trahimus,
Vbi nec æstus, nec rigor hyemis ingruit.
Tum Græca quæ fert regio, quæ fert & Asia,
Vt dulce nectar hic habentes carpimus.

Qui licet patriæ tantas protulerit laudes, in Macedoniam tamen totam apud Archelaum uitam egit. Audisti, puto, & hoc epigramma.

Atticus Euphorione satus, sub mole sepulchri est
Aeschylus hac, iuxta pinguia culta Gelæ.

Etenim hic quoque in Siciliam soluit, & eo prior Simonides. Nam illam hanc Herodoti Alicarnasei inscriptionem, multi Herodoto Thurij transcripsere, quòd Thurios commigrasset, & in eorum coloniam adscriptus esset. Musarum autem spiritus ille sacer & diuinus Troiani belli scriptor Homerus, an non idcirco multis ciuitatibus controuersiæ fuit, cuius earum ciuis habendus, quoniam nullam solam laudarit. Hospitalis uerò Iouis cultus, magnus multusque est. Quòd si quis dicat hos omnes gloriæ honorisque captatores fuisse, ad philosophos ueniat, & sapientiæ scho

C las gymnasiaque consideret, Lycium, inquam, Academiam, Porticum, Palladem, & Odeum. Si Peripateticos enim amplexaris & obstupescis, è Stagiris Aristoteles, Theophrastus ex Epheso, Straton è Lampsaco, è Troade Glycon, Ariston è Ceo, è Phaselis Critolaus. Sin uerò Stoicos respicias, Zeno Citieus, Cleanthes Lysius, Solensis Chrysippus, Antipater Tarsensis, Diogenes Babylonius. Atheniensis uerò Archidemus ad Parthos usque profectus, Stoicæ sectæ successores Babylone reliquit. Quos si quæras, quisnam insectatus exulare coëgerit, inuenias neminem. Sed ipsi sponte quietem secuti, cuius participare nequeunt, qui domi nominis aliquid uel potestatis obtinent. Itaque quum cætera suis nos doceant libris, hæc profecto re ipsa etiam docent. Et nunc quoque optimus quisque & probatissimus peregre uiuit, non pulsus, sed sponte aliò transgressus, nec fugatus, sed fugiens ipse molestias, occupationes, negocia, quæ patria afferre solet. Olimque antiquis illis, ut uidere est, lucubrationes, quæ pulcherrimæ extant, maximeque approbantur, adiuuante exilio à Musis peractæ absolutæque sunt. Thucydides enim bellum ab Atheniensibus Peloponnesijsque gestum, in Thracia iuxta locum syluam Scapten nomine conscripsit, in Eliæ Scillunte Xenophon, in Epiro Philippus, Timæus Tauromenites Athenis, Megaris Atheniensis Androtion, in Peloponneso poëta Bacchylides. Qui omnes, & alij plures patria exules non animũ despondentes seipsos abiecerunt, sed animi sui excellentia acumineque usi, exilium à fortuna quoddam uiaticum accepere. Quo factum est, ut uel mortui uiuant & celebrentur ubique, quum contrà nullum eorum nomen superfit, quorum factionibus eiecti sunt. Quare ridiculus sit profecto, si quis exilium gloria carere arbitretur. Nunquid enim nominis nullius Diogenes? Quem quum uidisset Alaxander in sole sessitantem, stetit, & an re aliqua indigeret percontatus, accepit nihil aliud uelle, quàm ut paulisper obum-

D brare solem desineret. Cuius animi elatione stupefactus ad amicos conuersus dixit: Si Alexander non essem, Diogenes utique essem. An uerò inglorius & Camillus, qui Roma pulsus, Romæ secundus conditor celebratur. Nec Themistocles quidem exul gloriam quam inter Græcos habuit perdidit, sed apud Barbaros etiam auxit. Nemóque est adeò honoris contemptor, adeò degener, qui Leocrates Themistoclis accusator, quàm exul Themistocles, uel Clodius Ciceronis eiector, quàm eiectus Cicero, aut Aristophon delator, quàm Timotheus patriam relinquere coactus esse malit. Cæterum quoniam mouentur multi uerbis Euripidis, qui exilij uehemens accusator apparet, uideamus quid singillatim roget, quid'ue respondeat.

Quid? patria carere, num grande est malum?
Est maximum, re maius ac uerbo malum.
Quodnam est genus, quod exules premit, mali?
Id maximum, quòd eis loqui non licet.
Seruile prorsum est, non loqui quod sentias.
Potentiorum perferenda inscitia est.

Primum hæc nec rectè, nec uerè censet: non enim seruile id tacere quod sentias, sed prudentissimi uiri, quum tempus & res taciturnitatem silentiumque requirit. Quod idem alibi rectius:

Tacere nunc oportet, nunc præstat loqui.

Nam dominorum imperitiam stultitiamque non minus in patria, quàm in exilio patiare necesse est, & magis etiam domi quàm peregre iniustè potentium calumniam uimque timemus. Illud uerò maximum, & in primis absurdum, dicendi libertatem exulibus auferri. Admiratione profecto dignum, Theodorum libertate dicendi casuisse, qui dicente ei rege Lysimacho, te patria quoniam his moribus esses eiecit: Certè, inquit, quòd me perinde ac Semele Bacchum ferre non posset; nec exterritus est

A tus est, licet illi in ferrea cauea Telesphorum ostenderet, cui oculos effoderat, nares amputarat, aures & linguam absciderat, illudq; adderet: his afficio supplicijs, qui de me malè merentur. Quid autem Diogenes, nunquid dicendi libertatem non habuit? qui castra Philippi ingressus, quo tempore hostis Græciam inuadebat, quum quasi speculator ad eum duceretur: nempe, dixit, tuæ auaritiæ & dementiæ speculator ueni, qui breui temporis spacio de principatu simul & uita uelutì ad aleam periclitaturus accedas. Quid Carthaginensis Annibal? nónne Antiocho, quanquam exul, respondit? qui quum inuitante occasione hostes aggredi iuberet, quod fieri sacerdos uiscera prohibere diceret, regem ijs uerbis increpuit: tu facis quod uictima, non quod uir prudentissimus dicat. Quinetiam geometræ & linearũ periti, quò minus de disciplinis, & his quæ norunt libere loquantur, non prohibentur exilio, nedum probi boniq; prohibeantur. Sed ubique degener animus uocem impedit, linguam retorquet & angit, ac silere facit. Nam illa quæ sequuntur eiusdem,

Alunt bonæ spes exules, ut dicitur,
Quæ sunt futura oculis fauentibus uident,

Stultitiæ crimen sit potius, quàm exilij: non enim qui didicerunt & sciunt præsentibus uti, sed qui assiduè ex futuris dependent, & semper quæ desunt appetunt, spe quasi rate quadam iactantur, quamuis suæ urbis pomerium nunquam excesserint.

Patrij'ne tibi non profuerunt hospites?
Bene rem gerito, nam malè gerentem omnes deserunt.
Non te generis euexit ad summum decus?
Malum carere est, nam genus me nón aluit.

Verba hæc ingrata Polynicis accusantis exilium, utpote quod & consanguineis sit contemptui, & amicis careat, qui ex natalium splendore, quamuis exul, regis nuB ptijs dignus habitus est, tantisq; uiribus & amicorum auxiliaribus copijs suffultus, expeditionem fecit, quantis paulò pòst ipse fateatur.

Viri ex Mycenis, atque ab urbibus Danaûm
Adsunt mihi, tristem opem, at opportunam ut ferant.

Nec dissimilia matris uerba:

Tibi nuptiales ego faces non protuli,
Nec affuit Hymen, nec te Ismenus lauit.

Quam lætari & bono animo esse oportebat, quum filium habitare in tantis regijs audiret, ipsa uerò dolens inaccensas faces, nec Ismenum balnea præstitisse lugens, quasi qui Argis ducunt uxorem aqua & igne careant, fastus & stultitiæ uitia apponit exilio. At dicas, res est exul ignominiosa. Ignominiosa quidem amentibus, qui & pauperem esse, & caluum, & pusillum, & hospitem, inquilinumq; uituperium esse putant. Cæterum qui his non consentiunt, neq; subscribunt, bonos quamuis pauperes, hospites, exulesq; sint admirantur. Nónne ut Parthenonem & Eleusinium, sic Thesei templum omnes uenerari uidemus? Atqui Athenis exulauit Theseus, in quas eius opera se homines habitatum receperant, eamq; ciuitatem amisit, quã non aliunde habuit, sed ipse condidit. Eleusini quid pulchri relinquitur, si nos Eumolpi pudeat, qui ex Thracia transgressus, & tunc Græcos initiauit, & nunc initiat? Quid Codrus? quibus maioribus ortus? nónne ex Melantho Messana exule Athenarum sceptrum tenuit? Nam quis non Antisthenem laudet? qui dicenti, Phrygia mater tua est: & deorum eadem mater, inquit. Cur non tu quoque tibi obijcienti exilium respondes: Herculis quoq; uictoris pater exul, & Liberi patris itẽ auus, quum ut inuestigaret Europam missus,

Phœnicia ortus, exulem gignit prolem
Bacchas cientem Liberum,
Gaudentem furiosis coli honoribus.

C De his enim quæ Aeschylus innuens, & subostendens inquit,

Apollinem castum exulem cœlo deum, Linguis fauendum,

ut ait Herodotus. Empedocles autem in suæ philosophiæ initio præfatus:

Vrget enim uetus ac stabilis sententia diuûm,
Quem scelerum metus ater agit, trepidumq; fatigat,
Dæmones hunc longæ sortiti tempora uitæ
Pellitis à superûm facie per secula multa,
Quos ego nunc inter, diuis procul exul aberro.

Non seipsum modò, uerum è seipso nos quoque omnes hic inquilinos, externos, exulesq; esse ostendit. Non enim sanguis, ait, & contemperatus spiritus, nobis animæ substantiam & principium præbuit, sed ex his terrenum & mortale corpus fictum & compactum est. Animi uerò huc ortu suo aliunde profecti, peregrinationem quidem nomine mitissimo comminuit blandiendo. Quod uerissimum autem, uagatur exul, diuinis legibus & decretis agitatus, & sic quasi in insula multo maris æstu circunflua, ut Plato inquit, more ostrei corpori annexus, quòd non recordetur, nec recolat

E quantis opibus, quali & translatus honore,
Corporeis animus uinclis religatus inhæret.

Non Sardibus cum Athenis, nec Corintho cum Lemno Sciroq;, sed ipso cœlo, lunáque cum terra ac terrestri fragiliq; uita permutatis grauissimè fert, & quasi peregrinus & hospes, modo degeneris plantæ immarcescit, quòd hic ex loco in locum minimi interualli transierit. Quanquam plantæ quidem regio alijs alia commodior
D est, ubi melius alatur & germinet. Homini autem felicitatem locus nullus, sicut nec uirtutem, nec animi prudentiam aufert. In custodia enim positus Anaxagoras quadraturã circuli scripsit, philosophabaturq; Socrates uenenũ hauriens, utq; familiares philosophiæ incumberent adhortabatur, interim illis beatus apparens. Tantalum uerò & Phaëthonta, quanquam in cœlum ascendissent, poetæ aiunt sua stultitia in magnas calamitates incidisse.

F I N I S.

GVLIELMI BVDAEI REGII SE*cretarij, ac Electi Parisiensis, ad Iulium Secundum Pontificem Maximum, in librum Plutarchi de Tranquillitate animi præfatio.*

Quum dudum ad te legatus, beatissime pater, Iule Secunde, Pontifex Maxime, cum alijs clarissimis uiris à Christianissimo rege missus essem, emetiendáque nobis essent itinera longa ac impeditissima, librorum quendam fasciculum inter sarcinas nostras inculcaueram, qui nobis tot dierum tædia leuare aliquantulum possent, quasiq; animo nostro uiatici loco esse. Hunc tertio aut quarto quàm uiam inivimus die, exolescente sensim domesticarum rerum memoria, liberioréque iam & feriato ab extrarijs curis animo resoluere tum demum ac recensere cœpimus. In ijs uolumen quoddam Græcum PLVTARCHI CHAERONENSIS, *Traiani olim Principis præceptoris, sese obtulit, quod de Euthymia illa à Philosophis celebrata inscribitur,*

ta inſcribitur, quæ, ut Latinorum doctiſsimis placuit, ſecura ac tranquilla animi conſtantia dicitur. Huiuſmodi inſcriptionis illecebra captus, confeſtim librum auidiſsimè legi. Cuius explicatio quum expectatione mea non ferè minor eſſet, nec plus mihi liber fronte promittere, quàm receſſu præſtare uideretur, primum idoneum ducebam, in quo traducendo ingenioli noſtri uires alere poſſemus, induſtriamq́; noſtram quum per ocium licuiſſet exercere, dixiſſem experiri, ſed non nunc primum ſpecimen noſtri hoc in genere facimus. Quum uerò hoc animo aliquandiu agitaſſem, in mentem mihi uenit, non ultra cunctandum eſſe, ſed quo ocio, quoq́; negocio primo quoque die hoc mihi aggrediendum eſſe, ut librum tumultuario ſtylo conuerſum ſub nomine tuo æderem, ſimul quandoquidem cum eximijs uariorum ordinum uiris legatus ego à ſecratis regis renunciatus eram (atqueadeo non ut unusquiuis ex numeroſa illa decuria, ſed ut certus quidam, ut ſpero, nonnulliusq́; commendationis, ne quid inſolentius dicam) ut regis, primariorumq́; aulicorum expectationi gratum aliquid facerē, qui ad exhibendæ tibi obedientiæ munus, ſpectatiſsimos uiros collegatos meos delegiſſe, atque futuros tibi ex ſententia animi uidebantur, ſimul quoniam ad ſacroſanctam iſtam tuam amplitudinem uenire ab obſeruantiſsimo, eodemq́; maximo eius filio iuſsi eramus, ut emerendæ paternæ indulgentiæ, quantum ad me pertineret, hoc ueluti thuſculo numini tuæ ſanctitatis oblato, facilius litaremus. Præclarè uerò mecum actum iri arbitrabar, quòd hoc facultatulæ noſtræ documentum nominis iſtius uelamento quodam quaſi amuleto ab omni aut carie uetuſtatis, aut etiam liuore atque obtrectatione tutum poſteritatis memoriæ commendaretur. Munus autem eſt, ſi ad amplitudinem aut tuam, aut Pontificiam ſpectes, prorſus indignum quod in conſpectum tuum ueniat: ſin ad noſtram tenuitatem, non modò ad humanitatis conditionem deſcenderis (quod te hauddubie facturum feſtiuus ille ingenij tui candor ſpondet) digniſsima, niſi nimium mihi mea placent, inſcriptione, quæ maieſtati iſti dicetur. Eſt enim beatitudo duntaxat ſublunaris, & quam mortalium capere conditio poteſt, compoſitus & ſedatus animus, omni perturbatione uacans, uirtutis fiducia ſubnixus, conſcientia ſua fretus, imminentium omnium ſecurus, ut quem nihil peruellere quicquam, nedum offenſare poſsit & lædere, id quod omnino liber noſter effecturum ſe pollicetur. Porrò in iſta auguſtiſsima amplitudine hanc eſſe beatitudinem ſitam, cum conſenſus mortalium admittit, qui non alio eam nomine uocandam eſſe cenſeant, tum uerò æſtimatione ipſarum rerum facilè colligi poteſt. Siquidem quum huiuſmodi beatitudinem eſſe ex ſummorum uirorum ſententia dixerimus, quonam alio potius in ſtatu, quàm in hoc: imò uerò in quonam præterea eſſe dicemus? Qua enim iam uoluptate immodica, aut inofficioſa, titillari poteſt omnium hæc uirtutum choro apta atque conſerta dignatio? Qua ægritudine animi, aut quo mœrore contrahi, omnibus felicitatis numeris cumulata mortalitatis conditio? Quid timere denique iſta deo æqua poteſtas? Cuius ueſtigijs reges ſupra etiam humanum faſtigium eminentes maieſtatis ſplendore præſtricti, nec obtutum eius ferentes, ſummiſsis Chriſto faſcibus, æquo animo aduoluuntur? Poſtremo quid ultra poteſt quàm cœleſtia cupere, qui nihil iam ſupra ſe dignum uideat, in quo animi ſui affectum explere queat? Hanc igitur induſtriæ noſtræ fœturam uere nouo excuſſam plauſibiliſsimo nomini tuo dicamus, opus ſi ex autoris ipſius maieſtate expenderis, argumentiq́; grauitate, dignum certè quod Iulianas glandes, Pontificiorumq́; inſignium decus geſtet: Sin ex noſtra facultate ſtyloq́; metiaris, ne carioſiſsimo quidem bibliothecæ tuæ forulo dignum. Verum condonabis nonnihil incommoditati rei. Fortaſſe enim liber terſior limatiorq́; exiret, ſi in officina illa domeſtica & ſtataria, inſtrumentoq́; iuſto, non uiatorio excuderetur. Quod enim ſucciſiui temporis requieti iuſtæ ſubducere, quod ueſpertina antelucanaq́; lucubratione comparcere manſionatim potuimus, hoc totum in hoc opere inſtituendo, excudendo, limando conſumpſimus.

Vale columen Chriſtiani nominis, hocq́; munuſculum noſtrum ea benignitate proſequere, qua legationis noſtræ aduentū excepiſti. Romæ Cal. Maij.

M. D. V.

C

PLVTARCHI CHAERONEI DE TRANQVILLITATE ET SECVRITATE ANIMI LIB.

Gulielmo Budæo Parisiensi, Regio Secretario, interprete.

PLVTARCHVS PACCIO S.

SERIVS tuam epistolam accepi, in qua me hortabaris, ut quippiam ad te & de animi tranquillitate scriberem, & de his quæ in Timæo accuratiore indigere tibi enarratione uidētur. Equidē quū Eroti amico nostro nauigādum actutū Romā esset, literis raptim à Fundano optimo uiro acceptis, nec ideo spacium haberem meo modo incumbendi ad ea quæ optabas, nec rursus sustinerē uacuis omnino manibus hominem à nobis amissum esse uideri, delecta quædam de tranquillitate animi ex commentarijs confectis olim nobis decerpsimus. Nec uerò, ut opinor, in huiusmodi commentatione dicendi lautitias, exquisitumq; anxiè sermonis lepôrem consectaris, tantumq; rationem habes doctrinæ cuiusdam ad instituendam uitam adminiculatricis. Atque bene quidem actum esse puto, quòd quum necessitudinum tibi iura, eáque non uulgaria, cum principibus intercedant, forensiq; gloria nemini cedas in iudicijs agentium, non ideo ut tragicus ille Merops ad suspicientis, beantisq; te coronæ plausum futiliter obstupescis. Sæpe quoq; te audire meministi, nec articularium morbum calceo quamuis precioso leuari, nec anulo reduuiam, ut nec capitis dolorem sedari diademate. Quis enim tandem pecuniarū usus ad uitandam animi ægritudinem, aut ad uitam placidè ac securè transigendam? quis aut gloriæ, aut inter aulicos eminentiæ? nisi quibus hæc habere contigit, ipsi sciteū ijs

D quæ habuerint, uti norint, rursusq; quum caruerint, eorum desiderium ferre. Hoc autem quid est aliud, quàm ratio assueta & præmeditata, patibilem animæ partem, rationisq; expertem, erumpentem identidem reprehendere confestim, nec ultra expatiari, & ab instantibus affectibus transuersam ferri sinere? Proinde quemadmodū Xenophon iubebat secundis maximè rebus homines deorum meminisse, eosq; tum enixius uenerari, uidelicet ut quum res tulisset, maiore eos fiducia quicquid ipsis opus esset, poscerent conciliatos iam & propitios, haud aliter commentationes eas, quæ sedandis perturbationibus appositissimæ sunt, præsumptas reconditasq; esse oportet, duntaxat apud mentis compotes, ut multò antè præparatæ longè sint utilissimè. Vt enim truculenti canes, & ad omnem uociferationem consternabiles, ab una tamen uoce solita & nota sibi demulcentur, sic animæ efferatos affectus non par ui est negocij componere ac permulcere, nisi commentationes solitæ ac familiares præsto sint & ad manum, quæ turbulentos eos & percitos, protinus consopiāt. Cæterum qui ita censent ad uitam per tranquillitatem agendam non multa agere oportere, nec priuatim, nec publicè, hi primo magno nobis parabilem animi tranquillitatem faciunt, utpote inertia segnitiaq; uenalem, & tanquam ægrotum sic unumquenq; hortantur uersu illo tragico:

Mane miselle tuis in lectis immotus.

Siquidem quum noxium est medicamentum corpori sepulta illa segnities, tum nihilo melior animæ medicus est ægritudinis & turbulentiæ torpor & mollitia, socordiaq; amicorum, necessariorum, patriæq; desertrix. Deinde etiam falsum est, homines minimè actuosos tranquillè uitam ducere, alioqui tranquilliorē mulierū uitam, quàm uirorū esse oportuerit: nempe quæ domi plerūq; excubare sessitātes soleāt, sellularijs in officijs occupatæ. Nunc uerò quū Aquilo ad tenellas uirgines prūpere nō possit,

A possit, ut Hesiodus inquit, animi tamen ægritudines, perturbationes, malæ mentis habitudines ex zelotypia, superstitione, ambitioneque, & inani gloria, quarum rerum numerum nemo inire potest, gynæceum etiam irrepunt. Laërtes uerò annis uiginti in agro secum, ut dicitur, uiuens unica tantum cum anu, inter cibos ei potusq; ancillante, patriam & domum, atque adeo regiam fugitabat, & nihilo secius tamen mœrorem uultuosamq; desidiam contubernales habebat. Quid quòd hocipsum nihil agere nonnullos sæpe ab recta animi constitutione deturbauit? ut ecce apud Homerum:

Assidet hic pedibus pernix Ioue natus Achilles
Nauibus, indulgens iræ, fugitansq; tenaci
Proposito pugnam, procerum populiq; coronæ
Concilia auersans, hominum illustrantia nomen,
Corde liquescit iners, rursusq; subinde requirit
Prælia, seq; ciet sæui in certamina Martis.

Propterea ipse marcescere se ocio ægrè ferens, stomachanter inquit:

Pondus iners terræ sedeo custodia classis.

Itaq; ne Epicurus quidem, ille uoluptatis assertor, autor est ijs, qui aut ambitiosi natura, aut sunt auidi gloriæ, ut se ocio dedant, sed ut ad gerendam rempublicam natura duce accedant: quippe homines ad agendum natos haudquaquã æquo animo inturbidoq; laturos, se ea re orbatos esse, quam in primis concupierint. Quanquam ille ineptus, qui ad rempublicã adsciscat eos, qui sibi ab ea temperare nequeant, & non eos potius, qui gerendæ reipublicæ facultatem habeant. Neq; uerò multitudine paucitateq; negociorum securitatem animi anxietatemq; metiri conuenit. Honesta enim omittere nõ minus quàm turpia agere molestum est, ut prædiximus, & tur-

B bulentum. Qui autem unam sibi agendam uitam, & omni anxietate uacuam præciderunt, ut agricolarum nonnulli, aut cœlibum, aut regum, hos scitè Menander his ferè uerbis tota errare uia, ut dicitur, admonet. Opinor ego locupletes homines, ô Phania, quibus necesse non est uersuram fœnerato facere, nec noctu ingemiscere, nec sursum deorsum se uertentes, hei mihi, dictitare, suauioremq; quendam somnũ mollioremq; dormire. Vt uerò is accedẽs locupletes itidẽ atq; inopes affici animaduertit: Nimirum, inquit, cognatum quiddam sunt atque congenitum, uita & mœstitia. Voluptuariæ enim uitæ comes ea est, per inopiam traductæ consenescit. Enimuero quemadmodum meticulosi, & inter nauigandum nauseantes, in prægrande subinde nauigium ex nauicula transiliunt, atque illinc rursus in triremem, melius iam iamq; sibi fore sperantes, quoad sese tandem nihil promouere, &, ut ita dixerim, actum agere senserint, ut qui bilem quoque secum gentium ignauiamq; circunferant, sic uitæ genus aliud atque aliud identidem capessere, à molestijs perturbationibusq; animum eximere nequit. Cuiusmodi sunt imperitia rerum, inconsiderata temeritas, nec scire, nec posse rectè pro re nata præsentibus uti. Hæc opulentos iuxta inopesq; exercent, hæc & maritos & cœlibes mœrore afficiunt. Non aliam ob causam salutem multam foro quidam dicentes, uitam rursus umbratilem non perferunt. Propter hæc eadem in aulas sese regum nõnullos omni ope insinuantes, incepti rursus piget. Implacidissima res est ægrotantes, ut inquit Ion: nam uxor fastidio est, medicum incusant, lectulo succensent, denique amicus inuisens molestus est, abiensq; rursus offendit. Postmodum uerò remittente morbo, temperamentóque reddito sensim uenit sanitas, iucunda iam omnia faciens & placida, adeò qui oua pridie, amylum, & primarium panem fastidiosè expuerat, cibariũ postridie panem auidissime cum nasturtio comest. Tantum est in ratiocinatione momentum, ad unumquodque uitæ institutum immutabundum, ea uis ad uitam feliciter traducendam. Alexander quum audiret Anaxarchum mundos esse infinitos

C differentem illachrymasse dicitur, percõtantibusq; amicis, ecquid lachrymis dignũ ei contigisset? An indignũ est, inquit, nos flere, si quũ infiniti mundi esse dicantur, hauddum unius domini facti simus? Crates contrà manticam sordidumq; palliolum gestans, per lusus & risum uitam quasi dies festos adusq; extremũ egit. Atqui Agamemnoni graue erat quòd multis imperitaret.

Noueris Atriden Agamemnona, quem super omneis
Iuppiter exercet, penitusq; laboribus angit.

Diogenes quum inter uenales de lapide addiceretur, auctionantem præconem cauillabatur humi iacens, assurgereq; illo iubente nolebat: Quid tandem, inquiẽs, si piscem addiceres? Iam uerò Socrates è uinculis philosophabatur, inter sectatores suos disserens: Ecce tibi alia ex parte Phaëthon in cœlum scandens, lachrymabundè expostulans, q nemo patris ei currus equosq; aurigandos præbet. Porrò quemadmodum calceus ad uari pedis figuram obtorqueri etiam solet, pes uerò non item ad obtorti calcei, hunc in modum mentis habitudines quamlibet oblatam uiuendi rationem similem sibi reddiderint atq; consentaneam. Nec uerò ijs qui optimam uitam elegerunt, suauẽ quoq; uitam consuetudo efficit, ut quidam uoluerunt, sed prudentia potius uitam optimã eandem suauissimamq; facit. Agedum igitur scaturientem in nobis fontem animi securitatis defecatissimum atq; expurgatissimum facere aggrediamur, ut quæ nobis extraria aduentitiaq; impendent, accõmodata quadrantiaq; ingenti æquitate animi ferendo faciamus. Siquidem rebus ipsis malè cedentibus iracundè succensere non conuenit, utpote ad quas ira nostra prorsus nihil pertineat. Cui uerò id contigit, si malè cedentia arte emendauerit, is sanè commendabiliter egerit. Proinde Plato humanam uitam cum alea comparabat, in qua optimus quisq; iactus aleatori maximè expetendus est, sed utcunq; tamen ceciderit, adhibenda artificiosa cura est, ut eo quod casus tulerit quamrectissime utatur. Quorum tamen ipsorum alterum in nobis situm non esse, aleæ uidelicet iactum, alterum situm

D esse, si sapientes sumus, id quod fors attulerit æquo ut animo excipiamus, & ut unicuiq; locum distribuamus, quò magis commodet id quod bene ceciderit, quoq; minus incõmodet id quod retrouersum cesserit. Verum inertes homines, degendæq; uitæ ignari, instar morbosi corporis hominum, qui nec æstum ferunt, nec rigorem, ut in rebus secundis exporrecta fronte perfusi, seruare modum nequeunt, ita in aduersis obducta atq; caperata fœdissimè cõtrahuntur. Conturbãtur igitur ab utrisq;, uel in utrisq; potius à se, nihiloq; secius in ijs quæ bona esse creduntur. Theodorus ille cognomento Atheus dictitare solebat, uerba se auditoribus dextera porrigere manu, sed illos sinistra accipere. Indocti autem fortunam sæpenumero dexteram se eis applicantem, ad læuam indecorè uertentes sese statuunt. Prudentes melius, qui ueluti apes ex thymo aridissima, asperrimiq; succi herba, mel rem suauissimam conficiunt, sic ex rebus ipsi incommodissimis sæpe quippiam conducibile sibi, accommodatumq; eliciunt. Id quod maximè meditandum est, ac multa animi exercitatione laborandum. Vt enim qui in proteruã canem lapidem librans, quum ab illa aberrans nouercam non destinatò percussisset: ne hoc quidem, inquit, modo malè: sic & fortunam retrorsum quàm uolumus cedentem emendare, aliorsumq; uertere licet. Exilij causa solum uertit Diogenes, ne sic quidem malè: philosophiæ enim ansam illud ei præbuit exilium. Zenoni Citieo unica nauis reliqua erat, hanc ut audisset ipsam cum uectoribus, cum mercibus, cum puluisculo, ut dicitur, perijsse: præclarè inquit, mecum fortuna agis, quæ me ad pallium illud obsoletum atq; ad porticũ impellis philosophicam. Quid igitur tandem nobis obstat, quò minus illos imitemur? A magistratu quopiam excidisti, ruri uitam ages. Circa tua priuatim negocia satagens, in principis amicitiam insinuare te magno ambitu contendens repulsam tulisti, tuto nulloq; undecunq; tibi exhibito negocio uiues. Rursus negocijs multis cu

risq;

A risq; implicaris, ne aqua quidem calida usqueadeo mollia membra fouet, quod ait Pindarus, ut honores & gloria cum potestate iuncta suauem laborem faciunt & facilè exudabilē. Atenim quædã te angit offensio ex delatione, aut inuidia, aut atroci ignominia: secundus hic flatus est, ad Musas & in Academiam feres, id quod Platoni accidit, quum in Dionysij amicitia quasi sæua tempestate deprehensus esset. Proinde non minimum momentum ad animi tranquillitatem facit, diligenter insignes & famigeratos homines animaduertere, si quid forte simile aliquando ijsdem ex causis perpessi sunt. Orbitas, exempli gratia, mœstitiam tibi affert, respice Romanorum reges, quorum ne unus quidem moriēs filio regnum reliquit. Inopiam æquo ferre animo nequis, quisnam igitur aut Bœotiorum esse malles, quàm Epaminondas, aut Romanorum, quàm Fabricius? Sed demus uxorem tuam adulteratam esse, nosti'ne illud Agidis epigramma apud Delphos? Audistin' Alcibiadem uxorem eius Timæam constuprasse, puerumq; ipsum quem pepererat Alcibiadem uocitare solitam ad ancillas insusurrantem? Hoc tamen Agidi non obstitit quò minus clarissimus uir maximusq; euaderet, non magis quàm Stilponi filia impudica, quò minus hilarissimè uiueret omnium seculi sui philosophorum. Quod ei opprobrium quum Metrocles obijceret: Hoccine igitur, inquit, peccatum meum est, an filiæ? Filiæ, inquit, peccatum est, sed tuum infortunium. Qui fieri, inquit, potest? nónne peccata etiam lapsus sunt? Prorsus, inquit ille. At lapsus non eorum quorum lapsus sunt aberramenta quoq; sunt? Certè, inquit: quid aberramenta? non eorum quorum aberramenta etiam infortunia? Huiusmodi ille sermone placido, & è philosophica placabilitate Cynici illes hominis maledicta inania, & irrita oblatramenta esse docuit. Age iam plerosq; non modò amicorum ac propinquorum uitia, sed etiam, si dijs placet, inimicorum exacuunt. Conuicia enim, iræ, inuidiæ, improbitates, infestissimæq; riualitates eorum sunt maximè tabes in quibus ipsa insunt, con

Epigramma deest.

B turbant tamen & irritant imperitos non aliter atq; uicinorum iracundiæ, aut familiarium morositates, aut seruitiorum praua quædam ingenia, quibus tu ipsis permoueri solitus uidere mihi. Vt illi apud Sophoclem medici amarã bilem amaro quoq; medicamento eluunt, sic tu haud è dignitate tua morbis illorum, prauisq; animi affectionibus obsæuire, parilíq; mentis acerbitate respõdere. Quas uerò res agis, nec simplicibus eæ, nec frugi moribus quasi organis appositissimis, sed asperis bona ex parte contortisq; mouentur. Porrò hæc corrigere cum maius est, quàm ut præstare possis, tum uerò ne alioqui quidem facilè. Quòd si istis, ut ita dicam, natis utens nõ aliter atq; medici dentarijs, scalpellis ancteribusq; utuntur (ita uocant fibulas quasdam, quibus uulnera commissa coalescunt.) Si igitur ijs urens mansuetudinem, moderationemq; præ te ubiq; pro re nata tuleris, profectò non magis aliena petulantia atq; improbitate offendere, quàm tuæipsius affectionis conscientia lætabere. Nam eos ita agere non ab re arbitraberis, non magis quàm canes quũ oblatrant, indignè natura sua facere. Alioqui si huic imbecillitati atq; pusillanimitati indulgens alienis te etiam malis degrauari contempseris, fallent te miserum atq; indies ægrescentem molesta multa ueluti in locum quendam depressum subsidẽtemq; influentia. Quid quòd nonnulli philosophorum miserationem improbauerunt, qua ad aspectum calamitosorum hominum afficimur, boni uiri cõtendentes esse, opitulari propinquis afflictis & iacentibus, non etiã condolescere, aut pari animi remissione fortunæ concedere? Iam quod maius esse nemo inficias ibit, nec si nosmetipsos peccasse quid senserimus, ac prauo ingenio esse, propterea nos animo concidere ac mente ægrescere sinunt: citra enim tristitiam hæc emendanda esse. Quæ quum ita sint, uide etiã atq; etiam, ne perabsurdum sit, permittere nobis usquequaq; indignari atq; succensere, si non nemo eorum, queis cum cõmercij quid habemus, parum blandè aut etiã inclementiusculè nobiscum forte agit. Equidem uereor, Pacci amicissime, ne nos

C amor nostri fallat, nec tam infensum in oblocutorum proteruiam animum, quàm nimium de nobismetipsis merentẽ præferamus. Etenim uehementius ad res quasdam quodam cum stupore affici, præterq; dignitatem expetere eas & cõsectari, aut rursus auersari & ab eis abhorrere, nimirum simultates hæc inter homines offensionesq; afferũt, quum alij alijs acceptum ferant, aut hæc sibi intercepta esse, aut quòd in illa incurrerint. Quòd si quis pro rerum euentis uersatilẽ præbere quoquo se uersum seruata moderatione assueuerit, dextera ille sanè facilitate cũ hominibus uersari passim didicerit. Age uerò intermissum illum nobis sermonem de rebus ipsis resumamus. Quomodo enim febrientibus amara omnia atq; uesca statim gustata uidentur, quoadusq; alios uiderint eadem illa, quæ morosè ipsi expuerint, nulla prorsus sumentes ingrati saporis significatione, quo loco demum non in cibum iam aut potum, sed in sese potius culpam, in morbumq; reijciunt: Sic nos si quæ non sine querulo mœrore transigimus, iisdẽ alios defungi magna animi æquitate, atqueadeo hilari uultu uiderimus, nimirum rebus succensere ipsis tantopete desinemus. Verumenimuero ut animi constantiam in rebus aduersis retineamus, operæpreciũ est non transmittere illa conniuentibus, ut aiunt, oculis, quæ præclarè aliquando nobis, atq; ex animi sententia cesserint, concinnaq; mixtura cũ deterrimo quoq; euentu secundiores compensare. Nunc uerò quum oculos prænitentium rerum aspectu præstrictos, ad floridos herbaceosq; colores auertere recreãdi causa soleamus, contrà mentem nostram ad mœstifica intendimus, uimq; ei afferentes cogimus ad pœnitendarum maximè rerum recordationem incumbere, eamq; à prædicabilibus præ seq; ferendis inuitam, propè dixerim, renitentemq; conuellimus. Atqui subit nunc mihi appositissime huc transferri posse id quod in hominem olim curiosum dictum est, aliena ad se nihil pertinentia perscrutãtem: Quid, malum, homo maleuolentissime,

D aliena uitia miluinis oculis cernis, tua uerò transmittis noctuinis & conniuentibus? Quid mala tua, uir beate, tam accuratè pspicis, præsentariaq; semper & recentia iugi recordatione facis, à præsentibus autẽ bonis auersam mentem habes? Et quemadmodũ cucurbitulæ medicinales deterrimum sanguinẽ ex carne eliciunt, sic tu pessima quæq; tuorũ in te congeris ipsum, nihilo illo Chio negociatore melior, qui quũ uinum multũ, primæq; bonitatis uenderet, ipse sibi acidum in uappamq; deprauatũ conquirebat. Cuius seruus quũ ab eo forte aufugisset, sciscitareturq; ab illo quispiã, qua causa impulsus dominum reliquisset, quia quum in manibus, inquit, ei bona essent, mala tamen conquirebat. Huius similes multi suauissima potulenta transmittentes ad aspera prauaq; se conferunt. Non sic Aristippus idoneus ipse quasi in libra ad propendentem malorum lancem non uergere, sed ad leuiorem sublimem sese tollere. Hic quum prædium amœnissimum perdidisset, percõtatus est ab uno eorum qui sese ei maximè condolescere simulabãt, fortunæq; succensere: Nõnne unicum, inquit, tibi prædiolũ esse nosti, mihi uerò agros reliquos tres esse? certè, inqt ille. Quin igitur, inquit, tibi potius condolescimus? Furori enim simile est perditis indolescere rebus, non illætari uerò incolumibus. Vtq; pusilli pueruli quũ quis eis unum ex multis ludicrum inuolauerit, reliqua omnia disijcientes lachrymantur & eiulant, ad hunc modum à fortuna una nos in particula cõturbatos, reliquas omnes res nobis inutiles facere lamentãtes & queribundos. Atenim quid habemus? dicet aliquis: Imò uerò quid non habemus? hic gloriam, ille domum, hic uxorem ex sententia, ille amicum fidelem. Antipater Tarsensis quum moriẽs bona quæ in uita habuerat in digitos mitteret, ne prosperam quidem Athenas nauigationem ex Cilicia omisit. Neq; uerò communia hæc & translatitia prætereunda sunt, ratioq; horum uteũq; habenda, quòd uiuimus, quòd ualemus, quòd solem conspicimus, quòd nec bellum est, nec seditio, quòd terra arabilem se præbet, & mare nullo propè negocio cuiuis nauigabile. Postremo quòd loqui, quòd tacere liberum est, & negociari, & ociari,

Omnes habemus unde lætemur.

A ociari. Enimuero harum rerum præsentia tranquilli animi materiam pinguiorem nobis dederit, si earundem absentiæ, desiderijq; imaginē animo nostro affixerimus, subinde nos ipsi admonentes, quàm sit ægrotantibus exoptata sanitas, paxq; bello implicitis, quàm in uotis peregrino sit & ignobili, gloriam nomenq; tali tantaq; in ciuitate adipisci. Rursus quàm acerbū sit iam quæsitis excidere. Nec enim, ut opinor, horum & huiusmodi magnum tum quicquam ac optabile erit, quum deperditum fuerit, incolume nihil erit: quippe nihil eo magis censet quod esse desierit, nec possidenda hæc nobis ut præclara, nec tanta anxietate seruanda sunt, excubantibus assiduè, ne ijs tanquā dignis, uisendisq; rebus spoliemur, habita autem & salua negligenda & quasi translatitia paruipendenda. Hæc enim utenda, fruendaq; cum gaudio uel eò maximè sunt, quò iacturam eorum, si sors ita tulerit, placabilius moderatiusq; feramus. At uerò multi poëmata, ut Archesilaus aiebat, aliena, imagines, & statuas operæprecium esse putant exquisitè & ad manus singuli uicissim accedentes, accurataq; mentis atq; oculorum intentione contueri, suam ipsi uitam negligentes, quanquam considerationes permultas, animaduersionesq; habentem, easq; nō iniucundissimas extrorsum spectantes, alienas sortes suspicientes, adulterorum simi les, qui suas uxores fastidientes, alienis inhiant, toto quidem illi cœlo, ut est in prouerbio, aberrantes. Permagni enim refert ad constantē illum animi statum se in primis ipsum, suaq; unius atq; peculiaria æstimare: sin minus, ad inferiores certè perpendendos intentionem auertere: nō ut uulgus hominum in diuersissimam partem ad admirādos eos, quos summa ad fastigia rerum extollat, quoties uoluit fortuna iocari. Exempli gratia, uincti & nexi solutos beatos esse autumant, hi uerò liberos, liberi rursus eos qui ciuitatis ius habeāt, hi item diuites, atq; hi præsides, præsides itidem reges, postremo reges deos, quos etiam ipsos regni pœnitet, nisi fulminis, pro

B pemodum dixerim, fulgurisq; potentes sint. Ita fit ut quum superiorum esse pares non possint, intra suam, quod aiunt, classem haud unquam acquiescant. Non mihi curæ sunt opes Gygis illius prædiuitis, inquit ille Thasius, necdum me magna eorū admiratio cepit, neq; deorū mirificis operibus æmulor, neq; item magnificè inhio tyrannidi: longè enim longè hæc ab oculis meis absunt. Hæc ille Thasius. Ecce tibi contrà alius quidam Chius, atq; item alius Galates, aut Bithynus, non contentus ipse, quòd aut gloriam, aut magistratum inter ciues adeptus sit, sed etiam (si dijs placet) lachrymabūdè expostulat, nisi senatoria gestet. Hoc etiam ut dederis, nisi præturam gerat, atq; ut hoc indulseris, nisi & consulatum. Deniq; consulatum addideris, pœnitenda omnia uidebuntur, nisi renunciatus quoq; prior sit. At hoc quæso quid est aliud, quàm ingratitudinis causas in fortunam colligētem sese excruciare, atq; ipsum sibi perpetuò pœnas pendere? Compos uerò mentis homo, non si unus aut alter mortalium, qui sexcenties centena millia solis spectatores alumniq; terræ sumus, nominis eum gloria præstat, aut etiam diuitiarum affluentia, lamentabūdus protinus & abiectus compressis, ut inquiunt, manibus sedet, imò uerò quum bene præclareq; actum esse secum præ infinita ærumnosorum hominum multitudine uideat, sortem suam uitamq; quoties in publicum prodierit, amplectitur. Porrò apud Olympia uictori nemini esse licuit unquā, ut non cum primo quoq; prodeunte committeretur, nullo arbitrio permisso deligendi secum congressuri, in uita uerò nostra rerum cōditio facultatem unicuiq; præstat, se sortemq; suam cum multis multorūq; contendenti, celsum erectumq; animi esse, magisq; adeò uisendum alijs & admirabilem se præbere, quàm ipsum alios admirantem, nisi tamē tanta sit præditus impro bitate, ut Briarei æmulum se, aut Herculis facere non uereatur. Itaq; quum primarium quendā uirum lectica uehentem mirabundus suspicies, demissis continuò ocu lis lecticarios etiam despicito. Rursus quum Xerxem illum rate nauibus apta Hellespontum traijcientem mirabere ut beatum, respice & illos territantibus flagris C

C maris emissarium per Athon effodiẽteis, atq; item alios naso, auribusq; demutilatis A
excarnificatos ob ratem illam æstu quatiente solutam, simul arbitrare eos te tuamq;
conditionem ingenti commendatione prosequẽteis. Socrates quum amicorũ qui-
dam dixisset, Magno omnia ueneunt in urbe, mina enim Chium uinum, purpura
tribus minis constat, mellis autem hemina quinq; drachmis, manu eum prehendẽs,
in penumq; farinariam ducens, obolo, inquit, semisextarius uenit, uilis igitur anno-
na. Inde in oleariam traducens, duobus, inquit, æreis sextarius, non magno igitur
omnia in urbe. Simili modo & nos si quem audierimus dictitantem, tenuem ac pu-
dendam fortunam nostram esse, quòd nec consulatum geramus, nec alium magi-
stratum, dicere illi possumus, præclaram splendidamq; nostram conditionem esse,
nec eam stipem ostiatim petimus, nec inter phalangarios, uectiariosq; subeundis ac
moliendis oneribus fatigamur, nec assentatorum more supparasitari potentibus co
gimur. Tametsi (quandoquidẽ eò iam amentiæ uentum est, ut ex aliorum magis no
stra cuiusq; uita, quàm ex sese ipsa pendeat, naturaq; nostra in degenerem quãdam,
inuidamq; affectationem deprauata, non tam proprijs lætari solet, quàm alienis bo
nis angi) si non modò tu uisenda illa & famigerata in illis inspexeris, quos tu per-
quam beatos, atq; in gremio Iouis, quod aiunt, esse putas, sed tanquam reducto ac
retracto uelo speciosissimo, transmissa gloria illorum & externa specie, penitus in-
trospexeris, profecto intestina multa, peracerba, permolestaq; deprehendes. Pitta-
cus ille, quem & sapientia, & fortitudine, & iustitia præditum fuisse cõstans admo
dum fama est, quum conuiuas quosdam hospites suos acciperet, superueniens mu-
lier mensam euertisse iracundè dicitur. Quo facto quũ cõturbatos hospites animad-
uertisset: Vnusquisq; uestrûm, inquit, malo quopiam affectus est, mecũ uerò ne hoc
quidem rerum statu nunquam non præclatè agitur. Hic in foro beatus esse existi-
D matus, quum primum limen domus contigit, iam non dico miser, sed miseria esse ui
detur, uxor ibi omnia obtinet, omnia imperiosissimè arbitraẽ, ibi semper & passim
cum ea pugnandũ est. Permulta uobis dolent, mihi omnino nihil dolet. Huiusmo-
di complura tum gloriæ, tum opibus, tum regno etiam hærent, sed uidelicet multi-
tudini pullatæ prorsus inanimaduersa, obtenditur enim ille fastus, post quem ea
omnia latent.

Felix Atride Graiûm decus, undiq; cedunt
Fata beate tibi, dum fors extollit alumnum.

Extraria ista beatitudo circunfusis armis, equis, & exercitu, age audi uicissim peni-
tissimam uocem malè affectæ mentis ad istam gloriæ insolentiam reclamantis:

Iuppiter implicuit grauibus me sortibus ingens.

Et, ô felices ac beatos, qui procul omni discrimine ignobiles, inglorij, hac uita de-
functi sunt. His alijsq; huiuscemodi cõmentationibus exhaurire sensim licet que-
relosam illam animi iniquitatem & fortunæ conuiciatricem, abijcientemq; sese præ
aliorum admiratione animum, & se suaq; prementem erigere. Enimuero constan-
tem illum tranquillumq; statum animi mirum in modum frangit, altioribus spiriti-
bus ad assequendum quippiam quam pro uiribus niti, quasiq; grandioribus uelis
proportione uehi: quippe immodica nobis atq; immensa affulgente utcunq; spe te-
mere pollicentes, deinde non respondente successu fortunam statim iniquitatis ge-
niumq; nostrum postulamus, quum temeritatis potius nosmetipsos damnare debe
remus. Ceu uerò fortunæ succensendum sit, q; uel aratro sagittam eiaculari neque-
as, aut boue incitato uenari lepusculum, quasiq; iniquus quispiam deus ijs aduerse-
tur, qui euerriculis ceruos irrito conatu uenantur, & non uesania potius atq; impro
bitate sua impossibilia etiam perficere aggrediantur. Huius uerò erroris causa est
perditus amor sui. Homines enim nimium de se meriti dum primas ubiq; partes sibi
magna contentione tribuunt, peruicacia prouecti nihil intentatum relinquunt: neq;
enim

A enim illis satis est, locupletibus simul & facundis & conuiuis festiuissimis iucundissimisq; esse, adhæc regum amicis, & in magistratu esse, nisi & canes & equos primæ bonitatis habuerint, atqueadeo, si dijs placet, coturnices & gallinaceos, alioqui animo esse composito nequeunt. Dionysius senior non satis habuit, se maximum sui temporis tyrannorũ esse, sed indignum esse ratus quòd Philoxeno poëta in poëtica, Platoni autem esset in disserendi facultate secũdus, præ impotenti ira percitus, illum quidem in latumias demisit, hunc uerò in Aeginam uenundatum ablegauit. Non sic Alexander, cui quum Brison, quicum in curriculo de pernicitate certabat, consulta tarditate blandiens uisus esset de suo iure decessisse, uehementer indignatũ esse ferunt. Scitè igitur Homerus quum de Achille dixisset,

Qualis erat Danaûm Martis certamine nemo, Subdidit & illud:
Egerit ast alius causas præstantius illo.

Megabysus Perses quum in officinam Apellis aliquãdo cõscendisset, loquitari nescio quid de arte pictoria cœpit. Huius ineptias nõ ferens Apelles: Priusquam, inquit, sermone te proderes, nonnullam de te opinionem præbuisti, auro scilicet isto cum purpura silentiũ honestantibus, nunc uerò officinarij etiamnum pueri, qui pigmenta mihi terunt, tua ista blacteramenta rident. Sunt qui Stoicos ludificari nos putẽt, quũ sapientẽ illum suũ, quẽ ipsi sibi fingunt, nõ modò prudentẽ esse, & iustũ, & fortem cõstituunt, sed & oratorem, & imperatorem, & poëtam, & regem denicq; uocanr, atq; ijdem illi omnia hæc sibi nomina nihilominus asciscere non erubescãr, & si sibi tandem desperanda esse senserint continuò ægreferant: quod quàm sit rationi consentaneum ipsi uiderint, quum deos quoq; nouerint ipsos alium alio numine contentos acquiescere, ut hic Enyalius cognomento dicatur, quòd bellico furori præsit, ille Mantous, quòd uaticinijs, alius Cerdous, q; lucris. Vnde Iupiter apud Homerũ Veneri rebus bellicis interdicit, ut nihil ad eam pertinentibus, nuptiarias

B autem & geniales curare eam iubet. Adde quòd quædam natura dissident, eorum quæ nobis exoptanda uidentur: ut uerbi gratia, qui dicendi studium aut disciplinarium artium capessit, hũc ociosum esse oportet, omniq; negocio uacantem. Ciuiles rursus magistratus & regum amicitiæ negocia facessere solent, crebraq; auocamẽta afferre. Vini & carnium plenior usus corpus quidem ualidum athleticaq; firmitate facit, animum uerò imbecillum & fragilem. Postremo immodica in re aut augẽda diligentia, aut seruanda anxietas, diuitijs cogendis cumulandisq; cõuenit. Contemptus contrà & despicientia magnum auspicandæ philosophiæ instrumẽtum est, & philosophandi propè dixerim tyrocinium. Itaq; non omnium sunt omnia, uerũ elogio Pythico obtemperantem sese nosse statim oportet, ita naturam consulere, eaq; autore unum quiddã potius capessere, quàm ad aliud aliudq; institutum uitæ transeuntem naturæ ipsi uim afferre. Curribus equus, aratro bos congruit, acceleranti nauí adnare aptus delphin, uenando autem apro canis ferox accommodatus. Quòd si quis ideo angitur, quòd leo strenuus idem ac catellus blandulus in uiduæ gremio alitus esse non potest, is ingenti nimirum stoliditate præditus est. Atqui hoc nihilo melior est ille, qui simul Empedoclis modo, aut Platonis, aut Democriti de mundo scribere uult, entiumq; naturam peruestigare, simul cum prædiuite uetula concumbere, ut Euphorion, aut eorum similis esse, qui cum Alexandro ad multam noctem comessari solebant, ut Medius ille, idem indignum esse censens atq; uix ferendum, nisi & propter immensas opes insignis non minus Ismenia sit, & propter uirtutem non minus Epaminonda. Cursores porrò suis præmijs acquiescentes, luctatores facilè suas sibi coronas habere patiuntur. Spartam sortitus es, inquit Solon, hanc legibus, institutisq; ornato. Minimè uerò, inquit idem, diuitias uobiscum uirtute permutauerimus, quũ hæc propria res ac stabilis sit, diuitiæ uerò precariæ, & ad alium atq; alium subinde transeũtes. Strato Physicus quũ audisset Menedemum plures multò

C discipulos, quàm se habere; Ecquid, inquit, magnopere mirādum est, si plures sunt qui lauari, quàm qui ungi uolunt? Aristoteles ad Antipatrum scribens: Alexandro, inquit, prædicabile id ac præ se ferendum est, non modò quòd quamplurimis gentibus imperitet, sed etiam quòd rectam de diuinis præter alios opinionem habere possit. Proinde qui hoc modo lætabilia sua ipsorum prædicandaq; dixerint, nec usqueadeo nihili facienda, hi proculdubio admirandis alienis haudquaquam intabescent. Nunc uerò quum nemo nostrûm uitem ficus ferre dignum cēseat, nec oleam uuas, nos tamen ipsi criminamur assiduè, ingratacq; inexplebilitate premimus, nosq; adeò nostri pœnitet, nisi primas partes inter diuites simul & disertos, domi & militiæ, inter philosophos & milites, denique inter assentatores, & eos qui fidenti ingenuaq; simplicitate ueraces esse noscuntur, postremo inter præparcos profusosq; feramus. Tametsi naturam cernimus mirè nos condocefacientem. Vt enim fera animalia alijs alia uictitare natura comparatum est, nec omnia aut seminibus lectis ali, aut esu carnium, aut effossis radicibus uoluit, sed alia alios esitare cibos, similiter eadem ipsa natura uaria uiuendi instituta humano generi dedit, armentario, aratori, aucupi, piscatori. Oportet igitur unumquenq; nostrûm quod appositissimum sibi esse intellexit, id sumere, totoq; opere incumbentem ad illud, de possessione eorum decedere, quæ ad alios pertinere senserit: alioqui ridiculus erit Hesiodus quū dicit:

Aemulus est figulus figulo, atq; fabro æmulus artis
Protinus est consors.

Siquidem non iam artis aut instituti cōsortio ducuntur ad æmulationem homines, sed & diuites disertorum, & nobiles diuitum, & causidici captiosorum, atqueadeo histrionum plausibiliter in theatris fabulas peragentium, aut saltatorum, aut deniq; seruorum in aulis regum successus, liberi homines atque ingenui antiquis familijs orti, ad stuporem usq; admirantes, dum sua omnia pœnitenda ducunt, conturbant

D ipsi sese, nec mediocri animi ægritudine cōficiunt. Quòd autem unusquisq; securitatis, anxietatisq; conditoria ac conceptacula quasiq; scaturigines in suopte animo habeat, & omnino bonorum malorumq; Homerica illa dolia, non quidem, ut aiebat ille, in Iouis limine deposita, sed intus in anima sita, hominum sanè discrimina declarant, quos affectionibus animi uariè moderari uidemus. Etenim insipientes bona quoq; præsentia transmittunt, pereuntiaq; negligunt, usqueadeo ad futurum uergunt intentissimæ semper eorum curæ. Prudentes contrà acri se recordatione in rem præsentem reducentes, uel ea quæ iam non sunt instare etiam atque adesse faciunt. Quippe id quod adest, quodq; præsens est, momento tantum temporis contingendum se præbens, secundum hoc sensum effugiens, nec nostrum ulla esse, nec nostra interesse insipientibus uidetur. Atq; ut funarius ille in Plutonis æde pictus quicquid funis ex sparto intorsit, asellum propter se astantem exedere totum ignauiter sinit, haud secus ingrata ac torpens multorum obliuio, prætereuntia commodum bona excipiens, præclarè res omneis gestas, egregia facinora, suauissima ocia, amœnos hilaresq; conuictus, deniq; omnem uitæ partem genio & uoluptati datam obliterans atque exolefaciens, non finit eorum uitam unam atq; eandem esse ex præteritis præsentibusq; rebus aptam atque consertam, hesternamq; uitam à præsenti, præsentemq; rursus à crastina discriminans, facta omnia infecta exolescente eorum memoria reddit. Porrò qui in philosophorum scholis augmenta corporum sustulerunt, uidelicet perpeti exhaustu uanescente substantia, uerbo quidem ij faciunt unumquenq; nostrûm alium atque alium à seipso. At qui præterita non continent tanquam perfluente memoria, nec identidem repetunt, hi iam non uerbo, sed re ipsa sese faciunt in dies inopiores, inaniores, ex crastino pendentes, quasi uerò nihil iam ad eos annotina, nuperrima, hesterna pertineant, atque etiam quasi ipsis prorsus ea non obtigerint. Itaq; constans animi status hoc modo interpellatur. Age

uerò

A uerò quemadmodū muscæ in tersissimis speculis arreptantes delabuntur, asperis uerò hærent crenulosisq́ locis facillimè, sic homines ex iucundissimis placidissimisq́ rebus decidentes tristissimarū rerum recordationem tenaciter apprehendunt: imò uerò quemadmodum apud Olynthios locum quendam esse aiunt, quod ex re sumpto nomine Cantharoletron dicitur, in quem congesti scarabei foras erepere nequeunt, sed diu multumq́ intus uolutati, orbesq́ nequicquā ducentes intereunt ad extremum, sic homines in malorum memoriam reuoluti eniti posthac nō possunt, nec respirare. Proinde ut pictores fuscos in tabulis colores, omninoq́ subducendos oculis, prænitentibus alijs & uisendis coloribus inducere, atque interlinere solent, sic homines in suo sibi animo tristia quæque maximè silendaq́ euenta, memorandis alijs, & prædicabilibus premere oportet, & tanquam obruere. Nam deleri omnino præterita non possunt, nec item in posterum præstari prorsus, duntaxat ab homine. Tam est enim uaria, multiplex, reciprocabilis mundi huius harmonia quàm lyræ est, aut arcus, nec in humanis quicquam est quod purum, syncerū, simplexq́ sit. Verum ut musica sonis acutis & grauibus constat, & grammatica literis, uocalibus & mutis, at musicus grammaticusq́ est non qui horum alterutris illorumq́ offenditur, sed qui utrisq́ uti miscereq́ accommodatissimè nouit, haud aliter sapienter is demum instituisse uitam uidetur, qui diuersissimos rerum euentus, mutuoq́ sibi obuersarios miscere scitè didicit secundos cum aduersis compensando: nam ut seorsum bona, mala, ponantur, humanæ uitæ commoditas non admittit, sed temperamentum quoddam ex utrisq́ conflari conuenit, si rectè de ijs statuere uolumus. Non est igitur consentaneum alteris eorū ingemiscere, & tanquam oneri insi quo succūbere animo concidentes, sed deterrimi cuiusq́ euētus uim atq́ impressionem meliorum rerum recordatione retundere, omninoque commodis incommoda ueluti inuolucro quodam uelantes, totius uitæ tenorem ex prosperis, aduersisq́

B rebus concretum, ac coagmentatū, quasi concentum quendam efficere harmonica ratione temperatum. Nec uerò, ut Menander putauit, homini statim nato præsto Genius est aliquis auspicandæ bene uitæ initiator, rectèq́ degendæ magister, sed ut Empedocles potius, bini nos Genij, bifariæ sortes, quibus ille multa nomina uariaq́ indidit, in lucem protinus æditos accipiunt, iam inde auctoratos sibi datosq́ pari propè dixerim mancipij iure. Harum omnium affectionum impendentia semina aiebat genituram nostram suscipere, ideòque ductum uitæ nostræ non libratum & æquabilem, sed salebrosum potius atque asperum esse: proinde sapienti meliora in uotis esse, deteriora uerò etiam in expectatione, utrorunque autem temperamento ipsum uti sapientem neutram in partem nimium. Nec enim is solum suauiter ad crastinum diem accedit, quod Epicurus ait, qui peruenturus ad eum nec ne sit susq́ deq́ facit, sed & opes, & gloria, & potentia, & dominium eos maximè exhilarant & perfundunt lætitia, qui obuersarias uitæ conditiones, atq́ è regione positas, si res ita tulerit, æqui boni facturi sunt. Quippe uehemens cuiusq́ rei appetitio comitem formidinem habet illius amittendæ, quæ hebetem ipsa letitiam atq́ identidē interpellabilem facit, perinde atq́ flammam flatu uiolentiore inhibitam. Quem uerò ratio docuit, præfidenter & intrepidè ita fortunam alloqui:

Si dederis perlætus ero, repetiueris, æquus:

hunc nimirum sese fretum præsentarijs rebus suauissimè frui oportet, nec succurrente iacturæ cogitatione metu subinde uellicari. Anaxagoras accepto de filij morte nuncio: ego, inquit, quum genui interiturum sciui, & ei expectationi sustuli. Hæc Anaxagoræ affectio tam nobis imitanda est, quàm est admirabilis. Vnicuiq́ certè infortunio subtestari illico licet: sciebam precarias me opes, nec trabali clauo fixas, ut aiunt, possidere, omninoq́ utendas accepisse. Haud ignarus erā, q mihi potentiā dedissent, eosdē adimere quoq́ posse. Nouerā uxorē probā esse, sed mulierē

C quoq;. Deniq; non me latebat amicum hominem esse, animal natura facilè deprauabili, ut Plato dictitabat. Profectò qui affectuum suorum rationem hoc modo comparauerit, illaq; sibi subsidia rationis præstruxerit, si quid ei præter uotū aut retrorsum forte cesserit, nec tamen improuisum, quum uulgaria illa nunquam admiserit, haud unquam existimassem, in magna spe eram, hoc nunquam futurum arbitratus sum, tum uerò subsilientis micantisq; cordis inæquabilitatē absterserit, confestimq; ex turbulento & percito compositum constansq; sibi reddiderit. Carneades aduersorum casuum prosperis maximè in rebus admonere solebat, quòd omne improuisum cum ægritudine animi totum, & quodā quasi deliquio excipi natum esset. Iam primum Macedonia quota tandem pars est imperij Romani? At Perses quum illam amisisset, non modò fœdis lamentis fortunam ipse suam prosecutus est, sed plerisq; etiam miserabilis in primis atque infortunatissimus hominum uidebatur. Ecce tibi eadem ex parte Aemilius prouincia deuicto illo decedens, terræ ac maris imperio successori cedens, coronis & plausu excipiebatur, quum omnes eum inter sacrificia laudibus in cœlū ferrent, idq; haud immerito, atqueadeo meritissimò: quippe hic precarium se imperium accepisse meminerat, ille contrà nec opinato impræceptoq; sibi casu à regni fastigio deturbatus erat. Enimuero Homerus luculēto admodum exemplo docuisse mihi uidetur quàm uulnificentiora sint ea quæ improuiso inopinatoq; feriunt. Vlysses peregre reuersus repentinæ morti canis sui illachrymauit: uxori suæ flenti assidens non illachrymauit. Siquidem iam inde aduentans præsumpta lachrymantis uxoris imagine, erupturum haud dubie in re præsenti affectum ociosè mancipauerat sibi, offirmatoq; prius animo in potestatem redegerat, canis uerò nec opinato interitu perturbatus est, quū spacium in re improuisa nō haberet affectus uim inhibendi. Vt in summa dicam, rerum contra uotum cedentium partim natura ægrè grauateq; feruntur, partim deprauata opinione grauari corruptaq; consuetudine didicimus, quæ ipsa maxima pars est. Aduersus illa precium est operæ promptum & ad manus Menandri illud habere: Nihil admodum atrox passus es, nisi id tu tibi fingis, nam quid id tua refert, si nec carnem perstringit, nec ad

D animam penetrat? uerbi causa, ignobilitas patris, stuprum matris, primi subsellij adempta dignatio, præereptæ palmæ iniuria, quid ad te hæc attinent? Siquidem his quoq; præsentibus nihil te uetat corpore atque anima rectè atqueadeo rectissimè affectum esse. Aduersus hæc quæ natura ipsa offensionis aliquid habent, morbos puta & ærumnas, & mortes necessariorum, opponendum est illud: Hei mihi: sed quid hei mihi? nihil enim non humanum passi sumus. Etenim nullus magis sermo nec celerius reprehendit patibilem animæ partem, quum transuersa trahitur ab affectibus, & ut ita dicam, rationis frena momordit, quàm qui communis nos, naturalisq; necessitatis admonet, cui necessitati coalitus homo, atq; implicitus est corporis concretione, quē unum nexum in sese obluctanti fortunæ præbet, cætera omnia tutus, quæ præcipua ipsa sunt & maxima. Demetrius quū Megarensium urbem cepisset, à Stilpone percontatus esse dicitur, ecquid suarū rerum direptum fuisset? Ad quem ille, neminem, inquit, auferentē mea uidi, nam quum fortuna cætera omnia diripere, populariq; sibi permiserit, adhuc tamen huiusmodi quippiam in nobis habemus ipsi quale nec ferre Achiui, nec agere possint. Non igitur æquum est, obterere usq; eò naturam atq; abijcere, tanquam nihil fortitudinis, nihil tolerantiæ habentē, neutiquam fortunæ uiolentiæ parem. Sed quum probè norimus id quod in homine fortunæ obnoxium est, contemnendam, & exiguam nostri partem esse, futilem & ad primam quanq; impressionem cedentem, mollitie propemodum friabili, potioris uerò partis imperium nos tenere, in qua ipsa maxima quæque bona quasi illabefactabili loco sita, uera quoque gloria, disciplinæ, & studia ad uirtutem pertinentia essentiam suam habēt nulla ui exemptibilem, nunquam interituram, Hæc inquam

nos

A nos scientes, inuictos animi præsidentes nobis, futurorum securos esse decet, idq; ad fortunã dicere quod Socrates ad Anytum & Melitum criminatores suos simulãs se dicere, reuera dicebat ad iudices: Anytus & Melitus interficere me possunt, incõmodo aut detrimento afficere non possunt. Vt enim fortuna morbis uarijs obruere, opes interuertere, ad tyrannum aut populum criminari potuerit, non potuit certè malum, aut socordem, aut demissum, degeneremq; animi, aut etiam maleuolum facere, duntaxat uirum bonum, uirilitate ac magnitudine animi præditum, & ut semel dicam, non potuit rectam animi constitutionem adimere, quæ multò plus certè homini confert ad uitam transigendam, quàm ars gubernatoria ad emetienda maria. Neq; enim gubernator, quantumuis peritus, æstuantẽ undã cõponere, nec impetum sæuientis flatus retundere quoquo modo potest, nõ magis quàm portum ubiuis nancisci, quoties ei ex alto reuehi libitum sit. Sed ne illud quidẽ ars ei præstiterit, ut tempestate deprehensus cõstanter ac intrepidè necessitate defungat, hactenusq; ipsa iuuat, ut tantisper dum locum arti esse non desperat, expansa uela deducens utcunq; cum tempestate decidat, ab hoc iam ignauus compressis manibus sedet, atq; interim dum mâlus existit uentorum ui demersus, uibranti pauore contremiscit. At in homine prudente compositus animus cum corpori serenitatem affert, continentia uidelicet & uictu laboreq; temperatis morborum causas materiamq; abstergentibus, tum si quod extrinsecus forte argumentũ perturbationis existat, in quod animus hominis quasi in saxosum uadum incurrerit, expedita, inquit Asclepiades, suspensaq; antenna transilit. Quòd si quid atrocius ingruerit, maiusq; quàm ut præstari ab homine, aut etiam perferri potuerit, non longè est portus, enatéque est è corpore, perinde atque è lembo solutili, uectoremq; iam non capiente. Stulti uerò non tam uitæ desiderio quàm mortis terrore tanquam de corpore penduli consertis cancellatim manibus hærent, non aliter atque Vlysses è caprifico pe-

B pendit, quum sub se frementem charybdim perhorresceret, quem Homerus scribit deprehensum in freto Siculo eò redactum esse, ut nec consistere posset præ uiolentia protrudentis eum flatus, nec rursus enauigare, eodem inhibente, quasiq; lupum auribus teneret, ut est in prouerbio, nec prehensam arborem tenere ultra præ lassescentia reique natæ incommoditate, nec item posset dimittere præ territantis monstri pauore. Enimuero si quis naturam animæ nostræ, uel quoquo modo subodoratus sit, secumq; reputauerit transitum ex hac uitæ conditione ad aliam meliorem fieri per mortem, aut certè non deteriorem, profectò is non modicum iam uiaticum habet, quo se ad securitatem animi ac tranquillitatem conferat, mortis scilicet contemptum. Etenim cui licet tum præualente uirtute, quæ propria & peculiaris est hominis, suauiter uiuere, tum alienis ab homine rebus & præter naturam inditis, præpotentibus, propriásque res ipsas obruentibus, demum præsidenter animum despondere, ut secum ipse dicat: abire sanè abire mihi licebit primo quoque tempore, atque bona dei uenia quum ipse uoluero: ecquando huic obsecro, aut molestum quid, aut inextricabile, aut turbulentum denique accidere posse arbitremur? Quisquis uerò ille est qui celebratum illud protulit: Anteuerti tibi fortuna, téque occupaui, atq; omnes tuos aditus quamlibet arctos intercepi, is nimirum non pessulis, non clauibus, non structuris animasse sese erexisséque uidetur, sed decretis potius philosophicis, elogijsq; sapientum, quæ tamen ipsa in medio posita sunt, obuiáque omnibus, atque adeo in manibus, duntaxat sumere uolentibus. Neq; uerò deroganda ijs fides est, quæ posteritatis memoriæ cõsecrata sunt, neq; eorum quicquam desperandũ ueluti inimitabile, sed quàm mirari ea & suspicere decet, & quodã quasi afflatu numinis eorũ obstupescere, tam sese oportet ad æmulationẽ comparantẽ ita specimẽ sui facere, ut rudimẽto in paruis posito, maiora deinceps maioraq; audendo proficiat in summã. Verum summopere uidendũ, ne

C harum rerũ meditationes ex animo excutiamus, néue ſæpe hæc animo agitare gra-
uemur, totoq; ,ut dicitur, pectore cogitare. Neq; hoc magnopere negocium faceſ-
ſet, ſiquidem ut moleſtiã nobis affert, ſocordiáq; imbuit atq; inexercita mollitie ſua-
uitas quædam animi, quæ in prona quaq; re maximè, nulliuſq; negocij uerſata, ex
ingratis infeſtiuiſq; rebus referre pedem, & ad ſuauiſſimas quaſq; conuerti, praua
quadam indulgentia permittere ſibi didicit, ita ſi quis morbi, laborum, exilij imagi-
nes agitandas animo affingere aſſueſcat, & ad unumquodq; ſingillatim perpẽden-
dum excutere diligẽter ratiocinationis ſuæ uires imperauerit ſibi, hic hic proculdu-
bio deprehendet quæ moleſta, atrocia, horrenda uidentur, uana reuera atq; aſperna
bilia magna ex parte exiſtere, atq; ut ſemel dicã, plura fronte minitari quàm receſſu
efficere. Atenim multitudo Menandrium illud perhorreſcit: Non eſt qui uiuus glo
riari poſſit: hoc ego non patiar: nempe ignorantes quantum ad uitandam triſtitiam
conferat meditari & aſſueſcere incõniuentibus atq; etiam ferocientibus oculis for-
tunam obtueri, nec cogitationibus indulgere tenellis, ac uerſatilibus delitijs & um-
bratili uitæ coalitis, ad omnem ſpei fulgorem præſtrictis, nulli non rei cedentibus.
Tametſi Menandro ita reſponderi poteſt. Non eſt omnino dicere, uiuus hoc nõ pa
tiar, ne ſit ſanê, at eſt dicere, uiuus hoc non faciam, non mentiar, non ueteratoria uer
ſutia circunſcribendis hominibus utar, non interuertã, non inſidioſè captabo. Hoc
enim quũ in nobis ſit poſitum, maximum iam eſt adminiculum erigentibus ſeſe ad
animi ſecuritatem, quo modo uiceuerſa facinoroſa cõſcientia inſtar eſt in anima ul-
ceris in corpore, utpote quæ pœnitẽtiam relinquat lancinantem iugiter, peruellen-
temq; animam. Nam quum alias omneis triſtitias tollere ratio ſolita ſit, ſolam hæc
eadem pœnitẽtiam facit ſua ſponte incitabilem præ pudore, quaſiq; mordicus im-
petentem ſeſe atq; excarnificantem. Quemadmodum porrò qui rigente febre per-
frigeſcunt, aut æſtuante exuruntur, acrius infeſtiuſq; afficiuntur, quàm qui æſtu ri-
D gore'ue exterius hæc eadem patiuntur, ſic obtuſiores triſtitias habent fortuita & te-
meraria, utpote aduentitias. Atqui illud, Nemo mihi alius propter me inculpandus
eſt, quod ſceleribus perpetratis ſucclamari flebiliter ſolet, graue ſuapte natura uul-
nus grauius etiam facit, atq; altius adigit. Ita nec ædificiorũ elegantia, nec auri pon
dus, nec generis nobilitas, nec imperij magnitudo, nec deniq; facũdiæ lepos, dicen-
diq; acrimonia, tantam uitæ ſerenitatẽ afferunt, tamq; placidam trãquillitatẽ, quan-
tam affert animus ab negociorum anxietate feriatus, procul prauis conſilijs ſecum,
ut dicitur, uiuens, qui uitæ fontem (ingenium & mores intelligi uolo, à quibus com
mendabiles actiones manant) inturbidum, ac defecatum habens, actiones omneis
ſuas hilaris, uelutiq; aſpirãte numine celſus ſemper erectuſq; profert, quarum per-
enni reminiſcentia paſcitur ſuauiore ac certiore Pindarica illa ſpe, ſenectutis, ut ipſe
inquit, altrice. Nec uerò, ut Carneades dictitare ſolebar, odorata fruteta, quamuis
acciſis ſtirpibus, aut etiam conuulſis exhauſta, ſuaueolentiam tamen ad multum
tempus referunt, in animo uerò ſapientis actiones honeſtæ gratam quandam recor
dationem, ſemperq; recentem non relinquunt. Qua ipſa recordatione lætitia illa
inteſtina ueluti perenni riuo perfuſa uiret ſemper, & tanquam fruticatur, puden-
do eorum errore, qui ſubinde lamentabundi uitam iſtam criminantur, malorum
conciliabulũ dictitantes eſſe, quoddamq; quaſi exulantium conuenticulũ, in quod
tanquam ſolum uertentes animas ſuperne ablegatas eſſe. Equidem Diogenis illud
dictum memorabile eſſe cenſeo, qui quum Lacedæmone peregrinũ quendam con
ſpicaretur ambitioſiſſimè ſe ad diem feſtum componẽtem: Quid, inquit, uiro bono
nônne dies omnis feſtus eſt? Nẽpe ſi ſapimus etiam feſtiuiſſimus. Eſt enim mundus
fanũ quoddã ſanctiſſimũ, & maximè deo dignũ, in hoc homo fanũ naſcẽdo admitti
tur, nõ qdẽ ſpectatũ ſimulachra fabrefacta, ac ſenſus expertia, ſed ſolẽ, lunã, ſydera, à
qbus uitæ motuſq; principia manant, quæ ꝓuidentia nobis uiſenda præbuit, ut ſen-
ſibilia

A ſibilia ſanè ſint intelligibiliũ ſimulachra atq; imitamẽta, ut Plato inquit. Adde flumina nouam ſemper aquam euehentia, terramq; tum ſtirpiũ, tum animalium generi pabula proferentẽ. Huius celebritatis ac ſpectaculi initiaturam ueriſſimè, atq; auſpicatum uitam noſtrã, ſecuritatis animi perfuſiq; gaudij plenam eſſe oportet, nec expectanda nobis ſaturnalia, bacchanalia, quinquatria, quòd pleriq; faciunt, qui hos aliosq; dies feſtos aduentantes magna expectatione, ineunteſq; deniq; lætitia geſtiente, iocoq; excipiũt, ut in quibus licentiore laxamento uenali ſeſe riſu oblectent, mercedes hiſtrionibus & ſaltatoribus animi cauſa penſitãtes. Quid uerò indignius, quàm quòd per huiuſmodi ludos in pertinaciſſimum ſilentium compoſiti, atq; hoc maximè agentes, ut dicitur, conſidemus (nemo enim aut lamentatur initiando, aut flet Pythia ſpectando, non magis quàm ſi eſuriat ſuper Saturnalia) eas autem celebritates quarum deus autor nobis ipſe, & propè dixerim præſultor eſt, per lamenta, acerbitates animi, ærumnoſamq; uitam tranſigentes fœdamus plerunq; atq; funeſtamus. Indigniſſimum certè illud, quòd quũ organis in concentum pulſatis, inflatis, tactis oblectemur, atq; auiculis itidem concinentibus, ad hæc animalia luſitantia, tripudiantia, libentes ſpectemus, rurſus ululatu, fremitu toruo, trucíq; eorundẽ aſpectu offendamur, nihilominus noſtram ipſorum uitam triſtem, tetricam, uultuoſam, infeſtiſſimis affectibus, negocijs, curiſq; inexplicabilibus obrutam, omninoq; intemperijs actam cernentes, non modò laxamentum quoddam nobis reſpirandiq; ſpacium implorare nequeamus, ſed neq; alios ad id nos hortanteis audiamus. Quorum ſi moniiis feriatis, ut aiunt, auribus, & ut inqt Comicus, perpurgatis daremus operam, ſimul præſentibus pro re nata citra ullius reprehenſionem uteremur, ſimul præteritorum grata recordatione acquieſceremus, poſtremoq; ad futura intrepide ac præſidenter certa atq; alacri prælucente ſpe nobis accederemus.

FINIS.

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, REGII

Secretarij, in libros Plutarchi de fortuna Romanorum, & Alexandri Magni, præfatio, ad clariſſimum, eruditiſſimumq; uirum, Petrum Cothardum, primum Parlamenti Præſidem.

QVVM in animo mihi eſſet, Petre Cotharde, aliquod tibi documentũ ingenioli noſtri dare, quumq; toto, ut dicitur, pectore cogitarẽ, cuius tandem generis id tibi gratiſſimũ foret, inter euoluẽda Plutarchi Chæronenſis ſcripta, incidi in libros ipſius duos, quos de fortuna Romanorum, & Alexandri Magni compoſuit. In his quũ animaduertiſſem eum fortunam ac uirtutem ueluti in certamen committere, inter ſe cõtendentes utrius earum priores partes in tantis amplificandis imperijs fuerint, in mentem mihi uenit, ſi hoc opuſculum latinum feciſſem, id nimirũ appoſitiſſime me tibi dicaturum. Siquidem non facilè dici poteſt, uirtus an fortuna, utra maior in te fuerit. Nam ſi mihi per pudorem liceat (imò uerò ſi per te, cui omnium minimè aſſentationem placere intellexi) merita tua percenſere, nullus, ſat ſcio, erit ab liuore modò liber, quin tecum etiam fortunam mali-

gnè egisse putet, si tamen præclarius cum ullo agere potuit. Sed rursus eadem mihi uidetur æquissima in te fuisse, ut cui contigerit principem augustissimi ordinis esse, ex quo ueluti uno suggestu tot tantaq; animi ornamenta satis elucescere poterant, illudq; amœnissimum, quod habere te dicunt in numerato ingenium, exaudibilissime sese ac testatissime promere: quanquam in nonnullos alios nostri quoque ordinis, illos etiamnum ad unguem factos homines haud iniquior hæc ipsa fortuna fuerit, quibus quum ipsis tibiq; forte, ut fit, obuiam in publico factus sum, aues mihi albas uidere, ut dicitur, uideor, ita mihi in diem illum totum bene augurari soleo. Quippe in hac temporum iniquitate, quum integri homines & priscæ dignationis uiri in publicum prodeant, haud dubie maiore admiratione ab omnibus suspiciuntur: siquidem quò rarior uirtus, eò plausibilior. Hanc igitur nostri ingenioli fœturam, tumultuario sanè incubatu excusam, ut tibi iandudum debitam nuncupamus. Verumenimuero antequam hoc spectaculum committimus, duo mihi præfanda sunt. Prius te monendum habeo, ne tantam tibi expectationem huius spectaculi facias, quasi in scena Roscius, ut aiunt, futurus sit. Vide, obsecro te, ne si actor inscite quid enunciauerit, continuò morosè fabulam ipsam exigas. Putato te autorem ipsum, id est Plutarchum, audire, erratum suppliciter deprecantem, si quid insulsè elocutus sub alieno cœlo fuerit. Tametsi apud te in eo etiam iure ueniam petere possum, qui quum me scires non exotica eruditione, non Transalpina imbutum, sed hac modò Cisalpina, & propè dixerim, adulterina leuiter illitum (Cisalpinam dico, imò uerò Cispontanam) non indignum tamen censueris, qui inter hoc scriptorũ uulgus nomen darẽ. Fidem enim mihi interdũ fecisti, haud inuita me prorsus Minerua genus hoc scribendi capessisse. Alterum enim nunc eruditiunculæ nostræ specimen ædimus. Illud alterum à te impetrandum nobis est, ne priusquam totum opus perlegis, aliquid de eo statuas. Hoc ideo autem dico: quidam istius ordinis uir in primis doctus ac perpolitus, sed censorij supercilij, cui libellum hunc nostrum percensendum miseram, ut eo familiarissimè utor, quum ad eum postridie uenissem: Vereor, inquit, ô noster, ne tuum opusculum lectorem malè lecturientem inueniat. Cur? inquam: Quia quum uendibiliora, inquit, sua scripta reliqui plerunque facere soliti sint blandis lenociniosisq; principijs, tu contrà subobscuro tetroq; principio lectorem de industria, propè dixerim, deterres: nisi fortasse, inquit, sepiam imitatus es: illa enim in liquida aqua deprehensa ut piscatorem effugiat atramentum effundere sibi solet, quò magis intra turbidam atramq; undam fallat. Ita tu uide, inquit, ne quod non satis intellexeris, uerborũ sententiarumq; ambage inuolueris, ut lectori iudicium eripias. Quid, malum, inquam, facerem? interpretem me meministin' esse, non enarratorem? Sed uereor, ait, ne ut semel de principio sibi lectores persuaserint, de toto perinde opere statuant. Quasi uerò, inquam, horum iudicium flocci faciam, qui à prima charta oscitabundi ad extremam transultare solent, sicq; de unoquoque scribente iudicare. Tibi enim illisq; paucis scribimus, pulsu dignoscere cautis quid solidum crepet, quorum prorsus à uulgo abhorret iudicium. Cæteris displiceam licet, dum ijs perpaucis approbantibus ratio mihi iudicij mei cõstet, in quos literarũ spes ueluti inclinata recũbit. Te igitur Petre candidissime, imò uerò lectores omneis rogo, ut si in libelli nostri fronte tanquam in luto hæserint, ut certè ipsi hæsitauimus, fortasse exemplaris uitio, quod uix unum nacti sumus, ne ideo minus alacriter ad penetralia pergant. His etenim Plutarchus non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat. Vale felicissime. Parisijs. XV. Calen. Septemb. M. D. III.

GVLIELMI BVDAEI

ad lectorem tetrastichon.

Fortunæ elogium blandus mihi perlege lector,
Pollice sic presso fauerit ipsa tibi.
Mox quoq; propensus uirtutem audire memento,
Sic tibi uirtutis detur amore capi.

PLVTARCHI

A PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI, DE FORTVNA ROMANORVM LIBER.

Gulielmo Budæo Parisiensi, Regio Secretario, interprete.

CVM multa sæpe ingentiaq; certamina uirtus & fortuna inter se decertauerunt, tum uerò hoc in præsentia decreturæ sunt, de Romanorum utiq; imperio ueluti iudicio cōtendentes, utrius tandē hoc facinus, utra hanc genuit tantam potentiā, haud immerito. Locuples enim hoc erit ei testimoniū secundum quam iudicatū fuerit, uel nō leue potius erit aduersus crimina refutamentū. Etenim male audit uirtus, ut bonum sed dispendiosum, fortuna uerò ut instabile quid, tametsi bonum, illam nullo se operæprecio afflictare, hanc nullo trabali, ut dicitur, clauo beneficia sua figere. Proinde quis neget utri earū addicta Roma fuerit, aut cōmodissimam uirtutē, quæ bona in bonos tanta cōtulir, aut fidelissimam felicitatē, tanto iam tempore dona sua incolumia asseruantē. Ion igitur poëta in ijs quæ prosa oratione scripsit, fortunam inquit, & sapientiā res diuersissimas simillimarū rerum effectrices esse, utraq; enim uiros augere, ornare, in gloriā euehere, in opes, in imperia. Quid uerbis opus percensendis omnibus? ipsam omnia nobis ædentem, conferentemq; naturam quidā fortunam esse autumant, quidam uerò sapientiā. Itaq; speciosam huiusmodi disceptatio, mirificamq; dignationem urbi Romæ comparabit, ut cuius gratia in quæstionē ueniat, terra, mare, cœlum, astra, utrum à fortuna sint, an potius à prouidentia condita. Equidē (quāquam ferè uirtus & fortuna inter se pugnare dissideréq; solent) de tanti nimirū imperij potentiæq; coagmento fœdere eas icto conspirasse, ex cōpositoq; coëunteis, humanarū rerum pulcherrimam cōsumasse, sartamq; adeò & tectam reddidisse, non ab re mihi persuasisse uideor. Et quemadmodū Plato ex igne inquit, & terra, ut necessarijs & primis, uniuersum procreatū mundū, ut uisibilis tractabilisq; esset, hac utiq; libramentū firmamētumq; cōferente, illo colorem, formam, & motū, at medias naturas aquam & aërem, extremorū dissimilitudinem mitigantes, accōmodantesq; coagmentasse per seipsas, cōmiscuisseq; materiā, hunc in modum existimo tempus quod Romanū nactum est oriens imperium, benignitate deûm fortunam uirtutemq; commiscuisse & cōiugasse, ut sumpta accommodata utriusq; ui augustum prorsus beneficumq; sacellum humano generi absolueret, firmamētumq; adeò stabile, & sempiternum elementum, quod aberrantibus fluctuabundisq; humanis rebus ancoræ instar esset, ut inquit Democritus. Rursus quemamodū Physici dicunt, mundum non fuisse mundum, nec potuisse corpora in unum coëuntia communem ex omnibus speciem ædidisse, sed eorum partim minutis huc temere, & illuc iactatis & dilapsantibus, & complexus fugientibus, partim crassioribus compactioribusq; acria inter se certamina, turbidosq; motus concientibus, iactationē magnopere, & ueluti æstum extitisse, corruptionibusq; & erroribus, & tanquam naufragijs permixta omnia fuisse, antequam terra ex concretis inter se corporibus iustam magnitudinem indepta, suopte ipsa libramento fixa cæteris quoq; naturis fixam sedem præbuit, ad hunc propè modum maximis inter homines potētatibus & imperijs, prout fortuna tulisset agitatis, interq; se offensantibus, quòd uidelicet nulli præualerent, omnes autem adniterenť, incredibilis internicio, errorq; & omnium immutatio fuit. Quoad inualescente, augescenteq; urbe Roma, partimq; sui sibi cœli gentes populosq;, partim genere abhorrenteis, trāsmarinosq; regum principatus accommodante, sedem tandem eam maxima quæq; habuerunt præsidiumq;, & tanquam pacis mundum imperijq; orbem nullo errore uersatilem,

[Margin, line "tempore dona sua…": *sententia Ionis*]

[Margin, line "B reiq; solent":] B

[Margin note: *Vt in carminibus sibyllinis:* ἔσται κόσμος ἄκοσμος, *id est, erit mūdus immundus, hoc est inconditus.*]

C omnímoda quidem ijs uirtute ingenita, qui huiusmodi rerum competentiam præmoliti sunt, multa uerò fortuna cõspirante, ut hinc iam licebit procedente oratione demonstrare. Enimuero nunc mihi uideor uelut ab edita specula fortunam uirtutemq́ despicere, ad huius commissum certaminis ingredienteis, sed uirtutis quidem mitis incessus, & aspectus æquabilis, adhibetq́ ad cõtentionem uerecundam quandam ambitionem in uultu eminentem, sed longè relinquitur præ properante fortuna. Deducunt autem eam & cateruatim stipant Arma cruenta uiri gestantes Marte perempti, aduersis ijsdem uulneribus obsiti, sanguine stillãtes sudore mixto, semifractis innitẽtes spolijs. Agedum percontemur, si placet, qui tandem hi sint. Fabricios esse aiunt, & Camillos, & Lucios, & Cincinnatos, & Fabios Maximos, Claudios Marcellos & Scipiones. Video & C. Marium fortunæ infensum. Mutius etiamnum Scæuola ustulatam manum ostentat uociferans: Num hanc quoq́ fortunæ dabis? Marcus quoq́ Horatius, uir ille strenuus, propter ripam Tyberis Tyrrhenis telis obrutus, claudicante crure exultans, uelut ex imo uertice succlamat: an ego forte tuitu etiam mutilatus sum? Huiuscemodi habitu comitatus uirtutis ad committendum certamen incedit. At uerò fortunæ pernix quidem motus, & confidentiores spiritus, spesq́ ferociens. Relicta autem uirtute longè anteuertens præsto est, nec solitis tamen ipsa pennis sublimis, aut summos in ungues arrecta uolubili pilæ insistens lubrica anceps q́ accedit, subindeq́ acerba discedit, sed ut Spartiatæ Venerem aiunt Eurotam traijcientem, speculo, mundo, cestoq́ positis, hastam scutumq́ sumere Lycurgo sese comentem, sic fortuna destitutis Persis & Assyrijs Macedoniam celeris peruolitauit, excollatoq́ protinus Alexandro Aegyptũ & Syriam regna circunferens peragrauit, identidemq́ conuersa Carthaginenses succollauit. Postremo in palatium se conferens, traiecto Tyberi, positis (ut credere par est) alis, exu

D tis talaribus, abiecta instabili uestigiaq́ fallente pila, ita Romam ingressa est, ut constanter permansura, talisq́ nunc sese ad iudiciũ sistit, non incomperta, ut inquit Pindarus, nec geminum temonem uersans, sed Iustitiæ Suadaq́ soror Prouidentiæq́ filia, quo modo generis eius ductum explicuit Alcman, inter manus gestans decantatissimum illud Copiæ cornu, non pomorum exuberantiũ assiduè plenum, uerum quæ fert cũq́ omnis terra omneq́ mare, ad hæc quæ amnes, portus, metallorumq́ uenæ largiter copioseq́ fundens. Clari egregijq́ uiri non pauci cum illa uisuntur. Numa Pompilius ex Sabinis, & Priscus ex Tarquinijs, quos aduenas peregrinosq́ reges in Romuli solio constituit. Paulus Aemilius à Perse & Macedonibus illibatum & integrum exercitum reportans incruenta uictoria triumphans fortunam in cœlum laudibus effert. Effertq́ & Cæcilius Metellus Macedonicus senex, succollantibus elatus quatuor filijs consularibus, duobusq́ item consularibus generis, nepotibusq́ ornatissimis uiris, clarissimis rebus domi militiæq́ gestis. Aemilius Scaurus ex obscura uita, obscuriore genere ortus, nouus homo, &, ut dicit, terræ filius, ab ipsa sublatus magni princeps consessus eligitur. At uerò Cornelium Syllam ex Nicopolis meretriculæ sinu assumptum sustollens ipsa super Cimbricos etiam Marij triumphos septemq́ consulatus, imperijs dictaturisq́ affecit. Is se suasq́ res gestas omneis fortunæ uendicãs cũ Sophoclis Oedipo uociferat: Fortuna ego me parente prognatum fero. Et Romana quidem lingua felix uocitabatur, Græcis uerò hunc in modum scripsit: Lucius Cornelius Sylla uenustus: hoc enim modo apud nos Chæroneæ trophæa & Mithridatica inscripta sunt, nec ab re; quippe plurimũ ueneris habet non nox, ut Menander tradidit, sed fortuna potius. Nonne igitur si quis in auspicanda hac concertatione à fortuna steterit, possit Romanos testes ipsos citare ueluti fortunæ plus quàm uirtuti tribuentes? Nempe uirtutis apud eos Numantinus Scipio templum sero multisq́ pòst annis sacrauit: post quod Marius uirtutis & honoris, ab hoc Mentis Aemilius Scaurus, sub Cimbrici belli tẽpora natus.

Hi cum

A Hi quum iam oratorum rhetorumq; argutiæ in urbem irrepsissent, huiusmodi nomina rerum honoribus prosecuti sunt. Sapientiæ uerò ad memoriam nostram nulladum ædes sacrata est, non magis quàm prudentiæ, aut magnanimitatis, aut tolerantiæ, aut continentiæ. At fortunæ delubra eximia, & antiqua, & propè dixerim cum primis urbis fundamentis iniecta sunt. Primus fortunæ delubrum Ancus Martius substruxit, nepos idem Romuli, rexq; ab eo quartus. Is fortunam uirili nomine dicauit, propterea fortasse quòd in uictoria fortiter obtinēda priores sunt etiam fortunæ partes. Muliebris uerò fortunæ templū ante Camillum extructum est, quum Marcum Coriolanum infesto Volscorum exercitu in urbem uadentem mulieres retro blanditiæ in Volscos auerterunt. Hæ mulieres cū matre uxoreq; eius legatione suscepta exorauere peruicereq; tandē ut patriæ parceret, Barbarorumq; illinc exercitum abduceret. Quo tempore fortunæ fertur simulachrum hanc quum sacraretur uocem edidisse: Sanctè me legibusq; patrijs fœminæ consecratote. Furius porrò Camillus quū Celticum ignem restinxit, Romamq; oppensam auri æquilibrio à libræ lance decussit, nec prudentiæ, nec fortitudinis ædem, sed Aij tantum Locutij in uia noua extruxit, quo in loco ante bellum Gallicū uocem à Marco Decio auditam noctu illac transeunte inquiunt, bellum illud instare denunciantem. Quam uerò ad Tyberim fortem fortunam uocant, quod est ualidam, strenuam, & bellacem, perinde atque omnē in ea egregiè uincendi uim ponentes, in hortis extruxerunt à Cæsare populo legatis, utique illum existimantes fortunæ quoque benignitate maximum euasisse, quod ipse testatus est. Nam Caium Cæsarem dicere uererer in tantum ab ea fastigium euectum, nisi hoc ipse profiteretur. Qui ubi Pompeius à Brundusio soluit, pridie Nonas Ianuarias sole in bruma existēte, mare quidem in nullo negocio traiecit, fortuna dubio procul hyemem inhibente. Assecutus autem Pompeium copijs ingentibus instructum, tum maritimis, tum terrestribus,

B in statiuisq; tum agentem, ipse contrà paruis transportatis copijs, reliquis quæ sub Antonio Sabinoq; erāt subsequi cunctantibus, sustinuit nauiculam clàm ingressus, in seruique adeò habitum compositus, ut nauicularium gubernatoremq; falleret, ipse sese fluctibus committere. Porrò quum ad fluminis ostium gubernatorem obluctantibus undis citatóque æstu erumpendi spem abiecisse cerneret, tum demum retecto uultu sese prodens: Age uir, inquit, generose, aude, nihil quicquam timeas, fortunæ tantum uela uentisq; permitte. Denique quum Cæsarem uehas Cæsarisq; fortunam, aude fidentissimè cum eo nauigare, peregre ire, militare, exercitum agere. Profectò fortunæ unius fuit trāquillitatem mari, calorem hyemi, segnibus pernicitatem, ignauis strenuitatem imperare, quodq; fide maius est, fugam Pompeio, Ptolemæo hospitis necem, uidelicet fortuna præstante, ut & Pompeius interiret, nec Cæsar scelere obstringeretur. Quid? filius eius qui primus Augustus dictus est, nónne nepotem in militiam mittens à dijs fortitudinem quidem Scipionis ut illi darent optauit, Pompeij autem beneuolentiam, suamq; ipsius fortunam? nempe sibi adscribēs ut ingenti operi fortunā artificem, quippe quæ ipsum Ciceroni, Lepido, Pansæ, Hircio, Antonio & Marco commendans, rebus illorum gestis, manibus, & uictorijs in insolitam amplitudinem sustollēs, hósque uicissim premens, uni ei gradum reliquit ad tantum scandenti fastigium. Illi nanque Cicero res urbicas, Lepidus bellicas administrabat, Pansa uincebat, Hircius cadebat. Denique Antonius illi à senatu bonisq; desciscebat. Nam Cleopatram quoque Cæsaris ego fortunæ assignauerim, ad quem uelut scopulum illisus ille, & tandem absorptus est, ut unus superesset Cæsar. Memoriæ proditum est, quum mutua consuetudine familiarissimè uterentur, sæpenumero sese ludo illis oblectantibus aut pilæ, aut tesserarum, aut altilium etiam certamine coturnicum, aut gallinaceorum, nūquam nō uictum Antonium abire, reprehensumq; eum ingenue sæpe ab uno amicorum, qui uaticinandi

Aius Locu

C peritia sese apud eum uenditabat, iisq; ferè uerbis admonitum: Quid tibi cum hoc iuuene? facesse ab eo primo quoque tempore. Clarior es rerum gestarum gloria, ætate senior es, pluribus imperas, operam in bellis nauasti, rei militaris usu præstas: uerum tuus, inquit, genius genium huius ueretur, tuaq; fortuna, alioqui per se ampla, illius fortunæ assentatur. Quod nisi longissimè hinc abeas, haud dubie te deserto ad eum iam iamq; transibit. Hos habuit fortuna testes, quos ad hoc iudicium citaret. Veniamus nunc ad ipsarum rerum testimonia, quæ disquisitio nobis à primordijs urbis repetenda est. Iam inde igitur quis neget ad Romuli genituram, salutem, educationem, & auctum, præstantissimarum quidem ueluti fundamenta uirtutum iacta, uerum à fortuna substructa? Principio enim quod ad genitură partumq; ipsorum urbis conditorum pertinet, mirificæ cuiusdam felicitatis fuisse uidetur, utpote quorum mater ex diuino compressu peperisse dicitur: & ut Herculem genitum longissima nocte inquiunt, die contrà quàm per naturam licet inhibito remoratoq; sole, haud aliter sub conceptum proseminationemq; Romuli memoriæ proditum est, solem deliquium passum iusto eius cum luna coitu. Similiter atque Mars deus Syluiaq; mortalis id horæ coierant. Quod idem quoque ipsi Romulo contigit quum è uita migrauit. Aiunt enim Nonis eũ Capratinis sub solis deliquiũ nõ comparuisse, quam diem ad hoc tempus celebrem solennemq; habent. Verumenimuero genitos eos tyranno interimere uolente fortunæ beneficio suscepit non barbarus, non trux facinoris minister, sed clementia quidam & humanitate præditus, ita ut ne interficeret. Fluminis ripa, qua alluuies expatiari solebat, herbido prato uestita erat, hãc obumbrabant arbusta humilia, ibi ille infantes exponit propter caprificum, quam ruminalem uocant. Lupa tum forte orba, lacte exuberans, distentisq; supra modũ grauata uberibus, leuari onere cupiens, infantibus amplexabunda incubans sugendas papillas præbuit. Auis autem sacra, quem Picum Martium uocãt, ad eos uentitans,
D leniterq; eis insidens, eorum oscula unguiculis diducens, in ea turundam indebat consueti sibi cibi. Propterea ruminalem caprificum nuncuparũt, priscis utique Latinis rumam papillam uocitantibus, quam lupa ingeniculans infantibus summiserat. Ex eo factum, ut loci illius accolæ diu infantes nullos omnino exponerent, sed omnes quotquot geniti essent tollerent, in Romuliq; honorem & imitationen educarent. Profecto quòd tandiu fefellerunt apud Gabios educati & instituti, ut à nullo non ignoraretur Syluiæ filios Numitorisq; nepotes esse, uaframentum id fortunæ commentumq; uidetur, nimirum id agentis, ne ante ædita facinora generis modò inuidia interirent, sed ut rebus potius egregijs gestis hominibus innotescerent, uirtutisq; exemplis æditis documenta sui prima darent. Hic mihi in mentem uenit dictum quoddam Themistoclis, magni prudentisq; imperatoris. Quum enim Athenis iuniores quidam eo imperatores prospere rebus gestis Themistocli sese præferendos censerent, ita respondit Themistocles, ut diceret posterum olim diem festo cum die contendisse, obstrepentem illum sollicitumq; esse dicentem, se uerò pridie apparata fruenda per ocium præbere. At illum respondisse, uera prorsus posterum diem dicere, sed si non fuissem, inquit, ubinam terrarum esses? Sic absque me foret ille inquit, Medis aduentantibus, quisnam uestri nunc usus esset? Hoc itidem mihi uidere fortunam uideor ad uirtutem Romuli dicere, splẽdida quidem & ampla tua gesta, documentumq; dedisti diuino te ortam sanguine genereq; esse, sed cernis tamen quàm longè tibi præstem: nisi enim ego tum beneuola officiosaq; affuissem, aut si deseruissem prodidissemq; paruulos, tu quo tandem modo, aut unde effulgeres? Nisi fera tum, inquam, fœmina occurrisset, lactis exuberantia præturgida, magisq; quem aleret quàm quo aleretur ipsa quæritans, sed aut natura efferata, aut fame stimulante, uide ne hæc insignia quæ nũc sunt fana, regiæ, theatra, ambulationes, fora, basilicæ, gurgustia pastorum esse oportuerit armẽtariorumq; stabula, Al-

bano

A bano uiro Tyrrhenóue aut Latino seruientium. Proinde cum omnibus in rebus po tissima principium pars est, tum maximè in condendis urbibus, quod hæc urbs ipsa fortunæ haud dubie debet, quæ eius conditorem seruauit. Virtus Romulum magnum fecit: at fortuna quoad fieret seruauit. Age uerò Numæ regnum quod diuturnum fuit, quanta omnium consensu felicitas traduxit? Nam Aegeriam nympham Dryadum unam, scitam quandam deam, uiri huius amore captam sui illi indulsisse consuetudinē instituentem informantemq; ueluti adolescentē rempublicam, fortasse fabulosum sit: siquidē qui dearum alij connubia assecuti traduntur, dijsq; chari alioqui fuisse, Pelei, Anchisæ, Aemathiones, haud omnibus usquequaq; uoto competentibus mœstitia nulla ad extremum beatitudinem interpellāte uixerunt. At uerò Numa secundam planè fortunam contubernalē habuisse uidetur, disceptandisq; in rebus assessitantem, imperijq; adeò sociam: quippe quæ ciuitatem Romanā in finitimorum infestissimis odijs, ueluti turbidissimis æstuarijs undabundoq; mari agitatam excipiēs, intestinis tot insuper malis discordijsq; languentem, furores omnes aduersos odiaq; tanquam flatus restinxit. Et ut Alcyonum nidulamenta mare benignè suscipiens connutricanti tranquillitate hyeme seruat incolumia, haud aliam for tuna tranquillitatem rebus inducens obtendensq;, nullo prorsus morbo, periculo, tumultu'ue insignem, recens instituto populo, & adhuc (ut ita dixerim) uibranti, spacium altius dedit radices agendi, inualescentemq; indies ciuitatē institutis legibusq; firmandi ociosè nulloq; negocio. Porrò quemadmodum onerariam actuariam'ue nauem non sine plagis multis cōtingit multaq; ui fabricari compingiq;, malleis, clauis, coagmentis, ferris, & bipennibus, cessare autē absolutā ad certū quoddā tempus necesse est, quoad tenaces nexus clauiq; consuetudine fiant, alioqui si mollibus adhuc fluidisq; commissuris deducatur, continuò mare transmissuram laxatis

B hiulcisq; compagibus, sic qui primus Romam rex condidit ex agrestium pastorūq; turba uelut ex roboribus ualidis eam coagmentans, labores haud spernendos pro tulit, non minimis in bellis periculisq; conflictatus necessitate coactus in ortu statim urbis lacessentes hostes arcere. At qui secundum hunc regnum suscepit, firman do irroborandoq; urbis augmento benignitate fortunæ laxamentum adeptus est. Quòd si tum Porsena quidam infesto mœnia exercitu Tyrrhenoq; uallo tum etiam fluida tremebundaq; cinxisset, aut Bellonæ instinctu percitus aliquis Marsicæ defe ctionis princeps, aut Lucanus quispiam turbulentus homo rerumq; nouarum studiosus, aut urbi infensus, aut pacis aduersus consilijs, qualis postea Mulius aut Sylla ille ferox, aut postremo Telesinus, unico ueluti ex composito signo dato tota armata Italia philosophum Numam inter sacrificia suppliciaq; deorum classicis undique oppressisset bellicum occinentibus, profectò haudquaquam paria tantis rerum fluctibus ac procellis rudimenta urbis fuissent, nec in tantam clarissimorum ho minum coaluissent multitudinem. Nunc autem mihi uidentur id temporis quietæ res apparatus & uiaticū ad sequentia bella fuisse, populusq; Romanus athletæ modo à multis sub Romulo certaminibus initis, tribus & quadraginta annis per ociū se exercens, uires futuris hostibus pares collegisse: nihil enim aduersi infestam Ro mam habuisse tempore illo dicitur, non famem, non pestem, non soli sterilitatem, non aut æstatis deniq;, aut hyemis intemperiem, facilè cerneres non humano tempora illa consilio, sed diuina quadam procurari fortuna. Clausæ igitur ea tempestate Iani portæ, quas belli fortunam uocant, utpote quæ belli tempore reserabantur, pacis uerò occludebantur. At uerò mortuo Numa apertæ sunt Albano commisso bello. Rursusq; alijs sexcentis super alia bellis continenter excipientibus per annos quadringentos & octoginta, pace clausæ sunt post Carthaginense bellum composita Caio Attilio Titoq; Consulibus. A quo iterum anno exeratæ sunt continentibus ad Actiacam usq; Cæsaris uictoriam bellis. Tum demum Romana arma haud

C ita multo tempore cessauere: etenim Cantabrorum, Galatarumq; tumultus in Germanos grassantium, pacem illam disturbarunt. Hactenus testimonia prosperæ Numæ fortunæ memoriæ sunt prodita. Enimuero qui deinceps reges ab hoc fuere, fortunam mirificè coluerunt, ut urbis Romæ caput, ut urbis altricem, ut deniq; urbis columen, ut Pindarus inquit. Hoc autem sic æstimare licet. Fanum est magno Romæ honori habitum, quod uirtutis ipsi uocant, sero multisq; pòst seculis à Marco Marcello extructum, eo qui Syracusas cepit. Est & alterum eius quam ipsi Mentem uocant, sed & hoc Scaurus consecrauit Aemilius, circiter Cimbrica tempora natus, quum iam Græcorũ logi & argutiolæ scitaq; disserendi genera in urbem immigrassent. Sapientiæ uerò fanum ad hoc æui nullum habent, non magis quàm temperantiæ, aut tolerantiæ, aut magnanimitatis. Fortunæ permulta habent tum antiqua, tum eximia, in omnibus propè insignibus urbis locis regionibusq; dicata. Et

FORTVNA *Virilis.* uirilis quidem fortunæ templum ab Anco Martio quarto eorum rege extructum, quòd plusculam sibi fortunam ad indipiscendam uictoriam affuisse quàm fortitudinem crediderat, ideo sic uocatum. *Muliebris.* At muliebris fortunæ à mulieribus, quæ Coriolanum auerterunt exercitum, in urbem hostiliter agentem, consecratum nullus non nouit. Quid quòd Seruius Tullius, qui regum omniũ maximè popularis fuit, iusq; ciuile maximè tutatus est, à quo suffragiorum militiæq; iura diligenter constituta sunt, quiq; Censor primus fuit, idem uitæ & temperantiæ obseruator, fortissimus idem & uir prudẽtissimus, sese tamen ipse fortunæ uendicabat, suiq; regni opes acceptas illi ferebat, uulgo ut prædicaret consuetudinem sibi cum fortuna intercedere, quam per fenestram quandam delabi ad se in cubiculum aiebat, quam nunc Fenestellam portam uocant. *Primigenia.* Extruxit igitur in Capitolio fortunæ fanum primigeniæ dictæ, nec non obsequentis fortunæ, quasi dicas indulgentis, aut ut nonnulli interpretantur, clementis. D Sed Romanis hactenus nominibus usi iam hinc græcè huiusmodi consecrationum numina percensere conabimur. *Idia.* Iam primum igitur Idiæ, id est priuatæ fortunæ delubrum in palatio situm est. *Ixeutria.* Est & Ixeutriæ, id est uiscatricis, tametsi id nominis ridiculum est, sed non ab re tamen translatione id dante, ac si dicas, tenaciter attrahẽtis quicquid illi hæsisset. *Parthenos.* Ad fontem muscosum Partheni, id est uirginis fortunæ fanum est. *Euelpis.* In magno angiportu fortunæ Euelpidis. *Mascula.* Est & ad Veneris masculæ fortunæ ædicula, ad hæc sexcẽta alia honorifica fortunæ cognomenta, quorum Seruius bonam partem sacrauit, nimirum animaduertẽs, in administrandis rebus humanis maximum, uel potius unicum fortunam momentum esse, quod ipse uel omnium maximè expertus esset, quippe ex hostili captiuoq; genere ad regium fastigium euectus. Nam Coriolanorum oppido ab Romanis ui capto, Ocrisia uirgo captiua, cuius nec uultum obscurare, nec mores fortuna potuit, Tanaquili dono data Tarquinij regis uxori seruiuit. Hæc ex assecla quodã (quos clientes Romani uocant) Seruilium genuit: quanquam sunt qui id negent, uirginemq; affirmẽt Ocrisiam primitias assumere ex regia mensa, libamẽtaq; solitam, ad focumq; ferre, olim quum pro more id faciẽs in ignem libamenta porriceret, prolificum uiri genitale ex fauilla surrectum sensisse, hocq; illam stupore attonitam Tanaquili uni detulisse, illam autem (ut erat perspicaci solertiq; ingenio) in honore puellam habuisse non secus ac nympham, ut quæ huiusmodi uisum non sine deûm numine accidisse existimaret. Laris quidam autumant hunc amorem fuisse, nõnulli Vulcani. Aedito porrò Seruio quum adhuc infantulus esset, affulgere è capite eius splendor non absimilis fulgetræ uisus est. Antias aliter tradit. Seruio enim ait Getaniam uxorem fuisse. Qua morte sublata quũ ex mœrore ægritudineq; animi in somnũ, ut fit, delapsus esset, uisam faciem eius matri comitibusq;, quæ tum aderãt, igne obsplenduisse, quod uisum fidem fecisse, ex igne eum genitum, omenq; haud dubium fuisse

ad nec

A ad nec opinatum illi regnũ, quod Tanaquilis opera post Tarquinij mortẽ adeptus est, tametsi omnium minimè regum ad regnum appositus, aut regni auidus fuit. Quippe qui deponendi regni, ni uxor obstitisset, consilia agitauerat. Moriens enim illa creditur ad iusiurandum eum adegisse, se in imperio permansurũ, quæcꝫ ad triumphũ Romanorum moribus obtinendum pertinerent, eorũ nihil non admissurum. Proinde Seruij regnum usquequacꝫ fortunæ delegandũ est, ut quod insperatò nactus, inuitus quocꝫ retinuerit. Verũ ne uideamur in prisca secula uelut in loca cæca ex illustribus perspicuiscꝫ pedem referre, age relictis regibus ad notiora iam gesta nobilioraꝫ bella, orationẽ traducamus. Quibus fiduciã ipsis fortitudinemcꝫ affuisse quis tandẽ non fateatur cum uirtutis adiutrice, ut inquit Timotheus? Sed tam facilè rerũ successus affluẽs, undicꝫ, ut ita dicam, impetus in tantas opes amplitudinemcꝫ euehentis, non manibus hominum, non ui humana hoc esse comparatũ imperium clamitat, sed deorum ductu potius auspicijscꝫ, urgentiscꝫ adeò fortunæ uelis. Trophæa alia super alia eriguntur, triumphi triumphos excipiunt, arma sanguine calentia nouo subinde sanguine abluuntur, uictorias numerant non cadauerum spoliorum'ue aceruis, sed subactis regnis, populiscꝫ in seruitutẽ redactis, insulis cõtinentibuscꝫ classibus suis patefactis: ea est Romanorum imperij magnitudo. Vna pugna Philippus Macedoniam perdidit, una clade accepta Antiochus Asia cessit, uno prælio uicti Carthaginenses Lyben amiserũt. Denicꝫ uir unus unius exercitus impetu imperio Armeniã adiecit, Pontum, Euxinon, Syriam, Arabiam, Albanos, Iberas, & omnino quæ cis Hyrcanos Caucasumcꝫ sunt. Ter illum uictorem uidit Oceanus terras ambiens. Numidas in Libya ad littora uscꝫ meridiana repulit. Hispaniam Atlantico tenus subegit cum Sertorio desciscentẽ. Albanorũ reges insectans intra Caspium pelagus cõpulit. Bella hæc omnia egregiè profligauit publicæ fortunæ ope adiutus, ab ea uerò destitutus sua tandẽ ipsius sorte cecidit. Enim-
B uero magnus ille Romanorũ genius nõ ut Macedonum ad dieculam aspirans, aut breuiculo tempore florens, nec terrestris modò ut Lacedæmoniorum, aut maritimus ut Atheniensiũ, nõ sero excitus ut Persarum, aut cõfestim elanguescens ut Colophoniorũ, sed iam inde à primo urbis ortu cõpubescens, coalescens, rempublicã cõtrectãs, uno deinde tenore terra, mari, in pace, in bello, in Græcos, in Barbaros fideliter permanẽs. Is Annibalem Pœnum, torrentis instar per Italiam effusum, intestinis inibi simultatibus ciuilibuscꝫ discordijs exhausit, nullo Carthagine supplemento pecuniáue missis. Is Cimbrorum, Teutonumcꝫ exercitus magna diremit locorum temporumcꝫ intercapedine, unus ut par esset Marius uicissim cum utriscꝫ confligens, neu † semel irruentia trecenta millia inuictorum armis hominum Italiam obruerent. Non aliam ob causam Antiochus belligerante Philippo distinebatur, uicissimcꝫ Philippus periclitante Antiocho antè iam fractus ocio senescebat. Mithridates Marsico flagrante bello Italia Sarmaticis distringebatur Basternicíscꝫ bellis. Denique Tigranem suspicio Mithridatici belli tempore inuidiáque inhibebant, quoad illo demum uicto sese simul ut perditum iret, intulit. Age uerò in maximis reipublicæ calamitatibus fortuna nónne afflictam ciuitatem erexit? Castrametátibus ob Capitoliũ Gallis, arcemcꝫ obsidentibus, exitiosa citat populis cõtagia morbi, ijdem euadere noctu aggressi quum mortales omnes latuissent, fortuna tamen mire exaudibiles temerariuscꝫ casus fecerunt. De qua aggressione non absurdum forsitan fuerit plusculis disserere. Ab insigni illa Romanorum ad Alliam clade pars Romam cursu quàm poterant concitatissimo contendentes terrore omnia tumultucꝫ complent. Ad quorũ trepidos nuncios maxima pars populi quà cuicꝫ proximũ fuit dilapsi, paucis in Capitolium confugientibus, quæcꝫ tolerandæ obsidioni erant illuc raptim cõportantibus, pars à prælio effusa statim fuga Veios

† *simul.*

C conuenientes dictatorem Furium Camillum creant. Hunc prosperis olim rebus populus elatus damnatum peculatus urbe eiecerat, tum autem aduersis perculsus af flictusq; casibus suppliciter ab exilio reuocabat, ultro imperium deferens iudicio non obnoxium. Verum ne temporum iniquitate magis ille quàm è legum præscripto magistratum accepisse uideretur, neu tanquam complorata republica palantis conuenæq; exercitus armis ad imperium raptus, oportere occurrebat castrensem imperij delationem senatus autoritate affirmari, qui in Capitolio obsidebat. Caius igitur Pontius erat uir impiger, hic mandata ad senatum quum se perlaturum recepisset, ingẽs adijt periculum, eunti fallendum per medios hostes erat, quũ excubijs uallocq; circundata arx undique esset. Is ut ad amnem peruenit, suberibus latis incubans, corpus uectabuli leuitati credens, secundo se flumini permisit, à quo clementer placideq; deuectus, alteram ad ripam nullo negocio peruenit. Vnde digressus per hostium rarissima uadebat, ex ignium ipsa raritate silentioq; captans. Ad collis inde prærupta quũ uenisset, qua molliorem cunq; ascensum compererat arrepens, quaq; aspera supinitas enitendi præbebat adminicula, ad hæc in salebrarum anfractus sese insinuans, omni ope, omnibusq;, ut aiunt, ungulis connixus ad summum tandem euasit, ibi à uigilibus admissus, mãdata obsessis exposuit, acceptoq; decreto rursus quà uenerat ad Camillum regressus est. Cæterum postridie luce orta Barbarus quidam locum temere oculis, ut fit, lustrans, cum summa pedum uestigia fallentisq; se pedis lapsus, tum in obtrito flaccescẽteq; gramine qua terrena loca erant obliquos corporis tractus & surreptantis uestigia animaduertẽs, popularibus suis detulit. Hi uiam interpretati se ab hostibus edoctos, tentandæ rei consilium capiunt, noctuq; qua infrequentissima interdiu obseruauerant scandentes, canes etiam excubitores uigilumq; comites, nedum uigiles ipsos somno sopitos latuerunt. Nec ideo

D tamen Romana fortuna uocis indiga fuit, quæ tantum malum prodere indicareq; posset. Anseres Iunoni sacri ad deæ templum alebantur. Hoc animal cum natura facilè consternabile est, & ad omnem strepitum sollicitum, tum id temporis premente cibariorum inopia neglectum, tenuis à fame somni erat, proinde illico senserunt hostes iugum superasse, turbidoq; admodum id clamore prodidere aduolitantes. Armorum deinde splendore consternati, clangore uehementi Romanos, & ad omnia collis loca pertingente exciuere, qui re, ut erat, animaduersa hostes celerrimè deturbatos in præceps impulerunt. Miratur se nunc etiam fortuna commemorandis his casibus. Canis in crucẽ sublatus, anser in eleganti grabatulo gestatoriolo'ue quamdecentissime sedens. Mirificas hæc species fortunæ opes ostentat, ad resq; omnes explicandas, atq; unde minimè sperares solertissimam facultatẽ, quippe quæ absoluendis suis cœptis mentem quidẽ amentibus & rationis expertibus suggerat, animos autẽ & fiduciam exanimatis & excordibus. Nam quis tandem nõ stupeat, reiq; adeò miraculo in torporem mentis abeat, qui temporis illius mœstitiã, sequentiumq; seculorũ felicitatem attentius reputauerit? Qui sursum uersus intuens, nobilitatem & precia donariorũ, artium specimina, ambitiosissimas urbiũ liberalitates, coronas regum, deniq; quæ fert cunq; terra, mare, insulæ, & continentes, postremo

† colles quæ amnes, quæ stirpes, quæ campestria † collina & metalla: qui omnium, inquam, horum primitias decore inter se certantes, specieq; locum illum uenustateq; honestantes pro rei dignitate æstimauerit, ut hæc parum abfuerit nihil quicquã ut essenr, nusquam ut uiserentur, utq; quũ horrendaq; tetraq; caligine barbarisq; gladijs & sanguinarijs animis omnia tenerentur, abiecta rationisq; expertia ac secordia altilia ansam urbi salutis præbuerint? Vt denique & magnos illos ciuitatis principes optimosq; bello uiros Manlios, Posthumios, Papyrios nobilium posteritati familiarum proautores, anseres tantum non perditos excitarint, ut patriam patriumq; deum tuerentur. Quod si id uerum est, quod Polybius in secundo historiarum

A rum tradit, quas de Gallis scripsit, qui urbem tum ceperũt, Gallos accepto nuncio uri se domestico bello, finitimis Barbaris per occasionem ac solitudinem fines eorum ingressis, omniaq; armis obtinentibus, facta cum Camillo pace digressos, ne tum quidem in disceptationem uenit Romanis fortunam salutis causam attulisse, quippe distinentem hostes, aut etiam Roma nec opinato modo conuellentem. Tametsi quod satis dignum operæprecium circa hæc diutius immorari, quæ nihil certi satis exploratiue habent. Nam prisca Romanorum gesta corrupta, ut Polybius tradit, confusisq; commentarijs multa rerum obscuritate inuoluta sunt. Sequentis æui clariora illustrioraq; acta benignitatem fortunæ manifestius cernendã præbent. Nam Alexandri mortem huic quoq; ipsi adscripserim, uiri cum felicibus cœptis, tum clarissimis facinoribus, tum inaudita spirituum ferocia, ab exortu ad occasum emicantis astri cuiusdam modo, iamiamq; in Italiam armorum fulgetras eiaculaturi, ut erat illi expeditionis prætextus Alexãder Molossus à Brutijs Lucanisq; ad Pandæsiam obtruncatus. Quanquam reuera in omnes æquè ferebatur hominès, cum gloriæ indipiscendæ ampliandiq; imperij cupidine, tum uerò æmulatione Herculis Liberiq; patris expeditionũ terminos superandi. Romanam uerò potentiam audiebat, bellicũq; robur Italiã ingressuro exacuti mucronis instar opposita: etenim celebre eorum nomen ad eum peruenerat, eximiaq; fama ueluti pugilũ bellis innumeris exercitorum. Et profectò haud incruento Marte decerni potuisset, ut arbitror, si inuictis ad id temporis armis, tam celsi iugiq; impatiẽtes spiritus inter se conflixissent. Multitudine enim erant ad centũ & triginta millia bellicosi omnes & strenui, equestri ijdem pedestriq; certamine perinde rem gerere assueti.

F I N I S.

B

PLVTARCHI CHAERONEI DE ALEXANDRI FORTVNA VEL VIRTVTE, LIBER PRIOR.

Interprete Gulielmo Budæo.

HAec uerò fortunæ oratio est, proprium suumq; unius opus censentis Alexãdrum regem esse: refellenda uerò ex parte philosophiæ, imò Alexandri potius frementis stomachantisq;, si gratuitum adeptus fortuitumq; imperium uidebitur, quod sanguine multo uulneribusq; alijs super alia acceptis cumulans, noctes complureis insomnes belligeransq; dies traduxit Marte cruentos, cum inuictis bello imperijs innumerisq; gentibus, amnes idem incommeabiles editissimasq; rupes consilio, tolerantia, fortitudine, & moderatione superans. Equidem eum existimo egregijs ipsius gestis sese inscribentem fortunam hunc in modum alloqui: Apage te à me fortuna, desine quæso meæ obtrectare uirtuti, noli mihi conuulsam adimere gloriam. Tuum erat facinus Darius, quem ex seruo & astande Persarum regni compotem fecisti. Tuus etiam Sardanapalus, cui regni insignia purpurã carminãti detulisti. Ego uerò per Arbela ad usq; Susa peruasi obuia quæq; subigẽs, Cilicia mihi Aegyptum latè patentem aperuit, Ciliciãq; Granicus, quẽ, ut scis, ipsum per Mithridatis Spithridatisq; corpora traieci. Mirari tete per me tibi licet in incruentis integrisq; regibus, nempe illi fortunati erãt Ochi, Artaxerxæ, quos in lucem statim æditos in Cyri solio statuisti. At meũ quidẽ corpus nõ paucissima uestigia fert obluctantis fortunæ, nõ à me stantis. Iam primũ in Illyrijs caput mihi saxũ, pistillum uerò collũ contudit: ad Granicũ caput barbaricus ensis discidit, ut ad Issum femur: apud Mecadartas sagitta suræ osse diffisso defunctus sum. Reliqua iã Indorũ uulnera, tũ humero sagittæ ictu traiecto, tũ in Gandridis crure, adhæc apud Mallotas sagitta arcu missa accepto in

C pectus uulnere ferro penitissime immerso, postremo pistillo in ceruicē adacto quū fractæ sunt admotæ mœnibus scalæ, ibi unum fortuna me deprehensum intercipit, non claris ipsa tantum illud facinus, sed Barbaris ignobilibus condonās. Quòd nisi Ptolemæus cetram mihi sedulus prætendisset, Limnæusq; mille pro me telis exceptis tutabundus cecidisset, deniq; ni Macedones ira animiq; impotentia instincti mœnia subruissent, Barbarus ille certè ignobilisq; uicus monumentum Alexandri fuisset. Ipsa uerò expeditio mea quid aliud quàm procellæ, squalores, fluminum uoragines, præcipitia auibus inaccessa, belluarum inusitatæ species, feri uictus, præfectorum mutationes, subindeq; proditiones? Nam quod ad præcedentia pertinet, uniuersa Græcia post Philippica demum bella ueluti ab animi deliquio palpitabunda subsultabat. Thebæ abiectis armis Chæronicum puluerem suo cursu excitauerant. Athenæ iunctas manus suppliciter protendebant. Macedonia malè cogitans ad rebellionem spectabat Aeropiq; filios. Irruperant Illyrij, Scythæ occasioni imminebant, si forte finitimi res nouas molirentur. Persicum aurū per populares ubiq; homines affluens Peloponnesum sollicitabat. Ad hæc exhaustis Philippi thesauris foenus etiam accesserat ducentorum, ut Onesicritus inquit, talentorum. In tanta ille rerum omnium inopia, tam turbulentis rebus commodum adolescēs, uixdum adeò puerili ætate exacta, Babylonem ausus est Susáq; illa sperare. Babylonem Susáq; dico? imò uerò gentium omniū imperium spondere ipse sibi, triginta peditum millium, quatuor equitum numero fretus. Tot enim erant, si Aristobolo credimus: Sin Ptolemæo regi, triginta millia peditum, quinq; equitum: Si uerò Aneraximeni, ad tria & quadraginta peditum, quinq; equitum & quingentos. Egregium uerò permagnumq; ei fortuna uiaticum in hanc expeditionem septuaginta prærogauit talenta, ut Aristobolus prodidit, ut Duris tradidit, triginta dierum cōmeatus. At enim inconsultus temerariusq; Alexander tam spernendo apparatu in tantas opes

Alexandri inopia.

D profectus? Minimè. Quis enim maioribus unquam pulchrioribusq; rerum opportunitatibus fretus ad res gerendas profectus est? animi magnitudine, rerum intelligentia, moderatione, fortitudine, quibus eum rebus philosophia ad hanc obeundā expeditionem instruxerat. Profectò ab Aristotele præceptore plusculū quàm à Philippo patre habens potiendarum rerum instrumentum in Persas transijt. Verum enimuero scribentibus Alexandrum dictitare solitum, Iliadem & Odysseam usq; se quaque secutas uiatici sibi instar fuisse, Homero hoc tribuentes credimus. Si quis uerò dixerit, Iliadem & Odysseam pro laborum solamēto fuisse amœnoq; ocio, uiaticum autem ei fuisse reuera elogia philosophiæ commentariosq; sapientum de animi fiducia, fortitudine, moderatione, animiq; magnitudine æditos, aspernamur continuò: nimirum quòd ipse nihil aut de argumentis colligendis, aut de effandis scripserit sententijs, quos syllogismos quæq; axiomata uocant, quòd nec in Lyceo Peripateticorum more ambulauerit, nec in Academia quæstiones disceptauerit: his enim rebus philosophiam finiunt, qui in edissertandis eam rebus, non in gerendis esse putant. Quasi uerò Pythagoras & Socrates aliquid in uita scriptitarint, aut Archesilaus & Carneades philosophorum longè nobilissimi, tametsi nullis illi profligandis huiuscemodi distringebātur bellis, non barbaris regibus ueluti cicurandis, non urbibus græcis inter feras gentes condendis, non leges fœderumq; iura docendis illegibus inhumanisq; gentibus, in ocio illi uitam traducentes, scribendi tamen parteis sophistis reliquerunt. Vnde porrò tandem philosophari crediti sunt? ex dictis? uitæ institutis? an uerò ex præceptis? Agedum ex ijsdem Alexandrum quoque spectemus, ex ijs sanè quæ dictitauit, actitauit, docuit, philosophus inuenietur Iam primum id quod maximè mirum est, si tibi ita uidetur, æstimemus. Alexandri discipulos cum Platonis Socratisq; contendamus. Hi igitur dociles homines linguæ quoque commercio opportunos docebant, si nihil aliud, certè græcæ lin-

Ilias & Odyssea Alex. pro uiatico.

Philosophi qui nihil scriptum reliquerint.

guæ

A guæ gnaros,& ne sic quidem tamen multis persuaserũt: nam Critiæ,& Alcibiadæ,
& Clitophontes philosophiæ præscripta quasi frenos respuentes, qua eos impetus
tulit aliò se proripuere. Alexandri uerò disciplinam si attendas, Hyrcanos connu-
bia docuit, ut agriculturam Arachosios. Sogdianos parentes alere perpulit, nec
in posterum interimere. Persas matres reuereri, earumq́ connubijs abstinere. Ad-
mirabilem philosophiam, propter quam Indi Græcos deos colunt. Scythæ mor-
tuos iam sepeliunt, non colunt. Et Carneadis eloquentiam miramur, quòd Clito
machum, Hasdrubalem prius dictum, genere Carthaginensem, ad Græcorum
se instituta formare perpulerit. Zenonis obstupescimus affectus, quòd Diogenem
Babylonium ad philosophandum perlicere potuerit. Alexandro Asiam perdomi
tante Homerus passim legebatur. Persarum, Susianorum, ac Gedrosiorum pueri
Euripidis atque Sophoclis tragœdias canebant. Socrates peregrinos Athenis de-
os inducens delatorum crimina uitare non potuit: propter Alexandrum Bactra &
Caucasus Græcorum deos adorauere. Denique Plato unicam reipublicæ formam
præscribens, nulli ut ea uteretur persuadere potuit, ut supra modum seuera. Alexan
der oppidis supra septuaginta inter barbaras gentes conditis, disseminatis per Asi-
am Græcorum uitibus, immitem tandem efferatamq́ uitam ut exuerent peruicit.
Postremo Platonis quidem leges unus & alter forsitan legimus, Alexandri uerò
hominũ millia permulta usi sunt & utuntur. Proinde beatiores mihi uidentur mul
tò qui ab Alexandro subacti sunt, quàm qui eum effugerunt. Quippe hos nullus
perditissimè uitam agentes arcuit, illos ad feliciorem uitam uel inuitos uictor tra-
duxit. Itaque ut Themistocles dixisse fertur, quum extorris patria ingentibus affe
ctus est à Persarum rege donis, urbes idem stipendiarias treis adeptus in frumen-
tum, singulas in uinum & in pulmentaria: sed ut dixisse fertur: O pueri pueri pe-
rieramus nisi perijssemus, hoc itidem mihi uidetur, iustiusq́ adeò dici posse de ijs
B qui ab Alexandro in ditionem redacti sunt: haudquaquam mansuescerent, nisi pri-
us uincerentur: haudquaquam Alexandriam Aegyptus habuisset, nec Mesopo-
tamia Seleuciam, nec Sogdiana Prophthasiam, nec Bucephaliam India, nec ac-
colam Græcam Caucasus urbem. Quibus urbibus pristina exoleta feritate deter
rimi quique mores in meliores usu transierunt. Quòd si philosophi in eo sibi maxi
mè placent, quòd asperos sæuosq́ hominum mores mitiores dexterioresq́ redde-
re se autument, permulta uerò populorum millia ad humanitatem Alexander com
mutasse, efferatáque, ut ita dicam, interpolasse ingenia reperitur, certè philosophũ
eũ censeri existimatiq́ par est. Porrò quam in primis admirant Zenonis rempub-
licam, qui ipse stoicæ sectæ fundamenta iecit, hæc in unam illam summã colligit, ne
oppidatim aut p singulos discriminatim populos habitemus, suis quiq́ legibus in-
stitutisq́ dirempti, sed ut omnes † existimemus homines populares nostros muni † permittamus
cipesq́ esse, una ut sit uita perinde ut mundus unus, ueluti unius armẽti cõpascuo in
agro cõpascentis. Hoc Zeno scriptũ reliquit, quasi insomnium quoddã aut simula
chrum philosophicæ ciuilitatis legum'ue æquabilitatis effingens. At uerò Alexan
der quod uerbis traditum acceperat, re ipsa præstitit. Non enim quemadmodum
Aristoteles ei autor fuerat, ut Græcis se ducem, Barbaris dominũ præberet, utq́ il-
los ut amicos & necessarios honori haberet, cum his uerò ut cum belluis, atquea-
deo stirpibus ageret, ita sese comparans, exilijs quæ plerunque bellorum semina
sunt, discordijsq́ insidis imperium suum fœdauit. Verum quum se diuinitus mis-
sum communem uniuersorum disceptatorem existimaret, constituendisq́ mun-
di rebus arbitrum, quos uerbis inter se conciliare non poterat, armorum ui subi-
gens, in unum omnia cõponens, perinde atque propinatitio poculo uitas, mores,
cõnubia, uiuendi instituta miscens, patriam quidem omnes orbem terrarum existi
mare uoluit, cognatos uerò uiros bonos, alienigenasq́ prauos: adhæc Græcos &

C Barbaros non chlamydem, non peltam, non acynacem, non candyn(apud Persas regium capitis gestamẽ est)dirimere, sed Græcos uirtute potius, Barbaros uitio internosci. Denicꝫ uestes, mensas, matrimonia, uiuendi modum communia existimare, sanguine uticꝫ inter se liberorumcꝫ pignoribus uincta. Demaratus, ut aiunt, Corinthius hospes amicuscꝫ Philippi, quum Alexandrum Susis uidisset, gaudio perfusus & illachrymans, ingentis dixit gaudij exortes fuisse Græcos qui antea obierãt, quandoquidem Alexandrum nõ uidissent in Darij solio sedentem. Equidem quod ad me attinet, quibus id Græcis cernere licuit, eos nõ magnopere beatos censuerim duntaxat propter hoc spectaculum, utpote quod fortunæ fuerit, uulgariũcꝫ regum, illa uerò uisenda augustacꝫ spõsalia auidè mihi spectaturus fuisse uideor, quum sub uno auro insigni tentorio coactis in eosdẽ penates, eandemcꝫ mensam centum Persidibus sponsis, totidemcꝫ Macedonibus & Græcis, coronatus ipse, primus hymenæum orsus, & tanquam Philotesium canticum accinens, maximis potentissimiscꝫ populis in amicitiam coeũtibus, unius ipse sponsus, omnium uerò auspex idem & conciliator, hos cum illis legitimo coniugio uinciebat: præcupide enim dixissem; I nunc barbare stolidecꝫ Xerxes, multis te nequicquam laboribus iungendo Hellesponto angito, hoc potius pacto mentis reges compotes Asiam Europæ iungunt, non lignis, non ratibus, non inanimis affectuumcꝫ expertibus uinculis, sed amore legitimo, castis coniugijs, liberorum pignoribus gentes inter se uincientes. Cæterũ Alexãder Persarum cultu inspecto Medicam quidẽ uestem admittere noluit, Persicam uerò sumpsit illa longè uiliorẽ: ex barbarico enim ornatu insolẽtissima quæcꝫ, & propè dixerim, tragica respuẽs, ut tiaram, ut candyn, ut subligacula, miscellaneũ quoddam gestamen ex Persico Macedonicocꝫ habitu instituit, ut autor est Eratosthenes, diuersis quidẽ ut philosophus utens, ut cõmunis autem imperatorcꝫ rexcꝫ clementia præditus honore uesti habito, eorum quos armis obtinuerat animos sibi

D conciliãs, quò magis in fide permanerẽt, Macedones ut sibi imperantes amore nõ ut hostes odio prosequentes. Contrà uerò insulsi rebuscꝫ secundis insolescentis animi erat, puram quidem chlamydem admirari, purpura uerò intextam tunicam grauari. Aut rursus illa aspernari, hæc uerò suspicere, pueri more infantuli mordicus amictum retentantem, quo ipsum patrius mos ueluti nutrix induit. Belluas captantes homines ceruorum sibi tergora obuoluunt, plumatiscꝫ tuniculis amiciuntur qui ad aucupia exeunt, taurorum conspectum uitant qui puniceas uestes gestant, ut elephantorum qui candidas, nimirũ quòd ijs coloribus irritentur & efferentur belluæ. At si magnus ille rex gentes indomitas ferarum in modum mansuefaciens uernaculis eas uestibus assuetiscꝫ uiuẽdi institutis demulsit, placidiorescꝫ reddidit, cum animi eorum iniquitatem ad obsequium reuocans, tum uerò ægritudinem leniens, uitio etiamnum, si dijs placet, uertunt, nedum sapientiam admirantur, quòd leuiculo momento in quemlibet habitum se formando uniuersæ Asiæ moderatus est, ueluti populariter obsequẽti, corpora quidem armis subigens, animos uerò cultus genere pelliciens. Quid, malum, Aristippum Socraticum laudibus efferent, quòd sordido amictu Milesiacꝫ uicissim chlamyde utens in utrocꝫ tamen decentiã seruabat, Alexandro crimini dabunt, ꝙ patria ueste honori habita, non etiam eorum aspernatus est quos ditionis suæ fecerat? quanquam ingentium rerum cœpta moliens in huiusmodi sese habitum componebat: haudquaquam enim Asiam latrocinij modo persultans lacerare passim diuexarecꝫ instituit, perinde atcꝫ prædam spoliacꝫ insperatæ felicitatis futuram, quomodo postea Annibal Italiam, & antea Treres Ioniam, & Scythæ Mediam inuaserant: sed uni omnino uerbo omnia quæ ubicꝫ terrarum sunt audientia, unum unicæ reipublicæ populum cunctos homines efficere uolens; ita se comparabat. Proinde ni deus ille, qui Alexandri huc animam demiserat, eam præpropere reuocasset, haud scio an lex una cunctos homines regeret, unumcꝫ ius

ueluti

A ueluti commune lumen ad uniuersos pertineret, nunc uerò terra qua parte cunque Alexandrum nō uidit, perpetuis propè dixerim tenebris damnata est. Primū igitur expeditionis eius consiliū philosophū fuisse uirū eum declarat. Quippe qui non sibi delitias, nō opes conquisiuerit, sed uniuerso mortalium generi concordiā, sed pacē, sed inter se commerciū efficere cogitarit. Videamus iam uoces eius, quandoquidē regum principumq; mores maximè ex mente uocibus depromūtur. Antigonus senex sophiste quodam ei cōmentariolum de iustitia inscriptum porrigente: Stolidus es, inquit, qui quum me uideas alienas urbes uexantem, nihilominus apud me sermonem de iustitia habeas. Dionysius tyrannus censere se dictitabat, ut pueros talis, sic uiros iureiurando fallendos. In Sardanapali inscriptum monumento hoc uisitur: Hæc habui quæ uoraui, quæq; per iniuriam abstuli. Quis istis dicterijs tum uoluptariam uitam neget, tum impietatem, tum iniuriam, uiolentissimamq; improbitatem promi? Ab Alexandri dictis regia modò insignia, & ab Ammone ortum, natalesq; tolle, iam Socratis, aut Platonis, aut Pythagoræ uidebuntur. Sed nunc non illas expendimus uerborum insolentias, quas simulachris eius poëtæ statuisq; asculpere solent, non ad ipsius modestiam respicientes, sed opes potius & potentiā attendentes, cuiusmodi illud est:

Aereus in cœlum suspectans fare quid aiat:
Iuppiter, asserui terram mihi, tu assere cœlum. Et rursus:
Alexander ego Ioue natus.

Hæc igitur poëtæ, ut diximus, fortunæ ipsius blandientes affingere soliti sunt. At uerò usurpatorum ab ipso reuera dictorum puerilia primum percensenda sunt. Hic igitur quum pedum pernicitate æquales omnes facilè præstaret, amicis ut ad Olympia se conferret flagitātibus sciscitatus est, num reges Olympiæ certarent. Quibus id negantibus: Iniquum, inquit, certamen esse oportet, in quo uictori quidem priuato esse licet, regi uerò uicto. Quum pater *Alexandri apophthegmata*

B eius Philippus apud Triballos femore lancea traiecto, periculo defunctus, mœrore tamen angeretur claudicantis cruris deformitate: Sustine, inquit ille, pater, ne uereare in publicum te agere, quò magis uirtutis ingrediendo memineris. Hæc & huiusmodi alia nónne animi dicta sunt philosophiæ præceptis imbuti, qui honesti splendore captus flocci iam faciat corporis detrimenta? Aut num tandem potest alius modi esse, qui suis ipse uulneribus insultet? qui in nulla non corporis parte uictoriæ monumenta gestet, urbium expugnatarum, dedentium se suaq; regum, non erubescens ipse, non cicatrices tegens, sed tanquā uirtutis expressa simulachra strenuitatisq; documenta circunferens? At si quando Homeri carminum perpensio, aut in ludis literarijs, aut super conuiuium fieret, alio aliud, ut fit, praponente, hoc ipse ut omnium præstantissimum probabat:

Regnatorq; bonus simul atque acerrimus hasta.

Videlicet interpretatus, quam laudem Homerus aliquot antea seculis de Agamemnone temere scripsisset, legem hanc sibi latam esse, adeò dicere solitum ferunt eodem uersu Homerum Agamemnonis uirtutem commendasse, Alexandri uerò uaticinatum esse. Proinde quum traiecto Hellesponto iam Troiam conspicatus heroica gesta cogitabundus recoleret, ad eumq; indigena quidam uenisset, pollicens se si uellet, Paridis ei lyram daturum: Minimè, inquit, illa mihi opus est, quandoquidem Achillis lyram habeo, ad quam ille recreabatur. Hæc uirorum, inquit, fortium laudes canebat, illa uerò Paridis mollem quandam & effœminatam harmoniā amatorijs modis psallebat. Philosophi porrò animi est, sapiētiæ amore capi, sapientesq; uiros in primis suspicere. Hoc in Alexandro autem ut in regum fuit nemine. Et quonam modo apud Aristotelem se habuerit satis, ut arbitror, dictum est. Quòd uerò harmonicum Anaxarchum inter paucos amicorum honorificè habuerit, quòd Heleo Pyrrhoni primum sibi obuio millia decem aureorum dederit, quòd Xeno-

C crati Platonis familiari quinquaginta dono talenta miserit, deniq; quòd Onesicri-
tum Diogenis Cynici discipulum gubernatorum præfectura ornauerit, à plerisq;
traditum. Iam uerò cum Diogene ipso ad Corinthū agente collocutus, adeò uitam
eius obstupuit, animiq; eius dignitatem admiratus est, ut sæpe quum in mentionem
eius incideret, diceret: Nisi Alexander essem, Diogenes forsan essem: id est, litera-
rum studijs me addicerem, nisi reapse philosopharer. Non dicit, nisi rex essem, Di-
ogenes forsan fuissem, nec nisi diues, nec nisi Argeades: non enim fortunā sapien-
tiæ præferebat, nec purpurā & diadema manticæ & sordido amiculo. Sed nisi Ale
xander essem, haud scio an Diogenes fuissem, id est, si mihi in animo non esset græ
ca barbaricis confundere, totamq; continentem peragrando ad humaniorē uictum
perducere, adhæc terræ oceaniq; finibus repertis, oceano Macedoniā admouere,
in omneq; genus hominum disseminare Græciam, iuraq; & pacem transfundere,
nequaquam certè insigni delitiarum affluentia sessitarem, sed æmularer, ut opinor,
Diogenis inopiam. Nunc mihi bona tua uenia, Diogenes, liceat exequi id quod in
animo habeo. Ad Herculis imitationem me contuli, ad æmulandum Perseum me
comparaui, uolo Liberi patris, mei progenitoris, generisq; mei proautoris uesti-
gia persequi, uolo rursus in India uictores Græcos festiuis choris saltabundos cer-
nere, uolo Caucasi ulteriores accolas, montanos ferosq; homines, Bacchanaliorū
admonere. Iam uerò uiri quidam illic perhibentur esse solidiori cuidam, atqueadeo
nudæ assueti philosophiæ, sancti homines, suis legibus uiuentes, deo prorsus addi-
cti, supra Diogenem etiam frugi, adhæc manticæ non egentes, ut qui in diem ho
ramq; uiuant, terra ipsis assiduè cibaria recentia suppeditante, potumq; fluminibus:
cubile uerò illis strata passim arborum folia herbaq; solum scatens. Per me illi Dio-
genem noscent, Diogenesq; illos. Percutere habeo Barbaris numum græcæ ciuili-
D tatis nota signandū. Age iam in gestis eius fortunæ'ne temeritas, & imperiosa quæ-
dam uis impotentiaq; bellica eminet, an strenua potius uirilitas, iustitia, modera-
tio, clementia, adhæc in gerendis rebus decentia ingenijq; acrimonia uigilanti so-
lertiq; consilio omnia transigentis? Profecto in actibus eius uirtutū discrimina neu
tiquā adnotare licet, ut hoc fortitudinis fuisse dicas, illud humanitatis, & aliud con
tinentiæ, sed unumquodq; eius facinus ex uniuersis concretum uirtutibus uidetur,
ut uerissimè de eo Stoicum illud dici decretum possit: Quicquid sapiens agit, id o-
mni ex uirtute agere, ut in omni actu certæ cuiusdam uirtutis primæ esse partes ui-
deantur, aduocet autem & alias illa eundem in finem cōtendenteis. Proinde in Ale
xandro cernere est humanitatem belligerantissimā, mitem fortitudinem, frugi libe
ralitatem, iracundiam exorabilem, amorem modestum, animi remissionem non ua
cantem, lassescentiam haud irrecreabilem. Ecquis tandem bellis præter eum dies
festos inseruit? ecquis inter lasciuas comessationes expeditiones sumpsit? ecquis
inter res gerendas urbesq; adeò obsidendas bacchabundis choris nuptijsq; & hy-
menæis indulsit? ecquis denique inimicis lacessentibus infestior, aut miseris cle-
mentior, aut indigis benignior? Hic mihi succurrit ut referrem illud de Poro rege
memoriæ proditum, qui quum ad Alexandrum uinctus adductus esset, percontan
te Alexandro, quonam modo de se uictorem statuere censeret? Regio, inquit, mo-
do. Rursus percontante Alexandro, ecquo alio modo? Prorsus, inquit, nullo: in il
lo enim omnia insunt. Haud secus nunc mihi subit, singulis Alexandri gestis succla
mare philosophicè: in hoc enim omnia. Rhoxanes amore captus, Oxyatræ filiæ,
quum inter bello captas saltaret, non illi uim attulit, sed in uxorem accepit, haud du
bie philosophicè. Darium conspicatus iaculis multis confossum, non continuò sa
cra dijs fecit, tanquā diuturno profligato bello, aut pæana cecinit. Quid igitur? nem
pe adempta sibi chlamyde defunctum Darium texit, uidelicet fortunæ regiæ geni-
turam occulens philosophicè. Matris olim arcanam epistolam legens, quum He-
phæstion

A phæstion forte, ut fit, assidens ingenua simplicitate adlegeret, hoc animaduerso ipsum quidem non inhibuit, admoto uerò ori eius anulo, quasi obstricta amici fide silenda obsignauit: id quoq; philosophicè. Nam si hæc philosophicè facta non sunt, quæ tandem alia sunt? Agedum contendamus nunc cum huius aliorum facinora, qui sine controuersia philosophi ipsi habiti sunt. Socrates Alcibiadem eodem secũ lecto cubitantem illibatũ abire perpessus est. Alexander Philoxeno maritimæ oræ præfecto scribenti ad eum, puerũ in Ionia esse inusitata formæ uenustate, floræ ætatis præstantissimo, sciscitâtéq; per literas, nunquid uellet ad se mitti, acerbissimè rescripsit: O perditissime hominum, ecquid unquam huiusmodi in me nosti, qui mihi hisce lenocineris uoluptuarijs obsequijs? Xenocratẽ suspicimus omnes, quòd Alexandro talenta ei quinquaginta dono mittente, ipse illa nõ attigit, dedisse uerò non? quid ni? non perinde quæso aspernari pecunias arbitramur eum qui largitur, atque eum qui non admittit? Illorum memoriam colimus, qui contemnendæ mortis nobis elogia reliquerunt. Hoc quoties autem Alexander telis impetitus, in territantem mortẽ obnixus usurpauit? tametsi recta quidem iudicia omnibus inesse remur, natura suapte sponte ducem nobis sese ad honestum capessendum offerente. Atqui philosophi uel eo præcipuè uulgo longè præstant, quòd ualida solidáq; iudicia habeant ad adeunda discrimina: quippe qui huiusmodi quædam anticipata in animis habeant, quale illud Homeri:

Augurium felix patriam tutarier unum.

Aut illud Demosthenis: Finis etenim uitæ mors est omnibus, uel si se quis in cõclaue penitus abstruserit. Atqui uiros bonos egregijs semper cœptis incumbere bonã sibi spem proponentes decet, quicquid uerò deus dederit id generosè ferre. Sed hi tum franguntur animorum habitus, quum horrenda instare cernuntur, iudiciáq; elidunt aduentantia pericula. Pauor enim non modò memoriam, ut Thucydides inquit, excutit, sed quoduis etiam constitutum, quemuis conatum, quemuis mentis impetum.

B

PLVTARCHI CHAERONEI DE FORTVNA AVT VIRTVTE ALEXANDRI LIBER POSTERIOR.

Excidit heri nobis, ut opinor, dicere, artificijs multis Alexandri seculum clarisq; felix ingenijs fuisse: quanquam id non tam Alexandri, quàm fortunæ illorum habendum est, ut quibus testem contigerit arbitrumq; nancisci, cum acri ad æstimanda artium specimina iudicio, tum uerò suppeditãtibus opibus ad maxima quæq; operæprecia autoribus ipsis persoluenda. Proinde quum aliquot pòst annis Archestratus uenustus admodum poëta, in multa inopia nominisq; obscuritate senesceret, ad eum quidã dixisse fertur: At si Alexandri contemporaneus fuisses, in singulos ille tibi uersus Cyprum aut Phœnicem daret. Equidem existimo, qui tum fuerunt artifices, eorum præstantissimum quenq; non tam sub Alexandri tempora, quàm própter Alexandrum fuisse. Vt enim fruges aëris temperie liquidioreq; cœlo exuberant, haud secius bonæ artes eximiáq; ingenia benignitate, honorificentia, humanitateq; regia euocantur, contráq; inuidia, sordibus, morositate eorum qui rerum potiuntur restinguuntur & languescunt. Dionysius, ut fertur, tyrannus quum quendam citharœdum primi nominis audiret, talentum ei se daturum spopondit: postero uerò die hesternam sponsionem reposcenti: Heri, inquit, oblectatus à te tantisper dum canebas, te quoq; uicissim iniecta spe oblectare uolui, proinde congruum operæprecium recepisti hilarans idem, & mox redhilaratus. Alexander Phereorum tyrannus (sic enim solum appellandus est, ne cognomentũ suggilletur) tragœdum quendam quum spectaret, su

C pra modum in misericordiam uersus est, ita afficiente eum aurium uoluptate. Prosiliens igitur ex theatro accelerato gradu abibat, indignum esse fremens, si qui tot ciues excarnificatus sit, is Hecubæ Polyxenæq; casibus illachrymasse uidebitur. Nec multum abfuit, quin tragœdum malè mulctaret, uidelicet quòd animum eius tanq; ferrum mollierat. Archelaus quum uideretur malignè munera dare, non semel hoc cauillo à Timotheo cantore taxatus est: Scilicet tu terrigenæ pecuniæ faues. Cui Archelaus non inconcinnissimè: At tute aues. Scytharum rex Antæas Ismeniā tibicinem bello captum iussit super cœnam canere. Omnibus autem admirantibus & præ uoluptate plaudentibus, iureiurando affirmauit, suauius se interdum equum hinnientem audisse, usqueadeo aures habebat à Musis abhorrentes, animamq; in præsepijs, imò uerò audiendis asinis quàm equis appositiorem. Quod igitur artium augmentum apud huiusmodi reges? Quis artibus honor, aut Musis haberi potest? Quanquam ne apud illos quidem ius suum obtineant, qui artium peritiā se tenere profitentur, utpote qui æmulatione & odio iustos euertant artifices. Qualis rursum Dionysius, qui Philoxenum poëtam in latumias demisit, quòd tragœdiam eius emendare iussus, ab exordio totam ad umbilicum una litura circunduxit. Erat autē in huiuscemodi rebus Philippus quoq; seipso minor, & iuniori similior, ut qui hæc sero doceri occepisset. Vnde disceptante eo cum quodam fidicine de pulsandarum fidium ratione, quū sibi probè hominem refellere uideretur, † renidens, ut inquiūt, ille: Dij melius, ô rex, ait, nec usqueadeo miser sis, ut hæc me melius scias. At uerò Alexander probè sciens quarum se rerum spectatorem atq; auscultatorem præbere oportet, quarumq; item certatorem, suapreq; manu actorem, meditabatur assiduè strenuus armis euadere, & ut inquit Aeschylus, grauis armiluctator, formidolosus hostibus. Hanc auitā artem habens, & per manus ab Aeacidis & Hercule traditam, cæteras etiamnum artes honori habendas censebat, non æmulandas quoq;,

tridens

D & ut nobilitatem amplectebatur uenustatemq; artificum, ita earum oblectamento haud temere sese ad imitationē conferebat. Aequales eius fuerunt tragœdi quidem Thessalus & Athenodorus. Hi quum inter se de arte contendentes in certamen aliquando uenissent, choragorum quidem uice Cypri regibus fungentibus, iudicum uerò præfectorum nobilissimis, uictorq; ad extremum Athenodorus euasisset: Parte, inquit, emptum regni uellem, ne Thessalum uictum uidere: nec quicq; ultra uerborum cum iudicibus fecit, aut ullo prorsus modo iudicium improbauit: nimirum dignum esse ratus, cæteris se omnibus antecellere, iuri uerò concedere. At comœdi fuerunt Lycon & Scapheus. Huic quum in comœdia quadam flagitatoriū uersum inseruisset, arridens decem talenta dedit. Citharœdi fuerunt cum alij, tum Aristonicus, qui quum in pugna suppetias cuidam ferret, egregiè pugnās cecidit. Huic Alexander statuam Pythijs æream ponendam curauit, citharam tenentē hastamq; protentā, non hoc modò uiro illi tribuēs, sed & musicā quoq; hoc honore prosequens, quæ uiros faceret, quæq; instinctu lymphatico impetuq; impleret eos qui in ea rite educati essent. Nam & ipse olim Antigenide tibicine Harmation nomon modulante, usqueadeo mente captus, modulamenti incitatu exarsit, ut concussis armis prorispiens sese, manus in astantes intenderer, testimoniū Spartiatis præbens illud canere solitis: Vrget enim in ferrum scitè fidibus canere. Erant etiam æquales eius Apelles pictor & Lysippus statuarius. Horum ille fulminiferū pinxit eousq; expresse ac concinnè, uulgo ut dicerent, duorū Alexandrorū illum quidem Philippi nulla ui superabilem, hunc uerò Apellis nulla arte imitabilem. At uerò Lysippus quū primū Alexandrum finxisset supina cœlum facie suspectantem, quomodo Alexander ipse suspicere solitus erat, afflexa leuiter ceruice, adscripsit quidam haud illepidè:

Aereus in cœlum suspectans fare quid aiat:
Iuppiter asserui terram mihi, tu assere cœlum.

Quam

A Quam ob causam Alexãder Lysippũ unũ statuas sibi fingere uoluit: solus enim
uidebatur affectus eius ære exprimere, Alexandriꝗ uirtutem cũ lineamentis refer=
re. Cæteri uerò † supinantem ceruicis, oculorum festiuitatẽ, blandamꝗ alacritatem † resupinitatẽ.
imitari studentes, uirilẽ leoninumꝗ aspectum retinere nequiuerunt. Inter aliorum
artificum turbam Stasicrates architectus erat: Hic nihil lenocinij, nihil lepôris, ni=
hil festiui assequi in facie cupiens, ad magnificentissimum opus se comparabat, di=
gnumꝗ quod Alexandri unius opibus faciendũ susciperetur. Quodam igitur tem=
pore ad eum insinuatus improbauit imagines eius pictas, statuasꝗ tum fusiles, tum
sculptas, opera esse dictitans inertium ignauorumꝗ artificum. Ego enimuero, ô
rex, inquit, corporis tui simulacrum condere deponereꝗ constitui in uiua, ac nun=
quam interitura materia, & cum perpetuis radicibus fibrata, tum uerò mole libra=
mentoꝗ nulla ui agitabilibus. Thracius enim Athos, quà eminentissimus conspi=
cuusꝗ maximè est, latitudines altitudinesꝗ habet proportione inter se accõmoda=
tas, mẽbráque & artus, & eorum interstitia corporis speciem præbentia: hic si affor
metur elaboreturꝗ, Alexandri effigies & esse & uocitari potest, ut mare quidẽ imis
sedimentis attingat, at uerò manibus, sinistra quidẽ amplum admodum oppidũ am
plexabunda gestet, dextra uerò perennem fluuium ex ampulla libans effundat in
mare. Aurum uerò, inquit, æs, ebur, ligna, pigmẽta, sigilla minuta & uenalia abijcia
mus, quæ aut furto intercidere, aut igni liquescere possunt. His Alexander auditis,
excelsos artificis spiritus fiduciãꝗ admiratus collaudauit. Cæterum, ô Stasicrates,
inquit, Athon quiescere finito, etenim abunde est petulantiæ, regis unius eum esse
monumentũ, me uerò Caucasus ostẽdet, & Emoda, & Tanais, & Caspiũ pelagus.
Hæc operũ certè meorũ simulacra erunt. Sed per deos immortaleis, est'ne aliquis,
qui si huiusmodi opus absolutum cernat, existimet eius formam, habitum, & speci=
B em fortuitu & temere facta? nullus certè, ut arbitror: quid fulminiferũ? quid quem
cuspide nitentem uocant? quid (malum) statuæ amplitudo sine arte à fortuna absol=
ui non poterit, aurum, æs, ebur, multam & preciosam materiam suppeditante affa=
tim, largeꝗ suggerente, uir uerò amplus, imò uerò hominum amplissimus sine uir=
tute à fortuna effici poterit, arma, stipendia, urbes, equosꝗ comparante? ceu uerò
imperito hæc duci uires, aut ornatum offerant, & non inertiæ potius socordiæꝗ do
cumentum magno quoꝗ suo periculo præbeant. Præclare enim Antisthenes hosti
bus optanda omnia à dijs esse bona dicebat, præter fortitudinem: etenim illa tandẽ
armis præstantium fore, non illa possidentium. Quapropter naturam inquiunt cer=
uo animali ignauissimo cornua magnitudine uisenda asperitateꝗ ingenerasse, ni=
mirum specimen dantem, qui audere ipsi fiduciamꝗ imperare sibi nequeunt, nullũ
ijs armorum apparatum belliꝗ instrumentum usui esse. Hoc sæpe modo fortuna so
cordibus stolidisꝗ opes & imperia asciscens, quibus ipsi demũ degeneres arguun=
tur, astruit honestatꝗ uirtutem, utpote in qua una sita sint amplitudo decorꝗ uiri.
Enimuero, ut inquit Epicharmus, mens cernit, mens audit, reliqua autẽ surda cæ=
caꝗ sunt, & rationis indiga. Atqui sensus facultates quasdam peculiares habere ui
dentur, mens uerò quòd prosit, quòd ornet, quòd deniꝗ uincat, quòd pręstet, quòd
imperet, reliqua uerò surda, cæca, † inanima redundent & morentur, deformentꝗ † inania.
se absꝗ uirtute possidentes, sic reapse deprehendere licet. Siquidem ijsdem opibus,
eodem imperio freta Semiramis fœmina classes instruebat, phalangas armabat, Ba
bylones condebat, rubrum deniꝗ mare nauigio perlustrabat, Aethiopiæ atꝗ Ara=
biæ subigendis populis: Sardanapalusꝗ uir quidem natus, domi purpuram carmi
nabat, inter pallacarum turbam supinus in humerosꝗ iacens. Cui lapideam ponen
tes statuam, secum ipsam saltantem barbarico ritu, argutulisꝗ digitis supra caput
ueluti concrepitantem, adscripserũt: Ede, bibe, ueneri indulge, nam cætera prorsus
nihil omnia. Crates aureã Phrynes meretriculæ effigiem Delphis positam quũ ui=
disset, exclamauit Græcorum id petulantiæ trophæum erectum esse. At qui Sarda=

C napali aut uitam, aut monumentum (nihil enim, ut arbitror, differunt) uiderit, hoc fortunæ bonorum trophæum sanè esse dixerit. Quid igitur tandem? sinemus fortunam post Sardanapalum extremis etiam, quod aiunt, digitis Alexandrum attingere? aut amplitudinem eius sibi & potentiam uendicare? Ecquid autem ab illa præcipuum supra quàm cæteri assolent reges accepit, armorum, equorum, telorum, pecuniarum, militum? Quin igitur istis fortuna, si potest, magnum Aridæum facit? quin magnum Amasin, aut Ochon, aut Oarsin, aut Tigranem Armenium, aut Bithynium Nicomedem? quorum ille candidam fasciã, insigne regni, ad Pompeij pedes abijciens, fœdissimè regnum deposuit ueluti in prædam concedens, Nicomedes uerò raso capite pileum assumens Romanorum sese libertum pronunciauit. Proinde rectius fortunam dixerimus humiles, meticulosos, animique demissos facere. Quemadmodum porrò prauitatem non rectè infortunio dederis, ita fortitudinem & prudentiam non sine iniuria accepta felicitati tuleris, tametsi Alexandri imperio præcipue fortuna censetur, quippe quæ illustris in illo, inuicta, celsa animi innocentia prædita clementiaq; fuerit. At uerò occumbente eo, Leosthenes dicebar, hanc immensam potentiam errabundam, & huc illuc incurrentem Cyclopi similem fuisse, qui post exoculationem manus quoquo uersus intentabat, nunquam non aberrantes à destinato proposito. Haud absimili, inquit, uertigine sub imperatoris desiderio ferebatur hallucinabunda imperij magnitudo, irritis ubique conatibus se fatigans. Rursus quemadmodum emortua corpora ab anima deserta nõ iam concrescunt coalescunt'ue, sed desinunt dissoluunturq; à sese, uanescuntq; & exolescunt, hunc in modum imperium amisso Alexandro moribundum palpitabat, motabatur, languebat, Perdiccis, Seleucis, Meleagris, & Antigonis inter se dissidentibus, tanquam spiritibus adhuc calentibus pulsibusq; micantibus, ad extremũ marcescens, & iam tabidum ut obortis undique scatuit lumbricis, degeneribus regibus
D fractiq; animi ducibus. Enimuero ipse Hephæstionem aliquando castigans, ut fertur, cum Cratero simultates exercentem: Quæ tandem, ait, tuæ sunt opes, aut quod tuum facinus, si quis tuum tibi Alexandrum demat? Hoc itidem nunc ego ad illius æui fortunam dicere non dubitarim: Ecqua tua amplitudo, ecqua tua gloria? Nunc ubi tua autem potentia, nunc ubi inuicta uirtus, siquis tibi Alexandrum dempserit? Siquis, inquam, dempserit in armis peritiam, in opibus liberalitatem, in magnificentia moderationem, in certaminis discrimine fiduciam, in uictoria clementiã? Age fac, si potes, alium magnũ ducem, ut opibus liberaliter nõ utatur, ut non ante acies suas progressus discrimina subeat, ut amicos honori nõ habeat, ut non in captos misericordẽ se præbeat, ut in fruendis uoluptatibus sibi tẽperare nequeat, ut in occasionibus bene gerendæ rei nõ immineat, ut à uictoria exorabilis nõ sit, postremo ut inceptorũ compos clementẽ se nõ præstet. Iam uerò quis magnus in potentatu cũ stultitia & flagitijs? Tolle uirtutẽ fortunati hominis, iam usquequaq; paruus erit, in cõferendis beneficijs ob sordidam parsimoniam, in exudandis laboribus ob mollitiem, apud deos ob superstitionẽ, erga bonos ob inuidiã, inter uiros ob socordiam, inter mulieres ob affectus uoluptarios. Et ut ignari artifices simulacra parua prægrandibus sedimentis fulcientes ipsorum breuitatem arguunt: haud aliter fortuna quũ exiguum hominis animum conspicuis effert rebus & molem habentibus, conspectiorem eum, & propè dixerim traductiorem per ora hominum facit leuitate errabundum & fluitantem. Idcirco nõ in habendis rebus, sed in utendis potius magnitudo sita est, quandoquidem regni paterni infantes etiãnum pueri hæredes esse solẽt, ut uerbi causa Charillus ille, quem unà cum crepundijs Lycurgus in Phidition delatum loco sui Spartæ regem renunciauit. Non enim protinus magnus erat infans, sed qui infanti potius paternum regnum quum interuertere posset, integra tutelari fide restituit. Aridæum uerò quis magnum facere posset, quem nihilo ab infante differentem purpura modò infantiliter inuolutũ Meleager in Alexandri solio constituit?

A stituit? Quanquam ô bene factum, ut pauculos intra dies appareret, quo tandem modo uirtute regnant homines, & quo forte fortuna. Pro imperio enim certanti ueluti histrionem ipse submisit, imò uerò diadema orbis terrarum tanquam per scenam traduxit.

Fœmina onus tulerit scapulis, si sustulerit uir.

E contrario uerò dixerit aliquis, assumere potentatũ, & tanquã in humeros tollere opes & imperia, et mulieris fuerit et pueri fortasse. Siquidẽ Oarsæ & Dario Bagoas eunuchus Persarũ regnum humeris sublatũ imposuit; at magnũ iam assumptum imperiũ ueluti cõtento corpore ferre uersareq́; sine magno negocio, nec oneri succumbentẽ contundi contorqueriue pondere, moleq́; rerũ, uiri id est profecto, uirtute & solertia celsisq́; animis præditi. Quæ quidẽ omnia in Alexandro fuerunt, cui etiam, si dijs placet, temulentiã nonnulli obijciũt. Fuit eñ in rebus gerendis cũ magnus in primis, tũ uerò sobrius & uigilans, nõ temulentus, nõ imperij licentia bacchabundus, cuius qui minimã partẽ nacti sunt, temperare sibi nequiuerunt. Leuissimus enim quisq́; quũ aut re numaria antecelluerit alios, aut in ciuileis quoquo modo honores incurrerit, inopinata statim felicitate lasciuire solet. Ecce tibi Clitus ad Amorgum tribus, aut ad summũ quatuor depressis Græcorum nauibus, uocitari se Neptunũ passus, tridentemq́; gestans. Parte alia Demetrius (cui quotã ipsi partem fortuna ex Alexandri opibus duobus, ut dicitur, digitulis primoribus carpens attribuerat?) Iouẽ se uocari æquis sustinuit auribus, nec iam ad eũ legati mittebantur ab urbibus, sed theori, id est oracula sciscitaturi, responsaq́; eius oracula dicebantur. Iã uerò Lysimachus, qui loca ad Thraciam uergentia quasi regni extrema obtinebat, eousq́; insolentiæ, ferociæq́; euasit, ut diceret: Nunc demũ Byzantij ad me ueniũt, quum lancea cœlũ attigi. Ibi Pasiades Byzantius, qui tũ forte aderat, Approperemus, inquit, ne lanceæ iste mucrone mediũ cœlum pertundat. Tametsi quid in istis

B magnopere reprehendi potest, quibus licebat ipsis propter Alexandrũ animi esse elatissimos, quũ iam Clearchus, Heracliæ tyrannus, gestauerit fulmen, unumq́; liberorum tonitrum appellitarit? Quid quòd Dionysius Apollinis se filiũ nominauit in epigrãmate scribens?

Doride de nympha Phœbi complexibus ortus.

Quid quòd pater eius mille, atque adeo decem milibus ciuium interfectis, prodito per inuidiam hostibus fratre, matre quoque anicula, non expectato, ut paucis è uita diebus cederet, trunculente præfocata, ad hæc in tragœdia scribens: Etenim tyrannis est genitrix iniuriæ: Filiarũ tamen unã Virtutem, Temperantiã alteram, & aliam Iustitiam nominauit. Sunt qui sese Euergetas uocitarint, id est beneficos. Sunt qui Callinicos, id est egregiè uictores. Nonnulli Soteras, id est seruatores. Quidam Megalos, id est magnos. Atque eorum nuptias alias super alias admissariorum more inter mulierum greges propalam pernoctantium, puerorumq́; stupra quis est qui scribendo assequi possit? adhæc aleam interdiu, cantus in theatris, noctem cœnas, diem'que prandia deficientem? Contrà uerò Alexander prandio quum primum diluculasset accumbebat, cœnæ uerò iam appetente nocte. Bibebat inter sacrificandum, alea ludebat cum Medio febricitans. Ludebat iter faciens simul & sagittare discens, & è curru desilire. Rhoxanes amore captus eam unam uxorem soli sibi duxit, Darij uerò Statiram imperio rebusq́; ita exposcentibus. Erat enim operæprecium hoc pacto genera inter se uinciri. Cæteras omneis Persides tanto modestia præstitit, quanto fortitudine Persas. In uitam nullam uidit, quas uidit aũt magis etiam aspernatus est, quàm quas non uidit. Mireq́; quum cæteris omnibus blandus esset, solis uenustis superbũ se præbebat. Nã de Darij uxore, eleganti in primis forma, nullum unquam uerbum commendanda eius uenustate emisit, defunctæ uerò regiẽ usqueadeo iusta fecit misericorditerq́; fleuit, ut fidẽ eius integritas non faceret præ tanta humanitate, summaq́; probitas iniuriæ arcesceretur.

Tyrannis. *Euergetæ.* *Callinici.* *Soteres.* *Megali.*

C Siquidem Darius primum admodum commotus est potentiæ eius ætatisq; licentia, erat enim tum eorum unus, qui rerum potiri Alexandrum fortunæ beneficio rebantur: simulac autem accurate omnia perscrutatus id quod erat comperit: Non usqueadeo igitur, inquit, res Persarum comploratæ sunt, nec prorsus ignauos nos imbellesq; dixerit, qui ab huiusmodi hoste superatos audierit. Equidē quod ad me attinet, prosperum rerum euentum, in summamq; belli uictoriam à dijs opto, ut beneficentia quoq; Alexandrum superem: ambitiosa enim quædam me cepit æmulatio, clementiorem eo uideri. Sin de me actum est, Iupiter auite Persarum, uosq; dij regij oro obtestorq;, nullus in Cyri solio præter unum Alexandrum sedeat. Ita asciscebatur Alexāder testibus ipsis dijs: usqueadeo omnia uirtus uincit. Adscribe si placet, Arbela fortunæ, & Ciliciam, & cætera imponentis manus belliq; opera. Fortuna sanè Tyron ipsi exciderit, fortuna Aegyptum ei aperuerit, per fortunam Alicarnassus ceciderit, & Miletus capta sit. Fac fortunæ beneficio Euphratē deseruisse Mazæum, Babyloniamq; planitiem cæsorum corporibus stratam, num etiam à fortuna temperās, aut bene uolente fortuna continens fuit? Aut num fortuna præsidio quodam munito animū eius securum præstare potuit, ut ne à uoluptatibus lancinaretur, neu libidinibus sauciaretur? Atqui hæc & huiusmodi erant, quibus Darium uicit, cætera armorū equorumq; strages erant, prælia, cædes, fugæq; hominum. Ingenti uerò, & haud dubie decretoria clade uictus est Darius, quum Alexandrū uoluptatibus, laboribus, beneficijs inuictum admiratus, uirtuti eius, animi magnitudini, fortitudini, iustitiæq; ueluti fasces summisit. Enimuero peltis, sarissis, in bellico impetu, in conserenda manu, in armorum dimicatione inuicti erant, Tarrias Dinomenis, Antigenes Pellenæus, Philotas Parmenionis. At aduersus libidines, mulieres, aurum & argentum nihilo meliores bello captis. Nam Tarrias quidē quo tempore Alexander Macedonas obæratos liberauit, fœneratoribus ære alieno pro

D omnibus dissoluto, allegato ex composito creditore falso professus se debere, fraudisq; tandem compertus, sese propè perdidit, nisi Alexander re cognita hoc eū crimine liberasset, simul etiam permisso ut argentum auferret, utique postquam recordatus est, Philippo quondam ad Perinthum pugnante, sagitta in oculo ictum, non antequam hostes fusos fugatosq; cerneret, eximendum telum præbuisse. Antigenes uerò inter causarios, qui in Macedoniam remittebantur, fallere sperans, quum in turba profiteretur, manifestus simulatæ ualetudinis, fuit integris ipse uiribus, uir cum bello strenuus, tū corpore cicatricibus obsito. Quam ob causam stomachante Alexandro, causamq; percontante, Telesippes se amore deperire fassus est, à qua quum diuelli perpeti non potuisset, abeuntem ad mare prosequi constituisse. Rursus cuius esset muliercula Alexandro rogitante, & quicum de ea agendū esset, quū ille ingenuam esse dixisset: Quin igitur, inquit, donis illam & promissis ut resistat perpellimus? usqueadeo nulli non amanti indulgentior quàm sibi ipse fuit. Iam uerò Philotas, Parmenionis filius, nescio quomodo & ipse incontinentia lapsus est. Antigona in captiuorum turba ad Damascum captorum Pellæa quædam muliercula erat specie commendabilis, eadem olim ab Autophradate capta quum in Samothraciā nauigaret. Huius amore uecors Philotas, uir alioqui ferreus, ita tū mollis fluxusq; fuit, ut præ uoluptate cōpos mentis non esset, atqueadeo incautus silenda pleraque mulierculæ effutiret. Quid enim, inquit, Philippus ille nisi Parmenio? quid hic Alexāder nisi Philotas? ubi porrò Ammon, ubi Dracones, si nolimus ipsi? Huiusmodi mulier sermones ad quandā familiariū detulit, illa rursus ad Craterum, subindeq; Craterus Antigonā clàm captiuā ad Alexandrū admisit, qui Philotæ quidem manum neutiquā adiecit, opera uerò mulierculæ totū eū clàm excussit, plusq; septem annis nusquā suspicionē prodidit, nō in uino temulentus, nō ob iram iracundus, denicq; non ad amicū, qui nihil nō credere Hephæstioni solitus esset, nullorūq; non consiliorū consciū eum facere. Quippe ferunt olim matris eū epistolā resignantem

A tem lectitantemque secum mussitabunde, quum admoto sensim capite Hephæstion adlegeret, inhibere eum non sustinuisse, exempto uero è digito anulo, signaculum ori eius appressisse. Vocem certè obtuderim, si omnia percenseã, quibus ipse optimè imperiũ administrasse, maximeque è dignitate regia probatur. Vt enim magnus propter fortunam fuerit, maior certè uel ob idipsum, quòd fortuna rectè usus est, quoque magis fortunam eius extuleris, uirtutem eò magis commendaris, nempe pro pter quam dignus fortuna fuit. Age iam incrementiæ eius primordia, imperijque au spicatum repetamus, uideamusque quod tandem in ipsis fortunæ facinus fuerit, propter quod Alexandrum fortunæ beneficio magnũ euasisse contendant. Prò dij immortales, quin igitur eum integrum, incruentũ, sarctum, ut dicitur, & rectum, nullis denique copijs adhinniens modò equus in Cyri solium erexit, ut Dariũ olim Hystaspæ filium? aut quin id ei mulier eblandiebatur à uiro, ut Atossa quondam Xerxi à Dario eblandita est, ita ut ad uestibulum ei diadema accederet ultro? Aut ut Parysatis Diabagoæ, qui posito habitu tabellarij regiam arrectamque citarim sumpsit? Huic enim repente, nec opinatum orbis forte imperiũ obtigit, haud secus atque Athenis Thesmothetæ & Archontes sortito creari solent. Vis igitur doceã, quonam pacto homines propter fortunam imperant? Deficiente olim Argiuis Heraclidarum familia, ex qua regẽ creari mos illis antiquus erat, sciscitantibusque illis deus respondit, aquilam ostensuram, paucisque diebus aquila superne deuolans super Aegonis domo sedit, sic rex creatus est Aegon. Rursus in Papho rege ob flagitia ab Alexandro eiecto, quum rex alter non reperiretur, quòd Cinyradarum gens funditus deleta existimaretur, unum tandem tradunt inuentum inopem, ultimique nominis hominem in hortulo quodam neglectum, uixque se ex eo tolerantẽ. Ad hunc qui missi erant quum uenissent, aquam elicibus deducentem offenderunt. Terrore uerò per-

B culsus est, militibus manum in eum inijcientibus, prætireque porrò iubentibus, quoad ad Alexandrum deductus, obsoleta plagula amictus, rex est pronunciatus, assumptaque purpura unus eorum esse cœpit qui regis sodales uocitabãtur, Erat tum ei nomen Alynomo. Sic reges efficiunt fortunæ beneficia, ad noua honorũ insignia promouentia nec opinantes, celeriterque transcribentia nihil minus quàm id sperantes. Alexandro uerò quid supra dignationem? quid citra sudorem, quid incruenta uictoria? quid citra pulueris, ut dicitur, tactum? postremo quid illaboratum obtigit? Amnes sanguine mixtos bibebat, quos cæsorũ corporibus iunctos traijciebat: herbam fame enectus edebat, quam primam offendisset: obrutas altis niuibus gentes adijt, urbes sub terram mersas excidit, pugnantia maria nauigauit, arida Gedrosiorũ, Arachosiorumque littora permensus, in mari prius etiam quàm in terra stirpes uidit. Quòd si ut hominem ita fortunam affari liceat, ita sanè dixerim: Nuncubi tu, aut ecquando Alexandri rebus gestis aditũ præbuisti? ecquod tandem saxum incruento per te Marte cepit? ecquam ei urbem præsidio uacuã obiecisti? ecquam inermem phalangẽ? ecquis aut rex ignauus, aut imperator socors, aut dormitabundus custos inuentus? ecquis amnis facilè commeabilis? ecqua mediocris hyems? ecqua æstas nõ infesta? Apagesis hinc fortuna, facesse ad Antiochum Seleuci, facesse ad Artaxerxem Cyri fratrem, proripe te ad Ptolemæum Philadelphum: illos enim superstites etiã patres reges appellitarunt, prælijs illi uincebant illamentabilibus, festos illi dies per pompas & spectacula ad extremum uitæ agebant: denique illorum quisque per summam felicitatem in regno consenuit. En tibi Alexandri corpus, si nihil aliud, certè ab imis unguibus ad uerticem saucium, accisum, contusum, ab hostibus denique cæsum, & iaculo, & gladio, & torti libramine saxi. Propter amnem Granicum ense dissecta galea capillo tenus. Ad Gazam sagitta humero saucius. In Maragandis sagittæ ictu sura, ita utà tibiæ radio fractum os dissiliret. In Hyrcania oblæso lapide collo, quo ictu tenebris ob oculos offusis ad dies multos cæcitatem timuit. Propter

C Assacanos talo Indico telo icto, quo tempore ad assentatores † renidēs dixisse fert: † ridens hic quidem sanguis meus non saniosum quid, quale ex deorum uulneribus effluere creditur. Ad Issum ense femore traiecto à Dario, ut Chares inquit, manus cum eo conserente. Ipse uerò Alexander magna cum fide ad Antipatrum scribens: Contigit, inquit, mihi pugione sauciari in femur adacto, sed unde nulla pernities aut illico, aut postea secuta sit. Apud Mallos tripedanea sagitta ictus, spiculo per loricam & pectus ad ceruicem pertingēte, ut autor est Aristobolus. Traiecto Tanai Scythas in fugam uersos, equo etiam ad centum & quinquaginta stadia insectatus est, infesto alui profluuio remorante. Euge fortuna, quæ Alexandrum Magnum facis, nouisque subinde macte esse incrementis iubes, undique corpus eius lancinans, omnē corporis partē uulneribus patefaciens, non ut Minerua quondam pro Menelao stans, tela in firmissima quæque armorū ueluti manu dirigens, obiectisque lorica fascia & balteo tenorem iactus frangens, summum tantum corpus scarificans, eliciendo in speciem cruore, sed nuda potius telis uitalia præbens, uulnera per media ossa infligens, deprehenso undique corpore uisum insuper ingressumque obsidens, insequentē interpellans, uincentem distringens, spes denique eius ludificans. Profecto nullus mihi regum infestiore fortuna usus esse uidetur, etsi in multos ingruit aspera ac inuidens. Siquidem quum alios fulminis instar abscidisset, & ad internitionē perdidisset, aduersus hunc unum pertinax & inexpiabile odium, ineluctabileque exercere obstinauerat, ut aduersus Herculem antea. Quos enim Typhonas ei prodigiososque gigantas non allegauit cum ipso dimicaturos? Quos hostes autē aduersus eum non muniuit armorum apparatu, amnium altitudine, præcipitiorum salebris, inusitata belluarum feritate? An nisi celsi essent eius animi, maioreque uirtute subnixi, quàm ut fortunæ præsidio fretus esse, ex eaque pendere uideretur, posset non de statu deijci? non tantæ rerū moli succumbere, toties instruenda acie, toties armandis copijs, tot obsi-

D dendis urbibus, tot insectandis hostibus, denique toties descifcentibus populis, & mox susceptum regem auersantibus? post remo populis contempto rectore, equorum more lasciuientibus, regibusque improbissimè ferocientibus, emorsis, ut dicitur, frenis, Bactra, Maracanda, Sogdianos gentes insidas hydræ instar excidens assiduè subolescentis alijs atque alijs bellis? Dicam aliquid absurdum fortasse, sed dicam tamen, idque uerum. Non pridem Alexander hac opinione propter fortunam excidit, ut crederetur Ammonis filius esse. Quis enim dijs genitus periculosa æquè & molesta, & operosa exantlauit certamina, præter Iouis Herculem? tametsi illi quidem uir improbus leones prehendere, apros insectari, aues absterrere imperitabat, uidelicet his eum distinens, ne maioribus perlustrando orbe uacaret, aut ulciscendis Antæis, aut Busiridibus ab hominum cædibus inhibendis. Alexandro uerò uirtus diuinum, & è dignitate regia certamen imperabat, cuius erat finis non aurum illud, quod mille camelis circunferebatur, non delitiæ Medicæ, aut mensæ, aut mulieres, non Calydonium uinum, aut Hyrcani pisces, sed ut ijsdem institutis uniuersos institutos homines, uni quoque imperio audientes, unique uiuendi rationi assuetos redderet. Hunc quum à teneris, ut aiunt, unguiculis insitum amorem coalitumque haberet, uenientibus olim à Persarum rege legatis ad Philippum (& ierat tum peregre Philippus) festiuè eos Alexander, admodumque hospitaliter excipiens, nihil quicquam puerile ab eis percontatus est, qualia multa solent alij, aut de aureo arbusto, aut de pensilibus hortis, aut quibus rex utitur insignibus, sed totus in ea uersus, quibus imperia censeri maximè solent, rogitabat quantæ Persarum copiæ, quo in loco rex acie instructa dimicaret, quale illud Vlyssis:

Arma ubi sunt illi mauortia, & unde caballi?

Quæ uiarum compendia sursum uersus à mari tendentibus, ita ut stupescentes peregrini dicerent; Puer hic rex magnus, noster uerò opulentus. Quum autem

mortuo

A mortuo Philippo in animo haberet Hellespontum traijcere, totusq; in spem apparatumq; gerendarum rerum uersus copias Asiæ admouere gestiret, ecce tibi fortuna distinere eũ, auerterecq; adeò insistit, & retrorsus inhibere, exhibitisq; identidem negocijs moras undiq; nectere. Iam primum finitimis Barbarorum sollicitatis, Illyrica Triballicaq; bella commenta est, quibus à superioribus bellis ad Scythiam usque & Histrum reuulsus, longè lateq; procurrens, omnibus periculis, ingentibus dimicationibusq; perdomitis, porrò denuo profectus ad transitum festinabat, quũ illa rursus ei Thebas ob pedes incussit, Græciæq; bellum pro offensaculo obiecit, acerba illi tristissimiq; exitus necessitate imposita, cum quibus ei gentibus generis cognationisq; necessitudo intercederet, eas cæde, ferro, igneq; propulsandi. Inde iam transijt, ut Philarchus autor est, sumptis triginta dierum commeatibus, ut Aristobolus, septuaginta talentis. Quo tempore quũ domesticas possessiones regiosq; redditus maxima ex parte inter amicos distribueret, Perdiccas unus offerẽte eo, nihil quicquam accipere uoluit, percontatusq; ab eo: Tibi uerò Alexander ecquid ipse recepisti? quum ille spes se sibi relinquere diceret: Et nos igitur, inquit, harum participes erimus. Indignum enim est tua potius accipere, quàm quæ Darij sunt sperare. Sed quæ tandem spes erant, quibus ille fretus in Asiam exercitum transmittere constituit? Nempe non opes erant amplissimis urbium mœnibus metiendæ, nõ classes per medios montes uelificantes, non flagra, non compedes, barbarica cruciamenta maris. Quid igitur? Nimirum quod ad externa pertinet, oppidò quam generosus in paucis armis ambitiosissimusq; conatus, æqualium æmulatio, certamenq; sese contendentis cum gloria & uirtute sodalium. Ipse uerò in sese ingentes spes habebat, pietatem in deos, fidem erga amicos, frugalitatem, continentiam, beneficentiam, aduersus mortem intrepidam expectationem, robur animi, humanitatem, appellandi dexteritatem, ingenij candorem, in explicandis consilijs constan-

B tiam, in gerendis rebus celeritatem, & in primis adipiscendæ gloriæ propositum, quod luculenta exempla per decus absoluere solet. Quocirca nec concinnè Homerus, nec ut par erat, qui Agamemnonis speciem tribus ex imaginibus aptam coalitamq; similitudine illa finxit:

Assimilis caput atq; oculos patri altitonanti,
Balteus est Martis, Neptunum pectus adæquat.

Etenim Alexandri ingenium, si quidem ex multis ab ipso creante deo aptum & consertum uirtutibus est, nõnne Cyri spiritus, Agesilai temperantiã, Themistoclis solertiam, Philippi experientiam, Brasidæ fiduciã, Periclis dicendi uim, administrandæq; reipublicæ scientiam habere iure dixerimus? Quanquam si uetustiores repetamus, Agamemnone temperantior erat: quippe ille captiuã iustæ uxori prætulit, hic à captis abstinere sibi imperare sustinuit, antequam iustè nuptæ fuerunt. Animi uerò magnitudine uel magnũ Achillem præstitit: quippe parua pecunia Hectoris defunctum uendidit, hic uerò grandi ære Darium funerauit. Rursus ille munera ab amicis, iræq; ponendæ preciũ accepit, hic hostes armis uictos etiamnum opibus cumulauit. Nam Diomedem quidem pietate antecelluit: etenim ille cum dijs pugnare confidentissimè sustinuit, hic autem omnia deorum cœpta per decus euadere sem perarbitratus est. Postremo charior necessarijs Vlysse quoque fuit: siquidem illius mater mortem mœrore obijt, huius uerò hostis mater præ desiderio eius commori obstinauit. Ad summam, si & Solon è fortuna in administranda domi republica uersatus est, & Miltiades foris, militiæq; rem gessit, si denique Aristides innocens fortunæ benignitate fuit, nullum iam protinus uirtutis opus erit, hocq; nominis uerbiq; inane quiddam uitæ nequicquam gloriam meretur, nimirum id sophistis commentis, legumq; latoribus. Sin horum unusquisq; omniumq; similium egens aut diues, debilis aut ualidus, deformis aut pulcher, longæuus aut breuis æui pro fortunæ

C ipsius uarietate esse solet, at magnum Imperatorem, aut magnum legumlatorem, aut denique magnum in magistratibus, & publicè fungendis officiis sese quisque uirtute ratione que præstat, agedum Alexandrum consideremus uniuersorum contentione. Iam primum igitur Solon Athenis tabulas nouas instituit, quam Sisachthiam nuncupauit, quasi dicas, oneris excussum. Alexander pro iis qui uersuram fecerāt fœneratoribus dissoluit. Pericles Græcis tributorum collatione exhaustis, extructis passim fanis arcem Athenarum adornauit. Alexander Barbarorum opes raptas in Græciam importandas curauit, templaque diis extruenda locari decem talentorū millibus iussit. Brasidan in Græcia famigeratum fecit auditum ad Methonem eum ferociter percursasse, disiecto circa maritimam oram hostium exercitu. Alexandri uerò atrocem illum saltum, & auditu incredibilem, & uisu horrendum, præcipiti saltu sese è muro librantis in hostes, hastis, spiculis, ensibus, protinus illum excepturos, cui æquius quàm fulmineo igni assimilare possumus erumpenti è nube, & à turbine rapto? cuiusmodi quondam uisa ignitis armis offulgentia, deorsum ferri uidentur. Cæterum illi stupore primum perculsi, qua cuique proximum fuit trepidi refugerunt. Deinde quum hominē unum animaduertissent multos ferociter impetentem, restitere. Ibi uerò fortuna magna egregiaque beneuolentiæ exempla in Alexandrū ædidit. Quippe ipsum ignobili in uico deprehensum, murisque interceptum inclusit. Hos uerò qui suppetias ei ferre properabant, ob idque in muros iam scandenteis, suffractis contritisque scalis deturbatos pessundedit. Ex iis autem qui tres omnino mœnibus arrepentes, indeque sese librantes Alexandrum seduli circunsteterant, unū confestim abripuit, nulloque dum tentato certamine, è medio sustulit. Crebris alter sagittis confixus hoc modo à morte aberat, quòd & uisus & sensus compos erat. At uerò foris irritæ Macedonum uociferationes nequicquam mœnia offensantiū, quum

D in promptu nec machina, nec tormentum ullum esset: quinimo opitulandi studio ensibus mœnia tundentium, inermique adeò manu cementa perrumpere, tantumque non mordicus conuellere adluctantium. Ibi ille uerò rex fortunatus, ille fortunæ assiduæ custodia, & propè dixerim satellitio tutus, feræ tum bestiæ modo indagine cinctus, proditus, auxilii inops, non de Susis aut Babylone, non de Bactris expugnandis, dignis satis operæpreciis dimicabat. Nam ingētia claraque certamina ut successum non habeant, dedecoris certè nullam notam inurunt. Verum infesta usqueadeo fortuna fuit & Barbarorum fautrix, contraque Alexandrum perosa, ut nomen etiam eius, quantum in ipsa fuit, deleuerit, totque rerum gestarum gloriam deformarit, nedum corpus uitamque peremerit. Haud enim pœnitenda fortuna fuisset, si propter Euphratis ripas, aut ad Hydaspem mortem ipse oppetiisset, nec pudendus exitus, si ad manus cum Dario ueniens Persarum impetu opprimeretur, equis, ensibus, copidibus (falcati gladii genus est) confertim pro rege pugnantium, aut si Babylonis muros superare nixus, ab ingenti spe deuolueretur. Sic Pelopida, sic Epaminondas, quorum certè interitus uirtuti decus potius, quàm aduersæ fortunæ testimoniū attulerūt. Huius uerò fortunæ, de qua nunc agimus, cuiusmodi tandem præ illis exemplum fuit? in extrema barbarie intra ignobilis oppiduli mœnia orbis terrarum dominum intercipientis occulentisque, pudendisque eundem armis temereque inuento missili pulsatum diu & impetitum, ad extremum conficientis. Etenim discissa copide galea uulnus etiam in capite accepit, excussa arcu sagitta perfracto thorace papillaribus ossibus adacta est, hastili prælongo eminēte, & uulnus aggrauante, cuspidis uerò ferro quadrantali latitudine, trientali siciliquo minus longitudine. Porrò (quod summum aduersorum est) quum rectà & contemptim grassantem in se quendam ense territabundum exceptum ipse pugione cōfodisset, trepidus interim quidam pistillum ex pistrino raptum in ceruicem illi inflixit: Quo ictu tenebris ob oculos offusis, sensibus quoque cōturbatus est. Ipsa uerò uirtus præsto tum illi affuit, quæ

Σισάχθεια.

A quæ cum fiduciam ei, tum uerò robur, acreq́; opitulandi studium circunsistentibus
eum accendit. Lemnæi enim & Ptolemæi, & Lennati, & qui mœnia cunq; aut supe
rauerant aut perruperant, circunstantes eum ueluti uirtutis munimentũ erant, chari
tate, amoreq́; regis corpora, facies, animas discrimini obijcientes. Haud enim pro
seruandis bonis regibus fortunæ fauore cæteri discrimina subeunt, aut etiam mor-
tem oppetunt, sed uirtutis amore potius, haud secus atq; apes regi sese suo philtro-
rum ui comites addere, eumq́; stipare cernimus. Quotus enim quisq; qui huius rei
spectator sui ipse securus fuisset, non hoc dixisset, ingens se fortunæ certamen cum
uirtute spectare, in quo barbariæ partes indignissimè per fortunã præualerẽt, Græ-
ciæ uerò supra uires per uirtutem obsisterent? Quòd si illi ad extremum superiores
euaserint, fortunæ nimirum, inuidiq́; genij, Nemesisq; opus id fore. Sin hi tandem
præualuerint, uirtutem, fortitudinem, charitatem, fidemq́;, palmam reportaturas, ut
quæ solæ Alexãdri fuerint. Quippe reliqua, potentiam & apparatũ, classes & equi-
tatum, & omnino exercitus medio fortuna muro intersepserat. Cæterũ Barbaros
in fugam uersos Macedones, subindeq́; occidione occisos, urbis etiam excidio se-
pelierunt, Alexandri uerò nullus iam usus erat, ut qui raptim exportatus, telum, at-
queadeo bellum in præcordijs haberet, uincliq́; & claui instar erat sagitta thorace
cum corpore traiecto. Telum autem ex uulnere conuellere conantes ferrum nõ se-
quebatur, penitus enim insederat in pectoris solidissimis, quæ cordi prætenduntur.
Sed rursus arundinem quatenus extabat excindere cunctabantur, ueriti ne penitus
os discuneatũ intolerabileis cruciatus cieret, ac sanguinis multa uis imitus erumpe-
ret. Quam cunctationem Alexander quum uideret, ipse primum conatus qua è tho
race prominebat arundinem execare, deficiente deinde manu, ex uulnerisq; tumo-
re torpido pondere grauescente, medicos iussit intrepidos id agere, animũ integris
B saucius ipse addens, imò uerò circunsistentium partim grauiter increpitans flenteis
& præter modum condolenteis, partim desertores appellans opem ei afferre non
sustinenteis, interim ipse ad amicos inclamitãs: Quid, malũ, tantopere pro me me-
ticulosi estis? Fidem ergo non facio, mortem me non timere, si quidẽ mihi timetis.

F I N I S.

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, REGII
*Secretarij, in libros Plutarchi de Placitis Philosophorum naturalibus, ad clarissi-
mum uirum Germanum Ganeium Parlamentarem Consiliarium,
Beluacensis ecclesiæ Decanum, præfatio.*

Plerosque seculi nostri scriptores uidemus, Germane Ganei, lucubrationum suarum præfationes duabus in rebus consumere, in emerenda eorum quibus eas dicant gratia, aucupandaq́; apud lectorum uulgus inani fama: illos quidem perfricta, quod aiunt, fronte supra humanum fastigium efferendo, apud hos uerò uendibiliora sua scripta uerborum lenocinijs faciendo. Ego uerò quum ab hoc more nostrates ferè homines usqueadeo abhorrere uideam (de elegantibus & omnis gnaris humanitatis loquor) ut etiam ultro oderint huiusmodi prostituta ingenia, nedum ut impudenteis putidasq́; adeò laudationes auribus deuorare poßint: tum uerò quòd si cuiusquam, certè minimè meum est, potentibus per ambitionem industriam uenditare meam: prorsus aliter me comparaui. Nec enim ingenium tuum, nec mores, nec famæ integritatem (quæ in primis prædicari solent)

attingam, genus, necessitudines, opes nihilo magis, omnino in adsentationis opinionem incurrere nolo. Tametsi quum uir Parlamentarius sis, unusq; ex augustissima illa decuria, nec unus adeò nescio quis, sed certæ cuiusdam notæ, quam ne si sciam quidem dicere ausim. Quum igitur in amplissimi ordinis oculis iandiu uitam agas, in quo quidem germanus tuus unus est è quatuor tanquam ordinis uisendi consessus insignibus, urbisq; adeò huius, uel regni potius decoribus, quali dignatione sis in obscuro esse non potest, sicut ferè umbratilis hominum uita innotescere in publicum nequit. Commendabilius fortasse plausibiliusq; laudandi genus apud omneis ordines sit, si commemorem, quàm literarum amans fautorq; sis, quam eruditissimorum uirorum studiosus, queis cum conuiuere soles, ut de literatissimo quoq; optimè meritus. Verum hæc omnia ne perstringere quidem nunc rei dignitate uacat. Quod autẽ ad me attinet, ita omneis existimare uelim, hanc me accepisse prouinciam, non mihi sumpsisse. Nam quum superiore anno Lascaris Rhyndacenus, uir natione Græcus, sed Græcorum Latinissimus, naturalia Plutarchi decreta Latinè interpretanda te poscente recepisset, idq; per ocium ei facere non licuisset, quòd iam annum eum inter aulicos agentem desideramus, tu altero abhinc mense quum ex secessu in urbem rediissem, continuò huius incepti onus in humeros profectò impares ei inclinasti, usq; eò heluo librorum es, quod de Catone Cicero dixit. Habes igitur uicarium & tanquam succidaneum Plutarchi interpretamentum, quod quum iam sesquimensem à me crebris nuncijs efflagitas circa alia nonnihil occupato, quod & si in nonum saltem mensem premendum fuit, si per te mihi intra ueniæ spem licuisset esse cauto, non recuso tamen quin tibi æditum specimen putes facultatulæ industriæq; nostræ sub iudiciorumq; aleam, si ita res feret, cadat. Candidos tantum lectores huius nostræ lucubratiunculæ admonitos peruelim, ut si qua in eo errata offenderint (ut certè nõ pauca offendent) ea si haud ita inexpiabilia sint tibi imputent, mihi uerò tua in culpa ignoscant, ut qui hoc mihi extruderis, uel potius expresseris, mordicus, propè dixerim, retentanti. Nam stylum nostrum, sat scio, duriorem uisum iri, sed non ijs adeò fortasse qui Græcè quoque legerint. Huic enim scribendi generi contracto, presso, & conciso, non facilè addi fusæ fluentisq; orationis nitor perspicuitasq; potest. Adde rerum obscuritatem, uerborumq; interdum insolentiam. Vnum affirmare possum, opus me breue aggressum, sed quod pluris quàm pro chartarum numero æstimandum sit. Laborandum enim mihi fuit, ne aut ineptè fidus interpres essem, aut quum ad uerbum omnia uertere nollem, ne quædam etiam ad sensum non uerterem, interdumq; uerba clausulasq; appendere magis quàm adnumerare conati sumus, contraq; nonnunquam supernumerarijs, ut ita dixerim, uerbis Græcarũ dictionũ pondera rependere. Quæ omnia si in ullo unquam scribendi genere, in hoc sanè facienda fuerũt, ut in quo certè Latinitas Græcæ nõ respondet opulentiæ. Colligenda uerò corrogandaq; ex non paucis autoribus, ijsq; classiarijs, Latina uerba fuerunt, nõ facilè cuilibet obuia, ne si Græcis uterer, etsi iam in triuijs tritis (ut ferè iam in naturalibus Latina uerba obsoleuerunt) hospitari in urbe nostra peregrinariq; uiderer, perinde atq; inter patrium peregrinumq; cultum delectum habere non didicissem. Qui conatus an euaserint, uiderint illi quibus utriusq; linguæ facultas comparata est. Quanquam qui Latinè sciunt, de toto propemodum opere iudicare possunt, non modò de structura, quid cui consentaneum dissentaneum'ue sit, quid cohærens aut pugnans. Tametsi in huiusmodi offensaculis si unum forsan aut alterum reperietur, causari possem, id quod tu probè nosti, in emendando exemplari Græco exudandam mihi laboris partem non cõtemnendam fuisse. Quippe quod unicum in hac librorũ inopia nactus sum, literis iam exolescentibus. Vtcunq;, cõfido probè te atq; etiam candidè de toto opere arbitraturum, si præsertim non sine Theseo, ut aiunt, tuo legeris, id est, si Ioannem Guacierium adhibueris, uirum cum humaniorum disciplinarũ peritum, tum uerò Theologorum decus. Cæterum lectores rursus, si qui morosiores sunt, exoratos uelim, ne merx hæc nostra propterea eis sordeat, quòd Cisalpina est, atqueadeo domestica, non importata, non aduentitia, non, ut inquit Plautus, exotica. Nos enim uerbis tropisq; utimur, ut intra parietes, non modò intra pomœria natis. Proinde ne mihi dicant, unde tibi frontem interpretandiq; fiduciam, qui nunquam à patrio solo abnoctaueris, nunquam, ut dici solet, unguem latum à matre discesseris? Nam si mihi per conditionẽ institutumq; uitæ inter doctos uersari meo modo licuisset, profecto excultiorem interpretem tersioremq; habuisses. Verum ne in hac quidem rerum incommoditate literas despondimus. Sed iam uereor ne tantuli operis exordium proportione maiusculũ sit. Vale.

Parisijs, Calendis Ianuarijs. M. D. II.

CAPITVM, QVAE HISCE quinq; De placitis Philosophorum libris continentur, Catalogus.

CAPITA PRIMI LIBRI.

CAP. LIBRI SECVNDI.

CAP. LIBRI TERTII.

QVARTI LIBRI CAP.

CAP. LIBRI QVINTI.

GVLIELMI BVDAEI AD Germanum Ganeium Hexastichon.

Accipe primitias nostræ Germane Mineruæ,
Nare sed infesta ne precor ipse legas.
Egerit egregiè mecum fortuna, cauere
Si potui culpam, gloria nulla licet.
Gloria quæretur forsan, limatior olim
Si stylus euadet, Parca nec inuideat.

PLVTARCHI

A # PLVTARCHI CHAERONEI DE PLACITIS DECRETISQVE PHILOSOPHORVM NATVRALIBVS, LIBER PRIMVS.

Gulielmo Budæo Pariſienſi, Regio Secretario, interprete.

TRADITVRI naturæ enarrationem, neceſſarium duximus, in principio ſtatim tractationem philoſophiæ in parteis diſtribuere, ut noſcamus & quid ſit philoſophia, & quota pars eius naturæ explicatio. Stoici igitur quidem dicũt Sapientiam diuinarum humanarumq; rerum ſcientiam eſſe: Philoſophiam uerò accommodatæ uitæ artis meditationem. Hanc autem unam eſſe & eandem ſummam uirtutem. Virtutes porrò generaliſſimas treis, naturalem, moralem, rationalẽ. Ex quo & tripartitam philoſophiã. Eius enim partem unam naturalem, aliam moralem, & rationalem aliam. Et naturalis quidem eſt, inquiunt, quum aut de mundo, aut de ijs quæ in mundo ſunt quærimus. Moralis in humanæ degendæ uitæ ratione occupata eſt. Rationalis in diſſerendi ratione, quam ipſam & dialecticam, id eſt ſermocinatricem uocant. Ariſtoteles autem & Theophraſtus, & ferè Peripatetici hoc modo philoſophiam partiti ſunt. Neceſſe eſt, inquiunt, conſummatũ uirum & eorum quæ ſunt contemplatorẽ eſſe, & eorum quæ decent actorem. Hoc autem ſic intelligere licet. Si uerbi gratia quæratur, animãs nec ne ſit ſol: eſſe enim uidetur. Qui hoc igitur quærit, is cõtemplator eſt: quippe qui nihil aliud quàm id quod eſt, quærit. Si item quæratur, mundus'ne infinitus ſit, & ſi quid eſt præter mundum. Hæc nanq; omnia in cõtemplatione ſunt. Rurſum quæritur, quomodo inſtituenda uita,
B aut liberi, aut gerendus magiſtratus, aut ſanciendæ leges. Hæc igitur omnia agendi gratia quæruntur, huiuſq; modi uir actuoſus eſt.

Quid ſit natura. I.

QVoniam igitur propoſita nobis eſt rerum naturalium conſideratio, neceſſariũ eſſe duximus explanare, quid ſit natura. Etenim abſurdũ ſit, eum qui de natura diſſerere conetur, huius ipſius ignorare naturæ potentiã. Eſt igitur natura, ut Ariſtoteli placuit, principium motus atq; quietis duntaxat in quo primigeniè ineſt, nõ etiam per accidens. Siquidem quæ uidentur omnia, quæ quidẽ neq; à fortuna, neq; à neceſſitate, neq; à diuino numine, aut huiuſmodi cauſam habent, naturalia dicuntur, ſuamq; ipſorum naturam habent, ueluti terra, ignis, aqua, aër, ſtirpes, animalia. Hæc præterea quæ fieri uidemus, imbres, grandines, fulmina, turbines, uenti. Hæc enim principium quoddam habent, utpote quæ ante prima ſecula non fuerint, ſed ſuum ortum habeant. Hæc igitur ueluti animantes, ſtirpes, generationis principiũ habent, in eiſq; natura principium in primis eſt, atque adeo motus nedum quietis: nam quæcunq; motus principium habent, eadem interitum quoq; capere poſſunt. Meritò itaq; natura motionis principium eſt atq; quietis.

In quo differant principium & elementum. II.

ARiſtoteles igitur & Plato differre putant principium & elementum. Thales uerò Mileſius idem eſſe arbitratur principium & elementũ. Verum hæc magnopere differunt inuicem. Siquidem elementa cõpoſita ſunt, principia autem nec remur eſſe compoſita, nec confectum quiddam. Verbi gratia, elementa uocamus terram, aquã, aërem, ignem. Principia uerò propterea uocamus, quòd nihil ſe prius habeant ex quo procreata ſint, alioqui principia non eſſent, uerum illud potius ex quo genita eſſent. Terra autem & aqua priora quædam ſunt, ex quibus procreata ſunt: hyle nimirum illa, id eſt ſylua rudis & informis, ſpeciesq; ipſa, quam uocamus

C Entelechiam,id est actum quendam continuum & perpetem,nec non priuatio. Lapsus igitur Thales,principium dicens idem atque elementum esse.

De principijs. III.

Verumenimuero Thales ille Milesius principium rerum aquam existimauit esse. Is autẽ uidetur philosophiæ princeps fuisse,à quo quidẽ Ionica secta appellata est. Fuerunt enim plurimæ deinceps philosophiæ successiones. Hic diu in Aegypto philosophatus,iam senior Mileton se contulit. Isque ex aqua omnia sensit esse,& in aquam uicissim redire. Adducit autem huiusmodi coniectura: primo, quod animantiũ omnium principiũ genitura sit, eadem humida, ex quo simile esse ueri, ex humore omnia principiũ ducere. Deinde,quòd stirpes omnes humido alantur, & ad frugem euadant,humoris autem expertia actutum arescant. Postremo,quòd ipse solis ignis siderumque aquarum expiramentis alatur, quinimo & mundus ipse. Qua de causa Homerum eandem mundi procreationem posuisse uult.

Oceanus,de quo primum sunt omnia nata.

Anaximander Milesius omnium quæ sunt principiũ naturæ infinitatem esse putat: ex hac enim omnia esse, & in hanc omnia tabescere, propterea & infinitos gigni mundos,& eos rursum cadere in id unde orti sint. Nam cur, inquit, infinitum est? nempe ut nequo deficiatur procreatio,quæ omnia constituit, à quaque omnia subsistentiam habent. Fallitur autem, ut qui non addat quid infinitas sit, num aër sit, an terra,an aqua,an alia quædam corpora. Fallitur igitur quũ materiam putet, efficientem uerò causam tollat. Infinitas autem nihil aliud quàm materia est. Atqui materia efficientia esse non potest,nisi efficiens subsit. Anaximenes autem Milesius principium rerum aërem esse dixit,ex eo enim omnia cõstare, in eumque tandem resolui. Veluti anima,inquit, nostra aër quũ sit nos continet & tuetur,& mundum uniuersum spiritus & aër cõplectitur & continet. Dicuntur uerò spiritus & aër mutuo cognomento. Hallucinatus autem est & hic, utpote qui ex simplici & uniformi aëre

D & spiritu constare animalia opinatus sit. Non enim unicum rerum esse principium potest materia,ex qua cuncta substantiam ceperint. Sed efficientem quoque causam subdere necesse est: queadmodum in faciendo poculo non sat est argentũ, nisi efficiens quoque ipsum adsit,id est uascularius,similiter atque in ligno & ære, & alia id genus materia. Anaxagoras Clazomenius principia rerum particulas inter se similes, quas similaritates uocare possumus,arbitratus est. Inexplicatissimum enim ei uidebatur,quonam modo ex eo quod nusquam esset,posset quid oriri: aut rursum in id quod nullibi esset,interire quid. Proinde cibum,inquit, sumimus simplicem & uniformem ueluti cereale munus,aquamque bibimus. Hoc autem cibo alitur capillus, uena,arteria, nerui, ossa, & cæteræ item partes. Quæ quũ ita sint,necesse habemus fateri in illo inesse cibo quæ usquã sunt omnia,ex ijsque augeri omnia,atque in huiusce modi esse alimento procreaticulas sanguinis partes,neruorumque, itẽ ossiumque,aliarumque partium quas cogitatione percipere possumus. Quòd igitur similes ijs quæ procreantur essent in alimento partes, propterea homœomerias, id est similaritates uocauit,quas principia rerum esse censuit. Atque has quidem inter se similes particulas materiam;causam uerò efficientem, mentem omnia ordinate digerentem. Sic autem exorditur. Vnà,inquit,omnes res erant, mens uerò distraxit illas decenterque composuit. Itaque probandus hic uel eò maximè,quòd materiæ opificem adiunxit. Archelaus Apollodori filius Atheniensis aërem infinitum,& quæ circa eum essent spissitudinem ac raritatem: horum alterum ignem esse, alterum aquam. Hi omnes prædicti deinceps sibi succedentes Ionicam (quæ dicitur) sectam à Thalete impleuere. Rursus ab alterius auspicatu philosophiæ Pythagoras Mnesarchi Samius,qui primus philosophiam hoc nomine appellauit,principia rerum numeros esse censuit,& eorum symmetrias, id est accommodatas proportiones, quas & harmonias,

A nias, id est concentus cohærentiasq; uocat, ex ijsq; composita elementa, quæ geometrica uocantur. Idem rursus unitatem infinibilemq; binarium inter principia ponit. Spectant autem principia eius, alterum in efficiētem formalemq; causam, quæ mens & idem deus, alterū in patibilem materialemq;, qui mundus est uisibilis. Esse autem autumat numeri naturam denarium: ad decem enim omnes numerare tum Græcos, tum Barbaros: ad quæ quū peruenerint, rursus ad unitatē redire. Cæterū denarij uim in quaternario sitam esse. Huius autem causam ex eo intelligi posse. Si quis ab uno profectus, numerali deinceps adiectione ad quatuor progrediatur, expleturum eum denarium. Quòd si quaternarium huiusmodi adiectione excedat, ultra denarium quoq; excursurum. Si quis, uerbi gratia, unum ponat, & huic duo addat, & deinde tria, & ijs deniq; quatuor, hactenus denarium expleuerit. Quapropter numerus singulatim quidem collectus in decem erit, ex ui autem sua spectatus, in quatuor. Vnde Pythagorei quasi sanctissimum quaternarius iusiurandum esset, ita aiebant: Iuro per omnipotētem animæ, qui tetrada nostræ perpetuos fonteis naturæ infudit habentem. Nostra, inquiunt, anima ex tetrade constat. Siquidem esse mentem, scientiam, opinionem, sensum. Ex quibus ars omnis & scientia, nosq; ipsi rationis compotes sumus. Mens quidem igitur monas est, id est unitas; hæc enim singulariter spectatur. Velut cum permulti sint homines, si hi partim, id est uiritim considerentur, sensu perspici comprehendiq; non possunt, utpote infiniti. Verum hoc ipsum solum intelligimus hominem unum, cuius nullus similis, non secus ac equum unum solum intelligimus. Quòd si partim, id est non uniuersim considerentur, infiniti sunt. Hæ enim species generaq; omnia singulariter perspiciuntur, ideoq; in unoquoq; eorum huiusmodi definitionem reddunt. Animal, inquiunt, rationis particeps, aut animal hinnibile. Proinde mens idcirco monas est, qua hoc intelligimus. At dyas, id est binarius, scientia est, infinibilis: meritò. Omnis enim de

B monstratio, omnisq; scientiæ fiducia, omnisq; insuper ratiocinatio ex quibusdam concessis id quod controuersum est colligit, facileque demonstrat, quorum comprehensio scientia est. Propterea fuerit quidem fortasse dyas. Trias uerò, id est ternio, opinio est ex perceptione, nec immerito: quippe multorum est opinio: at ternio multitudo, ut O terq; quaterq; beati. Ideoq; non admittit Pythagoras ternarium. Heraclitus atq; Hippasus Metapontinus uniuersæ naturæ principium ignem dixerunt. Ex igne enim omnia nasci, & in ignem omnia desinere, quo extincto, in hanc mundi formam omnia digesta esse. Nam primum crassissimum quodq; compactibili in se nixu in terræ formam coactum, qua deinde ab igne soluta naturæ ui aquam confectam, deniq; aquæ suffitu aërem procreatum, rursusq; mundum atq; omnia corpora in uniuersi olim conflagratione solutum iri. Principiū igitur ignis, quandoquidem ex hoc omnia. Finis etiamnum ignis, quoniam in ipsum intereunt omnia. Epicurus Neoclis filius Atheniēsis Democriti uestigia philosophādo persecutus, principia rerum corpora dixit mente percepta, solida, nō creata, sempiterna, quæ nec corrumpi possent, nec contundi, nec informari ex parte, aut quouis modo immutari. Esse autem illa mente percepta, moueriq; illa in inani, perq; inane, esseq; ipsum inane infinitum, ut corpora quoq; infinita. Cæterū tria ijs accidere, formam, magnitudinem, pondus: quanquam Democritus tantum illis dabat magnitudinem & formam. Epicurus nanq; tertium addidit pondus. Necesse enim, inquit, moueri corpora ponderis pulsu, alioqui moueri non posse. Esse autem huiusmodi corporū, quas Atomos uocant, cōprehendibiles formas, nō infinitas, neq; hamatas esse, nec uncinatas, nec anulatas, nam id genus formas facilè contusiles, atomos autem infrāgibiles, impatibiles, suas uerò habere formas mente perceptibiles. Deniq; atomos, id est indiuidua corpuscula, non quia minutissimæ sint, sed quia indiuisibiles, quippe impatibiles inanisq; expertes. Itaq; qui indiuiduum dicit, cōtinuò in-

C fractumq́ quoque dicit, impatibile, inanis expers. Empedocles Metaonis Agrigentinus elementa quidem quatuor esse dixit, duas uerò principales potentias, amicitiam & dissidiū: harum illam esse coniunctiuā, hoc dissociatiuū. Sic enim inquit:

Quattuor in primis cunctarum semina rerum,
Iuppiter æthereus, Pluto inferus, almaq́ Iuno,
Nestis quæ lachrymis hominum riuos alit hudis.

Iouem autem intelligit feruorē & æthera. Almam uerò Iunonem aëra, Plutonéq́ terram. Nestim deniq́ humanosq́ riuos, tanquam genituram & aquam. Socrates Sophronisci Atheniensis, Platoq́ Aristonis item Atheniēsis (eædem enim de uniuerso utriusq́ sententiæ) principia tria posuerunt, deum, materiam, ideam. Est autem deus mens. Materia uerò, quod primum generationi subiacet & corruptioni. Idea autem substantia sine corpore in diuinis sensis animi ui usq́ dei. At deus mens mundi. Aristoteles Nicomachi Stagirites principia quidem Entelechiam, siue speciem, id est continuatam quandam motionem & perennem, materiam, & priuationem. Elementa autem quatuor, quintum uerò corpus quoddā immutabile. Zeno Mnassei filius Citiensis principia quidem deum & materiam, quorum illum agendi causam esse, hanc patiendi. Elementa autem quatuor. Horum autem secta Italica dicta est, nimirum propter Pythagoram qui in Italia philosophiam professus est: migrauerat enim patria Samo, Polycratis tyrannidi infensus.

Quomodo coagmentatus mundus. IIII.

MVndus autem coagmentatus est circūflexa forma, hoc propè modo configuratus. Quum indiuidua corpuscula temerario fortuitoq́ motu assidue celeriterq́ mouerentur, corpora in unum multa glomerata sunt, uaria tum magnitudine, tum forma. His unum in locum coactis, quæcūq́ maiuscula grauiusculaq́ erāt, penitus subsederunt. Quæ autem minuta, rotunda, leuia, lubrica, hæc in concursu corporum elidebantur, sursumq́ uersus ferebantur. Simulac autem impulsiua illa D ui & subuehente defecta ipsa non iam sublimè efferebantur, nec deorsum ferri poterant, ad loca appellebantur eorum capacia, hi autem erant in ambitu, postea huiusmodi corporum coagmentum undiq́ circūflectebatur, in qua circunflexione complexa inter se corpuscula cœlum procreauere. Eadem naturæ ui uaria, ut prædictū est, indiuidua sublimè deducta siderales naturas confecere. At multitudine exhalatorum corporum impulsus aër elisusq́ est: qui rursus agitatu in spiritum uersus, rapta secum uersabat sidera, quæ eorum uertigo adhuc sublimis asseruata est. Ex considentibus porrò indiuiduis concreta est terra, ex euectis autem cœlum, ignis, aër, genita. Residua uerò in terra materia multa, eaq́ uentorum impulsu stellarumq́ auris addensata, quacunq́ rarius concreuerat terra, natura humoris expressa est. Quæ fluxa quum esset, facilè concaua in loca seq́ cōcipere arcereq́ nata, delapsa est, aut suapte etiam ipsa sponte subsistens, alueos sibi depressioribus in locis cauauit. Præcipuæ igitur mundi partes hunc in modum genitæ sunt.

An unum uniuersum. V.

ENimuero Stoici unicum esse mundum censuerunt, quem & uniuersum esse dixerunt, & quicquid corpore constaret. Empedocles mundum unū quidem, uerum mundum non esse uniuersum: esse autem perparuam naturæ uniuersæ partē, reliquam uerò & magnam partem uacantem esse materiam. At Plato ex tribus, ut uidetur, unum esse mundum coniicit, & uniuersum unum, quòd uideri consummatus non possit, nisi omnia comprehenbat: quòd nisi unus sit, exemplaris, id est dei similis esse nō possit: quòd deniq́ siquid extra eum est, perpetuò incolume esse nequeat. Ad Platonem igitur responderi potest, mundum consummatū non esse, nec enim omnia continet, alioqui homo quoq́ cōsummatus esset, sed non omnia continet. Exemplaria autem multa esse, quemadmodū in statuis, ædificijs, picturis: nam

A quomodo perfectus ſi quid extra ipſum circũuerſari poteſt? Iam uerò immortalis
non eſt, nec eſſe quidem poteſt, quippe qui natiuus ſit. Metrodorus abſurdum eſſe
ait, in latifundijs unicam ſpicam naſci, un umq́ in infinito mundum. Quòd autē in-
numeri ſint ex hoc liquere, quòd innumerabiles ſint eorũ cauſæ. Si enim quibuſdā
ſuis finibus finitus eſt mundus, cauſæ autē infinitæ ex qbus cõſtat, neceſſe eſt infini
tos eſſe: ubi eñ ſunt cauſæ, inibi effectus quoq́: atqui cauſæ, indiuidua aut elemēta.

Vnde notionem dei homines habuerint. VI.

STOici numinis eſſentiam hoc modo definiunt, ignitum ſpiritum intelligentiæ
participem, formam nullam habentem, in quam uerò cunq́ uelit ſe uertentem,
omniaq́ aſſimulantem. Habuerunt autem notionem eius à decentia primum ſum-
ptam eorum quæ uiſuntur. Nihil enim pulchri temere nec fortuitò fit. Fit autē ad-
hibita arte quadam concinnatrice. Pulchrum uerò eſſe mundum ex forma, colore,
amplitudine, ſtellarumq́ mundum ambientium uarietate patet. Globoſus etiam,
quæ in primis forma cenſetur: hæc enim ſuarum ipſa partium ſimilis eſt. Rotundus
autem quum ſit, partes etiamnum rotundas habet. Propterea inquit Plato, Mens
quæ in homine auguſtiſſima pars eſt, in capite cõſtituta eſt. Mundi quoq́ color ho
neſtus eſt, cœruleo enim coloratus eſt, qui purpureo fuſcior, ſplendēti qualitate ni-
tet, qua maximè gratia intenſiſſimi ui coloris immenſam adeo aëris uaſtitatem per-
rumpens, ex tanto interuallo conſpicitur. Pulcher etiamnum mundus ex amplitu
dine. Omnium enim rerum ambitus ſummus & obtentus in ſuo quiſq́ genere pul-
cherrimus eſt, ut in animante, ut in arbore. Abſoluunt & cœli decorem ea quæ in
eo conſpicua ſunt. Obliquus enim circulus uarijs diſtinctus eſt ſimulacris, in eo
cancer eſt, poſt quem leo, poſtq́ hunc uirgo, ab hac chelæ, id eſt forcipata brachia
ſcorpionis, poſt quas ſcorpius ipſe, ſagittarius & capricornus, à capricorno aqua-
rius, ſtellatiq́ duo piſces, ad hæc aries & taurus, geminiq́. Innumerabilia id genus
alia deus idem per cœli conuexitates ſparſit. Vnde inquit Euripides: Stellantē cœ-
B li ſplendorem chronon, honeſtè diſtinctum opus fabri periti. Profecto notitiam dei
hinc magnopere cepimus: perpetuo enim tenore ſol, luna, reliquaq́ ſidera ſub ter-
ras merſa, uno exiſtunt denuo colore, æqua præterea magnitudine, ex ijſdemq́ lo-
cis eodemq́ prorſus tempore. Proinde qui nobis cultum deorum tradidere, tres o-
mnino ad hoc formas inſtituerunt. Primam à natura ductam, ſecundam à fabulis,
tertiam legum autoritate teſtatam. Naturalis à philoſophis docetur, Fabularis à
poëtis, Legalis ab unaquaq́ ciuitate conſtitui ferè ſolet. Porrò hæc omnis inſtitu-
tio ſeptē in parteis tribuitur. Prima ab his quæ ſupra uiſuntur ducitur. Dei enim no-
tionem ex apparentibus prim[um] habuere ſtellis, quum ab his miræ rerum congru
entiæ cauſas exiſtere uiderent, ueluti ratas diei noctiſq́ uices, hyemiſq́ & æſta-
tis, ortuſq́ & occaſus. Ad hæc eorum quæ ex terra animarentur, in fruges'ue enaſce
rentur. Idcirco cœlum omniu[m] horum patrem arbitrati ſunt, terram uerò matrem.
Et aërem quidem propterea patrem, quòd aquarum lapſus ſeminis uicem præbeat,
terramq́ matrem, quòd matris uice has excipiat, & deinde pariat. Cæterum ſtellas
illi quũ uiderent perenni curſu irrequietas, ſolemq́ & lunam luminis nobis auto-
res eſſe, ab eo quod theaſthæ, id eſt ſpectare dicunt, & thein, id eſt currere, theos (un θεᾶσθαι
de nos deos) appellauerunt. Altero tertióque loco deos in commodos, incommo- θεῖν.
doſq́ partiti ſunt, & cõmodantes quidem Iouem, Iunonem, Mercuriũ, Cererem: θεός.
incommodantes autem pœnas ultrices, Furias, Martem, quorum uiolenta noxiaq́
numina uotis redimunt, à ſeq́ depellunt. Quarti quintiq́ ordinis deos, cũ gerendis
rebus, tum uerò animi perturbationibus præfecerũt. His Amorē, Venerem, Cupi
dinem: illis Spem, Iuſtitiam, Aequitatem. Sextum ſibi locum uendicãt fictitia poë-
tarũ numina. Heſiodus eñ natiuis dijs parentē cõſtituere uolens, huiuſmodi eis ge-
nitores induxit, Cœonq́, Creonq́, Hyperiona, Iapetonq́. Propterea hoc genus

C decorum fabulare uocatur. Septimæ, postremæq́; notæ ac dignationis sunt, qui humano more geniti propter suam in homines beneficētiam diuinos honores meruerunt. Cuiusmodi Hercules, Dioscoridæ seu Tindaridæ, Liber pater. Humana autem specie hos esse deos propterea perhibēt, quòd omnium quæ sunt numen haud dubie præpotentissimum est, homo autem animantium omnium honestissima est natura, quippe uirtute multifariam ornatus in mentis suæ constitutione, quæ præstantissima pars est. Hac de causa eos qui inter homines optimè uitam egerūt, præstabilissima eodem modo parte honestatos esse animaduerterunt.

Quis Deus. VII.

VErumenimuero nonnulli philosophorum, quemadmodum Diagoras Milesius, Theodorus Cyrenēsis, Euemerus Tegeates, deos prorsus nullos esse censuerunt. Euemerum autem Callimachus Cyrenensis in iambis suis taxat hunc in modum scribens: In suburbanum delubrum conferti ite, in quo iampridem æreum qui finxit Iouem, insolens senex, improba uolumina scribat. Hæc pro ea opinione dicta sint, quæ negat esse deos. Verum Euripides tragicus hoc quidē apertè in medium afferre noluit, uidelicet uerens Areopagi iudicium. Significat autem hunc in modum, Sysiphon enim huius autorem opinionis induxit, huiusmodiq́; sententiæ eius astipulatur ipse. Fuit enim tempus, inquit, quum soluta erat mortalium uita, & belluina, uiolentiæq́; administra. Postea, inquit, exlex uita inductis antiquata est legibus. Post ubi, inquit, manifestaria arcere delicta lex poterat, clàm uerò delinquebant multi, tum quidam peritus uir mendaci adorsus oratione ueritatem restringere, & suadere mortalibus, quòd deus esset insenescibili perennans uita, qui hæc & audit & uidet menteq́; præpollet. Tollamus, inquit, poëtica deliramenta, congruenter Callimacho ita dicenti: Si deum nosti, scito quoq́; quòd factu nil non deo possibile. Atqui deus non omnia potest. Quandoquidem si deus est, faciat, inquit,
D atram niuem, ignem gelidum, & quod sedet ut stet, uiceq́; uersa. Proinde Plato ille grandiloquus, quū inquit, deus afformauit mundū ad sui exemplū ipsius, olet obsoleta, ut inquiunt Comici, Arcadum Cascorumq́; nugamenta. Nam quo pacto deus se intuens ipse mūdum affinxit? aut quomodo globosum, quum sit etiā ipse breuior homine? Anaxagoras autem hoc modo inquit: Promiscue ab initio manebāt corpora, mens uerò diuina digessit ea, omniumq́; procreationes confecit. Plato nō manentia prima corpora, sed temere huc illuc agitata posuit. Animaduertens, inquit, deus quòd rerum compositio inconditæ positioni obstaret, omnia ordine digessit. Horum igitur uterq́; pariliter labitur, uel eò maximè, quòd deum res humanas procurare, aut hominum causa mundum construxisse censuerūt. Animal enim cum beatum & senij expers, tum bonorum numeris omnibus cumulatum, omnisq́; omnino exors mali, cohærente quidem illa beatitudine ac perennitate, humanarū proculdubio rerum securus est: alioqui qui miser nō sit, si opificis structorisq́; more efferendas onerum moles subeat, architectandiue mundi cura angatur? Tametsi deus ille quem perhibent, superiore illo æuo, quum corpora immota erant, aut nō erat omnino, aut temere mouebatur, aut deniq́; somno indulgebat, & rursus insomniæ, aut postremo horum neutri. Primum admitti non potest, quum deus sit æternus. Nec secundum: Si enim ab æterno somno indulgebat, mortuus erat, quū mors æternus sit somnus. Quanquā somno opprimi deus qui potest? Immortalitas enim, qua deus præditus est, cū eo quod proximè mortē accedit, multū admodū dissidet. Restat ut uigilarit deus. Quod si est, uel quo deficiebatur ad beatitudinē indipiscendam, aut omnibus eam partibus expleuerat. Illo modo beatus esse nō poterat, quū beatitudo nō sit, si quid eā deficiat. Hoc nihilo magis, frustra enim hoc moliebat, si rei nullius indigus erat. Age uerò si deus est, huiusq́; procuratione administrantur humana, quāobrē cū deterrimo quoq́; fortuna præclarè agere solet, cōtrà cū præstā

A tissimo quoq; pessimè? Ecce tibi Agamemnon regnatorq; bonus simul atq; acerrimus armis, ab adultero adulteraq; acceptus, doloq; interemptus est. Huic item cognatione iunctus Hercules, quum de rebus humanis optimè meruisset, noxijs plerisq; monstris orbe defecato, à Deianira uenenatus & incautus cõfectus est. Thales mundi mentẽ deum. Anaximander cœlestia sydera deos esse. Democritus deum, mentem ignitam, mundi animam. Pythagoras principiorum monada quidem deum, qui bonum quoq;, quæ est unius natura, mensq; ipsa. Infinibilem autẽ dyada, genium, qui & malum, circa quam multitudo uersatur materialis. Est autem etiam num uisibilis mundus, deus. Socrates & Plato unum, unigenitũ, suapte ipsum spõte natum, singulare, uerum, germanumq; bonum. Hæc autem nomina, omnia in mentem spectant. Mens igitur deus, abiuncta quædam forma, id est nulli omnino materiæ mixta, nulli patibili rei coalita. Aristoteles summum quidem deum formam abiunctam, uniuersi sphæræ innitentem, æthereo corpore, quod ab ipso quintum uocatur. Hoc autem in sphæras diuiso natura quidem cohærentes, opinione autem secretas, unamquanq; sphærarũ animal esse existimat, ex anima corporeq; constans, corpusq; æthereum esse uersatiliter mobile, animam uerò rationem immobilẽ, motus causam efficientem. Stoici communiter censent deum ignem esse artificem, uia procedentem in mundi creatione uniuersas seminales intra se rationes complectentis, per quas omnia è fato fiunt. Spiritum insuper per uniuersum quidem mundum pertinentem, appellationes autem identidem mutantem per uniuersæ quam peruadit naturæ confinia. Deum etiam mundum, & stellas & terram, supremamq; omnium in æthere mentem. Epicurus specie humana deos, cogitatione autem non sensu perspectiles præ exilissima imaginum natura. Idem naturas quatuor alias censet genere quidem incorruptibiles, indiuidua, inane, infinitum, similitudines. Hæc autem
B dicuntur similaritates & elementa.

De Genijs & Heroibus. VIII.

Consequenter huic de dijs cõmentationi, Geniorum, Heroumq; enarranda natura. Thales, Pythagoras, Plato, Stoici Genios animales esse substantias, esse etiam Heroas abstractas à corporibus animas, bonos quidẽ bonas, malos uerò prauas. Epicurus nihil non improbat horum.

De Materia. IX.

Materia est quod primum generationi corruptioniq; subiacet, reliquisq; mutationibus. Thaletis Pythagoræq; discipuli, Stoiciq;, uertibilem, alterabilẽ, mutabilem, fluxamq; omnem omnino materiam dicunt. Democritici impartibilia prima, indiuiduũ, inane, & quæ corpore carent. Aristoteles & Plato materiam corpoream, informem, speciẽ, figura, qualitate uacuam quantum in suapsius natura situm est, formarum tamen susceptricem, ut nutricis matrisq; in sigillis uicem impleat. Cæterum qui aquam dicunt aut terram, aut ignem materiam, iam non informem illam dicunt, sed corpus. Qui autem impartilia, & indiuidua, informem.

De Ideis. X.

Idea, id est species, substantia est uacua corporis, ipsa quidem ex se nõ subsistens, materias uerò informes effigians, causaq; earum demonstratrix. Socrates & Plato Ideas seiunctas à materia substantias existimant, in sensis uisisq; dei, id est mentis substantes. Aristoteles species quidem & Ideas reliquit, sed neutiquã à materia disiunctas. Stoici, qui à Zenone originem ducunt, notiones in animis nostris anticipatas Ideas esse dixerunt.

De Causis. XI.

Causa est ex qua effectus, uel propter quam contingit quid. Plato trifariam causam posuit. Est enim, ut ipse inqt, à qua, ex qua, ad quam. Præcipuam autẽ putat eam, ex qua. Hæc autem est rerum efficiens, quæ eadem mens. Pythagoras, Aris

C ſtoteles primas quidem cauſas corpore uacantes, quæ autem participatu ex accidentique cauſæ ſunt, corporeæ eſſe ſubſtantiæ, ut ſit mundus corpus. Stoici cauſas omnes corporeas, utpote ſpiritus.

De Corporibus. XII.

CORPUS eſt quod trifariam diuiſibile eſt, longitudine, latitudine, altitudine, uel concrementũ pulſum ſenſiliter admittens duntaxat quantum è natura ſua eſt, uel quicquid locum obtinet. Plato, quod nec graue natura, nec leue in ſuo quidem loco ſitum, in alieno autem ſtatutum continuo nutum habet, ex nutuque momentum aut ad grauitatem aut ad leuitatem. Ariſtoteles terram rem prorſus grauiſſimã eſſe, ut leuiſſimam ignem. Aërem autem & aquam aliter alibi. Stoici duo quidẽ ex quatuor elementis leuia, ignem & aërem, duo uerò grauia, aquam & terrã. Leuia enim ſunt natura, non nutu a proprio ipſorum medio. Graue eſt autem quod in meditullium uergit, nõ graue meditulliũ. Epicurus incomprehẽſa corpora, & prima quidẽ ſimplicia, quæ autẽ ex ijs cõcreta, omnia põdus habere. Indiuiduorũ autẽ partim ad lineam moueri, partim obliquare, nonnulla ſurſum uerſus pulſu concuſſuque ferri.

De minimis corpuſculis. XIII

EMPEDOCLES ante quatuor elementa, fragmenta minutiſſima introduxit, tanquã elementorum elementa, ſimilaria, rotunda. Heraclitus ramenta quædam minima & impartilia.

De Formis. XIIII

FORMA ſuperficies & circunſcriptio lineamentumque corporis. Pythagorici globoſa elementorũ quatuor corpora autumant, ignem autem ſupremũ turbinatũ.

De Coloribus. XV.

COLOR eſt corporis qualitas uiſibilis. Pythagorici colorẽ uocabant ſuperficiem corporis. Empedocles quod meatibus uiſus congrueret. Plato flammam ex corporibus prodeuntem, accommodatas uiſui particulas habentem. Zeno Stoicus
D colores, primas materiæ configurationes. Pythagorei genera colorum, album, nigrum, rubens, luteum. Differentias autẽ colorum, album & nigrum, rubens ac luteum. Has autem fieri mixtionibus quibuſdam elementorum, eaſdemque in animantibus propter locorum cœlorumque uarietates accipere.

De ſectione corporum. XVI.

QVI Thaletis Pythagoræque ueſtigijs inſtiterunt, partibilia corpora in infinitũ ſectilia dicunt. Alij indiuidua impartiliaque huiuſcemodi eſſe negant, nec ad infinitum ſectionem procedere. Ariſtoteles potentia quidẽ in infinitum, actu autẽ nequaquã.

De mixtione & temperatura. XVII.

VETUſtiſſimi elementorum mixturas alteratione fieri dicunt. Anaxagoras Democritusque appoſitione. Empedocles ex minimis compagunculis elementa componit, quæ minutiſſima quædam ſunt & tanquam elementorum elementa. Plato tria quidem corpora (negat enim illa aut iuſta eſſe, aut propriè uocari elementa) ignem, aërem, aquam, inter ſe uertibilia. Terram autem in eorũ nullum immutari.

De Inani. XVIII.

QVI à Thalete ad Platonẽ uſque de philoſophia ſcripſere, inane omnes nõ agnouerunt. Vnde Empedocles: Aut uacat aut uacuum eſt nihil omni prorſus in orbe. Leucippus, Demetrius, Metrodorus, Epicurus, indiuidua quidem multitudine infinita, inane autem magnitudine infinitum. Stoici intra mundum uacui nihil eſſe, extra mundum uerò immenſum. Ariſtoteles tantum eſſe uacui extra mundum ut reſpirare cœlum poſſit, utique quod ſit igneum.

De Loco. XIX.

PLATO locum definit, id quod formas aſſumere natum eſt, translatione quadam materiam dicẽs tanquam nutricem & ſuſceptricẽ. Ariſtoteles extremum continentis

A tinentis cùm contento committens.

De loculamento, seu conceptaculo. XX.

SToici & Epicurus differre inane, locum, loculamentum. Inane enim uacuitatem esse corporis. Locum autem quod obtinetur à corpore. Loculamentū uerò quod ex parte obtinetur, ut in uini uegete.

De tempore. XXI.

PYthagoras tempus sphæram extremi ambientis esse. Plato æui effigiem mobilem, uel mundanæ motionis intercapedinem. Eratosthenes solis iter.

De essentia temporis. XXII.

PLato essentiam temporis cœli motum. Stoicorū plerique motionem ipsam. Philosophi ferè ingenitum esse mundum. Plato genitum, quatenus ad deprehensionis nostræ captum pertinet.

De motu. XXIII.

PYthagoras, Plato motum differentiam esse quandam, aut alterationem in materia. Aristoteles mobilis perpetem actum. Democritus genus unū motionis agnoscitat, quod in obliquū uergit. Epicurus motus genera duo, quod ad lineam, & quod per inflexum. Herophilus motionum unam quidem mente perceptibilē, alteram uerò sensu. Heraclitus quietem ac consistentiam ex uniuersis naturis tollebat, ut quæ mortuorum essent. Motum uerò dabat, æternum quidem æternis, interiturum autem interituris.

De ortu & interitu. XXIIII

PArmenides, Melissus, Zeno, generationē corruptionemque propterea sustulerunt, quòd uniuersum immobile arbitrarent. Empedocles, Epicurus, omnesque quotquot ex minutulorum congerie corporum construxere mundū, concretiones quidem & dissipationes introducunt, ortus autē & interitus nō proprie. Non enim

B ex qualitate per alteratione, uerum ex quantitate per congeriē fieri. Pythagoras omnesque quotquot patibilem materiam ponunt, creationes proprie internicionesque fieri, quippe quæ alteratione elementorum conuersioneque & solutione fiant.

De necessitate. XXV.

THales: Validissimum quiddam necessitas, quippe quæ naturæ præualeat uniuersæ. Pythagoras mundum necessitate circundatum inquit. Parmenides ac Democritus omnia è necessitatis præscripto fieri. Hanc autem eandem atque fatum esse, iustitiam præterea & prouidentiam, & mundi architectricem.

De essentia necessitatis. XXVI.

PLato euentorum partim prouidentiæ adscribit, partim necessitati. Empedocles necessitatis essentiam causam principijs elementisque utendis aptam. Democritus rerum diffidentiam, internicionem, & materiæ pulsum. Plato tum materiam, tum agentis ad materiam habitum.

De fato. XXVII.

HEraclitus omnia ex fati præscripto euadere. Hanc autē eandem ac necessitatem esse. Plato fatum quidem admittit in humanis animis, degendæque hominum uita, sed adhibet & causam à nobis proficiscentem. Stoicis cum Platone conuenit. Et necessitatem quidem fixam causam dicunt & uiolentam, fatum autem ratam statamque causarum complexionē. In qua ipsa complexione adnexā eam quoque causam, quæ à nobis proficiscitur, ut sint quædam fata, quædam uerò refata.

De substantia fati. XXVIII.

HEraclitus substantiam fati mentem per uniuersæ essentiam naturæ pertinentem. Eam autem esse æthereum corpus, semen procreationis uniuersi. Plato sempiternam rationem, legemque æternam uniuersalis naturæ. Chrysippus potentiam spiritalem, certa quadam ratione uniuersi cōstitutricem. Et rursus in definitio-

C nibus: Fatū est, inquit, mundi ratio, uel lex eorum quæ in mundo prouidentia constituuntur, aut ratio, ad quam ratione omnia quæ fuere facta sunt, quæq; sunt fiunt, fientq; quæ futura sunt. Stoici causarum seriem, hoc est ordinem, & ueluti ductū re stis intransgressilem. Possidonius fatū secundum, Iouem tertium. Primū enim esse Iouem, secundum naturam, tertium fatum.

De fortuna. XXIX.

PLato fortunam causam in propositis cōstitutisq; per accidentiā & consecutionem. Aristoteles causam per accidens in ijs quæ ex animi appetentia propter quid fiunt. Obscuram illam quidem & instabilem. Differre aūt à fortuna spōtaneum temerariūq; casum. Quod enim à fortuna, idem à temeritate quoq; fieri: hocq; gerendis in rebus esse. Quod autem temerariū spontinumq; sit, non continuò idem à fortuna fieri, idq; citra omnem rerum administrationem usuuenire. Porrò fortunam rationalium esse, suæ autem spontis casum, tum rationaliū, tum rationis expertium animantiū, tum inanimatorū corporum. Epicurus causam non sibi constantē personis, tēporibus, modis. Anaxagoras & Stoici indeprehensam humano captui causam. Siquidem euentorum quædam è necessitate, quædam è fato, quædam ex libero & constituto, quædam è fortuna, nonnulla è suæ spontis casu.

De natura. XXX.

EMpedocles naturam quidem nihil esse, mixturam uerò elementorum & discriminationem. Sic enim scribit in primo naturali.

Dixero præterea, naturæ nullus in orbe
Est locus, & fictum lethi exitiabile nomen.
Sed modò misceri, rursus quoq; mixta retexi
Cuncta ferunt, homines sed apud natura uocatur. Anaxagoras similiter

D naturam concretionem dissipationemq;, id est generationem & interitum.

PLVTARCHI CHAERONENSIS DE DECRETIS NATVRALIBVS PHILOSOPHORVMQVE PLACITIS LIB. II.

ABsoluta igitur principiorum elementorumq; enarratione, necnon eorū quæ eiusdem cū eis ordinis sunt, flectendus protinus ad eam stylus quæ de effectis disserit. Ab eo autem quod omnium capacissimum est, potissimum auspicabimur.

De mundo. I.

PYthagoras primus uniuersorum complexionem, mundum uocauit, ob eam nimirum quæ in eo uisitur, elegantem rerum digestionem. Thales Thaletisq; studiosi mundum unum esse censuerunt. Democritus, Epicurus, eorumq; discipulus Metrodorus, innumerabiles in infinito mundos per omnem eius complexū in immensum expatiantē. Empedocles circinationem solis, circunscriptionē esse mundi, hocq; eius circunferens lineamentū. Seleucus infinibilem mundum. Diogenes uniuersum infinibile, mundum uerò finitum. Stoici omne quicquid est ab uniuerso differre, omne enim esse infinitum cum inani, uniuersum autem absq; inani. Mundum proinde unum, & idem non esse uniuersum ac mundum.

De forma mundi. II.

STοici globosum mundum, alij turbinatum, nonnulli ouatum. Epicurus posse quosdam globos esse mundos, posse etiam alios aliam sortiri formam.

Animánsne mundus. III.

CAeteri quidē omnes animantem mundum, & prouidentia administratū. Democritus uerò, Epicurus, & qui indiuidua cunq; inducunt & inane, nec animatum, nec prouidentia administratum, sed natura quadam rationis exorte. Aristo

teles

A teles nec usquequaq; animantem esse, nec sensibilem, nec rationis compotem, nec intellectus. Deniq; ne prouidentia quidem regi. Cœlestia enim horum omniũ participia esse, ut quæ à suis ipsa sphæris ambiantur animatis, & spirabilibus, terræ aũt obuersantia nullius non eorũ expertia, & si decentis participantia compositionis, duntaxat accidentariæ, non etiam primigeniæ.

An corruptionis immunis sit mundus. IIII.

PYthagoras & Stoici genitum à deo mundũ, & corruptioni obiectum, suæ quidem naturæ respectu, utpote qui sensibilis sit propter corpulentiam, nec ideo tamen interiturũ: diuina enim eum cõtinente natura perennaturũ. Epicurus interiturũ, Quippe genitum ut animal, ut stirpẽ. Xenophanes ingenitũ, sempiternum, corruptionis immunem. Aristoteles sublunarẽ mundi partem patibilem, utpote in qua terræ proximantia marcescant.

Vnde alatur mundus. V.

ARistoteles: Si alitũ, inquit, mũdus, interibit quoq;. Atqui nulla prorsus indiget alimonia, sempiternus igitũ. Plato ipsum sibi mundũ ex tabescẽtibus alimoniã per alterationẽ suggerere. Philolaus bifariã corruptionẽ, tũ ex cœlo ignis defluxu, tũ ex aqua, lunari uertigine ex aëre effusa. Horũ eñ suffimẽta mundi esse alimoniã.

A quo elemento adorsus fabricam mundi deus. VI.

PHysici à terra mundi creationem deũ rentur auspicatũ, uidelicet tanquã à centro. Nam globi principiũ centrum. Pythagoras ab igne quintóq; elemento. Empedocles aërem primum discriminatũ, deinde ignem, post quem terrã, ex qua uersatili cœli impetu astricta aquam excaturijsse, ex hacq; rursus uaporatũ aërem. Et factũ quidem cœlũ ex æthere, solem autẽ ex igne, terræ autem proxima ex alijs coagulata. Plato uisibilem mundũ ad exemplum intellectilis mundi factum: uisilis autem mundi priorem quidẽ animam factam, posterius uerò corpulentum, huiusq;
B quod ex igne terráq; cõstat prius, deinde quod ex aëre & aqua. Pythagoras quinq; quum sint solidæ figuræ quæ mathematicæ dicuntur, ex quadrantali terrã factam, ex meta ignẽ: ex octaëdro, id est octonorũ sessuũ corpore, aërẽ: ex icosaëdro uerò, id est uicenorũ, aquam: ex dodecaëdro uerò, id est duodenos in situs sessili, uniuersi globum. Plato in omnibus his pythagorissat.

De mundi structura. VII.

PArmenides tanquã coronas inter se complexas, ex denso raróq; deinceps alterantes, inuicemq; ex lumine & caligine intersitis mixtas, eorum uerò supremum ambitum muri instar solidum. Leucippus, Democritus, tunicã mundo membranamq; obducunt. Epicurus quorundã mundorum ambitũ rarum, quorundam spissum, eorumq; quosdã cieri, quosdã immotos esse. Plato ignẽ primum cõfectum, deinde æthera, post quem aëra, ab hocq; aquam, nouissimãq; omniũ terram. * Horũ uerò cœlestibus quidem orbicularẽ motionẽ tribuit: infra eos autẽ locatis, leuibus quidem sursum uersum, grauibus uerò deorsum. Empedocles nec usquequaq; manentia, nec stata elementorũ loca, sed omnia uicissim alterius alterũ capessere locũ. *Desunt hic quædam.*

Quam ob causam cernuus mundus. VIII.

DIogenes, Anaxagoras post mundi absolutã compagẽ, animaliáq; è terra educta, inclinatum quodãmodo suapte sponte mundum in austrinam sui partem, fortasse hoc agente prouidẽtia, ut partim habitabilis, partim inhabitabilis esset, pro rigore æstu'ue eorumq; temperatione per has atq; illas mundi parteis euariantibus. Empedocles aëre impetui solari cedẽte emotas ursas, sicq; aquilonareis erectas esse partes, contráq; austrinas ijsse pessum, ex quo & uniuersum mundum.

De extrarijs mundi partibus, & nuncubi uacuum. IX.

PYthagorei extra mundum esse uacuum, quo & unde mundus respirat. Stoici quo in conflagratione uniuersi infinitum resoluetur. Possidonius non infini-

C tum, sed quantum ad dissolutionem sat est. In primo de inani Aristoteles uacuum esse dixit. Plato nec extra mundum, nec intra, uacuum esse censuit.

Quæ mundi dextræ, quæ læuæ partes. X.

PYthagoras, Plato, Aristoteles dextera mundi orientales dixere parteis, à quibus initium motus. Læua autem occiduas. Empedocles dexteras mundi partes solstitialeis, sinistrasq; brumaleis.

De cœlo, & quæ eius substantia. XI.

ANaximenes circunferentiam cœli extimam, terreã. Empedocles solidũ esse cœlum, ex aëreq; constans, in crystalli duritiã ab igne compacto, igneam aëreamq; immensitatem in utroq; hemisphærio continens. Aristoteles ex quinto corpore, uel ex igne, uel ex caloris rigorisq; mixtura.

De cœli sectione, & in quot secetur circulos. XII.

THales, Pythagoras, Pythagorei uniuersum globũ quinq; in circulos distributum esse, quas zonas, id est cingula uocant. Appellatur autem eorum unus Arcticus, id est ursinus, & semper sublimis. Alius solstitialis. Alius æquidialis. Alius brumalis. Postremus antarcticus, id est ursino obuersus, idemq; abstrusus. At qui obliquus, signiferq; dictus est, tribus medijs subditus est, perq; eos transuersus attigue fertur. Hos autem omneis ab ursis & aquilone demetitur meridianus ad angulos iustos in oppositam è regione partem. Signiferi uerò obliquationem Pythagoras primus animaduertisse fertur, tametsi hoc inuentum Oenopides Chius ueluti proprium sibi ipse asserit.

Quæ siderum substantia, & quomodo composita sint. XIII.

THales glebulẽta quidem, sed ignita sidera. Empedocles ignea, ex igne cõstantia, quem æther in se conceptum in prima elisit elementorum discriminatione.

D Anaxagoras circundatum ætherem, igneum quidem suapte essentia esse, suæ autẽ impetu uertiginis saxa à terra raptantem, suo ipsum igne in stellas succendisse. Diogenes pumicosa sidera, mundiq; spiracula putat. Idemq; rursus inuisibiles lapides sæpenumero cœlo deciduos in terra restingui perhibet, haud secus atque olim in Aegos flumen saxeam stellã igni simillimè dilapsam. Empedocles inerrantes stellas crystallo adnexas esse, errantes autem solutas. Plato maxima ex parte igneas, participantes uerò aliorum quoq; elementorum ad glutinis instar. Xenophanes ex nubibus ignitis concretas, extinctas autem interdiu, noctu carbonum modo recandescere. Exortusq; & occasus solis earum esse accensus restinctusq;. Heraclitus & Pythagorei unamquanque stellam mundum esse terram suam ambientem, aëremq; adeò & ætherem in infinito æthere. Huiusmodi decreta in Orphicis esse perhibentur. Singulos enim mundos in singulas architectantur stellas. Epicurus nihil horũ refellit, contingentibus adhærens.

De formis stellarum. XIIII.

STolci globosas stellas quemadmodum & mundum, solem, & lunã. Cleanthes turbinales. Anaximenes clauorum in modum crystallaceo quodam suffixas. Sunt qui bracteas esse ignitas putent, tanquam picturamenta.

De ordine & situ stellarum. XV.

XEnocrates una eademq; in superficie stellas moueri putat. Cæteri Stoicorũ uaria inter se humilitate & sublimitate. Democritus statas, summas: de quibus erraticas, infràq; has solẽ, luciferũ, lunam. Plato post hærentiũ sitũ, primũ Phænunta, qui dicitur Saturni. Secundũ Phaëthonta, qui Iouis. Tertium Pyroënta, qui Martis. Quartũ Luciferũ, qui Veneris. Quintum Stilbonta, qui Mercurij. Solem deniq; sextũ. Et septimam lunã. Mathematicorũ quidam Platoni assentiuntur, quidam medium omnium solem. Anaximander, Metrodorus Chius, Crates, solem omnium supremum constitutũ. Post quem lunam, infra hos errantes inerrantesq;.

De stellarum

A *De stellarum uectatione & motu.* XVIII.

XEnophanes stellas quæ in nauigiorũ summitatibus uisuntur, nubeculas esse ad motum nescio quem præterfluentes. Metrodorus emicantes ex oculis fulgetras quum pauidi perculsiq; cernunt.

De significatione siderum, siue (ut nonnulli) assignatione, & quomodo hyems & æstas fiant. XIX.

PLato significationes (ita uocant aëris insignes mutationes) æstiuasq; & hybernas sub stellarum ortus occasusq; fieri, solis, lunæ, reliquarumq; tum errantiũ, tum hærentium. Anaximenes propter lunam nihil, sed propter solem modò. Eudoxus, Aratus propter cunctas cõmuniter stellas. Hoc enim in his uersibus inquit:

Nanq; hæc signa deus per cœlum splendida fixit
Sidera distinguens, totum prouidit in annum
Tempore quæq; suo rerum stellantia signa.

De substantia solis. XX.

ANaximander orbem esse dixit octo & uiginti partibus terra maiorem, absidẽ curriculi rotæ similem habentem, cauam, ignis plenam. Huius quadã ex parte effulgere ignem, similiter atq; per tibiæ foramen ad nos emissum, quẽ esse solem. Xenophanes ex igniculis solem coagmentatum ex humidis uaporibus collectis, aut nubẽ ustulantem. Stoici ignitũ, quod intelligentiæ particeps ex mari existens & permulto igne compactum. Anaxagoras, Democritus, Metrodorus, globũ ferri candentem, aut saxum ignitum. Aristoteles globum ex quinto corpore coactũ. Philolaus Pythagoreus solem uitri modo perlucentem, accipere ab igne cœlesti splendorem, acceptumq; ad nos transmittere, & tanquã percolare, adeò cœlestem ignem soli assimilem esse, ex quo prodire solẽ & simile quid speculi, tertiamq; inde à speculo lucem ad nos per reflexionem dissipari. Hanc enim nos solẽ uocare, quasi
B imaginis imaginem. Empedocles soles duos. Horum unum quidem ignem primarium, & (ut ita dicam) exemplarem, è regione semper reflexi simulacri sui constitutum. Hunc autem solem qui uisitur, repercussum simulacrum esse eius qui in altero est hemisphærio, aëre ignito illo quidem pleno, ab orbiculata uerò illud terra in solem crystallinũ repercussum, unàq; cum ignei illius motu raptum, ad summã effulgentiam esse ignis terram ambientis. Epicurus glebulentum spissamentum, pumicosum, exesos intra meatus ignitum.

De magnitudine solis. XXI.

ANaximander solem quidem terræ æqualẽ, circulũ uerò quo uectatur, & unde spiraculũ habet, septies & uicies terra maiorem. Anaxagoras multis partibus Peloponneso maiorẽ. Heraclitus latitudine pedali. Epicurus omnia prædicta probabilia esse dixit, aut etiã tantũ esse quantulus apparet, maiusculũ, minusculum.

De forma solis. XXII.

ANaximenes dilatatilem ad modum lamæ solem. Heraclitus scaphæ modo leuiter pandum. Stoici conglobatum, ut mundũ, ut sidera. Epicurus prædicta omnia defendi posse.

De Solstitio & bruma. XXIII.

ANaximenes concretiore aëre, & magis magisq; retinente relidi sidera. Anaxagoras aquilonalis aëris oblisu, quem sol ipse protrudens spissiorem sensim obnixioremq; facit. Empedocles solem à sphærico uectabulo suo arceri reflectiq;, necnon à circulis solstitiali brumaliq;. Diogenes solem quum ad tropicos peruenerit, occursante æstui rigore extingui. Stoici solem subiecti sibi alimenti percurrere tractum, nec ultra progredi, esse autem oceanum terrámue, cuius expiratibus pascitur. Plato, Pythagoras, Aristoteles propter obliquitatem signiferi hoc existimãt fieri, per quem sol transuersus fertur, necnon tropicis latera solis utrinq; cingentibus. Hæc autem omnia facilè in sphæra cernuntur.

C De deliquio solis. XXIIII.

THales primus solem deficere dixit, luna eum ad perpendiculum subeunte, ut quæ terrosa natura sit: hoc autem fpeculariter cerni subdito disco. Anaximander obstructo solaris in abside spiraculo. Heraclitus solē scaphæ similem esse, quo inuerso defectum fieri, ut cauum sursum uersus euadat, conuexum uerò deorsum, ad conspectumq; nostrum uergat. Xenophanes solem extingui, iterumq; ad orientem alterum fieri. Hic etiamnum menstruā solis defectionē prodidit, atq; absolutā defectionē, ut noctis dies speciē præbeat. Sunt qui agglomeratas sub sole nubes nostrū fallentes conspectū, solis aspectū nobis adimere putent. Aristarchus solem hærentibus stellis annumerat, terrā uerò circū solis orbē uersat: itaq; eius inclinationibus obumbrari solē uoluit. Xenophanes cōplureis esse soles lunásq; per alios atq; alios terrarum tractus segmentáq; & zonas. Quodam igitur tempore incidere solem in aliquod terræ segmentum hominibus incultum, sicq; tanquam per inane errabundum deliquiū pati solem. Idem solem in infinitū progredi dixit, uideri uerò orbiculariter ferri præ immensa capedine.

De substantia lunæ. XXV.

ANaximander circulum esse decem & nouem partibus terra maiorem, igne ue luti solis quoq; circulum plenū. Sic deficere lunam rotæ cōuersionibus: similem enim esse uehiculari rotæ absidem cauam habenti. Hanc autem ignis plenam uno tantum spiraculo. Xenophanes nubem esse constipatam. Stoici temperamentum ex igne aëreq;. Plato bona ex parte igne constare. Anaxagoras, Democritus ignitum conglobamentū campestria in se colleis conualleisq; complectens. Heraclitus terram nebula obuolutam. Pythagoras quoq; ignitum lunæ corpus.

De magnitudine lunæ. XXVI.

SToici maiorem terra arbitrantur, quemadmodum & solem. Parmenides soli æ
D quam, à quo illuminari ipsam.

De forma lunæ. XXVII.

SToici conglobatam esse, sicuti & solem. Empedocles disci similem. Heraclitus scaphæ, nonnulli cylindri. Configurari autem eam in septem modos: quū enim æditur lunatam apparere, id est corniculantem, deinde diuiduam, inde conuexam utrinq;, postea plenam. Ab hinc uerò cessim iam euntem deinceps utrinq; conuexam, diuiduam, lunatam fieri, postremóq; sub nouilunium intermestrē latere. Configurari autē hoc modo aiunt, obumbrante eam ubiq; terra, tum quadantenus, tum uerò usquequaq;, utique subeuntem è regione concauitatis terræ.

De illuminatione lunæ. XXVIII.

ANaximander peculiare ipsam lumen habere, etsi rariusculū. Antiphon proprio lunam fulgore splendere, uerum solis ingruentibus radijs obrutū id hebescere. Quippe ita natura cōparato languidum ignē à præualido hebetari, quod æquè in alijs usuuenire stellis. Thales, quiq; ab eo denominati, lunam à sole illustrari autumant. Heraclitus solem atq; lunam eodem modo affici, ambas enim stellas in scapham configuratas esse. Illustrari autem ipsas sorbendis spiraminibus humidis ut conspicuæ sint, solem quidem splendidius, ut qui in aëre liquidiore uectetur, at lunam turbidiore, ex quo & fusciorem esse.

De deliquio lunæ. XXIX.

ANaximenes absidis ore obturato fieri autumat. Berosus restincta eius parte ad nos cōuersa. Heraclitus scaphæ conuexitate inuersa. Pythagoreorū quidā luminis repercussum obstructúq; posuere. Illū ab hac nostra terra, hūc ab antipodū fieri. Recentiores flāmæ suffectu sensim inardescētes, quoad statis temporibus pleniluniū absoluat, uicissimq; ad interluniū usq; tabescētia, sub quo prorsus extingui. Plato, Aristoteles, Stoici, Mathematici cōsentiūt, menstruas occultationes cū sole

A coëuntem lunā eiusq; splendore obrutam præstrictamq; facere. Defectiones uerò in umbram terræ incurrente luna fieri, terræq; inter utrunq; sidus obiectu, aut luna potius obsepta.

Quam præbeat speciem luna, & cur terrea uideatur. XXX.

PYthagorei glebaceā propterea uideri lunā, quòd habitetur quomodo & hæc terra nostra. Sed & prægrandibus animantibus, & plantis amœnioribus: esse enim decies & quinquies uiribus illas his præstātiores, nihil excrementitiū emittentes. Diem præterea totidem partibus longiorem. Anaxagoras inæqualitatem coagmenti ex rigido glebulentoq; pro parte concreti: ignem enim & caliginem admixta, indeq; lunam adulterinæ lucis stellam dictam. Stoici propterea non esse insolutile eius concrementum, quòd multiplici substantia constet.

De intercapedine lunæ quam à sole distat. XXXI.

EMpedocles lunam duplex quàm à terra à sole interuallū abesse. Mathematici undeuiginti partes à sole abesse lunam, quantū à terra ipsam. Eratosthenes lunam à terra abesse septingenta & octoginta stadiorum milia.

De anno uertente, & quantus uniuscuiusq; errantiū magnus sit annus. XXXII.

ANnus est, Saturni quidem annorū ambitus uertentium triginta, Iouis autem duodecim, Martis duorum, solis duodeni menses, totidē Mercurij & Veneris, pariles enim eorū cursus, Lunæ dies triginta. Hic enim perfectus mensis ab luna ad intermenstruam. Cæterum quidam annum octennium esse existimauerunt, nōnulli annos undeuicenos: sunt qui undesexagenos. Heraclitus ex duodeuicenis annorum milibus constare putat. Diogenes ex trecenis quinquagenisquinis supra Heracliti annum. Alij ex septenis milibus tricenis septuagenis septenis.

PLVTARCHI CHAERONEI DE PLACITIS PHILOSOPHORVM NATVRALIBVS LIB. III.

B CIrcumscripta in compendium in superioribus libris cœlestium explicatione, quorum ipsorum & sequentium luna confinium est, conuertar in hoc demum tertio ad ea quæ Meteora, id est sublimia sublunariàue dicuntur. Ea autem sunt quæ à circulo lunæ ad situm usq; terræ pertinent, quā ipsam in sphæra cōprehensione centri uicē obtinere putant. Hinc autem exordiar.

De lacteo circulo. I.

CIrculus est nubeculaceus, in aëre quidē assidue uisitatus, appellatur aūt lacteus propter candicantiam. Pythagoreorū quidam stellæ esse efflagrantiā à sua sede deciduæ. Hanc autē quà peruolitauit tractum circulariter perussisse, quo tempore aurigante Phaëthonte cœlum conflagrasse dicitur. Quidā solem iam inde ab initio illac iter fecisse. Sunt qui speculare esse uisum putent, sole fulgores in cœlum referiente. Quod & in arcu cœlesti & in nubibus cōtingit. Metrodorus solis transmeatu fieri, esse eū hunc solarē circulū. Parmenides spissi rariq; mixturā lacteū reddere colorē. Anaxagoras terræ umbrā hac cœli parte consistere, quū sol terras subiens cœlum usquequaq; illustrare nō potest. Democritus stellarū collucentiā multarum, paruarū, contiguarumq; inter se collustrantiū propter adstipationē. Aristoteles aridæ exhalationis flāmigantiā permultæ & cōtinuæ. Quo eodē modo crinitum ignem fieri, id est cometen. Hæc enim ambo sub æthera infràq; errantes fiunt. Possidonius ignis coagmentationē, sidere quidē rariorē, splendore uerò densiorē.

De crinitis & emicantibus, & trabibus, & alijs id genus. II.

PYthagoreorum quidam crinitam dixerunt stellam esse ex earum numero quæ in cœlo comparent neutiquam assidue, sed quæ statis temporibus ambitu certo peracto exoriri denuo solent. Alij obtutus nostri repercussum ad solem, specularibus simillime speciebus. Anaxagoras Democritusq; duarū aut pluriū stellarum

C coitum inuicem se illustrantium. Aristoteles ignitam siccæ exhalationis concretionem. Strato sideris lumen densa nube obtentum, quo modo & in facibus fit. Heraclitus Ponticus prætaltam nubem putat ab lumine supero illustratam. Hic causam affert pogoniæ, id est barbatæ, areæq́ue, & trabis, & columnæ, & huiusmodi, quo modo sanè & omnes Peripatetici. Hæc enim propter nubis configurationes fieri. Epigenes spiritum terreni quid habentem sublimè ferri, inibiq́ue ignescere. Boëthus liquatum aërem huiusmodi speciem præbere. Diogenes crinitas stellas reuera esse. Anaxagoras micantes, quæ dicuntur ab æthere scintillarũ instar delabi, ideoq́ue cõtinuò extingui. Metrodorus solem uiolentius in nubes ingerentẽ scintillare. Xenophanes hoc genus omnia ignitarũ glomeramenta nubium aut uibramenta esse.

De tonitribus, fulguribus, fulminibus, turbinibus, & uorticibus. III.

ANaximander à flatu hæc fieri omnia. Quũ enim obducta nube crassa uiolentius enixus, naturæ subtilitate atq́ue leuitate erumpit, ruptura quidem sonitũ, distractio uerò effulgentiam propter nigricantiam nubis efficit. Metrodorus: Quũ in nubem spissitudine concretã adigitur flatus, fractura quidem fragorẽ efficit, hiatu uerò scissuráq́ue diffulget. Quòd si pernici impetu à sole feruorem rapuerit, fulmen intorquet, languidũ uerò fulmen in turbinẽ uertit. Anaxagoras: Quum æstus in rigorem impegerit, id est ætherea pars in aërem, sonitu quidem tonitrum, nigricantis autem nubis colore fulgetram efficit. Porrò idem multitudine magnitudineq́ue luminis colligit fulmen, corpulentiore uerò igne conficit uorticem, ut nubilo tui binẽ. Stoici tonitru nubium collisionem, fulgur accensionem ex earũ attritu, fulmen uegetiorem effulgentiam, ut turbinem languidiorẽ. Aristoteles ex arida etiamnũ uaporatione hæc fieri, quæ ipsa cum in uuidam incidit, exitumq́ue eluctata est, attritu quidem atq́ue effractura tonitrui fragorem ædit, aridi autem calefactione fulgetram,

D turbines uerò ac uortices materiæ redundantia, quam uterq́ue secum arripit, feruidiorem quidem turbo, crassiorem uerò uortex.

De nubibus, pluuijs, niuibus, grandinibus. IIII.

ANaximander nubes quidem fieri crassescente quammaxime aëre, uel potius eo coacto imbres exprimi, niuem autẽ quũ aqua delapsando glaciatur, grandinem uerò quũ quid madido spiritui obducitur. Metrodorus aquoso uaporis subductu concrescere nubes. Epicurus ab expirationibus: conuolui autem grandinẽ ac pluuiam longo præcipitio compactibilem.

De arcu cœlesti. V.

AFfectionum quæ sublimè fiunt, partim per substantiã fiunt, ut imber, ut grando, partim per speciẽ nullã suã habentes substantiã, ut ecce tibi nauigantibus nobis continens cieri uidetur. Per huiusmodi nimirũ speciem existit arcus cœlestis. Plato à Thaumante genus eũ ducere mortales rei miraculo adductos finxisse, adludente uidelicet ad nominis originẽ fabula. Vnde Homerus: Purpureã, ueluti mortalibus explicat Irim. Quocirca fabulantur quidam taurino illã capite sorbere flumina. At uerò quonã modo fiat quæritur. Videre igitur nos cõstat per lineas aut rectas, aut flexas, aut deniq́ue refractas: lineas inquã, incertas cogitatione perspectiles, & corporis expertes. Ac per rectas quidẽ ea quę in aëre sunt uidemus, aut quę post gemmas perlucenteis, aut cornu perspicuum, hæc enim subtilissima natura cõstant. Flecti autẽ lineas in aqua cernimus, flectitur enim uisus propter aquæ materiã densiorem, quæ causa est cur in mari flexos procul remos uideamus. Tertio modo refracta uidemus, cuiusmodi specularia sunt. Huius generis cœlestis arcus affectio. Siquidẽ animaduertere oportet, uuidam exhalationem in nubem uerti, subindeq́ue in exiguas sensim stirias rotantes. Proinde in occiduales uergente sole partes, necesse est arcum totum ex aduerso soli uisitari, quandoquidem uisus stirijs offensis refringitur, ex quo fit arcus. Sunt autem stillæ non figuræ forma, sed coloris,

estq́ue

A estque primus eius color rutilus, secundus purpurisseus ac purpureus, cœruleusque tertius ac uiridis. Videamus igitur ne rutilus propterea sit, quòd claritas solis ingruens, simulque syncerus solis splendor refractus, rubentem efficiant puniceumque colore. Secũda pars eius turbidior propter stellas, splendorque dilutior, propterea purpurissea, quòd hoc rubentis remissio sit. Turbidus item ille irrorásque color in uiridẽ tandẽ desinit. Hoc re ipsa sic probare licet. Si quis ẽm soli aduersus aquã ore sumat, & ita inspuet, ut stiricidia repercussum in solẽ habeant, actutũ cõperit cœlestis arcus imaginem factã, hocque lippientibus cõtingere solet, cum in lucernã intuentur. Anaximenes arcũ fieri autumat radios sole suos in nubẽ eiaculante densam, crassam, atramque, cogi enim eos super eam nubẽ quã penitus dirimere nõ ualeant. Anaxagoras solis irradiationem densa nube repercuti, ex quo existere arcũ, nunquam non aduersum illum sideri speculariter ipsum afformanti. Itidemque causatur idem in geminatis solibus qui circa Pontũ existere solent. Metrodorus: Cum trans nubem sol persplenduerit, nubem quidem cœruleam reddit, splendorem uerò rutilat.

De uirgulis. VI.

Affectiones quæ in uirgulis & geminis solibus existunt, partim per substantiam, partim per speciem fiunt. Quippe quũ nubes quidem cernantur, colore uerò non proprio, sed alieno, cuius speciem præferunt. In his autem omnibus quæ per naturam affectiones existunt, quæque per accessionem, iuxtà contingunt.

De uentis. VII.

Anaximander, uentũ aërem fluidũ, subtilissimis eius humidisque partibus à sole citatis aut illiquefactis. Stoici omnem flatum aërem esse fluxum, pro locorũ autẽ uarietate appellationes inde ædi. Veluti à caligine & occasu Zephyrus, id est Fauonius dicitur, ab exortu & sole Subsolanus. At qui à septẽtrionibus flat, Aquilo,
B & qui ab humẽtibus locis, Aphricus. Metrodorus humido expiramẽto à sole efferuefacto flatus impetũ cieri. Statos uerò anniuersariosque aquilones crassescente ad septentriones aëre existere, cũ sole nimirum collapsanti iam à solstitio retrogrado.

De hyeme & æstate. VIII.

Empedocles & Stoici hyemem quidẽ fieri aëre præualente, suáque densitate sursum uersus enitente, contrà æstatẽ igne aërem deorsum protrudente. Circunscriptis à nobis superis, terrestria quoque mente peragranda.

De terra, & quæ eius essentia, quantáque. IX.

Thales & qui eum secuti sunt, unam esse terram. Oecetes Pythagoreus duas, hanc & antipodum, quam Antichthona uocant. Stoici hanc unam finitã. Xenophanes inferna ex parte in infinibilem altitudinẽ radices egisse, igne autẽ & aëre concretam. Metrodorus terram sedimentum fecemque aquæ, solem uerò aëris.

De figura terræ. X.

Thales, & Stoici, eorumque studiosi globosam terram. Anaximander columnarem. Anaximenes mensæ similem. Leucippus tympani. Democritus latitudine disco assimilem, in medio autem cauam.

De situ terræ. XI.

Thaletis æmuli terram mediã. Xenophanes primam in infinitũ fibratam. Philolaus Pythagoreus ignẽ mediũ, quippe uniuersi focũ. Secundã antichthonem, id est antipodũ terrã. Tertiam quã incolimus, cũ antichthoni è regione sitã, tum circum eam uersatilẽ: quæ causa est, ut qui illã habitant à nobis nõ uideantur. Parmenides primus habitabileis tractus præfiniuit citra duos circulos, solstitialẽ brumalémque.

De inclinatione terræ. XII.

Leucippus procubuisse terram meridiem uersus propter illarum partium solutilem raritudinẽ, nimirũ aquilonaribus partibus quòd frigoribus obriguerint congelatis, austrinis contrà æstu fatiscentibus. Democritus meridianam uniuersi

C partem infirmiorem esse, ex quo augescentem terram illa parte cernuã procidisse. Aquilonares enim partes intemperie, austrinas contrà temperie præditas. Idcirco non ab re terram illa degrauatam parte, qua & frugibus exuberat & auctu.

De motione terræ. XIII.

CAeteri terram manere. Philolaus uerò Pythagoreus circum ignem uerti obliquo in circulo similiter soli & lunæ. Heraclides Ponticus, Ecphantus Pythagoreus cient quidem terram, uerum haudquaquam promouenter, rotæ uerò instar cardine suo nixam, ab occasu ad exortum circa eum uolui. Democritus iam inde à principio multiuagam fuisse, tum quòd parua, tum quòd leuis esset, procedente uerò tempore addensatam, sua præ mole libratam constitisse.

De dimensione terræ, quotq; eius circuli. XIIII.

PYthagoras terram proportione extremi ambientis in quinq; zonas distributã, Septentrionalem, Solstitialem, Hyemalem, Aequinoctialem, Australem. Media qua dimetitur terram, propter hoc torrida dicta. Hæc autem tanquam habitaculum est quæ æstiuæ hybernæq; media est, inter utranq; temperata.

De terræ motibus. XV.

THales ac Democritus terræ motuum causam aquæ assignant. Stoici uerò hoc modo dicunt: Terræ motus humor est in terra in aërẽ dissipatus & erumpens. Anaximenes ariditatem raritudinemq; terræ in causa esse terræ motuum, quarum illam generare æstus, hanc uerò imbres continuos. Anaxagoras aëra terram subeuntem, rursusq; callosam eius superficiem offensantem, nec erumpere ualentẽ, tremule qua arcetur quatere. Aristoteles propter frigoris circunobsistentiam superne ipsam inferneq; ambientis. Calor enim utpote leuis sursum semper euadere gestit, ex quo arida euaporatio disclusa & intercepta terræ rimas discuneare luctans, intusq; fluctuans, terram hunc in modum concutit. Metrodorus nullũ corpus accom

D modato sibi loco moueri, nisi quis impulerit aut actu detraxerit. Quamobrem nec terram ut è natura sua positam moueri, quædam uerò eius loca migrare in alia. Parmenides, Democritus, terram tantundem undiq; cœlo distantem in æquilibrio manere, nullo ipsam momento quò magis huc atq; illuc uergat pellente, eapropter uibrare modò, non etiam moueri. Anaximenes terram propterea moueri, quòd eius latitudo inuectetur aëre. Sunt qui terram dicant innare aquæ platani in modum assamentorum'ue, quæ causa est ut moueatur. Plato motus omneis sex in modos tribui, sursum, deorsum, dextrorsum, læuorsum, ultro deniq;, & citro. At nullo eorum terram moueri posse, quippe in infimo undiq; sitam. Ita hac de causa immotam manere, ut nulla prorsus in parte prægrauans quid habentem, quò magis illorsum propendeat. At uerò locos quosdam eius præ raritate quati. Epicurus non abhorrere à uero pulsari ipsam, & ueluti succussam motari subiecto illi aëre crasso & uuido. Cõsentaneum etiam esse rimulentis eius imis partibus subeunte flatu, in cuniculosasq; cauernas eius insinuante ipsam contremescere.

De mari, unde constet, & cur amarulentum. XVI.

ANaximander mare primariæ humiditatis reliquias esse, cuius ignem pluscu lam assiccasse partem, reliquam autem feruoris ui in alienum degenerasse saporem. Anaxagoras; Principio, inquit, humore stagnante solis circunflexu obusto, sicq; pingui euaporato, reliquum in salsuginẽ amarulentiamq; subsedit. Empedocles perustæ terræ sudorem elutis per summa terris amaruisse. Antiphon sudorem æstus ex quo residuus humor amarefactus, efferuescendóq; in salsilaginem incoctus est, ut in omni sudore accidere solet. Metrodorus mare per terras excolatum terrenum lentorem resipuisse, perinde atque solent quæ per cinerem diffunduntur. Platonici quantum elementaris aquæ rigoris ui ex aëre concretum est, dulce euasisse, quantum uerò à terra obustulata conflagranteq; suffitum est, salsum.

Quomodo

A *Quomodo reciprocationes maris & aestus fiant.* XVII.

ARistoteles, Heraclitus, à sole ea fieri autumant, plerosq; enim illum flatus sua secum circunflectere uertigine, quibus ingruentibus Atlanticúq; mare protrudentibus, ipsum extumescere, aestumq; efficere, quibus tandem sopitis sese aestũ colligentem cessim ire, idq; esse reciprocationem. Pytheas Massiliensis maris accessus lunae incremento fieri, decremento autem recessus. Plato in elationem quandam causam confert, aquas enim cuiusdã specus hiatu sustolli & late effluere, subindeq; eódem refluere, ex quo undabunda maria iactari. Timaeus flumina causatur per Celtarũ monteis Atlanticum irrumpentia. Protrudẽdo enim impetu suo mari aestum ciere. Contráq; remisso mare retro denuo agere, aestumq; refluũ facere. Seleucus mathematicus mouens ipse quoq; terram, circumactui motuiq; eius occursare lunae uertiginem dicit, quo impetu colligente se inter haec duo corpora flatu, & in Atlanticum irruente, probabili ratione conturbari mare.

De Area. XVIII.

ENimuero area hunc in modum conficitur. Quum inter lunam aliud'ue sidus uisumq; nostrum crassus aër nebulosusq; interuenit, ab illo uisus noster confestim reflectitur, laxiusq; circunfunditur, quo deinde in sideris orbem incurrente duntaxat secundum circunferentiam, continuò circulus uidetur circa sidus existere. Huiusmodi autem uisitatus circulus area propterea dicitur, quoniam illic assidue est area, esse enim ibi huiusmodi simulacrum uidetur, quo nuper uisus crassior inciderat.

PLVTARCHI CHAERONENSIS DE PLACITIS DECRETIS'QVE PHILOSOPHORVM NATVRALIBVS LIB. IIII.

B PErlustratis mundi partibus pergam iam inde ad ea quae singulatim explicantur.

De Nili exuperantia. I.

THales Aquilones anniuersarios aduersos Aegypto flanteis, Nili exuperantiã attollere, utiq; emissarijs eius turgefaciẽdo mari obstructis. Euthymenes Massiliensis oceano & exteriore mari suapte natura dulci Nilum expleri. Anaxagoras Aethiopiae niuibus aestate quidem liquefactis, hyeme uerò uigẽtibus. Democritus ad septentrionẽ soluta diffusáq; sub solstitiũ niue, nubila ex uaporibus cogi: quibus à statis Aquilonibus in meridiẽ Aegyptumq; propulsis, citatissimos imbres fundi, quibus stagna redundent, ipseq; amnis Nilus. Herodotus illum ex suis tantundem fontibus hyeme aestateq; inuehere, hyemeq; tamen minorẽ uideri. Cuius causam in sole esse, quippe qui illo tẽpore anni proxime Aegyptũ accedat, eiusq; fluenta sorbeat. Ephorus historiae scriptor Aegyptũ prodidit aestate totam laxari, et ueluti uim undarũ exudare: suggerere etiamnũ illi Arabiam & Libyen soluto earũ arenidoq; solo. Eudoxus Aegyptiorum sacerdotes huius causam in pluuias referre aquas tradit, anniq; temporũ circunobsistentiã, id est antiperistasim. Etenim quũ nobis est aestas, qui sub solstitiali circulo agimus, tunc illis hyems est, qui sub brumali ad perpendiculũ incolunt: propterea Nili aqua alueos superans expatiatur per Aegyptũ.

De anima. II.

THales primus animam censuit naturam esse irrequietam, uel suapte ui citabilem. Pythagoras numerum seipsum cientem. Numerum autem pro mente accipit. Plato substantiam intellectilem, per sese agitabilem, ad numerum se mouentem harmonice emodulatum. Aristoteles entelechian primam corporis, naturalis potentia instrumenti uitam habentis. Entelechian autem, id est uerbum ex uerbo, perfectihabiam, pro efficientia intelligere oportet. Dicaearchus elementorũ qua-

C tuor harmoniam. Asclepiades medicus sensuum coëxercitamentum.

An corpus anima, & quae eius essentia. III.

HI omnes praedicti corporis expertem animā ponunt, suapte ipsam natura cita bilem dicentes, substantiamq; intelligibilem, naturalis insuper instrumentarij actum perpetuum uitam habentis. Anaxagorei aëris esse instar dixerunt corpúsq;. Stoici feruidum spiritum. Democritus ignitum quiddam ex naturis concretū mente perceptis, globosas ijs quidem ideas habentibus, igneā autem potentiā, idq; corpus esse. Epicurus temperamentum ex quatuor, ex quali igneo, ex quali aëreo, ex quali spirabili, ex quarto quodā innominato, quod ipsum sensile est. Heraclitus animam mundi expirationē eorū quae in eo sunt humidorū, animantiū uerò animam simul ab extraria expiratione, simul ab ea quae intra eas fit congenitam esse.

De partibus animae. IIII.

PYthagoras, Plato, summa quidem ratione animam bipertitam, hinc enim rationem, illinc stare irrationalitatem, accuratiore uerò & exquisitiore, tripertitā. Irrationalem enim partem in iracundam aiunt cupidamq; dimensilē. Stoici octo ex partibus constare dicunt animam, quinq; quidem sensibilibus, uisitatrice, auditrice, odoratrice, gustatrice, tactrice. Sexta uerò locutrice. Septima proseminatrice. Octaua deniq; principe ipsa, à qua ipsa praedictae omnes per accommodata sibi instrumenta instruuntur, octonis polypi simillimae brachijs. Democritus ac Epicurus bipertitam animā, & rationem quidem habentem, in pectore sitam, irrationabilitatē uerò sparsam per totius cōpaginem corporis. Democritus, Omnia, inquit, corpora cuiusdā modi animae participantia sunt. Vel mortua enim, inquit, perspicimus ea coloris cuiusdā participia esse plusculo iam difflato.

Quid animae principatus, & qua in parte. V.

D PLato, Democritus in toto capite. Strato in superciliorum interstitio. Erasistratus circa membranam cerebri, quam epicranidem uocat, quasi dicas procaluium. Herophilus in uentriculo cerebri, qui idem basis eius est. Parmenides, Epicurus, in toto pectore. Stoici ad unum, toto in corde, uel in cordi obuersante spiritu. Diogenes in arteriaco cordis uentriculo, qui animalis, id est spirabilis est. Empedocles in sanguinis cōcretione. Sunt qui in ceruice cordis: nō desunt qui in inuolucro cordis: nōnulli in praecordijs. Recentiorū quidā peruadere à capite ad praecordia. Pythagoras uiuificā uim circa cor, rationatiuā autē & intellectiuā circa caput esse.

De motu animae. VI.

PLato nunquā non mouentem animā, mentem autem immotā duntaxat transgressibili motu. Aristoteles immobilem animam motione omni primigenia, accidentariae uerò non exortem, quemadmodum species corporum.

De immortalitate animae. VII.

PYthagoras, Plato animam mortalitatis immunem: exeuntem enim in animam uniuersi ad sui generis naturas subuolare. Stoici animā corpore exeuntē si inualidior sit, unà cum concrementis subsistere, cuiusmodi esse imperitorū animas: Sin strenua sit, quales sunt sapientū, ad flagrantes usq; naturas euadere. Democritus, Epicurus mortalē, unàq; cū corpore emorientē. Pythagoras, Platóq;, rationis quidem compotē partem, non interiturā: Animam enim tametsi deus non sit, opus certè aeterni dei esse, rationis autem exortem partem interituram.

De sensibus sensibilibusq;. VIII.

STOici sensum hoc modo definiunt. Sensus est apprehensio sensorij uel comprehensio. Sensus autē multifariā dicitur, & habitus enim, & potētia, & actus imaginatióque comprehensiua per sensorium fiunt, ipseq; insuper octauus principatus, à quo caetera omnia constituuntur. Rursus sensus dicūtur spiritus intelligentiae compotes ab ipso principatu ad instrumētarias partes stationes agentes. Epicurus,

Pars

A Pars est, inquit, sensoria sensus, quæ eadē facultas est, sensumꝗ; ipsum, quod est sensus effectum: ut bifariam ab eo sensus dicatur, sensus quidem facultas ipsa, sensibile autem effectum. Plato sensum existimat animæ & corporis communionē ad externa spectantem: uis enim est animæ, instrumētum uerò corporis, ambo autem apprehendentia sunt eorum quæ extrinsecus educūtur. Leucippus, Democritus, sensum & intelligentiam simulacris rerum fieri extrinsecus occurrentibus, nulliꝗ; sensum contingere, cui non huiusmodi imago occurrerit.

Veri nec ne sint sensus, & uisa, id est phantasiæ. IX.

SToici sensus quidem ueros, uisorum autem quædam uera, quædam uerò uana. Epicurus omnem sensum, omnéque uisum uerum: opinionum autem partim ueras, partim uerò falsas. Enimuero sensus uno modo fallitur, quod est in mēte explorabilibus: uisum uerò duobus. Sensilium enim simul uisum est & intellectilium. Empedocles & Heraclides singulos sensus propter accommodatos meatuum cōmensus fieri unoquoꝗ; sensilium congruenter singulis hærente.

Quot sint sensus. X.

STOici speciales quinꝗ; sensus, uisum, auditum, odoratum, gustum, tactum. Aristoteles sextum quidem non ponit, uerum communem sensum, compositarum specierum existimatorem, ad quem sensus omnes simplices sua quisꝗ; uisa referunt, in quo ipso transitus ab uno ad alterum ueluti figuræ aut motus spectatur. Democritus plures obuersari sensus animātibus rationis cōpotibus, dijsꝗ;, & sapientibus.

Quonam modo fiat sensus & prænotio seu anticipatio, & rationis habitus. XI.

STOici cum homo natus est, inquiunt, principem habet animæ partem, uicem implentem membranæ scriptoriæ. Etenim in ea singulas notiones adnotat, & tanquam literis mandat. Primum adnotandi genus est quod per sensus fit. Qui enim cuiusuis rei sensum apprehenderūt, uerbi gratia, candidi, abeunte confestim eo memoriam eius habent. Vbi autem eiusdem generis complures factæ sunt memoriæ, tum usum habere dicunt. Vsus enim & experimentum multitudo est eiusdem generis sensuum. At uerò notionum naturales quidem prædictis modis fiunt, citraꝗ; ullum artis adminiculum, alteræ autem iam disciplina curaꝗ; adhibitis. Cæterum hæ notiones modò uocantur, illæ uerò prænotiones quoꝗ;. Proinde ratio, à qua rationales nuncupamur, ex prænotionibus consummari dicitur per primum septenariū. Porrò cōceptus mentis uisum est cognitionis animalis rationabilis: nam uisum quū animæ appellitur rationabili, tum demum sensum uocatur, à mente nomen Græcè denominatum. Proinde cæteris omnino animantibus huiusmodi uisa non accidūt, cuiusmodi certè dijs nobisꝗ; adeò accidunt, illaꝗ; uisa tantum sunt, non etiam sensa. Quæ uerò nobis accidūt, genere quidem uisa sunt, specie autem sensa. Perinde atꝗ; stateres & denarij, ipsi quidem per se denarij & stateres sunt: quòd si in nauigij mercedem dentur, tum præterquam quòd denarij sunt, portoria etiam fiunt.

B

Quid intersit inter phantasiam, id est uisum, & phantaston, id est uisi efficiens, phantasticonꝗ; & phantasma, id est adulterinum & inane uisum. XII.

CHrysippus differre inter se quatuor hæc. Phantasia quidem igitur affectio est in anima facta, quæ sui quoꝗ; efficiens præfert: ueluti cum oculis perspicimus album, affectio est in anima per uisum facta, huicꝗ; affectioni dicere possumus subesse album quod ciet, perindeꝗ; erit si per tactum aut odoratum huiusmodi affectio fiat. Dicta est igitur Græcè phantasia à lumine: ut enim lumen & ea quæ collustrat demonstrat: ita phantasia ipsa se demonstrat, & sui quoꝗ; cōficiens. Phantaston est phantasiæ efficiens, ut album, ut frigidum, & omnino quicquid animam citare potest, id est phantaston. Phantasticon inanis est attractus: affectus, inquam, in anima à nullo phantasto factus, ueluti accidit in umbratilem pugnam exercentibus, manusꝗ; inaniter intentantibus. Proinde uiso subiacet uisi quiddam conficiens, inani

C autem uiſo non item. At phantaſma eſt ad quod rapimur phantaſtico & inani attractu, cuiuſmodi in mẽte captis furoreq; percitis fiũt. Itaq; tragicus Oreſtes quũ inquit, O mater ſupplex oro te, ne incute mihi ſanguinarias coruſcasq; pupillas, ipſae enim ipſae propter aſſiliunt me. Dicit haec quidem ille ut furibundus, nihil uerò uidet, etſi uidere uidetur. Propter quod ad illum Electra ita inquit: Sta miſerande tuis immote in ſtragulis, cernis horum nihil quae coram cernere reris. Quemadmodum & apud Homerum Theoclymenus uates.

De uiſu, & quomodo uideamus. XIII.

DEmocritus, Epicurus per imaginum inſertus uiſualem arbitrantur potẽtiam accidere, radiosq; quoſdam ab oculis exertos ſimul atque ſubiectae rei inſtiterint, rurſusq; in eoſdem redire inſertariq;. Empedocles imaginibus radios immiſcuit, idq; cõiunctum imaginis radios uocauit. Hipparchus autumat ab utroq; oculo ad corporum lineamenta exporrectos, perinde atque manuum admotu corpora ſumma pertrectante, apprehenſionẽ eorum ad uiſualem uim referre. Plato per corradiantiam uiſum fieri exiſtimat, lumine ab oculis quidem exerto ad aliquantũ interualli per cognatum ſibi aërem effluente, à corporibus uerò illato occurſante illi, aëremq; intermedium diffuſu amolituq; facilem cum uiſuali igne intendente: haec enim dicitur corradiantia Platonica.

De ſpeciebus in ſpeculis aeditis. XIIII.

EMpedocles per effluuia fieri cenſet in ſpeculi ſuperficie coẽuntia, abſolui autem ab igne ex ſpeculo excreto, praetentumq; ſpeculo aërem in quem profluuia coguntur ſecum transferẽte. Democritus, Epicurus ſpeculares ſpecies aedi per imaginum ſubſiſtentias à nobis prodeuntium, ſuper ſpeculum uerò cõſertarum, reſiliſuq; circumactarum. Pythagorici per uiſus refractionem. Ferri enim uiſum ueluti in aes intentum. Simulac autem in ſpiſſitudinem eius ac terſitudinem adactus ſit, re-

D dire ipſum in ſeſe perinde ac ſi manus porrecta retro humerum uerſus reuocetur. Poſſumus etiam his capitibus uti, ubi ſupra de uidendi ratione quaerebamus.

An uiſibiles tenebrae. XV.

corum nonas: STοici uiſibiles tenebras eſſe. Ex uiſu enim ſplẽdoris quid illis obduci, ac ne interim quidem falli uiſum, nam reuera uidet quod tenebrae ſunt. Porrò tenebrae

narda opinio cogunt aggregantq; uiſum, propterea q; hebetant, contraq; lumen diſgregat ac deducit uiſum noſtrum ad res uſq; uiſui obiectas per aërem intermedium, eapropter nõ cernere nos in tenebris, uerum tenebras modò ipſas cernere. Chryſippus inter medij aëris contentione cernere nos exiſtimat. Lancinari enim aërem à ſpiritu uiſuali, qui ab animae principatu ad uſq; pupillam pertingit, qui ipſe quũ in obiectum aëra incurrerit, intẽdit eum turbinaliter, ſi modò ſui generis nactus aëra ſit. Prodeunt autem ignei ex oculis radij haudquaquam atri caliginoſi'ue, propter quod uiſibiles tenebras eſſe.

De auditu. XVI.

EMpedocles auditum fieri ſpiritus alliſu in clauiculatam aurium partem introrſus adnexam, quã tintinabuli uicem praebere dicit, utpote celſo loco ſitam pulſuiq; obuiam. Alcmaeon audire nos inani inteſtinaq; aurium parte, hocq; eſſe quod ſpiritu irrumpente perſonet: omnia nanq; uacua ſonitum aedere ſolere. Diogenes interno capitis aëre à uoce pulſato citatoq;. Plato Platoniciq; feriri inteſtinum capitis aërem, ad principatumq; repercuti, ſicq; auditus ſenſum exiſtere.

De odoratu. XVII.

ALcmaeon principatum in cerebro eſſe: hoc igitur nos odorari, reſpirationibus ad ſeſe odores euocanti. Empedocles cum pulmonũ reſpirationibus odorẽ coinſertari. Quum igitur graueſcit reſpiratio, propter aſperitatem nos non ſentire, ut in ijs uidere eſt, qui grauedine infeſtantur.

De guſtatu.

A *De gustatu.* XVIII.

ALcmæon humore teporéque, atque adeo mollitie linguæ internosci sapores. Diogenes propter fungositatem mollitiemq́ linguæ, propterq́ commissas illi corporis uenas perfundi sapores ad sensum elicitos animæq́ principatum, non aliter atque à spongia exuctos.

De uoce. XIX.

PLato uocem definit spiritum per os à mente ductum, aëremq́ ictum per aures ac cerebrum, & sanguinem ad animam usque traiectum. Dicitur autē abusiue uox de brutis & inanimis, & est crepitus. Vox autē proprie dicitur articulata, quæ est ex eo Græcè phone dicta, quòd mente concepta illuminet. Epicurus uocē emissum esse à loquentibus profluuium sonantibusq́ & strepentibus. Id autem profluuium in conformia fragmenta. Conformia uerò dici teretia teretibus, & scalena, id est imparium inter se laterū triangula, scalenis, & triangula sui generis figuris. His fragmētis in aureis incidentibus uocis sensum confici. Manifestè uerò hoc declarari in utribus effluentibus, fullonibusq́ in uestes insputantibus. Democritus quoq́ aërem in corpora uniformia frangi, unàque cum fragmētis uocis conuolui. Etenim monedulæ monedula assidet, ut est adagio uulgatum, atque solet similem simili deus addere semper, ut in littoribus similes scrupi ijsdem in locis uisuntur, alibi globosi, teretes alibi, & in cribrantiū incerniculis uniformia coēunt in unum legumina, ita ut seorsum fabæ sint, & seorsum cicera. Posset autē his obijci: atenim quonam modo paucula spiritus fragmenta numerosum spectaculi consessum explere possunt? Enimuero Stoici negant aërem ex frustulis constare, continentemq́ illum & perpetuū dicunt, nihil uacui prorsus habentem. Simulatq́ autem spiritu pulsetur, undabundum ferri orbibus rectis in infinitum, quoad obiectum aërem impleuerit, haud secus atque in piscinam lapide misso, quanquam ipsa orbiculariter mouetur,
B aër uerò globosè. Anaxagoras uocem ædi duriusculum aërem offensante spiritu, à quo relisum illum ad aureis perferri, quo eodem modo echo quoque fieri.

An incorporea uox, & quomodo fiat echo. XX.

PYthagoras, Plato, Aristoteles incorpoream echo: non enim aërem esse, sed figuram aëri hærentem, aërisq́ superficiem certo quodam pulsu factam. At superficies omnis corporis expers est. Etenim tametsi cum corpore agitetur, nullo tamen prorsus corpore constat. Similiter atque inflexa uirga superficies quidem nihil patitur, materia autem est quæ flectitur. Stoici uocem corpus esse sic colligunt. Omne agens, inquiunt, aut faciens, corpus. Atqui uox & facit & agit. Quippe quā audimus sentimusq́ auribus appulsam, & in eis exprimentem ueluti anulum in ceram. Adhæc omne oblectans aut cōturbans corpus est. At oblectat nos concentus, & conturbat discrepantia. Denique omne agitabile corpus est: uox autē agitatur, & in locos leues incidit, repercutiturq́ pilæ in modū in parietē adactæ. Proinde in Aegypti pyramidibus unica uox fracta quaternos quinosq́ adeò sonos ædit.

Vnde sensibilis anima, quidq́; principatus eius. XXI.

STоici censent summam animæ partem principatum esse, uisorumq́ illum & assensuum, sensuum & appetitionum effectorem, quam ratiocinationem uocant. Ab hac autem animæ principe parte aliæ septem enatæ, & tanquam appendices ad corpus traducantur cirrorū polypodis instar. Harum septē animæ partium quinq́ sunt sensoriæ, uisus, odoratus, auditus, gustus, tactus. Quarū uisus spiritus est, à principali animæ parte ad oculos pertingēs. Auditus spiritus, à principatu ad aures usq́ pertingens. Odoratus spiritus pertingens à principatu ad narium fauces. Gustus à principatu ad usque linguam pertingens. Tactus spiritus à principatu ad superficiem pertendens rerum tractui facilè sensili obnoxiarum. Reliquarum partium altera semen dicitur, quod ipsum etiamnum spiritus est à principe animæ parte peruadēs

C ad genitaleis usque meatus. Altera uerò uocalis à Zenone dicta, quam & uocem uocant, spiritus est principatu ad linguam & arteriam pertinens, aliasque sibi accommodatas instrumentarias parteis. Ipse autem principatus in capite nostro constitutus est, tanquam in mundo, utpote conglobato.

De respiratione. XXII.

EMpedocles primam animantis respirationem fieri humore recens æditorum partuum abscedente, externo autem aëre in exhaustam inanitatem subeunte, atque ad hiantia uascula peruadente: deinde expirationem, insito iam feruore erum pendi impetu ingressum aëra extrorsus propellente: ab his inspirationem, aëre illo extrorsus redeunte, aditumque uicissim extrario præbente. Qua ipsa obtinente quũ sanguis per faciem suffusus, aërem affluentia sua per nares relisérit, sub ipsius excessu expirationem fieri. Quo rursus sanguine sua per uestigia redeunte, aëreque in destitutos ab eo locos subeunte, inspirationem. Hoc autem Asclepiades clepsydræ docet exemplo, id est uasculi in imo pertusi oblonga in summo fistula. Et quidem pulmonem infundibuli, id est fistulæ instar constituit, respirationis autem causam intestinam pectoris subtilitatem autumat, ad quem extrarium aëra effluere crassiore natura concretum, uicissimque retroagi, pectore nec eum admittere, nec eo carere ualente, residuáque semper in pectore subtilioris aëris parte (non omnis enim excernitur) hanc iterum extrinsecus ab illo grauiore impetu. Hæc autem Asclepiades cucurbitulis medicinalibus similia esse dicebat. Porrò respirationem liberam sponteaneamque contractis fieri aiebat tenuissimis pulmonum meatibus intestinisque, eorum coartatis fistulis. Hæc enim nostræ esse spontis arbitrijque. Herophilus potentias reliquit cicatriculas corporibus hærentes, in neruis, in arterijs, in musculis. Pulmonem igitur existimat distractionis contractionisque naturaliter appetentem, unde & alias pulmonis functiones esse, ut spiritus attractum extrinsecus. Quem quidem

D ipsum simul atque extrario aëre distentus non iam attrahere potest, eius aëris redundantiam in pectus reijcere, continuoque per secundam pulmonis appetitionẽ hunc eundem spiritum pectus ad sese traducere. Expleto deinde, nec iam ad se trahere ualenti pectore, demum in pulmonem redundantiam spiritus refluere, inde foras excerni, ita corporis partes inter se afficere, reddendis subinde uicibus expletu exhaustuque facto. Proinde in pulmonibus quatuor omnino motiones esse. Primam, per quam aërem extrinsecus euocant. Secundam, per quam id aëris externi quod intra se conceperunt, ad pectus demigrat. Tertiam, per quam id quod ab illis pectus sibi contraxerat, rursus ad sese recipiunt. Quartam denique, per quam à pectore receptum subinde foras regestant. Harumque motionum duas distensiones esse, unam intrinsecus, & alteram à pectore: duasque item contractiones, unam qua spiritum ad se pectus elicit, alteram quum insinuatum spiritum in aëra egerunt ipsi. Pectoris uerò duas tantum motiones esse, dilatationem quidem quum à pulmone spiritum euocat, contractionem uerò quum acceptum uicissim reddit.

De affectionibus corporis, & an condolescat nec ne illi anima. XXIII.

STоici affectiones quidem in locis esse affectis, sensus autem in animæ principe parte. Epicurus & affectiones & sensus in locis esse affectis. Principatum enim affectionis immunem esse. Strato & affectus animæ & sensus in principatu esse, non autem in locis affectis constitutos. Quippe quum in anima sita sit tolerantia. Quod profecto in atrocibus asperisque rebus deprehendi, nec non in uiris fortibus ignauisque.

A PLVTARCHI CHAERONEI DE PLACITIS PHILOSOPHORVM NATVRALIBVS, LIBER QVINTVS.

De diuinatione. I.

PLato & Stoici diuinationem introducunt per instinctum afflatumq; diuinum, qui fanaticus furor est, feruorq; lymphaticus, per somniorum imaginamenta Chaldæorumq; obseruationes, & augurum disciplinam. Hi autem pleraſq; diuinationis parteis probāt. Xenophanes & Epicurus diuinationem omnem sustulerunt. Pythagoras immolatricem tantum improbat. Aristoteles & Dicæarchus per instinctum solum lymphaticum inducunt, perq; somnia, immortalem ipsi quidem animam neutiquam putantes, cuiusdam uerò numinis participem.

Quomodo somnia fiant. II.

DEmocritus somnia fieri aduentitijs appulsisq; imaginibus. Strato mēte in somnis ea natura quæ rationis expers est, quodammodo præualentius sentiēte, proptereaq; citata à cognitiua potentia. Herophilus somnia diuinitus inspirata è necessitate esse, naturalia autem fieri anima commodarum sibi rerum effingente simulacra, quæq; ab his futura sunt. Ex utroq; uerò genere temperata imaginum appulsu fieri, quum quæ expetimus uidemus, cuiusmodi ijs accidūt qui amicas in somnis attrectare uidentur.

Quænam genitalis seminis substantia sit. III.

ARistoteles semen esse inquit, quod cieri in sese potest ad tale quiddam conficiendum, quale id est ex quo ipsum concretum est. Pythagoras genituram probissimi sanguinis spumam, alimenti retrimētum, ut sanguinem quoq; & medul-
B lam. Alcmæon cerebri partem. Plato uertebralis medullæ defluuiū. Epicurus conuulsum quiddam à corpore & anima. Democritus: Ex totis prodit genitura corporibus, præcipuisq; eorum partibus, ueluti carnosis fibris & ossibus.

An corpus genitura. IIII.

LEucippus & Zeno, corpus: esse enim animæ conuulsuram. Pythagoras, Plato, Aristoteles uim quidem dgenituræ incorpoream, uelutì mentem motricem, corpoream uerò materiam profluentem. Strato uim quoque seminis corpus, utpote spiritalem.

An fœminæ semen emittant. V.

PYthagoras, Democritus, Epicurus, fœminam quoq; semen emittere: feminaleis enim meatus auersos habere: propter quod ab usu, inquiūt, coitus appetentiam habet. Aristoteles Platoq; materiam quidē uuidam emittere tanquā sudorem à colluctatione, sed haudquaquā seminalem. Hippo emittere quidē fœminas semē non minus maribus, sed quod ad generationē non cōferat, ut quod citra uuluā excidat: unde nonnullas sæpenumero citra coitum ullū semen emittere, præsertim quæ uiduæ degant. Sunt qui à mare ossa, carnes uerò à fœmina esse contendant.

Quomodo conceptus fiant. VI.

ARistoteles conceptus fieri prædudta proxima purgatione uulua, menstruisq; à totius corporis cōpage puri partē sanguinis euocantibus, sicut in genituræ quoq; uirilis concretione contingit. Conceptus autē non euadere aut propter mensium defectum, aut inflatilem uuluam, aut pauorem, aut ægritudinem, aut mulierū imbecillitatem, aut uirorum deniq; lassescentiam.

Quomodo mares gignantur aut fœminæ. VII.

EMpedocles mares aut fœminas pro caliditate frigiditateq; gigni, indeq; esse quod perhibent, primos olim mares ad exortum & meridiem terra enatos, fœ-

C minas uerò ad septentriones. Parmenides uiceuersa ad septentriones mares enatos, quippe qui spissitudinis plus habeant, contrácp ad meridiem fœminas, ut pote solutiores. Hipponax prout coibile ualidúmq; fuerit semẽ, fluxum'ue & languidũ, mares aut fœminas gigni. Anaxagoras, Parmenides, quòd à dextris corporis partibus migrarit, in dextras quoq; uuluæ partes manare: itẽq; quod à sinistris, in sinistras quoque. Quòd si huiusmodi delapsus uiceuersa euaserit, fœminas gigni. Leucippus partium immutatione per quam mas colem, fœmina uuluam habet, hacq; tenus Leucippus. Democritus promiscuas parteis ab utroq; contigerit cunq;, peculiaris uerò pro alterutrius præualentia gigni. Hipponax, si quidẽ genitale semen præualuerit, marem gigni: sin alimentum, fœminam.

Quomodo monstra fiant. VIII.

EMpedocles mõstra fieri per exuberantiã defectum'ue seminis, aut propter agitationis turbulentiam, aut si in plusculas parteis secetur, aut si aberrauerit. Has ferè causas monstrorum commentus ille uidetur. Strato per additamentum ademptionem'ue, aut transpositionem, aut inflationem. Medicorum quidam propter distortam id temporis uuluam distendente spiritu.

Cur mulier frequentius ueneri indulgens non concipiat. IX.

DIocles medicus, aut quòd nonnullæ semen omnino nõ emittant, aut quòd minus quàm necesse est, aut quòd tale in quo potentia uiuifica non sit, aut propter caloris, uel frigoris inopiam, aut humiditatis siccitatis'ue, aut propter genitalium resolutionem. Stoici propter genitalis obliquitatem rectè emittere genituram non ualẽtis, aut propter genitalium incõmensurabilitatẽ abstrusiore quàm pro modo eorum uulua. Erasistratus locorũ uitio, si callosi carnosiq; sint, aut rariores quàm pro natura sua, aut si minores.

D *Quomodo gemini trigeminiq; gignantur.* X.

EMpedocles geminos trigeminosq; gigni exuperante scissili'ue semine. Asclepiades propter seminum præstantiam, haud secus atq; hordeaceas spicas binis trinisq; granorum uersibus constantes, huiuscemodi enim semina prolificentissima esse. Erasistratus propter superfœtationes, quo modo & in brutis animãtibus. Vulua enim quæ probè expurgata est, ea demum superfœtationẽ capit. Stoici propter uuluæ loculamenta, quũ in primum secundumq; incidit semen, tunc enim superfœtari, & geminos trigeminosq; interdum gigni.

Vnde existant parentum similitudines & progenitorum. XI.

EMpedocles similitudines fieri corporum semine inualescente, dissimilitudines uerò seminali calore in uaporẽ euanido. Parmenides quũ à dextra uuluæ parte fœtus æditur, patrem referre, quũ uerò ab læua, matrem. Stoici à toto corpore, atq; ab anima semina prodire, unde & similaritates affingere figuras formasq; ijsdẽ ex generibus, haud secus atq; pictorem ijsdem ex pigmentis effigiem facientẽ eius quem imitari studet. Cæterum emittere mulierem etiamnum semen; quòd si euicerit mulieris semen, partum mulierem referre: sin uiri, uirum.

Quonam modo alienis similes nascantur, parentibus uerò non item. XII.

MEdicorũ plericq; fortuitu & temere, prout refrixerit tum uiri, tum mulieris semen; parẽtibus nasci dissimiles pueros. Empedocles uiso sub conceptũ oblato informari infantem. Etenim mulieres simulacra sæpiuscule statuasq; in delitijs habuisse, similesq; ijs partus enixas. Stoici concordia mentis & radiorũ atq; imaginum sub defluuiorum insinuationes, fieri parentum prolisq; similitudines.

Quibus modis sterilescant tum mulieres, tum uiri. XIII.

MEdici steriles fieri propter uuluam aut densiorem, aut rariorem, aut duriorem, aut si calla quædam obduxerit, aut carnosior sit. Deniq; si mulier langui do animo sit, aut tabido corpore, aut mala habitudine. Postremo propter cõtortam uuluæ

A uuluæ configurationem conuulsionem'ue. Diocles uiros sterilescere aut quoniam genituram nullam omnino emittāt, aut quoniam minus quàm quanto opus est, aut quia minimè fœtificā, aut si lassescāt genitalia, aut propter penis obliquitatē, si modò geniturā recto tenore egerere nequeat. Denique si proportione penis uulua immodice reducta sit. Stoici causantur potentias qualitatesque in utroque coëuntium inter se abhorrentes, quas si dissociari contigerit, suique generis alijs coniungi, tum denique mixturam è natura temperari: sicque infantem absolui.

Cur steriles mulæ. XIIII.

Alcmæon mulini generis mares quidē steriles propter genituræ tenuitatē, id est seminis frigiditatē. Fœminas uerò propter uuluam non dehiscentē, id est non se laxantem. Sic enim dixit ille. Empedocles propter uuluam breuē, pumilam, restrictam, uentrique auersè coalitam. Neque enim genituram rectà in eum illabi, nec si euadat, illam excipere posse. Huic autem Diocles astipulatur: nam in dissectionibus, inquit, nō rarissime huiuscemodi mularum uuluas uidimus. Consentaneumque est propter hoc genus causas mulieres etiamnum sterilescere.

An infans in utero animans sit. XV.

Plato infantem in utero animantē esse, moueri enim in utero uegetarique. Stoici uentris esse partem, nō animal: ut enim fructus qui partes sunt arborum, simul atque maturuere defluūt, ita & partus. Empedocles fœtum in utero animal non esse, sed spirantem tamen. Enimuero primam animalis respirationem ædito statim partu existere, humore quidē partuum abscessum capiente, extrario uerò aëre ad exinanimentum subeunte, utpote introrsus hiantibus conceptaculis. Diogenes nasci quidem infantes inanimos, sed in calore tamen, ex quo effuso statim fœtu ingenitum calorem in pulmonem elici. Herophilus naturalem motum immaturo partui relinquit, non etiam animalem, id est spirabilem. Neruos autem in causa huiusB modi motus esse ait. Animantes autem tum denique esse, quū in lucem æditi aëris quid sumpserint.

Vnde alantur infantes in utero. XVI.

Democritus, infantem in locis ore alimentum sumere. Vnde statim æditū mordicus in mammam ferri, esse enim in locis fœmineis papillas quasdam intellectu perceptas, & oscula quibus alantur. Stoici per secundas & umbilicum alimentum sumere, idcircoque obstetricantes confestim eum adnectere, osque infantis diducere, ut alimenti genus aliud meditetur. Alcmæon per totum corpus ali: exugere enim eum spongiæ in modum alimenta uegetantia.

Quid primum absoluatur in utero. XVII.

Stoici in plerisque membra simul omnia absolui putant. Aristoteles lumbos primū absolui carinæ nauis instar. Alcmæon caput, ut in quo principatus est. Medici cor, ut in quo uenarum arteriarumque principium. Sunt qui maximum digitum pedis, non desunt qui umbilicum dicant.

Cur septimestres infantes natales. XVIII.

Empedocles, quū primum genus hominum è terra enatum est, tantum longitudine temporis diem fuisse propter solis segnitiē, quanta nunc decem sit mensiū dies: procedente deinde tempore tantum fuisse, quanta nunc septē mensium, propterea decimestres infantes, septimestresque natales. Itaque nimirum natura cōparante uno partum adolescere die, qua prima poneretur nocte. Timæus nō decem menses, sed nouem esse existimat. Verum quandoquidē & ante conceptus menstrua sisterentur, propterea decē existimatos. Sic quoque septimestres uideri quàm septimestres non sint. Quippe quū à cōceptu quoque uulua nonnunquā mēstruis affluat, ignorari enim & post conceptū purgationū numerū. Polybus & Diocles empirici uel octauum mensem agnouere genitalē, etsi languidiorē quodāmodo, quoniā permulti ex

C infirmitate perierint, ferè tamen octimestres non pauci in uiros euaserint. Aristoteles uerò Hippocratesq́ putant, si uulua mensibus expleatur septē, tum deniq; erumpere infantes, uitalesq́ nasci: quòd si erumpant, nec tamen alantur umbilico languente (id quod accidere solet, si dolente uulua concrementum partus fiat) tunc infantem tabescere. Sin uerò nouem menses in utero manserit, tum demum numeris omnibus suis consummatum esse. Polybus centum & octagintaduos dies dimidiatumq; natales efficere. Quod semestre tempus esse, quanto tempore sol ab uno solstitio ad alterum perueniat. Septimestres uerò ideo dici, quandoquidem sexti mensis dies in septimo implent. Enimuero mathematici octo omnis geniturae menses dissociabiles esse aiunt, septem uerò foederabiles. Dissociata autem disiunctaq; signa sunt, stellas quas oecodespotas, id est domicilij dominas uocant, maleficas nactae sunt, nam siqua harum uitae uiuendiq; instituti auspicatum sit, infortunatos nō perennaturosq; portendit. Abiuncta autem signa nulloq; mutui conspectus commercio uincta, numero sunt octo, ueluti aries ad scorpionē abiunctus, & taurus ad sagittarium, gemini ad capricornum, ad aquarium cancer, ad pisces leo, deniq; abiuncta uirgo ad arietem. Quare & septimestres uitales & decimestres esse, contrà octimestres enecari propter mundi diffidentiam. A

De generatione animaliū, quomodo genita animalia, & an interitui obnoxia. XIX.

SEcundum quos natiuus mundus, natiua etiamnū animalia & corruptioni obiecta sunt. Epicurus, secundum quem ingenita, degenerantia ait, inter se nasci animalia, esse enim ea huius mūdi partes. Similiter atq; Anaxagoras & Euripides. Interijt nihil eorum quae nata sunt, transilientia uerò aliud in aliud, figuras alias atq; alias induunt. Anaximāder tradit prima in humore enata esse animalia, aculeatis ipsa obducta corticibus, processu deinde temporis exuctiora euasisse, ruptoq; tandem cortice ad breue tempus uixisse. Empedocles primas animaliū procreati-

D ones omnibus suis partibus neutiquā absolutas fuisse, uerum incoalitis partibus dissolutas hiulcasq;. Secundas uerò coalescentibus partibus in simulacri speciem. Tertias autem enascentibus ex se inuicem partibus. Quartas non iam eiusdem modi ueluti ex terra & aqua, uerum ex sese uicissim genitis gignentibusq;, illa quidem ad stipata, hac in alimētum cedente, foeminarum uerò forma seminalis motus irritamentum ingenerante. Caeterum animalium omnium genera certis quibusdam temperamentis dirempta. Aquae enim accommodatiora in aquam appetitu duci, quaedam in aëra aspirare, prout ignis participantiora sunt. At grauiora terrae haesisse. Quae uerò aequabili ex omnibus temperamento sint, pectoribus elocuta. B

Quot genera animantium, & an omnia sensu rationeq; praedita sint. XX.

EST Aristotelis tractatus quidam, in quo animalium genera quadripertita esse dicit, terrestria, aquatilia, uolucria, coelestia. Etenim coelestium quoq; orbium animalia dici non secus atq; terrae. Animalia autem rationalia immortalia Democritus atq; Epicurus coelestia existimant. Anaxagoras animalia omnia rationem habere duntaxat actiuam: nam passiuam rationem & tanquam mentem, quamq; mentis interpretem dicunt, neutiquam habere. Pythagoras, Plato, rationales animas esse, uel earum animantium quae irrationabiles uocentur, tametsi rationabiliter nō agentes, cum propter distemperātiam corporum, tum uerò quòd differendi facultate careant, ut in simijs cernere est, ut in canibus: blaterare enim has animāteis, nō loqui. Diogenes has etiam intelligentiae aërisq; participes, uerū quòd earum partim compactiliores sint, partim humore redundantes, nec animaduertere nec sentire, perinde autem atq; furenteis affici, animae principatu hallucinante.

Quanto tandem tempore animalia in utero conformentur. XXI.

EMpedocles in humano genere foetū membraturā à sexto & trigesimo die auspicari, absoluereq; undequinquagesimo. Asclepiades in maribus ꝓpter feruorē commissuras

A cōmissuras artuum à sexto & uigesimo die fieri, in multisq; etiã citra, suis autem partibus omnibus ad quinquagesimũ cõsummari. In fœminis uerò intra bimestre incipere, ad quadrimestreq; confici propter caloris inopiam. In genere autem brutorũ consummate pariter membrari, propter elementorum contemperationes.

Ex quibus elementis constent singulæ generales corporis partes. XXII.

EMpedocles carnes procreatas ex quatuor internorum elemẽtorum temperatione, neruos autem igne & terra duplici proportione mixtis, ungues uerò in animalibus gigni neruis obrigentibus quatenus aëri obiecti sunt. At uerò ossa ex aqua internaq; terra constare uideri, ex quatuor deniq; commixtis sudorem lachrymamq; composita, liquefacto utiq; sanguine extenuatuq; diffuso.

Quando & quomodo incipiat homo perfici. XXIII.

HEraclitus & Stoici homines cœptos esse perfici circiter secundum septenarium, sub quem sanè seminale iam serum prodit. Etenim arbores, inquiunt, perfici cœptæ sunt quũ semina gignere cœperunt, antehac uerò imperfectæ, immaturæ, atqueadeo infructuosæ sunt. Proinde perfectus tum denique est homo. Aristoteles circiter septenarium secundum honesti prauiq; notionem existere, utique quũ disciplinis initiantur. Sunt qui putent tertia hebdomade consummari hominem, ut quum uiribus suis utitur.

Vnde somnus fiat, aut mors. XXIIII.

ALcmæon somnum fieri sanguinis receptu in uenarum confluuium putat, perfusu uerò expergiscentiam, collectu autem eiusdem absoluto, mortem. Empedocles somnum sanguinarij caloris refrigerationem esse: quæ quidem si modice temperata sit, sequi somnum, sin immodica sit, mortẽ. Diogenes, si penitus sanguis diffusus uenas corporis implerit, intestinumq; earum aërem ad pectus subditumq; illi uentrem propulerit, tum denique somnum fieri, ex quo præcordia cõcalescere.

B Quòd si omnis funditus aër ex uenis eruperit, mortem existere. Plato & Stoici somnum fieri sensilis quidem spiritus remissione & tanquam laxatione, quemadmodum & super terram considente flatu, eodem uerò se recipiente ad superciliorum interstitium, id est animæ principatum. At uerò quum omnifaria fit spiritus sensilis remissio, tum demum consequi mortem.

Vtrius tandem somnus & mors, animæ an corporis. XXV.

ARistoteles communem somnum corporis & animæ autumat. Est enim eius functio humor à pectore ad capitalia loca suffitus, subiectóque alimento cordis feruor refrigeratus. Mortem uerò esse absolutam refrigerationem, quam ipsam corporis solius esse, non etiam animæ, cuius neutiquam mors sit. Anaxagoras somnum corporalis functionis esse, corporalem enim affectionem esse non animalem, esse autem uel animæ mortem, uidelicet diremptionem. Empedocles mortem eorum esse diremptum, ex quibus concrementum hominis constat. Quapropter communem esse mortem corporis & animæ. Somnum uerò ignis interni secretionem esse.

Quomodo augescant stirpes, & an sint animantes. XXVI.

PLato, Empedocles, stirpes quoq; animatos animanteisq;. Manifesta uerò argumenta, quòd uibrent, ꝙ porrectos ramos habeant, quòd tractanti eos arboratori nõ sine uiolentia cedant, rursumq; laxati in pristinum usqueadeo habitũ crescendo se reuocent, ut etiam renitentia pondera euincãt. Aristoteles animatos quidem, nec tamẽ animanteis. Quippe quum animantes appetitrices sint, sensibilesq; ac rationabiles. Stoici Epicureiq; animatos negant. Siquidẽ animatorum partim appetitrice anima esse, & cõcupitrice, partim uerò rationis compote, at stirpes temeritate quadã nasci, nõ animæ ui. Empedocles arbores primas animaliũ è terra extitisse antequã circũflexus solis expansus est, antè etiã quàm nox diesq; discriminata sunt,

C marisq; & fœminæ rationem obtinuisse propter temperamenti commoditatem, augeri autem à colore terræ interno ad hoc se distribuente. Proinde plantas terræ esse partes non secus ac infantes in utero uuluæ, fructus uerò in plantis ignis & aquæ excrementa esse. At uerò plantas quæ humoris inopes sint, æstu exustas defrondescere, quæ uerò humoris plenæ, frondes non amittere, ut laurum, oleam, palmam. Succorum porrò differentias euarianteis causas efficere, particularumq; multitudines. Quas quidem differentias ab altricis similaritatibus referunt, ueluti in uineis: nam generum differentiæ uini prestantiam non efficiunt, sed nutricij potius soli pabulum.

De uegetatione & auctu. XXVII.

EMpedocles quidem animantes alimenti substantia naturæ suæ accomodari, augescere autem caloris accessu, minui uerò utriusq; defectu. Huius autem æui homines præ illis primis hominibus instar obtinere infantium.

Vnde appetentiæ animalibus fiant & uoluptates. XXVIII.

EMpedocles appetentias fieri animalibus elemētorum defectibus uniuscuiusq; conficientium, uoluptates uerò ex humido.

Quomodo fiat febris, & an adnatus consectariusq; sit affectus. XXIX.

ERasistratus febrem hunc in modum definit. Febris est citamentum sanguinis in spiritalia illapsum cōceptacula, idq; nulla nostra sponte. Vt enim mare cum flatu nullo cietur, conquiescit, uiolento uerò flatu præter naturam irruente, imitus conturbatur, nihilo secius in corpore quum cietur sanguis in spiritum conceptacula irrumpit, inibiq; efferuescens concalefacit totum corpus. Placet autem illi febrem posterum & consequentem affectum esse. At uerò Diocles hoc modo inquit: Conspectus introrsus latentium comparentia sanè sunt, & per summa erumpentia. Atqui id genus affectionibus adnasci febrem uidemus, & in uulneribus & pituitosis

D collectionibus & inguinarijs abscessibus. Herophilus nulla etiamnum præcedente causa nonnullos interdum febricitare.

De prospera aduersaq; ualetudine & senectute. XXX.

ALcmæon sanitatis conseruatricem potentiarum æquabilitatem, humoris, caloris, siccitatis, frigoris, amaritudinis, dulcedinis, & reliquarum. Contrà unius dominatum præpotentem ualetudinis effectorem: tabificum enim esse utrarumuis partium dominatum impotentem, morborumq; omnium causam. Atque illam quidem tum à qua, ut caloris exuperantiam aut frigoris, tum uerò ex qua, ut redundantiam & defectum, ut in nonnullis sanguinis inopiam aut etiam cerebri. Sanitatem autem esse modice accommodatum qualitatum temperamentum. Diocles morbos ferè fieri propter inæquabilitatē elementorum corporalium habitusq; aëris. Strato morbos propter alimenti exuberantiam cruditatemq; & corruptionem fieri, contrà prosperam ualetudinem, rectam corporis constitutionem alimentiq; quod satis est esse. Stoici concorditer senium caloris inopia fieri censent, eos enim qui plusculum calorem habeant diutius uiuere. Asclepiades Aethiopas celeriter senescere, atqueadeo trigesimo anno, eorum enim corpora supra modum calfactari, à sole utique deusta. Enimuero in Britannia centum & uiginti annis homines senescere, quandoquidem obrigefacta loca introrsus calorem arcent. Etenim Aethiopum corpora ideo exuctiora esse, quòd à sole relaxata sint, aliter prorsus atq; ad aquilonem, ubi densa corpora sunt, propter quod & longæua,

REVERENDAE MATRI CHARITATI PIRKHEYMERAE, ABBATISSAE VIRGInum, seuerioris diuæ Claræ instituti, Nurenbergæ, Bilibaldus Pirckheymerus frater S.

NOn eo solum mihi chara es, mea charissima Charitas, quoniam soror germana, eisdem orta parentibus, arctissimo naturæ ac sanguinis uinculo mihi astricta es, sed quòd & præter uitæ institutum, laudabile tibi cum eruditione commercium est, bonarumq; disciplinarum præcipuo teneris desiderio. Sortita est familia nostra, ultra honores sanè, ac opes, quibus iandiu floruit, præclaram hanc (bonitate diuina) gloriam, ut longa serie, non solum uiris ornata fuerit eruditissimis, Christianæq; pietati arctius addictis, sed & fœminis decorata religiosis, ac impensè doctis. Nam ut uirile decus, ac uetustiora prætercam, quid amita nostra magna urbs hæc cultius, doctius, aut absolutius uidit? quam tu indolis felicitate adeò examussim refers, ut planè ex discipula magistræ specimen dignosci queat: Ita rursus exuperas, ut maiori laudi id illi quàm tibi ipsi cessisse uideatur. Sunt hæc ueræ uirtutis bona, titulis omnibus caducis speciosiora, non in marmore aut ære, sed monumentis sempiternæ gloriæ incisa, opibus longè potiora, honoribus splendidiora, ac generis stemmate præstantiora, reliquis denique cunctis extrarijs, fluxis, & euanidis rebus firmiora, solidiora, ac stabiliora, utpote quæ nõ solũ homines, in hoc mundano errantes & fluctuantes salo, securè ac intrepidè, ad summæ felicitatis, immortalitatisq; portum perducere queant, sed & aduersitatibus humanis, calamitatibusq; cunctis, salubriter mederi ualeant. Prudenter igitur Stoici dei munus asserunt, quòd uiuimus: Philosophiæ autem, quòd bene uiuimus. Nec mirum, quum nil maius, aut præstantius à deo hominibus datum sit. Non de captiosa illa, & cauillatrice loquor, quæ nil, aut parum, ad bene beatèque uiuendum confert, sed de ea, quæ, ut Cicero ait, animis medetur, inanes solicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, timoresq; omnes pellit. Ea igitur, suauissima soror, instructi & armati, incommoda cuncta, dolores, calamitates, ac labores fortiter toleremus, maximè uerò improborum iniurias magnanimiter feramus (rectè enim quid dicam tenes ac intelligis) siquidem nequeunt scelerati iudicium dei, nec uiui nec mortui effugere: Iupiter etenim, ut poëtæ referunt, tandem expergiscitur, tarditatemq;, ut ille ait, supplicij pœnæ grauitate compensat: quandoquidem impossibile est, periurum & mendacem uirum uim consequi stabilem ac perpetuam, uerum etsi breui felicitas illi continget, tempore tamen, ut Demosthenes ait, defluet. Proinde ut intelligeres, quid de Numinis uindicta tardiore, scelestiorumq; hominum animaduersione lentiore, illi quoque homines, in quibus non spiritus, sed carnis uiguit imperium, literis mandauerint, hunc Plutarchi, uiri grauissimi ac doctissimi, libellum, è græco in latinum utcunque uertere, nominiq; tuo clarissimo dicare uolui. Cui enim potius meum desudaret ingenium? Suscipe igitur munus hoc chartaceum, si rectè coniector, haud penitus ingratum, uiriq; gentilis scripta diligentius reuolue. Id si feceris, cognosces profectò, priscos illos philosophos haud longè à ueritatis aliquando aberrasse tramite.

Vale soror præstantissima, germanamq; communem Claram, in literario studio currentem, benignè adiuua. Inane etenim ac uanum est omne mortale bonum. Nobilis at uirtus æterna in secula durat. Iterum uale. Ex ædibus nostris, Calendis Iunij. Anno, M. D. XIII.

c

PLVTARCHI CHAERONEI DE HIS QVI TARDE A NVMINE CORRIPIVNTVR LIB.

Bilibaldo Pirckheymero, Patritio ac senatore Nurenbergensi, interprete.

TALIA Cynic Epicurus quum dixisset, ac priusquam ullum tulisset responsum (quandoquidem iuxta porticus uersabamur extremitatem) oppido se nostro proripiens, è conspectu abijt. Nos uerò tanquam hominis admirati importunitatem, taciti inuicemq; defixi, aliquantisper constitimus. Inde rursus ad pristinã reuersi sumus deambulationem. Prior itaq; Patrocles: quin, inquit, si ita uidetur, quæstionem hanc discutiamus, sermonibusq; illatis, tanquã eo præsente, & non præsente, respondeamus. Suscipiens uerò Timon: sed minimè, infit, rectè se habet protectio, si iaculans imminentem nescit euitare sagittam. Brasidas etenim, ut cernere licet, euulsa è corpore hasta, eadem ipsa iaculantem percutiens, sustulit. Nos uerò uerbis temerarijs ac mendacibus in nos emissis, repugnare operæpreciũ haud est: sat erit, si opinionem istam intactam explodamus. Quidnam igitur, inquam, maximè ex dictis suis uos commouit? Nam confusè multa, & ullo absq; ordine, alterum alteri homo ille inculcans, deblacterauit, ac tanquam ira & conuicijs præceps, in diuinam pariter inuectus est prouidentiam. Et Patrocles, quæ de uindictæ, ait, malorum tarditate, numinisq; cunctatione protulit, mihi admodum molesta uidentur, nuncq; sermonibus illis, quantum ad hanc attinet opinionẽ, ferme infans, alienusq; sum redditus. Iampridem enim indignabar, quũ Euripidem dicentẽ audirem: Cunctatur: Talis etenim numinis est natura. Siquidem nulla in re, minimè tamen in prauorum animaduersione, segnem deum esse decet, utpote qui in perpetrandis sceleribus minimè tardi, seu cunctatores existant, sed uehemẽti impetu, ab affectionibus ac passionibus, ad iniquitates ferantur. Nam iniuriarum repulsio, quum animi perturbationes (ut Thucydides inquit) admodum sunt propinquæ, confestim sceleratis delinquẽdi uiam obstruit, ac inhibet, ne longius malitia procedere ausit. Cui nil adeò opportunũ accidere potest, ut iustæ animaduersionis suspensio. Spem etenim reddit imbecillam, ac iniuria affectos humiliat & deprimit, at contrà flagitiosis audaciam præstat, temeritatemq; adauget. Præsens uerò uindicta, & audacibus obuiam ire ausa, simul uenturam cõpescit iniuriam, pariterq; læsis maximum præbet solatium. Vnde mihi Biantis dictum recolenti, sæpius turbatur animus. Nam ad scelestum quendam dixisse fertur, se haud uereri, quin aliquando pœnas lueret, etsi ipse amplius superstes non esset. Quid enim Messenijs antea interfectis, Aristocratis profuit supplicium? Qui quũ illos Cypriaco prodidisset bello, supraq; uiginti inde delituisset annos, hisq; omnibus, imperans Arcadibus, tandem deprehensus, delicti pœnas dedit. Neq; Orchomenij illi, qui ab Lycisco proditi, patria, liberis, & amicis spoliati sunt, ullum tulere solamen. Non enim amplius supererant, quũ proditoris corpus, succedẽti tempore, multis frangeretur ægritudinibus, adeoq; succenderetur, ut identidem pedes abluere, ac flumini immergere cogeretur, iuraretq; ac fateretur, hæc illi ob proditionem, & iniurias accidere. Athenis uerò scelestorũ corporum proiectio, mortuorumq; effossio, ne iugulatorum quidem filiorum filijs cerni contigit. Quapropter ineptè mihi Euripides in sceleris dissuasionem, his usus esse uidetur:

D

Iniuria nos afficere nunc hi adueniunt,
Ne metue, bile ferueant licet atra,
Mortalium nec cæterorum acta improba,

Tacita

A Tacita siquidem, tardante quoq; pede
Fortuna corripiet malos in tempore.

Haud enim uerbis alijs, sed illis ipsis flagitiosos ad perpetranda scelera se inuicem hortari, ac admonere par est, tanquam nequitia confestim fructum temporaneum ac certum, pœnam uerò tardam, multaq; priuatam fruitione producat. Quum hæc Patrocles differuisset, suscipiens Olympiacus illi dixit: Verè, Patrocles, hæ numinis cunctationes atq; moræ, absurde se habent: Quandoquidem tarditas prouidentiæ fidem adimit. Et quia post singula delicta sceleratos ultio haud confestim corripit, sed longo pòst tempore aliquando plectuntur, infortuniumq; incidunt, calamitatem id, non uindictam appellantes, nullo afficiuntur commodo. Quamuis enim ob incidentes doleant aduersitates, propter flagitia tamen cõmissa haud pœnitent. Quemadmodũ enim pœna, quæ protinus errorem, peccatumq; subsequitur, uerberibus flagrisq; homines coërcet, ad officiumq; reducit, tormenta uerò, terrores, ac strepitus, postea & temporis interuallo incidẽtes, alterius cuiusdã rei potius, quàm emendationis causa inferri uidentur, quandoquidem absq; instructione tristitiam afferre solent, ita malitia, ni ob singula delicta & facinora è uestigio uapulet ac plectatur, inhibeaturq; ne ultra progredi ausit, uix erga deum se humiliat, formidat, saniorem induit mentem, tanquam iustitia diuina, res, passionesq; humanas tempore debito haud curet. Secura uerò tardipedaq; illa, iuxta Euripidem, ac tanquam fortuitò impijs incidens uindicta, sponteq; potius quàm diuina eueniens prouidentia, errorem immensum, confusionemq; intolerandam in se continere uidetur: ita ut haud cernere ualeam, quid utilitatis inde possit euenire, si scelerati tarde in molares, ut aiunt, incidant deorum: præcipue quum flagitiorum hoc pacto supplicium obscuretur, sceleris uerò timor reddatur exilis. Hæc quum me coràm ab his dicta essent: nunquid, Timon inquit, Colophonio, huic rationibus persuadeã, dubioq; isto

Vtilitas nulla in tarditate uindictæ.

B liberem, an prius in his ipsum decertare sinam? Sed cur, respondi ego, aquam tertio inferre necesse est, sermonesq; inundare, si neq; prima dissoluere, ne dicam effugere, seu declinare poterit argumenta? Idcirco sub initium, uelut à Lare inchoantes, quid de paterna Numinis ueneratione, in Academia philosophi, qui sibi aliquid de his dicere uisi sunt, sensere, summis delibemus labijs. Facilius etenim est, musicæ rudes de musica, seu inexpertos de re differere militari, quàm nos, quũ simus homines, diuina dæmoniaq; rectè considerare opera, tanquam artis expertes, artificis intelligentiam, opinione solum, & mentis conceptu, temere fortuitoq; dijudicantes. Quemadmodũ enim imperitus, medici considerationem, cur ægrum non pridem, sed postea inciderit, siue heri, non hodie lauerit, conijcere haud potest: ita & de deo firmum quid certum'ue asserere hominis est officium minimè, præter hoc solum, q ipse tempus optimè nouit, quo malitiæ medicinam adhiberi conueniat, ac tanquam pharmacum unicuiq; præbeat supplicium, quamuis non magnitudine, mensuraq; æquali, seu tempore uno eodem'ue, in omnibus pariter medeatur delictis. Quòd uerò animæ medicina, quæ ius ac iustitia appellatur, omnium aliarum sit artium maxima, inter multos alios Pindarus quoq; testatur, qui optimum appellat artificem, gubernatorem & dominum rerum omniũ deum, utpote uerè iustitiæ factorem & creatorem, cui soli definire conueniat, quando, quomodo, ac quousq; scelestorũ unusquisq; plecti debeat. Huius artis Plato Minoëm quoq; ait, quamuis Iouis esset filius, fuisse discipulum, tanquã impossibile sit, quẽquam in rebus iustis perfectè quid agere, seu rectè agentem discernere, qui artem hanc nõ antea didicerit, siue examussim calleat. Neq; enim leges quas ferunt homines, absolute se rationabiliter habẽt, seu undiq; æquitati consonæ esse censentur, sed quædam ferme ridiculæ uidentur esse: ueluti Lacedæmone, protinus ut Ephori magistratũ ineunt, ne quis barbam nutriat, legibusq; tanquam nil difficultatis habentibus, cuncti pareant, per præconem

A Lare incipere, prouerbiũ.

C edicunt. Romani quoq; quos libertate donant, illorum corpora minuta conspergunt festuca. Quum uerò testamenta consignant, illos quidem hæredes instituunt, alijs uerò bona uendenda relinquunt. Nonne hæc absurda esse censentur? Deniq; omnium ineptissima lex illa Solonis, quæ honore eum priuat, qui in seditione nulli adhæret parti, siue dissensioni se haud immiscere conatur ciuili. Multas præterea alias legum ineptias quis enumerare posset, quæ neque legislatoris sententiæ probè conueniant, seu quarum rationem, aut cur ita sint scriptæ, intelligere quispiam ualeat. Quid igitur mirum, quum res humanæ ita caligent, si haud facilè nobis de deo loqui concedatur, qua ratione ductus, ex sceleratis hos serius, illos uerò citius plectat, & corripiat? Hæc itaque non tergiuersationis prætextu, sed potius ueniæ precatione dicta sint, ut sermo tanquam ad refugium & portum respiciens, liberius ad dubij probationē euagari audeat. Primo itaq; considerate, quòd ex Platonis sententia, omnium bonorum sese deus in medium constituit exemplar, ut humana uirtus, quū illi admodum conformis esset, haberet quem imitaretur, totisq; sequeretur uiribus. Etenim rerum omnium natura confusa quū esset, hoc sortita est principiū, ut similitudine, ac cognatione quadam diuinæ uirtutis & ideæ transformaretur, sie retq; mundus. Aspectu cuius uir ille naturam quoq; nostram attolli asserit, ut rerum quæ sub cœlo feruntur admirandarum contemplatione, anima decora & ordinata eligere & amare, discrepantia uerò & errantia declinare consuescat, fugiatq; temeritatem, ac fortuita quæq;, tanquam prauitatis uniuersiq; erroris originem. Nulla enim re magis deo frui concessum est homini, quàm si imitando ac sequendo illius bona & honesta opera, ad uirtutem usurpet. Quapropter si tardè & lentè illum flagitiosos corripere uidemus, non ideo accidit, quoniam ob præproperam animaduersionis celeritatem, erroris uel pœnitentiæ crimen uereatur, sed ut à nobis feritatem ac uindictæ impetum auferat, doceatq; non ira accensos, aut quū furor æstu-

D at & feruet, rationemq; altius saltādo exuperat (ueluti quū sitim aut famem exatiare conamur) inimicos, quiq; nos affecerunt iniuria, ulcisci, sed illius imitatos mansuetudinem atq; cunctationē, deliberare, ac hora consultrice nos uindicare, ne protinus impetum fera & inutilis sequatur pœnitentia. Rapidæ enim quempiam incidere aquæ, eiusq; se committere gurgitibus, leuius (ut Socrates aiebat) est periculū, quàm in consanguinei, aut contribulis cuiusdam perturbati, ac furore & ira accensi, cadere uindictam, antequā deferbuerit, animiq; resederit affectus. Nō enim quū passiones uindictæ proximæ, ut Thucydides dicebat, sed quū admodum essent remotæ, honestum ac rectum discerni posse asserebat. Quemadmodum enim ira (iuxta Melanthium) quū mentem occupat, turpia indecoraq; perpetrat, ita ratio, quū furorem, animiq; ægritudinē penitus è pedibus sustulit, iusta & moderata peragit. Quare auditores quoque humanioribus mansueti redduntur exemplis, ut de Platone fertur, qui quū contrà seruum baculum sustulisset, longo sic constitit tempore, iram, ut ipse aiebat, puniens & coërcens. Et Archytas, quū ruri domesticorum ac seruorum negligentiam ac ignauiam deprehendisset, inde concitatiori, asperioriq; affectu erga illos se ferri intelligeret, nullo maiori eos affecit incommodo, sed tantisper abiens: Valete, inquit, quoniam uobis irascor. Proinde si hominū dicta memoratu digna factaq; iam relata, iræ asperitatem uehementiamq; sedare ualent, longè æquius est, quū deum optimum ac maximum, qui neminem timet, nullius rei indiget, qui nulla pœnitentia duci potest, uindictam tamen suspendere cernamus, debitumq; sceleribus expectare tempus, nos quoq; illum imitari ac placidos reddi, mansuetudinemq; ac tolerantiam, diuinam uirtutis censere particulā. Quam deus ostendit, quū paucos puniēdos corrigit, tardius uerò animaduertendo multos hortatur, iuuat ac admonet. Secundo hoc animaduertamus necesse est, humanam iustitiam leges habere, quæ scelera coërceant, & ob singula malefacta quid unūquenq; pati deceat,

A decceat examussim ponderent, ulterius uerò progredi haud audent. Ideo publica cu stodiunt iudicia, ut criminibus resistere, maleq́ facta è pedibus tollere ualeant. Deum uerò, quum ægrotam animã affligere statuit, longius introspicere affectusq́ discernere decet, prudenterq́ considerare, num aliquando ad pœnitentiam flecti debeat, sicq́ tẽpus ad emendanda tribuere scelera. Vbi uerò synceri nil inesse deprehẽdit, malitiamq́ perdurare immutabilem cognoscit, protinus uindicare, & pro scelere ulcisci conuenit. Et quandoquidem optimè nouit, quam uirtutis partem animæ quũ ab ipso ad geniturã feruntur, ituræ sint, quodq́ generosum illis tanquã fortius & non debilius inditum sit, malitiam uerò præter naturam, cum ob nutrimenti corruptionem, tum malam germinare conuersationem, nonnullosq́ rectè curatum iri, cõgruentemq́ recuperaturos habitũ, optimè tenet, nõ æqualiter in omnes animaduertit, sed quod immedicabile esse cognoscit, confestim rescindit, ex uitaq́ delet, tanquam alijs assidue cum malitia conuersari, penitus sit nociuum, sibijpsi uerò deterrimum. Quos uerò ob honesti ignorantiã potius, quàm uitiorum delectu temere peccare nouit, illis emendandi tempus tribuere solet. Qui si in flagitijs perseuerant, tandem eos quoq́ pro sceleribus iustò ulciscitur. Haud enim ueretur, ne quando sibi fuga consulant. Considerate etenim quantæ in hominum uita & moribus acciderint mutationes, quotq́ à sceleribus & flagitijs, ad frugaliorem modestioremq́ conuersi sunt uitã. Vnde & cõuersio dicta est, quũ quis à uitijs se auertit, saniores q́ induit mores. Proinde ambigue priscos de Cecrope fabulatos arbitror, non ut alij qui asserunt, ex optimo rege crudelem & immitem factum esse tyrannum, sed contrà, quũ sub initium morosus ac terribilis fuisset, postea perquam humanè ac placidè imperasse. Et si hoc incertum, scimus tamen Gelonem & Hieronem Siculos, Pisistratumq́ Hippocratis filium, quamuis per summũ nefas tyrannide potiti essent, ad uirtutẽ usurpasse. Quumq́ illegitime ad principatus subrepsissent fastigium, ad- *Conuersio unde dicta.*

B modum tamẽ moderati ac populares euasere principes. Quum enim ualidas ac optimas tulissent leges, terræq́ curam gerere ciues docuissent, ex ridiculis atque loquacibus prudentes, ex ignauis uerò admodum reddidere operosos. Gelo insuper quum bellicis in rebus egregiam nauasset operam, pugnaq́ ingenti Carthaginẽses superasset, non antea pacem cum illis sanciuit, & quidẽ rogatus, quàm disertè fœderibus adscriptum esset, Saturno filios dehinc haud se immolaturos. Erat quoq́ tyrannus in ciuitate magna Lydiades, qui quũ tyrannidem permutare constituisset, iniustitiamq́ detestatus fuisset, ciuibus leges restituit, ac pro patria contra hostes dimicans generosè cecidit. Milciadem quoq́ in Cherroneso tyrannidem exercentẽ, si quis tum interfecisset, uel Cimonem stupri cõsuetudinem cum sorore habentem, persecutus sustulisset, aut Themistocli ob ea quæ lasciuè ac petulanter in foro egerat, ciuitatem ademisset, quo pacto postea ab Alcibiade scribi potuisset?

Atnondum clari Marathones & Eurymedontes
Desunt, nec pulchrum nos deficit Arthemiseum,
Cecropidum pubes ubi libertatis adepta est
Victrices crepidas.

Siquidem haud mediocriter magnæ aliquãdo exorbitant naturæ, ob subtilemq́ ingeniorum uehementiam efficaciamq́ quiescere non ualent, sed in salo fluctuãt, antequam ad stabiles sedatosq́ perueniant mores. Quemadmodum igitur agriculturæ inexpertus, regionem quam densis cernit obsitam uirgultis, plantisq́ syluestribus incultam, feris refertam, fluminibus ac fontibus uarijs irriguam, cœnoq́ plurimo quoquouersum inuiam, floccipendit, rei uerò rusticæ gnarus, hæc omnia fertilitatis indicia esse cognoscit, terræq́ ubertatem hinc discernit: ita & absurda, praua, ac importuna, magnæ aliquando producunt naturæ, quæ nos confestim, quandoquidem asperitatem ac stimulos haud ferre possumus, præcidi, penitusq́ eradicari

C oportere arbitramur. At optimus ille iudex utile ac generosum ex his discernēs, a ta tem, horamq́ rationis & uirtutis cooperatricem, qua natura fructum debitū & opportunum ferat ac reddat, benignè præstolat̄ & expectat. Et hæc ita se habent. Aegyptiacā uerò legem, quæ grauidā, donec pariat, in mortis carcere custodire iubet, nónne Græcorū quidam consultè uobis transcripsisse uidentur? Et sanè quidē, illi aiebant. Intuli itaq́. Si infans nondū æditus, sed adhuc latens in utero, potis est tempore, opus siue consilium absconditum in solis proferre lucem, ostendereq́ noxam istam salutis causa, seu aliqua necessitate cogente, perpetratā esse, nónne satius pœnæ erit suspensio, quàm inconsulta acceleratáq́ uindicta? Mihi quidē ita uidetur: & uobis Patrocles? inquam. Rectè, ille ait. Considerate itaq́, si Dionysius sub tyrannidis initium pœnas dedisset, neminem Græcorū Siciliā habitare potuisse. A Carthaginensibus enim cuncti extorres acti fuissent. Quemadmodū neq́ Apolloniam seu Anactorium, Leucadorium'ue Cherronesum Græci incolerent, nisi Periander non cōfestim, sed longo pòst tempore pœnas luisset. Cassandri quoq́ ultionē ideo suspensam arbitror, ut rursus Thebæ inhabitarentur. Mercenarij nanq́ milites, qui cum illo templū spoliarunt, quorum plurimi cum Timolconte in Siciliam trāsgressi sunt, quū Carthaginenses deuicissent, tyrannidesq́ soluissent, mali malè postea perierunt. Quosdam enim numen negligit, ideoq́ parcit, ut cum sceleratis flagitiosos plectere ualeat (quemadmodū Democenis per oraculū dæmonium respondit) inde uerò illos quoq́ conterit ac funditus tollit, ut opinione mea cōplurimis euenit tyrānis. Quemadmodū enim hyænæ fel, phocæq́ coagulū, ac feræ aliæ quamplurimæ, quid salubre, ægritudinibusq́ humanis utile in se continent, ita quibusdā qui freno animaduersioneq́ indigere uidentur, deus amaritudinē quandam tyranni inexorabilem, uel sæuam principis cuiusdam asperitatē immittit, nec prius ab afflictione ac perturbatione desistit, quàm ægritudinem omnem expulerit, penitusq́ morbum purgauerit. Tale Acragantinis Phalaris, Romanis uerò Marius erat pharmacum. Sicyonijs quoq́ palàm deus prædixit, flagellatoribus indigere ciuitatē, quū Teletiam puerum, qui in Pythijs coronandus erat, honore priuarunt, ac Cleonæorum quendam tanquā suum prætulerunt ciuem. At quū Orthagoras Sicyoniorum inuasisset tyrannidē, ac post illū qui cū Myrone & Clisthene rerum potiti sunt, eorū sedauerunt intemperantiam. Cleonæi uerò quū simili purgati medicamento haud essent, funditus corruerunt. Proinde Homerum dicentem audite:

Mali à malis corripiuntur.

D

Egregia est soboles scelerato nata parente.

Deus sæpe parcit malis, à quibus optimos orituros nouit.

Ecce quemadmodū ille qui nil decens aut clari unquā operatus est, optimū genuit filiū. Sisyphi q̄q, necnon Autolyci, & Phlegij genus, in gloria & uirtute magnorū floruerunt regū. Pericles quoq́ Athenis in scelesta natus est domo. Et Romæ Pompeius Magnus Strabonis fuit filius, quē uita functum Po. Ro. ob inoffensum odiū pedibus conculcauit, insepultumq́ proiecit. Nunquid igitur absurdum, si quemadmodum rusticus spinas haud extirpet priusquā asparagos collegerit, & Aphri sarmenta non comburant, antequam ab illis ledanum abstulerint, ita deus scelestam ac pernitiosam splendidi ac regij generis stirpem haud antea euellat, quàm fructus debitus ex ea sit productus & generatus? Longè enim Phocensibus fuit utilius, innumeros Iphiti perire boues & equos, plusq́ auri & argenti ex Delphis surripi, quàm Vlyssem & Asclepium natos non fuisse, siue alios cōplures, qui ex flagitiosis ac sceleratis optimi magnæq́ frugis euasere uiri. Nónne igitur modo ac tempore conuenienti in facinorosos animaduertere, longè existimandū melius esse, quàm inconsultè cōfestimq́ suppliciū sumere? ut de Calippo fertur. Qui quū sub amici prætextu Dionem interfecisset, eodem ense rursus ab illius percussus familiaribus, occubuit. Micij quoq́ Argiui, qui in seditione cæsus est, interfectorem ænea in foro deæ statua decidens oppressit. Nunquid prætetea Parocles, quid Besso, Pæoni, Aristoniq́

A stoniç Oethaeo militũ praefecto aliquãdo acciderit audiuisti? Minimè ait, sed admodũ discere cupio. Ariston, inquã, Eriphyles mundũ muliebrem ibi repertũ, concedentibus tyrannis rapuit, uxoriç dono attulit. Caeterũ filius eius quandã ob causam matri succensens, domũ incendit, & cunctos qui in illa erant concremauit. Bessus uerò quũ propriũ interfecisset patrẽ, multo delituit tempore. Ar quũ aliquando ad hospites coenatũ pergeret, hirundinũ nidum hasta impellẽs deturbauit, pullosç pedibus contriuit. Quũç, ut par erat, astantes dixissent, qua causa homo impulsus rem tam nefandã perpetrare ausus es? Nonne, respondit, iandiu falsum aduersum me ferunt testimoniũ, clamantç propriũ me occidisse patrẽ? Praesentes uerò quũ admiratione ducti, uerba ad regem detulissent, resç diligentius discussa esset, meritas Bessus poenas dedit. Haec ideo uobis retuli, ut planè causas intelligatis, ob quas flagitiosis aliquãdo uindictae concedatr suspensio. Reliqua uerò ex Hesiodo uos audire existimetis. Ait enim uindictam non admodũ remotam esse iniustitiae sectatricem, sed coaetaneam, ac ex eadem regione stipiteç pullulantem, inquiens:

Consultum malè, consultori pessima res est.
Qui struit insidias alij, sibi construit ipsi.

Cantharis enim in seipsa remedium, ex contraria passione cõcretum, habere fertur. Malitia uerò coniunctum, assidueç ipsam torquentem ac affligentem gestat dolorem, non postquam scelus perfecerit, sed tum maximè flagitiorum poenam exoluit, quũ iniuriam atrociter inferre uidetur. Quemadmodum enim facinorosus quisç, ultimo affligendus supplicio, corpore suo propriam fert crucem, ita improbitas ex seipsa supplicium sibi struit ipsi, grauis quaedam uitae artifex, calamitates ingentes, cumç turpitudine formidines innumeras, passionesç molestissimas, poenitentias, ac indesinentes in se cõtinens perturbationes. Sed nonnulli nil à pueris distant, qui *Malitia sese affligit.*
B quũ sceleratos in theatris nonnunquã amictu aureo circundatos, chlamyde'ue purpurea indutos, coronatos ac tripudiantes conspiciunt, admirari, beatosç existimare non desinunt, antequã eos stimulis agitari, flagris caedi, ignemç ex florida illa uariaç ueste emittere conspiciunt. Multi enim flagitiosorũ ingentibus septi aedibus, principatus splendidissimos, potentatusç obtinentes immensos, utplurimũ quantum plectantur latet, donec iugulati, aut ab alto praecipitati, iacere cernantur. Quae rectè quis non poenam, sed supplicij finem, poenaeç consummationẽ appellare potest. Quemadmodũ enim Herodicus Silymbrianus, quũ phthisim morbum incidisset immedicabilem, exercitationemç medicinae primus, ut Plato ait, immiscuisset, sibijpsi caeterisç laborantibus aegritudine simili, multò prolixiorẽ reddidit mortẽ: Ita scelerati qui praesentẽ censentur effugere poenã, haud post multum temporis, sed multo in tempore, uindictã non quidem tardiorẽ, sed admodũ prolixiorem sustinẽt ac extendunt, neç senescentes solũ corripiunt, sed etiam cruciatu assiduo senescũt. Quantũ ad nos autẽ, facinorosos longo aio tempore puniri ac torqueri. Apud deũ etenim uniuersae humanae spatiũ uitae, atqueadeo praesens momentũ, nihil est: quin anni triginta in illius cõspectu ueluti crepusculũ, ne dicã hora sunt matutina. Proinde flagitiosi tanquã carcere clauso ac caeco, nulla euadendi spe detenti, scelesta custodiunt uita. Et quãuis interim conuiuent, negociẽtur, donationibus & delectationibus oblectẽtur, optimasç negligant disciplinas, nil tamẽ à noxijs distant, qui in uinculis ad ultimũ seruantur suppliciũ. Nam & ij aliquãdo fune super capite pendente ludũt, cantillãt, & ociantur. Quid enim prohibet opinari eos, qui ad mortem clausi detinent, minimè affligi, donec capitali plectantur supplicio, nec eos qui uenenũ hauserunt ac deambulant, expectantç donec crura degrauent, torqueri, priusquã uitalẽ spiritũ extingui, paulatimç euanescere sentiant, si ultimũ supplicij tempus poenam esse arbitremur, passiones uerò, timores, expectationes, & poenitẽtias, quae interim animum discruciant ac perturbant, quibusç unusquisç sceleratus ob- *Mors malorũ non poena, sed finis poenae.*

C noxius est, prætermittamus, ac nihili pendamus? ueluti si piscē qui hamum deglutiuit, haud esse captum dicamus, priusquā illum à coco exenteratū, siue assum conspiciamus. A iustitia enim facinorosus quisq; detinetur, scelerūq; dulcedine tanquā illecebris assidue inescatur: quumq; conscientiam flagitijs onustā ac degrauatā sentit,

Vt thynnus rapidus percurrens æquora sæuit.

Violēta enim, effrenis, & temeraria illa scelerū audacia, ad facinora usq; agilis, expedita, atq; uehemēs existit. Inde uerò à passionibus animiq; perturbationibus, tanquā spiritu destituta, imbecillis, humilis, ac languens, timoribus superstitionibusq; succumbere deprehenditur. Vnde nō ineptè, sed factis ac ueritati consonans, Stesichorus de Clytemnestra somniū finxisse uidetur, quam ita loquentem inducit:

Alabier uisus draco,
Summo capite depastus, ex
Quo apparuit rex Plisthenides.

Mali semper timent. Etenim somniorū terriculamēta, diurnaq; spectra, necnon oracula, atq; portenta, & quæcunq; homines diuino accidere nutu opinantur, horrorem ac timorē his qui sceleribus obruti, sibiq; ipsis conscij sunt, incutere consueuerunt. Quemadmodum aiunt Apollodorum aliquando per somnium se à Scythis excoriari, in frustaq; concidi conspexisse, cor uerò ex lebete loquēs, ac dicens: ego horum tibi causa sum. Et iterum filias igni flagrantes, totoq; corpore succensas, per gyrum ipsum circūsilire. Hipparchum item Pisistrati filium, paulò ante obitum Venerem ex phiala quadā sanguinem sibi in faciem spargere, somniasse narrant. Ptolemæi uerò Cerauni amici, ipsum à Seleuco in iudicium rapi uiderūt, uulturibus lupisq; iudicātibus, & causam cognoscentibus, carnesq; passim hostibus distribuētibus. Pausanias quoq; Byzantij Cleonicen liberam stuprauit uirginem, quam quū noctu quandam ob causam emisisset, indeq; reuertentē terrore ac suspicione correptus peremisset, eam sæ-

D pius in somnis assistentem ac dicentem uidit:

Adsis iudicio, mala res iniuria ualde est.

Quumq; phasma haud desisteret, sed assiduis illū terroribus perturbaret, ac molestaret, Heracleam ad animarum nauigauit expiationem, placationibusq; nonnullis ac inferijs puellæ animam euocauit. Quæ quum in conspectū uenisset, finem malorū futuram prædixit, ubi Lacedæmonem peruenisset. Quò quū ille applicuisset, confestim uita excessit. Quapropter si post obitum anima nil penitus esset, sed mors gratiarum ac pœnarum finis existeret cunctarū, indulgentius ac mollius Numen quis dicere posset cum sceleratis egisse, quos confestim ac non longo pòst tēpore corripuisset, uitaq; functos celeriter ex multiplicibus abstulisset ærumnis. Etenim si quis nil aliud mali improbis in hac uita, præsentiq; tempore accidere affirmaret, quàm q; *Improbi suapte affliguntur conscientia.* scelerum conscientia flagitiorumq; recordatione assidue torquentur, re admodum sterili, molesta, & ingrata, ac nil boni, seu studio digni, ex tot, tantisq; certaminibus referente, cognosceret profecto acerbissime ratione propria illorum affligi animā. Quemadmodū de Lysimacho referunt, qui siti coactus, quū Getis corpus uiresq; tradidisset uniuersas, postquā biberat, iam factus mancipiū, dixisse ferē: Heu meæ improbitati, qui ob uoluptatem tantillam breuemq;, tanto excidi regno. Proinde necessitati naturalium resistere affectionum, admodū est difficile. Quum uerò homo auaritiæ ac pecuniarū, inuidiæ'ue ciuilisq; existimationis ac potentiæ gratia, seu ueneras ob uoluptates iniusti quid egerit siue perpetrauerit, inde passionum furore, animiq; destitutus morbo, quū tēpore cernit turpes uerendasq; improbitatis ac iniustitiæ remanere perturbationes, honesti uerò, utilis ac recti superesse nihil, nónne sæpius cogitatiōes molestissimas, curasq; grauissimas illi incidere par est, quòd uana seductus gloria, seu uoluptatum captus dulcedine, rebus sordidissimis, illiberalibus, ac ingratis, pulcherrima maximaq; inter homines bona, fas, iustitiā, pietatemq; peruerterit,

A peruerterit, uitamq; turpitudine, infamia, ac perturbationibus fœdarit ac repleuerit? Quemadmodū enim Simonides ludens aiebat, argenti se arcam semper inueniꝛe plenam, gratiarum uerò uacuam: ita improbi, si rectè suam sceleſtam perpenderint uitam, confestim ob uoluptates gratia uacuam, speq; destitutam reperiunt, timore uerò, tristitia, iniucundaq; recordatione, ac in futurū suspicione, perfidia uerò ad præsens, semper cumulatam inueniunt. Quemadmodum in theatris Ino loquens, ac de malè actis pœnitens introduci solet: *Mali, tristes.*

Charæ mulieres, quomodo primum incolui

Athamantis claram regiam, decentium agens nihil?

Hæc pessimū quæq; in animo uersare ac cogitare decet, quo pacto uitia repellat, flagitia memoria deleat, conscientiā purget, ex ea facinora deturbet, se a cunctis uindicet criminibus, ita ut penitus aliam ab initio uitā agere incipiat. In quibus enim malitia præualet ac superat, in his syncerū, à labeq; purum, firmū, ac stabile nil esse potest. Nisi, per Iouem, sapientes quosdā esse dicamus, qui iniustè agunt. Nam ubi diuitiarū uoluptatumq; cupidines inter se concertare inuenies, siue inuidiā cum inimicitijs ac malignitate sibi sedē constituisse deprehendes, ibi si solertius cōsideraueris, infelicitatē subesse ac latere inuenies, segnitiem laborū, mortis metū, uehementem perturbationū excessum, in gloria ob arrogantiā mollitiē, uituperantes timere, laudatores tanquā deceptione circūuenientes uereri, maximeq; improbis aduersari, ut eos qui boni esse censent, promptius laudare uideant. Nā quod in flagitijs obduratio, id in malo ferro est rubigo, quòd si durius tetigeris, illico frangitur. Quapropter quū scelerati tēporis successu, quēadmodū habeant, exactius intelligūt, fremūt, dolēt, indignant, ac propriā execrant uitā. De his loquor malis, q nō penitus à seipsis exciderūt, omninoq; opinione errāt, sed & depositū reddūt, pro amicis intercedūt, patriæq; gloriā augentes magnificè illā tuentur. Hi, inquā, nō cōfestim, sed tēporis

B processu ob flagitia pœnitent, cōmissisq; dolent. Quandoquidē & homines in theatris aliquādo plaudūt, confestim tamē uana reuertēte gloria ac auaritia, gemere non desinūt. At qui tyrānide abutunt, hominesq; fraudulēter circūueniunt, & è medio tollūt, quēadmodū Apollodorus, amicosq; pecunijs spoliant, ut Glaucus, isti haud pœnitēt, aut seipsos oderunt, nec aliqua ob malè acta afficiunt mœstitia: sceleribus enim obruti, eò processerūt uesaniæ, ut facinora cūcta & quicqd improbi agunt, omni carere peccato cōtendant, ac quæcūq; lubēt licere arbitrent. Ego proinde, si dicere fas est, flagitiosos, pditos, ac facinorosos homines, neq; aliq siue deorū, seu hominū indigere ultore arbitror, sed pniciosam ipsorū uitā omni prauitate, impietate, ac scelere corruptā, refertā, & cōtaminatā, satis superq; ad seipsam plectendā ac torquendā sufficere. Sed cōsiderate, inquā, ne sermo lōgius quàm tēpus exigat procedere uideat. Et Timon: Satisfactū est mihi, ait, de cunctatione, lentaq; Numinis tarditate. Nunc uerò tanquā in insidijs ultimū collocaui dubiū, quādoquidē in prioribus mediocriter decertauimus. Cæterū qd' Euripides cōquerit, ac Numini obijcit, *Pœna filiorum ob delicta parentum.*

Crimina sæpe luunt nati scelerata parentum,

Etiā nos tacentes reprehendere existima. Si enim qui deliquerūt, iam pœnas exoluerunt, haud decet eos qui nil iniusti egerunt, plecti. Quandoquidē nec illos qui facinora peregerūt, de una eadēq; re bis suppliciū subire, iustitiæ seu æquitati cōsonū esse censet. Proinde si lente diuina procedit uindicta, pœnaq; quæ improbis debita, sero tandē innoxios affligit, haud probè iniquitatē tarditate cōpensat. Quēadmodū ferunt Aesopū olim cum auri pondere ingenti à Crœso missum huc peruenisse, ut deo magnificè sacrificaret, Delphicisq; singulis minas distribueret quatuor. Cæterum quū ob indignationē quandam discordiæ ac rixæ inter ipsum & incolas intercessissent, sacrificiū quidē illū peregisse, pecunias uerò Sardis remisisse narrāt, tanq homines illi indigni existerēt, q aliq afficerent cōmodo. At illi quū sacrilegij eū in-

C simulassent, à petra quadam, quam Hyampeam appellant, præcipitatum interfecerunt. Exinde deum iratum, terræ sterilitatem uariaq; morborum genera illis immisisse prædicant, ita ut in cunctis Græciæ Panegyricis obambularent, ac per præcones, ob Aesopi mortem pœnas ab eis exigere uolentes, identidem uocarent. Ac tertia uix tandem generatione Samium quendam applicuisse Idmonem, minimè genere ad Aesopum attinentem, ab illis tamen qui olim Sami Aesopum emerant oriundum. Cui quũ Delphici pœnas quasdam exoluissent, uix eos tandẽ à malis quieuisse referunt. Exinde sacrilegorũ uindictam ab Hyampea in Naupliam esse translatam aiunt. Nec Alexandrum, & qui mire eum admirantur ac amant, ex quorũ numero nos quoq; sumus, laudare solent, quòd Branchidarũ urbem funditus subuerterit, omnemq; ætatem penitus exciderit, quoniam ab eorum maioribus Mileti templum olim proditum fuerat. Agathocles quoq; Syracusanorũ tyrannus, cum risu Corcyrenses cauillatus est. Nam quam ob causam insulam uastaret, quum quæsiuissent: quoniã per Iouem, respondit, patres uestri Vlyssem susceperunt. Quũq; pariter Ithacenses conquererent, eorũ pecora à militibus abigi: At uester, inquit, rex ad nos quũ accessisset, pastorem excæcauit. Atqui nónne longè his absurdius Apollo? qui Pheneates, uniuersamq; eorum regionẽ terræ hiatu absorpsit, quoniã ante mille, ut aiunt, annos Hercules tripodem sortilegũ surreptum Pheneum detulisset. Sybaritis quoq; prædixit, tum eos à malis solutum iri, quũ tertia cæde iram Leucadiæ placassent Iunonis. Non multum præterea temporis intercessit, ex quo Locri uirgines Triam mittere desierũt, quæ ob Aiacis petulantiam, seruili indutæ habitu, nudis incedebant pedibus, & si adultam attigissent ætatem, ueluti seruæ, quæ Athenis sine corollis circum aram uerrunt. Quo pacto hæc rationis aut iusti quid in se continere possunt? quũ minimè Thraces laudare soleamus, quòd in Orphei uindictã, suas hucusq; pulsent uxores. Barbaros quoq;, qui Eridani ripas incolunt, irridere

D consueuimus, quoniã ob Phaëthontis, ut aiunt, luctum, nigris induantur uestibus. Siquidem longè magis, ut arbitror, ridiculũ est, homines qui Phaëthontis uixerũt tempore, ipsius neglexisse calamitatem: qui uerò illo defuncto post quinq; seu decem nati sunt ætates, uestem permutasse, ipsumq; lugere cœpisse. Sed ista solũ fatuitatem quãdam præ se ferre uidentur, molesti autem seu nefandi nihil. Cæterũ deorum iræ quo pacto confestim tanquã flumina nonnulla euanescunt, ac longè pòst super alios emergentes, ad ultimas perducunt calamitates? Hucusq; quũ me cõtinuissem, ueritus ne in maiores, longeq; intolerabiliores erumperet ineptias, continuò interrogare cœpi: Nunquid, inquiens, hæc omnia uera esse existimas? At ille, si non omnia, ait, saltem aliqua absq; dubio uera esse contendo. Aequè, dixi, ut uehementer febricitantibus tibi accidit, qui si uel una pluribus'ue tegantur uestibus, eundem tamen ac æqualem sustinent calorem, cæterum ob refrigerij spem, ac solatium, indumentorum auferre oportet multitudinem. Atqui hæc, si placet, quandoquidẽ ut plurimum fabulis ac fictionibus similia uidentur, prætermittamus. Vt autem cõfestim in foribus res pateat, claraq; reddatur, in memoriã ducatur honor, qui ijs haberi solet, quorum maiores hospitio deos susceperunt, necnon pulchra ea pars, quæ Pindari successoribus in Thebarum direptione delata est. Quis enim ea honoris præminentia, quæ tandiu inter Græcos coaluit ac inoleuit, meritò non delectetur? nisi cui iuxta eundem Pindarum, frigida flamma cor atrum fabricauit. Prætermitto nũc simile huic Spartæ præconium, quod post Lesbicum cantum, in memoriã, ac honorem Terpandri illius prisci, proclamari solet. Nam eadem ratione constare uidetur. Cæterum uos Philciadæ appello, qui apud Bœotios longè alijs præferri dignũ ducitis, quoniam præclaris ortos parentibus uos esse prædicatis, quiq; apud Phocenses ob Daiphati genus gloriari soletis, mihi, inquam, præsentes auxilioq; sitis, quũ Lycormæ, Satileiq; patrium Heraclidarũ inter se patiuntur honorẽ, Stephanophoriamq;

A riamq́ instaurantes decantant, admodum decere ab Hercule prognatos, honores firmos ac gratos sortiri. Quandoquidem quũ ipse Græcos immensis affecisset beneficijs, haud dignum præmium retributionemq́ consecutus esset. Pulcherrimũ Hercle, ait, ac philosophia admodum dignum certamẽ proposuisti. Omitte igitur, heus inquam, uehemẽs illud accusationis genus, nec ægrè feras, si aliquando plectantur qui scelestis improbisq́ orti sunt parentibus, aut honorata illa nobilitate, ac præminentia gloriari, laudariq́ desine. Decet enim, si uirtutis aut nobilitatis honorem in genere nostro retinere cupiamus, rationabiliter quoq́ ob scelerum ultionẽ permanentem haud indignari, sed rectè hæc inuicem cõcurrere, ac æqualiter digneq́ conuerti æstimemus. Qui enim à Cimone prognatos egregiè Athenis honorari, à Lachare uerò ac Aristone oriundos despici, cum indignatione dolens cernit, hic admodum uarius ac secors, imò potius cõtentiosus, Numiniq́ molestus esse uidetur. Incusat enim, quũ uiri iniusti ac scelerati filiorũ filios feliciter agere cernit, rursusq́ criminatur, si flagitiosorum improborumq́ stirpem coërceri seu funditus tolli conspicit, pariterq́ deum reprehendit & accusat, siue iusti, aut noxij patris filium affligit, seu incommodo afficit. Et hæc tanquam obstacula quædam tibi aduersus admodum infestos, acerbosq́ accusatores illos statuo. Inde tanquam nexus reassumentes principium, ita circa diuinas affectos rationes, è tenebris ac irremeabilibus erroribus, cum intrepida pietate ad officium reducamus, illisq́ persuadeamus, nil deum agere, quàm quod fas admodumq́ decẽs esse dignoscatur, nos uerò neq́ in his quæ quotidie gerere solemus, manifestã ueritatẽ ostendere seu exprimere posse. Veluti, cur liberos eorũ qui phthisi seu aqua intercuti interierunt, sedere, pedesq́ aquæ immergere iubemus, donec mortuus cremetur. Eo etenim pacto morbus transferri, seu ad illos transgredi minimè posse creditur. Ac rursus, quam ob causam capella, si eringitem herbam in os sumpserit, totum attrahat gregẽ, donec pastoris superuentu *Eringites.*
B depellatur. Sunt & quamplurima alia, quæ uires continent latentes, effectusq́ producunt incredibiles, uelocitateq́ aut tarditate stupenda ab alijs ad alia transgrediuntur. Nos uerò interualla iuxta tempus, non loca admirari cõsueuimus. Vtrum enim magis stupendum? An pestis, quæ in Aethiopia exordium sumpsit, Athenas impleuit, Periclem sustulit, Thucydidemq́ malè affecit? Aut si ob Delphorum Sybaritarumq́ flagitia, in posteros tandem scelerum uindicta defluxerit? Habent enim uires ab ultimis in prima relationes quasdam ac cognationes, quarum causam etsi ignoramus, non tamen sine ratione accidere certò sciamus. Proinde cur non solum in hominum stirpem, sed publice in ciuitates diuina uindicta aliquando grassetur, iustitiæ prætextum habere uidetur, quũ res una ac contigua sit ciuitas, quæ nullam ueluti animalia, mutationẽ admittit, neq́ alterũ ex altero fieri solet, sed semp cõformis, sibijpsiq́ similis existit, uniuersasq́ rerum quas agit causas ac gratias, quandiu cõmunitatis nexum seriemq́ retinet, ac unitatẽ seruat, in se recipere cõsueuit. Nam si ob temporis spatium ex una ciuitate quis plures facere uellet, similis ei esset, qui ex uno homine plures efficere conaretur, quandoquidem qui iam senior esset, prius iunior, olim uerò omnino adolescens erat. Essent equidem hæc Epicharmijs similia, ex quibus Sophistarum sermo auctus creuit, dum dicunt, qui olim mutuum accepit, nunc haud debet, quandoquidem alius factus est. Et qui heri ad cœnam uocatus est, hodie inuocatus uenit, nam alius existit. Proinde mutationes in unoquoq́ nostrũ maiores, quàm publice in ciuitatibus, ætas facere solet. Si enim post annũ trigesimũ qs Athenas reuiseret, cognosceret sanè nunc ĝq́ uigẽtes mores, motus, disciplinas, studia, populiq́ fauorẽ, irã & odiũ, ac reliqua id genus, admodũ priscis illis, ac prioribus similia, cõformiaq́: hoĩs uerò formã uix notus ac familiaris post tãti spatiũ tp̃is occurrẽs agnoscere ualeret. At morũ uariationes, q̃ omni ratiõe, labore, passione, legibus ĝq́ facilè mutant̃, illi q̃ semp præsens est, absurditatẽ, admirãdãq́

C novitatem cōtinere uidentur. Cæterum homo ex quo natus est, ad finem usq; unus uocatur: quumq; idem ciuitati ita permanēti accidat, dignum quoq; ducimus eam progenitorū obprobrijs obnoxiam esse, quandoquidē meritò illorū gloria, honore, ac potentia frui cupit, idq; iustum esse arbitratur. Nisi uniuersa negocia in Heraclitium fluuiū uelimus immergere, in quem neminē bis ingredi aiunt, quin penitus moueat, ac in alienam transeat naturā. Si igitur ciuitas res quædā contigua, & una perpetuaq; serie cōpacta existit, necesse quoq; est, genus ex eisdē procedere principijs, potentiamq; ac societatē referre quandā. Nam genitū ab eo ex quo genitū est, secerni seu abesse tanquā opificiū quoddā constructū minimè potest, quū ex ipso, non ab ipso genitū sit, ita ut pars quædā & debite honorandi, & iustè plectendi contineat, circūferaturq; in semetipsa. Et nisi ludere uiderer, assererē equidē Cassandri statuam ab Atheniensibus inæratam, longè iniustiora passam esse, ac Dionysij corpus post obitum à Syracusanis effossum, maiore affectum iniuria, quàm si in eorum filios diuina esset delata uindicta. Nam Cassandri statua sui natura nullam iniuriam accipere poterat, mortuumq; Dionysij corpus anima iampridē reliquerat. At Nysæo, Apollocrati, Antipatro, ac Philippo, cæterisq; omnibus à sceleratis parētibus ortis, admodum propria quædam progenitorū insita pars est, illisq; adhæret, nō molesta siue onerosa, sed qua in uita nutriantur, gubernentur, ac sapiant. Non igitur mirum nec absurdum, quū ex illis procedāt, si ob eorum facinora uindictæ quoq; parrem desumant, quandoquidē quæ apud homines beata censentur, propter illos consecuti sint ac possideant. Et uniuersaliter, inquam, quicquid in medicina utile, idem quoq; iustum esse censemus. Et profecto ridendus esset, qui iniquum esse assereret, pollicem urere, quū coxarum doleret uertebrum: seu præcordia laniare, quū hepar saniemarcesceret: uel si quis ob ungularū debilitatē summa boum perungeret cornua.

Heraclitius fluuius.

Filij quū maiorum possideant bona, meritò etiā illorū luunt scelera.

D Ita & in uindicādis sceleribus, qui aliud quid iustum, quàm improbitatē sanare existimat, indignaturq; quū medicū cernit per uiam longè diuersam ad curandū procedere morbum, medicamentaq; ob alia per alia insinuare, ueluti qui uenā incidunt, ut ab ophthalmia leuentur, ille profecto ultra sensum haud longè prospicere uidetur, nec considerat præceptorē, quū ex pueris aliquem corripit, cæteros admonere: ac imperatorē, quū decimum quenq; tollit, omnes ad officium reducere. Proinde non solū parti ob partem aliam, sed & animæ propter animā, longè plus quàm corpori ob corpus, affectus, uexationes, passiones, ac emendationes accidere solēt. Nam ibi, ut uidetur, passionē mutationemq; eandē innasci necesse est, hic uerò anima phantasijs acta, ob timorem seu confidentiā, peior aut melior efficiatur necesse est. Adhuc me loquente, suscipiens Olympiacus: Videris, inquit, sermone isto magnā supposuisse materiā, animæ uidelicet immortalitatē. Quandoquidē uos, respondi, occasionē præstitistis, seu potius impulistis. Quemadmodū uerò deus optimus maximusq;, ex dignatione ac bonitate sua nobis concessit, ita ab exordio hucusq; sermo noster processit. Et ille, quandoquidē, inquit, deū omnia inspicere, singulaq; inter nos distribuere censes, inde quoq; sequi arbitraris, animæ essentiā penitus incorruptibilē esse, an temporariā, ac post obitum aliquantisper supermanentē? Non uir, inquam, optime, adeò pusillus, ac leuicularū rerum curiosus est deus, ut si nil diuini nobis inesset, seu ad illius similitudinē firmi quid ac durabilis inditū foret, sed foliorum, ut Homerus ait, instar marcesceremus, breuiq; omnino corrumperemur, tantam nostri curam gereret & rationem haberet, ac muliercularū more, quæ Adonidis hortos in testis quibusdā uernantes plantant & ablaqueant, quotidianas animas in carnē teneram, mollemq;, ubi uitæ radicem haud altius agere possent ad germinandū, inde quauis fortuita semper occasione extinguendas infunderet. Et si placet, alios omittamus deos, solumq; hunc nostrum cōsideremus, qui ut primum animas mortuorum à corporibus tanquā fumū aut nebulam exhalasse nouit, placationes

Animæ immortalitas.

A nes uarias defunctis instaurare, honoresq; ingẽtes, ac uenerationes solẽnes tribuere iubet, scilicet ut credentes circũueniat ac decipiat? Ego equidem animæ immortalitatem asserere haud desinam, ni quispiam, ueluti Hercules Pythiæ auferens tripodem, funditus oraculum diripiat ac euertat. Quandoquidem plurima talia apud nos circũferuntur responsa, qualia Coraci quoq; Naxio ædita ferunt,

Non homini sanctum est animæ cognoscere mortem.

Et Patrocles: quisnam, inquit, ille fuit Corax? qualeq; uaticinium? res enim incognita mihi uidetur. Minimè, aiebam, sed nominis id uariatione contigit. Nam qui olim Archilochum in acie trucidauit, Callonides appellabatur, erat uerò ei cognomen Corax. Eiectus itaq; à Pythia primo, sacris quoq; repulsus est, quoniam Musis sacrum peremisset uirũ. Inde quum placationibus quibusdam inferijs, ac precibus manes placasset, ob Archilochi expiandam animã, ad Tettigi iussus est pergere habitaculum, quo Tænarus significabatur. Huc enim Tettigũ Cretensem cum classe applicuisse, ciuitatemq; condidisse ferunt, ac iuxta animarũ habitasse expiationẽ. Pariter quoq; Spartani Pausaniæ placare manes oraculo iussi sunt. Qui quũ ex Italia sacrificulos, animarumq; accersissent cõciliatores, sacrificijs nõnullis ex sacello idolũ extraxerunt. Vna igit̃, inquam, est ratio, quæ diuinã pariter prouidentiam, humanæq; animæ immortalitatẽ ostendit ac cõfirmat, nec alterũ repudiare, alterũ uerò amplecti datur. Quũ enim post obitũ anima superfit, admodũ decet, imò necesse est, illã aut præmijs, aut affici supplicijs. In uita etenim quemadmodũ athleta decertat, quũ uerò certamen peregerit, tum debitum ex merito cõsequitur. Cæterũ quo pacto anima quũ illic existit, ob anteactam uitam remuneret̃ siue plectatur, nil certi, siue quod affirmare audeamus uiuẽtes habemus. Id enim penitus nos celatũ est, ac latet. Vindictã uerò quæ ob maiorum facinora in filios, ac uniuersum debacchat̃ genus, manifestè aliquando cernimus. Quandoquidẽ multos à sceleribus auertit, ac

B ne similia audeant, deterret ac admonet. Quũ uerò nulla alia magis acerba, nec quæ anxiore afficiat tristitia sit pœna, quàm quũ quis cernit suos ob sua ipsius malè acta pati incõmoda, & affligi, admodũ ueritati consonũ ac credibile esse uidetur, animã impij ac flagitiosi uiri, quũ post obitũ conspicit nõ statuas aut honores quosdã subuerti, sed liberos, amicos, genere propinquos, ac domesticos maximis subijci tormentis, & ob suam scelestã uitam pœnas luere grauissimas, etiã ob Iouis honores, si concederet̃, iterum iniustè agere seu peccare nolle. Haberẽ quoq; sermonem nuper auditũ uobis referre, sed ne fabulas enarrare uidear, illũ silentio præteribo, ac solum quæ manifestã præ se ferunt ueritatẽ expediã. Minimè, Olympiacus ait, sed nobis eum recenseas. Quũq; alij quoq; idẽ peterent: permittite, inquã, ad finẽ usq;, quæ dicere conor, perducere. Inde, si uidebit̃, fabulã quoq; referã. Verè etenim fabula est. Bion, inquã, deum quũ in sceleratorũ animaduertit filios, longè magis ridiculũ esse asserit, quàm medicũ qui ob aui & patris morbũ, nepoti seu filio medicamentũ porrigit. Cæterũ alicubi res ineptè & absurdè se habẽt, alicubi uerò cõuenientes ac similes existunt. Alius enim, nisi alter curat̃, ab infirmitate haud liberat̃. Nec qui oculorum dolore uexat̃, seu febricitat, ideo melius habet, quoniã alteri emplastrũ seu collyriũ adhiberi cõspicit. At scelestorũ supplicia ideo manifestè cunctis ostendũtur, quoniã uindictæ quũ ratione inflictæ officiũ est, alios per aliorũ animaduersiones cõpescere ac cohibere. Proinde Bionis assimilatio si rectè discutiat̃, cernere erit, ueritatẽ illũ latuisse. Porrò si uir quispiã in morbũ incidit grauẽ, nõ tamẽ penitus incurabilẽ seu exitialẽ, inde succedẽti tempore ægroti incõtinentia ac mollitia languor crescit, totũq; corpus grauat & occupat, filiũ uerò ipsius nondũ ægrotantẽ, sed ob paternam naturã eidem morbo obnoxium, si medicus familiaris, aut aliptes aliquis admoneat, eiq; ostendat, si bonus ille pater austeram amplexus esset dietam, obsonia bellariaq; intermisisset, potationibus ac mulieribus abstinuisset, medicamẽtisq;

C usus fuisset, assiduoq́ exercitio corpus defatigasset, ingentes dissipare ac repellere passiones ualuisset, scilicet quũ parua illa semina ad tantã haud crescere potuissent magnitudinem: Nonne qui filiũ sic hortatur ac instruit, ut sui curam gerat, diligenter se obseruet, & quũ ualetudinarijs sit ortus parentibus principijs obstet, ac dum morbus curari potest, illum anticipet, eum quoq; hoc pacto ab infirmitate eripere ac liberare uidetur? Et sanè, aiebant. Non igitur, inquam, rem absurdam seu ridiculam, sed admodum necessariam ac utilem peragimus, si regio morbo, melancholia, ac podagra laborantium filijs nondum infirmis, sed ne aliquando pari ægritudine corripiantur, exercitium, dietam, ac pharmaca adhibeamus. Nam corpus ex corrupto prognatum corpore, nulla pœna, sed cura potius, ac custodia dignum esse censetur. Quæ si quis ob timiditatem animiq́ mollitiem (quãdoquidem uoluptatibus priuant, laboremq́ ac molestiam inferre uidentur) supplicium appellare uelit, penitus repellendus est. Proinde quũ corpus ex ualetudinario ortum corpore, custodiri ac obseruari dignum sit, nunquid malitiæ innatam similitudinem, in adolescentẽ germinantẽ ac pullulantẽ moribus, eò usq; sufferre ac sustinere decet, quoad prorũpens passionibus manifesta reddat, malesapidũq́, ut Pindarus ait, ex præcordijs fructum euomat? An deus nil Hesiodo sapientior esse uidetur? qui iubet ac admonet:

Non serito tristi rediens de funere mœstus
Progeniem, lauta sed cœna Perse deorum.

Et tanquam genitura non modò prauitatẽ ac uirtutem, sed & tristitiam ac gaudiũ, hisq́ similia referat ac suscipiat, hilares, lætos, ac gaudio perfusos, ad filiorum mittit procreationẽ. Verumenimuero perturbationũ ac affectuum discernere, ac præscire similitudines, priusquam aperte passionibus in nefanda erumpant scelera, ac manifeste cernantur, non humanæ uirtutis, sed diuinæ potius sapientiæ opus esse dignoscitur. Etenim ursorum, luporũ, ac simiarum catuli, confestim, adhucq́ impuD beres, à nemine præterquã à natura instincti seu edocti, generis referũt ac repræsentant mores. At humana natura, moribus, doctrina, & legibus constricta, sæpius scelera occultat, ac probitatẽ honestatemq́ præ se ferre uidetur, ita ut penitus innatam prauitatis maculam deleuisse, sceleraq́ fugasse credatur. Multo enim sæpe latet tempore, ac tanquã uelamine obducta, uniuersa flagitia clanculũ celasse deprehendit, ita ut uix tormentis ac uerberibus improbitatis facinora quæq; extorqueri & manifesta reddi ualeãt. Nos uerò tum maximè homines iniustos fieri existimamus, quũ iniuria afficere inchoãt, intemperantes quũ uiolant, timidos quũ fugiunt. Veluti si quis tum scorpioni aculeum inseri quũ pungit, aut echidnis uenenũ infundi quũ mordent, fatuè ac stultè credat ac arbitretur. Non enim sceleratus quisq; pariter fit, ac manifestus redditur, sed ab initio insitam retinet prauitatẽ, tempore uerò dataq́ opportunitate ac facultate, fur surripit, tyrãnusq́ leges trãsgredit. At deus uniuscuiusq; affectũ ac naturam haud ignorat, utpote qui magis animæ quàm corporis scrutator existit. Quapropter nõ eò usq; pœnã differt, quoad uiolẽtia manibus, impudentia uoce, intẽperantia pudendis perficiat. Quamuis nõ, uelut ipse malè afficiatur, iniustũ corripit, neq; raptori tanquã uiolatus irascitur, nec mœchum quasi ipse contumeliã passus sit, odio prosequitur, sed medicinæ gratia mœchũ, auarũ, & flagitiosum quãdoq; corripit, ut malitiã tanquã morbum comitialẽ, priusquã cuncta occupet, tollat, ac penitus auferat. Cæterũ paulò antè indignabamur, quoniã tarde deus in scelestos animaduerteret, nunc uerò quoniam nonnullorũ habitum & affectum, antequã iniuriam perficiant, occupat ac præuenit, accusamus, ignorãtes sæpius præterito futurũ, occultumq́ manifesto longè deterius ac terribilius esse. Vnde neq; causas, ob quas aliquãdo improbos tolerare, nõnunquã uerò adhuc deliberantes præuenire satius existit, intellectu nostro cõprehendere ualemus. Quẽadmodum nec cur ualetudinarijs nonnullis aliquãdo medicamẽta haud congruant, quibusdam

A busdam uerò nondũ ægrotantibus, sed longè periculosius illis habentibus prosint, ac rectè conueniant, intelligere possumus. Cæterũ non omnia parentum delicta in posteros deus conuertit, sed quũ ex prauo gignitur bonus, quemadmodum ex ualetudinario sanus, generis omnino pœna illi, tanquã à malitia immunis sit factus, remittitur. Qui uerò ex scelerata natus est stirpe, morbóq; in similitudinem improbi labitur ac refertur generis, hunc decet quemadmodũ in hæreditatis ære alieno, ita & in prauitatis succedere supplicio. Non enim Antigonus ob Demetrium, aut ex malis Phyleus propter Augeam, neque Nestor propter Neleum pœnas dederunt. Quamuis enim ex flagitiosis orti essent parentibus, optimi tamen euasere uiri. Sed quorum natura generis cognationem imitari ac referre solet, illos quoq; uindicta scelerum æmulata similitudinem exagitare consueuit. Quemadmodũ enim progenitorum acrochordones ac lenticulæ quandoq; in filijs haud apparent, attamen in nepotum corporibus inde erumpunt (nam & mulier quædã Græca, quum nigrum enixa esset infantem, ob idq; adulterij damnata, progenies Aethiopis quarta inuenta est: in corporibus quoq; liberorũ Pithonis Nisibensis, qui nuper uita functus est, hastæ figura signum Spartanis conueniens, post tanti reuolutionem temporis tanquam ex altissima generis emicuit similitudine) ita plerunq; mores animæq; passiones, quas priores celabant & occultabãt generationes, natura longo pòst tempore producit, ac per alios ostentat & repræsentat, domesticasq; seu uirtutes, seu improbitates, palàm cunctis in luce profert, ac manifestè spectandas præbet. Hæc quũ dixissem, obticui. Subridens uerò Olympiacus: haud, inquit, te tanquã egregiè absoluto sermone à nobis laudari arbitreris, ne fabulam promissam manibus emittere uideamur, sed tum demũ sententiã feremus, quũ illã quoq; audiuerimus. Sic itaq; rursus exorsus sum. Soleus uir diuinus, Protogeni illius, qui aliquando nobiscũ uersatus est, familiaris & amicus, quũ primo tempore in magna uixisset prodigalitate,

B breui uniuersam dilapidauit substantiã. Inde penuria ac necessitate cogente, omniũ perditissimus effectus est hominum. Pœnitentia enim ductus, diuitias absq; discrimine insequi cœpit. Contigitq; ei quemadmodum lasciuis illis hominibus, qui quũ proprias haud obseruent ac curent uxores, alienas tamen per iniuriam insectari ac corrumpere nituntur. Quumq; à nullo abstineret flagitio, dum sibi spes lucri arrideret seu ostenderetur, substantiam haud magnã, sceleris uerò existimationem ingentem, breui collegit. Præcipue autem eum decepit uaticiniũ ex Amphilochi redditũ oraculo: illuc enim deum sciscitaturus miserat, num melius reliquam uicturus esset uitam. Cui illa respondit, tum melius eum acturũ, quũ è uita migraret: quod & breui illi contigit. Quũ enim ab alto super collũ decidisset, nullo accepto uulnere, casu tantũ extinctus est. Quumq; iam triduanus ad sepulturã efferretur, subito cõmotus ad sese reuersus est, admirandamq; deinceps uitæ mutationem instituit. Neq; enim iustiorem alium in humanis cõmercijs, seu diuinis sanctiorẽ operibus, tunc temporis Cilices esse referebant, haudq; inimicis tristiorem, quàm amicis iucundiorẽ, ita ut non paruo noti caperentur desiderio, admodumq; cuperent tam repentinæ mutationis audire causas. Non enim fortuitò, quod & uerum erat, euenisse arbitrabantur, ut tam scelestam anteactam uitam, tot tantisq; exornasset uirtutibus. Ille igitur Protogeni æqualibus, & amicis ita enarrare solebat: quamprimum corporis sensu excidisset, sibi ueluti nautæ, qui euersa naui profundo absorptus est, ob mutationẽ accidisse. Inde quũ aliquantisper animum recepisset, seseq; confirmasset, respirare uisus est, animaq; corporis onere leuata, latè circunspectare cœpit. Cæterum priorum cernebat nihil. Astra uerò admodum ingentia, & multitudine inuicem distantia, splendoremq; immensum atq; colorem ostendere mirandum uidebat, tonóq; resonare incredibili audiebat, ita ut animę in lucis tranquillitate perquam facilè esset quoquouersum uehi ac uelociter ferri. Quũq; multa & uaria prçterisset spectacula,

Solei obitus triduanus.

C defunctorum animas aëre discusso, tanquam bullas ardentes sursum leuari aiebat. Quibus intrepide ac omni deposita mole diruptis, humana emergere forma. Non tamen æqualiter omnes moueri, sed partim miranda exilire leuitate, ad supernamq; uehi quietem ac tranquillitatem. Alias uero tanquam pensi fusos in gyrum rotari, nunc sursum, nunc uero repere deorsum, ac turbato quodã motu inuicem misceri, cohærereq; diutius, ac uix tandem diuelli. Cæteras itaq; quũ diligentius cõsiderasset animas, agnoscere haud ualuit. Duas tamen aut tres olim sibi notas quũ conspexisset, illis congredi alloquiq; conatus est. At illæ auditu priuatæ, extraq; sese positæ, penitus sensu carebãt, ac uelut amentes & insensatæ, omnem contactũ uisumq; refugiebant. Primoq; inter se errabundæ uolitabant, inde innumeræ pariter occurrentes, inuicemq; se complectentes cohærentesq;, ac impetu tanquã connexæ fine ullo discrimine in altum ferebantur, uocesq; ignotas ac inarticulatas, luctu ac timore intermixtas emittebant. Aliæ uero in sublimi constitutæ, alacres ac claræ, inuicemq; cum beneuolentia assidue uersari conspiciebantur. Ac ut cernere erat, tumultuantes illas repellebant, appropinquantesq; admodum acerbe ipsæ gaudentes increpabant. Ibi quendam, non tamen liquido se cognouisse asserebat: adhuc enim puero se existente, ille uita functus erat. Ea itaq; anima quũ propius accessisset, Salue, dixit, Thespesie. Quumq; admiratione ductus respondisset, se non Thespesium, sed Arideũ esse: antea, ait, dehinc uero Thespesius, hoc est, diuinus eris. Haud enim occidisti, sed fato quodam prouido deorum huc delatus peruenisti, aliam uero animam tanquam ancoram in corpore dereliquisti. Nuncq; huius rei certissimũ tibi sit indicium, mortuorum animas haud umbram facere, nec oculos cõtrahere ac aperire. Hoc quum Thespesius audiuisset, magis cogitare seq; colligere cœpit: circunspiciensq; considerauit tenuem sibi ac umbrosam cohærere nubeculam, illas uero

D undiq; transparentes ac lucentes, non tamen æqualiter omnes. Quasdam enim colore plano, splendenti, ac limpido, purissimoq; plenilunio similes esse animaduertit: nonnullas uero tanquam squamis minutisq; cicatricibus stigmosas: alias autẽ facie inconcinnas, ac admodum deformes, nigrisq; affectas notis, quasdã uero alias quasi obtusas, hebetes, penitusq; sensu priuatas conspexit. Singula uero ille Thespesij enarrabat comes (nil enim prohibet animas hominũ appellare nominibus) quemadmodum Adrastia Necessitatis ac Iouis filia, scelerum uindex acerrima, summo

Adrastia. constituta esset loco, quam nemo flagitiosus, neq; magnus neq; paruus, ui aut clàm effugere posset. Quũq; tres essent custodiæ ac expiationes, alios alijs affici tormentis asserebat. Quosdam enim cõfestim, ac dum in corpore essent, pœnas dare, quiq; corpore culpam luerent, eorum breuissimum esse supplicium, mansueto quodã modo multa purgatione digna remittente. At quorum maiora essent delicta, sceleraq; uehementiorem expeterent medicinam, illos dæmonem post obitum tradere uindictæ aiebat. At qui penitus immedicabiles essent, ac undiq; sceleribus obruti, hos

Erinnys Adrastiæ ministra. tertiam atq; immitissimam Adrastiæ ministram Erinnym, ad pœnam rapere, & inter errantes, & hac illacq; fugientes transcurrere, omnesq; tandẽ deprehensos, fæuè ac miserabiliter in æternas, inauditas, nec uisas demergere, ac præcipitare cõmemorabat tenebras. Emendationes uero quibus adhuc in corpore cõstituti affligi solerent, barbarorum pœnis persimiles esse aiebat. Quemadmodum enim apud Persas qui plectuntur, uestibus tiarisq; expoliantur, ac flagellantur, lachrymantesq; à tormentis solui precantur, ita supplicia quæ in pecuniarum, ac fortunarũ amissione, corporumq; uersarentur cruciatu, non nimis asperam habere afflictionem, nec quæ ex meritis scelera elueret, sed ut plurimum ab opinione sensuq; dependere referebat. Cæterum qui ibi, inquit, impuniti euadunt, hucq; immundi perueniũt, hos uindicta corripit, ac cunctis exutos tegumentis, animæ commissa palàm ostendit. Illa uero nil retinet aut habet, quo facinora, scelera, ac flagitia tegere, abscondere,

seu

A seu palliare queat, sed omnibus se passim spectandã præbere cogitur. Primũ igitur bonis (si saltẽ sunt) parentibus tanquã degener, ac talibus indigna maioribus ostentatur. Si uerò praui ei fuerint progenitores, illis quoq; ut maiori afficiantur cruciatu, in conspectũ perducitur, inde tormentis subijcitur, ubi tandiu pœnis excutitur, quoad ærumnis, doloribus, ac laboribus omne scelus eluit. Hæc uerò supplicia, magnitudine ac acerbitate tantũ carnales exuperare animaduersiones asserebat, quantum ab insomnijs uera distare uiderentur. Proinde cicatrices ac notas ob has passiones alijs plus, alijs uerò minus permanere aiebat. Animarum enim, inquit, uarios illos omnigenósq; cõsidera colores. Ater enim ac sordidus, illiberalitatis, ac auaritiæ indiciũ est, Sanguineus uerò ac igni succensus, crudelitatis & atrocitatis. At glaucus color, intemperantiã uoluptatibus intermixtam designat. Qui uerò execrando inuidiæ detinẽtur morbo, hi uenenũ saniẽ mixtũ, ueluti sepiæ atramentum ore euomunt. Siquidẽ anima prauitate & passionibus immutata, corpus quoq; uarijs distinguit coloribus. Vnus uerò tormentorũ ac purgationis finis existit uniuersalis, quũ concreta exempta est labes, animáq; splendida, & ab omnibus maculis & labe redditur pura. Id nisi fiat, passionũ subinde reuertuntur uicissitudines, notæq; iterum excrescunt. Quædam tamen breuiter ac facilè extinguuntur, nõnullæ uerò longius protelantur. Illæ igitur rursus atq; iterũ tormentis subijciuntur, quoad tandẽ decentem sortiantur habitũ & affectum. Nonnullas uerò uiolenta ignorantiæ, ac uoluptatum species, in brutorũ corpora impellit. Quũ enim rationis defectus, ac speculationis segnities actuale ad generationem producit, admodũ instrumenti desiderio tenetur, quo cum cõcupiscentijs perfrui ualeat, corpusq;, animi neglecta uirtute, luxu repleri queat. In pecora itaq; meritò anima ea detrudit, ubi omnibus priuata delitijs, neq; quietis neq; somni copiã consequi ualeat. Hæc quum dixisset, per ingens spatium eum uelociter duxit. Ferebantur autẽ lucis splendore tanquã alis

Qui ex hoc seculo impuniti euadunt, quo modo crucientur.

Finis purgationis quum exempta labes est.

B perquam facilè ac leuiter. Tandemq; ad hiatum quendã applicuerunt immensum. Quò quum peruenissent, à priore spiritus ui destituti sunt. Quod & alijs animabus accidere uidebat, quæ collectæ, illucq; delatæ, tanquã aues per gyrum illum circunuolabant hiatum, propius tamen accedere non audebant. Aspectus uerò Bacchicis antris admodum similis erat, locusq; syluis, uirore, herbis, uarijsq; floribus ornatus apparebat. Aura uerò ex illo spirabat mollis ac lenis, odore mirando suauiq; tẽperata, quæ ingẽti uoluptate (ueluti uinũ bibẽtes solet) animas afficiebat. Illæ uerò odoris captæ dulcedine uescebantur, diffundebanẽ, ac placidè & festiuè inter se cõuersabantur. Locũ uerò amœnũ per gyrũ amplexabãtur Bacchanalia, et risus, quẽ intermixtæ Musæ dulciter canẽtes ac ludẽtes, iucunditate ac lepôre implebãt. Dionysium uerò illac ad deos regressum esse, ac Semelem reduxisse, locumq; Lethen uocari aiebat. Thespesium uerò admodũ immorari desiderantem ac conantẽ, haud permisit, sed ui eum diuellens abstraxit, enarrans pariter, ac ostendens intellectũ dulcedine uoluptatum liquefieri ac irrigari, irrationale uerò ac corporeum humectatũ, ac incarnatum corporis recordatione capi, qua inde ad geniturę desiderium, & appetentiam traheretur. Idq; ille animæ humore degrauatæ inflantem appellabat assensum. Aliam itaq; uiam ingressi admodum ingentẽ conspexere craterem, in quem uaria exonerabant flumina, aliud Aphrico mari, niueq; candidius, aliud puniceum, Iridisq; instar uariatum. Alia quoq; alijs coloribus infecta, proprium præ se ferebãt splendorem. Quumq; propius accessissent, admirandi illi, ac floridi magis ac magis præter candorem disparuere colores. Tres uerò dæmones, triangulari simul assidentes figura, inuicemq; flumina mensuris quibusdam commiscentes ac temperantes cernebat. Hucusq; Thespesij ductor Orpheum, quũ uxoris reduxisset animam, peruenisse aiebat. Quumq; haud rectè meminisset, inter homines sermonẽ dissemi nasse, Delphicum oraculum, Apollinis ac Noctis esse commune. Cæterũ nullum

C Apollinis ac noctis esse consortium. Sed hoc, inquit, noctis ac lunæ commune est uaticinium, nullam firmam obtinens sedem, sed ubique inter homines insomnijs ac idolis uagum & errans. Ex eo enim, ut cernis, commixta prodeunt somnia, quæ uerum falso, simplexq; uario commiscentes, dispergunt. Apollinis uerò oraculum haud, ait, cernis, nec uidere, aut altius ascendere licet, quamuis non animæ mo les te deprimat, sed terrenum ac corpori annexum uetat. Conatus est tamen eum propius adducere, ac ostentare lumen ex Tripode, ut referebat, per Themidis sinus in Parnasum transparens. Quod quum diligentius intueri uellet, ob splendorem cernere haud potuit. Cæterum quum accessisset, uocem audiuit sonoram mulieris, carmine nonnulla prædicentis, ac ut sibi uidebatur, tempus interitus ipsius præsagientis. Dæmon uerò Sibyllæ uocem illam esse narrabat, quam in lunæ globo circumrotatam, futura canere aiebat. Quumq; plura audire cuperet, uehementi lunæ impetu, ac uertigine prohibitus est. Nonnulla tamen breuia intellexit, ueluti de Lesbio monte, ac Dicæarchiæ deflagratione, necnon & comma de tum imperante principe,

Quòd bonus existat, sed non morte tyrannida linquet.

Malorum pœnæ. Deinde ad pœnarum uertebantur spectaculum. Et primo quidem Thespesius solum aspecto miserando, ac ærumnoso afficiebatur, inde uerò inopinatus in amicos, domesticos, & contubernales uarijs subiectos incidit tormentis, qui cruciatus grauissimos, pœnas'que diras ac horrendas sustinentes, cum fletu appropinquabant. Tandem etiam proprium patrem ex barathro quodam, stigmatis ac notis plenum emergentem, manusq; tedentem conspexit. Quem suppliciorum præfecti silere haud permittebant, sed fateri subigebant, quemadmodum in hospites quosdam extitisset sceleratus, quos ob auri famē ueneno sustulisset, quumq; cunctos latuisset mortales, hic se conuictum pœnas partim exoluisse, nonnullas autem adhuc ex-
D antlandas superesse referebat. Porrò Thespesius, metu ac horrore stupefactus, pro patre supplicare ausus non est. Conuersus itaque, ac fugere intendens, non amplius mansuetum, ac familiarem uidebat ductorem, sed à quibusdam alijs facie horrenda se impelli, ultràque progredi coactum cernebat. Longius itaque pergens, eos qui manifeste peccauerant, palamq; flagitia perpetraranr, seu ob cōmissa supplicio affecti fuerant, non tam acerbe plecti, seu adeò affectu irrationali, ac tormentis affici intolerandis inspiciebat. Qui uerò clàm iniustè uixerant, prætextuq; ac uirtutis opinione delituerant, hos ultra cruciamenta & anxietates, quidam insistentes, interiora ac animæ secretiora propalare, ac ostendere, prærerq; naturam inflexos, ac curuatos, ueluti Scolopendras marinas, quæ hamū deuorauerunt, seipsos inuertere cogebāt. Quosdā uerò protelantes, ac tergiuersantes, ui detegebāt, innumeraq; ac latentia uitia in penitissimo, ac remotissimo animæ recessu celare ostendebanr. Alias quoq; animas uidisse narrabat, quę sese amplexantes, pariterq; binæ, ternæ, ac plures cohærentes, uelut echidnæ, ob inimicitiarū ac iniuriarū reminiscentiā, animiq; prauitatē, ac eorum quæ in uita malè egerant seu perpessæ fuerant, inuicem se deuorabant. Lacus quoq; tres æquales, unum auro feruentem ebullientemq;, alium ex plumbo frigidissimum, tertium uerò ex ferro asperrimum esse referebat, iuxtaq; dæmones nonnullos, tanquā fabros instrumentis astare ferreis. Quibus cum animas corripientes, partimq; deuorantes, eas quæ lucro insatiabiles fuerant, ob auaritiamq; sceleste egerant, primo in aureum præcipitare lacum aiebat: ubi igni succensas, ac flammis relucētes, in plumbeum immergere: ibiq; extinctas, & uelut grandinem induratas, rursus in ferream transferre paludem: ubi quum admodum nigræ, ac horribiles redditæ essent, ob asperitatemq; exiccatæ ac confractæ, penitus formam immutassent, denuo in aureum proijcere lacum asserebat. Eas uerò animas grauissimos, ac horrendos ob immutationē illam sustinere dolores, &

cruciatus

A cruciatus enarrabat. Omnium autem miserrimam uindictam, ac afflictionem earũ esse aiebat, quæ quũ pœnas iam exoluisse uiderentur, rursus ac iterum comprehensæ, tormentis subijcerentur. Illæ uerò erant, ob quarum scelera in filios seu nepotes pœna redundarat. Quotiescũq; enim aliqua illarum in tortores incidebat, seu casu aliquo obuiam ferebatur, cũ ira, uociferatione, ac clamore eã aggrediebantur, illæ uerò blasphemantes, & improperantes, passionũ signa ostendere uidebãtur: quũq; aufugere ac se abscondere conarentur, haud ualebant. Aderant enim cõfestim uindictæ exactores, & castigatores, qui eas deprehensas, eiulantes, ac seipsas deplorantes execrantesq;, ueluti pœnæ, crudelitatis, ac immanitatis haud ignaras, iterum ad tormẽta rapiebant ac trahebant. Præterea cõplures aliquando filios ac nepotes unà pendere referebat, ac tanquã apes, seu uespertiliones cõnexos ob iram, ac pœnarũ memoria, quã propter progenitores perpessæ fuerãt, stupefactos, ac omni spe destitutos agere. Postremo animas ad secundam cogi generationem uidit, ac instrumentis quibusdam appositițijs ac plagis, ab eius rei opificibus, ui in omnifaria uerti ac transformari animalia. Nonnullæ uniuersa parte impellebantur, aliæ uerò reuertebantur. Aliquæ aũt omnino extinguebantur, ac euanescebant, ut alia uita, alijsq; damnarentur moribus. Inter quas & Neronis animam se uidisse aiebat, multis degrauatam incommodis, clauisq; ignitis undiq; transfixam. Quam quum opifices in Pindaricæ Echidnæ speciem uertere, ac ui transformare conarentur, ut per uiscera erumpens partu matrem deuoraret ac laniaret, lumen confestim ingens eluxisse referebat, uocemq; ex splendore redditam imperasse, ut in aliud bruti genus cicurius, ueluti in reptile, iuxta lacus ac paludes commorans, transmutaretur. Eorum enim quæ iniustè egerat, partim pœnas dedisse, boni quoq; sibi aliquid à deo deberi, quoniam optimum ac deo acceptissimum Græcorũ genus ex seruitute, ac oppressione

B liberasset. Huc usq; spectaculum processisse referebat. Quum uerò reuerti deberet, in maximo ob timorem periculo se cõstitutum fuisse aiebat. Mulierem enim quandam specie admiranda, magnitudineq; ingenti ipsum corripuisse, dixisseq;: Heus tu, ut rectius singula reminiscaris huc adsis: Virgamq; ignitam tanquã sculptoriã, qua illi characterem inureret protulisse, sed ab alia quadam prohibitam esse. Ipsum uerò tanquã syringæ impulsu, flatu admodum uehementi, ac uiolento, corpori incidisse, & ferè à recordatione ipsa suspexisse.

FINIS.

BILIBALDVS BIRCKHEYMERVS NOBILI AC ERVditissimo uiro Bernardo Adelman, de Adelmansfelden, Eystetensis ac Augustanæ ecclesiarum Canonico S. D.

Socratis est sententia, uir clarissime, decere filios, quemadmodum in substantia relicta, ita & in paterna succedere amicitia. Eam sæpius reuoluens, ac mecum reputans, quo amore optimum quondam genitorem meum prosequutus fueris, non possum te quoq; non amare, obseruare, longeq; uel preciosissima re aliqua hæreditaria, chariorem æstimare. Igitur quum nuper tanquam usurariæ prauitatis hostis acerrimus efflagitasses, ut Plutarchi commentarium de uitanda usura, ex Græca in Latinam uerterem linguam, quamuis id mihi, tot alioqui curis degrauato, cum ob autoris facundiam, tum sententiarũ grauitatem difficillimum uideretur, malui tamen parendo temeritatis crimen subire, quàm negando ingratitudinis uitio accusari. Negocium itaq; aggressus, eodem & quidem perpetuo spiritu absolui, tametsi mihi ipsi minus, at saltem desiderio tuo satisfecisse uidear. Quis enim limpidum ac purum Græcæ

C *eloquentiæ liquorem adeò feliciter in uas alterum transfunderet, ut pristinam synceritatem retinere existimaretur? Cæterum quo fato accidisse dicam, ut uno eodemq; tempore, tuo iussu, fœneratorum fraudes coràm doctis refricare, Senatus uerò Nurenbergensis amplissimi mandato, latronum scelera apud optimum imperatorem accusare cogerer? Atqui uidete ne personam Herculis, & cothurnos infanti aptaueritis, qui mihi res tam arduas demandastis, seu (ut rectius dicam) flagitia tractanda cõmiseritis, uix discernenda, utrũ illorum pernitiosius, aut abominabilius existat. Ille fraude & occulte nititur, hic ui & palàm rem aggreditur: ille uolentes tantum subigit, hic & repugnantes prosternit: ille sanguinem exugit, hic post cruorem uitam quoq; adimit. Et ô secula, ô mores: ille ob usurarium emolumentum ignominia notatur, hic uerò propter furta, cædes, latrocinia, palàm gloriatur, ac non solum execrandæ prauitatis complices, sed & receptatores, ac protectores quos minimè decet, inuenit. Ah infelix & misera Germania, quæ post abiectam feritatem, depositam barbariem,* CHRISTI *receptam fidem, adeò in latrocinij exercitio perseueras, ut rapacitatem præter omnium ius gentium, tanquam peculiare & insigne ornamentum, fortitudini attribuas. Quæ tamen abominãda scelera, tu uir præstantissime, nobili ortus sanguine, Homerici Vlyssis instar, ut inferni portas execraris. Sed omissis tandem inutilibus lamentis, Plutarchum nostrum, rem suam agentẽ, & longè acriter usurariam pernitiem detestantem, audiamus.*

PLVTARCHI CHAERONEI COMMENTARIVS, QVOD NON OPORTEAT FOENERARI.

Bilibaldo Birckheymero patritio ac Senatore Nurenbergensi, interprete.

D PLATO, in legibus, aquam alienam uicinis haurire nõ permittit, ni suis in fundis ad argillam usque terram effoderint, regionemq́ aqua carentem inuenerint. Etenim argilla naturam quum habeat densam ac pinguem, humiditatem conceptam sustinet, nec facilè emittit. Eos enim aquam alienam tum demum auferre decet, quũ propriam possidere haud ualent. Indigentiæ enim legem fauere æquum est. Proinde ostensum est, in re pecuniaria quoque legem esse, quæ inhibeat homines sub usura mutuari, ad alienosq́ accedere puteos, ni antea domi exactissime substantiam eorum scrutati fuerint, ac tanquam ex prato florido collegerint, quid eis utile, quid'ue necessarium existat. Nunc autem delitijs, ac mollitie, seu prodigalitate diffluentes, minus rectè ijs quæ possident fruuntur, sed ab alijs ut plurimum quibus non indigent, mutuo sumunt. Cuius rei manifestum est indiciũ, quòd ob indigentiam non fœnerantur, sed ita demum quũ rem opulentam aliquam comparare uolunt. Ideoq́ testes adhibẽt, ac cautionem præstant, ne quis credat eos necessitate coactos, fœnebrem sumere pecuniam. Et quid numularium, seu negociatorem ambis, quum ex proprio peculio mutuari queas? Pocula habes, parópsides argenteas, pelues? subijcias hæc necessitati. At mensam amœna Aulis, uel Tenedos figulinis instruet uasculis, argenteis longè mundioribus, neq́ molestum, ac graue usuræ odorem olentibus, quæ tanquam rubigo quotidie sumptuositatem defœdat. Insuper haud Neomeniæ Calendarum'ue recordaberis, qui dies etsi sacratissimi existant, nefasti tamen ac execrandi ab usurarijs redduntur. Nam pignora illis præstita nec Iupiter ipse saluare posset. Atqui uendere, preciumq́ sumere erubescunt,

A bescunt,de rebus uerò proprijs usuram persoluere non uerecundantur. Cæterum Pericles ille deæ ornatum quadraginta auri puri talentis distrahere haud turpe duxit,quoniam, ut aiebat,illo in belli usum consumpto,rursus non deteriorem reddere posset.Proinde nos quoq;,tanquam in obsidionis necessitate,fœneratoris hostilis præsidium minimè recipiamus,ne cernere cogamur,cuncta nostra in seruitutem rapi, sed mensæ, cubilis, supellectilis,ac dietæ superflua abscindamus,nosq; liberos seruemus, ut quum pinguior fortuna aspirauerit, nobis rursus ea restituere ualeamus. Equidem Romanorum uxores Pythio Apollini muliebrem mundum primitias dono dederunt, unde aureus crater Delphos missus est. Carthaginensium quoq; mulieres capita raserunt, ac capillos in machinarũ, ac instrumentorũ usum, pro patria impendere non dubitauerunt. Nos uerò opulentiæ uerecundia, pactis ac pignoribus fœneratoribus turpiter seruire sustinemus. Idcirco decens utilitate compensantes, ex inutiliũ ac superuacuarũ rerum abscisione seu uenditione,libertatis templum nobisipsis,liberis,ac uxoribus ædificare conemur.Siquidē in Epheso Diana obæratis, quum in illius confugerint templum, asylum ac securitatem à fœneratoribus præstat,at frugalitatis asylum,& inaccessibile quidem,ubiq; modestis patet,regionem latam,ac multi ocij,hilarem & idoneam præbens.Quemadmodum enim Medico in bello, ligneum murum deum Atheniensibus donare Pythia respondit, illiq; dimissa regione ac ciuitate, possessionesq; ac domos negligentes, ad naues ob libertatem cōfugerunt:Ita & nobis deus ligneam tribuit mensam,pel-uim figulinam,uestitum frugalem, si saltem in libertate uiuere uelimus. Porrò *Templũ Dianæ Ephesinæ obæratis pro asylo.*

Si phaleratus equus desit tibi frena remordens,
Et currus uelox,auro decoratus & ostro,

Cæteraq; id genus, quæ uelociter fœneratores inuadunt ac diripiunt, at asino fortuito,aut caballo quopiam insidens, hostilem ac tyrannicum fuge Danistam, non B ignem ac aquam instar Medi exigentem, sed libertatē inuadentem, mulctamq; inscribentem, & quum non reddis conuiciantem, sin uerò offers haud accipientem, ubi uerò uendis,uili precio licitantem,quòd si non uendis cogentem,& quum iure contenderis obuiam euntem, si uerò subterfugeris impellentem, & quum ad fores accesseris excludentem,ubi uerò domi manseris insectantem,ac ostium pulsantem. Sapienter igitur apud Athenienses Solon prohibuit, ne corpora pro debitis pignori darentur,ne tandem omnes in seruitutem redigerentur. Esset sanè grauissimum,seruire tam iniquis,barbaris, ac agrestibus seruis,quales Plato ait, ignitos ac pœnarum exactores,improborum animas apud inferos torquere.Etenim illi quoque forum, impiorum sedes debitoribus miseris esse demonstrant, uulturum instar eos deuorantes,ac laniantes, imisq; uisceribus rostrum condentes, cæteris autem uelut Tantalo insistentes, eos ne ex proprijs quid gustare, seu tangere ualeant,arcent. Proinde quemadmodum Darius Datem & Artaphernem catenis ac uinculis instructos, quibus cum captiui alligarentur, Athenas misit,ita illi uasa chirographis & obligationibus plena,tanquam laqueos in Græciã inferentes,ciuitates miseras transcurrunt, implicant ac expilant,non ut Triptolemus domesticum fructũ seminantes,sed debitorum radices admodum laboriosas, fœnebres,& ineuitabiles plantantes,quæ in gyrum pullulantes,ac germinantes, ciuitates suffocent & euertant.Porrò lepores simul parere,in utero gestare, & concipere ferunt,at mastigiarum illorum,ac barbarorum usura,antequã conceperit,parit. Dantes etenim confestim repetunt,& ponentes tollunt,ex eoq; fœnerant, quod antea pro uorsura extorserunt.Et ut est apud Misenios in prouerbio:

Est Pylus ante Pylum,sequitur Pylus altera tandem,
Ita & de fœneratoribus dici potest:
Vsuram fugat usura,usura altera restat,

C Quid quòd naturalia quoque derident, quæ asserunt ex nihilo nil gigni posse: quandoquidem apud illos ex eo quod non est, neque unquam fuit, usura generatur. Proinde publicanos agere turpe ducunt, quamuis lege permittente, ipsi uerò præter legem publicanos agentes fœnerantur, seu ut uerius dicam, fœnerando debita compilant. Qui enim plusquam expensum est scribit, debitum compilare rectè dici potest. Equidem Persæ secundum arbitrantur delictum mentiri, primum uerò debitorem esse, quandoquidem qui debent, ut plurimum mentiri coguntur. At longè plus fœneratores in suis Ephimeridibus nugantur ac imponunt, scribentes misero illi tantum mutuasse, quum tamen multò minus acceperit. Siquidem mendacium causa lucri, nō necessitate, neque ob indigentiam ab illis fieri solet, sed propter insatiabilitatem. Quæ tamen in fine ipsis infructuosa, ac inutilis existit, perniciosa uerò miseris & iniuria affectis: minimè etenim agros quos debitoribus abstulerunt, colunt, neque domos ex quibus illos eiecere inhabitant, nec mensas apponunt, nec uestibus illorum induuntur, sed primo debitores perdunt, inde delusos uenantur. Pascuntur enim tanquam ignis furens, ac assidue auctus, pernicie, ac uastitate infelici ter pereuntium, ex alio alium consumentes. Quinimo & si uorsura sua ignem assidue nutriant, illumque sufflando accendant, minimè tamen plus habent, præter id solum, quòd succedēti tempore cognoscere possunt, quot debitores pessum dedere, quot bonis spoliauere, unde extorserint, quòue congregatum & cumulatum collo cauerint argentū. Et hæc haud existimate me tanquā fœneratorū hostem enarrare:

Ephimerides Græcis sunt, quæ Latini Diaria uocant.

Nanque meos nec equos mihi, nec rapuere iuuencos:

Sed ut ostenderem illis, qui adeò parati sunt fœnebrem sumere pecuniam, quantū illiberalitatis ac turpitudinis res ea in se cōtineat, quodque usuræ succumbere, extremæ sit dementiæ ac mollitiei. Habes? Ne fœnereris, quoniam non indiges. Non habes? Ne fœnereris, quoniam satisfacere haud poteris. Ita utraque per se diligenter

D consideremus. Fertur Cato ad senem quendam improbum dixisse: Cur homo senectuti tot malis ac incommodis degrauatæ, scelerum quoque turpitudinem imponis? Pariter & tu, paupertati cui tot adsunt mala, ærumnas quæ ex usuris & debitis ortum habere solent, ne accumula, ne'ue paupertati securitatem aufer, qua solum à diuitijs differre uidetur. Est enim adagium facetum: Capram gestare nō ualeo, bouem tamen superimponere laboro. Paupertatem ferre non potes, & tamen longè grauius tibijpsi onus, fœneratorem scilicet imponis, etiam diuitibus intolerabile. Quo pacto igitur effugiam? inquis. Rogas? quū manus habeas, pedes habeas, uocē habeas, homo existas, cui peculiare est amare ac amari, gratificari ac gratiam recipere, literas doce, pueros instrue, ianitoris officio fungere, nauiga, renauiga: nihil horū adeò turpe, nihil'ue tam molestū, quàm audire, redde. Rutilius ille Romæ aliquando Musonium quū cōuenisset: Musoni, inquit, Iupiter seruator, quē tu imitaris ac sequeris, nunquid fœneratur? Et Musonius subridens, nec fœnerat quidem respondit. Rutilius etenim quū ipse fœneraret, illi quòd fœneraretur improperabat.

Paupertas ærumnosa, sed secura.

Quam Stoicalis petulans hæc dementia. Cur enim Iouem seruatorem è cœlo detrahere necesse est, ac rebus comparare manifestis, quum nec hirundines, nec formicæ fœnerentur, quibus natura neque manus, nec sermonem, nec artē tribuit? Solent homines intellectus abundantia ac solertia, equos, canes, perdices, lepores, graculos instruere: Cur igitur teipsum non excitas? indocilior graculis existens, raucior perdice, ingenerosior cane. Nam si à nullo homine iuueris, orando tamen, delectando, ac custodiendo emergere potes. Nōnne cernis quemadmodū multa subministret terra, multáque pontus. Proinde Mycillum aspice, Crates inquit, lanam cum uxore uerberantem, ac cōmuni pugna famen fugientem. Rex Antigonus quū aliquando Cleanthem Athenis conspexisset, ita interrogare cœpit: Molis adhuc Cleanthes? Cui ille, Molo, inquit, Rex, idque uitæ sustentandæ gratia facio. Erat sola uiri cura,

τυφομανία.

ne à

A ne à philosophia desistere cogeretur, ideo manibus quas pistrino ac molæ locaue-rat, de astris, sole, luna, ac deis scribebat. Nobis uero seruilia hæc uidentur opera: nunquid igit ut liberi simus fœneramur, uilibusq; adulamur hominibus, stipamus, cibamus, dona ac tributa persoluimus? Atqui non ob paupertatem usura præstari solet, nemo enim inopi fœnerat, sed propter sumptuositatem: nam si uitæ necessarijs contenti essemus, minimè usurariorum genus pessimum inueniretur, quemadmodum nec Centauri, nec Gorgones. At delitiæ fœneratores fecerunt, non secus ac aurifices, unguentarios, ac tinctores. Haud enim uini ac panis gratia usuram debemus, sed ob fundos, mancipia, iumenta, triclinia, ac mensas, liberaliterq; expendentes ac dilapidantes, gloriã sterilẽ ac ingratã quærimus. Etenim qui semel in fœneratorum incidunt uoraginẽ, semper debitores remanent, aliũ ex alio, tanquam equus frenatus ascensorẽ, suscipientes. Cæterum refugium nullum ad pascua illa & prata patet, sed tanquam fatis acti, & cœliuagi illi Empedoclis dæmones, miseri errant. *Luxus fœneratorum parens.*

Impellit æther nanq; eos in pontum altum,
Pontus subhinc in continentemq; proijcit,
Tellus eos rursus agit solem in rapidum,
Hic ætheris dehinc implicat uertigini.

Alium uero ex alio suscipit fœnerator uel institor Corinthius, inde Patrensis, postea Atheniensis, quoad tandem ab omnibus exenteratus, penitus in usuras dissoluatur & religatur. Quemadmodum enim eum qui in lutum ceciderit, uel assurgere, uel ita permanere oportet, ne si madido ac humido corpore se circumagat seu uolutet, maiori inquinatione defœdetur, ita in transcriptionibus & mutui permutationibus, qui usuræ se immergunt ac irretiunt, semper grauiores fiunt, nilq; à cholericis distant, qui contempta cura, ac medici neglecto præcepto, tantum assidue humoris colligunt, ut ab infirmitate tandem liberari ualeant minimè. Pariter & illi purga-
B ri haud sustinent, sed semper ac omni anni tempore cum dolore ac torsione usuram offerentes, confestim usura altera affluente ac instante, iterum nauseant & grauantur. Quo pacto enim decenti remoto, liberi synceriue euadere possunt? Nunc uerò ad opulentiores & molliores sermonem conuertam, dicentes: At seruis, lare, ac domo carebimus. Veluti si æger tumefactus ad medicum diceret, si aquam bibero, extenuabor ac macrescam. Sed cur id facere recusas, dummodo sanitatem adipiscaris? Et tu quoque seruis careas, ut non seruus fias, sisq; possessionis expers, ne alterius possessio efficiaris. Vulturum præterea sermonem audi. Nam altero uomente, & dicente, se uiscera eijcere, alter respondit: nunquid id graue? non enim propria, sed mortui, quem nuper dilaniauimus, uiscera euomis. Pariter & debitores fundos suos ac domos proprias haud uendunt, sed fœneratoris, quem iuxta legem dominum sibi constituerunt. Atqui per Iouem, dicet quispiam, pater hunc agrum mihi dereliquit. Nimirum & libertatem quoque, ac ingenuitatem pater tibi tribuit, quarum longè rationem maiorem te habere decet. Nam & manus tibi & pedes qui te genuit, fecit: at quũ marcent, etiam merces illi qui amputat persoluitur. Porrò Calypso Vlyssem uestem induit odoriferam, ab immortali corpore redolentem, donum & memoriam amicitiæ illius. At postquã euersa naui, udo & graui indumento in profundũ traheretur, illam exuit ac abiecit, nudoq; pectore tigno innixus, in terrã nando euasit, periculo uerò liberatus, nec uictu nec uestitu caruit. Atqui nonne tempestas apud debitores oritur, quũ fœnerator elapso tempore instat, dicens, Redde, quasi diceret:

Condensat nubes, pontum quoq; turbat ab imo,
Cumq; Euro incubuit Zephyrusq; Notusq; furentes,

Vsuris usuras impellentibus. At ille aspera deprehensus tempestate, tam grauiter spirantibus resistere conatur flatibus: quum uerò enatare uel effugere haud potest

C simul cum amicis ac fideiussoribus disparens, in profundū mergitur. Proinde Crates ille Thebanus, quamuis nullo ære alieno obstrictus, à nemineue molestatus, ob curas tamen solum domesticas, molestiásque familiares substantiam octo reliquit talentorum, sumptóque baculo ac pera, in philosophiam ac paupertatem confugit. Anaxagoras quoque non infertili se abdicauit fundo. Sed quid illos enarrare necesse est? Siquidem Philoxenus Melopœus uitam ac domum opulentissimā in colonia Sicula hæreditate nactus, quum delicias, uoluptates, ac indigenā considerasset inelegantiā, per deos, inquit, bona hæc haud me perdent, sed ego illa, alijsque hæredita te relicta, enauigauit. At debitores quamuis ære alieno quotidie degrauētur, tributum persoluant, seruituti subiaceant, ac argento emungantur, sustinent tamen ac tolerant tanquam Phineus Harpyias illas pennatas pascentes, quæ assidue uictū diripiunt ac auferunt, non hora debita, sed ante uernum tempus frumentū ementes, ac priusquam oliua decidat, oleum ac uinum colligentes, tanti inquit recepi, & scribendo precium persoluit. At racemus adhuc firmiter pendet, uixque sub Arcturi sidere uindemia demum peragitur.

ἐμὲ ταῦτα τὰ ἀγαθὰ οὐκ ἀπολεῖ.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI AMATORIAE NARRATIONES,

Angelo Politiano interprete.

D *Aristoclea.* IN ALIARTO Bœotiæ urbe puella quædam fuit forma præcellens, Aristoclea nomine, Theophani cuiusdā filia. Hanc duo amabant iuuenes, Strato Orchomenius, & Callisthenes Aliartius. Ditior Strato erat, multóque magis puellæ amore incensus. Nanque eā forte fortuna in Lebadia uiderat, quū sese illa in Ercyna fonte cōmodum perlueret. Erat enim Ioui regi sacram cistam latura. Incertus quid ageret Theophanes (metuebat enim Stratonem, ut qui & opibus, & genere omnibus fermè Bœotijs anteiret) eius optionis Trophonium consulere cogitabat. At Strato quum à uirginis domesticis magis ad sese illam quàm ad Callisthenem uergere persuaderetur, operam enixe dabat, ut puellæ ipsi coniugis optio daretur. Vt uerò Theophanes palam omnes natam interrogauit, eáque Callisthenē maluit, continuò apparuit iniquissimo Stratonem animo tulisse. Post biduum igitur Theophanem Callisthenemque adijt, affirmans uelle se amicitiam aduersus eos initam seruare, tametsi nuptias deus sibi aliquis inuiderit. Laudant illi, eūque ad nuptiarum epulas uocant. Magnam uerò is sociorū, ac ministrorum instruit manū, eosque omneis inter ipsam turbam aliū alibi dispersos ac ueluti latenteis esse iubet, donec puella de more ad fontem qui Cissoëssa uocatur, descenderet, ut uidelicet nympharum sacris, quæ Protelea uocēt, operaretur. Tùm facto impetu, qui in insidijs erant dispositi puellam corripiūt. Ibi eam Strato ad se trahere, Callisthenes contrà (ut decuit) retrahere ad se. Idem & utriusque socij pro se quisque obnixe agere, donec puella inter repugnantium manus dilacerata exanimatáque est. Callisthenes igitur continuò ex omnium sese oculis abstulit, neque postea compertū cuiquam, interemerit'ne se, an profugus Bœotia exularit. Strato autem in omnium conspectu supra ipsam uirginem ferro se iugulauit.

A Quum Phidon quidam Peloponnesiorum principatui insidiaretur, Argiuamq; urbem quæ sua patria esset, reliquis omnibus imperitare uellet, dolum primo Corinthijs intendit. Misit enim qui ab eis mille adolescentes cum ætatis uigore, tum fortitudine præstantes peterent. Mittuntur igitur Dexandro duce. Quũ itaq; in animo haberet Phidon insidiari ijs, ut Corinthum imbecilliorẽ efficeret, eáq; suo arbitrio uteretur (id enim unum totius Peloponnesi ueluti propugnaculum esse intelligebat) rem omnem cum socijs quibusdam cõmunicat. Inter eos & Abron quidam fuit Dexandri hospes: is ei insidias aperit: quo effectum est, ut ante insidiarũ tempus Corinthũ omnes incolumes discesserint. Vestigabat Phidon eius arcani proditorem, omniq; in id conatu incumbebat. Metuens uerò Abron unà cũ coniuge ac domesticis Corinthũ migrauit, atq; in Melisso, qui uicus est agri Corinthij, habitauit. Ibi & filiũ suscepit, cui à loco nomen Melisso fuit: huius autem Melissi filius fuit Actæon, forma pariter atq; modestia inter æquales excellẽs. Eum quamplurimi amarunt, sed omniũ ardentissime Archias ex Heraclidarũ genere, qui cum diuitijs, tũ potentia Corinthijs omnibus anteibat. Is quũ persuadere adolescenti frustra tentasset, ad uim animũ adiecit. Profectus igitur comesabundus ad Melissi ædes, amicorũ ac domesticorũ magna stipatus caterua, puerũ abducere tentabat. Renitente igitur patre, unáq; secũ & uicinis qui concurrerant, miserum illum ad se retrahentibus, in repugnantiũ manibus Actæon discerptus est. Ita domũ quisq; digressi. At Melissus pueri cadauer in forũ illatum miserabiliter ostentare, simul supplicium de sceleris autoribus efflagitare. Miserabantur quidem omnes senem, præterea tamen agebant nihil. Quum itaque re infecta domũ redisset, obseruato celebritatis Isthmiacæ tempore, conscenso Neptuni templo, Bacchiadas implorabat, patrisq; sui Abronis beneficia cõmemorabat, inuocatisq; dijs præcipitẽ sese de templo iecit. Haud multò pòst æstus quidẽ ingens, ac pestilentia urbẽ inuadit. Consultũ igi- Actæon.

B tur de ciuitatis salute oraculum respondit, Neptuni illam esse iram, non quieturam donec Actæonis mortem uindicarint. His Archias auditis (nanq; is oraculo intererat) Corinthum quidem minimè redijt, sed in Siciliam naui præuectus, Syracusas condidit. Quumq; ibi duas filias suscepisset, à Telepho, cuius florẽ ætatis decerpserat, quiq; in Siciliam secum nauigarat, per insidias est interemptus.

Vir pauper Scedasus nomine habitabat in Leuctris, qui est Thespiensis agri exiguus pagus. Huic filiæ duæ fuerunt, Hippo, & Miletia, siue ut quidam aiunt, Theano, & Euexippa. Erat autem Scedasus uir probus, atq; aduersus hospites perhumanus, tametsi ille haudquaquã multa possidebat. Quum ad eum igitur duo Spartani adolescentes accessissent, perlibenter accepti sunt. Exarserunt illi uirginum amore, quóq; minus quid auderent, Scedasi probitate prohibebantur: perrexerunt igitur in Pythonem, quo uidelicet iter instituerant, consultóq; (ut res tulit) deo, domũ redeebantur, factóq; per Bœotiam itinere, in Scedasi rursus domum se recipiunt. Is forte fortuna peregre aberat, sed eius filiæ eos de more accipiunt: qui quum puellas incustoditas offendissent, uim in eas faciunt: quas quum supra modum excepta contumelia sese miseras affflictanteis uiderent, ambas interficiunt, iactisq; in puteũ cadaueribus, abeũt. Reuersus Scedasus, puellas quidem nusquã uidet, omnia uerò quæ relicta à se forent, salua offendit, incertusq; diutius rerum omnium perstitit, donec admurmurante catella, & nunc ad se cursitante, nunc ad puteũ frequentius redeunte coniecit id quod erat, atq; ita filiarum corpora extraxit. Quũ uerò ei uicini dicerent, uidisse se qui eius domum pridie eius diei ingrederentur, Lacedæmonios illos qui & superioribus diebus apud eum ipsum diuertissent, transactum ab ijsdem facinus proculdubio intellexit. Nã & superioribus diebus sæpe ipsas puellas laudabãt, quiq; eas desponsaturi essent beatissimos prædicabãt. Lacedæmonẽ itaq; proficisci statuit, rẽq; omnẽ ad Ephoros deferre. Sed quũ ad Argiuorũ peruenisset Scedasi filiæ.

C agrum,noctu præuentus in diuersorio restitit. Ibi & senem alium offendit Orei ciuem, quod in Estiæatide agro oppidum est. Quem quũ & gementem,& Lacedæmonios diris agentem uidet, interrogauit, ecquonam is malo à Lacedæmonijs esset affectus. Narrauit ille subditũ se esse Spartanorũ ditioni,missum uero in Oreum,qui magistratu fungeretur,Aristodemum, omni prorsus crudelitate atque iniquitate usum esse.Nam quũ,inquit, filium meum amaret, neq; precando quicquã pollicitandóq; efficeret,ad uim conuersus,eũ de palæstra rapere aggressus est:prohibente uerò id palæstræ magistro, ac nonnullis adolescentibus opem ferentibus, statim quidem Aristodemus digressus est, postridie autem instructa triremi, adolescentem rapit,atq; in ulterius littus trauectum uiolare nititur,fortiusq; reluctantem gladio iugulat.Tum in Oreum regressus conuiuiũ celebrat. Ego uerò interim facinus indignum audio, natiq; corpus humi mando. Tum Spartam contendo, remq; omnem ad Ephoros defero,cuius illi rationem prorsus nullam habuerunt.His Scedasus auditis,uehementer perturbatur. Nam & sui rationem nullã habitum iri existimabat:ita uicissim hospiti suam calamitatem narrat.Cohortatur ille,ne ad Ephoros accedat,sed in Bœotiam redeat,liberisq; suis tumulũ condat. Minimè id tamen Scedaso persuadet.Pergit igitur Spartam, atque Ephoros conuenit.Neglectus ab his reges adit.Mox populares singulos ambiens,suam calamitatẽ conqueritur. Quæ quum omnia frustra cecidissent,tum uerò Scedasus mediã per urbem currere,manus ad solem tendere,tum ferire humũ,furias inuocare, postq; hæc omnia sibi mortem consciuit. Haud multò igitur pòst pœnas Lacedæmonij dederunt. Nam quũ uniuersæ Græciæ imperitarẽt,omnesq; urbes præsidijs firmassent,Thebanus Epaminondas quotquot suæ urbis præsidium tenerent, ad unum trucidauit. Insurgentibus uerò in bellum Lacedæmonijs, occurrũt Thebani ad Leuctra,loci uidelicet

D auspicium captantes. Nam & antea eo ipso loco libertatem recuperarant, quo uidelicet tẽpore Amphictyon à Sthenelo in exiliũ pulsus in Thebanorũ urbem cõfugit:qui quũ Chalcidenses uectigales fecisset,tributi immunes Thebanos reddidit, quippe qui Chalcodontẽ Eubœensium regẽ interfecerit. Fusi igitur cæsiq; ad unũ Lacedæmonij omnes,ad ipsum natarũ Scedasi monumentũ. Ferunt aũt priusquã in pugnam prodiretur, Pelopidæ uni ex Thebani exercitus militibus, signis quibusdam,quæ aduersa putarentur,exterrito, Scedasum in somnijs uisum, qui bono esse animo iuberet:uenire enim in Leuctra Lacedæmonios,suppliciũ sibi suisq; natabus persoluturos,simulq; iuberet, ne antè in pugnam prodirent, quàm equi candidum pullum, qui paratus afforet, ad uirginum sepulcrũ immolarent. Pelopidam uerò militantibus adhuc in Tegea Lacedæmonijs misisse in Leuctra dicunt,qui de eo sepulcro anquirerent, req; omni ab indigenis comperta, optima imbutum spe eduxisse exercitum,atq; ita uictoriam reportasse. Phocus Bœotius quidam genere erat, utpote ex Clisante: Vnicam hic filiam habuit,forma atq; modestia præcellentem. Triginta illam Bœotiorum primarij adolescentes uxorem sibi quisq; postulabant. Phocus uerò alias ex alijs nuptiarum moras nectebat, metuens uidelicet,nequa uis inferretur.Postremo rogantibus illis,Pythium dixit eius se optionis consulturum.Id illi auditum ægerrime tulerunt, Phocumq; ipsum facto impetu interemerunt. In ipso autẽ tumultu fugitans puella per agros errabat, sequebantur uerò adolescentes. Sed quũ ea in agricolas incidisset, qui triticum in area coaceruarẽt, salutem per eos consequuta est:occuluerunt enim ipsam agricolæ in tritico, atque ita à persequentibus transmissa est. Quæ quũ euasisset, celebritate, quæ Bœotijs omnibus cõmunis foret, obseruata,Coroneam profecta, ad Itoniæ Mineruæ aram supplex consedit. Ibi procorum iniquitatem narrans,nomen simul cuiusq;, ac patriam edocebat. Miserabantur itaq; Bœotij puellam, atq; adolescentibus succensebatur. Ei uerò,quũ hæc audissent,in Orchomenũ confugiũt,à quibus repulsi ad Hippotas abierunt,

A tas abierunt, qui uicus prope Heliconem inter Thebas & Coroneam situs erat. Ab
his igitur suscepti [...] Post hæc mittunt Thebani qui Phoci interfectores sibi dedi
postulent. Quod ubi minimè impetrāt, bellum eis Thebani unà cum cæteris Bœo
tijs inferunt. Eius belli imperator Phœdus fuit, qui tum princeps Thebanorū erat.
Expugnato igitur uico munitissimo, quicq intra ipsum erant ad extremam sitim re-
dactis, comprehensos Phoci interfectores comburunt, indigenas uerò ipsos in ser-
uitutem abducunt, dirutisq mœnibus ac domibus, agrum Thebani inter se Coro-
neicq diuiserunt. Fertur uerò nocte ipsa, quæ Hippotarum captiuitatē præcesserit,
uocem sæpius ex Helicone auditam, quæ diceret, adsum, Procos autem triginta uo
cem illam, ut quæ Phoci esset, agnouisse. Qua uerò die ad bellum prodierunt, mo-
numentum senis, quod in Clisante foret, croco fluxisse traditur. Phœdo autem The
banorū principi atq imperatori à pugna redeunti nunciatam filiam sibi natam, quā
ille accepto auspicio Nicostratā appellauerit. Alcippus genere quidē Lacedæmo- *Alcippi filiæ.*
nius erat, ducta uerò Damocrita uxore, binos ex ea fœminei sexus liberos suscepit.
Is quum & optimè ciuitati consuleret, & ea ageret, quæ esse è rep. intelligeret, inui
diam in se eorū concitauit, qui aduersas ei parteis in rep. fouerent: à quibus falsis ser
monibus persuasi Ephori, uelle Alcippū leges dissoluere, exilio uirum mulctarunt.
Exiuit ille quidē Sparta, Damocrita uerò uxor, quæ se uiro comitem unà cum filia-
bus præbere uellet, prohibita est. Quin & eius bona publicarūt, ne dos uirginibus
superesset. Sed quū nonnulli puellas sibi ob paternā uirtutē uxores postularēt, sena
tusconsulto ab inimicis prohibiti sunt uxores illas accipere, quippe qui de ipsarum
matre uotū dicerent auditū, ut sibi quamocyssime liberi ex natabus orirētur, qui
patrē uindicarēt. Quum igitur undecūq Damocrita impugnaret, cōmunem quan
dam totius populi celebritatē obseruauit, ad quā mos erat, ut unà cum uirginibus,
domesticisq omnibus, atq infantibus mulieres cōuenirēt. Quæ uerò ex nobilitate
B essent, seorsum ipsæ à cæteris in magno quodam Androne pernoctabāt. Ibi illa gla
dio sub ueste accincta, comites secum filias educit, noctuq in templum proficiscit,
obseruatoq tempore, quo omnes mysterio interforent, quum occlusæ fores essent,
magnam lignorum uim ad eas cōstipauit: quippe quæ ad manum, præstoq forent,
ad sacrorum usum conuecta. Tum ignem immisit. Accurrentibus autem auxilio ui-
ris, filias ipsa suas, tum sese ipsam Damocrita gladio interfecit. Quapropter quū mi
nimè haberent in quos iram effunderent, extra fines Damocritæ natarūq corpora
proijciūt. Quāobrē irato deo, ingens ille tradit Lacedæmone terræmotus extitisse.

F I N I S.

INVICTISSIMO ANGLORVM REGI H[redacted]
[redacted] S. D.

*S Icuti[redacted]es uel ad uitæ con[redacted]inem iucundior, uel ad[redacted]da negocia magis ne-
cessar[redacted]yncerus ac uerè [redacted]icus, ita nihil omni[redacted]mini rarius contin-
gere, qu[redacted]dum & aliâs præ[redacted]narum rerum sum[redacted]e consueuit. Verū
ut scitè [redacted]ieron ille Xenop[redacted]us, hanc tantam fe[redacted]in nulli magis defi
derant, [redacted]cipes alioquin fe[redacted]i, quum nulli magis [redacted]bus amicis uel plu-
ribus, uel synceriorjbus [redacted]lurimum pe[redacted]portet is, qui unus to[redacted] milibus prospicit.
Proinde multis oculis, h[redacted]as prudentibu[redacted]amicis præditum ess[redacted]in decet. Quod qui
dem prudenter intelligen[redacted]Persarū rex, o[redacted]lo punico quopiam [redacted] magnitudine, tantum*

C optauit Zopyrorum [illegible] inesset in eo granorum. Erat is Zopyrus uir e[illegible] probus, regiq; amicus, unde illum rex non in[illegible] fecit, ut diceret se malle Zopyrum unum in[illegible] quàm centum capere Babylonas, palàm testi[illegible] nullum esse thesaurum, quo non sit amicus p[illegible]or. At huius filius Xerxes, Græciam inuasur[illegible] hominum milibus, quot nullus adhuc hom[illegible] ausus est credere, unum reperit Demaratum, [illegible]re & amicè moneretur, sed cuius fidem no[illegible]s intellexerit, quàm euentu compertam. Quod[illegible] usu uenit & Crœso Lydorum regi in Solon[illegible]ander item Magnus in tam numerosa conuictoru[m] [illegible]ba, unum habuisse Callisthenem legitur, [illegible]s discipulum, & hunc tamen liberum magis quam [illegible]cum. Dionysio Syracusano solus aderat D[illegible]o, Neroni Seneca, cuius consilijs si paruisset [illegible]imperiū habuisset diuturnius, & inter bonos [illegible] numerari potuisset. Sed horum fortasse m[illegible] ingenium ingenuos amicos non recipiebant. [illegible]etiam si facillima sit natura Principis, pla[illegible]qua nihil cogitari potest facilius, tamen fort[illegible]dor, qui turbam amicorum allectat, idem[illegible]minus queat uerus amicus à fucato dignosc[illegible]que enim temere dictum est illud: Amicos sec[illegible]parant, aduersæ probant. Atqui quò meli[illegible]possessio syncerus amicus, hoc nimirum est pesti[illegible] hoc titulo personatus obrepit. Itaque qu[illegible]s diligenter exploremus aurum, purum sit [illegible], neque desint notæ, quibus natiuam gem[illegible]ficia secernamus, nónne uehementer absurdum sit, in re tanto maioris momenti parem diligent[illegible]hibere, uidelicet ut assentatorem ab amico, [illegible] omnium longè pestilentissimam, ab om[illegible]berrima dignoscamus? Verum ne cui ceu uenen[illegible], sic amicum experimento, magno suo [illegible]chendere sit necesse, Plutarchus, autor int[illegible] sine controuersia doctissimus, miram q[illegible]tionem prodidit, qua facilè possit ingenuus a[illegible] syncerus amicus à personato fucatoq; distingui. I[illegible] quoniam in admonendis amicis uelut in medica[illegible] non sat est adesse fidem, uerum & prudentiam [illegible]bere conuenit, ne dum parum aptè mederi studem[illegible] erratis amici, subuertamus amicitiam, & hanc [illegible] coronidem, docens qua

D moderatione sit admonen[illegible]s amicus, siquid extiterit admonitione dignum. [illegible]gigerum igitur opus in maiestatis tuæ gratiam [illegible] donauimus, quo idem studium, eundem an[illegible], quem tibi olim amplissimæ spei puero testati sumus, [illegible] regi regum omnium florentissimo testaremur. [illegible]ene uale.

PLVTARCHI CHAERONEI QVO PACTO POSSIS ADVLATOREM AB AMICO DIGNOSCERE,

Erasmo Roterodamo interprete.

QVI fateatur sese plurimū amare seipsum, Antioche Philopappe, huic omnes ueniam dare solēt, quemadmodū inquit Plato, quum tamen ea res, præter alia multa uitia, illud quoq; grauissimum gignat in homine malum, quòd non potest esse sui iudex æquus & incorruptus. Quisquis enim amat, hallucinatur ac cæcutit in eo quod amat. Nisi quis doctrina consuescat, ea magis habere in precio, sectariq;, quæ sint honesta, quàm quæ cognata, domesticaq;. Atque id quidem amplum locum ac spacium inter amicos præbet assentatori, quippe cui facilem & commodum in nos aditum aperit amor nostri, per quem, quando sibi quisq; adulator est primus ac maximus, haud grauatim admittit & alium, si eorum quæ appetit ac uult, sibi testis simul & astipulator accedat. Siquidē qui cōtumeliæ causa dicitur

φιλοκόλαξ. Philocolax, hoc est gaudens assentatoribus, is uehemēter est amans sui, ac propter

beneuolentiam

A beneuolentiam qua seipsum prosequitur, nihil non adesse sibi, non solum cupit, sed etiam arbitratur. Quanquam hominum huiusmodi cupiditas quidem haudquaquã absurda, cæterum opinio periculosa est, quæ multam desideret cautionem. Quòd si diuina quædã res est ueritas, ex qua ceu fonte, dijs pariter atq; hominibus omnia bona proficiscantur autore Platone, uidẽdum est ne adulator cum dijs omnibus sit hostis, tum uerò maxime Apollini Pythio: Semper enim illi repugnat oraculo: Nosce teipsum, id inserens in animos mortaliũ, ut unusquisq; fallat seipsum, ignoretq; sua ipsius bona, ac mala: bona quidẽ mutila reddens, & imperfecta, mala uerò prorsus inemendabilia. Ergo si, quemadmodũ cætera ferè faciunt mala, sordidos & humiles dũtaxat impeteret adulator, haud esset res perinde pestilens, nec æquè uitatu difficilis. At posteaquam uti teredines lignis teneris ac dulcibus potissimum innascuntur, sic ingenia generosa, gloriæq; cupida, proba, & humana recipiũt adulatorem, & adnascẽtem alunt. Ad hæc quoniam, ut inquit Simonides, quemadmodum morbus alendi equos, non Lecythum comitari solet, sed arua frumentifera, sic uidemus adulationem non esse comitem pauperũ, aut ignobilium, aut parum potentiũ, sed ingentium familiariũ, † ac negociatorũ ruinam, ac morbum existere, adeò ut sæpenumero regna quoq; subuertat, & imperia, non mediocris est negocij, neq; uulgarem postulat curam & prouidentiã, siquis de ea uelit expendere, quibus rationibus fieri possit, ut quum maximè se circũagat, ac penetret in omnia, tamen amicitiã non lædat, neq; traducat. Nam pediculi discedunt à morientibus, & corpora relinquũt, simul atq; sanguis extinctus fuerit, quo nutriri solent, assentatores autẽ uideas nec attingere prorsus res aridas ac frigidas, nobilibus ac potẽtibus imminẽt, hisq; aluntur. Sed ijdem rebus commutatis statim auolant. Verum haud oportebit illius temporis experimentũ expectare, tum quidem inutile, uel potius noxium, neq; periculo uacans. Graue siquidem est, in eodemum articulo sentire qui non sint amici, quo

B amicis est opus, quum non liceat iam incertum & insyncerum amicum, cum certo synceroq; permutare. Quin magis ut nummũ ita amicum habere conuenit, nempe probatum antequam eo sit opus, non usu ipso deprehensum. Neq; enim oportet intelligere posteaquã malũ acceptum est, sed ne quid accipiamus mali experimentũ adulatoris est capiendum, & animaduersio. Alioqui idem nobis accidet, quod solet his, qui letale uenenum non aliter sentiunt, nisi quum prægustarent, suo exitio iudicantes. Neq; hos sanè probamus, neq; rursum illos, qui amicos honesto metientes & utilitate, protinus ipsa re deprehendisse se putant assentatores esse, quorum consuetudo iucundior est, & blandior. Nec enim insuauis res est amicus, nec incõdita, neq; quisquis asper est & agrestis, hoc ipso amicus est; quòd seuerus, & austerus, uerum ipsum amicitiæ decus, & grauitas suauis est & amabilis:

Hanc iuxta Charitesq; & Amor sedem posuere.

Neque enim afflicto solum dulce est, uultum intueri uiri beneuolentis, quemadmodum inquit Euripides, uerum in utraq; fortuna præsto est amicitia, non minus uoluptatem & gratiam addens bonis, quàm malis molestiam adimens, ac desperationem. Et quemadmodum Eueni sententia, condimentum potissimum est ignis ipse, sic deus qui uitæ mortalium amicitiam admiscuit, omnia lauta, dulcia, grataq; reddidit, hac præsente, simulq; res condiente. Alioqui quomodo per delectationem insinuaret sese adulator, si conspiceret amicitiam nequaquam admittere uoluptatem? certè nullo pacto. Sed uti quæ non aurea sunt, sed aurum arte mentientia, factitiaq;, solum splendorem ac nitorem imitantur auri; sic adulator amicè iucunditatem ac festiuitatem effingens, omni tempore sese hilarem ac blandum exhibere uidetur, nusquam repugnans, nusquam obsistens. Vnde qui nos laudant, nõ eos protinus suspectos adulationis habere conueni t. Siquidẽ nõ minus est amici, laudare in loco amicum, quàm reprehẽdere. Quin potius prorsus esse morosum ac querulum, alienum

† negociorum.

Similitudo à pediculis sumpta.

Ignis & deus.

C est ab amicitia, mutuáque uitæ consuetudine. Verum candidè libenterq; rectè factis suam laudem tribuentem beneuolentiam facilè citraq; molestiam ferunt, rursus & admonentem, & libere loquentem, dum & in bonam accipiunt partem, & credunt qui libenter laudat, eundem non nisi necessariò reprehendere. Ergo difficile est, dixerit aliquis, assentatorem ab amico discernere, siquidem neque delectando differūt, neq; laudando. Nam in officijs & obsequijs sæpenumero uidere licet, amicitiam ab adulatione superari. Quid igitur futurum est? Dicam. Si uerum adulatorem miro artificio tractantem negocium insectemur, ac non quemadmodū uulgus hominum facit, adulatores existimemus istos quos autolecythos ac mensarios uocant, quiq; tum audiuntur, postquam manibus infusa est aqua, ueluti dixit quidam. Siquidem horum sordidum ac seruilem animum, in unico calice, ac patina, scurrilitas ac nugacias prodit & arguit. Neq; enim opus fuit Melanthiū Alexandri Phæ rei parasitum deprehendere, qui interrogantibus quomodo fuisset interfectus Alexander, per costam, inquit, in meum uentrem: neque hos qui mensas opulentas cingunt, quos nec ignis, nec ferrūm, nec æs prohibet, quo minus ad cœnam ueniteut.

Ex poëta quopiam. Neque rursus Cyprias illas assentatriculas, quas quum in Syriam transissent, gradulos appellabant, quòd regum uxoribus in currum ascensuris, inclinatæ ceu gradus præberent. A quonam igitur cauendum est? Nimirum hoc, qui non uidetur adulari, neque præ se fert adulatorem, quem non reperias circa culinam, neque deprehenditur umbram dimetiens, uti cœnæ tempus cognoscat, neque temere cadit, uino temulentus, sed plerunq; sobrius est, curiosus est, ad rem pertinere putat, ut negociorum tuorum sit particeps, uult arcanorū fieri conscius: in summa, tragicus est amiciciæ histrio, non satyricus, aut comicus. Nam uti Plato dicit, extremum iniustitiæ genus esse, iustum haberi qui iustus non sit, ita sentiendum est & adulationem esse periculosam, quæ lateat, non eam quam aliquis præ se ferat: neq; eam quæ ludicra sit, sed quæ seria, propterea quòd hæc facit, ut ueræ quoq; diffidatur amicitiæ, cui multa sæpe cum illa conueniunt, siquis animaduerterit. Gobryas igitur, quum forte in

D idem incidisset domicilium obscurum, in quod fugerat magus, iamq; cum eo colluctari cœpisset, Darium imminentem & ambigentem, iussit utrunq; transfodere.

ἐκέλευσεν ὠθεῖν καὶ δι' ἀμφοτέρων. id est, iussit exigere per utrunque, scilicet gladium. Hero. libro tertio.

Nos uerò quandoquidem minimè probamus dictum illud, ualeat amicus cum inimico, & adulatorem cum amico multarū rerum similitudine connexum distrahere conamur, diligēter cauere debemus, nequādo uel unà cum malo eijciamus id quod est utile, uel parcentes ei quòd ad rem pertinet, incidamus in id quod noxium est. Nimirum ut inter agrestia semina, quæ forma ac magnitudine similia sunt, frumentis admixta, difficilè repurgātur: aut enim unà nō excidūt per angustiora foramina, aut simul excidunt per ampliora: sic adulatio difficilè separatur ab amicitia, quippe quæ sese in omnem affectum, in omnem animi motum, utilitatem, & consuetudinē cum illa commiscet. Iam quoniam omniū rerum iucundissima res est amicitia, nec est aliud quicquam quod æquè delectet, ob hoc & adulator uoluptatibus irrepit, & uoluptati esse studet. Rursum quoniam gratia & utilitas consequitur amicitiam, unde dictum est etiam illud: amicum magis esse necessarium, quàm aquam, aut ignem: ob id adulator ingerens sese ministerijs, & obsequijs, uehemēter dat operā, ut diligens, impiger, ac promptus esse uideatur. Porrò quoniam morum ac studio-

Morum & studiorum similitudo conciliatrix amicitiæ. rum similitudo præcipua res est quæ cōciliet & cōtineat amicitias, ac modis omnibus iisdem gaudere, eadem fugere, primū in unū cōmittit & copulat affectuū concordia, id perspiciens adulator, sese ceu materiam quādam componit ac format, accommodare sese studens, & aptare, quoscunq; fuerit aggressus, effingens & imitās illos, quum sit udus ac mollis, idoneusq; qui quiduis probabiliter exprimat & imitetur, ut illud possis dicere,

Es ipse Achilles, non Achillis filius.

Ad hæc

A Ad hæc autem, quod est omnium in adulatore astutissimum, quoniam intelligit lo quendi libertatem tum dici, tum uideri propriam amicitiæ uocem, uelut animan tis cuiuspiam: contrà non libere loqui, & ab amicitia, & ab ingenuis moribus alie num, ne hanc quidem inimitatam relinquit. Verum non aliter atque callidi obsoni orum artifices amaris succis, & austeris utuntur condimentis, quo dulcium satieta tem adimant, sic assentatores haud ueram illam nec utilem, sed uelut è supercilio promicantem, palamque titillantem adhibent libertatem. His itaque de causis diffi cillimum est hominem deprehendere. Quod quidē accidit & in animantibus quæ colorem mutare solent, & rebus ac locis subiectis similia redduntur. At quoniam ille fallit & obtegitur similitudine, nostræ partes sunt, ostensis discriminum notis, eundem retegere ac renudare, alienis coloribus ac formis, quemadmodum inquit Plato, propterea quòd proprijs careat, ornatum. Protinus igitur à principio rem consideremus. Principium autem amicitiæ plerisque mortalibus esse dictum est, affectuum ingeniique similitudinem, mores eosdem, eandemque uitæ rationem liben ter amplectentem, ijsdem gaudentem studijs, negocijs, exercitamentis. Quibus de rebus dicta sunt & illa:

Libertas loquē di propria ami citiæ.

Principium amicitiæ.

Seni senilis lingua iucundissima est.
Puero puellus, mulier apta est mulieri,
Aegrotus ægro: quem tenet sors aspera
Multis malis exercito est accommodus.

Ergo perspiciens adulator insitum esse nobis cō similibus gaudere & uti, eaque liben ter amplecti, hac uia primum nititur, unicuique semet adiungere, & in familiarita tem insinuare, non secus atque hi faciunt, qui beluam aliquam immanem alunt, ijs dem studijs & exercitamentis, earundem rerum cura, tractatione, paulatim accom B modans sese, & in eundem transformans uitæ colorem, donec ille ansam aliquam præbuerit, ac mansuetus iam palpanti, familiarisque reddatur. Interea uituperat ac damnat & res, & instituta uitæ, & homines, quibuscunque senserit illum offendi. Rursum quæ placent, ea laudat haud moderate, sed ita, ut cum stupore & admira tione supra modum efferre uideatur. Porrò quod amat & odit, id confirmat à iudi cio proficisci potius quàm affectu. Quanam igitur ratione deprehenditur, aut qui bus discriminum notis capitur ille qui nec est, nec fit similis, uerum se similem men titur? Primum illud animaduertendum erit, num simile sit uitæ institutum, & num similitudo perpetua sit & concinens, num semper ijsdem gaudeat, eadem laudet, num ad idem exemplar uitam suam dirigat, componatque, sicuti dignum est inge nuo, cui uerè cordi est amicitia, uitæque cōsuetudo, morū similitudine cohærēs. Nā huiusmodi est amicus. Ast adulator, qui nullam morum stabilem habeat sedem, nec ullum uitæ genus sibi præscripserit, sed nunc his, nunc illis accōmodet sese, & affin gat, haudquaquā simplex est, nec unus, sed in quamuis mutabilis speciē ac uarius, alio atque alio subinde habitu, aquarū in morem semper transeuntiū, ac præter fluen tium, quæ ad subiecti soli speciē transmutant. Nam simius quidem, ut uidetur, homi nem imitari studens capi solet, dum unà cum illis mouetur ac saltat. Contrà assenta tor ultro alios illicit ac fallit imitando, non quidē eodem modo omnes, sed cum hoc quidem unà saltans & cantans, cum illo colluctans & conflictans. Porrò nactus ho minem uenandi studiosum, sequitur, tantum nō exclamans ea quæ Phædra dicit in Tragœdijs: Per deos gestio canibus dilacerare ceruos maculosos, cassibus impli cans. Atqui nihil ille molitur in feram, sed ipsum irretit, ac circumuallat uenatorem. Quòd si iuuenem uenetur & captet, literarum ac discēdi cupidum, rursum in libris est totus, barbā ad talos usque demittit, amicitur pallio, in uictu nullus delectus, tum in ore habet numeros, rectangulos, & triangulos Platonicos. Rursum si quis solu tior in eum inciderit, iam compotationibus gaudet, ac diues efficitur.

Simius hominē imitatur.

C Deinde quidem pannis uafer est exutus Vlysses.

Abijcitur pallium,detondetur barba ceu messis infrugifera, poscuntur delicata uascula refrigerando uino, & phialæ,proferuntur risus ac ioci in deambulationibus, iaciuntur dicteria in philosophos. Id quod accidisse narrant Syracusis, quum illuc aduenisset Plato,ac Dionysius miro quodam ardore philosophiæ teneretur,nempe regiam puluere fuisse refertam,præ turba geometricas pingentium figuras. At simul atque iam offendisset Plato,ac Dionysius relicta philosophia rursus ad compotationes,ad mulierculas,ad nugas,ad lasciuiā præceps raperetur, statim uniuersos, perinde quasi Circes poculis transformatos,literarum odium,obliuio,uitæq; mollities occupauit. Conueniunt autem & magnorum adulatorum facta, & eorum qui rempublicam administrant, quorum summus Alcibiades. Is Athenis dicterijs ludebat,alebat equos,comemq; quandam & festiuam agebat uitam. Idem apud Lacedæmonios ad cutem usque radebatur, gestabat pallium, frigida lauabat. Rursus in Thracia belligerabatur ac potabat. Porrò quum peruenisset ad Tisaphernem, delitijs, mollitiei, fastuique se dedidit. Atque ad hunc modum effingens sese,& ad omnium mores accommodans, plebem sibi conciliabat, & in consuetudinem ac familiaritatem sese insinuabat. At non talis fuit Epaminondas, nec Agesilaus,qui tametsi cum pluribus hominibus, ac diuersorum institutorum ciuitatibus haberent consuetudinem,tamen ubique mores se dignos,& amictu, & uictu,& oratione,& uita tuebanī.Sic & Plato nō alius fuit Syracusis quàm in Academia,nec alius apud Dionysium quàm apud Dionem. Cæterum adulatoris ueluti polypi piscis mutationes facillimè deprehendere licebit, dum idem in diuersa uerti uidetur,uituperās quam prius laudauerat uitam,rursum approbans facta, uitæ rationem,dicta,perinde quasi placeant quibus antea offendebatur. Videbis enim illum haudquaquam stabilem,ac suum,neque proprio affectu diligentem, aut odio habentem, gaudentem,aut dolentem, sed speculi ritu,externorū affectuum, uitarum, ac motuum imagines in se recipientem. Talis enim est, ut si uerbotenus amicum aliquem apud illum uituperes,dicat: Sero tu quidem hominem pernosti, nam mihi nec initio placebat. Rursum si mutata sententia laudes: Per Iouem gratulor,inquiet, & illius nomine gratiam habeo, planeq; uera credo quæ dicis. Quòd si dixeris diuersum uitæ genus esse suscipiendum,tanquam à reipublicæ negocijs digressus ad tranquillam, & à negocijs alienam uitam te uelis conferre: Iam olim,inquit, nos ab his tumultibus, & inuidentijs liberari conueniebat. Quòd si rursum ad negocia, & agendas causas propēsus uidearis,statim acclamat: Digna te cogitas,nam à negocijs abesse, iucunda quidem res est,sed humilis & ingloria. In hunc igitur protinus illud dicere conueniet:

Alcibiadis mutatio.

D

Assentator speculo cōparatur

Hospes nunc alius mihi quàm prius esse uideris.

Nil opus est amico,qui mecum mutet locum, qui mecum annuat, quandoquidem ista multò magis facit umbra,sed eo qui mecum uera loquatur, qui mecum dijudicet. Atq; una quidem adulatorē deprehendendi ratio hæc est. Alterū autem discrimen quod obseruandū inter similitudines,hoc est: Qui uerus est amicus,is nec imitatur omnia,nec facilè laudat omnia,sed optima tantum.

[handwritten margin note, partly cut off:] ...ratio obseru... adulationis

Nam socius esse amoris,haud cursus solet,

Quemadmodum inquit Sophocles. Imò per Iouem,in rectè factis, in honestarum rerum studio socius est amicus,non in peccando,nec in facinoribus. Nisi siquis insciens uitium & improbitatem ex conuictu & familiaritate sibi contraxerit,quemadmodum oculorum morbus contagio serpit & inficit uicinū. Sic enim ferunt Platonis familiares cōtractos humeros expressisse; item Aristotelis amicos balbutiem illius imirari solitos; rursus Alexandri regis familiares ceruicem inflexam, & in dicendo uocis asperitatē reddidisse; Sunt enim nonnulli,qui non sentientes ex alienis moribus

A moribus & ingenijs multa in se recipiūt. Verum adulatori prorsus id accidit, quod solet chamæleonti: Siquidem & ille colorum omnium exprimit similitudinē, præterquam albi. Itidem adulator quum sese similem præstare nequeat in his quæ digna sunt studio, nihil in turpibus inimitatum relinquit. Sed quemadmodum imperiti pictores, quum quæ pulchra sunt assequi nequeant, in rugis, ac uerrucis, & cicatricibus similitudinem repræsentant, sic assentator imitatur intemperantiam, superstitionem, iracundiam, acerbitatem in famulos, diffidentiam erga domesticos & cognatos. Nam præterquam quòd est suapte quoque natura procliuis ad deteriora, uidetur sibi ita longissimè abesse à uitio reprehensionis, si turpia imitetur. Suspecti sunt enim, qui quærunt meliora, quiq; amicorum erratis offendi, eaq; moleste ferre uidentur. Quæ quidem res & Dionysio Dionem, & Samium Philippo, & Cleomenem Ptolemæo suspectos & inuisos reddidit. Adulator autem simul & iucundus uideri studet & fidus, quasi præ magnitudine amoris ne malis quidem offendatur, sed in omnibus ijsdem ducatur affectibus, & ingenio consentiat. Vnde tales nec fortuitarum rerum, quæq; citra nostrum accidunt cōsilium, expertes esse uolunt: quin & simili morbo teneri se fingunt, assentantes ægrotantibus, & nec acutè cernere, nec audire, si cum lusciosis ac surdastris agant. Quēadmodū Dionysio cæcutiente, adulatores illius alius in alium impingentes, & patinas inter cœnandum deijcientes, simulabant & ipsi cæcutientiam. Nonnulli uerò magis etiam penetrantes in affectus, interius & altius insinuant sese, & usq; ad arcana similitudinem affectuum commiscent. Etenim quum senserint aliquos infeliciter duxisse uxorem, uel de filijs aut domesticis malè suspicari, ipsi suis non parcunt, sed queruntur de liberis proprijs, aut uxore, aut cognatis, aut familiaribus, arcana quædam crimina proferentes. Siquidē similitudo facit, ut magis affici tanquam uideant amici malis. Iamq; illi ceu datis obsidibus, effutiunt uicissim arcanarum rerum quippiam. Ast ubi effu-

B tierint, utuntur illis, metuūtq; fidei desertores uideri. Ego uerò noui quendam, qui uxorem suam eiecerit, ut amicus item suam repudiaret. Deprehensus est autem clanculum ad illam commeare, uel ad sese accersire, id quod etiā ab amici uxore animaduersum est. Vsqueadeo non nouerat adulatoris ingenium, qui credidit hos uersus Iambicos magis conuenire cancro quàm assentatori:

Est uenter omne corpus, undiq; obtuens
Oculus, suisq; bestia reptat dentibus.

Nam huiusmodi quidē est imago parasiti, & amicorū qui patellam sequūtur, & ad prandia præsto sunt, quemadmodū inquit Eupolis. Verū hæc quidē omittamus in præsentia, suo dicenda loco: at illud adulatoris artificium haud est prætermittendū: quòd si quid etiam imitatur honestū in eo quē assentando captat, tamē illi cedit uictoriā. Inter hos enim qui ueri sunt amici, nec ulla intercedit æmulatio, nec inuidia, sed siue pares fuerint in rectè factis, siue impares, æquo animo ferūt. At assentator, cui semper curæ est secundas agere partes, sic imitatur æqualitatē, ut superetur, sicq; inferior, omnibus in rebus uinci sese dicēs, præterquā in malis. Porrò in malis haud concedit illi primas: uerū si fuerit ille morosus, sese prædicat atræ bili obnoxiū esse: si ille fuerit superstitiosus, se dicit numine quopiam afflari rapiq;: si amarit ille, se dicit insanire: Immodice, inquit, risi: at ego, inquit, præ risu emoriebar. In bonis autē rebus cōtrà facit. Nam se quidem ait currere uelociter, sed illum uolare. Se quidem equitare mediocriter, sed quid, inquit, ad hunc Hippocentaurū? Poëta sum nō infelicis ingenij, nec pessimos omnino facio uersus, tonare uerò non meum est, sed Iouis. Et sic adulatur, ut ostendat sibi conatum honesti non defuisse, quū imitetur: sed dum non assequitur, uiribus destitui. Quantum igitur ad similitudinem attinet, huiusmodi notis dignoscere possis adulatorem & amicum. Cæterum quoniā, uti iam dictum est, delectatio quoq; communis est ambobus, neque enim minus uir bonus

Adulator chamæleonti similis.

C delectatur amicis, quàm malus assentatoribus, age distinguamus & hanc partem. Est autem distinguendi ratio, ut ad suum finem delectatio referatur, id quod hunc ad modum consideres licebit. Habet unguentum fragrantiam, habet & pharmacū, sed hoc interest, quòd illud ad nihil aliud quàm ad delectandum paratum est, in hoc uerò quòd purgat, quòd calefacit, quòd carne uulnus obducit, præter hāc uim, obiter etiam bene olet. Rursum pictores iucundos colores ac tincturas miscent: sunt autem & medicorum nonnulla pharmaca, aspectu iucunda, coloribusq; non inamœnis. Quî differunt igitur? Nimirum hoc, quòd usus fini discernuntur. Ad consimilem ergo modum, amicorum mutua beneuolentia in re quapiam honesta frugiferáque habet quiddam quod oblectet, uelut aditum ad uoluptatem. Aliquoties autē lusibus, conuiuijs, uino sese oblectant, nonnunquam iocis ac facetijs inter se ueluti condimentis honestarum ac seriarum rerum utuntur. Vnde & illud dictum est:

Oblectant animum uario sermone uicissim. Item illud:

Indiscretus amor fuit, indiscreta uoluptas.

Verum unum hoc agit adulator, unum hoc spectat, ut semper uel lusum aliquem, uel rem, uel orationem ad uoluptatem comminiscatur, & arte condiat. Sed ut rem in pauca conferam, adulator quo delectet, nihil non faciendum sibi putat: at amicus semper faciens quod oportet, sæpe iucundus est, sæpe molestus, nec hoc cupiens, nec illud fugiens, si quidem esset utilius. Sicut enim medicus quū expedit crocum & nardum immiscet pharmacis, atqueadeo sæpenumero & lauat placidè, & alit benignè, nonnunquam his prætermissis, castorium immittit,

Vtilitati studet amicus.

Aut graue olens polium, uirus inamabile cuius,

Aut tritum elleborum cogit ebibere, nec hic molestiam, nec illic iucunditatem ceu finem spectans, sed utrisque modis ad idem tendens, nempe ut eum quem curat, ad meliorem adducat ualetudinem: Itidem amicus, nonnunquam efferens ac de-

D lectans amicum, laude & beneuolentia ad honestum adducit, uelut ille apud Homerum:

Teucer amice mihi Telamonie, ductor Achiuūm,

Fac isto iaculere modo. Et illud:

Pòst equidem quinam diui obliuiscar Vlyssis?

Rursum quum coërcitione est opus, tum sermone mordaci, castigatoriaq; libertate tangens ait:

Insanis Menelaë, nec hæc dementia quicquam

Profuerit tibi. Nonnunquam facto simul & dictis corripit. Quemadmodum Menedemus Asclepiadis amici filium, luxuriosum & incompositæ uitæ excludens, nec alloquens, sobrium reddidit. Et Batto scholam interdixit Arcesilaus, quum uersum in Cleanthem fecisset in comœdia. Cæterum posteaquam Cleanthi satisfecisset, factique pœniteret, recepit hominē in gratiam. Oportet enim sic amicum contristare ut prosis, non oportet autem contristando tollere necessitudinem, sed dolore ceu mordaci pharmaco conueniet uti, quod seruet & incolumem reddat eum qui curatur. Vnde sicut musicus, itidem & amicus, ad honestatem & utilitatem utens mutatione, dum quædam concedit ac remittit, quædam intendit, sæpe quidem iucundus est, semper autem utilis. Contrà assentator, semper eadem formula, eodemq; tenore, quod delectat, & ad gratiam facit, assonare solitus, neque facto nouit expugnare, neque dicto molestus esse, tantum quod illum uelle uiderit, id sequit̄, semper ad illius uocem concinens & concordans. Quēadmodum igitur Xenophon narrat, Agesilaum libenter ab his laudari solitum, qui non dubitarent & uituperare, ita putandus est amicè iucundus & blandus esse, qui quandoq; possit contristare amicum, ac resistere. Consuetudinem autem perpetuò iucundam, & ad immodicā gratiam obseruientē, omnique carentem morsu, suspectam

A ctam habere conuenit, atque adeo Laconis illud in promptu habere, qui Charillũ regem laudante quopiam, quonam, inquit, pacto hic bonus esse possit, qui ne malis quidem acerbus est? Aiunt itaque quosdam tauris œstrum in aurem inserere, & canibus item uermiculum quem Crotonem uocant. Adulator autem ambitiosorum aures laudibus occupans, & affixus, haud facilè excutitur. Vnde iam maximè uigilanti iudicio fuerit utendum, & obseruandũ, utrum ea laus rei tribuatur, an homini. Rei tribuitur, si magis laudent absentes quàm præsentes, si ijdem uelint eadem, suspicientes non nos solum, sed quoscunq; consimiles, ac non modò hæc, modò diuersa tum dicant, tum faciant. Ad hæc, quod est omnium maximum, considerandum est, si non senserimus ipsi nosmetipsos uel pœnitere, uel pudere eorum de quibus laudamur, ac non optare potius diuersa à nobis facta dictáque fuisse. Siquidem domesticum animi iudicium reclamans, nec agnoscens eiusmodi laudes, haud corrumpitur, aut tangitur affectibus, nec assentatoribus capi potest. Verum haud scio quo pacto complures in rebus quidem aduersis consolationem non ferunt, sed magis hos admittunt, qui unà secum lamentanẽ ac deflent. Porrò quum errauerint, ac deliquerint, si quis eos coarguerit, mordacique reprehensione pœnitudinẽ inducere conet, hunc hostẽ & criminatorẽ esse ducunt. Qui uerò collaudet ac prædicet quæ fecerint, eum amplectuntur, hunc beneuolum & amicum esse putant. Iam uerò qui factum aut dictum, quicquid illud fuerit, quod uel serio dixerit, uel falsè in quempiam luserit, laudant & applaudunt, ij solum ad præsens, ac statim noxij deprehenduntur. Ast qui laudando penetrant ad ipsos mores, & his corrumpendis adulantur, perinde faciunt ac famuli solent, qui non de aceruo, sed de semine furantur. Nam dum uirtutis uocabula uitijs tribuunt, nimirum inficiunt affectum actionum seminariũ, & habitum animi, unde ceu fonte omnia uitæ officia proficiscũtur. Scribit enim Thucydides, in seditionibus ac bellis, solitam uocabulorum dignita-

B tem non ijs tribui factis quibus oportebat, sed accõmodari ijs quæ fiebant. Siquidẽ audacia temeraria, fortitudo contentiosa iudicabatur, cunctatio prouida, timiditas decora. Contrà modestiæ nomine prætexebatur ignauia, & diligens in omni re prudentia, segnities habebatur. Cæterum in adulationibus perspicere & cauere cõuenit luxum liberalitatis nomine fucatum, timiditatem cautelæ, temeritatem celeritatis. Rursum sordes frugalitatis palliatas uocabulo, tum eum qui fœdis amoribus est deditus, appellatum comem & amãtem: iracundum autem ac præferocem, dictum magnanimum: porrò uilis abiectiq; animi hominem, uocatum humanum. Quemadmodum alicubi scribit & Plato, amantem quoniam adulator est ijs quos amat, eum qui simis est naribus, amabilem appellare; qui naso sit adunco, regalem; qui nigri sint, uiriles: qui candidi, deorum filios. Porrò mellei cognomen, prorsus amantis esse fucum, diminuentis, facileq; ferentis amati pallorem. Quanq̃ cui persuasum est, ipsum esse formosum, quum sit deformis, aut procerum esse, quum sit pusillus, is nec diu tenetur hoc errore, & leui afficitur incommodo, nec eo quidem immedicabili, uerum quum uitia uirtutũ nominibus laudantur, ut iam pecces non modò nõ dolens, sed gaudens etiã, detrahiturq; peccatis pudor: ea nimirũ res Siculos subuertit, q; Dionysij Phalaridisq; crudelitatẽ, iustitiam, & sceleratorũ odiũ uocarent adulatores. Eadẽ Aegyptũ perdidit, q; Ptolemæi muliebritatem, afflatus, eiulatus, liliorũ ac tympanorũ insculpturas, religionẽ deorũq; cultũ appellarent. Eadẽ Romanorũ mores tam integros ad nihilum redegit, ac sustulit, quòd Antonij delitias, libidines, ac uiscerationes ita blandiẽtes extenuarẽt, ut humanitatẽ & hilaritatẽ uocarẽt, indulgẽte illi potentia fortunaq;. Porrò quæ nã alia res Ptolemæo infulam ac tibias addidit? Quid aliud Neroni tragicũ addidit ornatũ? quid personã & cothurnos induit? An non assentatorum laudatio? Iam reges plerіq;, nonne si quũ musicantur, uocantur Apollines; quum inebriantur, Bacchi; quum luctantur, Hercu-

C les, in omne dedecus gaudentes adulatione abducuntur? Quapropter potissimum in laudibus cauendus erit assentator, id quod nec illum ipsum fugit, sed miro artificio cauens ne suspectus sit, siquē nactus fuerit splēdidē cultum gloriosum, aut agre stem crassa uestitum tunica, tum toto utitur naso. Quemadmodum Struthias insultans Bianti, ac laudibus in stuporem illius debacchās: Plus, inquit, bibisti quàm rex Alexander. Item quum risu Cyprium incesseret. Quòd si uiderit eos nasutiores, maximè si conspexerit animaduertentes, ac regionem hanc, ac locum, ne possit adulator occupare, custodientes, tum non statim laudem inducit, sed procul discedens, longisq; circumactus ambagibus, tandem accedit, nullo strepitu, ceu beluā manu cōtrectans ac palpans, tentansq;. Interdum enim aliorum de illo laudes renunciat, rhetorum exemplo, alienam inducens personam, dicens in foro se hospitibus quibusdam, aut senibus admodum libenter astitisse, multa, & ea quidē bona de illo referentibus, & illius uirtutes admirantibus. Rursum aliquoties leuibus quibusdam & falsis criminibus confictis, & in illum compositis, perinde quasi ea ab alijs audierit, accedit festinabundus, ac serius rogans, ubinam hoc aut illud dixerit feceritq;. Tum ubi negarit ille, sicuti consentaneum est, hac ipsa occasione tenens hominem, in laudes conijcit. At ego mirabar, inquit, si tu cuiquam amicorum maledixisses, qui ne inimicis quidem soleas. Mirabar si tu occupasses aliena, qui tam multa largiare de proprijs. Rursum alij pictorū in morem, qui quo quædā illustriora reddant, ac splendidiora, addunt in propinquo umbrosa quædā & obscura, ita clàm laudant & alunt eorum uitia quibus adulantur, dum his cōtraria uituperant, insectantur, carpunt, ac derident. Siquidem apud luxuriosos, auaros, ac sceleratos, improbos, quiq; sibi diuitias fœdis modis pepererunt, frugalitatem rusticitatis nomine uituperāt, sua contentum esse sorte, iustitiamq; hominis nihil audentis esse dicunt, quiq; sit imbecillis ad capessenda negocia. Cæterum ubi uersantur cum inertibus & ocio deditis, ac me
D diam ciuitatis lucem fugientibus, non pudet illos reipublicæ administrationē, alienorum negociorum laboriosam gestionem appellare, & magistratus honorem, inanem uocare gloriam ad nihil utilem. Iam uerò nonnunquā & rhetorica adulatione traducunt philosophum, & infamāt, & apud lasciuas mulierculas magni fiunt, dum matronas uno contentas, & uirorum amantes, rusticas & alienas à Venere uocant. Est autem illud omnium sceleratissimum, quòd nec à seipsis temperant adulatores. Nam quemadmodum luctatores suum corpus humiliant, ut deijciant alios, sic illi uituperando seipsos, clanculum huc irrepunt, ut alios laudent. Timidum, inquiunt, sum mancipium in mari, à laboribus abhorreo, insanio iracundia, si quis mihi maledixerit. Verum in hoc quidem nihil est mirum, neque uitio tribuendum, quanquā is qui uerè sit homo, cuncta placidè, citraq; molestiam tolerat. Quòd si quis fuerit, qui sibi plurimum sapere uideatur, cupiat seuerus ac rigidus uideri, semper Homericum illud ueluti præ rectitudine quadam animi in medium adferens:

Tytide, neq; ualde probes, neq; uituperes me.

Hunc non hac artifex assentator aggreditur uia, sed est alia quædam ars qua captet hominem. Accedit enim de suis ipsius negocijs, ut uidelicet prudentia præstantiorē consulturus, ac se malle quidem alijs molestum esse posse familiaribus, cogi tamen, ut illi negocium exhibeat. Nam quò confugiamus, inquit, quum opus est consilio, aut cui fidem habeamus? Deinde posteaquam audierit, quicquid illud sit quòd ille dixerit, ita discedit, ut confirmet se oraculum accepisse, non consilium. Quòd si quē uiderit, qui facundus & eruditus haberi studeat, huic aliquid suorum scriptorū exhibet, orat uti legat & emēdet. Porrò Mithridati regi, rei medicæ studioso, quidā amici & secandos & urendos sese præbuerunt, factis non uerbis adulantes. Siquidem testimonium esse uidebatur artis quòd illi crederent,

Sanè uaria est forma deorum,

Cæterum

A Cæterum illud dissimulatum laudationis genus, diligentiorem requirẽs cautionẽ, arguendum & aperiendum est, quod data opera, absurda quædam profert consilia monitaq;, & correctiones nihil ad rem pertinentes. Etenim dum nihil refellit, omnibus annuit, approbat omnia, & ad singula succlamat, bene dictum, satis factum, nimirum palàm intelligitur,

Rogare studio, cæterum aliquid persequens
Hoc agere, ut laudet, ac laudatum magis exoculet.

Ad hæc, sicuti quidam poëticen definierunt, tacentem esse picturã, sic & adulatio nonnunquã tacendo laudat. Vt enim qui uenantur ita magis fallere solent quæ captant, si non hoc agere, sed uel iter facere uel pascere greges, uel agricolare uideantur, sic adulatores tum maximè mouent laudando, quum uidentur non laudare, sed aliud quiddam agere. Nam qui locum cedit ad consessum uenienti, & qui loquens apud populum aut in curia, si senserit diuitem aliquem uelle loqui, obticescit interim, locum simul & orationem illi cedens, silendo magis declarat, quàm alius clamore, quòd illum superiorem & sapientia præstantiorem existimat. Vnde cernere licet istos prima sedilia in recitationibus & spectaculis occupantes, non quòd ipsi se dignos his arbitrentur, sed quo cedentes diuitibus, eis adulentur. Item uidere est illos in comitijs & concilijs primas dicendi partes occupare, mox eas cõcedere potentioribus, ac facillimè in diuersam ire sententiam, si potens, aut diues, aut nobilis fuerit qui contradicit. Atque hac nota potissimum istiusmodi concessiones illorum & delationes oportebit deprehendere, quòd haud concedant usui rerum, neq; uirtuti, neque ætati, sed opibus, & nobilitati. Nam Apelles pictor assidenti sibi Megabyze, & nescio quid de lineis & umbris loqui conanti, Vides, inquit, hos pueros Melidem colorem terentes? hi tacentem te suspiciebant, purpuram & aurum admirabantur, at ijdem nunc derident, posteaquam de his loqui cœperis, quæ non didicisti. Et Solon Crœso de felicitate percontanti, Tellum quempiam Atheniensem obscurum hominem, ad hoc Bitonem & Cleobim, pronunciauit esse feliciores. At assentatores, reges, diuites, ac primates, non felices tantum ac beatos prædicant, sed ijsdem & in prudẽtia, in artificio, in uirtute primas tribuunt. Hæc quum ita habeant, sunt qui Stoicos nec audire sustineant, quum sapientem simul & diuitem, & formosum, & clarum, & regem appellant. Adulatores autem qui diues sit, eum simul & rhetorem & poëtam, quòd si uisum sit, etiam pictorem ac tibicinem faciunt. Insuper & pedibus celerem, & robustum, dum illi succumbunt inter luctandum, & in cursu superantur, Sic enim Crisson Himeræus, cursu contendens cũ Alexandro, data opera uincebatur: quod quidem sentiens rex, indignè tulit. At Carneades dicere solitus est, diuitum & regum filios nihil rectè neq; bene discere, præterq; equitare, propterea quòd his assentetur præceptor in exercitatione literarum, usq; laudans quicquid dixerint, aduletur & is qui colluctatur, cedens ac submittẽs sese. Porrò equus haud intelligens neq; cogitans, priuatus quis sit, an magistratus, diues an pauper, præcipitat quisquis ignarus sit equitandi. Stulta igit̃ & aspernanda, quæ dixit Bion: Siquis agrum laudando feracẽ & frugiferũ reddere queat, non uidere errare, qui id facere malit, quàm fodere & fatigari. Ad eundẽ modũ haud absurdè facere uideat̃, qui laudet aliquẽ, si ei quem laudat, utilitatẽ ac frugẽ adferat laudando. Nam ager quidẽ nihilo deterior redditur quũ laudat̃, at qui hominẽ falsò præterq; meritum laudant, tumidũ illum reddunt ac perdunt. Ac de his quidẽ hactenus satis dictum est, superest ut de loquendi libertate uideamus. Itaq; quemadmodũ Patroclus Achillis induens arma, & equos in pugnam educens, solam hastam Peliacam non ausus est attingere, sed hanc omisit, sic cõueniebat ut adulator, quum amici cultum & supellectilẽ adumbrat, hucusq; notas & insignia imitat̃, solam loquẽdi libertatem, tanq̃ eximiũ amicitiæ gestamen, graue uidelicet, ingens, & ualidũ, intactam

B

Megabyzũ ponit Politia. Miscel. cap. xlviij. In Suida quoq; Μεγάβυζος legitur.

C & inimitatam relinqueret. Verum quoniã, cauentes ne in iocis, aut uino, dicterijsq;
& lusibus deprehendantur, iam ad supercilium & seueritatẽ rem transferunt, & adu
lantur austeritatis prætextu, reprehensionem quandam & admonitionẽ admiscen-
tes, age ne id quidem inexploratum relinquamus. Quemadmodum igitur in Me-
nandri comœdia falsus Hercules inducitur, clauam gestans, non grauem, neque ro
bustam, neq; rigidam, sed molle quoddam & inane figmentum, sic arbitror assenta
toris libertatem ijs qui capiunt experimentum, mollem uideri, minimeq; grauem,
neq; rigorem habentem, sed idem facientem quod solent muliercularum capitibus
Struices, id est ceruicalia. impositæ struices, quæ quum uideantur earum capitibus reniti & resistere, cedunt
magis & obsecundãt. Itidem & ista fucata dicendi libertas, quum inane, falsum, &
cauum habeat pondus, attollitur quidem ac tumet, ut subsidens & contrahens sese,
capiat & pariter abripiat, in illum sese conijcientem. Nam uera & amica libertas,
peccatis imminet, salutarem ac medicam adferens molestiam, non secus atq; mel,
quod ulcerosa mordet, ac repurgat, alioqui iucundum & utile. Sed huic rei suus da
bitur sermo. Adulator autem in cæteros quidem acerbus, & uehementer asper, &
inexorabilis uidetur. Nam suis famulis grauis est, cognatorum ac familiarium erra
ta grauiter incessit, nec externorum quenquam aut miratur, aut reueretur, sed fasti-
dit ac despicit ignoscens nemini, sed deferens ac calumnians, ut alios ad iram insti-
get, hoc modo captans famam & opinionem hominis uitijs infesti, ut nec in hos ui
deatur studio temperare à libera obiurgatione, neq; quicquam ad gratiam uel face-
re, uel dicere. Deinde idem in ueris ac magnis eorum quibus adulatur peccatis,
nihil se scire nec intelligere simulans, ad errata leuissima, nihil ad hoc pertinentia,
mire concitatur, magnoq; clamore & acrimonia iurgatur, siquod uas neglectum ia
cere conspexerit, si parum splendidè habitantem, si parum diligenter à tonsore cu-
ratum, si togam, canem, aut equum parum, ut oportet, curatum uiderit. Cæte-
rum parentum contemptus, liberorum neglectus, uxoris contumelia, fastus in
D familiares, pecuniarum absumptio, nihil hunc mouent, in his elinguis est, in his
timidus, perinde quasi Aliptes Athletam inebriari, scortarique sinens, circa Lecy-
thum & † frictum morosus sit, aut si grammaticus puerum de tabula, déque stylo ca
† στλεγγίς, id est, ξύστρα, genus ollæ. stiget, porrò solœcismum aut barbarismum cõmittentem audire se dissimulet. Ta-
lis enim est adulator, qualis sit is qui in imperito ridiculóque oratore, nihilq; di-
cente quod ad causam pertineat, de uoce cauilletur, & grauiter accuset, quòd fri-
gidam potans, corrumpat arteriam, aut si iussus scripturam malam & imperitam
emendandi causa percurrere, causetur quòd crassior sit charta, ac non magis scri-
ptorem ipsum malum ac negligentem appellet. Ad hunc modum adulatores &
Ptolemæo quum discendi cupiditas uideretur, de lingua, de uersiculo, de histo-
riola digladiantes, ad mediam usque noctem reluctabantur. At uerò sæuienti, fe-
rocienti, tympanis utenti, uectigalibus oneranti populum, nullus è tam multis ob-
sistebat. Non aliter ergo, ac si quis hominis tubera fistulasq; habentis, medico ferro
pilos incidat & ungues, sic assentatores, obiurgandi libertatem his admouent parti
bus, quæ nõ dolent neq; molestiam adferunt. Quin etiam sunt & his astutiores nõ-
nulli, qui ipsa reprehendendi libertate, ad gratiam & uoluptatem utuntur. Quemad
modum Agis Argiuus, quum Alexander ridiculo cuidam ingentia daret munera,
præ inuidia ac dolore exclamauit: O rem uehementer absurdã. At postquã Alexan
der ira percitus conuersus ad illum dixisset, & quid tu tandẽ ais? Fateor, inquit, me
molestè ferre & indignari, quũ uideã uos omnes è Ioue prognatos, æquè adulatori
bus & ridiculis hominibus delectari. Siquidẽ & Hercules Cercopibus quibusdã &
Bacchus Silenis delectabatur, & apud te uidere licet, huiusmodi magni fieri. Sed
quũ aliquãdo Tiberius Cæsar in senatũ uenisset, surgens adulator quidã, ait homini
bus liberis libere loquendũ esse, nihilq; metu dissimulandũ, neq; quicquã reticendũ
corum

A eorum quæ ad publicam utilitatem pertinerent. His uerbis quũ omnes excitasset, factóq; silentio, & ipso etiã auscultante Tiberio, Audi Cæsar, inquit, in quo te quidem culpamus omnes, etiamsi nemo palàm audet dicere. Negligis teipsum, corpusq; tuum exponis pro nobis, solicitudinibus & laboribus illud conficiens, nec interdiu, nec noctu quiescens. Huiusmodi multa quum ille dixisset, aiunt oratorem Caium Seuerum subiecisse: ista libertas hunc hominem exitio dabit. Atq; hæc quidem leuiora sunt, sed illa sanè periculosa, & stultorum animos inficientia, quoties diuersos morbos ac uitia criminãtur his, quibus laborat is, cui palpantur. Quemadmodum assentator Himerius Athenis diuitem quendã sordidissimum, & auarissimum, ueluti per contumeliam luxuriosum, reiq; familiaris indulgenrẽ appellauit, addens futurum, ut unà cum liberis aliquando misere egeret. Aut rursus quũ luxuriosis & profusis parsimoniam ac sorditiem exprobrant, ueluti Neroni Titus Petronius, aut quum principes crudeliter & acerbe subiectis imminentes admonent, ut abijciant immodicam humanitatem, intempestiuamq; & inutilem misericordiam. His affinis est & ille, qui stupidũ ac bardũ hominẽ, perinde cauere sese ac metuere simulat, quasi callidũ quempiam ac uersutũ. Item qui inuidum ac semper maledicere carpereq; gaudentem, si quando compulsus fuerit celebrem aliquẽ uirum laudare, reprehendit, eiq; contradicens, tanquã hoc uitio morbóq; laboret, laudas, inquit, homines nihili? Quis enim est iste, aut quid unquã magnificum uel fecit, uel dixit? Porrò in amoribus potissimum insidiantur ijs quos captant, quo magis accendant. Etenim quum germanos inter se dissidentes uiderint, aut à liberis parentes haberi despectui, aut maritos malè de uxoribus suspicari, tum nec admonẽt, nec accusant, sed magis ac magis instigant: Non sentis, inquiunt, teipsum harum rerum esse causam, qui nimium obsequentem ac modestum te illi præbeas? Quòd si quis iracun-
B diæ pruritus ex ira & zelotypia subortus fuerit in amicã, aut adulteram quã amat, ibi præsto est adulatio, splendidam imitans libertatem, ignẽ igni, quod aiunt, adijciens. Accusat & in ius uocat amantem, quòd multa parum amatorie, multa dura ac reprehendenda fecerit: O ingrate, inquit, & immemor crebrorũ suauiorũ. Sic Antonio quum Aegyptiam amaret, & incensus esset, amici persuadebãt, ipsum ab illa adamari, & conuiciantes rigidum ac superbum uocabant. Mulier, inquiebant, relicto regno tam opulento, tamq; felicibus familiaritatibus, amore deperit, tecum militans, concubinæ cultu specieq;.

Ast immota tibi duro sub pectore mens est
Qui illam negligas afflictam.

Ille uerò non libenter admittens reprehensionem, uelut illi faceret iniuriam, & sic huiusmodi gaudens accusatoribus, ut non æquè laudatoribus, haud sentit sese simulata reprehensione magis etiam deprauari. Talis obiurgandi libertas similis est lasciuientium mulicrcularum morsibus. Excitat enim tantum ac titillat, & hoc ipso quòd dolorem facere uidetur, delectat. Non aliter ac uinum alioqui remedium efficax aduersus cicutam, si pariter utrunq; commiscuerint, planè uim ueneni reddũt immedicabilem, quòd uini calore celerius ad cor penetret: Ita callidi quidam intelligentes liberam admonitionem efficax esse remedium aduersus adulationẽ, ipsi libertati monendi adulationem admiscent. Proinde nec Bias rectè dixisse uidetur, quum interroganti, quod esset animal omnium maximè noxium, responderet: Inter immitia tyrannus, inter mitia adulator. Verius enim dixisset, quòd inter adulatores mansueti sunt hi, qui in balneis & circa mensas uersantur. At uerò qui in penetralia, & gynæcea, curiositatem, calumniam, malitiam perinde quasi retia quædam intendit, hic immitis, ac ferus, & intractabilis. Cæterum una cauendi ratio uidetur esse, si cognouerimus semperq; meminerimus, quòd quum animus noster duas habeat partes, alteram ueram, honestis gaudentem, rationi obtemperantem, alteram

C rationis expertem, mendacijs gaudentem, affectibus obseruientem: amicus quidē semper in potiorem partem cōsulit, & huic patrocinatur, medicorū exemplo, quod sanū est id augens ac tuens: adulator aūt brutæ, & affectibus obnoxiæ parti assidet, hanc scabit ac titillat, huic persuadet, & abducit à ratione, pernitiosam quandā mollitiem illi moliens inducere. Ergo quemadmodū cibi nōnulli sunt, qui neq; sanguini sunt adiumento, neq; spiritibus, neq; neruis, aut medullis uigoris aliquid addunt, sed pudenda modò permouent, aluū tumefaciunt, & carnē gignunt subputrem & flaccidam, sic assentatoris oratio nihil addit sobrietati, nihil prudentiæ, sed eum aut amoris delectatione quadam delinire, aut stultam incitare iracundiam, aut inuidiā irritare, aut animi fastum inducere, molestum & inanē, aut in dolore collachrymari, aut difficultatem morum, & illiberalitatem ac pertinaciam, semper delationibus quibusdam, & præsensionibus turbulentam, ac suspicacem reddere, non ignorabit quisquis animaduerterit. Semper enim alicui imminet animi morbo, hunc premit & urget, Bubonis in morem, undiq; putribus & inflāmatis animi partibus incumbens. Si irasceris, ulciscere, inquit: si cōcupiscis, † fruere: si times, fugiamus, inquit: si suspicaris, crede, inquit. Quòd si in huiusmodi perturbationibus anim... non queat facilè deprehendi, propterea quòd ratio uehementia, magnitudineq; cupiditatum excutiatur, in alijs ansam magis præbebit, & in illis sui similis. Siquidem ubi contigerit amicū suspicari, ne quid peccarit crapula, aut si quid de balneo, deq; cibo dubitet, ibi amicus coërcebit hominem, admonebitq; ut sibi caueat, ac uitet periculum. Contrà adulator in balneū pertrahit, iubēs ut superiori peccato nouū aliud addat, neq; sinat corpus cohibitū segnescere. Quòd si uiderit illū ad iter seu nauigationē, aut aliud quippiam agendū ob mollitiem parū animatum esse, nō dicit urgere tempus, sed nihilo minus effecturū, si uel differat, uel aliū miserit. Porrò si pollicitus sit

† ὤνησο

D familiari cuipiam se mutuo daturum pecuniam, & pœnitet quidem promissi, cæterum pudet negare, ibi adulator ad peiorem additus lancem, suo consilio bilancem impellens, uerecundiam illam excutit, iubens eum rebus suis parcere, quippe qui multa insumat, quiq; multis suppeditare cupiat. Vnde nisi ipsi non sentiamus nos ipsos cupidos esse, impudenter facere, ignauos esse, nihil nos fallet adulator. His enim affectibus ille semper patrocinatur, libere reprehendens ubi uelis ab his discedere. Atq; hisce quidem de rebus hucusq; satis dictum est, deinceps ad utilitatem & obsequia nostra se conferat oratio, quandoquidem in his quoque sic confunduntur omnia, ut difficillimum sit adulatorē ab amico distinguere, dum & ille uidetur impiger, & ad omnia promptus, nihilq; recusans. Nam ut ueritatis iuxta Euripidem, simplex est oratio, sic & amici mores simplices sunt, synceri, fucoq; carentes, uerū adulatoris mores, quorum per se morbidi sunt, multis ac doctis opus habent pharmacis, atq; adeò nouis & exquisitis. Vt igitur in cōgressibus, sic se habet amicus, ut quum neq; dicat quippiam, neque audiat, tamen aspectu risuq; beneuolentiam, uerumq; pectoris affectum tacite dans ac uicissim accipiens prætereat. Ast assentator currit, affectat, salutat eminus, si prior uisus, appellatus fuerit, excusat sese testibus adhibitis, sæpius & cū iureiurando. Sic & in negocijs permulta prætermittūt amici minuta, nusquam exacte diligentes, nec usquā curiosi, neq; semetipsos in quoduis obsequiū ingerētes. At hic in huiusmodi rebus assiduus, ac perpetuus, & infatigabilis, alij nemini locum dans, neq; spatium inseruiendi, sed exigens uti sibi mandet, & si mandatum non fuerit, moleste fert, uel potius prorsus exanimatur, & obtestatur deos. Ergo & ista quoq; significant ijs qui sapiunt, non ueram, neq; synceram amicitiam, sed meretriciam quandam citius complectentem ijs, quos id facere cōuenit. Quanquam primū in pollicitationibus animaduertendum est adulatoris & amici discrimen. Siquidem rectè dictū est illud à nostris maioribus, hanc amici pollicitationem esse,

Si præ-

A Si præstare queam, & fuerit præstabile nobis. Rursus adulatoris hanc:
Dic quicquid uersas animo. Tales enim inducunt Comici.
Nicomache me fac militi isti opponite,
Flagris nisi illum peponem totum fecero,
Reddideroq; illi os mollius uel spongia.

Adde his quòd amicis nemo cõmodat operam in negocio peragendo, nisi prius su scipiendi negocij consilium approbarit, sed ita demũ postquã probarit, statueritq; rem uel ad honestatem, uel ad utilitatem pertinere. Contrà adulator, etiã si quis eũ de suscipiendo negocio consulat, suamq; uelit aperire sententiam, is tamen quoniã non solum concedere amico & gratificari studet, uerumetiam metuit ne ueniat in suspicionẽ quòd detrectet, fugiatq; laborem, accõmodat sese ad illius cupiditatem, eamq; magis instigat. Siquidem nulli diuitum, neq; regum facilè est dicere illud:

Mendicus utinam sit mihi, uel si libet
Mendicum & infra, qui mihi uolens bene
Timore posito, possit ex animo loqui.

Sed quemadmodum Tragœdiarum histriones egent amicorum choro concinentium, aut spectatoribus applaudentibus, itidẽ & illi. Vnde Merope in Tragœdia monet ad hunc modum: Hos fac amicos, qui tibi concedere
Nolint, at istos improbos, ad gratiam
Inseruientes, ac uoluptatem, tuæ
Excludat & procul arceat claustrum domus.

At isti præpostere faciunt, dum eos qui non concedant in disceptationibus, sed resistunt, suadentes quod conducibilius est, abominantur & auersantur. Cæterũ qui callidè ad gratiam obsecundant abiectos & impostores, non solum intra domus septa, uerumetiam in affectus & arcana recipiunt negocia. Quorũ qui simplicior est, B censet haud conuenire, neq; dignum se iudicat, qui in tantarũ rerum conciliũ adhibeatur, sed ministrũ & adiutorem se præbet. Porrò qui uersutior est, adest quidẽ in deliberando, simul adducit supercilia, simul annuit uultu, loquitur aũt nihil. Quòd si ille dixerit quid sibi uideat, Papæ inquit, paululo me anteuertisti loquẽdo. Nam istuc ipsum ego dicturus eram. Sicut enim mathematici dicũt superficies & lineas per se nec inflecti, nec extendi, nec moueri, quũ res sint intellectus, non corporeæ, cum corporibus autem unà flecti, & extendi, & loco moueri, quorum sunt extremitates, sic adulatorem comperies semper cum alijs confitentẽ, sententiam dicentem, intelligentem, irascentẽ, ut in his sanè facillimum sit discrimen animaduertere. Sed multò adhuc facilius, in inseruiendi modo. Siquidẽ officium quod ab amico proficiscitur, ceu uiuũ quoddã animal, uires maximè proprias in intimis habet, nihil autẽ accedit ostẽtationis aut plausibilitatis, quin sæpenumero fit, ut quemadmodũ fidus medicus ægroto nesciente sanat, sic amicus prosit, uel congrediens, uel discedens, ignorante amico negociũ illius curans. Huiusmodi fuit Arcesilaus tũ in alijs, tum erga Apellem Chium, quem ægrotantem quũ egere quoq; cognouisset, reuisit hominẽ, & decem drachmas adferens, & assidens proximo: Hic, inquit, nihil est præter Empedoclis elementa, uidelicet hæc,

Ignem & aquam, terramq; & sphæras ætheris alti.

Ac ne cubas quidẽ satis cõmode, simulq; mouens illius ceruical, clanculò pecuniam subiecit. Quam simul atq; reperisset anicula quæ inseruiebat ægrotanti, & admirans quid esset, Apelli retulisset, ridens ille: Arcesilai, inquit, hoc furtum est. Et in philosophia sanè filij nascuntur similes parentibus. Lacydes enim Arcesilai familiaris, Cephisocrati læsæ maiestatis crimen deprecãti unà cum reliquis amicis aderat; at quũ accusator anulũ postulasset, isq; tacite demisisset, Lacydes sentiẽs, imposito pede contexit. Erat autẽ in eo anulo, quo coargui poterat. Inficiatus est igitur Ce-

C phisocrates. Deinde iudicibus agenti gratias, unus quispiam illorũ, qui sicuti uide-tur, rem cõspexerat, iussit uti gratias ageret Lacydi. Atq; id quidẽ factũ narrabatur, quũ Lacydes ipse nemini retulisset. Hoc pacto deos etiam arbitror plerunq; benemereri de mortalibus, ut non sentiant benemereri, & ob idipsum benefacere, quòd suapte natura gaudeant benefacere. Rursum adulatoris officiũ nihil habet iustũ, nihil uerũ, nihil simplex, neq; liberale, sed sudorẽ, discursationem, clamorẽ, & uultus contractionẽ, quæ speciem & opinionẽ prębeat rei laboriosæ, magnoq; studio curatæ, nõ aliter quàm operosa quædã pictura, coloribus impudẽtibus, uestibus inflexis ac fractis, rugis & angulis id affectans, ut rem euidenter repræsentare uideat. Quin grauis etiã & molestus est, quoties errores quosdã, & curas pro illo susceptas cõmemorat, deinde simultates cũ alijs susceptas, deinde molestias innumerabiles, & ingentia mala recenset, ut dicere possis, nõ tanti sunt illa, ut hæc ferã. Nam omne beneficiũ si exprobretur, molestũ est, & gratiã perdit, nec ferri potest. At adulator nõ tum exprobrat beneficiũ postquam pręstiterit, sed iam quũ pręstat protinus exprobrationem & pudorem admiscet. Amicus aũt si necesse fuerit, rem quidẽ ipsam modestè narrat, de se uerò nihil loquitur. Sic & Lacedæmonij quũ Smyrnæis egentibus cõmeatum misissent, atq; illi beneficiũ cœpissent extollere, occupantes, nihil magni est, inquiunt, hæc enim collegimus, unius diei prandio nobis & iumẽtis detracto. Siquidẽ huiusmodi beneficentia nõ solum liberalis est, uerum etiã accipientibus iucundior, propterea quòd citra magnũ benemerentiũ incõmodum conferri uideatur. Ergo non in hoc potissimũ possis hominis naturã cognoscere, quòd adulator inseruit molestè, & pollicet facilè, sed longè magis hoc, quòd amicus inseruit in rebus honestis, adulator turpibus: hic ad gratiã, ille ad utilitatẽ. Siquidẽ amicus non quemadmodũ censuit Gorgias, sibi quidẽ in rebus iustis amicũ obsequi uolet, inseruiturus tamen illi sæpenumero in rebus etiam non iustis:

Dij tacite iuuant.

Nam sano adesse haud desipiscenti solet.

D Itaq; potius illũ dehortabitur ab his, quæ nõ decent. Quòd si non patietur ille, tum bellũ erit uti eo, quod Antipatro dixit Phocion: Non potes me simul & amico uti, & adulatore, hoc est, amico, & nõ amico. In factis eñ adiutandus est amicus, nõ in malefactis: & in cõsilijs, nõ in insidijs: & in testimonijs, nõ in fraudibus. Atq; adeò infortunij participem esse conuenit amico, sed non iniustitiæ. Nam si nec consciũ esse turpitudinis amico conuenit, quanto minus decet illi turpiter agenti, & indecore se gerenti, cõmodare operã? Quemadmodũ igitur Lacedęmonij prælio superati ab Antipatro, ita cum eo rem cõponebant, ut imperaret quantumuis damnosa grauiaq;, modò ne quid turpe, sic amicus, siqua inciderit necessitas, quæ sumptum, aut periculum, aut laborem postulet, cupit uocari primus, citraq; tergiuersationem & promptè negocium in se suscipit: tantum ubi res cum dedecore cõiuncta est, detrectat obsequium, sibique parci postulans. Adulator uerò contrà facit. In laboriosis quidẽ ac periculosis officijs excusat. Quòd si ceu uasa solemus, ita pulsu tentes hominem, causans aliquid, insyncerum quendam & minimè generosum tinnitum reddit. Cæterum in dedecorosis, sordidis, & infamibus obsequijs, abutere, calca, nihil illic graue, nihil contumeliosum existimat. Vides ne simiam? non potest custodire domum, ut canis: non gestare sarcinas, ut equus: non arare terram, ut boues, & ideo tolerat iniurias, scurratur, lusus, ac risus se præbet instrumentũ. Sic & adulator, quoniam nec in dicendo, nec in consulendo, nec in certaminibus, ac periculis adesse potest amico, quippe ab omnibus laboribus, omniq; studio abhorrẽs, in negocijs subalaribus, id est quæ ad uoluptatem pertinent, nihil recusat, fidus amoris minister, & in adducendo scorto diligentissimus, nec indiligẽs ad ejciendã ex animo sumptuũ conuiuij curã, neq; segnis in cœnis apparandis, obsequiosus in concubinas, in affines autem rigidus & impudens, si iubeatur in illos audere, aut uxorẽ domo ejcere.

Subalaria negocia.

Vnde

A Vnde fit,ut nec in his difficilè fit hominem deprehendere. Siquidē fi mandes quicquid libitum fuerit rerum infamiū & minus honestarū, paratus est, nihil sibi parcēs, modò gratum faciat mandanti. Quanquam non minus & hinc agnosci possit plurimum à uero amico discrepare, quòd longè secus erga reliquos amicos affectus est. Verus enim amicus, quoniam nihil ducit iucundius, quàm cum multis amare simul & amari, id agens perpetuò cū amico uersatur, ut quamplurimis amicus sit, & charus. Etenim quū existimet res amicorum esse cōmunes, nihil iudicat tam cōmune esse debere, quàm ipsos amicos. At uerò falsus amicus, & adulterinus, ac factitius, qui maximè iam intelligat sese iniuriam facere amicitiæ, quippe cuius ceu falsæ monetæ nomisma finxerit, natura quidē inuidus est, uerū hunc morbū exercet in sui similes, hos superare contendens scurrilitate, loquacitateq;, cæterū superiorē ueretur & timet: haud sanè pedestri cursu properans ad Lydiū currum, sed ad aurū purū, ut inquit Simonides, ac putū, nihil in se plumbi habens. Ergo quū ipse sit leuis & inanis, factitiusq; & fucatus, si cominus expendat ad ueram, grauem, ac solidam amicitiā, haud sustinet, sed quū proditur, idem facit quod is qui gallos infeliciter pinxerat, puero mandans, ut ueros gallos procul abigeret à tabula. Sic & adulator ueros abigit amicos, neq; finit accedere propius. Quod si nō possit, blandit quidē palàm, & affectatur, ac miratur, ceu præstantiores, clanculū aūt subdit ac subserit calumnias quasdā. Cæterū ubi clandestinus sermo uellicauit hulcus, nec tamen omnino statim efficere potuit, tum memor obseruat quod Medius solet. Erat hic Medius inter adulatorum greges qui cū Alexandro uiuebant, ueluti dux, ac magister antesignanus aduersus optimates oppositus. Iubebat igitur uti audacter calumnijs morderēt & incesserent, docens etiam, si qui morsus sit, uulneri medeatur, cicatricem tamen calumniæ relinqui. His sanè cicatricibus, uel ut uerius dicam, gangrenis & carcinomatis corrosus Alexander, sustulit Callisthenem, Parmenionem, & Philotam. Cæ-

B terum Agnonibus, & Bagois, Agesijs, ac Demetrijs impune præbuit sese subuertendum, dum adoratur, ac stolis amicitur, & ab illis ceu barbarica quæpiam statua refingitur: Adeò magnam uim habet ad gratiam obsequi, & maximam ut uidetur, in his qui maximi uidentur. Etenim quòd sibi uidentur optimi, talesq; uelint uideri cæteris, ea res & fidem conciliat adulatori, & addit fiduciam. Nam loca quidē editiora & excelsa, inaccessa difficiliaq; aditu redduntur insidiantibus: at animus parum sapiens, ob fortunæ successus aut formam sublimis & elatus, pusillis & humilibus maximè peruius est, & expositus. Vnde quod initio sermonis admonebamus, idem & nunc iubemus, uti nostri amorem, & arrogantem de nobis ipsis opinionē abscindamus, quæ nobis præblandiēs, molliores nos reddit externis adulatoribus, utpote iam paratos ac promptos. Quòd si parentes deo, eiq; obtemperantes oraculo, Nosce teipsum, quanti quæq; res sit cognoscētes, simul & naturam, & educationem, & institutionē nostrā reputemus, & cōtemplemur q̄ innumera habeat admixta, ab honesto degenerātia, quamq; multa de quibus dicere possis, hoc sordidè, hoc temere, idq; tū in factis, tum in dictis, tū in affectibus, haud facilè nosmetipsos præbebimus assentatoribus, ut suo arbitratu introēant in nos, & inambulent. Nam Alexander quidē duabus rebus cōmoneri sese dicebat, quo minus fidē haberet ijs qui sese deū esse prædicarent, nempe somno & Veneris usu, quòd in his degeneraret, plusq; solito sentiret mali. Nos uerò undique in rebus nostris fœda, multa molesta, multa imperfecta, multa perperā facta semper cōspicientes, deprehēdemus nosmet ipsos domi nō belle habere, idq; amico quopiā haud laudāte, & extollente, sed arguente, libereq; reprehendente. Primū enim inter multos perpauci sunt, qui uelint & ausint amicū libere reprehendere, magis quàm ad gratiam loqui. Rursum inter hos paucos haud facilè reperias, qui id facere norint, sed ita se libere loqui putant, si conuicietur ac uituperēt. At qui habet hoc ceu pharmacū non in tēpore datū, intempe

Quos amicos Alexander sustulerit.

C stiua libertas, ut perturbet, ac molestiã adferat nulla utilitate, & idem quodammodo efficiat cũ dolore, quod cũ uoluptate facit adulatio. Læduntur enim non ijs modò, qui laudantur, quũ non oportet, uerumetiã qui uituperantur nõ in loco: atq; hæc res facit, ut facilius ab assentatoribus capiantur, dum ab immodice resistentibus & aduersantibus, aquæ ritu ad caua molliaq; delabuntur. Quapropter libertas iucunditate morũ erit condienda, eaq; ratione temperanda, ut uel uti lucis, sic immodicã sui uim auferat, ne dum cõturbantur molestiaq; afficiuntur à quiduis reprehendentibus, & quibuslibet de causis incusantibus, ad assentatoris umbram confugiant, & ad id quod molestia uacat, sese cõuertant. Siquidẽ omne uitiũ Philopappe uirtute uitandum est, non diuerso uitio: quemadmodũ nonnulli sentiunt, pudorem impudentia uitare oportere, rusticitatem scurrilitate: cæterum ab ignauia, mollitieq; mores ita maximè seiungi, si ad temeritatem & confidentiã quamproxime uideantur accedere. Sunt qui superstitionem ita fugiunt, ac deprecant, ut nullos credant esse deos, & ita desinunt esse abiecti, ut incipiant esse facinorosi, uitã non aliter ac lignũ incuruũ in diuersum torquentes, quòd ignorent artem corrigẽdi. Porrò turpissimũ est, hoc modo adulationis opinionẽ effugere, ut citra utilitatẽ molestus sis, atq; ita uitare ne in amicitia uidearis seruilis & abiectus, ut inurbana & ad consuetudinem prorsus inepta familiaritate grauis sis & iniucundus, cuiusmodi libertinus inducit in comœdijs, qui dum criminatur, ex æquo se loqui credit. Quoniam igitur fœdum est, dum placere studes, in adulationem incidere: rursus fœdũ, dum adulationem uitas, immodica reprehendẽdi libertate, gratiã amicitiæ simulq; medendi perdere utilitatem: sed neutrum est cõmittendum, uerum ut bona sit libertas, id ex moderatione sumendum, quemadmodũ & alijs in rebus facere oportet: uidetur ipse sermo succedens poscere, ut hanc coronidem addamus libello. Ergo quum uideamus reprehendendi libertatẽ multis ceu tectorijs incrustatam, primũ illi detrahamus amorẽ sui, diligenter obseruantes, ne nostrapte causa uideamur obiurgare, uel quòd offensi simus, uel quòd doleat aliquid. Etenim si de teipso loquaris, uideris non ob beneuolentiam, sed iracundiam dicere quæ dicis, nec admonere, sed accusare queriq;. Nam admonitio libera amicum quiddam habet, & graue: contrà querimonia, sui amorem, ac sordidum animum sapit. Vnde fit, ut libere increpantes uereantur ac suspiciant, querulos autem & incusantes uicissim accusent contemnantq;. Quemadmodum Agamemnon Achillem mediocri in dicendo utentem libertate non tulit. Rursus quum Vlysses increpat acriter, ac dicit,

D (margin)

Perdite, dissimiles utinam moderere phalangas,
Non has egregias,

Cedit, animoq; tẽperat, emendatorio, cordatoq; sermone correptus. Nam hic quidem quum nullam haberet priuatim irascendi causam, Græciæ nomine, hac in illũ utebatur libertate: ille uerò sua ipsius causa potissimũ indignari uidebatur. Quanquam Achilles ipse, etiam si animo parum leni placidoq; præditus, sed

Difficilis uir, qui haud dubitet culpare uacantem
Culpa, Patroclum tacitus ferebat, multa id genus in sese dicentem:
Non tibi eques genitor fuit immitissime Peleus,
Nec Thetis est genitrix, glaucum te protulit æquor,
Aëriæ rupes, tibi nam durissima mens est.

Quemadmodũ enim Hyperides orator iubebat Athenienses considerare non solũ an esset acerbus, sed an gratis acerbus, sic amici admonitio, uacans omni perturbatione propria, reuerentiam habet & seueritatem, ut nõ ausis contrà tollere oculos. Quòd si quis in obiurgando præ se ferat, amici in se delicta se planè prætermittere negligereq;, sed alia quædam cõmissa reprehẽdere, ob alia quædam obiurgare, nec amico parcere, inexpugnabilis est huiusmodi reprehensionis uehementia, quippe

A quæ suauitate monentis intendat & acuat acerbitatē & austeritatem admonitionis. Vnde dictū rectè est illud; Quū irascimur aut diffidemus cū amicis, semper aliquid agendum ac spectandū esse, quod ad illorū pertineat utilitatē, aut honestatē. Cæterum nō minus amicū est & illud, si quū ipsi despici negligiq; uidebimur, super alijs neglectui habitis, amicū admonere, taciteq; cōmonefacere. Quemadmodū Plato quū à Dionysio fastidiretur, parumq; cū illo conueniret, poposcit cōgrediendi copiam: ille putans Platonem aliquid de se questurū, dedit. Plato uerò in hunc modū cum eo disseruit: Si quē senseris inimicum in Siciliam appulisse Dionysi, qui mali quippiā tibi facere uoluerit, cæterū non data opportunitate, nihil mali fecerit, num hunc sineres abire, citraq; noxam dimitteres? Multum abest, inquit Dionysius, ut id faciam ô Plato. Oportet enim hostium non facta solū, sed animi quoq; propositum odisse, & ulcisci. Ergo si quis, inquit Plato, tui amore, beneuolētiaq; huc profectus boni quippiā tibi cupiens adferre, non faciat autem, te non præbente illi opportunitatem, num par est hunc nulla cum gratia contemptum abijcere? Hic quum Dionysius interrogasset, quisnā is esset: Aeschines, inquit, uir & moribus cū quouis Socratis amicorū conferendus, & qui possit dicendo meliores reddere, cū quibus habeat consuetudinem. Is quū huc multum emensus maris adnauigarit, ut per philosophiam tecum haberet consuetudinem, neglectus est. Hæc Platonis oratio intantum commouit Dionysiū, ut protinus illum amplecteretur, beneuolentia hominis animiq; magnitudine delectatus, Aeschinem uerò honorificè splendideq; tractaret. Iam igitur secundo uelut expurgantes omnem contumeliā ac risum, dicacitatem, & scurrilitatem ut mala condimenta, ab admonitione tollamus. Quemadmodum enim medico secante carnem, concinnitatem quandam & elegantiā ad id faciendum conuenit accedere, cæterum saltatoria gesticulatione, superuacuaq; & B curiosa mobilitate carere debet manus secantis, sic admonitio libera, dexteritatem admittit & urbanitatem, si sic temperes iucunditatem, ut non pereat grauitas ac seueritas. Quòd si accesserit impudens audacia, inamœnitas, & cōtumelia, hæc prorsus uitiant, ac perdunt admonendi libertatem. Vnde cantor ille non inscite, nec ineleganter silentium imposuit Philippo, de pulsandis fidibus sibi contradicenti, quū diceret: Absit à te tantum mali ô rex, ut hæc melius me scias. At non rectè Epicharmus, qui quū Hieron quosdam è familiaribus suis è medio sustulisset, paucisq; post diebus eum uocasset ad cœnam: At nuper, inquit, quū immolares amicos, non uocabas. Perperam & Antiphon, qui quum apud Dionysium quæreretur ac disputaretur, quod æris genus esset optimum: illud, inquit, ex quo statuas Harmodij & Aristogitonis fecerunt Athenienses. Nec enim prodest in huiusmodi dictis acerbitas, ac mordacitas, nec delectat scurrillitas ac iocus, sed est eiusmodi intemperantiæ petulantiæq; genus simul ex malitia contumeliaq; & inimicitia commixtum: quo qui utuntur, in exitium conijciunt seipsos, planè saltationem illam saltantes, quam circa puteum prouerbio uocant. Nam & Antiphon interfectus est à Dionysio, & Timagenes à Cæsaris excidit amicitia, quū nullam unquam uocem liberam emisisset, sed passim in conuiuijs & inambulationibus ad nullam rem seriam,

Magnanimis & candida Platonis oratio.

Sed fore ridiculum quodcunq; putasset Achiuis,

Ad criminandū illius amicitiam, ceu conuicium arte excogitatū, obijciebat. Quandoquidem & comici permulta solent in spectatores seuerè ciuiliterq; dicta fingere, uerum quoniam illis ludicrum & iocus admixtus est, non aliter quàm cibis malum quiddam & insipidum intritū, elutam reddit & inutilem admonitionē. Itaq; & qui dicunt, mordacitatis & scurrilitatis auferunt opinionem, & qui audiunt, ex ijs quæ dicuntur nihil capiunt utilitatis. Aliàs igitur amicis risus ac iocus erat adhibendus, cæterum admonitio seria sit & bene morata. Quæ quidem si fiat de rebus grauioribus, talis sit oratio, ut affectu, habitu, uehementiaq; uocis, & fidem mereatur, &

C audientem permoueat. Porrò opportunitas non obseruata, cū omnibus quidem in rebus ingens adfert malum, tum uerò maximè in admonendo detrahit utilitatē. Satis igitur liquet, ab admonitionibus huiusmodi temperandū inter pocula, & in ebrietate. Primum quòd serenitati nubilum inducat, qui inter iocos & hilaritatem amicorum, sermonem mouet quo contrahatur superciliū, & frons obducatur. Repugnat enim is Lydio deo, molestiarum ac solicitudinū funiculū soluenti, uelut inquit Pindarus. Deinde periculū ingens habet huiusmodi linguæ petulātia, propterea quòd animi uino calescentes, procliues sunt ad iracundiā, ac sæpenumero fit, ut ebrietas occupans admonendi libertatem, simultatem gignat. Denique prorsus ignauum est, ac minimè generosum & audax, eū qui sobrius libere loqui nō audeat, id in mensa facere, quemadmodum canes faciunt ignaui. Nihil igitur opus est de his sermonē in longum producere. Cæterum quoniam plerique amicos donec prosperæ res sunt, nec uolunt, nec audent corrigere, sed omnino felicitatem rem esse putant, ad quam admonitio non possit adire, nec pertingere, eosdem lapsos, ac deiectos inuadunt & calcant, humiles iam & abiectos redditos, totā simul obiurgandi libertatē effundentes in illos, nō aliter quàm flumen quod prēter naturā uicit, occasione mutatæ fortunæ libenter utentes ob pristinā illorum superbiam ac fastum, suamque imbecillitatē, non inutilè fuerit de his iam disserere, & Euripidi respondere, qui dixit:

Inter pocula nō est admonendum.

Quid opus amicis, quando res sunt prosperæ?

Quoniā quibus res secundæ sunt, ijs maximè amicis opus est, qui libere admoneāt, & immodicum animi fastū subducant. Perpauci sunt enim, quibus cōtigit simul & felices esse, & sapere. At plerique mortales opus habent aliena prudentia, consilióque aliunde accedēte, quod illos à fortuna inflatos iactatosque premat. Nam ubi fortuna fastum ac tumorē deiecerit ac sustulerit, tū rebus ipsis inest quod admoneat, ac pœnitudinem inducat. Vnde nullus tum usus amici libere monentis, nec opus est uer-

D bis grauibus ac mordacibus, sed reuera in huiusmodi fortunæ cōmutationibus

Vultum intueri beneuoli uiri iuuat, qui consoletur & addat animum,

quemadmodum Clearchi uultus, quū in prælijs ac rebus afflictis, beneuolus & humanus conspiceretur, fiduciam addebat periclitantibus, ut inquit Xenophon. At qui liberam & mordacem obiurgationem admouet homini rebus aduersis afflicto ceu pharmacū, quo solet acui uisus, oculo perturbato inflatoque, nihil quidem cōfert ad sanitatem, nec ullam aufert doloris partem, quin magis iram addit dolori, & afflictum exacerbat. Proinde mox ubi reddita est sanitas, nullus admodū indignè fert, aut aspere, uirum amicum reprehendentem Veneris usum, & compotationes: reprehendentem inertiam, aut exercitia, aut assidua balnea, & intempestiuas ingurgitationes: ægrotāti uerò intolerabile est, sed grauius est ipso morbo, audire: hæc tibi ex intemperantia uenerunt, ex mollitie, ex obsonijs, ex mulieribus. O hominem intempestiuum, scribo testamentum, & paratur mihi castorium aut scāmonium à medicis, & tu me obiurgas ac philosopharis. Sic igitur res afflictorum haud recipiunt obiurgandi libertatem, aut sententiæ dictionem, sed humanitatem & subsidiū desiderant. Siquidem & nutrices ad pueros lapsos haud accurrunt cum conuicijs, sed erigunt, abluunt, & componunt: deinde obiurgant ac puniunt. Narratur & Demetrius Phalereus, quum exularet, & Thebis inglorius & humilis uiueret, Cratetem adeuntem, haud libenter uidisse, quòd Cynicam libertatem, & sermonem asperum expectaret ab illo. Verum ubi Crates illum placidè conuenisset, deque exilio disseruisset, quòd nihil haberet miserum, neque grauiter ferendum, quum esset à periculosis negocijs & incertis liberatus, simulque adhortaretur, ut in seipso, suoque animo fiduciam collocaret: exhilaratus ille, receptoque animo, ad amicos inquit: Malè sit negocijs & occupationibus, per quas huiusmodi uirum non licuit cognoscere.

Etenim dolenti grata amici oratio est, At monita sanè desipiscenti nimis.

Atque

A Atq; hic mos est ingenuorum amicorum: contrà uiles & humiles, felicibus adulantes, quemadmodum Demosthenes dixit rupturas & uulsuras, quoties corpori mali quippiam inciderit, tum moueri: sic hi rebus in diuersum cõmutatis imminent, uelut gaudentes ac fruentes. Nam si qua submonitiuncula sit opus in his, in quibus per se lapsus sit, re malè perpensa, satis fuerit illud,

Haud ex mente mea, nam sæpius ista monebam.

Quibus igitur in rebus oportet amicum acrem esse, & quando cõueniet acerba uti reprehensione? Quoties tempus hortatur, ut uoluptate, aut ira, aut ferocitate præcipitem coërceas, aut ut auaritiam cohibeas, aut ut aduersus stultum aliquẽ animi motum reluctêris. Sic libere locutus est Solon apud Crœsum, instabili felicitate corruptum ac tumidum, iubens spectare finem. Sic Socrates compescuit Alcibiadem, ac ueras expressit lachrymas, quũ illũ coargueret, & cor illi funditus moueret. Huiusmodi Cyri dicta ad Cyaxaren, & ad Dionem Platonis, quem hic quum esset florentissimus, & ob formã, rerumq; magnitudinem, omniũ in se uertisset animos, admonuit caueret ac metueret contumaciã, ut cuius comes esset solitudo. Scripsit eidem Speusippus, ne superbiret quòd magni fieret inter pueros & mulierculas: sed uideret ut Siciliam æquitate, iustitia, optimisq; legibus sic ornaret, ut eam celebrem redderet Academiam. Rursum Euctus & Eulæus amici Persæ, donec secundæ res fuerunt, semper illi quemadmodũ & cæteri blandiebantur, assentabantur, & obsecundabant: cæterũ ubi cum Romanis congressus apud Pydnam, côncidit ac fugit, tum acriter insectantes illum obiurgabant acerbe, & cõmemorabant quæ peccasset: & ut quenq; fastidisset exprobrantes, donec homo dolore pariter & ira uictus, ambos gladio peremit. At cõmunis quidem admonẽdi opportunitas, ad hunc modũ perpendi potest. Iam uerò quas ipsi sæpenumero ministrant amici, eas non oportet reijcere cui curæ sit amicus, sed arripere atq; uti. Nõnullis enim percõtatio uel narra-

B tio quæpiã, uel similiũ rerum in alijs reprehẽsio seu laus, uelut ansam præbuit libere monendi. Quomodo narrãt Demaratũ Corintho uenisse in Macedoniã id tẽporis, quo cũ uxore filioq; dissidiũ Philippus habebat. Hunc igit̃ quũ rex esset cõplexus, rogassetq; quomodo inter sese concordarent Græci, respondisse ferunt Demaratũ, ut beneuolũ ac familiarẽ Philippo: Planè Philippe, pulchrè decet te de Atheniensium Peloponnesiorũq; concordia percontari, quũ tuam ipsius domũ negligas, tanta seditione, tantóq; dissidio refertã. Scitè & Diogenes, qui quũ in Philippi castra uenisset eo tempore, quo parabat cum Græcis confligere, adductus est ad regẽ. Is quũ eum nõ nosset, rogabat num explorator esset: Prorsus, inquit, Philippe, explorator temeritatis & amẽtiæ tuę, per quã nulla adductus necessitate huc ueneris, una hora de regno simul & de uita periculũ subiturus, aleamq; iacturus. Quanquã id quidẽ acrius uideri potest. Sed est & altera admonendi occasio, quoties fit ut ab alijs affecti probris, sua uitia exprobrantibus, submissi redditi fuerint & humiles. Hac scitè usus est Charijs, maledicos quidẽ refellens ac submouens, cæterũ seorsim amicum taxans & cõmonefaciens, etiã si nihil esset aliud, tamen uel ob ipsum cauendũ esse sibi, ne tantũ audeant inimici. Quid enim est in quo possint os aperire, aut quid habent quod in te dicant, si ista quę tibi obijciunt, mutaris & abieceris? Fit enim ad eũ modum, ut molestia imputetur conuicianti, utilitas admonenti. Nonnulli uerò uenustius etiam de alijs uerba faciendo corripiunt amicum, dum in his culpant alios, quæ sciunt ab illo committi. Noster autem magister & institutor Ammonius, quũ in pomeridiana confabulatione familiarium sensisset quosdam pransos esse prandium haud simplex, sed opiparum & uarium, liberto mandauit ut suo filio plagas impingeret, addens elogium: Non potest, inquit, prandere absq; aceto, simulq; in nos flexit oculos, ut increpatio tangeret obnoxios. Insuper cauendũ erit & illud, ne coram pluribus obiurgemus amicũ, ac Platonis illud habere cõueniet in animo. Nam

C quum Socrates acrius obiurgaret familiarem quempiã, in conuiuio cum eo disceptans, nónne satius fuerat, inquit Plato, hæc illi seorsum dixisse? Et Socrates: At tu sanè nónne satius fecisses, si seorsim ista mihi dixisses? Porrò quũ Pythagoras in familiarem quempiã asperius coram pluribus fuisset inuectus, adolescentem laqueo præfocasse guttur aiunt, ex eo tempore nunquam Pythagoram quenquã alio præsente teprehendisse. Siquidem ut morbi parũ honesti, sic & peccati reprehensionẽ ac tectionem, secretam esse conuenit, non ut ceu ludi solennes uniuerso populo exhibeatur, nec ut ostentetur, & spectatores ac testes accersat. Neq; enim amicum est, sed sophisticum, ex alienis erratis sibi parare gloriã, & apud eos qui adsunt sese iactare, quemadmodũ solent medici, quos chirurgos uocãt, in theatris ostentantes, quos morbos susceperint curandos. Iam uerò præter contumeliam, quam ab omni prorsus curatione cõuenit abesse, cauendũ erit & illud, ne quod est uitiosum, in admonendo contentiosi simus, & cõtumaces. Nec enim simpliciter amor obiurgatus magis premit, iuxta sententiã Euripidis, uerũ ita, si quis obiurget corã multis, nihil parcens amico, is omne malũ, & omnem morbũ uertit ad impudentiã. Sicut igitur Plato censet, ut senes qui studeant uerecundiã inserere adolescentibus, ipsi primum reuereantur adolescentes, ita quũ uerecundè reprehendit amicus, id potissimum gignit in eo uerecundiã. Quumq; pudenter ac paulatim aggreditur, & castigat peccantem, superat ac conficit amici uitium, quem totum occupauit pudor pudescentis, & reuerentia reuerentis. Vnde rectissimum fuerit illud Homericum:

Admoto capite, ne quisquam exaudiat alter.

Minimeq; decet, ut aperias delicta uel mariti, audiente uxore, uel patris sub oculis liberorum, uel amantis præsente amasio, uel præceptorum coram discipulis. Exagitantur enim dolore & iracundia, quũ arguuntur apud eos, quibus probari cupiunt. Arbitror autem nec in Cletum perinde cõcitatum Alexandrũ fuisse uino, ut quòd
D illum multis præsentibus coërceret. Et Aristomenes institutor Ptolemæi, quòd dormitanti præsentibus legatis institerit, & expergefecerit, ansam quandam præbuit adulatoribus, regis uicem indignari sese simulantibus, si tantis laboribus, ac uigilijs fessum, somnus occupauit, seorsim, inquiunt, admonere te debemus, nõ coram tam multis uiris manum inijcere. At ille ueneni misso poculo, iussit hominem ebibere. Aristophanes autem ait in hoc se criminari Cleonem, quòd

De ciuitate apud hospites dicat malè,

Libere loquendi ratio. Atq; hac re irritet Atheniensiũ animos. Quapropter inter alia cauendũ & illud in primis, ne libertatem admonendi iactemus, ac uulgo circumferamus, sed ad iuuandum, ac sanandum amicũ ea duntaxat utamur. Quanquam quòd Thucydides Corinthios de seipsis loquentes fecit idoneos esse se qui reprehendant alios, haud malè dictum est, & id habere conuenit eos, qui libere uelint obiurgare amicum. Lysander autem in Megarensem quendam inter belli socios libere loquentẽ pro Græcia, ait illius dictis opus esse ciuitate. Sed ad hoc ut quisquam omnino libete loquatur, moribus fortassis opus est integris, atq; id uerissimè dicetur de ijs, qui alios admonent & castigant, quod Plato dicere solebat, uitam ipsam obiurgare Speusippũ: quemadmodũ uidelicet & Polemonem, Xenocrates conspectus tantũ in disputatione & intuitus uertit, & in alium mutauit hominem. Cæterum ubi leuis quispiã, & improbis moribus homo dictis obiurgat & castigat, prius illud audire debet:

Mederis alijs ipsus hulceribus scatens.

Sed tamen quoniam sæpenumero res ipsæ nos inuitant, ut licet ipsi parum boni, cũ alijs similibus habentes consuetudinem eos increpemus, dexterrimus obiurgandi modus fuerit, si qui obiurgat, se modis omnibus admisceat culpæ. Quo modo dictum est illud apud Homerum:

Tytide, quid nam accidit, ut nos Martia uirtus

Fugerit

A Fugerit oblitos? Item illud:

At nunc nihili sumus Hector,

Ad eundem modũ Socrates tacite redarguebat adolescentes, perinde quasi & ipse teneretur ignorantia, & opus haberet unà cum illis uirtutẽ amplecti, uerũq; disquirere. Siquidem & beneuolentes uidentur, & fides habetur ijs, qui uidentur ijsdem quidem obnoxij uitijs, amicos autem non aliter quàm seipsos corrigere. Cæterum qui corripiens alterum, seipsum iactat, perinde quasi liber & immunis à uitijs omnibus, nisi sit ætate multò prouectior, aut nisi sit eiusmodi, ut omnes illi uirtutis dignitatem ac laudem tribuant, grauis ac molestus uidebitur, neq; quicquã proderit amico. Vnde nõ simpliciter Phœnix, de suis infortunijs mentionem iniecit, quòd quũ per iracundiam patrem interficere statuisset, mox pœnituerit,

Occisor patris ne diceret inter Achiuos,

Ne sic uideretur illum admonere, quasi ipse nihil ira cõmoueretur, aut peccaret. Talia siquidem magis penetrant in affectus, magisq; cedunt homines ijs, qui cõmunibus tanguntur affectibus, quàm qui despicere uidentur. Quoniam uerò neq; lumen admouendũ est oculo inflato, nec animus ægrotus admittit libertatẽ, & admonitionẽ indilutã, utilissimũ remediũ fuerit, laus leniter admixta obiurgatiõi, uelut in his: *Laus obiurgationi admiscenda.*

Vobis haud adeò curæ est iam bellica uirtus,
Quamuis in castris non sit præstantior ullus.
Sanè ego nec pugnem cum illo, qui prælia tentet
Quum sit iners, uerum uobis succenseo corde. Item in hoc:
Pandare ubi arcus, ubi illa uolucria tela, decusq;
Quo tecum haud alius castris contenderit hisce. Quin & huiusmodi tacita quadam significatione uehementer reuocant aberrantes:
Oedipus ubi ille, ubi clara sunt ænigmata? Item:

B Tam multa passus ista dicit Hercules. Non enim solũ lenit ac remittit reprehensionis asperitatem, & adhortationis, uerumetiam gignit in homine æmulationem quandam erga seipsum, ut secum ipse certet, dum honestè factorum cõmemoratione turpium pudescit, & ob id se meliorum exemplum præstare studet. Nam quum alios, puta uel æquales, uel ciues, uel cognatos cum eo conferimus, molestè fert, & irritatur improba ambitio, neq; raro solet illud cum ira submurmurare: Quin tu igitur abis hinc ad me meliores, & mihi negocium facessere desinis? Proinde cauendũ erit, ne apud eos quos libere corripimus, laudemus alios, nisi sanè fuerint parentes: quemadmodum apud Homerum facit Agamemnon,

Natum haud ualde patri similem genuit sibi Tydeus.

Et Vlysses in Tragœdia, cui titulus Domini.

Tu splendidum natalium obscurans decus,
Lanam trahis, patre natus Argiuûm optimo?

Cæterum illud haudquaquam fieri cõuenit, ut qui admonetur, uicissim admoneat, & libertatem opponat libertati. Siquidem ea res protinus incendit animos, ac dissidium parit. Et omnino uidebitur ita commoueri, non quòd libertatem libertate pensare studeat, sed quòd liberam admonitionem non ferat. Satius est igitur amicum admonere uolentẽ ferre. Etenim si eueniat ut ipse postea peccet, & correptione sit opus, tum hæc ipsa res libertati quodammodo tribuit libertatem. Submonitus enim citra refricationem iniuriarũ, ne ipsum quidẽ amicos delinquentes solere negligere, sed arguere & castigare, nimirũ magis admittet, accipietq; correptionẽ, ut qua beneuolẽtia referatur & officium, non accusatio aut ira. Ad hæc hunc quidẽ ad modũ scripsit Thucydides: Quisquis aduersus summates uiros inuidiã suscipit, is rectè consulit. Cæterum amici munus est, amicorũ offensam quæ ex admonitione nascatur in magnis, plurimumq; momenti habentibus rebus, in se recipere. Nam si

C in quibuslibet,& ad qualibet molestus sit,& offendat,nec amicè,sed imperiosè more pædagogorum familiares incessat,hic quum in maximis negocijs admonebit,hebes erit & inefficax, haud secus atq; medicus acri quidem & amaro pharmaco, necessario tamen & sumptuoso,in uulgaria leuiáq;,minusq; necessaria, admonendi libertate abusus. Igitur ipse quidem cauebit, ne assidue reprehendat, & obiurgandi cupidus esse uideatur. Porrò quoties amicus quibuslibet in rebus erit morosior, & quiduis calumniabitur,tum alter uelut ansam habebit,eum in maioribus erratis admonendi. Nam medicus Philotimus,quum quidam hepar habens † inflammatum, digitum ostendisset exulceratum:Non est,inquit,ô bone tibi negociū de unguium uitio. Itidē occasione data licebit & amico dicere,leuiculis de rebus,& nullius momenti incusanti: de lusibus,compotationibus,ac nugis loquimur. Sed heus tu iste potius ablegет amicam,aut desinat alea ludere. Ac cæteris quidem in rebus uir nobis est admirandus. Etenim cui leuibus in rebus conceditur uenia, is in maioribus haud grauatim permittit amico libere loqui. Rursum qui semper instat, in quouis negocio acerbus & insuauis,omnia cognoscens,omnium curiosus,is adeò nec liberis est tolerandus,nec fratribus, ut ne à seruis quidem ferri possit. Iam uerò quoniā ut senectæ non omnia assunt mala, ueluti dixit Euripides, ita nec amicorum uitia oportet amicos obseruare, non solum quum delinquimus, uerumetiam quum eos emendamus. At primum quidē candidè conueniet illos laudare, deinde ueluti ferrum solidatur refrigeratione,ac duritiem accipit,prius calore solutū, ac molle redditum,sic amicis solutis & calefactis collaudatione, libertatem ceu tincturam paulatim addere. Dabitur enim occasio, ut dicere possis:Num illa cum his conferenda sunt? Vides'ne cuiusmodi fructus reddit honestas? Hæc abs te requirimus amici. Hæc tua sunt,te'q; digna. Ad hæc natus es,illa uero reijcienda sunt,

† ἔμπυον, id est saniosum & impurum.

Vel maris undosi in fluctus,uel in auia montis.

D Nam sicuti bonus medicus magis cupiet somno,seu cibo,morbum ægroti depellere,quàm Castorio,aut Scammonio,sic & æquus amicus,& bonus pater,ac præceptor, laude potius quàm reprehensione gaudet uti ad emendandos suorum mores. Quandoquidem non alia res præstat,ut libere admonens & offendas minimè,& sanes maximè,quàm si temperans ab iracundia,modestè & cum beneuolentia delinquentem aggrediaris. Vnde nec inficiantes oportet acerbius coarguere, nec obsistere purgantibus sese, quin magis honestas occasiones undecunq; subministrare, & à peioribus abstinere causis,atq; ad hunc modum amico cōcedere, ut leuius peccasse uideatur. Quemadmodum Hector in fratrem Paridem:

Non ira ista tibi in pectus descendit honestè.

Ceu quòd in cōgressu aduersus Menelaum cesserat, non fuga fuerit, aut timiditas, sed iracundia. Item Nestor ad Agamemnonem:

Tu porrò tuo iam pectore celso

Cessisti. Ciuilius enim arbitror,si quis dicat,ignorasti,quàm si dicat,iniuriam fecisti:& non attendisti,dictu mollius est,quàm turpiter egisti. Rursum, ne contendas cum fratre,moderatius sit,quàm si dicat,ne inuideas fratri. Item,fuge mulierem te corrumpentem,urbanius,quàm si dicas, desine mulierē corrumpere. Nam hunc desiderat modum admonitio, qua mederi uelis amico. Cæterum in actione negociorum diuersa ratione utendum est. Quoties enim inciderit, ut amicus alioqui peccaturus, sit coërcendus,aut in impetū quempiā animo propensus,qui transuersum rapiat, aut quoties ad res honestas mollem & segnem incitare & inflammare conabimur,ibi conueniet rem ad causas fœdas & indecoras referre. Sicut Vlysses apud Sophoclem Achillem extimulans, non ait illum cœnæ gratia succensere, Sed iam, inquit, Troiæ simulacra aspiciens metuis. Ad hæc quum rursus indignaretur Achilles,seq; abnauigaturum diceret,

Scio

A Scio quid fugis, non ne quid audias malè,
Sed instat Hector, hinc manere haud expedit.

Ad hūc igitur modum eum qui sit animosus ac fortis, timiditatis opinione territantes, incitant ad honesta, & abducūt à turpibus: sobrium & temperantem, opinione intemperantiæ: liberalem & magnificum, opinione sordium & auaritiæ: moderatiores, ac leniores in his, quibus mederi nō possunt, molestiæ modum expendētes, ut in admonendo magis amici uicem dolere, quàm reprehendere uideant. Contrà in cohibendis peccatis acriter aduersus amici cupiditates repugnantes, hic implacabiles & assidui. Nam id tempus pertinacē beneuolentiam, & animum uerè liberū requirit. At reprehensione factorū uidemus & inimicos inter sese uti. Quemadmodū dixit Diogenes, ad salutē opus esse uel bonis amicis, uel acribus inimicis, propterea quòd illi docent, hi redarguunt. Verum præstat, ut amicorū consilijs parens caueas ne pecces, quàm si ob inimicorum conuicia pœniteat admissi. Quapropter etiam utendum erit arte in amicis corripiendis, quandoquidē hæc res maximum & efficacissimum est remediū, maximeq; desiderans & opportunitatē & modum. At quoniam, sicuti dictum est, sæpenumero curāti molesta est huiusmodi libertas, medicos imitari cōueniet. Neq; enim hi quum secant, partē afflictam in cruciatu molestiaq; destituunt, sed placidè rigant ac leniunt, neq; qui admonent ciuiliter amicum, aufugiunt posteaquam amara mordaciaq; admouerint, sed † alijs colloquijs & comitate uerborū deliniunt ac molliunt. Quemadmodū & fabri lapidarij, uulnus ac cicatricem, quam ictu celtis inflixerunt in statuis, rursum poliendo leuigant, ac nitidum reddunt. Cæterum qui reprehensione uulneratus ac perfossus, deinde ira perturbatus ac tumens, turbatusq; dimittitur, hunc postea difficilè reuoces, aut consoleris. Hoc igitur in primis cauendū est ijs, qui amicum obiurgant, ne post obiurgationē B eum destituant, néue committant, ut ita contristent, & irritent familiares, ut ea res finiat consuetudinem, ac familiaritatem. FINIS.

Forte, amicis: ἑταίρως ὁμιλίαις, non ἑταίραις.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI D. D. *Thomæ Archiepiscopo & Cardinali Eboracensi Erasmus Roterodamus* S. D.

V[redacted]rio xeniolo, Præsul ornatißime,[redacted] in te animū testificari, & tuū
ute[redacted]fauorē; cuius tanta est apud regiam[redacted]ū autoritas, tum gratia, ut nul- del
lus[redacted]Britānia, nō idem & optet, & agat,[redacted]me deterruit magnitudinis tuæ
sple[redacted]hementer improbum existimarē, t[redacted]uſculo heroa tam incōparabi-
lem sollicitare. At[redacted]ultò magis tua inuitant facilitas, bon[redacted]tantem quàm nō sapiant mores
tui fortunā tuam,[redacted]omnibus iuuandis expositus, haud i[redacted]ne consilio tibi contigisse, ut
unus omnium p[redacted]; quo unus omnibus quamplurimū p[redacted] libellus perquā exiguus, sed
memineris minu[redacted]unquā gemmis, maximū esse preciu[redacted] ut eum tibi compendio cō-
mendem, Pluta[redacted]ita demum intelligā amplitudini tuæ[redacted] libellū eum quē regio nomini
nuncupaui, te c[redacted]nsero nō displicuisse. Atq; id quoq;[redacted] negocij quod agimus euētus,
& meis uotis, &[redacted]citis respōdebit. Nullus est cui plus[redacted], quàm regi regū omniū flo-
rentissimo: nullus[redacted]debere uelim, quàm principi princi[redacted]mo: præsertim de nostro inge-
niolo tam candide[redacted]m honorifice loquēti. Equidē pl[redacted]beo, quòd me toties ornat testi-
monio uocis suæ.[redacted]non gaudeat tali ore laudari? Plus[redacted]s sim, si auctis fortunulis no-
stris, fidē quoq; la[redacted]s mihi tribuit, astruat. Nam nun[redacted] crediā me talem esse, qualē il-
le prædicat, quòd[redacted]hanc fortunam tam magnificis ili[redacted] parum respondere. Bene uale,
eximium & regi[redacted]us regni decus.

PLVTARCHI CHAERONEI QVO PACTO QVIS EFFICIAT VT EX INIMICIS CAPIAT VTILITATEM.

Erasmo Roterodamo interprete.

VIDEO quidem te Corneli Pulcher, placidissimum uitæ genus, & à republicæ negocijs semotum tibi delegisse, in quo tamen ita maximam adfers utilitatem reipublicæ, dum omnibus qui te adeunt, quiq; tecum agunt cõsuetudinem, teipsum & comem & iucundũ præbes. Verum quandoquidem ita res habet, ut regionem quidẽ liceat inuenire, quæ feris ac noxijs careat beluis, quemadmodum ferunt de Creta, nulla sit autem adhuc reperta respublica, quæ nõ aluerit intra se inuidiam, æmulationem, contentionem, quibus ex affectibus simultas potissimum nasci consueuit: imò ut nihil aliud sit, ipsæ nos amicitiæ simultatibus inuoluunt. Quod quidem quum intelligeret Chilon ille sapiens, quendam dicentem sibi nullum esse inimicum, interrogauit, an nullum etiam haberet amicum: Videntur mihi partes uiri ciuilis, & in administranda republica uersantis, ut inter alias curas inimicorũ etiam habeat rationem, atque illud animaduertat haud frustra dictum à Xenophonte, cordati prudentisq; uiri esse, etiam ex inimicis utilitatem capere. Proinde quæ nuper hisce de rebus differenti mihi ueniebant in mentem, ea collegi, totidemq; uerbis ad te scripta misi, cauens quàm potui maximè, ne quid eorum attingerem, quæ prius in ciuilibus præceptis à me conscripta fuerãt: quandoquidem & eum libellũ uideo tibi frequenter in manibus esse.

Liuor in omni republica.

Priscis illis mortalibus satis erat, si non læderentur à diuersi generis animantibus: & hac modò fini cum noxijs bestijs depugnabãt: At posteriores ratione deprehensa
D qua feris uterentur, non solum ab illis non offenduntur, uerumetiam utilitatem capiunt, dum carnibus illarum aluntur, pilis uestiuntur, fel & lac ad morborum adhibent remedia, denique dum se pellibus armant & muniunt, ut periculum iam sit, ne si feræ deficiant homini, ferina iam, syluestris, & inops eius uita futura sit. Itaq; quoniam cæteris quidem satis est, si nihil accipiãt ab inimicis mali, hos uerò qui sapiũt, Xenophon ait etiam utilitatem ex aduersarijs capere, non est abroganda fides tanto autori: quin potius uiam, ac rationem oportet inquirere, qua commoditatẽ hanc consequi possint, quibus ab[illegible] simultatibus uiuere non licet. Non potest agricola efficere, ut omnis arbor ex[illegible]yluestrem naturam, neq; uena[illegible]or omnem feram potest cicurem reddere, ac m[illegible]tam. Itaq; ratio quæsita est, u[illegible]os nihilominus usus, illi quidem arbores i[illegible]iferæ, huic autem immites be[illegible]mmoditatẽ adferrent. Aqua marina pot[illegible]idem inutilis est, & insuauis, u[illegible]lit pisces, commode transmittit, quocũq[illegible]s proficisci, importandis expo[illegible] rebus seruit. At uerò Satyrus, quum pri[illegible]m ignem uidisset, eumq; complecti [illegible]ellet, & osculari, Prometheus, Heus, inqu[illegible]isi caues Hirce, profecto doleb[illegible]ibi mentum: urit enim, si quis attingat: non u[illegible]t in istum usum, sed lucem & cal[illegible]m ministrat, tum artium omnium instrument[illegible]n est, si quis uti nouerit. Vidend[illegible] igitur, num & hostis alioqui noxius & ina[illegible]essus, alia quacunq; uia conting[illegible]t, ac peculiarẽ aliquem usum sui præbea[illegible] commoditatis nonnihil adferre [illegible]. Nam complures res sunt inuisæ, grauesq[illegible]ibus incidunt, ex quibus tamen [illegible]liquis excerpitur. Vides enim nonnull[illegible]rbo corporis ad occasionem o[illegible] usos, item labores casu obiectos mu[illegible]aletudinem exercitatione re[illegible] firmiorẽ. Ad hæc fuere nonnulli, quib[illegible]m & pecuniarum iactura uia[illegible] extiterit ad studium ac philosophiam, ueluti Diogeni & Crateti. Nam Zen[illegible] naufragiũ suum

A fractum audisset: Bene facis, inquit, Fortuna, quũ ad pallium nos compellis. Quẽadmodum enim animantia quæ plurimum stomacho ualent, quæq; corporibus sunt saluberrimis, etiamsi serpentes ac scorpios edant, concoquunt: sunt autem quæ saxis etiam ac testis alantur, & has propter spirituum uehementiam caloremq; in alimentum uertentia: quum interim graciles isti ac ualetudinarij panem etiam ac uinum appositum fastidiant: Ita stulti corrumpunt ac perdunt etiam amicitias: contrà qui sapiunt, etiam simultatibus cõmode norunt uti. Primum igitur quod est in simultate maximè noxium, id mihi uidetur summam utilitatem allaturum, si quis animum aduerterit. Quidnã istud est? inquis: Nempe inimicus semper aduigilans obseruat quid agas, & ansam captans calumniæ, lustrat ac circumspicit undiq; uitam tuam, non tantum quercus, testas, ac saxa oculorum acie penetrans, sicuti narrant de Lynceo, uerum etiam amicum, famulum, & quisquis tecum habet consuetudinem, ut quoad potest deprehendat quid agas, perfodiens ac scrutans tua consilia. Quum interim amici, cõtatione negligentiaq; nostra sæpenumero nobis insciis & ægrotent, & moriantur. Inimicorum uerò propemodum & somnia curiosè obseruamus. Iam uerò morbi, æs alienum, dissidia cum uxoribus, citius eos ipsos quorũ sunt fugerint, quàm inimicum. Quanquã ante omnia peccatis imminet: hæc in primis uestigat. Nec secus ac uultures ad putrium corporum odorem rapiuntur, syncera sanaq; nõ sentiunt: ita si quid morbidum est in uita, si quid uitiosum, si quid affectum, id demum excitat ac mouet inimicum, ad hæc assilit quisquis odit, hæc contrectat uellicatq;. An non est igitur conducibile, ad hoc cogi te, ut per omnia cautim & attente uiuas, & neq; facias quicquã, neq; dicas oscitanter & incircumspectè, sed semper eorum more, qui suspicione morbi, diligenti exactaq; uitæ moderatione cauent ne quid offendant ualetudinem, inculpatos usq; mores & irreprehensos conserues? Siquidem eiusmodi cautio, dum & animi cohibet cupiditates, & cogitationem co
B git aduocatq;, gignit in nobis studium ac propositum integre & inculpatè uiuendi. Etenim quemadmodum hæ ciuitates, quas finitimus hostis & continens bellũ, sobrietatem uigilantiamq; docuit, & leges obseruant diligentius, & rectius administrant rempublicam: Ita quos huc inimicitia compellit, ut in uita sobrij sint ac uigilantes, ut uitent socordiam, ut omnia citra neglectum illius & comiter agant, paulatim nec sentientes ducuntur in consuetudinẽ non peccandi, moresq; cõponendi, si modò uel paulũ adiuuerit ratio. Nam quibus illud quod est apud Homerum,

Gaudeat hinc Priamus, simul & Priameia proles,

semper in promptu est, eos nimirum auocat, arcet, & abducit ab his, quæ sunt inimicis uoluptatem ac risum allatura. Quin etiam Dionysiacos quos uocãt artifices, hoc est cantores, uidemus sæpenumero remissos, supinos, minimeq; accurate certantes in theatro, quoties soli canunt. Quòd si contentio inciderit, ac certamen cum alijs, tum uerò non solum ipsi magis intendunt animum, uerumetiam organa sua diligentius apparant, fides deligunt, easq; concinnant accuratius, explorato sæpius cõcentu. Ita quisquis intelligit habere se uitæ famæq; æmulum, attentius sibi cauet, facta sua circumspicit, uitam omnem componit. Quandoquidem & hoc habet peculiare malitia, ut in peccando magis reuereatur inimicos quàm amicos. Proinde Nasica, quum quidam existimarent res Romanas iam in tuto esse, nimirum Carthaginensibus extinctis, Græcis in seruitutem subactis: Imò nunc, inquit, summo in periculo sumus, postea quã nulli supersunt, quos uel timeamus, uel reuereamur. Accipe nũc & Diogenis responsum urbanũ in primis ac philosopho dignum. Cuidam interroganti quo pacto posset inimicum ulcisci, Si teipsum, inquit, honestum ac bonum uirum præstiteris. Vulgus hominum, quum bellos equos, ac laudatos inimicorum canes conspexerint, molestè ferunt. Rursus si fundum uiderint excultũ, si hortũ amœnum ac floridum, ingemiscunt. Quid igitur futurum putas, si teipsum ostenderis

De inimicis magis quàm amicis solliciti.

Respectus hostium.

C uirum iustum, cordatum, probum, ac frugi, admirandum in dicendo, in rebus gerendis syncerum & incorruptũ, in temperantia uictus sobrium ac moderatum, A

Alto fruentem pectoris sulco probi,
Consilia de quo germinant pulcherrima?

Qui uincuntur, ut inquit Pindarus, uinctã habent linguam, ut nõ audeant hiscere. Verum id non competit simpliciter in quemuis, qui quacunq; ratione uincitur, sed in eos duntaxat, qui se superari conspiciunt ab inimicis, diligentia, probitate, animi magnitudine, humanitate, beneficentia. Hæc linguam detorquent, ut inquit Demosthenes, hæc os obturant & obsepiunt, hæc præfocant guttur, hæc silentiũ indicũt, hæc faciunt, ut quod ait Pindarus, non ausis hiscere.

Proinde tu conare, quandoquidem potes,
Vti malis appareas præstantior.

Itaq; si discruciare cupis inimicũ, ne id hac uia facere uelis, ut eum per contumeliã appelles cinædum, aut intemperantem, aut scurram, aut parcum, aut sordidum & impurum, sed ipse magis da operam ut uir sis, da operam ut sis temperatus & continens, ut uerax, ut humaniter *&* æquè tractes eos, qui tecum habent consuetudinem atq; cõmercium. Quòd si cõtigerit, ut ad cõuicia quoq; processeris, uideto ut quàm longissimè absis ab his probris, quæ iacis in alterum. Fac descendas in tuũ ipsius pectus, lustra tuum ipsius sinum, ac diligenter circũspice, num qua sint illic cariosa, uitioq; obnoxia, ne forte sit unde tibi maledicus aliquis tacite secum conuicium illud sumptum è Tragœdia possit obijcere,

Vtilitas ex conuiciando.

Medetur alijs ipsus hulceribus scatens.

Verum si te dixerit ineruditum, tu fac in teipso studiũ intendas, & acuas industriam: si ignauum, fortitudinẽ, animiq; præsentiã excites: si incõtinentem ac libidinosum, uoluptatis studium ex animo profliga: si quod huiusmodi inscio te uestigium

D inhæret. Nihil enim turpius conuicio, quod in autorem recidit. Ac ne grauius quidem aut acerbius quicquam. Etenim quemadmodũ luminis repercussus uehementius offendit infirmos oculos, ita magis dolent maledicta, quæ ueritas in ipsos unde profecta sunt retorserit. Siquidem ut Cæcias ad se nubes uocat, teste prouerbio, sic mala uita ad sese attrahit conuicia. Proinde Plato quoties incidisset in eos, qui facerent indecori quippiam, digressus consueuit apud se dicere, Nuncubi ego talis? Cæterum qui in alium maledicta congessit, si cõtinuò suam ipsius uitam cõtempletur, & componat, mutans eam in diuersum, & corrigens, is uidelicet nonnullam ex maledicendo capiet utilitatem, quum alioqui res inanis & habeaẽ, & sit. Itaq; uulgus ridere solet, si quis ipse caluus aut gibbo deformatus, alijs hæc opprobret uitia. Quin magis in totum ridiculum est, in alterum iacere conuicium, in quem conuicium aliquod uicissim torqueri possit. Sicuti Leo Byzantinus, quum oculorum infirmitatẽ obiecisset sibi quidam gibbo deformis, Humanũ, inquit, opprobrasti uitium, quum ipse Nemesim, hoc est, reprehensionẽ in tergo portes. Quapropter caue cuiq; exprobres adulteriũ, ipse fœdiori libidinis generi obnoxius: neq; luxũ, ipse sordidus. B

Cognatus es mariticidæ fœminæ:

Ita maledicit Alcmæon Adrastrò. Quid is igitur? Nempe proprium ei, non alienũ impingens probrum respondet: Matrem ipse manibus interemisti tuis. Domitius in Crassum ad hũc iocatus est modũ: Non fleuisti, murena quam in uiuario alueras mortua? At crassus ita retorsit cõuicium: Num tu lachrymabas, quum treis extuleris uxores? Qui sit in alium dicturus, non hunc oportet facetum, aut clamosum, aut improbum esse, uerum eum esse conuenit, in quem nullum cõuicium aut crimen hæreat. Deus enim nulli magis præcepisse uidetur illud, Nosce teipsum, quàm ei, qui sit alium uituperaturus, ne si dixerint quæ uolunt, audiant quæ non uolunt. Nam fieri solet, ut iuxta Sophoclis dictum,

Vbi

A Vbi uerba temere fuderis, tum quæ uolens
Dixti, uicissim eadem illa nolens audias.

Atque hoc quidem utilitatis & commodi excerpi potest ex maledicendo inimicis: at non minus utilitatis ex altero proficiscitur, nempe si quis malè audiat, & conuicijs afficiatur ab inimicis. Vnde rectè dictum est ab Antisthene, ad salutem & incolumitatem tuendam opus esse aut amicis ingenuis, aut acribus inimicis, propterea quòd illi dum admonent peccantes, hi dum maledicunt, reuocant à uitijs. Sed quoniam his sanè temporibus, ad libere loquendum penè uocem amisit amicitia, loquax est autem assentatio, admonitio muta, superest ut ab inimicis uerũ audiamus. Nam uti Telephus, quum medicum amicum nancisci non posset, uulnus hostili lanceæ submisit, sic ij quibus non adest beneuolus admonitor, maleuolentis inimici uerba ferant oportet, qua mala ipsorum redarguant castigentque. Quo quidem in tempore rem ipsam spectare conueniet, non animum maledicentis. Sicut enim is qui Prometheum Thessalum cogitabat occidere, casu tuber ita percussit ac dissecuit, ut seruaret hominem, ruptóque tubere periculo liberaret, ita non raro fit, ut conuicium per simultatem & odium impactum, medeatur animi morbo uel ignorato, uel neglecto. At uerò plerique conuicio tacti, non illud cõsiderant, num ipsi obnoxij sint ei probro quod obijcitur, sed perpendunt potius, an qui maledixit, aliud quippiã habeat quod in illum dici possit. Dumque more colluctantium in palæstra probra ceu puluerem non abstergunt à sese, sed seipsos conspergunt & oblinunt, postea congressu facto uterque ab altero contaminatur ac denigratur. Quin magis conueniebat, ut cui conuicium dixit inimicus, id à se tollat quod obiectum est, quàm faceret, si quis maculam uesti inhærentem ostenderet. Iam etiam si quis obiecerit probrum, à quo sis alienus, tamen inquirendum erit, quibus ex causis maledictum hoc natum sit, deinde cauendum ac metuendum, ne quid imprudentes deliquerimus, uel affine, uel simile ei, quod nobis obiectum est. Quemadmodum Lacydes Argiuorum rex, ob comam compositiorem, & incessum delicatiorem uulgo malè audiuit, ueluti mollis & effœminatus. Idẽ accidit Pompeio, propterea quòd uno digito scalperet caput, quũ à mollitie & lasciuia longissimè abesset. Accidit & Crasso, cui sæpius adeundi uirginẽ quandam Vestalem causa hæc fuit, quòd prædiolum quoddam elegans ab illa mercari cuperet, atque hac gratia frequenter cum ea congrediebatur, captans mulierem. Posthumiæ uerò risus solutior, ac liberior cum uiris confabulatio peperit infamiam, ita ut incestus accusaretur. Quanquã igitur compertum esset illam à crimine abfuisse, tamen summus pontifex Spurius Minutius dimissam admonuit, ne inuerecundius loqueretur, quàm uiueret. Themistocles autem quum nihil peccasset, ex Pausania tamen proditionis suspicionem contraxit, quòd eo familiarius uteretur, quotidiéque literas ac nuncios ad illum mittitaret. Proinde quum dictum fuerit aliquid in te quod uerum non sit, non oportebit ob id, quia falsum est, cõtemnere ac negligere, sed expendere tecum, num quid dixeris aut feceris, aut conatus fueris, aut nunquid fuerit in tuis familiaribus, quod illi calumniæ probabilem ministrauerit occasionẽ, idque simul atque deprehenderis, cauendum erit, atque uitandũ. Etenim si difficultates ac molestiæ temere fortuitoque incidentes, alios docent quid expediat, uelut in fabulis Meropa, fortuna sublatis ijs quæ mihi erant charissima, mercede me sapientem reddidit, quid uetat, quo minus gratuito præceptore utamur inimico, qui nobis prosit, aliquidque doceat, quod antea fugiebat? quandoquidem pleraque magis intelligit inimicus, quàm amicus, propterea quòd amor cæcutiat in re amata, uelut inqt Plato. Porrò odio cõiuncta est tum curiositas, tum garrulitas. Quũ Hieroni fœtor oris ab inimico quodam opprobratus esset, domum reuersus obiurgauit uxorem, Quid ais, inquiens, hoc uitium ne tu quidem mihi indicasti? At illa quũ esset pudica & simplex, putabã, inquit, omnes uiros ad eundem modũ olere. Adeò

Fabulosa similitudo.

Amor cæcutit, liuor perspicit.

B (marginal letter beside "mile ei, quod nobis obiectum est")

C & quæ sensibus percipiuntur, & quæ corpori insunt, & quæ conspicua sunt omnibus, citius ex inimicis cognoscas, quàm ex amicis, aut familiaribus. Adde his, quòd quum non exigua uirtutis pars sit, linguam habere moderatã, semperq; rationi morigeram & obedientem, id non contingit, nisi multa exercitatione, cura, studióque pessimos animis motus edomueris, quod genus est ira. Siquidem ut imprudẽtibus uox excidat, & Homericum illud,

Inimici plus docẽt quàm amici

Fugiens uox oris claustra reliquit,

Item illud ab alio quodam dictum, uerba nonnulla ultro euolare, id solet usu uenire potissimum animi inexercitatis, ceu labentibus ac perfluentibus, ob impotentiam iracundiæ, ob mentis intemperantiam, ob securiorem uitæ rationem. Cæterum rem omnium leuissimam, uti diuinus inquit Plato, grauissima pœna uindicant tum dij, tum homines. Contrà silentium cum ubiq; innoxium est, nedum adipson, uelut ait Hippocrates, tum uerò in conuicijs constans quiddam, ac Socraticum habere uidetur, uel Herculaneum magis. Siquidem ille quoq;

Pœna culpa grauior.

Vel minus ac muscas curabat uerba molesta.

Sanè quum non alia res neq; grauior, neq; pulchrior, quàm si conuiciante inimico quietem agas, ueluti mordacem Lissi scopulum prænauigans, tum latius ea patet exercitatio. Nam si consuescas inimicum cõuiciantem ferre tacitus, facillimè nimirum feres & uxoris rixantis iracundiam, & amici clamorem, & fratris amarulentiam citra perturbationem sustinebis. Nam patri matriq; etiam pulsandum te ferienduḿq; præbebis, nihil ira commotus. At Socrates quidẽ Xanthippam uxorem, iracundam ac molestam domi ferebat, ceu facilius cum alijs consuetudinem acturus, si illam perpeti cõsueuisset. Verum longè præstat, ut inimicorũ dictis, conuicijs, & odijs exercitatus, cõsuescas iracundiam premere, nec quũ maledictis incesseris exD candescere. Ad hunc igitur modum mansuetudinem ac tolerantiam in simultatibus præstare cõuenit. Cæterũ simplicitas ac magnanimitas benignitasq; magis in amicitijs locum habet. Neq; enim perinde pulchrũ est de amico bene mereri, quàm fœdum id non facere, quoties opus est. At humanũ habetur ultionem inimici, si quando per occasionẽ in te inciderit, negligere. Eius uerò cui lapsus inimici dolet, etiam qui roganti opitulatur, liberis ac domesticis rebus periclitantibus, studium aliquod animiq; propensionẽ exhibet: quisquis nõ amplectitur beneuolentiam, quisquis nõ laudat benignitatem, is nimirum cor habet adamantinum, aut ferro excusum. Quũ Cæsar Pompeij statuas deiectas reponi iussisset, tum M. Tullius, statuas, inqt, Pompeij collocasti, tuas constabilisti. Vnde nec malignè laudandus est, nec honore fraudandus inimicus, meritò laudandus, ac celebris, propterea quòd maior laus hinc redit ad ipsos qui laudant. Ad hæc qui promerentem laudat, ei rursum fides habetur uituperanti, ueluti qui non hominẽ ipsum oderit, sed qui factum illius non probet. Iam uerò, quod est omniũ & pulcherrimum & utilissimũ, nequaquã inuidebit, uel amicis felicibus, uel familiaribus cum laude quippiam agentibus, quisquis assueuerit & inimicos laudare, & neq; ringi, neq; morderi successibus illorum. Est'ne aliud ullum studium, quod parem utilitatem pariat, aut habitum potiorem gignat in animis nostris, quàm id quod æmulationem & inuidentiam nobis adimit? Nam quẽadmodum in republica permulta sunt, necessaria quidem illa, sed tamen mala, quæ posteaquã in consuetudinem abierunt, iamq; legis uim nacta sunt, tamen haud facilè depellant, quibus ea molesta noxiàque sunt, sic simultas multa secũ inducit uitia, nempe liuorem, suspicionem, gaudium ex alienis malis, tenacem iniuriarũ memoriam, & horũ uestigia relinquit in animo. Præterea quædam, quæ si facias in inimicum, nec mala uideantur nec iniqua, ita remanent in nobis, ut abijci difficilè possint: quod genus sunt, uersutia, fraus, insidiæ. Deinde fit, ut propter assuetudinẽ ijsdẽ utamur in amicos, nisi cauerimus in inimicos uti. Proinde rectè præcepit Pythagoras, quum

Imò plus quàm humanum.

Quid potest dici magis Christianum.

A quum ab aucupio dehortaretur, & empto retium iactu, pisces captos iuberet amitti: quumque omnium mitium animantium cædem interdiceret, uidelicet ut in brutis animalibus nos consuefaceret à crudelitate & rapacitate temperare. Atqui multò pulchrius est, ut dum in simultatibus, ac dissidijs aduersus homines & contentionibus, generosum, æquum, ac simplicem inimicum agis, improbos, sordidos, ac fraudulentos affectus castiges, premasque, quo nimirum in commercijs amicorum prorsus conquiescant, & à fallendo temperent. Scaurus cum Domitio simultatem habebat, eumque fecerat reum: itaque Domitij seruus quidam, priusquam ageretur causa, Scaurum adijt, significans habere se quippiam arcanum, quod illi uellet indicare. At ille non passus est hominem loqui, sed comprehensum ad herum remisit. Catonem quum Murenam insectaretur, & accusationis argumenta colligeret, affectabantur ex more, qui quid fieret obseruabant. Hi frequenter eum interrogabant, nunquid eo die collecturus esset, aut acturus aliquid quod ad accusationem pertineret. Quod si negasset, credebant, ac discedebant. Atque id quidem maximum erat argumentum, quàm bene sentirent de Catone. Verum illud & maius est, & longè pulcherrimum, quòd assuefacti iustè recteque agere cum inimicis, haud unquam iniustè dolòue cum amicis & familiaribus agemus. At quoniam necessum est Galeritis omnibus inesse cristam, iuxta Simonidem, & omne mortaliũ ingenium, cõtentionem, suspicionem, & inuidentiã ex se gignit, inter mente uacuos amicos, ut inquit Pindarus, haud mediocriter profuerit, si quis horum affectuum repurgationem in inimicos effuderit, eamque ueluti cloacam, quamlongissimè à domesticis ac familiaribus auerterit. Id quod intellexisse uidetur Onomademus, uir urbanus, qui quũ orta in Chio seditione, in ijs esset partibus quæ uicerant, admonebat suos, ne cunctos expellerent qui diuersarũ fuissent partium, uerum sinerent superesse nõnullos, ne cum amicis, inquit, incipiamus dissidere, si prorsus desint inimici.

B Ad eundem modum si nobis hæc animi uitia consumantur in inimicos, minus erũt molesta amicis. Neque enim oportet figulum inuidere figulo, neque cantorem cantori, quemadmodum inquit Hesiodus, neque conuenit uicinũ æmulari uicino, neque consobrino, neque fratri ad diuitias properanti, & felicibus rerum utenti successibus: sed si non est alia uia, qua teipsum à contentione, inuidentia, & æmulatione liberum reddas, consuesce secundis inimicorum rebus morderi, in hos iracundiæ mucronem exacue. Nam sicut elegantes agricolæ rosas ac uiolas ita meliores futuras putant, si cepas & allia ferant in proximo, quòd quicquid in illis acris ac grauis odoris inest, in hæc repurgetur, sic inimicus in se recipiens ac deriuans inuidiam, ac morositatem, candidiores nos minusque graues reddit amicis prospera fortuna utentibus. Quapropter cum illis sunt exercenda certamina de gloria, de imperio, de iustis lucris, non hactenus tantum ut discruciemur, si quid illi plus habeant nobis, sed ut obseruemus singula, quibus rationibus nos superent, eosque diligentia, industria, sobrietate, & cautione præire conemur. Quemadmodum dicere solitus est Themistocles, sibi non licere somnum capere per Miltiadis in Marathone uictoriam. Etenim qui deijcitur animo, penitusque liuore cõtabescit, propterea quòd se credat ab inimico uinci uel in gerendis magistratibus, uel in agendis causis, uel gratia & autoritate apud amicos, aut optimates, ac non potius conatur aliquid & æmulatur, hunc ociosa quædam & iners habet inuidia. At quem non excæcat odium, quo minus iudicet de eo quem odit, sed æquis oculis spectat illius & uitam, & mores, dicta simul & facta, is nimirum perspiciet ea quibus inuidet, pleraque è diligentia, prouidentia, recteque factis, illi contigisse. Deinde ad hæc exercitatione uincendi curam exacuens & honoris studium, oscitantiam, ac socordiam excutiat. Quòd si uidebuntur in aula principis, aut in republica potentiam indignam & inhonestam assecuti uel assentatione, uel fraudulentia, uel corruptis iudicijs, uel lar-

Inimici tolerandi.

Odium non cæcum.

C gitionibus, id nobis haudquaquam molestum erit, quin potius uoluptatem adferet, integritatẽ uitæ nostræ, æquitatemq́ cum illorum illiberalitate conferentibus. Siquidem uniuersum aurum, quod uel super terrã est, uel sub terra, non est æquiparabile uirtuti, uelut inquit Plato. Illud etiã Solonis dictũ semper cõueniet in promptu habere: At nos, inquit, uirtutis diuitias cũ illis non cõmutabimus nec acclamationibus epulo conductæ multitudinis, nec honoribus, summóque accubitu apud eunuchos, concubinas, & satraparum uxores. Nihil enim suspiciendum, neq; præ-

Amans cæcutit clarũ, quod ex turpitudine nascitur. Sed amans cæcutit in eo quod amat, autore Platone, magisq́ sentimus si quid præter decorum faciãt inimici. Non oportet autem, siue quid peccant, inutili affici gaudio, siue quid rectè faciunt, ocioso dolore tangi: uerum illud in utroq; cogitandũ est, ut & illa cauentes meliores illis simus, & hæc imitantes non simus deteriores.

F I N I S.

PLVTARCHI CHAERONEI DE TVENDA BONA VALETVDINE PRAECEPTA.

~~Erasmo Roterodamo interprete.~~

Τὰ πρόσωπα

MOSCHION ET ZEVSIPPVS.

D TV SANE Glaucum medicum heri deterrebas Zeusippe, unà nobiscum philosophari cupientem. ZEVSIPPVS. Neq; deterrebam amice Moschion, neq; ille nobiscum philosophari cupiebat. Quin magis fugiebam, metuens ne quam præberem ansam homini pugnæ auido, Nam in re quidem medica uir ille, quemadmodũ inquit Homerus,

Alijs æquandus pluribus unus,

Cæterum erga philosophiam parum amico est animo, sed cum in disputando semper acerbum quiddam habet, ac morosum, tum uerò id quidem temporis infestus in nos tendebat, acrius etiam illud uociferans, haud mediocriter iniquum facinus ausos esse nos, qui disciplinarum terminos cõfudissemus, de ratione uictus ad tuendam bonam ualetudinem conducibili disserentes. Separatam enim aiebat esse philosophorum ac medicorum professionem, non aliter atq; Mysorum ac Phrygum fines, ut habet prouerbium. Ac nonnulla à nobis dicta non illa quidem accurate, neque serio, at rursum nõ inutiliter, repetẽs carpebat ac dilacerabat. MOSCHION. At ego Zeusippe, tum ista, tum reliqua illa cupidè lubensq́ audierim. ZEVSIP. Nimirũ quũ philosophus sis natura Moschion, philosopho succenses, parũ studioso medicinæ, & indignum existimas, si magis officij sui putat esse, ut in Geometriæ, Dialecticæ, Musicæ studio uersari uideatur, quàm ut inquirat cupiatq; cognoscere

Aedibus in proprijs quæ praua aut recta gerantur,

ipso uidelicet corpore. Quanquã illic frequentiores uideas spectatores, ubi nõnihil sacræ pecuniæ, qua ad spectaculũ inuitentur, distribuitur affluenti multitudini,

Laus medicinæ ita ut fieri solet Athenis. At medicina sic est de numero disciplinarũ liberaliũ, ut politie, splendore, iucunditate nulla sit inferior: porrò mercedẽ abunde magnã addit

sui studio-

A sui studiosis, nempè corporis salubritatē, ac prosperam ualetudinem. Proinde non oportet in ius uocare philosophos, quasi terminos prætererint, si de his quæ ad bonam ualetudinem conducunt, disputent, uerum ita magis accusandos ducere, nisi prorsus sublatis finibus existimarint cōmuniter uelut in eadem regione sese rerum quæcunque sint honestæ studiosos uersari oportere, sectantes pariter & quod in disputādo delectet, & quod ad usum uitæ sit necessariū. MOSCHION. Quin Glaucum missum faciamus Zeusippe, qui ob fastum absolutus uideri studet, nec egens auxilijs philosophiæ. Tu uerò disputationem omnem nobis recense, primòque loco, si uidetur, ea quæ dicebas non admodū serio abs te dicta, carpsisse Glaucū. ZEVSIPPVS. Aiebat igitur amicus ille noster, sese audiuisse quendam qui diceret, nō mediocre fore momentum ad bonā ualetudinem, si quis manus semper calidas haberet, neque pateretur eas frigere. Rursus extremarum corporis partium frigiditatem, dum calorem ad interiora cogit, ceu familiaritatem quandam & assuetudinem febris inducere. Rursum si ea quæ foras uergunt, & ad summas partes tendunt, unà cum calore per omne corpus diducant, ac dispensent materiam, id salubre est. Itaque si quod operis faciamus, in quo manibus sit utendū, tum calorem ultro ab ipsa corporis agitatione induci membris, ac contineri: ubi uerò nihil agas operis istiusmodi, tum summis à membris frigus arcendum esse. Hoc igitur erat unum eorum quæ ab illo ridebantur. Alterum autem, ni fallor, erat de cibis, quos ægrotantibus exhibetis. Præcipiebat enim hos multo antè tempore sumendos, atque degustandos esse, quo sani uidelicet illis assuesceremus, ne pòst ueluti pueri uictum eum horreamus, et auersemur, sed paulatim familiaris ac domesticus stomacho reddatur, ne in morbo cibis perinde ut pharmacis offendamur, néue molestè feramus, si quando simplicem aliquē cibum elixum & insipidum sumere necessum erit. Vnde ne illud quidem aliquando fugiendum, ut illoti ad cibum capiendum accedamus, nec B uti potemus aquam quum assit uinum, nec ut calidum bibas æstate, licet apposita niue: neglectis interim his qui ad ostentationem, moreque sophistarum ab istiusmodi rebus abstinent, ac tēperantiæ nomine semet efferunt. Quin ipsi magis nostrapte sponte paulatim & stomachum ita consuefaciamus, ut citra molestiam pareat utilitati, tum procul ab animo tollamus nimis anxiam ac superstitiosam huiusmodi rerū curam in morbis, néue collamentemur deplorantibus quòd è magnis ac iucundis uoluptatibus in sordidam illam atque humilem uitæ rationem sint redacti. Nam rectè dictum illud, Optimam uitæ rationem delige, eam tibi iucundam reddet cōsuetudo, cum singulis quicquid aggrediare cōducibile fuerit, tum uerò maximè, si in ijs quæ ad corporis uictum uitæque rationē attinent, ijs assuescens quæ sunt saluberrima, eadem amica cognataque, ac domestica naturæ reddas, memor eorū quæ nonnulli tum pariuntur, tum faciunt in morbis, quàm molestè ferant, quamque uix tolerent, quoties aqua calida apponitur, aut sorbitio, seu panis, nō solū ista detestabilia & insuauia, uerumetiā ipsos qui sumere cōpellunt detestabiles ac molestos appellantes. Porrò nō paucos etiā balneū extinxit, quū initio nullo graui morbo tenerentur, nisi quòd nō possent, neque ferrent cibū capere nisi loti: quorū de numero Titus erat imperator, quemadmodū referunt ij, qui ægrotanti ministrarunt. Ad hæc reprehensum est hoc quoque, corpora gracilia, minimeque obesa semper esse salubriora, maximeque cauendā ingurgitationem, ebrietatē, & immodicum delitiarū usum his, qui solenne epulū sint celebraturi, aut qui amicos apparant conuiuio accipere, aut futurum est ut à diuite quopiā, aut principe, cōuiuio splendido adhibeantur, expectetque cōmune bibendi certamen, quod recusare nō liceat: quo nimirum iam tum in tranquillitate corpus expeditum ac leue reddant, uelut aduersus imminentē uentorum ac undarū tempestatē. Siquidem perdifficile fuerit, in cœtu hominū, & inter inuitatiunculas illorū, teipsum intra mediocritatē, solitamque temperantiā cōtinere, ut non

De cibis ægrotantibus exhibendis.

Titus balneo extinctus.

C omnibus uehemẽter grauis ac molestus & onerosus esse uidearis. Itaq; ne ignis addatur igni (quemadmodũ prouerbio dicit) hoc est, ne ingurgitatio ingurgitationi, intemperantia intemperantiæ, diligenter oportebit meminisse, quod per iocũ festiuiter fecit Philippus. Id erat huiusmodi: Cum paucis inambulantem quidam uocarat ad cœnam, deinde quum uideret illum complures secum adducentem, quũ non admodum multum epularũ apparasset, fanè conturbatus est. Id sentiens Philippus, submisit qui singulos amicos admoneret, ut placentæ locũ relinquerent. At hi dũ uerè credunt placentam apponendam, atq; expectant, abstinent ab his quæ fuerãt apposita, atq; eum ad modum factum est, ut conuiuiũ omnibus sufficeret. Hoc igitur pacto cõueniet & nosmetipsos ad ineuitabiles cõpotationes præparare, ut obsonijs, bellarijs, atqueadeo ebrietati quoq; locũ in corpore reseruemus, atq; integrã ad istiusmodi conuiuia stomachi appetentiam adferamus. Quòd si nos iam expletos, grauiterq; affectos, talis quæpiam necessitas occuparit, optimatibus præsentibus, aut hospitibus derepente oblatis, ut pudore compellamur ad eadem uenire, & compotare cum his qui satis id ferre queant, ibi uerò maximè nos arment oportet atq; instruant aduersus pudorem, rem magnopere noxiam mortalibus, contraq; uitiosam erubescentiam, ea quæ Creon loquitur in Tragœdia:

Festiuus Philippi iocus.

Mihi amice longè satius esse duxerim,
Tibi nunc ut hostis reddar ac gratus parum,
Quàm ut leuis in te, postea grauiter gemam.

Rusticitatis metu peccare maximè rusticanũ

Etenim ob metum ne rusticior uidearis, in laterum aut renum dolorem teipsum dare præcipitem, id uerè rusticani est hominis, mentéque ac ratione carentis: qua qui præditi sunt, norunt & absq; poculis ac nidore cum hominibus conuiuere. Quandoquidem si dextre urbaniterq; recuses, non minus grata fuerit recusatio quàm cõpotatio. Tum si quis epulum exhibeat ueluti sacrificium, unde nihil degustet ipse, D sed abstineat, atque interim inter pocula, superq; mensam hilariter atq; festiuiter simul & iocetur, & dicat aliquid in seipsum, is iucundior uidebitur, quàm si pariter inebrietur, simulq; uoret obsonia. Adduxeram autem ex antiquis quidem Alexandrum, qui post multam potationem, quũ Medio rursum ad bibendi certamen prouocanti, & rursus ad meri potationem pertrahenti recusare uereretur, eam ob causam perisset. Porrò ex nostri temporis hominibus Rhiglum Pancratiasten commemoraueram, qui quidem à Tito Cæsare ad balneum mane inuitatus, abijt, simulq; lauit: quumq; semel duntaxat bibisset, quemadmodum aiunt, correptus apoplexia subitò mortuus est. Hæc uobis Glaucus quasi ridens obijciebat, ueluti pædagogica: de reliquis autem, neque illi libebat audire, neque uobis illi narrare, neque perpendebat unumquodq; eorum quæ dicta fuerant. Primus itaque Socrates admonens, cauendos esse cibos, qui non esurientes denuo ad edendum inuitent, cauendos esse potus, qui non sitientes ad bibendum illectent, non simpliciter interdixit ne his uteremur, sed quatenus opus sit, uti docuit, ut harum rerum delectationem ad usum ac necessitatem accommodemus: non aliter quàm faciunt hi, qui in republica pecuniam in ædendis in theatro ludis destinatam uertunt in usus belli. Nam quod natura delectet, donec pars fuerit eius quod alit, proprium est. Atque oportet eos etiam qui esuriunt, necessarijs frui potius, quàm suauibus: seorsum autem haudquaquam irritare nouas appetentias, postea quàm à communibus epulis discesserimus. Nam quemadmodum Socrati saltatio, exercitatio erat nequaquã iniucunda, sic is cui bellaria, & secundæ mensæ, lautitiæq; sunt cœnæ ac cibi loco, minus ab his offenditur. Cæterum qui iam acceperit quod naturæ satis est, seséque expleuerit, ne is auidè talia sumat, id uerò cum primis cauendum est. Atque in his nõ minus fugiẽda est imperitia & ambitio, quàm uoluptas & ingluuies: propterea quòd hæ quoq; sæpius inuitãt ad edendum quum non esurias, ad bibendum quum non sitias,

A non sitias, dũ illiberales admodũ & molestas suggerũt imaginationes, quasi sit absurdũ claris sumptuosisq; rebus non frui quũ adsint, uelut iumine, aut fungis Italicis, aut Samia placenta, aut niue in Aegypto. Siquidē ista sæpenumero illectant, ut celebratis ac raris utare cibis, uelut ab inanis gloriæ nidore adductus, uti corpus adigas cum cibis habere commercium, quum nihil sit opus, quo possis apud alios prædicare, admiraturos ac felicem iudicaturos, cui rebus tam non obuijs, tamq; exquisitis frui contigerit. Consimilem autem ad modum afficiuntur erga mulieres nobiles: fit enim aliquoties, ut cum proprijs dormientes, tum formosis, tum etiam amantibus, nihil tamen commoueantur: cæterum Phrynæ, Laidiue persoluto argento, quum corpore sint ægro, & ad coitum ignauo, excitant tamen & irritant lasciuiam ad uoluptatem, idq; inanis gloriæ causa. Quo factum est, ut ipsa Phryne iam anus facta dixerit à multis fecem emi propter gloriam. Porrò magnum est ac mirum, si quascunque natura postulat ac recipit uoluptates, eas adhibentes corpori, imò si plerunque præter occupationes reluctantes illi flagitanti, differentesq; quod postulat, ac uix uoluptates magnopere necessarias suppeditantes, aut quemadmodum inquit Plato, titillanti etiam & uehementer instanti morigerantes, citra noxam discesserimus. Iam uerò illius cupiditates quæ præposteræ ab animo scatēt in corpus, coguntq; affectibus obsequi & inseruire, nulla ratione fieri potest, quin grauissima maximáq; incommoda ex inualidis inanibusq; uoluptatibus in eo relinquant. Nequaquam autem competit animi cupiditate corpus ad uoluptatem concitare. Nam ut hinc uoluptas oriatur, id præter naturam est. Quemadmodum enim axillarum titillationes haud proprium neque amabilem risum præbent animo, sed molestum spasmóque similem, ita quascunque uoluptates corpus extimulatum ab animo, turbatumq; capit, hæ nimirũ & stupidæ sunt, & turbulentæ, & à natura alienæ. Quoties igitur rarum aliquod, aut nobile cibi genus fruendum appositum fuit, magis B ita quærenda gloria ut abstineamus, quàm ut fruamur, memores quemadmodum dixit Simonides, nunquã sese pœnituisse, quòd tacuisset, quòd locutus esset, sæpe: ita nos quoque nunquam pœnituisse quòd obsonium recusauerimus, aut quòd aquam phalerni loco biberimus. Quin è diuerso magis non solum non est ad ista cogenda natura, uerum etiamsi quid istiusmodi proponatur desideranti, cõueniet ob consuetudinem & exercitationem sæpius ad leuia consuetáque reuocare appetentiam. Nam si ius uiolandum, quemadmodum dixit Thebanus ille, etiamsi non rectè, optimum est imperij causa uiolare. Nos uerò melius, si gloria affectanda est, optimum est eam sanitatis causa in huiusmodi rerum abstinentia affectare. Quanquam sunt nonnulli, quos parsimonia coniuncta cum gulæ uitio adducit, ut quum domi coërceant cupiditatem, apud alios lautitijs fruantur, expleantq; sese, ampliter ingurgitantes, perinde quasi rebus bello partis: deinde grauiter affecto corpore discedunt, postero die præmium ingurgitationis auferentes, nempe stomachi cruditatem. Crates igitur quum existimaret in ciuitatibus seditiones ac tyrannides potissimum è delitijs & luxu nasci, per iocum admonuit, ne præ lenticula semper augens patinam, in seditionem nos conijcias. Sed seipsum adhortetur quisque, ne semper præ lente augens patinam, néue modis omnibus præterito nasturtio & olea ad farcimen & piscem desciscens, ex repletione corpori seditionem concitet, & tumultum, ac perluuium. Nam cibi uiliores appetentiam intra naturæ modum cohibent. Cæterum artes istorum qui obsoniorum sunt opifices atque architecti, & operosæ istæ cupediæ, neque non ingeniosa condimenta, semper, ut inquit comicus, uoluptatis fines longius promouent, ac uitiant utilitatem. Atqui haud scio quo pacto fiat, ut quum uxores quæ philtris ac ueneficijs in uiros utuntur, abominemur, fastidiamusq;, conductitijs ac seruis cibos & obsonia nostra proijciamus, ut ea penè dixerim, ueneficijs, ac præstigijs uitient. Proinde quanquam ama-

Voluptates ab animo in corpus scatentes perniciosissimæ.

Attende sordidorum naturã.

C rius illud ab Arcesilao dictum uidetur in adulteros ac libidinosos, nihil referre aduersus an auersus cinædus sit aliquis, tamen haud malè quadrat & in hanc rem de qua agimus. Quid enim (ut uerum loquar) interest, utrum inductis Atellanis intemperantiam ad uoluptatem excites atque irrites, an gustum odoribus & lautitijs prouoces, ut ceu membra scabiosa scalptu frictuq; semper opus habeamus? Sed aliâs fortassis aduersus uoluptates dicemus, quamq; per se honesta res & egregia sit temperantia demonstrabimus, nunc nobis de multitudine, ac magnitudine uoluptatum est institutus sermo. Morbi igitur, non tam multa negocia, neque tot spes, neq; tot peregrinationes, neq; tam multa exercitia nobis eripiunt ac perdunt, quàm multas adimunt uoluptates. Vnde fit, ut qui maximè sectantur uoluptatem, his minimè expediat corporis sanitatem negligere. Siquidem permulti sunt, quibus aduersa ualetudo nequaquam est impedimento, quo minus philosophiæ dent operam, aut rem etiam exerceant militarem, aut imperium administrent: at corporis uoluptates aut huiusmodi sunt, ut his in morbo frui nullo modo possis. Quòd si quibus in morbo quoque locus est, hæ nec illam ipsam delectatiunculam suapte natura breuem, puram exhibent, sed magna ex parte malis alienis fermentatam ac cicatricosam, uelut è procella ac tempestate quapiam reddunt. Neq; enim ueneri locus in ingurgitatione, quin magis in corporis serenitate tranquillitateq;. Nam ueneris finis uoluptas est, quemadmodum & esus ac potus. At bona ualetudo, uoluptatibus haud aliter atq; cœli tranquillitas Alcyonibus præbet ut tutò commodeq; generent incubentq;. Eleganter enim Prodicus uisus est dixisse, optimum condimentum esse ignem ipsum. Nam uerissimè quis dixerit, bonam ualetudinem maximè diuinum longeq; blandissimum esse condimentum. Siquidem cibi elixi, assi, co ctiq;, his qui morbo laborant, aut crapula grauantur, quiue stomacho nauseant, nullam adferunt neq; uoluptatem, neq; iucunditatem: at pura, synceraq; stomachi appetentia, corpori sanò quidlibet etiam reddit suauè, & accommodum, atq; harpaleon, quemadmodum inquit Homerus, id est quod rapere libeat. Sed sicuti Demades, Athenienses qui non in tempore bellum capesserent, aiebat nunquā nisi pullatos pacem decernere, ita nobis haud unquam tenuis ac moderata uictus ratio uenit in mentem, nisi iam febri æstuantibus, & admotis pharmacis. Atqueadeo quum in hæc inciderimus, mirum tamen quàm peccatum nostrum celamus, nimium innitentes famæ & opinioni, quemadmodum mortalium uulgus assolet, qui nūc cœlum, nunc regionis salubritatem criminantes, aut peregrinationes aliquas loqui solent, ne morbi causa uideatur luxus, & uoluptatum immoderatior usus. Sed quemadmodum quū Lysimachus inter Scythas siti constrictus, sese pariter atq; exercitum hostibus dedidisset, ac deinde frigidā bibisset aquā: Dij boni, inquit, quàm breuis uoluptatis gratia, magnam deposui felicitatem: itidem & nobis ipsis in morbo debemus in animum reuocare, quòd ob frigidam potionem non in tempore sumptam, aut balneum intempestiuum, aut compotationem, complures earum rerum delectationes amiserimus, deinde præclara negocia permulta, postremo non paucas exercitationes iucundas perdiderimus. Facit enim huiusmodi reputatio, ut dolor quidem animum mordeat, uulneransq; memoriam, ueluti cicatrix quæpiam remanens, in bona ualetudine cautiores, ac circumspectiores nos reddat in obseruanda uitæ ratione. Neq; enim tum corpus sanitati redditum, admodum magnas pariet cupiditates, nec intractabiles, aut inusitatas, & inuincibiles, quin magis forti & intrepido animo esse oportet aduersus appetentiam erumpentem, & ad fruendum his quæ cupit, exilientem, ut quæ nihil habeat præter leues, ac pueriles querimonias, ac ploratus, deinde mox conquiescat, sublata mensa, neq; quicquam incuset, aut lædat, sed contrà potius pura atq; hilaris, minimeq; grauis, minimeq; fastidiosa, duret in posterum diem. Quemadmodum uidelicet Timotheus, qui superiore die in Academia

Bona ualetudo bonum diuinū.

D

ἁρπάλεον.

A Academia apud Platonem cœnauerat musicam tenuemq́ꝫ cœnulam, dixit, qui cœnassent apud Platonem, eos postero quoq́ꝫ die suauiter agere. Fertur autem & Alexander dixisse posteaquam solitos opsoniorum artifices abiecisset, se longè cōmodiores secum posse ducere, nempe nocturnam profectionem ad condiendum prandium, ad cœnam uerò prandij tenuitatem. Quanquā equidem non sum nescius fieri, ut labor, aut æstus, aut frigus febrim conciliet hominibus: uerum quemadmodū flosculorum odoramenta per se parum efficacia, si oleo admisceantur, uehementiorem uim habent, itidem istiusmodi morborum causis & initijs, quæ foris accidunt, humorum abundantia iam antè collecta, corpus exhibet ac tradit. Ea si non adsit, nihil ab illis fuerit periculi, uerum facilè euanescunt illa, ac dissipantur, si sanguine subtili, si puris spiritibus inciderit istiusmodi quæpiā affectio. Rursum distento corpore, & humoribus redundante, ueluti cœnum commotum, noxia, difficilia, quæq́ꝫ non facilè profliges reddit omnia. Proinde cauendum est, ne sicuti boni naucleri, posteaquam ob auiditatem multum oneris in nauim coniecerint, deinde perpetuo labore sentinam exhauriunt, aquamq́ꝫ marinam eijciunt, ita nos quoque simulatq́ꝫ corpus expleuerimus, onerauerimusq́ꝫ, tum rursum repurgemus & clysteribus exoneremus. Sed leue & expeditum seruare conueniet, quo siquando etiam continget premi, suberis in morem ob leuitatem sursum emicet. Sed maximè præcauendum, quum morbus aduentat ac præsentitur. Neq́ꝫ enim morbi omnes adueniunt taciti, uelut inquit Hesiodus,

Vocem ubi præripuit consultor Iuppiter omnem.

Imò plerìq́ꝫ uiatores habent, qui prænuncient, præcurrantq́ꝫ, nempe stomachi cruditatem & corporis segnitiem ac torporem. Grauedo, inquit Hippocrates, ac lassitudo per se oborta, morbum denunciat, idq́ꝫ uidetur accidere, quòd corpus intus re-
B pletum sit, neq́ꝫ non propter intensionem, ac densitatem spirituum, qui neruis adhærent. Atqui quū interim corpus ipsum quodammodo reluctetur, & ad lectulum quietemq́ꝫ pertrahat, tamen alij gulæ delitiarumq́ꝫ intemperantia in balnea se conijciūt, ad propinationes festinant, cibis onerantes sese uelut in futuram obsidionē, quasi uerò metuāt, ne sese febris impransos occupet. Alij rursum magnificentiores, ista quidem ratione non capiuntur, sed dum longè abiectius pudet ingurgitationē, aut cruditatem fateri, totumq́ꝫ diem in uestimentis suis agere, cæteris in certamen euntibus, ac eòdem prouocantibus, surgunt & ipsi, simulq́ꝫ cum alijs uestes exuūt, eademq́ꝫ faciunt quæ sani. Sunt complures quos intēperantiæ, mollitieiq́ꝫ suæ prouerbio patrocinantes, spes impellit, ac persuadet, ut relictis stratis, audacter ad consuetam uitæ rationem accedant, perinde quasi iam uinum uino, crapulam crapula profligarint ac discusserint. Aduersus hanc igitur spem cautio Catonis est adhibenda, quæ quidem, ut inquit uir ille, quæ magna sunt, ea pusilla facit: quæ pusilla, prorsus tollit: ac meminisse oportebit, satius esse, ut præter necessitatē abstineas à cibo, & quietem agas, quàm tractus ad balneum atque conuiuium, ibi prouoluaris atq́ꝫ concidas. Nam si quid est periculi, nocebit non cauisse, nec abstinuisse. Si nihil est, haud nocebit corripuisse corpus, ac purgatius reddidisse. At puerilis ille, qui ueretur, ne amicis ac famulis fiat palàm, ex ingurgitatione luxúque collectum esse morbum, dum præ pudore grauatur hodie fateri cruditatē, postridie fatebitur alui profluuium, aut febrim, aut uentris tormina, uel cum pudore. Summum probrum ducis esuritionem, at longè turpius existima, si corpus crudum cibis onustum ac distentum ad balneum pertrahas, non aliter quàm si in mare deducas nauem putrem ac rimosam. Nec aliter profectò, quàm nauigantes nonnullos pudet sæuiente tempestate in littore tempus terere, at ijdem paulò pòst reiecti in littus turpissimè sese gerunt, uociferantes ac nauseantes. Sic hi qui corpus ad morbum iam esse propensum sentiunt, dum ignauum arbitrantur unum diem lecto decumbere, nec apponi

C mensam, postea turpissimè decumbunt complures dies, dum purgantur, inunguntur, dum medicis obseruiunt atque obsecundant, dum uinū aut frigidam aquā postulant, coacti interea partim ob cruciatū, partim ob metum, absurda & indecora permulta cum facere, tum dicere. Atqui istos, qui uicti uoluptatibus sibi non temperāt, sed in affectus procliues, ab ijs præcipites rapiuntur, docere ac cōmonefacere oportebit, uoluptatibus maximā delectationis partē ab ipso corpore proficisci: et quemadmodum Lacones quū acetum ac salem coquo dederint, reliquū in ipsa uictima iubent quærere, ita condimentū esse optimū appositi cibi, si sano puroque corpori apponatur. Nam dulce quidem ac opiparū, aliquid per se & absque his dici potest. Consueuit autem ita demū iucundum fieri, si inciderit in eius corpus qui gaudet ac delectatur, quique iuxta naturam uitā agit. Rursum in morosis, crudis, ac malè affectis, hæc omnia gratiam sui perdunt & usum. Proinde non illud oportebit expendere, num recens sit piscis, num syncerus panis, num caleat balneū, num formosum scortum, sed seipsum consideret, fastidiosus'ne sit, aut parum tranquillus, aut marcidus, aut perturbatus. Quod ni factū erit, haud secus ac si comessatores ebrij in ædes irrumpant luctu funestas, nihil hilaritatis neque uoluptatis sint allaturi, quin eiulatum potius excitaturi: Sic etiam uenus, obsonia, balnea, uinum, siquidē in corpore malè præterque naturam affecto misceantur, his etiam humoribus qui nondum certum uitium, aut corruptionē acceperunt, phlegma bilemque mouent, exagitant, magis ac magis excitant. Porrò delectationē nullā adferunt, quā magni facias, neque fruendi uoluptatē, qualis fuerat expectata, reddunt. Igitur exacta quidem illa, & uehementer ad unguem, ut dici solet, obseruata uitæ ratio, simul & corpus formidolosum reddit, ac periculis obnoxium, & animi frangit uigorem & alacritatem, dum omnia negocia refugit, dumque non audet, nec in uoluptatibus, nec in laboribus uersari, dum

Exacta uitæ ratio inutilis.

D omnem rerum administrationem suspectam habet, neque quicquam confidenter & intrepidè aggreditur. Verū oportebit corpus nō aliter quàm nautæ uelū, neque contrahere sereno cœlo, neque uehemēter premere, neque rursum laxatis uti linteis, & negligenter ac supine agere, quū suspicio sit tempestatis, sed obsequi conueniet, ac leue corpus reddere, quemadmodum est dictum, non expectata cruditate aut perfluuio, neque feruore aut torpedine. Quibus rebus perinde ceu nuncij quidam ac uiatores febrim in foribus adesse renunciarint, uix tandem perturbati nonnulli tum contrahunt sese. Quin magis procul multò antè præcauendū erit, quàm tempestas inciderit, quasi summū maris æquor crispante Borea. Siquidem absurdum fuerit, coruos crocitantes, gallos canentes, & sues iactatis manipulis insaniētes, uelut inquit Democritus, diligenter obseruare, his rebus uentum aut imbrem imminere significantes, in corpore uerò motus & exundationes, & morbi præludia, non animo præcipere aut præcauere, nec ulla tenere signa, quibus tempestatem in teipso cooriturā præsentias. Vnde non in cibis solum & exercitationibus conueniet obseruare corpus, num præter solitū illis grauatim & illibēter utatur: aut cōtrà, num siticulosius, magis'ue famelicū sit quàm cōsueuerit, sed etiā illud obseruandum erit, si quādo somnus nec perpetuus fuerit, nec placidus, sed inæqualis & interruptus. Quin insuper insomniorū etiā absurditatē conueniet annotare. Nam si nefaria, minimeque cōsueta uisa occurrerint, aut crassis humoribus abundare corpus, aut spiritus intus turbatos esse declarant. Iam uerò & animi affectiones indicant, corpus ad morbū esse propensum. Nam sæpenumero fit, ut occupet quosdam tristitia nullam ob causam idoneam oborta, aut metus repente spes extinguens, idque quū nihil appareat cur sit metuendum. Redduntur aūt & iracundi, sic ut facilè cōmoueantur, et ob rem quantumlibet leuē indoleant: lachrymanturque ac mœrent, quoties mali uapores & exhalationes amaræ, cōdensatæ, animi circuitus, ut inquit Plato, præpediūt occupantque. Quamobrem quibus acciderint ista, cōsiderent ac meminerint oportet, si nulla res animi

Indicia febris futuræ.

Somnus & insomnia consideranda.

A animi sit in causa, tum corporale quippiam esse, quod subductionem aliquã ac temperantiam requirat. Rursum profuerit & illud, si quis amicos laborantes obseruãs, sciscitet̃ morbi causam, nõ ita sanè, uti sophisticè prӕterq̃ rem de densitatibus, incidentijs, & commutationibus garriat, frustráq; quàm calleat medicorum nomina, quamq; sit eruditus, ostentet. Verum ubi leuia ista, uulgariáq; non oscitanter audierit, puta de repletione, inanitione, defatigatione, de insomnijs, prӕcipue uerò quo uictu tum uteretur quũ in febrim inciderit, deinde sicut in alienis erratis Plato solitus est discedẽs secũ dicere, nequãdo uidelicet ipse quoq; sim istiusmodi, ita ex amicorum malis sibi quenq; consulere & cauere conueniet, ac meminisse, ne in eadem incidat, ne'ue similiter ipse lecto affixus, laudet ac desideret preciosissimam illam sanitatem. Sed alio laborante secum annotabit, quàm preciosa res sit bene ualere, dandáq; erit opera, ut eum thesaurum sibi conseruet, curӕ habeat, ac parcat. Nec inutile fuerit, ut nostram ipsorum uitӕ rationem seorsum pensitemus. Nam si fors acciderit, ut compotationi, seu inuitatiunculis, aut laboribus aliquibus, aut alioqui parum moderatis rebus interfuerimus, neq; corpus interim ullam morbi suspicionẽ, aut prӕsensionem prӕbeat, nihilo secius tamen ultro nos cauere & occupare conueniet, ut post uenerem ac fatigationem, ocium & requiem adhibeamus, post temulentiam & compotationem aquã potemus. Maximè uerò si cibis usi simus onerosis, puta carnium, aut uarijs, tum oportebit exiguo pastu contentos esse, neque superfluum quicquam in corpore reliquum facere. Siquidem ut hӕc ipsa per se multarum ӕgritudinum sunt causӕ, ita alijs causis materiam ac uim adiungunt. Proinde prӕclarè dictum est illud, uesci citra saturitatem, impigrum esse ad laborem, uitale semen conseruare, res esse longè saluberrimas. Etenim coitus immodicus, propterea quòd maximè uim eam extrahit, qua cibus concoquitur, plurimum superfluitatis & redundantiӕ gignit. Itaque rursus ab initio repetito sermone, de singu-

B lis ordine disseramus, ac primo loco de exercitamentis, quӕ literarum studiosis cõgruant. Sed quemadmodum is qui dixit, maritimis nõ esse scribendum de cura dentium, usum aquӕ marinӕ docuit, ita dixerit aliquis, literarum studiosis non oportere prӕcepta tradi de corporis exercitationibus, quòd ipse quotidianus disputationis usus, si uoce peragatur, mira quӕdam est exercitatio, conducens non solum ad bonam ualetudinem, uerumetiam ad corporis robur: non illud quidem palӕstricum, neque quod carne cutem distendat, incrustet, infarciatq; foris, uelut in ӕdificio, sed quod partibus maximè uitalibus, maximeq; nostris, uim internam, uigoremq; uerum ac genuinum inferat. Porrò spiritum ad uires facere ipsi declarant aliptӕ, iubentes athletis ut obnitant̃ fricationibus, ac semper opponãt, feruentéq; corporis partes inunctans & contrectatas. At quũ uox sit agitatio spiritus, nõ leuiter, nec in superficie, sed uelut in ipso fonte, in ipsis uisceribus ualẽs, & calorẽ auget, & sanguinẽ subtilem reddit, & omnes purgat uenas, & omnes aperit arterias, humorẽ uerò superfluũ non sinit crassescere, neq; cõcrescere, qui fecis in morẽ subsidit in his cõceptaculis, quibus accipitur & conficitur cibus. Itaq; cũ primis danda est opera, ut sese huic exercitationi familiares & assuetos reddant, assidue disserendo, aut legendo, siue recitando, si quid suspicabuntur corpus esse lassum, aut imbecillius. Nam quod ad certaminum laborem est gestatio, id est ad disputationẽ lectio, quӕ uelut alieni sermonis uehiculo, mollius nos agitat, & placidè uocem perfert. At disputatio, contentionem, ac certamen adiungit, quũ animi labor unà cum corporis labore copulatur. Quanquam à nimis commotis uociferationibus & iurgiosis clamoribus est temperandum. Siquidem inӕquales illӕ spiritus intensiones & impetus, rupturas & spasmos solent inducere. Cӕterum à recitatione seu disputatione, priusquam inambules, pingui calidóq; frictu conueniet uti, ac mollire carnẽ, & eatenus destringi, quatenus ad aperienda uiscera conducat, spiritumq; leniter ӕquabi

Studiosorũ excitatio.

Attende cõmoda exercitij uocis.

Lectionis exercitatio.

C lem reddat, ad summas corporis partes eum diffundens. Sit autē hic factus modus, ut cousq; utaris, donec gratum minimeq; molestum senseris. Quisquis ad hunc modum composuerit in intimis ortam turbationem, ac spiritus intensionem, is nec è superfluitate quicquam molestiæ sentiet, & si temporis incommoditas, aut negociū aliquod obstabit, quo minus inambulatiōe liceat uti, nihil fuerit periculi. Nā quod erat suum, id ipsa correxit natura. Neq; causari oportebit, in nauigatione, aut in diuersorio publico deesse silentium, ne si derideant quidem omnes. Etenim ubi turpe non est cibum capere, ibi nimirum nec exerceri turpe est, imò turpius est metuere ac uereri nautas, muliones, ac stabularios irridētes, nō quòd sphæra ludas, aut umbraticam pugnā exerceas, sed quòd inter exercitandum simul & dispures, doceas, quæras aliquid, aut discas, & in memoriam reuoces. Quare Socrates solitus est dicere, saltatione mouenti sese, spatiosa domo opus esse, in qua exerceretur. At si cantu dictione'ue exercitaretur, uel stanti, uel accumbēti quemuis locū sufficere. Vnū illud erit in his cauendum, ne conscij nobis, uel repletionis, uel immoderatæ libidinis, uel defatigationis, acrius intendamus, & exasperemus uocem, id quod oratoribus ac sophistis non paucis usu uenire cōsueuit, alijs quidem ob gloriā & ambitionem, alijs rursum, dum præmijs ad publica certamina prouocati, uehementius contendunt, quàm expediat. Niger autem familiaris noster dum in Galatia sophisticen profiteretur, forte fortuna piscis spinam deglutiuerat. Interea dum alius quispiam sophista peregrinus esset exortus, & artem suam exercere cœpisset, metuens hic, ne is sibi gloriam præriperet, si concessisset, spina etiamnum gutturi infixa cœpit exercere, uerum exorto tumore duro asperóq;, laboris impatiens, coactus est foris sectionem adhibere, ferro altè adacto. At spina quidem per uulnus educta est. cæterū quū uulnus factum esset periculosum, ac profluens, sustulit hominem. Sed hæc aliquis postea suo loco meminerit. Cæterū ab exercitamentis, frigidis uti balneis, ambitiosum magis est ac iuuenile quàm salubrē. Nam mala affectio ac durities, quam

Repletis et lassatis non conuenit forte exercitium.

Non utendum frigidus balneis

D uidet exteris corporis partibus adducere, ea plus mali gignit in intimis, quū meatus occupat, & humores condensat, quū exhalationes sistit, quæ semper laxari cupiunt, ac differri. Ad hæc necessum est, ut qui frigidis utuntur balneis, in eandē rursum incidant, quam uitamus, exactam illam, & anxiè præscriptam uitæ rationem, semper soliciti, ne si quid præteritum fuerit, protinus quiduis peccati possit acriter imputari. Verum in calidis balneis multum est ueniæ. Neq; enim ea res tantundem adimit uigoris, ac roboris, quantum adiumenti confert ad sanitatem, dum ea subministrat quæ cōmoda sunt & amica cōcoctioni. Ea uerò quæ concoqui nō possunt, nisi planè cruda fuerint, & in summo hæreant stomacho, citra molestiā diffundit ac dissipat, & occultas lassitudines refocillat, ac mitigat tepore. Quanquā ubi natura significante senseris corpus temperate, satisq; rectè affectū esse, satius erit omissis balneis ungi ad ignē, si corpori tepore fuerit opus, quòd ea res calorem per omne corpus peruehit atq; dispensat. At sole neq; plus, neq; minus, sed utcunq; cœlū erit temperatū, eo licebit uti. Hactenus igit de exercitationibus satis dictū est. Iā uerò ut ad cibi rationem ueniamus, si quid profuerunt ea quę superius dicta sunt, quibus appetentiā coërcemus ac mansuefacimus, quid attinet de reliquis pręcipere? Quòd si sit molestum, ueluti solutum uinculis tractare uentrem, & contendere cū aluo auribus carente, quemadmodum dixit Cato, tum conandum est, ut ciborum qualitate leuiorem reddamus expletionē. Id ita fiet, si solidiores multiq; nutrimenti cibos, quod genus sunt carnes, caseus, fici sicci, oua assa, quū apponuntur, cautim attingamus: Nam semper recusare difficile sit. Subtilibus autem ac leuibus immoremur, cuiusmodi sunt olera pleraq;, uolatilia, & siqui pisces sunt non pingues. Siquidem fieri potest, ut his adhibitis, ita palato gratificeris, ut corpus tamen nō graues. In primis autē cauenda cruditas, quæ ex esu carnium nascitur, propterea quòd nō solum

Cibi multi nutrimenti.

protinus

A protinus grauant uehementer, uerũ etiam in posterum noxiæ harũ reliquiæ remanent. At optimũ quidem fuerit ita consuefacere corpus, ut nullũ carnium esum desideret. Nam terra plurima suppeditat, quæ abunde satis sint, nõ ad alimoniã modò, uerum etiam ad delitias ac uoluptatẽ. Quorum alia sic exhibet, ut citra negocium protinus eis uti liceat, alia rursum ut cæteris admixta omnijugis rationibus ea condulcent condiantq́. Iam uerò quoniã consuetudo tantum abest ut præter naturam sit, ut ipsa uelut in naturã quodammodo transeat, non decet luporum ac leonũ ritu, ad explendam appetentiã carniũ esu uti, sed iacto ceu fundamento ac munimento pastus, tum reliquis cibarijs uti conueniet, alijsq́ obsonijs, his uidelicet quæ cũ magis congruunt cum natura corporis, tum minus hebetant rationalem animi partẽ, uelut è tenui leuiq́ materia proferentem sese atq; emicantem. Ex liquidis autẽ non oportebit lacte uice potus uti, sed cibi loco, ut quod & grauedinẽ adducat, & copiosè nutriat. Porrò uino eadem à nobis dicenda sunt, quæ Veneri dixit Euripides: Contingat mihi tui copia, sed contingat moderata, nec unquam mihi desis. Siquidem uinum & potus est utilissimus, & pharmacum suauissimũ, & obsonium quàm minimè noxium, siquidem temperatũ esse contigerit, idq́ magis ut in tempore modicè sumas, quàm ut aqua diluas. Aqua uerò non solum si uino admisceatur, uerum si subinde inter uina diluta per se sola bibatur, magis innoxium reddit id quod dilutum est. Proinde consuefacere nosmetipsos oportebit, ut extra quotidianam uictus rationẽ, duos trésue aquæ cyathos addamus, quibus & uini uis, uigorq́ lenior redditur, & corpus assuescit aquæ potandæ, quo siquando necessitas inciderit nõ offendatur insolentia nouitateq́, neq; renuat ac recuset. Fit enim ut nonnulli tum maximè uinum appetant, quũ maximè opus est aquæ potu: siquidem quoties sole æstuant, aut contrà frigore rigent, aut ubi uehementius dicendo laborarunt, aut acrius cogitationem intenderunt: in summa, post labores ac delassationes, existimant bi-

Consuetudo in naturã transit.

Lac grauedinẽ adducit.

Laus uini.

Aqua uino miscenda.

B bendum esse uinum, perinde quasi natura solatium aliquod corpori postulet adhiberi, quo à laboribus refocilletur. At natura solatium quidem haud postulat, si delitias solatium appelles, refocillationem autem postulat, quæ media sit inter uoluptatem & laborem. Quapropter in istiusmodi minuendus est etiam cibus, uinum aut omnino subtrahendum, aut adhibendum est multa subinde aquæ potatione temperatum ac dilutum. Etenim quũ uehemens & uelocis efficaciæ sit uinũ, corpus iam turbatum magis exagitat, quæq́ commota sunt, magis exasperat atque exacerbat, quũ mitigatione potius egeant, ac lenimine, ad quæ maximè conducit aqua. Nam siquando non quũ sitimus, sed alioqui post fatigationem, calidam biberimus aquã, aut post uehementem commotionem, æstum'ue, protinus in intimis laxamentum ac lenimentum sentire solemus, propterea quòd lenis est humor aquæ, minimeq́ astringens. Contrà uini potus multum habet impetum, uimq́ nequaquam amicam ac placidam morbis nascentibus. At quoniam sunt qui dicunt inediam corpori siccitatem & amaritudinem adferre, si quis id metuat, aut si quis puerorum more durum existimet non apponi mensam priusquam febris accesserit, quam accessuram suspicatur, huic potissimum fuerit confiniũ aquæ potus. Nam ipsi quoq; Baccho Nephalia sacra frequẽter exhibemus, à sobrietate sic appellata, quòd in his uinũ bibere nefas esset, rectè nosmetipsos assuefaciẽtes, ne semper merum requiramus. At Minos & tibiam submouit à sacris, & coronam à luctu. Atqui scimus animum dolentem nihil uel à tibijs, uel à coronis offendi, aut affici posse, sed nullũ corpus adeò ualidum est, quod non lædatur, si commoto & inflammato uinũ accesserit. Feruntur autem Lydi, siquando fames & annonæ penuria inciderit, ita transigere tempus, ut alternis diebus pascantur, deinde ludant ac tesseris certent. Porrò studiosus ac literarum amans, siquando pro tempore serius fuerit cœnandum, picturam geographicam, aut librum, aut lyram haudquaquam abijciet, cum uentre bellum ge-

Διονύσῳ νηφάλια θύειν, id est Dionysio sobriis sacrifacere.

C rens, sed assidue cogitationem auocans à mensa, & ad illa traducens, cibi cupiditatem, uelut Harpyias, literis discutiet. Nam si non ueretur Scytha, quū inter potandum subinde contrectat arcum, neruóque soluto cantat, uidelicet ab ebrietate reuocans animum, uir Græcus num metuet ne rideatur, quum literis ac libris improbā & impotentē cupiditatem sensim remittit ac relaxat? Nam & adolescentes illi apud Menandrum, quibus inter pocula leno tendit insidias, formosis aliquot, ac magnificis inductis meretricibus, in sese quisque demissis, ut inquit, oculis arrodebant bellaria, non ausi in eas oculos deflectere. Verum eruditionis studiosi, & honestas, & permultas iucundas habent rationes, quibus auocent atque auertant animum, si nequeant alia uia cibis appositis caninam ac ferinam stomachi appetentiā cohibere. Cæterum quum undique uociferentur aliptæ, undique dictitent pædotribæ, quòd inter cœnam disputare de literis, & alimenta corrumpit, & capitis grauedinem inducit, id tum denique metuendum erit, quoties aut Indū resoluturi, aut de dominante disputaturi sumus in conuiuio. Nam Phœnicis cerebrū quum sit admodū dulce, tamen aiunt capitis dolorem parere. Dialectica uerò eduliū est in cœna, ut minimè suaue, ita uehemēter & capitis dolorē & grauedinem gignens. Quòd si nō sinent nos aliud quippiam super cœnam uel inquirere, uel disputare, uel legere, qui quod illecebra uoluptatis delectat ac iuuat, id honestatis & utilitatis partem esse ducūt, admonebimus eos, ne quid obturbēt, néue molesti sint, uerū abeant ipsi potius, eademque ista narrent athletis in Xysto, siue in palæstra uersantibus. Quos dū à libris arcent, omnemque uitam in cauillis, ac scurrilibus iocis peragere consuefaciunt, gymnasiorum columnis similes reddunt, nempe pingues & saxeos, quemadmodum uenustè dictū est ab Aristone. Atque illi ipsi tamen à medicis persuasi, semperque præcipiūt, ut inter cœnam & somnum interuallum aliquod sinant intercedere, neque cibos in corpus congerant, ac spiritus offendant, ne protinus crudis & feruentibus, etiamdum

D escis in stomacho cōcoctionem onerent, uerum inter spirationem & laxamentum indulgeant, quemadmodū facere solent hi, qui quum à cœna statuerunt agitare corpus, haudquaquam id faciunt cursibus, aut pancratijs, sed mollioribus exercitijs, puta inambulationibus, modulatisque saltationibus. Itidem & nos existimare debemus, animum à cœna non esse uexandum, neque negocijs, neque curis, neque sophisticis contentionibus, quæ ferè in ambitiosum certamen ac tumultum exeunt, sed sunt complures de rerum naturis quæstiones, ut minimè graues, ita probabiles, cōplures item narrationes quæ ad mores pertinent, & in quibus inest aliquid considerandum atque expendendū, coniunctæ tamen cum eo, quod Homerus uocat menoices, id est animum deliniens, alienæ ab omni cōtentione pugnáque. Porrò istiusmodi historicarum & poëticarum quæstionū exercitatiunculas, sunt qui non inIucunde, studiosorum & eruditorū hominum secundas mensas cognominarūt. Sunt item narrationes, in quibus nihil est molestiæ: sunt fabulæ. Tum de lyra tibiáque aliquid uel audire, uel dicere leuius est, quàm ipsam lyram tibiamque sonantem auscultare. Porrò modus temporis in eo est, si paulatim subsidente cibo, & conspirante, temperata fuerit concoctio commodáque. At quoniam Aristoteles in hac est sententia, ut putet ambulationem à cœna calorem excitare, somnum autem, si quis illico dormiat, eundem calorem suffocare: rursum alijs placet, quiete concoctionē magis adiuuari, agitatione contrà turbari digestionem, factum est ut alij rationē Aristotelis secuti, protinus à cœna inambulent, alij diuersa permoti sententia conquiescant: peculiarem, & utrinque mixtam rationem sequi uidebitur, qui corpus post cœnam foueat, contineatque, neque uexans cogitationē, neque rursum ocio statim languēs, sed (uti dictū est) leniter excitans spiritus, & subtiliores reddens, uel fabulando, uel audiendo aliquid placidum ac lepidum, quod neque mordeat animum, neque grauet. Porrò uomitus & alui subductiones, quæ pharmacis fiunt, ut mala solatia repletionis,

Attende adolescentulorū honestum pudorē

ἐγκέφαλος φοίνικος.

μενοεικές

Studiosorū secunde mensæ.

A nis,nisi grauis exigat necessitas,nō oportebit experiri. Quod tamen uulgus hominum facit,qui in hoc ipsum corpus explent, ut possint euacuare:rursum euacuant, ut possint explere:utrūq; contra naturam, non minus interim cruciati distensione, quàm inanitate,imò potius expletionē modis omnibus prementes,tanquā quæ delitijs sit impedimento,inanitatem ueluti locum ac spatium uoluptatibus semper apparantes: Non enim obscurū est ista noxiam adducere, quum utraq; corpus perturbent,atq; conuellant. Habet autē uomitus & peculiare malum, quòd insatiabilitatē auget alitq;. Nascuntur enim ueluti intercisi fluctus,esuritiones acres ac turbulētæ, & per uim ad cibum pertrahunt semper discruciatos, nō appetentia cibum idoneū efflagitante,sed inflammationibus & exulcerationibus pharmacorum & cataplasmatum. Vnde quum uoluptates illis cōtingunt insuaues & imperfectæ,multumq; torminis habētes in fruendo, tum uerò distensiones, ac uiolentæ cōmotiones meatuum ac spirituum,sui reliquias illis imprimunt,quæ naturalis alui subductiones nō expectent,sed ita redundēt in corporibus tanquā in nauigijs sentinæ plenis, quibus onerum deiectione opus est,non accessione. Iam commotiones in aluo inferiore, quæ pharmacis corrumpunt,ac liquefaciunt partes subiectas,plus addunt superfluitatis,quàm educunt. Itaq; non aliter,quàm si quis grauiter ferens Græcorum multitudinem ac turbam eadem in ciuitate commorantem, Arabis, ac Scythis peregrinis expleat ciuitatem,sic nonnulli tota errant uia, dum eiectis consuetis, ac domesticis superfluitatibus,aliunde grana quædā Cnidia, & Scamoniam in corpus ingerunt,item aliarum rerum uim incomparabilem, atque agrestem. Quæ tantum absunt ut naturam expurgare queant,ut ipsa magis indigeant purgatione. Proinde optimum fuerit moderato frugaliq; uictu tale corpus efficere, quantum ad inanitiones & repletiones attinet,ut ipsum sibi sufficiat, constetq;. Quòd si quando neces

Peculiare uomitus malum.

B sum erit nouare corporis statum, tum citra pharmaca, citraq; molestiā uomitus est adhibendus,qui nihil conturbet. Nam quemadmodum lintea si cinere nitróque lauentur,magis atteruntur lotione, quàm si proluantur undis, itidem uomitus pharmacis extorti magis offendunt,uitiantq; corpus. Porrò quum dura sumus aluo,non aliud remediū melius,quàm ut his utamur cibis, qui leniter cient aluum, ac placidè soluunt. Quorum cum familiaris est experientia, tum usus molestia uacat. Quòd si minus his rebus commoueatur,tum oportebit complures dies aquam potare,aut abstinere cibis,deniq; clyster sumendus potius quàm pharmaca ista, corpus perturbantia simul & uitiantia,quæ uulgus cupidè,facileq; solet appetere, nō aliter quàm mulieres ueneficijs utentes, quibus abortum faciant, fœtumq; perdant, ut rursum impleantur ac uoluptuenē. Sed hos quidem dimittamus. Porrò qui nimium sunt diligentes,ac statas quasdam,certoq; dierum recursu decretas inedias sibi imponunt, haud rectè faciunt, quippe qui naturam,quum nihil sit opus, docent indigere parciore cibo,ac propter assuetudinem,cibi subductionem,quæ tempestiuiter suo loco fuerat adhibenda,reddunt necessariam. Præstabilius enim est,nō ex præscripto, sed libere castigationes istiusmodi corpori adhibere. Verum quum nulla morbi præsensio est,neq; suspicio,tum oportebit reliquam omnem uitæ rationem ita præparatā habere,ut pro re nata facilè commodeq; ferat nouitatem, & obsequetur,non ut seruiat,eidemq; uitæ tenori sit alligata,sic instituta & assuefacta, ut ad certa tempora, numeros,circuitus redigatur. Nam id neq; tutū est,neq; facile,neq; ciuile,neq; hominis omnino,sed ostrei magis,aut stipitis uita uidetur. Nam qui sic ad eundē perpetuò tenorem astringunt sese in cibis,in abstinentijs,in exercitijs,in quiete, in umbraticam quandam & ignauam uitam singularem, ab amicitia,à gloria,à ciuilitate maximè alienam conijciunt, contrahuntq; seipsos, me quidem, inquiebam,haud quaquam approbante. Neque enim inertiæ, aut ocij causa paratur bona ualetudo,quum hæc præcipua duo mala putentur,quæ morbis adiuncta sint. Neq; quicq;

Pharmaca uitanda.

C interest inter eum qui oculorum sanitatem hac uia tuetur ut nihil aspiciat, & uocem hac ratione seruat ut nihil loquatur, & hunc qui credit bonam ualetudinem non aliter seruari posse, quàm si ea nō utatur, nec exerceat. Etenim quum rectè ualet is, nihilo tamen ipse sibi fuerit utilior ad multa humanitatis officia præstanda. Proinde nequaquam existimandum est, salubrem esse inertiam: siquidem id perdit, cuius gratia salubritas expetitur. Ac ne illud quidem uerum est, ualere rectius eos, qui degūt in ocio. Siquidem neque Xenocrates rectius ualuit quàm Phocion, neque Theophrastus quàm Demetrius, neq; quicquā profuit Epicuro, nec Epicureis, ad eam quam tantopere laudant bonam corporis constitutionem, quòd omnem rerum administrationem & ambitionem effugerint. Sed alijs rationibus naturalem illum corporis habitum oportebit tueri, sic ut meminerimus, in quouis uitæ genere, & morbo, & bonæ ualetudini locum esse. At sanè qui in reipublicæ negocijs uersantur, in quiebam, diuersa ratione sunt admonendi, quàm ea qua Plato consueuit adolescentibus præcipere. Siquidem è disputatione discedens, dicere solitus est ad hunc modum: Videte pueri, ut ocium in re quapiam honesta collocetis. At nos hortabimur eos qui rempublicā administrant, ut in rebus honestis ac necessarijs laboribus exerceantur, neque uilium, aut mediocrium gratia corpus exagitent. Sic enim complures in morbum incidūt, dum se quibuslibet de causis discruciant uigilando, peregrinando, sursum ac deorsum cursitando: quū interim nihil utile aut urbanum agant, sed alijs uel insidientur, uel inuideant, uel æmulentur, aut gloriolas inanes & infrugiferas aucupentur. In hos (ni fallor) maximè quadrat illud, quod dixit Democritus: Si corpus animum in ius uocaret, non futurū, ut ille muneris malè administrati crimen effugeret. Atq; haud scio, an uerum dixerit Theophrastus, quum per translationem ait, animum ingens ob id præmium corpori dependere, quòd illius inquilinum esse liceat. Quanquam plus malorum accipit corpus ab animo, quum is eo nō

Animus corporis inquilinus.

D utitur ut par est, neque curat uti debet. Nam quoties affectibus suis, cōtentionibus, & curis occupatus est animus, tum non parcit corpori. Miror itaq;, quid Iasoni uenerit in mentem, quum diceret, in paruis negocijs ius esse uiolandum, ut in magnis seruari possit. Nos uerò iure optimo monebimus uirum in reipublicæ negocijs uersantem, ut in rebus minutis remissus sit & ociosus, & in his sese refocillet, si uelit ad præclara & ardua negocia corpus habere laboris patiens, nō languidum neque detrectans, sed uelut in nauali curatum ac redintegratum ocio, quò quū animus rursum ad necessarios usus uocarit,

Cursu sequatur, pullus ut feruens equum.

Quapropter quoties per negocia licebit, recipiant sese, neq; somnum interim corpori, neq; prandium inuidentes, neq; relaxationem, quæ quidem media est inter uoluptatem & afflictionem, nec terminos obseruat: cuiusmodi pleriq; mortales obseruantes, corpus perinde ac ferrū immergendo crebris permutationibus consumunt: quum aliquando laboribus supra modum urgetur, atque intenditur, rursum uoluptatibus liquefit præter modum, ac mollescit: post hæc iterum uenere uinoq; dissolutum, ac flaccidum, in forum, aut curiam, aut aliam consimilem functionem trahitur, quæ uiuidum & acre desideret studium. Heraclitus quidem quū aqua intercute laboraret, medico præcepit, ut ex imbre faceret siccitatem: At multi tota errant uia, qui quoties in laboribus, fatigationibus, cibi somniq; inopia fuerint uersati, tum maximè dant operam, ut corpus uoluptatibus soluant, atque remolliant, rursum autem post uoluptates denuo distringant atque intendant. Nec enim natura pensationes ac sarturas corporis requirit, sed animus magis intemperans atque illiberalis, qui dum nautarum exemplo à laboribus digressus, ad uoluptates ac delitias rapitur, rursum post uoluptates ad nauigationes ac labores incitatur, non sinit naturam id consequi, quo potissimum opus habet, nempe constantiam ac tranquillitatem.

A tem, uerum inæqualitate uitæ perturbat, atque à statu suo dimouet. At hi qui sapiunt, nequaquam fatigato corpori uoluptates admouent: Neque enim omnino desiderant, imò ne meminerunt quidem istiusmodi, ut quibus mens sit honestis intenta negocijs, eaq; pars animi quæ uoluptatem affectatura fuerat, alijs cupiditatibus obruatur. Etenim quod aiunt per iocum dixisse Epaminondã, quum uir quispiam probus, tẽpore Leuctrici belli morbo perisset: Papæ, quo pacto fuit ocium moriendi homini in tam multis negocijs? hoc uerè licebit dicere de uiro, uel publicis negocijs, uel philosophiæ studijs occupato. Quod autẽ ocium nunc est isti uiro, ut crudus sit, aut ut temulentus, aut uti lasciuiat? Verum ubi rursum à negocijs in ocium sese receperint, relaxant, ac refocillant corpus, cauentes ac uitantes cum labores inutiles, tum uerò præcipue uoluptates non necessarias, uelut hostes naturæ. Equidem Tiberium Cæsarem aliquando dicentem audiui: Ridiculum hominẽ esse, qui sexagesimum prætergressus annum, manum porrigeret medico. Sed hoc ille mihi dixisse uidetur arrogantius. Quanquam illud esse uerum arbitror, conuenire ne sui quisq; pulsus peculiares rationes ignoret, singulis enim diuersæ sunt, neque suæ temperaturæ sit imperitus, quàm calidum, quàm siccũ habeat corpus, neque quarum rerum usu uel iuuari soleat, uel offendi. Siquidem ipse sui sensu caret, cæcusq; ac surdus corpus inhabitat, quisquis ista discat ab alio, medicum percontans, utrum rectius æstate ualeat, an hyeme, & utrũ humida facilius accipiat, quàm sicca, & utrum pulsum natura densum habeat, an rarum. Nam ista scire non solum utile est, uerumetiam perfacile, quippe qui assidue experiamur, & adsimus. Cæterum inter ciborum ac potus genera magis oportet cognoscere quæ iuuant, quàm quæ delectant, ac magis peritum esse eorum quæ stomacho sunt amica, quàm quæ inimica, & eorum quæ non perturbant cõcoctionem, quàm quæ palatum magnopere titillant. Etenim à medico sciscitari, quid sibi sit concoctu facile aut difficile,
B quid aluo conducat aut noceat, id non minus sit turpe, quàm interrogare, quid dulce, quid amarum, quid austerum. Nunc uerò ipsos quidem obsoniorum artifices reprehendunt, castigantq;, callide dijudicantes ubi plus dulcedinis, aut salis, aut austeritatis insit quàm oportet. At ijdem ignorant quæ res si corpori admisceatur, leuis, aut innoxia, aut utilis sit futura. Vnde fit, ut in condiendo iure raro peccetur apud istos: at dum seipsos perperam ac malè condiunt, plurimum negocij quotidie medicis exhibent. Ac ius quidem non ita ducunt optimum esse, si sit dulcissimum, quin acria quoque permulta commiscent: uerum in ipsum corpus multas & satietatem & nauseam gignentes uoluptates inuergunt, partim quòd ignorent, partim quòd non meminerint, his quæ salubria sunt & utilia, uoluptatem innoxiam ac perpetuã à natura adiungi. Quin & illud ad rem pertinet, ut meminerimus quæ cognata sint & accommoda corpori, & quæ secus, in temporarijs affectionibus, ac reliquis circumstantijs, uti nouerimus propriã ac peculiarẽ cuiq; uictus rationẽ accõmodare. Nam anxietas & illiberalis morositas uulgarium hominũ, qui mutatione uolarum offenduntur, & molestis quibusdam obseruationibus ex uigilijs ac circulis colligunt corpus intus marcidum ac putre esse, non est uerendũ ne studiosis aut rempublicã administrantibus uiris accidat, ad quos nobis est institutus sermo. Sed his in literis ac disciplinis alia quædam acrior anxietas est uitanda, qua fit ut neq; parcere corpori, neq; curam illius habere cõpellantur, sæpenumero iam deficiẽti nõ obsecundãtes, uerum adigentes ut mortale cum immortalibus, terrestre cum olympo certamẽ suscipiat ac perficiat. Deinde bos camelo conseruo recusanti sese oneris parte subleuare: imò, inquit, paulò pòst & meipsum, & hæc omnia portabis. Id quod etiã euenit boue mortuo. Idẽ usu uenit animo, qui dum pusillũ relaxare & cõcedere renuit fatigato corpori, & postulanti, paulò post febri quapiã incidente, seu capitis uertigine, libris, disputationibus, & exercitijs literarijs omissis, cogitur unà cum illo ægrotare

Studiosis nõ uacat meminisse uoluptatum.

Sui cuilibet pulsus attendẽdi.

Contra studiosos corpori nõ parcentes.

C ſimulq; laborare. Proinde rectè monebat Plato, ut neq; corpus exerceremus ſine animo, neq; animum ſine corpore, ſed ueluti coniugij cuiuſdam æquilibrium ſeruaremus corpori: quũ maximè animo nauat operam, ſeq; laborum sociũ præbet, tum plurimam illi curam ac ſolicitudinē uiciſſim impendamus, præclarā illam & optabilem incolumitatem præmij uice rependentes, exiſtimantes omnium bonorũ quæ præſtat animus, nihil excellentius dari poſſe corpori, quàm ut omni careat impedimento, uel ad uirtutis cognitionem, uel ad uſum tum dicendi, tum agendi.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI COMMENTARIVM, IN PRINCIPE REQVIRI DOCTRINAM.

~~Eraſmo Roterodamo interprete.~~

PLATO rogatus à Cyrenēſibus, ut ſibi leges ſcriberet, ſcriptasq; relinqueret, ac reipublicæ ſtatũ cōponeret, recuſauit, dicēs eſſe perdifficile leges condere Cyrenenſibus, qui tam eſſent felices. Nihil enim tam ſuperbum, nihil tam intractabile, ac moroſum eſſe, quàm hominē quem felicitatis opinio corripuerit. Quapropter difficile
D eſt his qui gerunt imperiũ, de imperio cōſulere. Reformidāt enim rationē ceu principem admittere, ne potentiæ bonũ quod habere uidentur impediat, ſi id aſtringat, & ſeruire cogat honeſto. Idq; faciunt, quòd ignorent ſententiam Theopompi Spartanorũ ducis, qui quũ primus in Sparta regiæ poteſtati adiũxiſſet magiſtratus Ephoros, deinde uxor dixiſſet, probro illi futurum ſi filijs traderet minus imperiũ quàm accepiſſet ipſe: imò maius, inqt, relinquo: nimirũ hoc maius, quo firmius. Nam quũ acerbitatē ac ſæuitiā imperij remiſiſſet, unà cũ inuidia uitauit & periculum. Quanq̃ Theopompus ex imperio uelut magno flumine deductis riuis, quantũ alijs dedit, tantũ ſibi detraxit. At ratio quā adfert ſapiētiæ ſtudiũ, ſi principi aſſideat, ei ceu domeſticus cuſtos adiuncta bonæ ualetudinis, ſublato eo quod eſt periculo obnoxiũ, quod ſanũ eſt relinquit. Sed pleriq; reges ac principes parũ cordati, ſtatuarios imperitos imitanẽ, qui credunt coloſſos magnos & amplos uideri, ſi tibijs uehemēter diductis, ſi late diſtētos, & hiantes finxerint. Nam hi quoq; grauitare uocis, toruitate uultus, ac morũ truculentia, fugaq; cōſuetudinis humanæ, maieſtatem & autoritatē imperij ſibi uidentur imitari, nihil prorſum à coloſſorũ ſignis diſcrepantes, qui quum foris heroicam, ac diuinā quandam ſpeciem præ ſe ferant, intus pleni ſunt terra, lapide, plumbo: niſi quòd iſtud coloſſorũ pondus rectitudinē illorũ ſtabilem & immotam ſeruat: at ineruditi duces ac principes, propterea quòd intus malè librati ſint, ſæpenumero uacillant, ac ſubuertunẽ. Etenim quũ baſi non rectè poſitæ ſublimē ſuperſtruunt poteſtatem, ſimul cum ipſo pōdere nutant, & ad ruinam inclinanẽ. Verũ quemadmodũ oportet ut ipſa regula primũ recta ſit, nihil habens obliquũ, deinde cætera ſibi admota, quatenus ſibi cōgruunt, exæquet: conſimili modo princeps poſteaq; imperiũ in ſeipſo parauerit, ac direxerit, uitaq; ſuā cōpoſuerit, tum debet ſibi applicare eos q̃bus imperat. Nec enim cadētis eſt alium exigere,

Imperium non ſpatio, ſed ſtabilitate metiendũ.

A erigere, nec ignorantis docere, nec incompositi componere, nec ordinare inordinati, nec imperare eius qui nō pareat imperio. At qui parum sapiūt, illud præcipuū imperij bonum esse ducunt, quòd nullius imperio subiaceant. At Persarum quidem rex omnes pro seruis habebat, præter uxorem suam, cuius maximè cōueniebat esse dominum. Quis igitur imperabit principi? Nempe lex omnium regina & mortalium, & immortalium, ut ait Pindarus: non ista quidem lex foris in libris, aut ligneis scripta tabulis, sed uiua illi insita ratio, semper conuiuens, ac familiaris principi, nec unquam animum suo ductu, sua moderatione destituens. Nam Persarum rex unum habebat cubicularium, cui hoc negocij mandatum erat, ut diluculo ingressus illi diceret: Surge rex, atq; ea cura negocia, quæ te curare uoluit Mesoromaldes. At erudito, prudentiq; principi intus in animo adest, qui semper idem dictet ac iubeat. Polemon dicebat amorem esse deorum obsequium ad prospiciendum adolescentulis. Sed uerius quis dixerit, Principes ministros esse dei ad curam ac salutem hominū, uti bona quæ deus illis largitur, partim distribuant, partim seruent. Vides in sublimi cœlū hoc immensum, quod terrā undiq; liquidis ulnis amplectit. Illud quidē demittit seminum quibus opus est principia, terra uerò producit: crescunt autem partim imbribus, partim uentis, partim stellis, ac luna cōfouentibus: porrò sol ornat omnia, omnibus uim amoris ex sese admiscēs. Sed tot tantisq; muneribus ac bonis quæ dij largiuntur, non licet nec frui, nec uti rectè, si desit lex, iustitia, & princeps. Itaq; iustitia quidem legis est finis, lex autem principis opus, princeps uerò dei simulacrum administrātis uniuersa, nihil egens Phidia statuario, neq; Polycleto, neq; Myrone, sed ipse seipsum per uirtutem deo similem reddidit, ac fabricatus est statuam omniū uisu iucundissimam, ac magnificentissimā. Quemadmodū enim deus in cœlo pulcherrimum suīpsius simulacrum cōstituit solem ac lunam, talis est in republica imago ac lumē princeps, qui dei reuerens, iustitiam tuetur, hoc est dei rationem gestat,

B nempe intellectum, non sceptrum, aut fulmen, aut tridentem, qua specie seipsos nōnulli fingunt, ac pingūt, stultitiam suam, quòd uideantur inaccessi, reddentes inuidiosam. Offenditur enim deus his, qui tonitrua, fulmina, radiorum iaculationes imitantur: delectatur autem his, qui suam æmulātes uirtutem semet in honestate & humanitate reddunt adsimiles, atq; hos in maius prouehit, impertiens suam æquitatē, iustitiam, ueritatem, ac mansuetudinem. Quibus rebus nihil est diuinius, neq; ignis, neq; lux, neq; solis cursus, neq; exortus, & occasus astrorum, nec ipsa æternitas, aut immortalitas. Nō enim felix est deus uitæ spatio, sed eo quòd est princeps uirtutis. Nam hoc est numen. Porrò uirtutis decus est, in quod gerit imperium. Anaxarchus igitur, quū Alexandrum de Cliti cæde discruciantem sese consolaretur, dixit ad hunc modum: Clito iustitiam contigisse, quæ dijs assideat, ut quicquid à rege fieret, fas iusq; uideretur. Idq; nec rectè, nec utiliter, quum regem errati pœnitentem animare ad similia patrāda existimaretur. Quòd si hisce de rebus similitudines sunt conferendæ, non assidet Ioui iustitia, sed ipse iustitia, fasq; est, lexq; tum antiquissima, tum exactissima. Veteres ita & loquuntur, & scribunt, & docent, absq; iustitia principatum rectè gerere, ne Iouem quidem ipsum posse. Atq; eadem uirgo est iuxta Hesiodum, nimirum incorrupta, pudoris, modestiæ, & utilitatis amica, unde & reuerendos cognominant reges. Conuenit enim ut hi maximè reuereantur, qui minimè timent. Cæterū principem magis oportet timere, ne quid mali faciat, quàm ne quid patiatur. Nam hoc ex illo nascitur. Atque hic est principis metus, & humanus, nec ingenerosus, ut his, quibus imperat, metuat, ne quid se inscio lædātur. Non aliter atque canes nocturnam, ac laboriosam agentes ouium in septis custodiam, simulatq; trucē audierint feram, timent non sibi, sed his quæ custodiūt. Epaminondas autem Thebanis in ludos quosdam festos & compotationes solutis, solus adibat arma, mœniaq;, dicens se sobrium esse, ac uigilare, quo liceret alijs ebrios esse, ac

Marginalia: *Mos Persarum* · *Lex omnium regina.* · *Princeps qd sit* · *Iustitiæ laus* · *Gestamē regis* · *E poëta quopiam.* · *E poëta quopiam.*

C dormire. Praeterea Cato in Vtica, uictore Caesare, reliquos omnes iussit ad mare uocari: eos simulatq; imposuisset, ac prosperam esset nauigationem precatus, ipse reuersus domū, sibi necem sua manu consciuit, docens uidelicet, quibus debeat timere princeps, & quae debeat contemnere. Contrà Clearchus Ponti tyrannus, arculae inclusus, serpentis in morem dormire solitus est. Et Aristodemus Argiuus in coenaculo domicilium habebat ostio pensili, cui imposita lectica dormire consueuit unà cū amica. Puellae mater scalas detrahebat, easq; rursus apponebat orta luce. Quantopere creditis hunc horruisse theatrum, palatium, curiam, conuiuium, qui è cubiculo sibijpsi carcerem fecerit? Itaq; qui uerè sunt reges, timent his, in quos habent imperium: contrà tyranni eos ipsos timent; proinde metū augent aucta potentia, propterea quod quo pluribus imperant, hoc plures metuunt. Nec enim consentaneum est, neq; decens, id quod à nonnullis philosophis dictum est, in hyle, id est materia, quae cuncta patiatur, quaeq; innumeris negocijs recipiat necessitates, casus, commutationes, latere deum admixtum, sed supra nos in sublimi, iuxta naturam quae his in rebus semper hoc modo se habet, in sanctis, ut inquit Plato, fundamētis fixus sedēs, recta perficit iuxta naturā obambulās. Quemadmodū in coelo solem pulcherrimū sui simulacrum, quod se ceu speculo repraesentet, ostēdit his qui illum per se possunt intueri, ita in ciuitatibus iustitiae lucem, huiusq; rationem uelut imaginē constituit, quam felices ac prudentes effingunt è philosophia, ad summam rerum pulchritudinem accommodantes sese. Hunc autem animi habitum nihil est quod gignat in nobis, nisi ratio è philosophia proficiscēs. Vt idem nobis accidat quod Alexandro, qui quum Corinthi uidisset Diogenem, eiusq; probasset ingenium, ac uiri prudentiam ac magnitudinem esset admiratus, Ni Alexander essem, inquit, Diogenes essem: aliquantulum, ut ita dicam, onustus sua felicitate, ac splendore, potentiaq;, uelut im

D pedimentis & ocium negantibus ad capessendam uirtutem, inuidens tamē interim Diogeni pallium ac peram, quibus ille inuictus erat, & insuperabilis, non quemadmodum ipse armis, equis, & sarissis. Licebat igitur philosophantem simul & affectu fieri Diogenem, & fortuna manere Alexandrum. Et ob hoc magis etiam Diogenē fieri conueniebat, quòd Alexander esset, ut qui aduersus magnam fortunam, turbulentam ac procellosam, multis opus haberet fulturis, magnoq; gubernatore. Nam in imbecillibus, humilibus, ac priuatis, eò quòd ut sunt stulti, ita parum possunt offendere, molestia quaedam ueluti malis somnijs perturbat animū, qui nequeat à cupiditatibus expergisci: at potestas coniuncta cum malis moribus, molestiam adiungit cupiditatibus. Verum est illud Dionysij, qui dicebat se tum maximè capere fructum ex imperio, quū quae uellet celeriter efficeret. Itaq; uehementer est periculosum, uelle quae non decet, eum qui quae uelit, facere possit.

At simul ac dictum est uerbum res ipsa peracta est.

Malitia celerem nacta cursum ex potestate, quemuis incitat affectū, parat iram, inuidiam, amorem, adulterium, auaritiam, proscriptionem: ac simul ut uerbū dictum est, actum est de eo qui suspicione offendit, perijtq; delatus. Et quemadmodum docent physici, fulgur posterius erumpere, quàm tonitru, prius tamen apparere: sicuti sanguis prius apparet quàm uulnus, propterea quòd sonitū quidem excipiāt aures, lumini uerò uisus occurrat: Sic in imperijs supplicia praeuertūt accusationes, & prius emicant condemnationes, quàm probationes.

Illic enim ira iam nequit resistere,

Hamata sicut ancora aequori fero.

Nisi rationis pondus frangat ac premat potentiam, uti princeps solem imitetur, qui quum altissimus est, ad polum septētrionalem euectus, tum minimū mouetur, cursum rutū reddens tarditate. Neq; enim fieri potest ut malitia lateat in potestate. Verum eos quidem qui morbo comitiali sint obnoxij, si in frigus aliquod incidāt, eoq;

corripiantur,

A corripiantur, continuò capitis occupat uertigo, ac uacillatio morbum arguens: At indoctos & ineruditos simulatq; fortuna paulum extulerit, opibus ac gloria, aut potentia, subuectos in altum, protinus ostendit caducos. Imò potius quemadmodum in uasis inanibus non queas dignoscere integra sint, an uitiosa, uerum ubi infuderis aliquid, tum apparet quà perstillent. Sic animi putres nō ferentes potentiā effluunt cupiditatibus, nempe iracundia, fastu, insolentia. Sed quid attinet de his dicere, quū minima etiam nobiliū & illustriū uirorū delicta calumniētur homines? Cimoni uinum obijciebāt, Scipioni somnus, Lucullus ob cœnas sumptuosiores malè audijt.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI CVM PRINCIPIBVS MAXIME PHILOSOPHVM DEBERE DISPVTARE,

~~Erasmo Roterodamo interprete.~~

IN amorem insinuare sese, & in aliorum amicitiam inseri, & alios in amicitiā recipere, eamq; colere, quæ multis sit tum publice, tum priuatim utilitatē ac fructum allatura, id hominum est ciuilium, honestate & humanitate præditorum, nō gloriæ cupidorum, quemadmodum nōnulli dictant. Quin contrà potius is & gloriæ sitiens,

B & probri metuēs uidetur, qui reformidat ac ueretur, ne dicatur studiosus & obseruans eorum qui potestate præcellūt. Alioqui quid dicit is, qui sanabilis est, & philosophum desiderat? Vtinam sim Simon ille Coriarius, aut grammatista Dionysius, è Periclis aut Catonis familia, uti mecum confabuletur, mihiq; assideat, quemadmodum Socrates illis. Et Ariston Chius, quum malè audiret à sophistis, quòd cū omnibus quicunq; uellent, disputaret, dicere debuit: Imò feras quoq; intelligere sermones qui prouocent ad uirtutem. Et nos refugiemus habere consuetudinem cum uiris potētibus & optimatibus, perinde quasi immites sint ac feri? Philosophiæ doctrina non est huiusmodi statuarum artifex, ut signa fingat quæ in basi muta stent, & sensus expertia, quemadmodum dixit Pindarus, sed agilia studet facere quæcunq; aggreditur, negociosa, uiuaq;. Addit impetus quibus excitentur, addit iudicium quod inuitet ad utilia, addit delectū quo sequamur potiora, addit prudentiam, animiq; magnitudinem, cum mansuetudine cautelaq; coniunctam. Per quas res uiri ciuiles libentius habent familiaritatem & consuetudinem cum præcellentibus dignitate uiris ac præpotētibus. Etenim si quis medicus sit egregius, libentius illi medebitur oculo, qui pro multis circumspiciat, multosq; custodiat. Ita philosophus eius animi curam libentius aget, quem uidet pro multis solicitum, quemq; oporteat multis sapere, multis esse philosophum, multis exhibere iustitiam. Etenim si peritus artifex fuisset in exquirendis & cōtrahendis aquis, cuiusmodi narrant Herculem, ac ueterum complures, non gauisus esset fodere in extremis oris iuxta coruī rupem subulcicam illam Arethusam, sed amnis alicuius perennis fontes aperuisset ciuitati & exercitui, regum arbustis ac saltibus. Audiuimus sanè Homerū, Minoa dei Oaristen appellātem, hoc est interprete Platone, familiarem ac discipulū. Neq; enim censebat priuatos homines, aut ædium custodes, aut ociosos, esse deorū discipulos, sed reges: quibus si contigerit rectum consilium, iustitia, probitas, fortitudo, continuò futurum est ut omnes adiuuentur, fructumq; capiant, qui cum eis habent

E poëta quopiam.

ὀαριστής.

Reges deorum discipuli.

C commercium. Ferũt si Erungium herbam unaquæuis capra sumpserit in os, primũ ipsam sisti, deinde reliquum omnem gregem cum illa consistere, donec accedēs caprarius, herbam eximat. Eiusmodi quædam uis & acrimonia fluit à potestate, quæ ignis in morem depascatur ac dissipet quæcunq; propius admota fuerint. Atqui philosophiæ ratio, si in hominem priuatum inciderit gaudentem ocio, seseq; ueluti centro, ac spatio geometrico, corporis necessitatibus circumscribentē, nihil trāsfundit in alios, sed parta in uno illo trāquillitate & ocio marcescit, simulq; cum eo deficit. Verum si principem, aut magistratū, & in negocijs uersantem attigerit, atq; hunc expleuerit honestate, per unum prodest compluribus, quemadmodum fecit Anaxagoras Pericli familiaris, Dioni Plato, Pythagoras Italiæ primatibus. Ac Cato ipso relicto exercitu, nauigauit ad Athenodorum. Scipio Panætium accersiuit, quū à senatu legatus esset, uirum qui æqui atq; iniqui rationem haberet, uelut inquit Posidonius. Quid igitur oportuit dicere Panætium? Si quidem esses Cato, aut Pollux, aut alius quispiam priuatus, cupiens mediam urbis lucem effugere, per ocium in angulo quopiam philosophorū syllogismos resoluens ac nectens, lubens te docendū suscepissem, tuaq; uterer consuetudine. Sed posteaquā es Pauli Aemilij bis consulis filius, nepos autem Scipionis Aphricani, eius qui Hannibalem Carthaginēsem deuicit, haud dissseram tecum. Cæterum quod dicunt nonnulli, duplicem esse philosophiæ rationem, alteram ipso in animo sitam, Hegemonis, id est ducis Mercurij munus, alteram in efferendo & enunciando positam, atq; organicā, id friuolū est, coniungendūq; cum illo, quod dici solet: Hoc noueram antequā Theognis natus est. Quanq; ea distinctio nihil obstiterit, propterea quòd tum eius rationis quæ sita est in animo, tum eius quæ posita est in enunciando, finis est amicitia: huius quidē erga alterū, illius uerò erga seipsum. Ergo qui per philosophiā omnia refert ad uirtutem, ipsum secum concordem, sibiq; consentientē, ac talem ut ipse de se nihil queraт, pa-

D cis & gaudij plenū, semper sibi ipsi amicum ac beneuolentē reddit hominē. Non hic seditio, non impiū bellum in membris, nō affectus parū dicto audiens rationi, nō cupiditas cum cupiditate pugnans, nō concursus cogitationis cum cogitatione, non uelut in confinio cupiētis, ac pœnitentis asperitas, ac turbulentia cum delectatione coniuncta, sed amica pacataq; omnia. Per quæ fit, ut unusquisq; pluribus fruatur bonis, ac seipso gaudeat. At enunciatiuæ rationis musam, Pindarus negat olim quæstus auidā & operariā fuisse: ego ne nunc quidē esse puto, sed inscitia & honesti neglectu, cōmunē illū Mercuriū, negociatorē ac mercenariū esse redditū. Neq; eñ cōsentaneū est, Venerē sacrifici sui filiabus indignatā fuisse, quòd primæ tentarint odia serere in adolescentulos: Vraniā autē & Calliopen & Clio gaudere his qui sermonē, ac doctrinā pecuniæ gratia tradant. At mihi sanè sic uidetur, Musarū effecta muneraq; magis quàm Veneris esse cum amicitia beneuolētiaq; cōiuncta, magisq; ad hæc paranda cōducere. Nam gloria famaq;, quā nōnulli doctrinæ finem faciūt, uelut initiū, ac seminariū amicitiæ diligebaт. Quin potius hominū uulgus in totū, gloriā beneuolentia metiunт, arbitrantes nos eos duntaxat laudare quos amamus. Verum sicut Ixion Iunonē insequens, in nubem incidit, sic isti pro amicitia, falsum amicitiæ simulacrū, populare, uagūq; amplectunт. At is qui sapit, si in administranda republica uersetur ac negocijs, is tantū gloriæ desiderabit, quantū satis est ad cōciliandū illi in rebus gerendis autoritatē, quæ nascitur inde, quòd uir optimus creditur. Neq; enim iucundū est, neq; facile prodesse, si quis nolit prodesse: ut autē uelis, facit opinio, fidesq; tibi habita. Sicuti lumē bonū est non tam his q uidenт, quàm his qui uident, itidem fama his qui sentiunt potius, quàm his qui non negligunт. At is qui semotus à publicis negocijs secū ipse uiuit, quiq; finem boni collocat in ocio & quiete, ut gloriā in turbis hominū, in theatris per omnē populū circūuolantem, non aliter quàm Venerē Hippolytus quòd castus esset, procul salutat, ita eam quæ à probis

Mirum de capris.

ἐρύγγιον.

Qui principes quos doctos habuerint.

ἡγεμόνος.

κοινὸς ὁ ἑρμῆς.

A à probis cordatisq́ uiris proficiscitur, idem haud aspernat. Opes, famam, ac potentiam regiam, nec oportet requirere in amicitijs, neq; fugere tamen, si cum modestis moribus hæc fuerint cõiuncta. Neq; enim philosophus adolescentes reqrit formosos, & uenustos, sed tractabiles, cõpositos, & discendi cupidos. Neq; rursum, si qbus adest decor & forma, flosq́ æui, id deterret philosophũ, neq; pulchritudo alienat, aut abigit à curãdis his, q digni sunt. Itaq; si principis dignitas ac potẽtia simul cõcurrit homini modesto & humano, nõ abstinebit ab huius amore, beneuolẽtiaq; philosophus, neq; metuet hominũ rumores, ne dicatur aulicus, & principum cultor.

Quicunq; Venerem fugit, insanit nimis,
Non aliter atq; hi, qui student bona tollere.

Similiter & isti, qui erga tam splendidam amicitiam optimatum eodem modo sunt affecti. Ergo philosophus à negocijs alienus, non refugiet, nec abhorrebit ab huiusmodi. At ciuilis eos etiam audire cupiet, non obstrepens, ac molestus, nec aures infarciens importunis, ac sophisticis disputationibus: uerum cum his qui cupiũt, gaudebit & disputare, & ociari, & libenter habere familiaritatem.

Bis sex dierum iter, sero arua fertilem
Berecynthium agrum.

Hic si non solũ agricolationis studiosus fuisset, uerumetiã hominũ, num libentius sereret agrũ, qui tantam hominũ multitudinem alere posset, quàm illũ Antisthenis agellum, quẽ aiebat sibi uix sufficere? Respondẽs te malle. At si te rogẽ, num uniuersum orbem curandũ suscipere uelis? Recuso, inquis, sanè. Epicurus summũ bonum in ocio altissimo cõstituens, uelut in portu trãquillo, qui nullis agitetur undis, nullo strepat fragore, dicit non modò pulchrius esse beneficio afficere quàm affici, uerumetiã iucundius. Nam nulla res perinde parit gaudiũ, ut beneficẽtia. Sapiebat autẽ qui Gratijs indidit nomina Aglaiæ, Euphrosynæ, ac Thaliæ. Siquidẽ hilarem *Nomina Gratiarũ ab alacritate, gaudio, & floruletia.*
B esse, & gaudere in cõferendo beneficiũ, id & maius est & purius. Quapropter multi sæpe pudore suffundunt, quum beneficiũ accipiũt: semper autẽ gaudent, quũ beneficiũ præstant. Porrò de multis benemerent, qui eos reddunt bonos, quorũ opera plures indigẽt. Ac rursum qui semper corrumpũt principes, reges, ac tyrannos, nempe delatores, criminatores & adulatores, ab omnibus exigunt, puniunturq;, ut qui non in unũ calicem letale uenenũ mittant, sed in fontẽ publicitus scatentẽ, & quo uident omnes uti. Quemadmodũ igit narrãt Galliæ adulatores in comœdijs taxatos fuisse, quòd eos nec ignis, nec ferrũ, nec æs arcere potuerit, quo minus ad cœnã uentitarẽt, teste Eupolide. Porrò Apollodori tyrãni, Phalaridis, ac Dionysij familiares & amicos magno tumultu expulerũt, torserũt, inusserũt, & execrabiles ac deuotos reddiderũt, q illi unũ modò læderent, hi multos per unũ imperiũ gerentẽ: Sic hi qui cũ priuatis hominibus habẽt consuetudinẽ, efficiũt ut ipsi sibi molestia uacẽt, sintq; innocui & placidi: sed qui principis malos mores, aut sententiã mutat, ubi res postulat eũ emendãs, is quodãmodo publicitus philosophatur, ac rempublicã corrigit, ut uniuersi gubernent. Sacerdotibus reuerentiã & honorem respublicæ impendunt, quòd à dijs postulẽt bona nõ solum sibijpsis, amicis, ac familiaribus, uerumetiam in cõmune omnibus ciuibus, quũ tamẽ sacerdotes non id efficiãt, ut dij sint bonorum datores, sed tales quũ sint, inuocant: At philosophi qui cum principibus uiuũt, eos reddunt meliores ac moderatiores, & ad benefaciendũ propensiores. Vnde par est eos etiã magis gaudere. At ego quidẽ sic existimo, eum qui lyræ fabricandæ sit artifex, libentius factũrũ lyram, ac promptius, simulatq; cognouerit futurũ ut eius lyræ possessor Thebanorũ urbem mœnibus cingat, quẽadmodũ fecit Amphion: quàm cuius possessor sit Lacedæmoniorũ seditionẽ compositurus, incinens ac deliniens eos, ita ut fecit Thales. Itidem faber libentius faciet clauum, si percontatus intellexerit futurũ, ut is Themistoclis imperatoriam nauem gubernet pro Græcia propu-

C gnantem, quàm si Pompeij nauem esset gubernaturus, cum piratis nauali bello pugnantis. Quid igit̃ putas de doctrina cogitare philosophũ? Nempe illud, Quisquis hunc instituendum acceperit uir ciuilis, & aptus principibus, is toti reip. profuerit, exhibens iustitiã, condens leges, puniens nocentes, euehens moderatos ac bonos. Mihi uerò uidetur & nauiũ opifex elegans libentius clauum fabricaturus fuisse, qui audisset futurũ, ut is Argo gubernaret, pro qua omnes essent soliciti: & faber lignarius non tam libenter cõpositurus aratrũ, aut plaustrũ, quàm tabulas illas, in quibus Solon leges scripturus esset. Et sanè philosophorũ rationes, si principũ & remp. administrantiũ animis inscribant̃, infigantur'q́ sic uti inhæresçãt, legũ uim nanciscunt̃.

Plato cur in Siciliam nauigarit. Siquidẽ & Plato nauigauit in Siciliã, futurũ sperans ut philosophiæ decreta, & leges, & facta gigneret in Dionysij negocijs. Verũ reperit Dionysiũ ceu librum lituris egentẽ, ac maculis mendisq́ plenũ, nec remittentẽ tyrannidis tincturã, qua longo iam tempore fuerat imbutus, ut non facilè posset elui. Faciles autẽ adhuc & mutabiles sint oportet, qui honestas accipiant rationes.

F I N I S.

PLVTARCHI CHAERONEI VTRVM GRAVIORES SINT ANIMI MORBI, QVAM CORPORIS.

Erasmo Roterodamo interprete.

D

Homerus il. ς. οὐ μὲν γάρ τί πού ἐςὶν ὀϊζυρώτερον ἄνδρος. HOMERVS quidẽ, ubi mortaliũ animantiũ genera cõtemplatus esset, horumq́ uitæ rationẽ & statum inter se cõtulisset, in hanc uocẽ erupit, omniũ quæ in terris & spirarent, & serperẽt, nihil esse calamitosius homine, principatũ haud sanè felicem homini tribuẽs, ut in malorũ expensione primas teneat, atq; excellat. At nos hominẽ tanquã iam uincentẽ calamitate, iamq́ animantiũ omniũ pronunciatũ miserrimũ, ipsum cũ seipso cõferimus, ut proprijs malis secũ ipse certet, eũ in corpus atq; animũ partiẽtes. Quod qdẽ negocij nequaq́ fuerit inutile, sed uehementer ad rem pertinẽs, nimirũ ut intelligamus, utrũ per animũ, an per nosipsos miserius uiuamus. Nam morbus quidẽ natura corpori innascit̃, uitiũ uerò & malitia primũ actus est ab animo proficiscẽs, deinde morbus eiusdẽ. Quanq̃ non paulò æquiore animo ferendũ erat, si uel id quod peius est, esset medicabile, uel leuius esset quod est immedicabile. Proinde quum uulpes Aesopica de uariegata maculis pelle cũ pardali certaret (nã hæc corpus summa cute florulentũ, uarijsq́ picturatũ notis ostentabat: illi contrà flauor quidam erat squalidus, minimeq́ iucundus aspectu) Atqui, inquit, si me introspexeris iudex, uidebis me pardali magis uersicolorẽ, significans morum dexteritatẽ ad cõplures usus respondere. Dicamus igit̃ ipsi nobis, cõplures quidẽ, ô homo, morbos ac mala corpus tuũ & gignit ac prodit ex sese, & foris incidentes accipit, uerũ si teipsum intus aperueris, uariũ quoddam, ac multis refertũ malis penum reperies, ac mundũ quendam miseriarũ reconditũ, quemadmodũ inquit Democritus, non quidem foris incidentium, sed ipso in solo, ipsaq́ in terra suos habentium fontes, unde scaturiant. Hos elicit malitia, copiosum ac largum fluxum præbens effectibus. Quòd si corporis morbi pulsibus arteriarum, aut coloris rubore deprehenduntur, hosq́ feruor aut facilis lassitudo solet arguere, contrà animi mala plerosq; ita fallunt, ut non habeantur pro malis, nimirum ob id ipsum periculosiora sunt, quòd sui sensum adimunt ægrotanti.

Siquidem

A Siquidem corporis morbos ratio sana percipit, at animi morbos ipsa simul ægrotās non potest de suis iudicare malis quibus laborat, propterea quòd ægrotet ea pars, cuius erat iudicare. Proinde inter primos ac maximos animi morbos ponenda est dementia, per quā fit, ut plerisq; immedicabilis ac domestica sit, & conuiuat, & com moriatur malitia. Etenim sanitatis initiū est, si qui laborat, sentiat sibi opus esse remedio. Rursum qui non uidet quibus eget, propterea quòd non credat sese ægrotum, etiamsi præsto sit qui medeatur, tamē recusat, nec admittit curationem. Nam inter corporum morbos perniciosiores sunt hi, qui sui sensu uacāt, quod genus sunt lethargus, capitis dolor, morbus comitialis, febres, atque hæ potissimum febres, quæ uitiosum humorem uehementer exacerbant, ac sensum uelut in organo perturbantes, mouent chordas non mouendas mentium. Quapropter medici concedunt quidem ut ægrotet homo, at ita, si qui ægrotet, non ignoret se malè habere, id quod in omnibus animi morbis solet usu uenire. Neq; enim qui desipiunt, neque qui sunt temulenti, neq; qui faciunt iniuriam, sibi uidētur peccare: uerumetiam sunt qui tum officiosè se facere putant. Febrim enim nemo uocat sanitatem, neque tabem quisq; appellat bonam habitudinem, neq; podagram pedum uelocitatem, neq; pallorem nominat ruborem: at iracundiæ multi fortitudinis nomen imponunt, amorem amicitiæ nomine palliant, inuidiam æmulationis, timiditatem diligentiæ, qua res in tuto collocentur. Hinc fit, [redacted] quippe qui intelligant quid morbus postulet: [redacted] ueriti ne non assequantur eas res, in quibus delinquūt. Atque his quidem rationibus adducti, dicimus opthalmiam, id est oculorum morbū esse leuiorem insania, podagram phrenesi, propterea quòd ille morbum intelligens uociferās accersit medicum, cui quum adest, faciem inungendam, capitisq; uenam secandam præbet: porrò Agauem insanientem audis ob morbum etiam sibi charissima non agnouisse. Adducimus domum è

Demētia præcipuus animi morbus.

Ex poëta quopiam.

B monte pampinum recens decisam, felicem captum. Nam qui corporis morbo tenetur, is protinus in lectulum sese conijcit, atque interim dum curatur, quietē agit. Quòd si paululum exerat sese, commoueatq; corpus exagitante æstu, assidentium aliquis blandè dicens, mane miser quietus in stratis tuis, cohibet hominem atque compescit. Contrà qui animi morbis laborant, tum maximè sunt in negocio, minimeq; quiescunt. Nam ut agas aliquid ab animi impetu proficiscitur, at impetus uehementia à morbo nascitur. Itaque non sinit animum esse quietum, adeò ut quum maximè opus est homini tolerantia, silentio atque secessu, tum maximè pertrahant illum sub dium † operiantq; iræ, contentiones, amores, dolores, cogātq; multa tum facere nefaria, tum loqui nequaquā accommoda tempori. Itaque quemadmodum periculosior est tempestas quæ uetat in portum appellere, quàm ea quæ cohibet à nauigando, itidem quæ in animo accidunt tempestates, grauiores erunt, quæ non sinunt hominem cōtrahi, neque rationem perturbatam consistere, sed nullo gubernatore, nullis fulturis in perturbatione atq; errore, pernicioso cursu procul auecta, præceps in metuendum aliquod incidit naufragium, suamq; ipsius uitam illisa comminuit. Proinde his quoq; de causis grauius est animo, quàm corpore ægrotare, propterea quòd hi tantum patiantur, illi non solum patiantur, uerumetiam faciant malè. Denique quorsum attinet de morbis multa uerba facere? ipsum tempus nos admonet. Videtis ingentem hanc multitudinem, & confusaneam, omniq; ex hominum genere permixtam turbam hic circum tribunal ac forum congregatam? Non in hoc conuenerunt isti, uti dijs patrijs rem diuinam faciant, non ut communia inter se sacra peragant, non uti Ascræo Ioui Lydorum fructuū primitias ferant, nō Baccho furiosum thyrsum, sacris noctibus, & communibus epulis orgia celebrantes, quin magis ceu morborum ui uicibus annuis recrudescente, huc ad lites & cōdicta certamina ueniūt suas facultates collaturi. Porrò causarū multitudo, negociorumq;

† aperiantq;

C ueluti collectæ pituitæ, in unum incidit forum, inflammatq; & constipat illud perdentibus ac pereuntibus. Quæ febres ista faciunt? qui cpiali? quæ insistentiæ, aut incidentiæ? aut quæ caloris intemperantia? quæ humoris exundantia? Si litem unamquanq; uelut hominem perconteris unde nata sit, unde uenerit, hanc ira præfracta peperit, illam insana contentio, aliam iniqua cupiditas.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI NVM RECTE DICTVM SIT λάθε βιώσας, ID EST SIC VIVE, VT NEMO TE SENTIAT VIXISSE.

AT ne ille quidem ipse, qui hoc dixit, latere uoluit, quandoquidem hoc ipsum ideo dixit, ne esset ignotus, sed uideretur aliquid supra uulgus sapere, adhortando ad gloriæ cõtemptum, immeritam sibi parans gloriam. Sapientem ego odi qui sibijpsi nõ sapit. Narrant enim Philoxenum Eryxidis filium, & Gnathonem Sicu-
D lum, obsonatores nobiles, nasi muccum emungere solitos in catinum, quo reliquis conuiuis deterritis, ipsi soli cibis appositis explerentur. Sed qui immodice sunt auidi gloriæ, aliјs ad satietatem usq; damnant gloriam, ueluti riualibus, ut ea citra æmulũ potiantur, idemq; faciunt quod remiges solent. Etenim quẽadmodum ad puppim spectantes, proræ tamen impetum adiuuant, ut undequoque repercussus cymbam arreptam impellat, ita qui præcepta huiusmodi prodiderunt, gloriam uelut auersi sectantur, alioqui quorsum attinebat hoc dicere, quorsum autem scribere, scriptum ædere, ac posteris tradere? An suæ ætatis homines latere uoluit, qui ne posteris quidem uoluit ignotus esse? Quin illud ipsum nonne malum est, sic uiue, ut nemo sentiat te uixisse, perinde quasi suffossis sepulcris? An hoc ipsum uiuere turpe est, ut omnibus conueniat esse ignotum? Ego uerò dixerim, ne malè quidem uiuens latere uelis, sed esto notus, resipisce, pœniteat, siue uirtute præditus es, ne fias inutilis, siue malus es, ne maneas incuratus. Imò distingue ac discerne, cuinam istud præcipias: si indocto, malo, ac stulto, perinde est ac si dicas, nemo te sciat febricitari, nemo te sciat teneri phrenesi, ne te nouerit medicus, abi, conijce te aliquò in tenebras ignotus unà cum tuis malis. Et tu abi cum tuo uitio, morbo laborãs immedicabili ac pernicioso, occultans inuidiam, ac superstitionem, ueritus ceu pulsum quendã exhibere, his qui monere possunt, ac mederi. At prisci illi mortales ægrotos palàm curabant, eorum unusquisq; siquid habuisset cõducibile, quod uel ipse ægrotans, uel alterum curans comperisset, consulebat ei cui opus erat. Atq; ita ferunt artem experimentis natam, in maius auctam esse. Verum illud etiam oportebat, morbidam uitam, animique morbos omnibus retegere, ut qui tetigisset, & affectus perspexisset, posset dicere: irasceris, hoc caueto: Zelotypus es, hoc facito: Amas, & ego quondam amaui, uerum pœnituit. Nunc contrà negant, occultant, contrahunt, altéque in semetipsis animi pestem tegendunt. Iam si bonis præcipis ut la-

teant,

Philoxenus, Gnatho, de quibus in præfatione Themistij Herm. Barb.

Veteres ægrotos palàm curabant.

A teant,& ignorentur,dicis igitur Epaminondæ,Ne fueris dux exercitus:Lycurgo, ne leges cōdideris: Thrasybulo,ne peremeris tyrannos:Pythagoræ,ne doceto:Socrati, ne disputato: ac tibijpsi in primis Epicure, ne quid scribas amicis quos habes in Asia,neúe communices cum his,qui ab Aegypto profecti te uisunt, ne Lampsacenis ephebis stipatus incedas, ne passim emittas libros omnibus uiris ac mulieribus sapientiam tuam ostentans,ne quid ordines de sepultura. Quorsum enim pertinent mensæ communes? Quorsum studiosorum & formosorum conuentus? Quorsum tot uersuum milia ad Metrodorum,ad Aristobolum,ad Chæredemum scripta, accuratéque composita,ut ne defuncti quidem ignoti sint? an ut uirtuti præscribas obliterationem,ocium arti,silentium philosophiæ,obliuionem beneficētiæ? Quòd si uelut è conuiuio lumen,sic è uita tollis cognitionem,quo nesciātur omnia ex uoluptate, & ad uoluptatem facere, nemo sciat te uixisse. Prorsum igitur si quis cum iucundo scorto sit uitam acturus,si cum Leontio consuetudinem habiturus, si formosam amplexurus,si summum bonum in carnis titillatione positurus, hæc extremas desiderant tenebras, hæc noctem, ad hæc obliuionem & ignorationem præcipe. Sed si quis in naturalibus deum laudet, eiusq; iustitiam,ac prouidentiam: in moralibus autem legem,benignitatem, & rerum administrationem: in administratione uerò honestum, non utilitatem, cur debeat huius latere uita? An ne quem erudiat,ne quem ad uirtutis imitationem excitet,ne cui sit exemplo ad honestatem? Si Themistocles ignotus fuisset Atheniensibus,Græcia non expulisset Xerxen: si Romanis Camillus,non esset ciuitas Romana: si Dioni Plato, non fuisset liberata Sicilia. Verum quemadmodum lumen in causa est, ut non solum alij alijs conspicui simus, uerumetiam utiles, ita notitia non gloriam modò,uerum exercitationem parit uirtutis. Epaminondas igitur ad quadragesimum usque annum ignotus, nihil profuit Thebanis,deinde præfectus rebus gerendis,& imperium nactus,rempublicam extinctam restituit,Græciam seruitute liberauit,uirtutem in gloria uelut in luce,suo tempore non ociosam præstans. Refulgescit enim quum res & usus postu-
B larit, ubi uelut æs generosum tempore perspicuum redditum declarauit animum, non secus atque domum, uelut inquit Sophocles. Quin etiam hominis ingenium, ceu cariem & fenium in ocio contrahit,propter obscuritatē. At muta quies, uitáq; sedentaria in ocio semota, non corporibus modò, uerumetiam animis marcorem conciliat. Non secus atque aquæ latentes, propterea quòd umbra sint opacæ, torpeantq;, neq; profluant, putrescunt. Itidem eorum qui in ocio degunt,uita, si quid habeat usui futurum, tamen quia non promanat ad alios, nullo inde bibente, corrumpitur & consenescit uis illa natiua. An non uides instante nocte, cum corpora inerti torpore occupari, tum animos pigra quadam inertia segnescere, contractámq; & coarctatam in sese rationem uelut ignem penè extinctum ob inertiam ac mœrorem, aliquantisper cum dissipatis imaginibus luctari, quantula sit hominis uita,tacite significantem? At simulatque sol emergens fulgurantia submouit somnia, ac uelut in unum cōmiscens, reuexit atque excitauit sua luce actus & cogitationes omniū,quemadmodū inquit Democritus, nouo in die uersantes homines, mutua inter ipsos alacritate,ueluti subita renouatione denuo creati, alius aliunde surgunt ad opera. Ego sanè sic existimo,hoc ipsum quòd uiuimus,quòd omnino nascimur, quòd in hominū genus asciti sumus,in hoc à deo donatum esse ut innotescat. Latet autē & incognitus est,in turba uniuersi,dumq; per minuta sparsim mouetur. Verū ubi seipse collegerit, sumpseritq; magnitudinem,tum elucescit, sitq; ex ignoto manifestus, ex obscuro cōspicuus. Neq; enim cognitio uia est ad essentiā,quemadmodum dicunt nonnulli, sed essentia potius ad cognitionē. Neq; enī ille producit aut gignit omnia quæ nascunt,sed ostendit. Quemadmodū nec corruptio est sublatio ad nō esse, sed magis abductio rei dissolutæ ad obscuritatē. Vnde qui solē Apollinē

Vita sedentaria marcorem conciliat.

Nox iners.

Ex poëta quopiam.

C esse credunt, ex maiorũ ac priscorũ mysterijs Delium ac Pythiũ eundem cognomi
ᾅδης. nant. Cæterũ eũ qui diuersæ partis est dominus, siue deus is est, siue dæmon, Aden,
Orcus. id est Orcũ appellant, quòd mortui in locum tenebrosum & obscurũ demigremus,
E poëta quopiam. ad densæ noctis, somniq; inertis regẽ. Opinor autem à ueteribus hominem quoq; simili de causa dictum esse phota, nimirum à luce, propterea quòd omnibus uehe-
φῶς. mens quædam insita sit cupiditas & cognoscendi, & innotescendi. Sunt autem & philosophi nonnulli, qui ipsam animi substantiam lumen esse putent, cum alijs adducti coniecturis, tum hac potissimum, quòd nihil omnium æquè refugit & odit, atq; ignorantiam, & quicquid luce uacat, id refugit, eóq; perturbatur, quòd tenebræ illi suspectæ terrorem incutiant. Contrà lux usqueadeo est iucunda & amabilis, ut nihil eorum quæ natura uoluptatem adferunt, absq; luce cupiat in tenebris: uerum ea uoluptatem omnem, omne studium, quacunque re frui uelis, ceu nouum condimentum admixtum, exhilarat, & edulcat humanitate. At qui hominem conijcit in ignorationem, & obscuritatem, ac tenebris obtegit, uitamq; quasi sepelit, is uidetur hocipsum grauiter ferre, quòd nascimur, & eò reuocare nos, ut non simus. Et tamen aiunt gloriæ essentiæq; locum sedem esse piorum, quibus splendet solis ui-
E poëta quopiam. gor, deinde noctem inferne in pratis roseo colore purpurantibus, quibus intonsa uernant omnia, & procerarum arborum floribus amœnus cõuestitur campus, tum amnes quidam fletus ignari, ac lenes eum perfluunt, ipsi transigũt iucunde tempus colloquijs, & cõmemoratione rerum præteritarum ac præsentium, accersentes sese mutuo, & inter se consuetudinem uitæ agitantes. Porrò tertia uia eorum est, qui impiè uixerunt & iniustè, animas in obscurum locum & barathrum quoddam præcipitans, unde immensas ructant tenebras, languida noctis obscuræ flumina, quæ recipiunt, & ignoratione atq; obliuione tegunt eos qui puniuntur. Neq; enim uultu-
D res semper arrodunt hepar sontium in terra iacentium. Nam aut exustũ est, aut cõputruit. Neq; grauium quorundam onerum gestatio affligit, conficitq; corpus eorum qui puniuntur. Neq; enim iam carnes, aut ossa cohærent neruis. Nullæ sunt corporis reliquiæ corporum uita defunctis, cruciatuũ eorum capaces, qui speciem sibi respondentẽ requirunt. Sed una profectò ratio puniendi eos qui malè uixerũt, nempe obscuritas & ignoratio, & modis omnibus abolitio, tollẽs in tristẽ amnem,
Λήθη. éque lethe, id est obliuione præcipitans in abyssum, ac uastum pelagus, uidelicet
ἄβυσσος. ignauiam & ocium, quod suo fluctu ignorationem & obscuritatem secum trahit.

F I N I S.

PLVTARCHI CHAERONEI DE CVPIDITATE DIVITIARVM LIB.

Desiderio Erasmo Rot. interprete.

HIPPOMACHVS aliptes, quibusdam laude efferentibus prælongum quempiam, ac prælongis manibus hominem, tanquam ad pugilum certamen idoneum, fanè, inquit, si suspensa in alto corona foret detrahenda. Idem licebit dicere in hos qui pulchra prædia, qui amplas ædes, qui pecuniæ uim stupent, atq; his in rebus felicitatẽ sitam esse ducũt, fanè si quidẽ uenalis esset emenda felicitas. Quanquam permultos uideas, qui malint esse diuites, simulq; miseri, quàm dato argento parare felicitatem. At non emitur nummis animus liber omni molestia, suáque contentus

A tentus sorte, nec magnanimitas, neq; tranquillitas, neq; libertas. Diuitem esse, non est diuitias contemnere, nec immodicas opes possidere, sed non egere superuacaneis. A quibus igitur malis liberant diuitiæ, si ne hoc ipsum quidem adimunt malũ, sui cupiditatem? quũ potus sedet sitim, cibus famem sanet. At ille qui dicit, da pallium Hipponacti, uehementer enim algeo, pluribus impositis pallijs offenditur, ac disijcit. Cæterum argenti cupidinem non extinguit argentum, nec aurum auri, neque si plura possideas, coërcetur plura possidendi cupiditas. Quin idem dicas licebit diuitijs, quod in medicum comperit impostorem: Pharmacum tuum morbum auget. Nam illæ quum susceperint homines egentes pane, tecto, mediocribus indumentis, & obsonio quolibet, implent cupiditate auri, argenti, eboris, smaragdorum, canum, equorum, uidelicet à necessarijs ad periculosa, rara, paratu difficilia & inusitata traducto appetitu. Quandoquidem nemo pauper est earum rerũ, quæ naturæ sufficiunt, neq; quisquam unquam fœnore mutuum accepit, ut farinam, caseum, panem, aut oleæ baccas emeret: sed hunc sumptuosa domus æri alieno reddidit obnoxium, illum contiguum suis agris oliuetum, alios arua frumentaria seu uineta, nonnullos mulæ galaticæ, alios equi iugiferi, uehicula magnifica cum plausu ducentes, præcipitarunt in barathrum pactorum, usurarum, pignorum. Deinde fit, ut quemadmodũ hi qui non sitientes bibunt, neq; esurientes edunt, etiã ea quæ sitientes atq; esurientes sumpserãt, reuomunt, sic hi dum superuacanea & inusitata appetunt, ne necessarijs quidẽ potiuntur. Atq; isti quidẽ sunt huiusmodi: cæterũ eos qui nihil insumunt, possident aũt permulta, semperq; plura desiderant, magis etiã admirabit̃ qui meminerit Aristippi. Nã is solitus est dicere, si quis multũ ederit, multumq; biberit, nec unquã expleatur, adit medicos, percontat̃ quid sit morbi, quæ sit affectio, qua ratione queat leuari. At si quis habens quinq; lectos, requirat decẽ, ac decem possidens mensas, alteras totidem coëmat, quumq; multũ adsit agrorũ, mul

B tum pecuniæ, non tamen expletur, uerũ in alia inhians uigilat, nullisq; omnino rebus satiari potest, hic non existimat sibi opus esse à quo curetur, quiq; ostendat quibus ex causis morbus is sit ortus. Ac sanè qui quũ nondum biberit, sitiat, futurũ expectes ut is simulatq; biberit, siti liberetur: eũ uerò qui continenter bibat, nec ullũ faciat finem, huic non expletione, sed purgatione iudicamus opus esse, iubemusq; uomere, quippe qui non perturbetur inopia, sed acore caloréq; quopiã, qui præter naturam inest. Ergo qui eget, atq; inopia laborat ex eorum numero qui parant facultates, fortasse quiescet parata domo, aut inuẽto thesauro, aut amici cuiuspiã ope persoluto, liberatus ære alieno à fœneratore. Ast qui plura q̃ sat est possidet, plura nihilominus concupiscens, hunc nec aurum, nec argentum sanare potest, nec equi, nec oues, nec boues, sed uomitu ac purgatione opus habet. Neq; enim huius morbus est penuria, sed insatiabilitas, amorq; diuitiarum, à prauo & à ratione alieno iudicio proficiscens, quod inest in eo. Id nisi quis reuellat ab animo, ceu malum transuersum inhærens, non desinet immodicis egere, hoc est desiderare ea quibus nõ est opus. Medicus ad hominem ingressus lecto affixum, suspirantem, ac cibum capere recusantem, simulatq; tetigerit eum, ac percontatus fuerit, deprehenderitq; non teneri febri, animi morbus est, inquit, ac discedit. Nos igitur quum uiderimus hominem lucris attenuatum, sumptibus ingementẽ, à nulla turpitudine molestiáq; temperantẽ, quæ modò conducat ad rem faciendam, quũ domos habeat, agros, armenta, mancipia, uestes, quo tandẽ morbo dicemus hunc hominẽ teneri, nisi animi pau pertate? Quandoquidẽ pecuniarum inopiã, quemadmodũ ait Menander, uel unus amicus benemerens sustulerit. At illam animi penuriã ne uniuersi quidẽ expleant, neq; uiuentes, neq; uita defuncti. Quare illud eleganter in hos dictum est à Solone:

Haud est finis opum fixus mortalibus ullus.

Alioqui hi qui sapiunt, hi naturæ modum habent præscriptum, adestq; finis aliquis

Diuitem esse.

Ex poëta quopiam.

Possidens plura quàm sat est

C usus, ueluti stimulo & interstitio circumscriptus. Iam uerò est & illud auaritiæ proprium, quòd hæc cupiditas ipsa sibi repugnat ne satietur, quum reliquæ magis ad id adiuuent. Itaq; nemo probus ab obsonijs abstinet ob idipsum quòd sit auidus obsoniorum, nec à uino quòd uini sit appetens, quemadmodum isti à pecunijs abstinent, ob pecuniæ cupiditatem. Et sanè nonne morbus insaniæ similis ac miserandus uideatur, si quis ob id non utatur ueste quòd algeat, neq; pane quòd esuriat, neq; diuitijs quòd diuitiarum sit auidus? Sed ijsdem in malis sunt, in quibus Thrasonides ille: Nam intra me est, licet hoc mihi, & uolo, sed non facio, quemadmodum solent hi, qui insanissimè amant. Sed posteaquam omnia conclusero, obsignauero'q;, aut usurarijs, ac negociatoribus denumeraro, tum alia coaceruo uenorq;, urgeo famulos, agricolas, debitores. Deum immortalem, num quem hominem uel miserrimum uidisti amantem infelicius? Sophocles interrogatus, posset'ne cogredi cum muliere: bona uerba, inquit, ô homo: Nam liber iam sum factus, & ab inclementibus istis, ac furiosis dominis aufugi senectutis beneficio. Elegans enim est, ut cum uoluptatibus simul desinant & cupiditates, quas neq; uir potest effugere, quemadmodum dixit Alcæus, neq; mulier. Atq; id non accidit in cupiditate diuitiarum, sed magis tanquam acerba grauisq; domina, cogit quidem ut pares, cæterum uetat ne fruaris. Et cupiditatem quidem acuit, uoluptatem autem subducit. Stratonicus igitur Rhodiensium luxuriem taxauit, quum diceret eos ædificare tanquam immortales, obsonare tanquam breui tempore uicturos. At auari parant quidem opes tanquam splendidi, utuntur autem sordidi, & labores tolerant, quum careant uoluptatibus. Itaq; quum Demades adesset aliquando Phocioni prandenti, uideretq; mensam illi parcam ac frugalem esse: demiror te Phocion, inquit, qui rempublicam administres, quum possis ad istum prandere modum. Nam ipse uentri gerebat magistratus, adeò ut quum existimaret Athenas minus esse quàm ut suo luxui suppeditare possent, è Macedonia quoq; commeatum pa-

D raret. Vnde & Antipater hunc iam senem conspicatus, dicebat uelut è sacro peracto, nihil esse reliquum præter linguam & uentrem. Te uerò quis non admiretur infelicissime, si quum possis istum ad modum uiuere uitam adeò sordidam, adeò ab homine alienam, nemini quicquam impertiens, tam incomis in amicos, tam non munificus erga rempublicam, tamen affligeris, uigilas, operaris, captas hæreditates, submittis te, quum tantum habeas ocij uiaticum, nempe sordidam parsimoniam? Narrant Byzantium quendam, quum mœchum in deformi uxore deprehendisset, dixisse: O miser quid opus est Sapragoræ dote? Age tu quidem scelesté misces ac subtaxas reges, quòd opes sibi coparent, regumq; præfectos, tum hos qui dominari in republica primasq; tenere uolunt: at his quidem necessitas est, dum ob ambitionem, fastum, & inanem gloriam exhibent conuiuia, largiuntur, satellitium alunt, munera mittunt, alunt exercitus, dum qui singulari certamine congrediuntur, redimunt: tu uerò tantum negocij sustines, perturbans ac distorquens teipsum, quum cochleæ uitam uiuas, ob animi sordes, ac parsimoniam omnia molesta perfers, nullum inde fructum capiens, haud secus atque balneatoris asinus, qui quum ligna sarmentaq; deportet, semper tamen fumo ac fauillis est oppletus, nec unquam particeps fit, neque balnei, neque teporis, neq; mundiciei. Atq; hæc dixerim aduersus asininam istam, ac formicarum uitæ simillimam diuitiarum cupiditatem. Est autem & aliud auaritiæ genus ferinum, nempe eius quæ calumniatur, quæ captat hæreditates, quæ circumuenit, quæ pluribus negocijs inuoluit sese, quæ curis discruciat, numeratq; quot adhuc ex amicis sint superstites. Atq; hæc omnia quum faciat, nulla tamen ex parte fruitur quæsitis. Itaq; quemadmodum uiperas, cantharides, ac phalangia magis detestamur atq; odimus, quàm ipsos ursos ac leones, propterea quòd interficiant ac perimant homines, nullum usum capientes ex his quos occiderint, ita magis conuenit infensos esse his qui per sordes, ac parsimoniam mali sunt, quàm his qui per luxum; nam alijs eripiunt, quibus ipsi uti

Auaritiæ proprium.

Senectutis beneficium.

Cochleæ uitam uiuere.

A uti neque possunt, neque solent. Unde fit, ut illi quidem quum abundant, & quod satis sit habent, inducias agant, abstineantque à bello, quemadmodum respondit Demosthenes his qui credebant Demadem desiisse malum esse: Iam enim, inquit, saturum uidetis, ueluti leones. At his qui uersantur in publicis officijs, idque ad nullam rem nec iucundam, nec utilem, nullæ prorsus induciæ, neque feriæ sunt cumulandi diuitias, propterea quòd semper inanes sint, semperque egeant omnibus. Ac isti sanè, dixerit quispiam, liberis & hæredibus seruant ac recondunt opes, quibus dum uiuūt, nihil impertiunt. Verū perinde accidit, ut in muribus qui in metallis aureis uescuntur arenulis, nec licet per eos auro potiri, nisi mortui sectione aperiatur. Porrò filijs atque hæredibus, qua de causa cupiunt multam pecuniam, & amplas relinquere facultates? Nimirum ut hi quoque seruent alijs filijs, non aliter quàm faciunt canales fictiles, quæ nihil ipsæ in se recipiunt humoris, sed omnes alia in alia transfundunt aquam, donec aliunde quispiam, uel calumniator, uel tyrannus extiterit, qui custodem illum intercidat, eóque comminuto, aliò diuitias auertat ac deriuet, aut donec, quemadmodum dicunt, aliquis qui sit totius generis sceleratissimus, omnia bona solus deuoret. Non enim seruorum tantum liberi nascuntur lasciui iuxta Euripidis sententiam, uerum etiam sordidorum, quemadmodū Diogenes facete taxauit hoc hominum genus, quum diceret præstare arietem esse uiri Megarensis, quàm filium: siquidem quum erudire uidentur, & instituere, perdunt, ac deprauant, inserentes in animos eorum pecuniæ studium, ac parsimoniam, ueluti munitum quempiam locum in hæredibus ædificantes, in quo tutò seruetur hæreditas. Nam hæc sunt quæ monent ac docent: Lucrator, ac parcito, tantique teipsum esse putato, quantū habueris. Atqui istud non est instituere, sed contrahere sarcireque marsupium, quo capere seruareque possit quod fuerit immissum. Quanquā marsupium tum denique redditur sordidum, ac male olens, posteaquam immissum fuerit argentum. At auarorum liberi priusquam accipiāt diuitias, implentur amore diuitiarum ab ipsis parentibus, quibus illi sanè dignam pro institutione mercedem rependunt, dum eos non ob id amant, quòd multum ab illis sint accepturi, sed oderūt quòd nondū accipiant. Etenim quū ab illis didicerint nihil admirari præter diuitias, nec aliò uitæ rationes referre, nisi ut quamplurima possideant, non sinunt eos uiuere, putantque tantum sibi adimere tempus, quantum illis adiecerit. Quas ob res uiuis adhuc parentibus clanculum utcunque surripiunt, ac suffurantur uoluptatem, fruuntur, & tanquam de alieno impertiunt amicis, & † si quid audierint, insumunt in animi libidinem: uerū ubi defunctis parentibus claues acceperint, ac sigilla, tum protinus alia uitæ species, uultus grauis & austerus, atque inaffabilis, non exercetur lusus colophon, nō sphæra, non trachelismus, non academia, non lyceum, sed seruorū examinatio, syngrapharum inspectio, cū dispensatoribus ac debitoribus disceptatio, tum occupatio ac sollicitudo, quæ prandio priuet, quæque noctu secum in balneum agat. Cæterum exercitamenta in quibus fuerat institutus, & aqua Dirces negliguntur: quòd si quis illi dixerit, non audis philosophum? qui possum? inquit: nō est mihi ocium patre mortuo. O te miserū, quid tibi reliquit pater conferendū cum eo quod abstulit? nempe libertatem & ocium: quanquam non tam ille abstulit, quàm ipsa rerum opulentia, quæ tibi circunfusa tuique uictrix inflammat te, ut apud Hesiodum uxor absque titione, crudelique tradit senectuti, tanquam præproperas rugas & canos inducens animo, uidelicet curas è studio ditescendi, éque negocijs nascentes, per quæ marcescit alacritas, splendor, & humanitas. Sed dicet aliquis, at non uides quosdam splendide pecunijs utentes? Sed tu, sic enim respondebimus, non audis Aristotelem dicentem, alios quidem uti, alios uerò abuti, perinde quasi neutrū ad rem pertineat? Verum illos quod est diuitiarum proprium, nec ornat, nec iuuat, hos uerò lædit etiam, ac dehonestat. Age sanè, consideremus in primis, quisnam sit usus iste, cuius gratia

Auarorum doctrina.

B

† ὅ,τι ἂν ἀκούσωσι, forte, λαμβάνουσι.

C magnifacimus diuitias: num est earum rerum, quas requirit natura? At in his nihilo plus habent locupletes, quàm hi qui fortuna sunt mediocri. Verum opulentia res est profectò leuis, nec admodum suspicienda, quemadmodum dictum est à Theophrasto, si Gallias Atheniensium opulentissimus, & Ismenias Thebanorum locupletissimus, hisdē usi sunt, quibus Socrates & Epaminondas. Nam sicut Agathon tibias è conuiuio relegauit ad mulieres, satis esse iudicans cōfabulationem eorum qui aderant, ita stragulas purpureas, mensas preciosas, cunctáque superuacanea submouerit, qui uideat diuites hisdem rebus utentes, quibus & pauperes. Non

Agathon tibias è cōuiuio relegauit.

Protinus arenti temonem imponito fumo,

Intereatque labor mulumque boumque ualentum,

Sed aurificum, tornatorum, unguentariorum, coquorum, si rerum insuetatarum luxus per temperantiam probè eijciatur. Quòd si ea quæ natura requirit, etiam diuitum sunt communia, diuitiæ uerò sese iactant de superfluis, Scopamque Thessalum laudaueris, qui rogatus cur domi tantum haberet rerum superuacanearum & inusitatarum: Imò his, inquit, superuacaneis felices sumus, ac beati, non illis necessarijs, uide ne pompam magis, ac solennes ludos laudare uidearis, quàm uitam. Patrium Bacchanalium festum olim populariter atque hilariter agebatur, pompa erat, amphora uini clematisque, deinde hircum trahebat quispiam, hunc alius sequebatur nucum cophinum gestans, postremo loco phallus erat. At ista nunc despiciuntur, obscuranturque, nimiū dum obiter circumferuntur aurea uasa, magnificæ uestes, dum aguntur currus ac personæ: ita quæ erāt necessaria atque utilia in diuitijs, ea sunt obruta superfluis & raris. Verum plerisque nostrûm accidit illud Telemachi. Nam ille per imperitiam, uel potius ob rusticitatem, quum Nestoris domum uideret instructam mensis, uestibus, stragulis, uino suaui, nō admiratus est eum rebus necessarijs & utilibus abundantem: cæterum apud Menelaum conspicatus ebur, aurū, & electrum, obstupuit, dixitque:

D Talis adest aula hæc, qualis Iouis altitonantis,

Plurima dictu mira, stupor me habet aspicientem.

Porrò Socrates aut Diogenes dixisset, quàm multa hic misera, inusitata, stulta, risus me capit aspicientem. Quid ais uir muliere deterior? quum debueris submouere purpuram, ac cultum, ut illa desineret delitiarum, rerumque peregrinarum amore laborare, tu contrà exornas ædes, perinde quasi theatrum, aut scenam ingredientibus? Huiusmodi felicitatem adferunt diuitiæ, quæ sit spectatorū ac testium, aut certè nulla. At temperatum esse, philosophum esse, de dijs scire quæ scitu sunt necessaria, id semper idem est, etiamsi uniuersi nesciant mortales, sed proprium iubar magnamque lucem habet in animo, & gaudium domesticum parit, ipso suo ipsius fruente bono, siue uideat aliquis, siue lateat omnes, & deos & homines. Huiusmodi quidem res est uirtus, ueritas disciplinarum Geometriæ & Astrologiæ: an conuenit huic phaleras istas diuitiarum, monilia, puellariáque conferre ostentacula? Si nemo uideat, nec aspiciat, uerè cæcæ sunt, & orbæ luce sunt diuitiæ. Siquidem diues quū solus cœnat cum uxore seu familiaribus, non facessit negocium mensis conuiualibus, neque poculis aureis, sed utitur quibuslibet, ac plebeis, adest uxor nullo auro, nulla purpura insignis, sed simplici cultu. Verum ubi iam cœna, hoc est pompa & spectaculum adornatur, fabulaque diuitiarum inducitur, tum è nauibus effert

Diuitiæ cecæ.

lebetesque tripodesque, ordine disponuntur lucernæ, cōtrahuntur calices, mutant pocillatores, reuestiunt omnia, omnia mouent, aurum, argentum gemmis additum, palàm se diuites esse confitentes, cæterum abest alacritas, abest temperantia, etiam si solus cœnet.

Ex poëta quopiam.

FINIS.

A

DESIDERIVS ERASMVS ROTERODAMVS

ornatißimo iuueni Francisco Dilfo salutem dicit.

*V [redacted] em afferunt pernitiem, Fra [redacted] e, quàm quæ uirtutis specie fu-
ca [redacted] genere est immodica uerec [redacted] Græci uocant δυσωπίαν. Atq;
hoc [redacted] en optimis quibusq; ac gen [redacted] enijs potißimũ innascitur: quod
si u [redacted] succedit aliud nocentius: [redacted] ultam malorum uim secum inue-
hit. Cæterum si c [redacted] e corrigas, optimus est inn [redacted] os, ac uirtutum omnium uelut or
namentum. Et [redacted] oteles negat pudorem esse [redacted] n adolescentibus affectionẽ pro-
bam, bonæq; spei [redacted] tem. Ita comicus ille senex: [redacted] res est. Verũ is si immodicus sit,
cælat uitia, ne poßi [redacted] nadmodum scripsit Flaccus [redacted] lus pudor ulcera cælat. Et Plato
censet hunc affe [redacted] inuitatiunculis excutiendu [redacted] cit ingenij uigorem. Vnde prisci
primum insaniæ [redacted] gignere dicitur, strychnum [redacted] ere potum, lusum pudoris uoca
uerunt. Nec rarum [redacted] osdam huiusmodi pudore [redacted] ens abesse uideatur. Breuiter
non solum ad disce [redacted] ndum, uerumetiam ad dic [redacted] nem honestam uitæ functio-
nem reddit inutiles [redacted] utarchi libellum, quem Lingu [redacted] pendicem esse uolui, eo libentius
uerti, quòd ipse rep [redacted] uitæ peractæ seriem, cõperio [redacted] magis peccasse quàm δυσωπίᾳ,
neq; quicquã infel [redacted] e, quàm ea quæ contra anim [redacted] iam amicorũ improbis flagitatio
nibus tribui. Qu [redacted] duerti cum eximijs naturæ tu [redacted] multũ uerecundiæ, multumq; fa-
cilitatis esse cõiunc [redacted] e uelut antidoto muniendũ p [redacted] ndo pudor exeat in δυσωπίαν,
quæ an tibi hacte [redacted] t nescio, certè illi acceptum [redacted] o cognoui tam felix & amicum
ingeniũ. Quòd si [redacted] isset, suo quoq;, ni fallor, bo [redacted]. Sed non te remorabor diutius
à Plutarcho, ex quo [redacted] hæc omnia. Bene uale. Ba [redacted] e Purificationis. Anno à Chri
sto nato millesimo [redacted] uicesimosexto.*

B

PLVTARCHI CHAERONEI DE

VITIOSA VERECVNDIA LIB.

Erasmo Roterodamo interprete.

EX HIS quæ terra producit, quædam sunt non modò suapte natura syluestria infrugiferaq́, uerumetiam mitibus frugiferisq́ semini- bus ac plantis suo incremento officientia: attamen hæc agricolæ iudicant argumenta soli nequaquam mali, sed pinguis ac feracis. Itidem sunt & affectiones animi, per se quidem non bonæ, sed ta- men ceu germina quædam ac flores bonæ indolis, quæq́ semet- ipsam rationi colendam cõmode poßit exhibere. In his numero & eam quã Græ- ci uocãt dysopiam, hanc dicere poßis uitiosum pudorem, aut stupidam uerecundi- am, quæ signum quidem est haudquaquam malum, quũ sit causa mali. Etenim qui pudescunt frequenter eadem peccant, quæ solent impudentes, nisi quòd illi quum peccant, dolore molestiaq́ afficiuntur, nõ autem delectantur, quemadmodum isti. Quisquis enim pudore uacat, nõ sentit dolorem ex turpiter factis. Contrà qui faci- lè pudescit, cito commouetur, non solum obiectis his quæ uerè turpia sunt, uerum

C etiam quæ speciem habent turpitudinis. Siquidem immodicus pudor δυσωπία dicitur, hinc imposito nomine, quòd uultus quodammodo simul cum animo uertatur, locoq́ dimoueatur. Quemadmodum enim κατήφειαν, quam pronitatem aut putiditatem Latinè possis dicere, definiunt dolorem in nobis efficientem, ut uultum demittamus: sic pudorē adeò nos afficientem, ut non audeamus intueri quos oporteret, δυσωπίαν appellant, uoce cōposita ex ὢπὶ aspectu, & δυς particula quæ difficultatis habet significationem. Vnde orator quidem ille de impudēte dixit, quòd in oculis haberet non κόρας sed πόρνας, id est, non pupillas sed scorta, uidelicet ludens ex ambiguo uocis κόρης, quæ & uirginem sonat, & oculi pupillam. At è diuerso qui facilè pudescit, animum plus satis muliebrem ac mollem in uultu præ se fert, extenuans interim uitium suum, & id quo uincitur ab impudentia pudorem appellans. Itaq́ Cato dicebat sibi magis placere adolescentes qui rubescerent, quàm qui pallescerent: rectè consuefaciens illos docensq́, probrum esse metuendum magis quàm reprehensionem & suspicionem potius quàm periculum. Attamen immodicus ille metus suspicioq́ probri eximenda est ex animo, eò quòd sæpenumero fit in nonnullis, ut dum non minus metuunt audire malè, quàm affici malis, deterreantur ac resiliant ab honesto, quòd non queant perpeti infamiam. Nec horum sanè fouendus est affectus, qui tam molles sunt & imbecilles, neq́ rursus laudandus est ille animi rigor & immobilitas. Cæterum in hoc quod quis

κατήφεια.

Δυσωπία unde dicatur.

Intrepide fixisq́ oculis contra aspicit omnes,
Lucet Anaxarchi uis improbitasq́ canina.

Quin magis arte conandum est, ut ex utroq́ modulata quædam fiat temperatura, quæ simul & à perpetuo fixóq́ obtutu tollat impudentiam, & à nimia modestia tollat imbecillitatem. Est profectò & difficilis horum curatio, nec absque periculo fit ab excessibus huiusmodi reuocatio. Sicut enim agricola quum euellit syluestre germen & infrugiferum, ibi ualide impacto ligone, subuertit radicē, aut admoto igni

D incendit. Cæterum quum uitem aggreditur putandam, aut mali arborem aut oleastrum tractat, circumspectè manū admouet, metuens ne quid ex his quæ sana sunt resecet: Itidem philosophus, quum ex adolescentis animo eximit inuidiæ infrugiferum germen, quodq́ non facilè mansuescit, aut intempestiuum pecuniæ studium, aut quum libidinis intemperantiam execat, cruentat premitq́, ac sectionem & cicatricem profundam facit. Cæterum quoties ad delicatam teneramq́ animi partem sermonem adhibet auocantem à uitio, qualis est ea, quæ immodico pudore cōmouetur ac turbatur, cauet ne imprudens simul resecet ingenuum pudorem. Nutrices enim dum frequenter pressius extergunt sordes ab infantibus, nonnunquam & carnem unà cum sordibus abstrahunt læduntq́. Proinde nō est cōmittendum, ut dum modis omnibus ab adolescentibus ad uiuum usq́ pudorem immodicum extundimus, incogitantes eos reddamus ac præter modum improbos. Quin potius quemadmodum ij qui demoliuntur ædes sacris ædificijs contiguas, quæ proxima sunt & continentia manere sinunt ac fulciunt: ita dum immodici pudoris uitium attingimus, cauendum est ne simul & illa detrahamus, quæ contigua sunt pudori, modestiæ ac mansuetudini. Nā sub his latitat, his adhæret uitiosus pudor, palpās & assentans immodice uerecundo, uelut humano ciuiliq́, ac sensum habenti communem, minimeq́ rigido ac præfracto. Hanc ob causam Stoici his de rebus disserturi, protinus ipso etiam nomine distinxerunt erubescentiam ac uitiosum pudorē à uerecundia, ne si cōmune uocabulum reliquissent, uitio darent occasionē lædendi, uerum nobis concedant nominibus citra calumniam uti, uel potius largiantur nobis Homerico more loqui. Siquidem ille dixit:

Valde pudor mortale genus læditúe iuuat'ue.

Et haud malè quidem lædendi uerbum priore loco posuit, Fit enim pudor utilis ratione,

A tione, quæ & detrahit quod redundabat, & quod erat moderatum relinquit. Illud igitur in primis persuadendum est ei, qui immodico pudori obnoxius est, quod affectu noxio teneatur. Nihil autem est noxium quod idem sit honestum, quodq; non oporteat uoluptatem capere, quoties laudibus demulcetur, dũ pro graui, excelso, ac iusto prædicatur elegans & hilaris, neq; quemadmodum Euripidis Pegasus:

Pauitãdo cessit insidẽti plus satis Bellerophontæ, ita sese præbeat quibuslibet rogantibus, atq; ad illorum humilitatẽ simul & semetipsum deijciat, metuens ne audiat durus & inexorabilis. Etenim Bocchoridi Aegyptio, quũ esset natura sæuus, Isis ut ferunt, immisit aspidem, quæ circũuoluta capiti superne obumbraret, uidelicet quo iustè iudicaret. At pudor immodicus mollibus & effœminatis imminens, nec ualens ad ullam petitionem renuere aut contradicere, & iudices auertit à iustitia, & in consultatione sedentibus obturat os, multáq; cogit tum dicere tum facere inconsultè. Cæterum qui improbissimus est, semper huius affectus dominus ac superior est, sic excutiens pudoris affectum ut nunquam pudefiat. Itaq; pudor immodicus dum nullam interpellationẽ potest repellere nec submouere: perinde ut ager supinus ac mollis, turpissimis tum factis tum cupiditatibus peruius est. Nam huiusmodi pudor malus custos est teneræ ætatis, quemadmodum dixit Brutus, sibi non uideri eum ætatis florem rectè colocasse, qui nihil negaret. Rursus malus est thalami & fœminei cõclauis curator. Sicut apud Sophoclem loquitur illa adultero, iam facti pœnitens: Suasu impulisti, blandiendo illecta sum.

Itaq; pudor immodicus, posteaquam intemperantiam ad turpia procliuem magis etiam non obsistendo corrupit, omnia præbet inuadentibus immunita, patientia, procliuia. Et in dando quidem perdunt ingenia sceleratissima, Obsequendi uerò facilitate, & immodico pudore, corrumpunt etiam uerecunda. Non interim commemoro detrimenta rerum utilium, quæ parit immodicus pudor, dum mutuum dant, quibus diffidunt: dum sponsores fiunt, pro quibus nolunt: dum laudant quidem illud, sponde, sed præsto est noxa, cæterum eo in rebus gerendis uti non possunt.

B Quàm multos autem hic morbus sustulerit, nemo facilè recensuerit. Siquidẽ Creon dum sic Medeam alloquitur:

Mulier satius est hostis ut fiam tibi:

Quàm si obsequar nũc, gemere dira in posterũ: alijs quid esset agendum præscripsit: at ipse stulto pudore uictus dum unum diem poscenti dat, subuertit domũ. Nonnulli uerò etiam quum cædes & uenena suspicarentur parari, tamen ob pudorem uitiosum subuersi sunt. Hunc in modum perijt Dion, non quòd ignoraret sibi à Calippo strui insidias, sed quia puduit obseruare amicum & hospitem. Sic Antipater Casandri filius, uocato ad cœnam Demetrio: deinde postero de quum uicissim esset uocatus ab ipso, puduit recusare, ne uideretur ei diffidere qui ipsi fisus fuisset. Quum isset igitur, super cœnam interfectus est. Cæterum Polyperchon pactus talenta centum, receperat Casandro sese perempturum Herculem Alexandri ex Barsine nothum, deinde ad cœnam uocabat. Porrò quum adolescens suspectam quidem haberet eam uocationem, metueretq; sibi, cæterum excusaret incommodam ualetudinem, Polypercbon ueniens ad illum prior ita loquutus est: O puer imitare morum paternorum facilitatem humanitatemq;, nisi profectò metuis nos, quasi tibi struamus insidias. Adolescentulus autem pudefactus, sequutus est, illi uerò peracta cœna eum iugularunt. Non est igitur ridicula, quod aiunt quidam, nec illiberalis, sed prudens illa Hesiodi sententia:

Ad cœnam uoca amicum, ne accersiueris hostem.

Ne sis immodicè pudens erga osorem, neque submoueris eum, qui uidetur fidere. Etenim si uocaris uicissim uocaberis, & cœna accipies, si fueris acceptus, tinctura, ut ita loquar, custode diffidẽtiæ, pudore mollita abiecta. Conandũ est igitur, ut hic

C morbus multorum causa malorum propellatur, primum per exercitationem facto initio, more eorum qui alijs in rebus quippiam meditantur, à pusillis, & ubi nō difficile sit contrà oculos tollere, ueluti si quis tibi propinet in cœna, quum satis biberis, ne te moueat pudor inutilis, neque tibi ipsi uim facias, sed deponito poculum. Rursum aliquis prouocat ad talos inter pocula, ne pudescas, neque metuas si petaris dicterio, sed imitare Xenophanem Lagi, quem quum Hermoneus meticulosum uocaret, quòd nollet cum ipso talis ludere, confessus est, se non modò timidum, sed uehementer etiam timidum & meticulosum esse aduersus inhonesta. Rursus incidisti in hominem ineptè loquacem, qui te apprehendit, & inhærens complexu retinet, ne sis hic immodicè pudens, sed interruptum sermonē urge & absolue. Nam huiusmodi recusationes ac discussiones, quoniam in minoribus malis præparant exercentiq; ad excutiendum inutilem pudorem, consuefaciunt nos ad maiora. Atq; hoc sanè loco non alienum fuerit cōmemorare quod dixit Demosthenes. Etenim quū Athenienses gestirent Harpalo ferre auxilia, iamq; aduersus Alexandrū armarentur, derepente apparuit Philoxenus, quem Alexander maritimis negocijs ducem præfecerat. Quum uerò populus attonitus metu consilesceret, quid faciant, inquit Demosthenes, si solem uideant qui non possint obtueri lucernam? Quid enim facturus es in arduis negocijs, si rex interueniat, aut populus pudore obticescat, quum familiari propinanti poculumq; porrigenti, non possis recusare, neque garrulum apprehendentem effugere, sed homini nugaci præbeas teipsum quoad illi lubet immorari, non habens tantum roboris ut dicas, uidebo te posthac, nunc non est ociū? Iam uerò aduersus laudes adulantium, non inutilis fuerit in rebus leuioribus meditatio exercitatioq; ad expellendum uitiosum pudorem: Quod genus sit, in amici conuiuio citharœdus insciitè canit, aut comœdus magno emptus inscita actione perdit Menandrum, plerisque plaudentibus & admirantibus. Non fuerit opinor

D molestum aut difficile cum silentio audire, nec illiberaliter laudare, supraquam tibi uideatur. Quòd si in his tibi non temperas, quid facies amico recitante malum carmen, aut scriptam orationem ostendente? Nimirum illiberaliter ridiculeq; laudabis, simulq; cum cæteris adulantibus applaudens augebis tumultū. Quomodo igitur reprehendes in negocio serio delinquentem? Quomodo in gerendo principatu, aut in nuptijs, aut in administranda republica nō rectè se gerentem admonebis? Nam ego quidem nec Periclis illud probarim, quod respondit cuidam amico postulanti, ut pro se ferret falsum testimonium cui coniunctum erat iusiurandum: usq; ad aram, inquiens, amicus sum. Nimis enim propè iam accessit. Cæterum qui è longinquo sese consuefecerit, ut neque dicentem laudet præter animi sententiam, neq; canenti applaudat, neq; scommatis parum dextre ludenti arrideat, non committet ut eousq; progrediatur aliquis, ut uel dicere audeat homini in huiusmodi negocijs non plus satis uerecundo: Iura pro me, dic falsum testimonium, aut pronuncia præter iustum. Itidem oportet & pecuniam mutuam flagitantibus obsistere, consuetudine multò antè parata in rebus neq; magni momenti, neq; recusatu difficilibus. Archelaus Macedonū rex, quū ab ipso poculum aureū postularet quidā inter cœnam, qui nihil ducebat honestū præterquam accipere, iussit ministro ut id Euripidi daret. Et hominem illum intuitus: Tu quidē, inquit, dignus es qui poscas, nec accipias: hic uerò dignus est qui etiā non postulans accipiat: pulchre declarans, non ex pudoris arbitrio, sed ex iudicij delectu donationem ac largitionem esse faciendam. Nos uerò sæpenumero modestis hominibus ac familiaribus quum egent contemptis, alijs instanter improbeq; flagitātibus damus, nō quòd dare uelimus, sed quòd negare non ualeamus. Quemadmodum Antigonus senior, quum frequenter Biantem molestè flagitantē tulisset: Date, inquit, Bianti talentū uel ui. Tametsi is regū omnium maximè erat exercitatus & instructus dictis ad huiusmodi postulationes excutiendas.

A excutiendas. Etenim quum aliquãdo Cynicus quidam petiisset ab ipso drachmam, non est, inquit, regum dare drachmam: & quum ille subiecisset, ergo da mihi talentum, respondit, atqui non est Cynici accipere.

Diogenes quidem obambulans in Ceramico, petebat à statuis. Id factum admirantibus respondit, se in hoc exerceri ut assuesceret frustrari postulatis. Nobis autẽ primum exercitatio sumenda est in rebus uulgaribus, ac meditandum in paruis negare ijs qui flagitant, præter meritum accepturi, ne desit quod respondeamus maiora recusaturi. Siquidem nullus, ut inquit Demosthenes, qui quod habebat insumpsit in quæ non oportebat, quæ non possidet si contingant, utetur in quæ oportet. Quoties autem deficimus circa honesta, redundantes in superuacaneis, oritur multiplex turpitudo. Ad hæc uitiosus pudor, non modò malus & imprudens dispensator est pecuniarum, uerumetiam maioribus in rebus non admittit utiliter consulentem rationem. Etenim ægrotantes non accersimus medicum peritum, ueriti familiarẽ offendere, ac liberis præceptores eligimus eos potius qui nos huc ambitu suo prouocant, quàm idoneos. Quin & in litibus frequenter non patimur eum patronum dicere, qui causæ utilis est & rei forensis peritus, sed amici cuiuspiam aut cognati filio gratificantes, tradimus apud populum agendam causam. Postremo permultos cernere est ex eorũ numero qui philosophiæ uacare dicuntur, quũ sint Epicurei ac Stoici, non delectu, neq; iudicio uersantes cum amicis ac familiaribus, uerum ultro se præbentes illis impudenter aliquid postulãtibus. Age igitur & ad hæc multò antè in rebus uulgaribus ac pusillis nosmetipsos exerceamus, assuescentes, neque tonsore, neque pictore per immodicum pudorem uti, neq; in sordido diuersorio manere, si copia sit melioris, eò quòd caupo frequẽter salutarit nos, sed in cõsuetudinem ducamus, etiam in minimis eligere quod melius est. Sicut Pythagorici

B semper cauebant, ne quando dextro femori læuum imponerent, neque parem numerum pro impari sumerent, quoties in cæteris esset æqualitas. Quin & illud ducendum in consuetudinem, ne quum rem diuinã facimus, aut nuptias celebramus, aut aliud huiusmodi conuiuium apparamus, uocemus salutantem aut ultro accurrentem potius, quàm beneuolum & humanum. Etenim qui ad hunc modum sese consuefecerit exercueritq;, haud facilè capietur, quin potius tutus erit in negocijs grauioribus. Ac de exercitatione quidem hæc sufficiunt. Cæterum rationũ ad hæc conducibilium illa prima est, quæ nos docet & cõmonefacit, quòd omnes affectus ac morbos ea sequũtur, quæ per illos uidemur nobis effugere: uelut ignominia, gloriæ studium: dolores, uoluptatum amorem: labores, mollitiem: & ambitionem uincendi, sequitur uinci & condemnari. Cæterum illud palàm accidit immodico pudori, ut dum fumum uitat ignominiæ, in ignem sese conijciat. Etenim quos pudet eis contradicere qui improbè molesti sunt, petendo quod æquum nõ est, postea pudefiunt ab illis qui meritò uocant in ius, dumq; metuunt leuem reprehensionem, frequenter confitentẽ pudorem sustinent. Nam amico petenti pecuniã, dum præ pudore non audent contradicere, paulò pòst indecore pudescunt redarguti, & aliquibus auxiliũ polliciti, litigare coguntur. Deinde subuersis amicis latitant ac fugitãt. Quin permultos uitiosus pudor, posteaquam eos inutili promisso de nuptijs aut de filia sororéue cõstrinxit, rursus in diuersum mutata sententia mentiri cogit. Etenim qui dixit omnes Asianos uni seruire homini, eò quòd non possent unam sonare syllabam, non, haud serio dixit, sed facetia lusit. Cæterum qui pudore tenentur uitioso etiamsi nihil omnino dixerint, tantum adductis superciljs, aut in terrã demisso uultu, licet multa inconsulta & absurda obsequia effugere. Nam silentium, Euripides ait, sapientibus responsi loco esse. Et fortassis aduersus improbos magis opus erit silentio, quandoquidem humanioribus licet nos excusare. Quin & multa crebraq; uirorum illustriũ ac bonorum responsa cõueniet in promptu habere, ac meminisse

C aduersus eos qui nostro pudori uim faciunt, quod genus est illud Phocionis ad Antipatrum: Non potes me simul & amico uti & adulatore. Rursum quod respondit Atheniensibus, flagitantibus ab eo ut aliquid adderet in festum, simulq; applaudentibus: Pudet, inquit, uobis addere, & huic non reddere, Calliclem ostendens ipsius fœneratorem. Non enim turpe est fateri paupertatẽ, ut ait Thucydides, sed re ipsa non effugere turpius est. Atqui ob imbecillitatem mollitiemq; animi, non audet ob pudorem ineptum respondere petenti:

Non est in antro argentum amice candidũ: mox ueluti profecto arrabone:
Compedibus obstrictus tenetur, non faber
Quas cudit ære, sed pudor quas addidit.

Persæus autem quum noto cuidam mutuam daret pecuniam, apud forũ ac mensam fecit cautionem, memor uidelicet illius Hesiodij dicti:

Et fratri testem ridens adhibere memento.

Verum quũ ille admirãs dixisset: Adeóne Persæe legaliter? scilicet, inquit, ut amanter recipiam, nec legaliter reposcam. Multi siquidem ob immodicum pudorem initio non cauentes ne fallantur, pòst cum amicitiæ detrimento coguntur legibus experiri. Contrà Plato quum Heliconi Cyziceno daret ad Dionysium literas, commendauit illum ut humanum ac modestum. Deinde in calce literarum asscripsit: Hæc autem tibi scribo de homine, animante natura mutabili. Xenocrates tametsi moribus alioqui esset austeris, tamen pudore uictus, literis commendauit Polyperchontem, hominem minimè probum, ut res indicauit. Hunc ubi complexus esset Macedo, rogaretq; num qua re opus haberet, poposcit talentum. Atque ille quidem dedit, cæterum Xenocratem per literas admonuit, ut posthac diligentius circumspiceret, quos commendaret. At Xenocrates ignorabat, quem cõmendabat. Nos uerò quos comperimus, idq; frequenter improbos, in hos non modò literas

D commendatitias profundimus, uerumetiam pecunias, ipsi nobis noxam accersentes, haudquaquam cum uoluptate, quemadmodum ij qui meretricibus & assentatoribus sua largiuntur, sed molestè grauiterq; ferentes postulantium impudentiam, quæ nobis iudicium subuertit opprimitq;. Porrò sicubi aliâs, certè aduersus eos qui nos pudore grauant dicere licet illud:

Intelligo quæ sim patraturus mala,

si falsum præbuero testimonium, aut si præter æquum iudicauero, aut si suffragium tulero negocio inutili, aut si mutuum dedero, nõ reddituro. Quapropter habet hoc peculiare pudor uitiosus, quòd quum cæteras cupiditates sequatur pœnitentia, hic non sequitur, sed protinus in ipsis factis adest. Nam & quum damus, discruciamur: & testimonium ferentes, pudescimus: & auxiliantes, infamiam contrahimus: & non obsequentes, redarguimur. Quoniam enim imbecilliores sumus, quàm ut possimus postulantibus recusare, etiam illa pollicemur ijs qui nos urgent, quæ præstare nequaquam possumus, ueluti commendationes in principum aulas, & intercessiones apud præsides, dum nec uolumus, nec audemus dicere: Non nouit nos rex, sed alios potius respicit. Hoc pacto Lysander, quum offendisset Agesilaum, gloriæ tamen causa cupiens uideri plurimum apud illum posse, non erubuit excusare adeuntibus, iubens illos ad alios ire, & illos tentare, qui plus ipso ualerent apud regem. Nec enim turpe est, non omnia posse: cæterum quum non possis, aut idoneus sis ad talia negocia suscipienda, ad hæc recipiẽda pudore protrudi, præterquã quòd turpe est, summam etiam adfert molestiam. Cæterum aliunde proficisci debet, ut in his quæ uirium nostrarum sunt & honesta, libenter obsequamur ijs qui nostrum requirunt officium, non coacti pudore, sed uolentes. In noxijs uerò & inhonestis, conuenit illud Zenonis semper habere in promptu, qui quum incidisset in adolescentem quendam ipsi familiarem, iuxta mœnia furtim ambulantem,

lentem,

A tem, audissetq́ quòd fugeret amicum, à quo postulabatur ad ferendum falsum testimoniū: Quid ais, inquit, ignaue? ille ausus est te malo iniuriaq́ afficere, nec erubescit, & tu illi pro iustitia non audes obsistere? Proinde qui dixit:

Improbos aduersus homines armat improbitas probè: malè docet sic ulcisci maliciā, ut illam imitemur. Cæterū quisquis improbitatē illorū, qui impudenter ac fronte perfricta obstrepunt, pari impudentia retundit, nec turpia concedit, uerens facere inuerecunda, rectè iureq́ facit, id quod faciunt quicunq́ sapiunt. Iam uerò obscuris & humilibus, nulliusq́ precij hominibus quum obturbant, non magni negocij fuerit obsistere, uerum tales cum risu quoq; & salibus nonnulli submouēt. Quemadmodum Theocritus, quum in balneo duo strigilem commodato peterēt, quorum alter erat peregrinus, alter notus fur: Te, inquit, non noui, te noui. Itaq; ioco repulit ambos. Lysimache uerò apud Atheniēses Mineruæ, quæ Polias dicitur, sacerdos, mulionibus sacra adducentibus iubentibusq́ ut infunderet: Non faciam, inquit, ne hoc quoq; fiat patrium, & in consuetudinem ueniat. Item Antigonus ad adolescentem quempiam, qui prognatus quidem ex elegante uiro belli duce, sed ipse ignauus ac mollis, postulabat tamen ob id cæteris anteferri: Apud me, inquit, ô adolescens, uirorum, non parentū uirtutibus præmia sunt. Attamen si qui nos grauat pudore, nobilis sit ac potens, quod hominum genus difficillime recipit excusationem, nec patiens est repulsæ, præsertim quoties in iudicijs ac suffragijs interpellant: quod Cato iuuenis etiamnum fecit erga Catulum, fortassis alicui nec facilè uidebitur, nec necessarium. Siquidem Catulo summa erat apud Romanos autoritas, ac tum censuram gerebat. Adijt autem Catonem tum ærarij quæstorem, deprecaturus pro quodam, cui Cato mulctam dixerat, eòque supplicem se præbuit, quo precibus eum uinceret cogeretq́, nec finem fecit donec Cato non ferens deprecatoris improbitatem: Turpe fuerit, inquit, Catule, te censorem, quum hinc nolis discedere, à ministris meis abstrahi. Moxq́ Catulus erubescens simul & iratus discessit.

B Quin illud potius considera, quod fecit Agesilaus, quodq́ Themistocles humanius simul ac modestius. Nam Agesilaus patri iubenti, ut in causa quadam præter leges pronūciaret: imò, inquit, abs te pater à puero didici parēre legibus. Quamobrem nunc quoque tibi obtempero, cauens ne quid faciam præter legem. Themistocles autem Simonidi petenti quiddam iniustum: nec tu, inquit, bonus poëta fueris, si præter numerum canas: nec ego bonus princeps, si præter leges iudicem. Quanq̃ autem non ob pedem lyræ modulis parum respondentem, quemadmodū dixit Plato, & ciuitates cum ciuitatibus, & amici cum amicis dissentientes, leuissima tum faciunt, tum patiūtur, sed ob id potius, quòd in his quæ sunt legum ac iustitiæ peccēt: attamen sunt qui quum in modulis ac literis metrisq́ ad unguem obseruēt quod artis est, ab alijs tamen postulant, ut in obeundo magistratu, ut in iudicijs ac negocijs negligant honestum. Proinde quod dicam maximè seruandum est erga tales. Interpellat te rhetor in iudicio sedentem, aut cōcionator in consilio uersantem, promittito, si ille soloecismum committat in dicendo procemio, aut barbarismū faciat in narratione. Non enim id uolet, propterea quod turpe nō tam sit quàm uideatur. Adeò ut nonnullos uideamus in dicendo ne uocalis quidem cum uocali cōcursum ferre. Rursus ubi molestus est nobilis quispiam & in precio habitus, iubeto ut saltans forum, aut distorto uultu transeat. Quòd si recuset, tum tibi loqui tempestiuum erit, ac percontari, utrum sit turpius, soloecismum admittere, aut distorquere uultum, an uiolare legem, transgredi iusiurandum, ac præter ius & æquum malo bonum posthabere. Ad hæc quemadmodum Nicostratus Argiuus, quum ab Archidamo solicitaretur ingenti promissa pecunia, tum coniugio cuiuscunque uellet Lacænæ, ut Cromnum traderet, respondit, Archidamum non ducere genus ab Hercule, quòd ille obambulans solitus esset improbos afficere supplicio, ipse autem ex bonis face-

C ret improbos: Itidem & nobis ad hominem qui postulet honestus ac probus haberi, dicendum est, si molestus sit, & pudorem nostrum urgeat, quòd nec ipsi decora faciat, nec ipsius uel claritate uel uirtute digna. Cæterum in uulgaribus illud uidendũ ac dispiciendum, an auarum huc pudore possis adigere, ut absque cautione credat talentum: an honoris auido persuadere ualeas, ut locum honoratiorem alteri cedat: an ei qui gaudet gerere magistratum, quum iam imminet gloriæ, ut temperet ab imperando. Profectò meritò uideatur absurdum, si quum illi in cupiditatibus suis ac uitiosis affectibus inflexibiles, rigidique & immobiles perseuerent, nos qui nõ solum esse uolumus, uerum etiam esse nos profitemur, studiosos honesti, & amãtes æqui, non temperemus nobis, sed subuertamus abijciamusq; uirtutem. Etenim si qui nobis molesti sunt, gloriæ potentiæ'ue causa id faciunt, absurdum est eos qui aliorum mores componunt & educant, seipsos dehonestare, ac sibi sinistrum cõflare rumorem: quemadmodum malè audiunt, qui in certaminibus perperã addicunt præmia, quiue in comitijs suffragia ferunt ad gratiam, officio parum honesto alijs parantes palatia, coronas & gloriam, sibijpsis bonam opinionem & honestum detrahunt. Quòd si, qui nostrum pudorem urget, pecuniæ causa molestus est, qui fit ut non protinus succurrat, absurdum esse, propriæ opinionis ac uirtutis iacturam facere, ut huius aut illius crumena reddatur onustior? Verum ista quidem succurrunt per multis, nec ignorant sese à recto deflectere, non aliter quàm solent ij, qui quum coguntur ingentes epotare calices, ægrè ac suspirantes, uultumq; distorquentes perficiũt quod imperatum est. Sed uidetur animi imbecillitas, ob corporis temperaturam, & aduersus calorem malè composita, & aduersus frigoris rigorem. Nam & quum laudantur ab improbis, gestiunt, ac dilatant, & erga querimonias ac suspiciones eorum quibus negarunt obsequium, meticulosi sunt ac probri plus satis me-

D tuentes. Sed oportet aduersus utrũq; muniri, ut nec territantibus, nec assentãtibus cedamus. Thucydides igit existimãs inuidiã necessariò comitẽ esse potentiæ, dicit illum rectò consilio duci, qui in maximis rebus eligit quod inuidiæ est obnoxium. Nos uerò existimantes perdifficile esse inuidiam effugere, in querimonias autem non incurrere, aut efficere ne quid accedat molestiæ ab ijs, quibuscum habemus consuetudinem, uidentes prorsus impossibile, rectè nobis consuluerimus, si simultates improborum suscipere malimus quàm iure meritóque criminãtium, illis præter bonum & æquum obsequentes. Ac laudes quidem ab improbis proficiscentes, quum sint fucatæ & insyncerae, modis omnibus cauendæ sunt, nec oportet ab his sic affici, quemadmodum afficiuntur sues, dum fricantur ac titillantur, ut nosipsos facillimè præbeamus utendos cuiuis uolenti, deijcientes nos & ad scalpturã accõmodantes. Etenim qui præbẽt aures palponibus, nihil differũt ab his, qui crura præbent supplantãtibus, nisi quòd turpius subuertunẽ caduntq;, tum ij qui pœnas remittunt hominibus improbis, quo uidelicet misericordes, humani, facilesq; uocentur: tum isti qui cõtrà simultates & accusationes haudquaq; necessarias, nec periculo uacantes suscipiũt, persuasi ab his qui ipsos laudãt, tanq; soli sint uiri, soli aduersus adulationẽ inuicti, deniq; ora & uoces eos appellãt. Itaq; Bion tales similes esse dicebat amphoris, quòd auribus facilè circũferrẽtur. Quemadmodũ narrant Alexinũ sophistam inter ambulandũ multa mala dixisse in Stilponẽ Megarensem: quũ aũt quispiam ex ijs qui aderant dixisset: Atqui ille te nuper laudauit: Per Iouẽ, inqt, uir enim optimus est, ac præstantissimus. Contrà Menedemus quũ audisset, quòd frequẽter ab Alexino laudaret: At ego, inquit, semp uitupero Alexinũ. Itaq; uir malus est & is qui malũ laudat, & is qui à bono uituperat. Vsqueadeo à talibus nec flecti poterat nec capi, seruãs præceptũ illud, quod Antisthenæus Hercules præcepit filijs, ne quã haberent gratiã ijs à quibus laudarent. Hoc autẽ nihil aliud erat, quàm nõ uinci stulto pudore, nec mutuò adulari laudãtibus. Sufficit autẽ opinor illud Pindari, cui

quum

A quũ quidã dixisset, quòd ipsum ubiq; & apud omnes prædicaret: Et ego, inquit, refero tibi gratiã, efficiens ut ubiq; prædices. Igitur quod aduersus omnes affectus conducit, huius oportet eos qui facilè uincunt̃ inutili pudore, quoties morbo superati præter animi sententiã peccãt, ac subuertunt̃, firmiter meminisse, notasq; morsus ac pœnitentiæ defixas in animo, reuocare seruareq; in longissimũ tempus. Sicut enim uiatores posteaquam semel in lapidẽ impegerunt, aut nautæ posteaq; ad scopulum fregerunt nauem, si meminerint, perpetuò metuunt cauentq; non illa tantum, uerũ etiam alia illis similia: Ita qui turpitudinẽ damnáque ex uitioso pudore accepta, assidue ingerunt animo, pœnitentia morsuq; uulnerato, in similibus postea reuocabũt seipsos, nec facilè patientur sese à recto cursu deduci.

F I N I S.

B

C aut ut me[redacted]usaicum opus existimes, ex emblemati[redacted]stissimis concinnatum: quod ut illi A
fuit facilli[redacted]ctus habebat instructissimum omni gene[redacted]e supellectilis, ita difficillimum est
interpreti, [redacted] decerpserit obseruare, praesertim quum ple[redacted]tores non extent, e quorum pratis
decerpsit su[redacted]os, unde corollas hasce contexuit. Praeter [redacted]ficultatem habet cócisum quiddam
& abrupti[redacted]lectoris animum transmouens in diuersam [redacted]: ut iam non solum requirat undi-
quaq; docti[redacted]etiam attentum ac uigilantem. Denique [redacted]uidem est. Plutarchus, sed autem
animumq; [redacted]ongè submouet à lectione. De mendis inter[redacted]orum nihil dicam, quae tamen ue-
lut salebrae [redacted] cursum nostrum remoratae sunt. Vicimus [redacted]r multas, nonnullas, sed admodum
paucas, tran[redacted]terius quàm submouimus. Verum omnem d[redacted]ẽ abunde pensat utilitas argumẽti.
Socrates p[redacted]è coelis deduxit in terras, Plutarchus intro[redacted] cubiculum, in conclaue, in thala-
mos singulo[redacted]smodi campis nunc ideo uersor libentius, quod eò tumultus uideam deuenisse rem
... ris, siue malè: adeò sub omn[illegible] scor

A

PLVTARCHI CHAERONEI DE COHIBENDA IRACVNDIA DIALOGVS SYLLAE ET FVNDANI.

~~Erasmo Roterodamo interprete.~~

RECTE mihi facere uidentur, Fundane, pictores, qui priusquã absoluant opera sua, ex interuallo temporis solent ea contẽplari, propterea quod dum ea seponunt, nec in oculis habent, frequenter iudicando, faciunt ut nouum sit iudicium, quo tenue discrimen magis attingitur, id quod cælat assiduitas & assuetudo. Quoniã autẽ fieri non potest, ut homo à seipso seiunctus, ac interrupto sensu assiduitatis rursus ex interuallo semet adeat, imò ea res uel maximè faceret unumquenq; deteriorem suipsius iudicem quàm aliorũ, proximum fuerit, ut amicos quisq; suos ex interuallo contempletur, paritérq; seipsum illis contemplandum exhibeat, non an breui consenuerit, & utrum corpus melius an deterius habeat: sed mores potius ac uitam oportet inspicere, an his aliquid boni tempus addiderit, aut aliquid mali detraxerit. Ego igitur quũ hic alter sit annus quòd Romam adueni, deinde hic mensis quintus, quòd tecum ago consuetudinem, non arbitror admodum esse mirandum, quòd ob ingenij tui dexteritatem ad ea bona, quæ prius aderãt, tantum incrementũ, tantaq; facta est accessio. Cæterum ubi uideo tantam illam ingenij uehementiã, & igneum, ut ita dixerim, ad iram impetũ, rationis magisterio uersum in tantam morum placabilitatẽ ac mansuetudinẽ, subit illud meo cum animo loqui: O diui quãto est iam mollior. Ita Græci quidem de Hectore iam exanimi. Cæterum hæc mollitudo non adfert segnitiem aut dissolutionem, sed non aliter quàm terra cultu subacta, lenitatem accipit ac profunditatem cõducibilem ad fertilitatem: ita animus, pro *Iliados χ.*

B impetu illo ac uehementia, lenitatem accipit à prudentia. Vnde liquet & illud, iracundiam ac ferociam, non per ætatem simul cum deficiente corporis uigore, neque suapte sponte uelut emarcescere, sed honestis quibusdam ac placidis rationibus sanari. Quanquã sanè, nam uerum apud te nõ tacebitur, Eros amicus, qui hæc nobis renunciabat, suspectus erat, quasi ob beneuolentiã ea testificaretur de probis ac bonis amicis, non quæ adessent, sed quæ deceret adesse, etiamsi, quod tu nosti, nõ solet facilè huc adduci, ut in cuiusquã gratiam cõcedat de sententia. Verum & ille nunc à falsi testimonij crimine liberetur, & tu, quando præbet ocium ipsa profectio, enarra nobis, ueluti curationem tuipsius, ac medicinam quampiam, qua usus, animum iracundum reddideris adeò tractabilem, simplicem, ac rationi audientem, obtemperantemq;. Itáne non consideras, amicissime Sylla, ne & ipse ob amicitiam ac beneuolentiam qua nos prosequeris, hallucineris alicubi in iudicandis nostris. Siquidẽ Eroti, quũ frequenter ne ipse quidem stabilem habeat animũ, & in Homerica persuasione permanentem, sed exacerbationem odio uitiorum, uerisimile est nos illi uideri mansuetiores, quemadmodum in picturis figurarum mathematicarũ transmutandis, netæ quædam, quæ sonum reddunt acutissimum, collatæ ad alias netas, ordinem accipiunt hypatarum, quæ sonant grauissimè. Neutrum horum accidit, ô Fundane, sed age fac quod dico, nobisq; gratificare. Atqui in his quæ multa pulchre dicta à Musonio meminimus, est & illud ô Sylla, his qui uelint esse salui, semp curandam esse uitam. Nec enim opinor conuenire, ut quemadmodum elleborus in curationem adhibitus, simul cum morbo eijcitur, itidem eijciatur & ratio, quam oportet in animo manentem, continere seruareq; iudicium. Neq; enim pharmacis assimilis est rationis uis, sed cibis salubribus, placidè habitum bonum gignens, in his quibus facta fuerit familiaris. Cæterum admonitiones & obiurgationes adhibitæ malo ui- *Fundanus.* *Sylla.* *Fundanus.*

C genti tumenticꝙ.paulatim quidem ac uix perficiunt quod agunt,nihil autē differunt a pastilis odoriferis, qui morbo comitiali obnoxios erigunt quidem collapsos,non liberant tamē à morbo. Ac cætera quidem mala, etiam tum quum uiget morbi uis, utcunqꝫ cedunt & admittunt orationem opiferam, aliunde uenientem in animum, uerum ira, non quemadmodum ait Melanthios,

Acerba patrat, mentem ab ædibus suis
Alias in ædes transferens, sed expellens ex ædibus,deniqꝫ & excludens, nō aliter quàm isti qui sese unà cum ipsis ædibus incendūt,ita tumultu, fumo, caligine cuncta intus replet ira,ut nec uidere possis, nec audire eos qui cupiunt subuenire. Quapropter nauis in mari tempestate periclitans sine nauclero, citius aliunde recipiat gubernatorē,quàm orationem alienam admissurus sit homo, quū impetu & ira ceu fluctibus iactatur, nisi paratam habeat domi rationem. Sed quemadmodum qui expectāt obsidionem, contrahunt & in promptu collocant quibus est opus, nihil spei collocantes in his quæ sunt extra ciuitatem: ita maximè nos oportet aduersus iracundiam auxilia,è longinquo petita, nimirum è philosophia,comportare in animum, ne quū tempus aduenerit eorum usum postulans,non facilè possint aliunde inuehi. Neqꝫ enim tum audit animus eos qui foris sunt,ob tumultū, nisi intus habeat ducem,ipsius uerba celeriter accipientē & intelligentē,quid in quaqꝫ re præcipitur. Cæterum ira ubi audierit,ea quidē quæ sensim ac placidè dicuntur, negligit, rursus aduersus eos qui acerbius instāt,irritatur. Etenim quū ira superba sit ac præfracta,quæqꝫ omnino difficilè moueri patitur ab alio, non aliter quàm undiqꝫ satellitio communita tyrannis,ex sese habeat oportet domesticum aliquid ac familiare, quod ipsam dissoluat. Itaqꝫ irascendi assiduitas,ac frequenter in iram impingere, habitum peruersum gignit in animo, quem appellant iracundiam, huc tandē deducēs hominem,ut facilè cōmoueatur,utqꝫ sit amarulentus ac morosus. Posteaqꝫ animus

D redditus est ulcerosus,ac leues ob causas ægrescēs, ac de quibuslibet mouens querimonias,non aliter quàm ferrum tenue & inualidum, nō fert denuo sculpentis manum. Cæterum ratio iudex, quæ protinus instat ac premit iracundiam,nō solū præsenti medetur malo,uerum etiam in reliquum tempus firmum reddit animū,ut non facilè morbo tentetur. Mihi quidē igitur posteaqꝫ semel atqꝫ iterum iræ restitissem, accidit id quod Thebanis,qui quū primū repulissent Lacedæmonios,tum ut uidebant inuincibiles,postea nullo in prælio ab ijsdem superati sunt. Iam enim intelligebam,ratione prudētiaqꝫ uictoriam esse parandam. Videbam autem,non solum frigore offuso desinere iram,quemadmodū dixit Aristoteles, uerum etiā metu admoto extingui. Quinetiam,per Iouem, subito oborto gaudio,iuxta Homerū: Multis effloruit,atqꝫ exporrectus est animus ira turbatus. Itaqꝫ mihi persuasum est,non omnino malum esse immedicabile,si qui modò uelint. Neqꝫ enim ira semper ex magnis ac ualidis initijs oritur,sed uel dicterium, uel iocus,uel ridere quempiā,uel innuere,aliaqꝫ huius generis multa,cōplures ad iram concitant. Velut Helena fratris filiam alloquens:

In Eurip. Oreste. Electra uirgo longa temporis mora
Me fari adegit. Et cætera quæ inibi sequuntur: uicissim audit à uirgine:
Nunc quidem sero sapis,
Quæ tum penates turpiter reliqueris.

Itidem Alexandrū offendit Clisthenes, qui quū in conuiuio circumferretur ingens patera,nolo,inquit,Alexander bibendo committere, ut mihi Aesculapio sit opus. Quemadmodum flammam pilis leporum,aut stuppis paleisqꝫ succensam, facile est cohibere,quòd si corripuerit solida, ac spissitudinē habentia, mox corrumpit ac simul perdit,

Sursum inualescens, opera fabrorum ardua, Vt dixit Aesculus: Ita qui

A qui ſtatim initio animaduertit, & animum uidet paulatim ex leuibus dictis, ac ſtup pea ſcurrilitate fumum & incendiũ colligere, non opus habet magno negocio, ſed frequenter ipſo ſilentio ac negligendo reſtinguit. Nam ut incendium qui non addit materiam extinguit, ſic & iram quiſquis non aluit naſcentem, nec eam flatu concitauit, ſeipſum ſeruauit ac ſubtraxit incendio. Proinde quanquam alioqui multa dicens ac præcipiens utilia Hieronymus, mihi tamen non ſatisfecit in hoc quod dicit, ob celeritatem in nobis non eſſe ſenſum iræ naſcentis, ſed natæ duntaxat, ac præſentis. Neq; enim ullum eſt uitium, quod dum colligitur ac concitatur, habeat æquè manifeſtam originem & incrementum, quemadmodũ eruditè nos docet Homerus, dum Achillem quidem mox è ueſtigio facit animo diſcruciari, dicto prouocatum. Sic enim ait:

Sic ille, hunc nubes contexit nigra doloris.

Agamemnonem uerò, quanquam multis uerbis prouocetur, tamen inducit lentum ad iraſcendum. Ea ſi quis ſtatim initio ſubtraxiſſet illis, ac progredi uetuiſſet, non euſq; increuiſſet diſcordia. Proinde Socrates quoties ſenſit ſeſe acerbius commoueri aduerſus amicorum quempiam, uelut imminente fluctu, maritimã antennam dirigens præbebat ſeſe dictis, ac uultu arridebat, faciemq; placidiorem oſtendebat. Itaq; alteram in partem deflectẽdo, atq; in diuerſum nitẽdo, quàm quò uocabat affectus animi, ſeruabat ſeipſum inconcuſſum & inuictũ. Eſt enim quoddam, ô amice, iræ, ceu tyranni, diſſoluendæ initium, ſi non obtemperes, nec auſcultes illi imperanti, ut acriter uocifereris, ut truci ſis aſpectu, ut cædas teipſum, ſed ſi quieſcas, nec iram ceu morbum uentilatione & clamore reddas uehementiorem. Nam ea quæ facere ſolent amantes, dum adlaſciuiunt, dum occinunt, dum coronant fores amicæ, habent utcunque alleuiationem non ingratam, nec inelegantem:

B Adueniens autem non clamore effero, cuius,
Aut quis, ſed fixi dilectæ baſia amicæ,
Hæc iniuria ſi eſt, fateor, ſum iniurius.

Præterea quæ permittuntur lugentibus, complorare ac lamentari, bonam doloris partem unà cũ lachrymis educunt. Contrà, ira uehementius incitatur his quæ faciunt ac dicunt qui ea ſunt occupati. Proinde quieſcere optimum eſt, aut effugere, aut occultari, ſeſeq; ad ſilentium uelut in portum recipere, quemadmodum ſolent qui ſenſerunt epilepſiam oborientem, ne concidamus, aut potius ne in quenquam irruamus. Nam in amicos & potiſſimum & frequẽtiſſime irruimus. Nec enim amamus omnes, nec omnibus inuidemus, nec omnes metuimus. Cæterũ nihil eſt quod non inuadat & in quod non faciat impetum ira, ſed iraſcimur tum inimicis & amicis, tũ liberis ac parentibus, ac per Iouem etiam dijs, denique beſtijs ac uaſis anima carentibus, quemadmodum fecit Thamyris,

Cornuq; rumpens, auro id obuinctum licet,
Moduloſq; rumpens fidibus intenſæ lyræ.

Ac Pindarus ſeipſum deuouens, niſi arcus manibus laceratos in ignem conijceret. Xerxes uerò etiã ipſi mari notas ac plagas inculſit, ac mõti miſit epiſtolas. Atho infelix, ad cœlum uſq; porrecte, ne meis operibus facias tuos lapides magnos & ad elaborandũ difficiles. Alioqui excifum te proijciã in mare. Multa enim ſunt horrenda, quæ deſignat ira, multa rurſus ridicula. Quapropter nullus eſt animi morbus, qui magis uel habeatur odio, uel cõtemnatur magis. Profuerit autem utrunq; conſideraſſe. Ego igitur, neſcio quidem an rectè fecerim, attamen quũ hinc medendi feciſſem initium, quemadmodum Lacones ſolent in Ilotibus (ſic enim illi uocãt homines mediæ conditionis, inter ſeruos & ingenuos) oſtendere, quàm fœda res eſſet ebrietas, ita in alijs didici qualis eſſet ira. Ac primum quidem, ſicut Hippocrates ait, eum morbum eſſe grauiſſimum, qui faciem ægrotantis quammaxime mutet

C in diuersum, ita conspiciens alios ob iram maximè sibi excidere, ac uultum immutantes, colorem, incessum, uocem, in diuersum uertere, hinc uelut imaginem eius mali mihi fingebam admodum dolens, si quando tam formidabilis & commotus ui derer amicis, uxori, ac liberis, non tantum aspectu truci, & ad consuetudinem inamœno, uerumetiam uocem emittens immitem & asperam, quemadmodum in alios familiares incideram, qui neq; mores, neq; formam, neq; sermonis gratiam, nec affabilitatem & comitatē in colloquio, prę ira seruare possent. Itaq; Caio Graccho, qui fuit orator, & moribus acerbis, & in dicendo uehementior, fistula erat modulata, qua cantores uocē paulatim uel intendunt, uel remittunt, tonos ad id aptos occinentes. Hanc seruus tenens dicenti astabat à tergo, tonumq; accōmodabat placidū ac mansuetum, quo clamorem illius reuocabat, uocisq; contentionē & asperitatem adimebat. Quemadmodum arguta pastorum cera compacta perstrepit fistula, modulos somnum conciliantes blandè occinens, ita oratoris iracundiā sedabat. Quòd si mihi famulus esset diligens & elegans, haud molestè tulerim, si in ira speculū adferret, quemadmodum nonnullis offerunt, ubi lauerint, nulli usui futurum. Cæterum si quis seipsum contemplētur, præter naturam affectum conturbatumq;, nō parum habeat momenti ad infamandum iræ morbum. Nam & Mineruam aiunt qui iocosis fabulis delectantur, quū tibia caneret, à satyro admonitā non aduertisse quidem tum animum:

Non te decet forma ista, mitte tibias,
Sume arma, buccas, ut decet, componito.

Cæterum ubi figuram oris uidisset in amne quodā, offensam tibias abiecisse: quamuis ars deformitatis solatium, habet aptam modulationem. Ac Marsyas, ut uidetur, lingula quapiā inserta tibiæ, ac folliculis ori circumpositis, simul & uiolentia flatus stridorē cohibebat, & uultus deformitatem corrigebat, atq; inæqualitatē cælabat:

D Auro fulgenti hirsutum caput undique cinxit,
Ac tenerum loris os à ceruice reuinctis.

E diuerso, ira inflans ac distendens indecore uultum, fœdiorem etiam uocem emittit & insuauiorem: Fides mouendo, non mouendas mentium.

Mare quidem quū uentis turbatum, algam & fucum reijcit, aiunt purgari. Verum ira, animo exæstuante & inuerso, sermones reijcit impudicos, amarulentos ac scurriles, quibus primum ipsos loquentes conspurcat, oppletq; infamia, quippe qui talia semper quidem in sese cōtineant, ijsq; sordibus abundent, cæterū per iram quod latebat aperiant. Vnde fit ut pro leuissima re, uidelicet oratione, grauissimas (ut ait Plato) dent pœnas, dum pro hostibus ac maledicis, & improbis habētur. Hæc itaq; dum considero & obseruo, fit ut placidè reponā apud me, semperq; habeam in memoria, quod in febri quidem bonum est, sed melius in ira, linguam simplicem ac leuem habere. Nam lingua febricitantium, si minus affecta sit secundùm naturā, malæ quidem rei signum est, causa nequaquam. At irascentium lingua posteaquam facta est aspera sordidaq;, ac diffluens in sermones absurdos, emittit ferocem, & contumeliosum sermonem, immedicabilis inimicitiæ parentem, ac latentis maleuolentiæ proditorem. Neq; enim indiluta uini potatio refundit quicquam tam petulans ac molestum, quàm ira. Atq; illa quidem risui & lusui curæ sunt, hæc uerò bili sunt temperata. Ac in compotationibus quidem qui silet, molestus grauisq; est familiaribus, cæterum in ira nihil decentius est, quàm quū adest silentium: quandoquidem commotio pectora occupans non ualet utriq; persuadere, ut linguam cohibeat futilem. Iam non hæc tantū reputare licet ei qui attenderit, quomodo sint affecti quos ira corripuit, uerum aliam etiam iræ perspicere naturam. Videlicet quàm non generosa res sit, neq; uirilis, nec prudentiam obtinens, nec animi celsitudinem. Tametsi uulgus hominum, quoniā ira turbas ciet, putat esse agilitatem, & quod minax est,

A credit esse fiduciam,& quòd intractabilis est, opinatur esse fortitudinem. Nonnulli etiam crudelitatem interpretantur esse dexteritatem ad res grandes gerendas,& implacabilitatem, putant esse constantiam, denique morositatem difficultatemque, faciunt odium uitiorum, idque non rectè. Nam ipsa facta, ipsæ cōmotiones, ipsi habitus multam arguunt humilitatem atque imbecillitatem, non solum ob id, quòd pueros di uexant, quòd in mulierculas exacerbantur, quòd canes, equos,& mulos putant esse pœnis afficiendos, quemadmodum Ctesiphon Pancratiastes mulæ recalcitrans, ue rum etiam in cædibus tyrannicis, dum in amarulentia conspicitur illorum pusillanimitas, dumque in eo quod agunt, perspicitur quid patiantur, res similis uidetur serpentum morsibus, quos ubi iam inflammati fuerint, summumque cruciatum adferre cœperint, medici uehementer obligant ac premunt inflationē in locis dolentibus. Quemadmodū enim tumor accidit ex magna in carne plaga, ita in mollissimis animis, si quis se præbeat dolori, hoc ipso quo maior est imbecillitas, hoc maiorem elicit iracundiam. Atque hac de causa mulieres iracundiores sunt uiris, ægroti sanis, senes ætate uigentibus,& infelices felicibus. Iracundissimus enim est auarus aduersus dispensatorem, lurco aduersus popinatorem, zelotypus aduersus uxorē, gloriosus in maledicos. At longè sæuissimi sunt uiri, qui honores ambiunt in ciuitatibus, aut seditionem, splendidam, ut ait Pindarus, molestiam. Sic ex eo quod maximè dolet,& ægrotat in animo, maximè ob imbecillitatē nascitur ira, nequaquā neruis adsimilis animi, sicut dixit quidam, sed est intentio contractioque animi supra modū intumescentis in affectibus ad ultionem prouocātibus. Itaque malarū rerum exempla, spectaculū præbent nō iucundū, sed utile duntaxat ac necessarium. Cæterum quū eos qui placidè leniterque sese gerūt in ira, uel spectare uel audire existimem esse pulcherrimum, incipio contemnere istos qui dicunt:

B Læso uiro, uir sustinendus est tibi. Item illud:

Impinge ceruici calcem, impinge & usque ad solum.

Aliaque dicta ad ultionem irritantia, per quæ nōnulli iram ex conclaui mulierum, in conclaue uirorum transferunt, haud rectè. Nam fortitudo in cæteris comes sociáque iustitiæ, mihi uidet̄ de sola mansuetudine digladiari, quippe quæ ipsam magis deceat. Siquidem non raro contingit, ut homines deteriores superent meliores. Cæterum erigere trophæa in animo aduersus iracundiam, qui cū difficile est confligere, ut inquit Heracletus, quicquid enim uelis uita emitur, magnæ cuiusdam est ac palmariæ uirtutis, quippe quæ uerè ceu neruos ac tendones habeat rationis iudicium aduersus animi cupiditates. Quas ob res semper studeo colligere, ac legere, non solum ista quorundam philosophorum, quos qui sapiunt, affirmant carere bili, sed regum potius ac tyrannorum dicta factaque, uelut illud Antigoni, cui quum milites iuxta tentoriū clàm maledicerent, existimantes eum nō audire, baculo foras prolato: Papæ, inquit, non uos aliquò longius hinc digressi, malè loquemini de nobis? Præter ea quū Arcadion quidam Achiuus non desineret maledicere Philippo, monitusque ut fugeret ubicunque locorum essent, qui non nossent Philippum, ubi pòst aliquo casu rursus esset uisus in Macedonia, amici erāt autores ut puniretur, nec enim oportere negligi tantam petulantiam. Philippus autē quum occurrisset homini, humaniter cum eo colloquutus, mox etiam xenijs ac donis ad eum missis, postea iussit eos percontari, quomodo iam de se loqueretur apud Græcos. Cunctis autem testificantibus, eum hominem iam mirum Philippi laudatorem esse factum: ego igitur, inquit, melior medicus quàm uos. In olympijs aūt quū cōuicia iacerentur in ipsum, ac nōnulli dicerent, Græcos dignos esse supplicio, qui beneficijs affecti à Philippo, malè de ipso loquerent̄: quid igit̄, inquit, faceret̄, si illos læderē? Egregia uerò sunt, quæ Pisistratus fecit erga Thrasybulū, quæque Porsena erga Mutiū, quæque Magas erga Philemonem, qui quū à poëta publice taxatus esset in theatro hisce uersibus:

Idem paulò aliter refertur in apophthegmatibus.

C En rege ab ipso literæ adsunt tibi Maga,
At his receptis non uides miser Maga
A ui procellæ te in Paratonium mare
Eiectum, satelliti mandauit, ut nudo ense ceruicem duntaxat attingeret, moxq; comiter abiret. Deinde missis talis ac sphæra, tanquam puerulo, qui non saperet, dimisit. Ptolemæus uerò grammaticum irridens, quòd literas nesciret, rogabat quis fuisset pater Pelei. At ille: Dicam, inquit, si tu prius dixeris quis fuerit Lagi pater. Hoc dicto tetigit regis ignobilitatē, cunctiq; indignè ferebant, uelut intolerabile conuicium. Hic Ptolemæus, si regium, inquit, non est ferre, quum dicto tangitur, nec illud regium est, dictis quenquam attingere. Alexander uerò amarulentior solito fuit, in his quæ gessit aduersus Callisthenem & Clitum. Sanè Porus captus quū hortaretur eum, ut se regaliter tractaret, ac rege percontante, nunquid præterea? In hac uoce, inquit, regaliter, insunt omnia. Quapropter deorum regem, Milichion, hoc est, placidū, Athenienses uerò, ni fallor, Mæmacten appellant, à benefaciendi promptitudine. Cæterū quæ pœnas infligūt, Erynnides uocāt ac dæmonia, numen uerò, aut olympium minimè. Itaq; sicut de Philippo qui Olynthū subuerterat, dixit quidam: At talem ciuitatem non posset condere, ita dicendum est de ira: Subuertere quidem, perdere ac diruere potes, erigere uerò ac seruare, parcere ac munire mansuetudinis est & clementiæ, & moderationis, hoc est, Camilli est, Metelli est, & Aristidis ac Socratis. Cæterum inserere semet alienis ac mordere, formicarum est & murum. Quin insuper quū simul & ad uindictam respicio, ulciscendi rationem quæ per iram geritur, comperio plerunq; irritam, ut quæ morsu labiorum, stridoribus dentium, inanibus incursionibus, conuicijs præter dementes minas nihil habentibus, consumitur. Deinde fit, quod in cursu pueri solent facere, qui quoniam sibi temperare non ualent, ridiculè cadunt priusquā perueniāt ad metam ad quam festinabant. Vnde non malè Rhodius ille, aduersus ministrum imperatoris Romani, uociferantē ac ferocientē: Nō curo, inquit, quid tu dicas, sed quid ille taceat. Itidem & Sophocles, quū Neoptolemum & Eurypylum armasset:

D Torsere, inquit, tela sine conuicijs Armorum in orbes æreorum.

Nam nonnulli quidem barbari ferrum ueneno tingunt. Cæterū fortitudo nō eget ira, siquidem à ratione tincta est. Porrò quod furore & ira corruptum est, facilè frangitur, estq; putre. Proinde Lacedæmonij, pugnaturis iram adimunt concentu tibiarum, ac Musis rem diuinam faciunt antequā ineant prælīū, quo uidelicet ratio permaneat in illis. Et quum hostem uerterint in fugam, non eum persequuntur, sed reprimunt iram, quippe quæ facilè reuocari possit, non aliter quàm eiusdem mensuræ gladiolos. Contrà ira innumeros sustulit ante uindictam, ueluti Cyrum ac Pelopidem Thebanum. Agathocles uerò quū conuicijs incesseretur ab his quorum ciuitatem obsidebat, placidè ferebat, quumq; dixisset quidā: Figule, unde persolues hospitibus mercedē? ille arridens, si istam, inquit, excidero. In Antigonum autē quidam è muro dicteria iaciebant, quòd esset deformis: Attamen, inquit, uidebar mihi formosus esse. Verum ubi cepisset ciuitatem, uendidit irrisores, testatus sese cū dominis illorum loquuturum, si rursus in ipsum iacerent conuicia. Quin & uenatores & oratores uideo uehemēter labi præ ira. Aristoteles refert Satyri amicos, quū litem haberet, aures illius obturare cera, ne quū ab hostibus conuicijs afficitur, propter iram causæ cognitio turbetur. Quin nobisipsis quoq; frequenter accidit, ut ulcisci non queamus seruum qui deliquit. Aufugiūt enim, minis ac dictis territi. Itaq; quod nutrices dicere solent pueris, ne plora, & accipies, hoc non inutiliter dicetur iræ: Ne festina, ne clama, ne urge, atq; ita citius quæ uis fient, ac melius. Etenim pater ubi uidet filium tentantem ferro secare quippiam, aut findere, ipse arrepto ferro facit. Itaq; qui iræ intercepit è manibus ultionem, ipse tutò, nulloq; detrimēto, atq;

etiam

A etiã utilitate, punit cõmeritum, non seipsum uice illius, quẽ ulcisci uolebat, id quod non raro facit ira. Cæterũ quũ omnes animi cupiditates egeant assuetudine, ueluti domitrice, quæ exercitatione superet impetũ rationi rebellem & intractabilẽ, non alibi maius est certamen heris inter famulos, quàm aduersus irã. Neq; enim aduersus hos oboritur, neq; inuidia, neq; metus ullus, neq; ambitio, sed iræ etiã assiduæ, quæ multas pariunt offensas & errores, ob faciendi quod uelis licentiã, uelut in lubrico loco abripientes animum, nemine obsistente aut prohibente. Nec enim fieri potest, ut in eo affectu nihil peccans, cohibeat rebelles animi motus, nisi quis multam illã quod uelit faciendi licentiã, multa lenitate circumsepserit, ac nisi multas uoces tolerauerit uxoris & amicorũ incusantium lenitatẽ & socordiam, quibus potissimum exacerbabar & ipse aduersus famulos, ueluti quos corrumperẽ non castigando. Tandem uerò cognoui, quòd primũ quidem præstaret illos reddere deteriores tolerantia, quàm si quis amarulẽtia & ira deprauet seipsum, dum corrigere uult alios. Deinde quũ uiderẽ multos, hoc ipso quòd frequenter nõ punirentur, pudescentes timidos esse, quodq; his mutandorũ morum initiũ, magis esset ignoscẽtia, quàm ultio, atqueadeo per Iouem, cõspicerem eos nutu sine responsatione, promptiusq; seruire quibusdam, q̃ alijs cũ plagis ac flagellis, persuasus sum, rationẽ magis herilẽ esse & principatui gerendo accõmodam, quàm iram. Non enim sicut poëta dixit:

Vbi enim est timor, & pudor hic est,

sed contrà, pudescentibus innascitur timor, sobrietatem adferens. Cæterum assidua uerberatio, non admissis precibus aut excusatione, nequaquam hoc efficit in seruis ut pœniteat peccasse, sed ut prospiciant, ne sentiantur peccare. Tertio, semper memor, ac mecum reputans & illud, quòd nec is qui nos docuit iaculari, prohibuit ne mitteremus sagittam, sed ne aberraremus à scopo, ita nec obstabit quo minus sumas pœnas, si quis doceat id facere tempestiuiter, moderate, utiliter, & quemadmodum

B decet. Conor iram subducere maximè, non denegãs ijs qui puniuntur pro se respondendi facultatẽ, sed audiendo quid adferant. Nam cum ipsum tempus gignit in perturbatione, quo sese occupet, & inducit cunctationem remittentem impetum iræ, tum iudicium inuenit modum ac decentem pœnæ modum. Ad hæc nõ relinquitur ei, de quo pœna sumitur, occasio reluctandi aduersus correctionẽ, si nõ per iracundiam, sed reuictus puniatur, nec iam adest id quod est turpissimũ, ut famulus uideatur iustiora loqui, quàm dominus. Proinde quemadmodum Phocion post Alexandri mortem, non sinens Athenienses ante tempus commoueri, nec facilè credere rumori: Si hodie, inquit, uiri Athenienses, Alexander mortuus est, & cras & perendie erit mortuus. Sic nimirum oportet hominem iræ impulsu ad uindictam properantem sibijpsi suggerere, si hic hodie peccauit, & cras & perendie uerũ fuerit eũ peccasse, neq; quicquam erit periculi, si paulò serius det pœnas, sed si præpropere punitus fuerit, semper uidebitur non peccasse, quod iam frequenter accidit. Quis enim nostrûm usqueadeo morosus ac sæuus est, ut puniat ac flagris cædat seruum, quod ante quinq; aut decem dies adusserit obsonium, aut mensam subuerterit, aut tardius auscultauerit? Et tamen hæc sunt, ob quæ protinus ut acciderunt ac recens admissa sunt, turbamur, exacerbamur, & implacabiles sumus. Quemadmodũ enim per nebulam corpora, ita per iram maiora uidentur commissa quàm sunt. Quapropter oportet ilico horum hisq; similium præceptorum reminisci, deinde quũ liberi ab affectu iam nobis ipsi suspecti esse desierimus, si pura ratione sibiq; constante uidebitur admissum scelus, animaduertere, nec tum dissimulare, nec ultionẽ omittere eorum, ueluti solent quos edendi destituit appetentia. Neq; enim perinde culpandum est præsente ira punire, quàm ubi se remiserit non punire, sed remissum ac dissolutum fieri, ut idem accidat nobis quod solet pigris nautis, qui dum est tranquillitas commorantur in portu, deinde periclitantur uelificantes. Nam nos quoque ne-

C glecta rationis mansuetudine ac mollitudine in puniendo, properamus id facere adueniente ira, ceu flatu periculoso. Ac cibo quidem secundum naturam utitur qui esurit, ultione uerò tum rectè quis utitur, quū eam nec sitit, nec esurit, nec iam opus habet ad puniendum, uelut obsonio ad edendum. Quin potius quū longissimè cœperit abesse ab appetitu uindictæ, necessariò rationem ac prudentiam admouens. Neq; enim quemadmodū refert Aristoteles, apud Tyrrhenos ad tibiam seruos cædi solitos, sic oportet ad uoluptatem, pœnæ ceu rei iucundæ appetitu satiari gaudereq; rursus ubi punieris, pœnitentia cruciari: quorum illud ferinum est, hoc muliebre: sed absq; dolore simul & uoluptate, eo tempore quo uiget ratio pœnas sumere, nulla iræ relicta occasione. Hæc itaq; fortasse non uidetur iræ medicina, sed depulsio potius & cautio, ne quid peccetur eorū quę solent per iram cōmitti. Quanquam & splenis tumor solet simul accidere cum febre. Cæterū is ubi resederit, febrim adleuiat, sicut inquit Hieronymus. Porrò ubi mecum recolo, quibus modis nascatur ira, uidebam alios alijs de causis in eam incidere, quibus omnibus probabiliter hæc accidit opinio, ut se contemni negligiq; credant. Quapropter his qui se defendūt, quasi iure irascantur, sic oportet succurrere, ut quod admissum est, quamlongissimè remoueamus à suspicione contemptus & cōfidentiæ, transferentes ad opinionem dementiæ, necessitatis, morbi, aut infelicitatis, quemadmodum fecit Sophocles:

Neq; mens enim ô rex, quamlibet uigens, manet
Fortuna quibus est tristis, imò his excidit.

Ita fecit & Agamemnon, qui Briseidis ablationē in Aten reijcit. Nihilominus mox cupit satisfacere, ac

Donare ingentia dona.

Nam rogare, non est contemnentis. Et qui læsit, dum se præbet humilem, amouit
D contemptus suspicionem. Verum hæc non oportet expectare eū qui ira correptus est, sed iuxta illud potius Diogenis: Hi te derident, ô Diogenes: Ego uerò, inquit, non derideor: ut non credat ad se pertinere, nec existimet se contemni, sed illum magis contemnat, qui per imbecillitatem, aut errorem, aut præcipitantiam, aut incogitantiam, aut ob seruile ingenium, aut ob senium, aut iuuentutem deliquit. Famulis autem & amicis modis omnibus talia sunt remittenda: nō enim quasi non possimus ulcisci, aut quasi frustra simus molituri uindictam, negligimur ab his, uerum ob humanitatem aut beneuolentiam. Nam alij potius negligunt nos ut placabiles, alij ut amantes. Nunc uerò non tantū aduersus uxorem, seruos & amicos quum contemnimur ab illis, exasperamur, sed & in caupones, in nautas, in muliones, in ebrios frequenter ob iracundiam irruimus; dum nos putamus ab his contemni. Quinetiam & canibus latrantibus, & asinis in nos impingentibus indignamur. Quemadmodum fecit ille, qui quum uerberare uellet agasonem, atq; ille clamaret: Atheniensis sum: Atqui tu, inquit, asino loquens, Atheniensis non es, eumq; uerberauit, multasq; plagas inflixit. Attamen huiusmodi perpetuas ac frequentes iras, quæ paulatim in animis colliguntur, potissimum gignunt in nobis, amor nostri, morositas, cū delicijs ac mollicie coniuncta, non aliter quàm examen apum aut uesparū. Proinde ad mansuetudinem nullum maius uiaticum, quàm facilitas ac simplicitas morū, erga famulos, uxorem & amicos, uidelicet si possimus rebus præsentibus esse contenti, nec egere multis ac superfluis:

At qui nec assis, qui nec elixis nimis,
Nec plus minúsue, nec cibis gaudet modo
Medio apparatis, sic ut apposita approbet,
Sed nix nisi adsit, non bibit, nec è foro
Panem edit, eq; uasculis frugalibus
Testaceis'ue, haud attigit piscem, neq;

A Lecto incubat stratis'ue, nisi tumentibus,
Non aliter ac mare fundo ab imo concitum:

Sed uirgis ac uerberibus mensæ ministros cogit accelerare, non sine cursu, clamore ac sudore, perinde quasi non cibum adferant, sed ulcerum cataplasmata, is imbecillis est, uitam uiuens iurgiosam & querulam, nec sentit se sibi paulatim iracundiæ uitium contraxisse, quemadmodum ex assidua tussi, crebrisq; concussionibus contrahitur ulcerosa ac pituitosa corporis affectio. Itaq; consuefaciendum est corpus, ut per frugalitatem facilitatemq; discat sibi sufficere (etenim qui pauca requirunt, non frustrantur multis) utq; nihil tumultus mouens cibi gratia, silentio utatur his quæ forte contigerunt, ut ne multis de causis irascentes & indignātes, ingurgitemus nos opsonio insuauissimo, tum nobis, tum amicis, uidelicet ira,

Hac cœna haud possit contingere tristior ulla,

Dum famuli uerberantur, uxor conuicijs afficitur, propter cibum adustum, aut fumum, aut salis defectū, aut panem frigidiorē. Arcesilaus uerò quū hospites quosdā unà cū amicis acciperet cōuiuio, apposita est cœna, sed deerat panis, nimirū pueris oblitis emere: quo quidē in casu quis nostrûm nō rupisset parietes clamore? At ille ridens: Quàm, inquit, res est apta cōuiuijs apparandis, esse sapientē. Socrates uerò quū è palæstra redeuntē Euthydemum casu duxisset ad conuiuiū, Xanthippe quū irata surrexisset, dixissetq; conuicia, tandē etiam mensam subuertit. Euthydemus autem surgēs abire cœpit, dolore affectus. Tum Socrates: At domi tuæ nuper, inquit, nónne accidit, ut gallina quædā subuolans idem hoc efficeret? Nos tamē non indignabamur. Oportet enim cum comitate, risu, ac beneuolentia amicos accipere, nō adducentes superciliū, nec horrorē ac tremorē incutientes ministris. Consuescendum est autē, ut faciliter assuescamus & uasculis quibuslibet, nec hoc magis utamur quàm illo. Quemadmodū nonnulli poculo quopiam è multis sibi delecto, sicuti nar-
B rant Mariū adamasse poculi genus, quod nerytum uocant, nequaq; biberēt ex alio. Similiter affecti sunt erga lecythos ac strigiles, ex omnibus unū adamātes. Deinde si quod istorum cōminutum fuerit, aut perierit, grauiter ferunt, ac pœnas sumunt. Proinde qui ad iram propensus est, huic abstinendū est à raris ac insignibus, uelut à poculis, sigillis, ac lapidibus preciosis, propterea quòd si pereant, magis turbantur, quàm ob ea quæ paratu facilia sunt & uulgaria. Itaq; quū Nero aulæum quoddā apparasset, magnificū spectaculum, tum pulchritudine, tum precio: Declarasti, inqt Seneca, te esse pauperē: Nam si hoc amiseris, non possis alterū parare simile. Et sanè euenit, ut naue demersa, periret aulæū. At Nero reminiscēs Senecæ, moderatius tulit. Cæterū facilitas in rebus utendis etiā erga famulos reddit hominem facilem ac mansuetū. Quòd si tales reddit erga famulos, haud dubiū est, quin multò magis erga amicos, & erga illos, in quos gerimus imperiū. Videmus autem & seruos nuper emptos, de eo à quo empti sunt percontantes, non an sit superstitiosus, non an inuidus, uerum an iracundus. Atq; in uniuersum, si adsit iracundia, uidemus neq; uiros posse ferre uxorū pudicitiam, nec uxores uirorū amorē, nec amicos mutuam inter se consuetudinē, adeò ut neq; coniugiū, neq; amicitia tolerari possit, si adsit iracundia. Contrà si nō adsit, etiam ebrietas res est toleratu facilis. Nam ipsa dei ferula satis est ad castigandū ebriū, nisi addita iracundia uinum indilutū, pro lyæo & chorio, quæ Bacchi sunt cognomina, à soluēdis curis choreisq; ducendis imposita, reddat. Omesten ac Mænolen, quæ crudelitatis & insaniæ sunt cognomina. Atq; insaniæ quidē si sola sit, medetur Anticyra: quòd si mixta fuerit iræ, tragœdias ac fabulas excitat. Cæterū nec inter ludendū ac iocos oportet iræ dare locum, propterea quòd inimicitiam asciscat beneuolentiæ: nec in colloquijs ac disputationibus, eò quòd ex cognoscendi studio gignit contentionē: nec in iudicando, nam uiolentiā addit autoritati; nec in docendo, desperationē enim adfert, ac studiorū odium: nec in rebus pro-

C speris, eò quòd auget inuidiam: nec in aduersis, aufert enim misericordiã, quoties se præbent difficiles ac præfractos his qui simul dolent. Sic Priamus:

Obiurgatores procul hinc, procul ite molesti,
Num uobis deest luctus, ut huc me curaturi
Veneritis? Contrà morũ facilitas alijs quidem opulatur, alia uerò componit, alia condulcat. Vincit autẽ mansuetudine & iram & omnẽ morum difficultatẽ, quemadmodũ de Euclide narrant, cui quũ frater ob dissidium dixisset, peream ni te fuero ultus: At ego, inquit, peream ni tibi persuasero. Hoc dicto, mox uertit in diuersum fratris animũ. Polemon item, quũ in hunc quidã diceret cõuicia homo qui gemmis delectabatur, & in sigilla preciosa insaniebat, nihil quidẽ respondit, uerũ in unum quoddã sigillũ erat intentus, eiusq; naturam explorabat. Id ubi sensit homo, Non sic, inquit, Polemon, sed ad lucem contẽplare, uidebitur multò melius. Aristippo posteaq; ipsi cum Aeschine nescio quid iræ incidisset, & quidam illi diceret: O Aristippe, ubi nunc amicitia uestra? Dormit, inquit, sed eam ego excitabo. Adijtq; Aeschinem: Adeòne, inquit, tibi uideor modis omnibus infelix & insanabilis, ut ne moneri quidẽ merear abs te? At Aeschines: Non mirum, inquit, si quũ in omnibus me præcellas ingenio, hic quoq; prior uideris, quid esset facto opus.

Etenim ferocem non modò mulier caprum,
Verum & puellus scalpitans tenera manu
Flectit facilius quàm palæstes quilibet.

Nos uerò bestias feras cicuramus, ac luporũ catulos mansuefacimus, etiam leonum catulos in ulnis circumferẽtes, ac post hæc & filios, & amicos, & familiares per iracundiam eijcimus, in seruos autẽ ac ciues, iræ ceu noxiæ bestiæ, liberas habenas laxamus, morbũ nostrũ hoc prætextu extenuantes, quasi uitiorũ odio cõmoueamur, non rectè, sed ita nimirũ, quemadmodũ & in cæteris animi morbis, dum aliud ap-
D pellamus prouidentiã, aliud ingenuitatẽ, aliud pietatem, à nullo liberari possumus. Et sanè quemadmodũ dixit Zenon, sperma mixturã ac temperaturã esse, ex omnibus animæ uiribus reuulsam, ita uidetur & ira semẽ quoddã esse, ex omnibus animi perturbationibus cõmixtũ, siquidẽ & à dolore, & à uoluptate, & à ferocia decerpta est. Tum ab inuidia quidẽ hoc habet, quòd malis gaudet alienis. Cæterũ homicidio deterior est. Nam illud conatur ira, non ne quid ipsa patiatur mali, sed ut malè habeat, modò funditus perdat alium. Habet autẽ & ex cõcupiscentia sibi quod est insuauissimũ, innatum. Siquidẽ libido adest alterum afficiendi molestia. Itaq; quũ luxuriosorũ ædes adimus, tibicinam audimus mane canentem, ac lutum, ut quidã dixit, uini fragmentaq; coronarũ, ac famulos uidemus in foribus crapula grauatos. At iracundorum ac difficiliũ hominum indicia, uidebis in uultibus famulorum, & in cicatricibus, & in compedibus:

At cantor unus in ædibus asperi uiri
Nunquam deest ploratus, dum flagris cædũtur œconomi, dum torquentur ancillæ, ut qui uidẽt has iræ molestias, in ipsis cõcupiscentijs ac uoluptatibus, commiserentur. Verũenimuero quibus accidit, ut uerè ob uitiorũ odium frequenter ira corripiantur, hos oportet iræ nimietatẽ & intẽperantiã detrahere, simulq; credendi facilitatem, si quid defertur de his quibuscum habent consuetudinẽ. Siquidẽ hæc causa potissimũ exaggerat iram, quũ is qui pro bono habitus est, apparet improbus, & qui uisus est amare, incidit in dissidium ac reprehensionẽ. Porrò mores meos profecto nosti, quanto impetu rapiantur ad beneuolendũ ac fidendum hominibus. Itaq; quod usu uenit his, qui per uacuum eunt, ubi magis innitor amori, ibi pecco magis, lapsusq; molestè fero. Atq; hanc quidem ad amandum immodicam propensionem mihi penitus insitam, nondum possem eximere. Cæterum aduersus credendi facilitatem fortassis utar freno, uidelicet Platonis cautione. Ait enim Heliconẽ mathe-

A maticum sic laudare hominem tanquam animal natura mutabile, itaque metuere, ne qui in ciuitate rectè fuerint educati, quũ sint homines & ab hominibus prognati, declarent alicubi naturæ imbecillitatem. At quomodo ait Sophocles:

Pleraque furum turpitudo, nil quidem
Est aliud, ac mortalium deprehensio:

Videtur nos supra modũ incessere ac deijcere. Attamẽ hæc iudicandi de nobis morositas, & ad accusandũ immodica propensio, nos reddit modestiores in ira. Etenim quod subitò ac præter expectationẽ acciderit, reddit attonitos. Cæterũ oportet, ut alicubi dixit etiã Panætius, uti Anaxagoræ exemplo, & quemadmodum ille in filij morte dixit, sciebam me genuisse mortalem, hoc unũquenque nostrûm subijcere his qui nos peccatis ad iram prouocant; sciebã me non emisse seruum sapientẽ, sciebam me non parasse amicũ affectibus uacuum, sciebam quòd uxorem duxissem mulierem. Quòd si quis illud Platonis semper assonans alienis peccatis, nuncubi & ego talis? rationem ab externis referat intro, & alienorum erratorum incusationi interserat cautionem, non admodum execrabitur aliena peccata, considerans sibijpsi multa opus esse uenia. Nunc unusquisque nostrûm dum irascitur ac punit, Aristidis Catonisque uoces infert: ne furator, ne mentitor, quare cessator es? Denique quod est omnium turpissimum, irascentes increpamus iracundè, quæque per iram commissa sunt, per iram castigamus, nõ quidem ut medici solent, qui amaram amaro pharmaco bilem eluunt: sed exacerbantes potius & exasperantes. Itaque quũ hæc mecum reputo, simul conor etiã aliquid detrahere curiositati. Nam omnia exactè obseruare ac deprehendere, & quicquid gerit famulus in medium adducere, quicquid agit amicus, quicquid exercet filius, quicquid clanculum garrit uxor, multũ adfert irarum & frequentium & quotidianarum, quarum caput est, morum difficultas ac

B morositas. Deus igitur, quemadmodũ dixit Euripides, quæ sunt immodica tangit,

Curanda uerò parua fortunæ sinit.

Ego porrò non arbitror quicquam esse committendum fortunæ, neque dissimulandum ei qui sapit, sed concredenda, alia quidem uxori, alia uerò famulis, alia amicis ueluti principibus, principũ præfectis quibusdam, rationalibus & gubernatoribus, sic ut ipsa ratio tractet ea, quæ potissimũ ad rem pertinent, quæque sunt momenti maximi. Etenim quemadmodũ minutæ literæ uisum, ita pusilla negocia, quoniam magis reddunt intentos, pungũt & cõmouent iram, malã hinc consuetudinẽ sibi contrahentẽ ad maiora. Super omnia uerò illud Empedoclis magnum quiddam ac diuinum existimabã, ieiunũ esse à malicia. Laudabã interim & illas nõ inuenustas, nec abhorrẽtes à studio sapientiæ actas in precibus consuetudines, annũ à re uenerea uinoque puros uiuere, colẽtes interim deũ temperãtia, aut rursus à mentiendo certũ tẽpus abstinere, nosipsos interim obseruantes, ut uera loquamur tũ in ludicris, tum in serijs rebus omnibus. Deinde hisce rebus instruebã animum meũ, ut qui non minus amet pietatẽ, quàm philosophiã, ut primũ paucos dies sacros sine irascẽdo trãsigerẽ, uelut absque temulentia uinoque, nõ aliter quàm si celebrassem Nephalia aut Melisponda, in quibus uinũ attingere aut luxui indulgere fas nõ est: deinde idem faciebam mensem unũ aut duos, paulatim meijpsius periculũ faciẽs. Sic tẽpore proficiebam ad ulteriorẽ malorum tolerantiã, diligenter attendens & cõseruans meipsum, cum uerbis bene ominãtibus, placidũ iræque uacuum, purũ & à dictis improbis & à factis absurdis, & à cupiditate, quæ ob uoluptatẽ exiguam, & inuenustam, tum turbas ingentes, tum pœnitentiam turpissimã adduceret. Vnde, ut opinor, etiam deo aliqua ex parte adiuuante, ipsa experientia declarauit illud esse uerè iudicatũ, quòd placabilitas hæc & mansuetudo & humanitas, nulli familiariũ perinde grata est, nulli tam amica, nec tam molestia carens, quàm ipsis quibus hæc adsunt.

Videtur appendix hominis Christiani.

FINIS.

EODEM INTERPRETE.

Optimum fortasse fuerat prorsus fugere domum haudquaquam perflabilem, aut tenebrosam, aut frigori uentisq; obnoxiã, aut alioqui morbidam. Cæterum si quis ob assuetudinẽ loco delectetur, licet uel translato lumine, uel aliò trãspositis scalis, uel ostijs alibi apertis, alibi rursus occlusis, illustriorem, magisq; perflabilem, ac salubriorem reddere. Ac nonnulli ciuitatibus huiusmodi rerum transmutatione profuerunt. Quemadmodũ & meam patriam spectantẽ ad Zephyrum uentum, ac solem tendentẽ ad occasum à Parnaso accipientem, ferunt ad exortum fuisse uersam à Chærone. Empedocles autem physicus montis cuiusdam profundum inter rupes hiatum, grauem ac morbiferũ, eò quòd Notum uentũ efflaret in uicinos campos, obstruxit, atque ita uisus est pestilentiam è regione depulisse. Itaq; si quæ sunt cupiditates pestiferæ, noxiæq;, tempestarem ac tenebras inuehentes animo, optimum quidem fuerit eas expellere, atq; ad solum usque demoliri, quo nobis ipsis paremus aërem apertum, lucem ac spiritum purum. Quòd si minus hoc placet, certè illud adnitendum erit, ut quibuscũq; modis licebit, translatis ac inuersis quæ nos offendunt, reddamus ea nobis aptiora commodioraq;. Velut ecce protinus curiositas: Studium est quoddam cognoscendi mala aliena, morbus qui neq; ab inuidentia purus esse uidetur, nec ab improbitate. Cur, ô homo inuidentissime, in alienis malis perspicaces habes oculos, in tuis cæcutis? Inuerte cognoscendi studium, & istam curiositatem ab externis transfer ad ea quæ sunt intra te. Si cordi est aggredi malorum historiam, habes affatim domi quod agas.

Insula quammulta, uel drys oppletur aquæ ui:

D Tantam reperies multitudinem erratorum in uita tua, malarumq; cupiditatũ in animo, nec minus negligẽtiæ in his quæ fuerat officij præstare. Etenim quemadmodũ scribit Xenophon, dispensatoribus rerum domesticarum seorsum esse repositam supellectilem quæ pertinet ad sacrificia, seorsum quæ ad conuiuia, rursus alibi reposita, quæ pertinent ad agriculturam, alibi quæ ad bellum, itidem tibi digesta sunt mala partim quæ proficiscũtur ab inuidia, partim quæ à zelotypia, partim ab ignauia, partim à parsimonia. Hæc recenseto, hæc recognoscito, fenestras unde prospectus in uicinos, aditusq; curiositatis obturato. Cæterum alias aperito uias, quæ ducũt in uirorum cõclaue quod tibi domi est, in conclaue muliebre, in loca, in quibus uersantur famuli. Illic habet istud percontandi studium, & curiositas, negocium nec inutile, nec improbum, uerum utile ac salutiferum: quum sibi quisq; sic loquitur:

Quò lapsus? quid feci? quod mihi munus omissum est?

Nunc uerò, sicut fabulæ narrant, Lamiam domi quidem canere cæcam, oculos habentem in uasculo quodam repositos, uerum ubi prodit foras reponere, ac tum oculatam esse, ita quisq; nostrûm foris & in rebus aliorum ob maleuolentiam, sibi curiositatem uelut oculum imponit. In nostris autem ipsorum erratis ac malis frequenter labimur præ ignorantia, ad hæc nec oculos habẽtes, nec lucem. Quapropter homo curiosus, hostibus utilior est quàm sibi. Siquidem illorum mala coarguit, profertq;, commonstrans illis quid sit cauendum, quidúe corrigendum. Porrò pleraq; quæ domi geruntur, non animaduertit, uidelicet attonitus studio negociorum alienorum.

Odyss. λ. Proinde Vlysses ne cum matre quidem prius colloqui uoluit, quàm ex uate percontatus esset ea, quorum gratia descenderat ad inferos. Ea quũ audisset, tum demum & ad matrem sese uertit, & alias mulieres percontatus est, quæ nam esset Tyro, & quæ formosa Chloris, & quam ob rem mortua sit Epicasta:

Dum tristem laquei nodum trabe nectit ab alta,

Nos

A Nos uerò mirè securi ignariq; eorum quæ ad nosipsos pertinent, aliorum genus inquirimus, uidelicet quòd auus uicini fuerit Syrus, auia uerò Thræssa. Ille uerò debet talenta tria, nec usuram persoluit. Quin & huiusmodi disquirimus, unde illius uxor redijt domum, quid hic & ille soli in angulo collocuti sunt. At Socrates obambulabat ambigens, quid Pythagoras dictis suis persuadere uoluerit, quid Aristippus in Olympijs cum Ischomacho congressus interrogarit, cur Socrates disputans sic afficiat adolescentes, curq; qui uel pusilla quædam dictorum illius semina & exempla cepisset, sic fuerit commotus, ut corpore concideret, fieretq; modis omnibus pallidus & gracilis, donec nauigasset Athenas sitibundus & incensus, hausissetq; de fonte, simulq; & uirũ & huius sermones ac philosophiam didicisset, cuius hæc erat summa: Vt quisque norit sua ipsius mala, quo uidelicet ab his liberetur. Atqui nonnulli propriam uitam uelut inamœnissimum spectaculũ non sustinent intueri, neq; rationem ueluti lucem ad sese reflectere, ac circunducere. Verum animus omni genere malorum scatens, horrens ac metuẽs quæ sunt intus, exilit foras, uagaturq; circa aliena, nutriens ac saginans animi uitium. Etenim quemadmodũ gallina in ædibus frequenter, quum cibus sit appositus, subit angulum, ibiq; scalpens terram,

Sicubi, ut in fimo, uel granum appareat unum:

Itidem qui curiositatis uitio laborant, prætermissis interim sermonibus institutis, ac narrationibus, alijsq; quæ nullus uetat percõtari, nec quisquam molestè fert, si quis interroget, occulta secretaq; mala totius domus efferunt. Atqui scitũ est illud, quod Aegyptius respondit interroganti, quid ferret obuelatum: Ideo, inquit, obuelatum est. Tu uerò cur curiosè uestigas quod occultatũ est? Si nihil esset mali, non fuisset occultatum. Et sanè in alienas ædes non est mos ingredi quenquã, nisi prius pulsarit fores: quanquam nunc adhibentur ianitores, olim mallei circuliue pensiles, illisi foribus, efficiebant ut sentiretur ingredi uolens, ne matremfamiliâs alienus in opere deprehenderet, aut uirginem, aut uapulantem famulum, aut clamantes ancillas.

B Curiosus autem ad hæc ipsa clàm subit, pudicæ domus, rectèq; constitutæ, nequaq; libenter spectator futurus, etiamsi quis uocet. Ea uerò quorum causa clauis, repagulum, ac uestibulum adhibentur, retegit & effert in uulgus. Atqui uentorũ hi nobis sunt molestissimi, sicut ait Ariston, qui nobis reuellunt pallia. Curiosus autẽ non pallia uicinorum, neq; tunicas, sed parietes detegit, fores reserat, & ad teneram usq; uirginem, non aliter quàm uentus penetrat irrepitq; per omnia, bacchanalia, choreas, ac pannychidas, quæ noctu celebrantur Dianæ, perscrutans & exquirens quod calumnietur. Ad hæc quemadmodum Cleonis, quem taxat uetus comœdia,

In Clopidis mens erat, in Aetolis manus: Sic hominis curiosi mens simul est in ædibus diuitum, in casis pauperum, in aulis regum, in thalamis nuper nuptarum, scrutans omnia omnium negocia, tum hospitum, tum præsidum: atq; id quidẽ haud citra periculum, sed perinde ac si quis gustet aconitum curiositatis uitio, scire cupiens quale sit, priusquam sentiat tollitur è medio, sic qui potentiorum inquirũt mala, prius absumunt seipsos quàm intelligant. Etenim qui solis radios, largos sanè atque omnibus diffusos intueri nolunt, sed ipsum solis orbem impudẽter obtuentur, ac lucem in semet auerti cogunt audaces, excæcantur. Itaq; scitè Philippides comœdiarum scriptor, quũ rex Lysimachus ipsi dixisset: Quid è meis rebus tibi impartiam? Quiduis, inquit, ô rex, modò ne quid arcanorum. Etenim quæ regum sunt, iucundissima pulcherrimaq; foris expetunt, conuiuia, diuitiæ, solennes conuentus, munificẽtiæ. Verum si quid arcanum est, ne adeas, néue moueas. Non cælatur regis gaudium, quũ res sunt prosperæ, neq; risus ludentis, neq; quum apparat aliquem humanitate seu beneficio prosequi. Quod occultatur formidabile est, triste, inamœnum, inaccessum, suppuratæ cuiusdam iracundiæ, thesaurus, aut ultionis profunda in animo uersatio, aut zelotypia in uxorem, aut suspicio quæpiam in filium, aut diffidẽtia

C erga amicum. Fuge nigram istam & cōdensantem se nubem. Senties tonare ac fulgurare simulatq; eruperit, quod nunc latet. Quænam igitur fugiendi ratio? Si contrahas & astringas, ut dixi, curiositatem, potissimum autem si mentē ucrteris ad ea quæ magis prosunt iuuantq;. Curiose perquire quæ sunt in cœlo, quæ in terra, quæ in aëre, quæ in mari. Vtrum paruarum rerum contemplatione delectaris, an magnarum? Si magnarū, circa solem curiosus esto, ubi occidat, & unde exoriatur. Quære cur luna uelut homo subinde mutetur, ubi tantum luminis assumpserit, unde rursus quod amisit, reparauit.

Vbi iam uideri desijt, qui fiat, ut
Primum noua ac uultu decora prodeat,
Sensim usq; ad orbis aucta plenitudinem:
Rursum ubi decorem enituit ad summum, statim
Senescat imminuta, donec nulla sit.

Atq; hæc quidem sunt arcana naturæ, nec indignatur ea deprehendentibus. At magna contemnis. Curiosus igitur esto circa minora, qui fiat ut in his quæ terra produ cit, alia perpetuò floreant & uireant, omniq; tempore uernent, opes suas ostentantia, alia rursus nunc quidem sint illis similia, nunc rursus uelut homo negligēs rei familiaris, qui semel omnes facultates profudit, nuda mendicaq; relinquantur. Deinde quamobrē alia quidē fructus ædant proceros, alia angulosos, alia tortuosos aut rotundos. Fortassis eam ob causam non es harū rerū curiosus, quòd in his nihil insit mali. Quòd si omnino necesse est curiositatem in malis, quemadmodum serpentem in letiferis syluis semper ali uersariq;, ducamus illam ad historias, atque illinc nobis congeramus copiam minimè malignam, abundantiamq; malorū. Hic enim insunt ruinæ uirorum, profusiones facultatum, corruptiones uxorum, incursiones famulo D rum, calumniæ amicorum, apparatus ueneficiorum, inuidiæ, zelotypiæ, naufragia familiarum, eiectiones principū. Hisce temet expleto, his te oblectato, nemini molestiam aut dolorem allaturus eorum, quibus cum uiuis. Verum ut uidetur, curiositas non gaudet perantiquis & obsoletis malis, sed calidis ac recentibus, nouasq; tragœdias libenter spectat. Cum comicis autem & argumentis hilarioribus nō admodum gaudet habere commercium. Proinde si quis de coniugio quopiam loquatur, aut de sacrificio, aut de deductione, indiligēter & oscitāter audit curiosus, aitq; sibi pleraq; iam antè audita esse, iubetq; narrantē cōferre sermonē in pauca, aut prætercurrere. Quòd si quis assidens referre cœperit uitiatam uirginem, aut adulteratam uxorem, aut institutam litem, aut dissidium fratrum, hic neq; dormitat, neque causatur deesse ocium,

Quin alias quærit uoces, atq; admouet aures.

Atq; illud, heu ut magis in aures fertur mortaliū malum, quàm felicitas, uerè dictū est de curiosis. Quemadmodū enim cucurbitulæ, quod in carne deterrimū est ad se trahunt, sic curiosorum aures deterrimos quosq; sermones attrahunt, &, ut melius dicam, sicuti ciuitates habent portas quasdā nefastas sinistriq; ominis, per quas educunt supplicio capitis destinatos, sordesq; ac purgamenta eijciunt, nihil autem purum aut sacrum per eas uel ingreditur, uel egreditur, ita per curiosorum aures nihil probum aut uenustum transit, sed sermones de cædibus aditum inueniunt, atq; ibi uersantur, impuras & impias fabulas secum deferentes.

Semper canens in ædibus manet meis
Ploratus.

Hæc est curiosis musa ac siren unica, neq; quicquam est istis audire iucundius. Siquidem curiositas est libido audiendi secreta retrusaq;. Nullus autem occulit, si quid habet boni. Quandoquidē hic simulantur adesse bona etiā quæ non adsunt. Proinde curiosus, qui appetit cognoscere mala, obnoxius est morbo, gaudendi de malis aliorum, liuoris & inuidiæ fratri. Nam inuidia dolor est de bonis alienis.

A alienis. Cæterum epichærecacia, uoluptas est ex alienis malis concepta. Cæterum utrunque nascitur ex affectu immani ferinoque malicia. Adeò uerò molestum est unicuique, si quis ipsius mala retegat, ut multi moriantur citius, quàm ut medicis aliquid secretorum morborum uelint ostendere. Age si Herophilus aut Erasistratus, aut Aesculapius, quum esset homo, tenens remedia & instrumenta iuxta domū astans, percontatus fuisset, num quis haberet fistulam iuxta posticum, aut num uxor cancrum in membro pudendo (quanquam huius artis curiositas salutifera est) attamen nemo, ni fallor, non abegisset percontatorem, qui non expectata necessitate inuocatus uenisset ad aliena mala cognoscenda. Atqui curiosi hæc eadem, atque his etiam peiora disquirunt, idque non ut sanent, sed tantū ut retegant, unde non iniuria habentur inuisi. Nam & telonis indignamur grauiterque ferimus, non quum decerpunt aliquid ex his quæ palàm importantur, sed quoties inquirentes quæ sunt occulta, in alienis uasis ac sarcinis uersantur. Et tamen illis hoc permittit lex, & damno afficiuntur, ni fecerint. Contrà curiosi perdunt ac projiciunt sua ipsorum negocia, dum intenti sunt alienis. Neque frequenter eunt rus, eò quòd non ferant quietem ac silentium agrorum. Quòd si quando sese post longum tempus eò contulerint, uicinorū uineas intuentur potius quàm suas, percontanturque quot boues uicino perierint, aut quantum uini illi acuerit, citòque recurrunt in urbem his expleti. Itaque qui uerus est agricola, nec eū sermonē libenter recipit, qui sua sponte uenit ex urbe. Dicit enim: Itàne mihi fodiens dicet, quibus conditionibus compositæ lites sint? Nam nunc harum rerum curiosus obambulat scelerosus iste. Cæterum curiosi fugiunt rusticationem, uti rem quampiam inanem, frigidam, neque quicquam habentem tragœdiæ, ad tribunalia, fora & portus se recipiunt. Nihil ne noui? Nam manè non eras in foro. Quid igitur, num tribus horis existimas immutatam esse ciuitatē? Et tamen si quis habeat tale quippiā quod narret, descendit ex equo, dataque dextera, & exosculatus

B hominem, consistit auscultans. Quòd si quis forte obuius dicat, nihil esse noui, tanquam offensus, quid ais? inquit: Non fuisti in foro? Non præteristi stationem, nec incidisti in eos qui uenerunt ex Italia? Itaque laudanda Locrensium lex, quæ si quis peregre reuersus rogasset, nunquid noui, eū mulcta afficiebat. Quemadmodū enim coqui optant uberem pecudum prouentum, piscatores piscium: sic curiosi optant annonam malorum, ac negociorum multitudinem, nouitatesque, & rerum mutationes, quo semper habeant quod uenentur mactentque. Quin & Thuriensium legibus rectè cautum est, quæ uetant in comœdijs taxari ciues, præterquam adulteros & curiosos. Siquidē uidetur & adulterium esse curiositas alienæ uoluptatis, inquisitioque ac perscrutatio rerum, quæ sic asseruantur, ut plerosque lateant. Ipsa uerò curiositas, paralysis est ac tabes, renudatioque rerum non efferendarum. Itaque ferè fit, ut multa cognoscendi studium, comitetur garrulitatis uitium. Quapropter & Pythagoras solitus est iuuenibus indicere silentium quinquenne, quod ille uocabat echemythiam, à continendo sermone. Cæterum fieri non potest, ut curiositatem non comitetur maledicentia. Etenim quæ libenter audiunt, ea libenter effutiunt, & quę ab alijs studiosè colligunt, apud alios cum uoluptate efferunt. Itaque morbus hic præter alia mala adfert & illud, quòd impedimento est, quo minus assequantur quod concupiscunt. Etenim omnes illos obseruant cælantque, neque libenter aut faciunt quicquam uidente curioso, neque dicunt audiente. Verum & consilium differūt, & negociorum considerationes in aliud reijciunt tempus, donec è medio se tollat homo talis. Quòd si forte subitò superuenerit curiosus, dum quippiam arcani sermonis habetur, aut rei seriæ geritur, non aliter quàm fele prætercurrente solent pisce, ita tollunt è medio quod erat præ manibus, & abscondūt, adeò ut plerunque quæ cæteris audire spectareque licet, his solis nec audire nec spectare detur. Quamobrē prorsus omnī fide caret homo curiosus: famulis enim & hospitibus citius credimus epistolas, aut

Nn

C literas, aut sigilla, quàm amicis aut familiaribus curiosis. At Bellerophontes ille ne aduersus ipsum quidem scriptas literas quum portaret, tesignauit, sed abstinuit manum ab epistola regis, quemadmodum abstinuerat ab eiusdem uxore, nimirũ eadem animi temperantia. Siquidẽ intemperantiæ est curiosum esse, non aliter quàm adulterum esse: adiuncta est autem curiositatis morbo, grauis stultitia ac dementia. Nam præteritis quæ plurimæ sunt, communibus ac publicis mulieribus, ad conclusam ac sumptuosam ferri, frequenter ut accidit, deformem, insignis cuiusdam insaniæ, dementiæq́ est. Atqui idem faciunt curiosi, præteritis multis ac pulchris spectaculis, prælectionibus, studijs ac disputationibus, alienas perfodiunt epistolas, aures admouent uicinorum parietibus, ac susurros miscent cum famulis & uxorculis, nec id ferè citra periculum, certè semper cum infamia. Proinde conducibile fuerit curiosis ad morbi depulsionem, si quammaximè fieri potest, recordentur, quæ antè compererunt. Etenim si, quemadmodum Simonides dixit, se quũ ex interuallo temporis aperiret scrinia: alterum quidem quod mercedibus erat dicatum, inuenire plenum, alterum quod gratijs erat sacrum, uacuum: ita si quis ex interuallo curiositatis penum aperiat inspiciatq́ multis inutilibus, superuacaneis, & inamœnis rebus plenum, fortassis ipsum rei facies offendet, quum apparuerit modis omnibus inamabilis ac nugatoria. Nunc age, si quis aggressus ueterum libros, ex his pessima quæq́ decerpat, ac librum habeat hinc compositum, uelut ex Homericis uersibus, qui acephali dicuntur, aut ex tragicis solœcismis, aut ex his quæ Archilochus aduersus mulieres indecenter & intemperanter dixit, seipsum interim traducens, an non is uideatur tragicis dignus imprecationibus,

Malè pereas, mortalium excerpens mala?

Quin & absque tragicis imprecationibus, indecora est & inutilis collectio, repositioq́

D peccatorum alienorum. Qualis erat illa ciuitas, quam Philippus ex pessimis quibusq́ ac deploratissimis conditam ex re uocauit πονηρόπολιν. Itaq́ curiosi dum undique colligunt congeruntq́, non uersuum aut poëmatum, sed alienæ uitæ lapsus, errata, ac solœcismos, inuenustissimum & iniucundissimum malorum grammatophylacion circumferunt, suam ipsorum memoriam. Quemadmodum igitur Romæ quidam picturas ac statuas, ac per Iouem etiam puerorum uenalium ac mulierum formas, pro nihilo ducentes, obuersantur circa forum in quo uenundantur portenta, inspicientes perquirentesq́ mutilos tibijs, felium instar habentes cubitos, aut quibus sunt tres oculi, aut qui capitis forma passerem repræsentant, aut si qua alia species commixta, aut si quod portentum abortiuum. Cæterum si quis assidue perducat illos ad huiusmodi spectacula, cito res ipsa satietatem ac nauseam pariet. Ita qui curiosi sunt circa lapsus alienæ uitæ, circa probra generis, circa turbas ac peccata, quæ inciderunt in ædibus alienis, primum omnium recognoscant semetipsos, meminerintq́ quod ex alienorum malorum obseruatione nullam neq́ gratiam, neque utilitatem retulerint. Igitur ad huiusmodi morbi depulsionem plurimum profuerit, si consuescamus exercere nosmetipsos initio è longinquo facto, atque hoc pacto discamus in hoc affectu temperate nobis. Quoniam enim ex assuetudine natum est incrementum morbi, paulatim in peius proficientis, eodem modo sumus pariter & de exercitatione temperantiæ disputaturi. Proinde sumamus initium ab his quæ & celerrimè fieri possunt, & maximè uulgaria sunt. Quantulum enim negocij est, per uias sepulchrorum inscriptiones non legere? aut quid habet difficultatis, inter deambulandum literas parietibus inscriptas, oculis præterire, tacitè nos ipsos commonentes, in illis nihil esse scriptum, quod utilitatem aut oblectationem adferat, sed meminit ille illius in bonum, & amicorum optimus hic est quispiam, multaq́ his similia illic uisuntur, plena nugamentorum? Quæ uidentur quidem nihil officere, quum leguntur, lædunt tamen clanculum, eò quòd gignunt in

nobis

A nobis studium disquirendi, quæ nihil attinent. Et quemadmodum uenatores non sinunt canes aberrare, & quemlibet odorē persequi, sed loris retrahunt reuocantque, olfactum illorum seruantes purum & integrum officio peculiari, ut acrius inhæreat uestigijs,

Naribus inquirens uestigia summa ferarum.

Sic oportet & curiositatem, ad quiduis spectandum audiendum'ue excurrentem atque oberrantē, cohibere ac retrahere, quo seruetur ad utilia. Etenim sicuti leones & aquilæ dum ambulant, ungues uertūt introrsum, ne aciem illorum & cuspidem deterant, sic existimantes curiositatem ad multarum cognitionem aciem quandam & acumen habere, ne consumamus illud, neque hebetemus in rebus deterrimis. Secundo uerò loco consuescamus, si quando prætérimus fores alienas, non introspicere, neque in ea quæ sunt intus oculis irrumpamus, curiositate manus utentes uice, sed illud Xenocratis in promptu sit, qui negauit quicquam referre, utrum pedes an oculos inferas in ædes alienas. Neque enim iustum, neque honestum, ac ne iucundum quidem spectaculum est,

Hospes uidere, turpe si quid intus est.

Nam ea quæ uidentur in ædibus fermè sunt huiusmodi, uascula humi iacentia, aut ancillæ sedentes, nihil uerò serium, nihil iucundum. Cæterum turpe est ad hæc obiter diuertere mentis oculos, huc intendere aciem ingenij, hisque assuescere malum est. Diogenes quidem quum spectaret Dioxippum Olympionicen, curru inuehi, nec ualentem interim oculos auertere à formosa muliercula, quæ spectabat pompam, sed respectantem, ac circuntorquentem ad illam oculos: uidete, inquit, athletam à puellula collo obtorto uinci. Curiosos autem uideas pariter ad quoduis spectaculum flectere ceruicem ac circumagi, posteaquam eos ceperit assuetudo curáque

B oculos per omnia circunducendi. Oportet autem, ut arbitror, sensum nequaquam foris deuagari, ueluti famulam absque custode: uerum quum ab animo dimittitur ad negocia, in illis uersari, celeriterque renunciare quod mandatum est. Deinde rursus decenter intus apud rationem uersari, illique attendere. Nunc autem accidit illud quod ait Sophocles:

Deinde uerò uiri non tenentis habenas
Liberi equi ui rapiunt:

ita sensus destituti recto, quemadmodum diximus, ductu atque exercitatione, ultro excurrunt, ac plerunque secum unà trahunt animum ad quæ non oportuit, tandem dant illum præcipitem. Vnde illud quidem falso iactatum est de Democrito, quòd sponte sibi ademerit oculos, admouens eos speculis igni candentibus, & ab his repercussu accepto, ne quid obturbarent menti, subinde uocantes ad res externas, sed sinerent illam intus seruare domum, uersarique in rebus intelligibilibus, uelut obturatis quæ in uiam spectant fenestris. Illud tamen uerissimum est, quòd raro mouent sensum, qui plerunque mentis agitatione utuntur. Siquidem & musea quammaxime procul ab urbibus collocabant, & noctem uelut amicā intelligentiæ, uocabant euphronen, uidelicet arbitrantes quietem & assiduitatem illam, nullis interpellantibus aliarum rerum curis, multum habere momenti ad inuentionem eorum quæ inquiruntur. Ac ne illud quidē arduum est ac difficile, quoties homines in foro sese uicissim cōuicijs ac maledictis impetūt, non adire: aut si quando multorum concursus fuerit, manere sedentem: quòd si tibi non temperas, surgere atque abire. Nam si teipsum curiosis admiscueris, nullius bonæ rei fructum inde capies. Plurimam uerò capies utilitatem, si curiositatem auertas, uique coherceas, ut consuescat obtemperare rationi. Ab hoc initio proficiens ad acriorem exercitationem, rectè feceris, si theatrum, in quo quid iucundi recitatur, prætereas, sique amicos ad saltationis aut comœdiæ spectaculum, secum abducere conantes repellas, aut si clamore in stadio circóue exorto nō aduertas oculos. Quem-

C admodum enim Socrates monebat, cauendos esse cibos, qui non esurientes inuita rent ad edendum, similiter & potum, qui non sitientes ad bibendum: itidem oportet & nos, omnia spectacula, omnesq; recitationes cauere fugereq;, quæ nos ad se cogunt allectantq;, quum illis nihil sit opus. At Cyrus nolebat aspicere Pantheam, uerum quum Araspus diceret, mulieris formam dignam esse quam contempletur: Ob hoc ipsum igitur, inquit, magis abstinendum est ab ea. Etenim si tuum sequutus consilium illam adiero, fortassis ipsa rursus mihi persuaserit, ut ad ipsam commeem, etiam quum nō uacabit, spectemq; & assideam, neglectis interim multis serijs negocijs. Eundem ad modum nec Alexander uenit in conspectum uxoris Darij, quum prædicaretur esse decentissima specie, sed huius matrem conueniens anū, puellam ac formosam uidere non sustinuit. Nos dum in uxorum cubicula clàm immittimus oculos etiam à fenestris pensiles, nihil flagitij nobis uidemur admittere, qui curiositatem nostram patiamur illabi influereq; per omnia. Est igitur & ad iustitiam exercendam utile, nonnunquam & quod iustum est prætermittere, quo consuescas procul abesse à factis iniustis. Similiter & ad pudicitiam conducit nonnunquam à proprijs uxoribus abstinere, ne quando commouearis in alienas. Hanc denique consuetudinem adducens curiositati, tenta nonnunquā & eorum quæ ad te pertinent nonnulla dissimulare, nec in aures admittere; & si quis uoluerit aliquid earum rerum quæ domi tuæ gestæ sunt renunciare, differas, uerbaq; quæ de te dicta uidentur, repellas ab auribus. Siquidem Oedipodem curiositas maximis inuoluit malis. Etenim quum de seipso perquireret, quasi non esset Corinthius sed hospes, obuium habuit Laium, quo perempto, propriaq; matre in matrimonium ducta, dotisq; nomine regnum adeptus, quum iam uideretur beatus, rursum inquisiuit de seipso, idq; quum non permitteret uxor, uehementius etiam redarguebat senem conscium, nihil nō admouens, quo cogi posset ad prodendum arcanū. Tandem quum
D rei suspicio iam illum torqueret, & senex exclamasset:

Heu me eloquendi iam premit necessitas,

nihilo secius tamen curiositatis uitio deuinctus ac discruciatus, respondit:

Ac me audiendi, audire oportet attamen.

Vsqueadeo dulcis quædā est amaritudo, nec cohiberi potest curiositatis titillatio, uelut ulcus semetipsum cruentans dum fugitur. Cæterum qui sit hoc morbo liberatus, naturaq; placidus, neq; gnarus ullius mali, dicturus est:

O diua quàm sapis malorum obliuio.

Quapropter & aduersus hæc est consuetudo ducenda, ne redditam epistolam mox ac protinus soluamus, quemadmodum faciunt plerìq;, qui si manus sint tardiores, dentibus epistolæ uincula dilacerāt. Tum sicubi ueniat nuncius, ne accurramus, neq; surgamus loco, si quis amicus dixerit, habeo nonnihil nouæ rei quod tibi dicā: Imò potius si quid habes quod utilitatem ac fructum adferat. Quū ego quondam Romæ dissererem, Rusticus ille quem post occidit Domitianus, gloriæ illius inuidens, me loquentem audiebat, atq; interim satelles accedens, Cæsaris epistolam illi reddidit. Atque orto silentio, meq; sermonem interrumpente, quo posset epistolam legere, noluit, nec prius resignauit, quàm ego finissem orationem, ac dimisissem auditorium. Qua quidem in re omnes uiri grauitatem admirati sunt. Verum ubi iam quis quibuscunque potest modis alens curiositatis morbum ualidum ac uiolentum reddiderit, non iam facile est eam cohibere, propterea quòd ob assuetudinem fertur rapiturq; ad ea quæ uetita sunt. Verum hi resignant epistolas, secretis amicorū concilijs semet ingerūt, sacrorum spectatores fiunt, quæ uidere fas non est, loca inaccessa calcant, facta dictaq; regum scrutantur. Et tamē tyrannos, quos necesse est omnia cognoscere, inuisissimos reddit hominum genus, quos aures ac delatores appellant. Primus itaq; Darius minor, quosdā habebat auscultatores, quos ὠτακουστὰς uocant,

A uocant, sibijpsi diffidens, nullosque nō suspectos habens ac metuens. Dionysij uerò, delatores huiusmodi Syracusanis admiscuerunt. Vnde nouatis rebus hos primum apprehensos Syracusani expulerunt. Etenim delatorum genus ex curiosorū gente familiaque est. Ac sycophantæ quidē inquirunt, si quid quis mali uel decreuit uel fecit. Curiosi uerò etiam calamitates uicinorum, quæ præter animi decretum accidunt, exquirunt atque in uulgus efferunt. Dicitur autem & Aliterij cognomen ex curiositatis uitio primū esse natum. Quū enim, ut est uerisimile, ualida fames esset apud Athenienses, nec hi quibus erat frumentum proferrent in medium, sed clàm noctuque domi molerent, isti obambulantes obseruabant molarum strepitum, unde cognomen inditum Aliterijs. Simili de causa narrant Sycophantarum cognomen ortum. Quum enim lege uetitum esset, ne quis exportaret ficos, qui prodebant ac deferebant exportantes, Sycophantæ dicti sunt. Proinde nec illud fuerit inutile curiosis, quo pudeat ipsos sui, si cogitēt sese simili cognatoque studio teneri, quo tenentur hi, qui maximè sunt inuisi molestique cunctis. *Aliterij.* *Sycophantæ.*

F I N I S.

[redacted] BERNAR-

DO MAVRO [redacted] S.

B Lu[redacted]uiualem quæstiunculam [redacted]icras aliquot Pytha[redacted], ceu προγλύφα int[redacted], Latio utcunque uindica[redacted] αὐτοσχέδιον [redacted]uo alijs, quæ frequ[redacted]ubus habeo, præludere [redacted]bi Bernarde eleg[redacted]care uisum est, & illi[redacted]ro exerceris, declama[redacted]generi, siue Græc[redacted]tinè uoles, & obeu[redacted]scentiæ tuæ necessaria[redacted]σιν. Quid enim [redacted] oportet, quàm τὸ τοῖς ἀγαθοῖς [redacted]ωσμιλεῖν, ut Platonis [redacted]is, hoc est, ne qua [redacted]undinum trahere consuetudine. Mih[redacted]ihil est ualidius ad finge[redacted]es, ad formandam [redacted], honesto bonorum commercio. [redacted], quos ad Dionysium [redacted]os Theognidis scripsit [redacted], omni uulgatos, ut inquit, Græciæ,

ἐσθ[redacted]ἐσθλὰ μαθήσεαι. ἢν δὲ κακοῖσι
Συμμιγῇς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον.

EX OCTAVO CONVIVALIVM QVAESTIONVM LIBRO PLVTARCHI CHAERONENSIS, DE NOTA PYTHAGORICA, QVA HOSPITEM HIRVNDINEM RECIPI NOLEBANT,

[redacted]

SYLLA Carthaginensis, aliquanto pòst tempore quū Romam uenirē, liberaliter me salutatorijs (ut uocant) epulis excepit. Quibus amicos cum plerosque alios, tum maximè Leucium quendā Tyrrhenum Moderati Pythagorici discipulū accerserat. Is quū forte fortuna Philinum nostrum animatis agnosset abstinere, quod pro ordinis studio conijcere licet, in Pythagoræ mentionem prorupit. Inter cætera Locrensem illum, iuxta uulgi opinionem, esse negauit, Thyrrhenis

C adseruit,apud hos enatũ,alitum,eruditũq; indicio symbola esse, qualia fermè sunt. A

Quum lecto exurrexeris, stragula turbato.
Ollæ uestigium in cinere,confundito.
Sarum ne transilito.
Hirundinem in contubernio ne habeto.
Adunca unguibus domi ne nutrito.

Isthæc,ait, quũ Pythagorici passim & scribant,& doceāt,soli tamen re ipsa Tyrrheni obseruant,assiduo iam olim ac iugi sancita studio. Hisce ab Leucio dictis, in primis quod de hirundine uberius disputarat uidebatur absurdum, auiculam innoxiam,dein & humanæ societatis non expertem, cum eximijs illis sæuitia,sanguinisq; libidine, animantibus quibus adunci sunt ungues,conferri. Neq; enim rectè Leucio probabantur,qui scitum hoc symbolũ aliò referebant, in consuetudinem uidelicet uitilitigatoris cuiuspiam,criminibus infestiuo murmure conuictorem exagitantis. Is enim uel picis,uel perdicibus,uel gallis cōmodius notari poterat,auibus multò maximè garrulis, quando & hirundini cum hoc garriendi stridendiq; perpetuo morbo nihil est commune. Tum Sylla Carthaginensis, id esse commenti,ablegari ab domo familiariq; conuictu hirundinē prodigij causa, quod uitæ sanguiniq; cognato ferale habent. Terei familiam ferunt partim fuga sibi consuluisse, partim horrenda quædam & nefaria passam,iam nunc quoq; Daulidũ nomine celebrari. Gorgias sophista contrà eminus ad se properantem contuitus hirundinē: Nec admodum,ait,hæc quoq; bella [redacted] ægiæ cõmune,quam eidem obnoxiam tragœdiæ domo non reijciunt? ..., inquam ego,& hæc ad rem faciebant Sylla,uerum qua ratione quæ aduncis sunt unguibus non admittantur, primum specta, dein ut eadem habeatur ominosa hirundo. Carnem depasci solet,ueraturq; sacras illas Musis canoras cicadas. Humi uolitās oberrat, exiguas captat bestiolas,autore Aristotele. Insuper unà nobiscum uersari solita, immu-
D nis nostro tecto utitur,neq; quicquam parit commodi, quum contrà ciconia, neq; tegulis tuta nostris, neque uspiam aut facultatibus,aut studio adiuta,officio tamen sese,ceu mercede communis impensæ in terram collato,redimat. Nam quæ uitæ hominum aduersa animantia insidiantur,serpentes,bufones,absumit enecatq;. Hirundo uerò nostra tantisper abusa ope,pullo ædito ac educto,auolat ingrata,deinde & in recessus quosdam desertos,ignorabilis. Iam quod grauissimum uidetur, animantium duo sunt omnium,quæ nostro utuntur hospitio, musca & hirundo,quæ nulla queunt arte cicurari, neq; ullo nobiscum officio aut ductu communicant. Musca ne molesti quicquā patiatur,prehensari horret. Hirundo suopte ingenio exosa hominem,adeò diffidit,ut & mansuefieri non possit, & nihil non suspectum pauitet. Quæ,siquidem non adcurate nimium, nec quasi ad regulā dispensa uolo,sed feriendi referendiq; studio in medium collata: certemus enim mutuis licet sententijs: opinor qui cauet, hirundinem,insidum, leuem,ac ingratum conuictorem, nō quemuis pro tempore occursantē, mensæ, tecti,ac reliqui domestici cōmodi gratia subrepetentem, familiari consuetudine dignabitur. Hæc quum dixissem, sat mihi uerborum uidebar fecisse. Na[redacted]moralibus argumentis expedieram audacius. Interpell[redacted]bando significari, ne quam pristinæ iræ indicem notam in animis nostris relinquamus,quin quum efferbuit, omnia continuò pacanda abolendaq; iniuriæ monimenta. Iam in confundendis stratis nihil esse secreti quibusdā uidebatur, sed pudorem tamen & thalami reuerentiam indicari differebatur. Ab amico non auferendũ onus,quid aliud,quàm adiutare laborantem,nihil ocio,nihil inertiæ dandum? Leucius interim quũ hæc disceptantur,neq; cōmendans,neq; reprehendens quicquam,agit silentium, &c.

ἄτυσος legi, non uano ductus argumēto.

& de

Vanq
licere
mißita
uirtuti
cum mu
aut certè longo etiam inte
ceßitudo, qua me iampride
nitate es complexus, dignu
nesteter fauoribus, ac spe p
intelligam quod uulgus ho
uereor ne ad hoc quoq; hal
que est, si fugere uelim rem
rò non diuina præconia ex
numeris omni ex parte perfe
enim commodius dixero gr
exigere uotis, qui sedulus est u
bus uiuacior, nunquam sit inte
cepti perpetu , ho
patroni mei amicißimi, scriptori
tate donare tuæ R. P. a [redacted] greßus sum, utinam tam felici successu, quam
rem gerendi conatu. [redacted] istola didicerim, te illius autoris im [redacted] tis animũ obiectare.
Quippe qui non aliter q [redacted] lauticijs plurimis, ac epulis multis [redacted] , non modò deli
B cato, sed etiam auidißimo [redacted] satis. Mirum autem quàm mihi arri [redacted] oc ab Erasmo no-
stro non dißides. Nam [redacted] pieus nunquam satis pro meritis [redacted] in lucubrationem
meam de Musica incidiss [redacted] lutarchi monimẽtis alicubi adiutum sub [redacted] indicaret, neq; ego
maximopere tum repugn [redacted] tè, inquit, agis Luscini, qui hunc autor [redacted] iliarem. Est enim
tanti apud me momenti, ut [redacted] sui studioso eruditionem minimè uulgar [redacted] edam. Sunt au
tem hæc quibus admolitu [redacted] tum, non usqueadeo tum à pontificali dig [redacted] dole etiam tuæ
R. P. ut ne dicam à nostr [redacted] gione, multum abhorrentia. Quid enim [redacted] cognitu est, quàm
uirtuti strenue nauaturo [redacted] o pacto deesse non debeant optima quæ [redacted] endi quò tendit in-
stituta? Deinde quando [redacted] ns iam est felicitas, & nemo non exe [redacted] m, ut nil aliud ac-
cedat, ex sola improbitat [redacted] ari: Philosophiam deniq;, rerum hum [redacted] atricẽ, ut nusquã
non præsto esse gerendis [redacted] es, nec ita liberali quoq; conuiuio illa [redacted] esse. Hæc summa
est præsentium Plutarchi [redacted] um, succinctarum plane, si quis uerba [redacted] rum si uim metia
ris & energiam, iustis uo [redacted] omperies cumulatiores. Quo magis mi [redacted] lißime princeps,
quis malus genius hanc o [redacted] entibus humanis inuexerit, ut in huiusm [redacted] literarum moni
mẽta, uentres quidam & [redacted] alè feriatæ causam reijciant nocentißim [redacted] rum pestis, qua
non usu uenit, id quod ijs [redacted] cecinit poëta:

Linquebant dulces a [redacted] trahebant

Corpora. Sed [redacted] in pristinum relabantur chaos, iam prop [redacted] iculum est. Nisi
enim mature prospiciam [redacted] illud nõ iamiam futurũ sit, sublata eccle [redacted] rchia & legibus,
ego haudquaquã uideo. [redacted] ræcorum decretis quo pacto utrũq; p [redacted] metro, in procliui
est indicare. Homerus in [redacted] cerum Achiuorum conuentu, multorũ [redacted] n damnat, monar-
chiam asserit, Vlysse ita [redacted] e:

οὐ μέν πως [redacted] σομεν ἐνθάδ᾽ ἀχαιοί.

οὐκ ἀγαθὸν πολυ [redacted] κοίρανος ἔσω,

δέξιτως ἔφη. πόλι-
καὶ πόλιν μὲν οὖν τῶν
dito pari iuncta eloquẽ
,ad eum modum quo nu
us uelle debebitis. Pecu-
ſe. Atq; iſthuc cum aliâs,
tis Canonicis præſides:
uam quandam comitatẽ.
nnia confluxiſſe. Deniq;
i uenia, ſi laudatiſſimũ μου
n, & Gratijs quoq; ipſis hu
ta indies gliſcentem, ut tua
um fiat uirtutis & eruditio-
& Canonicis uenerabili-
ine comprecetur. Iis ſaltem
horn, utriq; Stanlero, Lu-
um mihi exciderunt nomina.

PLVTARCHI CHAERONEI DE EO QVOD DOCENDA SIT VIRTVS, LIB.

Ottomaro Luſcinio interprete.

D[illegible] uirtute cõſultamus & ambigimus, num docendus ſit quiſpiam ut rectè ſapiat, iuſtè agat, ac bene uiuat. M[illegible]ramur deinde ſi rhetori b[illegible]detur negocij, aut magiſtratui, ędi[illegible]atoribus, uel agricolis, [illegible]; id genus alijs, quòd uiri boni nom[illegible] duntaxt obtinẽt Hip[illegible]centauri, Gigantes & Cyclopes, in quibus tamen nihil incul[illegible]ut innocuum, ſi res geſtas excu[illegible]s, quod ad uirtutem attineat, neq; mores [illegible]s affectibus liberos & incorrupt[illegible] inuenias. Atq; ut donemus naturam ſu[illegible] in illis honeſti quippiam decoriq; producere, id tamen rebus longè diſſi[illegible]s & alienis, ceu fructus quidã ſyluæ [illegible]ultæ agreſtiq; implicitus, flocceſcit [illegible]planeq; obſcuratur. Canere proinde [illegible]cũt homines, ſaltare, literas, agricul[illegible]uo inſidere, calceari, ueſtiri, pocula miniſtrare, & coquere. At quæ, malu[illegible]ia eſt, ô mortales, quũ hæc omnia præter diſciplinam non liceat commode agere, ut uos probè homines uitam inſtituiſſe, nulla diſciplina, nulla adhibita ratione aut arte, ſed fortuito puteris cõtingere? A[illegible] quòd uirtutem quũ diſcendam negamus, prorſus tollimus, quando diſciplina generatio quædã eſt, qua fœtus in animo diſcentis à doctore producitur. Itaq; ſi à di[illegible]cendo mortales cohibeas, & doctrinam omnem ſuſtuleris, uideberis haud dubi[illegible]a extinxiſſe, rebusq; ipſis perpetuum inuexiſſe interitum. Cæterũ ut autor eſt [illegible], ob pedis ad lyram imparilitatẽ, dum malè congruit cum modulatione ſaltati[illegible] neq; frater unquã cum fratre pugnam capeſſit, aut amicus diſſidet amico, urbes [illegible]er ſe hoſtiliter decertant, ut extrema quæq; & facere & pati cogantur. De a[illegible]s item ratione nemo dicere

A dicere poterit, aliquando in ciuitate ortam seditionē, num uidelicet Telchinas pe-nanflexè, aut aliter sit legendum. Ad hæc in ædibus forte priuatis inter maritum & uxorē nulla adhuc nata dissensio est super telis, stamen'ne an trama subtegmē ipsum uocetur. Et hæc quidē quū ita se habeant, nemo tamen libro protinus, aut telæ lyræ'ue manū admouet, nisi peritus. Etiamsi nō sit periculū, ne quid inde accidat incommodi: at neminem non pudet haberi ludibrio, cunctisq; ridiculū fieri. Adeò ut Heraclitus inscitiam non absurdè, cælari magis quàm turpiter prodi uoluerit. Atq; idem ille uxorem, domum, remp. aut principatū rectè tractari ab alio quàm perito arbitrabitur? Diogenes igitur puero quodam obsonium comedente, pædagogo illius manum impegit, scitè admodū ei qui non doceret, non illi qui nihil disceret, peccatum imputans. Deniq; cōmunis ille catini usus & calicis, haudquaq; ulli decore contingit, si à puero non fuerit aptè assuetus, ut ne dicam turdos etiam edere, obsonari, ac pedes simul continere: Et nos rem familiarem administrare gnauiter, remp. coniugiū, alimoniam, & principatum, mutuisq; pro dignitate rei cuiusq; respondere officijs, rudibus citra erratum putabimus ac fortuito accidere? Aristippus à quodam interrogatus, an esset ubiq; subridens, ait: Naulum igitur mihi, si nusquā non sum, indubie non perierit. Ad eum sanè modum si nō fiunt mortales disciplina meliores, perijsse impendia dixeris quæ fiunt in pædagogos, à lacte ipso primū pueros in disciplinam accipientibus. Nam ut nutrices manibus corpus effigiant, ita illi mores componendo, in primum uirtutis uestigium collocant. Et Spartanus ille rogatus, quid commodi afferret præceptorum opera: Honesta, inquit, pueris illi faciunt iucunda. Docent proinde, quo pacto incedentes proni incumbant itineri: digito salsamentū uno contingant, piscem geminis: cibum aliter discindant, aliter carnes: pallium corripientes corpori quomodo aptent. Igitur quod dicat aliquis aduersus impetiginem & rediuiuā paratam esse medicinam, laterum autem dolori, febri & insaniæ nihil esse quod medeatur: Hoc perinde est ac si contendas, minutulis rebus & puerilibus instituta quædā, ac proditas esse rationes, certasq; rei gerendæ consilia, cæterum arduis illis atq; perfectis nullam esse moderationem, adeoq; uanam in ijs tractandis exercitationem, tum nihil præter miseriam uideri. Deniq; ut ridiculus habetur qui dicit: Oportet remum impellere eū qui didicit: Ita & is quoq; qui alijs artibus permittit disciplinam, & ea spoliat uirtutem, diuersum sanè nonnihil agens à Scythis: Illi enim, ut testis est Herodotus, seruis eximunt oculos, nempe mancipijs: Verum hic noster seruilibus & ancillantibus disciplinis rationem ceu oculū imponens, uirtuti eam uidet adimere. Iphicrates dux ad Calliā Gabrij filium sciscitantem, quis nam es? num sagittarius, scutifer, eques, aut armiger? Nihil horū, inqt, sed omnibus hisce imperans. Fallor igitur si non desipit, qui iaculari, arma gestare, fundam impellere, & equitē agere, iudicabit ad doctrinā pertinere: Imperiū autem administrare, & ductitare exercitū, ita ut forte cuiquā illa obuenerint, adesse. Adde quòd maiori laborat uecordia, qui prudentia hæc posteriora gerendi finierit, nihilq; tribuit doctrinæ, sine qua tamē perspicuum est, nullum aliarū artium esse incrementum, nullum operæprecium. Postremo obscurum nō esse arbitror, ducem hanc esse rerum omnium, certamq; rationem & ornamentum, quæ ad bonam frugem sui studiosos solet perducere, uel hoc potissimum argumento, quòd nisi quis maiore affectu ministrorum quàm artis præscriptiq; cuiusdam & legis conuiualis teneatur, non deest ne cœnæ quidem sua gratia, si pueros habeat pocillatores, ad assandum, partiendū obsonia, reliquaq; id genus gnauiter obeunda munia exercitatos, arteq; instructos.

Præceptores ad quid cōducant.

B

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI COMMENTARIVS, IN QVO QVAERITVR, NVM improbitas sufficiat ad infelicitatem, Ottomaro Luscinio interprete.

Manent corpus hoc nostrum (ut autor est Euripides, & planè cōprobauit rei euentus) ceu dotis nomine, certa quædā accessio, momentanea minimeq; stabilita bona. Quæ illi instar opum Tantali, non multos cineres, sed mare & rogum quendam regium penetranti, ambusto, anhelo, pauido, marinoq; sudore madēti proposita sunt, Ita tamen ut ijs præ negocio frui non possit. Rectè igitur Sicyonius ille equorum altor sapere uisus est, quòd Achiuorum regi ex equis cursoribus fœminam dono dederit, ne ad celsa Troiæ mœnia illum sequeretur. Quin magis domi suæ manendo sese oblectaret, dum opibus inexhaustis, dulciq; ocio totus incumberet. At nostra hac tempestate, qui strenui ac indolentes habentur, diuerso quodam studio, ne uocati quidem, ipsi sese urgent, & aulæ principis insinuant, militiæ illius ac custodiæ ærumnis scatenti colla submittētes, quo equum aliquem bulamúe, aut aliud huiusmodi quippiam felicitatis assequantur. Illius etiam uxor in luctu iam olim relicta erat, paria Phylace, domoq; semiperfecta, simul post se desertis, dum ipse attritus ac probris affectus, in perniciem adduceretur ab ijs in quos spem omnem collocauerat. Atq; ut maximè aliquis assequatur ea quæ expetit, agitatus tamen & defatigatus fortunæ ludibrio, ad fugam tandem adornatur, illosq; uerè beatos prædicat, qui ignobiles in tuto uitam agunt. Rursus illi hunc suspiciunt, felicem æstimantes, quòd sibi uideant prælatum. Itaq; quis nesciat mortaleis omnes ita improbitate ac malicia inuolutos, ut si desint instrumenta & operarij, abunde magnus artifex infelicitatis sit peruersitas? Iam alij tyranni dum efferato animo studēt quos cruciarint infelices reddere, carnifices in id alunt negocij & tortores, cauteria atq; alia id genus tormenta fabricant. Atqui improbitas nullis machinis, nulloq; apparatu, sed sola præsentia, animum atque adeo totum hominem labefactat ac deijcit, deniq; mœrore, luctu, angore, & pœnitudine prorsus implet. Hoc nimirum argumento, quòd uideas complures dum magno cruciatu conscinduntur, silere tamen: alios tolerasse flagella, plerosque à tyrannis aut heris tortos uocem non emisisse, eò quòd anima ratione occlusa, sonitum non aliter quàm manu quadam compresserit ac detinuerit. Cæterum animo quanq; imperes quietem, aut in luctu iubeas cōticere, non tamen hunc à mœtu miseriæ ullis persuasionibus retrahes, aut certè lenias, ut anxius ex pœnitudine non uociferet, capillos corripiat, ac pulset membra. Ita est improbitas ferro aut igni quocunq; uiolentior. Vrbibus præterea sicubi decretum est impendia facere in templa aut colossos, artificum certamen de sumptu & opera audiunt, tum curatis ex præscripto rationibus, & rei extruendæ figuris, eum deligunt opificem qui minore impensa melius absoluit atq; celerius. Age igitur liceat nobis quoq; ad eum modum impendia in hominem uitamq; infelicem proponere. Et ut diuersi accedant artifices, fortuna & improbitas, prior ille apparatu uario machinisq; sumptuosis instructus, ad uitam infelicem & miserabilem fabricandam, latrocinia quædam & bella, cruentas tyrannorū cædes, marinas tempestates, quid dicam? & fulmen è cœlo quoq; detrahat: ad hæc uenena commisceat, gladium porrigat, sycophantas, alienorum militum fecem uniuersam conuehat, febrium incendia suscitet, pulset natos, & extruat carceres. Quanquā bona pars ex hijsce rebus ad improbitatem magis, quàm ad fortunam pertinere uideatur. Sed esto sanè, cuncta sibi uendicet fortuna: at ex aduerso consistens improbitas, nuda prorsus nulliusq; rei, earum quæ extraria sunt homini, indiga, fortunā interroget: Qua ratione hominē tu reddes deiectum & miserum? Inopiam minatis? Atqui irridet te Metrocles, qui dum

De Protesilao loquitur, qui in primo cōflictu Troiani belli occubuit.

D

A dum in dolijs hyemaret, & in delubrorum uestibulis æstates ageret, Persarũ regem qui in Babylone hybernis mensibus tum erat, & prope Mediam metebat, in certamen ob felicitatem uocabat. Seruitutem affers, & uincula, tum uenditionem? Despicit te Diogenes, qui à latronibus uenundatus exclamauit, Num quis uellet emere dominum. Poculis cicutam commisces? At nunquid Socrati illam prægustasti? qui comis, placidus ac intrepidus, colore ac uestitu nihil mutatus, mirum quàm facile uenenum hausit. At ignem nondum oblatum, tibi Decius Romani dux exercitus iam olim præripuit, quando in conflictu bellico, legionibus imperans, Saturno sese pro imperio litauit ex uoto. Apud Indos præterea mulieres castæ & maritorũ amantissimæ, circa rogum uita defuncti contendunt, & inter se pugnam ineunt: Ex his quæ superat, simul cum marito igni traditur, reliquæ conflagrantem beatam canunt. Proinde sapientum illic nemo eximius longeq; felicissimus habetur, qui non uiuus, corporis uiribus animiq; etiãnum sanus & integer, in igne à corpore animam deponat, purusq; decedat è carne mortali, flãma repurgatus. Sed à re familiari praeclara, domoq; ac mensa sumptus non mediocris ad lacernas, peram, & mendicitatẽ diurni uictus adiges? Atqui fuerunt hæc felicitatis auspicia Diogeni, libertatis & gloriæ Crateri. Tolles autẽ in crucem, aut palo transfiges? Verum quæ cura Theodorum solicitat, ut subter humũ conditus putrescere malit, quàm ad auram? Apud Scythas ea felicitatis est portio, ut sepulcrum contingat? Cæterum Hyrcanorũ canes, & Bactrianorum uolucres, ex legum quodam præscripto mortuos uorãt, quo finem beatum sortiantur. Sunt igitur quos prædicta hæc infelices reddunt, fatemur. Sed ignauos istos, effœminatos, improuidos, & nullo rerum usu exercitatos. Quippe qui nullis ad ueram gloriam stimulis aguntur, sed stultam illam mordicus suam, atqueadeo prorsus uanam retinent. Vnde persuasum habeamus oportet, fortunam

B nõ nisi improbitatis præsidio infelicitatis esse effectricem. Perinde enim atq; trama cinere & aceto madentia ossa secantur, & ebur Zytho liquescens, & ad omnem ductum sequax, flectitur ac formas diuersas suscipit, alioqui contumax: Ita fortuna in molliculum & indulgentiorẽ ex improbitate effectum, forte incidens, excauat planè hominem ac uulnerat. Et queadmodũ externus alieno cœtui se immiscens, etiãsi innoxius sit, & nemini iniurius, tamen uulneratus quamprimum perit: nimirum quia suo in eam calamitatem tractus fuit affectu. Ita cuius animo perniciem fortuna uidetur allatura, subtercutaneum in sese ulcus, ac peculiare malũ circunferat necesse est, ut aduentitia extrorsum, miseriam & dolorem efficiãt. Postremo finge malignitatem in parienda infelicitate, fortunæ adminiculis maximopere egere. Vnde fit ob secro, ut asperum pelagus tempestatibus sæuiẽs ac fluctibus, non dirimit in montiũ decliuis solitudines, ubi itinera latronũ patent insidijs? Aut qua ratione nimbi grandine uastant agros ac segetes, quũ nulla fortuna Meletum, Anytum & Callixenũ, imò & calumniæ autorem aliquando deijciat opibus, aut arceat magistratu, quo illos reddat infelices? Verum quid ego de infelicitate loquor? quando propensior est illa etiam in istorum uota, quòd affatim accumulet opibus, ita ut affluant quoq; *Fortuna improbis propitia.*

& terris hæreditates adeant, dum hæc maria penetrarit ac præsto ijs fuerit præsenti ope, modò blanda leniendis affectibus, mox animo inflammans, iam concutiens superstitionibus, postremo etiam ex oculis ipsos subducens.

FINIS.

C

PLVTARCHI CHAERONEI PROBLEMA, NVM PHILOSOPHARI CONVENIAT INTER POCULA, EX PRIMO SYMPOSIACωN EIUSDEM, OTTOMARO LUSCINIO INTERPRETE.

Quod dici solet.

QVOD uulgo dici solet, Odi memorem compotorem, ô Sossie Senecion, quidam in præmolestos & nimium pertinaces compotationum magistros rectè aiunt competere. Quod Dores in Sicilia conuiuorum ac mensurarũ præpositum cõpellando, haud ita multum absurdè Mnamona, id est memorem, uocitarint, neque desunt rursus quibus de hoc adagio alia insedit opinio. Præscribi enim eo legem quandam putant conuiuijs, ne ulla dictorum ibi factorumq; posthac habeat memoria, quando obliuionem & ferulam patrio instituto maiores Baccho cõsecrarunt, ceu uel parum conueniat, erratorum inter pocula deinceps comminisci, aut si qua in parte peccatum sit, puerilis ac leuis reprehẽsio sufficiat. Nam & tibi iam planè perspicuum est, Verè sapientem esse ex Euripidis sententia, ineptiarum obliuionem. Cæterũ si quis à uino & potationibus prorsus exulare uelit rerum gestarũ memoriam, hic nõ modo Philopœo negociũ facessere uidebitur, qui ad mensam egisse pugilem dicitur, sed & præstantissimum quenq; philosophorum ac eloquentissimum contra se testem admittat oportet, nempe Platonem, Xenophontem, Aristotelem, Speusippum, Epicurum, Prytanem, Hieronymum & Dionem illũ ex Academia. Quorum idem studium fuit omnium, quandoquidẽ operæprecium id quoq; uidebatur, inter pocula iactatos sermones literarum monimentis cõmendare. Deniq; haud mediocriter nobis iudicãt profuturũ, si passim non tam ea quæ inter nos, quàm quæ alibi per Græciam eruditè super cœnam dicuntur, stylo excipiamus, cũ
D omnia, tum illa imprimis quæ bonam frugẽ sint allatura. Proinde in hoc ego totus incumbẽs, tres ad te libros cum singulis decem dedi propositionibus, mox daturus & reliquos, modò sint tempestiui, & à Musis Bacchoq; nihil abhorreant. Prima autem earum propositionũ de philosophando est inter pocula, meminitq; illius apud Athenienses obortæ post cœnam quæstionis, Num utendũ sit in combibonũ consessu philosophicis rationibus, uel quomodo aut quatenus? Sanè Ariston forte tũ præsens, Deum immortalem, inquit, inuenias nonnullos qui philosophis nihil cum uino & potationibus conuenire contendant, quiq; ita illos relegent à conuiuio, ut ne loco quidem ullo dignentur. Atqui ego amice, inquam, quos refers adsertores, nulli sunt. Etiamsi non sim nescius, quam apposite quidam nobis obturbent, qui philosophiam decere haudquaq; existimant, ut inter pocula sermones misceat, non minus equidem, quàm uerendas ac honestiores matronas. Persas item ut consultò facere solitos ferũt, quòd ad ebrietatem & tripudia inuitant scorta & pellices, cæterum coniuges missas faciant, ne honore uxorio abuti uideantur: Ita rectè facturos prædicant, qui musicam & ioculatoriam adhibeant conuiuio, à philosophia autem ueluti superciliosa, & iocorum ignara, penitus temperent, ac eam ne digito quidem contingant. Quotus enim quisq; nostrûm est, qui inter cõuiuandum aut uelit sapere, aut certè possit? Isocrates itaq; sophista, uino & potationi indulgens auscultantibus, & crebro ad dicendum inuitantibus amicis, tantillum istuc respõdit: Quæ mearum sunt uiriũ, neq; huic loco conueniunt, neq; tẽpori: Quæ congruũt, in ijs ego parum ualeo. At ubi hæc refero, reclamat Craton, & age, inquit, per Bacchum te obtestor, si non uesanus abiurarit omnem prorsus rationem, quisquis hoc nixus argumento omnem è conuiuio gratiam sustulerit. Etsi non me clam est, quanto discrimine quis eliminet è compotatione rhetoricum sermonem, & philosophicum. Nam quod proprie ad philosophiam attinet, quæ ratio quædã est & disciplina uiuendi, si nihil

A si nihil habet quod delectet aut doceat, meritò exploditur: sin modum rebus imponit,& opportunitatem agendorum consectatur, quis eam nō admittat? Alioqui ne modestiam quidē, quod planè crediderim, admissurus, neq; iusticiā: æquè enim & in illis quoque dimouendis honestum causabitur. Porrò si commessationibus ac symposijs indulgendum est ad eum modum quo in sacris epulis Orestis illius insani cōuiuis, est quo nos in rudi & indomita turba nō infeliciter philosophia solemur. Deinde si Bacchum eundem esse constat,& Liberum & Lydium, id est eum simul qui ad ingenuè agendum instruit,& mores cuiusuis ut boni sunt maliue, diligenter explorat, atque isthuc cum nunquam non facit, tum uerò potissimum linguæ laxatis habenis, absurdum esse puto, ut ne dicam etiam stultum, quòd intempestiuis clamoribus affatim per summam licentiam locus conceditur,& uerbis à ratione profectis nil uspiam patere debet, dolendumq; apprime, si ijs destitui patiamur conuiuia. Quasi uerò in potatorum conuentu de ijs solum inquirere liceat, quæ ad sese ingurgitandum sint accommodata. Quantū uidelicet exhaurire queat compotor,& quo præscripto uino utaris, relecta interim prorsus philosophia, haud aliter quàm si ea quæ ratione potest plurimum, in rerum usu nihil ualere uideatur. Quando igitur tu Cratoni primas in hoc certamine tribuis, illiq; reluctari nefas ducis, etiamsi finem ille ac formulā ad pocula philosophandi neglexerit, id quod per lusum quendam non illepide apud contentiosos & sophistas, ad quos ea res potissimū attinet, tractaretur. Quòd uideas iam in cœnam nos uenire, quo Martē simul adducamus comitem. Itaq; quum ad dicendum me ille inuitaret, ita exorsus. Primū sedulò, inquam, conuiuij cuiusque ratio mihi habenda uidetur, an uidelicet præsentes habeat complures ad bene dicendum appositos. Quemadmodum in Agathonis conuiuio Socrates, Phædros, Pausanias, Erimachos,& quod pulchrius est, Charmides, Antisthenes, Ergogones, & alios qui ad hosce propius similitudine quadam accedunt,

Bacchus, Liber, & Lydius

B ut uidelicet tum permittamus eos iucundis fabellis philosophari, Bacchum non tam nymphis quàm musis coniungentes. Sic enim felicius gratiæ omnis largitor utrisque comitatus accedet. Quarum illæ corpus uoluptate quadam eximia capiunt, eæ autem & animum. Nec obest quòd in tali doctiorum hominum cœtu pauciores quidam indocti consident, nam ex ea consuetudine illi nonnihil accipiēt eruditionis. Et sicut mutæ literæ ex commistione uocalium in concinna & rectè articulata erumpunt uerba: Ita rudes isti ex sapientum conuictu & ipsi quoq; tum demū sapere incipient. E diuerso si in multitudinem indomitam incidamus, quæ omnem citrà delectum alitem, fistulam, aut chordam quàm philosophum audire malit, sanū illud imprimis tyranni Pisistrati consilium nobis captandum existimo, qui orto inter se & filios dissidio, quum inimicos ex hoc uehementer lætari animaduerteret, concionem cogit, atque nihil tam se cupere ait ex animo, quàm ut dicto audientes habeat liberos. Verum quia id perquam difficile factu sentiret, in contrarium mutatam esse sententiam: Quippe qui iam parendū sibi censeret filijs, illorumq; sequi uellet decreta. Ita philosophus sicubi conuiuas se nactum senserit nihil attentos, si quà citra dedecus fieri poterit, leuiter & quasi per transcursum diligere conabitur, & amplecti illorum mores: Quippe non admodum nescius, rhetorum quidem id esse muneris, ut oratione & dicendi copia professioni suæ respondeant, cæterum philosophos quoq; haberi eos qui taceant ac colludant, simulq; dum sales uicissim inter alios & iactitant & accipiunt. Deniq; sicut extrema est peruersitas, ut ait Plato, quum prorsus iustitia uaces, ad id tamen eniti, ut uir bonus esse uidearis: Ita prima est sapientia ut philosophum agas, neq; tamen illud ex professo, sed quasi per lusum atq; iocum agas quæ sunt hominum doctissimorū. Nam sicut Mænades apud Euripidem, inermes quidem illæ & sine ullo ferro, minutulis quibusdam thyrsis ferientes, eos quos adoriuntur uulnerant: Ita uerorum philosophorum urbani mor-

Oo

C sus, quos ridentes quoque torquent in eos qui non ita prorsus sunt inuulnerabiles, nonnihil commouent illos ut sui dissimiles reddantur. Cæterum ut ego quidem uenari coniecturis ualeo, ex uarijs sermonum generibus nonnulli conuiuales dicuntur, atque illi nimirum quos exhibet historia, quosq; in promptu est è medio rerum humanarum usu accipere. Quod genus sunt ad philosophiam exempla, & pleraq; ad pietatem ac fortium & magnanimorum uirorum egregia facinora. Proximi deinde qui in humanitatis & beneuolentiæ affectum ui sua rapiunt auditores, atq; ijs si quis obiter, & fermè ita ut nemo deprehendat utatur, probè nimirum edocuerit potatores, dictuq; haud facile, quantis incommodis exemerit ebrietatem. Huc accedit, quòd alij buglossam admiscent uino, & rebus conuiualibus plurimum Aristonis, pauimento capillum Veneris aspergunt, quòd herbis huiusmodi consentaneum sit lætitiam inter conuiuas ac beneuolentiam coalescere. Idq; non sine Homericæ illius Helenæ exemplo, quæ mero medicamenti nonnihil adhibuit. Quanquam nondū mihi perspicere illi uidentur, quod ea fabula ab Aegypto itinere longo circumlata, uerbis benignis ac placidis decore admodum finierit. Siquidē Helena in Homeri Odyssea conuiuis narrat

Quid tolerasse uelit, fortis quid fecerit aut uir,
Vt feriat patiens inimici uerbere corpus.

Nepēthes quo usa est Helena. Et hoc planè erat Nepenthes pharmacum, & nihil planè aliud quàm indolentia: sermo utique tempestiuus, & rebus præsentibus gnauiter gerendis aut ferendis ex æquo accommodatus. Proinde qui ciuiliores habentur, etiamsi pro tempore non ineptè referant philosophos, nihil tamen uidentur uiolentis urgere demonstrationibus: sed uerisimilia magis leni suadela sectantur. Itaq; Platonem uideas in conuiuio, ubi rem perpetuis agit dialogis, de summo bono disserit, & prorsus partes sustinet Theologi, non tamen intendere neruos demonstrationis, neq; ut alibi assolet,
D causam fulcire coloribus, ac robur tale addere, quod euincere nequeas. Quin magis quibusdā molliusculis lemmatis, exemplis, & lepidis fabellis, homines quò mauult adigit. In conuiuio igitur agitari conuenit quæstiones mitiores, problemata familiaria, interrogationes iucundas, non captiosas ac lubricas, quibus rudiores illaqueentur, aut quas auersati suffugiant ac declinent. Quemadmodum autem in conuiuio per choreas & tripudia moueri combibones legibus est permissum, at armis in sese mutuis concitari, aut ad iacula urgeri, non modò inamœnum efficit conuiuium, sed & noxium est atque pestiferum: ita animos faciles haud dubie quæstiones & iucundæ, non sine fructu demulcent & delinimentis agitant: amarulentæ at nimium intricatæ iuxta Democritum, quando difficultatem ingerunt imperitis, tristes auditores reddunt & anxios. Id enim apprime expedit in conuiuijs, ut sermonis eadem sit quæ est uini communio, quod omnes citra delectum bibunt, nulla dignitatis habita ratione. Cæterum qui perplexas quæstiones inter conuiuas suscitant, quantum ad communionem & mutua beneuolentiæ officia attinet, non sunt grue illa æsopica uulpeculáue multò æquiores. Fabella sic habet: Vulpes uafra in lato lapi de fabas elixas grui conuiuæ apposuit, uerum sine ullo eius emolumento: quippe oris acumini quoties lubricæ admouebantur fabæ, mox elapsæ ridiculum omnibus gruem fecere. At rursus alibi grus uulpi in lagena cœnam apparat, sibi quidem satis idoneam, quòd ob colli longitudinem & exilitatem, demittere in decliue rostrum per lagenæ angustias facilè posset, & illinc cibū sumere, atqui uulpecula tali opportunitate destituta, inediam perpeti cogebatur. Ad eum sanè modum philosophi quidam intempestiuas argutias & dialectica problemata cantillantes, obturbant alijs qui concinere huic cantilenæ parum callent. E regione alios uidere est, longè diuerso intentos carmini, nempe nugacibus deliramentis, dū uerbis sellularijs & forensibus obstrepunt; quibus utrinq; dissidijs id in conuiuio perit quod

Sermonis eadē sit quæ uini cō munio.

in primis

A in primis spectabatur, & cuius solius ratio erat habenda, dulcis uidelicet & iucũda amicorum consuetudo, atq; ita fit ut Bacchus uergat in contumeliam. Vt autẽ Phrinichi & Aeschyli tragœdiam in mediũ afferentes, quo affectus moueant, protinus audiunt: quomodo hæc ad Bacchum? Ita mihi non semel cordi fuit, dum potatorũ coronæ permistus essem, in qua de principibus & republica uerba fiebant, ut hominem satrapam compellarem: Heus tu uir bone, num hæc ad Bacchũ? Nam ut donemus calice in medio posito, sertisq; inter cõuiuas uiritim distributis, quæ uindex ille noster Bacchus uerecq; liberator nobis imponit, canere quempiã ea quæ uocantur Scolia, non tamen pulchrum id quidem est neq; conuiuio accõmodum. Quanquam isthuc nõ ea ratione, quòd ex obscurorum cantionum genere illa esse perhibeantur: sed quia primo omnes pari concentu Pæana deo canebant: deinde alterũ carmen cœptum, quo myrtum ex ordine uicissim modulaturi accipiebant: id quod uocabant Asarcon, ab eo quòd à cantu cessans aliũ sufficeret, ut crediderim, appellatum: Quum non ita multò pòst circũlata lyra, argute pulsarent artis periti, omissis illis qui à musica erant alieni. Scolium planè hoc uocatum, quod neq; cõmune esset omnibus, neq; admodum facile. Etiamsi non sum nescius plerosq; alia teneri sententia, qui myrtum eo quo prædiximus ordine circumferri negant, sed de lecto potius in lectum transmitti: Primumq; canentem primario secundi hanc missitare solitũ, & illum mox tertij lecti primario, post hæc secundum secundo: adeò ut ex illa uarietate & præter ordinem facta missitatione cantilena nomen inuenerit.

F I N I S.

PLVTARCHI CHAERONEI

LIBELLVS DE FORTVNA,

Ottomaro Luscinio interprete.

B FORTVNA primas tenet in rebus mortaliũ, cunctaq; illius ductu magis quàm consilio ullo reguntur. Atq; hoc si ita habet, mox incidit quæstio, Num iustitiam aliquo loco inter hominum negocia dignemur, aut æquabilitatem, moderationem, siue decorem & uenustatem. Nisi enim hoc cõcesserimus, Aristides ille fortunæ adactus imperio, per illam tolerasse inopiam credendus est, quũ magnam pecuniarum uim habere potuerit. Et Scipio capta Carthagine fato quodã non modò non attigit prædam, uerum ne aspexit quidem. Sic Philocrates pecunia à Philippo rege missa nõ usus, scorta & pisces ceu res superuacaneas coëmit. Et Lasthenes simul cum Euthycrate Olynthum urbem perdiderunt, felicitatem uentre & rebus turpissimis dimetientes. Item Magnus ille Alexander fortunæ impulsũ à captis mulieribus præstanti forma sibi tẽperauit, idemq; alibi de cõuiciatoribus pœnas sumpsit. Paris quoq; Troianus malo genio adactus, & infelici fato, alienæ commistus est uxori, domumq; illam ducẽs, patriæ immensam cladem attulit. Atq; hæc omnia si quis contendat nullo consilio, sed fortuna cogente facta, cur non uidemus itidem alia animantia, in quibus nullũ uiget consiliũ, fortuna quapiam ad insolita rapi, ut uidelicet feles, & simiæ non liguriant nec uorent edulia, & prorsus à lasciuia temperent? Porrò si ulla est temperantia, si iustitia, & fortitudo, cur non æquè prudentia? si illa, quare non ratio, sanumq; consilium? Quando temperantiæ multum cum prudentia conuenit, ut aiunt, & iustitia plurima eget prudentia, aut certè illã planè refert. Itaq; prudentiam & cõsilium, quibus boni uiri à uoluptate sibi temperant, continentiam appellamus & moderationẽ. Circa labores & pericula fortitudine opus est & patientia. In hominum uerò societate & reipub. administratione, leges colamus oportet, & iustitiam. Vnde si res sano consilio gestas fortunæ tribuamus, esto

Auspicatur ab absurdo, rationem temere negantium.

Ne bestiæ quidem fortuna reguntur.

Continentia.

Fortitudo.

Iustitia.

C sanè, cōcedamus illi & ea quæ propria sunt iustitiæ, & prudentiæ, ut iam furari itē pertineat ad fortunam, & crumenas abscindere, atque per omnia libidinum genera diffluere, quod nil iam est aliud, quàm dimissis proprijs, atque adeo domesticis uiuendi rationibus, fortunæ non aliter atq; uento sese tradere, quæ uiles ceu puluerē concitet & dispergat. Si igitur consilio locus non est in rebus mortalium, profectò exulabit item uoluntas, & tota illa ratio cōsiderandi ac inquirendi quod deceat, & ex re nostra fore uidebitur. Iamq; mendacij arguamus Sophoclem, qui astruit nihil tam esse ab humana cognitione remotum & abstrusum, quod non quærendo inuestigari possit. Deinde partitē quod proposuit, Disco enim, inquit, ea quæ alij docuerunt, inuenta illorum disquiro, & alia à superis optanda precibus obtinere contendo. Quid igitur inuentum esse in uita poterit honesti, & commodi, si omnia agit & perficit fortuna? Cur non diruimus per urbes, prætoria senatorum, & principū aulas, procerū uenerandas concilijs, quando omnia potest fortuna illa cæca? Sic enim illam per contumeliā incessimus, dum cæciores ipsi in eā impingimus, consilia sana nobis eruentes quasi oculos, cæcumq; hunc ducē uitæ pædagogū statuentes. Cæterum dicat nunc quispiā ex nobis, fortunā in rebus mortaliū dominari ipsis uidentibus, neq; oculos afferre lucis ministras (ut ait Plato) & aspectus. Eandem præterea fortunam audientibus item præsidere, quanquam uim eam non habeat, uerberatum aërem per aures in cerebrum transmittendi. Rectè enim habet, quòd in sensus non fatemur dominari fortunam: Quia uisum, auditum, gustum, odoratum & reliquas corporis uires, natura consilio subdidit & prudētiæ. Nam mens planè ipsa est quæ uidet auditq;, reliqua surdescunt & cæcutiunt. Et quemadmodum si careamus sole, per reliqua astra perpetuā egerimus noctē, ut ait Heraclitus, ita quod ad sensuum uirtutem attinet, nisi mens hominibus adsit & ratio, nihil in hac uita à brutis differamus oportet: Neq; iam à fortuna aut uoluntate cōstamus nobis, aut præstamus cæ-

Rationem hominis nonnihil posse.

Fortuna quomodo cæca.

Naturæ operatio fortuna non eget.

D teris animantibus, sed Prometheus furtim è cœlo nobis afferens ignē, id est rationē, omnia ista suppeditat. Et ut Aeschyli utamur uerbis, equorū & asinorū ille admissarius, taurorumq;, fœtū reddens uicissim, omniq; leuās labore. Proinde quū ualidissimum quodq; animantium natura sua probè nouerit uti, alijs cornua armorum uice accipiētibus, alijs stimulos, dentes alijs, & ut scriptū reliquit Empedocles, Echinus acutis telis, horrendoq; dorso plurimū est formidabilis. Vt addam insuper, alia uestiri squamis, alia uillis, multáque armari ungulis asperrimis: Solus homo, ut meminit Plato, nudus, inermis, neq; calceatus, neq; penulatus à natura relinquitur, contenta tamen unū illi dedisse quod omnia molliat, nempe rationē, curam & prudentiam. Iam dispiciamus quàm tenue sit robur humanū, & tamen industria, plurima conficiuntur, terra mariq;, & summis montium iugis, quæ miranda prorsus uidentur. Equorum leuitas insignis, miráq; pernicitas, nunquid hominis ingenio paret suo cursu? Et canū iracundia in pugnā procliuis, num defendit hominē? Sic piscis, & plurimi pulpamenti sus, nō modò cibant, sed & delicias præstant ad luxū. Proinde quid maius habet natura elephāto, aut quid terribilius? atqui ludis hominū iandudū paruit ille in spectaculis: Discit eñ saltare, tripudia in choreis, & honorē exhibet geniculatione. Et hæc quidem recensere existimauimus operæprecium, quo perspicuū fiat, quatenus hominē euehat prudentia, quatenus præstare etiā faciat cæteris, ac potenter dominari. Non enim pugiles & palæstritæ sumus atq; cursores omnium optimi, sed animātibus alijs longè inferiores, planè uincimur in hijs rebus. Porrò experientia, usuq; longo, memoria, sapiētia, & bonis artibus, Anaxagora teste, bona illorū nobis usurpamus. Mel colligimus, & lac mulgemus, conferimus ac traducimus omnia in usum nostrū, ita ut nullæ hic sint fortunæ partes, sed totū agit consilium & industria. Caterū inter res mortaliū habentur item fabrorū opera, eorumq; qui ex ære fundunt statuas, domos extruunt, & monumēta uirorū illustriū, quæ

Rationis mira uis.

Ars laborat citra fortunæ opem.

A quæ dum uisuntur, nihil profecto præ se ferũt casu quopiã aut fortuna sic elaboratũ. Siquidem ut condonemus sapienti artifici in statua ærea aut domo absoluenda, fortunam bonã aut aduersam incidisse, atq; illã sanè admodũ tenuem, quod reliquũ est longè maius atq; præstantius arte nimirum perficitur, ueluti testatũ reliquit ille, qui artifices compellans ait: Armis adeste uestris, artibus bonis,

Instructe grex, diuam uocate Palladem:

Mineruæ enim tutela gaudent artes, doctæq; illius deæ sentiunt opẽ, fortunæ haud quaquam. Aiunt tamen pictorẽ quendam equũ expressisse, cætera & forma & coloribus insignẽ, uerum spumã circa habenas cõcisam, & ex anheli ore sensim labentem dum reddere nequiret, ac crebro quod effinxerat deleret, irato tandẽ casu incidisse spongiã uarijs coloribus imbutã, in tabulam quã pingebat, mireq; absoluisse ac decenter quod anxie desiderasset. Estq; hoc unicũ monumentum fortuiti casus, sine artificio apti atq; decẽtis. Nulla præterea regio est quæ nõ libra, numeris, mensura & regulis utatur, ne in rebus gerendis locum habeat temere & sine cõsilio contingens casus. Quanquam interea nõ abhorret à uero, quòd aiunt artes quasdã esse prudentias & rationes, aut quod uerisimilius, semina quædã rectitudinis in cõmunem uitę utilitatem inspersa, quemadmodũ fabella de Promethei igne alio atq; alio uiritim omnibus diuiso, sub inuolucro indicat partes prudẽtiæ in orbẽ particulis exiguis esse dispersas, deinde se recepisse in ordinẽ. Minimè aũt mireris, quòd artes fortunæ auxilio ad hoc ut rectè operentur nõ egeant. Nulla enim ars inter alias præcipue eminet, adeò ut caput dici possit humanarũ inuentionũ, laudis, & rectitudinis. Sed in chordarum intensione & remissione consiliũ quoddam est proprium & domesticum, quod uocant musicã. Item circa opsoniorum dispositionem alia quæ dicitur coquinaria, in uestibus uerò comandis fullonariam appellant. At liberos nos-

Casus mirabilis.

Ratio casum a-ptè excludit.

B stros docemus quo præscripto se uestiant & præcingant, deinde ut panem sinistra teneant, dextra accipiãt cibos. Decet enim ut hæc nõ fortuito accidãt casu, sed peritè fiant & cum attentione. Porrò si in his leuioribus egemus industria, cur adhuc dubitamus in rebus summis, quibus bona pars humanæ felicitatis constat, prudentiam rationi cõiunctã adhibendã esse? Terrã proinde limosam nemo fortunæ relinquit, ut ex illa lateres conficiat, neq; coriũ possidens aut lanã ociosus sedet, fortunã precibus fatigans, ut ex hac materia togã & calceos paret. Sic qui aurum cõgerit & argentũ, manciplorũ gregem, multifores domos, lecticas, & mensas affabre elaboratas sibi conquirit, nemini hæc omnia refert accepta nisi rationi & industriæ, unde ea contingat felicitas, ut uitam uiuas beatã & nullius rei indigã. Cæterum perinde atq; dux Iphicrates respondit ad reprehensionẽ sibi indicatã, quòd non esset armiger, non sagittarius, aut scutifer: Noui, inquit, omnibus ijs imperare, & illorum uti opera. Sic ratio atq; prudentia non est aurum uel argentum, non gloria, aut opum ingens uis, neq; item sanitas, robur, aut formæ præstantia. Quid est igitur? Nimirũ ipsa, quæ ijs omnibus rectè ac decenter uti potest, & cuius beneficio quodlibet horum plurimũ suaue redditur, ac iucundũ, nec minus utile & honorificũ. Quòd si in rebus omnibus hac sola careas, acerba, infrugifera, molestaq; fiant protinus reliqua necesse est, ita ut dominũ rerum suarũ etiam pudeat. Huius rei gratia pulchre apud Hesiodum Prometheus fratri Epimetheo præcipit, ne dona Iouis celso ab olympo missa accipiat, sed remittat fortuita illa quæ foris sunt, minimeq; ad nos pertinent. Nõ aliter ac si iuberet musicæ imperito, ne lyrã attingeret; indocto, ne rem haberet cum literis: & equitandi nescio, ne cõscenderet equũ: Atq; ad eũ modum inhiberet stulto reipub. gubernacula capessere, sordido ac tenaci opes affectare, mulìebriq; succumbenti amori, uxorem ducere. Felicitas enim in rebus agendis, si Demosthenicredimus, stultũ complexa uirũ, prorsus insanire facit. Atq; eadem insano, turpia perpetrandi certissima occasio est.

Ars non expectat fortunam.

Opes arte parantur.

Ratio est cumulata bonis omnibus.

Fortuna abest ratione nõ utentibus.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI COMMENTARIOLVS DE VIRTVTE ET VITIO,

Ottomaro Luſcinio interprete.

Homioſis ueſtita.

Vestes confouere quidem uidentur hominem, at nihil habent in ſe caloris, neque illum poſſunt corpori miniſtrare, quando ſuapte natura gratiſſima quæque ueſtis mire friget, ueluti experientia docet febri æſtuantes, dum ſubinde mutatis ueſtibus quærūt refrigeria. Verum quà ratione ab amictu caleſiamus, paucis accipe. Calor ipſe ex humano corpore effuſus, à ueſte ſuperiniecta excipitur, ac retinetur, mox in omnes diuiſus partes, inque corpus quodammodo adactus, diſpergi & perire non ſinitur. Hęc quum ita ſe habeant in rebus humanis, falluntur longè, qui magnas & ſumptuoſas ſibi circundant domos, mancipiorum turbam, opesque inexhauſtas cōgregant, hac ſola ſpe freti ut uiuant iucundius, quando dulcedo uitæ atque hilaritas haudquaquā in rebus externis ſita eſt, ſed potius ex domeſticis & ſuis, id eſt ex propria animi uirtute, homo ueluti ex fonte, uoluptatem ſibi comparat & gratiam, dicente poëta:

Felicitas nō fortuito, ſed ex ſeſe contingit.

Eſt honorata domus magis hæc ubi flamma relucet:

Opes enim plus habent uoluptatis, gloria multò eſt illuſtrior, & potentia item, ſi in animo ſolidum poſſideas gaudium, unde inopiam, exiliū & ſenectam quoque ipſam leuiter & placidè ad patientiam morumque lenitatem traducere poſſis. Et quemadmodum atomata tritas etiā lacernas ſuaui replent odore, Anchiſæ ueſtimento contrà tabo fluente, ut ait poëta, & tetram ſaniem ſtillante purpura. Sic cum uirtute uictus omnis, totaque uiuendi ratio amœna eſt & periucunda. Vitium uerò etiam quæ ſplendida apparēt & precioſa, multumque honeſta, cōtaminat, moleſta illa reddens, horrida & abiecta ſuis poſſeſſoribus, adeò ut rectè dictum ſit:

D Quem uulgus in foro beatum prædicat,

Domum petens eſt omnium miſerrimus.

Vxor enim ibi imperat omnibus, leges imponit, ſæuoque cuncta Marte conturbat. Atqui muliere improba facilè careat quiſpiam, & in libertatē ſeſe uendicet, modò uir ſiet, & non uile mancipium. Porrò aduerſus ſuaipſius mala nemo ſcribit repudij libellum. Neque enim fieri poteſt, ut dimittas atque ſedes ea mala quæ occuparunt uiſcera, & intimas medullas, iamque ſimul à teneris coaluerunt & noctes & dies: Inflammant enim miſerum occultis uiribus, effœtæque tradunt ſenectuti: Moleſti planè hi tui ſunt comites, ob nimiam arrogantiam: Sumptuoſi cōuiuæ, atque æris prodigi, crapulæ gratia, ſimul tecum cubantia ſummo cum dolore, ob ſolicitudinem & curas ac zelotypiam, quibus dulcem exeutiunt ſomnum, prorſusque profligant. Somnus enim incidens dormientibus corpori quidē miniſtrat quietē, ſed animo peruerſo ſomnia affert, metum, & perturbationes ſuperſtitionum gratia, dum aiunt, En dormiturienti mihi & quaſi conniuenti obrepit anxietas, nullus iam ſum, planeque perij in ſomnis. Eſtque in cauſa aut liuor, aut metus iraue, ſeu totum hoc agit uitæ intemperantia. Itaque interdiu peruerſitas animi prædicta, foras proſpicit, & alludit comparibus, interea noxios leniens ac cælans affectus. Non enim totam ſe prodit etiam acrius concitata, ſed in diuerſum nititur plerunque & repugnat. Cæterū in ſomnis, ubi longè exulāt honeſtas & legum ſeueritas, maximisque interuallis abſunt metus & pudor, tum omnem appetentiam commouet, ac excitat morū prauitatem inconceſſamque libidinem, adeò ut matri etiam ſe uideat quiſpiam impias manus inijcere, ueluti meminit Plato, illique turpiſſimè commiſceri, & uesci inſuper uetitis à lege cibis, à nullàque turpitudine manum cohibere, in eo fructum omnem uoluptatum conſtituens, ſi leges tranſgrediatur uel ſolis ſpectris & nocturnis illis uiſionibus

Peruerſitas morum omnē fortunam in amœnam facit.

Somnia peruerſorum turbata.

A nibus, dum non liceat animum ueris cupidinibus explere, sed mouere duntaxat affectus & irritare animi morbos. Iamq́ ea est peruersitatis summa felicitas, si nihil tutum sit, nihil satis, nihil quietum, sed confusa atq; turbata omnia. Et corporis quidem uoluptatem ex eo metimur, si rectè ualeat, bonaq́ sit ac temperata illius habitudo. Verum ut hilaris sis, & gaudeas animo, cautio certa est adhibenda, ne sedē ibi tranquillam struat inconsulta nulliusq́ rei metuens temeritas, sed arridēte spe quapiam & uoluptate, ratio suo clamore omnia contineat in officio: Non aliter ac si turbo uentorum diei serenæ incidat. Iam abi & corrade aurum, comporta argentū, ambulacra construito, seruis domum, & urbem debitoribus impleto, si nō sedaueris in animo turbatos affectus, & immodicū habendi amorē, teq́ metu inani curisq́ exemeris, ita habeto, te febri laborantē uino fouere, bilioso adhibere mel, cibos & opsonia præparare intestinorum difficultatem, aut alui fluxum patientibus, non modò nihil gratificans morbo affectis, aut sanitati consulens, sed insuper etiam præsentē afferens pernitiem. Videas autem languentes odisse cibos etiam selectos & preciosos dum offeruntur ipsis, atq; etiam ad sumendum eosdem urgentur, respuunt enim eos constanter & auersantur. Porrò ubi primum reddita fuerit temperata habitudo, concitatus spiritus & anhelus sedatur, sanguis acidum mutat saporem, & calor naturalis suo consistit loco. Tum surgunt è lecto, & panem etiam cibariū simul cum caseo & nasturcio edentes, summopere exhilarantur. Talem profecto concinnitatē efficit in animo ipsa ratio, ubi didiceris quid uerè sit bonū, quidùe honestū, mirum enim quàm facilè euaseris frugalis, tuaq́ contentus sorte. Iam fallor si paupertatem non sis habiturus in delitijs, ibiq́ regnum tuum constituas, uitam illam popularem, nullius opibus inuidentem, minusq́ curiosam, pluris etiam faciens principum imperijs. Itaque sapientiæ incumbens studio, uitam uiues multò omnium dulcissimam, etiam atque etiam teipso indies euadens melior, atque hilarior. Nunc dulcedine sua te capiant opes, quò in multos possis esse beneficus: Modò paupertas erit iucunda, uitam tribuens curis solutam, planéque liberam. Est quando gloria titillabit animum, ut perspectum habeas uirtuti sua non deesse præmia. Quòd si bonor meritus (ueluti ferè fit in tanta rerum confusione) non contingat, maximo carebis malo, quippe inuidia.

Rationis est sedare noxios affectus.

B *Rationis officium, omnia iucunda reddere.*

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI

ΠΕΡΙ ΠΟΛΥΦΙΛΙΑΣ, ID *est, de amicitia in multos diffusa, libellus,* Ottomaro Luscinio interprete.

MENNONEM quendam Thessalum, rhetorem planè non inexercitatum, sed in quo illud Empedocleum agnoscas licebit: Sapientia ad summum euecta, ueluti immodica effluit, Socrates interrogabat, quid esset uirtus. At ille impudens quod in buccam uenerat mox respondit: Virtus est quæ cadit in puerum, senem, uirum, fœminam, principem, popularem, dominum & seruum. Rursus Socrates: Age uir bone, de una uirtute interrogatus, ingens uirtutum examen nobis concitasti: rectò nimirum in hoc usus consilio, quia unam ignorans, multas nobis memoraueris. Sic nos itidem ueremur, ne simus ridiculi, multorum affectantes amicitiam, dum ne unum quidem constanter possideamus amicum. Estq́ non alius hic metus, atque si membris mutilus aut cæcus, timeat ne Briareus fiat, cui centum

C erant manus, aut Argus, qui totidem oculos habebat. At nos contrà impendio celebramus iuuenis illius apud Menandrum insigne elogium: Præclarum, ait, æstimes optimum quenque uirum, cui amici contigit etiam umbra. Causæ autem quū plures impediant ueram amicitiam, tum uerò potissimum plurium amicorum appetentia, quæ non aliter atque parum honestis contingit mulieribus, crebro atque multorum complexui patentibus, primi amorem dum retinere non potest, facilè contemnit & abijcit. Et ueluti puella in uiridi prato considens, dum alium insuper atque alium florem decerpit, semper nouis arridentibus, & in sui amorem trahentibus, primos fastidit ac negligit. Sic nouitatis studium & animi inconstantia, inconsultò aliud alio commutans, nos semper ad recentiora pertrahit, ut noua subinde meditemur initia, eaque relinquamus imperfecta, nouam familiaritatem & gratiam nunc cum illo ineamus, mox cum alio, ob præteritos amicos atque neglectos, nullo amore penitus nobiscum perdurante. Primum igitur à Vesta deorū matre incipiendo, famam per tot secula ad nos deductam sequamur, de amicis constantibus, uetus nimirum & efficax rationis, certique exempli documentum. In quo amicorum quædam paria numerantur, Theseus & Perithous, Achilles & Patroclus, Orestes & Pylades, Phintias & Damon, Epaminondas & Pelopidas. Est enim amicitia animal minimè gregarium, aut graculatim uolitans, dum amicum alterum seipsum esse putat, mutuò colloquio sese compellans, quod nihil planè est aliud, quàm præscribi illius modum duali numero. Eò quòd exiguo ære nulli contingat multos possidere seruos, aut amicos, sitque numisma ad amicos cōparandos idoneū, uel sola beneuolentia, pro pensusque in alterū amor, uirtuti cōiunctus. Quibus profectò rebus natura nihil possidet rarius: Vt rectè hinc cōsequatur, ardētius amare, amarique haudquaque inueniri posse in turba. Verū quemadmodū fluuij in multos diducti riuos lentiorē habēt cur-

Inconstantia fastidit amicos.

Quibus rebus comparentur amici.

D sum: Ita uehemēs amor in multos dispersus haud dubie marcescit. Ea certè est ratio, quòd natura quibus animantibus unicū tribuit fœtū, eis amorē indiderit uehementiorē. Hinc Homerus dilectum filiū unicum & hunc telygetū, id est in senecta matris æditū uocat, quasi quē solum genuerit, post hac fœtum nullū habitura. Nos igitur amicum solum fore, indignum quidem ducimus, sed inter plures unum esse placet, qui sit telygetus, id est postremo æditus, & item ultimus, sequuti nimirum in hoc uulgatum numerum eorum, quos, ut diximus, tradit antiquitas modum rei infinitæ statuentes. Non enim illorum accedere lubet sententiæ, qui amicos esse uolunt, nominéque isto dignantur combibones, pila, talisque simul ludentes, & ut insuper addam negociationum socios, palæstræ, & communis hospitij. In ædibus item principum & hominum ditiorum cernere liceat turbam illam salutantum, chaosque immensum eorum qui dextras exhibent, & in satellitio comitantur. Vnde quidam felices prædicant, quibus agmen tam immensum contigit amicorum: sed longè falluntur opinione: Quippe si popinas illorum multis cupedijs instructas intrent, uidebūt item multa muscarum examina, nidore illuc attracta, & quēadmodum illo cessante mox omnes auolauerint, ita si istis spes desit quæstus, dispeream si non protinus aulæ frequentia in ipsissimam uertatur solitudinem. Non igitur æstimes illos amicos, qui solum spectant lucrum, quando omnium isthuc est postremum, uera atque absoluta amicitia tria potissimum requirente: uirtutem ueluti rem honestam, familiaritatem uitæque dulcem consuetudinem, ceu uoluptatem, & utilitatem tanquam rem apprime necessariam. Primum enim ad deligendum amicos iudicio est opus, deinde uoluptate in conuersando simul, & postremo, ut usui sint, si illorum egeamus opera. Quæ omnia quum ex diametro pugnēt cum ea amicitia quæ dispersa est in multos, tum uerò maximè exactum in probando iudicium. Experientia enim uel breuiusculi temporis non admodum possibilis est erga musicos, dum mutuò confabulantur, & remiges importune irruentes: Sic

Amici nomen sanctum.

Amicitia tribus rebus cōflatur.

A Sic erga fututos dispensatores rei familiaris, & filiorum pædagogos, quorum amicorum turba omnibus fortunæ dotibus nudata esse poterit & hero inutilis: quanquam interim quisque se frugi iactet, felici uenditet titulo, nihilque tristetur si res aliter atque uelimus cedant. Atqui nauis in mare non uoluitur tot exponenda tempestatibus, neque agris sepem prætendimus, aut pratis uallum aggeresque, multis obiectos incommodis, nisi bene exploratum illorum robur habeamus. Nosque amicum, quē nobis pollicemur futurum uitæ huius asylum, & opem illius in periculis uniuersis præsentem, non probatum prius & fortuito casu oblatum, admittemus? Profecto illum non aliter atque numum adulterinum, dum habemus, perditum uolumus, amissum gaudemus. Cæterum amittendi facultas atque perdendi amicum displicentem, non tam in procliui est, ut admittendi. Perinde enim atque cibum noxium & pestilentem retinere non audes, ueritus ne te corrumpat, neque eijcere potes sine molestia, iam bili permistum: Sic malum amicum si habes, læderis: Sin reijcis per uim & amarulentiam, non aliter atque choleram summo dolore euomis. Decet igitur, ut non facilè amicos quoscunque obuios complectamur, neque eos mox in amicitiam recipiamus qui nos studio prosequuntur, sed dignos amicitia summo magis studio prosequamur. Non enim protinus eligendum est quicquid se sponte offert, quando rubum spinasque nos complectentes ac sedulò prosequentes, discutimus, ut rectà ad uitam aut oleam contendamus. Atque eum in modum minimè est ex re nostra, ut mox illis pareamus, qui facilè nos colunt & obseruant, sed refert potius ut ita nos comparemus, quo boni uiri ac frugi colant atque obseruent. Itaque ut Zeuxis pictor quærētibus, cur tardius longòque tempore pingeret? respondit: Ego longo tempore haud dubie pingo, id est æternitati. Sic perpetuam amicitiam conflare non licet, nisi longa uitæ consuetudine, exactòque iudicio. Vnde consentaneum est, de multis nulli certum contingere iudicium. Quanquam multis fortasse commorari facilè quis possit, sed hoc item fore haudquaquam possibile crediderim. Est proinde fructus amicitiæ præcipuus, mutua uitæ consuetudo, multòque omnium dulcissimum, commorari amico, & totos in illius contubernio dies agere.

Amici futuri explorandi.

B

Consuetudo amicis dulcis est.

Nanque decet charis uiuos considere amicis
Concilio, ut ait Homerus. Et in Odyssea Menelaus:
Secernet nemo socijs nos, dum mihi dulcis
Vita manet, clauditque oculos non longa caligo.

Atqui longè diuersum est amicitiæ in plures diffusæ officium, si quis cum uera illa inter paria constante conferat. Quòd hæc dulci hilarique colloquio ueluti lac candidum, ut est apud Empedoclem, coit, condensatur, & cōcrescit in coagulū, nil aliud præ se ferens quàm unionem animorū & complexionē. Illa uerò dum alius aliò uocat, uni attentum auellit, disgregat atque auertit, non sinens coalescere beneuolentiam uno glutino amici contubernij. Et ut hoc insuper addam, asperitatem affert secum clamoris, tempestiuos sermones, qui per uices subseruire deberent societati, excludentis: Adeò ut quæ dulcissima sunt longeque utilissima inter amicos, fiant maximè inamœna & molesta, si in turbam amicorū transferas, ubi alienos subinde mores ferre cogaris, & peregrina hominum ingenia. Neque enim natura ita comparatum est, ut quilibet homo cuique conueniat, nec fortuna sinit eadem quibusuis esse paria. Sed uir frugi non aliter atque uentus, hunc prouehit, illum remoratur. Quòd si quis omnium simul cupiat esse amicus, sufficere non potest cunctis debito officio, dum hic gerit magistratum, ille eundem ambit, alius suscipit. Vt ne dicam quàm sit absurdum, eodem tempore à diuersis ad diuersa uocatum, singulorū desiderijs uelle respondere. Alius enim nauigans, peregrinationis cupit esse comitem: alius in ius uocatus, patronum: aduersarius, accusatorem. Est qui adesse te uelit uenditioni, rur

Molesta est in multos diffusa amicitia.

C sus alter emptioni; Vnus nuptijs festiuum interesse, contrà alius funebri pompæ lugentem optat. Amicitia ergo in multos dissecta, urbi similis est diuersis sacrificijs refertæ, alijs ad iucundam celebritatem, alijs ad planctum appositis. Impossibile autem est omnes prosequi officio, neminem, planè inurbanū. Vt hoc insuper addam, quòd uni inseruiēs, multis alijs præteritis, infensos nimirum illos tibi feceris. Nemo enim tui amans æquo tulerit animo, si uideat se abs te negligi. Quanquam in excusanda desidia huiusmodi & negligētia circa amicos, quo minus nobis succēseant, præstiterit simpliciter dixisse: Exciderat animo, obliuio me huius rei ceperat, quàm si dicas: In ius uocato tibi aduocatus non fui, alterius amici causæ tum patrocinatus. Item, non acceperam te laborare febri, amicos fouens alios, & circa illorum incommoda occupatus. Causam enim negligentiæ prætexens, in alios diligentiam, querimoniam non lenieris, sed potius reddideris asperiorem. Porrò complures inuenias, qui amicitias ineunt, id solum spectantes quòd possint accipere, non etiam quòd cogantur ex æquo præstare. Neque meminerunt quòd multorum adiuti commodis, uicissim ijsdem multis inseruire debeant opera eadem egentibus. Vt enim Briareus centum manibus quinquaginta alens uentres, nobis non fuit felicior qui geminis curamus unum: Sic ex amicis multa referentes cōmoda, rursus labores suscipiamus oportet, in illis tutandis, uariasque occupationes in fouendis. Neque audiēdus hic mihi Euripides uidetur, qui in iuuando amicos modum statuit, uelaque contrahi iubet, ne ex intima animi medulla afficiamur amicis: Ita enim facilius per occasionē solui posse cœptas amicitias, potissimum si ad illas cursum dirigens, proposito in animo quæstu quem inde speres, non aliter atque nauigio uectus, modò progredi uelis claui ministerio, mox aliò nauim auertere. At nobis te compellare iam libeat ô Euripides, cur non magis hæc uerba in eos torques qui hostiles gerunt animos, iubesque modum ponere dissidijs, ne ad intimam animi medullam penetrēt, quo facilius sol-

Vicißitudo beneficiorum in amicitia necessaria.

Odia soluenda, non amicitiæ.

D uantur odia, iræ, rixæ, suspiciones, & reliqua id genus incommoda; nobisque præcipis illud Pythagoricum, Ne cuiuis inijcias dextram, id est, ne multos tibi compares amicos, ne amicitiam complectaris omnibus in communi patentem, prorsusque popularem. Porrò affectum in amicos retineas ingenuū, & ad quæuis officia propensum: Quando generosi animi est, amici angores, luctus, labores & pericula sua facere. Non minus igitur uerè quàm eleganter Chilon ad quendam, nullum se inimicū habere iactantem, ait: Videris mihi ne ullum quidem amicū possidere. Maleuolentia enim aduersariorum mox cōsequitur initam amicitiam. Quis enim usquam gentium amicum habet nulla læsum iniuria, nulla ignominia, & cui nemo sit infensus? Atqui inimicorum hoc est proprium, mox despexisse eum qui in amicitiam inimici se insinuauerit, perpetuoque odisse. Contrà uerò amici, erga alios in amicitiam receptos, liuore quopiā aut zelotypia fortasse extimulantur. Quemadmodū autem Timesiæ datum oraculū de futura quadā colonia ait: Alueus hic iam pulcher apum, mox tēpore uespas Accipiet. Sic quicunque amicorū tota quærunt examina, de uespis hostium in quos incident, parum interim sunt curiosi, nec intelligūt quanto distent interuallo inimici ad nocendum maleuolentia, & amici ad iuuandum amor. Nam si æqua lance rem tecum pensites, acrior plerunque in nocendo est malignitas, quàm in iuuando amicorum dilectio. Atque isthuc uel præsenti discas licebit exemplo Alexandri, qui sæuijt in Parmenionis amicos & domesticos, sic Dionysius in familiares Dionis, Nero in Plynti necessarios, Tiberius in eos qui Serani partibus fauebant: omnes enim isti amicorū gratia torti sunt immaniter à principibus, uitaque priuati. Et quemadmodum Creonti nihil profuit filiæ aurum immēsæque opes, igne subito accurrētem & colligendi auidum corripiente, ita ut simul periret incendio: Sic quidam nullum capientes fructum ex amicorū felicitate, simul cum miseris pereunt. Id quod fermè accidit sapientiæ studio & humanitatis incumbētibus, ueluti Theseo

Symbolum Pythagoræ.

Oraculum.

Boni uiri amicorum causa orti.

A Theseo, qui suo Perithoo ad pœnas rapto, & compedibus uincto, proprios pedes uinculis liberos, adiunxit. In pestilente uerò morbo, ut autor est Thucydides, uirtus animi summaq́ beneuolentia plerunq́ in causa est, ut eodē fato implicētur, simulq́ pereant amici, dum nihil pensi habent, & parum prudenter inuisunt languidos. Vnde in eum modum uirtuti haud parcere suæ, nō admodum decens mihi uidet̄, dum liberam illam, simul implicare & uincire libet amicorum incōmodis: Quin magis præstat mutuam illam communionem uitæ seruare dignis, hoc est ijs qui uicissim amare, contuberniоq́ dulci exhilarare possunt. Est præterea hoc uel maximè aduersum in amicitia erga multos, quum ueram pariat similitudo, quòd hic omnia uideantur diuersa, quæ ne beluis quidem aliqua ex parte iucunda putantur. Nam si necessitas urgeat ad concubitum illegitimum alterius generis, collapsæ præ mœrore diffugiunt, cognatis uerò permistæ & suis, gaudent, benignoq́ animo ac facili illis commorātur. Quæ igitur, malum, ratio est, illic plantare amicitiam, ubi morum insignis est imparitas, & affectuū non minor? ut ne dicam ubi illegitima sunt omnia, & planè coacta, longeq́ aliud atq́ aliud illi & alteri propositum? Cæterum musice in cantu & organis argute quidem cōcors est ex acutis, medijs & grauibus modis, quanq́ sint dissimiles. Porrò amicitia nihil recipit, nisi existat simile. Eadē enim uelle, eadem sentire, ac fateri, eisdemq́ affici, ea res demum firma amicitia est, nō aliter atq́ una anima in multis corporibus æquabili ratione consistens. Quis igitur est ille tam uariabilis homo, nunquā sibi constans, qui mutetur in horas, & quemlibet referat moribus, cuilibet sese aptet, similisq́ reddatur? & non magis ridiculum se præbeat uel Theognidis censura, qui sic ait:

Quidam temere amicorū gratia pereunt.

Feræ promiscuos concubitus auersantur.

Amicitia anilis morū paritas.

Vt Polypus petræ faciem mentitur inhærens,
Sic mentem uariat subdolus arte noua.

B Polypi autem subita commutatio non pertingit ad corporis penetralia, sed contenta est sola superficie, accedentium duntaxat oculis imponens, quo facilius possit elabi. At longè aliam desiderat amicitia, in qua eosdē exprimas mores, pares affectus & sermones, similia studia, eademq́ fugias & sequaris, oportet. Protei uerò illius fabulosi alia erat, multifariam enim uertebatur præstigijs, quum nullam formam certam haberet, ac propriam. Talis nimirum fies, si libeat cum literarū studioso libros euoluere, cum palæstricis colluctari, cum uenandi cupidis feras persequi, cum potatoribus inebriari, & cum ambitiosis magistratum ambire. Postremo sicut maximè informem Physici nudamq́ substantiam esse prædicant materiā primam, in omnes formas mutari solitam, adeò ut modò ardeat, mox in aquæ liquorem se uertat: iam euanescat in auram, & protinus concrescat in solidum corpus: Ita in multos diffusa amicitia, animum subijcit uarijs affectibus, uersipellem facit hominem, subdolum & uarium, maleq́ moratū. Atqui amicitia mores exposcit minimè lubricos, sed firmos, & perpetuò tenore sibi constantes, eundem amat locum, & eandem uitæ societatem, quæ causa multò omnium potissima est, cur tam rara auis sit, inuentuq́ difficilis, constans amicus. FINIS.

Polypi natura.

Amicitia in multos diffecta obest moribus.

PLVTARCHI CHAERONEI COMMENTARIVS, DOCENS QVATENVS,

aut quo fructu liceat iuueni audire poëticā, Otto. Lusc. interprete.

QVOD ex carnium numero, ut autor est Philoxenus poëta, ô Marce Sedape, dulciores illæ habeantur, quæ carnes non sunt, & ex piscibus hij qui nō sunt pisces, in manu nobis est, ut protinus doceamus, potissimū apud eos, de quibus Cato ait, quòd sensu polleāt acutiore palati, quàm cordis, Quando perspicuum est nobis, iuniores ex hijs quæ in philoso-

C phia dicuntur, impensius gaudere, alienis à uirtute ac sapientiæ studio, illisq; auditores sese exhibere, & discipulos non admodum probè moratos: Ita ut non modò Aesopicas fabellas & poëtica argumenta, sed Abarin quoq; illum Heraclidi, & Lyconem Aristonis percurrentes, quæ illic commista sunt ad animi rationem conducibilia præcepta, ipsi cum uoluptate quadam, nugacibus fabulamentis applicāt: Adeò ut non solum oporteat in ijs uoluptatibus quæ circa cibum sunt ac potum, turpitudinem fugere, uerumetiam legendo & audiendo assuescere, ut non aliter atq; in obsonio quodam manducando, modestè eo quod delectat utamur, non minus interea sequentes quod salutare est & commodum: Non enim obseratæ urbem quampiā seruant portæ, ne præda fiat hostibus, si alibi pateat aditus: neq; iuuenē satis munit ab alijs oblectamentis tenaci proposito indicta cōtinentia, dummodo auditu capi sese permittat. Itaq; quo magis ille sensus rationi & humanis cogitationibus atq; cōsilijs uidetur esse coniunctus, eò maiori nocumēto lædit ac corrumpit mortales, qui claustris illum cohibere neglexerint. Cæterum quando haudquaquā fieri potest, ut à poëtica prorsus arceatur iuuenis, neq; isthuc admodum expedit, in ea potissimum ætate qua meus est Soclarus, & tuus item Cleandrus, omnis in hoc cura adhibenda est, ne custodia desit: quòd in lectionibus magis quàm in itinere uideātur ducibus ac pædagogis indigere. At mihi quidem in mentem uenit, operæprecium fore, ut quæ iam pridem de poëtica dissērueram, conscripta à nobis, & ad te protinus missa perueniant: tuq; illa si non appareat inferiora uirtute ijs lapillis qui uocantur Amethysti, uim quandam attrahendi dum labore fatigati accenduntur, nacti, Cleandro tuo exhibeas uelim: Explorato tamen imprimis illius ingenio, in nulla equidem re ignauo, sed ad omnia uehementer acri & perspicace: quo duce ad hæc nostra facilè sibi parauerit aditum. Polypodis caput partim est bonum, ut plurimū item noxiū: Nam si comedas, nihil est dulcius: Porrò somnum perdifficilem uisionibus horren-
D dis & portentosis, ut perhibent, facit. Ad eum modū poëtice non parum multa continet, quæ dulcedine sua iuuenile uegetent ingenium: at nō minus ibi liceat inuenire quod conturbet, & à ueri ratione distrahat, potissimū si recta desit in ea re institutio. Quod non tam uerè de Aegypto dicere possis quàm de poëtica, quoniam in promptu habeat Et bona permista, & sua tristia pharmaca multa,

Auditus à turpitudine cohibendus.

In poëtica bona tristibus sunt permista.

Hinc amor additus & uerbis dolus, inde uoluptas,
Docta quibus mentem sapientibus abstulit omnem.

Non enim adoritur bardos fallax hoc genus cōmenti stupidosq;, quòd parum sint idonei ad hāc rem, quæ captum illorum excedat. Adeò ut interrogatus Simonides poëta, qua ratione fraudem poësi sua non strueret Thessalis, dementiores ait esse illos, quàm ut à se queant decipi. Gorgias proinde Tragœdiam definiuit esse dolum quo instructi autores, illum usurpantes, meliores sint quàm hij qui ab eodem abstineant, & decepti sapientiores non deceptis. Vtrum igitur ex his duobus amplectamur, incertum. Num uidelicet adolescentibus sociorum Vlyssis exemplo, aures cera obturemus, atq; cogamus illos arrepto auxiliari nauigio, poëticā fugere ac prænauigare: Seu recta magis ratione perdurantes, & ab illa sententiam rogātes retineamus, ac ita reddamus instructos, ut per uoluptatem in nulla prorsus incōmoda labantur. Neq; enim Dryantis ille filius, insignis Lycurgus, uisus mihi est sapere, qui ob multorum uinolentiam & ebrietatem, uites circumambulans illas amputauerit, quū licuisset illi propius admouere fontes, & insanientem deum Bacchum, id quod ait Plato, altero deo sobrio cōpescere & ad moderationē perducere. Aufert enim à uino aquæ cōmistio id quod est noxiū, non perimens interim quod est utile. Itaq; poëtica Musarum quædam portio, haudquaq; excidenda nobis est & prorsus reijcienda, sed fabulosum hoc & theatrale quod habet, sicubi deprehenderimus intemperie quadam uoluptatis temere in expugnanda ueri opinione omnia audere, ac prorsus

Poëtice non reijcienda.

A prorsus insanire, cohibendum utiq; est illud & protinus reprimendū. Porrò ubi musam coniungit gratiæ, amœnitas illa sermonis, ductu suo non modò non inanis, sed etiam plurimum frugifera est, atq; tum maximè locus postulat, ut illic philosophiā inuestigemus ac introducamus. Vt enim mandragora prope uites nascens uirtutē ministrans uino, leniorem efficit illius in potatores uim inebriandi: ita poëtica ex philosophia certas accipiens rationes, & fabulosæ narrationi cōmiscens, faciliorē nimirum effecerit & amabiliorem illius cognitionem. Proinde nec fugienda quidē est poësis ei qui philosophię studijs fuerit destinatus, sed magis in poëtica præludijs quibusdam philosopha ndum est, adeò ut in eo quod oblectat, assuescant id demū quærere quod est utile, atq; inuentū amare impensius, modò nō repugnent sibi hæc duo ac penitus dissideant: Nam initium est profectò omnis disciplinæ poëtica: Et hæc quod ait Sophocles,

Philosophia admouenda poëticæ.

Poëtice omnis disciplinæ initium.

Initia si bona cuiq; das negocio,
Talem rei speres licebit exitum.

Primum igitur afferamus in medium quod passim est obuium, & in poëticen ingeniosè excogitatum, quoniam multa mentiuntur poëtæ: & ex illis sua sponte quædā, nonnulla uerò necessitate coacti. Sponte, quia non admodum suauem auditu plerique arbitrantur ueritatem: quæ ratio poëtas urget, ut maiori studio uoluptatem & gratiam in nugis sectentur. Nam res gesta si finem habeat inamœnum, nihil commouet animos. Cæterum afflictio in uerbis, mirū dictu quàm facilè à rebus tristioribus ad hilaritatem auditores commouerit, atq; ui sua traduxerit: quòd neq; uersus ipse, neq; figura, neq; acumen dicendi, aut tempestiua metaphora, concinnitas aut structura, tantum afferat secum illecebrarum, quantum inest fabulæ suis affectibus rectè sibi constanti. Et quemadmodum in picturis uehemētius mouet color quàm linea, ad hoc ut humana effigies reddatur conspicua, & fallantur spectatores: Sic in

Fabulæ uis.

B carminibus ueri similitudo admista nugis, attonitos quodāmodo reddit ac decipit eos, qui audiunt, magis quàm diligens ille apparatus uersibus ac dictionis elegantiæ adhibitus. Vnde & Socrates quibusdam somnijs poëtarum aliquando tactus, ueritatem quoad uixit impugnans, non inelegans, quòd ad persuasionē attinet, nugarum artifex erat, atq; idem fabellas Aesopicas uerba esse censuit, nec ad poëticen accedere, quæ fictionem adesse poëmati uelit. Proinde sacra quidem inuenire licet sine choro & tibijs, at poëticen esse nescimus quæ fabulis careat suoq; mendacio. Carmina autem illa Empedoclis, Parmenidis Theriaca, Nicandri, & Theognidis morales sententię, orationes sunt quæ à poëtica mutuātur ceu uehiculi uice uersum & dicendi acumen, quo effugiant humile genus eloquij. Igitur si absurdū aliquid & molestum in poëtica dictum fuerit de superis ac herosibus, aut uirtute, à uiro eloquente & celebri, quicūq; rem ita accipit, ac si uerè ita se habeat, mox fertur in præceps, corrupta recti opinione. Porrò qui meminit præstigiorū mendacij, quæ nunquam non palàm apparent in poëtica, quiq; in promptu semper habet quo illā compellet, ac dicat, O machina mutabilior singultu, quid ludens supercilia ducis, aut quid effingis dolo quod doceas? nihil ille audiet molestum, aut turpe credet: uerū tunc capietur, quū metus ac terror illum agent sollicitū, ne terram corrumpat Neptunus, illaq; ablata, manes tecto suo nudentur. Capietur item Apolline in principem Græcorum sæuiente, quando ipse Deum euehit hymnis, illius adhæret sententiæ, simulq; dicit, is planè est qui Graios occidit. Proinde à lachrymis quoque facilè temperabit, Achille & Agamemnone languidas manus ac supplices ad tartara immenso uitæ desiderio tendentibus. Porrò si uiribus aliquando diffisus, cedere uidebitur affectibus, ceu ueneno quopiā infectus, non grauabitur huiusmodi uerbis sese compellare:

Quin tu lucernam poscis tibi protinus euge?

C Atque haud dubie noris hæc omnia à tergo tibi imminere, si mulier fueris. Nam in gratiam fœminarum hæc funebria scripsit Homerus, ueluti fabulam uerè anilē & muliebrem. Et hæc quidem sunt quæ sponte confingunt poëtæ. Atqui bona pars non fingitur, sed ab illis certa persuasione credentibus ceu unguento nobis delinitur mendacium: Quale illud de Ioue, quod narrat Homerus: A

At duo fata simul mortis crudelia firmat,
Casura in caput Hectoris olim & Achillis.
Distrahe de medio, subducito pensa dierum
Hectori, adit Stygios, hunc liquit clarus Apollo.

Aeschylus tragœdiam totam fabulæ inuoluit, quam inscripsit Psychostasiā, utrisque lancibus trutinæ Iouis admouens deas pro filiorum pugnantium salute supplices, hinc Thetidem, hinc Matutam: Atque hoc quidem minimè est obscurum, eam poësim fabulosam, & affictionem, ad uoluptatem, & quo concitatum redderet auditorem, esse compositam. Porrò illud:

Excubias agit in bello Saturnus ipse.

Et quod dicitur: Causam deus inserit mortalibus
Totam domum affligere dum uult quampiam.

Hæc iam ex opinione dicta sunt & fide autorum, qua proprium circa deos errorem, atque inscitiam nobis exhibent ac ingerunt: Rursus portentosæ narrationes de Manibus, & affectus horrendis nominibus phantasmata cordibus humanis inferentes: simulacra fluminum ardentium, locorum agrestium, & suppliciorum immanium, non admodum multos fallunt, quòd plerique sciant fictionem & nugas ijs rebus ceu toxicum epulis esse permistum. Proinde neque Homerus quidem, aut Pindarus, uel Sophocles, quasi illa habuerint certa & persuasa cōscripserūt, quæ passim leguntur: Hinc languida flumina eructant obscuræ noctis immensam caliginem.

D Et rursus: Ibant ad fluenta oceani, albicantem petrā, & refluas undas, angustis faucibus ac porrò profundi orci. Denique sunt qui mortem quasi miseram deflent, & illos item qui iacent inhumati infelices æstimāt, quando trepiduli has uoces emittūt:

Cura ne planctus desit post fata, sepulchro
Neu caream uagus errans. Et alibi:
Spiritus infernum uolitans è carne petiuit,
Sortem pertæsus miseram, quia linquere robur
Visus erat iuuenum, tum fortia corda uirorum.

Item: Ne me perdas morte immatura: iucundū est enim uidere solis lumen. Et: Ne me cogas sedes uidere subterraneas. Verum hæc omnia affectibus loborantium, & errore ac gloria captorum sunt uerba: Vnde accidit ut magis ijs tangamur & loco cedamus, dum eorum imbecillitas & tristis affectus nobis insidet animo, à quibus hæc dicuntur. Ad hæc itaque rursus tramitem struamus oportet, qui rectà eò ducit, quòd poëticæ nihil fermè conuenit cum ueritate: quippe difficilè hanc assequeris & comprehendes, si aliud agens, circa ueri studium & cognitionem non totis uiribus occuperis: id quod in confesso quoque positum uideri potest Empedoclis testimonio: Nam illud nobis est in promptu:

Poëtica expers ueritatis.

Quæ non uisa uiris, quæ mens non hausit & auris. Et Xenophonis item:
Vir mihi nullus erit, fuit aut, qui norit aperte
Dicere quæ mens est de cunctis ordine diuis.

Quodque apud Platonem Socrates sanctè abiurat poëseos cognitionē, quasi poëtis uulgo parum sint attenti illis in rebus, quas uident philosophis uertiginem concitare. Deinde & hoc insuper adijciamus, quòd poëticam describentes, quum illam ad poësim conferunt, histrionicam artem aiunt esse, & uirtutem quandam picturæ similem: Adeò ut nō solum uulgatum illud receptū esse uideri debeat, quòd uidelicet

Histrionica.

Pictura.

poëtica

A poëtica loquens sit pictura, atq; hæc muta poëtica, sed id quoq; astruendum, quòd pictam alicubi lacertam, simiam, aut Thersitæ faciem intuentes uoluptate capimur *Ars imitanda* & admiratione, non quia appareant hæc esse pulchra, sed quia rectè expressa, & si- *& decorum,* milia: Nam ita res habet, ut nõ possit uideri speciosum quod natura est fœdũ: quan *non res.* quam non minus interea imitatio laudatur, quæ rei similitudinẽ artificiosè assequitur, siue illa sit pulchra, siue deformis: Ac contrà nihil præstitisse uidetur, qui corpori inepto & turpi, imaginem formosam dederit, quòd hoc sit aberrare à decoro & lineamentis. Scribunt autem nonnulli res absurdas, ut Timonachus Medeæ cædem qua sustulit liberos: Theon Orestis parricidium in matrem: Parrhasius simulatam Vlyssis insaniam, & Chærephanes intemperiem uerborũ qua mulierculæ adoriuntur maritos: in quibus potissimum rebus docendus est iuuenis, ut assuescat secum expendere, quòd minimè rem ipsam laudamus cuius facta est imitatio, sed potius artem, quæ decore consequitur subiectæ rei argumentum. Itaq; quando poëtica crebro facta tristia, & affectus ac mores pestilentes per imitationem prædicat, amplexari iuuenem par est admiranda illa & egregiè dicta, atq; probare, non quasi uera & honesta, sed laudare solum quia concinna sunt, & personæ cõgruunt, ac materiæ sunt maximè propria. Nam ut porci clamorem, rotæ sonitum, uentorum susurrum, & maris fremitum audiẽtes turbamur & indignè ferimus, porrò si quis festiuè hæc æmuletur, quemadmodum Parmenon suem, & Theodorus rotas, uoluptate afficimur: Sic implicitum morbo hominem, taboq; fluentem, ceu spectaculũ minimè iucundum, auersamur: at Aristophontis Philoctetem, & Silamonis Iocastẽ, pari modo corrumpi ac trucidari ab histrionibus qui illas agunt, uidemus, & lætamur. Ita iuuenis legens quæ ridiculus Thersites, aut Sisyphus latro, uel Batrachus leno dixerit aut gesserit, artem illam & uirtutem imitatricem studeat probare, cæterum af-
B fectus & res gestas execrari & reijcere: quòd in ijs rebus nihil sit boni quod imiteris, quando pulchrum in eo duntaxat est situm, quod rei aptè congruit, & prorsus est cognatum. Atqui cognata sunt & maximè cõueniunt turpia turpibus, unde clau *Decorum dum* dus ille Demonides, quũ amisisset crepidas, optauit ut furis, qui eas surripuerat, pe *turpia turpi-* dibus aptè conuenirent: prauæ enim erant, & ideo claudo magis idoneæ. Proinde *bus conueniũt* uulgatum illud: Peccare si liceat modò,

Pulcherrimum est regni peccare gratia. Tum isthuc:
Viri boni æstimationem acceperas,
Felicis at rem omnem tunc lucraberis.

Item: Talentum si dos non capiat, tum uitam despicienti mihi talentũ est, ut accingar in occursum somno, neq; præbebo quanquam inferorum urgeat pœna, ceu impius in talentũ argenteũ. Peruersi planè sunt hi sermones & meræ nugæ Eteocli, Ixioni, & Tocoglypho feni non parũ apti. Porrò si commonefecerimus iuuenes, quo pacto hæc non euehant præconijs scriptores, neq; probent, sed absurda magis ac turpia, fœdis & inconcinnis moribus ac personis tribuant, sic fiet ut opinio poëtarum illos minimè fallat, dum suspicio in personã incidens, opus illius simul cum sermone proscindat necesse est, ueluti res fœda à nebulone dicta factaq;. Quale est illud Paridis è bello in lectum fugiẽtis, quũ nemo alius à poëta describatur interdiu mulieri concumbere, præter hunc lasciuũ & adulterum, ita ut minimè obscurum sit *Poëtæ damnãt* uitio dari, ac turpitudini coniunctam hanc intemperantiã uideri. Proinde in huius- *turpia quæ re-* modi uerbis diligenter animaduertendũ, si poëta quibusdã indicijs prodat se rebus *censent.* peruersis offendi: Id quod egit Menander in prologo Thaidis, ijs quidem uerbis: Musa mihi memora talem audaciã, formã simul & suadelam subdolam, quæ excludat amatores, immensum petat, nullum amet, quanquã se affectã simulet. Optimè autem Homerus hoc genere dicendi utitur, qui primo accusat improbitatem, præferens interim quæ sunt utilia. Præfert autem ad hunc modum:

C Protinus hic uafra est & mellea uerba loquutus. Item:

Astitit & placidis dictis fera pectora mulcet.

Et in damnando primum tantum hoc agit poëta, ut aperte dicat & testetur, sese intempestiuis huiusmodi dictis & pernitiosis neque uti uelle unquam, neque animum intendere. Veluti quum narraturus esset, quo pacto Agamemnon sacerdotem uerborum intemperie profanaret, ait primo:

At non Atridæ placuit sententia Graiûm,
Quin malè sacrificum dimittit.

Hoc est inciuiliter & animo feroci, id quod parum decebat. Achilli item poëta uerba hæc amarulenta & temeraria tribuens:

O temulente, gerens faciem canis & leporis cor.

Idem suum tacite subindicat iudicium, dum ait:

Compellat sæuis rursus Agamemnona uerbis,
Pelidesque ferox tristi malè temperat iræ.

Ita enim fieri par est, ut nihil ex ira in quempiam acerbe dictum, pulchrũ aut decẽs uideri possit. Idem illi consilium est in uelanda turpi re gesta, dum ait:

Non decet ut Hector pronus incumbere lectis
Ille uelit clarus, fixusque insidere plumis.

Rectè enim uerbis obiter interiectis nõ aliter atque calculis suffragiorũ utitur, dũ ex propria indicat sententia, quid dici aut fieri omnino deceat. Quũ enim de adulterio Martis deos induceret loquẽtes, re uidelicet mala atque ingrata; lentus mox inuenit celeritatẽ. Sic de Hectoris superbia & immodica arrogantia uerba faciens, ita ait:

Ille quidem iactat sua, non tamen omnia Iuno Diua probat.

D Eodem pertinet quod de Pandari fastu loquitur:

Dixerat: at stulto paruit mox docta Minerua.

Cæterum sententiæ & pondera uerborũ inspicienda sunt cuiuis diligenti, aliâs eñ subinde rerum gestarum documenta sese ingerunt. Veluti Euripides fertur dixisse ad eos qui Ixionem lacessebant maledictis ceu impium & profanum: E scena equi dem illum facilius eiecerim, quàm rotæ affixero. Porrò apud Homerum tacite latet genus hoc doctrinæ, habetque speculationem quandam non inutilem, in fabulis potissimũ narrationi passim iniectis, quas ueterũ annotationibus, & (ut nunc uocãt) allegorijs quidam torquent atque inuertunt, dicentes Veneris cum Marte adulteriũ significare, quòd in solis & Veneris stellæ cõgressu, Mars adulterinas perficiat generationes: & si sol inferatur ac utrũque comprehendat, minimè latere adulteria. Iunonis autem ornatum apud Iouem & incantationem cesti, uolunt defecationẽ esse aëris, quando poëta igneam uim applicat, nec tamen ullam solutionem Veneream dijs illis tribuit. Nam in Venereis cõmistionibus planè docet attentos, quòd poëma turpe, & orationes argumenta parũ honesta recipientes, & mores contaminẽt, & cupidos delitiarum homines, molles, effœminatos prorsusque enerues efficiant.

Allegoriæ in poësi.

Balnea calda Venus sequitur, dum ueste renudar.

Itaque Vlyssem citharœdo præcipientem inducit poëta his uerbis:

Quin tu hæc missa facis, canis & mihi cultus equorum.

Rectè subindicans, quo pacto musici, & poëticæ studiosi argumenta à sapientibus & cordatis uiris recipere debeant. In illis autem quæ de Iunone referũtur, egregiè ostendit cõsuetudinem uirorum & gratiam ex muliebribus ueneficijs incantationibusque conciliatam, non solum momentaneam, fragilem, breuique perituram esse, sed etiã mox ubi uoluptas deferbuerit, in iram & inimicitias sese cõmutare. Hæc enim sunt quæ Iupiter ipse Iunoni comminatur, ijs eam compellans:

Quo uideas quid prosit amor tibi, concubitusque,
Quodque mihi struis arte dolos, à limine diuûm

Progressa.

A Progressa. Res igitur si gerant noxiæ, illarumque imitatio idonea, modò sequens è uestigio secum afferant nocumentum, & quòd autores turpitudinis pudefiāt, proderit nimirum auditoribus, tantum abest ut officiat. Philosophi autem in admonendo & ad bonos mores cohortando, subiectis utuntur exemplis, id quod poëtæ effingūt fabulis, re ante oculos dum geri uidetur, quodammodo posita. Melanthius proinde quidam dicebat, siue luderet, siue res tractaret serias, Atheniensium urbem se à rhetorū turbulētis seditionibus liberare: Non enim omnes in unum impingerent parietem, sed esset quoddam lenimentum eius quod offenderet, in diuersis factionibus rempublicam administrantibus. Ad eum modum poëtarū inter se disceptationes, fidem attenuant dictorum, nec sinunt auditores acrius offendi. Vbi ergo scripta illis insigne quoddam pariunt dissidium, ei adhæreas oportet qui est melior, quemadmodum in ijs quæ sequuntur: *Controuersia & disceptatio ad quid utilis.*

O nate lædimur multùm à cœlitibus.
Dixi deos quàm facilè, ut in crimen uoces. Et rursus:
Impleris auro hoc te gaudere non licet.
Stultum est opes colere aliud quum nescias.
Et quid iuuant hæc, num esset melius emori?
Rectè deos coles præter negocium.

Quæ enim ad hanc classem pertinent, in promptu habent uiam, qua nodū dirimas, modò ad rectum & indubitatum iuuenes, ut diximus, prouehantur iudiciū. Porrò quæcunque absurde dicta sunt, non protinus solui poterunt, sed per diuersam sententiam alibi prolatā ea perimas, necesse est. Neque poëtæ interim infensus uideare, sed magis affectibus illis puerilibus, ex quorum præscripto hæc dicta sunt, succenseas. Iam si lubeat ad deorum tela, quibus uicissim sese offendunt, & ut autor est Homerus, ab hominibus uulnerant, mutuaque illa dissidia & simultates rectà cōtendamus, *Absurde dicta per diuersam sententiam eliduntur.*

Nosti num aliud melius, quod noscere dignum?

B Et planè non te præterit, per Iouem, quando alibi meliora recenses, qualia sunt:
Facilem dij uitam uictitant,
Delitiasque simul capiunt in secla beati Dij superi. Et:
Quàm dij mala ferre sinunt mortalia corda,
Ipsi perpetuò ducentes ocia luxu.

Hæ nimirum sanæ de dijs, ueræque sunt opiniones: at superiores illæ confictæ, ad homines metu percellendos. Proinde quum Euripides ait: Multis modis fraudum, lædunt nos superi, sicubi à se degenerant: Id in meliorem utique partem ita est accipiendū, ut dij si turpitūdinis sint autores, iam in deorū numero eos haudquaquā habendos. Et Pindari item illud nimis acerbe atque ex amarulentia quadam dictū apparet: *Dij turpitudinis non sunt autores.*

Hostem decet, inimici perdere omnia.

Atqui tu rursus ita dices licebit, quòd is præter ius ac fas dulci iræ hac crudelitate medeatur. Et quod ait Sophocles: Lucrum dulce est, etiamsi ex fraude nascatur, ita refellendum. Ex te audiuimus, subdolas rationes parum esse frugiferas. Atque ad ea quæ de opibus referūtur: Molestū uidelicet Plutū ad peruia simul ac inuia serpere, unde ne gregarius quidem pauper è triuio queat aliquid ex his rebus, quarum desiderio impendio crucietur, assequi. Item quòd ait: Deformē corpore ac obscurum fama, modò accedant opes, mox sapientē lingua, formosumque uideri. Contrà hæc omnia rursus alia Sophoclis opponenda sunt, ueluti:

Etiam suus egenti rerum sit honos,
Et si sapiat pauper, sit nullo inferior.

Ad eum quoque modum alia. Multorū sanè bonorum quæ est gratia, si maleuola solicitudo fouet felices fortunas? Menander præterea ingessit nobis uoluptatis studium, & amatoribus istis iandudū inflammatis folles admouit, quū ait:

C Quicunque sunt, solis uidentes lampada,
Communibus deseruiunt amoribus.

Rursus uerò retrahit nos & impellit ad honestum, nec finit lasciuire, omnem eius mali rescindens materiam, his quidem uerbis:

Probrum molestum est, quanquam uiuas dulcius.

Hæc quidē in autoribus diuersitas melior est & planè utilior. Ex duabus igitur rebus alterum efficiet hæc rerum secum pugnantium compositio, & consideratio: aut enim aditum parabit ad id quod est melius, aut illi quod est peius fidem abrogabit. Cæterum si non præbeant absurditatis dissolutionem, cōmodum fuerit ex alio quopiam aptè & pro dignitate prolatam sententiam, peruersę illi quam habemus in manibus, obijcere, & perinde atque ad trutinam appendere id quod est melius. Veluti si illud Alexidis aliquos moueat, quo ait, Sapientem decere ut uoluptates cōgerat: proinde tres esse quæ haud dubie in uita utilem uim quandam pariant habenti: bibere uidelicet, edere, & Veneris usum: alias uerò omnes meritò uocari adiectitias. Meminisse utique oportet, Socratem in contraria esse sententia, dum ait: Malè moratos ideo uiuere ut edant bibantque: sed bonos uiros cibum sumere ac potum, quo possint uiuere. Ad quendā autem qui scripsit, quàm idonea sint ad expugnandam improbitatem arma, si mores honestos cum illa cōponas, rectè quadrabit illud Diogenis dictū, qui interrogatus: quanam ratione quispiam de inimicis pœnas queat sumere, respondit: Si quis uirum bonum & inculpatum sese exhibeat. Conueniet item Diogenis uerbum contra Sophoclem torquere, qui scribens de sacris, infinitam multitudinem his uerbis dehonestauit: Quàm sunt ter beati mortales, qui ijs sacris operati, honorem assequentur, tum demum ubi uita fuerint defuncti, quando solis licebit uiuere illis, at alij omnibus prementur malis. Itaque Diogenes aliquid

De inimicis pœna honestè sumenda.

D aliquando huiusmodi audiens: Quid ais? inquit: Manent furem Paretionem feliciora fata, quia initiatus est sacris, quàm Epaminondam cum uirtute morientem? Timotheo proinde musico canente in theatro Dianam bacchantem esse, insanā, uecordem ac furentem, Cinesias protinus reclamauit: talis tibi opto filia cōtingat. Festiuum planè & illud, quo Biō compescuit Theognin dicentem:

Quisquis erit pauper uinctus nil dicere, factis
Nec præstare potest, omnia lingua timet:

Cur igit tu pauper, ait Bion, tanta nugaris, nobisque loquacitate tua imponis? Oportet autem nullam penitus ex his uerbis quæ adiecta sunt, uel in orationē uenerunt, occasionem prætermittere, quo minus ad rectitudinem perducamur. Sed quemadmodum medici cantharidis usu, quæ exitiale uenenum est, pedes curant & alas, ui nocendi sublata: Sic in poëmatis, si nomen aliquod aut uerbum in cōtextu infirmius est quàm ut possit ad peius parare aditum, accipiendum sanè est illud, & uires illius aperiendæ: quemadmodum in sequentibus aliqui faciunt.

Loci autorum ita exponendi, ut honestas pariatur.

Quæ maneant miseros mortales præmia disce,
Tonsa coma, & lachrymis quæ turpia multa supersunt,
Et quàm dij mala ferre sinunt mortalia corda?

Non enim in uniuersum ait, omnes deorum opera uitæ præsentis calamitatibus inuolui, sed dementes, & stupidos, qui per improbitatem miseri redditi, à poëta erumnosi suo more appellanē. Alius itaque modus est, quo suspectas de prauitate sententias in poësi, ad bonū licebit traducere, dum in nominibus, quorum significatio solita recepta est, nouam quandam inducimus, & ueterē loquendi ritum negligimus. Quod genus est illud, in ore omnium, & non prorsus inamœnum:

Scire licet quàm sit mors execrabilis atra.

Quo in uersu δάνορ, quod nobis sonat terrificum, Macedonibus mortem significat. Sic καμμονίηρ Aeoles eam uocant uictoriam, quæ ex sedulitate pugnæ &

perpetua

A perpetua constantia obuenit. Dryopes rursus dæmonas appellant popos. Adeò ut prorsus necessariũ sit, plurimũq; conducibile (modò ex poëtarũ carminibus fructũ aliquem assequi uelimus, minimeq; offendi) ut sciamus quibus uocabulis deos poëtæ appellent, quibusq; bonos, aut malos, quidúe intelligi uelint, quando animæ aut fati fecerint mentionem, utrum simpliciter id significent quod sonãt uerba, an uerò id quod plerunq; apud illos eorum nomine accipis, quemadmodum in alijs quoq; rebus compluribus usu uenit. Domum equidem modò uocãt ædes, ut: Inq; domũ celsam. Modò uictum, & substãtiam omnem, ut: Domus est mihi tota uorata. Proinde uita illis aliquando hoc ipsum est quo uiuimus, ut: *Domus æquis uocum.* *Vita.*

Cœruleus illi ferrum Neptunus ademit,
Vitæ tum Megaris. Nonnunquam opes hoc uerbo indicantur, ut:
Pergunt alij mihi rodere uitam.

Sic ἀλύειν aliquando pro morderi & indigere usurpatur, ut: *ἀλύειν.*

Dixerat & mœrens abijt, dolor omnia uersat.

Aliquando pro superbire & gaudere, ut:

Erronem diuum quia uiceris, inde superbis. θοάζειν item moueri significat, quemadmodum ait Euripides: Cetus ex Atlantico mari mouit sese. Et nonnunquam sedere, ut Sophocles inquit: Sedes mihi quasdam ponite, ramis usrentibus coronati. Gratum non minus est & illud quod grammatici docent, ut uocabulorum usus rebus subiectis inseruiat, illisq; rectè copuletur, dum alia uis ad res subinde alias usurpatur, ut: *θοάζειν.* *Ratio grammatica.*

Exiguam laudare, at magnæ imponere naui
Pondera. Quo in loco laudare non significat celebrare, ut plerunq; accipimus, ac laudibus uehere, sed ponitur pro non recusare, siue magis exposcere, Quẽ

B admodum usus permittit ut dicamus, rectè habere, & iubemus alios ualere: quando in eo negocio neq; petimus aliquid, neq; accipimus. Ita & laudem Proserpinæ quidam aiunt quasi deprecationem dici. Cæterum hanc separationem, & discrimen illud uocabulorum obseruantes in sentẽtijs grauioribus, illisq; quæ alicuius sunt momenti, iuuenes à dijs ipsis quid sequantur, docere aggrediamur. Vsurpant equidem poëtæ deorum nomina aliquando ita ut sententiæ prorsus congruant, deinde nõ raro ut uis quædam cuius largitores existimantur dij, quorumúe autoritate & ductu obueniat ea, pari nomine significari uolunt. Atq; huius rei in promptu est exemplũ apud Archilochum poëtam, qui quũ precatus ita est: Audi me, ô rex Vulcane, mihiq; oranti propicius fer opem, ac gratificare ad eum modum quo assoles, haud dubie deum inuocauit. Porrò quum maritum sororis qui in mari perierit, nec sepulcrum legitimum assequi possit, modestius ferre calamitatem posse ait, si Vulcanus caput illius pulchraq; membra puris induat uestibus, ignem non deum uidetur significare. Sic Euripides conceptis iurans uerbis: Per astra, inquit, Iouem ac funestum Martem, deos nimirũ intelligit. At quũ Sophocles ait, Cæcus est Mars ô fœminæ, nihilq; uidet, omnia suo aspectu concitans mala, bellum ex ijs uerbis intelligas necesse est. Quemadmodum & Homerus aheneum uocat, eos describens, quorum nigrum cruorem in Scamandrum defluẽtem Mars perniciosus dispersit. Ex his igitur quæ prædiximus nosse decet atq; meminisse, quòd Iouis nomine iam deum ipsum indicant poëtæ, modò fortunã, ac mox item fatum. Quando enim aiunt: O Iupiter ex Ida regnans, &, O Iupiter, quis iactare queat sese tibi præstare sapientia? deum profectò ipsum compellant. Verum dum rerum gestarum primas causas commemorant, Ioui ea accepta referentes, quale est illud Homericũ, Multas præclaras animas præmisit ad orcũ. Et: Iouis esse pacta, Consilia, nemo ambigit fati illic fieri mentionem, quãdo nulla ratione poëtæ ducuntur, ut diuino cõsilio hominibus mala immitti arbitrentur, sed magis necessitatem quandam rerum sese conse *Deorũ nomina à poëtis uarie usurpata.* *Vulcanus.* *Mars.* *Iupiter pro fato & fortuna.*

C quentiũ his uerbis explicat. Quando alijs urbibus, exercitibus, & ducibus fato quodam accidit ut sapiant, hostes superẽt, multaq; identidẽ felicitate fruanť: Alijs, ut in affectus erroneos incidant, agitenť mutuis dissidijs & seditionibus, turpitudinẽ sectentur, & uarijs perturbationibus in peius aganť praecipites: Ex fato nimirũ praui consilij, unde perniciosi ad mortales ipsos redeunt fructus. Hesiodus quoq; inducẽs Prometheũ in poëmate, qui Epimethea fratrẽ adhortatur, ne dona ab Ioue olympio missa accipiat, sed remittat potius, in fortunae uiribus cõmemorandis Saturnij nomen usurpat. Appellat enim fortuita illa bona quae uocãtur, qualia sunt opes, matrimonia, imperia, & prorsus ea quae extra animũ nostrum sunt, Iouis dona: quanq; illorũ possessio planè inutilis sit ijs qui rectè uti nesciũt. Itaq; Epimetheum qui erat improbus, ac parum cordatus, apprime decere existimauit, ut fortunae prosperitatẽ suspectam haberet, ac etiã ceu pestiferam & exitiosam formidaret. Rursus quũ ait:

Iouis dona.

Obijcere haud tentes inopi successus iniquos:
Diuorũ dona haec nam sunt, mihi crede potentũ,

deorũ donũ esse prodit, quod largiť fortuna, adeò ut minimè sint accusandi quos fortuna pauperes reddidit, sed magis qui ex ocio, negligentia, animi mollicie sumptuq; immodico rem familiarẽ decoxerint, hoc meritò foedum & probro dignũ dixeris. Sicubi enim fortunae uerbum in dicendo incidit, dum ratione percipimus uim illius causae occultae, quae rebus ipsis necessitatem imponit, nullo fine, nullisq; legibus humanis circumscribi ac comprehendi posse, poëtae deorũ nominibus illam haud absurde explicarũt, quemadmodum & nos solemus res, mores, sermones, hominesq; ipsos plerunq; diuinos appellare. Ad hunc sanè modum multa praue dicta de dijs ad rectitudinẽ sunt reducenda. Veluti in illo Homerico:

Dolia bina iacent Iouis alto in limine fatis
D Plena, bonis illud, scatet hoc turba inde malorum.

Item in sequenti:

Iuppiter icta prius, malè tum sua foedera seruat,
Consiliumq; capit, premat ut uirture Pelasgos,
Troiugenasq; simul, prima haec incommoda belli
Caeca ruunt, quia stat sententia fixa tonantis.

Fatum. Obtinet autem quod de fortuna iam diximus & de fato, in quibus nihil certi habemus: Suffugiunt enim nos harum rerum causae, adeò ut nihil ad nos negociũ agitur honestum, ac decens, tum Iouem meritò propriè nominandum censemus, ut ibi:

Infestat pugna hinc alios, Telamonius Aiax
Vitatur solos, Iouis haec quia certa uoluntas.

Haec enim sunt quae ex rebus mortalium curat Iupiter, praeteritis ijs quae leuis sunt momenti, & aliorũ deorum solicitudini relictis. Plurimum autem congruit, ut alia quoq; nomina respiciamus, quae ad res plurimas à poëtis adhibenť aut transferũtur.

Virtus. Quod genus est illud de uirtute: nam hoc uocabuli nõ solum in negocijs & orationibus prudentes cõplectitur, & uiros bonos laudatosq;, uerum etiam quicquid est excellẽs, atque adeo omnẽ uim ingenitã abunde sibi uendicat. Et hoc ordine agũt, quũ omne quod est in precio, uirtutẽ, & uim quandam uocant: Ceu oleam ab olea, fagum à fago, id est nominis similitudine, fructum & utilitatẽ ab eo unde illa prouenıunt appellando. Iuuenis igitur noster, dum canunt poëtae:

Sudorem superi uirtuti praeposuere, Et:
Virtute en Graij istorum fudere phalanges, Item:
Si fas est fato concedere, nunc puto pulchrum
Vitã in uirtutẽ demergere,

mox aestimabit quod res est, haec de optima illa atq; diuina habitudine, quam inditã nobis possidemus, dicta, quam rectitudinẽ quandã esse intelligimus, arcemq; rationalis naturae, atque ut in confesso est, animi bonum affectum. Rursus dum legit illud:

Extenuat

A Extenuat uirtutem, auget quoq; Iuppiter idem. Item:

Gloria diuitias sequit uirtus quoq; clara, nõ obstupescat mox insolita admiratione, ac diuites eò loci prouehat, ut uirtutẽ quasi argento uenalem habeât. Nec arbitretur ingeniũ ita fortunæ esse subiectum, ut ex illius nutu proficiat in melius, aut detrimẽta quædam accipiat, sed norit poëtam talem quẽ legit, sub uirtutis nomine rem præclaram, felicitatẽ, aut uim quampiam animi occuluisse. Nam ad hunc modum mali nomine aliquãdo propriæ mẽtis improbitatem & uersutiam significãt, ueluti Hesiodus:

Expedit in primis mala cuncta per omnia nosse.

Nonnunquam fortunæ iniquitatem, aut infelicia tempora, ut apud Homerum:

Sæpe malis homines quamprimũ consenuerunt. Deinde poëtas haud aliter de felicitate loqui putabit, atq; si quis illam irrideat, quẽadmodum & philosophi habitudinẽ rerũ perfecte, secundum cuiusq; rei absolutã naturã in hac uita sectãtes, explicant. Atq; inter hæc nõ raro abutuntur uocabulis, diuitẽ felicem & beatũ uocando, ipsamq; uim insitam ac præstantiã, felicitatẽ. Homerus autẽ proprie utitur nominibus, quũ ait: Gaudeo iam multis congestis dum impo rebus. Sic Menander: Habeo magnã uim opum, diuesq; uocor ab omnibus, beatus autẽ à nullo. Porrò Euripides insignẽ inducit rerũ turbam & confusionẽ, his uerbis: Ne mihi cõtingat tristis uita quæ felix sit. Item: Cur ueneratis tyrannidem iniquã, etiam si felix sit? Nisi quis, ut iam dictũ est, improprietatẽ sermonis & abusum nominũ sectetur. Sed de his fortasse plus satis. Illud etiã atq; etiam iuuenibus inculcandũ, ac crebro indicandum est, q poëtica histrionicæ propemodum accedit in argumẽtis, decorũ sibi usurpans, plurimaq; ornamenta, prout mores exigunt personarũ, reiq; materia. Atqui uerisimilitudinẽ ideo non deserit, quando in ea histrionica persuasio, ceu regula quædam latet, ad cuius præscriptũ alia sunt iudicanda. Vnde improbitatis ac uir-

B tutis signa nõnulla rebus permista, histrionica ueritatis nõ admodũ negligẽs, egregiè effert: Id quod Stoicis mire arridet in multò plurimis locis apud Homerũ, quippe qui uirtuti nihil turpitudinis sinunt coire, nec uitiũ honesto aliqua ex parte coniungi. Itaq; quod ad hãc rem attinet, stultũ ac imprudentẽ semp peccare, & sapiẽtem ciuilemq; rectè omnia adhibito decoro agere prædicãt. Sunt quæ in scholis quidem audimus, at in rebus agẽdis iuxta Euripidem, cõperimus bonorũ ac malorũ utplurimum cõfusum quoddam agmen esse, minimeq; alterũ discretũ ab altero. Cæterũ citra ueritatẽ poëtica plerunq; uarietate utitur & morum plurima cõmutatione, eò quòd ex huiusmodi affectuum diuersitate, quæ ex insperato improuisoq; accidit, quando animus ad ea obstupescit, gratia quædam cõciliatur, quã fabularũ illa commutatio secũ affert. Atqui si oratio est simplex, & ab his figuris aliena, ea profecto & affectibus item careat, necesse est. Nam hac potissimũ ratione nõ semper eosdem poëtæ uictores inducunt, nõ semper eosdem felicitate fortunæ florentes, aut in rebus per uirtutẽ gerendis, strenuos: Nec deos sicubi in negocia humana inciderint, expertes proferũt affectuũ culpaq; omni uacantes, ne uidelicet hoc quod concitat mentẽ, & facit obstupescere, à poësi prorsus exulet, dum sedata est, nihilq; periculi aut motus præ se ferre uidetur. Atq; hæc quũ ita sint, aditum illi struamus iuueni ad poëticã oportet, qui tanti nõ faciat pulchra ista præclaraq; nomina, sapientũ uidelicet, & plurima integritate præstantiũ uirorũ, regumq; summorum, ut illi sint totius uirtutis canones, & certissima præscripta uiuendi: Quandoquidem læditur, si magna illa omnia probabit & admirabitur, iniquo non ferens animo, neque audiẽs aut recipiens eum qui huiusmodi facta dictaq; improbauerit: *Commutatio subita in poëtis affectus mouet.*

Iuppiter alme pater, Phœbe, insignisq; Minerua,
Troiugenum nemo effugiat crudelia fata,
Nec superent Danai, cladesq; exerceat omnes,

C Mœnia sacra ruant extemplo. Et:
Heu miseram uocem Priami natæ hausimus omnes,
Cassandræ, dum cæde Clytemnestræ perit, ingens
Certe dolus uersat mentem, quo perfida turbet
Corda senis, iamq; obsequor, atq; peregi
Fœmina quæ iussit. Item:
O pater haud ullus toto orbe nocentior alter
Iuppiter est superûm te. Ex his uersibus haudquaquam assuescat aliquem laudare iuuenis, erratum illius defendere, aut in re honesta quippiam fœditati huic ceu basi superstruere, atq; in eo negocio idoneum se gerat atq; callidum. Cæterum illud potius æstimabit, imitatricē quandam esse poëticen morum, uitæ ac hominū, quanquā nō tam absolutæ uirtutis, ac puritatis, ut nihil queas reprehendere: Esseq; eas res permistas plerunq; falsis opinionibus ac stultis, partiq; probatis affectibus, quæ omnia poëtis non citra operam & industriam crebro in peiora trahuntur. Atq; hæc quidem præparamēta, quibus iuuenilis imbutus fuerit animus, id præstabunt, ut quæ rectè sunt dicta factaq;, laudibus euehat, & ceu numine quodam afflatus sit, admiretur: contrà turpia ne admittat quidem, tantū abest ut ab illis offendatur: quæ ratio innocuam planè efficiet poëticam lectionē. Porrò quisquis admiratur omnia, illisq; se exhibet familiarem, dum iudicium subijcit opinioni, heroicis istis ac præclaris nominibus infectæ, similis erit quibusdam insignium autorum discipulis, qui dum præclara referre non possent, exprimebant turpia, ueluti Platonici quidam, præceptoris incuruos humeros, & Aristotelici balbutiem magistri æmulabantur. Oportet autem non ueluti meticulosi ex superstitione in templo omnia exhorrent & reuerent, ita in poëtis quoq; uersari, sed sumpta audacia consuescere de eo quod

Imitatio in turpibus.

D decet ac rectum est libere pronunciare. Perinde atq; hoc quod de Achille proditū est, quando concionem exercitu pestilentia laborāte coēgit, indignè ferens ocium ab armis, eratq; inter milites insignis de illo omniū opinio, quæ ratio mēdicū eum reddiderat, adeò ut post diem nonum, quæ de morbo potissimū iudicare solet, quū didicisset languorem non esse uulgarem, neq; ex communibus causis accidentem, surgens non congregat multitudinem, sed cum rege Agamemnone communicat super ea re consilium.
Atride nostras puto concedemus ad ædes
Protinus, hæc melior sententia.
Rectè id quidem dictum est, modestè, & omnino pro dignitate. Porrò quum uates diceret se iram potentissimi Græcorū formidare, non satis modestè ac consultè iurauit, se uiuo minimè fore, ut manum præsagiēti quispiam inijciat: Ne Agamemnon quidem, inquit, contemptum his uerbis reddens principem ac floccipendens. Deinde non ira multò pòst ira accensus ad mucronem fertur, etiam trucidare illum cogitans. Quis hoc rectè factum, & pro dignitate, aut conducibile arbitrabitur? Cæterum quòd mox resipiscit, & in uaginam capulotenus abdidit ensem illum prægrandem, morigerus Mineruæ monitis, id rursus aptè simul ac decore gestum, quòd uidelicet iram, quam prorsus præcidere nō potuit, continuit tamen, ac cessit illi, donec immedicabilem, rationi parentem efficeret. Agamemnon rursus in his quæ dixit, ac gessit in concione, sanè quamridiculus habetur, quæ uerò in negocio Chryseidis, magis sunt regia tantoq; principe digna.
Nam quum Achilles abducta Briseide
Illachrymat socios uitans, solusq; sederet,
Interea Agamemnon naui ingressa, mulierem socijs tradens, remisit, quam paulò antè ob miram indolem Clytemnestræ præferendam, & uxoris loco habiturum se dixerat, atq; in ea re nihil peccauit, nec amatorios mores quoquomodo præ se tulit.

Atqui

A Atqui Phœnix à parente ob pellicem damnatus maledictis, ait:
Protinus hunc ferro libuit demittere ad orcum,
Adsit ni quidam diuûm qui leniat iras,
Quiq; probris uulgi, fama quoq; liberet atra,
Ne patricida uocer, præstanti nomine Graius.
Aristarchus autem metu quodam perculsus, sustulit hæc carmina è poëta, quanquã non usqueadeo sunt intempestiua, si quis expendat Achillem Phœnice aliquando usum fuisse præceptore, qui pari solitus sit ira æstuare. Perspicuum est enim, quàm exagitet homines iste feruor, quidùe doceat audere, dũ omnis sepulta est ratio, nullaq; admittitur admonitio. Et Meleagrum equidem inducit ira aduersus ciues commotum, sed mox sedatis fluctibus aptè affectus tetricos increpãtem, laudatq; illum impendio quia illos nõ fuerit secutus, sed felici quodã Marte repugnans, in eo conflictu euaserit superior: atq; isthuc quũ sit resipiscere post erratum, pulchrum id esse putat, & plurimum conducibile. Nunc differentia hæc ex prædictis satis liquet. Verum in obscuritate aliqua sententiæ, iuuenis illam definiat ad eum modum quo faciunt, qui rei incumbunt. Nam si Nausicaa peregrinum Vlyssem conspicata, in illius amorem incidat, par iam Calypsi, quod ad eum attinet affectũ, reddita, ceu lasciuiens & nuptiarũ nacta tempus, ineptire uideatur apud puellas huiusmodi uerbis:
O mihi contingat talem uidisse maritum
Aedibus ex illis, donec mihi uita superstit.
Culpanda nimirum est hæc petulantia muliebris, audaxq; procacitas, nisi considératis uiri uerbis ac uirtutibus, magnamq; in mutuo colloquio admirata prudẽtiam, optarit illius potius frui cõtubernio, quàm municipis cuiuspiam, qui nauiculatoria aut histrionica uictum quærat: huiusmodi prudentiam in fœmina nemo sanè est qui
B non faciat plurimi. Rursus dum Penelope cum procis miscet sermones, utiq; placidos & humanos, atq; quũ dono dant mulieri uestes aliumq; ornatum, lætatur Vlysses eius rei gratia, & donorum spe recipiẽdorum diu illos frustratur, animos eorum ludificans. Atq; in donis huiusmodi, ac re familiari amplificanda, si tanto studio sese oblectat Vlysses, quod ad lenociniũ attinet, longo interuallo superabit subdola uafricie Poliagrũ, de quo illa extant uerba: Felix Poliagrus fouet cœlestẽ caprã, quæ illi opes suppeditat. Cæterũ si spem cõcepit potius Vlysses, fore ut ex procis habeat mancipia, quanq; nihil minus uereanẽ, rationẽ habet hoc gaudiũ, cui uir tãtus innitatur. Ad eundẽ modum in dinumerandis opibus quas Phæaces illi exposuerũt, mox domũ naui redeuntes, si uerè in deserta huiusmodi, ignota, obscuraq; regione, ueluti ipse prædicat, uersatus est, diuitiarũ causa metuens periculũ, ne quid sustulissent ex naui, cõmiseratione equidem dignus uideri potest, uel etiam, per Iouẽ, si fastidire potuit diuitiarũ amorẽ. Sin, ut quidẽ aiunt, de Ithaca addubitãs, saluas opes indiciũ esse sanctitatis morũ qua præstabant Phæaces putauit, non sine accessione quæstus, illum in alienam uexerunt regionẽ, ut illic exponentes, simulq; relinquentes cum suis opibus, intactis illis, specimen probitatis de se præberent: dignumq; est ut hanc laudibus uehamus hominum cautionẽ. Sunt proinde qui uitio uertũt Phæacibus hanc opum è naui in littus expositionem dormiente Vlysse, si modò sit uerax historia, aiuntq; Tyrrhenos rem gestam aliter explicare: Quòd uidelicet Vlysses homo fuerit natura somnolentus, quæ ratio illum non permiserit plerisq; colloqui. Atqui somnus si nullus fuerit, & dimittere à se Phæacas sine munusculis familiariq; colloquio puduit Vlyssem, nec latere potuit domesticos hostes, illis præsentibus, commento eius ambiguitatis, similem illum à poëta dormienti descriptũ, accipiunt. Itaq; dum hæc iuuenibus ostendimus, ne committamus ut ansa ad morum corruptelam illis præbeatur, sed zelum potius & appetẽtiam ad meliora protinus arripiant, hæc extollentes laudibus, & illa carpentes. Cæterum quũ ubiq; hæc cautio fru-

Cœlestis capra *Odyss. 13.*

C gifera est, tum uerò potissimum in tragœdijs, quòd sermones habeant nonnihil ue- A
risimiles & callidos in negocijs parum honestis, & turpibus. Non enim uerè admodum dixit Sophocles:

Non conuenit turpi rei bona cantio.

Solet enim ille moribus fœdis & absurdis rebus, sermones iucundos & humanos præbere, & qui in eadē scena illi coniunctus est, contrario modo. Vides nanque quo pacto Phædram accusatam induxerit, ceu ob Hippolyti improbitatem ab illo fuerit adamata. Deinde non absimilem loquendi licentiam tribuit inter mulieres Troianas Helenæ aduersus Hecubam, dum putat hanc iustius pœnis plectendam quæ adulterum Paridem peperit, quàm se quæ fuerit comes. Nihil igitur ex his dictis decorum iuuenis noster æstimare consuescat, nec arrideat huiusmodi nugis, quin magis execretur uerborum ac rerum gestarum inconditam lasciuiam. Atque ad hoc negocium plurimum afferet adiumēti, si exquisite causam reddi cures singulorum, quemadmodum Catonem factitasse referunt, dum puer pædagogo in disciplinam esset traditus: Non enim recusabat ille quæcunque præcipiebantur, sed rationem singulorum exposcebat. Nam poëtis non aliter credendum puto, atque pædagogis ac legumlatoribus, tum uidelicet, ubi causam idoneam reddiderint, sine illa uanum esto & inane quicquid gesserint. Porrò complures inuenias nimium amarulentos causarum inquisitores, qui interrogant quomodo dictum sit:

Potorum cyathum supra haud disponimus unquam
Cratera. Item:
E rheda in currum qui uenit, rite petatur
Hasta. Rebus autem maioribus, etiamsi non feceris periculum, facilè creditur. Cuiusmodi est illud:

D Virum parentum culpæ conscium, premit
Metus, ferocia etsi gerat ille pectora, Et:
Abiecto animo esse cogit infelicitas.

Hæc ad mores referuntur, uitamque conturbant, dum iudicia praua ingerunt & opiniones impendio ignobiles, nisi assuescas ad singula in promptu habere quæ opponas. Veluti dum aiunt, animo esse demisso oportere eum qui aduersa laboret fortuna, magis in fortem illam iniquam omnis culpa est reijcienda, & uir ipse non modò non deprimendus, sed etiam eleuandus est. Sic patre æditus improbo & parum cordato, dummodo ipse sim uir bonus & prudens, cur non debeo per meam uirtutem animo esse erecto, sed obstupescere, & indolem demittere ob patris inscitiam? Qui igitur ad hunc modum obuius fertur ac reluctatur, nec se omnibus dictis ceu uento quolibet rapiendum exponit, sed uerum esse arbitrabitur, quod aiunt: Vesanus homo quolibet sermone capitur, multa ille profecto falsò uanque dicta, à se dimouerit. Illa sunt igitur quæ innocuam efficiunt poëticam lectionem. Quando non aliter atque in uitibus plerunque sub folijs & palmitibus pulchre uirentibus occultat fructus, latetque in umbra, ita in poëseos dictione & fabellis circumfusis, multa suffugiunt iuuenem bona & cōmoda. Proinde sedulò curandum ne id contingat, ut à rebus prorsus aberret, sed incumbat magis sententijs quæ uiam struunt ad uirtutem, bonosque effingūt mores. Fierique potest, ut in hoc negocio ita uersetur, ut breuibus typo quodam omnia complectatur, prolixam uerò seriem, & apparatum, turbamque exemplorum missam faciat, illisque committat qui scribunt diffusius. Principio igitur quæ honesta sunt & turpia in moribus atque personis cognoscens iuuenis, tum intendat animum dictis & negocijs, quæ poëta utrisque obseruato decoro tribuit. Veluti quum Achilles Agamemnona ira percitus his uerbis compellat:

Aequa satis nunquam spolijs mihi portio fiet
Tecum, si Danai firmissima mœnia Troiæ

Eruerint.

A Eruerint. Thersites proinde his conuicijs eundem insectatur.
Aeris plena tibi tentoria sunt, mulieres
Suntq; tibi forma præstantes, munera Graiûm,
Dum capiunt urbes. Sic rursus deinde Achilles ait:
Si dederit nobis euertere mœnia Troiæ
Iuppiter ex alto. Et Thersites rursus:
Quicquid ego uinctum porto, uel alter Achiuûm,
Tu rapis. Cæterũ dum Agamemnon inter cõuersandum uituperaret Diomedem, nihil illi contumeliosum respondit, principis maiestatem reueritus. Sthe neli autem parum consultus extat sermo ad Agamemnonem:
Non mentire, mihi quum dicere noris aperte.
Nanq; sumus multò maioribus en meliores.

Hæc nimirum dicendi uarietas si obseruetur, docet iuuenem æstimare quàm egregia ac urbana res sit alacritas iuncta mediocritati, contraq; quàm destabilis arrogantia, suiq; immodica ostentatio. Profuerit deinde & Agamemnonis illud, de quo diximus, factũ despicere, eò quòd Sthenelum adijt, dum nõ esset alloquendus, & ne Vlyssem quidem præterijt, uerbis illum lacessens,
Ira quum sciret candescere corda uiri, mox
Verba capit rursus. Omnibus enim respondere seruile est, & libero homine indignum: despicere deinde cunctos, superbi est & planè stulti. Porrò Diomedes in bello silet, rege etiam maledictis illum adoriente: peracto prælio libertate dicẽdi mox usus erga ipsum, his quidem uerbis: Vires exprobras Græcos inter mihi soli. Par item fuerat, uatemq; prudentem in primis decuisset, rationem habere comitiorum, dum Calchas in procerum consessu, magnaq; hominum frequentia, neglecta alia B maiore commoditate, non ueretur principẽ reprehendere, ceu pestilentiæ grassantis autorem. At Nestor certamini inter Agamemnomen & Achillem medium admiscens sermonem, ad motus huiusmodi sedandos idoneum, ne regẽ uideretur ceu peccantẽ corripere coram multitudine, iam ira percitũ, his eum alloquitur uerbis:
Admoueas epulis, sacrum quoq; coge senatum,
Consilia expendens horum atq; salubria serua.

Omnibus respondere serui le, omnes despicere stulti.

Peracta autem cœna emisit senes ad obeunda negocia, atque ita mederi curauit erratis. O aptam reprehensionem & in tempore adhibitam.

Est quando in genere hominum plurimam uideas diuersitatem, isq; tropus in eo notatur apud Poëtam, quòd Troiani plurimum sibi fidentes, magnoq; cum clamore incedunt: at Græci contrà cum silentio, metuq; antesignanorum. Quoniam in re militari revereri duces, simul & fortitudinis, & imperio parentis militis, non leue est argumentum. Vnde Plato solebat conuicia & turpitudinem magis timere, quàm labores & pericula. Et Cato dixit se erubescentium maiori amore teneri quàm pallentium. In promissis item filum quoddam est proprium quod sequaris. Vt quum Dolon promittit se mox in exercitum uenturum ubi redierit, per Agamemnonis salutem. Verum Diomedes nihil promittit, aitq; se minus timere quando cum socio mittatur: ut perspicuum iam sit prudentiam Græcorum esse, & urbanitate quadam præditorum, at turpitudinem & temeritatem ad barbaros maximè pertinere. Itaque odisse hæc oportet, illam autem pro uiribus imitari. Habet autem & nonnihil bonæ frugis, si contempleris affectus ipsos qui Hectorem commouerunt atque Troianos, quum Aiax singulari certamine illi erat congressurus. Nam Aeschylus in Isthmijs, cæso quopiam in faciem, & clamore eius rei gratia in uulgo exorto: Quale, inquit, hoc nostrum est exercitiũ, spectatores clamitant, & qui plagas accepit silet. Poëtæ tum sequuntur uerba: Aiacem clarum cum suis apparere armis, ex cuius aspectu Græci plurimũ sint exhilarati, Troianis interim tremore con-

Pudor utilis.

Affectus qui cõmoueat.

C territis, qui grauis admodum singulorum peruaserat membra. Ipsi quoque Hectori animus in pectore concutiebatur. Iam uerò quis non admiretur hanc rerum diuersitatem? quando in confesso est, eorum duntaxat salire corda qui pericula subeunt, ueluti quum luctari aut in stadio currere aliquis cœperit. Porrò spectatorum cõcuti ac tremere corpus, ex beneuolentia erga principẽ metuq́, cõsentaneum est. Deniq́ spectandam puto & inter optima simul ac deterrima nõ inamœnã uarietatem, qualis est illa Thersitæ in Achillem, & potissimum in Vlyssem simultas acerrima: Aiacis insuper in Achillem constans amor, ac perpetua cum illo amicitia: Allo quutus est enim Hectorem, ita ut huius quoq́ honorificè meminerit.

Iamq́ palàm fiet quàm fortis pugnet utrinq́,
Dum solus Graiûm longè optimus atterit hostem,
Magnanimo quanquam sit multò inuictus Achille
Inferior ille.

Vides quàm egregia hinc laus ad Achillẽ redeat. Estq́ hæc oratio minimè arrogans, dum candidè de omnibus sentit Græcis, plurimũ referre indicãs ad uires singulorum dignoscendas, soli pugnent Græci, an cum multis. Neque interea præcipuum sese ostentat inter socios, sed cum illis pares sibi in prælio esse uires. Sed iam de differentia satis, nisi hoc quoque adiungi libeat, quòd ex Troianis multi sunt capti uiui, at Græcorũ nullus: deinde multi item illorum supplicarũt hostibus, ceu Adrastus, filij Antimachi, Lycaon, & Hectori precibus concessum est sepulcrum ab Achille, cæterum ex his nullum inuenias supplicem. Barbaricum est enim preces porrigere, & capi in certamine, quum Græcorum sit proprium uel uicisse in pugna, uel occubuisse. Cæterum perinde atque in pascuis florem sequitur apis, capra fruticem, sus radicem, reliquaq́ animantia semen aut fructum, ita in poëtarum lectionibus ille flores legit historiæ, alius ornamentis inhæret & orationis mundo, quemadmodũ Aristophanes de Euripide dicit: Vtor oris ipsius

D rotunditate. Est proinde qui fructum captat ex his quæ moribus rectè formandis sunt accõmodata. Meminerint igitur illi ad quos hæc nostra tendit oratio, secumq́ expendant, num facilè inueniant fabellarum cupidum lectorem, cui incognitum sit, multa apud poëtas, quod ad res gestas attinet, uanè & per excessum ueritatis cõscripta. Sic uix reperias studiosum rei oratoriæ, quem prætereat quæ illis uerborũ

Poëta orator, philosophus. insignis castimonia, & ad persuasionem aptè sunt usurpata. Denique uirtutis & rerum honestarum amator, dum non lusus cuiusdam puerilis, sed absolutæ eruditionis gratia attingit poëticen, fieri non potest, ut oscitanter audiat quæ de fortitudine, modestia, ac iustitia toties sunt decantata, quod genus est illud:

Tydide quid passus ego sum? capere uires
Iam decet, huc referas pedem, ut uideam ferus Hector
Si capiat naues armis.

In summo equidem rerum ac uitæ periculo, sapientem magis decet turpitudinem uereri aut probrum, quàm uel mortem etiam ipsam, id quod iuuenis ex hoc discens loco, ad uirtutem probè posthac erit affectus. Sic alibi legis:

Iuncta bono felix homini sis, docta Minerua,

Quibus uerbis subobscure indicatur deam neque diuitis uiri gaudere contubernio aut formosi, fortisúe, sed uirtuosi, beneq́ cordati. Rursus quum dea ait se nõ cõmissuram ut Vlyssem despiciat aut deserat:

Quandoquidem sapiens est, prudens, uerus & idem:

Indicat ex omnibus quæ possident homines, uirtutem propius accedere ad diuinitatem, atq́ ideo deo magis esse acceptam. Siquidem ita comparatum est, ut similia

Iram compescere arduum magis gaudeant similibus. Cæterum quando res quædam ardua uidetur, uereq́ est, iram cõpescere, multò haud dubie maior erit custodia ipsa & prouidẽtia, quæ prohibet ne in iram incidas, aut illa capiaris, atque isthuc diligenter subindicare legentibus,

A tibus, iam est operæprecium. Videas enim quo pacto Achilles Priamum amarulentia minimè ferenda quietum esse iubet, ne se exasperet, his quidem uerbis:

Irritare senex noli me, tempora noui
Hectora quis soluam tibi, adest modò missus olympo
Nuncius, is iubet ut castris decedat uterq;
Cum nato, senior supplex quoq;, fallere credar
Iussa Iouis: Itaq; loto Hectoris corpore, ipsum Pelides componens, in rhedam collocat, ne pater uideat uulneratum, unde cor mœrore cōtabescat, Achilli quoque idem accidat. Sed Iouis mandata peracta sunt. Itaque si quis ad iram natura propensus est, & ingenium habet irritabile, nimisq; asperum, idq; non sine periculo, quum hoc illum minimè lateat, obseruetq; causas omnes quas habeat suspectas, ratione prius diu præsumpta, ne inuitus in eum incidat affectum, nónne admirandæ cuiusdam prudentiæ id præbet argumentum? Sic decet ut ante ebrietatem uini cupidus sese præmuniat, & ante amorem is qui libidini est obnoxius. Quemadmodum Agesilaus osculum offerentibus pulchris quibusdam, subduxit sese. Et Cyrus mulierem Panthiam uidere non audebat, quòd inimici quidam materiam incentiuaq; libidinis illi hac occasione ministrarent, & ad quæ potissimum sciret affectus noxios inclinari, animum incautum impelleret. Vlysses item non modò suamipsius iram coërcuit, uerumetiam Telemachi filij, quum ex colloquio deprehendisset iuuenē animo esse turbulēto, & iniquo animo iniurias ferentē. Mitigauit enim longè prius ferocitatē, & ad patientiā cohortatus, quietū hominē reddidit, his uerbis: *Propensi in uitia fugiant ab initio.*

Leniter hostiles animos, nostræ domus omne
Qui decus eripiunt mihi, nunc patiare meum cor,
Aspicis ut dulci mihi turbant corda parenti,
Aedibus in nostris alienos despice gressus,
B Telaq; disce pati iaculantum, culmina cernens
Eminus ipse foris tua. Nam quemadmodum equis in ipso cursu nemo inijcit frena, sed longè antè, ita qui animo sunt in iram præcipiti, & ad res molestas facilè irritabiles, rationibus quibusdam diu antè præsumptis, in certamen sunt producendi. Conducibile autem arbitror, nō modò dictiones ipsas diligenter audire, sed Cleanthis etiā doctrinā declinare, qui aliud fermè agens, enarrat illud: Iuppiter alme pater, regnator summus ab Ida: Et illud item: Eia pater Dodonæe, ubi præcipit subunionem dictionū fieri, unde sensus ille eliciatur, Tellus exhalat de se aërē. Similiter Chrysippus crebro lubricus est in rebus serijs, & quū disertus est, nihil persuadet, uiolenter urgens Iouem uocalem esse, quū in differendo grauis esse prodatur, & in orationibus uiribus quibusdā stipatus incedat. Melius autem est ut hæc grammaticis iure quodam suo torquenda permittamus, quibus aptum hoc uidetur, & applausibile:

Non iubet hæc animus, didici quoniam bonus esse. Et:
Quàm sim festinus, noscere cunctos Arbitror.

Ostendit autem uiro dignam eam esse disciplinam, qua amicè, & cum gratia quadam hominibus confabulamur: quod ratio tradit, ad scientiam hanc rem pertinere. Itaque primum proponit, prorsus non decere hominem sui neglectum: sed potius ut honestarum rerum studio teneatur, & ijs qui talia docent pareat: subindicans simul, quàm fœda sit inscitia. Sunt proinde his rebus multum confinia, quæ de Ioue & Neptuno dicit:

Est patria his eadem, genus unum prorsus utrisq;,
Iuppiter at natu est maior, tum plurima nouit.

Quibus uersibus ostendit sapientiam rem esse inter cætera maximè diuinā, & principe dignam, in qua liceat summam Iouis excellentiam, qua alijs præstet omnibus, *Scientia res diuina.*

C potissimum collocare. Proinde alias uirtutes inferiores putat, quàm ut cum sapientia confectantur. Sunt & hæc insuper summo studio indicanda iuueni, ut ea nō oscitanter audire consuescat.

Temperat à nugis sapiens, quia dedecet illum Mentiri. Et:
Antiloche haud quicquam fecisti prauius, antè
Prudens, nunc uires mihi dedecore afficis, idem Lædis equos. Et:
Quàm mihi tu prudens dixisti Glauce superba.
O sapiens, dixi nulli uirtute secundum
Molliculū te. Ex his enim carminibus docetur, quàm minimè deceat cordatos uiros nugari, tergiuersari in pugna, ac socios prêter ius & fas calumniari. Meminit deinde Pandari, quum ait persuasum esse, per amentiam illum soluisse fœdera: quòd perspicuum sit, nullum qui rectè sapiat, alteri esse iniurium. Huc pertinent ea quæ de continentia dici possunt, ut ostendamus, quo pacto poëta longè efferat talia, uersibus sequentibus:

Sapientia. Insanit Prœti coniunx, furtiuaq; tractat
Connubia, at illi non paret omnia noscens
Bellerophon prudens bona, quæ persuadet honestas. Sic alibi:
Abnuit extemplo mala Clytemnestra petenti
Infanda, haud illi quia mens aberat bona diuæ.

In his planè uerbis tradit poëta, sapientiam continentiæ causam parentemq; uideri. Porrò in illis quæ ad rem militarem pertinent, quando ad pugnam capessendā excitandi sunt bellatores, ita fermè scribit:

O Lycij, fortes præstate uiros, fuga prorsus
Exulet, hanc sequitur pudor. Et:
Obuerset animis pudor, & maledicta uirorum
Latrantum, uis magna furit Martis modò campis.

Prudentia. Videtur autem prudentia hic magnanimos homines efficere, dum illos pudet tur-D pitudinis, simulq; gaudēt uoluptates præterire, & subire pericula. Nam hæc res Ti-*Pudor.* motheum olim etiam solicitum habuit, Græcos nimirum nō ineptè in Persia adhortantem: Veneramini, inquit, pudorem, uirtuti bellicæ suppetias afferentem. Aeschylus igitur illum in numero sapientum habet, qui gloriæ alacer & indiuiduus est comes, quiq; laude uulgi impendio capitur, dum ait:

Non optimus uideri hic, esse sed cupit,
Sulcum profundum in animo qui facit suo,
Affectus unde gloriæ congerminent.

Iam persuasum esse puto, eum potissimum hominē ingenio pollere, qui ex affectu præclaro quo præditus est, ad optima semper feratur. Itaq; quum omnia ad prudentiam & industriā iam sint congesta, nō absurde consequitur, omnem hinc uirtutem nasci, omnemq; eruditionem. Porrò quemadmodum apem uidemus naturæ quodam instinctu, ex amarissimis floribus, asperrimisq; spinis, dulcissimum mel atq; lenissimum colligere, ita pueri probè instituti in poëtica, norunt ex uilibus absurdisq; argumentis, quæ suspecta etiam aliquo modo uidētur, undecunq; dulce quippiam

Suspicio. ac frugiferum eruere. Mox enim suspectus iam est Agamemnon, qui largitionibus corruptus, diuitem illum ab exercitu dimisit liberū, ob equam cui nomen erat Aethe, dono datam, ne uidelicet militiam Græcorum sequi cogeretur ad Troiam, sed delicijs domesticis indulgere potius ocioso liceret: magnam enim illi Iupiter opum uim tribuerat. Quanquam Aristoteles principis factum non admodum improbet, quòd equam egregiam homini effœminato & inerti prætulerit, qui ne ad canē quidem aut asinum, me hercle, uideatur conferendus: Quas enim uires, aut quod ingenium non corrumpunt opes? Rursus fœdissimum est quòd Thetis filium cōsolatur

in amissa

A in amissa uoluptate, meminisse etiam docens libidinis. Atqui in ea re perspicere est operæprecium Achillis continentiam, qui quum Briseidem ad se uenientem deperiret, agnoscens uitæ breuitatem, non festinauit ad uoluptatis usum, nec ut multitudinis mos est, luget amicum inertia atq; officij intermissione, sed à delicijs uitæ in luctu ita abstinet, ut in re militari nihilominus strenuem interea nauet operã. Rursus Archilochus nõ laudatur, quia sororis maritum in mari perijsse queritur, ludum adhibens lamentis ac merum, quo illa eliminet & expugnet. Atq; ea in re rationem mihi sequutus uidetur, dum ait: Nihil equidem proficio eiulans, nec luctui officio, oblectamentis ac gaudio intentus. Si igitur ille delitias & animi tetrici laxamenta non existimauit obesse luctui, quid est cur nos queramur hæc quæ tractamus, incõmoda esse nobis philosophantibus, aut rempublicã administrantibus, uel dum prodimus in forum, agriculturam'ue exercemus? Correctiones proinde eorum quæ absurde sunt dicta, non parum habent momenti, ueluti eius quod dixit Antisthenes in theatro: Quid turpe est, in cuius usu tu non uides turpitudinem? Atheniensibus enim ob hoc uerbum tumultuantibus, mox adiecit: Turpe est turpe, siue tu uideas, siue non uideas. Sic Cleanthes de opulentia ait: Qui amicis suum impertit corpus, ita ut morbo corripiatur, expensæ pecuniæ id habeat uice. Hoc dictum alio quodam in hunc modũ scripto emendauit: Qui scorto suum impertit corpus, ita ut morbo corripiatur, expensam quasi reputabit pecuniam. Zenon item illud corrigens Sophoclis: *Correctiones dictorum prosunt.*

Ad principem magnum quisquis contenderit,
Fit seruus eius, liber quanquam aduenerit.

Ita quasi postliminio rediens scribit:

B Non ullius fit seruus liber qui uenit,
Quid principi collucet clare, libero.
Boni fruens magnanimi hinc contubernio.

Quid igitur prohibet, ne iuuenes nostros ad id quod est melius huiuscemodi succlamationibus impellamus? dum ad ea quæ dicuntur, ueluti insurgẽtes ex aduerso, illa impugnamus, hoc modò: Dum aiunt: quàm est optabile mortalibus, ut telum feriat id quod animo conceperis. Obijciamus nos contrà: Non, sed optabile est ut telum feriat id quod est frugiferum. Quæ enim optare non decet, si illa accipias, & pro animi tui desiderio fruaris eisdem, miserum id planè est, & non minima infelicitatis portio. Nec Atreus filium Agamemnona prorsus in omnibus erudiuit honestis. Nam dum ait: Oportet te & dolere & animum exhilarare. Nos contrà illius uerba impugnamus. Per Iouem, contendimus, ut gaudere debeas, & non dolere, modò in rebus inuenias legitimã mensuram & modum. Sic Atreus filium Agamemnona non in omnibus prorsus erudiuit honestis.

Heu heu malum exitiosum nunc mortalibus,
Vt quis sciat, tamen non usurpet bonum.

Immedicabile utiq; hoc est, & malũ rationi prorsus repugnans, ut ne etiam addam miserum, si hoc nosti quod est melius, & ad uitæ intemperantiam, atque mollitiem summi dedecoris prolabare. Tropus quidam est, dum quis paret dictis, non oratio. Imò & tropus & oratio, uel magis tropus ex oratione. Quemadmodum equus per frenum & nauis per clauũ circumagitur: Nihil enim est tam humanum, ac prorsus nullum tam cognatum uirtuti organum, ut oratio. *Tropus.* *Oratio.*

Non fœdo amore maris, at dextro fœminæ
Capiaris, ut decorum utrinq; seruias.

Rectius hic dixeris ut modestiæ ubiq; seruias, ita enim æqualitas & decorum uerè obseruatur. Cæterum qui se ad uoluptatem aut formam transfert, utrobiq; ineptus est, parumq; stabiles habebit sedes.

C Diuos metu, prudentes adeunt supplices:
Non utiq; ita habendum est quod legitur, sed
Fiducia deos, prudentes adeunt supplices.

Metus. Quando metus imprudentes, ingratos ac prorsus dementes solicitat, quippe qui di uinam illam uirtutē, unde bona nobis proueniunt, tanquam ab se lasam suspiciūt, ac uerentur. Hactenus quæ ad correctionē attinent explicauimus. Qua autem uia

Lecta in usum traducēda. ea quæ legimus in multiplicem usum traducamus, Chrysippus aptè ostendit: Oportet enim, ait, quod est ex usu, ex ijs quæ confinia sunt, & similem habēt speciem colligere. Veluti dum ait Hesiodus: Bos equidem non amittitur, nisi quis improbum habeat uicinum: id sanè de asello, cane, & omni eo quod ad hunc modum potest admitti intelligas licebit. Sic quod ait Euripides: Quis est seruus qui mori non reformidet? id quod & de labore ac morbo haud absurde item intelligi potest. Ergo quemadmodum idem pharmacum ad unum morbum fugandum efficax, dum uim illius discunt medici, ad omnes finitimos illud transferunt & accōmodant: sic sententia communis quæ uim suam in plura potest extendere, non est despicienda, sed dum uni negocio proprie congruit, ad similia nihilominus traducenda est, & proxime cognata. Estq; in hac occupatione exercenda iuuentus, ut consuescat pro ingenij sui acrimonia id quod est commune ex proprio traducere, idq; compluribus experiri exēplis, ita ut in promptu illi fiat, celertime huius exercitij præstare documenta. Vt cum Menander ait:

Beatus est, opibus iungens industriam,

Hoc existiment non modò de diuitijs dictum, sed etiam de honore, principatu, & eloquentia. Stupendam præterea admirationē Vlyssis, qua tangebatur dum Achillem inter puellarum gregem in Scyro esset conspicatus,

D Tuq; ô generis extinguis clara lumina
Dum pensa natus optimi patris trahis,

Licebit in prodigum quoque retorquere, sordida lucra captantem, desidem & negligentem, disciplinarum osorem. Veluti si dicas: Bibis patris Græcorum natus optimi. Sic dicere queas, Ludis, cauponam exerces, scortaris, nihilq; sapis egregium, quod generis tui nobilitatem deceat. Rursus dum ait:

Ne dixeris, miror præclarum opum deum,
Quarum facilè uim magnam possidet malus,

Itaq; nec gloriam dices, formam corporis insignem, uestem magnatum, aut sacram etiam coronam, quòd hæc omnia uideamus etiam uanissimis contingere nebulonibus. Et quod ait:

Fœdos metus de se producit filios,

Per Iouem, sic & petulantia, superstitio, inuidia, & reliquæ item omnes hominum id genus pestes. Cæterum quod optimè dixit Homerus, Dispari forma præstantissime, & pari modo, Hector forma insignis, ostendit reprehensione dignum, & risu, qui nullo bono fruitur quod forma decentius. Vnde in procliui est ad similia hoc trahere, quo compescamus eos qui sibi plus nimio placent speciosis titulis, quū nihil illis sit uanius atq; indignius. Docendi sunt proinde iuuenes, quòd odiose dicta huiusmodi, contemptum secum afferunt. Veluti si dicas: Diuitijs optime, conuiuijs optime, liberis optime, iumētis optime, & per Iouem si dicas de alijs eodem modo, optime. Ex pulchris itaq; & honestis præstantiā secteris necesse est, ut uidelicet in præcipuis rebus præcipuus & antesignanus habeare, primasq; teneas in rebus maximis, quando uideas gloriolā hanc, quæ ex rebus minimis ac uilibus captatur, nō

In animo uirtus est, aut uitium. esse gloriā, sed planè ignominiā. Vnde hoc exemplo mox admonemur, ut penitius laudem aut dedecus introspiciamus, cum in alijs poëtis, tum apud Homerū potissime, ubi planè indicatur, ea quæ ad corpus aut fortunam referuntur, non admodum magno

A magno studio digna debere æstimari. Principio enim in mutuis congressibus dum se compellant, dextraç excipiunt homines, non dicunt, O formose, diues, aut uiribus pollens: sed huiusmodi fermè benignitate uerborum utuntur:

Nate Iouis Laërtiade, multiscie Vlysses. Et:
O soboles Hector Priami, qui æquare tonantem
Consilijs potis es. Et: Pelides insignis gloria Graiûm. Et: Chare Menoetiades animo mihi grate.

Proinde dum uitio quippiam dant poëtæ, in scelera ipsa sic inuehuntur, ut nihil earum rerum attingat quæ sunt corporis, ut:

O temulente tenes oculos canis, & leporis cor. Et:

Aiacem uince qui plurimum polles maledicentia. Sic: Idomonee dic prius aliquid arrogantius. Nec te decet esse blacteronem. Et: Aiacem loquacule tu bubulce. Deniç Thersites ab Vlysse reprehensus, non claudus, caluus, aut gibbosus esse dicitur, sed linguæ amarulentia insignis. At Iuno Vulcanum amatam sobolem his uerbis alloquitur: Surge mi fili claudo pede. Vides hic Homerum ridere loripedis uitium, nō aliter atque alibi cæcitatem, quòd probro indignum putat, quicquid non à nobis, sed à fortuna porrigitur. Duo autem præclara contingūt illis qui poëtas audire solent: Primum moderationi animi famulatur, docetç nulli fortunā molestè ac stultè exprobrandam; Alterum, uiam struit ad magnanimitatē, qua ad omnes fortunæ casus ita componas animum, ut non deijciaris aut conturberis, nihilç commouearis ad scōmata etiam ridiculis maledictis permista. Qua in re Philemonis illud in promptu habendum existimo: Suauius nihil est, nil denique concinnius, quàm si possis æquo animo ferre cōuicia, potissimum si id uideantur errata alicuius exposcere, & affectus incompositi requirant castigationem. Quemadmodum tragicus ille Adrastus Alcineone dicēte: Mulieris homicidæ cognatus es:

Poëtice ad duo utilis.

Moderatio animi.

Patientia malorum.

B respondit: At tu manibus peremisti matrem quæ te genuit. Quemadmodum ergo qui flagris cædunt uestes, corpus non attingunt, sic qui infelicitatem aliquam fortunæ aut generis exprobrant homini, in ea feruntur quæ extra hominem sunt, nimirū stultè, uanoç conatu, quum præstet animum correctione egentem, morsu impetere: Cæterum queādmodum superius docuimus, poëmati parum honesto, quod bonis officiat moribus, opponere sententias ciuilium & celebriū uirorum, quæ fidem abrogent turpitudini: Ita si offendamus in carmine urbani quippiā quod sit frugiferum, fouere nimirum illud iam decet atque amplificare philosophicis demonstrationibus & testimonijs, ita ut inuentio tota illis referatur accepta. Id nanç in primis æquum est & non parum conducibile, ut tum demum poëma dignitatem, robur, ac fidem obtineat, dum cantatur ad lyram, aut in scholis exercendi studio tractatur: si eum Pythagoræ & Platonis consentiat decretis, & in illa puerili lectione, ad Chilonis præcepta & Biantis, rectà proueharis. Indicandum præterea non oscitanter iuuentuti, carmen illud,

Philosophia in poëticam introducenda.

Non tibi concessum miscere prælia fili,
Sed Veneris dotes cape, permissosç hymeneos. Similiter illud:
Iuppiter ecce tibi succenset, uiribus impar
Quod pugnas hosti, quomodo nihil differant ab illo: Nosce teipsum, & quòd utrobiç eadem sit sententia. Sic illud:
Ignorant stulti ut toto plus dimidium sit. Et:
Consilium prauum consulto pessima res est,

Ex Platonis officina sunt profecta. Sic enim scriptum reliquit philosophus ille in Gorgia, & libro de repub. dum docet, iniuriam accipere melius esse quàm facere, magisç offendi eum qui lædit quàm qui læditur. Adijciendum insuper est Aeschylo, dum ait, Virili sis animo, laboris immensitas tempus non habet: apud Epicurum id esse uulgatum, suosç semper ibi habuisse admiratores, quòd uidelicet magni la-

C bores breui finiuntur,temporarijq; non habent aliquid in se magnitudinis. Et Aeschylus quidem haud dubie hoc cecinit. Sed appendix quædam cohæret, uidelicet: Si enim magnus breuisq; non manet labor, non est magnus qui perdurat in labore, neq; ad ferendum impos. Thespidis autem illa, Vides huic deorum primas dare Iouem, nec uana sunt neq; arrogantia, ad hæc nõ tam stulta ut rideas, dum hoc solum non nouit quid delectet. Et quod ait Plato, quantũ præstet longè abesse à uoluptate & tristitia, qua in re potissimũ deorum natura confirmatur. Porrò illud, Dicamus quòd uirtus fidam & constantem habeat gloriam; At opes hominum, meticulosis commorantur, à Bacchylide dictum est. Et propemodum confine illi est hoc Euripidis: Ego nihil antiquius puto prudentia, eò quòd bonorum duntaxat comes sit. Similiter & illud, Honoris uos teneat studium, Virtutem opibus paret alius, quas quidam felices in bonorum habent numero. Cæterum non habent hæ sententiæ euidentiam, philosophorum dictis consentaneam, qui diuitias à bonorum ordine excludunt, putantq; inutilia esse, & nullius frugis, quæcunq; sine uirtute possidentur. Ad hunc igitur modum poëticam usurpare, præceptisq; insistere salubribus, uindicat illam à fabulamẽtis, & detrahit ei personam, additq; studium illis rebus quæ magno cum fructu ibi dicuntur, aditum parans iuueni ad rationes philosophicas, dum animum eò inclinat. Venit enim cum quibusdam prægustamentis, non omnino rudis, sed ceu candidatus quidam rerum philosophicarũ. Quando iam exoluerũt illa quæ audiuit perpetuò à matre, à nutrice, & per Iouem à patre, & à pædagogo, diuites solos beatos prædicantibus, summoq; honore illos afficientibus. Exhorrẽtibus præterea mortem & laborem, uirtutemq; capessere operæprecium non existimantibus, atque adeo nihil præter opes & honorem, His, inquam, opinionibus dum re-

Philosophie uis.

D pugnare audiunt philosophos, stupor quidã illos ab initio retinet ac metus pauorq;, ita ut progredi non liceat, nec ferre queant insolita. Non aliter atque ij qui è magna caligine prodeuntes solem contueri nequeunt, nisi antea paulatim fuerint assueti. In poëtica igitur ceu in adulterino quodam lumine, ubi uera falsis sunt permista, splẽdor est tenuis quem facilè feras, potesq; citra molestiam respicere, tantum abest ut in fugam te agat præcipitem. Audierunt enim prius in poëtis, & planè persuasa habent hæc sequentia,

Mortalibus flenda est cuiq; sua calamitas,
Et mortuus, cunctis liber laboribus,
Domo efferendus est multo præconio. Et:
Quando duobus uita eget mortalium
Tantum, cibo panis, aquæ dein potu,

Vale tyranni barbarorum amicitia, Et hominũ miserorũ felicitas. Hæc enim, inquam, minima sunt quæ grauia esse possunt, minusq; conturbant, & offendũt, ex his quæ manant à philosophis. Dum uidelicet audiunt, mortem nihil ad nos pertinere, Naturæ opes circumscriptas suo tempore. Quodq; felicitatem & beatitudinem non liceat præscribere opulentia, aut rerum maxima ubertate, imò neque principatu, aut magna potentia: sed sola indolentia, ac affectuum tumultuantium sedatione, cupidine animi intra suos naturales terminos circumsepta. Harum igitur rerum gratia, & omnium simul quas prædiximus, iuuentus bonà eget institutione, & ductu, per uniuersam lectionem, ut placide magis primo instructa, quàm ut dixi, offensa, in poëtica non aliter atque amicus & familiaris ad philosophiam mittatur.

FINIS.

MENTARIVS, DOCENS QVO PACTO *se quispiam circa uirtutē, candoremq́; morum sentiat profecisse,* *Ottomaro Luscinio interprete.*

AVT certa quædam est ratio, ô Sossie Senecion, qua sensu quispiā deprehendit, se euasisse meliorem, aut profecto nihil immodestiæ decedit ad bonam frugem suis auctibus sensim promouentibus, sed pari lance cūctis mortalibus obuia sit morum peruersitas oportet, quæ illos non aliter atq; rete quoddam, plumbi grauitate concludat. Atq; iam grāmatico in disciplinā traditus, siue musico, nō intelliget quid inscitiæ per exactam in arte percipienda diligentiā à se fuerit amolitus, sed perpetua identidē ignorantia sua torquebit. Medicina item languēti nihil præstabit tranquillitatis & laxamēti, ubi iam declinare cœperit morbus, neq; discrimē ullū notare queas, nisi uerè reducta fuerit e contraria corporis habitudo, sanitate prorsus reddita. Proinde donemus iam, ad meliora nihil proficere eos, qui etiā mole quapiā exonerent. Et in trutina rerū facta collatione, nullā ponderis notari diuersitatē. Ad eūdē modū in philosophia, & ijs quæ ibi præcipiuntur, neminē pcipere sensu, num profecerit, quandiu pusillū inscitiæ relinquat in animo, à quo non repurgeris, sed simpliciter eodē semp malo torqueare necesse est, donec summū illud bonū atq; perfectū se insinuauerit. Denicq; uno momēto sapiētē fateamur (si dijs placet) ab extrema malicia, in tam sublimem uirtutis habitū promouere, ut incremēta nō possit accipere, subitoq; effugere morū peruersitatē, eamq; tantam, ut longo etiā tēporis interuallo nulla illi portio decedere potuerit. Verū nō inficiabere eos, qui absurda hæc astruūt, ipsos sibi iam planè facessere negociū, dum quod in cōspicuo est, ignorantiæ tenebris inuoluunt. Quomodo enim suā uulgo tuebunt existimationē, qui sapiētes habent, si pusillū il-
B lud uirtutis, quod tēpore accessit, aut detractū est, in sese nō agnoscāt, aut pernegēt? Quasi uerò recta ad uirtutē ducens uia, latens sit, omnesq; eò cōtendentes cæcutire uideant, ignari quò se recipiāt, aut quatenus promoueāt. Idq; si obtinebit, ut tam repentina fiat rerū cōmutatio, dum is q hodie prauissimus fuerat, uesperi in egregiū euadat uirū, & qui rudis literarū somno cōcesserat, experrectus longè sit omniū sapientissimus. Compellare mihi iam liceat hesternā inscitiā, nouasq; præstigias his poëtæ uerbis. Porrò mihi longū rogo somnia uana ualete. Atqui disperea si qs tam insigne discrimē sui, prudentiamq; tanta ubertate in se diluxisse, non intelligat. Planeq; auguror, si quis uoti cōpos, ueluti Cæneus, subito nobis ex muliere mas prodierit, cū planè ignorare quid deceat talē mutationē. Neq; enim sapere poterit, prudenti esse animo atq; masculo, quū stultitia, metu, uitæq; intēperantia iampridē laborauerit, & rerū omniū nescius, ex statu mere beluino in diuinū protinus fuerit translatus. Cæterū rectè dictū est, Lapidē cōponi debere ad regulā, minimè regulā ad lapidē: Quū isti contrà nō aptent negocia philosophiæ præceptis, sed negocia inseruire cogant suis ipsorum cōmentis. Et dum suo arbitratu omnia statuere conant, mirum quàm multis erroribus ac dubijs subinde impleāt philosophiā. Porrò cōstituto hoc uirtutis fastigio, de quo præsens est quæstio, si omnes æquè sunt infelices q nōdum eò cōtenderint. Iam qui totus incūbit uirtuti, etiamsi nondū cōtigerit apicem, tam est miser, quàm is qui uitijs omnibus est immersus. Atqueadeo uidere est, quo pacto mire secum pugnent, qui in scholis Aristidis flagitium cum illo Philaridis æquant. Hinc meticulosum animum Brasidis cum eo quem refertur habuisse Dolon, Melitiq; ingratitudinem cum illa Platoniea, res utiq; longissimo interuallo distantes, conferunt. Quæ ratio satis nos monet, in uita probè instituenda, usuque rerum, magistros illos parum elegantes, & duriusculos, declinare, ac procul fugere, alios uerò qui frugi sunt, audire, & sequi. Proinde nos prauitatem omnem in suo

Exordium ab absurdo.

A simili.

In Stoicos peccata omnia paria esse statuentes.

C genere, potiſſimum infinitam illam & inexplicabilem, quæ reſidet in animo, incrementis quibuſdam conſurgere, & defectu minui cernentes, iuxta quem modum & differunt ipſi profectus & acceſſiones. Veluti ſi ratione paulatim reſplendente, animumq; repurgãte, umbra iniquitatis attenuetur. Non abſurdè arbitramur ſenſu deprehendi poſſe huiuſmodi tranſmutationem, haud aliter atq; ſi liquoris nõnihil decedat è dolio. Retinetur autem ratio eorum quæ primo cõſpectu quiſpiam aſſequebatur, dum perinde ac nauigantes uaſtum primo pelagus aſpectu complexi, ſimul cum tempore ipſo, uentiq; potentia curſum ſuũ dimetiuntur, quem poſſint utriuſq; habita ratione, peregiſſe, ita ipſe in philoſoplia ex perpetuo illo motu rectà euntis, citra ullam ſtationem aut receſſum. Quippe dum non impetu quodam, à quiete in opus fertur, ſed leniter & ſenſim promouet, conſequetur haud dubie, ſi priorem ſtatum cum eo qui peracto opere contingit, rite conferat, quis ſit ille, de quo iam quærimus, in uirtute profectus. Celebre enim illud poëtæ quo aiunt:

Addideris paulũ ſi paulo crebrius, illud
Protinus aſſurgit, magnusq; uidetur aceruus.

Nullæ homini ſint cum uitijs induciæ.

Non equidem aptè de augendis opibus ſolũ dicitur, ſed cum ad res omnes, tum uerò potiſſimum ad uirtutum incrementa, moresq; abſolutæ integritatis, duce ratione quæſitos, non abſurde quadrabit, ſi eò conferas. Porrò eorum qui ſtudent philoſophiæ, turbulentus primo & longè diſpar incepto animus, non ſolũ ſpacia quædam ſtatuit itineris, quo profectum metiaris, ſed etiam leuat labore, dum animi peruerſitas ut ſimilibus incrementa accipit, ita aduerſis deijcitur. Et planetas quidem Mathematici appellant ſtationarios, quando à progreſſu deſiſtunt, uerum in philoſophia, uirtutisq; itinere nulla eſt quies, nulla perpetui profectus intermiſſio. Natura ipſa quemadmodum in trutina fieri ſolet, iam propenſa ad id quod eſt melius inclinari, modò labi in deterius. Itaq; non aliter atq; Cirræis datum eſt à ſuperis oraculũ:

D Nocte dieq; tibi non deſint prælia poſthac:

Ad eum planè modum noueris perpetuam tibi cũ uitijs imminere pugnam, cuius nulla ſit per diem, nulla etiam noctu relaxatio. Vix enim unq; ceſſant excubiæ, aut deſunt uoluptates, quæ te infeſtent, & caduceatorũ more in aciem prouocẽt, quanquam ſtrenuè hoſtes præterire queas, atq; contemnere. In promouendo autem per certa interualla in ſemita uirtutis, ſtabiliora ſunt ac diuturniora primis quæ ſunt ultima. Hoc nimirũ argumento, quòd ſecordia iam exercitatione & labore irrequieto profligata eſt. Quanquã in ea re ſedulò item curandum eſt, ne protinus intermiſſione aliqua facta, rurſus langueſcere incipiat animi alacritas. Proinde quemadmodum culmus impetu quodam ſurgit in altum, longiſſima primum emenſus ſpacia, ac mox ubi tenues accipit offenſiones, & uerbera, ceu anhelo ſpiritu in acumine fatigatus, dum non ſuppetunt uires, denſis quibuſdam geniculis roboratur ad uenti plagas ſuſtinendas: Sic qui primo magno curſu contendunt ad philoſophiam, dein de accipiunt offendicula quibus auellantur, ita ut uirtutis non ſentiant bona, tandẽ fatigati labore deficiunt. Atqui alæ rurſus accipiendæ erant, ſublatis moræ occaſionibus, & pergendũ porrò ueluti auctis copijs, quæ robur ſuppeditẽt, animiq; promptitudinem largiantur, ut cœpto operi poſſint ſufficere. Primum autem argumentũ quo te ſentias in uirtutis ſtudio profeciſſe, eſt amoris immenſitas. Non enim ſi depereas mulierẽ, ex eo apparet, quòd præſentia illius te oblectat. Quandoquidem commune id eſt omnibus, amatis gaudere. Sed ſi mordicus eam retineas, ægreq; diuelli re hinc patiare. Videas equidem non paucos qui cupidi admodum feruntur ad philoſophiæ ſtudia, uerum mox ubi ad alia diuerterint negocia, effluit affectus prior, nulloq; dolore torquentur philoſophiæ deſiderio. Cæterum ſi cui adſit uerus amoris ſtimulus, quanquã remiſſus tibi appareat, uulgariq; affectu, in ſodalitate eorum qui ſimul incumbunt ſapientiæ ſtudio, protinus tamẽ alium cernes, ſi inde ſegregatus

Primũ indiciũ profectus, amor uehemẽs.

A tus fuerit atq; diuulsus. Quippe ad res alias prorsus insaniet, anxius erit, tristis, que-
rulus, summoq; dolore cruciabitur. Non dicam hic nonnullos, quos non aliter atq;
dementes, etiam amicorum ceperat obliuio, summo ardore ad hæc studia animum
appulisse. Quando non contenta est philosophia, ut præsentia duntaxat nos amore
sui capiant, ueluti unguenta, quorum absentia nemo discruciatur, sed inediam quan
dam, sitimq; oportebit concipere, sicubi auellimur, taliq; argumēto intelligere utiq;
licebit nos uerè profecisse. Perinde atq; à nuptijs, opibus, amicis, militiaue, si cōtin-
gant, protinus distraharis. Iamq; eo magis dolēdus est in uirtutis studio neglectus,
quo maiorem fructum confert illius accessio. Huic primo indicio profectus circa
uirtutem, confine est uetustissimum illud Hesiodi, uiam ad eam sudoribus structis,
documentum, etiamsi iam non admodum sit obuium, aut celebre, nimirum quia o-
mnis eò tendit cura, ut leni tramite, facili & compendioso incedamus. Acciditq; ut
prisco illo expuncto atq; deleto, lux omnis ac splendor in philosophia planè conci-
derit, labore utiq; sublato & exercitatione, posteaquā ex dubijs rebus, uago errore,
ac pœnitudine animum exemeris, quæ omnia philosophiam à limine salutantibus
ab initio solent contingere, haud aliter atq; ijs qui terram in nauigatione ex oculis
iam uisam amittunt, alteram illam ad quam tendunt nondum assequuti. Dum enim
communia ista solitaq; ferant, necesse est, priusquā meliora intelligant eisq; fruanī,
in medio interim fluctuant, & plerūq; retro labuntur. Id quod Sextio illi Romano
iam olim usu uenit, qui urbanos honores fascesq;, quibus sese ob philosophiæ studi-
um abdicauerat, negocio parum feliciter primo procedente, doloris impatiētia rur-
sus affectauit, biremi exili optata, qua in priorem statum rediret. Huc pertinet Dio
genis item Sinopei exemplum, memoriæ proditum, qui dum Athenis philosophiæ
studium auspicaretur, fuisse tum insignem aiunt festiuitatem, sumptuosas cœnas &
B opiparas, spectacula, conuentus celebres ac congressus, conuiuiaque in lucem usq;
protracta. Diogenē interea in quodam angulo fori porrectum, membris ita com-
positis ut somnum caperet, uerū cogitatione plurima distractū, & animo irrequie-
to turbatum, quòd præter ullam necessitatem in tam monstrosam laborisq; plenam
uitam descendisset philosophiæ studentium. Proinde dum solus ipse sibi incumbe-
ret, uniuersis bonis mortalium, delitijsq; gratissimis sese spoliaret, hæc, inquā, dum
tacitus animo secum uolutaret, fama est, murem circa micas de pane illius deciden-
tes occupatum à uiro aufugisse, qui mœsto atq; attonito animum reddiderit, his se-
ipsum uerbis compellanti: Quid isthuc rei est, ô Diogenes? Hunc murem delicate
pascis, id quod tibi etiam ex necessario superest, tuq; uir tantus uicem doles tuam,
quia cum istis epulonibus non insides uirenti molliq; stragulo, ac simul inebriaris.
Dum igitur huiusmodi auocamēta, uirtutis uiam ingresso obsistunt, retroq; trahe-
re moliuntur, & ratio hominis clàm repugnat, ad respondendum parata, cōceptam
facilè dirimens ægritudinem, ea uerò non leuis cōiectura est felicis cuiusdam circa
uirtutem profectus. Cæterum quando non solum ea quæ concitant & auertunt
in diuersum, philosophantibus malè ominantur, sed etiam hocipsum quod est ama-
bile, & philosophica diligentia concinnatum, in quo item præsidium quærunt ple-
riq;, quales sunt ioci pueriles, salesq; ridiculi, dum in philosophiæ tyrones iaciūtur,
non raro offendunt illos atq; deijciunt. Vt ne dicam quosdam à philosophia rebus
etiam laudatissimis abactos. Non absurde promouisse quispiam hoc indicio se intel
liget, si placido & tranquillo sit animo, ita ut nihil commoueatur quibuscūq; dicte-
rijs, nihilq; reluctetur. Potissimū autem conuicia, & ludicra huiusmodi irritamenta,
ab aulicis, in luxu & ocio uiuentibus excogitantur, uel in sponsalibus, siue dum in
forum descendunt ad magistratum, causamue ibi aliquā sibi sumunt defendendam.
Qui itaq; tali septus est robore, eaq; pollet animi constantia, ut prorsus ista queat ne
gligere, is planè dignus habetur quem philosophia suis cōdecoret dotibus. In con-

Secundū, asperam nō horrere uiam.

Tertium, reclamare prauis animi suggestionibus.

Quartū, præstare animum placatū, minimeq; irritabilem.

C fesso autem est, ita natura comparatum esse, ut isti quos nulla tangit admiratio uirtutis, sedulò curent, quo ab alijs celebratam lacerent atque insectentur. Itaque licebit aliquando per speciem stultitiæ & maleuolentiæ terga dare hominibus, & rursus sapienter ac rectè ea quæ ipsi tantopere eleuant & suspiciunt, animo constanti cõtemnere. Conferentes enim uana illa atque caduca nostris, conditionem nimirum philosophiæ protinus meliorem effecerimus. Exemplum in hac re abunde magnum & efficax nobis præstitit Solon: At nos, inquit, cum istis non commutabimus uirtute diuitias. Quando hæc nostra in tuto sunt, fortuna uicissim suas opes modò cõcedit, modò diripit. Sic Diogenes, dum per occasionem sedes commutando è Corintho Thebas, & rursus è Thebis Corinthũ se reciperet, profectiones huiusmodi regijs digressionibus æquiparabat. Quòd in Babylone hyemante rege, uer Susis, æstatẽ in Media ageret. Et Agesilaus quum de rege magno sermo incideret: Ecquid, ait, maior ille est nobis, nisi iustitia præstet? Aristoteles item ad Antipatrum de Alexandro scribens: Nedum sapientia præstare, inquit, par est eum qui antecedit imperio, sed etiam religione & pietate. Huc accedit quod Zenon ait, dum Theophrastum uideret auditorum multitudine cunctos in sui admirationẽ trahere: Chorus quidem illi est maior, at mihi concinnior. Ad hunc sanè modũ, si quis ea quæ sunt uirtutis, cum ijs quæ ab ea exulãt, componat, profecto iam simul supereffuderit cædes, zelotypias, aliaque philosophiam auspicantibus obiecta, malis complurimis, ne animum ipse suum despondere cogatur prorsusque deijcere. Atque haud dubie ne hoc quidẽ in postremis est, hominis se profecisse intelligentis, documentum. Est præterea non mediocris commutatio rerum, quæ in sapientiæ studio solet accidere, dum (ut ingenuè dicam) scita illa philosophorum atque decreta, quisque pro sua accipit opinione, atque etiam lucro. Alius perinde ac uolucres omnia ad splendorem rerum naturalium, & acumen subtilitatis gloriæque appetentiam confert. Ille catellis non absimilis, ut ait Plato, laniatu gaudet morsuque, & ad rixas ac cõtentiones sophisticas penitus flectit

Quintũ, uirtutem agnoscere ex collatione ad uitia.

Sextũ, cum iudicio omnia legere, & ad bonã frugem traducere.

D iter. Bona pars dialecticis artibus sese inuoluunt, meros agentes sophistas, uictum quoque inde parantes. Rursus inuenias qui sententias recitant illustrium, & historias apponunt, quemadmodum Anacharsis dixit, uidere se Græcos numismate ad nihil aliud uti quàm ad numerandũ, esseque ad hunc modum inutiles, qui in numerato habeant uerba, neque alium fructum in cõmune conferant. Accidit autem id quod olim ait Antiphanes, ferè per iocum, ut ex Platonis familiaribus quidam retulit, Vrbem uidelicet esse, in qua uoces emissę, protinus quidem diuerberent animum, atque utinam in æstate tandem auditorem afficiant, quæ hyeme sint disputata. Sic planè, inquit, quæ Plato iuuenibus disseruit, uix tandem percipiunt animo, ubi cõsenuerint. Et hæc quidem in philosophiæ studio tantisper feras oportet, dum certo iudicio firmum in animo habitum ac præclarum constituas, ita ut iam conferre simul possis rationes, easque conquirere, quæ iuxta Aesopicũ illud, Vestigia te aduersum, introque spectare magis quàm foras uideantur. Vt autem autore Sophocle, primo ueluti per lusum Aeschyli grauitas in oratione expressa est, deinde difficultas cõpositionis, & artificium, tertio ornamentum, id quod omnium est optimum, & ad bonos mores maximè accomodatum: Sic philosophiæ studio incumbentes, posteaquã ex artificio, & ea parte dictionis quæ est plausibilis, ad moralem, & affectuum motricem promouerint, iam & uerè incipiẽt & alacriter proficere. Curandũ item, ut non tam philosophorum libros perpetua lectione reuoluamus, illosque audiamus docentes, quàm rerum copiæ uerborumque intendamus animum. Néue potissimum eò insiliamus, ubi maior est difficultas, & dictorum quædam imparilitas, prætermissa ea parte quæ est succulenta, pinguis & frugifera. Sed & in poëtis atque historijs cautio adhibenda est, ne inter uerborum nitorem & elegantiam elabatur, quod ad morũ correctionem attinet, affectuumque noxiorũ alleuiationẽ. Sicut enim floribus insidens apicula

A apicula flauum mel, ut ait Simonides, ex ſucco conficit, quum alij nihil præter colorem odoremq́ in illis admirētur. Ita appellentibus alijs animum ad poëticam luſus cuiuſdam & uoluptatis gratia, nos contrà intuentes id quod eſt operæpreciū, amore ueri boni, conſuetudineq́ domeſtica iunctos, decet altius quiddam in ea re ſapere. Iamq́ uidere eſt eos qui Platonem euoluunt & Xenophontem ſolius eloquentiæ comparandæ gratia, in quibus uidelicet magis relucet Attici ſermonis puritas, quo pacto illam colligant, ueluti ros aut puluerem, non admodum diſſimiles ijs qui pharmacis odore capiūtur, & nitore, ſanandi uim & purgandi negligunt. Sunt præterea qui maiori fructu proficiunt, nedum ex doctrina & literis, uerumetiā ex ſpectaculis, ac quibuſuis alijs negocijs norunt ad bonā frugem ſuis incremētis proficere, dum opes ad eā rem idoneas undiq́ conſarcinant: Id quod ferè de Aeſchylo ferunt ſuiſq́ ſimilibus. Aeſchylus enim ſpectans Iſthmia, dum in pugilū certamine alter cæſus eſſet, totumq́ theatrum exclamaret, Iouem Chium fudiſti: uide, inquit, quale ſit hominū ſtudium: cæſus ſilet, ſpectatores uociferantur. Sic Braſidas dum murem inter caricas corriperet, ac mox dimitteret accepto morſu: O Hercules, ait, quàm non eſt ullum animal tam exiguū & infirmū, quod pro uita non dimicet, pœnasq́ ab infeſtatoribus ultrices ſumere non audeat. Diogenes item bibentem quendam è manu cōſpicatus, mox poculū è pera ceu ſuperuacaneū abiecit. In hunc equidem modū ſi quis attendat, & amplificet ſtudia, expertus nimirū atq́ peritus rerum euadat oportet, dummodo cōgerat omnia ad germina uirtutū. Fiet aūt hoc potiſſimū, ſi literarū ſtudia ipſis negocijs cōmiſcuerimus. Non ſolū ut Thucydides docet, curas omnes ad periculorū euitationē conferendo, uerumetiā ad lites, uoluptates, iudicia, concilia, & magiſtratum, ita ut in illis literarum utilitatem oſtendamus. Aut quod magis ex uſu, ut rectè literis uti alios efficiamus. Videas enim nonnullos etiamnum diſcentes, qui mox ad oſtentationē omnia conferunt, hoc ſolo reſpectu

Septimū, quæcunq́ uideris exempla uirtutum facere.

B ex philoſophia quicquid licet decerpentes, ut mox in forū, uel iuuenum cœtū, aut certè ueluti circulatores in regiū conuiuium apportent. Verum ij plurimū fallūtur opinione, dum putant id eſſe philoſophari. Perinde atq́ ſi quis credat, uulgo cōmiſturas & pharmaca populo uendere, id eſſe mederi, dū longe aliud medici ſciamus eſſe officiū. Deinde non admodū differt ſophiſta huiuſmodi ab Homerica illa uolucri, quæ pullis implumibus id pabuli quod nacta eſt in os mittit, ſuo corpori necquicquam profuturū. Ita enim accidit ei qui alijs, non ſibi philoſophaē. Atqueadeo neceſſaria eſt hæc cautio, ne philoſophemur ſine fructu. Nobis enim in primis confert philoſophia, maximoq́ eſt uſui, erga alios autē, præter docere & diſcere, inanis quædam oſtentatio, & ambitio plerunq́ ſe prodit, Idq́ potiſſimū, quando altercandi materia, & lites quæſtionibus ſubinde implicātur, finiſq́ totus in eo conſtituiē, ut ſermones ueluti lora quædā pilæq́ per manus uiciſſim tradātur. Eoq́ magis iam intenditur animus, ut uocibus inconditis obſtrepamus, & omnia dirumpere magis uideamur, quàm docere quippiā aut diſcere. Proinde in hac re benignū ſe exhibere & placidū, ita ut in arenā minimè deſcendas, & per iracundiā non diſſoluas, quæ in cōmune ſunt prolata, neq́ comitijs inueharis in eum quē reprehendas, aut inique feras illatam contumeliā, euidens planè documentū eſt, hominē in philoſophiæ ſtudio promouiſſe. Edocuit autē hoc mirè in quadā diſputatione Ariſtippus, dum ab audaculo alioqui inſanienti & indocto ſuperaretur, ſciolusq́ ille impendio lætareē & ſuperbiret, ait Ariſtippus: Ego ex hoc conflictu diſcedens inferior, te uictorem, dulciſſimè dormiens ſomniabo. Licebit præterea in dicendo noſtrimet facere periculum, ſicubi non coēat maior expectatione nos auditurus populus: Ne uidelicet metu præoccupemur, & in uniuerſum ab orando abſterreamur. Non enim primo coram paucitate contriſtamur, ſi locus poſtulet oratorem, & deinde ad populū ſiue magiſtratum audentius uerba fecerimus: potiſſimū ſi concedatur cogitandi ſpaciū,

Homeri homiosis Iliad. I.

Octauū, oſtentationem & rixas fugere.

C quo orationis habitũ queas disponere. Porrò de Alcibiade quædã referũtur & Demosthene, quod huc proprie attinet, dum hic rerũ intelligentia plurimũ ualeret, in dicendo tamen meticulosus admodũ erat, sibijpsi quoq; in negocijs obturbãs, adeò ut in media oratione crebro hæsitando, uerba diu secũ quærẽs, fuga se proripuerit è concione. Homerus itaq; consultò operi suo, quod uersibus cõstabat, nõ passus est inseri uerba incondita, quę numeros & mensurã refugerent: eadẽ prudentia itidem pro uiribus usus in negocijs alijs. Ad hunc modũ qui rectà ad uirtutẽ contendũt & honestũ, eos decet per occasionẽ usu rerũ exercitari potissimũ. Deinde quod huic est proximũ, applausum qui oratores manet, strepitumq; theatricũ non plurimi facere. Verborũq; in primis, ac negociorũ agere respectũ, ne in rebus eleuandis laus ipsa appareat nimia, mireq; cũ ueritate pugnet oratio. Porrò si amatores uoluptatis quam percipiunt ab ijs quas depereũt mulierculis, nullũ præter illas requirũt testẽ, quãto magis decet sapientię ueriq; boni amantẽ, dum in rebus honestis uirtutis fruitur cõplexibus, seipso contentũ lætari, nihilq; laudantiũ & auditorũ curare applausus. Proinde, sicut is qui domi uocat ancillã, clamore ipso cõtestans, bacchanalia se uidere desijsse, quũ maximè iam uideat: Ita qui gratificatur reipublicæ, & mox se passim celebrat laudibus, iam prodit ambitionem, dum foras prospicit, gloriolæ captandæ gratia. Virtutis autẽ spectator nõ eget publico applausu, sed in somnis, & ipsis rerũ simulacris, interno fruitur rei feliciter gestę aspectu. Tantũ autem abest, ut aliquantisper progressus in sapientiæ studio, non reticeat apud alios si quid largitus sit amico, aut operis quippiã præclarè gesserit, ut etiã iniqua suffragia per largitiones, aut potentis cuiuspiã intercessionẽ pro se, amoliri adnitat, non respiciens ad munera, quanquã hinc fames, hinc sitis premat. Quippe satius fuerat, solidã noctem cum inedia agere, quàm cum uirtute uero'q; bono pugnã inire. Ita planè Agesilaus uitam instituit, dũ tacitus bona sua secũ circumferret, abunde magnus buccinator

D ipsemet sibi. Lætabatur enim ex animo, quòd testis sibi esset idoneus, spectatorq; bonorũ, intus rationem certò sibi cõmorari ostendens, iamq; egisse radices, posteaquam iuxta Democritum adsuefuerat ex sese uoluptatẽ accipere. Vt autem agricolis periucundum est, uidere spicas inclinatas ad terrã & nutantes, nam quæ ob leuitatem sursum tendunt, inanes esse creduntur, & superbire tamen: Ita philosophastri quidam uani, nihil habentes ponderis aut grauitatis, elato sunt animo, & in habitu, incessu, uultuq; nihil præter merum fastum, aliorumq; præ se contemptũ produnt. Perspicuũ est igitur, eis qui fructũ ex philosophiæ studio percipere moliũtur, illaq; sese farcire, deponendũ esse protinus quicquid uanũ est & arrogãs. Et quemadmodum è uasis liquorem aliquem recipientibus aër inanis expellitur, sic qui in philosophiæ studio ueris implentur bonis, fastũ exuunt, mitioremq; de se concipiunt opinionem, parum iam barbã iactantes & pallium, dum omne studiũ ad interna transfertur. Adde quòd sibi seueriores tũ fiunt magisq; rigidi, alijs contrà benigni & placidi. Deniq; non usurpant solitam philosophiæ gloriã insigneq; nomen, sed in mutuis colloquijs dum super ea re incidit sermo, abunde satisfactum est, si quis bonæ indolis nouitius prædicetur. Atq; hæc subridens excipit quispiam rubore perfusus, modesteq; Homerico illo respondet carmine:

Quid superis æquas hominem? quasi numen ego sim?

Cæterum puellæ flagrans oculus, ut autor est Aeschylus, quæ sui aliquãdo copiam fecit, facilè nutibus deprehẽditur. Atqui iuuenis, profectus sui in philosophia hoc præbebit argumentũ, si uenerea negligat, nihil attẽtus lubricis cantionibus, quarũ ea est uis, ut quamprimũ fuerint ab amatore auditæ, non aliter atq; ignis, linguam, corpusq; tenerum protinus peruadant, uultum placidum, & lumina alioqui sedata & iucunda inflammando. Quemadmodum autem sacris initiati primo omnia implent clamore atq; tumultu, mox uerò ubi ad sacra mysteria uentum est, iam silentes atten

Nonum, nõ captare applausum.

Decimũ, Veneris neglectus.

Vndecimo, præfractã deponere frontem.

A tes attendunt & trepidi: Sic philosophia in uestibulo primum non mediocrē ostendit tumultum, sui fiduciam, ac uerborum strepitum, multis barbarē magnaq; ui ad inanem gloriam contendentibus. Porrò si quis intra penetralia constiterit, iam luce magna perfusus, eò loci ubi redduntur oracula, alium assumet habitū, tacitusq; con tremiscet, rationem non aliter atq; deum submisso animo, atq; modestè composito, sequens. Huc pertinet quod à Menedemo non minus uerè quàm eleganter dictum est: Complures uidelicet esse qui Athenas nauigent philosophiæ gratia, primū sapientes, deinde sapientiæ amantes, ac mox rhetores, neq; ita multo pòst idiotas rerumq; omnium ignaros sese appellare. Quo enim magis cuiq; ex philosophia accedit rationis, eo plus decedit fastus & arrogantiæ. Animaduertēdum præterea, quo pacto in morbis communibus, ut in dentium aut digitorum dolore, confestim medicus quæritur. Et febri laborantes accersunt rogantq; medendi peritum, ne detrectet opem ferre præsentem, quū grauioribus malis impliciti, ueluti phrenetici, atra bili, insaniaq; affecti ob morbi uehementiam, quam minimè sentiunt, nō recipiunt medicum, sed aut explodunt aut fugiunt. Atq; in eum modum quicunq; peccant, & monitoribus uitia corrigentibus sunt asperiores, ij profectò malo laborant, non admittente curationem. Contràque omnes æquo ferentes animo reprehensionem, potissimum si ipsos etiam morbi animorum gratia accedant reprehensores, bonā spem exhibent melioris cuiusdam habitudinis. Qui enim sese ingenuè offert corripientibus, peccatum profert, malum fatetur, nō passus latere aut ignorari, proditq; corrigenti, adiunctis etiam precibus, is demū specimen præstiterit non contemnendi in philosophia progressus. Nam quisquis ad bonam frugē ex corruptis moribus peruenire desiderat, opus habet, autore Diogene, diligēti amico, uel acri feruidoq; hoste, ut peccatū fugiat, aut correptus, aut certè humaniter ac blādè curatus. Quan-

Duodecimo, si pecces, correctionem admittere.

B diu autem non apparent in homine sordes, trita lacerna, aut calcei perforati, satis habet foris ornamenti, sibiq; etiam atq; etiam placet, florere se identidem prædicans, & auctibus quibusdam proficere, siue longa illi statura, breuis'ue fuerit. Cæterū internam fœditatem animi, & uitæ impuritatē, inuidiam, malignitatem morū, pusillanimitatem, & uoluptatis amorē, ceu ulcera quædam circumuallat & abscondit, ne quis attingat, aut inspiciat, mox reprehensurus. Atq; illic nihil spei est reliquum alicuius circa uirtutem, morumq; integritatē profectus. Iam qui ita est affectus, ut in malis suis, doloribusq; agnoscendis cæcutiat, totum hunc uitæ statum prorsus commutet necesse est, & tum correctione purgari si uelit potest, modò monitorum ductu uitia abstergat & oderit. Oportet autem inter hæc etiā mali suspicionem de nobis uel tenuissimā execrari & fugere. Qui enim uerum peccatum magis detestatur quàm sinistram hominū de se opinionē, famam rem omniū præclarissimā negligit, uitam etiam honestā infamia contaminans. Celebre deinde, & pergratum est in primis Diogenis uerbum ad iuuenem quendā in popina uisum, introq; fugientē. Ait enim: Quo interius fugeris, eo magis eris in popina. Sic peruersi dum se non agnoscunt, & malitiam negant, tanto penitius abdunt se, & recludunt in turpitudinem. Proinde quemadmodum rerum penuria pressi, dum per fastum diuitibus se comparant, eo magis egent. Qui igit̃ uerè proficit in uirtute, Hippocratē imitari minimè dedignabitur, ignorantem capitis cōmissuræ certam rationē, id quod iam olim ingenuè ab illo est proditum, & in scripta redactū. Rectè autem secum animo reputauit uir ille celeberrimus, rem perniciosi fore exēpli, si autoritate sua peccaret multitudo, sua cælans errata. Parumq; uideri consultū, alios ope medica seruare, & propriā fateri non audere inscitiā. Proinde si quis Bionis doctrinā & Pyrrhonis nō ad profectus cuiusdā indiciū referat, sed magis ad habitū animi augustiorē consummatæq; uirtutis, nō maximopere refert. Hic enim cōtubernales tū profecisse putabat, quando æmulos à maledictis ad hæc Homerica uerba sibi occinenda conuertisset:

13. Peccati etiā leuem suspicionem tollere.

Decimoquarto, hostes in gratiam reducere.

C Viue diuq́ uale, meritos deus addat honores.

Decimumquintum, animũ infractum gerere aduersus fortunæ insultus.

At alter ille Pyrrho in tempestate nauigãs, hordeũ fertur in summo periculo succu lis quas secum habebat in naui aspersisse, quo quũ illæ hilares & lætæ uescerentur: Talem, inquit, indolentiam sibi ex philosophia & ratione præparare deberet, qui constanti animo & infracto in uarijs fortunæ casibus cuperet perdurare. Aestimare iam liceat, quàm frugiferum sit quòd Zeno scriptum posteritati reliquit, dum iubet ex somnijs deprehendere, num profecerit quispiã studio uirtutis.

Decimumsextum in somnis nihil flagitiosi uidere.

Si enim in somnis nulla capitur uoluptate erga turpitudinem, neque graui inhiat crimini, quo se contaminet, prorsusq́ nihil uidet cum uitio & fœditate coniunctũ, consentaneum est, omnia in tuto esse posita. Tum enim imaginaria hominis uirtus, simul cum ea quæ affectibus est obnoxia, rationi subiectæ ac parentes, non aliter atq́ fundus syn ceri amnis & tranquilli liquidò apparent. Id perspectum habens Plato scitè admodum delineauit naturam animi tyrannici, dum imaginariæ huiusmodi & brutæ portioni attribuit ea quæ ille agit in somnis. Aut enim manus inijcit matri, ut eam incesto concubitu polluat, aut ui sua episparæ irruit cœnæ, non aliter quàm prædę, aliaq́ pudenda perpetrat desideria, iam metu uacuus atq́ rubore, quibus die uigilans arcebatur. Quemadmodum igitur iugales equi ab auriga rectà currere instructi, non deserunt uiam, illo etiam habenas remittente, sed perpetuo cursu non aberrant à præscripto: Sic quibus bruti affectus iam in totum sunt domiti, & sub iugum rationis missi, certi sunt, quod neque in somnis, neque in morbo facilè recalcitrant, aut delinquunt: nihil enim agent præter solitum, attenti eodem tenore perdurantes. Si enim corpus sola exercitatione assuefactum, in quibusdam partibus ita domatur ut non pareat affectibus, ueluti dum oculi cohibentur à lachrymis, incidente casu aliquo ærumnoso, & cor item, ne protinus palpitet ad quemuis strepitum, aliaq́ iden tidem, ne ad aspectum formæ lubricum, mox irruant in libidinem, cur non potius

D animũ assiduo usu, ab affectibus perniciosis liceat in diuersum agere? Adeò, ut imaginariam uirtutem, motusq́ intemperantes ad somnum usq́ reprimamus, ueluti fama perhibet de Stilpone philosopho. Is enim uidẽs in somnis apparere sibi Neptunum, iniquè ferentem, quòd non immolasset illi bouem ueteri sacerdotum more, nihil animo consternatus: Quid ais, inquit, ô Neptune? uenis ad me pusioni similis omnia replens querelis, quòd urbem totam, mutuò accipiens pecuniam, emptoq́ inde sacrificio non refertam effecerim nidoribus. Num satis pie tibi ex his quæ mihi suppetebant opibus hactenus est litatum? Ad hæc uisum fuit Stilponi, deum in risum fuisse solutum, protensaq́ manu dixisse: Ego Megarensibus in tui gratiam largiorem olei prouentum concedam. Quibus igitur in hunc modum somnus cõtigit, ab omni dolore, metu, turpitudine, & prauitate uacuus, ijsdem aiunt simul insigne documentũ esse, certi in philosophia profectus. Qui uerò œstrum uidet in somnis, metum, fugam cum dedecore, ludicra puerilia, mœstũ se flere, miserum esse & peregrinum, aut procellæ illisoq́ scopulo se esse similem, haud dubie intelliget animum

Decimumseptimum, affectus noxios in se uidere sedatiores

citra decorum agere, effingere tamen gloriæ certos canones. Quumq́ ab his rebus longissime abfuerit in somnis, rursus absoluitur à nocuis affectibus, planeq́ in libertatem asseritur. Hæc igitur tute identidem contemplare si profectus sint, an nõ magis habitus animi, quando firmius quoddã robur iam nactus es in uirtutis fastigio, penitusq́ immotum atq́ inconcussum. Quando igitur uera atq́ perfecta indolentia res est magnifica, prorsusq́ diuina, quam appellare nobis hic licebit profectum, siue promotionem circa uirtutem, lenimento quodam & remissione conflatam affectuum, par est, ut diligenti indagine facta, certoq́ iudicio, primũ nos ad ipsos affectus, deinde illos inter se comparemus, quo uerius constent accessionum discrimina. Illud autem efficiemus, intelligendo malorum desideria in nobis iam esse remissiora quàm fuerint olim. Similiter metum & iram mox à rationis imperio opprimi,

impetumq́

A impetumq́ simul omnem flammamq́ amittere. Hoc uerò posterius assequemur, si perspiciamus, num magis pudore retrahamur à turpitudine, an metu. Vtro magis capiamur, studio uitæ componendæ ad exemplum boni uiri, an magis liuore & inuidentia, qua illū insectemur. Sic num magis ueram ambiamus gloriam, an opes concupiscamus. Et ut summatim dicam, utra cantione magis delectemur, Dorica, sedata & pia: an Lydia, furore & tumultu omnia turbante. Sunt enim in cantu quoque sui excessus quibus peccatur. Aduertendum proinde, num in uictus ratione rigidiores nobisipsis, an licentia nimia simus laxiores: In rebus gerendis maturitate utamur, an inconsulta temeritate: admiratione item hominum atque uirtutis potius tangamur, quàm contemptu. Itaq́ sicut morbis in alias corporis partes migrātibus, solitasq́ relinquentibus, spes de sanitate concipitur: Ita prauorum affectuum commutatio in eos qui minori periculo uideantur ferendi, donec prorsus explodantur, profectus nimirum est ad meliora non ineuidens argumentum. Pheynnin quendam non incelebrem musicum duas chordas ad absolutū septem fidium numerum insuper addentem, Ephori qui reipublicæ administrationi præerāt Athenis, rescindendam eam nouitatem rati, interrogant magistrum, utras mallet ex aliarum ordine abscissas chordas, graues illas infimas, an superiores acutas? At nobis non est ex usu, ut de profectu aliquid abscindamus, siue intensum superne, siue in grauibus remissum, dum utraq́ librantes, ad mediocritatem conamur cuncta reducere. Profectus autem primo excessus omnes, totamq́ illam affectuum acerbitatem remittit eò, quò solent acerrimi heluones suā, ut apud Sophoclem, fœdā intemperiem. Cæterum satis iam constat ex his quæ diximus, proprium id esse profectus circa uirtutem officiū, ut iudiciū rebus gerendis, uerbisq́ adhibeat, magisq́ circa prius quàm

Decimum octauum, uirtutem quam admirari & æmulari, et uitium illaudatum fugere.

B hoc posterius uideatur occupatus. Argumentum autem eius rei idoneum id erit, si mox imitari conemur, quod nobis est admirationi sedulóq́ probatur, quodq́ execramur odisse libeat, & minimè gentium admittere. Exemplo esse poterit Themistocles Atheniensis, qui solus inter omnes municipes (quando illos quoq́ decuisset Miltiadis res strenuè per uirtutē gestas, laudibus uehere) noctes agēdo insomnes, Miltiadis trophæa, inquit, me excitant, & quietem capere nō sinunt. Quibus uerbis iam planè edocuit, se non tam præconem esse uirtutis & admiratorem, quàm præsentem sectatorem, & uirtutis in bono æmulum. Liquet igitur iam profectum in uirtute prorsus esse tenuē, dum uirtutis admiratione feriamur, & torpemus ocio, nulláq́ ui animi in rectè facta rapimur, eorūq́ autores, quo illos liceat imitari. Neq́ enim amor ille uenereus uerus est, & alicuius momenti sine zelotypia. Atqueadeo uirtutis studium satis non est uehemens, miréq́ friget, si careat incitamento & calcaribus, quæ loco inuidiæ honesti æmulationem & appetentiam animo inuehant. Vtq́ autor est Alcibiades, nō decet philosophū ut animū solis intendat uerbis, etiā ita ut genas tingat lachrymis. Verū si uerè promouere gestiat, operæpreciū fuerit se boni & absolutæ uirtutis uiri exemplo uitæ accōmodasse, conscientia simul stimulante ad ea quibus ægrè carere se agnoscit, dum gaudet, spe concepta, impetum ad honesta minimè desertū iri. Non aliter atq́ pullus matri equæ, ut est apud Simonidem, indiuiduus cursu esse comes gliscit, & perpetuò adhærendi est cupidus. Vnde ueri profectus circa uirtutē illud est propriū, ut quorum res gestas probamus & æmulamur, eorū pariter amemus, miréq́ complectamur mores, beneuolentia summa honorē debitū impendentes, simulq́ ut illorum simillimi fiamus etiā atq́ etiam cupidi. Certamen autē & cōtentio profecta ex inuidia erga uiros optimos, diuerso quodam modo accidit. Nam æmulatio quidē nonnulla ob perspectā suscipitur uirtutem. Atqui nullus in illam adest amor, nulla admiratio. Quis enim admiretur hoc quod impendio auersatur? Dum igitur uerum bonū in hunc modum diligere ordimur, ut non solum ex Platonis sententia, beatum iam animo reputamus uirū illum

C egregium,sed etiam parem felicitatem tribuimus auditori,qui sermonē ex ore eius prodeuntem excipit. Imò uerò habitum hominis,incessum,aspectum,risumq; cum admiratione diligimus,ita ut ad illius exemplum totos nosipsos componere gestiamus,eiq; perpetuò adhęrere,tunc planè licebit fateri,nos haud dubie in uirtutis tra mite profecisse. Præterea inuenias nōnullos,qui nō tam bonis gaudent,felicibusq; hominum dotibus,quàm ipsis ineptijs,ueluti balbutie & pallore,nimirum amantium more. Nam Panthiæ mulieris lachrymæ ac luctus,imò ipsa quoq; animi indignatio & malignitas,uirum Araspen attonitū in amore reddiderunt. Ad hunc sanè modum in uirtutis admiratione nos haudquaquam horrebimus Aristidis exilium, non Anaxagoræ carcerem,aut Socratis inopiam,Phocionis'ue condemnationem, sed uirtutem ijs quoq; rebus coniunctam, dignissimam arbitrabimur omnium amore,eam simul complectentes cum præclaro hoc Euripidis elogio: Væ bonis uiris, si non omnia illorum sint honesta. Perdurandum est igitur,etiam irruentibus huius uitæ incommodis,nihilq; nobis est odiendum,sed amore ipsissimæ uirtutis,admiratio simul cum honesti æmulatione ferri debebit in diuinas hominum dotes, nihilq; mouere nos debet alia multitudinis imperitæ sententia. Rectè autē agunt qui in rebus gerendis illustres sibi proponunt duces, inq; magistratus administratione, uariaq; fortuna, disquirūt secū optimos quosq; uiros, qui ætate ea sunt,aut longè ante fuerunt, quid uidelicet in eodē casu egerit Plato, quid dixerit Epaminondas,qualem se exhibuerit Lycurgus uel Agesilaus,perinde atq; illi qui sese exornant ad speculum, dicta factaq; indecora ibi discendo,ut ea deuitent. Sunt proinde qui digitorum quædam propria ediscunt nomina,lente recitantes singula, aduersus terrores. Verū noster candidatus,ipsius circa uirtutē profectus, qui illustriū uirorum probè meminerit,nihil est cur affectus accuset noxios,dum in promptu habet remedium,

Decimonono, incommoda uirtuti coniuncta non formidare.

D quo intrepidus possit consistere: Spectatum nimirū efficiens omnibus,ea in re suū in uirtutis studio profectum. Ad hæc boni quoq; uiri est, subitò omnibus proferre in medium animi sui puritatem, dum ad nullius expostulationem cōmouetur, non erubescit,nihil cælat,nec quicquam uariat rerum suarum. Nam in tali statu fortunæ stabili & inconcusso durare animo,conscientiæ solius est integræ,prorsusq; illæsæ. Alexander aūt suo more dum uideret nuncium summa lætitia gestientē, dexteraq; protensa accurrere: Quid mihi,inquit,uir bone nunciabis aliud,quàm Homerū re uixisse? Nil uidelicet sibi deesse ijs uerbis cōtestatus,quàm famā insignem apud posteros. Atqui in uirtute proficiēti iuueni nullus amor pertinacius insidet animo, q̄ uirorum uirtute insigniū, quos identidem celebret. In hoc incumbēs totus,etiamsi omnibus se priuet bonis,domo nimirū insigni, mensa,uxore,liberis,studio,lectione doctorum, scriptisq; autoribus. Adeò ut sicubi meminerit pij parentis,aut etiā præceptoris defuncti,cuius uita longè fuerit suorū temporum moribus superior, nihil habeat magis in uotis, quàm ut liceat illis redire in uitā, quo rerum gerendarum præsentes habeat spectatores. Dum alij contrà,qui miro neglectu atq; ocio uitam agunt nō sine turpitudine, parētes è uiuis sublatos, dum in somnis apparēt, magna cum trepidatione exhorreāt. Iam si libeat, præter ea quæ recensuimus indicia circa uirtutē profectus,& hoc item non parui momenti adiungas uelim,ne quis peccatū aliquod reputet exiguū,sed solicite quoduis caueat atq; deuitet. Vt ēm qui se diuites fore desperāt, impendia exigua floccipendūt,nihil efficere illa credētes magni, si tenui aceruo accesserint,at spes ditescēdi nihil negligit quantūcunq; exigui lucelli,eoq; magis auget æris appetentiā,quo propius admotę fuerint opes. Sic haud dubie usuuenit in negocijs per uirtutē gerendis: nō enim illic locū habet indulgētia, ut dicas,hoc perpusilli ad istud est momēti. Iam ēm talis est rei facies, quæ secundo futura sit melior,ita ut proficiēti ad singula fuerit respiciendū. Nā si in id q.d' est minimū semel ingressa fuerit scelerū peruersitas,licētia cōcessa patrādi ea ad quæ alioqui

20. Apertum & constans gestare pectus.

21. Cauere peccata etiam minima.

A qui sumus propẽsi, corruere nimirũ, & cõtaminari simul reliqua animi bona necesse est. Et ut ait Aeschylus: Qui nihil æstimat magnum habetq;, contemptor sit rerum pusillarum oportet. Cæterum qui sepem construunt aut aggerem, nihil sunt attenti, cuiusmodi sit lignum aut lapis, accipiunt enim quicquid casus obtulerit, & inter hæc columnam aliquam è sepulchro forte collapsam: Id quod ferè agit uulgus sceleratorum, omne opus in suum quæstum utcunq; acciderit conglomerãs & corradens. Porrò qui proficiunt in studio uirtutis, uitæ suæ non aliter atq; phano cuidam, aut regiæ, aureum subijciunt fundamentum, nihilq; temere admittunt in tale opus, sed ad rationem ueluti amussim omnia redigunt atq; componũt, dictum hoc ceu ab illustri quodam uiro profectum animo reputantes: Non esse uidelicet laborem magis contemptibilẽ eo, qui sordes relinquat in unguibus. Ita ut in opere præclaro decorum serues, turpitudinem omnem prorsus declines.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI DE AVDITORIS OFFICIO, LIBELLVS

ad Nicandrum, Ottomaro Luscinio interprete.

POSTEAQVAM absoluere licuisset per ocium, quæ de audiendi officio à me sunt conscripta, protinus illa ad te misi, ô Nicander, ut scias rectè ac salubriter monitis rite obtemperare. Quando illis reniti, iugumq; huiusmodi auersari, iam nil aliud est, quàm togam uirilem refugere. Sunt enim effrenes quidam iuuenes, qui nullius subiecti imperio, libertate se frui arbitrantur, parum interim attenti, in quanto sæuiores incidant pædagogos & præceptores, nempe prauas cupidines, quæ non aliter irruũt in in-
B cautos, atque immanes beluæ è claustris suis emissæ. Et quẽadmodum turpe uidetur mulierem suis nudari uestibus (ut est apud Herodotũ) quòd simul cum illis omnem prorsus deponat pudorem: Ita iuuentus plerunq; abiecto puerili amictu, nõ sine dedecore omnem simul pudorem reijcit, ac metum: Deinde quũ refugit quod decet, mox peccandi licentia tota ruit in præceps. Cæterum crebro audiuisti, quòd is demum sequitur deum, qui parére norit rationi. Itaque sic habeto, dum iuuenes relicta pueritia in uiros proficiunt, illis si rectè sapiant, non reijciendum esse imperium, sed duces duntaxat mutandos, dum in conductitij illius pædagogi uicem, diuinum, hoc est, ipsam rationem uitæ moderatricem suscipiunt: Cui quicunq; parent, meritò liberi sunt appellandi, eò quòd soli qui discunt quid uelle debeant, ita uiuunt ut uolũt. Quando perspicuum est, quàm uile prorsus sit ac uanum quicquid præter rationem, ac disciplinæ præscriptum geritur: dum praua huiusmodi ad temeraria quæq; & inconsulta impellens uoluntas, plerunq; nil post se relinquat præter pœnitudinem. Proinde quemadmodum noui hospites & peregrini in rempublicã recepti quampiam & inscripti, multa ægreferunt & incusant, quæ indigenis & legum assuetis, non modò non sunt molesta, sed etiam grata uidentur & iucunda: Sic ex re iuuentutis apprime fuerit, si longo tempore circa philosophiam educata, disciplinæ illius rudimẽta imbibere consuescat. Quandoquidem ex ipsis prægustamentis, quæ præceptionum philosophicarum recipiunt permistionem, beneuola ac nota, deinde non aliter atq; ciuis aliquis, ad philosophiam accedet, cuius peculiare est officium, duce ratione uiros, eosq; absolutos efficere, atq; ea in re uerum decus ætati iuuenili apponere. Neq; uerò inamœnum arbitror, si de audiendi sensu quippiam præfatus fuero, quem Theophrastus putat, ex omnibus alijs ad effectus cõmouendos magis uideri idoneũ. Quippe uidendi uirtute, gustandi & tangendi nemo obstupescit, quatitur, & à sese quodammodo redditur alienus, ad eum modum quo à

Pudoris & metus in iuuentute quanta utilitas.

Rationi seruire, libertas.

Philosophiæ præcepta à teneris imbibẽda

C stridore, strepitu, & uehementi quocunque sonitu, animum per aures in ipsis penetralibus corripiente. Quanquā rationali hominis parti hic sensus magis insuper coniunctus esse apparet quàm affectibus. Siquidem ad cōtaminandum malitia animum sceleribus per uaria diuerticula, membraque corporis patere nouimus aditum, quando ad bonam frugem, atque uirtutem perducendi iuuenes, unica relicta est uia, nempe aurium imbuendarū: modò puræ & alienæ ab assentatione, castæque ab omni turpitudine protinus ab incunabilis seruentur. Xenocrates igitur non ab re præcepit pueris, ut aures armari ac muniri thecis, quas uocant amphotides, magis quàm athletæ curarent: quòd plagæ his quidem possint aures offendere, atqui incautæ iuuentuti longè maiori periculo morum peruersitas animo queat irrepere. Cæterum non probabat in ea ætate, ut nihil prorsus audirent, aut toti obsurdescerēt, sed excubijs quibusdam sepiendas aures putabat, ne stationem ingenij, præceptis philosophiæ, quibus ad præclaras uirtutes rectà pergerent, destinatam, fœdi sermones & pestiferi præoccuparent. Bias item senior ab Amaside iussus carnes ad uictimā optimas mittere, linguam pecudi eximens, protinus ad principem misit: Nimirum quia in dicendo aut commodi plurimum, aut tantundem damni audientibus allatura uideatur. Inuenias deinde qui pueros tenellos exosculantur, aures illorū auribus adiungendo, docentque puellos eadem uicissim facere, quo planè ludo ceu inuolucro quodam & ænigmate docetur, inter amicos potissimum eos diligendos qui salutaribus monitis prosint auditori. Perspicuum est autē, si quis adolescens dicendi rationem prius quàm audiendi fuerit aggressus, eum non solū prorsus nullius bonæ frugis hominem euasurum, ac planè sterilem, dum omni studio caret plantandæ uirtutis: sed etiam ad scelera non mediocriter propensum: Quippe qui in animo non aliter ac in agro inculto & neglecto, uepres & carduos, multaque id genus mala sit producturus.

Lingua eadem & optima & pessima.

Audiendi ratio prior quàm dicendi.

D Nam illecebræ uoluptatū, & laboris fuga, nō sunt pestes adscititiæ, quas externa quadam ratione in animū introducas oportet: sed cognatæ ac domesticæ, fontesque plurimorum pestilentium affectuum, atque illos si quis permittat indoli suæ innasci, ac recta ratione, sanisque dictis nō reuellat, ac totum habitum immutet, quo decens, aptaque euadat, nihil est quòd speres immanibus beluis mitiorem fore. Cæterum quando uis audiendi, pueris non tam præclarā affert frugem, quàm etiam coniuncta uidetur periculo, consentaneum arbitror, ut in utranque partem disseramus de audiendo, dum uidemus multò plurimos hunc ordinem probare, ut dicendi rationem exerceas, antequam audire assueueris. Dicere enim disciplinam quandam esse arbitrantur, in qua exerceant ingenium, uerum audire, quocunque modo fiat, satis conducibile putant. Vt autem qui pila ludunt, artem teneant & commode illam mittendi & excipiendi, necesse est: Sic in disciplina longè alia habenda est ratio, ubi prius accipitur, ac postea emittit̄. Perinde atque in pariendo natura constituit, ut non ædatur in lucem fœtus, nisi fœmina conceperit, & in aluo diu illū retinuerit. Itaque auibus subuentaneos quosdam partus aiunt accidere, ex imperfectis nimirum & inanimis conceptibus. Nec aliter sanè de iuuentute æstimandū est, quæ nihil audire curat, omnemque fructum eo sensu concipere negligit. Quid enim aliud effutiet nisi uerba ex uento nata? & quod ait poëta,

Causa suscepti operis.

Subuentanei fœtus.

In uanas sparsit nubes ingloria dicta.

Videmus autē uasa angusta, dum liquorē ex alio effusum in sese recipere gestiunt, inclinare se, & aptè ad uas effluens conuertere, ita ut quod exundat, iam nō uideat̄ exundare, sed quasi recondi. Itidem aures adhibendæ essent & rite coaptandæ dicenti, ne quid ex monitis salubribus decideret, ac periret. Verū hoc iam nō discitur, sed quod omniū maximè est ridiculū, si inciderimus in aliquē de opipara cœna, de apparatu magnifico, de somnio quopiā, aut forte de cōtentione quæ illi fuerit cum alio quopiā uerba faciente, arrectis auribus silētes, ex ore illius pendemus. Sin alius

Qui peccet audiendo.

adse

A ad se uocet utili aliqua doctrina, atque admoneat ea quæ recta sunt & decentia, peccantesque ipsos erratorum cōmonefaciat, aut leniat morum asperitatē, nemo est qui animum intendat, finemque expectet dicendi. Quin magis ubi primum arripuerint facultatem, aut reluctantur uerba facienti, omnique conatu eò tendunt ut euadant uictores, aut certè fugientes abeunt ad alios sermones, ubi meras audiant nugas. Atque in ea re simillimi sunt uasis sordidis, dum omnibus rebus potius implēt aures, quàm honestis, & quæ ex re & usu forent. Proinde qui equos probè educant, uersatiles quidem eos efficiunt & parentes freno, at qui instituunt pueros, docent eos idoneos se præstare auditores, multa uidelicet audire, & pauca loqui. Sic Spintharus Epaminondam laudibus uehens: Quanquā plura, inquit, sciret, & pauciora loqueretur, utrunque tamen æquè illi ac facilè in promptu erat. Hinc naturam tradunt cuilibet geminas præbuisse aures, & linguā unicā, quòd plura expediat hominē audire quam loqui. Prorsus igitur ubique pulchrū est & tutum iuueni silentium, potissimum ubi in alijs audiendis præstat patientiā, & nō subitò immaniter gestit, & clamat, sed finem expectat sermonis, etiam si ingrata quædam & parum amœna dixerint. Non enim par est, ut loquentē mox trahas in controuersiam, sed ut Aeschines ait, tēporis nonnihil illi concedendum est, in quo dictis suis uel adijcere quippiam, uel adimere, aut totam phrasim mutare, si uelit, possit. Quòd uideas eos qui sese mutuis sermonibus obruunt, mediamque interfecant orationem, neque audire aliquid planè, nec audiri. Quid enim aliud agunt, loquentes ad loquentes, quàm quòd confusionem uerbis ingerunt, ac conturbant omnia? Itaque qui modestia præditus, temperare sibi in audiendo assueuerit, frugi sermonem primo suscipere potest & retinere, ac nugas præterea uanaque dicta facilius dinoscere & deprehendere. Tum denique perspicuum efficiet omnibus, quanto amore studioque ueritatis teneatur, quantumque absit à cupidine altercandi, inconsulta temeritate, & contentione. Non absurde igitur à quibusdam

Audire melius quàm loqui.

Sermo dicētis non interrumpendus.

B dictū est, quod magis sit frugiferū, ex iuuenum animis fastum & tumorē animi eijcere, quàm ex utribus uentum & inflationē, si infundere uelis aliquid utile. Non enim capaces erunt boni, nisi uana ista exemeris. Similiter inuidiæ malum & odij maleuolentiæque cum nullo penitus bono sunt coniuncta, imò magis ad bonā frugem properātibus obsistunt. Estque longè pessimus assessor & cōsiliarius auditori liuor, molesta efficiens & iniucunda, denique prorsus non admittens quæcunque sunt conducibilia. Atque isthuc in causa est cur inuidi quacunque re potius sese oblectent quàm bene & concinne dictis. Ex opum quidē, gloriæ, aut formæ cupido si animum cuiuspiam incesserit, erga alios duntaxat contabescit inuidentia, qui rebus huiusmodi fruunt̄. Verum qui malè afficitur bono sermoni, à quo reddi poterat melior, ipse iam sibi maleuolus est, bonisque sese multis destituit. Quādo oratio perinde atque lumē aliqd nō cōmodat nisi uolentibus accipere. Inuidiæ igit̄ alijs in rebus seminariū, ex prauis affectibus & disciplina uacuis licebit deprehendere: at ea quæ se ingerit audienti, ex ambitione quadā intempestiua, & famæ studio proficiscitur, nec finit eum qui sic est affectus, dictis attendere, sed totam cogitationem simul ac mentem cōcucit distrahitque, dum in se descendens auditor, habitudinem suam contemplatur, ac mox inferiorem se esse sentit, eo qui uerba facit: simulque alios contuetur, explorās num dictis afficiantur, aut illa admirentur: tum enim concitatur ad amarulentiam, & improbat eorum factum qui oratorem beneuolentia prosequuntur. Ex sermonibus ergo nihil retinent, hoc malo inuidiæ afflati, non aliter ac si memoria illorū onerentur, & erga loquentes acriter commouentur & trepidant, ne uidelicet ex dictis meliores reddantur. Id uerò sedulò curant, ut orator finem faciat dicendi, dum pulcherrima differit, ne fructus aliquis sequat̄ auditorē. Notant item subinde affectus uerbaque præsentiū in ea cōcione, ac ubi cōpererint aliquos admiratores, qui præconijs extollāt cōcionantē, proripiunt se foras ceu insani, rectaque illos petūt qui

Fastus absit ab auditore & liuor.

Auditor improuidus ipse sibi nocet.

Inuidiæ fomes in auditore est ambitio.

C orationem totam uituperent, ac inuertant. Quòd si nullos inueniant tales, conferūt eos qui dixerūt cum iunioribus, qui in eo argumēto fusius dicant & melius, tantum ut præclarè dicta uastent ac dilacerēt, ne commoda sint & salutaria. Oportet igitur studiosum auditorem, qui uanam gloriolam reiecerit, ad orationem nō aliter accedere atq; ad sacrum epulum, animo uidelicet placido & benigno, ut laudet ea quæ sunt apposita, ametq; beneuolentiam & officium eius qui aliquid affert in medium ex ijs quæ nouit, & è quibus persuasum habet aliquid, si qua fieri poterit, ut auditores eisdem argumētis afficiantur, & pareant. Atq; in ea re considerandum est, quòd absoluta orationum opera, non fortuito quodam casu, aut sua sponte, sed cura, labore & diligentia ab animo erudito conflantur, ut habeas quod imiteris, quodq; admirationi & exemplo esse possit. At in erratis animaduertere decet, totisq; ingenij uiribus insistere causæ, unde uerisimiliter lapsus apparet esse ortus. Ita planè fiet, ut quemadmodum ait Xenophon, quòd rei familiaris curæ intenti, & ab amicis & ab hostibus accipiant quo possint proficere. Sic uigilanti intentoq; auditori non tam prosint boni oratores, quàm praui & à recto aberrantes. Ad hæc sententiæ simplicitas, dictionis languor, figuræ detorsio, ac impetus intempestiuæ cuiusdam lætitiæ feruntur quidam ad laudis aucupiū, & si qua sunt alia huiusmodi, magis perspicua fient, dum audimus alios, quàm ipsis nobis uerba facietibus. Itaq; rectè facturus est, qui tum ex alienis erratis in sese conuersus, si ibi delictum æquale latens inuenerit, audacter contra se ferat sententiam. Facilimum nanq; est aliorum uitijs succensere, illaq; reprehendere, cæterum nihil in se habet bonæ frugis ea res, nisi teipsum prius corrigas, & ne ad similia prolabaris adhibeas cautionem. Conueniet autē in primis ut Platonicum illud assidue nobis sit in ore, sicubi de peccantibus facta fuerit mentio: Nunquid ego quoq; sum talis? Nam perinde atq; in oculis aliorū nosipsos conspicimus, sic nostra ex aliorum dictis æstimantes, facilimè uenabimur quid deceat: interea despiciemus alios, nostraq; maiori cura in dicendo elaborabimus. Afferet

Auditor sit gratus.

Fructus ab̄ absolute orationis & castæ.

Fructus ineptæ.

Collatio auditoris ad dicentem utilis.

D præterea nō parum emolumenti ipsa collatio, quam sermone peracto apud te facias licebit, dum expendis quid præter decorum dixerit orator, quidue minus quàm rei dignitas postularit, tuq; in id incumbas, ut eadē rectè dicas & integre. Est proinde quod prorsus mutare queas, & ab ipso exordio, seruato argumenti perpetuo tenore, in aliam faciem conuertere. Atq; ne præsens huic rei desit exemplum, Platonis Lysiam legito priorem, & apertam planè facilemq; dixeris orationem. At si posteriorem sumas in manus, nihil apparet concinnius, nihil maiori studio elaboratum. Proinde quemadmodum Lacon quidam ait, dum Olynthum urbem à Philippo subuersam audisset: Delere quidem potest urbem talem, at nequaquam extruere: Ita si nos post mutatam orationē quam audiuimus, aliter in eodem argumento explicando differere conemur, nec tamen superare oratorem illum phrasi ipsa poterimus, multum superbiæ nobis & contemptus in alienis orationibus iudicandis decedet: ac mox intelligemus in ea collatione, & reprehensione, quàm temere ex nostri amore nimium præsumamus. Admiratio igitur si cum contemptu illam conferas, natura equidem sanior est, & humanior, atqui nonnulla eget moderatione, & fortasse paulò maiore quàm contemptus, temeriariaq; præsumptio. Nam ut hac peste infecti nihil emolumenti percipiunt ex oratione, ita illa præditi, quia boni sunt & simplices, facilius læduntur. Atque adeo Heracliti uerbo nihil est cur repugnemus, dum ait, Stupidi esse ingenij, ex quouis sermone quærere quod discat. Oratoribus igitur ingenuè merita tribuenda gloria, & orationi caute largienda fides, ita ut in certamine dicendi & eloquentiæ, benignum & incorruptū te exhibeas spectatorem, at in ijs quæ ad ueritatem pertinent, & quæ usui fore speres, exactum acerbumq; indagatorem. Sic enim fiet ut auditores odio uacent, minimeq; à dicentibus offendant, quando plerosq; uideas nimia beneuolentia fideq; quibus erga dicentes afficiuntur,

In auditores simplices qui omnia admirantur.

A afficiuntur, longè opinione falli, falsaq; & pestifera pro ueris & frugiferis imbibere. Lacedæmonij quum in senatu sententiā egregiam hominis turpissimæ uitæ approbare uellent, præcepit magistratus, ut uir quispiam bonus eam diceret. Quo facto nimirum docuerunt, in consultando reipub. mores magis spectandos quàm uerba dicentis. Atq; in hunc modum, in æstimandis philosophiæ rationibus, existimatio dicentis non parum habet momenti, si quis exactiori indagine loquentis uitam ad sermonem æqua trutina appendat. Sunt autem in oratione non secus atque in bello multa inania, ueluti dicentis effictiones, candor, supercilium, copia, eadem alijs uerbis repetentis, potissimum autem clamor, strepitus, & auditorū applausus, quæ omnia fluminis in modum rapere secum possunt auditorem iuuenem, & rerum imperitum. Habet enim oratio fallaces quasdam in se illecebras, dum rebus subiectis dulcedinem mista grauitate, & insuper apparatu accedente, pondus attulerit. Et sicut ad tibiam canentium multa nos errata suffugiunt, ita impar ac insolens oratio, splendore suo auditorem à manifestis sæpe auocat. Atq; eam ob causam Melanthius rogatus quid de Diogenis tragœdia sentiret, consultò respōdit, Se illam haudquaquā despicere, quæ diuinis nominibus illustraretur. At in multorum orationibus & exercitamentis rhetorum, nō modò uelatas nominibus huiusmodi sententias licebit deprehendere, uerumetiam in pronunciando concinnitatem quandam & molliciem, aliaq; id genus lenocinia, quibus auditores fascinant, & ceu demētes secum quò malunt circunductitant, uanam illis uoluptatē pro uaniori gloria uenditantes. Aptè igitur in illos competit Dionysij uerbum, qui dum in theatro egregium quendam citharœdum pollicitationibus in spem eximiam magnorū munerum pertrahēs, atq; finito concentu nihil largiretur nisi uoluptatem, diceretq;: Quanta inter canendum te cepit oblectatio, tanta rursus te perfudit spei lætitia. Tale nimirum rhetores nostros manet præmium, dum id quod unicè concupiscunt, ac quo se apprime oblectant assequuntur, nempe sui admirationem. Deinde simulatq; auditoribus effluxerit orationis amœnitas, oratorum item gloria euanuit; adeò ut prorsus incassum illi perdiderint tempus, hi etiam uitam ipsam insumpserint. Vnde copiam ipsam immo dicam ac uanitatem dicēdi prætereas uelim, ac summo studio fructum orationis sectari coneris. Neq; ea in re puellas imiteris, quæ ad serta concinnanda fragrantissimos quosq; flores deligunt, opus sanè iucundum, ac uolupe, quis nesciat? cæterum nullius frugis, ac duntaxat diurnum. Sed apum potius te moueat exemplum, qui plerunq; in prata uolant, uiolis, rosis & hyacintho conferta, atq; illis tamē neglectis thymum accedunt, florem asperrimum atq; amarissimū, illiq; insidunt, flauum mel conficientes. Inde ubi acceperint quæ uisa fuerint cōmoda, auolantes, ad domestica negocia reuertuntur. Ad hunc sanè modum, auditorem castum & studiosum decet, delicata & florida ornamēta uerborum, rerumq; adplausibilem quandam uim, nil aliud quàm oratorum herbam, unde nihil mellis conficiatur, putare, missamq; facere, atq; suaipsius attentione, in mentem sermonis, & dicentis affectum irrepere, unde ad se trahat quod bonum sit ac conducibile. Proinde meminisse quòd non in theatrum, neq; ad cantionem, sed ad scholas uenerit, ut ex sermone uitam emendet. Necessaria autem est apprime cautio, certumq; in hoc adhibendum iudiciū, quo ad sese, suiq; ipsius affectū quisq; probet aut damnet quod audierit, dum uidelicet ad rationem uocat, exploratq;, num in affectibus magis redditus sit effœminatus, aut leuari sentiat se tristitia, firmari certa fiducia, animiq; constantia, aut certè ad uirtutem & honesti amorem ceu numine quodam afflatū, incitari. Quis enim ferat te in tonstrina surgētem, mox assistere speculo, & contactu capitis cæsariem contueri, num probè sis tonsus, & à scholis ubi sermonem audisti, non protinus teipsum cōtemplari, & ex animo tuo discere, quid miseriæ, implacabilitatis, aut immodestiæ decesserit, quantòue factus sis tranquillior atq; iucundior? Quando nō tam uerè quàm ele-

Mores boni approbant uerba.

Inania in oratione.

Voluptas pro gloriola.

Auditor ex suis ipsius affectibus probet aut damnet audita.

B

C ganter dixit Ariston: Neque balnei ullam esse utilitatem, neq; orationis, unde non prodeas purior. Gaudeat igitur iuuentus, si ex sermone reddita fuerit melior, uerum in audiendi uoluptate haudquaquam constituat finem, neq; arbitretur sapientiæ studiosum è scholis prodeuntem decere, si gestiat, secumq; submussitet aliquam cantionem, aut fistula canat, ac si desideret fomenta & malagmata, sed tum habeat gratiam, si ueluti alueare acri fumo, ita ipse mordaci sermone purgetur animo, plurima cæcitate & lippitudine laborante. Quēadmodum autem oratoris est, nō prorsus ad ueneres orationis esse attentum, sed potissimum ad persuadendum, ita iuuenem decet, ut neglecto priori, ad posterius illud totus incumbat. Non aliter atq; potatores faciunt, qui sedata primum siti, tum demū pocula uersant manu, & sculpturas contemplantur. Qui enim salubribus refertus est doctrinis, in respirando dictionem cōsideret, si uacat, num elegans sit ac nitida. Porrò si quis mox ab exordio orationis, nihil ad rerum dignitatem attentus atticam phrasim ac subtilitatem requirat, ille nihil mihi distare uidetur ab eo qui antidotum bibere recusat, nisi in uase ex atticæ Veneris figulina adducto præbeat, nec hyeme uestem sumere, quæ nō ex ouium atticarum uellere constet. Quin magis sedendum puto adolescenti in tenui & humili orationis Lysianicæ genere, nō aliter atq; in lacerna, ita ut quietus sit & tranquillus. Videas equidem minimè ferendam pestem quæ mentes iuuenū bonas uastat & populatur, præstigia uidelicet illa uerborum, & immodicam loquacitatē, in scholis undiq; ingenia opprimentiū, adeò ut in uita probè instituenda, curanda republica aut priuata, nihil à philosopho discendum putent, solam uerborum mundiciem, ac phaleras laudibus uehentes. Cæterum quid utile sit in oratione aut incommodum, necessarium aut uanum superuacaneumq; ad hoc cæcutiunt, nec inuestigare, aut inquirere de ea re quippiam uolunt. Sed de ijs satis, reliquum est ut de quæstionibus legem præscribere studiosis curemus. Consentaneum autem est, ut conuiua in alienas ædes uocatus, illis quæ in mensam ueniunt benignè uescatur, nihil reprehendens, aliudúe requirens. Pariq; ratione conuenit, ut ad sermonis epulas accedens, quietum ac tacitum se præstet auditorem: Nam qui aliena à proposito inijciunt argumenta, ac quæstiones afferunt in medium, molesti sunt & uicissitudinis minimè tenaces auditores: præter hoc enim quòd & oratorem conturbant & orationem, nemini prosunt. Quanquam non negem frugiferū uideri, ut interroges quippiam, quod eò pertineat & propemodum necessarium uideatur, modò qui disserit ita fieri præcipiat. Deniq; quemadmodum Vlysses apud Homerū irridetur à procis, qa frustula panis petebat, & non potius enses atq; lebetes, pusillanimitatis enim id esse certum argumentum putabant, perinde atq; magnanimorum est grandia dare & exposcere. Ita fermè oratorem subsannat, quicunq; auditor quæstionibus suis ad sordida ac leuicula illum impulerit. Id quod non raro uideas à iunioribus istis loquacibus, ostentatione dialectices aut mathematicæ tentari. Inijciunt enim uel optimo cuiq; orationis membro quæstionem hanc: Quisnam sit motus in diametrum, quisúe in latus. Atqui in illos aptè competit Philotimi uerbum ad Empium tabe laborantem. Dum enim compellaretur, pharmaci gratia contra rediuiam, Philotimus ex colore uultus ac spiritus difficultate mox deprehenso hominis morbo: Non est, inquit, uir bone cur tēpora teras in disputanto de rediuia. Sic ad iuuenem haud absurde dixeris: Nihil agis bone iuuenis in his quæstionibus teipsum aliosq; occupando, sed magis ex re tua est, ut cures quo pacto uanis opinionibus, arrogantia, prauo amore, ac nugandi studio liberatus, uitam uiuendo sanam ac moderatam, tibi ipsi restituaris. Opportunum autem cum primis est, habere rationē ingenij dicentis, eiusq; peritiæ, quáue in re plurimum ualeat, ut sic in proponendis quæstionibus nos illi adtemperemus, ne uidelicet eum qui ad moralia philosophiæ aptior est & propensior, in dubijs physicis & mathematicis uiolenter torqueamus. Quando expectationi

Quid potius sequendū in oratione.

Quatenus interrogare debeat auditor.

D

Odyss.17.

In moleste interrogantes.

A pectationi nostræ magis respondere potest aliquis antesignanus rerum physicarũ, qui certis decretis statuere possit, quid in ancipiti positus fugias, aut sequare. Proinde haud aliter atq; is qui tentat claue secare ligna, & securi aperire ostiũ, dũ utrisq; nocet, neutrius usum ac uim assequitur: Sic qui ab oratore exigunt quæstiunculas, quæ non attigit, & in quibus nullum fecit periculum, non modò in hoc læduntur, quòd non accipiunt fructũ quem exhibet, illumq; decerpere negligunt, sed odium insuper & mali uiri existimationem lucri uice reportant. Obseruandũ præterea est & illud, an cõmodum sit, eundem sæpenumero eademq; interrogare: est enim hic quoque modus quidam ingenij explicandi. Quanquam si alius interea proposuerit quippiam, candoris est & studij, patienter audire, nihilq; obturbare loquẽtibus, nisi negocium aliquod uehementes te premat, aut insolentes urgeant affectus, quibus consiliũ aut remedia quæras opportuna. Tum enim quo euadas eruditior, inscitia haudquaquam occultanda est, ut ait Heraclitus, sed ingenuè proferenda in medium, dum in promptu habeas quo illi queas mederi. Porrò si ira uehemens, superstitio, dissidium inter domesticos, aut amoris ingens, & ad insaniã impellens æstus, chordas pulsauerit animi, quas minimè cõueniebat, illicq; iam cœperit imperare, minimè rem tam acerbam in aliud tempus differendum arbitror, & ob reprehensionẽ quam exhorreas, re infecta abeundum, sed in illa concione, aut ea peracta, mox disseritari de rebus tuis uelim, ubi accedens interrogaueris ac benignè audieris. Non enim in ea sum sententia qua bona pars mortalium, qui philosopho in cõmuni docente applaudunt, dictisq; illius mire capiuntur, uerũ ubi de rebus priuatis tempestiue & libere quosdam seorsum carpit & admonet, id isti insectãtur, & superuacaneum esse putant. Audiendos enim philosophos credunt in scholis, haud aliter ac

B tragœdos in theatris, nempe ad finem: & in ijs extrarijs negocijs nihil utrosq; inter se differre. Atqui à sophistis illa quæ hic incusant, iure quodã suo perpeti coguntur. Quando enim nõ surgũt isti è sedibus, & amoto libro, institutionéq; obmissa, quæ ueras uitæ huius partes complectitur, perpusillos sese & cõtemptos faciunt in multitudine, dum quæ deceant philosophum minimè sciunt? Habet planè horum supercilium, risus, uerborum unda, studium, & eruditio, potissimum autẽ ad singulos illa seorsum facta cohortatio, nonnihil bonæ frugis, modò sint qui idoneos & constantes se exhibeant auditores. Videtur hoc loco decorum, quod circa laudẽ & applausum auditorum uersatur, cautione quadam in mediocritate retinendũ esse, ne in ea re nimium parci simus aut profusi. Nam circa utrunque plurimum peccatur. Quod uidere est quosdã graues & odiosos auditores, qui flecti se & molliri nulla oratione permittũt, & domesticis negocijs ac sermonibus inconditis scatentes, perinde atq; ipsi decentius aliquid habeãt quod dicant, ne supercilio quidem annuunt, aut uoce testantur beneuolos se esse auditores, sed silẽtio & grauitate, habituq; corporis extrinseco, famam aucupantur Socraticæ cuiusdam pertinaciæ, inuictæq; grauitatis, in gloria tribuenda eadem utentes parsimonia qua in largiendis pecunijs. Quasi uerò in laudando quippiam decedat ex rebus nostris, sicut fit in ære erogando. Inuenias enim qui Pythagoricam hanc uocem, Ex philosophia id mihi contigit, ut nullius rei admiratione capiar, considerantes, prauè ac infeliciter usurpẽt, dum rerum terrenarum contemptui coniunctum esse putant, ut neminem laudes, nullumq; honore merito prosequaris. Eàq; arrepta occasione quicquid est uenerandũ contemptu quodam insectantur. Vera autem philosophiæ ratio, tollit quidem tenuitatis & inscitiæ miraculum stuporemq;, dum certam affert causarum cognitionem, at non adimit interea ingenij dexteritatem, & humanitatis beneuolentiam. Quandoquidem compertum habemus, uiros uerè bonos & strenuos maximi ducere, si dignum hominem pro meritis uenerari liceat, præcipuumq; ornamentum sibi accessisse arbitrantur, dum in meritos honorum largitione uideantur munifici. Porrò si qui in

Sophistarũ intemperies.

Quatenus laudare debeat auditor dicentem

Contemptores & ambitiosi meritos sua fraudãt gloria.

C ea re erga alios sordidi apparent, euidens argumentũ habeto, illos propriε gloriæ penuria premi, atq; ex eadem ardorem ac sitim suorum honorum nasci. At contrà alium cernas in applaudendo uolucrẽ ac plus nimio facilẽ: Dum enim omni prorsus caret iudicio, clamore quodam incondito ad syllabas fermè ac uerba assurgit, ne que ipsis rhetoribus, qui in arena ea uersantur, hic mos admodũ probatur. Nunquã enim non obturbat uniuersæ concioni, qui præter opinionem surgit dicentis, alios ui quadam secum corripiens, quos pudet non uociferari cum acclamante, etiamsi nihil hac importunitate proficiant. Quando in turba illa mente attonita, laudibus accumulans dicentem, ex tribus unũ reportabit abiens. Vt uidelicet cauillator esse ab omnibus iudicetur, assentator, aut certè impudens parumq; decẽs auditor. Proinde quanquam æqui iudicis sit, nihil in odium alicuius audire uel in gratiam, sed syncere ad ius reddendum in causa, omnia expendere: in audiendis tamen sermonibus nulla lex, aut iusiurandũ prohibet, ne dicentem beneuolentia complectaris.

Nimij quidã in applausu.

Eamq; potissimum ob causam ueteres Mercurij statuã pone Gratiarum simulacra collocare solebant: quòd gratiam & fauorem præcipue desideret sermo. Neq; uerò tam abiectum putabant uspiam esse oratorem, & à scopo dicendorum ita aberrantem, ut auditoris gratiam non ex aliqua saltem parte mereatur. Nam ut desint alia, uel ipsum certè orationis argumentum, uel inuentio, aut phrasis, & affectus dictorum, fauorem cõciliare queunt oratori, perinde atq; in uijs asperis & salebrosis can didæ natæ uiolæ. Cæterum quando non desunt qui uomitus encomiũ oratione celebrant, aut febris, siue etiam, me Hercle, ollæ, habentq; tales orationes fidem, cur non inueniat uir bonus ac laudatus philosophus, de rebus arduis uerba faciens, tantillum fauoris & beneuolentiæ penes humanos ac benignos auditores suos, ut nacta occasione & opportunitate, illum gloriola aliqua dignẽtur? Adde quòd amor,

Mercurij statua apud simulacra Gratiarum.

Amor cæcutit.

D autore Platone, laudat plerunq; ea quibus alij offenduntur, ueluti quũ aliqui albos quos depereunt deorum appellant filios: nigros dicunt esse fortes & uirili animo: adunco naso, regij uocantur: simi amabiles: pallidi per blanditias, mellis imitantes colorem. Atq; hæc qualiacunq; sunt, exosculantur armantes: Ad quid enim non impellit amor? Nimirum sua sponte, non aliter atq; hedera, inuenit quo se alliget. Vnde culpa non uacant studiosi literarum, ac præclari auditores, qui prorsus nihil habent in dicentis oratione quod præconio celebrent. Et Plato quum in Lisij oratione neq; probaret inuentionem, neq; rerum confusionem improbaret, magnificam nihilominus pollicitationem laudibus uehit, simul celebrans dictionis euidentiam, & acumen, ad amussim omnia elaborantis. At si quis reprehendat Archilochi argumenta, Parmenidis malè compositos uersus, Phocylidis insolitam parsimoniã, Euripidis loquacitatem, & Sophoclis inæqualem phrasim, non uideo quo pacto mitiorem se præbeat censorem erga rhetores. Inter quos uidere est, hunc nihil ad mores bonos conducibile in medium afferre, illum mire frigere in mouẽdis affectibus, alium omni gratia prorsus destitui. Quanquam præter hæc incõmoda, cuilibet uirtus quædam inest peculiaris, qua capere possit auditores, quæq; abunde sufficiat ad conciliandam beneuolentiam. Neq; res exigit ut acclamatione illam testeris, dummodo oculis hilaritatem præ te feras, uultum ac frontem explices quadam festiuitate, affectusq; serenos ac benignos in conspicuum proferas. Addenda insuper sunt hæc iam passim uulgaria, è triuio petita, & omnibus auditoribus generatim obseruanda: Vt uidelicet alacris, & non procumbens in latus, sed erecto corporis habitu consideas, acie oculorum in dicentẽ semper intenta, ita ut minimè illum fallat quàm attento sis animo. Vultus proinde tenor constans sit ac purus, non modò à procacitate & duritie uacans, uerumetiam ab omni alia solicitudine atq; negocijs. Videas autem in uniuerso rerũ usu, si plura apte in unum coëant, ueluti accidit in numeris, harmoniam & concinnitatem inde haud dubie conflari. Contrà ex una re quapiam

In poëtis, oratoribus quędã reprehendẽds, nihilominus laudanda aliqua.

Auditoris habitus in sedendo.

Concio musicæ par, in qua nihil dissonat.

præter

A præter decorem absente, aut forte abundante, mox turpitudo generatur. Idq; tum alibi, tum uerò potissimum in concione accidit, ubi non tam superciliorū grauitas, asperitas oculorum, uacillantis intuitus, corporis distensio, ac crurū indecens situs, quàm etiā nutus, susurronū colloquiū, risus, somnolentorū oscitationes, mœstitia, & si quid aliud est huiusmodi, in culpā cadit, & nō mediocri eget cautione. Sunt rursus aliqui, quos constans tenet opinio, in concione totum negocij dicentis humeris incumbere, auditoris nihil, præmeditatum enim ac præparatum accedere dignū putant oratorem, auditores ipsos nihil, aiunt, necesse est. Sed irruere licet improuidos in illa quæ ratione constant, præter ullam rationē, ac assidere inertes, ueluti ad conuiuas in symposio, ubi laborantibus alijs, nihil agant, quàm ut uoluptate fruantur: Quanquā in conuiuio accumbentis suæ etiā cuiusq; sunt partes, si uelit gratus haberi, nempe ut omnia æquo accipiat animo. Id quod potissimū benigni est auditoris, dum ex sermone in cōmuni percipit fructū, quo iuuet etiam pro uirili oratorē, nec acerbe errata illius rimetur. Qui enim par est, ut acri censuræ dicentis opus uerbaq; subijciat is, qui fœdè simul ac barbarè de oratione disputans, cuiusq; iudicis sententiam prorsus reformidat? Atqui inter dicentem & oratorem cōgruitas quædam est mutui officij, si quisq; quod se decet præstare conet: Perinde atque inter eos qui ludunt pila, suscipiens motu corporis aptè se componit ergà eum qui illam eijcit. Indecorum proinde est, in celebritate laudū fortuitis uti uocibus. Epicurus enim circa amicorum epistolia tumultuare applausus, rem prorsus inamœnam esse diffiniuit. Sunt præterea qui circum pulpita dicentium peregrinas quasdā uoces laudum usurpant. Alij oraculorum more, & tanquā numine quopiam afflati, de hominibus inaccessas laudes prædicāt, quasi uerò minimè sufficiant, quæ sapienter, uerè, & nō

Auditoris sicut cōuiuæ quædā sunt officia.

Contra ineptè laudantes.

B sine decoro dictæ uideantur. Taceo cæteros, qui ne laudum neglectus arguantur, præconia quędam proferunt, Platonicam referentia Academiam, aut Socraticam, uel Hyperidis. Atque adeo incertus sum, num hæc præstigia magis dehonestēt oratores, illosq; accusent superbiæ, tanquam solitis pręconijs non contenti, incondita insuper affectent, & superuacanea. Cæterum insuauiora sunt illa quàm ut hic commemorentur, quæ iurisiurandi religione fiunt, ad eum modum quo in iudicijs perhibentur testimonia. Nec minus aberrant à scopo, qui in laudibus efferendis qualitate uerborū licentius abutuntur: acclamant enim philosopho, O quàm acute: seni, O quàm uiuaci industria & floridè: atq; ea in re theatrales ludos ac populares non sine dedecore in scholas philosophicas & ad rhetorum declamationes traducentes, quid aliud agūt quàm quòd modestæ orationi & castæ, meretricias laudes tribuūt? atq; isthuc non minus est ineptum, quàm si quis athletæ sertum imponat ex lilijs ac rosis compositū, quem magis deceat laurea, & ex oleastro facta corona. Euripides igitur poëta, dicente illi quodam, carmen edidisti, ex harmonia tripudijs idoneum, subrisit alius: At poëta ait: Nisi stupidus esses, ac nullo tangereris affectu, non risisses, quia res serias Lydij modulis temperaui. Porrò philosophum aut ciuili sapientia præditum uirum, pro concione delicate ac exquisitis lenocinijs celebratū ab auditore, quid aliud dicturum expectas quàm: appares mihi præco parum cordatus, & ut hoc insuper addam, contumeliosus? Nam quum me docente, & cohortationibus quibusdam de dijs, de republica, aut principatu differente, nō concinueris lasciuam aliquam cantilenam, motus'ue dederis incompositos, quæ dementia est, philosopho tibia, aut cithara canētes, tripudium'ue foris acclāmantiū adhibere, quibus minimè indiget, nullaq; ex parte laude huiusmodi tangitur? Rursus in admonendis auditoribus, erratisq; illorum corripiendis, obtinere debet hæc ratio, ut cum mœrore & patientia quadam huiusmodi audiantur. Neq; parasitorum more, qui risu quodam excipiunt reprehensionē ab ijs quorū mensas sectantur, illosq; collaudant, auditorem in hac re conuenit esse facilem aut negligentem: minimè enim uerum, ac

Graui sermoni nō cōuenit laus ridicula.

Castigātis uox quomodo accipienda.

C parum honestum magnanimitatis argumentum est impudentia, qua procaces, & A perfrictæ frontis homines sunt instructi. Morsu igitur omni uacante contumelia, per lusum & comitatem petere quempiam, dummodo id fiat hilari animo exporrectaque fronte, festiuum sanè est, argutū, & libero homine dignum. Vnde non conuenit auersari monita salubria quæ incitant ad uirtutem, etiamsi ceu pharmacum aliquod, acria uideant ac mordacia. Minimè præterea ferendi sunt qui huiusmodi uerbo tacti, mox oculis in gyrum rotatis, toti sudāt, æstuque animi flagrant protinus pudefacti. Quanquā intolerabilius est, & ingenij penitus deplorati, si quis iuuenis ad scomma rideat, & dum non pudet, nihil commouetur. Totum enim id accidit peccandi assiduitate, & inueterata consuetudine: quemadmodum in carne callo obducta, quæ ex plagis uibicem non suscipit. Quæ quum ita sint, reiectis impudentibus de ijs loquamur, qui pudore immoderate abutuntur. Inuenias enim qui semel duntaxat malè audientes, fugam capessunt, ad philosophiam nunquam redituri. Quorum uicem ob id dolemus, quia egregium ex natura ad uirtutem calcar habentes, mollicie animi ac delitijs pereunt. Non enim perdurant, ac prorsus omnē reprehensionem ac rectam institutionem declinant: assentatoribus quibusdā & sophistis magis intenti, qui blanditijs aures illorum capiunt, cantionibus quantumcunque suauibus, nihil compendij afferentes. Quemadmodum igitur à medico sectus, si mox aufugiat, nec patiatur se obligari, dolorem quidem sensit, at curationis utilitatem non expectauit: Sic qui uulneranti ac mordaci sermoni morum prauitatem nō exhibet sanandā, à philosophia discedit accepto morsu ac dolore, cæterū nihil interea promouit. Neque uerò, ut autor est Euripides, solū Telephi uulnus ab eadem hasta, quæ illud inflixerat, sanatum extitit, sed etiam ingeniosi adolescentis, qui in philosophia probè est institutus, acceptus morsus eadem oratione unde illatus est, emendari potest. Rectè itaque ex hoc consequitur, quàm patiente ac constanti animo sis oportet, si morsu aliquo feriare à philosopho, quòd hæc prima tædia in philosophia se offe- D rant cuilibet ad illam aspiranti, haud aliter atque in sacris insultus quidā impetunt initiandos, quos tamen illi spe futuræ dulcedinis ac dignitatis neglecto dolore rerum præsentium, æquo ferunt animo. Quòd si per iniuriā uideare reprehensus, pulchrū nihilominus est, patienter tolerare ictum, philosopho loquente: cæterum ubi dicendi finem fecerit, tum licebit rectè factum defendere, simulque orare, ut hac inuehendi in uitia libertate posthac ingenuè utatur in ueta & indubitata facinora. Huc accedit quòd sicut in literis discendis, in musicis, ac luctandi arte, exordia multum exhibent laboris & difficultatis, immodica obscuritate. Verum progresso paulisper facilia cognitu fiunt omnia, & amabilia, quæ & gesserit & dixerit: Perinde atque cum homine ignoto, magna mox intercedit beneuolentia, & familiaritas, simulatque in mutuam uitæ consuetudinem transieris, Ad eum sanè modum in ipso philosophiæ uestibulo non deest insoliti quippiam quo torqueare, potissimum in rerum ac uerborum raritate. Atqui negligenda hæc sunt, atque adeò non tanti æstimāda, ut metu, & animi deiectione, mox in limine ab instituto resilias. Sed strenuè tentanda res est unaquæque recordatione dulcedinis, quæ blanditur tendentibus porrò, ac suauia facit omnia quæ sunt pulchra. Veniet enim non ita multò pòst lux quædam, simul cum disciplina summum ingerens amorem & illecebras ad uirtutem, quæ nisi contingant, prorsus miser eris ac meticulosus, nec ad felicem illam quā spes certa ostendit, promouebis uitam, simulatque per desperationem à philosophia reiectus fueris. Cæterum habent quidem initia nonnihil obscuritatis, quòd iuuenes inexpertos torqueat, non negamus. Cæterū plerunque item id accidit postea, ut inscitia ac nodosa difficultate rerum uexentur, diuersisque modis in idem incidant peccatū. Sunt enim quos docentem aut pudet interrogare quod nesciunt, aut certè uerentur illū obtundere, atque illi non aliter ac si intelligerent ea quæ necdum perceperūt, nutibus præceptori

Impudentia fälso magnanimitas putatur

Impudentia unde.

Pudor ad uirtutem insigne calcar.

Difficultas initij patienter ferenda.

Quærendum quod nescias.

A ceptori assentiunt. Ac sunt rursus qui intempestiuis nugis ambitiosius quàm par est apud alios acerrima uerborum pugna digladiantur, ostentatione de se eruditionis eximiæ prius dantes quàm accipientes, atque in ea re nonnullos qui suas sequantur partes, urgendo retinent magis quàm accipiunt. Contingit autē illis quos præ diximus pudore quodam silere, ut discedentes à sermone addubitent, & tristitia afficiantur, ac tandem necessitate compulsi, maiori pudore quàm obstreperi isti disputatores turbentur, dum dicta altius secum repetunt, & transcurrunt. Porrò audaculi item, gloriolæ mancipia id assequuntur, ut semper tenuitatis & inscitiæ sibi conscij, illam cælare quatenus licet annitātur. Exclusa igitur omni deiectione animi & elatione, toti in hoc incumbamus, ut utilia dicta discere possimus, & animo complecti: uestigia eorum qui nos ingeniose ceu tardiusculos ridere solent, affectando: quemadmodum Cleanthem & Xenocratem factitasse legimus, qui condiscipulis primo lentiores uisi, studio non intermisso, laboreque irrequieto, tandem alios longo interuallo post se reliquerunt. Imitati in ea re uasa angusti oris, & tabellas æreas, quæ ut liquorem & literas difficilius accipiunt, ita fidelius seruāt & tenacius. Non solum proinde, ut est aqud Phocylidem, multorū dolis expositum esse eum qui cupiat in bonorum uirorum haberi numero, necesse est, sed etiam crebrò irrideri, contemni, ac morsus dentatos in se accipere illum qui prorsus cupiat explodere ab animo inscitiam. Vt non obmittam interim eos qui peccant modo prorsus contrario, quippe segniciem & inertia, labores perpetuos, anxiasque curas exhibentes præceptori, ipsi suopte ingenio nihil tentantes aggredi. Crebroque identidem de eadem re sciscitantur, nō admodum dissimiles inuolucribus pullis, qui semper hiantes, præmansum ex alieno ore cibum, hoc est, parata omnia & elaborata sedulò sibi exhiberi po *In obtusa ingenia.*

B stulant. Aliter item peccant quidam attentione nimia, illaque ad amarulentiam concitant dicentem, dum uenari cupiunt gloriam in fœda loquacitate & superuacaneis quæstionibus, hæsitantes ubi minime conueniebat, nihilque erat necessum, demonstrationes item locis parum opportunis exigētes. Et hac quidem ratione, uia ex sese breuis longa redditur, ut ait Sophocles, nō solum uana quærentibus, sed alijs quoque auditoribus, eiusdē itineris comitibus interpellata docētis perpetua doctrina, interruptoque sermone instituto, ambages fiunt ex methodo. Proinde, ut autor est Hieronymus, hi de quibus iam diximus, ad inertiū canum similitudinē proximè accedūt. Nam sicut illi pelles ferarū domi mordent, & uillos conuellunt, uerū in uenatu minime illas attingunt: ita ignaui isti admonendi sunt nobis, ut caput ipsum eruditionis, ac studiorū fontem attingant, unde in promptu sit illis reliqua artificiose cōponere, memoria rerum auditarū suggerente inuentionē. Quippe sermo auditus semi nis uice nobis erit, unde in procliui sit fœtum cōcipere, qui breui coalescat & prodeat in lucē. Neque enim ingenia desiderant repletionē ueluti uasa, sed accēdi uolunt ceu materia, quo uis inueniendi simul cum appetētia ueritatis incitetur. Denique quē admodum inciuile est ad uicinū proficisci ignis accipiendi gratia, ibique inuento luculentissimo foco, desidere, ædibus proprijs neglectis: ita prorsus indecens est, ab alio sermonē doctum audire, minimeque curare ut domesticus ignis, nempe uis ingenij accendatur. Quid uerò prodest sermonibus alienis animū oblectare, si nihilo te fias melior? Qui immoti cōfident apud ignem, fomenta inde accipiunt ac faciei ruborem. At quæ gloria est sermonis, si ex animo putrem humorē non decoquas philosophia, tetramque nō expellas caliginem? Si quid autē superest præceptorū ad recte audiendū, quod nos hic non attigimus, profecto frugiferū erit, uel nostrorum meminisse, ac disciplina quadā exercere uirtutē inueniendi: ne propria illa interna quam philosophia suppeditat destituti, inani quodam uento sophistico & historico tumeamus. Id semper æstimantes, quod res est, initiū uidelicet esse recte uiuendi, ut male audias, nec auerseris iustam reprehensionem. FINIS.

In anxie urgentes interrogando.

Sermo est semen.

Reprehensio initiū est bonæ frugis.

PLVTARCHI CHAERONEI LIBELLVS DE DOCENDA VIRTVTE,

Ottomaro Luscinio interprete.

DE uirtute etiamnum hæsitamus, & in deliberationem iam cadit, Num arte quapiam cõstet & præceptis, ut rectè sapias, iusta agas, benecq uiuas. Et rhetorum quidem opera miramur, magistratuum, architectorum, agricolarum, millecq aliorum id genus. Verum boni duntaxat uiri nomen obtinent Hippocentauri, gigantes, & cyclopes, in quibus tamen nihil inculpatum aut innocuum, si res gestas excutias, quod ad uirtutem attineat, necq mores à prauis affectibus liberos & incorruptos inuenias. Atcq ut donemus naturam sua sponte honesti quippiam decoricq producere, id tamen rebus longè dissimilimis, & alienis, ceu fructus quidã syluæ incultæ agrestisq implicitus, flocescit nimirum, planecq obscuratur. Canere proinde discũt homines, saltare, literas, agriculturã, equo insidere, calceari, uestiri, pocula ministrare, & coquere. At quæ, malum, dementia est, ô mortales, quum hæc omnia præter disciplinam non liceat commodè agere, ut uos probè homines uitam instituisse, nulla disciplina, nulla adhibita ratione aut arte, sed fortuito putetis contingere? Adde quod uirtutem quũ discendam negamus, prorsus planè tollimus, quando disciplina generatio quædam est, qua fœtus in animo discentis à doctore producitur. Itacq si à discendo mortales cohibeas, & doctrinam omnem sustuleris, uideberis haud dubiè cuncta extinxisse, rebuscq ipsis perpetuum inuexisse interitum. Cæterum, ut autor est Plato, ob pedis ad liram imparilitatem, dum malè conuenit cum modulatione saltatio, necq frater unquam cum fratre pugnã capessit, aut amicus dissidet amico, urbesue inter se hostiliter decertant, ut extrema quæcq & facere & pati cogantur. De accentus item ratione nemo est qui dicat, aliquando in ciuitate ortam seditionẽ, num uidelicet Telchinas, nomen quo afflatos numine appellamus, perisphexè, an aliter sit legendum. Ad hæc in ædibus priuatis, inter maritum & uxorem nulla adhuc nata dissensio est super telis, stamén ne an trama subtegmen ipsum uocetur. Et hæc quidẽ quũ ita se habeant, nemo tamem libro protinus, aut telæ lyræ'ue manum admouet, nisi peritus. Nam etiam si non sit periculum, ne quid inde accidat incommodi, tamen ridiculum se fieri, ac cunctis haberi ludibrio, quis est quem non pudeat? Quando inscitiam cælari modis omnibus conuenit, magis quàm prodi, ueluti docuit Heraclitus. Adeò ut nihil agant, qui uxorem, domum, rempublicam, aut principatum rectè tractari ab alio quàm perito arbitrantur. Diogenes igitur disciplinæ neglectum castigãs, puero quodam obsonium uorante, pædagogo illius dedit plagas, scitè admodum ei qui non doceret, non illi qui nihil disceret, peccatum imputans. Proinde communis ille catini usus & calicis haudquaquam ulli decorè contingit, si à puero non fuerit aptè assuetus; ut ne dicam turdos etiam edere, obsonari, ac pedes simul continere. Et nos adhuc putabimus, rem familiarem gnauiter administrare, rempublicam, coniugium, alimoniam, & principatum, mutuiscq uicissim pro rei dignitate respondere officijs, inexpertis ac rudibus citra erratum, & fortuito accidere? Aristippus autem interrogatus à quodam, an esset ubicq: subridens ait: Haud dubiè si nusquam non sum, naulum mihi non perit. Ad eum sanè modum si nõ fiunt mortales disciplina meliores, perijsse impendia dixeris quæ fiunt in pædagogos, à lacte ipso primum pueros in disciplinam accipientibus. Nam ut nutrices manibus effigiant corpus, ita illi mores componendo, in primum uirtutis uestigium collocant. Et Sparta ille rogatus, quid commodi afferret præceptorũ opera: Honesta, inquit, illi faciunt, ut pueris etiam sint iucunda. Docent autem quo pacto incedentes proni incumbant itineri; digito salsamentum uno contingant, piscem geminis; Cibum alter

[Margin notes:] Virtutem non arit natura. — A simili. — In quibus necessaria sit disciplina. — D — Inscitia celãda — Naulũ perire pro iacturã facere. Prouerb. — Preceptorum opera ad quid prosit.

A aliter discindat, aliter carnes: Pallium corripientes corpori quomodo aptent. Porrò si dicas aduersus impetiginem, & rediuiam paratam esse medicinam, laterũ autem dolori, febri & insaniæ nihil esse quod medeatur: hoc perinde est ac si contendas, minutulis rebus & puerilibus instituta quædam, ac proditas esse rationes, certáque rerum gerendarum consilia. Cæterum præclaris atque absolutis ipsis, cuiusmodi est uirtus, nullam esse propositam moderationem. Quasi uerò in eisdem tractandis uana uideatur omnis exercitatio, tum nil aliud nisi insignis quædam infelicitas. Atque hac nimirum ratione, ut ridiculum uideri potest, quod sapienter celebratum est ueteri prouerbio, Oportet ut is impellat remum qui didicit: Sic contrà qui alijs artibus permittit disciplinam, spolians illa solam uirtutem, nobis se præbeat ridendum, oportet. Diuersum sanè hic à barbaris illis mihi agere uisus est Scythis, qui Herodoto teste, seruis eximunt oculos. Quid mirum? quippe mancipijs. Verum hic noster uir bonus, artibus cunctis disciplinæ certam rationem ceu oculum imponens uirtuti, quæ omnium princeps est & regina, illam (si dijs placet) conatur eruere. Quòd si cui nondum est persuasum, uirtuti primas deberi, Iphicratem audiat Atheniensium ducem, qui per contumeliam interrogatus à Callia Cabrij filio, quisnam esset, num sagittarius, scutifer, eques, aut armiger? Nihil horum, inquit, sed omnibus hisce imperans. Iure igitur optimo iam explodendus est nobis qui iaculari, arma gestare, fundam impellere, & equitem agere, iudicabit ad doctrinam pertinere: Imperium autem administrare, & ductitare exercitum, ita ut fortefortuna obuenerunt cuiquã adesse, nec ullam prius institutionem requirere. Et ut hoc insuper addam, maiori laborat uecordia, sannaque multo est dignior, qsquis hæc posteriora definiat sola egere prudentia, nihil interea tribuens doctrinæ: quum planè constet, si-
B ne illius præsidio nullum artibus relinqui incremẽtum, nullum operæprecium. Postremo obscurum esse nõ arbitror, ducem hanc rerum omnium, certamque rationem & ornamentum, ad bonam frugem sui studiosos solere perducere: uel hoc porissimum argumento: Quòd nisi quis maiore affectu ministrorum, quàm artis, præscriptique cuiusdam, & legis conuiualis teneatur, non deest ne cœnæ quidem sua gratia, si pueros habeat pocillatores, ad assandum, partiendum obsonia, reliquaque id genus gnauiter obeunda munia exercitatos, artéque instructos.

Barbari sapientiores negantibus uirtuti disciplinam.

Iphicratis sententia illustris de uirtute.

Contra assertores prudentiæ, & disciplinæ contemptores.

FINIS.

CAROLVS VALGVLIVS IN PLVTARCHI MVSICAM, AD TITVM PYRRHINVM.

C QVERITVR comœdia uetus, cuius licentia increpãdi mores erat liberior, in Muſicam fuiſſe iniectam labem: & execratur polluendæ eius autores, alioqui elegantis ingenij, poëtas, quòd auctis fidibus, & uarietate concentuum, Dithyrambisꝗ; conditis biforibus, ac iocunda fraude gratis uulgo uerſibus, ex forti illa, ſeuera, decora, atque ſimplici Muſica, mollem quandam, illecebroſam, calamiſtratam, ac uariam intuliſſent. At quid inde mali? dicet aliquis. Ingens profecto atꝗ; latiſſimè manans, & quidem in res potiores. Nullá ne ſunt mala, emolliri & languefieri animos ciuium? nulláne amiſſi pudoris, & corruptorũ morum? At quid id intereſt morum? Sanè plurimũ. Nam animus noſter quaſi Tetrachordum quoddam, intellectu, ratione, phantaſia, ac ſenſibus (ſi Platonicis credimus) conſtat.
Intellectus. Intellectus diuinus eſt, in quo nil eſt niſi ſimplex ac purũ & uniforme. Imaginatio, ac ſenſus mortales partes ſunt, proinde mutationibus, uarietatibusꝗ; refertæ. Media ratio propria humanæ eſt naturæ, arbitriumꝗ; anceps habet inclinandi ad diuina & ad mortalia. Si igitur ratio ut Meſe neruus, cum diuina parte illa quaſi neruo quodam ſe temperauerit, admirabiles morũ cõcentus, ſimplices uidelicet, graues, decoros creabit. Sin ſe conſociauerit cum mortalibus, uarios, molles, indecoros pariet. Tanta enim eſt uis canticis modis in utranꝗ; partem, ut quales ipſi in animos præſertim teneros illapſi fuerint ciuiũ, decori, graues, ſeueri, aut contrà leues, languidi, uarij, ac molles, ita rationem ancipitem, ac dubitantem ad conſortionem optimorum, aut peſſimorum ſtipantium latera ipſius conſultorum, quorum cõſilijs uel elegantes uel degeneres mores finguntur, pertracturi eſſe uideantur. Neminem autem eſſe puto tam ſtupidum tamꝗ; plumbeum, qui cantu non moueatur. Præclarè Theophraſtus in ſecundo Muſicæ inquit naturam muſicæ eſſe motũ animæ inuecta à pturbationibus mala ab ea depellentẽ: quod ni muſica efficeret, ut uidelicet animum quò uellet pertraheret, naturam ipſius omnino nullam futuram. Hoc loco noſtri muſicam temporis lamentarer, ni iampridem complorata foret, facilè id patiente Franchino Gaffuro noſtri æui præſtanti muſico, cuius libros & eleganter, & eruditè compoſitos ferè nemo noſtrorum cantorum legit, tum quòd pleriꝗ; grammaticam ignorẽt, tum liuore, quo plurimo id hominum genus laborare Heſiodus autor eſt. Hoc autem à me ſolum dictum ſit cohortandi eos quos ea mala tangunt, gratia, ut omni conatu ignorantiam, inuidiamꝗ;, uelut peſſimas feras ab animo depellant. Nam hæc me fari coëgit amor muſicæ muſicorumꝗ;, quo incredibili teneor. Eorum ars & ſcientia omnis in paucis quibuſdam eſt ſyllabis, cantus nulli ferè ſunt ſine cõſpecto libro, in quo nihil eſt deſcriptum præter certas notas & characteres: quòd ſi uerba cantilenarum quandoꝗ; proferuntur, de medio ea uulgo pleraꝗ; accepta dices. Sed qualiſnam erat apud ueteres Muſica iſta? dicet aliquis. A Plutarcho diſces, ſi ipſum accurate legeris, longæ mihi explicandæ ambages forent, & alieno loco. Quicquid enim canebant, ferè eruditum, elegantiſſimũ, & metrico rhythmo compoſitum erat, ſiue laudes deorum, quales Hymni Orphei, qui extant etiã nunc, ſiue decora clarorum uirorum, uictoresꝗ; in Olympia certaminũ, & reliquarũ celebritatum, quales Pindari, & aliorum, ſeu nuptiæ, ut Pæanes eiuſdem, canerentur. Innumera alia argumenta funebria, complorationes, amatoria, apta epulis alia, ad deprecandam peſtilentiam alia, materiæ tragicæ, & comicæ, perꝗ; omnia genera, atque omnes Rhythmicas uarietates poëmata condita ad tibiam fidesúe cantabantur

A bantur,rhythmis,pulsibus,modulis,concentibus,humana uoce, cunctis simul materiæ congruentes mores exprimentibus. Sed ut summatim dicam,ut autor est Lucianus,argumenta,& materiæ canticorum, cantilenarumq́ erant ab orbe condito ad Cleopatræ usque tempora gestæ res,quales Ouidius in Metamorphosi cecinit, ad quarum cantum ueteres etiam saltabant. Ex quo patet,neminem exercere musicam saltationemúe temporibus illis potuisse, quin eadem opera animum multa cognitione priscarum rerum compleret. Operæprecium facturum me duxi canticum unum de ueteribus proponendo,quod Pythicum certamen uocabant. Argumentũ erat pugna Apollinis cum dracone Pythone.Delona nomen toti cantico. Partium eius nomina,Exploratio, Prouocatio, Iambicum, Spondeum, Saltatio. In prima Apollo contemplatur an opportunus sit dimicationi locus. In secunda prouocat draconem in certamen. In Iambico iam pugnatur. Hæc pars continet Odontismon uocatum,quia draco frendens secat dentes uulnera iam accipiens in corpus. Quarta uictoriam Apollinis. Quinta saltantem ouantemq́ uictoriæ ergò eundem declarat. Et hæc est una de legibus tibiarum, in qua rhythmi,& moduli eorumq́ mores in canendo mutantur,prout partes eius uarios actus continentes postulant. Et quoniam legis mentionem fecimus,aliquid de lege musica, deq́ alijs quibusdam, quæ ad intelligentiam Plutarchi opem aliquam præstabunt, breuibus dicere constitui. Deinde calumniam quandam falsamq́ accusationẽ ab Aristoxeno philosopho, Aristotelisq́ discipulo,& Theophrasti æmulo,ac musicorum longè nobilissimo depre cabor. Lex itaque musica modus canticus est præscriptam Harmoniam siue concentum,& rhythmum definitum habens. Nomen autem inditum legis propterea, quod quasi lege præscriptum esset, uocum fidiumúe tensiones mutare non licebat: quanquam Aristotelem dubitare non ignorem,num quia ueteres, quòd literis carerent quarum monumentis crederent suas leges, canebant eas ne obliuioni mandarent,atque ita abolerentur,ideo omnes cantus leges appellatæ fuerint. Legum aliæ erant propriæ tibijs, aliæ citharæ, fidibusq́,aliæ communes utrisq́. Nomen cuiq́ suum aut à gentibus,ut Aeolia,Bœotia:aliæ à rhythmis,ut Orthia,Trochæa:à tropis,ut acuta,Tetraœdia: ab inuentoribus amatoribusq́ earum, ut Terpandria, & Hieracia: aliæ ab argumento,ut Pythicum certamẽ, & Curulis, sumptum habent. Partium citharicæ legis ipso partiente Terpandro, hæc nomina erant, Eparcha, Eparchia,Metarcha,Catatropa,Metacatatropa,Omphalos, Sphragis, Epilogos. Quorum nominum ratio etsi à me præsentia non explicatur causa breuitatis, & certè difficilis est eius coniectatio, hunc tamen usum præstabunt,ut hinc quoque non nimium tardi homines quàm erudita omnia apud ueteres musicos essent, omnes intelligant. Orthia Palladis lex erat, argumentũ bellicum continens,quod nomen Palladis declarat duellis aptæ deæ,omnia,uox,cantus fidium, Rhythmus,materia, bellicum concinebant, & personabant. Hanc legem cum Timotheus caneret,uir omnium regum atque imperatorum clarissimus Alexander Macedo perpulsus est ad capessenda arma, & exclamauit eiusmodi esse cantica regia oportere. Orthiorum septem species erant, in quibus lex Palladis,quam dixi. Et Trochæus dictus tubæ cantus signum militibus dantis.Curulis quæ dicitur lex, id ideo nacta est nomen, quoniam raptatum bigis Hectorem argumentum habebat. Castoriæ legis cantu sub Embaterio Rhythmo compositæ Spartani utebantur ad excitandum ardorem Martis in animis militum. Constabant autem leges illæ carmine numeroso, & ad alios atque alios affectus commouendos accommodatæ erant. Pauca hæc de lege musica pro re præsenti dicta sufficiant. De uoce Melos,quamuis uulgo nota esse uideatur, aliquid tamen dicendum duxi. Melos primo significatione membrum corporis dicitur. Quemadmodum enim multa uariáque membra in uno animantis corpore sunt uaria atque diuersa officia præstantia, quæ tamen finem

Odontismos. *Lex musica.* B *Citharæ partes.* *Melos.*

C eundem uitæ conseruandæ spectant, sic quia diuersæ uoces mixtæ concorditer concentum unum conficiunt, cantum prouenientem inde Græci melos, nos mo
Melos. dum modulumq́ uocamus, aut quia melos significat quod cuiq; curæ est, quasi nihil maiori curæ homini esse debeat quàm cantus & musica, siquidem tantopere homines atq; deos commouet melos, cantum dixere. Nec absolute quęcunq; can-
Harmonia. tum, sed harmonia tantummodo constantē. Est autem Harmonia ratio compositorum corporū primo, inde ratio mixtorū ut uocum. Composita enim seruant nomina partiū, ut si diceremus corpus animantis carnibus, ossibus, neruis, sanguine compositum esse, mixta uerò nō seruant. Vt mulsum neq; uinū est, neq; mel, tertia quædam natura, quanquā est utriusq; mixtione confectū, ita concentus neq; acuta uox est neq; grauis, sed tertiū quiddam, quod neq; acuta neq; grauis uox dicat. Harmoniarū nomina uariarū apud ueteres usurpata hæc sunt, Doris, Ias, Aeolis, Phrygia, Lydia, Locrica, à Philoxeno inuēta. Harmonia aliquot locis pro enharmonio Plutarchus usus uidetur. Pythagoras eam sic definiuit, multimixtorū & diuersa sentientium unio. Rhythmus uerò pater est metri, ut interpres inquit Aristophanis, Dionysius musicus de Pythagoreorū sententia in libro de similitudinibus sic de Rhythmo inquit: Rhythmi & cantici moduli una prope est atq; eadē essentia apud eos quibus graue tardum, & acutum celere uidetur: illi autē sunt Pythagorei. Quū autē interualla cantica in rationibus numerorū statuāt, omnesq́ Rhythmi in aliqua una ratione numerorum censeātur: alij enim sunt duplares, sesquialteri alij, in rationeq́ alij alia, eiusdem esse naturæ Modulus & Rhythmus uidetur. Quūq́ præterea consonantia quæ de interuallis proficiscitur uocum, eorundem dogmate Diapason in dupla statuatur, Diapente in sesquialtera, & sic de reliquis, quū item Rhythmici pedes omnes ijsdem rationibus distincti sint, nam pleriq;, & elegātissimi quiq; in Dia
D pason ac Diapente cōsonantia sunt constituti, cognationem inter se quandam, atq; familiaritatem habere uidebunt. Hæc Dionysius. Differunt tamē: est quidē Rhythmus Harmoniæ semper comes, ex qua modulus & cantus oritur: cæterū modulus in acuto & graui, Rhythmus uerò in celeri & tardo motu spectatur. Qui motus in oratione consideratus, longum ac breue dicitur, in cæteris uerò rebus celere, ac tardum. Vt quū pedes sublati depressiq́ alternis, apto & mediocri nisu pulsant terrā, is motus celer, & tardus nominatur, in metricis rhythmicisq́ pedibus, qui quidem sunt apta syllabarum compositio, quanquā inde acceperint pedum nomē, breuis dicitur, atq; longus. Est autem in eo discrimen atq; momentum, quòd acutum & graue qualitates sunt, celere uerò ac tardum quantitates, ut infra dicetur. Aristoxenus: Rhythmorū, inquit, ductus innumeri sunt, quęadmodum & uocum tensiones, tam etsi semper definiti terminatiq́ sumunt in usum, ut primi, disemi, trisemi, ac cætera temporū nomina rhythmicorū. Prosodiacus, carminis cātusq́ genus est à Rhythmi genere appellatum, in quo erat Martis lex. Spondeū genus & ipsum moduli & carminis sub eo Rhythmo cōpositum. Huius tres species erāt, Epibomium unum, dictum ab ara: Telesterium aliud, ab sacrificijs mysticis: Cureticum aliud, à Curetibus. Ad res diuinas species omnes accommodatæ erant, Per dactylum modulus est sub Rhytbmo dactylico compositus. Sic reliqua à Plutarcho huiusmodi nomina commemorata cantus poëtici sunt indepti ab Rhythmis appellationem, ut quod dicitur primū, Procriticū, Maron, Heroum, Embateriū, Creticū: hoc genus à Curetibus Cretēsibus, ut interpres inqt Aristophanis, quòd sub eo Rhythmo canētes cōpositū carmē quatiētes arma saltarent. Hactenus de Rhythmo. Virginalia species est poëmatis & cantus & saltationis, ut Epithalamia, quæ dicunt poëmata ad uirgines spectantiū. Prosodiū poëmatis & cantici genus est adhibitū celebritatibus potissimū deorū. Prosodij huius principiū meminit interpres Aristophanis: Quid pulchrius incipiētibus, quidúe desinētibus, q̄ deū canere actores equorū: Pæanes cantus &

A tus & poëmatis genus est libationibus & nuptijs accommodatum, quales Hymni Pindari. Pæanumq́ aliud genus antequam cum hoste consererent manus ueteres Marti canebant. Apollini parta iam uictoria aliud. Procemia genus & ipsa poëmatis. Hyporchema poëmatis, & saltationis. Gymnopodiæ chori erant Spartæ puerorum, qui nudis pedibus cum tripudio laudes deorum canebant in honorem Spartanorum, qui pro patria in Thæraxis occubuerant. Similiter Endymatia Argolica celebritas & saltatio. Sic & quæ dicitur Endrone. Carnia festum Apollinis apud Lacedæmonios. Strobilus species saltationis. Pyrrhias nomen serui, à quo postea serui Pyrrhiæ dicti. Scolion melos, genus cantus erat quod accubantes ad epulas ordine accubantium non seruato canebant. Dicæarchus in libro de musicis certaminibus: Tria, inquit, erant apud ueteres genera canticorum, unum quod sine discrimine ab omnibus deinceps atq; ordine cantabatur. Alterum quod à peritissimis ac scientissimis non deinceps, sed altero semper prætérito, & hoc Scolion ab ordine tali dicebatur. Aristoxenus uerò & Phyllis musicus hæc tradidere de Scolio. In celebritatibus nuptiarum ad unam mensam plurimis positis sellis accubantes ramum myrteũ, lauręumúe tenentes manu, proximo subinde prætérito sententias & amatoria syntona canebant. Periodus illa propter ordinem non rectum canẽtium Scolia, hoc est non recta appellabatur. Hæc interpres Aristoph. qui & principiũ hoc Scolij unius Timocreontis Rhodij refert. Vtinam ô cæce Pluto nec terra, nec mari, nec cõtinenti apparuisses, sed tartarum incoluisses, & Acherontem, nanq; te propter cuncta mortales circumstant mala. Cyclij chori. Cyclia dicebantur cantica, quæ eandem materiam continebant. Lagus siue Lassus Hermionensis primus existimať constituisse Cyclios choros, & Dithyrambũ in certamẽ deduxisse. Conditores Dithyramborũ corruptores esse musarũ, Sophistasq; appellabãt, de quorũ numero Philoxenus, Ci

B nesias, Cleomenes fuere, quos increpat comicus Aristophanes. De qbus Callimachus loquẽs, Spurij, inquit, & adulteri florent cantus. Erant enim illi Cyclicorum magistri chororũ, eorũq; scripta multos habebant flexus atq; reflexus, quos musici strophas, antistrophas, & epodos uocãt. Autor est horum interpres Aristophanis. Sciendũ enim est, in Tragœdijs atq; Comœdijs saltationes, & choreas duci solitas esse proprias cuiq;, ut quæ Emmelia dicitur proprie erat Tragœdiæ dicata, Cordax uerò Comœdiæ. Erat autẽ Cordax satyrica saltatio, à Libero patre instituta India domita, ut autor est Arrianus in rebus Alex. quẽ nos in latinũ sermonẽ uertimus. Tibicines, fidicinesq; illis Cyclij dicti adhibebantur, cantusq; accommodati metricis rhythmis. Partes porrò Musicæ sunt Harmonia, Rhythmica, Metrica, Organica, Poëtica, Saltatio. Hæc est diuisio uniuersalis Musicæ, harũ partium artifices omnes musici appellãtur, sed Poëtæ, & poëtica per excellentiã. Per dictionem Tonus tria significantur. Tonus enim dicitur interuallũ, tanquã mensura quædã ipsius loci uocis, qua significatione tonum Diapente maiorẽ esse tono Diatessaron dicimus. Dicitur item tonus uniuersus locus Systematis, quod nos (si modò rectè) cõplexionẽ interpretamur, accipiẽs perfectã, ut inquit Aristoxenus complexionẽ illatibilis, ut Dorius tonus, Phrygius, & reliqui huiusmodi tropi. Tertio diciť tonus ipsa qualiscunq;, & quantacũq; tentio: qua significatione qui canunt alij tono graui, alij acuto dicunť uti. Nec prætermittendũ esse putaui admonere, Cruma, quẽ pulsum percussionẽq; Latini interpretanť, esse speciẽ etiã cantus quandam tibijs ac tubis cõmo dati. Nunc ad defensionẽ Aristoxeni, quẽ falsò accusatũ reprehensumq; fuisse diximus, descendamus. Damnatur q tonum in duas æquas partes, quas semitonia æqua nominãt, diuidi posse censuerit, urgẽtq; ipsum & oppugnãt acriter atq; importune rationibus numerorũ mathematicis Pythagorei, & qui eorum sectam tuenť, de qua prius aliquid libandũ esse existimaui. Qua re proposita & cognita, in promptu erit absolutio Aristoxeni. Complures factiones musicorũ fuere, ut Archestratia, Her

C mippia,& aliæ,sed duæ longè cæteris præcelluere,Pythagoria,& Aristoxenia. Pythagoras quũ ab operibus omnibus naturæ, ab agendis, contemplandisq́ rebus omnibus, ab uita quoque ipsa temeritatem, atque inconstantiam exterminare, & in ordinem ea certum,constantemq́ ratione redigere conaretur,consonãtias uocum, ut eas ab infido incertóque aurium arbitrio ad constans certumq́ mentis iudicium reuocaret,ratis rationibus numerorum accõmodauit,consilia hunc in modum agitans,ut autor est in Musica introductione Heraclides sic scribẽs; Pythagoras, ut inquit Xenocrates, cogitando inuenit musica interualla sine numero ortum habere non posse,quòd respectus forent quanti ad quantum. Reputabat enim qua natura eueniente re & causa consona atque obsona interualla efficerentur, ascendensq́ ad originem uocis motum esse genitorem ipsius comperiebat, ac motum sine numero esse nequite, igitur & uocem ipsam cum numero coniunctam, proinde quantitatem,acutumq́,& graue esse quantitates. Reliquam eius orationem breuitatis gratia prætermittimus. Ptolemais mulier Cyrenensis, Archytas, Aelianus, Panætius iunior eadem testantur, quorũ seriem orationis Porphyrius fidei gratia ad uerbum recitat. Igitur consonantiam Diapason uocatam in ratione dupla,Diapente in sesquialtera,Tonum in sesquioctaua statuebat, & reliqua uulgo nota. Porphyrius in commentarijs in Harmonica Ptolemæi æditis,instructus opibus clarissimorũ Philosophorum,Platonis,Aristotelis in primis,Theophrasti,Panætij,adscriptis ad uerbum eorum sententijs longa oratione explicatis,fertur aduersus Ptolemæum asserentem,in uoce acutum & graue quantitates esse,& interualla musica quanta sentientem cum Pythagoreis,& esse qualitates,& qualia apertissime demonstrat. Quibus omnibus in præsentia prætermissis, unius autoritate Panætij contentus ero,sic in libro de Geometriæ,atque Musicæ rationibus & interuallis scribentis: Qui spatium,inquit,acutum inter atque graue diuidi media quadam uoce existimat posse, similis dicẽti est, inter calidum & frigidum,candidum atque nigrum,sectionẽ mediam posse fieri. Facultas nanque cõsonantiarum non in magnitudinibus uocum,

Diapason. Diapente. Tonus.

D sed in qualitatibus spectatur. Quare quum mathematici dicunt,diapason in ratione dupla consistere,non hoc dicunt quòd magnitudo uocis nerui, puta Netes, auctior est parte dimidia magnitudine Hypates, sic de reliquis. Argumento est, si fides illæ uel acrius uel languidius ambæ,aut altera leuius, altera uehementius percutiantur,nihilominus idem remanet interuallum,tametsi pulsi nerui maiorẽ sonum reddunt,propterea quòd qualitatem non mutant. Quo fit perspicuũ,interualla uocum non esse magnitudines,sed qualitates. Verum,inquiũt,totam magnitudinem nerui dimidiatæ suæ magnitudinis partis,quæ pulsæ concentum diapason ædunt, duplam esse. De reliquis eodem pacto cõsonãtijs. His iactis quoad fieri potuit breuiter & explicatis,facilè calumnia Aristoxenum liberabimus: Tonum in duas æquas partes,quæ semitonia paria dicantur,secari non posse,id quod posse fieri Aristoxenus censet,sic rationibus numerorum demonstrare se putant,qui eum accusant: Tonus,inquiũt,in sesquioctaua est ratione, sesquioctauũ interuallum in quo est tonus in duas æquas partes secari nõ potest, ergo nec tonus. Inter senasdenas & octonasdenas unitates contineri dicunt sesquioctauum interuallum, id nihil intersecare nisi unitatem unam indiuisibilẽ quæ sit septimadecima,duo interualla ex uno facta necessariò inæqualia esse: maius enim semper interuallũ esse quod minores numeros intercedit, quàm quod maiores: maius igitur futurum semitoniũ quod est inter senasdenas,& septenasdenas unitates,eò quòd septenisdenis,& octonisdenis interiacet, Vera hæc dicuntur,neminiq́ dubia sunt docto uiro,haud tamen efficiunt quod uolunt,nec propterea sequitur tonum non posse in duo paria diuidi, tametsi interiacens unitas sesquioctauam rationem in numeris non possit secari. At neruus ipse,in quo tanquam in regula alijs atq́ alijs partitionibus rite factis concentus uocum uarij formantur,

B rij formant, quoniã magnitudo perpetua est & continua, quacunq; in parte, quotocunq; in spacio secari potest, ergo & æquas in partes. Supradictum est enim de sententia Panætij, Theophrasti, Porphyrij, & aliorum, & certè patet latissime ipsa per se res, consonantias diapason, diapente, diatessaron, tonum, & reliquas haudquaquam ideo statui in numerorum rationibus atque magnitudinibus, quia ipsæ uoces uocumq; interualla sint numeri, magnitudines'ue, & respectum inter se quantum habeant, quum manifestissime sint qualitates, sed quia neruus, partesq; ipsius quæ uoces ædunt, habet illos inter se respectus quantos. Quid igitur obstat quo minus spacium illud nerui sesquioctauum, in quo statuunt tonum, diuidi in duas æquas portiones, quæ semitonia paria sint, diuidi queat, quum quantamcunq; portionẽ continuæ quantitatis in infinita secari posse mathematici demonstrent? Mihi quoque promptum esset in monochordo, quod Canona Pythagorici appellant, idem mathematicè demonstrare, ni satis perspicuum foret quod proposui, falsò Aristoxenum accusari, quòd tonum censuerit in duo semitonia æqualia posse diuidi. At uero ignorabat arithmeticam Aristoxenus, qui uolumina de ea ipsa facultate conscripsit, aut dogmata Pythagorica eum latuere, qui Xenophanem nobilem Pythagoreum præceptorem habuit. Sed hæc hactenus. Neque uero pati æquo animo possum Ptolemæum tendentem aduersus Pythagoram importunis quibusdam argumentis, quòd ipsarum diapason, & diatessaron coniunctarum extremos terminos, hoc est, uoces non efficere consonantiam dixerit, quasi consilia Pythagoræ ignorasse uideatur. Diuinus ille uir Pythagoras, quem prouidentia numinis diuini demissum in terras fuisse puto, simplicia, pura, impermixta omnia adamabat, & cunctis in rebus quoad materia earum pateretur eiusmodi requirebat & exposcebat, quòd in ipsis constantia & æternitas esset. Impura uero, mixta uariaq; repudiabat, & à rebus deprecabatur, quoniam temeritatem atque inconstantiam illis

B dominari intelligebat. Quocirca solos eos concentus admisit, qui simplicissimis numerorum rationibus consentanei essent, purissimamq; eorum naturam saperent, quales concentus omnes illi sunt, qui multiplicibus & superparticularibus congruunt, ut diapason, diapente, & reliqui. Reiecit uero illos de numero consonantiarum, qui à tali natura abhorrebant, qualis est diapason & diatessaron, qui concentus nihil olet simplicitatis, & puritatis multiplicis, & superparticularis, sed consors est permixtionis impuritatisq; superpartientis analogiæ. Attamen Ptolemæus conatur demõstrare extremas uoces illas concinere, ac tripertitam distinctionem, triplicemq; ordinem concentuum facit, ut alius sit omnium perfectissimus, quem Homophonum uocat: Alter, quem Symphonũ, degenerans à primo: Tertius, quem Emmelem, degenerans à secundo. *Concẽtus tres.* Non hæc ignorabat, bone uir, Pythagoras, quin multas quoque alias sciebat concinere auribus mixtiones uocum, quæ aut nullis numerorum rationibus, aut deterrimis congruant, qualibus nostri æui cantores, quas tertias & sextas uocant, utuntur. Sed diuinus ille uir, & elegantissimus, ut apis purissimum cœlestem solum rorem carpit, ita sola nobilissima & simplicissima admittebat in rebus. Et quoniam Plutarchus meminit Harmonicorũ, sciendum est Harmonicos uocari eos qui plus aurium quàm rationis iudicio tribuũt autoritatis, ut Aristoxenij. *Harmonici.* Canonicos uero, qui primas in iudicando partes, longeq; ratas maximè rationi adscribunt, ut Pythagorei, genere tamen & ipsi Harmonici. *Canonici.* Ptolemæus mediam quandam uiam est sequutus. Tantum enim tribuit sensibus autoritatis, quantum Aristoxenij, ac tantum rationi, quantum Pythagorei. Verum enim tum fieri in musicis iudicium demonstrat, quum sensus atque ratio nihil inter se discrepare uidentur. Id quod in Astronomia quoque demonstrauit, quum uidelicet iudicium rationis cum oculorum iudicio consentit. Hæc ad te potissimum scribenda Tite putaui, percupiens in hac quoque te disciplina, quanquam non sine

C approbatione auditorum te canere intelligo, ut in cæteris quoque omnibus optimarum artium ornamentis excellere. Nam & ipse Aristoteles in libris de Republica præcipit Musicam studiosè pueris esse discendam, ut protinus rectè lætari consuescant. Eiusq; utilitatem in tria genera partitur, ut aliud ad eruditionem disciplinamq; pertineat, ad purgationem animorum aliud, tertium ad iucundè traducendam in ocio atque tranquillitate ætatem, grauioribus curis incessentibus sæpe animos musica emollitis & expulsis. Tria quoque genera modorum, quos melos Græci uocant, à philosophis tradita proponit, quorum alios inquit moribus, ijs reor qui uirtutibus mansuetioribus continentur, congruentes, alios rebus gerendis accommodatiores, alios quasi numine occupandis animis aptos. Itaq; morales quos nominat præcipue accõmodatos esse ei utilitati, quæ spectat ad eruditionem. Afflantes & corripientes conuenire expianti & perpurganti ui commotorum, quum eas mentes subeunt, quæ nimium pronæ mollesq; sunt admittendis affectibus, illis præsertim quibus consternatione formidinis, atque miserationis deijciuntur, & affliguntur: nam & hos perfundere eiusmodi animos innoxio quodam gaudio tradit. Harmonias præterea, quarum uis atque natura uaria est, alias inquit moralibus, quos uocant modis, & disciplinæ utilitati, alias purgantibus & afflantibus modis, cæteris alias congruere arbitratur. Atqueadeo alios alijs modis & utilitatibus natura addictos, & accommodatos, & conspiratos concentus esse contendit, ut Philoxenum conatum fabulas in Dorio concentu Dithyrambo condere, impotentem sui, & quasi secundo amni in aduersum renitentẽ in Phrygium delatum fuisse

D prodiderit, uelut seuerus Dorius grauisq; concentus abominatus & abhorrens præfractam mollitiẽ materiæ, & carminis illecebras, libens appetenti & importune tanquam in suam possessionem sese ingerenti, Phrygiæ harmoniæ cessisse uideretur.

Musicæ tria genera. *Modi musicæ tres.*

At hæc præclara & erudita cognitio compluribus iam antè seculis funditus exoleuit. Verum quoniam neque uirgula diuina in mentes ueterum ea scientia defluxerat, sed inuentum humanorum ingeniorum extitit, tui muneris Tite atq; officij fuerit, qui omnibus curis præterquam disciplinarum percipiendarũ uacuus es ac liber, omni studio eniti & elaborare, si ope partim mea adiutus, partim Plutarchi, ut poëticam, musicã excellentissimam, & diuinissimam omnium, cum ista quæ uulgo celebratur, pro tua uirili parte coniungas atque componas.

FINIS.

STEPHANVS

A STEPHANVS NIGER ANTONINO
ac Gulielmo Pratis salutem.

QVum pater uester uir clarißimus, & qui maximum sui desideriũ in citeriore Gallia, ob eam quã in administrandis rebus utitur æquanimitatem, reliquit, hinc esset abiturus, ei pollicitus sum, me de fraterna beneuolentia opusculũ compositurum, ac sub uestro utriusque nomine in lucem æditurum, quod & quamprimum perfecimus, & statim ad uos ferendum curauimus, ut mei erga uos amoris perpetuũ esset monumentũ. Superest ut id quam sæpißime perlegatis, eius monitis libenter pareatis. Quod si, ut spero, feceritis, æternam nominis memoriam apud posteros quoque assequemini. Nam, ut inquit Ouidius, fratrum quoque gratia rara est. Valete.

STEPHANI NIGRI DE FRATERNA BENEVOLENTIA OPVSCVLVM, ANTONINO

ac Gulielmo, illustrißimi uiri Antonij Prati, utriusq; Galliæ magni Cancellarij filijs, dicatum.

ACHILLES atq; Helene, quũ alter ad Troiam, altera in Aegypto moraretur, licet amoris incendium intuitu maximè excitetur, uno
B tamen aurium sensu ad eam cõpulsi sunt inter se beneuolentiã, ut post obitum eorum manes in Leuce Ponti insula mutua frui consuetudine à Philostrato dicantur. Odatis quoq; Omartæ ultra Tanaim imperantis filia, & Zariadres Hystaspis Mediæ regis frater, ex nocturna tantum uisione se mutuò usqueadeo (ut refert Athenæus) dilexerunt, ut eam Zariadres patri quum sponte assequi non ualuisset, inuiso surripuerit. Accidere enim solet, ut quum alicuius probitatẽ, uirtutesq; audimus, ita nescio quo pacto afficiamur, ut haud secus eum diligamus, ac si non modò sæpe uidissemus, uerũ & eius consuetudine iandiu usi fuissemus. Non erit itaq; mirandum, si ego quoque audita uestra uirtutis indole, & quæ præ uobis probitatis insignia feratis, ea uos licet nunquam conspexerim, sim beneuolentia prosequutus, quæ me ad hoc de fraterna beneuolentia opusculũ ad Plutarchi æmulationem elaborandũ adegerit. Quod utriq; uestrûm fore non ingratum speramus. Ea etenim continet, quæ si quandoq; perlegere haud molestum fuerit, plurimum ad contrahendum, atq; indies magis augendum inter uos amorem sunt profutura. Quare ut ad te sermonem conuertã, nihil est quod te magis deceat Antonine puerorum iucundissime, quàm ita uitã agere, ut omnes tuo merito fateantur, cum cæteris te quidem hominibus amicè simul ac beneuolè uiuere, fratrem uerò ea prosequi beneuolẽtia ac pietate, ut ad amorem nil omnino accedere possit. Quid enim fraterna charitate præclarius? Quid illustrius excogitari potest? Quid contrà odio, simultate, seditioneq; turpius, & à quo magis ipsa abhorreat natura? Nam si rectè consideràbimus, naturam idcirco nobis fratres tribuisse comperiemus, ut externis amicitijs minus indigeremus. Cui enim rectius, ac liberius, tutiusq; nostra committemus consilia, nostras aperiemus uoluntates, quàm his qui & eodem utero æditi, & sub hisdem parentibus educati, eademq; mensa à tenella ætate alti, trimodiũ, ut aiunt, salis nobiscum ederint? Sed nonnulli

Fraterna charitas.

C ad eam interdum rediguntur insaniã, ut omissa domestica necessitudine, neglectis fratribus, in quærendis externis amicitijs satagant, qui profectò nil aliud mihi agere uidentur, quàm si innatum sibi membrum sponte abscinderent, factitiumq́ pro eo cocinnare insertareq́ niterentur. Ipsa nanq́ amicitiarũ ac consuetudinũ innata nobis cupiditas maximo esse documento debet, ut fratres obseruemus ac colamus, eorumq́ amicitiam in perpetuum conseruemus, quando ἄφιλοι, καὶ ἄμικτοι, καὶ μονότροποι nullo pacto uiuere possemus. Cæterũ quid externis multis'ue opus est amicitijs, cui fraterna non desit? Sunt enim multæ uariæq́ amicitiæ, si ad eam quam inter fratres uoluit esse natura comparentur, umbræ quædam ac ficta ueræ necessitudinis idola. Cuius arctissimum natura uinculum si quis dissoluerit ac contempserit, qua tandem fide externas amicitias culturus sperabitur? Nam mihi penitus desipere atque insanire uidebitur, qui sibi firmam, constantem, ueramq́ amicitiam cum eo fore persuasum habebit, qui fraternam prodiderit. Quis enim Eteoclis necessitudinem, Atrei consuetudinem non abhorreat ac despiciat? Quis contrà Pollucis amicitiam non expetat, libenterq́ amplectatur? qui apud se in fratrem susurrantem quendam pugnis interemit, & quum immortalitate à Ioue optimo maximo donaretur, semideum se fieri maluit, ut Castori diuinitatẽ impertiret. Nullus est præterea, ne improbus quidẽ, qui Chariclem Antiochumq́ Ponticos non contemnat ac criminetur, qui quum paterna inter se diuiderent bona, poculum argenteum conciderunt, uestemq́ mediam absciderunt, ut neuter altero ditior opulentiorq́ abiret. At egregium barbarorum fratrũ non de argenteo cratere, uilissimoq́ indumento, sed de Persarum imperio iudicium memoratu dignum quis non summis prosequatur laudibus? Dareo enim Persarum rege defuncto, alij quidem Ariamenem natu maiorem rerum potiri dignũ iudicabãt, pars uerò ad Xerxem Atossæ Cyri filiæ ac Darei filium imperium deferebant. Ariamenes igitur ex Medis non hostilem in modum, sed placidè ac benignè, perinde atque ad æquum iudicium descendebat. Xerxes uerò præsens regia omnia obibat munia, aduentanti autẽ fratri,
D quum diadema capiti detraxisset, tiaramq́ insigne regium deposuisset, obuiã processit, eumq́ benignè salutauit, donaq́ ei mittens, ferentibus ut his uteretur uerbis imperauit: His te in præsentia Xerxes frater decorat muneribus, quòd si Persarum suffragio consensuq́ rex declarabitur, tibi primũ apud se locũ fore pollicetur. Ariamenes autem, Ego, inquit, munera quidem libenter suscipio, summam uerò rerum ad me spectare contendo, primam autem secundũ me dignitatem fratribus conseruabo, primoq́ omnium Xerxi. Itaq́ Persæ huiusce disceptationis arbitrium Artabano Darei fratri demandarunt. Xerxes multitudinis suffragio fretus, iudiciũ detrectabat, sed à matre tandem impulsus, Artabani arbitrium subijt, qui quũ utriusq́ rationes audiuisset, ac secundum Xerxem iudicasset, Ariamenes statim exurgens, fratrem adorauit, apprehensaq́ eius dextera in solio eum regio collocauit, seq́ illi in posterum beneuolum exhibuit. Maximam igitur fraternæ charitatis pietatem in eo pectore habitasse par est existimare, propter quam se regia dignitate defraudari pro nihilo duxerit. Quapropter si tantum fraternæ beneuolentiæ specimen Barbaris fuisse ingenijs exploratũ habemus, quis humanitatis professor nõ erubescat, animã quoq́ simultatis fraternæ scintillã animo insidere? Quid Pittacus ille, nónne quanto fratris teneretur desiderio facilè ostendit? qui quum essent'ne sibi pecuniæ, interrogatus esset, duplo sibi plures esse quàm uellet, respondit, quòd scilicet fratrẽ germanum sibi fata rapuissent. Cæterum quid externis exemplis diutius immoror? quum Aphricanus Scipio nos manifeste doceat, nullam esse amicorum tantam iucunditatem, quæ fraternæ non sit charitati postponenda. L. enim Scipioni fratri Aphricanus ipse, nondum Asiatico legatus, in Asiam proficisci maluit, quàm ut ab eo prouinciæ sors in Lælium arctissimo sibi familiaritatis uinculo iunctũ transferretur

A retur. Marcus quoq; Fabius tanto beneuolentiæ studio fratrem prosecutus traditur, ut insignem amplissimi triumphi honorẽ ob eius desideriũ recusauerit. Nam quum deuictis Veientibus summo sibi senatus populiq; Romani consensu triumphus decerneretur, quòd in eo prælio Q. Fabius strenuè se inter primos gerens cecidisset, habitu triumphali urbem ingredi non sustinuit. Quæ animi moderatio tantam ei ex spreto triumpho gloriæ amplitudinem attulit, quantam nullus unquã currus, nulla laurea afferre potuisset. Nonne Lælius & Scipio, Theseus & Pirithous, Achilles & Patroclus, Orestes & Pylades, Phintias & Damon, Epaminondas & Pelopidas, qui inter amicorũ paria recensentur, propterea tantũ ab utriusq; linguæ grauissimis autoribus æternæ posteritatis memoriæ plurimum commendati sunt, quòd licet ijsdem nõ essent orti parentibus, inter se tamen fraterna dilexerint beneuolentia? Quid impulit Horatium poëtam eximium, ut Proculeiũ equitem Romanum his carminibus immortalitate donaret:

Viuet extento Proculeius æuo
Notus in fratres animi paterni:
Illum aget penna metuente solui
Fama superstes?

Ea nempe qua erga Scipionẽ ac Murenã fratres usus est pietas, quibus bello ciuili spoliatis, patrimoniũ de integro diuisit, quod cum eis antea quoq; post cõmunis patris obitũ diuiserat. Sed ut exempla, quæ omnia exequi longũ esset Antonine iam mihi charissime, missa faciamus, nihil est quod tibi maiores ad colendã fraternã beneuolentiã stimulos addere debeat, quàm ea qua parentes ex hac re afficiuntur oblectatio. Quæ enim filiorum opes? qui honorũ gradus? quæ dignitates maiori esse parentibus oblectamento possunt, quàm quũ gnatos suos eodẽ consilio, eadem uoluntate, summa demum concordia, mutuaq; charitate uiuere intuẽt? Quare Apollonidem regis Eumenis, triumq; aliorũ Attali, Phileteri, & Athenæi matrem se felicem ac beatam iudicasse, maximasq; dijs immortalibus egisse quamsæpissime gratias ferunt, non ob ingentes diuitias, regiamq; dignitatẽ, sed quòd tres filij natu maximum comitarentur, eiusq; latera armati munirẽt, ipseq; inter eos tutò ac sine ulla proditionis suspicione inermis uersaretur. Vt contrà Xerxes quũ Ochum filiũ fratribus insidias parantẽ cognouisset, animi solicitudine interijt, quod nulla procul dubio admiratione dignũ existimandum est. Nam quum fratrum seditiones fœdæ sint ac truculentæ, parẽtibus fœdissimæ ac truculentissimæ uidentur. Qui enim fratres odio ac maleuolentia prosequitur, is parentes contemnat necesse est. Fratres contrà qui mutuò se diligunt, quin parentes colant, facere non possunt. Vnde Pisistratus quum nouercã filijs iam natu grandioribus superinducturus esset, ait se eos optimos ac sapientissimos arbitratum atq; expertum plurimorum similium patrem fieri uelle. Aequitate enim ac probitate præditi filij, non solum in parentum gratiam se mutuò diligent, sed & parentes ipsos certatim uenerabuntur, hoc assidue secum & reputantes, & meditantes, se quidem parentibus cum ob alia multa, tum ob fratres in primis quamplurimum debere, tanquam ex paternis bonis hoc preciosissimum ac dulcissimũ arbitrentur. Quod Telemachus haud secus esse ratus apud Homerum conqueritur, ὅτι τὴν ἑαυτοῦ γενεὴν ἐμούνωσε κρονίων, hoc est, quòd unicus esset Vlyssi filius. Sed tu hoc deplorare nõ poteris, es enim à parẽtibus uno iam & eo optimo fratre donatus, quippe qui ea sit morum probitate insignitus, ea futuræ doctrinæ ac prudentiæ indicia unà tecum præ se ferat, ut uniuersa Gallia uestram utriusq; indolem admiretur, optimam de utroq; spem concipiat. Quare istiusmodi te fratrem nõ diligere solũ, sed & uehementer amare (ut facis) æquũ est. Quid de parentibus loquar, quorũ alterius quidẽ tam uariæ ac multiplices sunt uirtutes, ut quũ Prata sit ortus familia, ἀρετῶν λειμών, hoc est, uirtutũ pratum meritò appellari possit. Nam ut in uirenti prato uarij, ac diuersicolores cũ summa animi oblectatione spectantur flores, ita in patre tuo grauissimo uitæq; integerrimo uiro quæcunque ad

Pratorum familia.

c excolendum animum faciunt uirtutes clarissimè elucent. Cuius in utroq; iure peritiam si respexeris, utriusq; Galliæ oraculum: si in iudicandis prudentiam & æquitatem, Rhadamathum atque Aristidem: si in dicendo facundiam, Gorgiam non iniuria appellaueris. Altera uerò à teneris usq; annis adeò se intra castitatis ac pudicitiæ terminos continuit, ut si priscis illis temporibus nasci contigisset, eam populus Romanus, pace Sulpitiæ pudicissimæ dixerim, ad Veneris simulacrum ex Sibyllinis libris dedicandum fuerit electurus. Quare summopere tibi Antonine mi nitendum est, ut istiusmodi parentibus, cum in cæteris omnibus, tum uel maximè in obseruanda fraterna beneuolentia morem geras. Quod si feceris, & à tam præclaris parentibus minimè degenerasse uideberis, & fraternam charitatem externis ac futilibus amicitijs, tuo summo decore præposuisse ab omnibus existimaberis.

FINIS.

ERRATA.

Pagina. 26. *facie* 2. *uersu* 28. *Mimnermum.* 29. 2. *uer.* 43. *Crexum admisisse.* 30. *fa.* 2. *uer.* 49. *Olympi,* 47. 2. *uer.* 42. *& Cyane.* 49. 5. *& ancillis Smyrnæis.* 85. 2. 50. *uirtute.* 119. 9. *secretis.* 200. 18. *collocasse.* *Ibidem.* 22. *patentia.* 212. 2. 36. *sicunde.* 218. 31. *quodã.* 220. 2. 18. *mutuo.* 221. 19. *uitem.* 223. 2. 46. *poëtæ.* 229. 19. *detestabilis.* 230. *in margine, Sapientia res diuina.*

BASILEAE APVD ANDREAM CRATANDRVM, MENSE SEPTEMB. ANNO M. D. XXX.

Xeat. 7. ott. 1583 ...
... itum legi ...

...
...

litera .g. apud Romanos tarde inuenta est. folio 95. A
et Aristoteles ea tutiem magistri eorum utebantur 2.2. . C. 171. D.

adscripsisses, pro adscribere debuisses, cum alijs locis tum plane 7.° ad Atticum. Dionysius vir opt.

